

İsmâil b. Muhammed
el-Aclûnî

3

KEŞFÜ'L
HAFÂ

كشف الحفأ والافعال

KEŞFÜ'L-HAFÂ

İslâm tarihi boyunca hadis ilmine gösterilen muazzam ehemmiyet, Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem'e ve onun söz, tutum ve davranışlarına verilen değerin bir göstergesi sayılır. Bu noktada Hz. Peygamber'e ait olan söz, tutum ve davranışlar ile ona ait olmayanları ve onun adına uydurulanları birbirinden ayırt etme faaliyeti de söz konusu değerlerin bir gereği olmuş ve bu alanda çok sayıda eser kaleme alınmıştır. İşte Aclûnî'nin Keşfü'l-hafâ'sı da bu uğurda sarfedilmiş gayretlerden biri olarak hadis ilim tarihinde yerini almıştır.

Aclunî kendisinden önce bu alanda yazılmış eserlerin hacminin büyümesine sebep olan isnad vb. unsurları ayıklayarak daha derli toplu bir kaynak oluşturmuş, meşhur hadislerle ulaşım kolaylığı ve bilgilerin daha sade şekilde ifade edilmesi gayretini göstermiştir. Bunun yanında diğer müelliflerin eserlerine almadıkları hadisleri de bu kitabında toplamıştır.

İçerdiği 3281 rivayetle halk arasında meşhur olan hadisleri ele alan çalışmaların en kapsamlısı olan bu eserde, rivayetler alfabetik olarak düzenlenmekte, ardından bunların değerlendirilmesine geçilerek önce rivayetin bulunduğu kaynak, hangi sahâbî tarafından hangi lafızla rivayet edildiği gösterilmekte, hadisin merfû, mevkûf veya maktû, isnadının sahih, hasen, zayıf, mürsel ya da muttasıl olduğu belirtilmektedir. Uydurma rivayetlere özellikle dikkat çekilmekte ve hadis diye bilinen hangi sözlerin vecize, atasözü, hikmetli söz olduğu gösterilmekte, sözlerin kime ait olduğu biliniyorsa bu husus bildirilmekte, böylece halkın sahih hadislerle amel etmesinin önü açılmakta ve Hz. Peygamber'e ait olmayan hadis ve sözlerden de sakınılması sağlanmaya çalışılmaktadır.

Halk arasında meşhur olan hadislerin gerçek durumlarının ayrıntılı olarak açıklandığı bu çalışma meşhur hadisler hakkında daha sağlıklı bilgiye ulaşmayı hedefleyen her Müslüman için en temel başvuru kaynağıdır.

 SelamKitap.com

ISBN. 978-605-7828-18-7

 beka

ACLÛNÎ

KEŞFÜ'L-HAFÂ

HALK ARASINDAKİ RİVAYETLERİN İLMÎ DEĞERİ

Kitabın Adı & Yazarı
**KEŞFÜ'L-HAFÂ
ACLÛNÎ**

Editör
Dr. Öğr. Üyesi Faik AKCAOĞLU

Çeviren
Dr. Mustafa GENÇ

İç & Kapak Tasarım
Harun HARRANÎ

Kapak Tasarım
İnkreativ Arts

Matbaa
Step Ajans Matbaa Ltd. Şti.
Göztepe Mahallesi Bosna Caddesi No.11
Bağcılar/İstanbul Telefon: 0212 446 88 46
Matbaa Sertifika No: 45522

REBÎ-ÜL EVVEL - 1441

ARALIK - 2019

Alayköşkü Cad. Zeynep Sultan Camii Sok. No:2
Cağaloğlu - İSTANBUL
Telefon/Faks: 0212 512 45 43 - 512 51 66 - 512 90 40
Web: www.bekakitap.com
Eposta: bekayay@hotmail.com
Yayıncılık Sertifika No: 16173

ACLÛNÎ

KEŞFÜ'L-HAFÂ

HALK ARASINDAKİ RİVAYETLERİN İLMÎ DEĞERİ

3

AÇIKLAYICI NOTLARLA ÇEVİREN

DR. MUSTAFA GENÇ

1567- Huzeyme'nin şahitliği, iki kişinin şahitliği olarak sayılır.

Ebû Dâvûd ve İbn Huzeyme'nin, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in pek çok sahâbîsinden rivayet ettiklerine göre “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir bedeviden bir at satın aldı...” diye başlayan hadiste “Allah Rasûlü’nün, Huzeyme’nin şahitliğini iki kişinin şahitliği olarak kabul ettiği” hususu yer almaktadır. Ayrıca Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvûd da bunu Nu’mân b. Beşîr’den rivayet etmektedirler. Keza İbn Ebî Şeybe ve Ebû Ya’lâ’nın *Müsned*’lerinde Huzeyme’den rivayet ettiklerine göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, Sevâ b. el-Hâris’ten bir at satın almak üzere anlaşıyor. (Ücretini ödeme üzereyken durumdan habersiz olan başka alıcıların verdiği yüksek fiyatın cazibesine kapılarak) Sevâ, Allah Rasûlü ile yaptığı anlaşmayı inkâr eder. Huzeyme de Allah Rasûlü’nün lehine şahitlikte bulununca Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona **“Yanımızda olmadığın hâlde seni böyle bir şahitlikte bulunmaya sevk eden şey nedir?”** diye sorar. Huzeyme de şu cevabı verir: “Senin getirdiklerini tasdik ettim ve senin sadece hakkı söylediğini biliyorum.” Bunun üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurur: **“Huzeyme kimin lehinde veya aleyhinde şahitlik ediyorsa bu o kimse için yeterlidir.”**¹ Bu hadisi aynı zamanda İbn Huzeyme *Sahîh*’inde ve Taberânî, Muhammed b. Zûrâre’den rivayet etmektedirler.

Öte yandan İbn Ebî Ömer el-Adenî, bunu *Müsned*’inde Huzeyme’den şu lafızla rivayet eder: “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Huzeyme’nin şahitliğini, ölene kadar iki adamın şahitliği olarak kabul etmiştir.”² Yine Buhârî’de geçtiğine göre Zeyd b. Sâbit, bir Kur’ân âyetini, Peygamber

1 Ebû Dâvûd, Akdiye 20; Nesâî, Büyû’ 81; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 206, h.nr: 21883; Hâkim, *Müstedrek*, II, 21-23, h.nr: 2187-2188; İbn Ebî Şeybe, *Müsned*, thk. Adil b. Yusuf el-Azâzî - Ahmed b. Ferîd el-Mezîdî, Riyad 1997, I, 37, h.nr: 19; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebir*, IV, 87, h.nr: 3730; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, X, 246.

2 Bk. İbn Hacer, *el-Metâlibü’l-âliye*, XVI, 338, h.nr: 4019.

sallallahu aleyhi ve sellem'in, şahitliğini iki şahitlik saydığı Huzeyme'nin yanında bulmuştur.³ Zeyd'den gelen başka bir lafızda da şöyle denilmektedir: “Huzeyme, *zû's-şehâdeteyen* (iki şahitlik sahibi) olarak çağrılıyordu.”⁴ Ebû Ya'lâ'nın Enes'ten rivayet ettiğine göre, Evs ve Hazreç kendileri için gurur ve övünç kaynağı sayılan şeyleri sıralarken Evs şöyle demiştir: “Ayrıca Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şahitliğini iki kişinin şahitliğine denk saydığı kişi de bizdendir.”

Keza İbn Ebî Üsâme'nin *Müsned*'inde Nu'mân b. Beşîr'den rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir bedevîden bir at satın alır. Ancak bedevî bu satışı inkâr edince Huzeyme gelir ve “Ey bedevî! Sen (bu satışı) inkâr mı ediyorsun? Ben bu atı sattığına dair senin aleyhinde şahitlik ediyorum” der. Bedevî de (Allah Rasûlüne hitaben) “Eğer Huzeyme'yi benim aleyhimde şahit gösteriyorsan, o zaman (atın) ücretini ver bana!” der. Bu defa Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* **“Huzeyme! Biz seni şahit göstermiş değiliz. Sen nasıl şahit olabiliyorsun?”** diye sorar. O da şu cevabı verir: “(Ey Allah'ın Rasûlü!) Ben seni gökyüzünden gelen haber konusunda bile tasdik ediyorum, şu bedeviye karşı tasdik etmez olur muyum!” Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* onun şahitliğini iki kişinin şahitliğine denk saymıştır.⁵ İslâm'da, Huzeyme dışında şahitliği, iki kişinin şahitliğine denk sayılan başka bir kimse yoktur.

Sehâvî *Makâsıd*'da şöyle demektedir: “Dârekutnî'nin Ebû Hanîfe tarihiyle Huzeyme b. Sâbit'ten rivayet ettiğine göre, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* onun şahitliğini iki adamın şahitliğine denk saymıştır.” Daha sonra Sehâvî sözlerine şöyle devam etmektedir: Bu konudaki ilginç tevafuklardan biri de muhakkik hocalarımızdan birinin söylediği “Huzeyme hadisini İbn Huzeyme rivayet etmektedir” şeklindeki sözüdür. Huzeyme hadisini Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh* da rivayet etmektedir.⁶

3 Buhârî, Cihâd 12.

4 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 510, h.nr: 21652; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, V, 129, h.nr: 4841.

5 Hâris b. Ebî Üsâme, *Müsnedü'l-Hâris (Buğyetü'l-bâhis an zevâidi Müsnedi'l-Hâris)*, II, 930, h.nr: 1026.

6 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 323-324, h.nr: 611.

١٥٦٨ - شَاهِدُ الزُّورِ مَعَ الْعُشَارِ فِي النَّارِ.

1568- Yalancı şahit, haksız vergi tahsildarlığı yapan (aşşâr)la⁷ birlikte cehennemdedir.

Deylemî'nin Muğîre kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁸ Ebû Nuaym ve Hâkim'in İbn Ömer'den naklettikleri rivayetin lafzı ise şöyledir: **"Yalancı şahit, Allah tarafından hakkındaki cehennem kararı kesinleştirilmedikçe ayaklarını yerinden kılmıdatamaz."**⁹

١٥٦٩ - شَاهَتِ الْوُجُوهُ.

1569- Çarpılsın şu suratlar!

Bu hadisi Müslim, Seleme b. Ekva'dan, Hâkim de İbn Abbâs'tan rivayet etmişlerdir.¹⁰

- 7 Normalde öşür vergisini toplayan memur anlamında kullanılan "aşşâr," Münâvî'nin serhinde "mekkâs" olarak açıklanmaktadır. Mekkâs ise "ticaret mallarından öşür ve bac namıyla alınan vergiyi toplama yetkisine sahip kişi" olarak bilinmektedir. Bunu haksız şekilde yaptıkları için cehennemle tehdit edilmiş olmalıdırlar. İlgili kavramlar için bk. Münâvî, *Feydu'l-Kadîr*, IV, 154; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 35, 357) -Çeviren-
- 8 Deylemî, *Firdevs*, II, 366, h.nr: 3635. Bâtıl (uydurma) bir rivayet olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 269, ravi nr: 954; İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, II, 276, h.nr: 1269; Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, III, 511, ravi nr: 7362; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, VIII, 218, h.nr: 3741. (Çeviren)
- 9 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XIII, h.nr: 13802; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 109, h.nr: 7042; Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, 264. Bu rivayetin isnadında da Muhammed b. el-Fürât adında, yalancı ve münkerü'l-hadîs olarak nitelenen bir ravi bulunmaktadır. Dolayısıyla rivayet zayıftır. (Bk. Ukaylî, *ed-Duafâ*, IV, 123, ravi nr: 1681; İbn Ebî Hâtim, *İlel*, IV, 283-284, h.nr: 1426; İbnü'l-Kayserânî, *Tezkiratü'l-huffâz*, s. 211, h.nr: 507; Heysemî, *Mecma'*, X, 336, h.nr: 18338; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, VI, 14, h.nr: 2510) -Çeviren-
- 10 Allah Rasûlü, Huneyn savaşında düşman tarafından ablukaya alınmak üzereyken eline bir avuç toprak aldıktan sonra düşmanlarının suratlarına doğru savurduğu sırada bu bedduayı etmiştir. Bu sayede gözüne toprak girmeyen bir düşman kalmamış ve nihayet yenilerek kaçmışlardır. Bilgi için bk. Müslim, Cihâd 81. Hâkim'in rivayetinde ise bu hâdisenin farklı bir versiyonu zikredilmektedir. Şöyle ki: Allah Rasûlü, henüz Mekke'deyken canına kasteden Kureysli müşriklere bir

١٥٧٠ - شَهْوَةُ النِّسَاءِ تُضَاعَفُ عَلَى شَهْوَةِ الرِّجَالِ.

1570- Kadınların şehveti, erkeklerin şehvetinden kat kat fazladır.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demektedir:¹¹ Bu lafızla bilinmemektedir. Ancak Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ında ve Beyhakî'de İbn Ömer'den merfu olarak gelen bir rivayetin lafzı şöyledir: **“Kadın, erkeğe oranla doksan dokuz kat cinsel arzuyla üstün kılınmıştır. Fakat Allah onların üzerine hayâ duygusunu bırakmıştır.”**¹² Necmüddîn el-Gazzî daha sonra sözlerine şöyle devam etmektedir: Yine Taberânî'de Abdullah b. Amr kanalıyla nakledilen bir rivayet de şöyledir: **“Gerçekte kadının cinsel arzusu ile erkeğin cinsel arzusu arasındaki fark, bir iğnenin bir çamurda bıraktığı iz kadardır. Şu kadar var ki Allah kadınları hayâ (perdesi) ile örtmektedir.”**¹³

١٥٧١ - شَهَادَةُ الْمُسْلِمِينَ بَعْضِهِمْ عَلَى بَعْضٍ جَائِزَةٌ، وَلَا تَجُوزُ شَهَادَةُ الْعُلَمَاءِ بَعْضِهِمْ عَلَى بَعْضٍ لِأَنَّهُمْ حُسَدٌ.

1571- Müslümanların birbirlerine karşı şahitlikleri caizdir. Ancak âlimlerin birbirlerine karşı şahitlikleri caiz değildir. Çünkü onlar hasetçidirler (birbirlerini çekemezler).

avuç toprak atarken bu bedduayı etmiştir. Kendisine toprak isabet eden her müşrik de Bedir'de ölü bulunmuştur. (Bk. Hâkim, *Müstedrek*, I, 268, III, 170, h.nr: 583, 4742) -Çeviren-

11 Gazzî, *İtkân*, I, 313, h.nr: 961.

12 Bu lafzı Taberânî'de tespit edemedik. Beyhakî'de ise Ebû Hureyre kanalıyla rivayet edilen bir hadis olarak geçmektedir. (Bk. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 175, h.nr: 7342) Ancak rivayetin isnadında münkerü'l-hadis ve zayıf sayılan kişiler vardır. (Bk. Zehebî, *Mîzânü'l-i-tidâl*, IV, 521, ravi nr: 10168; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 440) -Çeviren-

13 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VII, 237, h.nr: 7378. Rivayetin isnadının delil alınamayacak ölçüde muzlim (pek çok ravisi meçhul), bu sebeple de son derece zayıf sayıldığına dair ayrıntılar için bk. İbn Kayyım el-Cevziyye, *Ravzatü'l-muhibbîn ve nüzhetü'l-müşâtâkîn*, Beyrut 1983, s. 85; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 430; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâîfe*, IX, 8, h.nr: 4004.(Çeviren)

Suyûtî *Leâli*'de “Hadis değildir. İsnadı da pek çok açıdan kusurludur” demektedir.¹⁴ Aliyyü'l-Kârî de şunları söyler: “Sahih olması halinde burada kastedilen âlimler, ahiret yolunu terk eden, dünya düşkünü âlimlerdir. Nitekim **‘Onlar hasetçidirler’** ifadesiyle dile getirilen gerekçe de buna işaret etmektedir. Zira ‘haset’ denilince akla gelen ilk şey, şeriatın kötüle-diği bir huy olmasıdır.”¹⁵

Ayrıca bu hadis *el-Câmiu's-sağîr*'de, Hâkim'in, *Târih*'inde Cübeyr b. Mut'im kanalıyla aktardığı bir rivayet olarak zikredilmektedir. Münâvî de bu hadisin şerhinde şunları söylemiştir:¹⁶ Musannıf Suyûtî'nin “Bu hadisi eserine alan Hâkim, hadisi isnadıyla naklettikten sonra hakkında sükût etmiştir” şeklindeki sözüne gelince; durum bunun tam aksinedir. Hatta Hâkim bu hadisin peşinden şunu söyler: “Bu, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hadislerinden değildir. İsnadı da pek çok açıdan kusurludur.”¹⁷ Bu kusurlardan biri de isnadında meçhul ve zayıf ravilerin bulunmasıdır. Bu ravilerden biri de Ebû Hârûn'dur. Dolayısıyla hadis uydurmadır.¹⁸

١٥٧٢ - شَيْبَتِي هُوَ وَأَخَوَاتُهَا.

1572- Hûd ve benzeri sûreler saçımı sakalımı ağarttı.

Bu hadisi İbn Merdûye, *Tefsîr*'inde İmrân b. Husayn'dan şu lafızla rivayet etmektedir: “Ey Allah'ın Rasûlü! Saçınız sakalınız erken ağardı!” denilince Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **“Hûd, Vâkıa sûreleri ve benzer-**

14 Suyûtî, *Leâli*, II, 155.

15 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 227-228, h.nr: 249.

16 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 164.

17 Bu cümle, değerlendirmenin başında geçtiği üzere Suyûtî'nin *Leâli* isimli eserinde (II, 155) geçmektedir. Dolayısıyla Münâvî'nin, Suyûtî'nin “Bu hadisi eserine alan Hâkim, hadisi isnadıyla naklettikten sonra hakkında sükût etmiştir” şeklinde bir cümlesinin varlığından söz ederek buna itiraz etmesi kanaatimizce isabetli değildir. (Çeviren)

18 Buradaki son iki cümle Hâkim'e değil, İbnü'l-Cevzî'ye aittir. (Bk. *Mevzûât*, III, 96. Ayrıca hadisin uydurma olduğuna dair bk. İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şeria*, II, 218, h.nr: 3; Gumârî, *el-Müdâvî*, IV, 295; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VIII, 222-223, h.nr: 3748) -Çeviren-

leri¹⁹ saçımı sakalımı ağarttı.”²⁰ Suyûî, Dürer’de şunları söyler: “Bezzâr bunu İbn Abbâs kanalıyla rivayet etmiş,²¹ İbn Dakîk de *el-İktirâh*’ta **sahih saymıştır. Ancak Dârekutnî bu rivayeti illetli görmekte, Musa b. Harun da reddetmekte ve uydurma olduğunu söylemektedir. Doğru olan görüş ise **hasen** sayılmasıdır. Nitekim ben bu hadisin tariklerini rivayet tefsirinde (*ed-Dürrü’l-mensûr fi’t-tefsîr bi’l-me’sûr* isimli eserimde) topladım.”²²**

Tirmizî’de ve Ebû Nuaym’ın *Hilye*’sinde İbn Abbâs yoluyla gelen rivayet de şöyledir: Ebû Bekir *radiyallahu anh* “Ey Allah’ın Rasûlü! Saçınız, sakalınız ağarmış” deyince Allah Rasûlü “**Hûd, Vâkıa, Mürselât, amme yetesâelûne (Nebe) ve ize’s-şemsü küvvirat (Tekvir) sûreleri saçımı, sakalımı ağarttı**” buyurmuştur. Hâkim bu rivayeti **sahih** saymış, Tirmizî ise “**Hasen-gariptir**” demiştir.²³

Öte yandan İbn Ebî Şeybe, Ahvas kanalıyla naklettiği bu hadise *Müsned*’inde yer vermekte; Ebû Ya’lâ da İkrime tarikiyle rivayet etmektedir. Lafzı da şöyledir: Ebû Bekir *radiyallahu anh* dedi ki: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e “Saçınızı, sakalınızı ağartan şey nedir?” diye sordum. Şu cevabı verdi: “**Hûd, Vâkıa, Mürselât, amme yetesâelûne (Nebe) ve ize’s-şemsü küvvirat (Tekvir) sûreleri saçımı, sakalımı ağarttı.**”²⁴ Bu rivayet de **mürsel** olmasına rağmen **sahih**ti; ancak **muzdarib** olarak nitelendirilmiştir. Nitekim Dârekutnî, *Kitabu’l-İlel*’inin başında bu hadisin illetlerini ve tariklerinin farklılıklarını uzun uzun zikretmektedir.²⁵ İbn Dakîk el-İd ise *el-İktirâh*’ın sonlarında “Bu hadisin isnadı, Buhârî’nin şartına uygundur” demektedir.

19 Buradaki “benzerlik,” “kıyametin dehşet anlarının, azap, dert ve kederler”in zikredildiği sûreler olması açısından yorumlanmıştır. (Bk. Münâvî, *Feyzü’l-Kadîr*, IV, 168) -Çeviren-

20 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, VIII, 160, h.nr: 8269. Hz. Ebû Bekir’den nakledilen bu rivayetin isnadında Buhârî ve Müslim’in ravilerinin olduğuna dair bk. Heysemî, *Mecma’*, VII, 37, h.nr: 11072. (Çeviren)

21 Bezzâr, *Müsned*, I, 164, h.nr: 92.

22 Bk. Suyûî, *ed-Dürrü’l-mensûr*, IV, 396-398.

23 Tirmizî, Tefsîr 56; Hâkim, *Müstedrek*, II, 374, h.nr: 3314; Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 350. Hâkim ve Zehebî bu hadisin Buhârî’nin şartına göre **sahih** olduğunu ifade etmektedirler. (Çeviren)

24 Ebû Ya’lâ, *Müsned*, I, 102, h.nr: 107-108.

25 Dârekutnî, *İlel*, I, 194-210, h.nr: 17.

Keza Beyhakî'nin *Delâil*'de Ebû Saîd kanalıyla naklettiği rivayet de şöyledir: Ömer b. el-Hattâb "Ey Allah'ın Rasûlü! Saçınız erken ağardı!" deyince Allah Rasûlü şu karşılığı vermiştir: **"Hûd ve benzeri olan Vâkia, amme yetesâelûne (Nebe) ve ize's-şemsü küvvirat (Tekvir) sûreleri saçımı sakalımı ağarttı."**

Bu hadisi İbn Sa'd ve İbn Adiy de Enes'ten rivayet etmektedirler. Rivayette ayrıca "Vâkia, Kâria, *seele sâil* (Meâric) ve ize's-şemsü küvvirat (Tekvir)" sûreleri geçmektedir. Taberânî de ravileri, Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerindeki ravilerinden oluşan bir isnadla bu hadisi Ukbe b. Âmir'den nakletmektedir. Şöyle ki: Bir adam "Ey Allah'ın Rasûlü! Saçınız ağarmış!" deyince Allah Rasûlü **"Hûd ve benzeri sûreler saçımı sakalımı ağarttı"** buyurmuştur. Keza Taberânî'nin, **metruk** bir ravi olan Amr b. Sâbit'in bulunduğu bir isnadla İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiğine göre, Ebû Bekir *radıyallahu anh*, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e "Saçınızı, sakalınızı ağartan şey nedir ey Allah'ın Rasûlü?" diye sordu. O da **"Hûd ve benzeri olan Vâkia, Hâkka ve ize's-şemsü küvvirat (Tekvir) sûreleri saçımı sakalımı ağarttı"** buyurdu.²⁶

١٥٧٣ - الشَّاءُ فِي الْبَيْتِ بَرَكَةٌ، وَالْذَّجَاجُ فِي الْبَيْتِ بَرَكَةٌ.

1573- Evde bir koyun bir berekettir; evde bir tavuk da bir berekettir.

Bu hadisi Hâkim, *Târîh*'inde rivayet etmektedir. Buhârî de bunu **"evde bir tavuk bir berekettir"** kısmı olmaksızın *el-Edebü'l-müfred*'de şu ziyade ile rivayet etmiştir: **"İki koyun iki bereket, üç koyun da üç berekettir."**²⁷

26 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, X, 102, h.nr: 10091 (İbn Mes'ûd rivayeti); XVII, 286, h.nr: 790 (Ukbe b. Âmir rivayeti) Ayrıca bk. Heysemî, *Mecma'*, VII, 37, h.nr: 11073, 11074; Sehâvî, *Makâsıd*, III, 329-342, h.nr: 615. Buraya kadarki rivayetlerin toplu bir değerlendirmesi ve hadisin tariklerinin toplamı itibariyle *sahih* olduğuna dair ayrıntılı bir mütalaa için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 639-642, h.nr: 955. (Çeviren)

27 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 201, h.nr: 573. İsnadındaki İsmail b. Selmân el-Ezrak isimli ravinin *zayıf* hatta *metrûk* biri olduğuna dair ayrıntılar için bk. Ukaylî, *ed-Duafâ*, I, 82, ravi nr: 92; Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, I, 232, ravi nr: 890. (Çeviren)

١٥٧٤ - الشَّيْبُ نُورُ الْمُؤْمِنِ.

1574- Ağarmış saç-sakal mü'minin nurudur.

Bu rivayetin, bu lafızla bilinmediği söylenmiştir. Ancak bu değerlendirmede Hafız İbn Hacer'in *Müsnedü'l-Firdevs*'in hadislerinin tahririndeki şu sözleriyle reddedilmektedir: "Bu hadisi İbn Menî', Amr b. Şuayb'dan, o da babası yoluyla dedesi Abdullah b. Amr'dan rivayet etmiştir." Ayrıca sözü geçen tahrirde İbn Hacer, yine İbn Menî'in bu hadisi Enes'ten şu lafızla rivayet ettiğini zikreder: **"Ağarmış saç-sakal nurdur. Kim ağarmış saç-sakal telini kökünden sökerse, İslâm'ın nurunu söküp atmış olur."**²⁸

Bu hadis ileride "مَنْ شَابَ شَيْبَةً فِي الْإِسْلَامِ / Kim İslâm yolunda saçını, sakalını ağartacak olursa..." rivayetinde²⁹ ve "لَا تَتَفَرَّقُوا الشَّيْبَ / Ağarmış saç-sakal kılını yolmayın..." rivayetinde gelecektir.³⁰

Suyûtî de bunu *el-Câmiu's-sağîr*'de Abdullah b. Amr'dan gelen bir rivayet olarak Beyhakî'ye dayandırmaktadır. Lafzı da şöyledir: **"Ağarmış saç-sakal, mü'minin nurudur. Bir kimsenin İslâm yolunda ağarmış saç-sakalının her bir teli karşılığında mutlaka ona bir iyilik verilip derecesi artırılmıştır."**³¹

١٥٧٥ - شَيْبٌ وَعَيْنٌ.

1575- Yaşından başından utan!

Sehâvî *Makâsîd*'da "Bir türlü uslanmayan kimseler için kullanılır" demiştir.³² Necmüddîn el-Gazzî de şunu söyler: "Yaşını başını almış kimseleri azarlamak için söylenen bir sözdür, hadis değildir."³³ Anlatıldığına

28 Bu rivayetin bâtil ve asılsız olduğuna dair ayrıntılar için bk. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, III, 82, h.nr: 1141; İbnü'l-Cevzî, *el-İlelû'l-mütenâhiye*, II, 201, h.nr: 1148; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, IV, 184; Gumârî, *el-Müdâvî*, IV, 307. (Çeviren)

29 Bk. 2507 no'lu rivayet.

30 Bk. 3054 no'lu rivayet.

31 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VIII, 384, h.nr: 5970. Bu hadisin *hasen* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, III, 247, h.nr: 1244. (Çeviren)

32 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 343, h.nr: 617.

33 Gazzî, *İtkân*, I, 314, h.nr: 964.

göre Ebû Yezîd, yüzünü aynada görünce şöyle demiştir: “Gözüktü aklar, kaybolmadı ayıplar ve bana gizlidir gelecekte olacaklar!”

١٥٧٦ - الشَّيْخُ فِي قَوْمِهِ كَالنَّبِيِّ فِي أُمَّتِهِ.

1576- İlim ve itibar sahibi büyük zâtın (şeyh)³⁴ kendi kavmi arasındaki durumu, bir peygamberin ümmeti arasındaki durumu gibidir.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demektedir:³⁵ Bu hadisi İbn Hibbân *Duafâ*'da, aynı şekilde Deylemî de Ebû Râfi'den merfu olarak rivayet etmişlerdir. Ancak lafzı **“Ailesi içindeki ilim ve itibar sahibi büyük zat...”** şeklindedir. Ayrıca yine İbn Hibbân, Abdullah b. Ömer el-İfrîkî'nin biyografisini aktarırken İbn Ömer'den gelen bir rivayet olarak bunu aktarmış, sonra da **“Bu, uydurmadır”** demiştir.³⁶

Öte yandan Hafız İbn Hacer de İbn Teymiyye gibi bu hadisin uydurma olduğuna hükmetmiştir. İbn Teymiyye ise şunları söyler: Bu, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sözlerinden biri değildir, bir kısım ilim ehlinin söylediği bir sözdür.³⁷ Ayrıca bazıları da bunu **“Cemaati içindeki ilim ve itibar sahibi büyük zat, kavmi arasındaki peygamber gibidir; onun ilminden öğrenir, edebinden edeplenirler”** lafzıyla aktarmaktadırlar. Bütün bunlar bâtil (uydurma)dır.³⁸

Yine Deylemî, Enes'ten merfu olarak şunu rivayet eder: **“İlim ve itibar ehli hocaları üstün tutun. Zira ilim ve itibar sahibi hocaları üstün tutmak Allah azze ve celle'ye saygıdandır. Kim onları üstün tutmazsa bizden değildir.”** Ancak İbn Hibbân bunu *Duafâ*'da Ebû Râfi'den merfu olarak zikretmekte; Deylemî de onun isnadıyla bu rivayeti aktarmaktadır.³⁹

34 Şeyh kelimesi “yaşlı, muteber âlim ve reis” gibi anlamlarda kullanılmaktadır. (Bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mirkât*, IX, 3925) -Çeviren-

35 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 343-346, h.nr: 618.

36 İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 39, h.nr: 571.

37 İbn Teymiyye, *Ehâdîsü'l-kussâs*, I, 68, h.nr: 24.

38 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 345.

39 Deylemî, *Firdevs*, II, 9, h.nr: 2082. Bu rivayetin isnadında Sahr b. Muhammed el-Hâcibî adında hadis uydurmakla şöhret bulmuş bir ravi mevcuttur. Dolayısıyla hadis uydurmadır. Bk. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 378, h.nr: 511; İbn Adiy, *el-Kâmil*, V, 146, ravi nr: 943; İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 182; Suyûtî, *Leâli*, I, 136; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 487, h.nr: 56. (Çeviren)

Suyûtî de *el-Câmiu's-sağîr*'de bu hadisi şu lafızla rivayet eder: **“Ailesi içindeki ihtiyar âlim, ümmeti arasındaki peygamber gibidir.”** Ayrıca Suyûtî şu lafızla da rivayet etmiştir: **“Evindeki ilim ve itibar sahibi büyük zat, kavmi arasındaki peygamber gibidir.”**⁴⁰ Bu noktada **“Âlimler, peygamberlerin vârisleridir”** hadisi, -zayıf da olsa- bu hadisi güçlendirmektedir.⁴¹ Üstelik Allah Teâlâ'nın **“Bilmiyorsanız ilim ehline sorun”**⁴² âyeti de bunu teyit eder.

Sehâvî *Makâsîd*'da şunları söylemektedir:⁴³ Bütün bunlardan daha **sahih** olanı ise şu hadistir: **“Allah Teâlâ, yaşına hürmeten bir ihtiyara saygıda kusur etmeyen bir gence, o yaşa geldiğinde kendisine de saygıda kusur etmeyecek kimseler lütfeder.”**⁴⁴

١٥٧٧ - شَيَاطِينُ الْإِنْسِ تَغْلِبُ شَيَاطِينَ الْجِنِّ.

1577- İnsan şeytanları, cin şeytanlarına galip gelir.

Aliyyü'l-Kârî şöyle demiştir:⁴⁵ Bu, Malik b. Dînâr'ın sözlerindendir ve Allah Teâlâ'nın şu âyetinden iktibas edilmiş olmalıdır: **“(Ey Peygamber!) Biz insan ve cin şeytanlarını da her peygambere düşman yaptık.”**⁴⁶ Burada insan şeytanları diğerinden önce zikredilmiştir. Çünkü cin şeytanının vesvesesi Allah'a sığınmak suretiyle yok olup gider. Ayrıca yakınlığın etki gücü, aynı cinsten olanlar arasında kendini gösterir.⁴⁷

١٥٧٨ - الشَّيْطَانُ يَجْرِي مِنْ ابْنِ آدَمَ مَجْرَى الدَّمِ - الحديث.

1578- Şeytan, insanoğlunun vücudundaki kan gibi dolaşır...

40 Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, IV, 185.

41 Bu hadis ileride 1745 no'lu rivayet olarak ayrıca ele alınacaktır.

42 Nahl 16/43.

43 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 346.

44 Bu hadis ileride 2178 no'lu rivayet olarak ayrıca ele alınacaktır.

45 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, I, 228, h.nr: 251.

46 En'âm 6/112.

47 Yani Peygamber ile insan şeytanları, “insan” olmaları bakımından aynı cinstendirler. Dolayısıyla insan şeytanlarının, bir peygamberin yakınında ve çevresinde oluşturmaya çalıştıkları etki, cin şeytanlarınınkinden daha güçlü ve büyük olacaktır. (Çeviren)

Bu hadisi Buhârî ve Müslim, mü'minlerin annesi Safiyye bint Huyey *radiyallahu anhâ* kanalıyla rivayet etmişlerdir.⁴⁸

١٥٧٩ - الشَّيْخُ وَالشَّيْخَةُ إِذَا زَنَيَا فَارْجُمُوهُمَا النِّبْتَ، بِمَا قَضَيْتَا مِنَ اللَّذَّةِ.

1579- Evli kadın ve evli erkek zina ettiklerinde, yaşadıkları cinsel haz sebebiyle onları kesinlike recmedin (taşlayın).

Bu hadisi, Taberânî ve *el-Ma'rife*'de İbn Mende, (Ebû Ümâme b. Sehl) İbn Huneyf kanalıyla Acma'dan rivayet etmektedirler. Acma "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim" diyerek ilgili hadisi zikretmiştir. Öte yandan bu hadis, Nesâî'nin yanı sıra Abdullah b. Ahmed'in *Zevâidü'l-Müsned*'de, keza İbn Hibbân ve Hâkim'in **sahih** sayarak Übey b. Ka'b'dan rivayet ettikleri bir hadistir. Ahmed b. Hanbel de bunu Zeyd b. Sâbit'ten rivayet etmektedir. Ayrıca Buhârî ve Müslim'in ittifakla Ömer *radiyallahu anh*'dan naklettikleri bir rivayettir. Şâfiî, Tirmizî ve diğerleri de bunu Ömer *radiyallahu anh*'dan rivayet etmektedirler. Bazılarına göre ise bu cümle, (daha önce Kur'ân âyeti olarak) okunan âyetlerdendi, daha sonra lafzı neshedilip hükmü baki kaldı.⁴⁹

Suyûtî de bu hadisi *İtkân*'ında Zir b. Hubeyş kanalıyla rivayet etmektedir. Zir şöyle der: Übey b. Ka'b bana "Ahzâb sûresini kaç âyet olarak sayıyorsun?" diye sordu. Ben "Yetmiş iki yahut yetmiş üç âyet" dedim. Bunun üzerine dedi ki: "Bu sûre, Bakara sûresine denkti. Biz orada recm âyetini de okuyorduk!" Ben de "Recm âyeti de nedir?" diye sordum. Şu cevabı verdi: "**Evli kadın ve evli erkek zina ettiklerinde, Allah'tan bir**

48 Buhârî, İ'tikâf 11, Bed'ü'l-halk 11, Ahkâm 21; Müslim, Selâm 23-25. Bu hadis, bazı lafız farklılıklarıyla daha önce 671 no'lu rivayet olarak geçmişti. (Çeviren)

49 Buhârî, Hudûd 32; Müslim, Hudûd 15. Ancak bu kaynaklarda bu lafız geçmemekte, sadece bundan "recm âyeti" diye söz edilmektedir. Bu lafzın yer aldığı diğer kaynaklar için bk. İbn Mâce, Hudûd 9; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 472, h.nr: 21596; Mâlik, *Muvattâ*, Hudûd 10; Şâfiî, *Müsned*, III, 269, h.nr: 1572; Dârimî, Hudûd 16; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 406, h.nr: 7107; İbn Hibbân, *Sahih*, X, 274, h.nr: 4429; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XXIV, 350, h.nr: 867, XXV, 185, h.nr: 455; Hâkim, *Müstedrek*, II, 450, h.nr: 3554, IV, 400, h.nr: 8068, 8070-8072. Buraya kadarki rivayetler için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, III, 347-349, h.nr: 619. (Çeviren)

ceza olmak üzere onları kesinlike recmedin. Allah azîzdir (güçlü ve üstündür), hakîmdir (hüküm ve hikmet sahibidir).”⁵⁰

١٥٨٠ - صَاحِبُ الْحَاجَةِ أَغْمَى.

1580- İhtiyaç sahibinin gözü kördür (ihtiyacını karşılayanın hiç bir kusurunu görmez).

Sehâvî *Makâsîd*’da şöyle demiştir: Bunu bilmiyorum. Ancak Ebû Süleyman İdrîs b. İshak en-Nâblusî bunu şu sözlerle nazma dökmüştür:

“İhtiyaç sahibinin gözü kördür, başka şeyi görmez

Oysa mal sahibi varlıklı biri olsa gözü çok iyi görür!

Ancak mal sahibiyken ne zaman o ihtiyaçta kendi çıkarını görecektir olsa,

Gözü başka şeyi görmeyen bir fakire dönüşüverir!”⁵¹

Ben de (Aclûnî) derim ki: Bugün dillerde meşhur olan lafız şudur: “İhtiyaç sahibinin zihni daha çok meşguldür (أَغْنَى/a’*nâ*). Kendi ihtiyacını karşılamaktan başka bir şeyi düşünmez.” Ayrıca şu lafızla da meşhur olmuştur: “İhtiyaç sahibi daha düşüncesiz ve aptalca hareket eder (أَزَعَن/er’*an*). Kendi ihtiyacını karşılamaktan başka bir şeyi düşünmez.” Aliyyü’l-Kârî de “‘Yabancı insan, kör gibidir’ sözü, rivayetin teknik standartları bakımından sahih değildir” demiştir.⁵² Öte yandan bu söz, şu şekilde de meşhur olmuştur: “İhtiyaç sahibi, gözleri görse bile kördür.”

١٥٨١ - صَاحِبُ الدَّائِبَةِ أَحَقُّ بِصَدْرِهَا.

1581- Binek sahibinin, bineğin ön tarafına oturmada öncelik hakkı vardır.

Ahmed b. Hanbel, “Habîb b. Mesleme, Kays b. Sa’d’ın yanına gelerek...” diye başlayan bu rivayeti bir kıssa içerisinde zikretmektedir. Taberânî de bunu Kays b. Sa’d’dan merfu olarak rivayet etmektedir. Ayrıca İbn Ebî

50 Suyûtî, *el-İtkân fî ulûmi’l-Kur’ân*, thk. M. Ebu’l-Fadl İbrahim, Mısır 1974, II, 82. Ayrıca bk. Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VI, 408, h.nr: 7112; İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 274, h.nr: 4429; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VIII, 367, h.nr: 16911. (Çeviren)

51 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 350, h.nr: 620.

52 Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 230, h.nr: 254.

Hayseme, İbn Kâni' ve İsmailî'nin hepsi sahâbe biyografisine ayırdıkları eserlerinde Urve b. Muğîs'ten Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in "binek sahibinin, bineğin ön tarafına oturmada öncelik hakkı olduğuna hükmettiğini" rivayet etmişlerdir. Öte yandan Ebû Zür'a bunu *Müsnedü's-Şâmiyyîn*'de, Ya'kûb b. Süfyân *Târîh*'inde, Dârekutnî de *el-Mu'telif*'inde Ömer b. el-Hattâb *radiyallahu anh*'dan nakletmektedirler. Yine İbn Hibbân'ın, *Sahîh*'inde Büreyde kanalıyla rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yürürken bir adam ona (bineği göstererek) "(Buyrun) binin ey Allah'ın Rasûlü!" dedi ve geri durdu. Fakat Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* "**Binek sahibinin, bineğin ön tarafına oturmada öncelik hakkı vardır. Ancak o hakkı bana tanıyorsan o zaman başka**" buyurdu. Bunun üzerine adam da o hakkı Allah Rasûlü'ne verince o da bindi.⁵³

Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin rivayetlerinin lafzı ise şöyledir: "**Senin, bineğinin ön kısmına oturmada öncelik hakkın var.**" Tirmizî bu rivayet hakkında "Gariptir" demiştir. Bu hadis, Ahmed b. Hanbel ve Rûyânî'nin *Müsned*'lerinde de yer almaktadır.⁵⁴ Keza Habîb b. eş-Şehîd de Abdullah b. Büreyde kanalıyla mürsel olarak rivayet ettiği bir hadiste "Muaz, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e binsin diye bir binek getirmişti" diye aktardıktan sonra benzer manada bir cümleyi zikretmiştir.

Sehâvî de *Makâsîd*'da şöyle demektedir: "Bu hadisin bütün tariklerini, (Nevevî'ye ait) *el-Ezkâr*'ın hadislerinin tahririne dair tekmlenin (ilave-nin) başlarında toplamıştım."⁵⁵

İbnü'l-Gars da şunları söylemektedir: "**Binek sahibinin -başkasına izin vermesi durumu müstesna olmak üzere- bineğin ön tarafına oturmada öncelik hakkı vardır**" hadisi hakkında hocamız '**Hasen** bir hadistir'

53 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 225, h.nr: 15478; İbn Hibbân, *Sahîh*, XI, 36, h.nr: 4735; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, II, 262, h.nr: 1927; Hâkim, *Müstedrek*, II, 73, h.nr: 2370. Hâkim, bu hadisin Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. (Çeviren)

54 Ebû Dâvûd, *Cihâd* 63; Tirmizî, *Edeb* 25; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 96, h.nr: 22992. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Tirmizî, *Sünen*'inin basılı nüshasında bu hadis hakkında "hasen-garip" değerlendirmesinde bulunmaktadır. Ayrıca Ebû Davûd'un *Sünen*'i ile Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'ini tahrir eden Şuayb el-Arnaût ve ekibi de bu rivayetin sahih li-gayrihi olduğunu ifade etmektedirler. (Çeviren)

55 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 356.

demiştir.” Bu rivayet *el-Câmiu's-sağîr*'de Beşîr (veya Büşeyr) kanalıyla rivayet edilmiştir.⁵⁶

١٥٨٢ - صَاحِبُ الشَّيْءِ أَحَقُّ بِحِفْلِهِ، إِلَّا أَنْ يَكُونَ ضَعِيفًا يَغْجُرُ عَنْهُ ؛ فَيُعِينُهُ أَخُوهُ الْمُسْلِمُ.

1582- Bir şeyin sahibi, onu öncelikle kendisi taşımak durumundadır. Ancak zayıf olup da taşımaktan aciz ise o zaman Müslüman kardeşi ona yardımcı olabilir.

Bu hadisi Ebû Ya'lâ'nın yanı sıra Taberânî *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta, Dârekutnî *el-Efrâd*'da, Ukaylî de *ed-Duafâ*'da Ebû Hureyre'den rivayet etmişlerdir. Fakat Ebû Ya'lâ'nın rivayetinin lafzı şöyledir: **“Eşya sahibi, o eşyasını öncelikle kendisi taşımak durumundadır.”**⁵⁷ Kadı İyâz da bunu *Şifâ*'sında, herhangi bir kaynağa nispet etmeksizin zikretmiştir. **Zayıf** bir hadistir hatta İbnü'l-Cevzî abartıya kaçarak bunu *Mevzûât*'ı içerisinde (uydurma bir rivayet) saymıştır.⁵⁸

Öte yandan Deylemî de bunu Ebû Bekir es-Sıddîk *radıyallahu anh*'dan merfu olarak rivayet etmiştir. Şöyle ki: **“Kim çoluk-çocuğuna bir şey satın alır da onu kendi elleriyle onlara taşırsa, yetmiş yılın günahı ondan kaldırılır.”** Sehâvî *Makâsıd*'da bu rivayet için “Bunun bâtil olduğunu zannediyorum” demiştir.⁵⁹

56 Bk. Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, IV, 187. Ancak bu hadisin Beşîr yahut Büşeyr isimli bir sahâbî raviden rivayet edildiğini tespit edemedik. Muhtemelen bu sahâbî Büreyde olmalıdır. Nitekim *Feyzü'l-Kadîr*'de de Büreyde ismi kayıtlıdır. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

57 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, XI, 25, h.nr: 6162; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 349, h.nr: 6594; Ukaylî, *ed-Duafâ*, IV, 453, ravi nr: 2083.

58 İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 47. Hadisin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Heysemî, *Mecma'*, V, 122, h.nr: 8510; Sehâvî, *Makâsıd*, III, 358, h.nr: 622; Münâvî, *Teyşîr*, II, 87. (Çeviren)

59 Deylemî, *Firdevs*, III, 612, h.nr: 5913. Bu rivayetin bâtil (uydurma) olduğuna dair bk. Sehâvî, *Makâsıd*, III, 359; Suyûtî, *Ziyâdât*, I, 506, h.nr: 611; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, II, 197, h.nr: 33; İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâva'l-hadisiyye*, s. 123. (Çeviren)

Necmüddîn el-Gazzî ise şunları söylemektedir:⁶⁰ Bu hadisi Taberânî ve diğerleri Ebû Hureyre'den şu lafızla rivayet etmektedirler: **“Bir şeyin sahibi, o şeyi öncelikle kendisi taşımak durumundadır. Ancak zayıf olup da aciz kalırsa, o zaman Müslüman kardeşi ona yardımcı olabilir.”** Daha sonra Gazzî şunu söyler: Bu hadisin daha başka tarikleri de vardır, ancak hepsi **zayıftır**. Buhârî de bunu *el-Edebü'l-müfred*'de *beyyâu'l-eksiye* (el-bise satıcısı diye bilinen) Salih kanalıyla onun nenesinden rivayet etmektedir. Salih'in nenesi şunu anlatmaktadır: Ali *radiyallahu anh'*ın bir dirheme hurma satın aldığını ve onu bir örtüyle taşıdığını gördüm. Ben veya bir adam “Ey mü'minlerin emiri! Senin yerine ben taşıyayım” diye teklifte bulundu/m. O ise şöyle dedi: “Çoluk-çocuğun babası, öncelikle kendisi taşımak durumundadır.”⁶¹

Hadisin söyleniş sebebi ise şudur: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* çarşıya girip birkaç şalvar satın almıştı. Ebû Hureyre de bunları taşımak isteyince bu sözü zikretti.

۱۵۸۳ - صَاحِبُ الْبَيْتِ أَذْرَى بِالَّذِي فِيهِ.

1583- Ev sahibi evinde olanı çok daha iyi bilir.⁶²

۱۵۸۴ - صَاحِبُ الْوِزْدِ مَلْعُونٌ، وَتَارِكُ الْوِزْدِ مَلْعُونٌ.

1584- (Gafil veya riyâkâr) vird sahibi lanetlenmiştir, virdi terk eden de lanetlenmiştir.

Sağânî bu rivayet hakkında **“uydurmadır”** demektedir.⁶³

60 Gazzî, *İtkân*, I, 315-316, h.nr: 970.

61 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 194, h.nr: 551. Mevkûf olarak nakledilen bu rivayetin de zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Muhammed Amr b. Abdüllatîf eş-Şınkîî, *Tekmilü'n-nef' fi mâ lem yebüt bihi vakfün velâ ref'*, Mısır 1989, s. 85.

62 Aclûnî, bu rivayete dair hiçbir açıklama ve değerlendirme yapmamaktadır. Bir atasözü veya deyim olarak kullanılmaktadır. (Çeviren)

63 Sağânî, *Mevzûât*, s. 59, h.nr: 94. Ayrıca bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 159, h.nr: 134. Bu söz daha önce 971 no'lu rivayette geçmişti.

۱۵۸۵- صَاحِبُ الْقَمِيصَيْنِ لَا يَجِدُ حَلَاوَةَ الْعِبَادَةِ - أَوْ - حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ.

1585- İki gömleğe sahip kimse ibadetin -veya- imanın tadını alamaz.

Sağânî'nin de dediği gibi **uydurma** bir rivayettir.⁶⁴

۱۵۸۶- الصَّائِمُ لَا تُرَدُّ دَعْوَتُهُ.

1586- Oruçlunun duası geri çevrilmez.

Tirmizî ve İbn Mâce'nin Ebû Hureyre'den bir ziyade ile rivayet ettikleri ve Tirmizî'nin **hasen** saydığı bir hadistir.⁶⁵ Bu hadis daha önce “ثَلَاثَةٌ لَا تُرَدُّ دَعْوَتُهُمْ/Üç kişi vardır ki dua ve bedduası geri çevrilmez...” hadisinde daha uzun bir lafızla geçmişti.⁶⁶

۱۵۸۷- الصَّائِمُ الْمُتَطَوِّعُ أَمِيرٌ - وَفِي رِوَايَةٍ أَمِينٌ بِالثَّنُونِ - نَفْسِهِ ؛ إِنْ شَاءَ صَامٌ، وَإِنْ شَاءَ أَفْطَرَ.

1587- Nafile oruç tutan kişi, kendi kendisinin emîri -bir rivayete göre “emîni”-dir; dilerse orucunu tutar, dilerse de bozar.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, Tirmizî ve Hâkim, Ümmü Hâni kanalıyla rivayet etmişlerdir. **Sahih** bir hadistir.⁶⁷

۱۵۸۸- الصُّبْحَةُ تَمْنَعُ الرِّزْقَ.

1588- Gündüzün ilk saatlerindeki uyku rızkı engeller.⁶⁸

64 Sağânî, *Mevzûât*, s. 60, h.nr: 96.

65 Tirmizî, *Daavât* 129; İbn Mâce, *Sıyâm* 17.

66 Bk. 1039 no'lu rivayet.

67 Tirmizî, *Savm* 34; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 463, h.nr: 26893; Hâkim, *Müstedrek*, I, 604, h.nr: 1599; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 365, h.nr: 3288. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münâvî, *Teysîr*, II, 102; Gumârî, *el-Hidâye fî tahrîci ehâdîsi'l-Bidâye (Bidâyetü'l-müctehid)*, thk. Ali Nâyif Bikâî, Beyrut 1987, V, 245; Elbânî, *Âdâbü'z-zifâf fî's-sünneti'l-mutahhara*, Dârü's-selâm 2002, s. 156-158.

68 Daha önce 735 no'lu hadisin değerlendirmesinde geçmişti.

Bu hadisi Abdullah b. Ahmed, *Zevâid*'inde, ayrıca Kuzâî, Osman b. Affân *radiyallahu anh* kanalıyla merfu olarak rivayet etmişlerdir. İsnadında **zayıf** bir ravi vardır. İbn Adiy de bunu İshak b. Ebî Ferve tarikiyle zikrettikten sonra “İshak bu hadisin isnadını karıştırarak bazen Osman'dan, bazen de Enes'ten rivayet etmiştir” demektedir. Nevevî bunu *el-Ezkâr*'da seleften birinin sözü saymış; Sağânî de “**uydurmadır**” demiştir. Keza Ebû Nuaym da bu hadisi merfu olarak Osman *radiyallahu anh* yoluyla rivayet etmektedir.⁶⁹

Bu konuda daha önce dua bahsinde geçtiği üzere Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayet edilen bir hadis de vardır.⁷⁰ Metinde geçen “الضُّبْحَةُ/subha” kelimesi gündüzün başlangıcındaki uyku demektir. Bu uykunun yasaklanma sebebi, öncelikle zikir vakti olması, daha sonra rızık talebinin vakti olmasıdır. Zemahşerî *el-Fâik* adlı eserinde bu kelimenin “subha” şeklinde okunabileceği gibi “sabha” olarak okunmasının da mümkün olduğunu belirtmektedir. Yasaklanma gerekçesi olarak da zikir ve kazanç elde etme vakti olması gösterilmiştir.⁷¹

Ancak Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demiştir:⁷² Bu hadisi destekleyici nitelikte, farklı sahâbîler kanalıyla gelen benzer manadaki bir rivayet de Ca'fer b. Bürkân'ın Asbağ b. Nübâte kanalıyla Enes'ten merfu olarak naklettiği şu hadistir: “**Sabah namazı ile güneşin doğuşu arasındaki zaman diliminde rızıklarınızı talep etmeyi bırakıp uyumayın.**” Enes'e bu durum sorulunca “Yetmiş defa tesbih, tehlil, tekbir ve istiğfarda bulunursun, bu sayede temiz/helâl rızık iner -veya- taksim edilir” dedi. Bu hadisi Deylemî rivayet etmiştir.⁷³

69 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 547, h.nr: 530; Kuzâî, *Müsnedü 'ş-Şihâb*, I, 73, h.nr: 65; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VI, 401, h.nr: 4402; İbn Adiy, *el-Kâmil*, I, 531-532, ravi nr: 154; Ebû Nuaym, *Hilye*, IX, 251; Sağânî, *Mevzûât*, s. 56, h.nr: 90; İbnü'l-Cevzî, *el-İlelû'l-mütenâhiye*, II, 207, h.nr: 1162; Nevevî, *Ezkâr*, s. 146.

70 Burada 1297 no'lu rivayetin sonunda Hz. Âişe'den nakledilen “Eğer rızık geri çevirecek bir şey olsaydı, şüphesiz subha (günün başındaki uyku) rızık engellerdi” hadisi kastedilmektedir. (Çeviren)

71 Zemâhşerî, *el-Fâik*, II, 272.

72 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 365, h.nr: 624.

73 Deylemî, *Firdevs*, V, 35, h.nr: 7380. Bu rivayetin isnadındaki Asbağ'ın metrûk ve yalancı sayıldığına dair ayrıntılar için bk. Ukaylî, *ed-Duafâ*, I, 129, ravi nr: 160; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, I, 271, ravi nr: 1014; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 362-

Beğavî de *Şerhu's-sünne*'sinde Alkame b. Kays'ın şöyle dediğini rivayet etmektedir: “Bize ulaşan bir rivayete göre bir âlimin sabah namazından sonraki uykusundan dolayı yeryüzü Allah'a yüksek sesle niyazda bulunup yalvarırmış.”⁷⁴ Hatta Deylemî'de **zayıf** bir isnadla Ali *radıyallahu anh*'dan gelen merfu bir hadis de şöyledir: “**Yeryüzü, haram bir kanın dökülmesi yahut bir zina sonrasındaki gusül veya güneş doğmadan evvel üzerinde uyunması hâllerinde Rabbine yüksek sesle niyazda bulunup yalvardığı kadar başka hiçbir şey için niyaz edip yalvarmamıştır.**”⁷⁵

Dîneverî'nin *el-Mücâlese* adlı eserinin on dördüncü kısmında geçtiğine göre İbnü'l-A'râbî şunu anlatır: İbn Abbâs, oğlu Fadl'ın kuşluk vaktinde uyuduğu bir sırada yanından geçer ve ayağıyla onu dürterek şunu söyler: “Kalk! Allah'ın kullarına rızık taksim ettiği bir saatte uyuyorsun sen! Yoksa sen Arapların bu vakit için ne dediklerini hiç işitmedin mi?” Fadl “Ne diyorlarmış Araplar babacığım?” diye sorar. İbn Abbâs da “Bu saatin insanı tembelleştirdiğini, ihtiyaratıp zayıf düşürdüğünü ve ihtiyaçları erteleyip geciktirdiğini söylerler” dedikten sonra şöyle devam eder: “Evladım! Gündüz uykusu üç çeşittir: Birincisi, ahmaklık uykusu (*nevm-i humk*) ki kuşluk vaktindeki uykudur. İkincisi, güzel meziyet uykusu (*nevm-i huluk*) ki hakkında şöyle bir rivayet vardır: **'Kaylûle yapın. Zira şeytanlar kaylûle yapmaz.'** Üçüncüsü ise cehalet uykusudur (*nevm-i hurk*). Bu da ikindiden sonraki uykudur. Bunu da ancak ya sarhoş yahut deli birisi uyur.” Öte yandan Havvât b. Cübeyr'in de şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Gündüzün başında uyumak cehalet, ortasında uyumak güzel meziyet, sonunda uyumak ise ahmaklıktır.”⁷⁶

Necmüddîn el-Gazzî ise şu ilavede bulunmaktadır:⁷⁷ Beyhakî'nin rivayetine göre Abdullah b. Amr şöyle demiştir: “Uyku, cehalet uykusu, güzel meziyet uykusu ve ahmaklık uykusu olmak üzere üç çeşittir. Cehalet uykusu, kuşluk vakti uykusudur ki insanlar ihtiyaçlarını görürken o hâlâ

363, ravi nr: 658.

74 Beğavî, *Şerhü's-sünne*, thk. Şuayb el-Arnaût, Beyrut 1983, III, 222.

75 Deylemî, *Firdevs*, IV, 99, h.nr: 6309.

76 Dîneverî, *Mücâlese*, V, 221, h.nr: 2046-2047. Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, III, 365-371, h.nr: 624.

77 Gazzî, *İtkân*, I, 316-317, h.nr: 972.

uyumaktadır. Güzel meziyet uykusu ise gündüzün ortasındaki kaylûle uykusudur. Ahmaklık uykusu ise namaz vakti girdiği sırada uyumaktır.”⁷⁸

١٥٨٩- الصَّبْرُ كَنْزٌ مِنْ كُنُوزِ الْجَنَّةِ.

1589- Sabır, cennet hazinelerinden bir hazinedir.

Gazzâlî bunu *İhyâ*’da rivayet etmiştir. Irakî de *İhyâ* hadislerinin tahririnde “Bunu bulamadım” demektedir.⁷⁹

١٥٩٠- الصَّبْرُ مِفْتَاحُ الْفَرَجِ، وَالزُّهْدُ غِنَى الْأَبَدِ.

1590- Sabır, selâmetin anahtarıdır, zühd de ebedî zenginliktir.

Deylemî’nin isnadsız bir şekilde Hüseyin b. Ali’den merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Ayrıca Kuzâî bunu İbn Abbâs’tan merfu olarak şu lafızla nakletmektedir: **“Sabırla, selamete ermeyi beklemek bir ibadettir.”** Keza İbn Ebi’d-Dünyâ’nın *el-Ferec ba’de’s-şidde* isimli eserinde bu hadisi nakleler. Yine Ebû Saîd el-Mâlîni’nin İbn Abbâs kanalıyla aktardığı rivayetin lafzı da şöyledir: **“Selamete ermeyi beklemek bir ibadettir.”**⁸⁰

78 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, VI, 405, h.nr: 4409.

79 Gazzâlî, *İhyâ*, IV, 61; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1400, h.nr: 4.

80 Deylemî, *Firdevs*, II, 415, h.nr: 3844; Kuzâî, *Müsnedü’s-Şihâb*, I, 63, h.nr: 47; İbn Ebi’d-Dünyâ, *el-Ferec ba’de’s-şidde*, t.lk. Ebû Huzeyfe Ubeydullah b. Âliye, Mısır 1988, s. 201, h.nr: 2. Deylemî’nin rivayeti isnadsız olduğu için teknik olarak itibara alınması mümkün gözükmemektedir. Kuzâî, İbn Ebi’d-Dünyâ ve Mâlîni’nin rivayetlerinin tamamı ise Irâkî’nin değerlendirmesine göre zayıftır. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1412, h.nr: 3) Kuzâî, İbn Ebi’d-Dünyâ ve Mâlîni’nin lafızlarına benzer manada İbn Mes’ûd, Enes, İbn Abbâs ve Câbir b. Abdullah gibi farklı sahâbîlerden gelen rivayetlerin her birinde hadis tekniği bakımından farklı sorunlar olmakla birlikte (bk. Heysemî, *Keşfü’l-estâr*, IV, 38, h.nr: 3138; Heysemî, *Mecma’*, X, 147, h.nr: 17202; Sehâvî, *Makâsıd*, III, 372-376, h.nr: 625, Bedahşî’nin tahrir notları; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, I, 405, h.nr: 492, IV, 72, 75, h.nr: 1572-1573) Sehâvî bu rivayetlerin birbirini pekiştirdiği kanaatindedir. (Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, III, 376) Nitekim Sehâvî’nin hocası İbn Hacer’in, ayrıca Suyûtî’nin, Tirmizî’de geçen İbn Mes’ûd rivayetini (bk. Daavât 116) *hasen* sayarken diğer rivayetleri de göz önünde bulundurmuş olabilecekleri belirtilmektedir. Zira Tirmizî’deki rivayetin isnadında bizatihi Tirmizî’nin kendisinin tenkit ettiği Hammâd b. Vâkıd adındaki ravi dikkate alındığı zaman salt olarak bu rivayet teknik bakımdan

۱۵۹۱ - صَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ، إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَوَلَادُكُمْ فَتَنَةٌ - الْحَدِيثُ.

1591- Allah ve Rasûlü ne doğru söylemiş! “Sizin mallarınız ve çocuklarınız ancak birer imtihan sebebidir...”

Müslim’in Rabîa b. el-Hâris kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir. Ayrıca bunu Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî, Büreyde yoluyla rivayet etmektedirler.⁸¹ Nitekim İbn Hacer el-Askalanî’nin *Müsnedü’l-Firdevs*’in hadislerine yönelik tahririnde böyle geçmektedir.

۱۵۹۲ - صَدَقَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

1592- Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem doğru söylemiştir.

Sehâvî *Makâsîd*’da şöyle demektedir: Bu, halkın, müezzinin sabah ezanındaki “es-salâtü hayrûn mine’n-nevm: namaz uykudan hayırlıdır” cümlesinden sonra söylediği bir sözdür. Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*’in, ezanda ilgili cümleyi kullanan Bilâl’i tasdik etmiş olması açısından bakıldığında da doğru bir sözdür. Nitekim ben bu hususu *el-Kavlu’l-me’lûf* isimli eserimde açıklamıştım. Hatta Peygamber *sallallahu aleyhi*

zayıf sayılmaktadır. (Bk. Suyûtî, *Dürer*, s. 60, h.nr: 45; Münâvî, *Feyzü’l-Kadîr*, IV, 108 -Hatta Münâvî, Suyûtî’nin bu rivayetin sahih olduğuna dair harf işareti koyduğunu ifade eder-; Gumârî, *el-Müdâvî*, IV, 223) Sonuç olarak rivayetin tariklerinin -tek tek olmasa da- toplamı itibarıyla Sehavî’nin söylediği gibi birbirini pekiştirdiğini, dolayısıyla en azından İbn Hacer ve Suyûtî’nin ifade ettikleri şekilde *hasen* seviyesine yükseldiğini söylemek mümkün gözükmektedir. *Vallahu a’lem*. (Çeviren)

- 81 Bu sözün sebebine dair kaynaklarda yer alan hadis özetle şöyledir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in hutbe verdiği bir sırada torunları Hasan ve Hüseyin üzerlerinde kırmızı bir gömlekle düşe kalka gelirler. Allah Rasûlü minberden inip onları kucağına alır ve minbere çıkıp önüne oturtuktan sonra şöyle buyurur: Allah ne doğru söylemiş: **“Mallarınız ve çocuklarınız ancak birer imtihan sebebidir...”** (Enfâl 8/28; Teğâbün 64/15) **Şu iki yavrunun hâllerine baktım, düşe kalka yürüyüp geldiklerini görünce dayanamadım ve konuşmamı keserek onları kucağıma aldım.**” (Tirmizî, Menâkıb 31; Ebû Dâvûd, Salât 17; İbn Mâce, Libâs 20; Nesâî, Cum’a 27; “Allah ve Rasûlü ne doğru söylemiş” ibaresi için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 100, h.nr: 22995; Hâkim, *Müstedrek*, I, 424, h.nr: 1059. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu hadis, Aclûnî’nin iddia ettiği gibi Müslim’de geçmemektedir. *Vallahu a’lem*.) -Çeviren-

ve *sellem*'in bizzat Ebû Mahzûre'ye bu cümleyi söylemesini emrettiği de sabittir. Bu itibarla bu sözü söylemenin müstehap sayıldığı bir dayanağı vardır. Ancak tercihe şayan olanı sadece “sadakte ve berirte: doğru ve haklı söyledin” denilmesinin müstehap olmasıdır.”⁸²

Aliyyü'l-Kârî de şunları söylemektedir:⁸³ “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* doğru söylemiştir” sözünün bir aslı yoktur. Aynı şey müezzînin “es-salâtü hayrûn mine'n-nevm” cümlesini söylediği sırada söylenen “sadakte ve berirte ve bi'l-hakki natakte: doğru ve haklı söyledin ve hakkı konuştun” cümlesi için de geçerlidir. Şâfiîler bunu müstehap saymışlardır. Demîrî ise şöyle demiştir: İbnü'r-Rif'a bu konuda bir haberin geldiğini iddia etse de bunu kimin söylediği bilinmemektedir. İbnü'l-Mülakkın da Râfiî'nin hadislerinin tahricinde “Buna (iddia edilen habere) hadis kitaplarında vâkıf olamadım” demiş; Hafız İbn Hacer de “Bir aslı yoktur” değerlendirmesinde bulunmuştur. Keza İbn Hacer el-Mekkî de *et-Tuhfe*'de şöyle demektedir:⁸⁴ İbnü'r-Rif'a'nın bu konuda bir haberin olduğu iddiası, “bir aslının olmaması” gerekçesiyle reddedilmiştir. Şöyle de denilmiştir: (Ezanın ilgili kısmını duyan kişi) “Sadaka Rasûlullah: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* doğru söylemiştir” der.

eş-Şemsü'r-Remlî ise Demîrî'nin İbnü'r-Rif'a'nın iddiasına yönelik itirazına şu şekilde karşılık vermektedir: “(Hadis hafızı olup hadisi) hıfzetmiş olan kişi(nin rivayeti), hıfzetmemiş olanın aleyhinde bir delil teşkil eder.” Burada Remlî'nin, “sadakte ve berirte” cümlesini müstehap olarak tercih ettiğine dair bir işaret vardır. Bu noktayı iyi düşün.

Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demiştir: “Sadakte ve berirte” sözünün rivayetlerde bir aslı yoktur. Aynı şekilde halkın çoğunun müezzine hitaben söyledikleri “sadakte yâ zâkirellahi fi külli vaktin: Doğru söyledin, ey her vakitte Allah'ı zikreden kişi!” sözünün de bir aslı yoktur.”⁸⁵ Bu hususa dikkat et.

82 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, III, 376-382, h.nr: 626.

83 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 231, h.nr: 258.

84 İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetü'l-muhtâc*, I, 481.

85 Gazzî, *İtkân*, I, 319, h.nr: 977.

۱۵۹۳ - صَدَقَةُ السِّرِّ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ.

1593- Gizlice verilen sadaka Rabbin gazabını söndürür.

Taberânî'nin *el-Mu'cemu's-sağîr*'de rivayet ettiği bir hadistir. Onun tarikiyle de Kuzâî Abdullah b. Ca'fer'den, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i böyle söylerken işittiğini rivayet etmektedir. Hadisin isnadında ise Asram b. Havşeb adında **zayıf** bir ravi bulunmaktadır.⁸⁶ Ancak bu hadisi destekleyici nitelikte farklı sahâbîler kanalıyla nakledilen aynı manada daha başka rivayetler de mevcuttur:

Bunlardan biri şudur: Ebu's-Şeyh *es-Sevâb*'da; Beyhakî de *Şuabu'l-îmân*'da, Vâkîdî [isimli zayıf bir ravinin] bulunduğu isnadla bu hadisi Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet etmektedirler.⁸⁷ Kuzâî de başlıktaki lafzın aynısını İbn Mes'ûd'dan şu ziyade ile rivayet etmektedir: **“Akrabalık ilişkisini sürdürmek de ömrü uzatır.”**⁸⁸ Başka bir rivayet de Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de **hasen** bir isnadla Ebû Ümâme'den merfu olarak naklettiği şu hadistir: **“İyilikler yapmak, kötü akıbetlerden korur, gizli sadaka Rabbin gazabını söndürür, akrabalık ilişkisini sürdürmek ise ömrü uzatır.”**⁸⁹

Öte yandan Taberânî *el-Mu'cemu'l-kebîr* ve *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta ve Askerî -Dühaym tarafından sika kabul edildiği hâlde cumhur tarafından **zayıf** sayılan Sadaka b. Abdullah adında bir ravinin yer aldığı bir isnadla-Muâviye b. Hayde'den merfu olarak şu hadisi aktarırlar: **“Şüphesiz gizli sadaka Rabbin gazabını söndürür.”**⁹⁰

Keza Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta **zayıf** bir isnadla Ümmü Seleme'den naklettiği rivayetin lafzı şöyledir: **“İyilikler yapmak, kötü**

86 Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, II, 205, h.nr: 1033; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 92, h.nr: 99. Asram b. Havşeb'in *zayıf* olduğuna dair bk. Heysemî, *Mecma'*, III, 115, h.nr: 4638.

87 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, V, 116, h.nr: 3168.

88 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 93, h.nr: 100.

89 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VIII, 261, h.nr: 8014. Ebû Ümâme rivayetinin *hasen* olduğuna dair bk. Heysemî, *Mecma'*, III, 115, h.nr: 4637.

90 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XIX, 421, h.nr: 1018; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 289, h.nr: 943.

akıbetlerden korur, gizlice verilen sadaka Rabbin gazabını söndürür, akrabalık bağıını sürdürmek ömrü uzatır. Her iyilik bir sadakadır. Dünyadaki iyilik sahipleri, ahirette de iyiliğe mazhar olurlar. Dünyada kötülük yapanlar, ahirette de kötülüğe maruz kalırlar. Cennete ilk girecek olanlar iyilik sahipleridir.”⁹¹

[Deylemî'nin isnadsız bir şekilde] Enes'ten naklettiği ve başlıktaki rivayetin lafzıyla gelen merfu rivayetin ise şöyle bir ziyadesi mevcuttur: **“Açıktan verilen sadaka ise kötü ölümden korur.”⁹²**

Tirmizî de bu hadisi Enes'ten merfu olarak **“Şüphesiz sadaka, Rabbin gazabını söndürür ve kötü ölümü defeder”** lafzıyla nakletmekte ve sadakayı gizli ve açık şeklinde herhangi bir ayrıma tâbi tutmamaktadır. Tirmizî bu hadis için “Hasen-gariptir” demiş, İbn Hibbân da sahih saymıştır.⁹³ Ancak Sehâvî *Makâsıd*'da bu konuya dair şunları söyler: “Bu rivayetin sahih olması konusu şüpheli, tartışmaya açıktır. Zira isnadındaki Yunus b. Ubeyd'den rivayette bulunan Abdulah b. İsa isimli ravi, ittifakla **zayıf** sayılan biridir.”⁹⁴

Necmüddîn el-Gazzî ise şunları söylemektedir:⁹⁵ Taberânî'de Râfi' b. Hadîc'ten gelen bir hadis şöyledir: **“Sadaka, yetmiş çeşit kötülüğün kapısını kapatır.”⁹⁶** Keza Hatûb'in Enes kanalıyla gelen rivayetin lafzı da şudur: **“Sadaka, en hafifi cüzzam ve alaca hastalığı olmak üzere yetmiş çeşit belayı defeder.”** İbnü'l-Mübarek'in *Kitabu'l-Birr*'de yer alan riva-

91 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 163, h.nr: 6086.

92 Deylemî, *Firdevs*, II, 397, h.nr: 3762. Aclûnî, destekleyici nitelikte farklı sahâbîlerden aktardığı bu rivayetleri Sehâvî'nin *Makâsıd*'ından (bk. III, 383-387, h.nr: 627) nakletmektedir. Ancak nakil esnasında cümle kaymalarına bağlı birtakım sorunlar tespit ettik. Bu sebeple de köşeli parantezler dâhil olmak üzere çeviride *Makâsıd*'ı esas aldık. Ayrıca buraya kadarki rivayetlerin toplamı itibariyle *sahih* olduğuna dair geniş bir değerlendirme için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahiha*, IV, 535- 539, h.nr: 1908. (Çeviren)

93 Tirmizî, *Zekât* 28; İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 103, h.nr: 3309.

94 Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, III, 388.

95 Gazzî, *İtkân*, I, 319-320, h.nr: 978.

96 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, IV, 274, h.nr: 4402. İsnadında Hammâd b. Şuayb adında zayıf bir ravi olduğu belirtilmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, III, 109, h.nr: 4604) -Çeviren-

yeti de şöyledir: **“Şüphesiz Allah bir sadaka sayesinde yetmiş çeşit kötü ölümü uzaklaştırır.”** Yine Deylemî'nin Enes kanalıyla naklettiği bir rivayet de şudur: **“Gündüzün başında verilen sadakalar hastalık, zaaf ve kusurları yok eder.”**⁹⁷ Aynı şekilde Taberânî'nin hem merfu hem de mevkuf olarak Enes'ten aktardığı rivayet de şöyledir: **“Sadakayı erkenden hemen verin. Çünkü bela, sadakayı aşıp geçemez.”**⁹⁸ Suyûtî de Beyhakî'nin bu hadisi *Şuabu'l-îmân*'da bu hâliyle Ali *radiyallahu anh*'dan isnadıyla aktardığını zikretmektedir. Bu hadis, asılların⁹⁹ hiçbirinde yer almamasına rağmen, Rezî'nin *Câmi*'inde şu lafızla geçmektedir: **“Sadakayı erkenden hemen verin. Çünkü bela, onu aşip geçemez.”**

١٥٩٤ - الصَّدَقَةُ أَوْسَاخُ النَّاسِ.

1594- Sadaka insanların kirleridir.

Müslim'in Rabîa b. el-Hâris kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁰⁰

١٥٩٥ - الصَّبْرُ عَلَى الْمُغِيرِ صَدَقَةٌ.

1595- Darda kalmış birine (borcunu ödeyebileceği zamana kadar) sabretmek sadakadır.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:¹⁰¹ Dillerde meşhur olmuş bir sözdür, rivayet olarak nakledilmiş değildir. Ancak bu manada başka hadisler nakledilmiştir. Mesela; Hatîb'de Zeyd b. Erkâm yoluyla nakledilen bir hadis şöyledir: **“Kim darda kalmış birine, borcunun vadesi geldikten sonra (ödeyebilmesi için) mühlet tanırsa, mühlet tanıdığı her güne karşılık ona bir sadaka sevabı vardır.”**¹⁰² Hatta Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce, Hâkim ve Beyhakî'nin Büreyde'den rivayet ettikleri ve Hâkim'in *sahih* saydığı bir hadiste Büreyde şunu anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* önce

97 Deylemî, *Firdevs*, II, 414, h.nr: 3737.

98 Bu hadis daha önce 876 no'lu rivayet olarak geçmişti.

99 Asıllardan kasıt, Buhârî ve Müslim'in *Sahih*'leri, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesaî'nin *Sünen*'leri ve İmam Mâlik'in *Muvattâ'*ıdır. (Çeviren)

100 Müslim, *Zekât* 167; Ebû Dâvûd, *Harâc* 20; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 59, h.nr: 17518; Mâlik, *Muvattâ*, Sadaka 13.

101 Gazzî, *İtkân*, I, 318, h.nr: 974.

102 Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 137, h.nr: 200.

“Kim darda kalmış birine, borcunu ödemesi için mühlet verirse, mühlet verdiği her güne karşılık kendisine bir kat sadaka sevabı verilir” buyurmuştu. Daha sonra onu şöyle derken işittim: **“Kim darda kalmış birinin borcunu ödemesi için mühlet tanırorsa, mühlet verdiği her güne karşılık kendisine iki kat sadaka sevabı verilir.”** Bunun üzerine “Ey Allah’ın Rasûlü! Sizin önce **‘Bir kat sadaka sevabı verilir’** dediğinizi işitmiştim. Şimdi ise **‘Her güne karşılık iki katı sadaka sevabı verilir’** diyorsunuz!” dedim. Durumu şöyle açıkladı: **“Eğer borcun vadesi gelmeden mühlet vermişse, ona her bir güne karşılık olmak üzere bir kat sadaka sevabı vardır. Şayet borcun vadesi gelmiş olmasına rağmen mühlet tanımışsa, ona da her güne karşılık iki kat sadaka sevabı vardır.”**¹⁰³

Öte yandan Ahmed b. Hanbel’in İmrân b. Husayn kanalıyla aktardığı rivayet ise şöyledir: **“Kimin bir kişi üzerinde bir hakkı (alacağı) olup da onu ertelerse, ertelediği her gün için ona bir sadaka sevabı vardır.”**¹⁰⁴

Ben de (Aclûnî) derim ki: Meşhur olan lafız şudur: **“Darda kalmış birine (borcunu ödeyebileceği zamana kadar) sabretmek bir iyilik (hasene)dir.”**

١٥٩٦ - صَدَقَةُ الْقَلِيلِ تَدْفَعُ الْبَلَاءَ الْكَثِيرَ.

1596- Az sadaka çok belayı defeder.

İbnü'd-Deyba‘ *Temyîz*’de, *Makâsîd*’da geçtiği şekliyle “Manası sahihtir ama hadis değildir” demektedir.¹⁰⁵ Ben de (Aclûnî) derim ki: Dillerde meşhur olanı **“Az bir sadaka, çok belaları defeder”** şeklindedir. Bu da

103 İbn Mâce, Sadakât 14; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 153, h.nr: 23046; Hâkim, *Müstedrek*, II, 34, h.nr: 2225; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 540, h.nr: 10749. Hadisin İbn Mâce’deki tarikinde zayıf bir ravi olmasına rağmen, diğer kaynaklarda daha başka *sahih* tarikleri mevcuttur. Nitekim Hâkim, bu hadisin Buhârî ve Müslim’in şartlarına göre *sahih* olduğunu ifade etmekte, Zehebî de ona bu hususta muvafakat etmektedir. Ayrıca hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, I, 170, h.nr: 86. (Çeviren)

104 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIII, 188, h.nr: 19977.

105 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 392, h.nr: 628; İbnü'd-Deyba‘, *Temyîz*, s. 96; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 232, h.nr: 260.

hadis değildir. Bazıları bu cümleye şunu da ilave ederler: “O sadakanın sahibi ise bunu ne bilir ne de farkına varır.”

۱۵۹۷ - ضُذُورُ الْأَخْرَارِ قُبُورُ الْأَسْرَارِ.

1597- Asillerin göğüsleri, sırların kabirleridir.¹⁰⁶

Bu, Ebû Nuaym'ın rivayet ettiği üzere Zünnûn el-Mısrî'nin sözlerindendir.¹⁰⁷ Necmüddîn el-Gazzî de şunu söylemektedir:¹⁰⁸ Bu söze dikkat çekmemin sebebi şudur: Haşhaş ve tatula¹⁰⁹ yemeyi alışkanlık hâline getirmiş acem fakirlerinin ve benzerlerinin arasında yayılmış bir sözdür. Bunlar, (kullandıkları bu maddeler için) “esrar” (sırlar) ismini uydurup ilgili söze uyarlamışlardır.¹¹⁰ Dalalete düşmelerine yol açan cehaletleri sebebiyle de bu sözü çokça dillendirirler.

۱۵۹۸ - صَرِيرُ الْأَقْلَامِ عِنْدَ الْأَحَادِيثِ يَغْدِلُ عِنْدَ اللَّهِ التَّكْيِيرَ الَّذِي يُكْتَبَرُ فِي رِبَاطِ عَشْقَلَانَ وَعَبْدَانَ، وَمَنْ كَتَبَ أَرْبَعِينَ حَدِيثًا أُعْطِيَ ثَوَابَ الشُّهَدَاءِ الَّذِينَ قُتِلُوا بِعَبْدَانَ وَعَشْقَلَانَ.

106 Bk. 1471 no'lu rivayet.

107 Ebû Nuaym, *Hilye*, IX, 377, XIII, 242.

108 Gazzî, *İtkân*, I, 320, h.nr: 981.

109 Tatula (*datura stramonium*) bitkisi, patlıcangiller familyasından, çiçekleri beyaz, meyvesi çok, tohumlu bir kapsüldür. Zehirli ve aynı zamanda narkotik bir bitkidir. Tıbbi amaçla kullanıldığı gibi uyuşturucu olarak da kullanılmaktadır. Fakat çok zehirli olduğu için doz aşımı söz konusu olduğunda bilinç kaybı veya ölümle sonuçlanabilmektedir. (Bk. <http://www.bitkiselvag.org/tatula-datura-stramonium>) -Çeviren-

110 Gazzî, metinde geçen ve normalde “gizler, sırlar” anlamına gelen “esrar” kelimesinin, bahsettiği grup tarafından, muhtemelen bağımlısı oldukları uyuşturucu maddelerini “gizlemek” maksadıyla farklı manada kullanıldığını vurgulamaktadır. Bu da ilgili kelimenin kaynağını göstermesi bakımından önemli bir bilgidir. Zira *esrar* kelimesi bu anlamıyla Türkçe'ye de girmiştir. Nitekim TDK sözlüğünde ikinci anlam olarak şu şekilde tanımlanmaktadır: “Hint kenevirinden çıkarılan ve kullanılacak miktara göre uyarıcı, sarhoş edici veya uyuşturucu etkileri olan bir madde.” (Bk. <http://tdk.gov.tr>) -Çeviren-

1598- Hadislerin yazımı sırasındaki kalemlerin cızırtısı, Allah katında Askalân ve Abadân sınır boylarında muhafızlık yaparken getirilen tekbire denktir. Kim kırk hadis yazarsa, kendisine Abadân ve Askalan'da öldürülen şehitlerin sevabı verilir.

İmam Zehebî *el-Mîzân*'da bu rivayetle ilgili olarak “Bâtıl (uydurma) bir haberdir” demektedir.¹¹¹

١٥٩٩ - الصُّرَاطُ كَحَدِّ السَّيْفِ أَوْ كَحَدِّ الشَّعْرَةِ.

1599- Sırat, kılıç gibi (keskin) yahut kıl gibi (ince)dir.¹¹²

Bu hadisi Beyhakî *Şuabu'l-îmân*'da Enes'ten merfu olarak rivayet etmekte ve “**isnadı zayıftır**” demektedir.¹¹³ Ayrıca bu hadis yine merfu olarak Enes'ten Ziyâd en-Nümeyrî kanalıyla rivayet edilmiştir. Lafzı da şöyledir: “**Sırat kıl gibi (ince) yahut kılıç gibi (keskin)dir.**” Beyhakî bunun hakkında da “Sahih bir rivayettir” demiştir.¹¹⁴ Ayrıca Ahmed b. Hanbel, içerisinde İbn Lehîa'nın bulunduğu bir isnadla bu hadisi Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayet etmektedir.¹¹⁵

111 Bk. Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, I, 356, ravi nr: 1332. Ayrıca bk. İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, I, 281, h.nr: 110; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 231, h.nr: 257.

112 Bu söz Türkçe söyleyişte “Sırat kıldan ince, kılıçtan keskindir” diye meşhur olmuştur. (Çeviren)

113 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, I, 564-565, h.nr: 361.

114 Tespit edebildiğimiz kadarıyla *Şuabu'l-îmân*'ın elimizdeki basılı nüshasına göre Beyhakî bu rivayet hakkında tam tersine “bu da zayıf bir rivayettir” demektedir. (Bk. *Şuabu'l-îmân*, I, 565) Şu da var ki Aclûnî'nin temel kaynağı Sehâvî de *Makâsîd*'ında Beyhakî'den naklen “sahih bir rivayettir” demektedir. (Bk. *Makâsîd*, III, 394, h.nr: 629) Hatta daha önce Irâkî'nin de *İhyâ* hadislerinin tahririnde Beyhakî'ye nispetle “sahih bir rivayet” cümlesini aktardığını görmekteyiz. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1912, h.nr: 3) Bu durumda, Irâkî ve Sehâvî'nin ellerindeki *Şuabu'l-îmân* nüshasının, elimizdeki basılı nüshadan farklı olması ihtimali öne sürülse bile, Beyhakî'nin ilgili yerdeki cümleleri baştan sona okunduğunda bir önceki rivayeti zayıf saydıktan sonra açıklamalar yaptığı, ardından Nümeyrî kanalıyla gelen Enes rivayetini zikrederek “bu da zayıf bir rivayettir” dediği görülmektedir. Dolayısıyla paragrafın bağlamı açısından bir uyum söz konusudur. Bu itibarla gerek Irâkî, gerekse Sehâvî ve onlardan naklen Aclûnî tarafından tekrarlanan “sahih rivayet” kaydının bir hata sonucu kitaplara girdiği kanaatindeyiz. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

115 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLI, 302, h.nr: 24793. İsnadındaki İbn Lehîa hakkında

١٦٠٠ - صَعَاؤُ قَوْمِ كِبَارُ قَوْمِ آخِرِينَ.

1600- Bir toplumun küçükleri, başka bir toplumun büyükleridir.¹¹⁶

Dârimî'nin *Müsned*'inde, Beyhakî'nin de *Medhal*'inde rivayet ettiklerine göre Şurahbîl b. Sa'd şöyle demiştir: Hasen b. Ali, çocuklarını ve yeğenlerini yanına çağırıp şunları söyledi: **“Yavrularım, yeğenlerim! Siz şimdi bir toplumun küçüklerisiniz ama yakın zamanda başka bir toplumun büyükleri olacaksınız. Onun için ilim öğrenin. İçinizden onu rivayet edemeyenler -yahut ezberleyemeyenler- yazsınlar ve evlerine kopsunlar.”**¹¹⁷

İmam Ahmed de bu rivayeti Muhammed b. Ebân'dan nakletmektedir: Hasen b. Ali, çocuklarına ve yeğenlerine hitaben şöyle dedi: “İlim öğrenin. Zira siz bugün bir toplumun küçüklerisiniz ancak yarın büyükleri olacaksınız. İçinizde ezberleyemeyen varsa yazsın.”¹¹⁸

Yine Beyhakî, Abdullah b. Ubeyd b. Umeyr'den şunu rivayet eder: Kâbe'nin arkasındaki şu mekânda bir ilim halkası vardı. Amr b. el-Âs tavaf etmek üzere uğradı ve tavafını bitirdikten sonra halkaya gelerek şöyle dedi: “Nedense şu gençleri meclisden uzak tuttuğunuzu görüyorum! Böyle yapmayın. Meclisinizi geniş tutup onlara da yer açın, onları kendinize yakınlaştırın ve onlara hadisi kavrattın. Zira onlar bugün bu toplumun küçükleri olabilirler, ancak çok geçmeden başkalarının büyükleri olacaklar. Nitekim biz de bir zamanlar bir toplumun küçükleriydik, şimdi ise artık başkalarının büyükleri olduk.”

Keza Beyhakî'nin rivayetine göre Hişâm b. Urve şöyle demiştir: Babam (Urve b. ez-Zübeyr) şöyle derdi: “Biz bir zamanlar bir toplumun kü-

hadis otoritelerinin tenkitleri için bk. İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, V, 373-379, ravi nr: 648. Beyhakî, sırat köprüsüyle alakalı *Şuabu'l-îmân*'da aktardığı rivayetlerin zayıf olduğunu belirttikten sonra “bu manada sahih hadislerin olduğunu ve kendisinin bunları *el-Ba's ve'n-nüşûr* adlı eserinde zikrettiğini” vurgulamaktadır. (Bk. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, I, 565. Ayrıca konuyla ilgili *sahih* rivayetler için bk. Sehâvî, *Makâsid*, III, 394-396, muhakkik Bedahşî'nin tahrir notları) -Çeviren-

116 Bu söz daha önce 1411 no'lu rivayetin açıklamasında geçmişti. (Çeviren)

117 Bk. Dârimî, İlim 28; Beyhakî, *el-Medhal*, s. 371, h.nr: 632.

118 Ahmed b. Hanbel, *el-İlel ve ma'rifetü'r-ricâl*, II, 417, h.nr: 2865.

çükleriydik, bugün ise biz artık büyükleriz. Siz de bugünün küçüklersiniz, ancak yarının büyükleri olacaksınız. Onun için ilim öğrenin ki toplumunuzda hâkim otorite olabilesiniz ve size ihtiyaç duyabilsinler. Allah’a yemin olsun ki, ben (neredeyse ilmi) unuttuğum bir yaşa kadar insanlar bana soru sormadılar!”¹¹⁹

Öte yandan İbn Abdilberr’in rivayetine göre Urve, çocuklarına şunları söylerdi: “Evladım! İnsanlar arasında bir âlime karşı en ilgisiz ve uzak kalan kimseler, bizzat kendi ailesidir. Onun için haydi bana gelin ve benden öğrenin. Zira çok geçmeden bir topluluğun büyükleri olacaksınız. Ben de bir zamanlar küçüktüm; kimse yüzüme bakmaz, benimle ilgilenmezdi. Derken yaşıma başıma alınca insanlar gelip bana soru sormaya başladılar. Bir insana, dini hakkında sorulan soruyu bilmemesi kadar ağır gelen bir şey yoktur.”¹²⁰

Birilerinin de buna benzer manada nazma aktardığı şöyle bir şiiri vardır:

“Kendi çağındaki akranına hiçbir kıymet vermeyip
de sadece eskilere öncelik verenlere de ki:

O ‘eski’ de bir zamanlar ‘yeni’ydi; işte bu ‘yeni’
de bir zaman sonra ‘eski’ olacak!”

١٦٠١ - صَغَرُوا الْخُبَرَ وَكَثُرُوا عَدَدَهُ يَبَارِكْ لَكُمْ فِيهِ .

1601- Ekmeği küçültüp sayısını artırın ki sizin için mübarek/bereketli kılınsın.

Deylemî bu hadisi, İbnü'l-Cevzî'nin *Mevzûât*'ında zikredeceği ölçüde **vâhî** bir isnadla Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet etmektedir. İbnü'l-Cevzî ayrıca şunları söyler: İbn Ömer'den merfu olarak rivayet edilen bir hadis de şöyledir: **“Bereket, ekmeğin küçüklüğünde, (kova vb.) ipinin**

119 Yani küçük yaşta kimse bana bir şey sormazken, yaşımla ilerleyip de toplumun büyüğü olduğum ve neredeyse ilmi unutmaya başladığım bir zamanda sormaya başladılar. Beyhakî'nin buraya kadarki iki rivayetinin kaynağı için bk. Beyhakî, *el-Medhal*, s. 371-372, h.nr: 631-633. (Çeviren)

120 İbn Abdilberr, *Câmiu beyâni'l-ilm ve fadlih*, I, 359, h.nr: 487. Buraya kadarki rivayetlerin tamamı için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, III, 396-398, h.nr: 630. (Çeviren)

uzunluğunda ve derenin küçük oluşundadır.” Nesâî’den de bunun yalan olduğu nakledilmiştir.¹²¹

Keza Deylemî’nin başlıktaki rivayetin lafzıyla İbn Abbâs’tan isnadsız bir şekilde rivayet ettiği hadis de bâtil (uydurma)dır.¹²² Zerkeşî de *Leâli* sahibi gibi¹²³ şöyle demiştir: “Lokmanın küçültülmesini ve iyice çiğnenmesini emreden hadis hakkında Nevevî ‘Sahih değildir’ demiştir.”¹²⁴ Evet, **“Yiyeceğinizi ölçülü ve idareli kullanın ki o yiyecek size mübarek/bereketli kılınsın”** rivayetini Evzâî ve diğer âlimlerin, “ekmeklerin küçültülmesi” şeklinde anladıklarına dair bilgiler nakledilmiştir. Bu noktaya da dikkat etmek gerekir.

Öte yandan İbnü’l-Gars da Hafız İbn Hacer’in şöyle dediğini nakletmektedir: “Allah Rasûlü Muhammed Mustafa *sallallahu aleyhi ve sellem*’in ekmeğinin küçük mü, büyük mü olduğunu iyice tetkik ettim, ancak bu konuda hiçbir şey bulamadım.”

١٦٠٢ - صَلَاتُكُمْ عَلَيَّ تَبْلَغُنِي أَيْنَمَا كُنْتُمْ.

1602- Nerede olursanız olun, salâtınız bana ulaşır.

Ebû Dâvûd, Nesâî ve diğerlerinin rivayet ettikleri bir hadistir.¹²⁵ İbn Huzeyme, İbn Hibbân, Hâkim ve diğerleri de bunu **sahih** saymış ve Evs b. Evs kanalıyla merfu olarak şu lafızla rivayet etmişlerdir: **“Şüphesiz sizin salâtınız bana arzolanmaktadır.”**¹²⁶ İbn Ebî Âsım’ın Hasen b. Ali’den

121 İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 292.

122 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, III, 400-401.

123 Aclûnî’nin burada *“Leâli sahibi”*nden maksadı Suyûtî olabileceği gibi İbn Hacer el-Askalânî de olabilir. Ancak araştırmalarımız neticesinde söz konusu değerlendirmenin Suyûtî’nin *Leâli* adlı eserinde yer almadığını tespit ettik. Buna göre İbn Hacer’in kastedilmiş olduğu söylene bile, bunun bir yanılgı olduğunu ve aslında bu eserin Zerkeşî’ye ait olduğunu daha önce defalarca ifade etmiştik. Aclûnî’nin çoğu zaman sadece Zerkeşî’den alıntı yaparken, bazı yerlerde de onun yanı sıra *Leâli* müellifi olduğunu zannettiği İbn Hacer’i zikretmesinin sebebini ise daha önce 153 no’lu hadisin dipnotunda izah ettik. (Çeviren)

124 Zerkeşî, *Leâli*, s. 158, h.nr: 15.

125 Ebû Dâvûd, Menâsik 97; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 403, h.nr: 8804; Bezzâr, *Müsned*, II, 147, h.nr: 509; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebir*, III, 82, h.nr: 2729.

126 Ebû Dâvûd, Salât 206; İbn Mâce, İkâmet 79; Nesâî, Cum’a 5; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI, 84, h.nr: 16162; İbn Hibbân, *Sahih*, III, 190, h.nr: 910; Hâkim, *Müstedrek*, I, 413, h.nr: 1029.

merfu olarak naklettikleri rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Şüphesiz sizin salât ve selamınız, nerede olursanız olun bana ulaşmaktadır.”** Ebû Ya‘lâ’ya ait bir lafız da şudur: **“Bana salât ve selam edin. Zira sizin salât ve selamınız, nerede olursanız olun bana ulaşmaktadır.”**¹²⁷ Keza Taberânî’nin *el-Mu‘cemu’l-kebîr*’inde ve İbn Ebî Âsım’dan gelen bir rivayette şu ifade yer almaktadır: **“Nerede olursanız olun bana salât edin. Zira salâtınız bana ulaşmaktadır.”** İleride de geleceği üzere bu hadisi sonuna kadar İbn Ömer rivayet etmiştir.¹²⁸

Ayrıca bu hadisi destekleyici nitelikte başka sahâbîler kanalıyla gelen, aynı manada başka hadisler de vardır. Bunlardan biri de Ali *radiyallahu anh*’dan merfu olarak rivayet edilen şu hadistir: **“Bana selâm edin. Zira nerede olursanız olun, selâmınız bana ulaşmaktadır.”** Sehâvî, son rivayet hakkında **“Hasen bir hadistir”** demektedir.¹²⁹

١٦٠٣ - الصَّلَاةُ بِخَاتَمٍ تَغْدِلُ سَبْعِينَ صَلَاةً بِغَيْرِ خَاتَمٍ.

1603- Yüzükle kılınan namaz, yüzüksüz kılınan yetmiş namaza denktir.

Sehâvî *Makâsîd*’da hocası Hafız İbn Hacer’den naklen bu rivayetin **uydurma** olduğunu belirtmektedir. Bu konudaki uydurmalarından biri de Deylemî’in İbn Ömer’den merfu olarak naklettiği şu rivayettir: **“Sarıkla**

127 Ebû Ya‘lâ, *Müsned*, XII, 131, h.nr: 6761.

128 Aclûnî’nin bu son cümle ile neyi kastettiği tarafımızdan anlaşılamamıştır. İlk bakışta bir önceki rivayetin sahâbî ravisini zikretmek istediği varsayılacak olursa, Taberânî’nin *el-Mu‘cemu’l-kebîr*’inde yer alan rivayetin İbn Ömer’den değil, Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib *radiyallahu anhümâ*’dan nakledildiğini görmekteyiz. (Bk. III, 82, h.nr: 2729) Diğer kaynak olan İbn Ebî Âsım’ın *el-Âhâd ve’l-mesânî* isimli eserinde ise sadece Evs b. Evs kanalıyla gelen rivayeti tespit edebildik. (bk. *el-Âhâd ve’l-mesânî*, thk. B. F. Ahmed el-Cevâbira, Riyad 1991, III, 217, h.nr: 1577) Üstelik Aclûnî’nin temel kaynağı Sehâvî’nin *Makâsîd*’ından yapılan bütün nakiller aynı olduğu hâlde aralarında bu cümlelerin bulunmadığı görülmektedir. (Bk. III, 402-407, h.nr: 632) Ayrıca Aclûnî, “ileride de geleceği üzere...” dediği bu rivayeti, görebildiğimiz kadarıyla ileriki hiçbir rivayette ele almış değildir. Dolayısıyla bu cümlelerin buraya her nasılsa yanlışlıkla kaydedildiği kanaatindeyiz. *Vallahu a’lem*. (Çeviren)

129 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 406-407.

kılınan bir namaz, yirmi beş namaza denktir. Keza sarıkla kılınan bir Cuma namazı, yetmiş Cuma namazına denktir."¹³⁰ Enes'in merfu olarak rivayet ettiği bir hadis de şöyledir: **"Sarıkla kılınan bir namaz, on bin haseneye (iyiliğe) karşılık gelir."**¹³¹

Necmüddîn el-Gazzî de yukarıda zikredilenleri aktardıktan sonra şöyle demektedir:¹³² **"Ancak Suyûtî'nin el-Camiu's-sağîr'de Câbir'den 'Sarıkla kılınan iki rekât namaz, sarıksız kılınan yetmiş rekât namazdan daha hayırlıdır'**¹³³ lafzıyla zikrettiği bir rivayet uydurma değildir. Zira el-Câmiu's-sağîr'in müellifi Suyûtî, eserini uydurma rivayetlerden arındırmıştır."¹³⁴

١٦٠٤ - صَلَاةٌ بِسَوَاكِ خَيْرٌ مِنْ سَبْعِينَ صَلَاةً بِغَيْرِ سَوَاكِ.

1604- Misvak kullanarak kılınan bir namaz, misvak kullanmaksızın kılınan yetmiş namazdan daha hayırlıdır.

Beyhakî'nin Âişe *radiyallahu anhâ*'dan merfu olarak rivayet ettiği, ancak hakkında **"İsnadı kuvvetli değildir"** dediği bir hadistir. Aynı zamanda Beyhakî bunu Vâkıdî tarikiyle yine Âişe *radiyallahu anhâ*'dan şu lafızla da rivayet etmektedir: **"Misvak kullandıktan sonra kılınan iki rekât namaz, bana misvak öncesi kılınan yetmiş rekâtta daha sevimsidir."** Beyhakî bu rivayeti de Vâkıdî'den dolayı **zayıf** saymaktadır.¹³⁵

130 Deylemî, *Firdevs*, II, 108, h.nr: 2571.

131 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 407-408, h.nr: 633; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 232, h.nr: 262-263.

132 Gazzî, *İtkân*, I, 324, h.nr: 994.

133 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 37.

134 Sehâvî, sabit olmayan rivayetler olarak sıraladığı hadisler arasında Câbir rivayetini de zikretmekte ve benzer manadaki daha başka hadisleri sıraladıktan sonra "her biri diğerinden daha vâhî" şeklinde bir değerlendirme yapmaktadır. (Bk. *Makâsîd*, III, 628-633) Gazzî de bu yaklaşımı esas almış gözükmektedir. Ancak bu rivayetin uydurma olduğunu iddia edenler de vardır. Bu husustaki yaklaşım ve değerlendirmelerin ayrıntıları için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, XII, 446, h.nr: 5699. (Çeviren)

135 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, I, 62, h.nr: 160-161.

Suyûtî ise bunu *Dürer*'de¹³⁶ Hâris (b. Ebî Üsâme)'nin¹³⁷ *Müsned*'ine dayandırmakta; ayrıca Âişe *radiyallahu anhâ*'dan gelen bir rivayet olarak Ebû Ya'lâ ve Hâkim'e; Ebû Hureyre kanalıyla aktarılan bir hadis olarak da Deylemî'ye nispet etmektedir. Lafzı da şöyledir: **“Misvak kullanarak kılınan bir namaz, misvak kullanmadan kılınan yetmiş namazdan daha faziletlidir.”**

Öte yandan Hâris b. Ebî Üsâme'nin *Müsned*'inde İbn Lehîa rivayetiyle Ebu'l-Esved'den nakledilen hadisin lafzı da şöyledir: **“Misvak sonrası kılınan bir namaz, misvaksız kılınan yetmiş namazdan daha faziletlidir.”** Yine İbn Huzeyme ve Ahmed b. Hanbel, Bezzâr ve Beyhakî gibi diğer mu-sannıflar bu hadisi İbn İshak tarikiyle rivayet etmektedirler. İbn Huzeyme şöyle demiştir: Bu hadisi Zührî, Urve'den şu lafızla zikretmiştir: **“Kendisi için misvak kullanılan namazın, misvak kullanılmayan namaza üstünlüğü yetmiş kattır.”**¹³⁸ Ancak İbn Huzeyme ve Beyhakî, İbn İshak'ın tedlis yaptığı rivayetlerden biri olup bizzat Zührî'den işitmemiş olabileceği endişesiyle bu hadisin sıhhati konusunda tereddüt edip çekinceli davranmışlardır. Üstelik İmam Ahmed b. Hanbel de şunları söylemiştir: “Eğer İbn İshak, ‘وَذَكَرَ’/ve zikretti...’ diyorsa, o rivayeti işitmiş değildir!”¹³⁹ Bu sayede Hâkim'in bu hadisi sahih sayıp “Müslim'in şartına uygundur” şeklindeki değerlendirmesi de tenkide açık hâle gelmektedir.¹⁴⁰

136 Suyûtî, *Dürer*, s. 138, h.nr: 276.

137 *Keşfü'l-hafâ*'nın basılı nüshalarında bu isim yanlışlıkla “el-Hâkim” olarak kaydedilmiştir. (Çeviren)

138 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIII, 361, h.nr: 26340; Bezzâr, *Müsned*, XVIII, 146, h.nr: 109; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VIII, 182, h.nr: 4738; İbn Huzeyme, *Sahîh*, I, 71, h.nr: 137; Hâkim, *Müstedrek*, I, 244, h.nr: 515; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, I, 61, h.nr: 159.

139 Bu cümle, ilgili rivayetin isnad formunu bilmeyi gerektirmektedir. İbn Huzeyme'nin *Sahîh*'ine baktığımızda söz konusu isnadın İbn İshak'a kadarki kısmında Muhammed b. Yahyâ > Ya'kûb b. İbrahim b. Saîd > Babası (İbrahim b. Saîd) isimli ravilerin olduğunu; Muhammed b. İshak'ın ise “وَذَكَرَ مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ”/Muhammed b. Müslim b. Ubeydullah b. Şihâb ez-Zührî **zikretti...**” lafzını kullanarak Urve yoluyla Âişe *radiyallahu anhâ*'dan bu hadis rivayet ettiğini görmekteyiz. (Bk. İbn Huzeyme, *Sahîh*, I, 71, h.nr: 137) -Çeviren-

140 Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-Terhîb*, I, 102, h.nr: 334; İbnü'l-Mülakkın, *el-Bedrü'l-münir*, II, 15.

Keza Ebû Nuaym da bu hadisi Humeydî yoluyla Zührî'den rivayet etmektedir, ravileri de **güvenilir** kimselerdir. İbn Adiy'in *el-Kâmil*'inde Ebû Hureyre kanalıyla aktardığı rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Misvak sonrası kılınan iki rekât, misvaksız kılınan yetmiş beş rekâtten daha faziletlidir.”** Yine Ebû Nuaym'da **ceyyid isnadla** İbn Abbâs'tan gelen bir rivayetin lafzı şöyledir: **“Misvak kullanarak iki rekât namaz kılmam, bana misvaksız yetmiş rekât namaz kılmamdan daha sevimli gelir.”**¹⁴¹

Sehâvî de *Makâsîd*'da şöyle demektedir: Bazı eserlerimde de açıkladığım üzere bu konuda Enes, Câbir, İbn Ömer, Ümmü'd-Derdâ ve Cübeyr b. Nüfeyr'den mürsel olarak gelen daha başka rivayetler de mevcuttur. Bu rivayetler birbirini takviye etmektedir. Zıyâuddîn el-Makdisî de bunları *el-Muhtâra*'sında nakletmektedir. Bu noktada İbn Abdilberr'in *et-Temhîd*'inde İbn Maîn'den naklen söylenen “Bu hadis uydurma (bâtıl)dır” sözü, hadisin kendisine ulaşan bazı tarikleri açısından geçerlidir.¹⁴²

İbnü'l-Gars ise şunu söylemiştir: “Onların (hadis âlimlerinin) sözlerinden anladığım kadarıyla bu hadis **zayıf** yahut **hasen li-gayrihidir.**”¹⁴³

١٦٠٥ - صَلَاةٌ فِي مَسْجِدِي هَذَا وَلَوْ وَسَّعَ إِلَى صَنْعَاءَ الْيَمَنِ بِأَلْفِ صَلَاةٍ فِيمَا سِوَاهُ مِنَ الْمَسَاجِدِ إِلَّا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ.

1605- Yemen'in San'a'sına kadar genişletilecek olsa bile benim bu mescidimde kılınan bir namaz, Mescid-i Harâm dışındaki mescidlerde kılınan bin namaza denktir.

Sehâvî *Makâsîd*'da şunları söylemektedir: Hocamız (İbn Hacer) “Bu hadisi daha önce görmüştüm, ancak şimdi lafzıyla mı yoksa mana olarak mı rivayet edildiğini hatırlayamadığım gibi hangi kitaplarda geçtiği de aklımda değil!” demiştir. Ben de (Sehâvî) derim ki: Bu hadisi İbn

141 Buradaki rivayetlerle ilgili olarak Sehâvî, *Makâsîd*, III, 413-416'daki muhakkik Bedahşî'nin tahrir notlarına bakılabilir. (Çeviren)

142 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 416-418.

143 Ancak Yahya b. Maîn bu hadisin hiçbir isnadının sahih olmadığını ve bâtul bir hadis olduğunu belirtir. Ayrıca İbn Hacer, Aclûnî'nin buraya kadar zikrettiği tarikleri sıraladıktan sonra hadisin “isnadlarının illetli” olduğunu ifade eder. (Bk. İbn Hacer, *et-Telhîsu'l-habîr*, I, 111-112) Dolayısıyla hadisin “hasen li-gayrihi” seviyesinde olabileceği iddiasını ihtiyatla karşılamak gerekir. *Vallahu a'lem.* (Çeviren)

Şebbe *Ahbâru'l-Medîne*'de, Deylemî de Ebû Hureyre kanalıyla merfu olarak şu lafızla rivayet etmişlerdir: **“Benim bu mescidim, San'a'ya kadar uzatılsa bile yine benim mescidim olurdu.”**¹⁴⁴ Keza İbn Şebbe'nin Habbâb'dan naklettiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gün namazgâhında olduğu bir sırada, kible tarafına doğru işaret ederek **“Keşke mescidimiz (şöyle) ilave yapıp genişlese!”** buyurmuştur. Bu hadis, ravileri arasındaki Mus'ab *leyyin* biri olmasına rağmen, **munkatıdır**. Şayet bu hadis sabit ise, o zaman Allah Rasûlü'nün yapmaya niyetlendiği bu iş, -bu görüşü savunanlara göre- bizzat işlediği bir fiili konumunda değerlendirilir.¹⁴⁵

Öte yandan yine İbn Şebbe'nin rivayetine göre Ömer b. el-Hattâb *radiyallahu anh* “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in mescidi uzatılsa bile yine onun bir parçası sayılır” demiştir. Bu rivayet de **mu'daldır**. Fakat sabit olsaydı, merfu rivayet hükmünde olurdu.

Keza İbn Şebbe'ye ait bir rivayete göre Ebû Amra şöyle demiştir: Ömer *radiyallahu anh*, Mescid-i Nebvî'nin Şam tarafına ilavede bulunmuş sonra da şunu söylemiştir: **“Kabristana ulaşınca kadar ilavede bulunsaydık, yine de Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in mescidi sayılırdı.”** Ne var ki bunun isnadında İbn Ebî Sâbit adında **metrukü'l-hadis** biri vardır. Sonuç olarak ne bu rivayette ne de rivayetlerin toplamında, bu meseleye delil olabilecek bir şey vardır. Bu sebeple Nevevî, Buhârî ve Müslim'in ittifakla Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri hadisteki işareti dikkate alarak, namaz sevabının kat kat oluşunu, mescidin daha önceki (genişletilmemiş) hâline özgü kılmıştır.¹⁴⁶ İlgili hadisin lafzı ise şöyledir: **“Benim bu mescidimdeki bir namaz, Mescid-i Harâm dışındaki diğer mescidlerde kılınan bin namazdan daha hayırlıdır.”**¹⁴⁷ Müslim'de İbn Ömer'den rivayet edilen hadiste de (genişletme ile ilgili cümle) ziyadesi yer almamaktadır.

Öte yandan İbn Ebî Şeybe ve Deylemî'nin, Ebû Hureyre'nin kendi sözü olarak naklettikleri: “Allah'a yemin olsun ki şu mescid, evimin ka-

144 Deylemî, *Firdevs*, III, 378, h.nr: 5152.

145 Sehâvî, *Makâsıd*, 419-421, h.nr: 635. Her iki rivayetin de çok zayıf olduğuna dair bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zâife*, II, 402-404, h.nr: 973-974. (Çeviren)

146 Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim*, IX, 166.

147 Buhârî, Cum'a 192; Müslim, Hac 506.

pısına kadar uzatılacak olsa yine de orada (fîhi) kılarım” hadisinin böylesi bir manaya gelme ihtimali bulunmaktadır. Zira (fîhi) kelimesindeki zamirin, mescidin ilk aslî şeklini veya kendi evinin kapısını işaret etmesi mümkündür. Ancak bu ikincisi uzak bir ihtimaldir; üstelik hadis, sabit değildir.¹⁴⁸

Yine Ahmed b. Hanbel ve İbn Mâce’nin Câbir’den rivayet ettikleri bu hadiste şöyle bir ziyade mevcuttur: **“Mescid-i Harâm’da kılınan bir namaz, diğer yerlerde kılınan yüz bin namazdan daha faziletlidir.”**¹⁴⁹ Keza Taberânî’nin Ebu’d-Derdâ’dan; Beyhakî’nin de Câbir’den **hasen** bir isnadla rivayet ettikleri hadisin lafzı da şöyledir: **“Mescid-i Harâm’da kılınan bir namaz, yüz bin namaza denktir. Benim mescidimde kılınan bir namaz da bin namaza denktir. Beytü’l-Makdis’te kılınan bir namaz ise beş yüz namaza denktir.”**¹⁵⁰ Beyhakî de bu rivayeti İbn Ömer’den şu lafızla nakletmektedir: **“Benim mescidimde kılınan bir namaz, Mescid-i Harâm dışındaki mescidlerde kılınan bin namaz gibidir. Medine’de Ramazan orucunu tutmak da diğer yerlerdeki bir aylık oruç gibidir. Ayrıca Medine’de kılınan Cuma namazı, diğer yerlerde kılınan bin Cuma namazı gibidir.”**¹⁵¹

١٦٠٦ - صَلَاةُ الْمَدِينَةِ لَا تَضَعُ فَوْقَ رَأْسِهِ.

1606- Yaptığını başa kakan küstah ve mağrur kişinin namazı başından yukarıya yükselmez.

Molla Aliyyü’l-Kârî bu rivayet hakkında “(Bir aslı) bulunamamıştır” demektedir.¹⁵²

148 Buraya kadarki rivayetler için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, III, 419-423.

149 İbn Mâce, *İkâmet* 195; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIII, 46, h.nr: 14694.

150 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, XIII, 123, h.nr: 305 (İbnü’z-Zübeyr rivayeti); Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, VI, 41, h.nr: 3848.

151 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, VI, 44, h.nr: 3852. Ancak Beyhakî bu rivayetin büsbütün zayıf olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

152 İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 183, h.nr: 35167 (Vehb b. Münebbih’in aktardığı bir rivayet olarak geçmektedir); Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, 55 (Süfyân’ın naklettiği bir rivayet olarak geçer). Rivayetin merfu bir hadis olarak aslı olmadığına dair bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1287, h.nr: 1; Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 234, h.nr: 265. (Çeviren)

۱۶۰۷ - صَلَّى اللهُ عَلَى نَبِيِّ قَبْلِكَ.

1607- Allah, seni öpen Peygamber'e salât eylesin!

Sehâvî şöyle demiştir: “Halkın çoğunluğu Hacer-i Esved’i öperken bu sözü söylemektedir. Güzel bir sözdür. Ancak sünnette yer alan sözü söylemek daha doğrudur.”¹⁵³ Bugün ise halk çoğunlukla “Allah’ım! Seni öpen Peygamber’e salât eyle!” sözünü söylemektedir. Bu ise bâtil (uydurma ve geçersiz) bir sözdür. Hatta bazıları “Söyleyen kişinin küfre girmesinden korkulur” demiştir. Bundan kurtulmanın çaresi ise “seni öpen/قَبْلِكَ” yerine “onu öpen/عَلَيْهِ” kelimesini söylemek yahut “sallâ/صَلَّى” mazi kalıbını kullanarak “Allah, seni öpen Peygamber’e salât eylesin!” diye dua etmektir. Fakat genel halk bunu ayırt etmemektedir.

Necmüddîn el-Gazzî ise şunları söyler: Bunun benzeri bir söz de hatibin iki hutbesi arasında başmüezzinin söylediği şu sözlerdir: “Allah seni bağışlasın, duanı kabul eylesin; Allah seni, anne-babanı, (Allah’ım) senin şu mekânda duran kulunu ve sana muhtaç olan şu acizini bağışlasın(!)” Birilerine bu duayı “Allah’ım! Şu kulunu ve sana muhtaç olan şu acizi bağışla!” şeklinde söylemesini emretmişim, o da bunu yaptı ve sakıncalı durumdan kurtuldu. (Gazzî’den yaptığımız alıntı) özetle sona erdi.¹⁵⁴

Bu hadis daha önce **“Allah’ım! Seni öpen Peygamber’e salât eyle!”** rivayetinde ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştı.¹⁵⁵

۱۶۰۸ - صَلَاةٌ فِي مَسْجِدِ قُبَاءَ كَعُمْرَةٍ.

1608- Kuba mescidinde bir namaz kılmak, bir umre yapmak gibidir.

Bu hadisi Tirmizî rivayet etmiş ve hakkında **“hasen-gariptir”** demiştir. İbn Mâce ve Beyhakî de bunu Üseyd b. Zuheyr kanalıyla rivayet etmektedirler. Nesâî ise Sehl b. Huneyf’ten şu lafızla nakletmiştir: **“Kim çıkıp şu Kuba mescidine gelir de orada namaz kılarsa, bir umreye denk**

153 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 445, h.nr: 643.

154 Gazzî, *İtkân*, I, 322, h.nr: 978.

155 Bk. 545 no’lu rivayet.

bir sevap elde eder.” Bu konuda Ebû Üsâme ve diğerlerinden nakledilen rivayetler de vardır. Hâkim de bunu *Sahîh*’inde rivayet etmiştir.¹⁵⁶

Necmüddîn el-Gazzî ise şu ilavede bulunmaktadır:¹⁵⁷ Bu hadisi İbn Hibbân da İbn Ömer kanalıyla şu lafızla rivayet etmiştir: ***“Kim evinde temizlendikten sonra Kuba mescidine gelip de orada namaz kılarsa, bir umre ecri gibi bir ecir elde eder.”***¹⁵⁸ Bir rivayette de şu lafız geçer: ***“... Bir umreye denk bir sevap elde eder.”***

١٦٠٩ - صَلَاةُ النَّهَارِ عَجْمَاءُ.

1609- Gündüz namazının kıraati sessizdir.

Makâsıd’da geçtiği şekliyle *Leâli*’de de şöyle denilmektedir:¹⁵⁹ Nevevî, *Şerhu’l-Mühezzeb*’de sesli kıraate dair açıklama yaparken “Bu rivayet bâtıldır ve aslı yoktur” demiştir. Dârekutnî de şunları söylemektedir: Bu söz Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’den rivayet edilmiş değildir. Aksine o, bazı fakihlerin sözlerindendir.¹⁶⁰ Nitekim Rûyânî de bunu *Bahr*’ında anlatır ve şunu söyler: “Kastedilen şudur: Gündüz namazlarının çoğunda sesli kıraat yoktur ve Cuma, bayram namazları ve sabah namazındaki durum bu gerçeği değiştirmemektedir.” Başkaları da bunun Hasan el-Basrî’nin sözlerinden biri olduğunu zikretmiştir. Ebû Ubeyd de *Fezâilü’l-Kur’ân*’da bunun Ebû Ubeyde b. Abdullah b. Mes’ûd’un sözü olduğunu belirtmektedir.¹⁶¹

Aliyyü’l-Kârî ise şöyle der: “Bâtıl da olsa, manası sahihtir. Mübarek gün ve gecelerdeki namazlarla ilgili olarak zikredilen hadisler de

156 Tirmizî, *Salât* 242 (*Sünen-i Tirmizî*’nin basılı nüshasında “hasen-sahih” değerlendirmesi yer almaktadır); İbn Mâce, *İkâmet* 197; Nesâî, *Mesâcid* 9; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, XIII, 117, h.nr: 7172; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, I, 210, h.nr: 570; Hâkim, *Müstedrek*, I, 662, h.nr: 1792.

157 Gazzî, *İtkân*, I, 325-326, h.nr: 998.

158 Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu rivayet İbn Hibbân’ın *Sahîh*’inde değil, İbn Mâce’nin *Sünen*’inde geçmektedir. (Bk. İbn Mâce, *İkâmet* 197) -Çeviren-

159 Zerkeşî, *Leâli*, s. 66-67, h.nr: 25; Sehâvî, *Makâsıd*, III, 430-431, h.nr: 637.

160 Nevevî, *el-Mecmû’*, III, 46, 389.

161 Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *Fezâilü’l-Kur’ân*, thk. Mervân Atiyye ve dğr., Beyrut 1995, s. 170.

böyledir.”¹⁶² Aliyyü'l-Kârî burada Regâib namazı gibi namazları kastetmektedir. Bu namazların en meşhuru, Şabân'ın ortasındaki gecede (Berat gecesinde) kılınan namazdır. Bunlar da uydurma değil, aksine **zayıf**ur.¹⁶³ Şu kadar var ki bu mesele, Hanefî mezhebine göredir. Yoksa Şâfiî mezhebinin sahih görüşüne göre bu namazlar bâtıldır (asılsız), hadisleri de uydurmadır. Nitekim Nevevî ve İzz b. Abdüsselâm gibi âlimler bu hususa dikkat çekmişlerdir.

Öte yandan İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'inde Yahya b. Ebî Kesîr kanalıyla gelen bir rivayete göre sahâbîler “Ey Allah'ın Rasûlü! Burada gündüz namazlarında kıraati sesli yapan birtakım kimseler var!” dediler. Bunun üzerine Allah Rasûlü “**Onlara hayvan gübresi atın!**” diyerek tepki gösterdi.¹⁶⁴ Metindeki “عَجْمَاء/acmâ (dilsiz)” lafzı, “içerisinde sesli kıraatin yapılmadığı namaz” manasına gelmektedir.

162 Tespit edebildiğimiz kadarıyla Aliyyü'l-Kârî'nin eserlerinde, bu cümledeki “bâtil da olsa manası sahihtir” ifadesi geçmemektedir. Zira Nevevî ve Dârekutnî'nin, “**Gündüz namazının kıraati sessizdir**” hadisi hakkındaki “bâtil ve asılsızdır” şeklindeki değerlendirmelerini naklettikten sonra kendisi de sadece “Mübarek gün ve gecelerdeki namazlarla ilgili olarak zikredilen hadisler de böyledir” değerlendirmesini ilave etmekte, söz konusu ifadeye yer vermemektedir. (Bk. Aliyyü'l-Kârî, *el-Masnû'*, s. 119, h.nr: 180) Ayrıca Aliyyü'l-Kârî, diğer eseri *Mevzûât*'ta da ilgili hadisin bâtil ve uydurma olduğuna dair nakillerle yetinmekte ve kendine ait herhangi bir değerlendirme yapmamaktadır. (Bk. *Mevzûât*, s. 234-235, h.nr: 266) Bu durumda söz konusu ifadenin Aclûnî'nin metnine nasıl girdiğini izah etmek güçtür. (Çeviren)

163 Aclûnî, paragrafın başından itibaren buraya kadarki değerlendirmeyi Aliyyü'l-Kârî'den nakletmiş gibi göstermektedir. Ancak bir önceki dipnotta da belirttiğimiz gibi Aliyyü'l-Kârî'nin böyle bir değerlendirmesi yoktur. Üstelik turnak içine aldığımız kısım dışındaki cümlelerin ona ait olması da uzak bir ihtimaldir. Zira öncelikle cümlelerin akışı böyle bir şeye müsaade etmemektedir. Ayrıca Regaib ve Berat gecesı namazı gibi mübarek gün ve gecelerdeki namazlarla ilgili rivayetlere dair Aliyyü'l-Kârî'nin kanaati bunların zayıf değil, *uydurma* olduğu yönündedir. (Bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 414, 461-462; a.mlf., *el-Masnû'*, s. 259, h.nr: 464; a.mlf., *Mirkâtü'l-mefâtiḥ*, I, 184) Buna göre ilgili cümleler, Aclûnî'nin kendi yaklaşım ve değerlendirmesi olabileceği gibi, ismini vermediği başka bir kaynaktan naklettiği bir değerlendirme de olabilir. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

164 İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, I, 321, h.nr: 3669. Bu rivayet teknik bakımdan, *mürsel* yahut *mu'dal* bir hadis olarak zayıf hadis kategorisinde yer almaktadır. Ayrıca isnadındaki Yahya b. Ebî Kesîr'in müdellis biri olup mürsel rivayetlerinin de

١٦١٠ - الصَّلَاةُ خَلْفَ الْعَالِمِ بِأَرْبَعَةِ آلَافٍ وَأَرْبَعِمِائَةٍ وَأَرْبَعِينَ صَلَاةً.

1610- Âlimin arkasında kılınan namaz, dört bin dört yüz kırk namaza denktir.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demiştir:¹⁶⁵ Hocamızın dediği gibi bu hadis bâtıldır. Deylemî de bunu Berâ'dan¹⁶⁶ merfu olarak şu lafızla rivayet eder: **“Vera sahibi bir kişinin arkasında kılınan namaz makbûldür.”**¹⁶⁷

Necmüddîn el-Gazzî ise şunları söyler:¹⁶⁸ Bu hadisın devamı şöyledir: **“Vera sahibi bir kişiye verilen hediye makbûldür. Vera sahibi bir kişiyle oturmak ibadetten sayılır; onunla müzakere etmek ise sadakadır.”**

Aliyyü'l-Kârî de şöyle demektedir: *el-Muhtasar*'da geçtiğine göre bu hadis bâtıldır. Aynı şekilde *el-Hidâye* sahibinin naklettiği **“Kim takva sahibi birinin arkasında namaz kılsa, adeta bir peygamberin arkasında namaz kılmış gibidir”** hadisi de *el-Hidâye*'nin tahricini yapanın (Zeylaî'nin) dediği gibi ma'rûf bir hadis değildir.¹⁶⁹ Sehâvî de “Bu hadise bu lafızla vâkıf olamadım” demiştir. Ben de (Aliyyü'l-Kârî) derim ki: Fakat manası sahihtir. Zira Deylemî bunu Câbir'den merfu olarak şu lafızla rivayet etmiştir: **“Hayırlılarınızı öne geçirin ki amelleriniz doğru ve makbul olsun.”** Yine Hâkim ve Taberânî'nin **zayıf** bir isnadla Mersed el-Ganevî'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis de şöyledir: **“Na-**

muteber olmadığı ifade edilmektedir. (Bk. Zerkeşî, *Leâli*, s. 67, h.nr: 25; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 268-269, ravi nr: 440; Sehâvî, *Makâsîd*, III, 431; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, XI, 532, h.nr: 5328) -Çeviren-

165 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 433-434, h.nr: 638.

166 Bu sahâbî ravi Berâ b. Âzîb'dir. Ancak bu isim *Keşfü'l-hafâ*'nın basılı nüshasında yanlışlıkla “Bezzâr” olarak kaydedilmiştir. (Çeviren)

167 Deylemî, *Firdevs*, II, 405, h.nr: 3802. Hadisin uydurma olduğuna dair bk. Fetteî, *Tezkiratü'l-mevzûât*, s. 20; Ahmed el-Gazzî, *el-Ceddü'l-hasîs fî beyânî mâ leyse bi hadîs*, thk. Bekr Abdullah Ebû Zeyd, Riyad 1412, s. 128, h.nr: 236; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VIII, 273, h.nr: 3802. (Çeviren)

168 Gazzî, *İtkân*, I, 326-327, h.nr: 1002.

169 Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, II, 26.

mazlârinızın kabul olması sizi sevindiriyorsa, hayırlılarınız size imamlık yapsın."¹⁷⁰ Aliyyü'l-Kârî'nin sözleri burada sona erdi.¹⁷¹

۱۶۱۱ - صَلُّوا خَلْفَ كُلِّ بَرٍّ وَفَاجِرٍ، وَصَلُّوا عَلَى كُلِّ بَرٍّ وَفَاجِرٍ، وَجَاهِدُوا مَعَ كُلِّ بَرٍّ وَفَاجِرٍ.

1611- İyi olsun, kötü olsun herkesin arkasında namaz kılın; iyi olsun, kötü olsun herkesin cenaze namazını kılın. Ayrıca iyi olsun, kötü olsun herkesle birlikte cihad edin.

Beyhakî'nin Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir. Ancak isnadında **inkıta** vardır. Nitekim İbn Hibbân da bu hadisi *ed-Duafâ*'sına almıştır.¹⁷²

۱۶۱۲ - الصَّلَاةُ قُرْبَانٌ كُلِّ تَقِيٍّ.

1612- Namaz, her takva sahibinin (Allah'a) yakınlaşma vesilesidir.

Kuzâî bu hadisi Ali *radiyallahu anh*'dan rivayet etmektedir.¹⁷³ Ebû Ya'lâ da Câbir'den şu lafızla nakletmiştir: "**Namaz (Allah'a) yakınlaşma vesilesidir. Oruç bir kalkandır. Sadaka da suyun ateşi söndürmesi gibi hata ve günahları söndürür, giderir.**"¹⁷⁴

۱۶۱۳ - الصَّلَاةُ نُورُ الْمُؤْمِنِ.

1613- Namaz mü'minin nurudur.

170 Her iki rivayetin de zayıf olduğuna dair bk. Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 32, h.nr: 69; Sehâvî, *Makâsıd*, III, 741-746, h.nr: 773, Bedahşî'nin tahrir notları. (Çeviren)

171 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 233-234, h.nr: 264.

172 Ebû Dâvûd, Cihâd 35; Dârekutnî, *Sünen*, II, 404, h.nr: 1768; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IV, 29, h.nr: 6832. Hadisin bütün tarihlerinin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. İbn Hacer, *et-Telhîsu'l-habîr*, II, 75, h.nr: 578. (Çeviren)

173 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 181, h.nr: 265.

174 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIII, 425, h.nr: 15284; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, III, 475, h.nr: 1999; İbn Hibbân, *Sahîh*, V, 9, h.nr: 1723, XII, 378, h.nr: 5567; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 506, h.nr: 5377. Bu hadisin *sahîh* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-Terhîb*, II, 6, h.nr: 1280-1281; Heysemî, *Mecma'*, X, 230, h.nr: 17710. (Çeviren)

Kuzâî ve İbn Asâkir'in Enes kanalıyla rivayet ettikleri **sahih** bir hadistir.¹⁷⁵

١٦١٤ - صَلَاةُ الْوُسْطَى صَلَاةُ الْعَصْرِ.

1614- Orta namaz, ikinci namazıdır.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî, Semüre kanalıyla rivayet etmiş, Tirmizî de hakkında “hasen-sahihtir” demiştir.¹⁷⁶

١٦١٥ - صَلَاةُ الْجَمَاعَةِ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاةِ الْفَلَدِ بِسَبْعٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً.

1615- Cemaatle kılınan namaz, tek başına kılınan namazdan yirmi yedi kat daha faziletlidir.

Mâlik, Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim, Nesâî ve İbn Mâce'nin İbn Ömer yoluyla rivayet ettikleri bir hadistir. Yine İbn Ömer'den naklettikleri bir rivayetin lafzı da şöyledir: **“Cemaatle kılınan namaz, tek başına kılınan namaza göre yirmi yedi kat daha faziletlidir.”** Keza Ahmed b. Hanbel, Buhârî ve İbn Mâce'nin Ebû Saîd'den rivayet ettikleri hadisin lafzı şöyledir: **“Cemaatle kılınan namaz, tek başına kılınan namaza göre yirmi beş kat daha faziletlidir.”** Bu hadis, daha başka rivayetlerle de nakledilmiştir. Bunlardan biri de Müslim'in Ebû Hureyre'den aktardığı şu

175 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 117, h.nr: 144; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XXXVI, 198, ravi nr: 4042. Ancak İbn Adiy ve İbn Hacer bu rivayetin isnadındaki İsa b. Meyser'e'nin *metrûk* bir ravi olduğunu belirtmektedirler. (Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, VI, 434, ravi nr: 1391; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 440, ravi nr: 5317) Bu durumda Aclûnî'nin bu rivayet özelindeki “sahih” değerlendirmesi isabetli gözükmemektedir. Büyük ihtimalle Aclûnî bu hükmü *Müsnedü's-Şihâb*'ın şarihi Âmirî'den almış olmalıdır. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 246) Ancak Elbânî'nin yaklaşımına göre hadisin, teknik bakımdan olmasa da belki de mana itibariyle sahih sayıldığı kastedilmiş olabilir. Nitekim Müslim'de yer alan bir hadiste **“namaz bir nurdur”** ifadesi geçmektedir. (Müslim, Tahâret 1. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, IV, 159, h.nr: 1660) -Çeviren-

176 Tirmizî, Salât 133; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIII, 313, h.nr: 20129. İkinci namazının “orta namaz” olarak izah edildiği diğer rivayetler için bk. Buhârî, Daavât 58; Ebû Dâvûd, Salât 5; İbn Mâce, Salât 6; İbn Hibbân, *Sahih*, V, 41, h.nr: 1746.

lafızdır: “**Cemaatle kılınan namaz, tek başına kılınan namazın yirmi beş katına denktir.**”¹⁷⁷ Vallahu a'lem.

١٦١٦ - الصَّلَاةُ خَيْرٌ مَوْضُوعٍ، فَمَنْ اسْتَطَاعَ أَنْ يَسْتَكْبِرَ فَلْيَسْتَكْبِرْ.

1616- Namaz, meşru kılınmış (ibadetlerin) en hayırlısıdır. Artırbilenler artırsınlar.

Bu hadisi Taberânî *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta Ebû Hureyre kanalıyla rivayet etmektedir. Yine Taberânî'nin Ebû Zer yoluyla aktardığı bir diğer rivayetin lafzı ise şöyledir: “**Namaz, meşru kılınmış (ibadetlerin) en hayırlısıdır; dileyen azaltır, dileyen de artırıp çoğaltır.**” Ahmed b. Hanbel, İbn Hibbân ve Hâkim'in de Ebû Zer kanalıyla rivayet ettikleri bu hadisi Hâkim **sahih** saymıştır.¹⁷⁸

١٦١٧ - الصَّلَاةُ مِفْتَاحُ كُلِّ خَيْرٍ، وَالنَّبِيُّ مِفْتَاحُ كُلِّ شَرٍّ.

1617- Namaz, her hayrın anahtarı; nebîz¹⁷⁹ ise her şerrin anahtarıdır.

177 Buhârî, Ezân 30; Müslim, Mesâcid 249; Nesâî, İmâmet 42; İbn Mâce, Mesâcid 16; Mâlik, *Muvattâ*, Salâtü'l-cemâa 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsne'd*, IX, 238, h.nr: 5332, XIII, 28, h.nr: 7584, XVIII, 82, h.nr: 11521; Dârimî, Salât 56.

178 Ahmed b. Hanbel, *Müsne'd*, XXXV, 432, h.nr: 21546; Tayâlisî, *Müsne'd*, I, 384, h.nr: 480; Bezzâr, *Müsne'd*, IX, 426, h.nr: 4034; İbn Hibbân, *Sahih*, II, 76, h.nr: 361; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 84, h.nr: 243; Hâkim, *Müstedrek*, II, 652, h.nr: 4166. Ebû Zer, Ebû Hureyre ve Ebû Ümâme kanalıyla gelen bu rivayetlerin isnadlarında *zayıf* hatta *yalancı* kimselerin bulunduğu dair ayrıntılar için bk. İbnü'l-Mulakkîn, *el-Bedrü'l-münîr*, IV, 353-357, h.nr: 43; Heysemî, *Mecma'*, I, 159-160, h.nr: 725-726, II, 249, h.nr: 3505; İbn Hacer, *et-Telhîsu'l-habîr*, II, 46, h.nr: 543. Ancak Elbânî, muhtemelen farklı kanallardan gelmiş olmasını göz önünde bulundurarak ve bu kanallardan bir kısmının delil alınmaya elverişli olduğunu düşünerek hadisin *hasen li-gayrihi* seviyesinde olduğuna hükmetmektedir. (Bk. Elbânî, *Sahihu't-Terğîb ve't-Terhîb*, Riyad, ts., I, 93, h.nr: 390) -Çeviren-

179 Nebîz: İçine hurma, kuru üzüm vb. atılıp bekletilen ve henüz sarhoşluk verici kerteye ulaşmamış bulunan içecek. Sarhoşluk verici bir hâl alması durumunda “hamr” adını alır. Hanefîlere göre ise “hamr” kaynatılmamış çiğ hâlde bulunan ve zamanla ekşiyerek köpük atan ve sarhoşluk verici bir hâl alan üzüm suyudur. Diğerleri ise “nebîz” kapsamına girer. (Bk. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 448-449) -Çeviren-

Deylemî'nin İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁸⁰

١٦١٨ - الصَّلَاةُ عَلَى النَّبِيِّ أَفْضَلُ مِنْ عِتْقِ الرِّقَابِ.

1618- Peygamber'e salât etmek, köle azad etmekten daha faziletlidir.

Bu hadisi Teymî *Terğîb*'inde rivayet etmektedir. Onun kanalıyla da Ebu'l-Kâsım İbn Asâkir, Ebû Bekir es-Sıddîk'in bizatihi kendi sözü olarak nakletmiştir.¹⁸¹ Nümeyrî, İbn Beşküvâl ve daha başkaları da bunu "salât" yerine "selâm" lafzıyla rivayet etmişlerdir. Sehâvî de *Makâsıd*'da şunları söylemektedir: "Hocamız Hafız İbn Hacer'in bu hadise dair bazı fetvalarında yer alan '**yalandır, uydurmadır**' sözünden maksadı, bizzat Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e dayandırılmış olması itibariyledir."¹⁸² Nitekim Necmüddîn el-Gazzî de şunu ilave eder: "Yoksa bu rivayet, Ebû Bekir *radıyallahu anh*'ın kendi sözü (mekuf bir rivayet) olarak sabittir."¹⁸³

١٦١٩ - صَلَاةُ اللَّيْلِ مَثْنَى مَثْنَى، فَإِذَا خَشِيَ أَحَدُكُمْ الضُّبْحَ صَلَّى رَكْعَةً وَاحِدَةً تُؤْتِرُ لَهُ مَا قَدْ صَلَّى.

1619- Gece namazı ikişer, ikişer rekâttır. Eğer biriniz sabah namazı vaktinin girmesinden endişe ederse, tek bir rekât kılar ve bu rekât o vakte kadar kılmış olduklarının vitri olur.

Mâlik, Ahmed b. Hanbel ve *Kütüb-i Sitte* musannıflarının İbn Ömer yoluyla rivayet ettikleri bir hadistir. Bu hususta daha başka rivayetler de vardır. Bunlardan biri de Ahmed b. Hanbel ve dört *Sünen* sahibinin yine İbn Ömer kanalıyla aktardıkları şu lafızdır: "**Gece namazı ikişer, ikişer rekâttır.**"¹⁸⁴

180 Deylemî, *Firdevs*, II, 404, h.nr: 3796. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Deylemî'nin, rivayetinde tek kaldığı bir hadistir. Aclûnî de mukaddimede Suyûtî'den naklen Deylemî'nin tek başına rivayet ettiği ve başka kanallarla desteklenmeyen hadislerinin *zayıf* olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

181 Bu hadisi İbn Asâkir'in meşhur eseri *Târîhu Dimeşk*'te tespit edemedik. (Çeviren)

182 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 434-435, h.nr: 639.

183 Gazzî, *İtkân*, I, 328, h.nr: 1006.

184 Buhârî, Cum'a 71; Müslim, Müsâfirin 145; Ebû Dâvûd, Salât 321; Tirmizî, Salât 323; Mâlik, *Muvattâ*, Salâtü'l-leyl 13 ; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VIII, 457, h.nr:

١٦٢٠ - الصَّلَاةُ عَلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - لَا تُرَدُّ.

1620- Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'e edilen salât geri çevrilmez.

Bu rivayet, Nümeyrî'nin de naklettiği üzere Ebû Süleyman ed-Dârânî'nin sözlerinden biri olup lafzı şöyledir: “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e salât etmek, makbuldür.” Yine ona ait bir başka lafız da şöyledir: “Şüphesiz Allah, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e edilen salâtı kabul eder.” Sehâvî de *Makâsıd*'da şöyle demiştir:¹⁸⁵ *İhyâ*'da benim vâkıf olamadığım merfu bir rivayet olarak geçmektedir. Oysa bu söz, Ebu'd-Derdâ'nın bizzat kendi sözü (mevkûf) olarak nakledilmiştir. Şöyle ki: “Eğer Allah'tan bir ihtiyacın giderilmesi için niyazda bulunuyorsanız, (niyazınıza) bana salât ederek başlayın. Zira Allah, kendisinden iki ihtiyacın karşılanması niyaz edildiğinde birini kabul edip diğerini geri çevirmeyecek kadar kerem ve yücelik sahibidir.”¹⁸⁶

Öte yandan İbnü'l-Cezerî de *el-Hısnü'l-hasîn* adlı eserinde bu rivayeti Ebu'd-Derdâ'dan şu lafızla nakletmektedir: “Eğer Allah'tan bir ihtiyacını gidermesini niyaz edeceksen, öncelikle Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e salât ederek başla. Sonra dilediğin şekilde dua et, en sonunda da dua ve niyazını yine ona salât ederek bitir. Zira Allah, lütfu keremiyle her iki salâtı kabul eder. Ayrıca bu ikisi arasındaki niyazı karşılıksız bırakmayacak kadar da kerem ve yücelik sahibidir.”

١٦٢١ - الصَّلَاةُ عِمَادُ الدِّينِ.

1621- Namaz dinin direğidir.

Sehâvî *Makâsıd*'da şöyle demektedir:¹⁸⁷ “Beyhakî bunu **zayıf** bir isnadla İkrime'nin Ömer *radiyallahu anh*'dan naklettiği merfu bir hadis ola-

4848.

185 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 435-436, h.nr: 640.

186 Irâkî, *el-Muğnî*, s. 364, h.nr: 5. Ancak rivayetin bu lafzı, Ebu'd-Derdâ'nın kendi sözü olabilecek nitelikte değildir. Bu itibarla bir sonraki paragrafta sözü edilen İbnü'l-Cezerî'nin eserindeki rivayet, lafız itibarıyla Ebu'd-Derdâ'nın sözü olmaya daha uygun gözükmektedir. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

187 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 436, h.nr: 641.

rak rivayet etmekte; ayrıca hocası Hâkim'in de 'İkrime, Ömer *radiyallahu anh*'dan hadis işitmemiştir' dediğini nakletmektedir."¹⁸⁸ Aynı şey Irâkî'nin, *İhyâ* hadislerine yönelik tahririnde de geçmektedir.¹⁸⁹

Ben de (Aclûnî) derim ki: Suyûtî bu hadisi, *el-Câmiu's-sağîr*'de İbn Ömer kanalıyla gelen bir rivayet olarak Beyhakî'ye nispet etmektedir. Beyhakî'nin *Şuabu'l-îmân*'da Ömer *radiyallahu anh* yoluyla naklettiği rivayetin lafzı ise -Suyûtî'nin *Muvattâ* şerhinin başlarında geçtiği şekliyle- şöyledir: Bir adam gelip "Ey Allah'ın Rasûlü! İslâm'daki hangi şey Allah katında daha sevimlidir?" diye sordu. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **"Vaktinde kılınan namazdır. Namazı terk edenin dini yoktur. Namaz da dinin direğidir."**¹⁹⁰ Bu hadisi Gazzâlî de *İhyâ*'da şu lafızla zikretmektedir: **"Namaz dinin direğidir. Onu terk eden kimse dini yıkmış olur."**

Ayrıca Sehâvî *Makâsîd*'da şunları söyler: *el-Vasît*'in sahibi bu hadisi zikretmiş ve şöyle demiştir: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* '**Namaz dinin direğidir**' buyurmuştur." İbnü's-Salâh bu rivayete vâkıf olamamış ve *Müşkilü'l-Vasît* adlı eserinde "Bu hadis **ma'rûf** değildir" demiştir. Nevevî de *et-Tenkîh*'de **"Münker ve bâtıldır"** demektedir.¹⁹¹ Münâvî ise şunları söyler: İbn Hacer'in bu hadisi reddetme gerekçesi, sadece içerisinde **zayıflık** ve **inkıta** bulunmasıdır, yoksa bâtıl değildir. Irâkî de *el-Keşşâf*'ın haşiyesinde bu noktaya dikkat çekmiştir.¹⁹²

Öte yandan bu hadisi Taberânî ve Deylemî, Ali *radiyallahu anh*'dan merfu olarak şu lafızla rivayet etmektedirler: **"Namaz dinin direğidir, ci-had işin zirve noktasıdır, zekât da bunların arasındadır."**¹⁹³ Teymî'nin *Terğîb*'inde rivayet ettiği lafız da şudur: **"Namaz, İslâm'ın direğidir."** Keza Kuzâî'nin Enes kanalıyla merfu olarak naklettiği rivayet şöyledir:

188 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IV, 300, h.nr: 2550.

189 Irâkî, *el-Muğnî*, s. 174, h.nr: 5.

190 Suyûtî, *Tenvîru'l-havâlik*, I, 20.

191 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 436-437.

192 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 248.

193 Deylemî, *Firdevs*, II, 404, h.nr: 3795. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu rivayet Taberânî'de yer almamaktadır. Ayrıca *zayıf* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VIII, 276, h.nr: 3805. (Çeviren)

“Namaz, mü’minin nurudur.”¹⁹⁴ Yine Kuzâî ve Deylemî’nin Ebû Saîd yoluyla merfu olarak aktardıkları bir rivayetin lafzı da şudur: **“İmanın sembolü namazdır.”**¹⁹⁵ Zemahşerî bu hadisi Bakara sûresinin tefsirinde zikretmektedir. Tîbî ise bunu Tirmizî’nin isnadıyla Muâz’dan aktardığı rivayete dayandırmaktadır. O rivayette de **“... (İslâm’ın) direği de namazdır”** lafzı yer alır.¹⁹⁶ Ebû Nuaym da bunu Bilâl b. Yahya’dan şu şekilde rivayet etmektedir: Bir adam, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e gelerek namazı sordu. Allah Rasûlü de **“Namaz dinin direğidir”** buyurdu. Bu rivayet mürseldir, ancak ravileri **güvenilir** kimselerdir.

Bazı fakihler ise bu hadisi şu lafızla nakletmişlerdir: **“Namaz dinin direğidir. Kim onu hakkıyla eda ederse, dini ayakta dimdik tutmuş olur; kim de onu yıkarsa dini yıkmış olur...”** Burada kişinin “kendi dini” kasdedilmektedir. Taberânî’nin Muâz kanalıyla rivayet ettiği versiyonun lafzı ise şöyledir: **“Bu işin başı İslâm’dır. Kim Müslüman olursa selamete kavuşmuştur. (İslâm’ın) direği namaz; zirvesi ise cihaddır. Bu payeye de ancak Müslümanların en üstünü erişebilir.”**¹⁹⁷

١٦٢٢ - صَلَاحُ الْبَيْتِ الْحَرَامِ، وَفَسَادُهُ الْإِمَاءُ.

1622- Evlerin dirlik ve düzenini sağlayanlar hür kadınlar; bozulup dağılmasına sebep olanlar ise cariyelerdir.

Beyzâvî’nin *Tefsîr*’inde böyle geçmektedir.¹⁹⁸

194 Bu hadis daha önce 1613 no’lu rivayet olarak ayrıca ele alınmıştı.

195 Kuzâî, *Müsnedü’ş-Şihâb*, I, 131, h.nr: 165; Deylemî, *Firdevs*, III, 41, h.nr: 4102. Rivayetin isnadında Ebû Süfyân Tarîf b. Şihâb adında zayıf bir ravi yer almaktadır. (Bk. Ukaylî, *ed-Duafâ*, II, 229, ravi nr: 776; Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, II, 336, ravi nr: 3985) -Çeviren-

196 Tirmizî, *İmân* 8; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 345, h.nr: 22016; Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, X, 214, h.nr: 11330. Tirmizî bu rivayet hakkında “hasen-sahih” demektedir. (Çeviren)

197 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, XX, 50, h.nr: 96.

198 Beyzâvî, *Envâru’t-Tenzîl ve esrâru’t-te’vîl*, thk. M. Abdurrahmân el-Mer’aşlî, Beyrut 1418, II, 70; Deylemî, *Firdevs*, II, 161, h.nr: 2820. Sehâvî’nin değerlendirmesine göre bu rivayetin isnadındaki Ahmed b. Muhammed, Ebû Hâtim tarafından yalancı sayılan *metrûk* biridir. Ayrıca diğer bir ravi olan Yunus b. Mirdâs da *meçhûldür*. (Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, II, 440, h.nr: 408) Ayrıca bk. Fettehî, *Tezkiratü’l-mevzûât*,

١٦٢٣ - الصُّنْتُ حِكْمَةٌ، وَقَلِيلٌ فَاعِلُهُ.

1623- Susmak bir hikmettir, becerebileni ise pek azdır.

İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de şöyle demektedir:¹⁹⁹ Bu hadisi Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*'da **zayıf** bir isnadla Enes'ten merfu olarak rivayet etmiş ve Lokman Hekîm'e ait bir söz olarak **sahih** saymıştır.²⁰⁰

Necmüddîn el-Gazzî ise şunları söylemektedir:²⁰¹ Deylemî bunu İbn Ömer kanalıyla rivayet etmektedir. Beyhakî'nin Enes yoluyla naklettiği rivayetin lafzı ise **"Susmak bir hikmettir"** sözünün üç defa tekrar edilmesi şeklindedir. Sahih olanı ise Sâbit'in Enes'ten aktardığına göre bu sözün Lokman'ın söylemiş olduğudur. O sebeple İbn Hibbân bunu, *Ravzatü'l-ukalâ*'da **sahih** bir isnadla rivayet etmiştir.²⁰²

١٦٢٤ - الصُّنْتُ زَيْنٌ لِلْعَالِمِ، وَسِتْرٌ لِلْجَاهِلِ.

1624- Susmak, âlim için bir süs ve güzellik; cahil için ise (ayıp ve kusurları örten) bir örtü ve perdedir.

Suyûtî *el-Camiu's-sağîr*'de şöyle demiştir:²⁰³ "Bu hadisi Ebu's-Şeyh, Muhriz b. Zühayr'den rivayet etmektedir."²⁰⁴

I, 127; Gazzî, *İtkân*, I, 227, h.nr: 646; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 131, h.nr: 40; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VIII, 21, h.nr: 3522. (Çeviren)

199 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 99.

200 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 73-74, h.nr: 4671.

201 Gazzî, *İtkân*, I, 329, h.nr: 1008.

202 İbn Hibbân, *Ravzatü'l-ukalâ ve nüzhâtü'l-fuzalâ*, thk. M. Muhyiddîn Abdülhamîd, Beyrut, ts., s. 41. Ayrıca bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 996, h.nr: 2.

203 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 241.

204 Merfu bir rivayet olarak sadece Elbânî'nin zayıf olduğuna hükmettiği (bk. Elbânî, *Zaîfü'l-Câmii's-sağîr ve ziyâdetih*, el-Mektebül-İslâmî, s. 520, h.nr: 3556) bu hadis, yine Ebu's-Şeyh'e ait *Tabakâtü'l-muhaddisîn* adlı eserde Ebû Süfyân Sâlih b. Mihrân el-Horasânî'ye ait bir söz olarak geçmektedir. Öte yandan Beyhakî de bu sözü Süfyan b. Uyeyne'ye ait ve "şöyle denilirdi.." lafzıyla başlayan bir rivayet olarak nakleder. (Bk. Ebu's-Şeyh, *Tabakâtü'l-muhaddisîn bi İsfahân ve'l-vâridîn aleyhâ*, thk. A. Abdülhak Hüseyin el-Belûşî, Beyrut 1992, II, 217; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 86, h.nr: 4701) Hadisin **"Yumuşak huyluluk âlim için bir süs ve güzellik, cahil için de bir örtü ve perdedir"** lafzıyla gelen bir tariki de vardır.

١٦٢٥- الصُّنْتُ سَيِّدُ الْأَخْلَاقِ، وَمَنْ مَزَحَ اسْتَحِفَّ بِهِ.

1625- Susmak, ahlâkın efendisidir. (Abartılı) şaka yapan kimsenin insanların gözündeki değeri düşer, hafife alınır.

Deylemî'nin Enes yoluyla rivayet ettiği bir hadistir. Ancak Zehebî'nin de dediği gibi isnadında Saîd b. Meysere adında **uydurma rivayetler nakleden** bir ravi vardır.²⁰⁵

١٦٢٦- صَلََةُ الرَّجِمِ تَزِيدُ فِي الْعُمْرِ.

1626- Akrabalık ilişkisini sürdürmek ömrü uzatır.

Bu hadis daha önce “*gizli sadaka...*” rivayetinde geçmişti.²⁰⁶

١٦٢٧- صِلْ مَنْ قَطَعَكَ، وَأَخْسِنْ إِلَى مَنْ أَسَاءَ إِلَيْكَ، وَقُلِ الْحَقُّ وَلَوْ عَلَى نَفْسِكَ.

1627- Seninle akrabalık bağıni koparan kimseyle ilişkini sürdür. Sana kötülük edene sen iyilikte bulun ve kendi aleyhinde bile olsa hakkı söyle!

İbnü'n-Neccâr rivayet etmiştir.²⁰⁷

Ancak bu tarihin isnadında Bahr es-Sekkâ adında *zayıf* ve *metrûk* sayılan bir ravi yer almaktadır. (Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, II, 229, ravi nr: 287) -Çeviren-

205 Deylemî, *Firdevs*, II, 417, h.nr: 3850. İsnadındaki Saîd b. Meysere'nin, Enes b. Mâlik'i görmediği hâlde ondan uydurma hadisler naklettiği belirtilmektedir. Bk. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 316, h.nr: 385; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, X, 221, ravi nr: 150. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VIII, 287, h.nr: 3821. (Çeviren)

206 Bk. 1593 no'lu rivayet.

207 İbnü'l-Mulakkın ve İbn Hacer, rivayetin isnadında inkıtanın yanı sıra Hüseyin b. Zeyd b. Ali'nin zayıf sayıldığına dair görüşleri aktarmakta; ancak hadisin manasının Kur'ân âyetleriyle desteklendiğini de vurgulamaktadırlar. (Bk. İbnü'l-Mulakkın, *el-Bedrü'l-münîr*, VI, 741-742; İbn Hacer, *et-Telhîsu'l-habîr*, III, 115, h.nr: 1282. Elbânî ise hadisin isnadının sahih olduğunu iddia etmiştir. Bk. *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, IV, 542, h.nr: 1911) -Çeviren-

١٦٢٨ - صَلُّوا عَلَى كُلِّ مَيِّتٍ، وَجَاهِدُوا مَعَ كُلِّ أَمِيرٍ.

1628- Her ölünün cenaze namazını kılın ve her emîrle birlikte cihad edin.

İbn Mâce ve Dârekutnî'nin Vâsile'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.²⁰⁸ Yine Taberânî, Ebû Nuaym ve Dârekutnî'nin iki farklı isnadla İbn Ömer'den merfu olarak naklettikleri rivayet de şöyledir: **“‘Lâ ilâhe illallah’ diyenin cenaze namazını kılın ve ‘lâ ilâhe illallah’ diyen kimsenin arkasında namaz kılın.**”²⁰⁹ Ebû Dâvûd ve Dârekutnî'nin rivayeti de şöyledir: **“İyi olsun, kötü olsun herkesin arkasında namaz kılın.”** Bu lafız Dârekutnî'ye aittir.²¹⁰ Beyhakî de aynısını nakleder, sadece şöyle bir ziyadesi vardır: **“Her emirle birlikte cihad edin.”** Keza sözü geçen musannıfların hepsi bu hadisi Ebû Hureyre'den **munkatı** bir isnadla rivayet etmektedirler. Aynı zamanda Dârekutnî bunu İbn Mes'ûd ve Ebu'd-Derdâ'dan da rivayet etmiş; İbn Hibbân da *ed-Duafâ*'sına almıştır. Ne var ki birçok âlimin de açıkça ifade ettiği gibi bu hadisin bütün tarikleri **vâhîdir**. Bu konudaki en sahih rivayet, **mürsel**²¹¹ olmasına rağmen Mekhûl'ün Ebû Hureyre kanalıyla naklettiği hadistir.²¹²

208 İbn Mâce, Cenâiz 31; Dârekutnî, *Sünen*, II, 403, h.nr: 1766. Bu rivayetin isnadında Utbe b. Yakzân, Hâris b. Nebhân ve Ebû Saîd eş-Şâmî isimli ravilerin tamamının zayıf oldukları hatta Ebû Saîd'in yalancı biri olduğu belirtilmektedir. (Bk. Bûsîrî, *Misbâhu'z-züccâce*, II, 34-35, h.nr: 548) Bu itibarla rivayetin son derece zayıf hatta uydurma olma ihtimalinden bile söz edilmektedir. (Bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, IV, 329) -Çeviren-

209 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XII, 447, h.nr: 13622; Dârekutnî, *Sünen*, II, 401-402, h.nr: 1761-1762; Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 320. Taberânî'deki rivayetin isnadında geçen Muhammed b. Fadl b. Atiyye'nin yalancı biri olduğu ifade edilmektedir. (Heysemî, *Mecma'*, II, 67, h.nr: 2340) Dârekutnî ve Ebû Nuaym'daki rivayetlerin isnadlarında da zayıf raviler bulunduğu dair ayrıntılar için bk. Dârekutnî, *İlel*, VIII, 23 (Ebû Nuaym'ın isnadındaki Müşmail b. Milhân'ın zayıf olduğunu söyler); İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, I, 422-424, h.nr: 712-716; İbn Hacer, *et-Telhîsu'l-habîr*, II, 75-76, h.nr: 579; Gumârî, *el-Müdâvî*, IV, 329-330; Elbânî, *İrvâu'l-ğalîl*, II, 305-310, h.nr: 527. (Çeviren)

210 Ebû Dâvûd, *Cihâd* 35; Dârekutnî, *Sünen*, II, 403-404, h.nr: 1765, 1768. Dârekutnî bu konuda sabit (sahih) olan bir şey bulunmadığını belirtmektedir. (Çeviren)

211 Burada *mürselden* kastettiği şey, Mekhûl ile Ebû Hureyre arasındaki *inkutâdır* (kopukluk). Bu rivayet daha önce 1611 no'lu hadis olarak ele alınmıştı. (Çeviren)

212 Sehâvî, *Makâsid*, III, 449, h.nr: 644.

۱۶۲۹ - صَنَائِعُ الْمَغْرُوفِ تَقِي مَصَارِعَ الشَّوْءِ.

1629- İyilikler yapmak, kötü sonuçlardan korur.

Bu hadis daha önce “*gizli sadaka...*” rivayetinde geçmişti.²¹³ Hadisin bir lafzı da “*engeli*” şeklindedir.

۱۶۳۰ - صُومُوا لِرُؤْيَيْهِ وَأَفْطِرُوا لِرُؤْيَيْهِ - الْحَدِيثُ.

1630- Onu (Ramazan hilâlini) gördüğünüzde oruca başlayın, yine onu (Şevvâl hilâlini) gördüğünüzde de orucu bırakın...

Pek çok tarikten farklı lafızlarla gelen bir hadistir. Bunlardan birkaçı da Buhârî, Müslim ve Nesâî'nin Ebû Hureyre'den; yine Nesâî'nin İbn Abbâs'tan; Beyhakî'nin de Berâ'dan rivayet ettikleri tariklerdir. Hadisin tamamı ise şöyledir: “... *Eğer (hava kapalı olup hilâl) size görünmezse, o zaman (oruca başlamak için) Şabân ayının gün sayısını otuza tamamlayın.*”²¹⁴

۱۶۳۱ - صُومُوا تَصِحُّوا.

1631- Oruç tutun sıhhat bulursunuz.

Daha önce “*seyahate çıkın...*” hadisinde geçmişti.²¹⁵

۱۶۳۲ - صَوْمُ يَوْمِ عَرَفَةَ يُكَفِّرُ عَنْ سِنَتَيْنِ مَاضِيَةٍ وَمُسْتَقْبَلَةٍ.

1632- Arefe günü orucu, geçmiş ve gelecek olmak üzere iki senenin günahlarına kefârettir.

Ahmed b. Hanbel, Müslim ve Ebû Dâvûd'un Ebû Katâde yoluyla rivayet ettikleri bu hadisin şöyle bir ziyadesi bulunmaktadır: “*Âşûrâ orucu da geçmiş bir senenin (günahlarına) kefârettir.*” Hadis, daha başka lafızlarla da nakledilmiştir. Bunlardan biri de şudur: “*Arefe günü orucu, geçmiş se-*

213 Bk. 1593 no'lu rivayet.

214 Buhârî, Savm 11; Müslim, Sıyâm 18-19; Tirmizî, Savm 2, 5; Nesâî, Sıyâm 9; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 445, h.nr: 1985; Dârimî, Savm 1; İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 238, h.nr: 3457; Hâkim, *Müstedrek*, I, 587, h.nr: 1547.

215 Bk. 1455 no'lu rivayet.

nenin ve gelecek senenin (günahlarına) kefârettir.” Taberânî bu rivayeti, *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ta Ebû Saîd el-Hudrî’den nakletmektedir. Şu lafızla darivayet edilmiştir: **“Âşûrâ orucu, bir senenin günahlarına kefârettir.”**²¹⁶

Öte yandan Müslim de Ebû Katâde’den Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: **“Allah Teâlâ’nın, Âşûrâ günü orucunu bir önceki senenin günahlarına kefâret kılacağını ümit ediyorum.”**²¹⁷ Arefe gününün farklılığının hikmeti ise Muhammedî bir gün olmasıdır. Âşûrâ’nın aksine sevabı artırılmıştır. Zira Âşûrâ, Musevî bir gündür.

١٦٣٣ - الصَّوْمُ جُنَّةٌ.

1633- Oruç kalkandır.

Ahmed b. Hanbel, Nesâî ve Kuzâî’nin Muâz b. Cebel’den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.²¹⁸ Buhârî ve Müslim de ittifakla bu hadisi Ebû Hureyre’den şu lafızla rivayet etmişlerdir: **“الصَّيَامُ جُنَّةٌ/es-Sıyâmu cün-netün: oruç kalkandır.”**²¹⁹ Keza Ahmed b. Hanbel, Nesâî ve İbn Mâce’nin Osman b. Ebi’l-Âs’tan naklettikleri rivayetin lafzı ise şudur: **“Birinizi savaşta koruyan kalkan gibi oruç da ateşten koruyan bir kalkandır.”**²²⁰

Suyûtî ise *el-Câmi*’in zeylinde bu hadisi Ebû Hureyre kanalıyla gelen bir rivayet olarak Ahmed b. Hanbel ve Buhârî’ye nispet etmektedir. Lafzı da şöyledir: **“Oruç kalkandır. (Biriniz oruç tuttuğu gün) çirkin sözler etmesin ve doğruluk çizgisinden ayrılıp cahilce davranmasın. Eğer biri**

216 Müslim, Sıyâm 197; Ebû Dâvûd, Savm 53; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 224, 325, h.nr: 22537, 22650; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, II, 308, h.nr: 2065; Hâkim, *Müstedrek*, II, 658, h.nr: 4179.

217 Müslim, Sıyâm 196.

218 Tirmizî, İmân 8; Nesâî, Sıyâm 43; İbn Mâce, Fiten 12; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 422, h.nr: 8059; Dârimî, Savm 27; İbn Huzeyme, *Sahîh*, III, 193, h.nr: 1890; Kuzâî, *Müsnedü’ş-Şihâb*, I, 63, h.nr: 48.

219 Buhârî, Savm 2; Müslim, Sıyâm 162; Ebû Dâvûd, Savm 26; Nesâî, Sıyâm 43; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 461; Mâlik, *Muvattâ*, Sıyâm 57; İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 205, h.nr: 3416.

220 İbn Mâce, Sıyâm 2; Nesâî, Sıyâm 43; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI, 206-206, h.nr: 16278; İbn Huzeyme, *Sahîh*, III, 193, h.nr: 1891; İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 409, h.nr: 3649.

*kendisine hakaret eder ya da çatarsa -iki defa- ‘Ben oruçluyum’ desin. Canımı elinde tutan (Allah)’a yemin olsun ki oruçlunun ağız kokusu Allah katında misk kokusundan daha hoş ve güzeldir. Oruçlu, yemesini, içmesini ve şehvî arzusunu benim için terk etmektedir. Oruç benim içindir, mükâfatını da ben vereceğim. Bir iyilik, on katıyla karşılık görür.”*²²¹ Taberânî’nin Ebû Ümâme kanalıyla rivayet ettiği hadisin lafzı da şöyledir: *“Oruç, Müslümanın kalelerinden bir kaledir.”*²²²

١٦٣٤ - الصَّوْمُ فِي الشِّتَاءِ الْعَنِيمَةُ الْبَارِدَةُ.

1634- Kışın oruç tutmak, (kolaylıkla elde edilebilen) serin bir ganimettir.

Bu rivayet daha önce “الشِّتَاءُ رَيْعُ الْمُؤْمِنِ / Kış, mü’minin baharıdır...” hadisinde Taberânî’nin, -içerisinde **zayıf** bir ravinin bulunduğu bir isnadla- Enes’ten naklettiği bir hadis olarak geçmişti.²²³ Deylemî’nin yine Enes’ten naklettiği rivayetin lafzı ise şöyledir: *“Kışın oruç tutmak, âbidlerin ganimetidir.”*²²⁴

١٦٣٥ - صَاحِبُ الْعِلَّةِ أَخْبَرُ مِنَ الطَّبِيبِ.

1635- Hastalık sahibi kimse, doktordan daha uzman ve deneyimlidir.

Hadis değildir.

١٦٣٦ - ضَاعَ الْعِلْمُ بَيْنَ أَفْحَاذِ النِّسَاءِ.

1636- İlim, kadınların uylukları arasında yitip gitmiştir.²²⁵

221 Buhârî, Savm 9; Müslim, Sıyâm 163; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 126, h.nr: 7693.

222 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, VIII, 133, h.nr: 7608, XXII, 59, h.nr: 141. Heysemî, Taberânî’nin bu hadisi biri Ebû Ümâme, diğeri Vâsile olmak üzere iki kanaldan rivayet ettiğini; ancak ilkinde Eyyûb b. Müdrîk, diğerinde ise Bîşr b. Avn adında zayıf raviler bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma‘*, III, 180, h.nr: 5078-5079) -Çeviren-

223 Bk. 1533 no’lu rivayet.

224 Deylemî, *Firdevs*, II, 410, h.nr: 3821.

225 Benzer bir söz daha önce 1332 no’lu rivayet olarak geçmişti.

Hadis değildir.²²⁶ Aksine Bîşr el-Hâfî'den bu manada bir söz nakle-
dilmişti: **“Kadınların uyluklarına alışan kimse iflah olmaz.”** İbrahim b.
Edhem'in de şöyle dediği nakledilir: **“Kim kadınların uyluklarına alışır-
sa iflah olmaz.”**²²⁷ İbnü'l-Gars da şöyle demiştir: Bu manada bazıları şöyle
demiştir:

“Kadınlara karşı çık, işte güzel sünnet budur!

Zira yularını kadınlara kaptırmış biri iflah olmaz asla!

Onu, pek çok faziletinden uzaklaştırırlar.

Bin yıllık ilim talebesi bile olsa!”

۱۶۳۷ - ضِرْسُ الْكَافِرِ مِثْلُ أَحَدٍ، وَغَلَطَ جِلْدُهُ مَسِيرَةَ ثَلَاثِ.

**1637- (Cehennemde) kâfirin dişi Uhud kadar; derisinin kalınlığı
da üç (gecelik) mesafe olacaktır.**

Müslim'in Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.²²⁸
Ayrıca Ahmed b. Hanbel, Taberânî ve Beyhakî de bunu İbn Ömer'den
merfu olarak şu lafızla rivayet etmektedirler: **“Cehennemliklerin cüssele-
ri ateşte öylesine büyüyecek ki, birinin kulak memesi ile boynunun arası
yedi yüz yıllık bir mesafe; derisinin kalınlığı yetmiş arşın, dişi de Uhud
kadar olacaktır.”**²²⁹ Tirmizî'nin Ebû Hureyre kanalıyla naklettiği rivaye-
tin lafzı ise şöyledir: **“Kıyamet günü kâfirin dişi Uhud kadar; derisinin
genişliği yetmiş arşın, adalesi el-Beydâ dağı, uyluğu Verikân dağı ölçe-**

226 Bâtil bir söz olduğuna dair bk. Muhammed el-Emîr el-Kebîr el-Mâlikî, *en-Nuhbetü'l-behiyye fi'l-ehâdîsi'l-mekzûbeti alâ hayri'l-beriyye*, thk. Zühayr eş-Şâvîş, Beyrut 1988, s. 76, h.nr: 173.

227 Harâitî, *İ'tilâlü'l-kulûb*, I, 110, h.nr: 220; Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, 12 (Süfyân es-Sevrî'nin sözü olarak geçmektedir); Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmi li ahlâki'r-râvî*, I, 103, h.nr: 63-64. (Bu kaynaktaki her iki rivayette de bu sözün İbrahim b. Edhem'e ait olduğu aktarılmaktadır. Hatta 63 no'lu rivayet Bîşr b. el-Hârîs el-Hâfî'nin İbrahim b. Edhem'den naklettiği bir söz olarak nakledilmektedir.) -Çeviren-

228 Müslim, Cennet 44.

229 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VIII, 419, h.nr: 4800; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XII, 402, h.nr: 13482; Beyhakî, *el-Ba's ve'n-nüşûr*, I, 316, h.nr: 571.

ğinde olacaktır. Cehennemdeki yeri de benimle Rebeze²³⁰ arası kadar bir mesafe olacaktır.”²³¹

١٦٣٨ - ضَالَّةُ الْمُؤْمِنِ الْعِلْمِ.

1638- Mü'minin yitik malı ilimdir.

Daha önce “*الحِكْمَةُ ضَالَّةُ الْمُؤْمِنِ/Hikmet, mü'minin yitik malıdır*” hadisinde geçmişti.²³² Rivayetin tamamı ise şöyledir: “... *Her bir sözü/hadisi kayıt altına aldıkça, bir diğerini ona ilave etmeye çalışır.*”²³³ Bunu da Ebû Nuaym ve Deylemî, Ali *radiyallahu anh'*dan rivayet etmişlerdir.²³⁴

١٦٣٩ - الضَّائِنُ غَارِمٌ.

1639- Kefil borçludur.

Ahmed b. Hanbel, dört *Sünen* sahibi ve diğerleri bu hadisi Ebû Ümâme'den “*الزَّعِيمُ غَارِمٌ/ez-zaîmu gârimun*” lafzıyla rivayet etmiş, İbn Hibbân da **sahih** saymıştır.²³⁵ Aliyyü'l-Kârî de şöyle demiştir:²³⁶ “*الضَّائِنُ* *ed-Dâminu gârimun*” lafzı, hadisin teknik standartları bakımından **sahih** değildir. Ancak aynı manada Ahmed b. Hanbel ve *Sünen* sahiplerinin Ebû Ümâme'den merfu olarak rivayet ettikleri lafız “*الزَّعِيمُ غَارِمٌ/ez-zaîmu gârimun*” şeklindedir. İbn Hibbân da bunu **sahih** saymıştır. Ayrıca buradaki “*الزَّعِيمُ/zaîm*” kelimesi Allah Teâlâ'nın şu âyetinden iktibas edilmiştir:

230 Rebeze, Medine'nin 170 km. doğu, Kasîm ve Irak karayolunun 60 km. güneydoğu yönünde hafif sulak ve yeşillikli bir bölgede yer alan tarihî bir köydür. (Çeviren)

231 Tirmizî, Sıfatü Cehennem 3. Tirmizî bu rivayetin *hasen* olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

232 Bk. 1159 no'lu rivayet.

233 Deylemî, *Firdevs*, II, 427, h.nr: 3878. Bu rivayetin isnadının *zayıf* olduğuna dair bk. Münâvî, *Teysîr*, II, 109. (Çeviren)

234 Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 354. Bu kaynakta benzer bir lafızla Abdullah b. Ubeyd'in kendi sözü olarak geçmektedir. (Çeviren)

235 Ebû Dâvûd, Büyû' 90; Tirmizî, Büyû' 39; İbn Mâce, Sadakât 9; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, 333, h.nr: 5749; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 628, h.nr: 22294; İbn Hibbân, *Sahih*, XI, 491, h.nr: 5094.

236 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 238, h.nr: 273.

“Hükümdarın su kabını arıyoruz. Onu getirene bir deve yükü bahşış var ve ben ona kefilim (zaîm).”²³⁷

Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demiştir:²³⁸ Dört Sünen sahibi ve Ahmed b. Hanbel bunu Ebû Ümâme’den şu lafızla rivayet etmişlerdir: **“Âriyet, (sahibine) verilir, minha (sadece ürününden yararlanmak üzere alınan tarla, hayvan ve ağaç, sahibine) iade edilir, borç ödenir, kefil de borçludur.”** İbn Hibbân bu hadisi **sahih** saymıştır.

١٦٤٠ - الضُّرُورَاتُ تُبَيِّحُ الْمَخْطُورَاتِ.

1640- Zaruretler, mahzurları mübah kılar.

Hadis değildir, ancak manası sahihtir. Benzer bir rivayet de şöyledir: **“Dünya baştan aşağı saf taze kan olsa, yine de mü’mine, oradaki azığı yeterli gelecektir.”** Bir lafızda da şöyle geçer: **“... Yine de ondan helâl lokmasını yiyebilecektir.”**²³⁹ Fukaha da lokmasını yutamayıp ölmekten endişe eden birinin, ihtiyaca göre lokmayı kolaylıkla yutabilmek için (önündeki) bir yudum içkiyi içmesi konusunda bu kuralı esas almıştır.

١٦٤١ - الضُّحْكُ مِنْ غَيْرِ عَجَبٍ مِنْ قِلَّةِ الْأَدَبِ.

1641- Manasızca gülmek edep eksikliğindendir.

Bu rivayeti Deylemî, Enes kanalıyla şu lafızla nakletmektedir: **“Manasızca gülmek şahsiyetsizleştirir ve bereketi yok eder.”** Bir rivayette de **“Rızkı yok eder”** ifadesi geçmektedir.²⁴⁰

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demektedir: “Manasızca gülmek edep eksikliğindendir” cümlesi yaygın bir söz olup hadis değildir. İbnü’l-Mübârek ve başkalarının İmrân el-Kûfî yoluyla rivayet ettiklerine göre, İsa aleyhisselâm şöyle demiştir: “Bilin ki sizde cahillikten kaynaklanan iki huy vardır: Manasızca gülmek ve gece (ibadet gibi bir sebeple) uykusuz kalınmamasına rağmen sabahın ilk saatlerinde uyumak.”

237 Yusuf 12/72.

238 Gazzî, *İtkân*, I, 331, h.nr: 1018.

239 Bu hadis ileride 2108 no’lu rivayet olarak ayrıca ele alınacaktır.

240 Deylemî, *Firdevs*, II, 431, h.nr: 3892.

Beyhakî de Yahya b. Ebî Kesîr'in şöyle dediğini rivayet etmektedir: Dâvûd'un oğlu Hz. Süleyman *aleyhisselâm*, oğluna şöyle nasihat eder: "Hanımını haddinden fazla kıskanma! Aksi hâlde senin bu tutumundan dolayı kadın, [masum olduğu hâlde]²⁴¹ zan altında kalır ve ona kötü gözle bakılır. Ayrıca çok da gülme; zira çok gülmek bilge insanın gönlünü değersizleştirir. Onun için vakar ve heybetini takın. Çünkü vakar ve heybet, her şeyin gayesidir." Hatta merfu bir hadiste şöyle geçer: **"Ey Ebû Hureyre! Vera sahibi ol, insanların en âbidi olursun. Allah'ın sana nasip ettiğine razı ol, insanların en zengini olursun. Kendin ve ailen için sevip istediğin şeyi Müslümanlar ve mü'minler için de sevip iste, mü'min olursun. Komşuluk ettiğin kimselere iyilikle davran, Müslüman olursun. Ve sakın çok gülme! Çünkü çok gülmek, kalbin bozulmasına sebep olur."** Bu hadisi İbn Mâce rivayet etmektedir.²⁴² Bir lafızda da **"Kalbi öldürür"** ifadesi geçmektedir.

Öte yandan Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'nin Enes yoluyla rivayet ettikleri bir hadis de şöyledir: **"Benim bildiklerimi bilseydiniz, az güler, çok ağlardınız."**²⁴³ Bu rivayet Ebû Zer'den gelen bir hadis olarak Hâkim'in eserinde şu ziyade ile yer almaktadır: **"Yeme-içmenin tadına varmazdınız."** Yine Hâkim'in Ebû Hureyre'den naklettiği bir diğer rivayet de şöyledir: **"Benim bildiklerimi bilseydiniz çok ağlar, az gülerdiniz. Nifak belirecek, emanet ortadan kalkacak, rahmet çekilecek, güvenilir kimseler töhmet altında bırakılacak ve güvenilir olmayanlara güvenilecektir. eş-Şurufü'l-cûn (siyah renkli dişi develer)"**²⁴⁴

241 Bu açıklayıcı ifade, Aclûnî'nin kaynak gösterdiği Beyhakî'de (bk. *Şuabu'l-îmân*, II, 248, h.nr: 805) yer aldığı hâlde *Keşfü'l-hafâ*'nın bu kısmında düşmüş gözükmektedir. Ancak aynı rivayetin 1915 no'lu hadisteki tekrarında söz konusu ifade mevcuttur. (Çeviren)

242 Bu hadis ileride 3280 no'lu rivayet olarak ayrıca ele alınacaktır. Benzer manada bir rivayet de 85 no'lu rivayet olarak daha önce geçmişti.

243 Buhârî, Küsûf 2, Nikâh 107, Rikâk 27, Eymân 3; Müslim, Salât 112, Küsûf 1, Fezâil 13; Tirmizî, Zühûd 9; Nesâî, Sehv 103, Küsûf 11, 23; İbn Mâce, Zühûd 19.

244 Buradaki "eş-Şuruf" kelimesi "eş-Şuruk" olarak da rivayet edilmektedir. Bu durumda doğu tarafından gelen fitneler ("kara bela" da denebilir) kastedilmiş olacaktır. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 316) -Çeviren-

sizin boynunuzu eğip çökertecektir. eş-Şurufü'l-cûn ise karanlık geceler misali fitnelerdir."²⁴⁵

Keza Taberânî, Beyhakî ve Hâkim'in Ebu'd-Derdâ'dan rivayet ettikleri ve Hâkim'in **sahih** deyip Zehebî'nin de muvafakat ettiği bir hadis de şöyledir: **"Eğer benim bildiklerimi bilseydiniz, çok ağlar, az gülerdiniz. Ayrıca (cehennem azabından) kurtulup kurtulamayacağınızı bilmeksizin, Allah Teâlâ'ya yüksek sesle yalvarıp yakarak yollara çıkardınız."**²⁴⁶

١٦٤٢ - ضَعِيفَانِ يَغْلِبَانِ قَوِيًّا.

1642- İki zayıf bir güçlüyü yener.

Hadis değildir. Ancak mana olarak pek çok hadiste mevcuttur. Bu hadislerden bir kısmı şöyledir: **"Şeytan iki kişiden uzak, tek kişiye yakın durur."**²⁴⁷ **"Şüphesiz sürüden ayrılan koyunu kurt kapar."**²⁴⁸ **"Cemaat (birlik beraberlik) rahmet, ayrılık azaptır."**²⁴⁹ **"Eğer insanlar, yalnız başına kalmanın ne tür sakıncaları olduğunu bilselerdi, hiçbir yolcu gece tek başına yolculuğa çıkmazdı."**²⁵⁰ **"Bir yolcu bir şeytandır, iki yolcu iki şeytandır. Üç kişi ise artık bir kafiledir."**²⁵¹

Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demektedir: "Bu ifade ya bir atasözü yahut şiirdir ama hadis değildir."²⁵²

١٦٤٣ - الضَّيْفُ يَأْتِي بِرِزْقِهِ، وَيَزْتَحِلُّ بِذُنُوبِ الْقَوْمِ، يَمَحُصُ عَنْهُمْ ذُنُوبَهُمْ.

1643- Misafir, rızıkıyla gelir ve ayrıldığı vakit de (misafiri olduğu) o topluluğun günahlarını alıp götürür, onları günahlarından arındırır.

245 Hâkim, *Müstedrek*, IV, 622, h.nr: 8725. Hâkim bu rivayet hakkında "isnadı sahihtir" demiş, Zehebî de ona bu hükmünde muvafakat etmiştir. (Çeviren)

246 Hâkim, *Müstedrek*, IV, 356, h.nr: 7905; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 230, h.nr: 772.

247 Benzer bir lafız için bk. Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 287, h.nr: 9182.

248 Ebû Dâvûd, *Salât* 47; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 42, h.nr: 21710; İbn Hibbân, *Sahih*, V, 457, h.nr: 2101; Hâkim, *Müstedrek*, I, 330, h.nr: 765.

249 Bu hadis daha önce 1074 no'lu rivayet olarak ayrıca ele alınmıştı.

250 Bu hadis ileride 2165 no'lu rivayet olarak ayrıca ele alınacaktır.

251 Ebû Dâvûd, *Cihâd* 85; Tirmizî, *Cihâd* 4; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 360, h.nr: 6748; Mâlik, *Muvattâ*, İsti'zân 35.

252 Gazzî, *İtkân*, I, 333, h.nr: 1021.

İbn Ebî Şeybe'nin Ebu'd-Derdâ kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir. Daha önce “إِذَا دَخَلَ الضَّيْفُ *Misafir, topluluğun yanına girdiği zaman...*” hadisinde geçmişti.²⁵³

١٦٤٤ - الضَّيْفُ وَشَهَادَتُهُ لَهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

1644- Keler ve kelerin Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in peygamberliğine şahitlik etmesi.²⁵⁴

Bu rivayetin “uydurma” olduğu söylenmiştir. Mizzî de “Ne isnad ne de metin bakımından sahihtir” demektedir. Ancak Beyhakî bunu **zayıf** bir isnadla rivayet etmiş, Kadı İyâz da *Şifâ*'sında zikretmiştir.²⁵⁵ Dolayısıyla bu rivayet hakkında en fazla **zayıf** hükmü verilebilir, uydurma değil!²⁵⁶

١٦٤٥ - الضِّيَافَةُ عَلَى أَهْلِ الْوَيْرِ، وَلَيْسَتْ عَلَى أَهْلِ الْمَدَرِ.

1645- Misafir ağırlamak, şehir ve köy ahalisine değil, çöllerde göçebe hayatı sürenlere düşer.

Kuzâî bunu İbn Ömer'den rivayet etmektedir.²⁵⁷ Aliyyü'l-Kârî de “Aslı yoktur” demiştir.²⁵⁸ Kadı İyâz ise *Sahîh-i Müslim*'e yazdığı şerhin başında, “**Kim Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsa, misafirine ikramda bulunsun**” hadisi hakkında açıklama yaparken, söz konusu rivayetin hadis otoritelerine göre **uydurma** olduğunu söylemektedir. Nevevî de bu konuda Kadı İyâz'a tâbi olmuştur.²⁵⁹

253 Bk. 227 no'lu rivayet.

254 Burada “şahitlik etmesi” diye çevirdiğimiz “شهادة/şehâdetuhû” lafzı, *Keşfü'l-hafâ*'nın basılı nüshalarında, yanlışlıkla “ziyaret etmesi” anlamına gelen “زيارته/ziyâretuhû” şeklinde kaydedilmiştir. (Çeviren)

255 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 126, h.nr: 5996; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, VI, 36; Kâdî İyâz, *Şifâ*, I, 595. Ancak Heysemî, bu rivayetin, isnadındaki Muhammed b. Ali b. el-Velîd es-Sülemî'den dolayı tenkit edildiğini belirtmekte, Zehebî de bu ravi sebebiyle haberin *bâtıl* olduğunu söylemektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, VIII, 292, h.nr: 14086; Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, III, 651, ravi nr: 7964) -Çeviren-

256 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 238, h.nr: 272.

257 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 190, h.nr: 284.

258 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 238, h.nr: 276.

259 Kadı İyâz, *İkmâlü'l-mu'lim*, I, 286; Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim*, II, 19.

١٦٤٦ - الضِّيَافَةُ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ فَمَا زَادَ فَهُوَ صَدَقَةٌ.

1646- Misafirlik üç gündür; (üç günden) daha fazlası ise sadakadır.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel ve Ebû Ya'lâ, Ebû Saîd kanalıyla rivayet etmişlerdir. İbnü'l-Gars da şunu söyler: Buhârî bunu *Sahîh*'inde rivayet etmiştir. Başkaları da rivayet etmişlerdir. Ancak Buhârî'nin lafzı şöyledir: **“Bunun ötesindeki (misafirlik) ise sadakadır.”** Bezzâr da şu ilavede bulunmaktadır: **“Ve her iyilik bir sadakadır.”**²⁶⁰

١٦٤٧ - طَابَ حَمَائِكُمْ.

1647- Sıhhatler olsun!²⁶¹

Allah Rasûlü'nün Ebû Bekir ve Ömer *radiyallahu anhümâ*'ya hitaben söylediği bir sözdür. Deylemî de bunu isnadsız bir şekilde İbn Ömer'den merfu olarak rivayet etmektedir. Ancak Ebû Saîd el-Mütevellî şöyle demiştir: “Hamamdan çıkan birine ‘sıhhatler olsun’ diyerek selam vermenin (rivayet bakımından) aslı yoktur.” Evet, Ali *radiyallahu anh*'in hamamdan çıkan bir adama hitaben “طَهَّرْتَ وَلَا نَجَسَ/Temizlendin, temiz kalasın, kirlenmeyesin!” dediği rivayet edilmiştir. Nevevî de *el-Ezkâr*'ında şunları söylemektedir: “Bu konuda sahih olan hiçbir şey yoktur. Eğer bir insan, arkadaşına hitaben, yakınlık, dostluk ve muhabbet yollu ‘Allah sana olan nimetini daim kılsın!’ türünden bir dua edecek olsa, bunda bir sakınca yoktur.”²⁶²

Öte yandan Sehâvî'nin de dediği gibi söz konusu haberi zayıflatan hususlardan biri de o dönemde hamamların olmayışıdır. Bu noktada içerisinde

260 Buhârî, Edeb 31; Müslim, Lukata 14; Ebû Dâvûd, Et'ime 5; Tirmizî, Birr 43; İbn Mâce, Edeb 5; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 257, h.nr: 7873, XVII, 426, h.nr: 11325; Mâlik, *Muvattâ*, Sıfatü'n-Nebî 22; Bezzâr, *Müsned*, V, 31, h.nr: 1589.

261 Banyoda yıkanıp çıkan birine hitaben söylenen ve harfî tercüme olarak “iyi banyolar!” anlamına gelebilecek bu cümleyi doğrudan Türkçe söyleyişiyle tercüme etmeyi uygun gördük. (Çeviren)

262 Nevevî, *el-Mecmû*', IV, 617; a.mlf., *Ezkâr*, s. 416.

de “hamam”dan söz edilen bütün rivayetlerde, özellikle pınar ve benzeri şekillerde ortaya çıkan sıcak su (ılıca) kastedilmiştir.²⁶³

١٦٤٨ - طَاعَةُ النِّسَاءِ نَدَامَةٌ.

1648- Kadınlara itaat etmek pişmanlıktır.

Daha önce “شَاوِرُوهُنَّ/*Kadınlarla istişare edin...*” rivayetinde geçtiği üzere bu hadiste **zayîf** bir ravi vardır.²⁶⁴ *Tuhfetü'l-arûs* adlı eserin sahibi, Hasan el-Basrî'nin şöyle dediğini zikreder: “Bir kadının arzu ve isteklerine itaat eden hiçbir adam yoktur ki Allah onu cehenneme atmış olmasın.”²⁶⁵ Bu söz, kadının arzuladığı haramlar konusunda ona itaat olarak yorumlanmıştır. Ancak şöyle de denilmiştir: Arzuladığı mübah/helâl şeylerde ona itaat etmek de bu kapsama girer. Çünkü mübahlar da çirkinliklere ve kötülöklere sürükler.

١٦٤٩ - طَالِبُ الْقَوْتِ مَا تَعْدَى.

1649- Azık arayan, azmaz.

İbnü'd-Deyba *Temyîz*'de şöyle der: Hocamız (Sehâvî) bu sözle ilgili açıklama kısmını boş bırakmış ve hakkında herhangi bir şey söylememiştir.²⁶⁶ Ben de derim ki: Bu hadis değildir. Aksine meşhur atasözlerinden biridir.²⁶⁷

İbnü'l-Gars da bu manada şöyle demiştir:

“Ey, sevgisi benim gıdam olan zat!

O sevgi benim gıdamdır,

Kerem et, kavuşayım sana, zira o benim azığımdır.

Azık arayan da azmaz.”

263 Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, III, 459-460, h.nr: 656. İbn Kayyım el-Cevziyye de Hz. Peygamber'in asla hamama girmediğini, belki de hayatında hiç hamam görmediğini ve hamam konusundaki hiçbir hadisin sahih olmadığını belirtmektedir. (Bk. *Zâdü'l-meâd*, I, 168) -Çeviren-

264 Bk. 1529 no'lu rivayet.

265 Muhammed b. Ahmed et-Ticânî, *Tuhfetü'l-arûs ve müt'atü'n-nüfûs*, thk. Celîl el-Atiyye, Londra 1992, s. 160, rivayet nr: 346.

266 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 460, h.nr: 658.

267 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 100.

١٦٥٠ - الطَّبِيعُ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَجْمَعُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الرُّطَبِ
فَيَأْكُلُهُ بِهِ.

1650- Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem karpuzla yaş hurmayı birlikte yerdî.

Humeydî bu hadisi, *Müsned*'inin aslî nüshasında geçtiği üzere “*الطَّبِيعُ*/et-tıbbîh” şekliyle rivayet etmiştir. Bu kelime aynı eserin başka bir eski nüshasında ise yaygın kullanıldığı şekliyle “bâ” harfi “tı” harfinden öne alınarak “*الْبِطِيعُ*/el-bittîh” lafzıyla geçmektedir.²⁶⁸ Nitekim İshak b. Ebî İsrail, Saîd b. Abdurrahman el-Mahzûmî ve diğerleri İbn Uyeyne'den bu şekilde rivayet etmişlerdir. İbn Hibbân da *Sahîh*'inde Enes'ten şöyle rivayet etmiştir: “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, *et-tıbbîh* yahut *el-bittîh*'i, taze hurma ile birlikte yerdî.”²⁶⁹ Ebû Nuaym ve *el-Gaylânîyyât*'ta Ebû Bekir eş-Şâfiî ise bunu tereddütsüz bir şekilde *et-tıbbîh* olarak rivayet etmektedirler.²⁷⁰ Öte yandan Deylemî de Sehl b. Saîd kanalıyla Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in *et-tıbbîh*'i taze hurma ile birlikte yediğini rivayet eder.

İbnü'd-Deyba' da *Temyîz*'de şunları söyler:²⁷¹ Hocamız yani Sehâvî, bu rivayet hakkında uzun izahlar yaptıktan sonra şöyle demektedir: Kısacası hadiste, *el-bittîh* kelimesiyle ilgili olarak “tı” harfinin “bâ”dan önce telaffuz edildiği *et-tıbbîh* şeklinde bir kullanım da sabit olmuştur. Nitekim *el-Muhkem* sahibi (İbn Sîde) de bunu böyle aktarmaktadır.²⁷²

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bunu nasıl yaptığına gelince; Enes hadisinde rivayet edildiğine göre, Allah Rasûlü sağ eline taze hurmayı, sol eline de karpuzu (*el-bittîh*) alıp ikisini birlikte yemiştir. Bu onun en çok sevdiği meyve idi. Ayrıca Taberânî *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta; Ebu's-Şeyh *el-Ahlâku'n-nebeviyye*'de, Ebû Ömer en-Nevkâtî de *el-Bittîh*

268 Humeydî, *Müsned*, I, 286, h.nr: 257.

269 İbn Hibbân, *Sahîh*, XII, 53, h.nr: 5248.

270 Ebû Bekir eş-Şâfiî, *el-Gaylânîyyât*, thk. H. K. Es'ad Abdülhâdî, Riyad 1997, II, 716, h.nr: 987; Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, 367.

271 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 100.

272 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 466.

adlı eserinde bu hadisi isnadıyla rivayet etmişlerdir.²⁷³ Keza Abdullah b. Ca'fer'in şöyle dediği nakledilmiştir: “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sağ elinde bir kelek (*el-kissâ*'), sol elinde de birkaç taze hurma gördüm. Bir bundan, bir ötekenden yiyordu.” Bu hadisi Taberânî de *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta rivayet etmektedir.²⁷⁴ Ancak her iki hadis de **zayıftır**.²⁷⁵

١٦٥١ - الطَّرُقُ وَلَوْ دَارَتْ وَالْبَكْرُ وَلَوْ بَارَتْ.

1651- Dolambaçlı da olsa (mutlaka bildiğiniz) yollar(dan gidin). Evde kalmış da olsa mutlaka bekar kız (alın).

Hadis değildir. Sehâvî *Makâsıd*'da şöyle demiştir:²⁷⁶ Manası sahihtir. Zira bu sözün ilk cümlesini teyit eden bir âyet şöyledir: “**Evlere, kapılarından girin.**”²⁷⁷ İkinci cümleyi destekleyen pek çok hadis mevcuttur. Bunlarda biri Câbir kıssasında geçen (ve Câbir b. Abdullah'ın dul bir kadınla evlendiğini duyan Allah Rasûlü'nün ona hitaben söylediği) “**Bir bekar kızla evlenseydin ya!**” sözüdür.²⁷⁸

Silefî de *Mu'cemu's-sefer*'de Ebu'l-Kâsım ed-Dımeşkî'nin “Dolambaçlı da olsa (bildiğiniz) yollar(dan gidin). Zor ve zahmetli de olsa şehirler(de yaşayın)” dediğini aktardıktan sonra şöyle demiştir: “Bunun bizatihi Ebu'l-Kâsım'ın mı yoksa başkasının sözü mü olduğunu bilmiyorum.”²⁷⁹

273 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VIII, 44, h.nr: 7907. Daha önce 517 no'lu rivayetin izahından da belirtildiği üzere bu hadisin isnadında Yusuf b. Atiyye es-Saffâr adında, zayıf ve metrûk sayılan bir ravi vardır. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, V, 38, h.nr: 7997; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, IX, 573) -Çeviren-

274 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 278, h.nr: 1749; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 372, h.nr: 7761.

275 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 466-467. Ayrıca bk. Heysemî, *Mecma'*, V, 38, h.nr: 7996; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, IX, 573.

276 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 467, h.nr: 660.

277 Bakara 2/189.

278 Buhârî, Meğâzî 18; Müslim, Müsâkât 110.

279 Sadruddîn es-Silefî, *Mu'cemu's-sefer*, thk. A. Ömer el-Bârûdî, Mekke, ts., s. 403, h.nr: 1368.

İbnü'l-Gars ise şunları söyler: Bu sözün ikinci kısmı halkın dilinde şu lafızla dolaşmaktadır: “وينت الأجواد ولو بارت/*Evde kalmış da olsa seçkin/hayırlı insanların kızı(nı alın).*” Bunu da destekleyici nitelikte “*Nutfeleriniz için (kadının) hayırlısını seçin...*”²⁸⁰ gibi hadisler vardır.

Necmüddîn el-Gazzî ise şöyle demektedir: Bu söz, halkın dilinde şu lafızla dolaşmaktadır: “*Dolambaçlı da olsa (bildiğin) yollardan git. Evde kalmış da olsa bekar kız al -veya bekar kızla evlen.-*” Ancak hadis değildir.²⁸¹

١٦٥٢ - الطَّعَامُ الْحَارُّ لَا بَرَكَةَ فِيهِ.

1652- Sıcak yemekte bereket yoktur.

Bu rivayet daha önce “أبردوا بالطَّعَامِ/*Yemeği soğutun...*” hadisinde geçmişti.²⁸²

١٦٥٣ - طَعَامُ الْبَخِيلِ دَاءٌ، وَطَعَامُ الْجَوَادِ دَوَاءٌ.

1653- Cimrinin yemeği dert, cömerdin yemeği ise devadır.

Dârekutnî'nin *Garâibu Mâlik*'te, Hatîb'in *el-Mu'telifte*, Deylemî'nin *Müsned*'inde, Ebû Ali es-Sadeî'nin *Avâli*'sinde, İbn Adiy'in de *Kâmil*'inde İbn Ömer'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Hatîb'in lafzı şöyledir: “*Cömerdin (الْخِي) yemeği deva -veya “şifa” dedi- cimrinin yemeği ise derttir.*” Bazılarının lafzında da metindeki “الْخِي/es-sehiy” kelimesi yerine aynı anlamdaki “الْكَرِيم/el-kerîm” kelimesi geçmektedir. Suyûtî de *Dürer*'de bunu İbn Ömer kanalıyla gelen bir rivayet olarak İbn Adiy'e dayandırmaktadır. İbn Adiy bu rivayet hakkında “Sabit değildir” demiştir.²⁸³

Öte yandan *Leâli*'de Âişe radiyallahu anhâ'dan rivayet edilen lafız şöyledir.²⁸⁴ “*Cimrinin yemeği derttir, cömerdin yemeği ise şifadır.*” Abdülhak da *Ahkâm*'ında, Mâlik'den -yani *Muvattâ*'ından değil de *Garâib*'inden naklen- bu hadisi zikretmiştir. Dolayısıyla Ebû Ali es-Sadeî, Ebu'l-Abbâs

280 Bu rivayet daha önce 960 no'lu hadis olarak geçmişti.

281 Gazzî, *İtkân*, I, 335, h.nr: 1031.

282 Bk. 36 no'lu rivayet.

283 Suyûtî, *Dürer*, s. 143, h.nr: 286.

284 Zerkeşî, *Leâli*, s. 149-150, h.nr: 5.

el-Uzrî > Muhammed b. Nuh el-İsfahânî> Süleyman b. Eyyûb et-Taberânî > Mikdâm b. Dâvûd > Abdullah b. Yusuf et-Tinnîsî > Mâlik b. Enes > Nâfi' > İbn Ömer isnadıyla Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bu hadisi zikretmiştir. Ebû Ali daha sonra hadis hakkında "Garip ve acaip bir hadistir. Bütün ravileri (hadis ilminde) imam sayılan güvenilir kimselerdir" demiştir. İbnü'l-Kattân da "Mikdâm dışındaki ravileri güvenilir, meşhur kişilerdir" demektedir. Ancak Sehâvî, *Makâsîd*'da şunları söyler: Hocamız İbn Hacer "Münker bir hadistir" demekte, Zehebî de yalan bir rivayet olduğunu belirtmektedir. İbn Adiy ise "Mâlik'ten nakledilen bâtil bir hadistir. İçerisinde meçhul ve zayıf raviler vardır. Sabit de değildir" şeklinde bir değerlendirmede bulunmaktadır.²⁸⁵

Keza (Kastallânî) *el-Mevâhib*'de bunu İbn Ömer'den şu lafızla rivayet etmektedir: "**Cimrinin yemeği derttir, cömertlerin yemeği ise şifadır.**" İbnü'l-Gars da "**zayıftır**" dedikten sonra şunları söyler: Ebu'l-Haccâc Yusuf el-Belevî bunu kitabında şu lafızla zikretmektedir: "**Cimrinin yemeği dert, cömerdin yemeği ise şifadır.**" Ardından İbnü'l-Gars sözlerine şöyle devam eder: Hafız es-Silefî bu habere dair bana şu şiiri okumuştur:

"Cimrinin yemek davetine icabet etme!

Zira cimrinin yemeği, bir derttir insanın içinde.

Eğer cömert bir şahıs seni davet edecek olursa,

Ona icabet et ve yemeğini ye! Çünkü o bir şifadır."

١٦٥٤ - طَعَامُ أَوَّلِ يَوْمٍ حَقٌّ - أَيْ وَاجِبٌ يَغْنِي فِي الْوَلِيمَةِ - وَطَعَامُ يَوْمِ الثَّانِي سُنَّةٌ، وَطَعَامُ يَوْمِ الثَّالِثِ سُمْعَةٌ، وَمَنْ سَمِعَ، سَمِعَ اللَّهَ لَهُ.

1654- (Düğün ziyafetinde) ilk gün verilen yemek haktır, vaciptir; ikinci günün yemeği sünnettir, üçüncü günün yemeği ise gösteriştir. Kim işlediği salih bir ameli gösteriş olsun diye halka duyurursa, Allah da onu (kıyamet günü) rezil rüsvâ eder.

285 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 470-471. Şu kadar var ki Gumarî, bu hadisin, delil alınmaya elverişli daha farklı tariklerden nakledildiğini dikkate alarak Allah'ın izniyle *hasen* seviyesinde olduğunu belirtmektedir. (Bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, IV, 411- 414. (Çeviren)

Tirmizî'nin İbn Mes'ûd kanalıyla rivayet ettiği, ancak **zayıf** saydığı bir hadistir.²⁸⁶ Taberânî'nin İbn Abbâs yoluyla naklettiği rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Düğünde bir gün yemek vermek sünnettir. İki gün yemek vermek fazilettir. Üç gün boyunca yemek vermek ise riya ve gösteriştir.”**²⁸⁷

١٦٥٥ - طَعَامُ الْوَاحِدِ يَكْفِي الْاِثْنَيْنِ، وَطَعَامُ الْاِثْنَيْنِ يَكْفِي الثَّلَاثَةَ، وَطَعَامُ الثَّلَاثَةِ يَكْفِي الْاَرْبَعَةَ.

1655- Bir kişinin yemeği iki kişiye yeter, iki kişinin yemeği üç kişiye yeter, üç kişinin yemeği de dört kişiye yeter.

Buhârî ve Müslim'in, ilk cümle dışında Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Ancak Buhârî, söz konusu ilk cümleyi bir başlık olarak kullanmıştır. Bunu da kendi şartına uymayan bir rivayete işaret için yaptığı söylenmektedir. Bu cümleyi sadece Müslim, Câbir'den merfu olarak şu lafızla rivayet etmiştir: **“Bir kişinin yemeği iki kişiye yeter, iki kişinin yemeği dört kişiye yeter, dört kişinin yemeği ise sekiz kişiye yeter.”** İbn Mâce'nin Ömer radiyallahu anh kanalıyla naklettiği lafız ise şöyledir: **“Bir kişinin yemeği iki kişiye yeter, iki kişinin yemeği üç, dört kişiye yeter, dört kişinin yemeği de beş, altı kişiye yeter.”** Yine bir lafızda şöyle geçer: **“Bir adamın yemeği iki adama yeter, iki adamın yemeği dört adama yeter, dört adamın yemeği de sekize yeter.”**²⁸⁸

286 Tirmizî, Nikâh 10; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 425, h.nr: 14512.

287 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XI, 151, h.nr: 11331. Heysemî, bu rivayetin isnadında Muhammed b. Ubeydullah el-Arzemî adında zayıf bir ravi bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, IV, 49, h.nr: 6138. Ayrıca bk. İbn Hacer, *et-Telhisu'l-habîr*, III, 396, h.nr: 1691) Ancak Suyûtî, hadisin *sahih* olduğuna işarette bulunmuştur. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 264) Gumârî de bunun gerekçesini açıklarken, “hadisin yedi farklı tarikten rivayet edildiğini ve bunların ravileri hakkında olumsuz tenkitler olmakla birlikte yalancılıkla yahut hadis uydurmakla suçlanan kimselerin olmaması, metninde de bir münkerlik ve garipliğin bulunmaması” hasebiyle, tariklerinin toplamı açısından *sahih* olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla hadise zayıf diyenler, kendilerine ulaşan tarik itibarıyla zayıf olduğunu söylemektedirler. (Bk. Gumârî, *el-Müdvâvî*, IV, 414- 415) Fakat farklı tariklerin varlığı ve ilgili gerekçe Suyûtî'nin daha haklı olduğunu göstermektedir. (Çeviren)

288 Buhârî, Et'ime 11; Müslim, Eşribe 178; Tirmizî, Et'ime 21; İbn Mâce, Et'ime 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 272, h.nr: 7320; Mâlik, *Muvattâ*, Sıfatü'n-Nebî 20; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 270, h.nr: 6742.

Bezzâr da Semüre'den buna benzer bir rivayeti naklettikten sonra sonuna şunu ilave eder: **“Ve Allah'ın eli, cemaatin üzerindedir.”** Keza Abdurrahmân b. Ebû Bekir'in hadisinde yer alan Ebû Bekir radiyallahu anh'ın misafirleriyle ilgili kıssada Nebî sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurur: **“Yanında iki kişilik yemek bulunan kimse, üçüncü kişiyi de beraberinde alıp götürsün. Dört kişilik yemek bulunan kimse de beş yahut altı kişiyi beraberinde götürsün.”** Taberânî'nin İbn Ömer'den rivayet ettiği hadiste ise bunun sebebine dair bir işaret bulunmaktadır. Hadisin başı şöyledir: **“Birlikte yemek yiyin ve ayrılmayın. Çünkü bir kişinin yemeği iki kişiye yeter.”**²⁸⁹ Bu hadisi Taberânî, İbn Mes'ûd kanalıyla da rivayet etmiştir.

١٦٥٦ - الطَّاعِمُ الشَّاكِرُ بِمَنْزِلَةِ الصَّائِمِ الصَّابِرِ.

1656- Yiyip şükreden kimse, (sevap bakımından) oruç tutup sabredenle aynı konumdadır.

Ahmed b. Hanbel, Tirmizî, İbn Mâce ve Hâkim'in Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadistir. Hâkim bu hadis hakkında “Sahihtir” demiş; Zehebî de buna muvafakat etmiştir. Yine Ahmed b. Hanbel ve İbn Mâce bunu Sinân b. Senne'den²⁹⁰ şu lafızla rivayet etmişlerdir: **“Yiyip de yediğine şükreden kimseye, oruç tutup da sabredeninin ecrinin aynısı vardır.”**²⁹¹

١٦٥٧ - الطَّاعُونَ شَهَادَةُ لِكُلِّ مُسْلِمٍ.

1657- Veba, her Müslümanın şehâdetidir.

Ahmed b. Hanbel, Buhârî ve Müslim'in Enes kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.²⁹²

289 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 259, h.nr: 7444.

290 Burada “Sinân b. Senne” diye kaydettiğimiz isim, *Keşfü'l-hafâ*'nın basılı nüshalarında yanlışlıkla “Sinân b. Ebî Şeybe” olarak kaydedilmiştir. (Çeviren)

291 Buhârî, Et'ime 55 (Buhârî, bu hadisi bir bab başlığı olarak kullanmış ve bu konuda Ebû Hureyre'den gelen hadise işaret etmiştir); Tirmizî, Kıyâmet 43; İbn Mâce, Sıyâm 55; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 213, h.nr: 7806, XXXI, 354, h.nr: 19014; İbn Huzeyme, *Sahîh*, III, 197, h.nr: 1898; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 16, h.nr: 315; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 151, h.nr: 7194.

292 Buhârî, Cihâd 30; Müslim, İmâre 166; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXI, 30, h.nr: 13305.

١٦٥٨ - الطَّاعُونَ وَخَزُرُ أَغْدَائِكُمْ مِنَ الْجِنِّ، وَهُوَ لَكُمْ شَهَادَةٌ.

1658- Veba, cin düşmanlarınızın size sivri bir şeyi batırması, sıkıntı vermesidir; sizin için de bir şehâdetir.

Hâkim'in Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.²⁹³ Dillerde meşhur olan lafzı ise **“Cin kardeşlerinizin size sivri bir şeyi batırması, sıkıntı vermesidir”** şeklindedir. Herevî bu meşhur olan lafzı *el-Garîb*'inde İbnü'l-Esîr de *en-Nihâye*'sinde zikretmişlerdir.²⁹⁴ Zerkeşî de bu lafzı Ahmed b. Hanbel'in rivayetine dayandırmaktaysa da Hafız İbn Hacer buna karşı çıkarak “Ben bunu hadis kitaplarında araştırdım, ancak bulamadım” demiştir.²⁹⁵

Veba hadisinin, *el-Câmiu's-sahîh* ve diğerlerinde zikredilen daha başka rivayetleri de mevcuttur. Bunlardan biri de Ahmed b. Hanbel ve Buhârî'nin Âişe *radıyallahu anhâ* kanalıyla rivayet ettikleri şu hadistir: **“Veba, geçmişte Allah'ın dilediğine gönderdiği bir azaptı. Ancak Allah Teâlâ bu vebayı, mü'minler için bir rahmet kılmıştır. Nitekim (bölgesinde) veba salgını ortaya çıkan ve Allah'ın takdirinden başkasının başına gelmeyeceği bilinciyle sabreden ve sabrının karşılığını da (Allah'tan) bekleyerek o bölgede kalan kimse, mutlaka şehid sevabının aynısına nail olur.”**²⁹⁶

١٦٥٩ - الطَّلَاقُ لِمَنْ أَخَذَ بِالسَّاقِ.

1659- Talâk (boşama hakkı), inciği tutana aittir.

293 Hâkim, *Müstedrek*, I, 114, h.nr: 158. Ancak görebildiğimiz kadarıyla bu rivayet Ebû Hureyre kanalıyla değil, Ebû Musa el-Eş'arî kanalıyla gelmektedir. Ayrıca rivayet şu kaynaklarda da geçmektedir: Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 293, h.nr: 19528; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, II, 375, h.nr: 2273, III, 367, h.nr: 3422. Hadisin sahih olduğuna dair ayrıntılar için bk. Heysemî, *Mecma'*, II, 311, h.nr: 3858; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, X, 181-182. (Çeviren)

294 İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, V, 163.

295 İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, X, 182.

296 Buhârî, *Ehâdisü'l-Enbiyâ* 56; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XL, 417, h.nr: 24358; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 68, h.nr: 7485.

Suyûtî *Dürer*'de bu hadisi İbn Abbâs'tan gelen bir rivayet olarak İbn Mâce'ye dayandırmaktadır. Lafzı da şöyledir: “**Talak, inciği tutanın elindedir.**”²⁹⁷ Ayrıca bu hadis daha önce “إِنَّمَا الطَّلَاق/**Talak, ancak inciği tutana aittir**” rivayetinde geçmişti.²⁹⁸

١٦٦٠ - الطَّلَاقُ يَمِينُ الْفَسَاقِ.

1660- Talâk, fâsıkların yeminidir.

İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de şöyle demiştir:²⁹⁹ Mâlikîlerin bir kısım kitaplarında geçmektedir. Hocamız (Sehâvî de) “Buna vâkıf olamadım” demiştir.³⁰⁰

Aliyyü'l-Kârî de şunları söylemektedir:³⁰¹ Sehâvî şöyle demiştir: “**Ne talaka ne de itâka (köle azadına) bağlı bir yemin edin. Çünkü bu ikisi fasıkların yeminlerindendir**” lafzıyla kesin bir dille Allah Rasûlü'ne izafe edilen merfu bir rivayete vâkıf olamadım.” Sehâvî, böylesi bir hadisin sübûtundan ziyade bir rivayet olarak nakledildiği meselesini tartışma konusu yaparak “Bunun müdrec olduğunu zannediyorum” demiştir.³⁰² Ancak Aliyyü'l-Kârî bu hususta da şunu söyler: Söz konusu hadisi mana olarak destekleyen, İbn Asâkir'in merfu olarak rivayet ettiği şöyle bir hadis mevcuttur: “**Hiçbir mü'min talaka bağlı yemin etmez. Münafıktan başka talaka bağlı yemin edilmesini isteyen bir kimse de yoktur.**”³⁰³

١٦٦١ - طَلَبُ الْإِسْتِغَاةِ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

1661- Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'den kısas talebi.

Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin rivayet ettiklerine göre, Ebû Saîd şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir şeyi paylaştırırken bir adam gelip onun üzerine abandı. Allah Rasûlü de elindeki bir hurma dalını

297 İbn Mâce, Talâk 31; Suyûtî, *Dürer*, s. 143, h.nr: 287.

298 Bk. 651 no'lu rivayet.

299 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 101.

300 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 475.

301 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 240, h.nr: 280.

302 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 475.

303 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, LVII, 393, ravi nr: 7365. Zayıf ve münker olarak nitelen bu rivayet ileride 2735 no'lu hadis olarak ayrıca ele alınacaktır. (Çeviren)

(gayr-i ihtiyari) adama batırınca adam (yüzünden) yaralandı. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* “**Gel de kisas yap (sen de bana vur)**” dedi. Adam ise “Hayır affettim ey Allah’ın Rasûlü!” dedi.³⁰⁴

Beyhakî’nin *Sünen*’inin “Cinayetler Bölümü”nde Ebu’n-Nadr ve başkalarından rivayet edildiğine göre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, halûk sürünmüş³⁰⁵ birini elindeki okla dürtmüş ve “**Ben sizi böyle bir şeyden alıkoymamış mıydım?**” demişti. Adam “Ey Allah’ın Rasûlü! Allah seni hak ile gönderdi. Sen de beni yaraladın” deyince Allah Rasûlü elindeki okunu ona uzatarak “**Kisas yap**” buyurdu. Adam “Sen beni üzerimde kıyafet yokken yaralamıştın, senin ise üzerinde gömlek var!” dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü, (kisası uygulaması için) adama karnını açtı. Fakat adam Allah Rasûlü’nün karnına abandı ve öpmeye başladı. Ancak bu hadis **munkatıdır**.³⁰⁶

Yine Beyhakî’de, Zehebî’nin dediği gibi **kuvvetli bir isnadla** geçen bir rivayete göre Ebû Leyla şöyle der: Üseyd b. Hudayr, güleç yüzlü, nüktedan bir adamdı. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in yanında olduğu bir sırada, etrafındaki topluluğa bir şeyler anlatıyor ve onları güldürüyordu. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, parmağıyla Üseyd’in böğrünü dürttü. Üseyd “Acıttın!” deyince Allah Rasûlü “**O hâlde kisas yap**” buyurdu. Üseyd “Ey Allah’ın Rasûlü! Senin üzerinde gömlek var, benim ise üzerimde hiçbir şey yok!” dedi. Bu defa Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* gömleğini kaldırdı. Üseyd de hemen ona sarılıp böğrünü öpmeye başladı ve şöyle dedi: “**Anam-babam sana feda olsun ey Allah’ın Rasûlü! Ben de zaten bunu istemiştim.**”³⁰⁷

İbn İshâk’ın Habbân b. Vâsi’den, onun da kendi kabilesinin büyüklelerinden naklettğine göre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Bedir günü elindeki bir okla safları düzeltti. Bu arada ok Sevâd b. Gaziyye’nin karnına

304 Ebû Dâvûd, Diyât 14; Nesâî, Kasâme 20.

305 Halûk: Za’feran ve benzeri maddelerin karışımıyla elde edilen, sarı ve kırmızı rengin ağırlıklı olduğu bir koku çeşididir. Esas itibariyle kadınlara özgü bir parfüm türü olmasından dolayı erkekler tarafından kullanımının yasaklandığı belirtilmektedir. (Bk. İbnü’l-Esîr, *en-Nihâye*, II, 71; Azîmâbâdî, *Avnu’l-Ma’bûd*, VI, 98) -Çeviren-

306 Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VIII, 87, h.nr: 16019.

307 Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VIII, 87, h.nr: 16021. Ayrıca buraya kadarki rivayetler için bk. Zerkeşî, *Leâli*, s. 177-178, h.nr: 22.

denk geldi. Sevâd “Canımı acıttın, kısas yapmama izin ver!” dedi. Allah Rasûlü de karnını açınca Sevâd hemen karnına sarılıp öpmeye başladı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de ona hayır duada bulundu.³⁰⁸ İbn Abdilberr şöyle demiştir: “Ben bu kıssayı Sevâd b. Amr’ın başından geçen bir hâdise olarak buldum.”³⁰⁹

Öte yandan Abdurrezzâk’ın, İbn Cüreyc kanalıyla Ca’fer Muhammed’den, onun da babasından rivayet ettiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* eline almaya çalıştığı hurma çubuğunu Sevâd b. Gaziyye’ye çarptı.³¹⁰ Yine Beğavî’nin rivayetine göre Sevâd b. Amr, halûk kullanan biriydi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de bunu ona yasaklıyordu. Yine bir gün onunla (bu vaziyette) karşılaşınca elindeki bir hurma dalıyla karnını dürttü. Bunun üzerine Sevâd “Kısas yapmama müsaade et ey Allah’ın Rasûlü!” dedi. Allah Rasûlü de karnını açarak “**Haydi kısas yap!**” dedi. Sevâd ise elindeki dalı yere attı ve karnını öpmeye başladı. (Bu hadisin ravilerinden) Hasan el-Basrî dedi ki: “İslâm, onu (yani Sevâd’ı, Allah Rasûlü’ne karşı böyle bir şeye kalkışmaktan) alıkoymuştur.”³¹¹

١٦٦٢ - طَلَبُ الْحَقِّ غُرْبَةً.

1662- Hak talebinde bulunmak, yabancılaştırmak/yalnız kalmaktır.

Herevî’nin *Zemmü’l-keîâm* ve³¹² *Menâzilü’s-sâirîn* adlı eserlerinde, aynı şekilde Deylemî’nin de Ali *radıyallahu anh’a* kadar mutasavvıflardan müteşekkil bir isnadla merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Zerkeşî

308 Bu hadisin isnadının *hasen* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahîha*, VI, 809-810, h.nr: 2835. (Çeviren)

309 İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, II, 673, ravi nr: 1107.

310 Abdurrezzâk, *Musannef*, III, 184, h.nr: 5248. Ancak rivayetin devamında Ma’mer b. Râşid, Hasan el-Basrî’den naklen ilgili sahâbînin Sevâd b. Amr olduğunu aktarmaktadır. (Çeviren)

311 Beğavî, *Mu’cemu’s-sahâbe*, III, 238, ravi nr: 1175. Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, III, 475-478, h.nr: 666.

312 Buradaki “ve” bağlacı Sehâvî’nin *Makâsîd*’ında “veya” şeklinde kaydedilmiştir. (Bk. III, 479) Bu da Sehâvî’nin, bu rivayetin iki kaynaktan hangisinde geçtiğinden emin olamadığını göstermektedir. Nitekim tespit edebildiğimiz kadarıyla rivayet bir sonraki dipnotta da belirtileceği üzere sadece *Menâzilü’s-sâirîn*’de geçmektedir. (Bu konudaki bir mülâhaza için bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, IV, 416) -Çeviren-

Leâlî'de şunları söyler: Şeyhulislâm el-Ensârî, bu hadisi *Menâzilü's-sâirîn*'in girişinde Cüneyd el-Bağdâdî > Seriy > Ma'rûf el-Kerhî > Ca'fer b. Muhammed > Babası > Dedesi kanalıyla Ali b. Ebî Talib *radiyallahu anh*'dan merfu olarak rivayet etmiş ve "Bu, garip bir hadistir" demiştir.³¹³

İbn Asâkir de *Târîh*'inde bunu bütünüyle mutasavvıflardan oluşan müsel sel bir isnadla nakletmektedir.³¹⁴ Münâvî de şunları söylemektedir: Bu hadisi bu tarikle Deylemî'nin yanı sıra Herevî de *Zemmü'l-kelâm*'da ve *Menâzilü's-sâirîn* isimli eserlerinde rivayet etmektedir. Zehebî de *Mîzân*'da "(Ravilerden) Allân b. Zeyd es-Sûfî, belki de bu hadisi uydu ran kişidir" demiştir.³¹⁵ Ancak İbnü'l-Gars şöyle der: Suyûtî bu rivayete Ali *radiyallahu anh* kanalıyla gelen bir hadis olarak *el-Câmiu's-sağîr*'de yer vermekte ve İbn Asâkir'e nispet etmektedir. *el-Câmiu's-sağîr*'in şârihi Münâvî de "Zayıf bir isnadla nakledilmiştir" demektir.³¹⁶

١٦٦٣ - طَلَبُ خَاتِمَةِ الْخَيْرِ .

1663- Hayırlı bir son talep etmek.

Şihâb b. Raslân (Arslan) şöyle demiştir: Öteden beri halkın dilinden hayırlı bir son talebini iştirip durmama rağmen bunun dayanağı olabilecek bir aslını bulamamıştım. Nihayet *el-Hilye*'de Vehb b. Münebbih'ten nakledilen bir rivayet olduğunu tespit ettim. Vehb b. Münebbih şöyle diyor: "Allah, Âdem'i yeryüzüne indirdiğinde Âdem, meleklerin seslerinden mahrum kaldığı için yalnızlık hissetti. Bunun üzerine Cebrail *aleyhisselâm* yanına indi ve ona 'Ey Âdem! Sana dünyada da ahirette de faydalanabileceğin bir şey öğreteyim mi?' diye sordu. O da 'Tabii buyur' dedi. Cebrail şunu söyledi: 'Şu duayı et: Allah'ım! Huzur ve afiyet içinde bir hayat sür-

313 Herevî, *Menâzilü's-sâirîn*, Beyrut, ts., s. 9; Zerkeşî, *Leâlî*, s. 141, h.nr: 28.

314 İbn Asâkir, *Târîhu Dımeşk*, XV, 238, ravi nr: 1777.

315 Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, III, 107, ravi nr: 5755. Elbânî de hem Zehebî'nin bu değerlendirmesi hem de isnadında ravilerinin çoğunun meçhul olmaları sebebiyle hadisin uydurma olduğunu belirtmektedir. Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, II, 249, h.nr: 856. (Çeviren)

316 Şu kadar var ki Münâvî, "zayıf bir isnadla" sözünü, *el-Câmiu's-sağîr*'e yazdığı özet mahiyetindeki şerhi *et-Teyşîr* isimli eserinde zikretmektedir. (Bk. a.g.e., II, 116) *Feyzu'l-Kadîr*'de ise Zehebî'nin değerlendirmesiyle yetinmektedir. (Bk. a.g.e., IV, 296) -Çeviren-

mek için bana bahsettiğin nimeti daim eyle. Allah'ım! Günahlarımın bana zarar vermemesi için bana hayırlı bir son nasip eyle. Allah'ım! Dünyevî ihtiyaçlarımı ve beni cennetine girdirinceye kadar kıyamet günündeki bütün korkularımı gider.”³¹⁷

Sehâvî *Makâsıd*'da şunları söyler:³¹⁸ “Aksine hayırlı sona dair dua Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet edilmektedir. Nitekim daha önce hem Allah Rasûlü hem de Ebû Bekir *radiyallahu anh*'dan bu konuya ilişkin birtakım rivayetler, “*الأَعْمَالُ بِالْخَوَاتِيمِ*”/Ameller, son hâllere göre değerlendirilir” hadisinde geçmişti.³¹⁹ Bu rivayetlerden biri de Taberânî'nin Enes kanalıyla naklettiği şu hadistir: “Allah'ım! Ömrümün sonunu, en hayırlı zaman; en hayırlı amelimi, son amel ve en hayırlı günümü de sana kavuştuğum gün eyle!”³²⁰ Ebû Bekir es-Sıddîk'ın da bu duayı yaptığı rivayet edilmektedir.

Salihlerden bir zat, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i rüyasında görür ve “Ey Allah'ın Rasûlü! Benim için Allah'a dua et!” der. Allah Rasûlü de kollarını sıvadıktan sonra uzunca dua eder, ardından şöyle buyurur: “*Duan genellikle şöyle olsun: Allah'ım sonumuzu hayreyle!*” Bazı üstatlardan aktarıldığına göre, bu hususta yararlı olan bir dua da şudur: “Ya hayyu, ya kayyum, lâ ilâhe illâ ente” sözü kırk defa söyledikten sonra “Hatemallahu lenâ bi'l-vefatî alâ dîni'l-İslâm: Allah, ömrümüzü İslâm dini üzere vefat ederek nihayete erdirsin” diye dua edilir. Nitekim İbnü'l-Gars da şunları söyler: İbn Kayyım el-Cevziyye'nin, Ebû Abdullah el-Herevî el-Ensârî el-Hanbelî'nin *Menâzilü's-sâirîn* isimli eserine yazdığı şerhinde, İmam İbn Teymiyye'nin, bu duayı vird edindiğini, ayrıca buna “ve bi-rahmetike esteğîs: rahmetine sığınyorum, medet diliyorum” ibaresini

317 Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 28.

318 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 481, h.nr: 668.

319 Burada Sehâvî, kendi kitabı *Makâsıd*'daki rivayeti kastetmektedir. (Bk. *Makâsıd*, I, 405-411, h.nr: 133) Ancak Aclûnî de bu hadisi daha önce 428 no'lu rivayet olarak ele almıştır. (Çeviren)

320 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IX, 157, 172, h.nr: 9411, 9448. Heysemî, buradaki 9411 no'lu rivayetin isnadında Ebû Mâlik en-Nehaî adında zayıf bir ravi bulunmasına rağmen Enes kanalıyla gelen 9448 no'lu rivayetin isnadındaki Ebû Abdurrahmân Abdullah b. Muhammed el-Ezremî dışındaki ravilerin Buhârî ve Müslim'in ravileri olduğunu, ilgili ravinin de güvenilir birisi sayıldığını belirtmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, X, 110, 157, h.nr: 16974, 17267) -Çeviren-

ilave ettiğini gördüm. Salihler arasında meşhur olan âdet ise, bu zikr-i şerifin yerinin, sabah namazının sünneti ile farzı arasında olmasıdır.

Necmüddîn el-Gazzî de başlıktaki hadisi ve onunla alakalı hususları zikrettikten sonra şunları söylemektedir:³²¹ Ahmed b. Hanbel'in yanı sıra Buhârî'nin, *Târîh*'inde Büsr b. Ertât'tan rivayet ettikleri; ayrıca İbn Hibbân ve Hâkim'in **sahih** sayarak aktardıkları bir hadise göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dua ederdi: **“Allah’ım! Bütün işlerde sonumuzu hayreyle ve bizi dünyada rezil olup küçük düşmekten ve ahiret azabından koru!”**³²² Taberânî'nin Ümmü Seleme'den rivayet ettiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şu kelimelerle dua ederdi: **“Allah’ım! Hayırlı başlangıçları ve hayırlı neticeleri, hayrın başını ve sonunu, gizlisini ve açığını ve cennetin yüksek derecelerini senden niyaz ediyorum.”**³²³ Yine İbn Asâkir'in rivayetine göre İbn Ömer, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu nakletmektedir: **“Allah’ım! Bana kudretinle afiyet ver. Beni rahmetine dâhil et. Ecelimi sana kulluk üzere sona erdir. Amelimi hayırla tamamına ulaştır ve bunun sevabını cennet eyle!”**³²⁴ Keza Ahmed b. Hanbel, *Zühd*'de Hasan el-Basrî'nin şöyle dediğini nakleder: Bana ulaşan bilgiye göre Ebû Bekir *radiyallahu anh* şöyle dua edermiş: **“Allah’ım! Senden afiyet içinde bir hayır niyaz ediyorum. Allah’ım! Bana en son bahsettığın nimetler, hayır, senin rızan ve naîm cennetlerindeki yüksek dereceler olsun.”** Burada aktarılması uygun düşen şeylerden biri de bazılarına nispet edilen şu dizelerdir:

“Ahiret diyarına göç vakti yaklaştı,

İlahi! Ömrümün sonunu, en hayırlı an eyle!

Eğer rahmet eylersen, en cömert merhametli zaten sensin!

İlahi! Senin kereminin deryaları dolup taşmaktadır zira,

Yattığım kabirlerdeki yalnızlığımı giderecek bir yakınlık lütfeyle,

Çürümeye başlayan kemiklerime sen merhamet eyle,

321 Gazzî, *İtkân*, I, 339-340, h.nr: 1042.

322 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 171, h.nr: 17628; İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 229, h.nr: 949; Hâkim, *Müstedrek*, III, 683, h.nr: 6508.

323 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, XXIII, 316, h.nr: 717.

324 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XXVII, 67.

Zira ben, günlerini artık herkesin bildiği günahlarla
tüketmiş bir zavallıyım ancak,

Ya Rab! Rahmet eyle bana! Varlığın hazinesi ve göz kamaştıran
lütuflara mazhar olan Mustafa'nın yüzü suyu hürmetine,

Yarattıklarının en hayırlısı, mucizelerin ve muazzam ilimlerin
sahibi olan o yüce insanı her daim vesile edinirim.”

١٦٦٤ - طَالِبُ الْعِلْمِ بَيْنَ الْجُهَالِ كَالْحَيِّ بَيْنَ الْأَمْوَاتِ.

1664- Cahiller arasındaki ilim talebesi, ölümler arasındaki diri gibidir.

Deylemî'nin Hassân b. Ebî Câbir kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.³²⁵ *el-Câmiu's-sağîr*'in ibaresi ise şöyledir: “Bu hadisi Askerî, *es-Sahâbe*'de; Ebû Musa da *ez-Zeyl*'de Hassân b. Ebî Sinân'dan **mürsel** olarak rivayet etmektedirler.” Bu noktaya iyice dikkat et. Münâvî de şöyle demiştir: “Hassân, tâbiîn neslinin zahidlerinden biri olup güvenilir biridir.”³²⁶

١٦٦٥ - طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ.

1665- İlim talep etmek her Müslümana farzdır.

Bu hadisi İbn Mâce ve *Câmiu beyânî'l-ilm*'inde İbn Abdilberr, Hafs b. Süleyman hadisi olarak Enes'ten merfu şekilde ve şu ziyade ile rivayet etmişlerdir: “**İlmi, layık olmayanlara veren kimse, domuzların boyuna mücevher, inci ve altın gerdanlık takan kimse gibidir.**”³²⁷ Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demiştir: Hafs, **çok zayıf** biridir. Hatta bazıları onun uydurmacılıkla ve yalancılıkla suçlamıştır. Ancak Ahmed b. Hanbel'den bu ravinin *sâlih* olduğu değerlendirilmiştir. Ayrıca bu hadisin, İbn Şâhîn'in (*el-Efrâd*'ında yer alan) benzer nitelikte destekleyici bir delili

325 Deylemî, *Firdevs*, II, 439, h.nr: 3911.

326 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 263; a.mlf., *Teyisîr*, II, 114. Münâvî'nin bu ravi hakkındaki “güvenilir” değerlendirmesi, kanaatimizce İbn Hibbân'ın onu *es-Sikât* isimli eserinde zikretmiş olmasına dayanmaktadır. (Bk. İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 225, h.nr: 7468) Ancak Gumârî, bu hadisin muttasıl (kesintisiz) bir isnadla Hz. Ali'den rivayet edildiğini de vurgulamaktadır. (Bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, IV, 408) -Çeviren-

327 İbn Mâce, *Sünnet* 17; İbn Abdilberr, *Câmiu beyânî'l-ilm ve fadlihî*, I, 35, h.nr: 27.

daha vardır. İbn Şâhîn bunun hakkında “Gariptir” demiştir. Biz de bunu, Enes’e kadar güvenilir ravilerden oluşan bir isnadla *es-Sem’ûniyyât*’ın ikincisinde rivayet ettik. Hatta bu rivayet, Nehaî, İshak b. Ebî Talha, Sellâm et-Tavîl, Katâde, Müsennâ b. Dînâr, Zührî ve Humeyd gibi yaklaşık yirmi tabiîn kanalıyla Enes’ten nakledilmektedir. Humeyd’in Enes’ten naklettiği lafız şöyledir: **“Fıkıh talep etmek, her Müslümana kesin olarak vaciptir.”** Ziyâd da bu hadisi Enes’ten şu ilave ile rivayet etmektedir: **“Allah, zor durumdaki kederli insanın imdadına koşmayı sever, ister.”** Ebû Âtike’ye ait bir rivayetin başında da **“İlim, Çin’de de olsa talep edin”** cümlesi yer almaktadır.³²⁸ Ancak bu rivayetlerin hepsinde tenkit edilecek hususlar vardır. Nitekim İbn Abdilberr de şöyle demektedir: Bu hadis Enes’ten, pek çok tarikten rivayet edilmiştir. Fakat bu tariklerin hepsi illetli olup hiçbiri, hadis âlimlerine göre isnad bakımından delil olarak kullanabilecek türden değildir. Bezzâr da “Bu hadis vâhî isnadlarla Enes’ten rivayet edilmiştir” dedikten sonra şöyle devam etmektedir: “Bu isnadların en iyisi İbrahim b. Sellâm’ın, Enes’e kadar uzanan isnadıyla merfu olarak rivayet ettiği hadistir. Ancak buna rağmen İbrahim b. Sellâm’dan da Ebû Âsım dışında rivayette bulunan başka biri bilinmemektedir.” Bu konuda Übey, Câbir, Huzeyfe, Hüseyin b. Ali, İbn Abbâs, İbn Ömer, Ali, İbn Mes’ûd, Ebû Hureyre, Âişe, Ümmü Hâni *radiyallahu anhüm* ve daha başkaları kanalıyla gelen rivayetler de vardır. Irâkî, *İhyâ* hadisleriyle alakalı tahricinde bu konuyu ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Bütün bunlara rağmen Beyhakî bu hadis hakkında “Metni meşhur, ancak isnadı **zayıftır**. Hepsi **zayıf** olan pek çok tarikten rivayet edilmiştir” demektedir.³²⁹ Beyhakî’den önce de İbnü’l-Cevzî’nin *el-İlelû’l-mütenâhiye*’sinde naklettiği üzere İmam Ahmed bu değerlendirmeyi yapmış ve “Bize göre bu konuyla alakalı hiçbir şey sabit değildir (*lâ yesbüt fîhi şey’ün*)” demiştir.³³⁰ Aynı şeyi İshâk b. Râhûye ve Ebû Ali en-Neysâbûrî de söylemektedirler. İbnü’s-Salâh ise bu hadisi, sahih olmayan meşhur rivayetin örneği olarak vermiştir. Bu hususta Hâkim’e tâbi olmuştur. Ancak Irâkî şunu da belirtir: *İhyâ* hadislerinin tahricinde de açıkladığım üzere bazı imamlar bu hadisin bir kısım tariklerini

328 Bu rivayetle ilgili ayrıntılı bilgi daha önce 397 no’lu hadiste geçmişti.

329 Beyhakî, *el-Medhal*, I, 241, h.nr: 325; a.mlf., *Şuabu’l-îmân*, III, 193, h.nr: 1543; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 16, h.nr: 1.

330 İbnü’l-Cevzî, *el-İlelû’l-mütenâhiye*, I, 66.

sahih saymışlardır. Öte yandan Mizzî “Bu hadisin tarikleri **hasen** mertebesine ulaşmaktadır” demektedir. *Makâsîd*’da böyle geçmektedir.³³¹

Fakat Zerkeşî *Leâli*’de ilgili hadisin Ali, İbn Mes’ûd, Enes, İbn Ömer, İbn Abbâs, Câbir ve Ebû Saîd kanalıyla gelen ve tenkit edilmiş olan tariklerini zikrettikten sonra şöyle der: Aynı zamanda İbn Mâce bu hadisi *Sünen*’inde Enes’ten merfu olarak şu lafızla rivayet etmektedir: “**İlim talep etmek, her Müslümana farzdır. İlmi, layık olmayanlara veren kimse, domuzların boynuna mücevher, inci ve altın kolye takan kimse gibidir.**”³³² Bu da **hasendir**. Mizzî de şunu söyler: “**Hasen** mertebesine ulaşan tariklerden rivayet edilmiştir.” İbnü’l-Cevzî de bunu *Minhâcü’l-kâsîdîn*’de Ebû Bekir b. Dâvûd tarikiyle rivayet ettikten sonra “**İlim talep etmek farzdır**” hadisine dair bundan daha sahihi yoktur” demektedir. (*Leâli*’den yaptığımız alıntı burada) sona erdi.³³³

Beyhakî’nin *el-Medhal*’de dediği gibi hadisin manası da şudur: “Akıl bâliğ olmuş kimsenin cahil kalamayacağı genel ilimdir yahut kişinin özellikle kendisinin karşılaştığı ve eğilim gösterdiği hususların ilmidir ya da burada ehil kimselerin hakkını verebilmesi için ilmin her Müslümana farz olduğu kastedilmektedir.” Daha sonra Beyhakî, İbnü’l-Mübârek’in, hadisin açıklamasına dair kendisine sorulan bir soruya şu cevabı verdiğini nakleder: “Bu, birilerinin zannettiği gibi değildir.³³⁴ İlim talebinin farz olması, bir kişinin, diniyle alakalı (cevabını bilmediği) bir meseleyle karşılaştığında, onu öğrenmek maksadıyla sorup soruşturmasıdır.”

Daha sonra Sehâvî *Makâsîd*’da şöyle demiştir: Bazı muhakkıklar “**her Müslüman erkeğe**” ifadesinden sonra “**وَمُسْلِمَةً/ve Müslüman kadına**” lafzını eklemişlerdir. Ancak mana itibarıyla doğru olmakla birlikte, bu hadisin tariklerinin hiçbirisinde bu lafızdan bahsedilmemiştir.³³⁵

331 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 482-508, h.nr: 669.

332 İbn Mâce, *Sünnet* 17.

333 Zerkeşî, *Leâli*, s. 40-44, h.nr: 4.

334 Aclûnî’nin kaynak gösterdiği Beyhakî’nin *el-Medhal*’inin basılı nüshasında bu cümle “**أَنْتَ هُوَ الَّذِي يَطْلُبُونُ**/Bu, insanların talep etmekte oldukları ilim değildir” olarak kaydedilmiştir. (Bk. *a.g.e.*, I, 242) -Çeviren-

335 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 510.

Öte yandan Suyûtî de *Dürer*'de, Mizzî'nin "Bu hadis, **hasen** mertebesine ulaşan tariklerden rivayet edilmiştir" sözünü aktardıktan sonra bu konuda uzun açıklamalar yapmakta; en sonunda da şunu söylemektedir: "Ben bu hadisin ilk olarak hangi sahâbî ve ravilerden rivayet edildiğini *el-Ehâdîsü'l-mütevâtira*'da ortaya koydum."³³⁶

١٦٦٦ - الطَّنَاطَةُ.

1666- Tantana.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:³³⁷ İbnü'l-Mübârek'in, onun tarihiyle de Ahmed b. Hanbel'in *Züh'd*'de rivayet ettiklerine göre, Ubeyd b. Ümmi Kilâb, Ömer *radiyallahu anh*'in insanlara hutbe verirken şöyle dediğini işitmiştir: "Bir adamın tantanası"³³⁸ sizi hayran bırakıp yanıltmasın. Kim emaneti yerine getirir ve insanların ırz ve haysiyetlerini çiğnemekten kaçınırsa, işte adam odur!"³³⁹

١٦٦٧ - طُوبَى لِمَنْ تَوَاضَعَ فِي غَيْرِ مَنْقَصَةٍ، وَذَلَّ نَفْسَهُ فِي غَيْرِ مَسْكَنَةٍ، وَأَنْفَقَ مِنْ مَالٍ جَمْعَهُ فِي غَيْرِ مَغْصِيَةٍ، وَخَالَطَ أَهْلَ الْفِقْهِ وَالْحِكْمَةِ، وَرَجِمَ أَهْلَ الدَّلِّ وَالْمَسْكَنَةِ، طُوبَى لِمَنْ ذَلَّ نَفْسَهُ، وَطَابَ كَسْبُهُ، وَحَسُنَتْ سَرِيرَتُهُ، وَكَرُمَتْ عَلَانِيَتُهُ، وَعَزَلَ عَنِ النَّاسِ شَرُّهُ، طُوبَى لِمَنْ عَمِلَ بِعِلْمِهِ، وَأَنْفَقَ الْفَضْلَ مِنْ مَالِهِ، وَأَمْسَكَ الْفَضْلَ مِنْ قَوْلِهِ.

1667- Kendini küçük düşürmeksizin tevâzu gösteren, zavallı ve aciz duruma düşmeden nefesine boyun eğdiren, harama bulaşmadan biriktirdiği maldan (Allah yolunda) infak eden, fıkıh ve hikmet ehliyle bir arada olan ve zavallılara ve biçarelere merhamet edenlere ne mut-

336 Suyûtî, *Dürer*, s. 141-142, h.nr: 283.

337 Gazzî, *İtkân*, I, 341, h.nr: 1044.

338 Tantana Arapça'da "tanbur vb. aletlerin sesi, çok konuşmak ve bunun uğultusu, gizlice söylenen söz ve fısıltı" gibi anlamlara gelirken, Türkçe'de "görkem, gürültü patırtı, kuru gürültü ve gereksiz, boş söz" gibi manalarda kullanılmaktadır. Burada cümlenin akışına bakılırsa Hz. Ömer'in "dışarıdan bakıldığında görkemli ancak gerçekte kuru gürültü çıkaran ve boş konuşan" insanları kastetmiş olduğu anlaşılmaktadır. (Çeviren)

339 İbnü'l-Mübârek, *ez-Züh'd*, s. 242, h.nr: 695.

lu! Nefsine boyun eğdirebilenlere, kazancı helâl olanlara, görünmeyen iç dünyası güzel, dışa yansıyan tarafı muhteşem ve şerrini insanlardan uzak tutan kimselere ne mutlu! İlmiyle amel eden, malının fazlasını (Allah yolunda) infak eden ve sözünün fazlasını alıkoyan kimselere ne mutlu!

Buhârî'nin *Târîh*'inde, ayrıca Beğavî, İbn Kâni' ve diğerlerinin rivayet ettikleri bir hadistir.³⁴⁰ Suyûtî de **hasen** olduğunu gösteren bir harf simgesi koymuş, ancak Münâvî şu sözünü ona itiraz etmiştir: "Zehebî'nin de dediği gibi bu hadis **hasen** değildir. Ayrıca İbn Hacer *el-İsâbe*'de 'İsnadı zayıf bir hadistir' demiştir."³⁴¹

١٦٦٨ - طَهُورٌ إِنَاءٌ أَحَدِكُمْ إِذَا وَلَغَ فِيهِ الْكَلْبُ أَنْ يَغْسِلَهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ أُولَاهُنَّ بِالْثَّرَابِ.

1668- Birinizin kabını köpek yaladığı zaman o kabın tahareti, ilki toprakla olmak üzere yedi defa yıkanmasıdır.

Ebû Dâvûd'un Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.³⁴² Bu hadis daha önce farklı rivayetleriyle "إِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ **Köpek birinizin kabını yalayacak olsa...**" hadisinde geçmişti.³⁴³

١٦٦٩ - الطُّهُورُ شَطْرُ الْإِيمَانِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلَأُ الْمِيزَانَ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ تَمْلَأُنِ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، وَالصَّلَاةُ نُورٌ، وَالصَّدَقَةُ بُرْهَانٌ، وَالصَّبْرُ ضِيَاءٌ،

340 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, III, 338, ravi nr: 1148; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, V, 71, h.nr: 4615-4616.

341 Münâvî'nin aktardığı göre Suyûtî, bu hadis hakkındaki *hasen* hükmünü, İbn Abdilberr'in değerlendirmesine aldanarak vermiştir. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 277) Oysa İbn Abdilberr'in *hasen* ifadesini, teknik bir terim olarak değil "lafzının iyi, güzel ve faydalı olması" şeklindeki sözlük anlamı itibarıyla kullandığı belirtilmektedir. Nitekim bu hadisin ileride gelecek olan 1672 no'lu daha kısa bir lafzının açıklamasında söz konusu terimin sözlük anlamıyla kullanıldığına değinilmektedir. Dolayısıyla hadis zayıftır. (Bk. İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 414, ravi nr: 2696; Sehâvî, *Makâsid*, III, 513, h.nr: 671; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VIII, 297, h.nr: 3835) -Çeviren-

342 Ebû Dâvûd, Tahâret 35.

343 Bk. 302 no'lu rivayet.

وَالْقُرْآنُ حُجَّةٌ لَكَ أَوْ عَلَيْكَ، كُلُّ النَّاسِ يَغْدُو فَبَائِعٌ نَفْسَهُ فَمُغْنِمُهَا أَوْ مُوقِفُهَا.

1669- Temizlik imanın yarısıdır. *Elhamdülillah* zikri mizânî; *Sübhânallahi* ve *bî hamdihî* zikri ise yer ile gök arasını (sevap ile) doldurur. Namaz nurdur; sadaka (kişinin iman veya hidayetini) delildir; sabır ise kuvvetli bir aydınlıktır. Kur'ân senin ya lehinde ya da aleyhinde delildir. Herkes sabahtan (pazara çıkar) nefsini satar; kimi onu âzâd, kimi de berbâd eder.

Ahmed b. Hanbel, Müslim ve Tirmizî'nin Ebû Mâlik el-Ensârî kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.³⁴⁴

١٦٧٠ - الطَّوَافُ بِالنَّيْتِ صَلَاةٌ، وَلَكِنَّ اللَّهَ أَحَلَّ فِيهِ الْمَنْطِقَ، فَمَنْ نَطَقَ فَلَا يَنْطِقُ إِلَّا بِخَيْرٍ.

1670- Kâbe'yi tavaf etmek bir namazdır. Ancak Allah tavafta konuşmayı helâl kılmıştır. Kim (tavafta) konuşacak olursa, sadece hayır konuşsun.

Taberânî, Ebû Nuaym, Hâkim ve Beyhakî'nin İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Çeşitli tariklerden farklı lafızlarla da gelmiştir. Bunlardan biri de Tirmizi, İbn Hibbân ve Hâkim'in İbn Abbâs'tan rivayet ettikleri ve lafzı Hâkim ait olan şu rivayettir: **“Namaz, tavaf (gibidir). Şu kadar var ki Allah size, tavafta konuşmayı helâl kılmıştır. Kim konuşacak olursa, yalnızca hayır konuşsun.”** Bir diğer rivayet de yine Tirmizî ve Hâkim'in İbn Abbâs yoluyla aktardığı ve lafzı Hâkim'e ait olan şu hadistir: **“Kâbe'yi tavaf etmek, namaz konumundadır. Ne var ki Allah, tavafta konuşmayı helâl kılmıştır. Kim (tavafta) konuşacak olursa, sadece hayır konuşsun.”**³⁴⁵

344 Müslim, Tahâret 1; Tirmizî, Daavât 86; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 536, h.nr: 22902; Dârimî, Tahâret 2; İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 124, h.nr: 844.

345 Tirmizî, Hac 112; İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, 143, h.nr: 3836; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, IV, 467, h.nr: 2599; İbn Huzeyme, *Sahîh*, IV, 222, h.nr: 2739; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XI, 34, h.nr: 10955; Hâkim, *Müstedrek*, I, 630, II, 293, h.nr: 1687-1686, 3058; Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 128; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, 141, h.nr: 9303. Hadisin *sahîh* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *İrvâu'l-ğalîl*, I, 155-158, h.nr: 121. (Çeviren)

١٦٧١ - طَلَبُ كَنْبِ الْحَلَالِ فَرِيضَةٌ بَعْدَ الْفَرِيضَةِ.

1671- Helâl kazanç peşinde koşmak, (asli) farzların ardından gelen bir farzdır.

Beyhakî'nin İbn Mes'ûd'dan rivayet edip **zayıf** saydığı; Taberânî'nin de Enes kanalıyla aktardığı bir hadistir.³⁴⁶ İleride “**Helâl kazanç...**” rivayetinde gelecektir.³⁴⁷ Nitekim Necmüddîn el-Gazzî de şunları söylemektedir:³⁴⁸ Zerkeşî ve Sehâvî bu hadisi bu lafzıyla rivayet etmişlerdir.³⁴⁹ Hâlbuki bu konudaki rivayetlerden birinin lafzı -daha önce de geçtiği üzere- “**Helâl peşinde koşmak...**” şeklinde; diğerinin ise -ileride geleceği üzere- “**Helâl kazanç...**” tarzındadır.³⁵⁰

١٦٧٢ - طُوبَى لِمَنْ تَوَاضَعَ فِي غَيْرِ مَنَقَصَةٍ، وَذَلَّ فِي غَيْرِ مَشْكَةٍ، وَخَالَطَ أَهْلَ الْفِقْهِ وَالْحِكْمَةِ، طُوبَى لِمَنْ عَمِلَ بِعِلْمِهِ، وَأَنْفَقَ الْفَضْلَ مِنْ مَالِهِ وَأَمْسَكَ الْفَضْلَ مِنْ قَوْلِهِ.

1672- Kendini küçük düşürmeksizin tevazu gösteren, zavallı ve aciz duruma düşmeden nefesine boyun eğdiren, fıkıh ve hikmet ehliyle bir arada olan kimselere ne mutlu! İlmiyle amel eden, malının fazlasını (Allah yolunda) infak eden ve sözünün fazlasını alıkoyan kimselere ne mutlu!

346 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XI, 175, h.nr: 8367; a.mlf., *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 211, h.nr: 11695; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VIII, 272, h.nr: 8610; a.mlf., *el-Mu'cemu'l-kebîr*, X, 74, h.nr: 9993. İbn Mes'ûd kanalıyla gelen rivayetin isnadında Abbâd b. Kesîr es-Sekafî adında *metruk* bir ravi olduğu belirtmekte, ancak Enes yoluyla gelen rivayetin *hasen* olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca Sehâvî, hadisin İbn Abbâs ve İbn Ömer kanalıyla da rivayet edildiğini, bunların dışında daha başka sahâbîler kanalıyla gelen rivayetlerin de olduğunu ve bunların birbirini pekiştirdiğini ifade etmektedir. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, II, 345, h.nr: 2658; Heysemî, *Mecma'*, X, 291, h.nr: 18098-18099; Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 42-47, h.nr: 810) -Çeviren-

347 Bk. 1929 no'lu rivayet.

348 Gazzî, *İtkân*, I, 340-341, h.nr: 1043.

349 Bk. Zerkeşî, *Le'ali*, s. 39-40, h.nr: 3; Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 42-47.

350 Burada “daha önce geçtiği” veya “ileride geçeceği” söylenen rivayet Gazzî'nin *İtkân*'ındaki sıralamaya göredir. Ancak Aclûnî bunlardan “helâl kazanç” diye başlayan rivayeti 1929 no'lu rivayette ayrıca ele almaktadır. (Çeviren)

Buhârî'nin *Târîh*'inde; ayrıca Askerî, Beğavî, Bârûdî ve Taberânî'nin **zayıf** bir isnadla rivayet ettikleri bir hadistir. Hatta İbn Hibbân "Buna itimat edilemez" demiştir.³⁵¹ Her ne kadar İbn Abdilberr bu hadis hakkında, bir kısım kıymetli tespitleri içermiş olması sebebiyle "İçinde birtakım âdâbın bulunduğu hasen bir hadistir" demişse de görünen o ki burada sözlük anlamıyla "hasen"i (iyi, güzel, faydalı) kastetmiştir. Öte yandan Askerî de bunu Rekb el-Mısrî kanalıyla rivayet etmektedir. *Vallahu a'lem*.³⁵²

١٦٧٣ - طَوْبَى لِمَنْ شَغَلَهُ عَيْبُهُ عَنْ عُيُوبِ النَّاسِ.

1673- İnsanların ayıp ve kusurlarını bırakıp kendi ayıp ve kusuruyla meşgul olan kimseye ne mutlu!

Deylemî'nin Enes kanalıyla merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demektedir: Hadisin tam metni şöyledir: **"...Malının fazlasını (Allah yolunda) infak edip sözünün fazlasını alıko-yan, sünnetle yetinen ve ondan uzaklaşıp da bid'ate yönelmeyen kimseye ne mutlu!"** Bu konuda Hasen b. Ali ve Ebû Hureyre'den gelen rivayetler de vardır.³⁵³ İbnü'd-Deyba' da *Temyîz*'de şöyle demektedir:³⁵⁴ "Bezzâr bu hadisi **hasen** bir isnadla Enes'ten merfu olarak nakletmektedir."³⁵⁵

١٦٧٤ - طَوْبَى لِمَنْ طَالَ عُمرُهُ وَحَسَنَ عَمَلُهُ.

351 İbn Hibbân bu sözü, hadisin sahâbî ravisi olduğu iddia edilen Rekb el-Mısrî hakkında söylemekte ve isnadının itimat edilecek türden olmadığını belirtmektedir. (Bk. İbn Hibbân, *es-Sikât*, III, 130, ravi nr: 439) -Çeviren-

352 Bu hadis daha önce 1667 no'lu rivayette daha uzun bir lafızla geçmişti.

353 Bezzâr, *Müsned*, XII, 348, h.nr: 6237; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 203; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 358, h.nr: 613; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 142, h.nr: 10079; Deylemî, *Firdevs*, II, 447, h.nr: 3929.

354 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 103.

355 Şu kadar var ki Heysemî, Bezzâr'ın Enes kanalıyla naklettiği bu rivayetin isnadında Nadr b. Muhriz gibi **zayıf** ravilerin bulunduğunu belirtmektedir. Irâkî de Bezzâr'ın yanı sıra Ebû Nuaym, Taberânî ve Beyhakî'de geçen rivayetlerin hepsinin **zayıf** olduğunu ifade etmektedir. Hatta İbnü'l-Cevzî hadisin, farklı kanallarını zikrederek **uydurma** olduğunu iddia eder. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 178; Heysemî, *Mecma'*, X, 229, h.nr: 17700; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 95, h.nr: 2. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VIII, 299, h.nr: 3825; Sehâvî, *Makâsıd*, III, 513-514, muhakkik Bedahşî'nin tahrir notları) Bu durumda İbnü'd-Deyba'ın hadis hakkındaki **hasen** değerlendirmesini hangi gerekçeye dayandığını belirtmiş olması gerekirdi. (Çeviren)

1674- Ömrü uzun ve ameli güzel olanlara ne mutlu!

Taberânî bu hadisi, içerisinde Bakiyye'nin³⁵⁶ bulunduğu bir isnadla Abdullah b. Büsr'den merfu olarak rivayet etmiştir. Tirmizî de bunu Ebû Bekre *radiyallahu anh*'dan **“İnsanların en hayırlısı, ömrü uzun, ameli güzel olanıdır”**³⁵⁷ lafzıyla aktarmış ve “Hasen-sahihtir” demiştir. Hadisten doğal olarak çıkan sonuç şudur: **“İnsanların en şerlisi de ömrü uzun, ameli kötü olanıdır.”** Zaten fiilen de böyledir. Nitekim Hafız İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*'nin *Kitabu'l-Merdâ* kısmında, her iki duruma işaret eden hadisleri zikretmiş ve (çelişkili gibi görünen) hadisleri farklı hâllerle alakalı olması açısından uzlaştırmıştır.³⁵⁸ Ben de bu hususta şöyle dedim:

“Ömür uzunluğu, kulun Rahmân'ın (emir ve yasaklarına)
riayet etmesi hâlinde övgüye değer ve hayırlıdır.

Aksi hâlde ölüm daha hayırlıdır; zira mutlu/
cennetlik insan doğru yolu bulmuş kişidir.”

١٦٧٥ - طُوبَى لِمَنْ مَلَكَ لِسَانَهُ، وَوَسِعَتْهُ، وَبَكَى عَلَى خَطِيئَتِهِ.

1675- Diline sahip olan, (insanlardan uzaklaşıp) evine kapanan ve kendi günahına ve hatasına ağlayan kimseye ne mutlu!

Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ında Sevbân'dan rivayet ettiği bir hadistir.³⁵⁹ Isnadı **hasendir**. Bundan dolayı Suyûtî de **hasen** olduğunu gösteren bir harf simgesi koymuştur.³⁶⁰

356 Bakiyye b. el-Velîd (ö. 132 h.) tedlîs yapmakla şöhret bulmuş bir ravidir. Bu tür ravilerin an'ane yoluyla rivayet ettikleri hadisler sorunlu görülür. Bu da an'ane yoluyla rivayet edilen hadislerden biri olduğu için Bakiyye'nin özellikle zikredildiği görülmektedir. (Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, III, 514, h.nr: 673) -Çeviren-

357 Tirmizî, *Zühd* 21, 22. Bu hadis daha önce 1231 no'lu rivayetin izahında geçmişti.

358 İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, X, 130-131.

359 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, III, 21, h.nr: 2340.

360 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 282. Ayrıca hadisin *hasen* olduğuna dair bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-Terhîb*, III, 297, h.nr: 4145; Heysemî, *Mecma'*, X, 299, h.nr: 18152. (Çeviren)

١٦٧٦ - طَوَى لِمَنْ عَمِلَ بِعِلْمِهِ، وَأَنْفَقَ الْفَضْلَ مِنْ مَالِهِ، وَأَمْسَكَ الْفَضْلَ مِنْ قَوْلِهِ، وَوَسِعَتْهُ السُّنَّةُ، وَلَمْ يَغْدِلْ عَنْهَا إِلَى الْبِدْعَةِ.

1676- İlmiyle amel eden, malının fazlasını (Allah yolunda) infak edip sözünün fazlasını alıkoyan, sünnetle yetinen ve ondan uzaklaşp da bid'ate yönelmeyen kimseye ne mutlu!

Buhârî'nin *Târih*'inde, ayrıca Beğavî, İbn Kâni' ve diğerlerinin rivayet ettikleri bir hadistir. Suyûtî de **hasen** olduğunu gösteren bir harf simgesi koymuş, ancak Münâvî şu sözüyle ona itiraz etmiştir: "Zehebî'nin de dediği gibi bu hadis **hasen** değildir. Ayrıca İbn Hacer *el-İsâbe*'de 'İsnadı **zayıf** bir hadistir' demiştir."³⁶¹

١٦٧٧ - طُولُ اللَّحْيَةِ دَلِيلٌ عَلَى قِلَّةِ الْعَقْلِ.

1677- Sakal uzunluğu akıl kıtlığına delildir.

Deylemî bu hadisi Amr b. el-Âs'a varan isnadıyla merfu olarak rivayet etmektedir. İbnü'd-Deyba' da *Temyîz*'de şöyle demiştir:³⁶² Deylemî bunu *vâhî* bir isnadla ve şu lafızla rivayet etmektedir: "Bir adamın aklına şu üç şeye göre itibar gösterip değer verin: Sakalının uzunluğuna, künyesine ve yüzüğünün nakışına."³⁶³ Ne güzel söylemişler:

"Eğer sakalın uzunluğuyla kadılık makamını hak edecek olsalardı,

Teke, hatırı sayılır adil bir kadı olurdu."

Bir lafızda da şöyle geçer:

"İnsanlar sakal uzunluğuyla kadılığı hak edemezler,

Eğer bu böyle olsaydı, teke, muteber bir adil kadı olurdu."

Rivayet edildiğine göre Tevrat'ta şöyle yazılıdır: "Sakalın uzunluğu seni aldatmasın. Zira tekenin de sakalı vardır."³⁶⁴

361 Bu hadis ve ilgili değerlendirme daha önce 1667 no'lu rivayet olarak ayrıntısıyla ele alınmıştı.

362 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 103.

363 Deylemî, *Firdevs*, I, 89, h.nr: 287.

364 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 517-518, h.nr: 674.

Öte yandan Ebû Devs el-Eş'arî'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: Muâviye'nin yanında oturduğumuz bir sırada uzun sakallı bir adam çıkageldi. Muâviye “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in uzun sakala dair hadisi hanginizin ezberinde var?” diye sordu. Etrafındaki topluluk sessiz kalınca Muâviye “Ama benim ezberimde var” dedi. Adam oturunca da Muâviye ona hitaben şöyle dedi: Şimdi sana sakal hakkında soru soracak değiliz. Zira Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: **“Bir adamın sakalının uzunluğuna, yüzüğünün nakışına ve künyesine göre aklına itibar gösterip değer verin.”** Muâviye “Künyen nedir?” diye sordu. Adam “Ebû Kevkeb” dedi. “Peki, yüzüğünün nakışında ne var?” diye sordu. Adam **“Bir de kuşları denetledi ve dedi ki: Hühüd’ü niçin göremiyorum? Yoksa kayıplara mı karıştı?”**³⁶⁵ yazılıdır” dedi. Bunun üzerine Muâviye “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in hadisinin hak olduğunu gördük” dedi. Bu hadis ileride “*مَنْ سَادَ الْمَرْءُ حَقَّ لُحْيَتِهِ* / **Kişinin mutluluk sebeplerinden biri de hafif sakallı olmasıdır**” rivayetinde gelecektir.³⁶⁶

١٦٧٨ - طِينَةُ الْمُغْتَقِ مِنْ طِينَةِ الْمُغْتَقِ.

1678- Azad edilen, azad eden ile aynı tıynettendir.

İbn Lâl ve Deylemî'nin İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.³⁶⁷ İbn Şâhîn'in rivayetine göre İbn Abbâs “Abbâs’ın şöyle dediğini işittim” dedikten sonra bu rivayeti zikretmektedir. Ancak Zehebî'nin de dediği gibi isnadı **munkatı** bir hadistir. Hafız İbn Hacer ise şunu söylemiştir: Muhtemelen isnadında yer alan Mehdî yahut Mansûr, bunu **yalancı** bir hocadan işitmiş ve **irsâl** etmiştir. Münâvî de “İsnadı **zayıftır, bâtıl** (uydurma) olduğu da söylenmiştir” demektedir.³⁶⁸

İbnü'l-Gars da şunları söyler: Ancak dillerde dolaşan lafzı **“Köle, efendisiyle aynı tıynettendir”** şeklindedir. Ben de (Aclûnî) derim ki: Bu

365 Bu cümle Neml sûresinin 20. âyetinden iktibas edilmiştir. (Çeviren)

366 Bk. 2653 no’lu rivayet.

367 Deylemî, *Firdevs*, II, 455, h.nr: 3952.

368 Rivayetin uydurma olduğuna dair ayrıntılar için bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, I, 79, ravi nr: 276; İbn Hacer, *Lisanu'l-Mîzân*, I, 395, ravi nr: 368; Suyûtî, *Ziyâdât*, II, 750, h.nr: 930; İbn Arrâk, *Tenzîhu'ş-şeria*, II, 396, h.nr: 17; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VIII, 302, h.nr: 3840. (Çeviren)

hadis, dillerde meşhur olan “Köle, efendisiyle aynı tıynettendir” sözüyle aynı manadadır.

١٦٧٩ - طَيِّ الْقَمَاشِ بَرِيدٌ فِي زِيَّتِهِ.

1679- Kumaşı katlamak, giyilebilirliğini artırır.

Deylemî bu hadisi Câbir’den merfu olarak şu lafızla rivayet eder: **“Elbisenin katlanması, rahatlamasıdır.”**³⁶⁹ Yine Deylemî’nin isnadsız olarak aktardığı bir rivayette şu ifade yer alır: **“Elbiselerinizi çıkardığınız zaman onları hemen katlayın ki yeniden nefes alabilsinler.”**

Öte yandan Taberânî’nin *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ta Câbir kanalıyla merfu olarak naklettiği bir hadisin lafzı da şöyledir: **“Elbiselerinizi katlayın ki, ruhları kendilerine tekrar dönebilsin. Zira şeytan katlanmış bir elbise gördüğünde onu giymez, ancak serilmiş bir elbise gördüğünde onu giyer.”** Taberânî “Bu hadis Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’den sadece bu isnadla rivayet edilmiştir” demektedir. Yine Taberânî’nin *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ta Âişe *radiyallahu anhâ* kanalıyla rivayet ettiği şöyle bir hadis vardır. (Hz. Âişe şöyle der): “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in Cuma günleri giydiği iki elbisesi vardı. Namazı bitirdiğinde, biz bu iki elbiseyi diğer Cuma’ya kadar katlanmış vaziyette tutardık.”³⁷⁰ Ne var ki bu rivayetlerin hepsi **vâhîdir**.³⁷¹

369 Deylemî, *Firdevs*, II, 457, h.nr: 3957. İbnü’l-Cevzî, *Sehâvî* ve *Şevkânî* bu rivayeti *vâhî* sayarken, *Gumârî* ve *Elbânî* *uydurma* kategorisinde değerlendirmekte hatta *Elbânî*, İbnü’l-Cevzî’nin, bu rivayeti *Mevzûât* adlı eserine almamış olmasına hayret ederek eleştirmektedir. (Bk. İbnü’l-Cevzî, *el-İlelü’l-mütenâhiye*, II, 196, h.nr: 1141; *Sehâvî*, *Makâsıd*, III, 522; *Şevkânî*, *el-Fevâidü’l-mecmûa*, s. 188-189, h.nr: 10 [Şevkânî, bu ve bundan sonraki rivayetlerin İbn Tâhir’in *Mevzûât*’ında zikredildiğini de belirtmektedir]; *Gumârî*, *el-Müdâvî*, IV, 429; *Elbânî*, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, XII, 831-832, h.nr: 5904)

370 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, IV, 24, VI, 31, h.nr: 3516, 5702.

371 Rivayetlerin son derece zayıf olduğuna dair bk. Heysemî, *Mecma’*, II, 176, V, 135, h.nr: 3074, 8599 (Heysemî, Câbir kanalıyla gelen rivayette Ömer b. Musa adında hadis uyduran biri olduğunu belirtir); *Sehâvî*, *Makâsıd*, III, 522, h.nr: 676. *Elbânî* ise rivayetlerin *uydurma* olduğunu belirtmektedir. (Ayrıntılar için bk. *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, VI, 317, XII, 831, h.nr: 2801, 5904.) -Çeviren-

Aynı şekilde dillerde meşhur olan **“Gece vakti elbiselerinizi katlayın ki, cinler onu giyip de kirletmesin”** rivayeti de böyledir. Hatta Sehâvî *Makâsîd*’da bu lafızla ilgili olarak “Bunu görmüş değilim” demektedir.³⁷² Bazılarının sözlerinde de elbisenin şöyle dediği aktarılır: “Gece beni katla ki gündüz seni güzelleştireyim.” (Dineverî’nin) *el-Mücâlese* adlı eserinin on dördüncü kısmında Bekr el-Âbid’in hadisinde şöyle geçer: Süfyân es-Sevrî’nin gündüz giyip örtüdüğü bir abası vardı. Gece olduğunda onu katlayıp başının altına koyar ve şöyle derdi: “Bana ulaşan bilgiye göre elbise, katlandığı zaman suyu kendisine tekrar dönermiş!”

١٦٨٠ - طُوبَى لِمَنْ رَأَى، وَآمَنَ بِى مَرَّةً، وَطُوبَى لِمَنْ آمَنَ بِى وَلَمْ يَزِنِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ.

1680- (Allah Rasûlü) bir defa “Beni gören ve bana iman edene ne mutlu!” demiş; üç defa da “Beni görmediği hâlde bana iman edene ne mutlu!” buyurmuştur.

Bu hadisi Tayâlisî ve Abd b. Humeyd, İbn Ömer kanalıyla rivayet etmektedirler. Ahmed b. Hanbel de Ebû Ümâme ve Enes’ten şu lafızla nakleder: (Allah Rasûlü) bir defa **“Beni gören ve bana iman edene ne mutlu!” demiş; yedi defa da “Beni görmediği hâlde bana iman edene ne mutlu!”** buyurmuştur. Bu hadis, *el-Câmiu’s-sağîr*’de de geçtiği üzere daha başka lafızlarla da gelmiştir. Bunlardan biri de Taberânî ve Hâkim’in Abdullah b. Büsr’den şu lafızla naklettikleri rivayettir: **“Beni gören ve bana iman edene ne mutlu! Beni göreni görene de ne mutlu! Beni bizzat göreni gören kimseyi gören ve bana iman edene de ne mutlu! Ne mutlu onlara, varacakları yer de ne güzeldir!”**³⁷³

372 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 524.

373 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 453, h.nr: 22138; Tayâlisî, *Müsned*, III, 377, h.nr: 1956; İbn Hibbân, *Sahîh*, XVI, 216, h.nr: 7233; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-veysat*, VI, 171, h.nr: 6106; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 96, h.nr: 6994. Hadis, bir kısım tariklerindeki ravilere yönelik tenkitler olmakla birlikte toplamı itibarıyla *hasen sahih* kategorisinde değerlendirilmektedir. (Ayrıntılar için bk. Heysemî, *Mecma‘*, X, 20, 67, h.nr: 16417, 16418, 16698-16700; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’s-sahîha*, III, 244-247, 253-254 h.nr: 1241, 1254) -Çeviren-

١٦٨١ - طُوبَى لِمَنْ هَدِيَ لِلْإِسْلَامِ، وَكَانَ عَيْشُهُ كَفَافًا وَقِنَعٌ بِهِ.

1681- İslâm'a hidayet olunan ve geçimi yeterli ölçüde olup buna kanaat eden kimseye ne mutlu!

Tirmizî, Taberânî ve Hâkim'in, Fadâle b. Ubeyd kanalıyla rivayet ettikleri bir hadis olup Hâkim bu hadis hakkında "Müslim'in şartına göre-dir" demiştir.³⁷⁴

١٦٨٢ - طُوبَى لِمَنْ وَجَدَ فِي صَحِيفَتِهِ اسْتِغْفَارًا كَثِيرًا.

1682- Amel defterinde çokça istiğfar bulan kimseye ne mutlu!

Bu hadisi İbn Mâce, Abdullah b. Büsr yoluyla rivayet etmektedir.³⁷⁵ Öte yandan Ebû Nuaym'ın *Hilye*'de Âişe *radiyallahu anhâ*'dan, Ahmed b. Hanbel'in de *Zühd*'de Ebu'd-Derdâ kanalıyla merfu olarak naklettikleri bir hadistir.³⁷⁶ Nevevî "İsnadı *ceyyiddir*" demiştir.³⁷⁷

١٦٨٣ - طُوبَى شَجَرَةٍ فِي الْجَنَّةِ مَسِيرَةُ مِائَةِ عَامٍ، ثِيَابُ أَهْلِ الْجَنَّةِ تَخْرُجُ مِنْ أَكْمَامِهَا.

1683- Tûbâ, cennette (gölgesi veya büyüklüğü) yüzyıllık mesafe tutan bir ağaçtır. Cennet ehlinin elbiseleri bu ağacın (meyvelerinin) kabuklarından çıkar.

Ahmed b. Hanbel ve İbn Hibbân'ın Ebû Saîd kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.³⁷⁸ Hadis başka lafızlarla da gelmiştir. Bunlardan biri de İbn

374 Tirmizî, *Zühd* 35; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 480, h.nr: 705; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, XVIII, 305, h.nr: 786; Hâkim, *Müstedrek*, I, 90, h.nr: 98. Tirmizî de hadis hakkında "sahihtir" demektedir. Bu hadis küçük bir lafız farkıyla daha önce 473 no'lu rivayet olarak geçmişti.

375 İbn Mâce, *Edeb* 57; Bezzâr, *Müsned*, VIII, 433, h.nr: 3508; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 171, h.nr: 10216. Bûsîrî, İbn Mâce'deki hadisin isnadının *sahih*, ravilerinin de güvenilir kimseler olduklarını belirtmektedir. (Bk. *Misbâhu'z-zücâce*, IV, 134) -Çeviren-

376 Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 395; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 151, h.nr: 637.

377 Bk. Nevevî, *Ezkâr*, s. 622.

378 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 211, h.nr: 11673; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, II, 519,

Cerîr'in, Kurra b. İyâs'tan aktardığı şu lafızdaki rivayettir: **“Tûbâ, cennete Allah'ın kendi eliyle diktiği, kendi ruhundan üflediği, ziynet eşyası ve elbiseler veren bir ağaçtır. Dalları ise cennet duvarının ardından görünür.”**

١٦٨٤ - طُوبَى لِمَنْ رَزَقَهُ اللَّهُ الْكَفَافَ وَصَبَرَ عَلَيْهِ.

1684- Allah'ın, geçinmesine yetecek ölçüde rızıklandığı ve buna sabreden kimseye ne mutlu!

Deylemî'nin *Müsnedü'l-Firdevs*'te Abdullah b. Hantab kanalıyla rivayet ettiği, içerisinde *zayıflık* bulunan bir hadistir.³⁷⁹

١٦٨٥ - الطَّيِّبُ لَا يَرُدُّ.

1685- Güzel koku (ikram edildiğinde) geri çevrilmez.

Bunu bir hadis olarak tespit edebilmiş değilim. Ancak şu hadisle aynı manaya gelmektedir: **“Kime bir güzel koku ikram edilirse, onu geri çevirmesin. Zira onun yükü hafif, kokusu da hoştur.”** Bu hadisi Müslim, Ebû Dâvûd ve başkaları Ebû Hureyre kanalıyla rivayet etmişlerdir.³⁸⁰

h.nr: 1374; İbn Hibbân, *Sahîh*, XVI, 429, h.nr: 7413. Hadisin *hasen* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, IV, 639, h.nr: 1985. (Çeviren) 379 Deylemî, *Firdevs*, II, 445, h.nr: 3924. Hadisin isnadında geçen Muhammed b. Abdurrahman el-Beylemânî isimli ravinin *zayıf ve münkerü'l-hadîs* biri olduğu belirtilmektedir. Ayrıca rivayet, Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 199, h.nr: 9273'de Ebu'l-Hüveyris adında kim olduğu bilinmeyen biri tarafından nakledilmiştir. (Ayrıntılar için bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, III, 617, ravi nr: 7827; Gumârî, *el-Müdâvî*, IV, 423; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VIII, 300, h.nr: 3836) Ancak benzer manadaki sahih hadislerden birinde şöyle bir lafız yer almaktadır: **“Müslüman olan, geçimine yetecek ölçüde rızıklandırılan ve Allah'ın, kendisine verdiği kanaat ettirdiği kimse kurtulmuştur.”** (Müslim, Zekât 125) -Çeviren- 380 Müslim, *Elfâz* 20; Ebû Dâvûd, *Teraccül* 6. Bu hadis ileride 2531 no'lu hadis olarak ayrıca ele alınacaktır.

١٦٨٦ - طِيبُ الرِّجَالِ مَا ظَهَرَ رِيحُهُ وَخَفِيَ لَوْنُهُ، وَطِيبُ النِّسَاءِ مَا ظَهَرَ لَوْنُهُ وَخَفِيَ رِيحُهُ.

1686- Erkeklerle ait güzel koku, kokusu belirgin, ancak renksiz olmalıdır. Kadınlara ait güzel koku ise, rengi belirgin, ancak kokusuz olmalıdır.

Taberânî ve Ziyâuddîn el-Makdisî'nin Enes *radıyallahu anh* kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.³⁸¹

١٦٨٧ - الظَّالِمُ عَذَلُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ، يَنْتَقِمُ بِهِ ثُمَّ يَنْتَقِمُ مِنْهُ.

1687- Zalim, Allah'ın yeryüzündeki adaletidir; önce onunla (başkalarından) intikam alır sonra (döner) bizatihi ondan intikam alır.

Taberânî bunu *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta Câbir'den merfu olarak şu lafızla rivayet etmektedir: **“Şüphesiz Allah Teâlâ şöyle buyurur: Nefret ettiğim kimselerden yine nefret ettiğim kimselerle intikam alırım sonra da hepsini cehenneme sürerim.”**³⁸² Deylemî de bunu isnadsız bir şekilde Câbir'den merfu olarak şu lafızla nakletmektedir: **“Allah azze ve celle şöyle buyurur: Nefret ettiğim kimseden, nefret ettiğim kimseyle intikam alırım sonra da her ikisini cehenneme sürerim.”** Bu rivayet aynı zamanda Dîneverî'nin *el-Mücâlese* isimli eserinde İbnü'l-Münkedir kanalıyla aktarılmaktadır: Allah azze ve celle şöyle buyurur: **“Nefret ettiklerimden, yine nefret ettiğimi kimseler yoluyla intikam alırım sonra da hepsini cehenneme sürerim.”**³⁸³

381 Bu hadis İmrân b. Husayn, Ebû Hureyre, Enes b. Mâlik ve Ebû Musa el-Eş'arî gibi farklı sahâbîler kanalıyla rivayet edilmiştir. Bk. Ebû Dâvûd, *Libâs* 11; Tirmizî, *Edeb* 36; Nesâî, *Zînet* 32; Bezzâr, *Müsned*, XIII, 111, h.nr: 6486; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XVIII, 147, h.nr: 314; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 184, h.nr: 271; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 230, h.nr: 7424. Tirmizî bu hadis hakkında *hasen* değerlendirmesinde bulunmaktadır. Ayrıca hadisin isnadının sahih olduğuna dair ayrıntılar için bk. Heysemî, *Mecma'*, V, 156, h.nr: 8756. (Çeviren)

382 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, III, 346, h.nr: 3358. Heysemî bu rivayetin isnadında Ahmed b. Bekr el-Bâlisî adında zayıf bir ravi olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, VII, 289, h.nr: 12256. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-za'ife*, XI, 749, h.nr: 5441) -Çeviren-

383 Dîneverî, *Mücâlese*, V, 231, h.nr: 2061.

Zerkeşî **“Zalim, Allah’ın yeryüzündeki adaletidir. Allah (onunla) insanlardan intikam alır sonra da o zalimden intikamını alır”** hadisini bulamadım” demiştir.³⁸⁴ Suyûtî ise *Dürer*’de bu rivayetin peşinden şunu söylemektedir: Derim ki: Bu manadaki bir hadis de Taberânî’nin *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ta Câbir’den merfu olarak rivayet ettiği şu hadistir: **“Şüphesiz Allah şöyle buyurur: Nefret ettiğim kimselerden yine nefret ettiğim kimselerle intikam alırım sonra da hepsini cehenneme sürerim.”** Ancak bunun isnadı **zayıftır**.³⁸⁵

Öte yandan *Hilye*’de Mâlik b. Dînâr’ın biyografisinde, onun şöyle dediği zikredilmiştir: **“Zebûr’da (Allah’ın şöyle buyurduğunu) okudum: Şüphesiz ben, münafıktan yine münafıkla intikam alırım. Sonra da münafıkların hepsinden intikam alırım.”**³⁸⁶ Bunun benzeri bir mana, Allah Teâlâ’nın Kitabı’nda geçmektedir: **“Bu şekilde zalimlerin bir kısmını, kazandıklarından ötürü diğer bir kısmına musallat ederiz.”**³⁸⁷ Keza İbn Asâkir’in *Târîhu Dimeşk*’inde Ali b. Gannâm’ın biyografisi aktarılırken, onun şöyle dediği geçmektedir: **“Şöyle denilirdi: Allah bir kavimden ancak onlardan daha kötü ve beter olanlarla intikam alır.”**³⁸⁸

Sehâvî *Makâsıd*’da şunları söylemektedir:³⁸⁹ Hocamız Hafız İbn Hacer’in fetvalarının birinde bizatihi kendi hattıyla şunu kaydettiğini okumuştum: Bu hadisi şu an hatırlayamıyorum. Manası ise dillerde dolaşmaktadır. Kaldı ki böyle bir hadisin var olması durumunda da herhangi bir problem söz konusu değildir. Hatta **“Zalim, Allah’ın adaletidir”** lafzıyla gelen rivayet, mana açısından **“Zalim, Allah’ın kuludur”** lafzıyla gelen rivayetten daha açık ve nettir. Bu noktada birileri çıkıp **“Böyle birini zulümle niteledikten sonra, nasıl oluyor da Allah Teâlâ’nın bir adaleti olduğunu söyleyebiliyoruz?”** diye soracak olursa, bunun cevabı şudur: Buradaki “adalet”ten, “fazl”ın zıddı kastedilmektedir. Adalet, herkese kendi fiiline göre davranmaktır; hayırsa hayırla, şer ise şerle karşılık vermektir. Fazl ise -mesela- kötülük işlemiş birini affetmektir. Mutelize’nin aksine

384 Zerkeşî, *Leâli*, s. 174, h.nr: 18.

385 Suyûtî, *Dürer*, s. 145, h.nr: 288.

386 Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 276.

387 En’âm 6/129.

388 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XXXV, 415.

389 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 526-527, h.nr: 677.

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'ın mezhebi budur. Mutezile ise kötülük edenin cezalandırılmasının vacip olduğunu savunur ve bunun adalet olduğunu iddia eder. Bu sebeple de kendilerini “Ehlü'l-Adl” ve “Adliyye” diye isimlendirmişlerdir. Allah Teâlâ'nın şu âyeti de Ehl-i Sünnet'in söz konusu görüşüne işaret etmektedir: **“Dedi ki: Rabbim! Hak ile hükmet.”**³⁹⁰ Yani zalime mühlet verme ve onu affetme, aksine onun cezasını hemen ver... Ancak dilediğine mühlet tanır, dilediğini affeder, dilediğine de verir. Zira Allah yaptıklarından sorguya çekilemez! Öte yandan İbn Hacer'den önce Zerkeşî de ilgili hadisın varlığını reddetmiş ve şöyle demiştir:³⁹¹ Bunu bulamadım. Fakat manası, iki sahîh hadisten elde edilerek oluşturulmuştur. Bunların ilki **“Allah bu dine, günahkâr bir adamla da destek verir...”** hadisidir. Nesâî'nin rivayetinde bu lafız **“...Hiçbir meziyetleri olmayan birtakım topluluklarla da destek verir”** şeklindedir. İkinci hadis ise şudur: **“Kuşkusuz Allah zalime mühlet tanır, süre verir. Ancak onu yakalayınca da kaçmasına asla fırsat vermez.”**³⁹²

İbn Kayyım el-Cevziyye'nin *Hâdî'l-ervâh*'ında ise şu ifadeler yer almaktadır: “Rivayetlerde geçtiğine göre Allah azze ve celle, gazap vasfı gereğince yarattığı ve doğu tarafına yerleştirdiği birtakım insanlar yoluyla, kendisine karşı gelenlerden intikam almaktadır.”³⁹³

Necmüddîn el-Gazzî ise şunu ilave etmektedir: Bu manada dillerde dolaşan bir rivayet olarak **“Şüphesiz Allah, zalim yoluyla zalimden intikam alır sonra da hepsini cehenneme döker”** hadisine vâkıf olamadım. İbn Ebî Şeybe'nin rivayetine göre Mansûr b. Ebu'l-Esved şöyle der: A'meş'e **“İşte böylece zalimlerin bir kısmını, diğer bir kısmına veli/dost yaparız”**³⁹⁴ âyeti hakkında (müfessir âlimlerin) ne söylediklerini işittinmi?” diye sordum. Şu cevabı verdi: Onların şöyle dediklerini işittim: “İnsanlar bozuldukları zaman, en kötülerini başlarına emîr olarak getirilirler.” (Gazzî'den yaptığımız alıntı) özetle burada sona erdi.³⁹⁵

390 Enbiyâ 21/112.

391 Zerkeşî, *Leâli*, s. 174, h.nr: 18.

392 Bu hadisler daha önce 720 ve 728 no'lu rivayetler olarak ayrıca ele alınmıştı.

393 İbn Kayyım el-Cevziyye, *Hâdî'l-ervâh ilâ bilâdî'l-efrâh*, Kahire, ts., s. 371.

394 En'âm 6/129.

395 Gazzî, *İtkân*, I, 344, h.nr: 1057.

١٦٨٨ - الظُّلُمُ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

1688- Zulüm, kıyamet günü zifiri karanlıklara dönüşecektir.

Buhârî ve Müslim'in ittifakla İbn Ömer'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.³⁹⁶ Müslim ve daha başkaları da bunu Câbir'den şu lafızla rivayet etmişlerdir: **“Zulümden sakının. Zira zulüm, kıyamet günü zifiri karanlıklara dönüşecektir...”**³⁹⁷ Vallahu a'lem.

١٦٨٩ - الظُّلُمُ كَمِينٌ فِي النَّفْسِ ؛ وَالْعَجْزُ يُخْفِيهِ، وَالْقُدْرَةُ تُبْدِيهِ -أَوِ الْقُوَّةُ تُظْهِرُهُ وَالْعَجْزُ يَخْفِيهِ-.

1689- Zulüm, nefiste pusuya yatmış vaziyettedir; acziyet onu gizler, kudret ise onu açığa çıkarır -yahut kuvvet onu ortaya çıkarır, acziyet ise gizler.-

Daha önce geçen “الْجَبْرُوتُ فِي الْقَلْبِ / **Zorbalık, kalpte gizlidir**” rivayetinde bu sözün bir hadis olmadığı belirtilmişti.³⁹⁸ Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demiştir: Bunu tespit edemedim. Belki de bazı bilgelerin sözlerinden biridir. Ayrıca bu sözün temel dayanağı, Allah Teâlâ'nın şu âyetleri olabilir: **“Ve o (emaneti) insan yükledi. Kuşkusuz o, çok zalim ve çok cahildir”**³⁹⁹ ve **“Doğrusu insan çok zalim ve çok nankördür.”**⁴⁰⁰ (Gazzî'den yaptığımız alıntı burada) sona erdi.⁴⁰¹

Şu kadar var ki “temel dayanak” meselesinde kapalılık vardır. Bu noktayı dikkatle düşünmelisin.

١٦٩٠ - الظُّلْمَةُ وَأَعْوَانُهُمْ فِي النَّارِ.

1690- Zalimler ve yordakçıları cehennemdedir.

396 Buhârî, Mezâlim 9; Müslim, Birr 57.

397 Müslim, Birr 56.

398 Bk. 1062 no'lu rivayet.

399 Ahzâb 33/72.

400 İbrahim 14/34.

401 Gazzî, İtkân, I, 345, h.nr: 1059.

Bu hadisi Deylemî, **zayıf** bir isnadla Huzeyfe'den rivayet etmektedir.⁴⁰²

١٦٩١ - ظَلَمَ دُونَ ظَلَمٍ

1691- Zulüm derece derece olup bazısı daha hafiftir.

Ahmed b. Hanbel bunu *el-Îmân* adlı eserinde rivayet etmiş; Kadı İsmail de *Ahkâmu'l-Kur'ân*'ında, **“Kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse...”** âyetinin tefsirine dair Atâ'dan naklettiği bir rivayet olarak aktarmıştır. Atâ şöyle demiştir: Burada geçen “küfür,” “zulüm” ve “fısk”ın her birinin ayrı ayrı dereceleri olup bazısı diğerlerine göre daha hafiftir.⁴⁰³

Öte yandan Ahmed b. Hanbel bunu aynı manada İbn Abbâs'tan rivayet etmiş; Buhârî de *Sahîh*'inde bab başlığı olarak kullanmıştır.⁴⁰⁴ Daha sonra Buhârî, İbn Mes'ûd'un şöyle dediğini de rivayet etmiştir: **“İman edip de imanlarına zulüm bulaştırmamış kimseler var ya, işte korkudan emin olmak onların hakkıdır. Çünkü onlar doğru yolda olan kimselerdir”**⁴⁰⁵ âyeti indiği zaman Rasûlulâh *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sahâbîleri “Hangimiz kendine zulmetmemiştir ki?” dediler. Bunun üzerine **“Allah'a şirk koşmak kuşkusuz büyük bir zulümdür”**⁴⁰⁶ âyeti indi.

402 Hâkim, *Müstedrek*, IV, 100, h.nr: 7007; Deylemî, *Firdevs*, II, 470. Hâkim, bu hadisin isnadının *sahih* olduğunu belirtmekle birlikte Zehebî ona bu hususta muvafakat etmemekte ve hadisin “*münker*” olduğunu söylemektedir. Ukaylî de Hâkim'in rivayetinde geçen Mervân b. Abdullah b. Safvân'ın ve babasının hadis rivayeti konusunda *meçhul* kimseler olduklarını ve hadisinin *mahfuz* olmadığını belirtmektedir. Deylemî'nin rivayetinde de Anbese b. Abdurrahmân adında metruk bir ravi vardır. (Bk. Ukaylî, *ed-Duafâ*, IV, 203, ravi nr: 1784; İbnü'l-Mulakkın, *Muhtasar Telhîsi'z-Zehebî*, V, 2485, h.nr: 850; Münâvî, *Teyisr*, I, 383, II, 124; Gumârî, *el-Müddâvî*, II, 103-104, IV, 434; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, V, 256, h.nr: 2232, VIII, 305, h.nr: 3845) -Çeviren-

403 Maide 5/44, 45 ve 47. âyetlerin sonunda yer alan “zalim, kâfir ve fâsık”lar kastedilmektedir.

404 Buhârî, *Îmân* 23.

405 En'âm 6/82

406 Lokmân 25/13.

١٦٩٢ - الظُّهُورُ يَقْطَعُ الظُّهُورَ.

1692- Her zaman göz önünde ve ön planda olma sevdası, insanın belini kıran tam bir baş belası!

Hadis değildir, aksine bazı mutasavvıfların sözlerindendir.

١٦٩٣ - الظُّلْمُ وَضِعَ الشَّيْءِ فِي غَيْرِ مَوْضِعِهِ.

1693- Zulüm, bir şeyi ait olduğu yerin dışına koymaktır.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir: “Bu, ‘zulüm’ kavramının açıklamasıdır, hadis değildir.”⁴⁰⁷

١٦٩٤ - ظَهَرَ الْمُؤْمِنُ قِبْلَةً.

1694- Mü'minin sırtı kiblelidir.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demektedir:⁴⁰⁸ Bunu bilmiyorum. Ancak süt-re olarak onunla (ön saftakinin sırtıyla) yetinme açısından bakıldığında manası sahihtir. Bu tıpkı sahih haberde geçtiği üzere bir bineğe doğru (onu süt-re edinerek) namaz kılmanın yeterli oluşuna benzer. Nitekim İbn Ömer de bunu yapmıştır. Buna benzer bir hadis ise şudur: “**İmamın sütresi, arkasındakilerin de sütresidir.**”⁴⁰⁹ Askerî'nin Âişe kanalıyla rivayet ettiği bir hadisin lafzı da şöyledir: “**Allah'ın had cezalarından birinin uygulanması söz konusu olmadıkça mü'minin sırtı (dokunulmazlığı bulunan) bir koruluktur.**”⁴¹⁰ Bu hadis, “**Günahlar, Allah Teâlâ'nın (işlenmesini yasakladığı) bir koruluğudur.**”⁴¹¹ rivayetine benzemektedir. Manası da şudur: “Had cezalarından birinin uygulanması söz konusu olmadıkça mü'minin sırtı darp edilemez.” Suyûtî'nin *el-Câmiu's-sağîr*'de Isme b. Mâlik kana-

407 Gazzî, *İtkân*, I, 345-346, h.nr: 1061.

408 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 529-531, h.nr: 681.

409 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 147, h.nr: 465. İsnadında Süveyd b. Abdülazîz adında zayıf bir ravi vardır. (Bk. Heysemî, *Makâsîd*, II, 62, h.nr: 2306) -Çeviren-

410 Deylemî, *Firdevs*, II, 469, h.nr: 3994. Hadisin çok zayıf olduğu belirtilmektedir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-za'ife*, VIII, 305, h.nr: 3844) Ancak bu manada bir rivayeti Buhârî bab başlığı olarak kullanmaktadır. (Bk. Buhârî, *Hudûd* 10) -Çeviren-

411 Buhârî, *Büyû* 2; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, 434, h.nr: 10401.

lıyla gelen bir rivayet olarak Taberânî'ye nispet ettiği hadisin lafzı ise şöyledir: **“Mü'minin sırtı, (İslâm'ın) hakkı dışında (dokunulmazlığı bulunan) bir koruluktur.”** Ancak bu hadis **zayıftır**.⁴¹² *Vallahu a'lem.*

١٦٩٥ - الْعَارِيَةُ مَرْذُودَةٌ.

1695- Âriyet, (sahibine) iade edilir.

Râfiî'nin eş-Şerhu'l-kebîr'inde böyle geçmektedir. Hafız İbn Hacer ise bu eserin tahririnde şunları söylemektedir: Bu hadisi bu lafızla görmedim. Ancak Ahmed b. Hanbel ve Sünen sahipleri bunu **“الْعَارِيَةُ مُؤَدَّاءُ/Âriyet, sahibine verilir”** lafzıyla rivayet etmişlerdir. Nitekim Necmüddîn el-Gazzî şöyle demektedir: Ebû Dâvûd bu hadisi Ebû Ümâme'den şu lafızla rivayet eder: **“Âriyet, (sahibine) verilir, minha (sadece ürününden yararlanmak üzere alınan tarla, hayvan ve ağaç, sahibine) iade edilir, borç ödenir, kefil de borçludur.”** Öte yandan Tirmizî de **hasen** saydığı bu hadisi Ebû Ümâme'den şu lafızla rivayet etmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Veda haccında şöyle buyurduğunu işittim: **“Âriyet, (sahibine) verilir, kefil borçludur, borç da ödenir.”**⁴¹³

١٦٩٦ - الْعَارُ خَيْرٌ مِنَ النَّارِ.

1696- Yüz karası olmak, cehennem ateşinden hayırlıdır.

İbn Abdilber bunu *el-İstîâb*'da Hasen b. Ali'nin sözü olarak rivayet etmektedir. Nitekim (Hz. Hasan), her iki taraftan bazı Müslümanların öldürülmesinden endişe ettiği ve Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in **“Benim bu evladım bir seyyiddir. Allah onun sayesinde Müslümanlardan iki grubun arasını düzelterektedir”** sözünün bir gereği olarak Muâviye'ye boyun eğip (hilafeti ona bıraktığı zaman), çevresindekiler ona **“Ey mü'minlerin yüz karası!”** diye hitap etmişler, o da onlara bu sözü söylemiştir. İbn Abdilber'in aynı eserinde geçen bir başka lafızda da şöyle geç-

412 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XVII, 180, h.nr: 476. Heysemî'nin değerlendirmesine göre isnadında Fadl b. el-Muhtâr adında zayıf bir ravi vardır. (Bk. *Mecma'*, VI, 253, h.nr: 10522) -Çeviren-

413 Ebû Dâvûd, Büyû' 90; Tirmizî, Büyû' 39; İbn Mâce, Sadakât 5; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 628, 22294; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, 333, h.nr: 5749; İbn Hibbân, *Sahîh*, XI, 491, h.nr: 5094.

mektedir: (Hz. Hasan'a hitaben) "Ey mü'minleri zillete düşüren!" denildiğinde Hz. Hasan şu cevabı vermiştir: "Ben onları zillete düşürmüş değilim. Fakat ben, iktidar uğruna onların ölümüne sebep olmayı istemedim."⁴¹⁴

Aliyyü'l-Kârî de şöyle demiştir:⁴¹⁵ Bu noktada bir kısım sıradan insanların söylediği "Yüz karası olmaksızın cehennem ateşini tercih ederim" şeklindeki söz ise kâfirlerin sözlerinden biridir. Ancak bu sözden, mübalağalı bir üslupla "dünya ateşi" kastedilmişse o zaman başka! Aksi hâlde dünyada rezil rüsva olmanın ahirette rezil rüsva olmaktan çok daha hafif kaldığına dair Taberânî'nin İbn Abbâs kanalıyla kardeşi Fadl (b. el-Abbâs)'tan rivayet ettiği merfu bir hadis mevcuttur.⁴¹⁶ Hatta bu mana, Kur'ân-ı Kerîm'de de yer almaktadır: **"Elbette ahiretin azabı (dünya azabından) daha çetin ve daha sürekli dir."**⁴¹⁷

Ben de (Aclûnî) derim ki: (Aliyyü'l-Kârî'nin dünya ateşine dair) söz konusu yaklaşımı pek isabetli gözükmemektedir. Bu hususa dikkat etmelisin.

١٦٩٧ - الْعَائِدُ فِي هَيْبَتِهِ كَالْكَلْبِ يَعُودُ فِي قَيْبِهِ.

1697- Hibesinden dönen kişi, (tekrar yemek üzere) kusmuğuna dönen köpek gibidir.

Buhârî ve Müslim'in ittifakla rivayet ettikleri bir hadistir. Aynı şekilde Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce de bunu İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet etmişlerdir. Başka lafızlarla da gelmiştir. Bunlardan biri de Ahmed b. Hanbel, Nesâî ve Beyhakî'nin Amr b. Şuayb'dan, onun da babası yoluyla dedesinden rivayet ettiği şu hadistir: **"Hiç kimse hibesinden dönmesin. Zira hibesinden dönen kişi, (tekrar yemek üzere) kusmuğuna dönen köpek gibidir."** Bir diğer rivayet de Müslim, Nesâî ve İbn Mâce'de geçmektedir: **"Sadaka verip sonra sadakasından dönen kimsenin durumu,**

414 İbn Abdilberr, *İstîâb*, I, 386-387.

415 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 243, h.nr: 283.

416 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XVIII, 280, h.nr: 718. Ancak bu rivayetin *münker* ve *bâtıl* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1524, h.nr: 6; Gumârî, *el-Müdâvî*, III, 449-451, IV, 489; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, XIII, 643-647, h.nr: 6297. (Çeviren)

417 Tâhâ 20/127.

kustuktan sonra kusmuğuna dönüp onu tekrar yemeye kalkışan köpeğin durumuna benzer.” Yine bir başka rivayet de Ebû Dâvûd’da İbn Amr kanalıyla gelen şu hadistir: **“Hibe ettiğini tekrar talep eden kimsenin durumu, kustuktan sonra kusmuğunu yiyen köpeğin durumu gibidir.”**⁴¹⁸

١٦٩٨ - الْعِبَادَةُ عَشْرَةُ أَجْزَاءٍ تِسْعَةٌ فِي الصُّنْتِ، وَوَاحِدٌ فِي كَسْبِ الْحَلَالِ.

1698- İbadet on kısımdır: Dokuzu susmakta, biri de helâl kazançtadır.

Deylemî’nin Enes kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁴¹⁹

١٦٩٩ - الْعِبَادَةُ سَبْعُونَ بَابًا، أَفْضَلُهَا طَلَبُ الرِّزْقِ الْحَلَالِ.

1699- İbadet yetmiş çeşittir; bunların en faziletlisi helâl rızık peşinde koştur.

Bu hadisi Deylemî, Hasen b. Ali yoluyla rivayet etmektedir.⁴²⁰

١٧٠٠ - الْعَائِلَةُ وَلَوْ بَنَتْ.

1700- Bir kız çocuğu bile olsa aile (zahmet ve külfettir).

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:⁴²¹ Hadis değildir. Bîşr b. el-Hâris’in şöyle dediği rivayet edilir: “Bir horozun bakım ve sorumluluğunu üstlenecek olsam, hapishanede gardiyan olmaktan endişe ederim.”⁴²² Ayırı-

418 Buhârî, Hibe 12; Müslim, Hibât 6, 7; Ebû Dâvûd, Büyû‘ 83; Tirmizî, Büyû‘ 62; Nesâî, Hibe 2, 3; İbn Mâce, Hibât 5, Sadakât 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 365, XI, 308, h.nr: 1872, 6705; İbn Hibbân, *Sahîh*, XI, 522, h.nr: 5121.

419 Deylemî, *Firdevs*, III, 79, h.nr: 4222. Irâkî bu rivayetin *münker* olduğunu belirtmektedir. (Bk. *el-Muğnî*, s. 536, h.nr: 4)

420 Deylemî, *Firdevs*, III, 79, h.nr: 4221. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Deylemî’nin rivayetinde tek kaldığı bir rivayet olup *zayıftır*. *Vallahu a’lem*. (Çeviren)

421 Gazzî, *İtkân*, I, 350, h.nr: 1077.

422 Bu cümle, değişik kaynaklarda “horoz” yerine “tavuk” ve “gardiyan” yerine “Bağdad köprüsünde muhafız/cellat” gibi lafızlarla geçmektedir. (Bk. Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kütü’l-kulûb fî muâmeleti’l-mahbûb ve vasfî tarîki’l-mürîd ilâ makâmi’t-tevhîd*, thk. A. İbrahim el-Keyyâlî, Beyrut 2005, II, 396; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmiu li ahlâki’r-râvî*, I, 102, h.nr: 62; Gazzâlî, *İhyâ*, II, 34; Gazzî, *Hüsnu’t-tenebbüh*, VI, 86) Kanaatimizce Bîşr el-Hâfî’nin buradaki maksadı şudur: “Bir horozun/

ca bu söz daha önce “الدَّيْنُ وَلَوْ بِدِرْهَمٍ / **Bir dirhem bile olsa borç sakıncalıdır ve hoş karşılanmamıştır**” rivayetinde geçmişti.⁴²³

١٧٠١ - عَالِمٌ قُرَيْشِيٌّ يَمْلَأُ الْأَرْضَ عِلْمًا.

1701- Kureyşli âlim, yeryüzünü ilimle dolduracaktır.

Bu rivayeti Ahmed b. Hanbel, (kesinlik ifade etmeyen) *temrîz* sigasıyla nakletmektedir.⁴²⁴ Tayâlisî de bunu *Müsned*'inde İbn Mes'ûd'dan merfu olarak şu lafızla rivayet etmektedir: **“Kureyş'e sövüp hakaret etmeyin. Zira onun âlimi yeryüzünü ilimle dolduracaktır. Allah'ım! Sen Kureyş'in ilkinde azap veya kötü akıbeti tattırdın; sonuna da lütuf ve ihsanını tattır.”**⁴²⁵ Ancak bu rivayetin isnadındaki Cârûd meçhul biridir. Ayrıca rivayeti ondan aktaran kişi (Nadr b. Humeyd el-Kindî yahut el-Abdî) de hadisleri bazı âlimler tarafından kabul edilirken bazıları tarafından reddedilen (*muhtefef fih*) biridir.⁴²⁶

Fakat bu hadisi destekleyici mahiyette, farklı sahâbîler kanalıyla rivayet edilen hadisler de vardır. Mesela; bunlardan biri Hatîb'in *Târîhu Bağdâd*'ında Ebû Hureyre'den merfu olarak aktarılan şu hadistir: **“Allah'ım! Kureyş'i hidayete erdir. Zira onun âlimi yeryüzünün tamamını ilimle dolduracaktır. Allah'ım onlara azabı tattırdığın gibi lütuf ve ihsanını da tattır.”** Allah Rasûlü bu duayı üç defa tekrar etmiştir.⁴²⁷ Rivayetin isnadında ise **zayıf** bir ravi vardır.⁴²⁸ Ayrıca Beyhakî'nin *el-*

tavuğun bile bakım ve sorumluluğunu hakkıyla yerine getirebilmek için cellatlık, gardiyanlık gibi hoş karşılanmayan birtakım işler yapmak zorunda kalabilirim. O sebeple böyle bir sorumluluğu hiçbir şekilde almamayı tercih ederim.” *Vallahu a'lem.* (Çeviren)

423 Bk. 1327 no'lu rivayet.

424 İbn Asâkir, *Târîhu Dımeşk*, LI, 339, h.nr: 10902. Ancak bu rivayetin isnadında Ahmed b. Muhammed b. Yâsîn adında yalancı sayılan birisi vardır. (Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, I, 149-150, h.nr: 583. Ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsıd*, III, 538, muhakkik Bedahşî'nin tahrir notu) -Çeviren-

425 Tayâlisî, *Müsned*, I, 244, h.nr: 307.

426 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 533-534, h.nr: 683.

427 Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 392, h.nr: 352.

428 Bu ve bundan önceki rivayetlerin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaife*, I, 573-576, h.nr: 388-389. (Çeviren)

Medhal' de İbn Abbâs'tan; keza Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel'in naklettikleri ve Tirmizî'nin **"hasendir"** dediği rivayetin lafzı şöyledir: **"Allah'ım! Kureyş'i hidayete erdir. Zira onlardan bir âlimin ilmi, yeryüzünün tamamını kapsayacaktır."**⁴²⁹ Bu nitelik de Ahmed b. Hanbel ve daha başkalarının dedikleri gibi İmam Şâfiî'ye uymaktadır. Nitekim Beyhakî'nin *el-Medhal'*deki şu sözü de bunu teyit etmektedir: "Hakkında bir haber/rivayet olduğunu bilmediğim bir mesele sorulduğunda, Şâfiî'nin görüşünü benimserim. Zira o, Kureyşli bir âlim imamdır." Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in de şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **"Kureyşli âlim yeryüzünü ilimle dolduracaktır."**⁴³⁰ Hafız Irâkî de şöyle demektedir: Bu hadis, Sağânî'nin iddia ettiği gibi uydurma değildir. Zira İmam Ahmed, hocası İmam Şâfiî'nin ahkâmla ilgili konulardaki görüşünü almak maksadıyla nasıl olur da uydurma bir hadis zikredip onu bir delil veya destekleyici unsur olarak kullanabilir ki? İmam Ahmed bu rivayeti, zayıflığındaki şüpheden dolayı ihtiyatlı davranarak temrîz sığasıyla zikretmiştir. Çünkü rivayetin isnadı zayıflıktan kurtulamamaktadır. Hafız İbn Hacer de bu hadisin tariklerini *Lezzetü'l-ayş fi turuki hadîsi'l-eimme min Kureyş* ismini verdiği bir kitabında toplamıştır.⁴³¹

Bu sayede hadisin **"hasen"** olduğu anlaşılmaktadır. Tirmizî de bunu açıkça ifade etmiştir.⁴³² Öte yandan Necmüddîn el-Gazzî de⁴³³ bunu Beyhakî'nin *el-Medhal'*inden Ahmed b. Hanbel'in bir rivayeti olarak şu

429 Şu kadar var ki ilgili lafzı Beyhakî'nin ilgili eserinde tespit edebilmiş değiliz. Ayrıca gerek Ahmed b. Hanbel, gerekse Tirmizî'de yer alan ibare: **"Allahım! Sen Kureyş'in ilmine azap veya kötü akıbeti tattırdın; sonuna da lütuf ve ihsanını tattır"** şeklindedir. Dolayısıyla Tirmizî, hadisin sadece bu ifadesi için "hasen-sahih" değerlendirmesinde bulunmuştur. (Bk. Tirmizî, *Menâkıb* 66; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 63, h.nr: 2170) -Çeviren-

430 Beyhakî'nin basılı nüshasında tespit edemediğimiz bu rivayet için bk. İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, LI, 339, h.nr: 10902. Bu rivayetin tenkit edildiğini de konunun girişinde aktarmıştık. (Çeviren)

431 Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmelerin tamamı için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, III, 533-539.

432 Hadis hakkındaki "hasen" değerlendirmesi ve Tirmizî'nin "hasen" dediği yönündeki iddia Aclûnî'nin kendi yaklaşımıdır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Tirmizî'nin "hasen-sahih" dediği lafız farklıdır. Bu noktanın gözden kaçırılmaması gerekir. (Çeviren)

433 Gazzî, *İtkân*, I, 347-348, h.nr: 1071.

lafızla nakletmektedir: **“Kureyşli âlim, yeryüzünün tamamını ilimle kuşatacaktır.”** Daha sonra Gazzî şunları söyler: Hâkim ve el-Menâkıb’ında⁴³⁴ Âbü’rî’nin Ali radiyallahu anh’dan rivayet ettikleri hadisin lafzı ise şöyledir: **“Kureyş’e imamlık etmeyin, onları imamlığa geçirip onlara tâbi olun. Kureyş’in önüne geçmeyin, onları öne geçirin. Kureyş’e öğretmeye kalkışmayın, onlardan öğrenin. Zira Kureyşli emin bir kişinin güvenilirliği, başkalarından iki kişinin güvenilirliğine denktir. Ayrıca Kureyşli âlimin ilmi, yeryüzünün tamamını kuşatır.”**⁴³⁵ Yine Âbü’rî’ye ait bir rivayette şöyle geçmektedir: **“Şüphesiz Kureyşli âlimin ilmi yeryüzüne yayılmıştır.”** Keza Kuzâî de bunu İbn Abbâs’tan şu lafızla nakleder: **“Allah’ım! Kureyş’i hidayete erdir. Zira onlardan bir âlimin ilmi, yeryüzünün tamamını kapsayacaktır. Allah’ım! Onların ilmine cezayı tattırdın; sonuna da lütuf ve ihsanını tattır.”**⁴³⁶ Bu son hadisin İsmail b. Müslim haricindeki ravileri, Buhârî yahut Müslim’in Sahîh’lerinde yer alan ravilerindendir. İsmail b. Müslim hakkında ise olumsuz tenkitler (fîhi makâl) vardır. Sonuç olarak Beyhakî ve İbn Hacer şöyle demişlerdir: “Bu hadisin tarikleri bir araya getirildiği zaman kuvvet kazanmakta; dolayısıyla hadisin bir aslı olduğu anlaşılmaktadır.”

١٧٠٢ - الْعَبْدُ مِنْ طَيْبَةِ مَوْلَاهُ.

1702- Köle, efendisiyle aynı tıynettedir.

Bu hadis daha önce “طَيْبَةُ الْمُغْتَنَرِ/Azad edilenin tıyneti...” rivayetinde geçmişti.⁴³⁷ Necmüddîn el-Gazzî de şunu söylemektedir:⁴³⁸ Taberânî’nin eserinde İbn Ömer kanalıyla rivayet ettiği **“Azadlı kölelerimiz bizdendir”**

434 Tespit edebildiğimiz kadarıyla Menâkıbu’l-İmam eş-Şâfiî adıyla bilinen bu eser (bk. thk. Cemal İzzûn, ed-Dâru’l-eseriyye 2009) Ebu’l-Hasen Muhammed b. el-Hüseyin el-Âbü’rî es-Sicistânî’ye (ö. 363) aittir. Ancak söz konusu rivayetleri bu eserin basılı nüshasında tespit edemedik. Ayrıca buradaki el-Âbü’rî nisbesi, Keşfü’l-hafâ’nın basılı nüshasında “الأبدي/el-Ebedî?” Gazzî’nin İtkân’ında ise “الأمدي/el-Âmidî” olarak kaydedilmiştir. Her iki yazılış da yanlıştır. (Çeviren)

435 İbn Asâkir, Târîhu Dimeşk, LVIII, 379, h.nr: 7474. Ancak İbn Asâkir, bu rivayetin isnadından bazı ravilerin düştüğünü belirtmektedir. (Çeviren)

436 İbn Abbâs’tan gelen bu rivayeti Kuzâî’nin basılı nüshasında tespit edemedik. Sadece rivayetin son cümlesinin yer aldığı ve İbn Ömer kanalıyla nakledilen bir rivayet mevcuttur. (Bk. Kuzâî, Müsnedü’ş-Şihâb, II, 341, h.nr: 1488) -Çeviren-

437 Bk. 1678 no’lu rivayet.

438 Gazzî, İtkân, I, 350, h.nr: 1079.

hadisi de bu manadadır.⁴³⁹ Keza Buhârî'nin Enes yoluyla aktardığı bir hadis de şöyledir: **“Bir kavmin azadlı kölesi, bizatihi onlardandır.”**⁴⁴⁰

۱۷۰۳ - الْعَبْدُ مَجْزِيٌّ بِعَمَلِهِ إِنْ خَيْرًا فَخَيْرٌ وَإِنْ شَرًّا فَشَرٌّ.

1703- Kul, ameline göre karşılık görür: Hayır ise hayrı, şer ise şerri (bulur).

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:⁴⁴¹ Nahivcilerin dilinde dolaşan bir sözdür ve daha önce geçmiş olan **“Bunlar sizin amelleriniz olup size tekrar iade edilecektir”**⁴⁴² hadisiyle aynı manadadır. Ayrıca Müslim ve diğerlerinin Ebû Zer kanalıyla rivayet ettikleri ve kudsî hadislerden biri sayılan rivayet de şöyledir: **“İşte sizin amelleriniz. Onları sizin için saklar sonra onların karşılığını size veririm. Artık kim bir hayır bulursa Allah’a hamd etsin. Kim de hayırdan başka bir şey bulursa, kendinden başkasını kınamasın.”**⁴⁴³

۱۷۰۴ - الْعَبْدُ مَحْمُولٌ عَلَى نِيَّتِهِ.

1704- Kul, niyetine göre değerlendirilir.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der:⁴⁴⁴ **“Ameller niyetlere göre değer kazanır”** hadisi bu manadadır. Öte yandan İbnü'l-Mübârek'in rivayetine göre Muhammed b. el-Hanefiyye şöyle demiştir: **“Kim Allah'ın ilminde cehennem ehlinde sayılan bir adamda gördüğü adil bir tutumdan dolayı o adamı severse, Allah, o adamı cennet ehlindeymiş gibi mükâfatlandırır. Kim de Allah'ın ilminde cennet ehlinde sayılan bir adamda gördüğü**

439 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 16, h.nr: 4549. İsnadında Müslim yahut Mesleme b. Sâlim adıyla bilinen ve Ebû Dâvûd'un zayıf saydığı, ancak İbn Hibbân'ın *es-Sikât* isimli eserinde güvenilir raviler arasında zikrettiği bir şahıs vardır. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, I, 195, h.nr: 944) Fakat bu konuda benzer manada pek çok sahih rivayet vardır. (Çeviren)

440 Daha önce 626 no'lu hadisin değerlendirmesinde geçen bu hadis, ileride 2671 no'lu rivayet olarak ayrıca ele alınacaktır.

441 Gazzî, *İtkân*, I, 350, h.nr: 1080.

442 Bk. 653 no'lu rivayet.

443 Müslim, *Birr* 55.

444 Gazzî, *İtkân*, I, 350-351, h.nr: 1081.

bir zulüm ve zorbalıktan dolayı o adamdan nefret ederse, Allah da o adama, cehennem ehlindeymiş gibi muamelede bulunur.”⁴⁴⁵

١٧٠٥ - الْعَافِيَةُ مَا لَهَا تَمَنُّ.

1705- Afiyete paha biçilemez.

Necmüddîn el-Gazzî “Hadis değildir” demiştir.⁴⁴⁶ Bu konuya dair izah ve değerlendirme daha önce “*اسلِ الله العفو والعافية/Allah’tan af ve afiyet dile!..*” hadisinde geçmişti.⁴⁴⁷

١٧٠٦ - الْعَافِيَةُ عَشْرَةُ أَجْزَاءٍ تِسْعَةٌ فِي طَلَبِ الْمَعِيشَةِ، وَوَاحِدٌ فِي سَائِرِ الْأَشْيَاءِ.

1706- Afiyet, on kısımdır: Dokuzu (helâlden) geçim temin etmekte, biri ise diğer şeylerdedir.

Deylemî bu hadisi Enes kanalıyla rivayet etmektedir.⁴⁴⁸ Yine Deylemî’nin İbn Abbâs yoluyla naklettiği bir diğer rivayetin lafzı ise şöyledir: “*Afiyet on kısımdır: Dokuzu susmada, onuncusu ise insanlardan uzaklaşıp uzlete çekilmededir.*”⁴⁴⁹

١٧٠٧ - الْعَبِيدُ إِذَا جَاعُوا سَرَقُوا.

1707- Köleler acıktıklarında hırsızlık yaparlar.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der:⁴⁵⁰ Şâfiî bunu delil olarak kullanmıştır. Nitekim daha önce “*إِنَّ الْأَسْوَدَ/ Kuşkusuz siyahî (acıktığında hırsızlık yapar)...*” hadisinde geçmişti.⁴⁵¹

445 Ebu'l-Leys es-Semerkândî, *Tenbihu'l-ğâfilîn bi ehâdîsi seyyidi'l-enbiyâi ve'l-mürselîn*, thk. Y. Ali Büdeyvi, Beyrut 2000, s. 482, h.nr: 752; Gazzî, *Hüsnü't-tenebbüh*, I, 73.

446 Gazzî, *İtkân*, I, 347, h.nr: 1068.

447 Bk. 1506 no'lu rivayet.

448 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 370. Ancak Gumârî, rivayetin yalan ve uydurma olduğunu; Suyûtî'nin böylesi yalanları *Câmiu's-sağîr*'e almasına hayret ettiğini belirtmektedir. Bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, IV, 506. (Çeviren)

449 Bu rivayet ileride 1752 no'lu rivayet olarak ayrıca ele alınacaktır.

450 Gazzî, *İtkân*, I, 351, h.nr: 1082.

451 Bk. 693 no'lu rivayet.

۱۷۰۸ - الْعِبَادُ عِبَادُ اللَّهِ وَالْبِلَادُ بِلَادُ اللَّهِ، فَحَيْثُ وَجَدْتَ خَيْرًا فَأَقِمِ وَاتَّقِ اللَّهَ.

1708- Kullar, Allah'ın kulları, beldeler de Allah'ın beldeleridir. Nerede bir hayır bulursan oraya yerleş ve Allah'tan korkup sakın.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:⁴⁵² Teymî bunu Zübeyr kanalıyla rivayet etmiştir. Bu rivayet daha önce “bâ” harfinde başka bir lafızla geçmişti.⁴⁵³

۱۷۰۹ - عَجِبَ رَبُّنَا مِنْ شَابٍ لَيْسَ لَهُ صَبَوَةٌ.

1709- Rabbimiz, gençlik hevesleri olmayan bir delikanlıya özel bir önem ve değer atfeder.

Bu hadis daha önce “إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الشَّابَّ النَّابَّ” *Süphesiz Allah tevbe eden genci sever*” rivayetinde geçmişti.⁴⁵⁴

۱۷۱۰ - عَجِبَ رَبُّنَا مِنْ قَوْمٍ يُقَادُّونَ إِلَى الْجَنَّةِ بِالسَّلَاسِلِ.

1710- Allah Teâlâ boyunlarından zincire vurulmuş olarak cennete götürülen kimselere özel bir önem ve değer atfeder.

Ahmed b. Hanbel, Buhârî ve Ebû Dâvûd'un, Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Buhârî'ye ait bir başka rivayet de şöyledir: **“Allah zincirler içerisinde cennete giren kimselere özel bir önem ve değer vermiştir.”**⁴⁵⁵

Öte yandan Taberânî'nin Ebû Ümâme'den; Ebû Nuaym'ın da Ebû Hureyre'den nakletmiş oldukları rivayette Allah Rasûlü şöyle buyurur: **“Boyunlarına zincirler vurularak, istemedikleri hâlde zorla cennete götürülen topluluklara hayret ederim.”**⁴⁵⁶

452 Gazzî, *İtkân*, I, 350, h.nr: 1078.

453 Bk. 924 no'lu rivayet.

454 Bk. 748 no'lu rivayet.

455 Buhârî, Cihâd 144; Ebû Dâvûd, Cihâd 114; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 388, h.nr: 8013.

456 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 539, h.nr: 22203; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VIII, 283, h.nr: 8087; Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 307. Hadisin sahih olduğuna dair ayrıntılar için bk. Heysemî, *Mecma'*, V, 333, h.nr: 9710-9712. (Çeviren)

١٧١١ - عَجِبْتُ لِمَنْ يَشْتَرِي الْمَمَالِيكَ بِمَالِهِ، ثُمَّ يَغْنَمُهُمْ، كَيْفَ لَا يَشْتَرِي الْأَخْرَازَ بِمَغْرُوفِهِ فَهُوَ أَعْظَمُ ثَوَابًا.

1711- Mahyla köleler satın alıp sonra da onları azad eden bir kimsenin, nasıl olur da hür insanları iyilikleriyle satın alamadığına hayret ederim. Zira bunun sevabı daha büyüktür.

Bu hadisi Ebu'l-Ganâim en-Nersî, *Kadâu'l-havâic* adlı eserinde İbn Ömer kanalıyla rivayet etmektedir.⁴⁵⁷

١٧١٢ - عَجْرُ بُجْرِ.

1712- Gizli açık her türlü sır ve kusur!

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demektedir:⁴⁵⁸ Bu, insanların karmaşık sözler işittikleri zaman söyledikleri bir sözdür; hadis değildir. Hafız Mizzî'nin *Tehzîbü'l-Kemâl*'inde Mücâlid'in rivayetine göre Şa'bî şöyle demiştir: Ali b. Ebî Tâlib *radıyallahu anh*, Talha b. Ubeydullah'ı, yıldızlar altında, vâdilerden birine atılmış vaziyette görünce (yanına gelip yüzündeki toprağı temizledikten sonra) "Gönlümde çalkalanıp dalgalanan sırlarımı ve hüznlerimi (عَجْرِي وَبُجْرِي/ücerî ve bücerî) Allah'a şikâyet ediyorum!" dedi. Asmâî şöyle demiştir: Buradaki "ücerî ve bücerî" ifadesi, "gönlümde çalkalanıp dalgalanan sırlarımı ve hüznlerimi" anlamına gelmektedir.⁴⁵⁹ *el-Kâmûs*'ta ise şöyle denilmektedir: "Üceruhû ve büceruhû, 'ayıp, kusur ve hüznleri' yahut 'gizli ve açık hâlleri' anlamına gelir."

457 Ebu'l-Ganâim en-Nersî, *Sevâbu kadâi'l-havâic*, thk. A. Hasan Sabrî, Beyrut 1993, s. 53-54, h.nr: 13. Rivayetin isnadında Ebû Abdullah ed-Dahhâk b. Hacve el-Menbicî isimli *hadis uyduran*, rivayetlerinin tamamı metin yahut isnad itibariyle *münker* sayılan bir ravi vardır. (Bk. Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, II, 323, ravi nr: 3930; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mîzân*, IV, 336, ravi nr: 3952) Üstelik burada merfu bir hadis olarak aktarılan rivayet, Beyhakî'de İbnü's-Semmâk'ın, İbn Müflih'in *el-Âdâbü's-şer'iyye*'sinde ise Mühelleb b. Ebî Sufra'nın sözü olarak geçmektedir. (Bk. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 328, h.nr: 10421; İbn Müflih, *el-Âdâbü's-şer'iyye ve'l-minehu'l-mer'iyye*, Âlemü'l-kütüb, ts., I, 312) -Çeviren-

458 Gazzî, *İtkân*, I, 351-352, h.nr: 1086.

459 Burada Hz. Ali'nin, Cemel vakasında öldürülen Talha b. Ubeydullah'ın bir vadiye atılmış cesedini gördüğü zamanki ıstırapı ve çektiği acı anlatılmaktadır. (Bk. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIII, 420) -Çeviren-

Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde geçen Ümmü Zer' hadisinde de şu ifade yer almaktadır: **“İkinci kadın şöyle der: Kocamın haberini ifşa edemem, bir başlayınca bırakamamaktan korkarım; zira zikretmeye başlarsam, gizli açık ne varsa her kusur ve ayıbını (ücerahû ve бүcerahû) ortaya dökerim.”**⁴⁶⁰

١٧١٣ - الْعَجَلَةُ مِنَ الشَّيْطَانِ.

1713- Acelecilik şeytandandır.

Bu hadisi Tirmizî, Sehl b. Sa'd kanalıyla merfu olarak rivayet etmekte ve hakkında **“hasen bir hadistir”** demektedir.⁴⁶¹ Bu hadis daha önce “التَّائِي *Teennî Allah'tan, acelecilik ise şeytandandır*” rîvâyetinde geçmişti.⁴⁶²

١٧١٤ - الْعَدَاوَةُ فِي الْأَهْلِ، وَالْحَسَدُ فِي الْجِيرَانِ، وَالْمَنْفَعَةُ فِي الْإِخْوَانِ.

1714- Düşmanlık, aile içinde; haset, komşular arasında; menfaat de kardeşler arasında yaşanır.

Sehâvî Asıl'da şöyle demiştir:⁴⁶³ Bunun bir hadis olduğuna vâkîf olmadım. Sadece Beyhakî'nin *Şuabu'l-îmân*'ında Bîşr b. el-Hâris'in kendi sözü olarak geçen rivayette “aile içinde” lafzı yerine “akraba arasında” lafzı yer almaktadır.⁴⁶⁴

Necmüddîn el-Gazzî ise şunları söylemektedir:⁴⁶⁵ [Hadis değildir.] Bu manada Ukaylî'nin Ebû Musa'dan rivayet ettiği şöyle bir hadis mevcuttur: **“Akrabalarınızla ilişkiyi sürdürün, ancak onlarla komşuluk yapmayın. Zira komşuluk, aranızda kin ve nefret doğurur.”**⁴⁶⁶ Yine Ebû Nuaym'ın rivayetine göre Yahya b. Yemân şöyle demiştir: Bir adam Süfyân es-Sevrî'ye “Ben seni seviyorum” deyince, o da şu karşılığı verdi: “Beni nasıl

460 Buhârî, Nikâh 83; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 92.

461 Tirmizî, Birr 66.

462 Bk. 943 no'lu rivayet.

463 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 540, h.nr: 690.

464 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IX, 28, 37, h.nr: 6212, 6230.

465 Gazzî, *İtkân*, I, 352, h.nr: 1088.

466 Ukaylî, *ed-Duafâ*, II, 102, ravi nr: 565. Ancak Ukaylî, bu rivayet hakkında “münkerdir ve aslı yoktur” demektedir. (Çeviren)

sevmezsin ki! Çünkü sen benim ne amcamın oğlusun ne de komşusun!”⁴⁶⁷ Buradan hareketle şu söz de dillerde meşhur olmuştur: “Birbirinizden uzak kalın, birbirinizi seversiniz.”

١٧١٥ - عَدَاوَةُ الْعَاقِلِ، وَلَا صُحْبَةُ الْمَجْنُونِ.

1715- Akıllının düşmanlığını, delinin dostluğuna tercih ederim.

İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de “Hadis değildir” demektedir.⁴⁶⁸ Sehâvî de *Makâsîd*'da şunu söyler:⁴⁶⁹ Doğru bir sözdür. Ancak Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*'dan merfu olarak rivayet edilen “*Şu üç şeyden Allah'a sığınım...*” hadisinde, üç şey arasında “akıllının düşmanlığı” da zikredilmektedir.⁴⁷⁰

١٧١٦ - الْعَدُوُّ الْعَاقِلِ، وَلَا الصَّدِيقُ الْجَاهِلُ.

1716- Cahil/akılsız dostun olacağına akıllı düşmanın olsun.

Aliyyü'l-Kârî şöyle demiştir:⁴⁷¹ Vekî' bunu *Gurer*'de Süfyân'dan rivayet etmektedir. Ebû Hâzim şöyle der: “Salih bir düşmanımın olması, bana fâsik bir dostumun olmasından daha sevimlidir.”

Bu manada Necmüddîn el-Gazzî'nin zikrettiği ve “Hadis değildir” dediği “Akıllı düşman, cahil dosttan hayırlıdır” şeklinde bir söz de vardır. Abdullah b. Ahmed b. Hanbel'in *Zevâidü'z-Züh*d'ünde; onun tarikiyle de Ebû Nuaym'da yer alan bir rivayete göre, Ebû Hâzim şöyle demiştir: “Müslüman düşmanının senden nefret etmesi, senin için, fâcir dostunun seni sevmesinden daha hayırlıdır.”⁴⁷² Yine İbn Ebi'd-Dünyâ'nın *el-Akl* adlı eserinde Haccâc b. Yusuf kanalıyla gelen bir rivayete göre [Abdülmelik b. Mervân] şöyle demiştir: “Benim açımdan sırtını dönmüş bir akıllı, yüzünü dönmüş bir ahmaktan çok daha tercihe şayandır.”⁴⁷³

467 Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, 36. Ebû Nuaym, Muâviye ile bir zat arasında da benzer bir diyalog yaşandığını nakletmektedir. (Bk. *Hilye*, II, 300) -Çeviren-

468 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 105; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 244, h.nr: 288.

469 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 540-541, h.nr: 691.

470 Deylemî, *Firdevs*, I, 86, h.nr: 272.

471 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 244, h.nr: 287.

472 Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 245; Gazzî, *İtkân*, I, 353, h.nr: 1091.

473 Aclûnî'nin metninde bu söz, Haccâc-ı Zalim olarak bilinen Haccâc b. Yusuf'a

1717- Mercimek.

Buna dair açıklama “فُدِّسَ الْعَدَسُ/Mercimek kutsal kılındı” rivayetinde gelecektir.⁴⁷⁴ Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir: “Mercimeğe dair hadislerden hiçbirisi **sahih değildir.**”⁴⁷⁵

١٧١٨ - عَدُّوْ الْمَرْءِ مَنْ يَغْمَلُ بِغَمَلِهِ.

1718- Kişinin düşmanı, onunla aynı işi yapan kimsedir.

Sehâvî *Makâsîd*’da şöyle der: “Bunu bir hadis olarak bilmiyorum. Ancak bazı âlimler, şahitlikler konusunda bu sözün manasını esas almışlardır.”⁴⁷⁶ Aliyyü’l-Kârî de şunları söylemektedir: Hadis değildir. Ebû Nuaym’ın rivayetine göre Süfyân b. Uyeyne, Mekke’ye geldiğinde Münkedir ailesinden bir adam fetva veriyordu. Süfyân da gelip fetva vermeye başlayınca Münkedirli zat “Beldemize gelip fetva veren bu adam da kimmiş?” dedi. Bunun üzerine Süfyân ona “Muhammed b. Dînâr’ın⁴⁷⁷ bana aktardığına göre İbn Abbâs şöyle demiştir: Tevrat’ta şöyle yazılıdır: Düşmanım, benim işimin aynısını yapan kişidir” diye yazınca Münkedirli zat, Süfyân’a bir daha ilişmedi. Bu rivayetin aynısı Suyûtî’nin *Dürer*’inde de yer almaktadır. Ne güzel söylemişler:

nispet edilmekte, ancak kaynak gösterilen eserde Abdülmelik b. Mervân’ın sözü olduğu belirtilmektedir. Ayrıca ilgili sözün, küçük bazı lafız farklılıkları mevcuttur. (Bk. İbn Ebi’d-Dünyâ, *el-Akl ve fadluh*, Mısır, ts., s. 57, h.nr: 73) Bu bakımdan biz de çeviride, İbn Ebi’d-Dünyâ’nın ibaresini esas aldık. (Çeviren)

474 Bk. 1863 no’lu rivayet.

475 Gazzî, *İtkân*, I, 352, h.nr: 1089.

476 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 541, h.nr: 693.

477 *Keşfü’l-hafâ*’da bu şekilde yazılan bu isim, kaynak gösterdiği Aliyyü’l-Kârî’nin eserinde de aynı şekilde kaydedilmiştir. (Bk. Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 245, h.nr: 289) Ancak Suyûtî’nin *Dürer*’inin basılı nüshasında, “Muhammed ve İbn Dînâr” tarzında iki isim olarak geçmektedir. (Bk. Suyûtî, *Dürer*, s. 152, h.nr: 306) Rivayetin aslı ve Aliyyü’l-Kârî’nin de kaynak olarak kullandığı Ebû Nuaym’ın *Hilye*’sine baktığımızda ise bu ismin “Amr b. Dînâr” olduğunu görmekteyiz. (Bk. Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, 292) *Vallahu a’lem*. (Çeviren)

“Aynı makam ve mertebede olduğun kimseye asla güvenme!

Senin için doğurulmuş evladın olsa bile,

Zira her şeyin, kendi cinsinden bir âfeti vardır;

Demirin bile törpüsü başına beladır!”

١٧١٩ - الْعِدَّةُ دَيْنٌ.

1719- Söz vermek borçtur.

Taberânî *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ta, Kuzâî ve başkaları da bu hadisi İbn Mes’ûd’dan şu lafızla rivayet etmektedirler: Biriniz çocuğuna söz verip de sonra o sözünü tutmazlık etmesin. Zira Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: **“Söz vermek borçtur.”** Ebû Nuaym da bunu yine İbn Mes’ûd’dan “Biriniz çocuğuna söz verdiğinde o sözünü tutsun. Çünkü ben, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in şöyle buyurduğunu işittim...” diyerek aktardıktan sonra **“Söz vermek, (geri dönülemeycek) bir bağıştır”** lafzıyla zikretmektedir.⁴⁷⁸

Öte yandan Buhârî de bunu *el-Edebü’l-müfred*’inde mevkuf bir rivayet olarak nakletmektedir.⁴⁷⁹ Yine Taberânî ve Deylemî’nin Ali *radiyallahu anh*’dan merfu olarak rivayet ettikleri hadisin lafzı da şöyledir: (Allah Rasûlü) **“Söz vermek, borçtur”** dedikten sonra üç defa **“Söz verip de sözünü tutmayana yazıklar olsun!”** buyurmuştur. Kuzâî ise bu hadisi, sadece başlıktaki lafızla rivayet etmektedir. Keza Deylemî’de geçen bir rivayetin

478 Tespit edebildiğimiz kadarıyla Taberânî’nin ilgili eserinde bu hadisin, çocuğa söz verme ile ilgili kısmı bir rivayette, **“söz vermek borçtur”** lafzı ise başka bir rivayette geçmektedir. Bk. *el-Mu‘cemu’l-evsat*, IV, 23, h.nr: 3514, VIII, 32, h.nr: 7871. Kuzâî’de ise her ikisi aynı rivayette yer almasına rağmen **“söz vermek borçtur”** lafzı yerine **“söz vermek (geri dönülmeyecek) bir bağıştır”** lafzı zikredilmektedir. Bk. *Müsnedü’ş-Şihâb*, I, 39, h.nr: 6. Ayrıca bk. Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 259. Irâkî, Taberânî’deki rivayetlerin isnadında *meçhul* kimseler olduğunu, Heysemî de Hamza b. Dâvûd isimli ravinin *zayıf* sayıldığını belirtmektedirler. Ebû Hâtim er-Râzî, Ebû Nuaym rivayeti hakkında **“bâtıl bir hadistir”** değerlendirmesinde bulunmaktadır. (Bk. İbn Ebî Hâtim, *İlelü’l-hadîs*, VI, 628, h.nr: 2814; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 657, h.nr: 2; İbn Receb el-Hanbelî, *Câmiu’l-ulûm ve’l-hikem*, II, 484; Heysemî, *Mecma’*, IV, 166, h.nr: 6833) -Çeviren-

479 Buhârî, *el-Edebü’l-müfred*, s. 140, h.nr: 387. Bu rivayetin *sahih* olduğu belirtilmektedir. (Çeviren)

lafzı şöyledir: **“Bir söz veren kimse bir borç gibidir yahut ondan daha ağırdır.”** Burada “söz veren kimsenin verdiği o söz” kastedilmektedir. Yine Deylemî’ye ait bir lafız şöyledir: **“Mü’minin verdiği söz, bir borçtur. Mü’minin verdiği söz, el sıkışmak gibidir.”**

Aynı şekilde Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ta Kabâs b. Eşyem el-Leysî’den merfu olarak şunu rivayet eder: **“Söz vermek, (geri dönülemeyecek) bir bağıştır.”**⁴⁸⁰ Harâitî’nin *Mekârim*’de Hasan el-Basrî’den mürsel olarak aktardığı bir rivayet de şöyledir: Bir kadın, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’den bir şey istedi, ancak istediğini onda bulamayınca “Bana (bunu vereceğine dair) söz ver” dedi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de **“Şüphesiz söz vermek, (geri dönülemeyecek) bir bağıştır”** buyurdu. Bu rivayet aynı zamanda Ebû Dâvûd’un *Merâsîl*’inde de geçmektedir. Keza İbn Ebi’d-Dünyâ’nın *es-Samt*’ında Hasan el-Basrî’den gelen bir rivayete göre Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* **“Söz vermek, (geri dönülemeyecek) bir bağıştır”** buyurmaktadır. Harâitî ve İbn Ebi’d-Dünyâ’nın yine Hasan el-Basrî’den aktardıkları bir rivayet de şöyledir: Bir adam Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’den bir şey istedi. Allah Rasûlü **“Sana verebilecek bir şeyim yok”** deyince adam “Peki, bana söz verebilir misiniz?” diye sordu. Bunun üzerine Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: **“Söz vermek, (yerine getirilmesi gereken) bir vecibedir.”**⁴⁸¹ Sehâvî *Makâsîd*’da, bu hadisi ve tariklerini zikrettikten sonra şöyle demektedir: Bu hadisi, buna benzer hadislerle birlikte müstakil bir cüzde topladım. Bu cüzde sözünde durmamaya dair şu beyitler yer almaktadır:

“Avucun, iyilikte bulunma konusunda kilitten daha dar iken,

Dilin, söz verme konusunda arının devşirdiği (baldan) daha tatlıdır

Sana geleni belli bir süreye kadar (vereceğim diye) umutlandırırsın,

Ancak o vakit gelince de onu yüzüstü bırakıp su koyuverirsin!”

480 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, II, 209, h.nr: 1752. Bu rivayetin isnadında meçhul bir ravi olduğu ifade edilmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma’*, IV, 166-167, h.nr: 6834) -Çeviren-

481 Buraya kadarki rivayetlerin isnadlarına yönelik tenkitlerin yer aldığı ayrıntılı değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, III, 541-548, h.nr: 694, muhakkik Bedahşî’nin tahrir notları. (Çeviren)

Ka'b (b. Züheyr) de şöyle demiştir:

“Urkûb’un vaatleri, onun örnek edindiği atasözleri olmuştu.⁴⁸²

Onun sözleri ise boş vaatlerden başka bir şey değildi!”

Bir başkası da şöyle demiştir:

“Sözünde durmamak sende bir karakter hâline
gelmiş olduğu hâlde söz verdin,

Tıpkı Urkûb’un, Yetrab’da⁴⁸³ kardeşine verdiği sözler gibi...”

Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demiştir:⁴⁸⁴ İcazet talebi sadedinde bazı-
larına yazdığım beyitlerden bir kısmı şöyledir:

“Güzel bir şeyi vaat etmişsiniz, o hâlde vaadinizi yerine getirin

Zira sözünde durmak bir süs ve güzelliiktir.

Nitekim lafzını güvenilir âlimlerden rivayet ettiğimiz bir hadiste,

‘Söz vermek borçtur’ buyurulmaktadır.”

۱۷۲۰ - عُدْ مَنْ لَا يَعُودُكَ، وَأَهْدِ لِمَنْ لَا يُهْدِي إِلَيْكَ.

1720- Hasta olduğunda seni ziyaret etmeyi sen, o hasta olduğun vakit ziyaret et. Sana hediye vermeyen kimseye sen hediye ver.

Buhârî bunu *Târîh*’te, Beyhakî de Eyyûb b. Meysere’den **mürsel** olarak rivayet etmişlerdir.⁴⁸⁵ İleride bununla çelişen “لَا تَعُدْ مَنْ لَا يَعُودُكَ”/Hasta

482 Urkûb, hiçbir zaman yerine getirmediği vaatlerinden dolayı, “sözünde durmamanın” sembolü hâline gelmiş ve atasözlerine konu olmuş bir şahsiyettir. (Çeviren)

483 Yemâme yakınlarında bir yerin adıdır. (Çeviren)

484 Gazzî, *İtkân*, I, 353, h.nr: 1092.

485 Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, I, 410, ravi nr: 1307; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 416, h.nr: 7722. Beyhakî bu rivayetle ilgili olarak şunu söyler: “Hadis, *ceyyid bir mürseldir*. Bu bölümün başında güzel ahlâka dair yaptığımız açıklamayı pekiştirmektedir.” Hadis terminolojisinde *mürsel* rivayet, *zayıf* hadis kategorisinde yer alır. Ancak Beyhakî’nin burada *ceyyid* ifadesiyle kastettiği şey tam olarak net değildir. Eğer bununla hadisin manasını kastetmiş ise o vakit bir sorun olmadığı söylenebilir. Zira cümlesinin devamından bunu anlamak mümkündür. Ancak isnadı kastetmiş olması durumunda, Eyyûb b. Meysere’den rivayette bulunan tek kişinin Hişâm b. Urve olması; ayrıca Hişâm’ın da Eyyûb’un yanı sıra Ensâr’dan Kays isimli bir

olduğunda seni ziyaret etmeyi, sen de o hasta olduğunda ziyaret etme”
hadisi gelecektir.⁴⁸⁶

۱۷۲۱ - عَدْلُ يَوْمٍ وَاحِدٍ أَفْضَلُ مِنْ عِبَادَةِ سِتِّينَ سَنَةً.

1721- Bir günlük adalet, altmış yıllık ibadetten daha faziletlidir.

Deylemî'nin, Ebû Nuaym tarikiyle Ebû Hureyre'ye isnad ettiği bir hadis olup lafzı şöyledir: **“Bir saat adaletle hükmetmek yetmiş senelik ibadetten daha hayırlıdır.”**⁴⁸⁷

۱۷۲۲ - الْعَدْلُ حَسَنٌ وَلَكِنْ مِنَ الْأَمْرَاءِ أَحْسَنُ.

1722- Adalet güzeldir. Ancak idarecilerin adaleti daha güzeldir.

Deylemî'nin Ali *radiyallahu anh*'a ulaşan isnadıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁴⁸⁸

۱۷۲۳ - الْعَرَبُ سَادَاتُ الْعَجَمِ.

1723- Araplar, (Arap olmayan) acemlerin efendileridir.

zattan rivayette bulunduğu dair bir rivayetin bulunması (bk. 3033 no'lu rivayet), dolayısıyla hadisin asıl ravisi konusunda ihtilaf bulunması sebebiyle “ceyyid” sayılamayacağı öne sürülmektedir. Bu itibarla hadis *zayıf* sayılmıştır. (Ayrıntılar için bk. Gumârî, *el-Müdevvî*, IV, 441; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VI, 279, VIII, 320-321, h.nr: 2759, 3859) -Çeviren-

486 Bk. 3033 no'lu rivayet.

487 Bk. Ebu'l-Kâsım el-İsfahânî (Kıvâmu's-sünne), *et-Terğîb ve't-Terhîb*, thk. Eymen b. Sâlih b. Şa'bân, Kahire 1993, III, 109, h.nr: 2178-2179. Her iki lafızla gelen rivayetin de zayıf olduğuna dair bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 117, h.nr: 3305; Bûsîrî, *İthâfu'l-hıyara*, V, 40, h.nr: 4198. Ancak hadisin farklı sahâbîler kanalıyla gelen benzer manadaki rivayetlerle desteklenip *hasen* seviyesine yükseldiği de belirtilmiştir. (Bk. İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-âliye*, X, 90-93, h.nr: 2152, muhakkiklerin tahrir notları) -Çeviren-

488 Deylemî, *Firdevs*, II, 329-330, III, 92, h.nr: 3492, 4258. Rivayetin hem isnad hem de metin itibarıyla *uydurma* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Gumârî, *el-Müdevvî*, IV, 516-517; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VIII, 407, h.nr: 3936. (Çeviren)

Hadis değildir, aksine bazılarının sözlerindendir. Fakat cins açısından bakıldığı zaman doğrudur. Aliyyü'l-Kârî ise şöyle demiştir: “Bir aslı yoktur. Ancak manası sahihtir.”⁴⁸⁹

١٧٢٤ - عَرِضْتُ عَلَيَّ أَعْمَالُ أُمَّتِي، فَوَجَدْتُ مِنْهَا الْمَقْبُولَ وَالْمَرْذُودَ إِلَّا الصَّلَاةَ عَلَيَّ.

1724- Ümmetimin amelleri bana arzolundu ve bana salât etmenin dışında, bu amellerden kiminin kabul edilmiş, kiminin de reddedilmiş olduğunu gördüm.

Hafız Suyûtî “Bunun bir isnadına vâkıf olamadım” demektedir.⁴⁹⁰ Aliyyü'l-Kârî de şunu söyler: “Ancak manası, daha önce Ebu'd-Derdâ ve Ebû Süleyman ed-Dârânî'den nakledilen rivayetle sabittir.”⁴⁹¹

١٧٢٥ - عَرَفُوا وَلَا تُعَيِّنُوا.

1725- Tarif edip öğretin ama sert ve kaba davranmayın.

Âcurrî bunu *Ahlâku hameleti'l-Kur'ân* isimli eserinde Ebû Hureyre kanalıyla rivayet etmektedir. Buhârî'nin *el-Edebü'l-müfred*'inde de Âişe radiyallahu anhâ'dan şöyle bir rivayet nakledilmektedir: “**Yumuşak huy-lu ve nazik olmalısın! Sert ve kaba davranmaktan, çirkeflik ve haddi aşmaktan da sakın!**”⁴⁹²

Zerkeşî *Leâli*'de şöyle demektedir:⁴⁹³ Farklı sahâbîlerden gelen benzer manadaki destekleyici delillerden biri de Müslim'in Ebû Musa kanalıyla rivayet ettiği şu hadistir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Ebû

489 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 245, h.nr: 291. Ancak gerek Aliyyü'l-Kârî'nin, gerekse Aclûnî'nin bir hadis olarak aslı olmayan böylesi bir rivayetin, “Arap cinsinin acem cinsinin efendileri olması” açısından “mana itibariyle” nasıl sahih/doğru sayılabileceğinin gerekçelerini izah etmeleri gerekirdi. (Çeviren)

490 Suyûtî, *Dürer*, s. 149, h.nr: 298.

491 Aliyyü'l-Kârî'nin burada kastettiği rivayet, kendi kitabı *Mevzûât*'ta geçtiği gibi (bk. s. 236, h.nr: 269), bu kitapta da daha önce 1620 no'lu rivayet olarak geçmişti. (Çeviren)

492 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 116, h.nr: 311. Hadis sahihtir. (Çeviren)

493 Zerkeşî, *Leâli*, s. 93, h.nr: 24.

Musa ile birlikte Muâz'ı Yemen'e gönderirken onlara şu öğüdünü vermiştir: **“Kolaylaştırın, zorlaştırmayın. Öğretin ve nefret ettirmeyin.”**⁴⁹⁴ Suyûtî de *Dürer*'de şöyle demiştir:⁴⁹⁵ Bu hadisi Hâris ve Tayâlisî *Müsned*'lerinde, Beyhakî de *el-Medhal*'de şu lafızla rivayet etmişlerdir: **“Öğretin, ancak sert ve kaba davranmayın. Zira öğreten kimse (muallim), sert ve kaba davranan (muannif) kimseden hayırlıdır.”**⁴⁹⁶

١٧٢٦ - عَذْرُهُ أَشَدُّ مِنْ ذَنْبِهِ.

1726- Özrü kabahatinden büyük.

Aliyyü'l-Kârî “Hadis değildir” demiştir.⁴⁹⁷ Meşhur olan lafzı “عَذْرُهُ أَفْجُ” **Özrü kabahatinden daha çirkin** şeklindedir. Necmüddîn el-Gazzî de şöyle der: “Özrü, yaptığından daha çirkin” sözü, yaygın bir atasözüdür, hadis değildir.⁴⁹⁸ Sehâvî ise *Makâsıd*'da şunu söyler:⁴⁹⁹ “Özrü kabahatinden büyük” ifadesi atasözlerinden biridir. Dineverî'nin *el-Mücâlese* adlı eserinde İbn Ebî'd-Dünyâ tarafından nakledilen bir rivayete göre Ömer b. Abdülazîz şöyle demektedir: **“En hayırlısı yalan söylemek olan iki huy, kuşkusuz kötü iki huydur. Zira adam önce yalan söylemek ister sonra da bu yaptığından dolayı özür dilemeye kalkar.”**⁵⁰⁰

١٧٢٧ - عَرَفَ الْحَقُّ لِأَهْلِهِ.

1727- Hakkı, sahibine teslim etti.

Sehâvî *Makâsıd*'da şöyle demektedir:⁵⁰¹ Ahmed b. Hanbel'in Esved b. Serî'den merfu olarak rivayet ettiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi*

494 Müslim, Cihâd 7.

495 Suyûtî, *Dürer*, s. 148, h.nr: 293.

496 Bk. Tayâlisî, *Müsned*, IV, 269, h.nr: 2659; Beyhakî, *el-Medhal*, s. 370, h.nr: 627. Sehâvî, İbn Adiy'in bu rivayetin isnadındaki Humeyd b. Ebî Süveyd ile ilgili olarak “münkerü'l-hadîstir” dediğini aktarmaktadır. Aynı değerlendirmeyi Beyhakî de yapmaktadır. (Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, III, 77, ravi nr: 438; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, III, 256, h.nr: 1614; Sehâvî, *Makâsıd*, III, 605-606, h.nr: 718) -Çeviren-

497 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 245, h.nr: 290.

498 Gazzî, *İtkân*, I, 354, h.nr: 1096.

499 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 549-550, h.nr: 696.

500 Dineverî, *Mücâlese*, V, 433, h.nr: 2307.

501 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 550, h.nr: 698.

ve *sellem* bu sözü, “Allah’ım! Sana tevbe ediyorum!” diyen esire hitaben söylemiştir. Bu hadiste ayrıca “*onu saliverin*” ifadesi de geçmektedir.

Necmüddîn el-Gazzî ise şunu söylemektedir:⁵⁰² Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bunu, “Allah’a tevbe ediyorum, Muhammed’e tevbe etmiyorum!” diyen esire hitaben söylemiştir. Bu rivayeti de Ahmed b. Hanbel ve Taberânî, Esved b. Serî kanalıyla nakletmektedirler. Ancak isnadı **zayıftır**. Bir lafızda da (esirin sözü) şöyle geçmektedir: “Allah’ım! Kuşkusuz ben sana tevbe ediyorum, Muhammed’e tevbe etmiyorum!”⁵⁰³

١٧٢٨ - الْعِرَافَةُ أَوْلُهَا مَلَامَةٌ، وَآخِرُهَا نَدَامَةٌ، وَالْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

1728- Irâfenin⁵⁰⁴ başı, (insanlar yahut Allah ve melekler tarafından) kınanma ve yerilme, sonu ise pişmanlık ve kıyamet günü azaptır.

Tayâlisî’nin Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁵⁰⁵ Dillerde meşhur olan lafzı ise şudur: “*Irâfe haktır, urefâ ise cehennem ateşindedirler.*”

502 Gazzî, *İtkân*, I, 355, h.nr: 1100.

503 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 353, h.nr: 15587; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebir*, I, 286, h.nr: 839; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 284, h.nr: 7654. Hâkim, bu hadisin isnadının sahih olduğunu belirtmişse de Zehebî bu değerlendirmeye karşı çıkarak Muhammed b. Mus’ab’ın zayıf bir ravi olduğunu ifade etmiştir. (Hadisin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 260, h.nr: 2; İbnü’l-Mulakkın, *Muhtasarı Telhîsi’z-Zehebî*, VI, 2869, h.nr: 967; Bûsîrî, *İthâfu’l-hıyara*, VII, 410, h.nr: 7207; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, VIII, 323, h.nr: 3862; Sehâvî, *Makâsîd*, III, 550-552, h.nr: 698, muhakkik Bedahşî’nin tahrir notları) -Çeviren-

504 Irâfe: Sivil veya askerî bir topluluğun başında bulunma görevine verilen isimdir. Bu görevi yürüten kimseye, “bilen kişi” anlamında “*arîf* (çoğulu *urefâ*)” denilir. Kelimenin idarî ve askerî bir terim olarak kullanılması muhtemelen, arîflerin başında bulundukları topluluğun durumunu bilmeleri ve gerektiğinde âmirlerine o konuda bilgi vermeleri sebebiyledir. (Geniş bilgi için bk. Fahrettin Atar, “Arîf,” *DÎA*, III, 360) -Çeviren-

505 Tayâlisî, *Müsned*, IV, 259, h.nr: 2649; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, X, 166, h.nr: 20226. Bu rivayetin *hasen* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahîha*, IV, 636, h.nr: 1982. (Çeviren)

١٧٢٩ - الْعِرَافَةُ حَقٌّ، وَلَا بُدَّ لِلنَّاسِ مِنْ عَرِيفٍ، وَالْعَرَفَاءُ فِي النَّارِ.

1729- *Irâfe* hak'tır. İnsanların mutlaka bir *arife* ihtiyaçları vardır. Ancak *urefâ* da cehennem ateşindedirler.

İbn Hacer *Fethu'l-Bârî*'de şöyle demiştir:⁵⁰⁶ Bu hadisi Ebû Dâvûd, Mikdâm b. Ma'dîkerib'den merfu olarak rivayet etmiştir.⁵⁰⁷ Ahmed b. Hanbel ve İbn Huzeyme'nin de Ebû Hureyre yoluyla merfu olarak naklettikleri ve İbn Huzeyme'nin **sahih** saydığı rivayetin lafzı şöyledir: **"Umerâya (yöneticilere) yazıklar olsun, urefâya yazıklar olsun!"**⁵⁰⁸ *el-Câmiu's-sağîr*'de ise şu lafızla geçmektedir:⁵⁰⁹ **"İrâfenin başı, (insanlar yahut Allah ve melekler tarafından) kınanma ve yerilme, sonu ise pişmanlık ve kıyamet günü azaptır."** Bunu da Tayâlisî, Ebû Hureyre kanalıyla rivayet etmektedir.

١٧٣٠ - الْعِرَاقُ دَسَاسٌ.

1730- Soy/damar çeker.

Deylemî ve Beyhakî'nin İbn Abbâs kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Hadisin başı şöyledir: **"İnsanlar madenler gibidir. Soy/damar çeker. Kötü edep ve terbiye, kötü damar gibidir."**⁵¹⁰ Medînî'nin

506 İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XIII, 169.

507 Ebû Dâvûd, Harâc 5. Ancak buradaki lafız biraz farklıdır. Allah Rasûlü, Mikdâm'a **"Emir yahut katip veya arîf olmaksızın ölürsen kurtuluşa erersin"** buyurmaktadır. (Çeviren)

508 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 275, h.nr: 8627; Tayâlisî, *Müsned*, IV, 257, h.nr: 2646; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, XI, 84, h.nr: 6217; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 102, h.nr: 7016. Hâkim bu hadisin isnadının sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona bu konuda muvafakat etmiştir. Ayrıca hadisin güvenilir raviler kanalıyla geldiğine dair bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, I, 321, III, 115, h.nr: 1177, 3296; Heysemî, *Mecma'*, V, 200, h.nr: 9017. (Çeviren)

509 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 379.

510 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 349, h.nr: 10469; Deylemî, *Firdevs*, IV, 299, h.nr: 6878. Rivayetin zayıf olduğuna dair bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, VII, 430, ravi nr: 1681; İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, II, 127, h.nr: 1014; Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, III, 569-570, ravi nr: 7622; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, V, 66, h.nr: 2047. (Çeviren)

'*Udyîu'l-umri ve'l-eyyâm fi'stinâi'l-ma'rûfi ile'l-liâm* isimli kitabında Enes kanalıyla gelen rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Soyu temiz ve iffetli insanlarla evlenin. Zira (çocuk) soyuna/damarına çeker.”**⁵¹¹

Necmüddîn el-Gazzî'nin de zikrettiği bu hadis, ileride “nûn” harfinde gelecektir.⁵¹² Ayrıca daha önce bu hadis Ömer ve Enes *radiyallahu anhümâ* kanalıyla gelen bir rivayet olarak **“تَحَبُّوا لِنُطْفَتِكُمْ/Nutfeleriniz için kadının hayırlısını seçin”** hadisinde geçmişti.⁵¹³ Dillerde meşhur olan lafzı ise **“العِرْقُ نَزَّاعٌ/el-ırku nezzâun”** şeklindedir.

١٧٣١ - عِزُّ الْمُؤْمِنِ اسْتِغْنَاؤُهُ عَنِ النَّاسِ.

1731- Mü'minin izzeti, (kendi elindekiyle yetinerek) insanlara muhtaç olmamasıdır.

Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta, ayrıca Kuzâî'nin ve *el-Elkâb*'da Şîrâzî'nin rivayet ettiklerine göre, Sehl b. Sa'd şöyle demektedir: Cebrail *aleyhisselâm*, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e geldi -bir lafza göre de Cebrail bana geldi- ve şöyle dedi: **“Ey Muhammed! Dilediğin kadar yaşa, mutlaka öleceksin. Dilediğin gibi davran, zira mutlaka hesabını vereceksin. Dilediğin şeyi sev, bir gün mutlaka ondan ayrılacaksın. Bil ki mü'minin şerefi, gece ibadete kalkmasıdır. İzzeti ise (kendi elindekiyle yetinip) insanlara muhtaç olmamasıdır.”**⁵¹⁴ Bu hadisi ayrıca Ebu's-Şeyh, Ebû Nuaym ve Hâkim de rivayet etmiş; Hâkim isnadını **sahih** saymış, Irakî ise **hasen** kabul etmiştir.⁵¹⁵ Bu konuda Ebû Hureyre ve İbn Abbâs'tan

511 Bu hadisin *zayıf* olduğuna dair bk. İbnü'l-Kayserânî, *Zehîratü'l-huffâz*, thk. Abdurrahmân el-Ferîvâî, Riyad 1996, II, 1147, h.nr: 2433; İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, II, 127, h.nr: 1015; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 479, h.nr: 4. Elbânî ise *uydurma* olduğunu iddia etmektedir. Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VII, 411-412, h.nr: 3401. (Çeviren)

512 Bk. 2793 no'lu rivayet.

513 Bk. 960 no'lu rivayet.

514 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 306. Bu rivayetin isnadının *hasen* sayıldığına dair bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, I, 333, h.nr: 1223; Heysemî, *Mecma'*, X, 219, h.nr: 17644; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 483, h.nr: 831. (Çeviren)

515 Hâkim, *Müstedrek*, IV, 360, h.nr: 7921; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 253. Hâkim, bu hadisin isnadının *sahih* olduğunu belirtmekte, Zehebî de bu hususta ona muvafakat etmektedir. Ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsid*, III, 555-556. (Çeviren)

gelen rivayetler de vardır. Ancak İbn Abbâs hadisi **mevkuftur**. Lafzı da şöyledir: “Mü’minin şerefi, gece ibadete kalkmasıdır. İzzeti ise insanların elindekine (عما في أيدي الناس) göz dikmemesidir.” Bu rivayet ileride gelecektir.⁵¹⁶ Öte yandan Kuzâî de bu hadisi, yine Sehl kanalıyla, Cebrail’den aktarılan bir söz olarak değil de Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*’in kendi sözü olarak, ancak (عَنِ النَّاسِ/ani’n-nâs) lafzıyla rivayet etmektedir.⁵¹⁷

١٧٣٢ - الْغَزْلَةُ رَاحَةٌ مِنْ خُلَاطِ الشُّوْءِ.

1732- Uzlet, kötü insanların arasına karışmaktan kurtulup rahata kavuşmaktır.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:⁵¹⁸ Buhârî bunu bab başlığı olarak kullanmış ve bu başlık altında Ebû Saîd hadisini zikretmiştir.⁵¹⁹ Ayrıca bu hadis ileride “الوحدة/**Yalnız kalmak...**” rivayetinde gelecektir.⁵²⁰

١٧٣٣ - الْغِزُّ مَقْسُومٌ، وَطَلَبُ الْغِزِّ عُمُومٌ وَأَخْزَانٌ.

1733- İzzet paylaştırılmıştır. İzzeti talep etmek ise gam ve hüznlerden ibarettir.

Bir lafızda “**İzzet talebi paylaştırılmıştır**” şeklinde geçmektedir. Sehâvî *Makâsıd*’da şöyle demektedir: “Sem’ân b. el-Mehdî’nin nüshasında⁵²¹ Enes’ten merfu olarak gelen bu rivayetin lafzı **sahih değildir**.”⁵²² İbnü’l-Gars da şöyle demiştir: “Yani Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e kadar dayandırılması sahih değildir, ancak manası sahihtir.”

516 Bk. 2859 no’lu rivayetin açıklaması.

517 Kuzâî, *Müsnedü’ş-Şihâb*, I, 121, h.nr: 151.

518 Gazzî, *İtkân*, I, 357, h.nr: 1106.

519 Buhârî, Rikâk 34.

520 Bk. 2893 no’lu rivayet.

521 Zehebî, bu nüshanın Sem’ân adına uydurulmuş düzmece bir nüsha olduğunu belirtmekte ve “Bu nüshayı uyduran kişiyi Allah kahretsin!” diye beddua etmektedir. (Bk. *Mîzânü’l-i’tidâl*, II, 234, h.nr: 3553) -Çeviren-

522 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 561, h.nr: 702; Gazzî, *İtkân*, I, 357, h.nr: 1105.

١٧٣٤ - عَشَ مَا شِئْتَ فَإِنَّكَ مَيِّتٌ، وَأَحِبِّ مَنْ شِئْتَ فَإِنَّكَ مُفَارِقُهُ، وَاعْمَلْ مَا شِئْتَ فَإِنَّكَ مَجْزِي بِهِ.

1734- Dilediğin kadar yaşa, mutlaka öleceksin. Dilediğini sev, bir gün mutlaka ondan ayrılacaksın. Dilediğin gibi davran, zira mutlaka hesabını vereceksin.

Bu hadis biraz önce “عزُّ الْمُؤْمِنِ/Mü'minin izzeti...” rivayetinde geçmiş-
ti.⁵²³

١٧٣٥ - عَاشَ نُوحٌ أَلْفَ سَنَةٍ وَأَرْبَعِمِائَةٍ سَنَةٍ.

1735- Nuh aleyhisselâm bin dört yüz sene yaşamıştır.

Deylemî bu hadisi *Müsnedü'l-Firdevs*'te Enes'ten şu ziyade ile rivayet etmektedir:⁵²⁴ “**Üc b. Unuk da üç bin yedi yüz sene yaşamıştır.**”⁵²⁵

١٧٣٦ - عَظِّمُوا مِقْدَارَكُمْ بِالْتَّعَافُلِ.

1736- Görmezden gelerek değer ve itibarınızı artırın.

Sehâvî *Asıl*'da şöyle demiştir: Bunu bilmiyorum. Ancak Kur'ân'da “**Size açıklandığı zaman sizi üzecek şeyler hakkında soru sormayın**”⁵²⁶ buyrulmaktadır.⁵²⁷ İbnü'l-Gars da şöyle söylemektedir: (Arapların) “Ken-di itibarını ve vakarını koru” şeklindeki sözleri de bunun gibidir. Arap şa-irleri de bu hususu şu dizelerle dile getirmişlerdir:

523 Bk. 1731 no'lu rivayet.

524 Deylemî, *Firdevs*, III, 59, h.nr: 4164. Üc b. Unuk ile ilgili bu ve benzeri rivayetlerin, zındıkların uydurması olduğuna dair ayrıntılar için bk. İbn Kayyım el-Cevziyye, *el-Menâru'l-münîf*, s. 76-77, h.nr: 135. (Çeviren)

525 Üc b. Unuk, İsrailiyat kaynaklı efsanevi bir dev olarak bilinmektedir. (Geniş bilgi için bk. Nebî Bozkurt, “Üc b. Unuk,” *DİA*, XLII, 34) -Çeviren-

526 Mâide 5/101. Bu âyetin konuyla ilgisi ise kanaatimizce şudur: “Üstünüze vazife olmayan şeyleri sorup soruşturmayın. Görmezden gelin, farkında değilmişçesine davranın. Aksi hâlde sizi üzecek şeylere muhatap olursunuz ve itibarınız sarsılır.” *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

527 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 564, h.nr: 705. Ayrıca bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 246, h.nr: 295.

“Aşağılık birine uğrarım da bana sövüp sayar, ben ise onu affederim,
Sonra da ‘Beni alakadar etmiyor’ der geçerim.”

Mütenebbî de şöyle söyler:

“Kavmine efendi olamaz asla (gerçekten) saf olanlar,
Kavminin efendisidir ancak saf ayağına yatanlar!”

İbnü'l-Verdî ise şunu söyler:

“Birtakım işleri görmezden gel,
Zira ancak görmezden gelenler övülürler!”

Öte yandan Ali *radiyallahu anh* da şöyle demiştir: **“Görmezden gelmek, pek çok belayı defeder.”**

١٧٣٧ - الْعِصْمَةُ أَنْ لَا تَعْدَ.

1737- Günaha girmekten korunmak, (seni günaha sokacak bir şey) bulamamandır.

Sehâvî *Asıl*’da şöyle demiştir: “Fakirlik, (potansiyel) suçluların ayak bağıdır” sözü de buna benzer niteliktedir.⁵²⁸ Bu lafızla gelmiş değildir. Ancak **“Kullarımdan bazılarına sadece fakirlik yarar. Zira onu zenginleştirirsem bu onu perişan edecektir...”**⁵²⁹ hadisi her iki rivayete de işaret etmektedir.⁵³⁰ Dillerde meşhur olan lafzı ise **“مَنْ الْعِصْمَةُ/Günaha girmekten koruyacak şeylerdendir...”** şeklindedir.⁵³¹

١٧٣٨ - عَفُوا تَعِفْ نِسَاؤُكُمْ، وَبَرُّوا آبَاءَكُمْ تَبَرُّكُمْ أَبْنَاؤُكُمْ.

1738- Siz iffetli olun ki kadınlarınız da iffetli olsunlar. Anne-babalarınıza iyi ve saygılı davranın ki çocuklarınız da size iyi ve saygılı davransınlar.

528 Bu söz ileride 1836 no’lu rivayet olarak gelecektir. (Çeviren)

529 Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 318; Beyhakî, *el-Esmâ ve’s-sıfât*, I, 307, h.nr: 231. Ancak rivayetin bu lafızla zayıf olduğu belirtilmiştir. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, I, 32, h.nr: 27; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, IV, 256-258, h.nr: 1775) -Çeviren-

530 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 561, h.nr: 704.

531 Küçük lafız farkıyla bu rivayet 791 no’lu hadis olarak geçmişti. (Çeviren)

Taberânî'nin Câbir'den, Deylemî'nin de Ali *radiyallahu anh*'dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis olup lafzı şöyledir: **“Zina etmeyin, aksi hâlde kadınlarınızdan aldığınız haz ve zevk yok olup gider. Siz iffetli olun ki, kadınlarınız da iffetli olsunlar. Çünkü filancaoğulları zina ettikleri zaman, kadınları da zina etmişlerdir.”** Bu konuda Câbir ve Ali *radiyallahu anhümâ*'dan başka sahâbîlerden de rivayetler gelmiştir.⁵³² Öte yandan bu rivayet, Şa'rânî'nin *el-Bedrü'l-münîr* adlı eserinde şu lafızla geçmektedir: **“İnsanların kadınlarına göz dikmeyip iffetli davranın ki kadınlarınız da iffetli olsunlar. Anne-babalarınıza iyi ve saygılı davranın ki çocuklarınız da size iyi ve saygılı davransınlar.”** Bu rivayeti, Taberânî ve başkaları merfu olarak nakletmektedirler. Allâme Mearî de bu konuyu şu şekilde nazma dökmüştür:

“Siz iffetli olursanız, kadınlarınız da günah hususunda iffetli olurlar.

Müslümana yakışmayan şeylerden de uzak durun.

Ey adam olma haysiyetini çiğneyen ve fesat yolunu tutan kişi!

Bilesin ki şerefli bir hayat süremeyeceksin.

Başkalarıyla iki bin dirhem karşılığı zina eden kimsenin,

Kendi ailesiyle çeyrek dirhem karşılığında zina edilecektir.

Çünkü zina bir borçtur; eğer o borcu alacak olursan,

Bilesin ki o borcu, senin ev halkın ödeyecektir!”

532 Hz. Ali kanalıyla gelen rivayetin lafzının yer aldığı kaynak için bk. Ebû Bekir el-Bezzâz, *Kitabu'l-Fevâid (el-Gaylâniyyât)*, thk. H. K. Es'ad Abdülhâdî, Riyad 1997, s. 139, h.nr: 100. Başlıktaki lafzıyla ancak farklı sahâbîler kanalıyla nakledilen rivayetler için bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 299, h.nr: 1002 (İbn Ömer); VI, 241, h.nr: 6295 (Hz. Âişe); Hâkim, *Müstedrek*, IV, 170-171, h.nr: 7258, 7259 (Ebû Hureyre ve Câbir); Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 335 (Câbir). Bu rivayetler içerisinde İbn Ömer rivayetinin isnadı, Münzirî tarafından *hasen*, Heysemî tarafından ise bir kişi dışında Buhârî ve Müslim'in ravilerinden oluşan bir isnad olarak değerlendirilmiş; Ebû Hureyre, Hz. Âişe ve Câbir rivayetleri ise *zayıf* sayılmıştır. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 218, 321, 322, h.nr: 3758, 3759, 4263, 4266; Heysemî, *Mecma'*, VIII, 81, 138, 139, h.nr: 13063, 13403, 13404. İbnü'l-Cevzî de Hz. Ali, Câbir ve İbn Abbâs kanalıyla gelen rivayetleri *Mevzûât* isimli eserine almıştır. Bk. III, 106-108. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, V, 57-59, 62-64 h.nr: 2039, 2043) Ancak Gumârî, bu hadisin Câbir, Hz. Âişe, İbn Abbâs, İbn Ömer, Ebû Hureyre, Enes b. Mâlik ve Hz. Osman gibi farklı sahâbîler kanalıyla birçok tarikten rivayet edildiğini ve bunların birbirine eklenmesiyle *hadisin kuvvet kazandığını* vurgulamaktadır. (Bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, IV, 452) *Vallahu a'lem.* (Çeviren)

١٧٣٩ - عَفُوُّ اللَّهِ أَكْبَرُ مِنْ ذُنُوبِكُمْ.

1739- Allah'ın affı, sizin günahlarınızdan daha büyüktür.

Askerî, Ebû Nuaym ve Deylemî'nin Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayet ettiklerine göre Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* bu sözü Cübeyb b. el-Hâris'e hitaben söylemiştir.⁵³³ Ayrıca Askerî şöyle der: Abdülmelik b. Mervân da bu sözü esas alıp minberde şunları söylemiştir: "Allah'ım! Günahlarım büyüdü ve arttı. Şüphesiz senin affın da bu günahlarımdan daha büyük ve daha çoktur."⁵³⁴

Yine Ebû Nüvâs diye şöhret bulan el-Hasen b. Hânî' de bu sözden hareketle şu duayı etmektedir: "Ey günahları çok olan kişi! Allah'ın affı, senin günahından daha büyüktür." Ayrıca bu meseleyi şu şekilde dizelere dökmüştür:

"Ya Rab! Günahlarım artarak büyümüşse eğer,

Bilirim ki senin affın daha büyüktür,

Eğer sadece iyilik edenler senden umutlarını kesmeyecekse

Cürüm işleyenler kime dua edip niyazda bulunmalıdır!

Ey Rabbim! Senin emrettiğin üzere yalvarıp
yakararak sana dua ediyorum,

Benim ellerimi geri çevirirsen eğer, bana
senden gayrı kim merhamet eder?

Kurtuluş vesilem olarak sana, ümidimi, senin güzel affını,

Sonra da Müslüman oluşumu arzede bilirim ancak."

Demîrî'nin *Hayâtü'l-hayevân*'da naklettiğine göre Ebû Nüvâs, ölümünden sonra rüyada görülür ve kendisine "Allah sana nasıl muamelede bulundu?" diye sorulur. O da "Tevbemden ve hastalığım esnasında söylediğim beyitlerden dolayı beni bağışladı" cevabını verir. O beyitler de şu

533 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 122, h.nr: 4854. Heysemî, bu rivayetin isnadında Nuh b. Zekvân adında zayıf bir ravi bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, X, 200, h.nr: 17531) -Çeviren-

534 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XXXVII, 155.

zikredilenlerdir. Ben de bu beyitleri hem tahmîs ettim⁵³⁵ hem de aslı bana ait olan tahmîs suretinde bir ilavede bulundum. Tahmîs ettiğim beyitler şöyledir:

“Ya Rab! Ben sana bir tevbede bulunuyorum,

Onunla günahımı silesin ve rahmetini umuyorum,

Onunla bana lütufta bulun, aynı zamanda şefkat eyle!

Ya Rab! Günahlarım artarak büyümüşse eğer,

Bilirim ki senin affın daha büyüktür

Ya Rab! Kesin inanarak senden niyazda bulunuyorum,

Kuşkusuz nimetler, iman eden bir kulun varacağı son yerdir

Gerçekten de hatalarından dolayı lanete uğramış olsa bile!

Eğer sadece iyilik edenler senden umutlarını kesmeyecekse,

Cürüm işleyenler kime dua edip niyazda bulunmalıdır!

Ya Rab! Sana koşarak yöneldim,

Günahımı itiraf ederek senin kerem kapında olayım diye,

Yalvararak (günahımın) örtülmesini niyaz ediyorum,

Ey Rabbim! Senin emrettiğin üzere yalvarıp
yakarak sana dua ediyorum

Benim ellerimi geri çevirirsen eğer, bana
senden gayrı kim merhamet eder?

Ya Rab! Arzuladığımız ve olmasını umduğumuz her işte

Sen (talimat ve mesajları) titizlikle takip edilen ve umut kapısı olansın!

Rahîm ve affedici olan sensin, senin lütfu
keremin arzu ve temenni edilir.

Kurtuluş vesilem olarak sana, ümidimi, senin güzel affını,

Sonra da Müslüman oluşumu arzedeabilirim ancak.”

535 Tahmîs: “Beşleme” anlamına gelir. Bir gazelin ya da bir kasidenin her beyitinin önüne aynı vazin ve kafiyede üç mısra eklenerek muhammes hâline getirmeye “tahmîs etme” denilir. (Bk. <https://www.turkedebyati.org/tahmis.html>) -Çeviren-

Aslı bana ait olan bir tahmîste ise şöyle söyledim:

“Ya Rab! Bana öyle bir hayat bahşet ki senin rızan için

İbadet edeyim ya ilâhî ve zühd içinde yaşayayım,

Sana daha yakın olayım, huzuruna şahit olayım.

Ya Rab! Sana doğru yönelmiş durumdayım,

Lütfunla bir merhamet olmasını diliyorum.

Ya Rab! Rahmet eyle bana, zira sen niyazgâhımızsın.

Kıyamet günü korkunç olan her şeyde,

Ve bütün hâllerimde... Sen haddi aşana müsamaha eyle!

Ya Rab! Senden gayrı kime yönelinip kimden niyaz edilir ki?

Bebeklerin, tabiatıyla suçluların da saçlarının ağardığı o günde!

Ya Rab! Ben acizim ve kusurluyum,

Yaptıklarımın çirkinliğinden dolayı şaşkıyım,

Lütfunla ayıpların örtülmesi için dua ediyorum,

Rahmet eyle ya Rab, keder ve sıkıntı olmasın hiçbir hâlimde,

Zira sensin nimetler bahşeden!”

١٧٤٠ - عَقُولُهُنَّ فِي فُرُوجِهِنَّ - يَغْنِي النِّسَاءَ.

1740- Kadınların akli fikri cinsel uzuvlarındadır.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demektedir:⁵³⁶ Bunun aslı yoktur. Ancak Kurtubî *Tezkira*'da Ali *radıyallahu anh*'ın şöyle dediğini aktarır: “Ey insanlar! Kadınların emrine itaat etmeyin! Ayrıca onların, hiçbir kocanın işini çekip çevirmelerine müsaade etmeyin. Çünkü onlar kendi arzu ve isteklerine bırakılırlarsa mülkü ifsad ederler, mülk sahibine de asi davranırlar. Biz onların yalnız başlarına kaldıklarında dinlerinin olmadığını; şehvetleri söz konusu olduğunda pervasız davrandıklarını ve hiç çekinmediklerini gördük. Onlardan az zevk ve haz alınır ama yaptıklarına çok hayret edilir! İyi olanları bile günahkâr, kötü olanları ise zinâkâr. Gunahtan korunmuş (masum)lar ise zaten bulunmazlar! Onlara Yahudilerden geçen üç huy var-

dır: Zalim oldukları hâlde mazlummuş gibi dert yanarlar, yalan yere yemin ederler ve çok hevesli oldukları hâlde istemez görünürler. O sebeple bunların şerlilerinden Allah'a sığının, hayırlılarına karşı da dikkatli olun!" Yine merfu bir hadiste şöyle geçer: **"Benden sonra erkeklere kadınlardan daha zararlı bir fitne (imtihan sebebi) bırakmadım."**⁵³⁷ Bir diğer hadiste de şöyle denilir: **"Kendine hakim, dirayetli bir adamın aklını sizden daha fazla çelebilecek akıllı ve dini eksik daha başka bir varlık görmüş değilim."**⁵³⁸ Ayrıca bir hadiste şöyle buyrulur: **"...Onlar erkeklerin gönlünü çelmeye çalışan/öteki kadınları kendileri gibi giyinmeye zorlayan ve yürüyüşlerinde gönlü erkeklerde olan/kırtarak yürüyen/ahlâksızca davranmaya meyilli kadınlardır."**⁵³⁹ Ebu'l-Hattâb b. Dihye'nin şu sözü ise ne güzeldir: "Ey Allah'ın kulları! O kadınlara karşı dikkatli olun ve onlardan uzak durun. Onların sevgilerine güvenmeyin, verdikleri sağlam sözlerle de kanmayın. Zira onların akıl ve din eksiklikleri, zaten onlar hakkında uzun laf etmeye ihtiyaç hissettirmez."⁵⁴⁰ *Vallahu a'lem.*

١٧٤١ - علامة الإذن التيسير.

1741- (Bir şeye) izin vermenin alameti kolaylaştırmaktır.

- 537 Buhârî, Nikâh 17; Müslim, Zikir 97, 98. Bu hadis ileride 2197 no'lu rivayet olarak ayrıca değerlendirilecektir.
- 538 Buhârî, Hayz 6; Müslim, Îmân 132.
- 539 Müslim, Cennet 52.
- 540 Buraya kadarki alıntı için bk. Kurtubî, *et-Tezkira*, s. 818-819. Ancak Kurtubî, burada geçen ve Hz. Ali'ye nispet ettiği sözleri, muteber herhangi bir kaynağa dayandırmadan nakletmektedir. Dolayısıyla hadis tekniği bakımından itibara alınması mümkün gözükmemektedir. İlgili merfu hadisler ise Buhârî ve Müslim gibi kaynaklarda geçmektedir. Ayrıca bunların makul ve meşrû çerçevede yorumlanması mümkündür. Fakat gerek Aclûnî, gerekse nakilde bulunduğu Sehâvî'nin bu hadisleri ve diğer rivayetleri, "kadınların akıl ve fikrinin cinsel uzuvlarında olması" yönündeki asılsız rivayete dolaylı bir şekilde katkı sağladığını düşünerek eserlerine aldıkları anlaşılmaktadır. Böyle bir yaklaşım kanaatimizce isabetli değildir. Nitekim Gazzî de bu sözün "çoğunlukla kendini bilmeyen, düşük karakterli zevatın dilinde dolaştığını" belirtir. (Bk. *İtkân*, I, 360, h.nr: 1118)
- Çeviren-

İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de şöyle demiştir: "Hocamız Sehâvî, bunu bu şekliyle başlığa almış, ancak hakkında herhangi bir şey söylememiştir. Gerçekte bu bir hadis değildir."⁵⁴¹

Aliyyü'l-Kârî de şöyle demiştir: Bir rivayette de şu ibare geçmektedir: **"(Bir işe) müsaade etmenin alâmeti, o işin kolaylaştırılmasıdır."**⁵⁴²

Necmüddîn el-Gazzî ise şunları söylemektedir:⁵⁴³ Hikmetli sözlerden biri olabilir. Fakat merfu bir rivayet olarak bilinmemektedir. Aynı şey, **"Allah bir şeyi dileyince, onun sebeplerini hazırlar"** lafzıyla dillerde dolaşan söz için de geçerlidir. Evet, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in dualarından biri de şudur: **"Allah'ım! Her zorluğu kolaylaştırmada bana lütfeyle. Zira her zorluğu kolaylaştırmak, senin için kolaydır. Senden dünya ve ahirette, kolaylığı ve afiyeti niyaz ediyorum."**⁵⁴⁴ Bu hadisi Taberânî, Ebû Hureyre kanalıyla rivayet etmektedir. Ayrıca Ebû Ya'lâ'nın Âişe *radıyallahu anhâ* yoluyla naklettiği bir hadis de şöyledir: **"Her şeyi Allah'tan niyaz edin. Ayakkabı bağını bile. Zira Allah ayakkabı bağının bile yolu nu kolaylaştırmazsa, elde edilmesi mümkün değildir."**⁵⁴⁵

١٧٤٢ - عَلِّقُوا السُّوطَ حَيْثُ يَرَاهُ أَهْلُ الْبَيْتِ فَإِنَّهُ أَدَّبَ لَهُمْ.

1742- Kırbaç, ev halkının görebileceği bir yere asın. Zira bu onları edeplendirecektir.

541 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 107.

542 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 246, h.nr: 297. Aliyyü'l-Kârî, bu sözün bir aslının olmadığını da sözlerine eklemektedir. (Çeviren)

543 Gazzî, *İtkân*, I, 360, h.nr: 1120.

544 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, II, 61, h.nr: 1250; Beyhakî, *ed-Daavâtü'l-kebîr*, I, 358, h.nr: 267. Beyhakî, bu rivayetin isnadında geçen Abdurrahmân b. İbrahim'de bir zayıflık olduğunu belirtmektedir. Heysemî de Taberânî'nin rivayetinde tanımadığı kimseler bulunduğunu ifade eder. Zehebî de isnadındaki pek çok ravinin meçhul olduğunu ve Alâ b. Abdurrahmân'ın bu hadisi kesinlikle rivayet etmediğini vurgular. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, X, 182, h.nr: 17423; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, II, 454, ravi nr: 4423) -Çeviren-

545 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VIII, 44, h.nr: 4560; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 369, h.nr: 1081. Hadisin isnadının *sahih* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Heysemî, *Mecma'*, X, 150, h.nr: 17222; Gumârî, *el-Müdvî*, IV, 230. (Çeviren)

Münâvî'nin de dediği gibi⁵⁴⁶ Taberânî bu hadisi *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de İbn Abbâs'tan **hasen bir isnadla** rivayet etmektedir. Bir rivayette de şöyle bir ilave bulunmaktadır: **“Hizmetçi de ondan korkup çekinsin diye.”** Bezzâr'ın İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettiği hadisin lafzı da şöyledir: **“Kırbacı, hizmetçinin göreceği bir yere as.”**⁵⁴⁷

Öte yandan Buhârî de bunu *el-Edebü'l-müfred*'de, aralarında İbn Ebî Leylâ isimli **zayıf bir ravinin** bulunduğu bir isnadla yine İbn Abbâs'tan şu lafızla rivayet etmiştir: **“Kırbacını, ailenin görebileceği bir yere as.”**⁵⁴⁸ Ebû Nuaym ise bu hadisi İbn Ömer'den başlıktaki lafızla rivayet etmektedir.⁵⁴⁹ Aynı şekilde bu hadis, aralarında Abbâs b. Kesîr isimli **zayıf bir ravinin** bulunduğu bir isnadla Câbir'den merfu olarak rivayet edilmiştir: **“Ailesini edeplendirmek için evine kırbaç asan adama Allah rahmet lütfetsin.”**⁵⁵⁰ Necmüddîn el-Gazzî'nin de şöyle bir ziyadesi mevcuttur: Ebû Ya'lâ'nın Câbir'den naklettiği bir rivayet de şudur: **“Ailesini edeplendirmek üzere evine kırbacını asan kişiye Allah rahmetini lütfetsin.”**⁵⁵¹

546 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 325.

547 Bezzâr, *Müsned*, XI, 404, h.nr: 5244; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, IV, 341, h.nr: 4382. Hadisin *hasen* olduğuna dair bk. Heysemî, *Mecma'*, VIII, 106, h.nr: 13217. (Çeviren)

548 Tespit edebildiğimiz kadarıyla Buhârî'nin bu eserdeki lafzı “Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* evde kırbaç asmayı emretti” şeklindedir. Ayrıca söz konusu *zayıf ravi* de isnadında yer almamaktadır. (Bk. Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 421, h.nr: 122) -Çeviren-

549 Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, 332.

550 İbn Adiy, *el-Kâmil*, V, 542.

551 Farklı sahâbîler kanalıyla rivayet edilen bu hadislerin hükmüne dair âlimler arasında ihtilaf söz konusudur. Kimileri isnadlarının zayıf oluşunu dikkate alarak ve metnin de temel İslâmî öğretilere uygun olmamasından hareketle hadisin itibara alınmaması gerektiğini belirtmişlerdir. (Mesela bk. Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XX, 183) Kimi âlimler ise rivayetlerin bazı tariklerinin *hasen* olmasını göz önünde bulundurarak, rivayetlerin birbirini takviye ettiğini, dolayısıyla toplamı itibariyle sahih olduğu görüşünü benimsemişlerdir. (Bk. İbn Hacer, *el-Emâlî'l-mutlaka*, s. 75; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, III, 431-432, h.nr: 1446, 1447. Konuyla ilgili rivayetlerin ayrıntılı tahrir ve değerlendirmesi için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, III, 572-580, muhakkik Bedaîşî'nin tahrir notları) Ancak rivayetlerin *sahih* kabul edilmesi hâlinde bile bu meseleyi, o dönemin sosyal yapı ve şartlarının doğası çerçevesinde yorumlamak gerekir. Üstelik rivayetler de “kırbaç veya sopa”nın

١٧٤٣ - عِلْمَاءُ الشَّوْرِ جُسُورُ جَهَنَّمَ.

1743- Kötü âlimler cehennem köprüleridir.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:⁵⁵² İbnü'l-Mübârek'in *Zühd*'de İbn Ömer kanalıyla rivayet ettiğine göre, İbn Ömer'e bir şey sorulur, o da "Bilmiyorum" diye cevap verdikten sonra şunu ilave eder: "“Bunu bize İbn Ömer bildirdi” diyerek bizim sırtımızı cehenneme giden köprüler olarak kullanmak mı istiyorsunuz yoksa?”⁵⁵³

١٧٤٤ - عِلْمَاءُ أُمَّتِي كَأَنْبِيَاءِ بَنِي إِسْرَائِيلَ.

1744- Ümmetimin âlimleri, İsrailoğullarının peygamberleri gibidir.

Suyûtî, *Dürer*'de "Aslı yoktur" demektedir.⁵⁵⁴ Sehâvî de *Makâsîd*'de şunları söyler: Hocamız yani İbn Hacer "Aslı yoktur" demiştir. Ondandır Demîrî ve Zerkeşî de aynı şeyi söylemişlerdir. Bazıları da bu değerlendirmeye şunu ilave etmektedirler: "Muteber bir kitapta geçtiği de bilinmemektedir." Daha önce "***Kur'ân hafızlarına değer verin, saygı gösterin***" hadisinin izahında "***Kur'an hafızları neredeyse peygamber olacaklardı; sadece onlara vahiy indirilmemiştir***" hadisi geçmişti.⁵⁵⁵ Ebû Nuaym'ın ***zayıf bir isnadla*** İbn Abbâs'tan merfu olarak naklettiği hadis de şöyledir: "***Peygamberlik derecesine en yakın insanlar, ilim ve cihad ehlidir.***"

Öte yandan Şeyh İbrahim en-Nâcî de bu hadisi reddetmiş ve bu konuda müstakil bir cüz telif etmiştir. Ancak Necmüddîn el-Gazzî bu konuda şunları söylemektedir: "Bu hadisin merfu olduğunu kesin bir dille belirterek aktaran kimselerden bazıları şunlardır: Fahrreddîn er-Râzî, Muvaffakuddîn İbn Kudâme, İsnevî, Bârizî ve Yâfiî. Manasını esas almaya işaret edenler ise Teftâzânî, Fethuddîn eş-Şehîd, Ebû Bekir el-Mavsilî ve *Hasâis* adlı eserinde Suyûtî gibi âlimlerdir. Ayrıca bu hadise benzer manada destekleyici nitelikte daha başka hadisler de vardır. Ben bunları *Hüsnu't-tenebbüh*

hakiki değil, sembolik bir anlam taşıdığına işaret etmektedir. (Çeviren)

552 Gazzî, *İtkân*, I, 361, h.nr: 1123.

553 İbnü'l-Mübârek, *ez-Zühd ve'r-rekâik*, s. 18, h.nr: 52.

554 Suyûtî, *Dürer*, s. 148, h.nr: 294.

555 Sehâvî'nin burada sözünü ettiği hadisi Aclûnî bu eserinde 507 no'lu rivayet olarak ele almaktadır. Ancak sözü edilen rivayetin orada münker hatta uydurma olduğu izah edilmişti. (Çeviren)

limâ verede fi't-teşebbüh isimli eserimde zikrettim.”⁵⁵⁶ (Gazzî'nin sözleri burada) sona erdi.⁵⁵⁷ Üstelik fiilî durum da bu hadisi doğrulayabilmektedir.

١٧٤٥ - الْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ.

1745- Âlimler, peygamberlerin vârisleridir.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve başkalarının Ebu'd-Derdâ'dan merfu olarak ve şu ziyade ile rivayet ettikleri bir hadistir: **“Şüphesiz peygamberler, dinar yahut dirhem miras bırakmış değildirler. Onlar ancak ilmi miras bırakmışlardır...”**⁵⁵⁸ İbn Hibbân, Hâkim ve diğerleri bunu **sahih** saymış, Hamza el-Kettânî ise **hasen** olarak değerlendirmiştir. Başkaları ise isnadındaki **muzdariblikten dolayı zayıf** kabul etmişlerdir. Ancak hadisi destekleyici nitelikte, benzer manada daha başka rivayetler de mevcuttur. Bu sebeple Hafız şöyle demiştir: “Bu hadisin, bir aslı olduğunu gösteren birtakım tarikleri vardır.”⁵⁵⁹

Öte yandan Deylemî de bunu Berâ b. Âzib'den, başlıktaki lafızla ve şu ziyade ile rivayet etmektedir: **“Götekiler onları sever ve öldükleri zaman, denizdeki balıklar bile onlar için bağışlanma dilerler.”**⁵⁶⁰ Deylemî aynı zamanda bunu Enes'ten isnadsız bir şekilde başlıktaki lafızla ve şu ilavesiyle nakletmektedir: **“Âlim ancak ilmiyle amel eden kimsedir.”**

Necmüddîn el-Gazzî de şunu söyler:⁵⁶¹ Ebû Ya'lâ da Ali *radiyallahu anh* kanalıyla şunu rivayet etmiştir: **“âlimler, yeryüzünün kandilleri, peygamberlerin halifeleri; ayrıca hem benim vârislerim hem de peygamberlerin vârisleridir.”**⁵⁶²

556 Gazzî, *Hüsnu't-tenebbüh*, V, 269-287.

557 Gazzî, *İtkân*, I, 361, h.nr: 1122.

558 Ebû Dâvûd, *İlim* 1; Tirmizî, *İlim* 19; İbn Mâce, *Mukaddime* 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 46, h.nr: 21715; İbn Hibbân, *Sahîh*, I, 289, h.nr: 88; Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 224, h.nr: 1231.

559 İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, I, 160. Ayrıca bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, I, 70, h.nr: 81.

560 Bu rivayetin *zayıf* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VIII, 419, h.nr: 3952. (Çeviren)

561 Gazzî, *İtkân*, I, 361, h.nr: 1124.

562 Münâvî, bu rivayetin isnadının *zayıf* olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Teyisîr*, II, 155) -Çeviren-

١٧٤٦ - الْعُلَمَاءُ قَادَةٌ، وَالْمُتَّقُونَ سَادَةٌ، وَمُجَالَسَتُهُمْ زِيَادَةٌ.

1746- Âlimler, (insanları ilim ve öğütle irşad eden) önderler, takva sahipleri de (Allah'ın dini konusunda) öncülük eden seçkin şahsiyetlerdir. Onların meclisinde bulunmak da (hayrı ve dindeki ilmî derinliği) artırır.

İbnü'n-Neccâr bu hadisi, **güvenilir ravilerden** oluşan bir isnadla Enes'ten rivayet etmektedir.⁵⁶³

١٧٤٧ - الْعُلَمَاءُ يُخْشَرُونَ مَعَ الْأَنْبِيَاءِ، وَالْقَضَاءُ مَعَ السَّلَاطِينِ.

1747- Âlimler, peygamberlerle, kadılar da sultanlarla birlikte haşrolunacaklardır.

Sağânî bu rivayet hakkında “uydurmadır” demiştir.⁵⁶⁴

١٧٤٨ - الْعُلَمَاءُ أَمْنَاءُ الرُّسُلِ مَا لَمْ يُخَالِطُوا السُّلْطَانَ، وَيَدْخُلُوا الدُّنْيَا، فَإِذَا خَالَطُوا السُّلْطَانَ، وَدَخَلُوا الدُّنْيَا فَقَدْ خَانُوا الرُّسُلَ فَاخْذَرُوهُمْ.

563 Tespit edebildiğimiz kadarıyla Aclûnî, bu değerlendirmeyi Münâvî'den almış gözükmetedir. Münâvî ise bu rivayet hakkında şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Taberânî de bunu uzun bir hadis içerisinde Enes'ten rivayet etmektedir. Heysemî de hadis hakkında ‘Ravileri müvessak kimselerdir’ demektedir.” (bk. *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 384; Heysemî, *Mecma'*, I, 125, II, 189-190, h.nr: 520, 3154) Münâvî, diğer eseri *Teyşîr*'de ise Taberânî'nin bu hadisi İbn Abbâs'tan *sahih bir isnadla* rivayet ettiğini belirtmektedir. (Bk. *Teyşîr*, II, 155) Ancak Gumarî, bu noktada haklı olarak Münâvî'ye şu itirazlarda bulunur: Öncelikle Taberânî bu hadisi İbn Abbâs'tan değil, İbn Mes'ûd'dan rivayet etmiştir. Ayrıca rivayetin metni biraz farklıdır: “**Takva sahipleri (Allah'ın dini konusunda) öncülük eden seçkin şahsiyetlerdir. Fukaha da (insanları ilim ve öğütle irşad eden) önderlerdir. Onların meclisinde bulunmak da (hayrı ve dindeki ilmî derinliği) artırır.**” (Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, IX, 105, h.nr: 8553) Öte yandan Heysemî'nin bu rivayetin ravileri hakkında kullandığı “*müvessak*” terimi, zayıf ravilerin güvenilir olup olmadıkları konusunda ihtilaf edilmesi anlamına gelir. Böylesi bir isnad da Münâvî'nin iddia ettiği gibi *sahih* sayılamaz. (Bk. Gumarî, *el-Müdâvî*, IV, 520) -Çeviren-

564 Sağânî, *Mevzûât*, s. 77, h.nr: 139.

1748- Âlimler, sultanlarla içli dışlı olmadıkları ve dünyaya dalmadıkları müddetçe peygamberlerin emanetine sahip çıkan vekillerdir. Eğer sultanlarla içli dışlı olur ve dünyaya dalarlarsa peygamberlere ihanet etmiş olurlar; o zaman onlardan sakının.

Hâkim'e ait bir rivayette “فاعتزلوهم/onlardan uzak durun” lafzı yer almaktadır. Bu hadisi Hasen b. Süfyân ve Ukaylî, Enes kanalıyla rivayet etmişlerdir.⁵⁶⁵ Ayrıca bu hadis başka rivayetlerle de gelmiştir.⁵⁶⁶ Münâvî bunları *el-Künûz*'da zikretmektedir.⁵⁶⁷

١٧٤٩ - الْعُلَمَاءُ أَمَنَاءُ اللَّهِ عَلَى خَلْقِهِ.

1749- Âlimler, Allah'ın, kulları üzerindeki emanetine sahip çıkan vekilleridir.

Kuzâî ve İbn Asâkir'in Enes kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Ukaylî de bunu *Duafâ*'da nakletmektedir.⁵⁶⁸ Âmirî ise “hasendir” demiştir.⁵⁶⁹

565 İbn Abdilberr, *Câmiu beyâni'l-ilm*, I, 641, h.nr: 1113; Deylemî, *Firdevs*, III, 75, h.nr: 4210.

566 Hadisin farklı otoritelerce zayıf, münker hatta uydurma kategorisinde değerlendirildiğine dair ayrıntılar için bk. İbn Ebî Hâtim, *İlelü'l-hadîs*, V, 186, h.nr: 1906; İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 263; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 82, h.nr: 3; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 288-289, h.nr: 60; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VI, 188-193, h.nr: 2670. Bu noktada Suyûtî'nin bu hadisi uydurma sayan İbnü'l-Cevzî'ye itiraz bağlamında, “hadisin uydurma sayılamayacağını, zira farklı sahih ve hasen tariklerle gelen destekleyici mahiyetteki rivayetler sebebiyle *hasen* seviyesine ulaştığı” yönündeki değerlendirmesi (bk. Suyûtî, *Leâli*, I, 200-201; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 382) tenkit edilmiş ve isabetsiz bulunmuştur. (Bk. Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 288-289, h.nr: 61, muhakkik el-Muallimî el-Yemânî'nin tahrir notu; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VI, 190-193, h.nr: 2670) *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

567 Burada Münâvî'nin *Künûzu'l-hakâik fî hadîsi hayri'l-halâik* isimli eseri kastedilmektedir. (Bk. Mısır Bulak 1286, s. 101) Ancak Münâvî, alfabetik sıraya göre sıraladığı bu hadisler hakkında herhangi bir değerlendirme yapmamakta, sadece bulundukları kaynaklara harf simgeleriyle işaret etmektedir. (Çeviren)

568 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 100, h.nr: 115; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XIV, 267, ravi nr: 1573.

569 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 382. Ancak Muhammed b. Yezîd > İsmail b. Süme'y > Enes b. Mâlik kanalıyla gelen bu rivayet, Hatîb el-Bağdâdî'nin eserinde

١٧٥٠ - الْعُلَمَاءُ أَمَنَاءُ أُمَّتِي.

1750- Âlimler, ümmetimin emanetini yüklenen vekilleridir.

Deylemî'nin Osman b. Affân *radıyallahu anh* kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁵⁷⁰

١٧٥١ - الْعُلَمَاءُ مَصَابِيحُ الْأَرْضِ، وَخُلَفَاءُ الْأَنْبِيَاءِ، وَوَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ.

1751- Âlimler, yeryüzünün kandilleri, peygamberlerin halifeleri-dir. Ayrıca hem benim vârislerim hem de peygamberlerin varisleridir.

İbn Adiy'in Ali *radıyallahu anh* yoluyla rivayet ettiği bir hadistir. Bu hadis, Münâvî'nin de dediği gibi **sahih**tir.⁵⁷¹

١٧٥٢ - الْعَاقِبَةُ عَشْرَةُ أَجْزَاءٍ: تِسْعَةٌ فِي الصُّنْتِ، وَالْعَاشِرَةُ فِي الْغُزَلَةِ عَنِ النَّاسِ.

1752- Âfiyet on kısımdır: Dokuzu susmada, onuncusu ise insan-lardan uzaklaşıp uzlete çekilmededir.

“Peygamberler, Allah’ın, kulları üzerindeki emanetine sahip çıkan vekillerdir” lafzıyla kaydedilmiştir. Yahya b. Maîn de bu isnadla ilgili olarak şunu söyler: “Muhammed b. Yezîd, İsmail b. Sümei’den hiçbir hadis rivayet etmediği gibi ondan sema yoluyla hadis almış da değildir. Ayrıca İsmail b. Sümei’ de Enes’ten sema yoluyla herhangi bir şey almış değildir.” (Bk. Hafîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, IV, 439, h.nr: 1074) Buna göre rivayet en azından *zayıf* sayılmaktadır. Nitekim Elbânî, bazı muhaddislerin Kuzâî’nin eserinin hamışine bu hadisin *münker* olduğu kaydını düşüklerini belirtir. Bu noktada *Müsnedü’ş-Şihâb*’ın şarihlerinden biri olan Âmirî, bu hadisle benzer manada olan daha başka rivayetlerin varlığını dikkate alarak rivayetin *hasen* olduğu sonucuna varmış olmalıdır. Ancak Elbânî, diğer rivayetlerin de ciddi anlamda *zayıf* olduğunu belirtmekte ve delil alınmaya elverişli olmadığını vurgulamaktadır. (Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, VI, 191-192, h.nr: 2670) *Vallahu a’lem*. (Çeviren)

570 Deylemî, *Firdevs*, III, 76, h.nr: 4211. Hadisin *zayıf* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, VIII, 417, h.nr: 3949. (Çeviren)

571 Tespitlerimize göre Münâvî, bu hadisin *sahih* olduğunu söylemiş değildir. Tam aksine *zayıf bir isnadla* rivayet edildiğini belirtmektedir. (Bk. *Teyisr*, II, 155) -Çeviren-

Deylemî bu hadisi İbn Abbâs'tan rivayet etmektedir.⁵⁷² Irâkî de “**Münker** bir hadistir” demiştir.⁵⁷³

۱۷۵۳ - الْعَافِيَةُ عَشْرَةُ أَجْزَاءٍ تِسْعَةٌ فِي طَلَبِ الْمَعِيشَةِ، وَجُزْءٌ فِي سَائِرِ الْأَشْيَاءِ.

1753- Âfiyet, on kısımdır: Dokuzu (helâlinden) geçim temin etmekte, biri ise diğer şeylerdedir.

Deylemî bu hadisi Enes kanalıyla rivayet etmektedir.⁵⁷⁴

۱۷۵۴ - الْعِلْمُ خَزَائِنٌ، وَمِفْتَاحُهَا السُّؤَالُ.

1754- İlim, hazinelerden ibarettir. Anahtarı ise soru sormaktır.

Dürer'de “مفتاحها/anahtarı” kelimesi, “مفتاحيها/anahtarları” olarak çoğul kalıbıyla geçmektedir.⁵⁷⁵ Ebû Nuaym ve Askerî de bunu **zayıf bir isnadla** Ali *radiyallahu anh* kanalıyla merfu olarak rivayet etmektedirler. Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demiştir:⁵⁷⁶ Derim ki: Askerî de şu ilave de bulunmuştur: **“Dolayısıyla soru sorun, Allah sizlere rahmet lütfetsin. Zira soru sayesinde dört kişiye ecir verilir: Soru sorana, öğretene, dinleyene ve onları seven kimseye.”**⁵⁷⁷

572 Deylemî, *Firdevs*, III, 82, h.nr: 4231.

573 Münâvî, İbn Abbâs rivayeti hakkında Irakî'den naklen *münker* demek; Elbânî ise çok zayıf değerlendirmesinde bulunmaktadır. Ancak Gumârî, Enes ve İbn Abbâs kanalıyla gelen her iki rivayetin de *uydurma* olduğunu iddia etmektedir. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 370; Gumârî, *el-Müdâvî*, IV, 506; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VIII, 398-399, h.nr: 3927) -Çeviren-

574 Bu rivayet daha önce 1706 no'lu rivayet olarak geçmişti. Aclûnî burada aynı hadisi tekrarlamaktadır. (Çeviren)

575 Suyûtî, *Dürer*, s. 150, h.nr: 300. *Dürer*'in elimizdeki basılı nüshasında ilgili kelime tekil kalıbıyla kaydedilmiştir. (Çeviren)

576 Gazzî, *İtkân*, I, 362, h.nr: 1126.

577 Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 192; Deylemî, *Firdevs*, III, 68, h.nr: 4192. Hadisin zayıf olduğunu söyleyen âlimlerin yanı sıra (bk. Irakî, *el-Muğnî*, s. 16, h.nr: 2; Sehâvî, *Makâsîd*, III, 592, h.nr: 713), uydurma olduğu kanaatini taşıyanlar da vardır. (Bk. Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, II, 82, ravi nr: 2608; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, III, 397, ravi nr: 3025; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, I, 447, h.nr: 278) Kaynaklarımızda bu sözün İbn Şihâb ez-Zührî'ye ait bir söz olarak aktarıldığı rivayetler de mevcuttur. (Bk. Dârimî, *Mukaddime* 46; Beyhakî, *el-Medhal*, s. 291, h.nr: 429; Ebû Nuaym,

١٧٥٥ - الْعِلْمُ خَيْرٌ مِنَ الْعِبَادَةِ، وَمِلَاكُ الدِّينِ الْوَرَعُ.

1755- İlim, ibadetten daha hayırlıdır. Dinin özü ve kıvamı da vera'dır.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demektedir:⁵⁷⁸ İbn Asâkir bu hadisi Ebû Hureyre kanalıyla rivayet etmiştir.⁵⁷⁹ Hatîb ve İbn Abdilberr'de ise İbn Abbâs'tan **"İlim, ibadetten daha üstündür"** lafzıyla yer almaktadır.⁵⁸⁰ Ebu's-Şeyh'in Ubâde'den aktardığı rivayetin lafzı ise şöyledir: **"İlim, amelden daha hayırlıdır. Âlim de (ilmiyle) amel edendir."**

١٧٥٦ - الْعَالِمُ وَالْمُتَعَلِّمُ فِي الْأَجْرِ سَوَاءٌ.

1756- Âlim ve ilim talebesi aynı ecir alırlar.

İmam Ahmed b. Hanbel'in oğlu bu hadisi Zevâidü'z-Züh'd'de Ebu'd-Derdâ'dan **mevkuf** olarak şu ilave ile rivayet etmektedir: **"Diğer insanlar ise hayırsız bir gürühtan ibarettir."**⁵⁸¹ Bu rivayet aynı zamanda Ebû

Hilye, III, 363) -Çeviren-

578 Gazzî, *İtkân*, I, 362, h.nr: 1127.

579 Tespit edebildiğimiz kadarıyla Ebû Hureyre kanalıyla gelen burivayet, İbnAsâkir'de değil, İbn Abdilberr, *Câmiu beyani'l-ilm*, I, 111, h.nr: 100'de geçmektedir. Nitekim Suyûtî'nin *Câmiu's-sağîr*'inde de bu şekilde geçmektedir. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 389) Bu rivayetin isnadında güvenilir raviler adına hadis uydurmakla bilinen Bîşr b. İbrahim adında biri vardır. (Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, II, 169, ravi nr: 250; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 189, ravi nr: 132) Rivayetin daha başka tariklerinin de zayıf olduğuna dair geniş bilgi için bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, I, 67-68, h.nr: 76-78; İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-âliye*, XII, 681-683, h.nr: 3070, muhakkiklerin tahrir notları; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zâife*, VIII, 409, h.nr: 3939) -Çeviren-

580 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XI, 38, h.nr: 10969; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 59, h.nr: 40; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VI, 124, h.nr: 1660; İbn Abdilberr, *Câmi'*, I, 112, h.nr: 101. Heysemî, bu rivayetin isnadındaki Sevvâr b. Mus'ab isimli ravinin çok zayıf olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, I, 120, h.nr: 480) -Çeviren-

581 Ebu'd-Derdâ'nın kendi sözü olarak nakledildiği rivayetler için bk. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 284, h.nr: 26121; Dârimî, *Mukaddime* 32; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 212; İbn Abdilberr, *Câmi'*, I, 139, h.nr: 138.

Hureyre kanalıyla gelen bir rivayet olarak Tirmizî'de de geçmektedir ve 'Tirmizî bunu **hasen** saymaktadır.⁵⁸²

١٧٥٧ - الْعِلْمُ فِي الصَّغَرِ كَالنَّقْشِ فِي الْحَجَرِ.

1757- Küçük yaşta öğrenilen ilim, taş nakşetmek/kazımak gibidir.

Bu hadisi Beyhakî, Hasan el-Basrî'nin kendi sözü olarak rivayet etmektedir. İbn Abdilberr ise bunu Hasan el-Basrî'den şu lafızla nakleder: "Küçük yaşta hadis talep etmek, taş nakşetmek/kazımak gibidir."⁵⁸³ Taberânî de bunu *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de **zayıf bir isnadla** Ebu'd-Derdâ'dan merfu olarak şu lafızla aktarır: "**Küçük yaşta ilim öğrenenin durumu, taş nakşetmek/kazımak gibidir. Büyüdükten sonra öğrenilen ilim ise su üstüne yazı yazmak gibidir.**"⁵⁸⁴

Yine Beyhakî'nin *el-Medhal*'de İsmail b. Râfi' kanalıyla merfu olarak naklettiği hadis şöyledir: "**Gençken ilim öğrenenin durumu, taş üstüne kazınan işaret gibidir. Büyüdükten sonra ilim öğrenen kimse ise suyun üstüne yazı yazan kişi gibidir.**"⁵⁸⁵ Ancak bu rivayet **munkatıdır**; zira (isnadındaki) İsmail, **zayıflığının** yanı sıra Saîd el-Makburî ve diğer tâbiînden rivayette bulunan ravilerdendir.

582 Bu manada bir rivayeti Tirmizî'nin *Sünen*'inde tespit edemedik. Ancak İbn Mâce'de bu anlamda bir rivayet mevcuttur. Fakat Bûsîrî, bu rivayetin isnadındaki Ali b. Yezîd'in *zayıf* olduğu konusunda ittifak edildiğini belirtmektedir. (Bk. İbn Mâce, *Mukaddime* 17; Bûsîrî, *Misbahu'z-züccâce*, I, 31, h.nr: 84) Ebu'd-Derdâ'dan mevkuf olarak gelen bu rivayetin yanı sıra merfu olarak gelen bir rivayet ve Ebû Said el-Hudrî, İbn Abbâs, İbn Mes'ûd ve Ebû Ümâme'den gelen rivayetler vardır. Elbânî bunların tamamının *zayıf* olduğunu iddia etmiş olsa da (bk. Elbânî, *İrvâu'l-ğalîl*, II, 141-143, h.nr: 414), Suyûtî bu farklı rivayet ve tarikleri göz önünde bulundurarak hadis *hasen* olduğuna hükmetmiştir. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 370; Gumârî, *el-Müdâvî*, IV, 507-509) -Çeviren-

583 Dûlâbî, *el-Esmâ ve'l-künâ*, II, 639, h.nr: 1141; Beyhakî, *el-Medhal*, s. 375, h.nr: 640; İbn Abdilberr, *Câmi'*, I, 357, h.nr: 482.

584 Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebîr*'inde geçtiği söylenen rivayeti elimizdeki basılı nüshalarda bulamadık. Rivayetin isnadındaki Mervân b. Sâlim'in *zayıf* olduğuna dair bk. Heysemî, *Mecma'*, I, 125, h.nr: 515. (Çeviren)

585 Beyhakî, *el-Medhal*, s. 375, h.nr: 641; İbn Abdilberr, *Câmi'*, I, 355, h.nr: 481.

Beyhakî'nin *el-Medhal*'deki rivayeti gibi İbn Abdilberr de bu hadisi, başka bir kanaldan Ebû Hureyre yoluyla merfu olarak ve şu lafızla nakletmektedir: **“Kim Kur’ân’ı genç yaşta öğrenirse, Kur’ân onun iliğine, kemiğine işler. Kim de onu yaşı ilerlediğinde öğrenirken, Kur’ân ondan sıyrılıp kaçmaya çalıştıkça o Kur’ân’ı hiç bırakmazsa, ona iki defa ecir verilir.”** Beyhakî'nin lafızı **“Kim Kur’ân’ı okursa”** diye başlamakta; gerisi aynı şekilde devam etmektedir. Yine Beyhakî ve Deylemî'nin İbn Abbâs kanalıyla aktardıkları bir rivayet de şöyledir: **“Henüz ergenlik çağına girmeden Kur’ân okuyan kimse, çocukken hikmetverilen kimselerdendir.”**⁵⁸⁶ Keza İbn Abbâs'ın bizatihi kendisine ait olan (mevkuf) şöyle bir söz de sabit olmuştur: “Her âlime ilim mutlaka gençken verilmiştir.” İbn Abdilberr de Alkame'nin şöyle dediğini rivayet etmektedir: “Gençken ezberlediğim şeyleri, bir sayfaya yahut kağıda bakıp da okur gibiyim.”⁵⁸⁷ Bu sebeple âlimlerden biri şu dizeleri dile getirmiştir:

“İleri yaşlarda öğrendiklerimi unuttuğumu görüyorum,

Küçükken öğrendiklerimi ise asla unutmuş değilim.

İlim dediğin ancak çocukken öğrenilendir

Hilm de (yumuşak huyluluk da) ancak ileri
yaşlarda halim selim davranmakla olur.

Çocukken ilim öğrenenin kalbi bir yarılrsa,

İçindeki ilim, taşa nakşetmek/kazımak gibi olur.

Yaşlandıktan sonra öğrenilen ilim sadece yapmacık ve zorlamadır;

Eğer kişinin yüreği, kulağı ve gözü yorgun ve bitkin düşmüşse!

İnsan ancak iki şeyden ibarettir; akıl ve mantık (doğru
düşünme yöntemi veya konuşma yetisi),

Kim bunu ve ötekini kaybetmişse, helak olup gitmiş demektir.”

Bu yaklaşım çoğunluğa ve genel olana göredir. Yoksa Kaffâl ve Kudûrî gibi bir grup âlim, ileri yaşlarda ilimle meşgul olmuş ve ilimlerinde üst seviyelere ulaşmışlar ve göz doldurmuşlardır. Sehâvî bunları *Makâsıd*'da zikretmektedir.⁵⁸⁸

586 Beyhakî, *el-Medhal*, s. 373, 374, h.nr: 637-639.

587 İbn Abdilberr, *Câmi*‘, I, 357, h.nr: 483.

588 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 593-600, h.nr: 714.

İbnü'l-Gars da şöyle demiştir: Ancak yaşlı insanda ilim, çok tekrar etmek suretiyle sabit, kalıcı hâle gelebilir. Bunun delili de şairin şu sözleridir:

“Talep et ve talep etmekten bıkip usanma!

Zira talebenin âfeti, bıkip usanmasıdır.

Görmez misin ipi, sert bir kayanın üzerinde,

Tekrar tekrar sürtündükçe iz bırakır.”

۱۷۵۸ - الْعِلْمُ لَا يَحُلُّ مُنْعَهُ.

1758- İlmin engellenmesi helâl değildir.

Bu hadisi Deylemî, Ebû Hureyre kanalıyla rivayet etmiştir. Kuzâî de Enes'ten şu lafızla rivayet etmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: “**Hangi şeyi engellemek helâl değildir?**” diye bir soru sordu. Biri “tuz,” öteki “ateş” diye karşılık verdi. Nihayet doğru cevabı vermekte zorlanınca “Allah ve Rasûlü daha iyi bilir” dediler. Bunun üzerine Allah Rasûlü “**O, ilimdir; engellenmesi de helâl değildir**” buyurdu. İbnü'l-Gars da şöyle demiştir: “**İlmin engellenmesi helâl değildir**” hadisi, Suyûtî'nin *el-Câmiu's-sağîr*'de Enes hadisi olarak aktardığı ve Deylemî'ye nispet ettiği **zayıf** bir hadistir.⁵⁸⁹

Necmüddîn el-Gazzî ise şunu söyler:⁵⁹⁰

Bu manada bize ait şöyle bir şiir vardır:

“İlmin engellenmesi helâl değildir,

Kim ihtiyacı olan birinden ilmi esirgerse, günaha girer.

Bir dirhem uğruna ticari maksatla ilmini hapseden kimse,

Aslında bu ticaretinde bir dirhem bile kâr etmiş değildir.”

589 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 84, h.nr: 84. Rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, I, 94-100, h.nr: 131; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 391; Gumârî, *el-Müdâvî*, IV, 528; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VIII, 416-417, h.nr: 3948. (Çeviren)

590 Gazzî, *İtkân*, I, 363, h.nr: 1129.

1759- İlimin ayağına gidilir.

İbnü'l-Gars şöyle demiştir: Bu, İmam Mâlik'in sözlerindendir. Sehâvî de *Makâsıd*'da şöyle der:⁵⁹¹ “Bu, İmam Mâlik'in şu sözünü aynı manadadır: İlim, saygı duyulmaya ve ayağına gidilmeye daha layıktır.” İmam Mâlik bu sözünü, iki çocuğuna hadis okutması için kendisini huzuruna çağıran Abbâsi halifesi Mehdî'ye hitaben söylemiştir. Bu sözün, Harun er-Reşîd'e hitaben ve şu lafızla söylendiği de rivayet edilmektedir: “İlim, ziyaret etmez, edilir; ayağa gitmez, ayağına gelinir.” Yine bir lafza göre Harun er-Reşîd'e şunu söylemiştir: “İlim ehlinin ayağına gelindiğine, kendilerinin ise başkasının ayağına gitmediklerine şahit oldum. Üstelik ilim sizlerden çıkmıştır, onun için siz, insanlardan daha öncelikli olarak ilme saygı ve değer göstermelisiniz. Ona göstereceğiniz saygı ve değer bir gereği de ilmi taşıyan âlimleri kapılarınıza çağırmanızdır.” Keza kendisine özel olarak hadis okutmasını istediği bir sırada şunu söylemiştir: “Şüphesiz ilim, seçkin zümrenin hatırına genel halktan engellendiği zaman, o seçkin zümre de bu ilimden istifade edemez.” Bütün bu rivayetleri Kadı İyâz *el-Medârik* adlı eserinde İmam Mâlik'in biyografisini verirken aktarmaktadır.⁵⁹²

Yine Buhârî'nin şöyle dediği nakledilmektedir: “İlimin ayağına gelinir, ilim başkasının ayağına gitmez.” Bir rivayette de şöyle geçer: “İlim, can kulağıyla dinlenir.” Bu konuya dair Arapların atasözlerinden biri de şöyledir: “Hakemin evine (ayağına) gelinir.”⁵⁹³

1760- İlim bir noktaydı, cahiller onu çoğalttı.

Hadis değildir, aksine bazılarının sözlerindendir.

591 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 602-603, h.nr: 716.

592 Kadı İyâz, *Tertîbü'l-medârik*, II, 13-33.

593 Bu söz ileride 1843 no'lu rivayet olarak ele alınacaktır. (Çeviren)

١٧٦١- الْعَائِدُ إِلَى الزَّادِ كَالْعَائِدِ إِلَى رَحْمَةِ اللَّهِ.

1761- (Doyduktan sonra) tekrar azığına dönen kişi, Allah'ın rahmetine dönen kimse gibidir.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:⁵⁹⁴ Pek çok insanın arasında yaygın olmakla birlikte hadis değildir. Üstelik doyduktan sonra azığa yeniden dönmek mekruh yahut haramdır. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurur: **“Yiyiniz, içiniz, fakat israf etmeyiniz.”**⁵⁹⁵

١٧٦٢- عَلِّمُوا بَيْنَكُمْ السَّبَاحَةَ وَالرُّمِيَّ، وَلِنَعْمَ لَهُوَ الْمَرْأَةُ مَغْرُلُهَا، وَإِذَا دَعَاكَ أَبُوكَ وَأُمُّكَ فَأَجِبْ أُمَّكَ.

1762- Çocuklarınıza yüzmeyi ve atıcılığı öğretin. Yün, pamuk vs. eğirmek kadınların ne güzel eğlencesidir. Baban ve annen seni çağırıyorlarsa, annenin çağırısına kulak ver.

İbn Mende'nin *Ma'rife*'de, Deylemî'nin de Bekr b. Abdullah el-Ensârî kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir, isnadı da **zayıftır**.⁵⁹⁶ Ancak benzer manada farklı sahâbîlerden gelen destekleyici nitelikte rivayetler de vardır. Mesela; Deylemî'nin Câbir'den merfu olarak rivayet ettiği bir hadis şöyledir: [**“Çocuklarınıza atıcılığı öğretin. Zira bu, düşmana ciddi anlamda zarar verir, canını yakar.”** Yine Beyhakî'nin İbn Ömer kanalıyla merfu olarak naklettiği bir hadis de şöyledir:] **“Çocuklarınıza yüzmeyi ve atıcılığı, kadınlarınıza da yün, pamuk vs. eğirmeyi öğretin.”**⁵⁹⁷

594 Gazzî, *İtkân*, I, 349, h.nr: 1074.

595 A'râf 7/31.

596 Hadisin *zayıf* olduğuna dair bk. Sehâvî, *Makâsıd*, III, 603; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VIII, 334, h.nr: 3876.

597 Aclûnî, bu ve bundan önceki rivayet ve değerlendirmeleri Sehâvî'nin *Makâsıd*'ından nakletmektedir. Ancak bu rivayet, köşeli parantezden de anlaşılacağı üzere Sehâvî'de Beyhakî'nin İbn Ömer'den naklettiği bir hadis olarak geçmektedir. Sehâvî'nin bundan önce Câbir kanalıyla aktardığı rivayetin metni parantezde geçtiği şekliyledir. Ancak Aclûnî, her nasılsa Câbir'den gelen bu metni atlamış ve doğrudan bir sonraki İbn Ömer rivayetine metnini nakletmiş gözükmektedir. Her iki rivayet de *zayıftır*. (Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, III, 603-605, muhakkik Bedahşî'nin tahrir notları. Ayrıca İbn Ömer rivayeti için bk. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XI, 135, h.nr: 8297; Gumârî, *el-Müdâvî*, IV, 467-468; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VIII, 335, h.nr: 3877) -Çeviren-

Bu ve buna benzer rivayetleri Sehâvî, *el-Kavlu't-tâm fî fadli'r-ramyi bi's-sihâm* isimli eserinde açıklamıştır.

۱۷۶۳ - عَلِمُوا وَلَا تُعْتَفُوا.

1763- Öğretin ama sert ve kaba davranmayın.

Bu rivayet, daha önce “*عرفوا ولا تعتفوا/Tarîf edip öğretin...*” hadisinde geçmişti.⁵⁹⁸ Bununla benzer manada destekleyici nitelikte başka rivayetler de vardır. Bunlardan biri de Ahmed b. Hanbel'in ve *el-Edebü'l-müfred*'de Buhârî'nin İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettikleri şu hadistir: “**Öğretin, kolaylaştırın, zorlaştırmayın, müjdeleyin, nefret ettirmeyin. Biriniz öfkelendiği zaman sussun.**”⁵⁹⁹ *Vallahu a'lem.*

۱۷۶۴ - عَلَى الْخَيْرِ سَقَطَتْ.

1764- Tam da işin ehline denk geldin!

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demektedir:⁶⁰⁰ Bu, uzmanı olduğu bir konuda kendisine soru sorulan kişinin söylediği bir sözdür. Nitekim bir grup sahâbîden de bu söz nakledilmiştir. Bunlardan biri olan İbn Abbâs'tan sahih yolla aktarılan bir rivayete göre İbn Abbâs, (hacda kurban edilmek için sevk edilen) bedene⁶⁰¹ hayvanın yolda ayağının kırılması ve benzeri arızî durumlar sebebiyle problem oluşturması hâlinde ne yapılması gerektiğini soran birine cevap verirken bu sözle başlamıştır.⁶⁰² Beyhakî'nin *Delâilü'n-*

598 Bk. 1723 no'lu rivayet.

599 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 39, h.nr: 2136; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, I, 95, h.nr: 245; Bezzâr, *Müsned*, XI, 143, h.nr: 4872; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 527, h.nr: 7935. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, III, 363-364, h.nr: 1375.

600 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 607, h.nr: 719.

601 Bedene: Hacda kurban edilen sığır yahut devedir. Şâfililere göre sadece devedir. (Bk. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 49) -Çeviren-

602 Bk. Müslim, Hac 377.

Nübüvve'sinde geçtiğine göre Ebû Hâdir el-Himyerî de⁶⁰³ yine bu konuda kendisine sorulan bir soruya cevap verirken ilgili cümleyi söylemiştir.⁶⁰⁴

Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demiştir:⁶⁰⁵ Derim ki: Ebû Dâvûd'un rivayetine göre Alâ b. Abdurrahmân, babasının şöyle dediğini aktarır: Ebû Saîd el-Hudrî'ye elbisenin etek uzunluğunu sordum. Şöyle dedi: Tam da lşin ehline denk geldin. Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: **“Müslümanın elbise uzunluğu baldırının yarısına kadardır. Baldırın yarısı ile topukları arasında olmasında da bir sakınca yoktur. Ancak topuklardan daha aşağısında olan etek uzunluğu cehennemdedir. Allah kibirlenerek ve böbürlenerek eteğini sürüyen kişinin yüzüne bakmayacaktır.”**⁶⁰⁶

١٧٦٥ - الْعِلْمُ عِلْمَانِ عِلْمُ الْأَدْيَانِ وَعِلْمُ الْأَبْدَانِ.

1765- İlim ikiye ayrılır: Dinlerin ilmi ve bedenlerin ilmi.

(Tîbî) *el-Hülâsa*'da “Bu rivayet **uydurmadır**” demektedir.⁶⁰⁷ Aynı şekilde *ez-Zeyl*'de Hasan el-Basrî kanalıyla Huzeyfe'den müsel sel olarak rivayet edilen hadis de böyledir.⁶⁰⁸ Huzeyfe şöyle der: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e bâtin ilminin ne olduğunu sordum. Bana şu cevabı verdi: **“Ben de bu soruyu Cebrail'e sorduğumda şu karşılığı vermişti: Bu, benimle sevdiklerim ve seçkin dostlarım arasındaki bir sırdır. Ben bunu onların gönüllerine yerleştiririm ve ona ne (Allah'a) yakınlaştırmış bir melek ne de elçi olarak gönderilmiş bir peygamber vâkıf olabilir.”** Hafız İbn Hacer şöyle demiştir: “Bu rivayet **uydurmadır**. Üstelik Hasan el-Basrî, Huzeyfe ile görüşmemiş, buluşmamıştır.”⁶⁰⁹ Öte yandan Suyûtî de *et-Tıbbu'n-Nebevî* isimli kitabının giriş kısmının başlarında, bunun İmam Şâfiî'nin sözlerinden biri olduğunu nakletmektedir. Bu hususu iyi öğren.

603 Buradaki *el-Himyerî* nisbesi, *Keşfü'l-hafâ*'da *el-Hadramî* olarak kaydedilmiştir. Doğrusu *el-Himyerî* olacaktır. (Bk. İbn Hibbân, *Meşâhîru ulemâi'l-emsâr*, I, 200, ravi nr: 976) -Çeviren-

604 Beyhakî, *Delâil*, IV, 320.

605 Gazzî, *İtkân*, I, 364, h.nr: 1133.

606 Ebû Dâvûd, *Libâs* 27.

607 Tîbî, *el-Hülâsa fî ma'rifeti'l-hadîs*, s. 96.

608 Suyûtî, *Ziyâdât*, I, 192, h.nr: 224.

609 Bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 247-248, h.nr: 301; Fettenî, *Tezkiratü'l-mevzûât*, s. 18.

١٧٦٦- الْعِلْمُ صَالَةٌ الْمُؤْمِنِ حَيْثُ وَجَدَهُ أَخَذَهُ.

1766- İlim, mü'minin yitik malıdır; onu nerede bulsa alır.

Bu hadisi İbn Asâkir rivayet etmektedir.⁶¹⁰

١٧٦٧- عَلَى كُلِّ خَيْرٍ مَانِعٌ.

1767- Her hayırlı işin bir engeli vardır.

İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de şöyle demiştir: "Hadis değildir, ancak manası sahihtir."⁶¹¹ Necmüddîn el-Gazzî de şunu söylemektedir: Bu mana-daki bir söz de şudur: "Her hazinenin üzerinde bir engel vardır; her hazinenin bir engeli vardır." (Gazzî'nin sözü burada) sona erdi.⁶¹² Bunu iyi düşünmelisin.

Sehâvî de *Makâsîd*'da şöyle demiştir:⁶¹³ Bu söz, şeytanın hile ve tuzakları açısından bakıldığında doğru bir sözdür. Nitekim Ahmed b. Hanbel, Nesâî ve İbn Hibbân'ın rivayet ettikleri ve İbn Hibbân'ın *sahih* saydığı bir hadise göre Sebre b. el-Fâkih şöyle demektedir: Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim: **"Şeytan, Âdemoğlunun birtakım yollarına oturarak engeller çıkarmaya çalışır. (Öncelikle) onun İslâm yoluna oturur ve 'Sen şimdi Müslüman olup babanın ve atalarının dinini terk edeceksin, öyle mi?' der. Ancak o kimse şeytanı dinlemeyip ona karşı koyar ve Müslüman olur. Yine şeytan hicret eden kimsenin de yolunu keser, önüne oturur ve 'Kendi öz vatanını ve yurdunu terk**

610 Hadisi bu lafzıyla İbn Asâkir'in basılı nüshasında tespit edemedik. Bu hususta daha önce 1159 no'lu rivayetin açıklamasında geçen ve Enes'ten nakledilen merfu bir hadis mevcuttur. Ancak bu hadisin isnadında geçen Anbese b. Abdurrahmân'ın *metruk* ve *hadis uyduran* biri olduğu belirtilmiştir. (Bk. Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, III, 301, ravi nr: 6512; Sehâvî, *Makâsîd*, II, 464) Şu da var ki benzer manada bir rivayet Abdullah b. Ubeyd b. Umeyr'in sözü olarak nakledilmektedir. Bk. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 244, h.nr: 35714; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 354; Beyhakî, *el-Medhal*, s. 283, h.nr: 413. "İlim, mü'minin yitik malıdır, müşriklerin elinden bile olsa onu alın..." lafzıyla gelen bir rivayet de Hz. Ali'den aktarılmaktadır. (Bk. İbn Abdilberr, *Câmi'*, I, 421, h.nr: 621) *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

611 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 108.

612 Gazzî, *İtkân*, I, 364, h.nr: 1134.

613 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 608-609, h.nr: 720.

edip hicret edeceksin öyle mi? Oysa hicret eden kimse, dizginlerinden bağlanmış ata benzer' der. Fakat o kimse yine onu dinlemez ve hicretini yapar. Sonra şeytan, cihad yolu üzerine oturur ve 'Cihad edeceksin öyle mi? Üstelik cihad, hem nefsi hem de malı feda etmektir. Şimdi savaşıacak ve öldürüleceksin; karın başkasına nikâhlanacak, malların taksim edilecek!' der. Fakat o kimse yine şeytanın bu sözlerine kulak vermez ve cihad eder.” Daha sonra Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: **“Kim bunları böylece yaparsa, o kimseyi cennete koymak Allah'ın üzerine bir haktır. Savaşta öldürülse yahut boğulsa veya hayvanın sırtından düşüp ölse de Allah o kimseyi mutlaka cennetine koyacaktır.”**⁶¹⁴

١٧٦٨ - عَلَى الْيَدِ مَا أَخَذَتْ حَتَّى تُؤَدِّيَهُ.

1768- El, (âriyet olarak) aldığını (sahibine) ödeyinceye kadar ondan sorumludur.

Ahmed b. Hanbel, Nesâî, İbn Mâce ve Hâkim'in Hasan el-Basrî kanalıyla Semüre'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Ebû Dâvûd ve Tirmizî de bunu “**ödeyinceye kadar**” lafzıyla rivayet etmektedirler.⁶¹⁵ İbnü'd-Deyba' ise *Temyîz*'de şöyle demiştir: “Hâkim bu hadisi **sahih** saymış, Tirmizî de **hasen** olarak değerlendirmiştir.”⁶¹⁶ Hadisi Semüre'den rivayet eden Hasan el-Basrî'nin, Semüre'den hadis işitmiş olması konusu ise ihtilafıdır. Ayrıca çoğu muhaddis de bu rivayete şu ilavede bulunmaktadır: Sonra Hasan el-Basrî bu hadisini unuttu ve şöyle dedi: “O (senden âriyet olarak mal alan kişi) senin yed-i emînindir; dolayısıyla tazmin sorumluluğu yoktur.”⁶¹⁷

614 Nesâî, Cihâd 19; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 316, h.nr: 15958; İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 453, h.nr: 4593.

615 Ebû Dâvûd, Büyû' 90; Tirmizî, Büyû' 39; İbn Mâce, Sadakât 5; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIII, 277, h.nr: 20086; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, 333, h.nr: 5751; Hâkim, *Müstedrek*, II, 55, h.nr: 2302. Hâkim, bu hadisin Buhârî'nin şartına göre **sahih** olduğunu belirtmekte, Zehebî de ona bu konuda muvafakat etmektedir. (Çeviren)

616 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 108.

617 Yed-i emîn: Kanunen güvenilir kimse olarak seçilen kişi. Kusuru olmayarak kendisine emanet edilmiş olan malın telef yahut kaybolması hâlinde tazmin sorumluluğu yoktur. Buna karşılık elindeki mal, telefî hâlinde kendi hesabından tazmin edilen kimseler için *yed-i damân* tabiri kullanılır. (Bk. Erdoğan, *Fıkıh ve*

١٧٦٩- الْعُمُرُ حِصْنٌ حَصِينٌ.

1769- (Allah'ın takdir ettiği) ömür, sapasağlam, korunaklı bir kaledir.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:⁶¹⁸ Merfu olarak bilinmemektedir. Ancak Ebû Nuaym'ın Yahya b. Ebî Kesîr ve başkalarından rivayet ettiğine göre, Ali *radiyallahu anh'a* "Seni korumayalım mı?" diye sordular. O da "Kişinin asıl koruması, bizzat kendi ecelidir!" cevabını verdi.⁶¹⁹ Ne güzel demişler:

"Bir topluluk silahlarla kendini koruma altına aldı,

İnsanların asıl silahları ise ecel (ömür)lerinden geri kalan kısım"dır."

١٧٧٠- الْعُمُ وَالِدٌ.

1770- Amca, babadır.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:⁶²⁰ "Bu rivayeti Saîd b. Mansûr, Abdullah b. el-Verrâk'tan **mürsel** olarak rivayet etmiştir."⁶²¹ *Vallahu a'lem*. Dillerde meşhur olan lafzı ise "الْعُمُ أَبٌ/el-Ammu ebun" şeklindedir.

١٧٧١- عَنِ اللَّوْحِ سَمِعْتُ اللَّهَ مِنْ فَوْقِ الْعَرْشِ يَقُولُ لِلْشَيْءِ "كُنْ فَيَكُونُ" فَلَا تَبْلُغُ الْكَافَ الثَّوْنَ إِلَّا يَكُونُ الَّذِي يَكُونُ.

1771- Levh-i Mahfûz'un şöyle dediği rivayet olunmuştur: Allah'ın, Arş'ın üzerinden bir şeye "ol" (كُن/kün) dediğinde, o şeyin de hemen oluverdiğini işitmişim. Öyle ki "kün" emrindeki "kef" harfi, "nûn" harfine ulaşır ulaşmaz olacak olan olur.

Hukuk Terimleri Sözlüğü, s. 610-611) -Çeviren-

618 Gazzî, *İtkân*, I, 366, h.nr: 1143.

619 Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 75.

620 Gazzî, *İtkân*, I, 366, h.nr: 1144.

621 İbn Şihâb ez-Zührî kanalıyla gelen mürsel bir rivayet için bk. Hüseyin b. Harb, *el-Birr ve's-sıla*, thk. M. Saîd Buhârî, Riyad 1419, s. 42-43, h.nr: 82-83. Ümmü'l-Fadl yoluyla gelen ve isnadı hasen sayılan bir başka rivayet için bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, X, 235, h.nr: 10580; Heysemî, *Mecma'*, IX, 274-275, h.nr: 15514. (Çeviren)

Bu rivayetle ilgili olarak Aliyyü'l-Kârî “Uydurmadır” demektedir.⁶²²

۱۷۷۲ - عِنْدَ ذِكْرِ الصَّالِحِينَ تَنْزِلُ الرَّحْمَةُ.

1772- Salihler anıldığında rahmet iner.

Hafız İbn Hacer “Aslı yoktur” demiştir. Hafız Irâkî ise *İhyâ* hadislerinin tahricinde şöyle der: “Merfu rivayet olarak bir aslı yoktur. Süfyân b. Uyeyne’nin sözüdür.”⁶²³ Ancak İbnu’s-Salâh *Ulûmu’l-hadîs*’te şöyle demektedir: Bize rivayet edildiğine göre, Ebû Amr İsmail b. Nuceyd, Ebû Ca’fer Ahmed b. Hamdân’a - ki her ikisi de salih birer kuldur- hitaben “Hangi niyetle hadis yazayım?” diye sorar. O da “Salihler anıldığında rahmet indiğini görmez misiniz (تَرَوْنَ)?” diye başka bir soruyla karşılık verince Ebû Amr “Evet” cevabını verir. Bunun üzerine Ebû Ca’fer “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de salihlerin başıdır” der. Ne var ki Irâkî, İbnu’s-Salâh’ın eserine yazdığı *Nüket*’inde bu hususa dikkat çekmemiştir. Bu hususta Aliyyü'l-Kârî ise şöyle demektedir: “Eğer ‘تَرَوْنَ/teravne’ lafzı, ‘rivayet’ kelimesinden türeyen ‘رَوَوْا/rivayet ediyorsunuz’ şeklinde iki vâv ile yazılıyorsa, o zaman ilgili cümlede bunun bir hadis olduğunu ve bir aslının bulunduğunu gösterir.”⁶²⁴ Yok eğer ‘تَرَوْنَ/teravne’ lafzı, ‘ru’yet’ (görme) kelimesinden türemiş olan, etken yahut edilgen kalıpta bir fiil ise, o zaman hadis olduğuna dair herhangi bir delalet söz konusu değildir.”⁶²⁵

Zemahşerî de cennetle müjdelenen on sahâbînin (aşere-i mübeşşere) faziletlerine dair yazdığı bir risalenin giriş kısmında şöyle demektedir: Büyük âlimlerden sahih isnadlarla gelen rivayetlerde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in şöyle buyurduğu geçmektedir: **“Salihler anıldığında**

622 Suyûtî, *Ziyâdât*, I, 39, h.nr: 7; İbn Arrâk, *Tenzîhu’s-şerîa*, s. 148, h.nr: 41; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 250, h.nr: 307.

623 Irâkî, *el-Muğnî*, s. 697, h.nr: 1; Sehâvî, *Makâsîd*, III, 637, h.nr: 729. Irâkî, bu sözün İbn Uyeyne’ye ait olduğu bilgisini İbnü'l-Cevzî’nin *Sıfatü’s-safve* (bk. I, 18) adlı eserine dayandırmaktadır. (Çeviren)

624 Nitekim İbnu’s-Salâh’ın *Ulûmu’l-hadîs*’inin basılı nüshalarında “rivayet etmiyor musunuz?” anlamına gelecek “تَرَوْنَ/tervûn” ibaresi yer almaktadır. (Bk. İbnu’s-Salâh, *Mukaddime*, thk. Nureddin İtr, Beyrut 1986, s. 246; a.mlf, *a.g.e.*, thk. Abdullatîf el-Hemîm - M. Yasin el-Fahl, 2002, s. 353) -Çeviren-

625 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 249-250, h.nr: 306.

rahmet iner.”⁶²⁶ (Zemahşerî’den yaptığımız alıntı burada) sona erdi. *Val-lahu a’lem.*

۱۷۷۳ - عَلَيْكُمْ بِالْبَنِ الْبَقَرِ وَشَمْنَانِهَا وَإِيَّاكُمْ وَلُحُومَهَا ؛ فَإِنَّ أَلْبَانَهَا وَشَمْنَانَهَا دَوَاءٌ وَشِفَاءٌ وَلُحُومَهَا دَاءٌ.

1773- Sizlere ineklerin sütlerini ve yağlarını tavsiye ederim; etle-rinden ise sakının. Zira sütleri ve yağları deva ve şifa, etleri ise hasta-lıktır.

Hâkim’in İbn Mes’ûd’dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.⁶²⁷ Sehâvî Asıl’da şöyle demiştir: Bu konuda özel bir cüz yazdım. Orada zik-rettiğim hususlardan biri de Allah Rasûlü’nün, hanımları adına inek kur-ban etmiş olmasına dair sahih rivayetti. Ancak Halîmî “Söz konusu hadi-sin (söyleniş) sebebi, Hicaz bölgesinin kurak olması, etlerin de o bölgede kuruması; süt ve yağlarının ise nemli olmasıdır” demektedir. Halîmî âdeti bu meselenin o bölgeye has olduğu kanaatini taşımaktadır.⁶²⁸

İbnü’l-Deyba‘ da Temyîz’de şöyle der: “Hâkim, bu hadisi sahih sayma konusunda işi sıkı tutmayıp gevşek davranmıştır (*tesâhül*). Oysa Peygam-ber *sallallahu aleyhi ve sellem*, hanımları adına inek kurban etmiştir. San-ki Allah Rasûlü o vakitte kurban edecek başka bir hayvan olmaması ya-hut bunun caiz olduğunu göstermek için böyle yapmış gibidir. Aksi hâlde Allah’a, hastalık kaynağı olan bir şeyle yakınlaşmış olması düşünülemez.” Bu yorum ve yaklaşım da güzel bulunmuştur. Buna dair ayrıntılar ileride “İneklerin etleri...” lafzıyla başlayan rivayette gelecektir.⁶²⁹

626 Ne var ki Zemahşerî, sözünü ettiği sahih isnadlarla merfu olarak nakledilen hadislerin hangi kaynaklarda geçtiğine dair hiçbir açıklama yapmamaktadır. (Çeviren)

627 Hâkim, *Müstedrek*, IV, 448, h.nr: 8232. Hâkim, bu hadisin isnadının sahih olduğunu belirtmekte, ancak Zehebî, isnadındaki Seyf b. Miskîn’in İbn Hibbân tarafından *vâhî* birisi olarak kabul edildiğini ifade ederek bu değerlendirmeye karşı çıkmaktadır. (Çeviren)

628 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 613-617, h.nr: 722. Zerkeşî de Halîmî’nin bu yorum ve yaklaşımını güzel bulur. Bk. Zerkeşî, *Leâli*, s. 149, h.nr: 4. (Çeviren)

629 Bk. 2038 no’lu rivayet.

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söyler:⁶³⁰ İbnü's-Sünnî ve Ebû Nuaym'ın her ikisinin *et-Tıbb* adlı eserlerinde; Hâkim'in de İbn Mes'ûd kanalıyla rivayet ettiklerine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmaktadır: **“Size ineklerin sütlerini tavsiye ederim. Çünkü bunlar devadır. Yağlarını da tavsiye ederim, zira onlar da şifadır. Ancak etlerinden sakının; çünkü etleri derttir, hastalıktır.”** Yine Ebû Nuaym ve İbnü's-Sünnî bu hadisi, Suheyb'den şu lafızla rivayet etmektedirler: **“Size ineklerin sütlerini tavsiye ediyorum. Çünkü sütleri şifa, yağları deva, etleri ise hastalıktır.”**⁶³¹

١٧٧٤ - عَلَيْنَا بِدِينِ الْعَجَائِزِ

1774- Kocakarların dinine sarılmanızı tavsiye ediyorum.

630 Gazzî, *İtkân*, I, 364-365, h.nr: 1138.

631 Ebû Nuaym, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, II, 738, h.nr: 858. Bu hadis ile ilgili mülahazaları şu şekilde özetlemek mümkündür: Hâkim'in rivayet hakkındaki sahih değerlendirmesine Zehebî'nin itiraz ettiğini önceki dipnotlarda belirtmiştik. Bu noktada Zerkeşî de hadisin munkatı olduğunu ve Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in eşleri için inek kesmiş olması sebebiyle sıhhatinde şüphe bulunduğunu ifade etmektedir. Aynı şekilde İbn Hacer de hadisin isnadının zayıf olduğunu açıkça vurgular. (Bk. Zerkeşî, *Leâli*, s. 149, h.nr: 4; İbn Hacer, *İthâfû'l-mehera*, X, 312, h.nr: 12828) Hadisin farklı tariklerle nakledilen lafızlarında dikkat çeken husus, sadece “inek sütü ve yağının şifa olmasından” bahsedilmiş olması ve “inek etine” hiç değinilmemesidir. Bu da inek etiyle ilgili söz konusu ziyadenin *münker* olduğunun bir delili sayılmaktadır. Nitekim İbn Hacer, bir eserinde bu önemli ayrıntıyla ilgili olarak şunları söyler: “Bu hadisi Hâkim, Târik b. Şihâb yoluyla İbn Mes'ûd'dan rivayet etmektedir. İsnadında da Mes'ûdî adında (yaşlılık ve benzeri sebeplerle) hafıza bozukluğu yaşamış bir ravi vardır. Hadisin aslı Nesâî ve İbn Hibbân'da yer alan ve *etten bahsedilmeyen* rivayettir.” İbn Hacer, daha sonra “inek etinin” geçtiği diğer rivayetleri de zikreder, ancak bunların zayıf olduğunu belirtir. (Bk. İbn Hacer, *el-İmtâ' bi'l-erbaîni'l-mütebâiyet-i's-semâ*, thk. Ebû Abdillâh Muhammed Hasen İsmail eş-Şâfiî, Beyrut 1997, s. 100. Ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsıd*, III, 613-617, h.nr: 722) Bu noktada Elbânî'nin, “inek etinin” geçtiği rivayetlerin farklı tariklerle desteklendiği, dolayısıyla metnin sahih olduğu yönünde bir eğilim sergilemesi (bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, IV, 582-584, h.nr: 1943) kanaatimizce isabetli değildir. Ayrıca inek etiyle ilgili kısmın sahih olduğunu farz etsek bile Halîmî'nin yorumunu esas almanın daha doğru bir yaklaşım olacağı kanaatindeyiz. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demektedir:⁶³² Bu lafızla bir aslı yoktur.⁶³³ Ancak Deylemî'de İbn Ömer'den merfu olarak gelen bir rivayet şöyledir: **“Ahir zaman olduğunda ve (bid’atçıların) nefsi eğilim ve arzuları farklılaştığında, çöl sakinlerinin ve kadınların dinine sarılmanızı tavsiye ederim.”** Ne var ki bu hadisin isnadında Muhammed b. el-Beylemânî adında **çok zayıf** biri vardır. Nitekim İbn Hibbân onun hakkında şöyle demiştir: “İçerisinde iki yüz uydurma hadisin olduğu bir nüshayı babasından rivayet etmiştir. Dolayısıyla onun rivayetlerini delil almak caiz olmadığı gibi, hayret ve şaşkınlık örneği olarak kullanılma amacı dışında zikredilmesi de uygun değildir.”⁶³⁴ Suyûtî *Dürer*'de “İsnadı da **vâhîdir**” demiş; Aliyyü'l-Kârî ise “Uydurma bir hadistir” değerlendirmesinde bulunmuştur.⁶³⁵ Rezîn'de yer alan rivayete göre Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*'dan rivayette bulunan bir grup onun şöyle dediğini aktarmaktadır: **“Siz, gecesı gündüzünden farksız olan, apaçık bir şeriat üzere bırakıldınız. Onun için bedevilerin ve mahalle mekteplerindeki küçük çocukların dini üzere olun.”**⁶³⁶ İbnü'l-Esîr de *Câmiu'l-Usûl*'de şöyle demektedir: “Burada ‘bedevilerin ve küçük çocukların dini’ ile kastettiği şey, sapık bid’at ehlinin görüşlerini incelemeksizin ve (şüpheleri) araştırmaksızın şeriatın zahirini kabul edip buna tâbi olmaktır. Bu çerçevede ‘Kocakarıların dinine sarılmanızı tavsiye ederim’ sözü de bunun gibidir.”⁶³⁷

Öte yandan Sağânî de **“Ahir zaman olduğunda ve (bid’atçıların) nefsi eğilim ve arzuları farklılaştığında...”** hadisi hakkında uydurma hükmünü vermektedir.⁶³⁸

632 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 618, h.nr: 723.

633 Bu lafzın asılsız ve uydurma olduğuna dair bk. İbnü'l-Kayserânî, *Tezkiratü'l-huffâz*, s. 219, h.nr: 527; Sağânî, *Mevzûât*, s. 52, h.nr: 76; Fettenî, *Tezkiratü'l-mevzûât*, s. 16; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 248, h.nr: 304; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, I, 130, h.nr: 53. (Çeviren)

634 İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 264, h.nr: 948. Rivayetin uydurma olduğuna dair ayrıca bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 271; Suyûtî, *Leâli*, II, 232; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, I, 130, h.nr: 54. (Çeviren)

635 Suyûtî, *Dürer*, s. 150, h.nr: 301; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 248, h.nr: 304.

636 Bk. İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, s. 311, h.nr: 4.

637 İbnü'l-Esîr, *Câmiu'l-usûl fî ehâdîsi'r-Rasûl*, thk. Abdülkâdir el-Arnaût, Mektebetü'l-hulvânî 1969, I, 292, h.nr: 82.

638 Sağânî'nin bu hükmünü kendi eseri *Mevzûât*'ta tespit edemedik. Ancak başka kaynaklarda onun böyle bir değerlendirmede bulunduğu ifade edilmektedir. Bk.

۱۷۷۵- عَلَيْنَا بِحُسْنِ الْخَطِّ فَإِنَّهُ مِنْ مَفَاتِيحِ الرِّزْقِ.

1775- Size hüsn-ü hattı (güzel yazı sanatını) tavsiye ediyorum. Çünkü o, rızkın anahtarlarındandır.

Sağânî bu rivayet hakkında “uydurmadır” demektedir.⁶³⁹

۱۷۷۶- عَلَيْنَا بِالرِّفْقِ وَإِيَّاكَ وَالْعُنْفَ وَالتَّفَحُّشَ.

1776- Yumuşak huylu ve nazik olmalısın! Sert ve kaba davranmaktan, çirkeflik ve haddi aşmaktan da sakın!

Buhârî'nin *el-Edebü'l-müfred*'de Âişe radiyallahu anhâ kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁶⁴⁰ Ayrıca Müslim de bunu ondan şu lafızla rivayet eder: “*Yumuşak ve nazik davran. Zira yumuşak huyluluk ve nezaket hangi şeyde bulunursa, mutlaka ona güzellik katar; hangi şeyden de çekilip alınırsa onu mutlaka çirkinleştirir.*”⁶⁴¹ Burada hitap Âişe radiyallahu anhâ'ya yöneliktir.

۱۷۷۷- عَلَيْنَا بِأَوَّلِ السُّؤْمِ فَإِنَّ الرِّبْحَ مَعَ السَّمَاكِ.

1777- (Bir mal satışında müşteriden gelen ve yeteri kazancı sağladığın) ilk fiyat teklifini kabul etmeni tavsiye ederim. Çünkü kâr, (satışta gösterdiğin) müsamaha ve kolaylık sayesinde elde edilir.

İbn Ebî Şeybe'nin ve *Merâsîl*'inde Ebû Dâvûd'un rivayet ettikleri bir hadistir. Beyhakî'nin Zührî'den **mürsel** olarak naklettiği bir rivayete göre de Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, bir şeyler satan bir bedeviye uğradığında şöyle buyurmuştur: “*(Bir malın satışında) ilk pazarlık fiyatını yahut ilk fiyat teklifini kabul etmeni tavsiye ederim...*”⁶⁴²

Fettenî, *Tezkiratü'l-mevzûât*, s. 16. (Çeviren)

639 Sağânî, *Mevzûât*, s. 40, h.nr: 43; Fettehî, *Tezkiratü'l-mevzûât*, s. 135.

640 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 116, h.nr: 311.

641 Müslim, *Birr* 78; Ebû Dâvûd, *Edeb* 11. Bu hadis daha önce 706 no'lu rivayetin izahında geçmişti. (Çeviren)

642 İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IV, 466, VII, 260, h.nr: 22177, 35882; Ebû Dâvûd, *Merâsîl*, s. 160, h.nr: 167; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 58, h.nr: 11188. Hadis, İbn Şihâb ez-Zührî kanalıyla gelen mürsel bir rivayet olması ve sahâbî ravisinin bilinmemesi sebebiyle *zayıf* kategorisindedir. (Çeviren)

١٧٧٨ - عَلَيْكُمْ بِالْأَبْكَارِ فَإِنَّهُمْ أَغْدَبَ أَفْوَاهًا وَأَنْتَقَى أَرْحَامًا وَأَسَحَنَ أَقْبَالًا وَأَزْصَى بِالْيَسِيرِ مِنَ الْعَمَلِ.

1778- Bakirelerle evlenmenizi tavsiye ederim. Zira onların ağızları daha hoş ve tatlı, rahimleri daha doğurgan, cinsel uzuvları daha sıcaktır ve aza daha çok razı olurlar.

İbnü's-Sünnî ve Ebû Nuaym bu hadisi *et-Tıbb*'da İbn Ömer'den **zayıf** bir **isnadla** rivayet etmişlerdir.⁶⁴³

١٧٧٩ - عَلِيٌّ سَيِّدُ الْعَرَبِ.

1779- Ali, Arapların efendisidir.

Daha önce “*سَيِّدُ الْعَرَبِ عَلِيٌّ* / **Arapların efendisi Ali'dir...**” hadisinde geçmişti.⁶⁴⁴

١٧٨٠ - عَلِيٌّ وَفَاطِمَةُ وَالْحَسَنُ أَهْلِي، وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ أَهْلُ اللَّهِ، وَأَهْلُ اللَّهِ -عَزَّ وَجَلَّ- أَفْضَلُ مِنْ أَهْلِي.

1780- Ali, Fâtıma ve Hasan, benim ehlimdir. Ebû Bekir ve Ömer de Allah'ın ehlidir. Allah azze ve celle'nin ehli ise benim ehlimden daha üstündür.

Deylemî'nin Enes kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁶⁴⁵

643 İbn Mâce, Nikâh 7; Ebû Nuaym, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, II, 471-472, h.nr: 448-449. Heysemî, Bûsîrî ve İbn Hacer gibi âlimler, hadisin belli bir kısım tariklerini dikkate alarak yaptıkları değerlendirmelerde zayıf olduğunu belirtmişlerdir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, IV, 259, h.nr: 7345; Bûsîrî, *Misbâhu'z-züccâce*, II, 98, h.nr: 667; İbn Hacer, *et-Telhîsu'l-habîr*, III, 303, h.nr: 1578) Ancak hadisin farklı tariklerle rivayet edilmiş olması ve bunların bir kısmının aşırı zayıf olmaması sebebiyle tariklerinin toplamı açısından *hasen* olabileceğine dair ayrıntılı bir mütalaa için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 192-195, h.nr: 623. (Çeviren)

644 Bk. 1513 no'lu rivayet.

645 Deylemî, *Firdevs*, III, 63, h.nr: 4177. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Deylemî'nin rivayetinde tek kaldığı (teferrüd) ettiği hadislerden biridir. Dolayısıyla daha önce de belirttiğimiz gibi en azından *zayıf* kategorisinde yer alan bir rivayet olmaktadır. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

١٧٨١ - عَلَى مِثْلِ الثَّنِيِّ فَاشْهَدْ أَوْ دَعْ.

1781- Ya güneş gibi (açık) olan bir şey hakkında şahitlik et yahut bırak (o işi).

Bu hadisi Hâkim ve Beyhakî, İbn Abbâs'tan merfu olarak şu lafızla rivayet etmektedirler: **“(Bir şeyin) güneş kadar açık olduğunu biliyorsan şahitlik et, aksi hâlde bırak (o işi).”**⁶⁴⁶ Yine Deylemî'nin İbn Abbâs kana-lıyla aktardığı rivayetin lafzı şöyledir: **“Ey İbn Abbâs! Sana ancak güneş ışığı kadar apaçık görünen bir mesele hakkında şahitlik et.”**⁶⁴⁷ Bunu aynı zamanda Taberânî ve Deylemî, İbn Ömer'den rivayet etmektedirler.

Necmüddîn el-Gazzî de bu hadisi başlıktaki lafızıyla Sehâvî'ye nispet ettikten sonra “Bu lafızla bilinmemektedir” demektedir.⁶⁴⁸ Ben de (Aclûnî) derim ki: “Aksine bununla ne kastedildiği açık değildir. Bu hususu iyi düşün!” Necmüddîn el-Gazzî şunu da ilave etmektedir:⁶⁴⁹ **“Ya bunun gibi bir şey hakkında şahitlik et veya bırak”** hadisini Râfiî şu lafızla aktarmaktadır: Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem, kendisine şahitliği soran birine **“Güneşi görüyor musun?”** diye sordu. Adam “Evet” deyince Allah Rasûlü **“Ya bunun gibi bir şey hakkında şahitlik et yahut bırak”** buyurdu. İbnü'l-Mülakkın da şöyle demiştir: “Bu hadis, bu lafızıyla gariptir.”⁶⁵⁰

١٧٨٢ - عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ سِرَاجُ أَهْلِ الْجَنَّةِ.

1782- Ömer b. el-Hattâb cennet ehlinin kandilidir.

Bezzâr'ın **zayıf bir isnadla** İbn Ömer'den rivayet ettiği bir hadistir.⁶⁵¹ Ebû Nuaym da bunu **garib bir isnadla** Ebû Hureyre'den; İbn Asâkir ise Sa'b b. Cessâme'den rivayet etmektedirler.⁶⁵² Hafız İbn Ha-

646 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 319, h.nr: 10469.

647 Deylemî, *Firdevs*, V, 358, h.nr: 8432.

648 Gazzî, *İtkân*, I, 365, h.nr: 1141.

649 Gazzî, *İtkân*, I, 366, h.nr: 1142.

650 Hadisin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Zeylâî, *Nasbu'r-râye*, IV, 82; İbnü'l-Mülakkın, *el-Bedrü'l-münîr*, IX, 617; İbn Hacer, *et-Telhîsu'l-habîr*, IV, 363, h.nr: 2636. (Çeviren)

651 Heysemî, *Keşfü'l-estâr*, III, 174, h.nr: 2502.

652 Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 333; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XLIV, 166-167, h.nr:

cer de *Müsnedü'l-Firdevs*'in tahririnde bu hadisi, Ebû Hureyre kanalıyla gelen bir rivayet olarak Taberânî'ye dayandırmakta ve "Bu konuda İbn Ömer'den gelen bir rivayet de mevcuttur" demektedir.⁶⁵³

١٧٨٣ - الْعَمَائِمُ تَيْجَانُ الْعَرَبِ.

1783- Sarık Arapların tacıdır.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demektedir:⁶⁵⁴ Bu hadisi Ebû Nuaym ve onun kanalıyla Deylemî, İbn Abbâs'tan merfu olarak şu ziyade ile rivayet etmişlerdir: **"Dizleri dikerek oturmak (ihtibâ), Arapların duvarıdır. Mü'minin mesciddeki oturuşu da (Allah yolunda tutulan) bir sınır nöbetidir."** Kuzâî de bunu Ali *radiyallahu anh*'dan merfu olarak rivayet etmiştir. Keza Beyhakî bunu Zührî'nin kendi sözü olarak şu lafızla aktarmaktadır: **"Sarık, Arapların tacıdır. Dizleri dikerek oturmak Arapların duvarıdır. Mescidlerde uzanıp yatmak da mü'minlerin (Allah yolunda tuttukları) bir sınır nöbetidir."** Öte yandan Deylemî de bunu, başlıktaki lafızla ve şu ziyade ile İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir: **"Eğer (Araplar) sarıklarını çıkarırlarsa, haysiyet ve itibarlarını da çıkarmış olurlar."** Yine Deylemî'de geçen bir lazıf da şöyledir: **"Sarık, mü'minin vakarı ve Arapların haysiyet ve itibarıdır. Araplar sarıklarını çıkaracak olurlarsa, haysiyet ve itibarlarını da çıkarmış olurlar."** Vallahu a'lem. Ayrıca Beyhakî bunu başlıktaki lafzına şu ziyade ile rivayet etmektedir: **"Sarık sarın (i'temmû), yumuşak huyluluğunuz artar."**⁶⁵⁵

Daha sonra Sehâvî *Makâsîd*'da sözlerine şöyle devam etmektedir: Bu konuda buna benzer tarzda şu lafızla gelen bir rivayet vardır: **"Sarık takın (teammemû), yumuşak huyluluğunuz artar. Sarık da Arapların tacıdır."**

9669-9671.

653 Hadisin *bâtıl ve uydurma* olduğuna dair ayrıntılar için bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, V, 315- 319, ravi nr: 1003; Sağânî, *Mevzûât*, s. 46, h.nr: 60; Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, I, 166, ravi nr: 669; Suyûtî, *Ziyâdât*, I, 217, h.nr: 247; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, I, 337, h.nr: 25; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VIII, 391-392, h.nr: 3916. (Çeviren)

654 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 621-626, h.nr: 726.

655 Bu paragraftaki rivayetlerin tamamı için bk. Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 75, h.nr: 68; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VIII, 294, 296, h.nr: 5849, 5852; Deylemî, *Firdevs*, III, 87-88, h.nr: 4246-4247.

Ancak bunların tamamı **zayıftır**. Yine bu çerçevede Beyhakî'nin *Şuabu'l-îmân* adlı eserinde İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet edilen şöyle bir hadis vardır: **“Size sarıkları tavsiye ediyorum. Çünkü sarık, meleklerin nişanıdır. Sarığın ucunu sırtınıza doğru sarkıtın.”** Bu hadis Taberânî'de, daha sonra da Deylemî'de, İbn Ömer kanalıyla gelen bir rivayet olarak geçmektedir.⁶⁵⁶

Sabit olmayan rivayetlerden biri de Deylemî'nin, *Müsned*'inde İbn Ömer'den merfu olarak ve şu lafızla aktardığı hadistir: **“Sarıkla kılınan namaz, (sarıksız kılınan) yirmi beş namaza denktir. Keza sarıkla kılınan bir Cuma, (sarıksız kılınan) yetmiş Cuma'ya denktir...”** Bu hadiste ayrıca “Meleklerin Cuma namazına sarıklı bir vaziyette katıldıkları, sarıklı olanlar için güneş batana kadar dua ve istiğfarda bulundukları” hususu yer almaktadır. Yine İbn Ömer'den aktarılan bir lafızda şöyle geçmektedir: **“Sarıkla kılınan bir Cuma, sarıksız yetmiş Cuma'dan daha faziletlidir.”** Keza hem İbn Ömer hem de Ebû Hureyre'den gelen bir rivayet şöyledir: **“Kuşkusuz Allah azze ve celle'nin, mescid kapısında duran ve beyaz sarıklılar için af dileyen birtakım melekleri vardır.”** Câbir kanalıyla aktarılan bir rivayet de şöyledir: **“Sarıkla kılınan iki rekât namaz, sarıksız kılınan yetmiş namazdan daha hayırlıdır.”** Ebu'd-Derdâ'dan nakledilen rivayette ise şu lafız yer alır: **“Şüphesiz Allah ve melekleri, Cuma günü sarıklılara salât ederler.”** Ali radiyallahu anh'ın rivayeti de şudur: **“Sarık, Müslümanlarla müşrikler arasında set oluşturan bir engeldir.”** Rükâne'den gelen rivayet de şöyledir: **“Bizimle müşrikler arasındaki fark, takke/kulah üzerindeki sarıklardır.”**⁶⁵⁷ Bu rivayetlerin her biri diğerinden **zayıftır**.⁶⁵⁸ Özellikle sarık ucu ve sarığın sarkıtılmasıyla ilgili

656 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XII, 383, h.nr: 13418; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VIII, 295, h.nr: 5851.

657 Bu rivayetler için bk. Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-sahâbe*, II, 1117, h.nr: 2809; Deylemî, *Firdevs*, I, 147, 202, II, 108, 265, III, 82, h.nr: 529, 767, 2571, 3233, 4230.

658 Sehâvî'nin bu hükmünü destekleyen değerlendirmeler için bk. Fettenî, *Tezkiratü'l-mevzûât*, s. 155; Münâvî, *Teysir*, II, 157; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 187, h.nr: 4; Gumârî, *el-Müdâvî*, IV, 528-530; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zâife*, IV, 96-97, h.nr: 1593. (Çeviren)

rivayetleri derleyen bir kısım hafızlar da bu manada ulaşabildikleri ve hatırlarında kalan hadislerle de yeri geldikçe temas etmişlerdir.⁶⁵⁹

۱۷۸۴ - الْعِنَبُ دُوْدُو - يَعْنِي اثْنَيْنِ اثْنَيْنِ - ، وَالثَّمَرُ يَكُ - يَعْنِي وَاحِدَةً وَاحِدَةً -

1784- Üzüm ‘dû dû’ yani ikişer ikişer; hurma ise ‘yek’ yani tek tek (yenir).

Sehâvî *Makâsıd*’da şöyle demiştir:⁶⁶⁰ Acemler arasında meşhur bir rivayet olup (hadis olarak) bir aslı yoktur. Evet, hurmanın başkalarıyla birlikte yenildiği bir ortamda, diğerlerinin izni olmadan hurmayı ikişer ikişer yemenin nehyedildiğine dair bir rivayet gelmiştir.⁶⁶¹

۱۷۸۵ - عِنْدَ جُهَيْنَةَ الْحَبَرِ الْيَقِينُ .

1785- Kesin, doğru haber Cüheyne’dedir.

Hatîb, bu hadisi *er-Ruvâtu an Mâlik*⁶⁶² adlı eserinde; onun tarikiyle de Deylemî, İbn Ömer *radıyallahu anh*’dan merfu olarak rivayet etmektedirler. Lafzı da şöyledir: **“Cennete girecek son kişi, Cüheyne kabilesinden, Cüheyne adında bir adamdır. (Bu sebeple) Cennet ehli ‘Kesin, doğru haber Cüheyne’dedir’ diyecekler.”**⁶⁶³ Öte yandan Dârekutnî de *Garâibu Mâlik* adlı eserinde bu hadisi İbn Ömer’den, iki ayrı kanaldan rivayet etmekte ve sonunda şöyle demektedir: **“Bu hadis, bâtıldır.”**⁶⁶⁴

659 Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, III, 626-633, h.nr: 726.

660 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 633-634, h.nr: 727.

661 Buhârî, Şerike 4; İbn Hibbân, *Sahîh*, XII, 35, h.nr: 5231.

662 Daha önce defalarca geçtiği üzere bu eser *Ruvâtu Mâlik* olarak da bilinmektedir. (Çeviren)

663 Bu rivayet daha önce 6 no’lu hadis olarak geçmişti.

664 Ayrıca bk. İbn Hacer, *Lisânu’l-Mîzân*, II, 93, ravi nr: 375; Sehâvî, *Makâsıd*, III, 636-637, h.nr: 728; Suyûtî, *Ziyâdât*, II, 652, h.nr: 783; Şevkânî, *el-Fevâidü’l-mecmûa*, s. 511, h.nr: 128; Gumârî, *el-Müdvî*, I, 7; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’l-zaîfe*, I, 556, h.nr: 377.

١٧٨٦ - عِنْدَ كُلِّ خِثْمَةٍ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ.

1786- Her hatmin sonunda, mutlaka kabul olunacak bir dua vardır.

Ebû Nuaym ve İbn Asâkir'in Enes kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁶⁶⁵ Ancak Münâvî şöyle demektedir: “İsnadında, İbn Maîn'in yalancı saydığı ve Nesâî'nin de adalet vasfını yitirdiği için rivayetleri hiçbir surette alınamayacak bir kimse olarak terk ettiği (**terekehû**) Yahya es-Simsâr adında biri vardır.”⁶⁶⁶

١٧٨٧ - غُوذُوا الْمَرِيضَ.

1787- Hastayı ziyaret edin.

Buhârî'nin Ebû Musa kanalıyla merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.⁶⁶⁷ Hasta ziyaretine teşvik konusunda başka hadisler de rivayet edilmiştir. Bunlardan biri de şöyledir: Tirmizî'nin, **hasen** kaydıyla rivayet ettiğine göre, Ali radiyallahu anh şunu aktarır: Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in şöyle buyurduğunu işittim: “**Bir Müslüman diğer bir Müslümanı hastalandığında sabah vakti ziyaret edecek olursa, mutlaka yetmiş bin melek akşama kadar o kimsenin bağışlanması için dua ederler. Eğer akşam vakti ziyaret ederse, yine yetmiş bin melek sabaha kadar o kimsenin bağışlanması için dua ederler. Ayrıca o kişiye cennette harîf vardır.**”⁶⁶⁸ Hadiste geçen *harîf* kelimesi, Nevevî'nin de dediği gibi “devşirilmiş, toplanmış kuru hurma” manasına gelmektedir.

Bu husustaki diğer bir rivayet de Ahmed b. Hanbel'in, Câbir, Enes, Ka'b b. Mâlik ve daha başkalarından rivayet ettiği ve mütevatir sayılan bir hadis olup lafzı şöyledir: “**Kim bir hastayı ziyaret ederse, (hastanın yanı-**

665 Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, 260; İbn Asâkir, *Târîhu Dimesşk*, XIV, 271, ravi nr: 1577.

666 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 365. Ayrıca bk. İbnü'l-Kayserânî, *Tezkiratü'l-huffâz*, I, 221-222, h.nr: 532; İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, I, 107-108, h.nr: 156; Gumârî, *el-Müdâvî*, II, 519; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, III, 369, VII, 173, h.nr: 1224, 3190. (Çeviren)

667 Buhârî, *Cihâd* 169.

668 Tirmizî, *Cenâiz* 2; Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 3; İbn Mâce, *Cenâiz* 2.

na) oturuncaya kadar (ilahî) rahmet içerisinde yol alır. Oturduğu vakit ise bütünüyle (ilahî) rahmete bürünür.”⁶⁶⁹

١٧٨٨ - عَوَّدُوا كُلَّ بَدَنٍ مَا اغْتَادَ.

1788- Her bedeni, mizacına uygun, alışabileceği şeye alıştırtın.

Bu ifade “عَوَّدُوا كُلَّ جَسَدٍ مَا اغْتَادَ/Her vücudu, mizacına uygun, alışabileceği şeye alıştırtın” lafzıyla meşhur olan söz ile aynı manadadır. Suyûtî de *Dürer*’de şöyle demektedir: Ebû Muhammed el-Hallâl’ın Âişe radiyallahu anhâ’dan merfu olarak rivayet ettiği hadisin lafzı şudur: “**Bir bedeni, mizacına uygun, alışabileceği şeye alıştırtın.**”⁶⁷⁰ Ayrıca bu hadis ileride “الْمَعْدَةُ/مِدة dert yuvası...” rivayetinde gelecektir.⁶⁷¹

Ebû Nuaym da “**Alışkanlıkları Dikkate Alın**” başlığını açtığı bir bölümde “**Hayır, bir alışkanlıktır**” hadisi ile “**Bir avuç çürük hurma ile bile olsa, akşam yemeği yiyin**”⁶⁷² hadisine yer vermektedir.

Öte yandan Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem’in keler eti konusundaki söylediği de bu çerçeveye girer. Nitekim Allah Rasûlü, (kendisine teklif edilen, ancak yemediği) keler etini Halid b. el-Velîd’in yediği sırada şöyle buyurur: “**Bu, benim kavmimin toprağında bulunan bir şey değildir; onun için midemin kaldırmadığını hissediyorum.**”⁶⁷³

١٧٨٩ - عَوَّدُوا أَلْسِنَتَكُمْ خَيْرًا.

1789- Dilinizi hayra alıştırtın.⁶⁷⁴

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demektedir:⁶⁷⁵ Bunu, bu lafızla merfu bir rivayet olarak bilmiyorum. Eskiden şöyle demişler:

669 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 179-180, XXII, 162, XXV, 88, h.nr: 12782, 14260, 15797.

670 Suyûtî, *Dürer*, s. 151, h.nr: 304.

671 Bk. 2320 no’lu rivayet. Rivayetle ilgili değerlendirme de orada yapılacaktır.

672 Bu hadis daha önce 995 no’lu rivayette ayrıntılı olarak geçmişti.

673 Buhârî, Et’ime 10; Müslim, Sayd 43.

674 Bu cümle, Türkçe söyleyişi itibarıyla “Ağzı hayra açmak” deyimiyile karşılanabilir. (Çeviren)

675 Gazzî, *İtkân*, I, 367-368, h.nr: 1151.

“Hayır söylemeye alıştırdi dilini ve bunu benimse,
Zira dili neye alıştıırırsan ona alışır.”

İbn Ebi'd-Dünyâ'nın rivayetine göre, Mâlik b. Enes şöyle demiştir: İsa b. Meryem *aleyhisselâm*'ın yanından bir domuz geçince İsa, domuza hitaben “Selametle geç!” der. Bunun üzerine kendisine “Ey Ruhullah! Şu domuza mı söylüyorsun bunu?” diye şaşkınlık içinde sorarlar. O da “Dilimi şerre alıştırmak istemiyorum!” cevabını verir.⁶⁷⁶ Yine bir hadiste **“Dilini, hayır dışındaki her şeyden koru!”** buyurulmaktadır. Bu hadisi Taberânî ve Ebu's-Şeyh, Ebû Saîd'den rivayet etmektedirler. Keza Taberânî ve Hâkim'de Ebû Zer'den bunun benzeri bir rivayet yer almaktadır.⁶⁷⁷

۱۷۹۰ - عَوْرَةُ سِتْرٍ وَمُؤْنَةُ كَفَيْتِ.

1790- (Kadın, Allah tarafından) setredilmiş bir avret ve (yine O'nun tarafından) karşılanmış bir külfettir.

Daha önce “ذُنُ الْبَنَاتِ/*Kızları defnetmek...*” hadisinde bu manada rivayetler geçmişti.⁶⁷⁸ Nitekim Deylemî'nin Ali *radiyallahu anh*'dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadis şöyledir: **“Kadınların on avreti vardır: Kadın evlendiğinde koca sadece bir avreti örter. Öldüğünde ise kabir on avreti örter.”**⁶⁷⁹ Keza İbn Ebi'd-Dünyâ'nın *el-Uzle* adlı eserinde Katâde kanalıyla gelen bir rivayete göre, İbn Abbâs'ın bir kızı vefat ettiğinde insanlar taziyesine gelirler. Bunun üzerine İbn Abbâs şunu söyler: “O, Allah'ın setrettiği bir avret; O'nun karşıladığı bir külfet ve yine O'nun lütfettiği bir ecirdi.” Bunların dışında daha önce geçen rivayetler de vardır. İlgili kısma bakabilirsiniz.

676 İbn Ebi'd-Dünyâ, *es-Samt*, s. 176, h.nr: 306.

677 Tayâlisî, *Müsned*, II, 104, h.nr: 775; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 38, h.nr: 69; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXX, 600, h.nr: 18647; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, II, 283, h.nr: 1000; İbn Hibbân, *Sahih*, II, 97, h.nr: 374; Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, II, 156, h.nr: 949; Hâkim, *Müstedrek*, II, 236, h.nr: 2861. Farklı sahâbîler kanalıyla gelen bu hadisin sahih olduğuna dair ayrıntılar için bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 998, h.nr: 7; Heysemî, *Mecma'*, IV, 215-216, 240, X, 299, 301, h.nr: 7111, 7113, 7242, 18149, 18171. (Çeviren)

678 Bk. 1308 no'lu rivayet.

679 Deylemî, *Firdevs*, III, 327, h.nr: 4978. Hadisin *münker* olduğuna dair bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, III, 585, h.nr: 1397.

١٧٩١ - عَيْشٌ وَلَا تَغْتَرَّ.

1791- Sen (tedbirli davranıp onun) akşam yiyeceğini ver ve (tahminlere göre hareket edip) aldanma!⁶⁸⁰

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demektedir: İbnü'l-Mübarek bunu *ez-Züh'd*'de Katâde'den şu lafızla rivayet etmiştir: İbn Ömer'e "Lâ ilâhe illallah" sözü ile ilgili olarak "Bu sözün terk edilmesi hâlinde hiçbir amelin fayda vermemesi gibi kabulü durumunda da bu söze zarar verebilecek bir amel var mıdır?" diye sorulmuş, o da cevap olarak ilgili cümleyi söylemiştir. İbnü'l-Mübarek bu rivayeti, İbnü'z-Zübeyr ve Ubeyd b. Umeyr yoluyla da nakletmektedir.⁶⁸¹ Daha sonra Gazzî sözlerine şöyle devam etmektedir: Bu söz aslında, ihtiyatlı davranıp gerekli önlemleri almaya dair tavsiye niteliğinde bir atasözü hâline gelmiştir. Yani günahlardan kaçın ve imanına güvenerek onları işlemeye kalkışma! Sözün asıl hikayesi ise şudur: Bir adam devesiyle ıssız çölü aşmaya karar verir ve çöldeki otlara güvenerek devesine akşam yiyeceğini vermez. Ancak çevresindekiler ona "Sen çöle girmeden önce devenin akşam yiyeceğini yedir. Eğer orada ot varsa, bunun sana zararı olmaz. Şayet ot yoksa, o zaman da tedbirini almış olursun" derler.⁶⁸²

Metinde geçen "عَيْشٌ" kelimesi, sonundaki "ya" harfi düşmüş emir kipinde bir fiil olup "âyn" harfi fethalı, "şın" harfi de şeddeli ve kesreli hâliyle (aşşı) okunur. *Vallahu a'lem*.

١٧٩٢ - الْغَطَّاسُ مِنَ اللَّهِ وَالتَّائِبُ مِنَ الشَّيْطَانِ.

1792- Aksırmak Allah'tan, esnemek ise şeytandandır.

Tirmizî'nin ve *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* isimli eserinde İbnü's-Sünnî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadistir. Hadisin devamı ise şöyledir: "**Biriniz esnediği zaman eliyle ağzını kapatsın. Zira kişi (es-**

680 Tebdiri elden bırakmamak anlamında olan bu cümle, Türkçe söyleyiş açısından "İşini kış tut, yaz çıkarsa bahtına" atasözüne uygun düşmektedir. (Çeviren)

681 İbnü'l-Mübârek, *ez-Züh'd*, s. 324-325, h.nr: 922-923.

682 Gazzî, *İtkân*, I, 357-358, h.nr: 1109.

nerken) ‘hah, hah’ dediği vakit şeytan ona, içeriden güler. Allah azze ve celle aksırmayı sever, ancak esnemekten hoşnut olmaz.”⁶⁸³

١٧٩٣ - الْعُطَّاسُ عِنْدَ الْكَلَامِ شَاهِدٌ صِدْقٍ.

1793- Konuşma esnasındaki aksırma, sözün doğruluğuna alamettir.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der:⁶⁸⁴ Bu şekilde bilinmemektedir. Ebû Nuaym bunu Ebû Hureyre’den şu lafızla rivayet etmektedir: **“Dua sırasında aksırmak, o duadaki samimiyetin (yahut duanın kabul edileceğinin) alametidir.”** Taberânî’nin *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ta Ebû Hureyre kanalıyla naklettiği bir rivayet de şöyledir: **“Kim bir hadis/söz aktarıırken o esnada aksırı(lı)rsa, o aktardığı hadis/söz haklıdır.”** Enes’ten gelen bir diğer rivayet de şöyledir: **“En doğru hadis/söz, söylenirken yanı başında aksırılan hadis/sözdür.”**⁶⁸⁵ Ancak bu iki rivayetin isnadında **zayıflık** söz konusudur.⁶⁸⁶

١٧٩٤ - عَظِّمُوا ضَحَايَاكُمْ فَإِنَّهَا عَلَى الصِّرَاطِ مَطَايَاكُمْ.

1794- Kurbanlık hayvanlarınız iri ve besili olsun. Çünkü onlar, sizin sırttaki bineklerinizdir.

İmamü'l-Haremeyn (el-Cüveynî) bunu *en-Nihâye*’de; daha sonra Gazzâlî *el-Vasît*’te, daha sonra da Râfiî *el-Azîz*’de zikretmişlerdir. İbnü’s-Salâh da şöyle demiştir: “Bildiğimiz kadarıyla bu hadis ma‘rûf olmadığı gibi sabit de değildir.”⁶⁸⁷

683 Tirmizî, Edeb 7; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 90, h.nr: 9971; İbn Huzeyme, *Sahîh*, II, 61, h.nr: 921; İbnü’s-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle*, s. 234, h.nr: 266; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 294, h.nr: 7687. Tirmizî, hadisin *hasen* olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

684 Gazzî, *İtkân*, I, 258, h.nr: 1112.

685 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, III, 346, VI, 316, h.nr: 3360, 6509.

686 Rivayetlerin *zayıf* olduğuna dair ayrıca bk. Heysemî, *Mecma‘*, VIII, 59, h.nr: 12913, 12914. Bu hadis ile ilgili ayrıntılı bilgi ve değerlendirme ileride 2461 no’lu hadiste yapılacaktır.

687 İbnü’s-Salâh, *Şerhu Müşkili'l-Vasît*, IV, 199. Bu rivayet ve açıklaması daha önce 337 no’lu hadiste geçmişti.

١٧٩٥ - عِيَادَةُ الْمَرِيضِ بَعْدَ ثَلَاثٍ.

1795- Hastanın, (hastalığın başlangıcından) üç gün sonra ziyaret edilmesi.⁶⁸⁸

Bu hadisi İbn Mâce, İbn Ebi'd-Dünyâ ve Beyhakî, aralarında Mesleme b. Ali adında **metruk** bir ravinin bulunduğu bir isnadla ve şu lafızla Enes'ten rivayet etmektedirler: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir hastayı ancak üç günden sonra ziyaret ederdi."⁶⁸⁹

Ebû Ya'lâ'nın Enes'ten aktardığı rivayet de şöyledir: "Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, kardeşlerinden birini üç gün boyunca göremeyince, onu sorardı. Eğer (sefer, savaş gibi sebeplerle) ortalıkta görünmüyorsa ona dua eder; herhangi bir yere gitmemişse ziyaretine gider, hastaysa da ziyareti ederdi." Ancak bu rivayetin isnadındaki Abbâd b. Kesîr **zayıf** biridir.⁶⁹⁰

Deylemî'nin yine Enes'ten merfu olarak naklettiği hadiste de "**Hasta ziyareti, üç günden sonradır**" kaydı yer almaktadır. Yine Deylemî'nin Enes'ten naklettiği merfu bir hadiste "**Hasta üç gün boyunca hasta kalıncaya ziyaretine gidilmez**" denilmektedir.⁶⁹¹ Yine Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta Ebû Hureyre'den rivayet ettiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: "**Hasta ancak üç günden sonra ziyaret edilir.**"⁶⁹²

Öte yandan Beyhakî *Şuabu'l-îmân*'da ve İbn Ebi'd-Dünyâ, sahâbe çocuklarından Nu'mân b. Ebî Ayyâş ez-Zürakî'nin şöyle dediğini naklet-

688 Bu hadis daha önce 1420 no'lu rivayet olarak "زيارة المريض بعد ثلاث/*ziyâretu'l-merîd ba'de selâsin*" lafızıyla geçmişti.

689 İbn Mâce, Cenâiz 1; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XI, 429, h.nr: 8781. Beyhakî, bu hadisin isnadının kuvvetli olmadığını belirtir. Mesleme'nin metruk ve münker biri olduğuna dair bk. Sehâvî, *Makâsîd*, III, 640, h.nr: 733; Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, II, 20, h.nr: 512.

690 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VI, 150, h.nr: 3429.

691 Bu hadis ileride 2288 no'lu rivayet olarak ayrıca ele alınacaktır.

692 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 18, h.nr: 3503. İsnadındaki Nasr b. Hammâd, metruk biri olarak bilinmektedir. Bir grup hadis âlimi de onun **zayıf** olduğunu belirtmiştir. Bk. Heysemî, *Mecma'*, II, 295, h.nr: 3760; Sehâvî, *Makâsîd*, III, 644. (Çeviren)

mektedirler: **“Hasta ziyareti, üç günden sonradır.”** Yine Beyhakî'nin rivayetüne göre A'meş şöyle demiştir: “Mecliste otururduk ve bir adamı üç gün boyunca orada görememişsek, hemen hâlini sorup soruştururduk. Eğer hastaysa ziyaretine giderdik.”⁶⁹³ Bu hadis de onların bu konuda ittifak ettikleri hissini vermektedir. Nitekim Gazzâlî de bunu *İhyâ*'da kesin bir dille ifade etmiş ve “Hasta, ancak üç günden sonra ziyaret edilir” demiştir.⁶⁹⁴ Fakat doğru olanı, ilk günden itibaren ziyaret edilmesidir. Zira Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta İbn Abbâs'ın sözü olarak naklettiği şu rivayet bunu göstermektedir: “Hastayı ilk gün ziyaret etmek sünnettir. Daha sonrasındaki ziyaret ise nafiledir.”⁶⁹⁵ Aynı şekilde Bezzâr da bunu rivayet etmiştir. Ancak lafzı şöyledir: “Bundan fazlası onun için nafile olur.” İbn Abbâs'ın buradaki “sünnet”ten kastı, bu meselede doğru olan görüşe göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sünnetidir. Ayrıca İbn Abbâs, ilk günden ziyarette bulunmanın kesinlikle zorunlu olduğunu kastetmiş de olabilir. Yoksa bu ziyaret mutlak olarak zaten sünnettir.⁶⁹⁶

Üstelik bu konuda daha başka hadisler de vardır. Bunlardan biri şöyledir: Deylemî'nin, *Müsnedü'l-Firdevs*'te İbn Ömer'den rivayet ettiği bir hadisin lafzı şudur: **“Hasta ziyaretinin ecri, cenazenin peşinden gitmekten daha büyüktür.”**⁶⁹⁷ Taberânî'nin Enes'ten naklettiği rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Hastaları ziyaret edin ve onlardan size dua etmelerini isteyin. Çünkü hastanın duası kabul edilmiş ve günahı affedilmiştir.”**⁶⁹⁸

693 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XI, 429-430, h.nr: 8780-8781.

694 Gazzâlî, *İhyâ*, II, 210.

695 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XI, 112, h.nr: 11210. Ancak isnadındaki Ali b. Urve zayıf ve metrûk biridir. Bk. Heysemî, *Mecma'*, II, 296-297, h.nr: 3763; Sehâvî, *Makâsîd*, III, 648. (Çeviren)

696 Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, III, 640-648, h.nr: 733. (Çeviren)

697 Deylemî, *Firdevs*, III, 44, h.nr: 4111. Elbânî bu rivayeti çok zayıf saymakta, Gumârî ise *bâtıl ve uydurma* olarak değerlendirmektedir. (Bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, IV, 501; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VIII, 397, h.nr: 3925) -Çeviren-

698 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 140, h.nr: 6027. Hadisin isnadında Abdurrahmân b. Kays el-Umerî adında *metrûk* bir ravi olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla hadis zayıf sayılmıştır. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, IV, 166, h.nr: 5279; Heysemî, *Mecma'*, II, 295, h.nr: 3759; Gumârî, *el-Müdâvî*, IV, 499) Elbânî ise hadisin uydurma olduğunu iddia etmektedir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, III, 367, h.nr: 1222) -Çeviren-

١٧٩٦ - الْعَيْنُ الرَّمْدَةُ لَا تُمَسُّ.

1796- İltihaplı göze dokunulmaz.

Bu hadisi Ebû Nuaym, Ebû Saîd el-Hudrî'nin kendi sözü olarak rivayet etmektedir. Ebû Saîd şöyle demektedir: “Muhammed’in ashabının durumu, gözün durumuna benzer. Göz sağlığını korumanın yolu da ona dokunulmamasıdır.”⁶⁹⁹ Ancak bu rivayet **zayıftır**. Yine Ebû Nuaym, Saîd b. el-Müseyyeb’in şöyle dediğini şu lafızla rivayet etmektedir: “Göz bir nutfe (gibi)dir; eğer ona dokunursan bulanır, dokunmazsan durulur, berraklaşır.” Keza Ebû Nuaym’ın Ebû İdrîs el-Havlânî’den rivayet ettiğine göre Ebû Müslim, Şam halkının, Hz. Âişe’yi dillerine dolayacak kadar ileri gittiklerini iştir ve onlara hitaben “Sizin anneniz (Âişe *radıyallahu anhâ*) ile olan durumunuzu size bildireyim mi?” dedikten sonra şöyle izah eder: “Sizler, sahibini rahatsız eden bir baştaki iki göz gibisiniz. Ne var ki sahibi, o gözleri, ancak kendileri için en hayırlı olan şey ile cezalandırabilir.”⁷⁰⁰

١٧٩٧ - الْعَيْنُ حَقٌّ تَدْخِلُ الْجَمَلَ الْقِدْرَ وَالرُّجْلَ الْقَبْرَ.

1797- Göz (değmesi) haktır; deveyi kazana, insanı mezara sokar.

Ebû Nuaym’ın Câbir’den merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.⁷⁰¹ Herhangi bir ziyade olmaksızın sadece “**Göz (değmesi) haktır**” lafzıyla gelen Ebû Hureyre hadisi ise Buhârî ve Müslim’in ittifak ettikleri bir hadistir.⁷⁰² Söz konusu ziyade de **zayıftır**. Öte yandan Ahmed b. Hanbel’in Ebû Hureyre’den naklettiği bir rivayette şöyle bir ziyade mevcuttur: “**Şeytan ve Âdemoğlunun hasedi de gelip ona (göz değmesine) eşlik eder.**”⁷⁰³ Müslim’in İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettiği bir hadiste de şöyle bir ziyade yer almaktadır: “**Eğer kaderle yarışıp onu geçecek bir şey olsaydı, kuşkusuz göz değmesi onu geçirdi. Sizden (nazar için abdest alıp) yıkanmanız istendiğinde yıkanın.**”⁷⁰⁴ Bezzâr da bunu hasen bir isnadla Câbir’den merfu

699 Bu rivayet daha önce 1322 no’lu hadis olarak geçmişti.

700 Bu üç rivayet için bk. Ebû Nuaym, *et-Tıbbu’n-Nebevî*, I, 346-347, h.nr: 278-280.

701 Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, 90.

702 Buhârî, Tıb 35; Müslim, Selâm 41.

703 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 417, h.nr: 9668.

704 Müslim, Selâm 42.

olarak şu lafızla rivayet etmektedir: **“Allah’ın kaza ve kaderi gereğince ölenlerin çoğu göz değmesi sebebiyle ölmüştür.”**⁷⁰⁵

Öte yandan ziyadesiz bir şekilde **“Göz değmesi haktır”** lafzı Suyûtî’nin *Dürer*’inde, İbn Abbâs kanalıyla gelen bir rivayet olarak Buhârî’ye dayanılmaktadır. Yine aynı eserde Câbir’den gelen şu rivayet de Ebû Nuaym’a nispet edilmiştir: **“Göz değmesi, insanı mezara, deveyi de kazana sokar.”** Burada “hak” lafzı yer almamaktadır.⁷⁰⁶ Bu hususa dikkat et.

Leâli’de ise şöyle denilmektedir: **“Göz değmesi haktır; deveyi kazana, insanı da mezara sokar”** şeklinde meşhur olan rivayeti Ebû Nuaym, Câbir’den aktarmaktadır. Daha sonra da İbn Adiy’in şöyle dediği nakledilmektedir: Bana ulaşan bilgiye göre Şuayb’a “Bu rivayeti aktarmaktan vazgeçmelisin” denilmiş, o da vazgeçmiştir.⁷⁰⁷ Bu konuda ayrıca İbn Ömer, Âişe *radıyallahu anhâ* ve daha başkalarından gelen rivayetler de vardır. Keza İbnü’s-Sünnî ve Bezzâr’ın Enes’ten merfu olarak aktardıkları bir rivayet de şöyledir: **“Kim bir şeyi görür de ‘Mâşâallah lâ kuvvete illâ billah’ diyecek olursa, o şeye hiçbir zararı dokunmaz.”** Bir lafızda da şöyle geçer: **“Nazar ona zarar vermez.”** Âmir b. Rabîa hadisinde ise şöyle buyrulur: **“...Bereketli/mübarek olması için dua etsin.”** İleride “الفاتحة/ Fâtiha” hadisinde bununla alakalı rivayetler gelecektir.⁷⁰⁸

Keza Deylemî’nin Enes kanalıyla merfu olarak rivayet ettiği bir hadis de şöyledir:⁷⁰⁹ **“Göz değmesinin şifası şudur: Temiz bir kap içerisindeki bir sudan göz değen kişiye içirilir, onunla yıkanır ve şu dua edilir: ‘(Bismillâh) absun âbis bi şihâbin kâbis!’**⁷¹⁰ **Nazar, nazar edilenden nazar edenin aleyhine ve onun en sevdiğine dönsün! ‘Gözünü çevirip de bir**

705 Heysemî, *Keşfü’l-estâr*, III, 403, h.nr: 3052.

706 Suyûtî, *Dürer*, s. 149, h.nr: 296, 297.

707 Zerkeşî, *Leâli*, s. 112, h.nr: 47.

708 Bk. 1816 no’lu rivayet.

709 Deylemî, *Firdevs*, II, 357, h.nr: 3596. İsnadsız nakledilen bir rivayettir. (Çeviren)

710 *Keşfü’l-hafâ*’nın metninde “عيس عابس/absun âbis” olarak geçen bu terkip başka kaynaklarda “وشهاب قابس، وحجر يابس، وحيس حابس/habsun hâbis ve hacrun yâbis ve şihâbun kâbis!” şeklinde secili bir ifade olarak geçmektedir. (Bk. Ebû Nuaym, *Hilye*, IX, 316; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XXI, 21; İbn Kayyım, *Zâdü’l-Meâd*, IV, 160) Bu terkiplerin manasına dair kaynaklarda herhangi bir açıklamaya rastlayamadık. (Çeviren)

bak! Bir bozukluk görüyor musun?”⁷¹¹ Sehâvî de *el-Emâlî*’de şunu söylemektedir: Sabit olan hüküm şudur: “Nazar eden kişiye yüzünü, ellerini, kollarını, dizlerini ve koltuk altlarını yıkamasının emredilmesi sonra da o suyun, nazar edilen kimsenin başından aşağı dökülmesidir.”⁷¹²

Ayrıca Sehâvî *Asıl*’da şöyle demiştir: “Göz değmesini engellemek maksadıyla yapılan ve tecrübeyle sabit olan hususlardan biri de ökse otunun dalını (boyna) asmaktır. Nitekim bana ulaştığına göre Veliyyüddîn el-Îrâkî bu otu başından ayırmazdı. Ben de bu konuda onun izinden gittim.”⁷¹³

١٧٩٨ - الْعَيْنَانِ وَكَاءِ السَّهْمِ، فَمَنْ نَامَ فَلْيَتَوَضَّأْ.

1798- Gözler makatın bağıdır. Bu sebeple uyuyan kimse abdest alsın.

Ahmed b. Hanbel ve İbn Mâce’nin Ali *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Üstelik Ahmed b. Hanbel ve İbn Mâce bunu tekil olarak “göz” lafzıyla rivayet etmişlerdir.⁷¹⁴ Beyhakî’nin Muâviye’den naklettiği rivayetin lafzı ise şöyledir: “**Göz, makatın bağıdır. Göz uyuduğu vakit bağ çözülür.**”⁷¹⁵

711 Mülk 67/3.

712 Bunun delili sayılan bir rivayet için bk. İbn Mâce, Tıb 32.

713 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 665. Sehâvî’nin Îrâkî’ye nispet ettiği ve kendisinin de bizatihi benimsediği böylesi bir tedavi yöntemini iki açıdan değerlendirmek mümkündür:

1. Nazardan kaynaklanan rahatsızlık, burada fiziksel bir hastalık olarak algılanmış olabilir. Dolayısıyla herhangi bir fiziksel rahatsızlık için teklif edilebilecek tedavi yöntemlerinin farklılığı ve çeşitliği doğal karşılanıyorsa bunun da doğal karşılanması gerekir. Bu noktada ilgili yöntemin ne kadar etkili ve faydalı olduğu meselesi ayrı bir konudur. Zira mesele, bütünüyle beşerî tecrübe ve bilgiye dayanan bir olgudur.

2. Beşerî tecrübeye dayalı olması bakımından subjektif bir yöntemdir. Bu bakımdan bu yöntemin bir âlim tarafından kullanılmasıyla bir cahil tarafından denenmesi arasında bir farktan söz edilemez. *Vallahu a’lem.* (Çeviren)

714 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 227, h.nr: 887; İbn Mâce, Tahâret 62.

715 Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, I, 190, h.nr: 578.

١٧٩٩ - الْعَيْنَانِ تَزْنِيَانِ وَالْيَدَانِ تَزْنِيَانِ وَالرِّجْلَانِ تَزْنِيَانِ وَالْفَرْجُ يَزْنِي.

1799- Gözler zina eder, eller zina eder, ayaklar zina eder, cinsel uzuv da zina eder.

Ahmed b. Hanbel ve Taberânî'nin **ceyyid bir isnadla** İbn Mes'ûd'dan rivayet ettikleri bir hadistir.⁷¹⁶

١٨٠٠ - الْغُرَبَاءُ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ وَلَمْ يَتَّعِثِ اللَّهُ نَبِيًّا إِلَّا وَهُوَ غَرِيبٌ فِي قَوْمِهِ.

1800- Garipler, peygamberlerin vârisleridir. Allah'ın gönderdiği her peygamber mutlaka kendi kavminde garip (yabancı) kalmıştır.

İbnü'd-Deyba' *Makâsıd*'da geçtiği gibi *Temyîz*'de de şöyle demektedir:⁷¹⁷ Bu hadis Enes'ten merfu olarak rivayet edilmektedir. Ancak **bâtıldır**. Yine şu lafızla da rivayet edilmektedir: **“Gariplere değer verin. Zira onların kıyamet günü şefaat hakları vardır. Belki de onların şefaatiyle kurtulursunuz.”**⁷¹⁸ Bu manada daha başka hadisler de söz konusudur. Hocamız şöyle demiştir: **“Bunların hiçbiri sahih değildir.”**⁷¹⁹

Öte yandan Aliyyü'l-Kârî de şunları söylemektedir: Kur'ân'da yer alan şu âyetler bu rivayeti reddeder: **“Gerçekten biz Nuh'u kendi kavmine gönderdik...”**⁷²⁰ **“Semûd'a da kardeşleri Sâlih'i (gönderdik).”**⁷²¹ **“Biz her peygamberi, yalnız kendi kavminin diliyle gönderdik.”**⁷²² Peygamberimiz Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hicret sonrası oluşan gurbeti (yabancılığı) ise bu hadisin sahih olmasını gerektirmez.” (Aliyyü'l-Kârî'den yaptığımız alıntı burada) sona erdi.⁷²³ Bu noktayı iyi düşün.

716 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VII, 28, h.nr: 3912; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, X, 155, h.nr: 10303.

717 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 111.

718 Bu rivayet daha önce 513 no'lu hadis olarak geçmişti.

719 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 669, h.nr: 736.

720 Nûh 71/1.

721 Hûd 11/61.

722 İbrahim 14/4.

723 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 250, h.nr: 309.

Yine Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle söylemektedir:⁷²⁴ Aynı şekilde Sem'ân b. el-Mehdî'nin nüshasında⁷²⁵ Enes'ten merfu olarak rivayet edilmektedir. Deylemî de bunu Ebû Saîd'den merfu olarak **“Gurbet diyarındaki garip (yabancı), Allah yolundaki mücahid gibidir”** lafzıyla başlayan bir hadis şeklinde aktarmaktadır. Keza Deylemî'ye ait İbn Abbâs kanalıyla gelen merfu bir hadis de şöyledir: **“Garip hastalandığında sağına, soluna, önüne ve arkasına bakıp da tanıdığı birini göremezse, geçmiş günahları bağışlanır.”** Aynı şekilde Deylemî'nin isnadsız olarak İbn Abbâs'tan aktardığı merfu rivayet şöyledir: **“Kim gurbet diyarında bir garibe değer verirse, cennet ona vacip olur.”** Ancak bunların hiçbirisi **sahih değildir**. İmam Ahmed b. Hanbel'e ait, içerisinde İbn Lehîa'nın bulunduğu bir isnadla İbn Amr'dan merfu olarak gelen bir rivayet de şöyledir: **“Garipler, az sayıdaki iyi insanlardır.”**⁷²⁶ Şa'rânî'nin *el-Bedrü'l-munîr*'deki lafzı da şudur: **“Garipler, çok sayıdaki kötü insan arasında az sayıdaki iyi insanlardır. Onları tanımayanların sayısı, tanıyanlardan daha fazladır.”**

١٨٠١ - عُثَارُ الْمَدِينَةِ شِفَاءٌ مِنَ الْجَذَامِ.

1801- Medine'nin tozu cüzzamın şifasıdır.

Bu hadisi Ebû Nuaym *et-Tıbb*'da, Sâbit b. Kays b. Şemmâs'tan rivayet etmektedir.⁷²⁷ İbnü's-Sünnî de bunu şu lafızla nakleder: **“Cüzzamı iyileştirir.”** Öte yandan Zübeyr b. Bekkâr da bu rivayeti *Ahbâru'l-Medîne* adlı eserinde İbrahim'den *belâğ* kaydıyla ve şu lafızla aktarmaktadır: **“Cüzzamı söndürür.”**

Öte yandan Münâvî şöyle demiştir:⁷²⁸ Bu hadis İbn Ömer'den merfu olarak gelmiştir. Rezîn onun şöyle dediğini rivayet eder: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Tebük'ten döndüğü vakit, savaşa katılmayan

724 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 667-669, h.nr: 736.

725 Daha önce 1733 no'lu rivayetin dipnotunda bu nüshanın Sem'ân adına uydurulmuş düzmece bir nüsha olduğunu belirtmiştik. (Çeviren)

726 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 230-231, h.nr: 6650. *Müsned*'in muhakkiki Şuayb el-Arnaût ve ekibi bu hadisin *hasen li-gayrihi* kategorisinde yer aldığını belirtmektedirler. Ayrıca hadisin isnadlarından bazılarının *sahih* olduğuna dair bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, IV, 64, h.nr: 4818; Heysemî, *Mecma'*, X, 259, h.nr: 17884; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîs-i-sahîha*, IV, 153, h.nr: 1519. (Çeviren)

727 Ebû Nuaym, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, I, 357, h.nr: 294.

728 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 400.

birtakım adamlar onu karşılariken ortalığı toza boğdular, bu sebeple de ağuzlarını ve yüzlerini örttüler. Allah Rasûlü'nün yanında bulunanlardan bazıları da burunlarını kapattılar. Bunun üzerine Allah Rasûlü, yüzündeki örtüyü kaldırarak şöyle buyurdu: **“Bilmez misiniz ki Medine’nin hurması zehirin devası; tozu da cüzzamın şifasıdır.”**⁷²⁹

۱۸۰۲ - غُبِرَ الرُّجُومُ لَوْ لَمْ يَظْلَمُوا ظَلَمُوا.

1802- Yüzleri toz toprak içindeki (köylü)lere zulmedilmezse zulmederler.

Hadis değildir. Aksine bazı insanların sözlerinden olup bununla köylüleri kastetmişlerdir. Üstelik manası da genel olarak doğru değildir.

۱۸۰۳ - عَذْوَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ رَوْحَةٌ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا.

1803- Allah yolunda yapılan bir sabah yahut akşam yürüyüşü, dünyadan ve dünyanın içindekilerden daha hayırlıdır.

Ahmed b. Hanbel, Buhârî ve Müslim’in Enes kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Ayrıca Buhârî, Müslim ve Nesâî bunu Sehl b. Sa’d yoluyla; Müslim ve İbn Mâce, Ebû Hureyre tarikiyle; Tirmizî ise hem Sehl hem de İbn Abbâs kanalıyla rivayet etmişlerdir. Suyûtî de bu hadisi mütevatir rivayetlerden saymıştır. Ahmed b. Hanbel, Müslim ve Nesâî’nin Ebû Eyyûb’dan naklettikleri rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Allah yolunda yapılan bir sabah yahut akşam yürüyüşü, üzerine güneşin doğup battığı her şeyden daha hayırlıdır.”**⁷³⁰

۱۸۰۴ - غَسْلُ الْجُمُعَةِ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُخْتَلِمٍ.

1804- Cuma guslü ergenlik çağına girmiş her kişiye vaciptir.

729 Buraya kadar sıralanan rivayetlerin tahlili ve hadisin *münker* olduğuna dair geniş bir değerlendirme için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VIII, 421-427, h.nr: 3957.

730 Buhârî, Rikâk 51; Müslim, İmâre 115; Tirmizî, Fezailü'l-cihâd 17; İbn Mâce, Cihâd 2; Nesâî, Cihâd 12; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVI, 524, XX, 53, h.nr: 10902, 12602.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce'nin Ebû Saîd'den rivayet ettikleri bir hadistir.⁷³¹ Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:⁷³² "Ebû Hanîfe ve başkaları bu guslün vacip olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Biz ise Semüre hadisini esas almaktayız."⁷³³ **'Kim Cuma günü abdest almakla yetinirse ne âlâ; (asgari) gerekeni yapmıştır. Ancak kim de guslederse, bu daha faziletlidir.'** Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve *Sahîh*'inde İbn Huzeyme rivayet etmektedirler.⁷³⁴ Ayrıca İbn Mes'ûd kanalıyla gelen **'Cuma günü gusletmek sünnettir...'** hadisini benimsemekteyiz. Bu hadisi de Taberânî ve Ebû Nuaym İbn Mes'ûd'dan rivayet etmektedirler."

۱۸۰۵ - غَسْلُ الْإِنَاءِ وَطَهَارَةُ الْفِنَاءِ يُورِثَانِ الْغِنَاءِ.

1805- Kapları yıkamak ve avluları temizlemek, zenginliğe vesile olur.

Deylemî'nin, daha sonra da oğlunun isnadsız bir şekilde Enes'ten merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.⁷³⁵ *Asıl* ve *Temyîz*'de böyle geçmektedir.⁷³⁶ Ayrıca Hatîb ve İbnü'n-Neccâr da bunu *Târîh*'lerinde zikretmişlerdir. **Zayıf bir hadistir.**⁷³⁷ Dillerde meşhur olan lafzı ise şöyledir: **"Kaplardaki yiyecekleri sıyırmak ve avlulardaki çerçöpü toplamak, zen-**

731 Buhârî, Cum'a 2, 11, Şehâdât 18; Müslim, Cum'a 7; Ebû Dâvûd, Tahâret 124; İbn Mâce, İkâmet 80; Nesâî, Cum'a 8; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 125, h.nr: 11578.

732 Gazzî, *İtkân*, I, 370-371, h.nr: 1164.

733 Gazzî, Şâfi mezhebine mensup olduğu için burada kendi mezhebini kastetmektedir. (Çeviren)

734 Ebû Dâvûd, Tahâret 125; Tirmizî, Tahâret 357; İbn Mâce, İkâmet 81; Nesâî, Cum'a 9; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIII, 280, h.nr: 20089; İbn Huzeyme, *Sahîh*, III, 128, h.nr: 1757.

735 Deylemî, *Firdevs*, III, 102, h.nr: 4285.

736 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 670, h.nr: 737; İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 111.

737 Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XIII, 570, ravi nr: 6462. Ne var ki Hatîb el-Bağdâdî, rivayetin isnadındaki Ali b. Muhammed ez-Zührî'nin yalancı biri olduğunu belirtmektedir. Bu çerçevede hadisin *uydurma* olduğu belirtilmektedir. İlgili kaynaklar için bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 77; Suyûtî, *Leâli*, II, 5; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, II, 66, h.nr: 3; Gumârî, *el-Müdâvî*, IV, 539; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, II, 8, h.nr: 513.

ginliğe vesile olur.” Aynı zamanda şu lafızla da meşhur olmuştur: “Kaplardaki yiyecekleri sıyırmak, avlulardaki çerçöpü toplamak ve zinayı terk etmek, zenginliğe vesile olur.”

١٨٠٦ - الْغَضَبُ يُفْسِدُ الْإِيمَانَ كَمَا يُفْسِدُ الصَّبْرُ الْعَسْلَ.

1806- Sarısabır otunun balı bozması gibi öfke de imanı bozar.

Bu hadisi Taberânî *el-Mu‘cemu’l-kebîr*’de, Beyhakî de *Şuabu’l-îmân*’da **zayıf bir isnadla** Behz b. Hakîm > Babası > Dedesi Muâviye b. Hayde kanalıyla merfu olarak rivayet etmektedirler. Taberânî ve Ebu’ş-Şeyh’in yine Behz b. Hakîm’den, onun da babası vasıtasıyla dedesinden naklettikleri bir rivayetin lafzı şöyledir: **“Sirkenin balı bozması gibi öfke de imanı bozar.”**⁷³⁸

Ancak bu hadisi destekleyici mahiyette farklı sahâbîlerden gelen benzer manada daha başka deliller de mevcuttur. Bunlardan biri de Tirmizî’nin **zayıf bir isnadla** Ebû Saîd el-Hudrî’den merfu olarak rivayet ettiği şu hadistir: **“Öfke, insanoğlunun yüreğinde bir kordur.”**⁷³⁹ Yine bu rivayetlerden biri, Ebû Dâvûd’un Atıyye es-Sa’dî’den merfu olarak aktardığı şu hadistir: **“Şüphesiz öfke şeytandandır. Şeytan da ateşten yaratılmıştır.”**⁷⁴⁰ Keza bir başka hadis de Ebû Nuaym’ın **zayıf bir isnadla** Muâviye’den naklettiği şu rivayettir: **“Öfke şeytandandır. Şeytan da ateşten yaratılmıştır.”** Ebu’ş-Şeyh’in Ebû Saîd kanalıyla rivayet ettiği bir başka hadisin lafzı da şöyledir: **“Öfke şeytandandır. Biriniz ayaktayken öfkeye kapılmışsa, hemen otursun; eğer otururken öfkelenmişse, hemen uzanıp yatsın.”**⁷⁴¹

738 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, XIX, 417, h.nr: 1007; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, X, 531, h.nr: 7941.

739 Tirmizî, Fiten 26. Ancak Tirmizî, naklettiği bu hadisin *hasen* olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bk. Münzirî, *et-Terğîb ve’t-terhîb*, III, 301, h.nr: 4163. (Çeviren)

740 Ebû Dâvûd, Edeb 4.

741 Bu manada Ebû Zer kanalıyla gelen ve ravileri güvenilir kimselerden oluşan bir hadis için bk. Ebû Dâvûd, Edeb 4; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 278, h.nr: 21348; İbn Hibbân, *Sahîh*, XII, 501, h.nr: 5688; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, X, 526, h.nr: 7932.

١٨٠٧ - الْعَلَاءُ وَالرُّخْصُ بِيَدِ اللَّهِ... الْحَدِيثُ.

1807- Pahallılık da ucuzluk da Allah'ın elindedir...

Ahmed b. Hanbel, Tirmizî, İbn Mâce ve Ebû Ya'lâ'nın İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Bu konuda Enes ve Ebû Hureyre'den gelen hadisler de vardır.⁷⁴²

١٨٠٨ - الْعِنَاءُ وَاللَّهُوُ يُبْتِئَانِ الْيَقَاقَ فِي الْقَلْبِ كَمَا يُبْتِئُ الْمَاءُ الْعُشْبَ.

1808- Suyun otu bitirdiği gibi şarkı, türkü ve eğlence kalpte nifakı bitirir.

Bu hadisi Deylemî, Enes'ten merfu olarak şu ilave ile rivayet etmektedir: **“Canımı elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, suyun otu bitirdiği gibi Kur'ân ve zikir de kalpte imanı bitirir.”**⁷⁴³ Ancak Nevevî'nin de dediği gibi **sahih değildir.**⁷⁴⁴ Bu rivayetin Nevevî'nin *Fetâvâ*'sındaki ibaresi ise şöyledir: **“Suyun bitkileri bitirdiği gibi şarkı da kalpte nifakı bitirir.”** Bunu da Deylemî, Enes ve Ebû Hureyre kanalıyla rivayet etmektedir. İbnü'l-Gars ise şöyle demiştir: Gazzâlî, bu sözü Fudayl b. İyâz'a dayandırmakta,⁷⁴⁵ ayrıca şöyle demektedir: Hocamız Münâvî bazılarında şunu nakletmektedir: Hadiste zikredilen “الْعِنَاءُ/gınâ” kelimesinden kastedilen şey, mal zenginliğidir (غنى المال/gınâ'l-mâl).⁷⁴⁶ Nitekim şu âyet de bu

742 Enes kanalıyla gelen rivayet için bk. Ebû Dâvûd, Büyû' 51; Tirmizî, Büyû' 73; İbn Mâce, Ticârât 27; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXI, 445, h.nr: 14057.

743 Deylemî, *Firdevs*, III, 115, h.nr: 4319.

744 Ayrıca bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 758, h.nr: 1; Zerkeşî, *Leâli*, I, 62, h.nr: 20. Rivayetin merfu bir rivayet olarak sabit olmamakla birlikte İbn Mes'ûd, Şa'bî ve İbrahim en-Nehaî'nin sözü olarak sabit olduğuna dair bk. Sehâvî, *Makâsîd*, III, 679-682, h.nr: 740, muhakkik Bedahşî'nin tahrir notları. Elbânî ise merfu rivayetin *uydurma* olduğunu iddia etmektedir. (Bk. *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, XIV, 43, h.nr: 6515) -Çeviren-

745 Tespit edebildiğimiz kadarıyla Gazzâlî'nin Fudayl b. İyâz'a nispet ettiği söz şudur: “Şarkı, türkü, zinanın efsusudur.” (Bk. Gazzâlî, *İhyâ*, II, 286) -Çeviren-

746 Münâvî, bazılarının bu kelimenin sonunu elif-i maksûra olarak “الْعِنَى/el-gınâ” şeklinde okuduklarını ve “mal zenginliği” anlamı verdiklerini belirtmektedir. (Bk. *Feyzu'l-Kađîr*, IV, 413) -Çeviren-

yaklaşımı desteklemektedir: **“Hiç kuşkusuz insan azar. Kendini zengin (kendine yeterli, müstağnî) gördüğü için.”**⁷⁴⁷

١٨٠٩ - الْغِنَى غِنَى النَّفْسِ .

1809- Zenginlik, gönül zenginliğidir.

Buhârî ve Müslim’in merfu olarak ittifakla naklettikleri bir hadistir. Lafzı da şöyledir: **“Zenginlik, mal ve servet zenginliğiyle değildir. Asıl zenginlik gönül zenginliğidir.”**⁷⁴⁸ Deylemî’nin isnadsız bir şekilde Enes’ten merfu olarak aktardığı bir rivayet de şöyledir: **“Zenginlik, gönül zenginliğidir. Fakirlik de gönül fakirliğidir.”**⁷⁴⁹ Öte yandan Askerî’nin Ebû Zer’den rivayet ettiği hadis şöyle başlamaktadır: **“Ey Ebû Zer! Mal çokluğunun zenginlik olduğunu mu zannediyorsun? Asıl zenginlik, kalp zenginliği, fakirlik de kalp fakirliğidir.”**

Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demiştir:⁷⁵⁰ Nesâî, İbn Hibbân ve İbn Asâkir’in Ebû Zer kanalıyla naklettikleri rivayet şöyledir: **“Ey Ebû Zer! Mal çokluğunun zenginlik olduğunu mu zannediyorsun? Asıl zenginlik kalp zenginliği; fakirlik de kalp fakirliğidir. Zenginliği kalbinde olan kimseye, dünyalık namına elde ettiği hiçbir şey zarar veremez. Ancak fakirliği kalbinde olan kimseye de ne kadar çok dünyalık verilmiş olursa olsun yine de onu zengin kılıp tatmin edemez. O ancak ihtirash cimrilik ve tamahkârlığından dolayı kendi kendine zarar vermiş olur.”**⁷⁵¹

Yine Askerî’ye ait İbn Âişe hadisinde şöyle geçer: Bir bedevi dedi ki: “Gönül zenginliği, mal zenginliğinden daha üstündür. Nimetlere doymuş niceleri vardır ki cömertlikten yana açtırlar.”

747 Alak 96/6-7.

748 Buhârî, Rikâk 15; Müslim, Zekât 120.

749 Deylemî, *Firdevs*, III, 115, h.nr: 4317.

750 Gazzî, *İtkân*, I, 371-372, h.nr: 1170.

751 Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 382, h.nr: 11785; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 460, h.nr: 685; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 363, h.nr: 7929. Zehebî, bu rivayetin Buhârî’nin şartına uygun olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

İbn Düreyd, Sâlim b. Vâbisa'ya hitaben şu dizeleri söylemiştir:

“Gönül zenginliği bir ihtiyacını gidermeye yetecek şeydir,

Eğer buna bir şey daha katacak olursa, söz konusu
zenginlik hemen fakirliğe döner.”

Ya'kûb b. İshak el-Kindî de kendisi için şunları nazma dökmüştür:

“Ayaklar baş oldu,

Ya gözlerini kapat yahut aşağı indir bakışlarını!

Kendini yok say ve elini eteğini çek,

Ve evinin bir köşesine kapan.

Bugün sen Melik'in olan (Allah')ın katında yüceliği ara,

Yalnız başına kalmaya alış;

Zira zenginlik, erlerin gönüllerindedir.

Övünüp gururlanmak ise nefislere aittir!

Maddi zorluk içinde niceleri var ki zengindir,

Ve servet sahibi niceleri var ki iflas etmiştir.

Kimi de var ki henüz defnedilmediği hâlde,

Yaşayan ölü gibidir.”

١٨١٠ - الْغَيْرَةُ مِنَ الْإِيمَانِ وَالْمَدَاءُ مِنَ الرِّفَاقِ.

1810- (Eşini) kıskanma duygusu imandandır. Kıskanmamak (el-mezâ) ise nifaktandır.

Deylemî'nin Ebû Saîd el-Hudrî yoluyla rivayet ettiği bir hadistir. Hadiste ayrıca şu ifadeler geçmektedir: Kufeli bir adam, bu hadisin isnadının ravilerinden biri olan Zeyd b. Eslem'e hitaben “el-Mezâ nedir?” diye sordu. O da “Eşini kıskanmayan kişidir ey Iraklı!” diye cevap verdi.⁷⁵² “Mezâ” kelimesi de “semâ” kelimesi gibi okunur ve kadın ve erkekleri bir araya toplayıp [birbirleriyle oynaşmalarına müsaade etmek] veya kadın-erkek arasındaki oynaşmaya ortam hazırlamak gibi pezevenklik anlamı

752 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 123, h.nr: 154; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 381, h.nr: 21023-21024; Deylemî, *Firdevs*, III, 117, h.nr: 4326.

taşır. Bunu Fîrûzâbâdî *el-Kâmûsu'l-muhît*'ta söylemektedir.⁷⁵³ İbnü'l-Gars da şöyle demiştir: Hadis **hasendir**.⁷⁵⁴ Ayrıca ilgili “المَذَاء/el-mezâ” kelimesi, “المُمَازِي/el-mümâzî” olarak da rivayet edilmiştir. İbnü'l-A'râbî de şöyle demektedir: el-Mümâzî, “الْفُندَع/el-kundu” veya el-kunda⁷⁵⁵ demektir. O da ailesine kavatlık yapan kimsedir. Öte yandan Suyûtî de *Dürer*'de bunu Ebû Saîd el-Hudrî kanalıyla gelen bir rivayet olarak Deylemî'ye nispet etmekte ve sadece “(Eşini) kiskanma duygusu imandandır” kısmını zikretmektedir.⁷⁵⁶

Kıskanma konusunda daha başka **sahih** hadisler de vardır. Bunlardan birkaçı şöyledir:

“Mü'min kiskanır, gayrete gelir. Allah Teâlâ da gayrete gelir. Kulun, Allah'ın kendisine haram kıldığı şeyleri işlemeye kalkışması ise gayretullahı dokunur.”⁷⁵⁷

Diğer bir hadis de şöyledir: **“İki kiskanma türü vardır ki Allah bunlardan birini sever, diğerinden nefret eder: Gerçek anlamda şaibenin bulunduğu durumlardaki kıskançlığı sever; ancak şaibe bulunmayan durumlardaki kıskançlıktan nefret eder.”**⁷⁵⁸

Bir başka rivayet ise şöyledir: **“Kıskanç bir kadın, vadinin üstüyle altını birbirinden ayırt edemez (ölçüde kıskançlık ateşine tutulmuştur).”**⁷⁵⁹

753 Köşeli parantez içi ifade, Aclûnî'nin de kaynak olarak işaret ettiği Fîrûzâbâdî'nin *el-Kâmûsu'l-muhît*'inde geçmektedir. (Bk. a.g.e, s. 1334) -Çeviren-

754 Ancak bu rivayetin zayıf olduğunu öne sürenler de vardır. Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, IV, 289, h.nr: 1808.

755 Bu kelime *el-kunzu*' ve *el-kunza*' olarak da okunmaktadır. (Çeviren)

756 Suyûtî, *Dürer*, s. 154, h.nr: 311.

757 Buhârî, Nikâh 107; Müslim, Tevbe 36. Ayrıca bk. Tirmizî, Radâ' 4.

758 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 619, h.nr: 17398; İbn Huzeyme, *Sahîh*, IV, 113, h.nr: 2478; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XVII, 340, h.nr: 939; Hâkim, *Müstedrek*, I, 578, h.nr: 1525. Rivayetin isnadındaki ravilerin güvenilir kimseler oldukları ifade edilmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, IV, 329, X, 151, h.nr: 7734, 17230; Münâvî, *Teyisr*, II, 162) -Çeviren-

759 Benzer bir lafız için bk. Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VIII, 129, h.nr: 4670. Rivayetin isnadının muteber olduğuna dair bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, IX, 325. (Çeviren)

Bir diğer hadiste de Allah Rasûlü, Âişe *radıyallahu anhâ*'yı kastederek **“Yiyin, ananız kıskandı”** buyurmuştur.⁷⁶⁰

١٨١١ - الْغَيْبَةُ ذِكْرُكَ أَخَاكَ بِمَا يَكْرَهُ.

**1811- Gıybet, kardeşinden, hoşlanmadığı bir şekilde bahsetmen-
dir.**

Ebû Dâvûd'un Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁷⁶¹ Müslim'in lafzı ise şudur: Allah Rasûlü **“Gıybetin ne olduğunu bilir misiniz?”** diye sordu. Sahâbîler “Allah ve Rasûlü daha iyi bilir” diye cevap verdiler. Allah Rasûlü **“Gıybet, din kardeşinden onun hoşlanmadığı bir şekilde bahsetmendir”** buyurdu. Bunun üzerine “Peki, söylediğim şey, eğer o kardeşimde varsa, ne dersiniz?” diye sorulunca Allah Rasûlü **“Zaten söylediğin şey onda varsa gıybet etmiş olursun; eğer yoksa, ona iftira etmiş sayılırsın”** buyurdu.⁷⁶²

Öte yandan Taberânî de **zayıf bir isnadla** Muâz'dan şunu rivayet etmiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzurunda bir adamdan bahsedilerek “Ne kadar da aciz biri!” denildi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* **“Arkadaşınızı gıybet ettiniz!”** buyurdu. Onlar da “Ey Allah'ın Rasûlü! Biz, onda olanı söyledik” diye gerekçe sunmaya kalkışınca Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **“Zaten onda olmayanı söyleseydiniz ona iftira atmış olurdunuz.”**⁷⁶³

١٨١٢ - الْغَيْبَةُ أَشَدُّ مِنَ الزَّيْنَةِ.

1812- Gıybet zinadan daha ağırdır.

760 Ümmü Seleme'nin Allah Rasûlü'ne bir tabak yemek gönderdiği sırada Hz. Âişe bu durumu kıskanıp tabağı kırmıştı. Bunun üzerine Allah Rasûlü kırılan tabağı birleştirip yiyeceği toplayarak **“Yiyin, anneniz kıskandı”** demiş ve o tabağa karşılık Hz. Âişe'ye ait bir tabağı alıp Ümmü Seleme'ye göndermiştir. (Bk. Nesâî, İşret 4; İbn Mâce, Ahkâm 14)

761 Ebû Dâvûd, Edeb 35.

762 Müslim, Birr 70; Ebû Dâvûd, Edeb 40; Tirmizî, Birr 23; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 537, h.nr: 8985.

763 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XX, 39, h.nr: 57. Rivayetin isnadında Ali b. Âsım adında *zayıf bir ravi* bulunduğu dair bk. Heysemî, *Mecma'*, VIII, 94, h.nr: 13146. (Çeviren)

Sağânî bu rivayetin **uydurma** olduğunu söylemiştir.⁷⁶⁴ Ancak Hafız İbn Hacer, Deylemî hadislerinin tahririne dair çalışmasında şöyle der: Câbir kanalıyla gelen bir rivayet olarak bunun isnadını zikretmiştir. Ayrıca bunu destekleyici mahiyette farklı bir sahâbîden gelen benzer manada bir rivayet de yine Deylemî'de Muâz b. Cebel kanalıyla aktarılan şu hadistir: **“Gıybet, zinanın kardeşidir.”** Bu hususa dikkat et.

١٨١٣ - الْغَنِيمَةُ الْبَارِدَةُ الصَّوْمُ فِي الشِّتَاءِ.

1813- (Kolaylıkla elde edilebilecek) serin ganimet, kışın oruç tutmaktır.

Bu hadisi Tirmizî, Âmir b. Mes'ûd kanalıyla rivayet etmekte ve şöyle demektedir: “Bu, **mürseldir**. Zira Âmir b. Mes'ûd, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in dönemine yetişememiştir.”⁷⁶⁵ Ayrıca bu hadis daha önce Enes yoluyla gelen “الشِّتَاءُ الْغَنِيمَةُ الْبَارِدَةُ/ **Kışın oruç tutmak, serin bir ganimettir**” rivayetinde geçmişti.⁷⁶⁶

١٨١٤ - الْغِنَاءُ رُقِيَّةُ الزَّانَا.

1814- Şarkı, türkü, zinanın efsunudur.

Aliyyü'l-Kârî *Mevzûât*'ında şöyle demiştir: “Bu, Fudayl b. İyâz'ın sözlerindendir.”⁷⁶⁷

١٨١٥ - الْغِنَى الْيَأْسُ مِمَّا فِي أَيْدِي النَّاسِ.

1815- Asıl zenginlik, insanların ellerindekinden umudu kesmektir.

764 Sağânî, *Mevzûât*, s. 59, h.nr: 95. Heysemî de Taberânî'de geçen bu rivayetin isnadında Abbâd b. Kesîr es-Sekaffî adında *metrûk* bir ravi bulunduğunu ifade eder. İbn Hibbân da bu raviyi zayıf raviler kategorisinde değerlendirir. Elbânî de hadisin çok zayıf olduğunu söylemektedir. (Bk. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 168; Heysemî, *Mecma'*, VIII, 91, h.nr: 13128; Gumârî, *el-Müdâvî*, III, 172; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, IV, 325, h.nr: 1846) -Çeviren-

765 Tirmizî, Savm 74.

766 Bk. 1533 ve 1634 no'lu hadisler.

767 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 252, h.nr: 312; Gazzâlî, *İhyâ*, II, 286.

Ebû Nuaym ve Kuzâî bu hadisi İbn Mes'ûd kanalıyla rivayet etmişlerdir. **İsnadı zayıftır.**⁷⁶⁸

١٨١٦ - الْفَاتِحَةُ - وَفِي لَفْظٍ - فَاتِحَةُ الْكِتَابِ لِمَا قُرِئَتْ لَهُ.

1816- Fâtiha -bir lafza göre de- Fâtihatü'l-Kitâb, hangi niyetle okunursa onun içindir (ona fayda sağlar).

Leâli'de şöyle denilmektedir:⁷⁶⁹ “Beyhakî bunu kendi isnadıyla *Şuabu'l-îmân*'da rivayet etmiştir. Aslı *Sahîh*'tedir.”⁷⁷⁰ Abd b. Humeyd'in *Müsned*'inde ise şu lafız yer alır: “**Fâtiha, Kur'an'ın üçte ikisine denktir.**” Zerkeşî de bu rivayeti, başlıktaki lafızıyla Beyhakî'nin *Şuab*'ına dayandırmakta ve “Aslı *Sahîh*'tedir” demektedir.⁷⁷¹ Ancak Suyûtî *Dürer*'de buna itiraz ederek söz konusu hadisin *Şuab*'da yer almadığını; orada geçen rivayetin Abdullah b. Câbir kanalıyla gelen “**Fâtihatü'l-Kitâb her türlü hastalığın şifasıdır**”⁷⁷² hadisi olduğunu belirtmektedir.

Sehâvî ise *Makâsîd*'da şunları söylemektedir:⁷⁷³ Benim *Şuab*'da gördüğüm rivayet, Abdullah b. Muhammed b. Akîl'in Câbir yoluyla aktarmış olduğu şu hadistir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Câbir'e “**Ey Câbir! Sana Kur'an'daki en hayırlı sûreyi bildireyim mi?**” diye sorar. O da “Elbette, buyur ey Allah'ın Rasûlü!” deyince Allah Rasûlü “**Fâtihatü'l-**

768 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 146, h.nr: 199; Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 188. Bu rivayetin isnadında İbrahim b. Ziyâd el-İclî adında *metrûk* bir ravi bulunduğu belirtilmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, X, 286, h.nr: 18064) Bu itibarla hadis *zayıf* hatta İbnü'l-Cevzî'nin değerlendirmesine göre *uydurma* kabul edilmektedir. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 158) Ancak farklı sahâbîlerden bu manada nakledilen *sahih hadisler* de vardır. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, X, 236, h.nr: 17739; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, IV, 545-547, h.nr: 1914) -Çeviren-

769 Zerkeşî, *Leâli*, s. 152, h.nr: 8.

770 Buharî veya Müslim'in *Sahîh*'lerinden biri kastedilmektedir. Nitekim bu hadisin değerlendirmesinin son kısmında bu rivayetler zikredilecektir. (Çeviren)

771 Bu son cümle, konunun başındaki cümle ile aynı muhtevaya sahiptir. Ancak Aclûnî ilk cümlenin kaynağı olan *Leâli* isimli eserin İbn Hacer'e ait olduğunu zannetmekte; o sebeple de iki farklı kişiye ait bir değerlendirme olarak aktarmaktadır. Oysa daha önce de belirttiğimiz gibi *Leâli*, Zerkeşî'ye aittir ve buradaki her iki cümle de aynı kaynağa dayanmaktadır. (Çeviren)

772 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IV, 42, h.nr: 2152, 2154; Suyûtî, *Dürer*, s. 155, h.nr: 312.

773 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 693, h.nr: 743.

Kitâb'dır" buyurur. Hadisin ravisi Ali b. Hişâm şöyle demiştir: Zanne-
diorum şunu da söylemişti: **"Onda, her hastalığın şifası vardır."** Öte
yandan Saîd b. Mansûr'un *Sünen*'inde; Beyhakî'nin de *Şuabu'l-îmân*'ında
Ebû Saîd el-Hudrî kanalıyla merfu olarak gelen bir hadis de şöyledir:
"Fâtihatü'l-Kitâb zehire karşı şifadır." Deylemî bu hadisi hem Ebû Saîd
hem de Ebû Hureyre kanalıyla rivayet etmektedir. Yine Deylemî'de İmrân
b. Husayn'dan merfu olarak nakledilen şöyle bir hadis mevcuttur: Allah
Rasûlü **"Allah'ın Kitabı'nda, göz değmesine karşı okunan sekiz âyet var-
dır"** buyurduktan sonra Fâtîha ve Âyete'l-Kürsî'yi zikretmektedir. Keza
Ebu's-Şeyh'in *Sevâb* adlı eserinde Atâ'nın şu sözüne yer verilmektedir:
**"Bir ihtiyacının giderilmesini istediğinde Fâtihatü'l-Kitâb'ı sonuna ka-
dar okursan, Allah Teâlâ'nın izniyle o ihtiyacın giderilecektir."** Ayrıca
"En hayırlı ilaç Kur'ândır" gibi hadisler de mana açısından bu hadise
katkı sağlayabilecek niteliktedir.⁷⁷⁴

Aliyyü'l-Kârî de (başlıktaki lafzı kastederek) şöyle demektedir: "Bu
lafızla bir aslı yoktur."⁷⁷⁵ Sûrelerin faziletlerine dair bazı müfessirlerin zik-
rettiği rivayetlerin çoğu da böyledir.

Öte yandan Necmüddîn el-Gazzî ise şöyle demektedir:⁷⁷⁶ Bezzâr, Enes
kanalıyla şunu rivayet eder: **"Yatağa uzanıp Fâtihatü'l-Kitâb'ı okursan,
ölüm dışında her şeyden emin olursun."** Ancak bu hadis zayıftır.⁷⁷⁷ Ay-
rıca Deylemî, İmrân b. Husayn'dan şu rivayeti aktarmaktadır: **"Bir kul
Fâtihatü'l-Kitâb ve Âyete'l-Kürsî'yi bir evde okuyacak olursa, o gün
oradakilere cin veya insanların gözü değmez."**

774 Buraya kadarki rivayetlerin özellikle merfu olan tarikleri zayıf, münker hatta
uydurma kategorilerinde değerlendirilmiştir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*,
VIII, 463, XII, 842, h.nr: 3997, 5911; Sehâvî, *Makâsıd*, III, 693-699, h.nr: 743,
muhtakik Bedahşî'nin tahrir notları) Ancak özelde Fâtîha'nın, genel manada da
Kur'ân'ın bir şifa olması hususunu pekiştiren, bu rivayetler dışında sahih hadisler
olduğu da hatırdan çıkarılmamalıdır. Sehâvî'nin buradaki son cümlesinden
kastettiği de budur. Nitekim Aclûnî de son parafalarda bu hadisleri sıralamaktadır.
Vallahu a'lem. (Çeviren)

775 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 252, h.nr: 313.

776 Gazzî, *İtkân*, I, 373, h.nr: 1173.

777 Heysemî, *Keşfü'l-estâr*, IV, 26, h.nr: 3109; Heysemî, *Mecma'*, X, 121, h.nr: 17030.

Keza Ahmed b. Hanbel ve altı hadis imamı Ebû Saîd'in şöyle dediğini nakletmektedirler: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bizi otuz kişilik süvari ekibi olarak bir seriyyeye yollamıştı. Biz de Araplardan bir kavmin bölgesinde konakladık ve onlardan bizi misafir olarak ağırlamalarını rica ettik. Ancak bizi ağırlamayı reddettiler. Derken efendilerini akrep soktu ve yanımıza gelip “Aranızda akrep sokmasına karşı okuyup üfleyen biri var mıdır?” diye sordular. Ben de “Evet ben (okur üflerim). Ama bize belli bir miktar koyun vermezseniz bunu yapmam” dedim. “Sana otuz koyun veririz” dediler. Bu anlaşma üzere Fâtîha’yı yedi kere okuduk ve adam iyileşiverdi. Ne var ki koyunları alınca (bunları almanın helâl olup olmadığına dair) içimize bir kurt düştü, tereddüte kapıldık ve Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in yanına gelene kadar koyunlarla ilgili hiçbir şey yapmadık. Nihayet gelip durumu Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e anlatınca şöyle buyurdu: **“Bunun bir rukye olduğunu bilmiyor musun? O koyunları aranızda paylaştırın, bana da bir hisse ayırın.”**⁷⁷⁸

Yine İmam Ahmed b. Hanbel ve Buhârî’nin İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettikleri bir hadise göre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in ashabından bir grup, bir su başına (yerleşmiş bir topluluğun yanına) vardı. O topluluğun içinde zehirli hayvan tarafından sokulmuş yahut şifayı kapmış biri vardı. Derken karşılarında o bölge halkından bir adam çıktı ve onlara “İçinizde rukye yapan (okuyup üfleyebilen) biri var mı? Zira şu suyun başında zehirli bir hayvan tarafından sokulmuş veya şifayı kapmış bir hasta vardır” dedi. Bunun üzerine gruptan biri gitti ve o hasta adama, bir miktar koyun karşılığında Fâtîhatu’l-Kitâb’ı okudu, nihayet o adam da iyileşti. Rukyeyi yapan sahâbî de sürüyü önüne katıp arkadaşlarının yanına geldi. Ancak arkadaşları onun bu tutumunu hoş karşılamayıp “Sen Allah’ın Kitabı’na karşılık ücret aldın!” dediler. Nihayet Medine’ye gelip “Ey Allah’ın Rasûlü! (Filanca kişi) Allah’ın Kitabı’na karşılık ücret aldı” dediler. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ise **“Karşılığında ücret almayı en fazla hakettiğiniz şey, Allah’ın Kitabı’dır”** buyurdu.⁷⁷⁹

778 Buhârî, Fezâilü’l-Kur’ân 9; Müslim, Selâm 65; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII, 5, h.nr: 10985.

779 Bu rivayet daha önce özet mahiyetinde 149 ve 676 no’lu hadislerde geçmişti (Çeviren).

Öte yandan Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbnü's-Sünnî, Hâkim ve Beyhakî'nin Hârice b. es-Salt yoluyla amcasından rivayet ettikleri ve Beyhakî'nin **sahih** saydığı bir rivayete göre, Hârice'nin amcası Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına gelir sonra da huzurundan ayrılıp geri döner. Yolda bir topluluğa rastlar; yanlarında demirlerle bağlanmış deli bir adam vardır. Delinin ailesi, Hârice'nin amcasına “Sende bunu tedavi edecek bir şeyler var mı? Zira -Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i kastederek- sizin dostunuz hayır getirmiş biridir” derler. O da olayın geri kalan kısmını şöyle anlatır: Ben de ona üç gün boyunca, bir sabah bir de akşam olmak üzere günde iki kere, Fâtihatü'l-Kitâb'ı tükürüğümü ağzımda toplayıp üfürerek okudum. Nihayet adam iyileşti, bu sebeple de bana yüz koyun verdiler. Ben de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelip durumu anlatınca Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **“Ye! Bâtıl şeyleri okuyup üfleyerek (ücret elde edip) yiyenler de var. Sen ise hak bir duayı okuyup üflemek suretiyle (elde ettiğin ücreti) yiyorsun.”**⁷⁸⁰

١٨١٧ - الْفِئْتَةُ نَائِمَةٌ لَعَنَ اللَّهُ مَنْ أَيْقَظَهَا.

1817- Fitne uykudadır. Allah onu uyandırana lanet etsin.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:⁷⁸¹ Râfiî bunu *Emâlî*'sinde Enes'ten rivayet etmektedir.⁷⁸² Nuaym b. Hammâd ise *Kitâbu'l-Fiten*'inde İbn Ömer'den şu lafızla nakleder: **“Şüphesiz fitne, Allah'ın beldelerinde, yuları boynunda, başıboş bir vaziyette gezip otlamaktadır. Hiç kimsenin onu uyandırması helâl değildir. Onun yularından tutan kimsenin vay hâline!”**⁷⁸³

780 Ebû Dâvûd, Tıb 19; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 155, h.nr: 21835; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 71, h.nr: 7492; İbn Hibbân, *Sahih*, XIII, 474, h.nr: 6110; Hâkim, *Müstedrek*, I, 747, h.nr: 2055; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IV, 39, h.nr: 2150.

781 Gazzî, *İtkân*, I, 376, h.nr: 1180.

782 Münâvî, oğul Deylemî'nin bu rivayeti isnadsız bir şekilde aktardığını ifade eder. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 461) Elbânî ise rivayetin *münker* olduğunu belirtmektedir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VII, 255, h.nr: 3258) -Çeviren-

783 Nuaym b. Hammâd, *el-Fiten*, thk. Semîr Emir ez-Züheyrî, Kahire 1412, I, 31, 141, h.nr: 15, 347. Bu rivayetin isnadındaki Ebû Mehdî Saîd b. Sinân el-Hımsî hakkında, *münker*, *metrûk*, *hadislerinin uydurma olmasından endişe ediyorum* şeklinde değerlendirmeler yapılmıştır. (Bk. Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, II, 143, h.nr:

١٨١٨ - فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي.

1818- Anam babam sana feda olsun!

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:⁷⁸⁴ *Sahîh-i Buhârî* ve diğerlerinde geçtiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu sözü Sa’d b. Ebî Vakkâs’a ve Zübeyr b. el-Avvâm’a hitaben söylemiştir.⁷⁸⁵

١٨١٩ - الْفَارُّ مِنَ الطَّاعُونَ كَالْفَارِّ مِنَ الزُّخْفِ.

1819- (İçinde bulunduğu) veba salgınından kaçan kimse, savaştan kaçan kimse gibidir.

Ahmed b. Hanbel’in Câbir’den şu ilave ile rivayet ettiği bir hadistir: **“Kim orada sabrederse, ona bir şehid sevabı vardır.”**⁷⁸⁶ Bir lafızda da şöyle geçer: **“Orada sabreden kimse, savaş meydanında sabreden kimse gibidir.”**⁷⁸⁷

١٨٢٠ - فَارٌّ بِاللَّذَّةِ الْجَسُورُ.

1820- Lezzete cesurlar kavuşur.

Sehâvî *Makâsîd*’da şöyle demektedir:⁷⁸⁸ Bunu bilmiyorum. Ancak mana olarak buna yakın bir hadis şöyledir: **“Cesur tacir, rızıklandırılmıştır.”**⁷⁸⁹ Öte yandan genel manadaki benzerliğinden dolayı şu rivayet de -her ne kadar bir zorlama sayılırsa da- söz konusu manaya gelebilir: **“Rızık ah-mak cesaretine, (kazançtan) mahrumiyet akıllılığa, bela ve yakîn (kesin**

3208)

784 Gazzî, *İtkân*, I, 376, h.nr: 1181.

785 Buhârî, Cihâd 79, Ashâbu’n-Nebî 13; Müslim, Fezâilü’s-sahâbe 41; Tirmizî, Edeb 61.

786 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXII, 365, h.nr: 14478. *Müsned*’in tahririni yapan Şuayb el-Arnaût ve ekibi, hadisin, farklı tarikleri itibariyle *hasen li-gayrihi* seviyesine yükseldiğini belirtmektedirler. Benzer bir değerlendirme için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîs-i-sahîha*, III, 282, h.nr: 1293. (Çeviren)

787 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIII, 106, 159, h.nr: 14793, 14875.

788 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 700-701, h.nr: 744.

789 Bu rivayet daha önce 942 no’lu hadis olarak geçmişti.

ve derin inanç) ise sabra bağlanmışır.⁷⁹⁰ Deylemî bu hadisi isnadsız bir şekilde Hüseyin b. Ali'den merfu olarak nakletmektedir.⁷⁹¹

Necmüddîn el-Gazzî ise şöyle demiştir: Bu söz, Selm el-Hâsir'e ait bir beytin bir kısmıdır. Şöyle ki:

“El âlem ne der, ne düşünür endişesiyle yaşayan kimse gamdan ölür;

Zira lezzete ancak cesurlar kavuşur!”

Gazzî daha sonra şöyle devam eder: “Bu söz, kesinlikle bir hadis değildir. Sehâvî'nin, şiir olarak şöret bulan sözü eserinde zikretmiş olmasına doğrusu hayret ettim.”⁷⁹²

۱۸۲۱ - قَارَ الْمُخِفُونَ.

1821- Yüklerini hafifletenler kazandı.

Bu hadisi Hâkim, isnadını **sahih** sayarak, Temmâm da *Fevâid*'inde Ümmü'd-Derdâ'dan şöyle lafızla rivayet etmektedirler. Ümmü'd-Derdâ şöyle anlatır: Ebu'd-Derdâ'ya dedim ki: “Başkalarının, misafirlerini ağırlamak için girdikleri külfete, senin de kendi misafirlerin için girmene mani olan şey nedir?” Şu karşılığı verdi: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim: “**Önünde zorlu bir engel var; yüklerini ağırlaştıranlar bunu aşamaz.**” İşte ben de o zorlu engel için yükümü hafifletmeyi istiyorum.⁷⁹³

İbnü'l-Muzaffer bu rivayeti başındaki “İ/inne” ilavesiyle rivayet etmiştir. Taberânî de bunu **sahih bir isnadla** Ümmü'd-Derdâ'dan şu lafızla aktarmıştır: Ebu'd-Derdâ'ya “Niçin sen de filanca ve falancanın talep ettiği gibi talep etmiyorsun?” diye sordum. Bana şu cevabı verdi: Ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim: “**Şüphesiz ardınızda zorlu bir engel vardır.**”⁷⁹⁴

790 İleride 2941 no'lu rivayet olarak ayrıca ele alınacaktır.

791 Deylemî, *Firdevs*, IV, 385, h.nr: 7120.

792 Gazzî, *İtkân*, I, 374, h.nr: 1175.

793 Hâkim, *Müstedrek*, IV, 618, h.nr: 8713; Temmâm, *Fevâid*, II, 245, h.nr: 1642.

794 Bu rivayeti bizzat Taberânî'nin eserlerinin basılı nüshalarında tespit edemedik. Ancak Münzirî ve Heysemî böyle bir rivayetin Taberânî'de yer aldığını ve ravilerinin güvenilir olduğunu ifade etmektedirler. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-*

İbnü'l-Esîr de bunu *en-Nihâye*'de şu lafızla zikretmektedir: **“Önümüzde ancak yükünü hafifleten adamın aşabileceği zorlu bir engel vardır.”** Keza Taberânî'nin Enes kanalıyla rivayet ettiği hadisin lafzı şöyledir: “Bir gün Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Ebû Zer'in elini tutarak çıktı ve **“Ey Ebû Zer! Bilir misin ki önümüzde yalnızca yüklerini hafifletenlerin aşabileceği zorlu bir engel vardır?”** dedi. Bunun üzerine bir adam “Ey Allah'ın Rasûlü! Peki, ben yüklerini hafifletenlerden miyim yoksa ağırlaştıranlardan mıyım?” diye sordu. Allah Rasûlü **“Bir günlük yemeğin var mı?”** dedi. Adam “Evet” dedi. Allah Rasûlü **“Peki, yarının yemeği var mı?”** diye sordu. Adam yine “Evet, var” diye karşılık verdi. Allah Rasûlü **“Peki, yarından sonraki günün yemeği var mı?”** diye sordu. Adam bu defa “Hayır” cevabını verince Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: **“Eğer senin üç günlük yemeğin olsaydı, işte o zaman yüklerini ağırlaştıranlardan olurdun.”**⁷⁹⁵

Sehâvî de *Makâsîd*'da şöyle demektedir:⁷⁹⁶ Ebû Nuaym'ın *Hilye*'sinde rivayet edildiğine göre, Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh* Üveys'e uğrar ve ona bir miktar geçim masrafı vermek ister, ancak Üveys bunu reddeder ve şunu söyler: “Ey mü'minlerin emiri! Benim ve senin önünde zorlu bir engel var; bunu da ancak sıksa ve yükünü hafifletmiş bir kimse aşabilir.”⁷⁹⁷

Aliyyü'l-Kârî ise **“‘Yüklerini hafif tutanlar kazandı’** hadisi ile bir lafza göre **‘Yüklerini hafif tutanlar kurtuldu, ağırlaştıranlar ise helak oldu’** hadisi, Ebu'd-Derdâ'dan merfu olarak gelen **‘Önünüzde zorlu bir engel var...’** hadisiyle aynı manadadır” diyerek daha önce geçen rivayeti zikretmekte ve şunu ilave etmektedir: **“Ben de o zorlu engel için yükümü hafifletmek istiyorum.”** Hâkim bu rivayet için “İsnadı sahihtir” demiştir.⁷⁹⁸

terhîb, IV, 60, h.nr: 4805; Heysemî, *Mecma'*, III, 97, h.nr: 4530) -Çeviren-
795 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 106, h.nr: 4809. Rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, IV, 61, h.nr: 4806; Heysemî, *Mecma'*, X, 263, h.nr: 17912; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsî'z-zâife*, XIV, 426, h.nr: 6692. Ancak Ebû Zer'den benzer manada ve sahih bir isnadla gelen bir hadis için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 328-329, h.nr: 21416; Heysemî, *Mecma'*, X, 257-258, h.nr: 17880. (Çeviren)

796 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 703.

797 Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 83.

798 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 253, h.nr: 315.

Ne güzel söylemişler:

“Dediler ki: Evlen, kadınsız dünya olmaz!

Allah’ı gözet ve Yâsîn âyetlerini oku,

Ben de evlendiğimde hoş ve tatlı bir hayatım oldu.

Derken bolluk ve bereketten sonra bir düşküne döndüm,

Çocuklar geldi; ardı sıra sükün etti dert ve kederler,

Sonra dönüp baktım ki ne dünya kalmış ne de dinden bir eser!

İşte bu zaman, Rasûl’ün bizlere şu nasihati ettiği zamandı:

‘Yüklerinizi hafifletin; zira yüklerini hafifletenler kazandı!’”

Necmüddîn el-Gazzî de şunu söyler: “Bu hadis, bizatihi bu lafızıyla değil, manasıyla sabittir.”⁷⁹⁹

۱۸۲۲ - الْقَالَ مُوَكَّلٌ بِالْمَنْطِقِ.

1822- Hayra yorulan ve umut veren sözler (fe’l), dillendirmeye bağlıdır.

Hadis değildir. Ayrıca bu söz, daha önce “أَخَذْنَا فَالَكِ مِنْ فَيْكِ” *Haydi hayırlısı, ne güzel söyledin!*” hadisinde geçmişti.⁸⁰⁰

۱۸۲۳ - الْفِرَارُ مِمَّا لَا يُطَاقُ مِنْ سُنَنِ الْمُرْسَلِينَ.

1823- Güç yetirilemeyen şeylerden kaçmak, peygamberlerin sünnetlerinden (yol ve yöntemlerinden biri)dir!

Aliyyü'l-Kârî şöyle demektedir: “Bu sözün, bir rivayetin teknik standartları bakımından aslı yoktur; hatta manası itibarıyla de **bâtıldır**. Zira Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in kaçtığına inanan kimse küfre girmiştir. Bu noktada Musa *aleyhisselâm*’ın **‘Sizden korkunca da hemen aranızdan kaçtım...’**⁸⁰¹ tarzındaki sözü ise peygamberlik öncesi başından geçenleri anlatmasından ibarettir. Öte yandan Peygamberimiz *sallallahu*

799 Gazzî, *İtkân*, I, 375, h.nr: 1176.

800 Bk. 154 no’lu rivayet. Ancak tespit edebildiğimiz kadarıyla bu söz, ilk olarak 154 no’lu rivayette değil, 532 no’lu hadiste geçmiştir. (Çeviren)

801 Şuarâ 26/21.

aleyhi ve sellem'in hicreti de bir kaçış (fırar) olarak nitelendirilemez, bilakis Allah Teâlâ'nın emri gereğince gerçekleşmiştir. Üstelik fırar, ancak iki tarafın birbiriyle çarpışıp savaşması ve birbirlerine karşı üstün gelme mücadelesinden sonra söz konusu olabilir. *Vallahu a'lem.*"⁸⁰²

۱۸۲۴- فَضْلُ شَهْرِ رَجَبٍ عَلَى الشُّهُورِ كَفَضْلِ الْقُرْآنِ عَلَى سَائِرِ الْكَلَامِ، وَفَضْلُ شَهْرِ شَعْبَانَ عَلَى الشُّهُورِ كَفَضْلِي عَلَى سَائِرِ الْأَنْبِيَاءِ، وَفَضْلُ شَهْرِ رَمَضَانَ عَلَى الشُّهُورِ كَفَضْلِ اللَّهِ عَلَى سَائِرِ الْعِبَادِ.

1824- Recep ayının diğer aylara üstünlüğü, Kur'ân'ın, diğer söz- lere üstünlüğü gibidir. Şabân ayının diğer aylara üstünlüğü, benim di- ğer peygamberlere üstünlüğüm gibidir. Ramazan ayının diğer aylara göre üstünlüğü ise Allah'ın, kullarına üstünlüğü gibidir.

Hafız İbn Hacer'in *Tebyînü'l-aceb* isimli eserinde de dediği gibi bu rivayet **uydurmadır**.⁸⁰³

۱۸۲۵- فَدَى اللَّهِ إِسْمَاعِيلَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ بِالْكَبْشِ.

1825- Allah Teâlâ, İsmail *aleyhisselâm*'a karşılık bir koçu fidye olarak verdi.

Necmüddîn el-Gazzî bunu, "Allah" lafzının olmadığı ve başındaki "fedâ/fedâ" fiilinin meçhul (edilgen) kalıpta okunduğu bir rivayet olarak zikretmekte sonra da şöyle demektedir: "Hadis değildir. Ancak isabetli, doğru bir sözdür. Nitekim Kur'ân'da **'Ona fidye olarak büyük bir kur- banlık verdik'**⁸⁰⁴ buyurulmaktadır. Şu kadar var ki, (Hz. İbrahim'in) kur- ban etmeye niyetlendiği evladının kim olduğu konusunda ihtilaf edilmiştir. Bunun İshak *aleyhisselâm* olduğu söylenmiştir ki çoğunluğun görüşü de budur. Buna karşılık, en doğru olan ve muhakkik âlimlerin benimsediği kanaate göre söz konusu evlat İsmail *aleyhisselâm*'dır."⁸⁰⁵ Suyûtî gibi bir

802 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 254-255, h.nr: 316.

803 İbn Hacer, *Tebyînü'l-aceb bi mâ verede fi şehri Receb*, thk. Târik b. Avadallah, Müessesetü Kurtuba, ts., s. 45.

804 Sâffât 37/107.

805 Gazzî, *İtkân*, I, 376, h.nr: 1182.

kısım âlimler ise bu konuda görüş belirtmemeyi (tevakkufu) tercih etmişlerdir.

١٨٢٦ - فِرٌّ مِنَ الْمَجْدُومِ فِرَارَكَ مِنَ الْأَسَدِ.

1826- Aslandan kaçtığın gibi cüzzamlıdan kaç!

Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁸⁰⁶ Daha önce bu hadis, “**(Bizatihi) bulaşıcılık yoktur...**” hadisiyle uzlaştırılmak suretiyle, “اتَّقُوا ذَوِي الْعَاهَاتِ/**Bulaşıcı hastalığa yakalanmış kimselerden sakının, uzak durun**” rivayetinde yer almıştı.⁸⁰⁷

١٨٢٧ - فَضْلُ الْعِلْمِ خَيْرٌ مِنْ فَضْلِ الْعِبَادَةِ.

1827- İlmin üstünlüğü, ibadetin üstünlüğünden daha hayırlıdır.

Bu rivayet, ileride “الْفَقِيْهُ وَاحِدٌ/**Kuşkusuz tek bir fakih...**” hadisinde gelecektir.⁸⁰⁸ İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de şöyle demiştir: “Sehâvî, işarette bulunduğu başlıkta bu hadis hakkında konuşmamıştır.”⁸⁰⁹ Bu yaklaşımıyla (Sehâvî) ilgili rivayetin **zayıf** olduğu veya bir **aslının olmadığı** hissini vermiştir.

Ben de (Aclûnî) derim ki: Bu hadisi Bezzâr'ın yanı sıra Taberânî *el-Mu'cemu'l-evsat*'ında Huzeyfe'den; Hâkim ise hem Huzeyfe hem de Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan rivayet etmişlerdir. Ancak lafzı şöyledir: “**İlmin üstünlüğü, bana ibadetin üstünlüğünden daha sevimli gelir. En hayırlı dininiz ise verâdir.**”⁸¹⁰

806 Buhârî, Tıb 19; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 449, h.nr: 9722. Aclûnî, Müslim'de geçtiğini belirtmişse de tespit edebildiğimiz kadarıyla Müslim'de bu lafızla geçen bir hadis yoktur. (Çeviren)

807 Bk. 77 no'lu rivayet.

808 Bk. 2054 no'lu rivayet.

809 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, III, 710, IV, 201-210, h.nr: 750, 873.

810 Bezzâr, *Müsned*, VII, 371, h.nr: 2969; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 196, h.nr: 3960; Hâkim, *Müstedrek*, I, 170-171, h.nr: 314, 317; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, III, 226, h.nr: 1578. Darekutnî, bu hadisle ilgili olarak “Sahih olanı Mutarrif b. eş-Şihhîr'in sözü olmasıdır” demektedir. İbnü'l-Cevzî de İbn Abbâs, Huzeyfe, Ebû Hureyre ve Sa'd b. Ebî Vakkâs yoluyla gelen farklı tariklerini zikrettikten sonra bunların hiçbirinin sahih olmadığını belirtmekte ve Darekutnî'nin görüşüne yer

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söylemektedir:⁸¹¹ Daha önce **“İlim, ibadetten daha hayırlıdır”** hadisi geçmişti.⁸¹² Ayrıca bu hadisi destekleyici nitelikte benzer manada nakledilenlerden bir kısmı, **“Âlimin, âbide olan üstünlüğü...”**⁸¹³ rivayetinde geçen hadislerdir. Keza İbn Abdilberr’de ilmin üstünlüğüne dair Enes’ten **zayıf bir isnadla** gelen bir hadise göre, “Ey Allah’ın Rasûlü! Hangi ameller daha üstündür?” diye soruldu. O da **“Allah azze ve celle’yi bilmek”** şeklinde cevap verdi. Daha sonra “Peki, hangi ameller artar?” diye sorulunca Allah Rasûlü **“Allah’ı bilmek”** buyurdu. Bunun üzerine “Biz size ameli soruyoruz, siz bize cevap olarak ilimden bahsediyorsunuz!” denildi. Allah Rasûlü ise şöyle buyurdu: **“İlimle birlikte az bir amel fayda verirken, cahillikle birlikte çok bir amelin hiçbir faydası yoktur.”** (Daha sonra İbn Abdilberr) bu konuda ayrıntılı bilgiler vermekte, açıklamalar yapmaktadır.⁸¹⁴

۱۸۲۸ - فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِي عَلَى أَذْنَاكُم.

1828- Âlimin âbide üstünlüğü, benim, sıradan birinize olan üstünlüğüm gibidir.

Tirmizî bu hadisi **hasen sayarak** Ebû Ümâme’den rivayet etmektedir. Ebû Ümâme şöyle demiştir: “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e biri âlim, diğeri abid olan iki adamdan bahsedilmiş, o da böyle buyurmuştur.”⁸¹⁵

vermektedir. (Bk. Dârekutnî, *İlel*, X, 145-156, h.nr: 1935; İbnü’l-Cevzî, *el-İlelü’l-mütenâhiye*, I, 67-68, h.nr: 76-78) Ancak Münzirî, Huzeyfe tarikiyle gelen isnadın *hasen* olduğunu ifade eder. Ayrıca Hâkim de Sa’d b. Ebî Vakkâs kanalıyla gelen rivayetin Buhârî ve Müslim’in şartlarına göre sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de bu hususta ona muvafakat etmiştir. Bu durumda hadis Suyûtî’nin işaret ettiği üzere *sahih* olmalıdır. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve’t-terhîb*, I, 50, II, 352, h.nr: 103, 2692; San’ânî, *Tenvîr*, VII, 492, h.nr: 5846; Gumârî, *el-Müdâvî*, IV, 573-575) *Vallahu a’lem.* (Çeviren)

811 Gazzî, *İtkân*, I, 378, h.nr: 1188.

812 Bk. 1755 no’lu rivayet.

813 Bk. 828 no’lu rivayet.

814 İbn Abdilberr, *Câmi’*, I, 202 vd., h.nr: 216.

815 Tirmizî’nin metninde bu şekilde yer alan ibare, (bk. Tirmizî, İlim 19) *Keşfü’l-hafâ*’da “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yanında biri âlim, diğeri âbid iki adam olduğu esnada bana böyle söyledi” şeklinde geçmektedir. Aclûnî’nin hâdiseyi mana olarak naklettiği kanaatindeyiz. *Vallahu a’lem.* (Çeviren)

Necmüddîn el-Gazzî de Tirmizî'den bu hadisin **sahih** olduğunu nakletmekte ve şöyle demektedir:⁸¹⁶ Hadisin devamı şöyledir: **“Şüphesiz Allah, melekleri, göklerin ve yerlerin ahalisi hatta yuvasındaki karınca hatta ve hatta balıklar bile, insanların hayrı öğretenine salât ederler.”**⁸¹⁷

Hâris b. Ebû Üsâme ise Ebû Saîd kanalıyla şunu rivayet etmektedir: **“Âlimin âbide üstünlüğü, benim, ümmetime üstünlüğüm gibidir.”**⁸¹⁸ Hatîb'in Enes'ten aktardığı bir rivayet de şöyledir: **“Âlimin başkasına üstünlüğü, Peygamber'in ümmetine üstünlüğü gibidir.”**⁸¹⁹ İbn Asâkir'in İbn Abbâs yoluyla naklettiği rivayet ise şudur: **“Mü'min âlimin mü'min âbide üstünlüğü yetmiş derecedir.”**⁸²⁰ Keza Ebû Ya'lâ da Abdurrahmân b. Avf'dan şunu nakleder: **“Âlimin âbide üstünlüğü yetmiş derece olup her iki derecenin arası gökle yer arası kadardır.”** Yine Ebû Ya'la ve İbn Adiy'in Ebû Hureyre'den aktardıkları bir rivayet de şöyledir: **“Âlim ile âbid arasında yüz derece fark vardır. Her iki derecenin arası ise bir yarış atının yetmiş yıl boyunca dörtlüğe koşacağı kadar bir mesafedir.”**⁸²¹

١٨٢٩ - فَضُوحُ الدُّنْيَا أَهْوَنُ مِنْ فَضُوحِ الْآخِرَةِ.

1829- Dünyada rezil rüsva olmak, ahirette rezil rüsva olmaktan daha hafiftir.

816 Gazzî, *İtkân*, I, 377, h.nr: 1185.

817 Burada Allah'ın “salât”ı onun rahmeti ve bereketi; Allah dışındaki varlıkların “salât”ı ise dua ve bağışlanma dilekleridir. (Çeviren)

818 İbn Hacer, *el-Metâlibu'l-âliye*, XII, 721, h.nr: 3092. Hadisin zayıf olduğuna dair bk. Bûsîrî, *İthâfû'l-hiyara*, I, 208, h.nr: 288; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, IV, 101. (Çeviren)

819 Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VIII, 680. Bu rivayetin de son derece zayıf hatta uydurma olduğu belirtilmektedir. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelû'l-mütenâhiye*, I, 69, h.nr: 80; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, IV, 100, h.nr: 1596) -Çeviren-

820 Bu rivayetin de farklı tariklerine rağmen zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. İbn Hacer, *el-Metâlibu'l-âliye*, XII, 724, muhakkikin tahrir notları; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 14, h.nr: 1. (Çeviren)

821 Son iki rivayet için bk. Ebû Ya'lâ, *Müsned*, II, 163, h.nr: 856; İbn Adiy, *el-Kâmil*, III, 509, V, 217, ravi nr: 610, 973. İbn Adiy her iki rivayetin de zayıf olduğunu belirtir. Ayrıca rivayetlerin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münzîrî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, I, 57, h.nr: 135; Zeylaî, *Tahrîcu Ehâdîsi'l-Keşşâf*, III, 427; Heysemî, *Mecma'*, I, 122, h.nr: 498. (Çeviren)

Taberânî ve Kuzâî'nin Fadl b. Abbâs kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.⁸²² Irakî "**Münker bir hadistir**" demiştir.⁸²³

١٨٣٠ - الْفِطْرُ مِمَّا دَخَلَ وَلَيْسَ مِمَّا خَرَجَ.

1830- Oruç, (vücuttan) çıkan şeylerden dolayı değil, (vücuda) giren şeylerden dolayı bozulur.

Ebû Ya'lâ'nın Âişe radiyallahu anhâ kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.⁸²⁴ Buhârî de bunu İbn Abbâs'ın kendi sözü olarak muallak bir rivayet şeklinde nakletmektedir.⁸²⁵

١٨٣١ - فَاطِمَةُ بَضْعَةٌ مِنِّي.

1831- Fâtıma benim bir parçamdır.

Buhârî ve Müslim'in Misver b. Mahreme kanalıyla rivayet ettikleri bu hadisin şöyle bir ilavesi de mevcuttur: "**Onu öfkeliendiren kimse, beni de öfkeliendirmiştir.**"⁸²⁶ Ahmed b. Hanbel, Hâkim ve Beyhakî ise bu rivayeti Misver'den şu lafızla nakletmişlerdir: "**Fâtıma benim bir parçamdır. Onu sıkı, bunaltan şey, beni de sıkı, bunaltır. Onu rahatlatan şey, beni de rahatlatır. Hiç şüphesiz kıyamet günü benim nesebim, ilişki bağım, hıslımlığım dışındaki bütün nesep bağları kopacaktır.**"⁸²⁷

822 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XVIII, 280, h.nr: 718; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 170, h.nr: 246.

823 Irakî, *el-Muğnî*, s. 1524, h.nr: 6; Ukaylî, *ed-Duafâ*, III, 482; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, IV, 468; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, XIII, 643-648, h.nr: 6297.

824 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VIII, 75, 365, h.nr: 4602, 4954. Abdullah b. Mes'ûd'a ait bir söz olarak da geçmektedir. Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, IX, 251, 314, h.nr: 9237, 9576. Heysemî de Hz. Âişe kanalıyla gelen merfu hadisin isnadında tanımadığı kimseler bulunduğunu ifade etmekte; buna karşılık İbn Mes'ûd'un sözü olarak nakledilen rivayetin ravilerinin ise güvenilir kimseler olduklarını belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, I, 243, III, 167, h.nr: 1253, 4970) -Çeviren-

825 Buhârî, Savm 32.

826 Buhârî, Ashâbu'n-Nebî 12; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 93, 94.

827 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 207, h.nr: 18907; Hâkim, *Müstedrek*, III, 172, h.nr: 4747; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 102, h.nr: 13395. Hâkim, bu hadisin isnadının sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de hadisin sahih olduğuna muvafakat etmiştir. (Çeviren)

١٨٣٢ - الْفَقْرُ شَيْنٌ عِنْدَ النَّاسِ وَزَيْنٌ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

1832- Fakirlik, insanların gözünde bir leke ve kusur, kıyamet günü Allah katında ise bir süs ve güzelliştir.

Deylemî'nin Enes yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.⁸²⁸

١٨٣٣ - الْفَقْرُ رَاحَةٌ وَالْغِنَى عُقُوبَةٌ وَالْعَقْلُ هَدِيَّةٌ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَالْجَهْلُ ضَلَالَةٌ وَالْمَوْتُ غَنِيمَةٌ وَالْمَغْصِيَّةُ مُصِيبَةٌ.

1833- Fakirlik rahatlık, zenginlik bir ceza, akıl Allah azze ve celle'nin bir hediyesi, cehalet sapıklık, ölüm bir ganimet, masiyet ise bir musibettir.

Deylemî bunu, “*الْمَوْتُ غَنِيمَةٌ/Ölüm bir ganimettir*” diye başlayan bir hadis içerisinde Âişe *radiyallahu anhâ* kanalıyla rivayet etmektedir.⁸²⁹

828 Deylemî, *Firdevs*, III, 154, h.nr: 4418. Rivayetin *uydurma* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, IX, 30, h.nr: 4028.

829 Aclûnî'nin Deylemî'ye nispet ettiği bu hadisin tespit edebildiğimiz kadarıyla Deylemî'de yer alan iki farklı lafzı bulunmakta ve her ikisi de Hz. Âişe'den nakledilmektedir. Bu lafızlardan ilki, Deylemî'de 4419 no'lu rivayet olarak kayıtlıdır (bk. Deylemî, *Firdevs*, III, 155, h.nr: 4419) ve Aclûnî de bunu esas almış gözükmektedir. Ancak bu lafzın *Keşfü'l-hafâ*'daki metni “الْفَقْرُ رَاحَةٌ وَالْغِنَى عُقُوبَةٌ” */Fakirlik rahatlık, zenginlik ceza, katl/ öldürme? ve cehalet sapıklık, ölüm bir çadır?, günah ise bir masiyettir*” lafzıyla gelmiştir. Ne var ki bu metin, altını çizdiğimiz kelimeleri itibariyle sorunludur. Zira burada “الْفَقْرُ/akıl” olarak geçen kelime, Deylemî'nin basılı nüshasında “الْعَقْل/akıl” olarak; “الْمَغْصِيَّةُ/çadır?” kelimesi de “الْمَغْصِيَّةُ/ganimet” olarak kaydedilmektedir. Burada yazım benzerliğinden kaynaklanan bir hata olduğu açıktır. Üstelik “الْعَقْل/akıl” kelimesinden sonraki cümle de düştüğü için “الْجَهْل/cehl (cehalet)” kelimesiyle aynı yüklem öznesi olmuştur. Bu sorunlar sebebiyle biz de Aclûnî'nin lafzı yerine Deylemî'nin lafzını esas aldık ve metne onu koyduk. Öte yandan Aclûnî'nin “الْمَوْتُ غَنِيمَةٌ/Ölüm ganimettir” cümlesiyle başladığını söylediği diğer lafız ise Deylemî'nin basılı nüshasının 6714 no'lu rivayeti olarak geçmektedir. (Bk. Deylemî, *a.g.e.*, IV, 238) Lafzı da şöyledir: “الْمَوْتُ غَنِيمَةٌ وَالْمَغْصِيَّةُ مُصِيبَةٌ وَالْفَقْرُ رَاحَةٌ وَالْغِنَى عُقُوبَةٌ وَالْعَقْلُ هَدِيَّةٌ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَالْجَهْلُ ضَلَالَةٌ وَالْمَوْتُ غَنِيمَةٌ وَالْمَغْصِيَّةُ مُصِيبَةٌ” */Ölüm ganimettir, masiyet musibettir, fakirlik rahatlıktır, zenginlik cezadır, akıl Allah'ın bir hediyesidir, cehalet sapıklıktır,*

١٨٣٤ - الْفَقْرُ لِلْمُؤْمِنِ خَيْرٌ مِنَ الْغِنَى.

1834- Mü'min için fakirlik, zenginlikten daha hayırlıdır.

Deylemî bunu "...الْمَوْتُ لِلْمُؤْمِنِ/Mü'min için ölüm..." diye başlayan bir hadis içerisinde İbn Ömer'e kadar uzanan isnadıyla rivayet etmektedir.⁸³⁰

١٨٣٥ - الْفَقْرُ فَخْرِي وَبِهِ أَفْتَحِرُ.

1835- Fakirlik benim iftihar kaynağımdır. Onunla övünürüm.

Hafız İbn Hacer "Bâtıl, uydurma bir hadistir" demiştir.⁸³¹ İbnü'd-Deyba' da *Temyîz*'de, *Makâsîd*'daki gibi şunları söyler: Fakirliğe dair *vâhî* rivayetlerden biri de Taberânî'nin Şeddâd b. Evs kanalıyla merfu olarak rivayet ettiği şu hadistir: "**Mü'min için fakirlik, bir atın yanağındaki güzel gemden daha şık ve güzel durur.**"⁸³² İbn Teymiyye [baştaki lafızla gelen] söz konusu rivayet hakkında "Yalandır" demiştir. [İkinci lafızla gelen rivayetin] isnadı ise **zayıftır**.⁸³³ Ayrıca İbn Adiy'in *Kâmil*'inde de rivayet ettiği

zulüm pişmanlıktır, kulluk göz aydınlığıdır..." Ancak dikkat edilirse bu lafız, Aclûnî'nin verdiği metinle tam anlamıyla örtüşmemekte; aksine Deylemî'nin bir önceki 4419 numarada geçen rivayetinin lafzı, Aclûnî'nin lafzına daha uygun düşmektedir. Bu durumda Aclûnî'nin bu lafzı görmeyip 6714 no'lu rivayete işaret etmiş olması ihtimali kadar, *Keşfü'l-hafâ* müstensihlerinin, istinsah sırasında birtakım cümleleri düşürmüş olmaları da muhtemeldir. *Vallahu a'lem*. Ayrıca 6714 no'lu hadisi Beyhakî de rivayet etmekte ve rivayetin sonunda şu değerlendirmeyi yapmaktadır: "İsnadındaki Ebû Ali Ahmed b. Abdullah en-Nehrevânî *meçhûl* biridir. Ben bu rivayeti (Nehrevânî'nin hocası) Ravh b. Ubâde'den başka bir kanalla işittim, ancak o da *mahfûz* değildir." (bk. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IX, 266, h.nr: 6640) -Çeviren-

830 Deylemî, *Firdevs*, IV, 239, h.nr: 6716. Bu rivayetin uydurma olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Suyûtî, *Ziyâdât*, II, 697, h.nr: 851; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, II, 394, h.nr: 7; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, XIV, 916-917, h.nr: 6892.

831 İbn Hacer, *et-Telhîsu'l-habîr*, III, 234-235, h.nr: 1495. Sağânî de bu lafızla gelen rivayetin uydurma olduğunu söyler. (Bk. *Mevzûât*, s. 52, h.nr: 77)

832 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VII, 294, h.nr: 7181.

833 Burada İbn Teymiyye'nin "yalandır" dediği rivayet, "**Fakirlik benim iftihar kaynağımdır**" lafzıyla gelen rivayettir. (Bk. İbn Teymiyye, *Ehâdîsü'l-kussâs*, s. 59, h.nr: 12; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 255, h.nr: 320) "İsnadı zayıftır" denilen rivayet ise Taberânî'de Şeddâd b. Evs kanalıyla nakledilen hadistir. Nitekim Aclûnî'nin,

üzere bu söz, Abdurrahmân b. Ziyâd b. En'um'un sözlerinden biri olarak bilinmektedir.⁸³⁴ Öte yandan Deylemî'nin yanı sıra Muhammed b. Hafif eş-Şîrâzî'nin de *Şerefü'l-fukarâ* adlı eserinde Muâz b. Cebel'den merfu olarak rivayet ettiği bir hadis de şöyledir: **“Mü'minin dünyadaki hediyesi fakirliktir.”**⁸³⁵ Bu hadisin isnadı **lâ be'se bih** kategorisindedir.⁸³⁶ Ayrıca Deylemî bunu İbn Ömer'den **çok zayıf bir isnadla** rivayet etmiştir.⁸³⁷

١٨٣٦ - الْفَقْرُ قَيْدُ الْمُجْرِمِينَ.

1836- Fakirlik, (potansiyel) suçluların ayak bağıdır.

Bu rivayet daha önce *العُصَّةُ أَنْ لَا تَجِدَ/Günaha girmekten korunmak, seni günaha sokacak bir şey bulamamandır* hadisinde geçmişti.⁸³⁸ Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:⁸³⁹ Hadis değildir. **“Azlık, Firavunların ayak bağıdır”** rivayeti de böyledir. Bunlar iki atasözü gibidir. Ancak Allah Teâlâ'nın şu kavli, bunların manasına işaret etmektedir: **“Hiç kuşkusuz insan azar. Kendini zengin (kendine yeterli) gördüğü için.”**⁸⁴⁰

١٨٣٧ - الْفَقْرُ سَوَادُ الْوَجْهِ فِي الدَّارَيْنِ.

1837- Fakirlik iki cihanda da yüz karalıdır.

Sağânî, bu rivayetin “uydurma” olduğunu söylemiştir.⁸⁴¹

bu bilgiyi naklettiği Sehâvî'nin *Makâsıd*'ında da böyle geçmektedir. (Bk. *Makâsıd*, III, 712-715) Üstelik Sehâvî, İbn Teymiyye'den hiçbir şekilde söz etmediği hâlde Aclûnî her nasılsa, İbn Teymiyye'nin bir önceki lafızla ilgili değerlendirmesini bu araya koymuş, dolayısıyla bir karışıklığa sebep olmuştur. Biz de bu karışıklığı önlemek amacıyla köşeli parantez içerisinde açıklayıcı ifadeler koymayı tercih ettik. (Çeviren)

834 İbn Adiy, *el-Kâmil*, I, 560-561, ravi nr: 177.

835 Deylemî, *Firdevs*, II, 70, h.nr: 2399.

836 Bu ve bundan sonraki rivayetin değerlendirmesi için bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1548, h.nr: 5.

837 Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmelerin tamamı için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, III, 712-716, h.nr: 753.

838 Bk. 1737 no'lu rivayet.

839 Gazzî, *İtkân*, I, 379, h.nr: 1191.

840 Alak 96/6-7.

841 Sağânî, *Mevzûât*, s. 53, h.nr: 80.

١٨٣٨ - الْمَقْهَاءُ أَمْنَاءُ الرُّسُلِ مَا لَمْ يَدْخُلُوا فِي الدُّنْيَا وَيَتَّبِعُوا السُّلْطَانَ ؛ فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ اخَذَرُوهُمْ.

1838- Fakihler, dünyaya dalmadıkları ve sultanların peşine takılmadıkları müddetçe peygamberlerin emanetine sahip çıkan vekilleridir. Eğer bunları yaparlarsa, onlardan sakının, uzak durun.

Askerî bu hadisi, Ali *radıyallahu anh*'dan **zayıf bir isnadla** rivayet etmektedir. Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demiştir:⁸⁴² Ukaylî bunu Enes'ten şu lafızla rivayet etmektedir: **“Âlimler, sultanlarla içli dışlı olmadıkları ve dünyaya dalmadıkları müddetçe peygamberlerin emanetine sahip çıkan vekillerdir. Eğer sultanlarla içli dışlı olur ve dünyaya dalarlarsa peygamberlere ihanet etmiş olurlar; o zaman onlardan sakının, uzak durun.”** Kuzâî ve İbn Asâkir'in yine Enes'ten rivayet ettikleri hadisin lafzı ise şöyledir: **“Âlimler, Allah'ın, kulları üzerindeki emanetine sahip çıkan vekilleridir.”** Deylemî'nin Osman *radıyallahu anh* kanalıyla aktardığı rivayet de şöyledir: **“Âlimler, ümmetimin emanetini yüklenen vekilleridir.”**⁸⁴³ İbn Abdilberr'in Muâz'dan naklettiği rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Âlim, Allah'ın, O'nun arzındaki emanetini yüklenen vekilidir.”**⁸⁴⁴

١٨٣٩ - فَقِيهٌ وَاحِدٌ أَشَدُّ عَلَى الشَّيْطَانِ مِنْ أَلْفِ عَابِدٍ.

1839- Tek bir fakîh, şeytana bin âbiden daha ağır gelir.

Bu hadisi Tirmizî ve İbn Mâce rivayet etmektedirler.⁸⁴⁵

842 Gazzî, *İtkân*, I, 379, h.nr: 1194.

843 Son üç rivayet daha önce 1748, 1749 ve 1750 no'lu rivayetler olarak geçmişti.

844 İbn Abdilberr, *Câmi'*, I, 228, h.nr: 251. Rivayetin isnadının zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 13, h.nr: 9; Münâvî, *Teyisîr*, II, 151; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-za'ife*, VI, 192, h.nr: 2670.

845 Tirmizî, *İlim* 19; İbn Mâce, *Sünnet* 17. Bu rivayet ileride küçük bir lafız farkıyla 2054 no'lu rivayet olarak daha ayrıntılı bir biçimde ele alınacak ve isnadının zayıf olduğu belirtilecektir. Rivayetin zayıflığına dair ayrıntılar için bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelû'l-mütenâhiye*, I, 126, h.nr: 192; İbnü'l-Kayserânî, *Tezkiratü'l-huffâz*, s. 224, h.nr: 541; Münâvî, *Teyisîr*, II, 173. (Çeviren)

۱۸۴۰ - قَمِ سَاكِتٌ، رَبُّ كَافٍ.

1840- Suskun bir ağız, (her şeye gücü) yeten bir Rab!

Hadis değildir. Ancak manası sahihtir. Aynı şekilde **“Allah, susan kimsenin velisidir”** sözü de böyledir. Nitekim İbnü'd-Deyba', *Asıl* gibi *Temyîz*'de böyle söylemektedir.⁸⁴⁶

Aliyyü'l-Kârî ise bu sözün, mana olarak doğruluğundan hareketle, **“Susan kimse kurtulmuştur. Kim de Allah'a tevekkül ederse, Allah onun (her şeyine) yeter”** hadisinden alındığı yorumunu yapmakta, daha sonra da şunu söylemektedir: “Birinci cümle kalıbının ilk bakışta anlaşılan manası, -eğer arada bir atıf harfi varsayılmayacak olursa- küfürdür.”⁸⁴⁷ (Aliyyü'l-Kârî'nin sözü burada) sona erdi.⁸⁴⁸

Şu kadar var ki, ilgili cümlelerin, birtakım şeyleri ardarda sıralayıp saymak (*ta'dâd*) kabilinden olması da mümkündür. Dolayısıyla herhangi bir atıf harfini varsaymaya ihtiyaç kalmamaktadır. Üstelik atıf harfi bir kısım nüshalarda da mevcuttur, bu sebeple “küfür” söz konusu değildir. Bu noktaya dikkat etmelisin.

۱۸۴۱ - فِي آخِرِ الزَّمَانِ يَنْتَقِلُ بَرْدُ الرُّومِ إِلَى الشَّامِ وَبَرْدُ الشَّامِ إِلَى مِصْرَ.

1841- Âhir zamanda Rumların soğuğu Şam'a; Şam'ın soğuğu da Mısır'a geçecektir.

Sehâvî *Asıl*'da şöyle demektedir: “Dillerde çokça dolaşan bir sözdür. Hatta hocamız İbn Hacer'in bu sözü ‘denilir ki (yukâlu)’⁸⁴⁹ lafzıyla aktardığını ve bir aslının olmadığını açıkça belirttiğini işitmiştim. Ayrıca ben de bu sözün herhangi bir kimseden nakledildiğine dair bir rivayet bulabili-

846 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 722, h.nr: 757; İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 114.

847 Aliyyü'l-Kârî burada ilgili cümle yapısının “Suskun bir ağız, (her şeye gücü) yeten bir Rab'dir!” anlamına geleceğini; bunun da küfür demek olduğunu vurgulamaktadır. Onun için teklif ettiği çözüm, araya bir atıf edatı olan “vav” harfinin konularak “Suskun bir ağız ve (gücü her şeye) yeten bir Rab” anlamının elde edilmesidir. (Çeviren)

848 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 255, h.nr: 321.

849 Bu ve “ruviye-yurvâ, nukile-yunkalü” gibi lafızlar Arapça'da temrîz sığası olarak bilinir ve aktarılan sözün sıhhatinde şüphe olduğunu ifade eder. (Çeviren)

rim düşüncesiyle Ebû Sa'd b. es-Sem'ânî'nin *Ünsü's-şâtî fi'z-zemeni'l-âtî* isimli eserine müracaat ettim, ancak orada da bulamadım.⁸⁵⁰

١٨٤٢ - الْفُقَرَاءُ سِرَاجُ الْأَغْنِيَاءِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَلَوْ لَا الْفُقَرَاءُ لَهَلَكَتِ الْأَغْنِيَاءُ وَدَوْلَةُ الْأَغْنِيَاءِ لَا بَقَاءَ لَهَا، وَدَوْلَةُ الْفُقَرَاءِ فِي الْآخِرَةِ لَا فَنَاءَ لَهَا.

1842- Fakirler, dünya ve ahirette zenginlerin ışığıdır ve fakirler olmasaydı zenginler helak olurdu. Ayrıca zenginlerin devleti (büyük-lüğü ve mevkii) kalıcı değildir. Oysa fakirlerin ahiretteki devletinin hiç sonu olmayacaktır.

Bazıları bu hadisi Tûsî'nin *Erbaîn*'inden rivayet etmektedir. Allâme İbn Hacer el-Mekkî de *el-Fetâva'l-hadîsiyye*'de şöyle demiştir:⁸⁵¹ Tûsî, *Erbaîn*'ine uydurma bir hadis koymasını engelleyecek ölçüde ilmî değer ve itibara sahip biridir. Ancak orada geçen hadisin lafzı da şöyledir: ***“Dünya ve ahirette zenginlerin ışığı fakirlerdir. Fakirler olmasaydı zenginler helak olurdu. Fakirlerin durumu, görme engelli birinin elindeki asaya benzer. Üstelik zenginlerin devleti (büyüklüğü ve mevkii) kalıcı değildir. Oysa fakirlerin ahiretteki devletinin hiç sonu olmayacaktır.”*** Öte yandan bu hadisi destekleyici nitelikte benzer manada bir rivayet daha vardır. O da Ebû Nuaym'ın ***zayıf bir isnadla*** rivayet ettiği şu hadistir: ***“Fakirlerin gözünde (onlara yaptığınız iyiliklerle) değeriniz ve hatıranız olsun. Çünkü kıyamet günü devran dönecek; onların devleti (büyüklüğü ve mevkii) olacak. Kıyamet günü olunca, bir çağrıcı şöyle seslenir: Fakirlere doğru hareket edin. Birinizin dünyada kardeşinden özür dilediği gibi onlardan özür dileyin.”***

Ben de (Aclûnî) derim ki: Hafız İbn Hacer gibi pek çok kimseden bu hadisin aslı olmadığına dair değerlendirmeler daha önce geçmişti.⁸⁵²

١٨٤٢ - فِي بَيْتِهِ يُؤْتَى الْحَكَمَ.

1843- Hakemin evine (ayağına) gelinir.

850 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, III, 722, h.nr: 758.

851 İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâva'l-hadîsiyye*, s. 193.

852 Bk. 68 no'lu rivayet.

Sehâvî *Makâsıd*'da şöyle demiştir:⁸⁵³ Nakledilen hadislerden değil, meşhur atasözlerinden biridir. Saîd b. Mansûr da *Sünen*'inde Şa'bî'nin şöyle dediğini aktarır: Ömer ile Übey b. Ka'b *radıyallahu anhümâ* arasında bir konuda bir anlaşmazlık vardı. Aralarında Zeyd b. Sâbit'i hakem tayin ettiler ve Zeyd'in evine kadar geldiler. Yanına girince de Ömer *radıyallahu anh* ona "Aramızda hükmetmen için senin yanına geldik" diyerek meseleyi zikretti. Sonra da her ikisi Zeyd'in önünde oturdular, o da onların arasında hüküm verdi.⁸⁵⁴ Buradan hareketle daha önce "ayn" harfinde geçtiği üzere "İlmin ayağına gidilir" denilmiştir.⁸⁵⁵

١٨٤٤ - فِي الْحَرَكَاتِ الْبَرَكَاتِ.

1844- Hareketlerde bereketler vardır.

Bir rivayette bu söz, çoğul kalıpta gelen her iki kelimenin tekil kalıbıyla gelmektedir.⁸⁵⁶ Bu, seleften bazılarının sözüdür. Ancak "Sebatta nebât (yeşerme, yetişme) vardır" sözü bununla çelişmektedir. Allah Teâlâ'nın şu âyetleri ise buradaki ilk sözü desteklemektedir: **"Allah yolunda hicret eden kişi, yeryüzünde çok bereketli yer ve genişlik bulur."**⁸⁵⁷ **"Allah'ın zikrine koşun."**⁸⁵⁸ **"O hâlde hayırlı işlere koşun, yarışın."**⁸⁵⁹ Bu manada daha başka âyetler de vardır. İmam Kuşeyrî'nin *Risâle*'sinde şöyle bir bilgi geçmektedir: Üstaz Ebû Ali ed-Dekkâk'ın şöyle dediğini işittim: "'Harekette bereket vardır' şeklindeki kullandıkları söz, 'dış âlemdeki (zevâhir) hareketler, iç âlemdeki (serâir) bereketleri gerektirir' anlamına gelmektedir."⁸⁶⁰

853 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 723, h.nr: 760.

854 Bu rivayeti, Saîd b. Mansûr'un ilgili eserinin basılı nüshasında tespit edemedik. Ancak Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 243, h.nr: 20510'da Şa'bî'ye kadar isnadı sahih sayılan rivayet, Şa'bî'nin olaya tanık olmaması hasebiyle munkatı sayılmaktadır. (Bk. Elbânî, *İrvâu'l-ğalîl*, VIII, 238, h.nr: 2616) -Çeviren-

855 Bk. 1759 no'lu rivayet.

856 Anlaşılan o ki Türkçe söyleyiş bakımından "harekette bereket vardır yahut nerede hareket orada bereket" şeklinde bilinen deyim de bu versiyonun karşılığıdır. (Çeviren)

857 Nisâ 4/100.

858 Cuma 62/9.

859 Mâide 5/48.

860 Kuşeyrî, *Risâle*, I, 216.

۱۸۴۵ - فِي كُلِّ ذَاتِ كَبِدٍ حَزَى أَجَزْ.

1845- Aşırı susuzluktan ciğeri kurumuş her canlı sebebiyle sevap vardır.

Buhârî'nin Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.⁸⁶¹ Bir rivayette de **“Ciğeri henüz yaş olup (can taşıyan) her varlık sebebiyle sevap vardır”** lafzıyla gelmiştir.⁸⁶² Bu konuda Beyhakî'de Sürâka kanalıyla gelen bir rivayetin lafzı da şöyledir: **“Aşırı susuzluktan kurumuş ciğer sebebiyle sevap vardır.”**⁸⁶³

۱۸۴۶ - فِي الْجُمُعَةِ سَاعَةً لَا يُوَافِقُهَا عَبْدٌ يَسْتَغْفِرُ اللَّهَ إِلَّا غُفِرَ لَهُ.

1846- Cuma gününde öyle bir zaman dilimi vardır ki o vakitte Allah'tan bağışlanma dileyen her kul, mutlaka bağışlanır.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:⁸⁶⁴ Bu hadisi İbnü's-Sünnî, Ebû Hureyre'den rivayet etmektedir.⁸⁶⁵ Aslı da Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde şu lafızla geçmektedir: **“... (Cuma gününde) öyle bir zaman dilimi vardır ki, namaz kıldığı sırada tam o vakte denk gelip de Allah'tan bir şey niyaz etmiş hiçbir Müslüman kul yoktur ki Allah ona (dilediğini) vermiş olmasın.”** Allah Rasûlü bunu söylerken, söz konusu

861 Başlıktaki lafız, Buhârî'de değil, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde geçmektedir. (Bk. XI, 647, h.nr: 7075)

862 Buhârî'de Ebû Hureyre kanalıyla gelen rivayetin tam metni şöyledir: Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurur: **“Vaktiyle bir adam yolda giderken çok susadı. Bir kuyu buldu ve içine indi; su alıp dışarı çıktı. Bir de ne görsün, bir köpek, dili bir karış dışarıda soluyor ve susuzluktan nemli toprağı yalayp duruyor. Adam kendi kendine ‘Bu köpek de tıpkı benim gibi pek susamış’ deyip hemen kuyuya indi, mestini su ile doldurdu ve mesti ağzına alarak yukarıya çıktı ve köpeğe su verdi. Onun bu hareketinden Allah Teâlâ hoşnut oldu ve adamı bağışladı.”** Sahâbîler “Ey Allah'ın Rasûlü! Bizim için hayvanlardan dolayı da sevap var mı?” dediler. Allah Rasûlü **“Ciğeri henüz yaş olup (can taşıyan) her varlık sebebiyle sevap vardır”** buyurdu. Bk. Buhârî, *Müsâkât* 9, *Mezâlim* 23, *Edeb* 27; Müslim, *Selâm* 153. (Çeviren)

863 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IV, 312, h.nr: 7807.

864 Gazzî, *İtkân*, I, 381, h.nr: 1202.

865 İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyl*, s. 329, h.nr: 373.

zaman diliminin kısa olduğunu belirtmek üzere eliyle işarette bulunmuş-
tur.⁸⁶⁶ Ayrıca Tirmizî ve İbn Mâce'nin Amr b. Avf el-Müzenî kanalıyla ri-
vayet ettikleri hadisin lafzı şöyledir: **“Cuma günü öyle bir zaman dilimi
vardır ki, o vakitte kul Allah’tan hangi şeyi isterse Allah ona bunu mut-
laka verir.”**⁸⁶⁷ Bu konuda Ebû Bürde, Enes, Câbir, Abdullah b. Selâm, Ebû
Saîd ve daha başkaları kanalıyla gelen rivayetler de vardır.

۱۸۴۷ - فَضْلُ عَائِشَةَ عَلَى النِّسَاءِ كَفَضْلِ الثَّرِيدِ عَلَى سَائِرِ الطَّعَامِ.

1847- Âişe'nin diğer kadınlara üstünlüğü, tiridin diğer yemeklere üstünlüğü gibidir.

İleride “kef” harfindeki bir hadiste de geleceği üzere Buhârî, Müs-
lim ve İbn Mâce'nin Ebû Musa kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁸⁶⁸
Hatîb'in Enes'ten rivayet ettiği hadisin lafzı ise şöyledir: **“Tiridin diğer
yemeklere üstünlüğü, Âişe'nin diğer kadınlara üstünlüğü gibidir.”** Val-
lahu a'lem.

۱۸۴۸ - فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ عَلَى سَائِرِ الْكَوَاكِبِ.

**1848- Âlimin âbide üstünlüğü, dolunayın diğer yıldızlara üstünlü-
ğü gibidir.**

866 Buhârî, Cum'a 35; Müslim, Cum'a 13-14.

867 Tirmizî, Tahâret 354; İbn Mâce, İkâmet 99. Tirmizî, bu rivayetin *hasen* olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

868 Aclûnî'nin “kef/كاف” harfinde geleceğini söylediği hadis, kendi kitabında değil, bu bilgiyi kendisinden naklettiği ve temel kaynaklarından biri olan Necmüddîn el-Gazzî'nin *İtkân*'ında geçmektedir. Zira bu cümle, bizatihi Gazzî'ye aittir. (Bk. Gazzî, *İtkân*, I, 377, h.nr: 1187) Gazzî'nin söz konusu harfte geleceğini söylediği hadis ise 1363 no'lu rivayet olarak kayıtlıdır ve metni de şöyledir: **“Erkeklerden pek çokları kemâle ermiştir. Kadınlardan ise İmrân'ın kızı Meryem, Firavun'un karısı Âsiye'den başka kimse kemâle ermemiştir. Âişe'nin diğer kadınlara üstünlüğü, tiridin diğer yemeklere üstünlüğü gibidir.”** (Buhârî, Ashâbu'n-Nebî 31; Müslim, Fezâilu's-sahâbe 70) -Çeviren-

Dört *Sünen* sahibinin Ebu'd-Derdâ yoluyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁸⁶⁹ Nitekim Necmüddîn el-Gazzî'de de böyle geçmektedir.⁸⁷⁰ Suyûtî'nin *el-Câmiu's-sağîr*'inde geçen rivayet ise yine bu lafızla Muâz'dan gelen bir hadis olarak Ebû Nuaym'a nispet edilmektedir.⁸⁷¹

١٨٤٩ - فِيهِمَا فَجَاهِدْ.

1849- O ikisine (yani anne-babaya) hizmet etmeye çalış.

Ahmed b. Hanbel'in ve *Kütüb-i Sitte* imamlarının İbn Amr'dan rivayet ettiklerine göre, bir adam, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelecek cihad etmek üzere izin istedi. Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* **“Anan, baban hayatta mı?”** diye sordu. Adam “Evet” deyince de **“O zaman onlara hizmet etmeye çalış!”** buyurdu.⁸⁷²

Müslim'de yer alan bir rivayette ise şöyle geçmektedir: Bir adam, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek “Sevabını Allah'tan dilediğim hicret ve cihâd üzere sana biat ediyorum” dedi. Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* **“Peki, ana ve babandan hayatta olan var mı?”** diye sordu. Adam “Evet, her ikisi de hayatta” dedi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* **“Allah'tan sevap diliyorsun değil mi?”** diye sordu. Adam “Evet” deyince de **“O hâlde ana-babanın yanına dön ve onlara iyi bak!”** buyurdu.⁸⁷³

Yine Müslim'in Ebû Hureyre kanalıyla gelen bir rivayeti de şöyledir: Bir adam, cihad için izin istemek üzere Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzuruna geldi. Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* **“Anan,**

869 Aclûnî, bu hadisin dört *Sünen* sahibinin rivayeti olduğunu belirtmekle birlikte, tespit edebildiğimiz kadarıyla hadis sadece üçünde geçmektedir. Bk. Ebû Dâvûd, İlim 1; Tirmizî, İlim 19; İbn Mâce, Sünnet 17. Ebû Dâvûd'un *Sünen*'ini tahkik ve tahrir eden Şuayb el-Arnaût bu hadisin, başka tariklerle gelen rivayetleri itibarıyla *hasen* olduğunu ifade etmektedir. (Çeviren)

870 Gazzî, *İtkân*, I, 377, h.nr: 1186.

871 Ebû Nuaym, *Hilye*, IX, 45; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 433.

872 Buhârî, Cihâd 138; Müslim, Birr 5; Tirmizî, Cihâd 2; Nesâî, Cihâd 5.

873 Müslim, Birr 6.

baban hayatta mı?” diye sordu. Adam “Evet” deyince de “O zaman onlara hizmet etmeye çalış!” buyurdu.⁸⁷⁴

Bu konuda daha başkalarından gelen rivayetler de vardır. Bunlardan biri İbn Mâce ve Hakim’in Muâviye b. Câbir yoluyla babasından rivayet ettikleri ve Hâkim’in sahih saydığı şu hadistir: Cihad konusunda istişare etmek üzere Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e geldim. Bana ***“Annen sağ mı?”*** diye sordu. Ben de “Evet” deyince şöyle buyurdu: ***“O zaman git ve onun dizinin dibinden ayrılma. Çünkü cennet, onun ayaklarının yanındadır.”***⁸⁷⁵

Yine Hâkim ve Beyhakî’nin Abdullah b. Amr kanalıyla rivayet ettikleri ve Hâkim’in **sahi**h saydığı bir rivayetin lafzı da şöyledir: Bir adam hicret için biat etmek üzere Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in yanına gelirken geride gözü yaşlı ana-babasını bırakmıştı. Bunun üzerine Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* ona şöyle buyurdu: ***“Hemen onlara geri dön ve onları ağılattığın gibi güldür.”***⁸⁷⁶

۱۸۵۰ - فِعْلُ الْمَغْرُوفِ يَبْقَى مَصَارِعَ الشُّوْمِ.

1850- İyilik etmek, kötü sonuçlardan korur.

Bu hadisi İbn Ebi’d-Dünyâ, *Kadâu’l-havâic*’te Ebû Saîd kanalıyla rivayet etmektedir.⁸⁷⁷

۱۸۵۱ - فَنَاءُ أُمَّتِي بِالطَّغْنِ وَالطَّاعُونَ.

1851- Ümmetimin yok oluşu, ta’n (silahla öldürme) ve tâûn yoluyla olacaktır.

874 Müslim, Birr 5.

875 Hâkim, *Müstedrek*, II, 114, h.nr: 2502; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, IX, 45, h.nr: 17832.

876 Hâkim, *Müstedrek*, IV, 168, h.nr: 7250; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, IX, 45, h.nr: 17830.

877 İbn Ebi’d-Dünyâ, *Kadâu’l-havâic*, thk. M. es-Seyyid İbrahim, Kahire, ts., s. 22, h.nr: 3; Kuzâî, *Müsnedü’ş-Şihâb*, I, 93, h.nr: 101. Benzer manadaki rivayetler ve ilgili değerlendirmeler daha önce 1593 no’lu hadiste geçmişti. (Çeviren)

Ahmed b. Hanbel ve Taberânî'nin Ebû Musa'dan rivayet ettikleri bir hadistir.⁸⁷⁸

١٨٥٢ - الْقَبْرِ أَوَّلُ مَنْزِلٍ مِنْ مَنَازِلِ الْآخِرَةِ.

1852- Kabir, ahiret duraklarının ilkidir.

Ahmed b. Hanbel, Tirmizî, İbn Mâce, Hâkim ve başkalarının Osman b. Affân *radiyallahu anh*'dan merfu olarak rivayet ettikleri ve Tirmizî'nin **hasen**, Hâkim'in de **sahih** saydığı bir hadistir. Rivayette geçtiğine göre Osman *radiyallahu anh* bir kabir başında durup da sakalı ıslanana kadar ağladığı vakit ona “Cennet ve cehennemden bahsedip de ağlamadığın hâlde, bundan dolayı mı ağlıyorsun?” derlerdi. O da buna cevap olarak “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu” diyerek bu hadisi zikrederdi.⁸⁷⁹

١٨٥٣ - الْقَبْرِ رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ أَوْ حُفْرَةٌ مِنْ حُفْرِ النَّارِ.

1853- Kabir, ya cennet bahçelerinden bir bahçe yahut cehennem çukurlarından bir çukurdur.

Tirmizî ve Taberânî'nin Ebû Saîd yoluyla rivayet ettikleri bir hadistir. Ayrıca Taberânî bunu Ebû Hureyre'den de nakletmektedir.⁸⁸⁰ Merfu olarak nakledilen her iki rivayetin isnadı da **zayıftır**.⁸⁸¹

878 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 293, h.nr: 19528; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, III, 367, h.nr: 3422. “Tâûn”un ne manaya geldiği ilgili hadiste sahâbîler tarafından Allah Rasûlü'ne sorulunca Allah Rasûlü şu cevabı vermiştir: “**Size düşman olan cinlerin dürtmesidir.**” Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Heysemî, *Mecma'*, II, 311-312, h.nr: 3858, 3859; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, X, 181-182. (Çeviren)

879 Tirmizî, *Zühd* 5; İbn Mâce, *Zühd* 32; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 503, h.nr: 454; Bezzâr, *Müsned*, II, 89, h.nr: 444; Hâkim, *Müstedrek*, I, 526, IV, 366, h.nr: 1373, 7942; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IV, 92, h.nr: 7064.

880 Tirmizî, *Kıyâmet* 26; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VIII, 273, h.nr: 8613.

881 Hadisin *zayıf* olduğuna dair bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 358, h.nr: 2; Heysemî, *Mecma'*, III, 46, h.nr: 4252; Sehâvî, *Makâsıd*, III, 733-734, h.nr: 767.

١٨٥٤ - قَبْرِ إِسْمَاعِيلَ فِي الْجَبْرِ.

1854- İsmail aleyhisselâm'ın kabri Hicr'dedir.⁸⁸²

Deylemî'nin **zayıf bir isnadla** Âişe *radıyallahu anhâ*'dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.⁸⁸³

١٨٥٥ - قَاتِلُ الْحُسَيْنِ فِي تَابُوتٍ مِنْ نَارٍ عَلَيْهِ نِصْفُ عَذَابِ أَهْلِ الدُّنْيَا.

1855- Hüseyin'in katili, ateşten bir tabutun içindedir ve dünya ehlinin azabının yarısını o çekecektir.

Hafız İbn Hacer şöyle demiştir: “Bu hadis, Ali *radıyallahu anh*'dan **vâhî** bir tarikle merfu olarak gelmiştir.”⁸⁸⁴

١٨٥٦ - قَاتَلَ اللَّهُ الْيَهُودَ اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ.

1856- Allah Yahudileri kahretsin. Zira peygamberlerinin kabirlerini mescid edindiler.

882 Hicr: Kâbe ile Hatûm denilen yarım daire şeklindeki duvar arasında kalan ve altın oluğun altına rastlayan yer. (Geniş bilgi için bk. Fuat Günel, “Hicr,” *DİA*, XVII, 456) -Çeviren-

883 Deylemî, *Firdevs*, III, 221, h.nr: 4646. Hadisin *zayıf* olduğuna dair bk. Sehâvî, *Makâsîd*, III, 734, h.nr: 768; Münâvî, *Teyisr*, I, 327; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, XII, 647, h.nr: 5794. (Çeviren)

884 İbnü'l-Meğâzilî, *Menâkıbu emîri'l-mü'minîn Ali b. Ebî Tâlib radıyallahu anh*, thk. Ebû Abdırrahmân Türkî b. Abdullah el-Vadiî, San'â 2003, s. 120, h.nr: 95. Rivayetin isnadında yer alan Ebu'l-Kâsım Abdullah b. Ahmed b. Âmir et-Tâî adındaki ravinin, uydurma hadislerden müteşekkil düzmece bir nüshayı babası kanalıyla ehl-i beytten rivayet ettiği belirtilmektedir. Bu rivayetin isnadı da söz konusu ravinin, babasından naklettiğine göre Ali b. Musa er-Rızâ'dan itibaren Hz. Ali'ye kadar ehl-i beytten oluşmaktadır. (Bilgi için bk. Zehebî, *Dîvânu'd-duafâ ve'l-metrûkîn ve halkın mine'l-mechûlîn ve sikâtin fihim lîn*, thk. Hammâd b. Muhammed el-Ensârî, Mekke 1967, s. 210, ravi nr: 2112; a. mlf., *Mîzânu'l-i'tidâl*, II, 390, ravi nr: 4200) İbn Hacer'in değerlendirmesi için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, III, 727, h.nr: 762. Ayrıca hadisin metin ve mana yönünden tenkidi için bk. İbn Teymiyye, *Minhâcü's-Sünneti'n-Nebeviyye*, IV, 585. (Çeviren)

Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvûd'un Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁸⁸⁵ Beyhakî'nin Ebû Ubeyde yoluyla aktardığı merfu hadisin lafzı ise şöyledir: **“Allah Yahudi ve Hristiyanları kahretsin. Zira peygamberlerinin kabirlerini mescid edindiler. Arap topraklarında iki din kalsın.”**⁸⁸⁶

۱۸۵۷ - قَاتَلَ اللَّهُ الْيَهُودَ: حُرِّمَتْ عَلَيْهِمُ الشُّحُومُ فَجَمَلُوهَا ثُمَّ بَاعُوهَا فَأَكَلُوهَا أَثْمَانَهَا.

1857- Allah, Yahudileri kahretsin! Hayvanların iç yağları onlara haram kılınca yağı erittiler sonra da onu satıp parasını yediler.

Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre ve İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Keza Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim ve dört *Sünen* sahibinin Câbir yoluyla naklettikleri rivayetin lafzı şöyledir: **“Allah Yahudileri kahretsin! Allah Teâlâ hayvanların iç yağlarını onlara haram kıldığı zaman, onlar da yağı erittiler sonra da satıp parasını yediler.”**⁸⁸⁷

۱۸۵۸ - قَاتَلَ اللَّهُ امْرَأَ الْقَيْسِ تَكَلَّمَ بِالْقُرْآنِ قَبْلَ أَنْ يَنْزَلَ.

1858- Allah, İmruülkays'ı kahretsin! Kur'an henüz inmeden onu konuşmuştur.⁸⁸⁸

885 Buhârî, Salât 54; Müslim, Mesâcid 20; Ebû Dâvûd, Cenâiz 77.

886 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 224, h.nr: 11740.

887 Buhârî, Büyû' 112; Müslim, Mûsâkât 72; Ebû Dâvûd, Büyû' 66; Tirmizî, Büyû' 61; Nesâî, Fera' 8; İbn Mâce, Eşribe 7; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 305, h.nr: 170; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIV, 146, h.nr: 6253.

888 Tespit edebildiğimiz kadarıyla hiçbir kaynakta yer almayan bu rivayet hakkında Aclûnî de herhangi bir değerlendirme yapmamaktadır. Üstelik Arap edebiyatında İmruülkays ismiyle bilinen pek çok kişi vardır. Hatta bunlardan biri de muhadram şairlerden biri olan sahâbî İmruülkays b. Âbis/Ânis b. el-Münzir el-Kindî'dir (ö. 645). Cahiliye devrinin tanınmış Arap şairi sayılan ve bu lakapla bilinen bir diğer zat da İmruülkays b. Hucr'dur (ö. 540 civarı). Rivayete göre Allah Rasûlü bu zatın şairliğini takdir etmiş ve onu şairlerin bayraktarı saymış; ayrıca Hz. Ali de şiirlerini beğenip övmüştür. (Her iki şair için bk. *DîA*, XXII, 237-238) Bu noktada söz konusu iki şairin de buradaki lanet kapsamına girmiş olması kanaatimizce ihtimal dışıdır. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

١٨٥٩ - قَتَلَ الْمُؤْمِنِ أَغْظَمَ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ زَوَالِ الدُّنْيَا.

1859- Bir mü'min öldürülmesi, Allah katında dünyanın yok olmasından daha vahimdir.

Nesâî, İbn Mâce ve Ziyâuddîn el-Makdisî'nin Büreyde'den rivayet ettikleri bir hadis olup isnadı **hasendir**.⁸⁸⁹ Ayrıca İbn Mâce bunu Berâ'dan şu lafızla rivayet etmektedir: **“Kuşkusuz dünyanın yok olması, Allah katında bir mü'minin haksız yere öldürülmesinden daha hafif kalır.”**⁸⁹⁰

١٨٦٠ - قِذْرَةُ الشِّرْكِ لَا تَغْلِي.

1860- Şirkin (ortaklığın) kazanı kaynamaz.

Bazılarının sözlerindendir. Nitekim Şa'rânî *el-Bedrü'l-münîr*'de şunları söyler: Seleften bazılarının sözlerindendir. Bu (sözün ifade ettiği hakikat), “genellikle ve çoğunlukla” böyledir. Nitekim Kur'ân'da **“Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilâhlar olsaydı, bunların ikisi de mutlaka fesada uğrar, yok olurdu”**⁸⁹¹ buyurulmaktadır.

Metinde geçen “قِذْرَة/kıdra” kelimesinin çoğulu “قُذُور/kudûr” şeklinde gelir. “العش-Şirk” kelimesi ise “iştirâk/ortaklık” anlamına gelir. “لَا تَغْلِي/ lâ tağlî” lafzı da “galeyân/kaynama” kelimesinden türetilmiştir. Bu rivayet daha önce “بُرْزَمَةُ الشِّرْكِ لَا تَقُور/Şirkin çömleği kaynayıp köpürmez” lafzıyla “bâ” harfinde geçmişti.⁸⁹²

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söylemektedir: Bu, bazılarının sözlerindendir. Hadis değildir. Ayrıca (mana itibariyle) Allah Teâlâ'nın şu beyanından alınmıştır: **“Ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa, Allah**

889 Nesâî, Tahrîm 1; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 331, h.nr: 4349; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 254, h.nr: 4956, 4957.

890 Benzer bir rivayet daha önce 1419 no'lu hadis olarak geçmişti.

891 Enbiyâ 21/22.

892 Bk. 881 no'lu rivayet.

onu söndürmüştür.”⁸⁹³ (Gazzî’nin sözleri burada) sona erdi.⁸⁹⁴ Bunu iyi düşün.

١٨٦١ - الْقَدَرِيَّةُ مَجْرُوسٌ هَذِهِ الْأُمَّةُ.

1861- Kaderiyye bu ümmetin Mecûsîleridir.

Taberânî, Ebû Dâvûd ve başkalarının İbn Ömer’den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.⁸⁹⁵ Kaderiyye, *el-kader* yahut *el-kadre* nispet edilen-

893 Mâide 5/64. Ancak bu âyetin ilgili sözün kaynağı olması meselesi tartışmaya açıktır. (Çeviren)

894 Gazzî, *İtkân*, I, 389, h.nr: 1234.

895 Ebû Dâvûd, Sünnet 17; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, III, 65, h.nr: 2494; Hâkim, *Müstedrek*, I, 159, h.nr: 286. Hâkim, İbn Ömer kanalıyla gelen bu rivayet için “Ebû Hâzim’in İbn Ömer’den hadis işitmiş olması durumunda hadis Buhârî ve Müslim’in şartına uygundur”demektedir. Ancak Ebû Hâzim’in İbn Ömer’den hadis işitmediği bilinmektedir. (Bk. Suyûtî, *Leâli*, I, 237) Genel olarak bu hadisin İbn Ömer başta olmak üzere, Ebû Hureyre, Câbir, Enes, Huzeyfe, Sehl b. Sa’d ve Âişe *radiyallahu anhâ* kanalıyla rivayet edildiğini belirten Abdurrahmân el-Muallimî el-Yemânî, bu rivayetlerin her birini ayrı ayrı zikredip isnadlarıyla ilgili tenkitlerini sıraladıktan sonra şu önemli değerlendirmeyi yapar: “Bu haber, etrafında pek çok tartışmanın yaşandığı ve gürültünün koptuğu bir inanışla ilgilidir. Dolayısıyla bu hususta, zaaf ve kusur barındıran bir şey (bilgi, rivayet) kabul edilemez. Nitekim hadis ilminin büyük imamlarından biri olan Nesâî ‘Bu hadis, bâtil ve yalandır’ demiştir.” (Bk. Şevkânî, *el-Fevâidü’l-mecmûa*, s. 502-504, h.nr: 89, muhakkik Yemânî’nin tahrir notu) Ebû Hureyre ve Ebû Saîd el-Hudrî kanalıyla gelen rivayetler ve Ebû Hâtim er-Râzî ile Nesâî’nin bunlar hakkındaki “bâtil ve yalandır” şeklindeki değerlendirmelerinin yer aldığı bir kaynak için bk. İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 275-276. Bu noktada Beyhakî’nin, İbn Ömer kanalıyla gelen rivayetin, *mevkuf* olan versiyonunun *sahih* olduğunu belirtmiş olması (bk. Beyhakî, *el-Kazâ ve’l-kader*, I, 282, h.nr: 410), kanaatimizce Hz. Peygamber’in sözü zannedilen bir rivayetin, bir sahâbî sözü ve kanaati olabileceğini göstermesi bakımından önemli bir veri sayılır. Aynı şeyin yukarıda ismi sayılan her bir sahâbî için geçerli olması da ihtimal dâhilindedir. Zira ilgili “kaderiyye” kavramının oluşum süreci, Hz. Peygamber sonrası döneme tekabül eder. Nitekim İbn Ömer’in yanı sıra yukarıda ismi geçen Câbir, Ebû Hureyre ve Enes gibi sahâbîlerin “kaderiyye”den uzak olduklarını açıkça belirtmiş olmaları da bu hususta bir delil sayılabilir. (Bk. İlyas Üzümlü, “Kaderiyye,” *DİA*, XXIV, 65) *Vallahu a’lem*. (Çeviren)

ler demektir. Nitekim Nevevî, Müslim şerhinde şöyle demiştir:⁸⁹⁶ *el-Kader* dendiği gibi *el-kadr* de denir ve her ikisi de (Arapça'da) meşhur kullanımlardır. İbn Kuteybe bunu, Kisâî ve başkalarından nakletmektedir. Hattâbî de şunları söylemektedir: “(Allah Rasûlü,) mezheplerinin, Mecûsîlerin mezhebine benzemesi sebebiyle onları bu ümmetin Mecûsîleri saymıştır. Zira Mecûsîler, aydınlık ve karanlık olmak üzere iki aslî (tanrısal) varlığa inanıyor ve hayrın, aydınlığın bir eylemi; şerrin de karanlığın bir fiili olduğunu iddia ediyorlardı. Bu sebeple *senevî* (düalist) oldular. Aynı şekilde Kaderiyye de yaratma ve icad (var) etme anlamında, hayrı Allah’a; şerri ise başkasına izafe etmektedir.”⁸⁹⁷

Kaderiyye, Mutezile’nin kendisidir; kaderi reddettikleri için ona nispet edilmişlerdir. Mutezile de iki fırkadır. Bunlardan biri Allah Teâlâ’nın, eşyanın kaderini takdir etmediğini ve eşya hakkında öncelikli bir bilgisinin olmadığını; aksine o eşyanın gerçekleşmesinden sonra haklarında bilgi sahibi olduğunu iddia etmiştir.

Nevevî ve başkaları da şöyle demişlerdir: “(Onlar bu görüşleriyle) Allah *azze ve celle*’ye karşı yalan uydurmuşlardır. Allah, onların bâtil sözlerinden çok yüce ve uzaktır. Bu fırkaya, kaderi inkâr etmelerinden dolayı Kaderiyye denilmiştir. Ancak bu fırka tarihten silinmiştir. Artık son zamanlardaki Kaderiyye, kaderin varlığına inanmaktadır. Fakat ‘Hayır Allah’tan, şer ise başkasındandır’ demektir.” (Nevevî’den naklettiğimiz kısım) özetle burada sona erdi.⁸⁹⁸

۱۸۶۲ - قَدَّرَ اللَّهُ الْمَقَادِيرَ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِخَمْسِينَ أَلْفَ عَامٍ.

1862- Allah Teâlâ, gökleri ve yeri yaratmadan elli bin yıl önce kaderleri tayin etmiştir.

Bu hadisi Müslim, Abdullah b. Amr kanalıyla merfu olarak rivayet etmiştir. Suyûtî de *Dürer*’de bunu Abdullah b. Amr’dan gelen bir rivayet olarak “*بِخَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ/elli bin sene*” lafzıyla Müslim’e nispet etmektedir.⁸⁹⁹

896 Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim*, I, 153-154.

897 Hattâbî, *Meâlimü’s-sünen*, IV, 317.

898 Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim*, I, 153-154.

899 Müslim, Kader 16; Tirmizî, Kader 18; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 144, h.nr: 6579; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIV, 5, h.nr: 6138; Suyûtî, *Dürer*, s. 157, h.nr: 315.

١٨٦٣ - قَدْ سَ الْعَدَسُ عَلَى لِسَانِ سَبْعِينَ نَبِيًّا آخِرُهُمْ عِيسَى بْنُ مَرْيَمَ.

1863- Mercimek, sonuncuları İsa b. Meryem olan yetmiş peygamberin diliyle mukaddes sayılmıştır.

Sehâvî *Makâsıd*'da şöyle demiştir:⁹⁰⁰ Taberânî bu hadisi Vâsile'den merfu olarak rivayet etmektedir. Öte yandan Ebû Nuaym *Ma'rife*'de; onun tarikiyle de Deylemî, Abdurrahmân b. Delhem'den şu ziyade ile rivayet etmişlerdir: **“O (mercimek), yufka yürekli yapar, gözyaşını hızlandırır.”** Ayrıca o rivayette şu ifade geçmektedir: **“Size kabağı tavsiye ediyorum. Zira o, kalbi güçlendirir ve beyin fonksiyonunu artırır.”** (Ebû Nuaym, Abdurrahmân b. Delhem hakkında) şöyle demiştir: **Meçhul biridir. Sahâbîliğine dair bir şey bilmiyoruz.**⁹⁰¹

Bu konuda Ali b. Ebî Talib *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet edilen bir hadis de vardır. Hadis hafızları **“Bu hususuta sahîh olan hiçbir şey yoktur”** demişlerdir. Hatîb'in, *Târîh*'inde aktardığına göre İbnü'l-Mübârek'e bu hadis sorulunca o, “Tek bir peygamberin diliyle bile mukaddes kılınmış değildir. Zira mercimek eziyet veren, şişkinlik yapan bir şeydir” dedikten sonra “Size bu hadisi kim naklediyor?” diye sordu. “Müslim b. Sâlim” dediler. “Peki, o kimden rivayet etmiş?” dedi. Bu defa “Senden!” karşılığını verdiler. Bunun üzerine “Üstelik benden mi rivayet edilmiş?!” diyerek tepkisini ortaya koydu.⁹⁰² İbnu's-Salâh da bu hadisin bâtil oluşunu aynı şekilde İbnü'l-Mübârek'ten aktarmaktadır.⁹⁰³

Mercimek hakkındaki en üstün şey, onun Yahudilerin iştah duydukları bir yiyecek olduğudur! Eğer onu tek bir peygamber bile mukaddes sayacak olsaydı, hastalıklara [şifa]⁹⁰⁴ olurdu ki yetmiş peygamberin mu-

Aclûnî'nin basılı nüshasında bu hadisin sahâbî ravisi yanlışlıkla “İbn Ömer” olarak kaydedilmiştir. (Çeviren)

900 Sehâvî, *Makâsıd*, III, 736-741, h.nr: 772.

901 Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-sahâbe*, IV, 1854, h.nr: 4672.

902 Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, X, 202, ravi nr: 4708.

903 Zerkeşî, *Leâli*, s. 154, h.nr: 10.

904 Buradaki “şifa” ifadesi *Keşfü'l-hafâ*'nın metninde yer almamaktadır. Biz bunu Aliyyü'l-Kârî'nin *Mevzûât*'ından aldık. (Bk. s. 427) -Çeviren-

kaddes sayması durumu kim bilir nasıl olurdu! Üstelik Allah Teâlâ bunu “en düşük, aşağı” olarak nitelendirmiş; soğan sarımsakla eş tutmuş ve onu kudret helvası ve bildircına tercih edenleri yermiş ve kınamıştır.⁹⁰⁵ Peki, İsrailoğullarının peygamberleri mercimeği, bundan dolayı mı yoksa karasafra, şişkinlik ve ağır gazları harekete geçiren, nefes darlığına ve kanın kirlenmesine sebep olan zararlarından dolayı mı mukaddes kılmışlardır acaba?!

Ebû Musa el-Medînî de bu hadisin **bâtıl** olduğunu söylemiştir. Suyûtî ise *Dürer*'de şöyle demektedir: Taberânî, Vâsile b. el-Eska' hadisi olarak rivayet etmektedir. İbnü'l-Mübârek, Leys b. Sa'd ve Ebû Musa el-Medînî gibi bir grup hadis hafızı, bunun **bâtıl** olduğunu kesin bir dille ifade etmiştir.⁹⁰⁶ Ayrıca isnadsız bir şekilde İbn Abbâs'tan rivayet edilmiştir. Bazıları da bu hadisi Leys'in huzurunda zikredip “Bunu şu kadar peygamber mübarek kılmıştır” demiştir. Bu sırada Leys de namaz kılıyormuş. Namazı bitirince bu sözü söyleyenlere dönüp “Tek bir peygamber bile bunu mübarek kılmış değildir. Zira mercimek, soğuk bir gıdadır ve eziyet verir” demiştir. Öte yandan İbnü'l-Cevzî de bu hadisi *Mevzûât*'ında zikretmektedir.⁹⁰⁷

١٨٦٤ - قَدِمْتُ عَلَى كَرِيمٍ.

1864- Yüce, cömert olana kavuştun.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:⁹⁰⁸ Ebû Nuaym, Ahmed b. Ebi'l-Havârî'nin şöyle dediğini rivayet etmektedir: Abbâs b. el-Velîd b. Yezîd'in gözleri yaşarmış bir vaziyette şöyle dediğini işittim: “Bu gün ve geceler bizi nereye götürecektir?” Ahmed dedi ki: Ben de bunu Muhammed b. Keysan'a aktarınca “(Bu gün ve geceler) bizi Yüce Efendiye götürecektir” dedi.⁹⁰⁹

905 Bk. Bakara 2/61.

906 Suyûtî, *Dürer*, s. 157, h.nr: 316.

907 Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 295. Ayrıca rivayetin uydurma olduğuna dair bk. Suyûtî, *Leâli*, II, 179-180; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-ş-şeria*, II, 243, h.nr: 45; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 258-259, h.nr: 326.

908 Gazzî, *İtkân*, I, 390, h.nr: 1238.

909 Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 19.

Kurtubî de şöyle demiştir: Bir kabrin üstüne şunun yazıldığını gördüm:

“Yatağım topraktan olup da

Rahîm olan Rabbimin civarında gecelemeğe başlayınca

Beni tebrik edin ey can dostlarım ve bana deyin ki:

Sen yüce, cömert olana kavuştun!”

İnsanlar bu cümleyi bir cenaze gördüklerinde söylemektedirler.

۱۸۶۵ - قَدِّمُوا خِيَارَكُمْ تَزْكُوا صَلَاتَكُمْ.

1865- Hayırlılarınızı öne geçirin ki amelleriniz doğru ve makbul olsun.

Deylemî'nin Câbir kanalıyla merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Hâkim ve Taberânî'nin **zayıf bir isnadla** İbn Ebî Mersed el-Ganevî'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis de şöyledir: **“Namazlarınızın kabul olması sizi sevindiriyorsa, hayırlılarınız size imamlık yapsın. Zira onlar, sizinle Rabbiniz arasındaki elçilerinizdir.”** Taberânî'nin bir rivayetinde ise şöyle geçmektedir: **“Âlimleriniz size imamlık yapsın. Çünkü onlar, sizinle Rabbiniz arasındaki elçilerinizdir.”**⁹¹⁰

Dârekutnî'nin İbn Abbâs kanalıyla merfu olarak rivayet ettiği bir hadiste ise şu ibare yer almaktadır: **“En hayırlılarınız imamlarınız olsun. Zira onlar sizinle Rabbiniz arasındaki elçilerinizdir.”**⁹¹¹ Sehâvî Asıl'da şöyle demiştir: “Hanefîlerin (temel fıkıh kitaplarından) *el-Hidâye*'de **‘Kim takva sahibi bir âlimin arkasında namaz kılsa, adeta bir peygamberin arkasında namaz kılmuş gibidir’** lafzıyla nakledilen rivayete gelince; buna bu lafızla vâkıf olamadım.”⁹¹²

910 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XX, 328, h.nr: 777; Hâkim, *Müstedrek*, III, 246, h.nr: 4981. Heysemî, hadisin isnadındaki Yahya b. Ya'lâ el-Eslemî'nin *zayıf* olduğunu belirtmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, II, 64, h.nr: 2325) -Çeviren-

911 Dârekutnî, *Sünen*, II, 464, h.nr: 1882. Dârekutnî, bu rivayetle ilgili olarak şöyle demektedir: “Bu, sabit olmayan bir isnaddır. İsnadındaki Abdullah b. Musa da *zayıf* biridir.” Beyhakî de İbn Ömer yoluyla gelen bu hadisin isnadının *zayıf* olduğunu vurgulamaktadır. (Bk. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 129, h.nr: 513) -Çeviren-

912 Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, II, 26, h.nr: 61; Sehâvî, *Makâsıd*, III, 746. İbn Hacer de bu

١٨٦٦ - قَدِّمُوا قُرَيْشًا وَلَا تَقْدِّمُوها.

1866- Kureyş'i öne geçirin ve onun önüne geçmeyin.

Bu hadisi Taberânî, Abdullah b. es-Sâib'den; Ebû Nuaym, daha sonra da Deylemî Enes'ten ve daha başkaları da başka sahâbî raviler kanalıyla merfu olarak rivayet etmektedirler.⁹¹³

١٨٦٧ - الْقُرْبُ بُؤْسٌ، وَالْحَرُّ أَدَى.

1867- Soğuk derttir, ıstıraptır; sıcak da eziyettir.

Askerî'nin İbn Abbâs ve Ebû Hureyre'den rivayet ettiği bir hadistir. Sehâvî de “**Kış, mü'minin baharıdır**” hadisi⁹¹⁴ bundan daha sahihtir” demektedir.⁹¹⁵ Ayrıca bu hadis daha önce “**Kış çetindir**” rivayetinde geçmişti.⁹¹⁶ Burada “القر” kelimesindeki “kaf” harfi zammeli, “râ” da şeddeli olarak (*el-kurru*) okunur ve “soğuk” anlamına gelir. “بؤس” kelimesindeki “bâ” harfi de zammeli, sonrasındaki hemze de sakın olarak (*bü'sün*) diye okunur ve “dert, ıstırap” manasındadır.

rivayeti “bulamadığını” belirtmektedir. (Bk. İbn Hacer, *Dirâye*, I, 168, h.nr: 201) -Çeviren-

913 Bezzâr, *Müsned*, II, 112, h.nr: 465; Ebû Nuaym, *Hilye*, IX, 64; Beyhakî, *Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr*, I, 154, h.nr: 217. İbn Hacer el-Askalânî, bu hadisin mürsel olarak *sahih bir isnadla* rivayet edildiğini, ancak bu hususta başka sahâbîler tarikiyle gelen rivayetlerin bulunduğunu belirtir. Nitekim Elbânî de İbn Hacer'in bu yaklaşımını ve söz konusu mürsel rivayetin daha başka muttasıl tariklerle desteklendiğini öne sürerek hadisin *sahih* olduğunu vurgular. (Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, VI, 530; Elbânî, *İrvâu'l-ğalîl*, II, 295-297, h.nr: 519) Fakat İbnü'l-Mulakkın, İbnü's-Salâh'tan naklen söz konusu mürsel rivayetin isnadının *ceyyid* olmasına rağmen, *sahih* derecesine ulaşamadığını ifade etmekte; ayrıca hadisin, farklı sahâbîler yoluyla gelen değişik tariklerini ele almakta ve hiçbirinin *sahih* olmadığı sonucuna ulaşmaktadır. (Bk. İbnü'l-Mulakkın, *el-Bedrü'l-munîr*, IV, 466-467, h.nr: 31) *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

914 Bk. 1533 no'lu hadis.

915 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 768-769, h.nr: 780. Sehâvî, eserinde bu rivayetin ravilerini de zikretmiştir. Eserin muhakkiklerinden biri olan Bedahîşî'nin tahrir notlarına göre bu raviler arasında *hadis uydurmakla itham edilen, münker ve metrûk* sayılan kimseler vardır. (Bk. *Makâsîd*, III, 768-769, tahrir notları) -Çeviren-

916 Bk. 1539 no'lu rivayet.

١٨٦٨ - الْقُرْآنُ غِنَى لَا فَقْرَ بَعْدَهُ وَلَا غِنَى بَعْدَهُ.

1868- Kur'ân, öyle bir zenginliktir ki ondan sonra fakirlik olmadığı gibi zenginlik de yoktur.

Ebû Ya'lâ ve Dârekutnî'nin Enes kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.⁹¹⁷ Dârekutnî ayrıca şöyle demiştir: Ebû Muâviye bunu Hasan el-Basrî'den **mürsel** olarak rivayet etmektedir.⁹¹⁸ Sehâvî de *Makâsîd*'da şöyle der: "Bu (mürsel olması) daha doğru gözükmetedir."⁹¹⁹

١٨٦٩ - الْقُرْآنُ كَلَامُ اللَّهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ ؛ فَمَنْ قَالَ بِغَيْرِ هَذَا فَقَدْ كَفَرَ.

1869- Kur'ân, Allah kelimidir, mahlûk (yaratılmış) değildir. Kim bunun dışında bir görüş benimserse küfre düşer.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demektedir:⁹²⁰ Deylemî, Rabî' b. Süleyman'ın şöyle dediğini rivayet eder: Şâfiî, Bişr el-Merîsî'nin taraf-tar ve takipçilerinden biri olan Hafs el-Ferd ile bir münazara yapar. Hafs, konuşurken bir ara "Kur'ân mahlûktur" deyince Şâfiî ona "Yüce olan Allah'ı inkâr etmiş oldun" dedikten sonra şunu söyler: Abdurrezzâk'ın bize Ma'mer kanalıyla Zührî'den, onun da Enes'ten merfu olarak naklettiği bir hadiste Allah Rasûlü şöyle buyurur: "**Kur'ân, Allah kelimidir, mahlûk değildir. Kim mahlûk derse onu öldürün, zira o kişi kâfirdir.**" Yine Şâfiî, Râfi' b. Hadîc, Huzeyfe b. el-Yemân ve İmrân b. Husayn'a kadar uzanan isnadıyla onların şöyle dediklerini nakletmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bir âyet okuyup sonra da şöyle dediğini işittik: "**Kur'ân bir kelimedir, mahlûk değildir. Kim bunun dışında bir şey söylerse küfre girmiştir.**"

917 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, V, 159, h.nr: 2773; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, I, 255, h.nr: 738; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IV, 190, h.nr: 2376.

918 Dârekutnî, *İlel*, XII, 76, h.nr: 2438.

919 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 752, h.nr: 775. Rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1469, h.nr: 3; Heysemî, *Mecma'*, VII, 158, h.nr: 11630; Bûsîrî, *İthâfu'l-hiyara*, VI, 332-333, h.nr: 5957; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, IV, 62, h.nr: 1558. (Çeviren)

920 Sehavî, *Makâsîd*, III, 753, h.nr: 776.

Sehâvî daha sonra *Makâsîd*'daki sözlerine şöyle devam eder: Hadis dışındaki münazara rivayeti sahihtir. Ayrıca Şâfiî'nin Hafs'ı tekfir etmesi de sabittir. Nitekim Beyhakî, *Menâkıbu's-Şâfiî*, *Ma'rifetü's-sünen* ve diğer eserlerinde bunu zikretmektedir. **Ancak söz konusu hadis, her iki tarikten hatta bütün tarikleri itibariyle bâtıldır ve ilgili iki sened Şâfiî adına uydurulmuştur.**⁹²¹

Öte yandan Beyhakî de *el-Esmâ ve's-sıfat*'ta şöyle demiştir: Ebu'd-Derdâ'dan bize merfu olarak şöyle bir hadis nakledilmiştir: **“Kur'ân, Allah kelimidir, mahlûk değildir.”** Bu hadis aynı zamanda Muâz, İbn Mes'ûd ve Câbir'den de rivayet edilmektedir. Ancak bu konudaki hiçbir şey sahih olmadığı gibi, bunların delil olarak kullanılması da yakışık almaz. (Beyhakî) daha sonra Kur'ân'ın Allah kelamı olup mahluk olmadığı manasını içeren merfu delilleri yeteri düzeyde sıralamış; ardından da sahâbe, tâbiîn ve Müslümanların imamlarından, ikna edici nitelikteki yaklaşım ve görüşleri aktarmış ve “İlk imamlar bu prensibe göre hareket etmiş ve bu hususta ihtilaf etmemişlerdir” demiştir. Daha sonra da (Beyhakî), Kur'ân'ın mahluk olduğunu söyleyen kişinin tevbe etmesi istenmeksizin öldürüleceği görüşünü Ca'fer es-Sâdık'tan nakletmektedir. Ali b. el-Medîni ve İmam Mâlik'ten ise bunu diyenin kâfir olacağı görüşü aktarılmıştır. Ayrıca İmam Mâlik bu görüşe “öldürün” ilavesinde bulunmaktadır. İbn Mehdî ve başkaları ise “Böyle birinin tevbe etmesi istenir. Eğer tevbe ederse ne âlâ, aksi takdirde boynu vurulur” demektedirler.⁹²²

Buhârî de *Halku ef'âli'l-ibâd* isimli eserinde “Kur'ân'ın Allah kelamı olduğuna ve Allah'ın emrinin, yarattığı mahlukatından önce var olduğuna dair Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den gelen haberler tevâtür seviyesine ulaşmaktadır” dedikten sonra şöyle devam eder: “Muhâcir, Ensâr ve tâbiînin hiçbirinden buna aykırı bir görüş zikredilmemiştir. Bunlar nesilden nesile bizlere Kitap ve sünneti nakleden kimselerdir. Mâlik, Sevrî, Hammâd ve fukahâü'l-emsâr⁹²³ zamanına kadar ilim ehlinde hiç kimse arasında bu hususuta bir ihtilaf söz konusu değildir. Bizim yetiştığımız

921 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 754.

922 Beyhakî, *el-Esmâ ve's-sıfat*, I, 583-623.

923 Fukahâü'l-emsâr: Görüşlerine fukaha ihtilaflarını konu alan eserlerde yer verilen ve görüşleri fetva ve kazaya esas teşkil eden belli sayıdaki müctehid için kullanılmaktadır. (Bk. Şükrü Özen, “Leys b. Sa'd,” *DİA*, XXVII, 165)

Haremeyn, Irak, Şam, Mısır ve diğer bölgelerin âlimleri de bu görüş ve yaklaşım üzere hareket etmişlerdir.”⁹²⁴

Ebu’ş-Şeyh ve diğerleri ise bu husustaki rivayetleri uzun uzadıya zikretmişlerdir. Ancak ehl-i ehvâ⁹²⁵ içerisinde bu konuda hatalı te’viller yapanların tekfir edilmesi meselesindeki ihtilaf ise meşhurdur. Yine Yahya b. Ebî Tâlib’in şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Kim Kur’ân’ın mahluk olduğunu iddia ederse o kâfirdir. Kim de imanın mahluk olduğunu iddia ederse o da bid’atçıdır. Kur’ân her yönüyle mahluk değildir.” Amr b. Dînâr ise şöyle demiştir: “Yetmiş yıldır insanların (âlimlerin) şöyle dediklerine şahit oldum: Allah kelâmı müstesna olmak üzere, Allah’ın dışındaki her şey mahluktur. Allah kelâmı ise O’ndandır ve yine O’na dönecektir.” *Makâsîd*’da geçen bilgiler burada sona erdi.⁹²⁶

Öte yandan İbnü’l-Cevzî bu hadisin **uydurma** olduğuna hükmetmiş, Sağânî de bu hususta ona tâbi olmuştur.⁹²⁷ Necmüddîn el-Gazzî ise şunları söylemektedir:⁹²⁸ “Beyhakî’nin *el-Esmâ ve’s-sıfât* isimli eserinde de dediği gibi bu hadis, Enes, Ebu’d-Derdâ, Muâz, İbn Mes’ûd ve Câbir’den, ravilerinin çoğu meçhul olduğu için hiçbirinin delil olarak kullanılamayacağı isnadlarla (*esânîd muzlime*) rivayet edilmiştir. Kur’ân’ın Allah kelâmı olup mahlûk olmadığına dair deliller ise pek çoktur. Ehl-i Sünnet’in selef ve halef ulemasının tamamı bu konuda ittifak hâlinindedir. Bir grup âlim de buna muhalif görüş ve yaklaşımı savunanları tekfir etmiştir. Nitekim Ca’fer b. Muhammed es-Sâdık, İmam Mâlik, Ali b. el-Medînî ve Şafiî de bu gruptan bazılarıdır. İmam Ahmed b. Hanbel’in bu hususta sorguya çekilip eziyete maruz kalması hâdisesi de (*mihne*) meşhur olup menkıbeleri arasında zikredilmektedir.”

١٨٧٠ - الْقُرْآنُ هُوَ الدَّوَاءُ.

1870- Kur’ân, devânın ta kendisidir.

924 Buhârî, *Halku ef’âli’l-ibâd*, s. 60-61.

925 Ehl-i ehvâ: İnanç ve davranışlarını, peygamberlerce tebliğ edilen ilâhî buyruklara dayandırmaksızın sadece beşerî görüş ve arzulara göre oluşturanlar olarak tanımlanabilecek grupların genel adıdır. (Geniş bilgi için bk. Yusuf Şevki Yavuz, “Ehl-i Ehvâ,” *DİA*, X, 505 vd.) -Çeviren-

926 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 753-757, h.nr: 776.

927 İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, s. 107-108; Sağânî, *Mevzûât*, s. 76, h.nr: 134.

928 Gazzî, *İtkân*, I, 391, h.nr: 1242.

Kuzâî ve Siczî'nin Ali *radıyallahu anh'* dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis olup Münâvî'nin de dediği gibi isnadı **hasendir**. İbn Mâce de bu hadisi şu lafızla rivayet etmektedir: **“En hayırlı devâ Kur'ân'dır.”**⁹²⁹ Öte yandan bu hadis Saîd b. Mansûr, İbn Ebî Şeybe, İbnü'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdûye ve Taberânî'de İbn Mes'ûd'un kendi sözü (mevkuf) bir rivayet olarak geçmektedir. Yine İbn Mâce, Hâkim ve Beyhakî'nin İbn Mes'ûd'dan merfu olarak naklettikleri ve Hâkim'in **sahih** saydığı bir rivayet de şöyledir: **“Size iki şifayı tavsiye ederim: Bal ve Kur'ân.”**⁹³⁰

۱۸۷۱ - الْقُرْآنُ شَافِعٌ مُشَفَّعٌ.

1871- Kur'ân şefaattçidir, şefaati de makbuldür.

İbn Hibbân ve Beyhakî'nin Câbir'den; Taberânî ve yine Beyhakî'nin İbn Mes'ûd kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Ayrıca şöyle bir ilave bulunmaktadır: **“Yahut adil bir hasımdır (yahut habercidir). Kim onu önüne alır (emir ve yasaklarına uyar)sa, Kur'ân o kimseyi cennete götürür. Kim de onu arkasına alır (emir ve yasaklarına uymaz)sa, o zaman da Kurân o kimseyi cehenneme götürür.”**⁹³¹

929 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 51, h.nr: 28; İbn Mâce, Tıb 30. Münâvî, *Câmiu's-sağîr*'in şarihlerinden biri sayılan Âmirî'ye dayanarak bu hadisin *hasen* olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 536) Ancak Gumarî, söz konusu şarihin, hadislerin isnadına bakmadan değerlendirmede bulunan cahil biri olduğunu ifade eder ve Suyûtî'nin bu rivayet hakkında *zayıf* olduğuna işaret eden bir harf simgesi koyduğunu belirtir. (Bk. Gumarî, *el-Müdâvî*, IV, 641-642) Ayrıca hadisin, isnadındaki Hâris el-A'ver'den dolayı *zayıf* sayıldığına dair bilgi için bk. Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, IV, 68-69, h.nr: 1228; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VII, 93, h.nr: 3093) -Çeviren-

930 İbn Mâce, Tıb 7; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 222, 447, h.nr: 7435, 8225; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, IX, 579, h.nr: 19565. Beyhakî, bu hadisi Hâkim kanalıyla İbn Mes'ûd'dan rivayet ettikten sonra şöyle der: “Bu rivayet merfu olarak bilinmemektedir. Sahih olanı ise mevkuf olanıdır.” (Ayrıca bk. Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, IV, 55) -Çeviren-

931 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, X, 198, h.nr: 10450; Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 108; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, III, 389, h.nr: 1855; Heysemî, *Mevâridü'z-zamân ilâ zevâidi İbn Hibbân*, thk. H. S. Esed ed-Dârânî - A. Ali el-Kûşek, Dimeşk 1990-1992, VI, 20, h.nr: 1793. Hadisin Câbir kanalıyla gelen rivayetindeki isnadın ceyyid olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, I, 42, h.nr:

Öte yandan Ahmed b. Hanbel, İbnü'l-Enbârî, Taberânî ve Hâkim de bunu İbn Amr'dan şu lafızla rivayet etmektedirler: **“Oruç ve Kur’ân kıyamet günü kula şefaât ederler. Oruç ‘Ey Rabbim! Ben onu yemekten ve şehvetten alıkoydum, beni onun hakkında şefaâtçi eyle’ der. Kur’ân da ‘Ben de onun gece uykusuna mani oldum, o sebeple beni onun hakkında şefaâtçi eyle’ der. Böylece (o kişiye) şefaât ederler.”**⁹³²

۱۸۷۲ - قِرَاءَةُ سُورِ الْقَلَقِ اِمَانٌ مِنَ الْفَقْرِ.

1872- Kalâkıl sûrelerini okumak, fakirliğe karşı bir güvencedir.

Sehâvî *Makâsîd*'da “Bunu bilmiyorum” demektedir.⁹³³ Burada kastedilen sûreler ise (“قُل/de ki” hitabıyla başlayan) Kâfirûn, İhlâs, Felak ve Nâs sûreleridir. Aliyyü'l-Kârî bunlara bir beşinciye ekler. O da “قُل/Öyleyse” (hitabıyla başlayan Cin sûresi)dir.⁹³⁴

۱۸۷۳ - الْقَرْضُ مَرَّتَانِ فِي عَفَافٍ خَيْرٌ مِنَ الصَّدَقَةِ مَرَّةً.

1873- Harama bulaşmadan, edep sınırları dâhilinde iki kere borç vermek, bir kere sadaka vermekten daha hayırlıdır.

Bu hadisi Deylemî, İbn Mes'ûd'a dayanan isnadıyla merfu olarak rivayet etmektedir. Bu konuda Enes'ten merfu olarak aktarılan bir rivayet daha vardır.⁹³⁵ Ayrıca İbn Mâce bunu **zayıf bir isnadla** Büreyde'den merfu bir rivayet olarak nakletmektedir: **“Kim darda kalmış birine, borcunu ödemesi için mühlet verirse, mühlet verdiği her güne karşılık bir kat sadaka sevabı ona verilir. Kim darda kalmış birine, borcunun vadesi geldikten sonra (ödeyebilmesi için) mühlet tanırrsa, mühlet tanıdığı her**

69; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsî's-sahîha*, V, 31, h.nr: 2019. İbn Mes'ûd tarikiyle gelen rivayetin ise mevkuf olan versiyonunun sahih olduğuna dair bk. Dârekutnî, *İlel*, V, 102, h.nr: 748. (Çeviren)

932 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 199, h.nr: 6626; Hâkim, *Müstedrek*, I, 740, h.nr: 2036; Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 161; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, III, 378, h.nr: 1839. Hadisin sahih olduğuna dair bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, II, 50, h.nr: 1455; Heysemî, *Mecma'*, III, 181, h.nr: 5081; Bûsîrî, *İthâfu'l-hıyara*, II, 66-67, h.nr: 2192. (Çeviren)

933 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 758, h.nr: 778.

934 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 259, h.nr: 328.

935 Deylemî, *Firdevs*, III, 221, 233, h.nr: 4644, 4689.

güne karşılık ona bir sadaka sevabı vardır.”⁹³⁶ Bu hadisi Ahmed b. Hanbel ve Hâkim rivayet etmekte ve Hâkim “Buhârî ve Müslim’in şartına göre sahihtir” demektedir.⁹³⁷

Ayrıca Gazzâlî bunu *İhyâ*’da şu lafızla zikretmiştir: **“Kim belli bir vadeye kadar bir borç verirse, o vadeye kadarki her gün için ona bir sadaka sevabı vardır. Vade gelip de borçluya mühlet tanırrsa, o zaman da ona (mühlet verdiği sürenin) her gününe karşılık o verdiği borç kadar sadaka sevabı vardır.”**⁹³⁸

Yine İbn Mâce’nin **zayıf bir isnadla** Enes’ten merfu olarak naklettiği bir hadis de şöyledir: **“Cennetin kapısında şunun yazıldığını gördüm: Sadaka on katıyla, borç ise on sekiz katıyla mükâfat görür.”**⁹³⁹ Bulkînî bazı fetvalarında bu hadis üzerine konuşmuştur; oraya da müracaat edilebilir.

١٨٧٤ - الْقَاسُ يَنْتَظِرُ الْمَقْتَّ وَالْمُسْتَمِعُ إِلَيْهِ يَنْتَظِرُ الرَّحْمَةَ.

1874- (İnsanlara yalan yanlış hikayelerle din anlatan) kıssacı, belasını bulmayı beklerken, onu (saf niyetle) dinleyen ise rahmet bekler.

Taberânî ve Kuzâî’nin abâdileden⁹⁴⁰ merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Bu hadiste ayrıca şu ilave de yer almaktadır: **“Tacir rızık bekler, vurguncu ise lanet bekler. Kabir başında bağıra çağıra ağıt yakan kadın ile çevresinde onu dinleyen kadınların üzerine Allah’ın, meleklerin ve**

936 İbn Mâce, Sadakât 14.

937 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 69, h.nr: 22970; Hâkim, *Müstedrek*, II, 34, h.nr: 2225; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, 585, h.nr: 10976. Hadisin *sahih* olduğuna dair bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, II, 21, h.nr: 1342; Heysemî, *Mecma'*, IV, 135, h.nr: 6676; Bûsîrî, *İthâfu'l-hıyara*, III, 32, h.nr: 2111; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, I, 170, h.nr: 86. (Çeviren)

938 Gazzâlî, *İhyâ*, II, 81.

939 İbn Mâce, Sadakât 19. Hadisin *zayıf* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, III, 69. (Çeviren)

940 Abâdile: Geniş fıkıh kültürü ve fetvalarıyla şöhrat bulan Abdullah isimli sahâbîlerdir. Bunların Abdullah b. Abbâs, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Amr b. el-Âs ve Abdullah b. ez-Zübeyr isimli sahâbîlerden oluştuğu genel kabul görmüş bir kanaattir. (Geniş bilgi için bk. Raşit Küçük, “Abâdile,” *DİA*, I, 7) -Çeviren-

bütün insanların laneti insin.”⁹⁴¹ Sağânî de bu hadisi **“Kıssacı lanet bekler, vurguncu da lanet bekler”** lafızıyla rivayet etmiş ve hakkında uydurma hükmünü vermiştir. Münâvî de şöyle demektedir: “Bu hadisın isnadında hadis uyduran biri vardır.”⁹⁴²

۱۸۷۵- قَصُّ الْأَظْفَارِ.

1875- Tırnakları kesmek.

Sehâvî *Makâsîd*’da şöyle demektedir: “Tırnak kesmenin nasıl olacağına ve buna belli bir gün ayrılmasına dair Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’den geldiği sabit olan herhangi bir şey yoktur. Bu hususta Ali *radıyallahu anh*’a sonra da hocamız (İbn Hacer) *rahimehullah*’a nispet edilen dizeler de asılsızdır. Üstelik ben bu konuyu, hakkındaki rivayetlerin izahıyla birlikte müstakil bir cüz olarak ele aldım.”⁹⁴³ Ayrıca Celaledîn es-Suyûtî de bu hususta *el-İsfâr an kalmi*’l-*azfâr* adıyla bir eser telif etmiştir.

Ben de (Aclûnî) derim ki: Biz söz konusu beyitlere “آخر أَرْبَعَاءَ فِي الشَّهْرِ يَوْمٌ / **Her ayın son Çarşambası, sürekli bir uğursuzluk günüdür**” hadîsinde yer vermiştik.⁹⁴⁴ Ayrıca *Tuhfetu ehli*’l-*îmân*’ın sonunda bu beyitleri daha başka beyitlerle birlikte zikrettik.

۱۸۷۶- قُضُوا الشَّوَارِبَ وَأَغْفُوا عَنِ اللَّحَى.

1876- Bıyıkları kesin, sakalları uzatın.

Ahmed b. Hanbel’in Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir. Taberânî de bunu Hakem b. Umeyr’den şu lafızla rivayet eder: **“Bıyıklarını, dudakları kapatmayacak şekilde kesin.”**⁹⁴⁵

941 Taberânî, *el-Mu‘cemu*’l-*kebîr*, XII, 426, h.nr: 13567; Kuzâî, *Müsnedü’ş-Şihâb*, I, 205, h.nr: 311.

942 Hadisin uydurma olduğuna dair bk. İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 242; Sağânî, *Mevzûât*, s. 58, h.nr: 93; Münâvî, *Teysîr*, II, 201; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, IX, 66-68, h.nr: 4070. (Çeviren)

943 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 770, h.nr: 781.

944 Bk. 3 no’lu rivayet.

945 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 34, h.nr: 7132; Taberânî, *el-Mu‘cemu*’l-*kebîr*, III, 219, h.nr: 3194. Benzer lafızla gelen rivayetler için 142 no’lu hadise bakılabilir. (Çeviren)

١٨٧٧ - قَاضٍ فِي الْجَنَّةِ وَقَاضِيَانِ فِي النَّارِ.

1877- (Hakka göre hükmeden) bir kısım kadı cennette, (hakkı bilip hükümünde zulmeden ve cehaletle hükmeden) iki kısım kadı ise cehennemdedir.

Bu hadisi Beyhakî, Büreyde yoluyla rivayet etmektedir.⁹⁴⁶

١٨٧٨ - الْقَضَاءُ ثَلَاثَةٌ قَاضِيَانِ فِي النَّارِ وَقَاضٍ فِي الْجَنَّةِ ؛ قَاضٍ قَضَى بِغَيْرِ حَقِّ وَهُوَ يَغْلُمُ فَذَاكَ فِي النَّارِ وَقَاضٍ قَضَى وَهُوَ لَا يَغْلُمُ فَأَهْلُكَ حُقُوقَ النَّاسِ فَذَاكَ فِي النَّارِ وَقَاضٍ قَضَى بِالْحَقِّ فَذَاكَ فِي الْجَنَّةِ.

1878- Kadılar üç kısımdır. Bir kısmı cennette, iki kısmı cehennemdedir. Hakkı bildiği hâlde hükümünde haksız davranan kimse cehennemdedir. Yine bilgisizce hükmedip insanların haklarını çiğneyen kimse de cehennemdedir. Hakka göre hüküm veren kadı ise cennettedir.

Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce ve Taberânî'nin Ebû Musa kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁹⁴⁷ Başlıktaki lafız ise Taberânî'ye aittir. Hâkim ve başkaları da buna **sahih** demişlerdir. Öte yandan Hafız İbn Hacer de bu hadisin tariklerini müstakıl bir eserde toplamıştır. Bu rivayet aynı zamanda Taberânî ve başkalarında İbn Ömer'den mevkuf (sahâbe sözü) bir rivayet olarak geçmektedir. Beyhakî'de de Ali *radıyallahu anh*'ın kendi sözü (mevkuf) olarak yer almaktadır.⁹⁴⁸ Ancak hükmen merfu sayılır.⁹⁴⁹

Öte yandan Suyûtî bunu *el-Câmiu's-sağîr*'de şu lafızla zikretmektedir: **“İki kısım kadı cehennemde, bir kısım kadı da cennettedir. Hakkı bilip ona göre hükmeden kadı cennettedir. Hakkı bildiği hâlde kasıtlı bir biçimde haksızlık eden kadı ile bilgisizce hükmeden kadı cehennem-**

946 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 199, h.nr: 20354; a.mlf., *Şuabu'l-îmân*, X, 34, h.nr: 7125. Bu hadisin değerlendirmesi bir sonraki hadiste yapılacaktır.

947 Ebû Dâvûd, Akdiye, 1-3; Tirmizî, Ahkâm 1; İbn Mâce, Ahkâm 2-3; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, 397, h.nr: 5891; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, II, 20, h.nr: 1154; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 101, h.nr: 7012.

948 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 200, h.nr: 20337.

949 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, III, 771-779, h.nr: 782.

dedir.” Münâvî de *Câmiu’s-sağîr*’in şerhinde şöyle demektedir: Hadisin devamı şöyledir: **“Şu bilmeyenin günahı nedir?” diye sordular. Allah Rasûlû şöyle buyurdu: “Günahı şudur: Öğrenene kadar kadı olmaması gerekirdi.”**⁹⁵⁰

١٨٧٩ - قَطَعَ السِّدْرُ.

1879- Sedir ağacının kesilmesi.

Bu hadisi Ebû Dâvûd ve Beyhakî, Abdullah b. Hubşî’den merfu olarak rivayet etmektedirler: **“Kim sedir ağacını keserse Allah onu baş aşağı cehenneme atar/atsın.”**⁹⁵¹ Bu konuda Câbir’den yine bu lafızla gelen merfu bir hadis mevcuttur. Keza Âişe *radiyallahu anhâ*’dan gelen rivayetin lafzı da şöyledir: **“Sedir ağacını kesenler, baş aşağı vaziyette cehenneme boca edilirler.”**⁹⁵² Ali *radiyallahu anh* kanalıyla gelen rivayet ise şöyledir: **“Allah sedir ağacını kesene lanet eder/etsin.”** Keza Amr b. Evs es-Sekâfî kanalıyla gelen bir rivayetin lafzı da şöyledir: **“Kim ziraat amacı dışında bir sedir ağacı kesecek olursa, Allah, azabı onun üzerine (yağmur gibi) boşaltır.”** Yine Urve b. ez-Zübeyr yoluyla **mürsel** olarak aktarılan rivayet, biraz önce geçen Âişe *radiyallahu anhâ*’nın hadisinin lafzıyla gelmiştir. Beyhakî bütün bu rivayetleri eserinde rivayet etmekte ve şunu söylemektedir: “İlki dışındaki bütün rivayetler **munkatı** ve **zayıftır**. İlk hadiste de Saîd’in bunu İbn Hubşî’den işitip işitmediğini bilemiyorum. Ancak bu hadis başka bir isnadla kesintisiz (mevsûl) olarak da rivayet edilmiştir.” Daha sonra Beyhakî, söz konusu mevsûl rivayeti Behz b. Hakîm’in, babası kanalıyla dedesinden merfu olarak aktardığı bir hadis olarak nakletmektedir. Lafzı da şöyledir: **“Allah, sedir ağacını keseni baş aşağı cehenneme atar/atsın.”**⁹⁵³

950 Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, IV, 468.

951 Ebû Dâvûd, Edeb 171; Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VIII, 21, h.nr: 8557; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, III, 50, h.nr: 2441; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VI, 230, h.nr: 11758. Taberânî’nin rivayetinde, metnin haricinde “Harem’in sedir ağacını kastetmektedir” şeklinde hadisi açıklayıcı nitelikte bir ibare yer almaktadır. Sahâbî ravinin yahut diğer ravilerden birinin açıklama notu olmalıdır. *Vallahu a’lem.* (Çeviren)

952 Tahâvî, *Şerhu müşkili’l-âsâr*, VII, 424, h.nr: 2976; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, V, 379, h.nr: 5615; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VI, 231, h.nr: 11763.

953 Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VI, 230-233.

Öte yandan Ebû Dâvûd'da geçen bir rivayete göre Hassân b. İbrahim şöyle demiştir: Hişâm b. Urve'ye, sırtını Urve'nin köşküne dayadığı bir sırada sedir ağacını kesmenin hükmünü sordum. Bana cevap olarak şunları söyledi: “Şu kapıları ve kanatları görüyor musun? Bunların hepsi, Urve'nin kendi arazisinden kestiği sedir ağacından yapılmıştır.” Urve de “Bu ağacı kesmenin bir sakıncası yoktur” demiştir.⁹⁵⁴

Bir rivayette de (Hişâm b. Urve, Hassân b. İbrahim'e hitaben) “Ey Iraklı! (Bu ağacın kesilme yasağına dair) sen bana bir bid'at getirdin!” demiştir. Buna karşılık (Hassân'ın) şöyle dediği aktarılır: Ben de ona dedim ki: “Asıl bid'at sizin tarafınızdan gelmiştir. Zira ben, Mekke'de ‘Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sedir ağacını kesene lanet etmiştir’ diyenleri duydum.” Beyhakî bu hadisin sahih olması hâlinde, sedir ağacını kesme yasağının özel bir yasak olabileceğine işaret etmekte ve Ebû Dâvûd'dan “yoldan geçenlerin ve hayvanların altında gölgelendikleri bir sedir ağacını haksız ve lüzumsuz yere kesene lanet edildiği” yorumunu nakletmektedir.⁹⁵⁵

Müzenî de şöyle demiştir: İlgili hadisin yorumu şöyle olabilir: Birisi gelip Allah Rasûlü'ne, bir kavme yahut bir yetime ya da bir şahsa ait olup Allah'ın kesilmesini haram kıldığı sedir ağacını kesmeye kalkışan kişinin durumunu sormuş, Allah Rasûlü de söz konusu cevabı vermiş, daha sonra cevabı işiten kimse de ilgili soruyu duymamış olabilir. Nitekim Urve'nin, kesme yasağını aktaran ravilerden biri olduğu hâlde, kendi arazisindeki sedir ağacını kesmiş olması da bu yorumu desteklemektedir. Ebû Sevr ise şöyle demektedir: Şâfiî'ye sedir ağacını kesmenin hükmünü sordum. Şu cevabı verdi: Sakıncası yok. Zira Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in (bir cenazenin yıkanmasıyla ilgili olarak) **“Onu su ve sedir ağacının yaprağının tozu ile yıka”** buyurduğu rivayet edilmiştir. Yani eğer haram olsaydı, ondan faydalanmak da caiz olmazdı. Çünkü o ağacın yaprakları, dalları gibidir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* kesilmesini yasak kıldığı ağacın yaprağını diğer kısmıyla bir saymış, ayrım gözetmemiştir.⁹⁵⁶

Öte yandan Cerîr'in Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettiği şöyle bir hadis sabittir: **“Bir adam, yolun ortasında bir ağaç dalı gördü ve ‘Val-lahi şunu Müslümanları rahatsız etmemesi için buradan kaldıracam’**

954 Ebû Dâvûd, Edeb 172.

955 Ebû Dâvûd, Edeb 172; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 233, h.nr: 11770.

956 Bk. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 233.

diyerek (kaldırdı ve) bu sebeple cennete konuldu.”⁹⁵⁷ Yine A‘meş’in Ebû Hureyre’den merfu olarak rivayet ettiği bir hadis de şöyledir: **“Yol ortasında Müslümanlara eziyet veren bir ağacı kesen bir kişiyi cennet nimetleri içinde yüzerken gördüm.”**⁹⁵⁸ Keza Ebû Râfi‘in Ebû Hureyre’den merfu olarak aktardığı bir başka rivayet de şudur: **“Müslümanları rahatsız eden bir ağaç vardı. Bir adam gelip onu kesti ve bu sebeple cennete girdi.”** Bunun gibi daha başka hadisler de mevcuttur. Ayrıca yolda rahatsızlık veren şeylerin giderilmesine dair hadisler de bu hususu desteklemektedir. Sehâvî bunları *Makâsıd*’da zikretmektedir.⁹⁵⁹

۱۸۸۰ - قَالَ لِجَبْرِيلَ هَلْ زَالَتِ الشَّمْسُ؟ قَالَ لَا نَعَمْ، قَالَ: كَيْفَ قُلْتَ: لَا نَعَمْ؟ فَقَالَ: مِنْ حِينَ قُلْتَ “لَا” إِلَى أَنْ قُلْتَ “نَعَمْ” سَارَتِ الشَّمْسُ مَسِيرَةَ خَمْسِمِائَةِ عَامٍ.

1880- (Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem) Cebrail’e “Güneş zevâl vaktine girdi mi?”⁹⁶⁰ diye sordu. Cebrail “Hayır, evet!” diye karşılık verdi. Allah Rasûlü “Nasıl yani, hem hayır hem de evet diyorsun?” diye sorunca, o da şöyle izah etti: “Benim ‘hayır’ değişimden ‘evet’ değişime kadarki süre zarfında güneş beş yüz yıllık bir mesafe katetti.”

Aliyyü’l-Kârî şöyle demiştir: “Bunun bir aslı bulunamamıştır.”⁹⁶¹

۱۸۸۱ - قَالَ لِي جِبْرِيلُ: قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: إِنِّي قَتَلْتُ بِدَمِ يَحْيَى بْنِ زَكَرِيَّا سَبْعِينَ أَلْفًا، وَإِنِّي قَاتِلُ بِدَمِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ سَبْعِينَ أَلْفًا وَسَبْعِينَ أَلْفًا.

1881- Cebrail bana dedi ki: Allah Teâlâ şöyle buyurdu: Yahya b. Zekeriya’nın (dökülen) kanı sebebiyle yetmiş bin kişiyi öldürdüm.

957 Müslim, Birr 128.

958 Müslim, Birr 129.

959 Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, III, 779-792, h.nr: 783.

960 Zevâl vakti: Güneşin gökyüzünün ortasından batıya doğru hareket etme zamanıdır. (Çeviren)

961 Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 258, h.nr: 325. Bu eserin basılı nüshasında ilgili değerlendirme “Bir aslının olduğu bilinmemektedir” şeklindedir. (Çeviren)

Hüseyin b. Ali'nin kanı sebebiyle de yetmiş binin yanı sıra bir yetmiş bin kişiyi daha öldüreceğim.

Bu hadisi Hâkim, *Müstedrek*'inde çeşitli isnadlarla İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet etmektedir.⁹⁶² Söz konusu isnadlar, Hafız İbn Hacer'in de dediği gibi bu hadisin bir aslı olduğuna delalet etmektedir.⁹⁶³ Necmüddîn el-Gazzî ise bunu yine İbn Abbâs'tan gelen bir rivayet olarak Hâkim'e şu lafızla nispet etmektedir: **“Allah Teâlâ Cebraîl aleyhisselâm'a şöyle buyurdu...”**⁹⁶⁴

١٨٨٢ - قَلِيلٌ مِنَ التَّوْفِيقِ خَيْرٌ مِنْ كَثِيرٍ مِنَ الْعِلْمِ

1882- (Allah'a kulluktaki) az bir muvaffakiyet, ilmin çoğundan daha hayırlıdır.

962 Hâkim, *Müstedrek*, II, 319, 648, III, 195, h.nr: 3147, 4152, 4822.

963 Sehâvî'nin, hocası İbn Hacer'e dayandırdığı bu görüşün İbn Hacer'in hangi eserinde geçtiğini tespit edemedik. İbn Hacer sadece *Lisânu'l-Mîzân*'da şunu söyler: “Hâkim, bu hadisi *Müstedrek*'te altı kişi tarikiyle Ebû Nuaym'dan rivayet eder ve ‘sahih’ olduğunu belirtir. Musannıf (Zehebî) de *Telhîs*'inde Hâkim'in bu değerlendirmesine muvafakat eder.” (Bk. *Lisânu'l-Mîzân*, IV, 457, ravi nr: 1411) Ancak Zehebî, tespit edebildiğimiz kadarıyla Hâkim'in bütün rivayetlerine onay vermemektedir. Nitekim Muhammed b. Şeddâd el-Mismaî tarikiyle gelen ilk rivayet için “ciddi anlamda münker” dediğini; hatta rivayetin *medârü'l-hadîsi* Ebû Nuaym'dan rivayette bulunan Mismaî, Humeyd er-Rabî' ve Kâsım b. İbrahim el-Hâşimî'nin adalet ve zabt yönünden tenkit edildiklerini belirttiğini görmekteyiz. (Bk. Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, III, 368, ravi nr: 6791; İbnü'l-Mulakkın, *Muhtasar Telhîsi'z-Zehebî*, II, 779, h.nr: 299) Hatta İbn Hacer de söz konusu Mismaî ve Humeyd rivayetlerini tenkit etmektedir. (Bk. İbn Hacer, *İthâfu'l-mehera*, VII, 157, h.nr: 7519) İbn Hibbân ise Kâsım b. b. İbrahim'in yer aldığı tarik üzerinden bu hadisin “bir aslının olmadığını” ifade etmekte; İbnü'l-Cevzî de söz konusu ravi ile Mismaî kanalıyla gelen rivayeti ele alarak hadisin *uydurma* olduğunu belirtmektedir. (Bk. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 215, ravi nr: 884; İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 408) Bu noktada *medârü'l-hadis* sayılan Ebû Nuaym'a kadarki tariklerin hepsinde tenkide uğrayan raviler bulunduğu; dolayısıyla hadisin Ebû Nuaym üzerinden uydurulduğuna dair ayrıntılı bir mütalaa için Sehâvî, *Makâsîd*, III, 728-732'de muhakkik Bedahşî'nin tahrir notlarına bakılabilir. (Çeviren)

964 Gazzî, *İtkân*, I, 387, h.nr: 1227.

Gazzâlî bunu *İhyâ*'da zikretmekte; Irâkî de "Bunun bir aslını bulamadım" demiştir.⁹⁶⁵ *Firdevs* sahibi Deylemî de bunu, Ebu'd-Derdâ kanalıyla gelen bir rivayet olarak zikretmektedir.⁹⁶⁶ Ancak bu rivayette "ilim" yerine "akıl" kelimesi geçmekte ve Deylemî'nin oğlu *Müsned*'inde bunun isnadına yer vermemektedir.

Öte yandan Aliyyü'l-Kârî şunları söyler:⁹⁶⁷ Bazı son dönem âlimleri (müteahhirûn) buna karşı çıkararak, Deylemî'nin *Firdevs*'te zikrettiği rivayeti, İbn Asâkir'in Ebu'd-Derdâ'dan; Taberânî'nin de Abdullah b. Amr'dan şu lafızla naklettiğini belirtmektedirler: **"Fıkıhın azı, ibadetin çoğundan daha hayırlıdır."**⁹⁶⁸

۱۸۸۳ - قَلْبُ الْمُؤْمِنِ خُلُوٌّ يَحِبُّ الْحَلَاوَةَ.

1883- Mü'minin kalbi tatlıdır, tatlılığı sever.

Bu hadisi Beyhakî *Şuabu'l-îmân*'da ve Deylemî Ebû Ümâme'den; İbnü'l-Cevzî ise *Mevzûât*'ında Ebû Musa'dan rivayet etmektedirler.⁹⁶⁹ İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de "Ancak Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in tatlıyı ve balı sevdiği sabittir" demiştir.⁹⁷⁰ Aliyyü'l-Kârî ise buna itiraz etmekte ve bunun mana olarak zaten sahih olduğunu; asıl bu rivayetin teknik standartları bakımından sübûtunun tartışıldığını belirtmektedir.⁹⁷¹

Öte yandan Deylemî bunu Ali *radiyallahu anh*'dan merfu olarak şu lafızla rivayet etmiştir: **"Mü'min tatlıdır, tatlılığı sever. Kim onu kendine haram ederse Allah'a ve Rasûlü'ne karşı gelmiştir. Allah'ın nimetlerini ve temiz, helâl olanları kendinize haram kılmayın. Yiyecek için ve şükre-**

965 Gazzâlî, *İhyâ*, I, 31; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 41, h.nr: 3.

966 Deylemî, *Firdevs*, III, 300, h.nr: 4902.

967 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 261-262, h.nr: 333.

968 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VIII, 301, h.nr: 8698. Heysemî, bunun isnadında Hârice b. Mus'ab adında çok zayıf bir ravi bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, I, 120-121, h.nr: 481) -Çeviren-

969 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VIII, 88, h.nr: 5534; Deylemî, *Firdevs*, III, 308, h.nr: 4589 (Ebû Musa rivayeti olarak geçmektedir); İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 19.

970 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 117.

971 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 261, h.nr: 332.

din. Eğer yapmazsanız Allah'ın cezası başınızdan eksik olmaz.” Fakat bu hadis **vâhîdir**.⁹⁷²

Ayrıca Suyûtî, Beyhakî'den naklen (Ebû Ümâme kanalıyla gelen) rivayetin metninin münker, isnadında ise meçhul raviler bulunduğunu belirtir; kendisi de bu değerlendirmeyi onaylar.⁹⁷³

Öte yandan İbn Mâce, Taberânî, Ebu's-Şeyh ve başkalarının **zayıf bir isnadla** Enes'ten merfu olarak rivayet ettikleri hadisin lafzı şöyledir: **“Kim bir mü'min kardeşine, ondan herhangi bir övgü beklemeksizin ve kötülüğünden korkmaksızın, sadece Allah rızasını umarak bir lokma tatlı ikram ederse, Allah o lokma sayesinde o kişiyi kıyamet günündeki mahşer anının hararetinden kurtarır.”**⁹⁷⁴ İbnü'l-Cevzî'nin, -Aliyyü'l-Kârî'nin de dediği üzere- başlıktaki rivayete uydurma hükmünü vermesi de tartışmaya açık, yeniden gözden geçirilmesi gereken bir yaklaşımdır.⁹⁷⁵ Ancak Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demiştir: “Bu hadis, Hatîb ve başkalarının da dikkat çektikleri gibi, ravilerinden biri olan İbn Süleyl'in uydurduğu uydurma bir hadistir.”⁹⁷⁶

972 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 793, h.nr: 784; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 261, h.nr: 332.

973 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VIII, 88, h.nr: 5534; Suyûtî, *Leâli*, II, 202.

974 Aclûnî, Sehâvî'ye dayanarak bu hadisin İbn Mâce'de geçtiğini söylese de biz ilgili kaynakta böyle bir rivayeti tespit edemedik. Benzer bir lafızla geçtiği diğer kaynaklar için bk. Taberânî, *Mekârimü'l-ahlâk*, s. 373, h.nr: 166; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 54; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, V, 132, h.nr: 1313. Hatîb el-Bağdâdî, önce hadisin ciddi anlamda münker olduğunu ancak isnadının (görünürde) sahih olduğunu belirtir. Daha sonra da isnadda bir kopukluk bulunduğunu ve düşen ravinin Muhammed b. el-Ferruhân adında rivayeti hiçbir surette kabul edilmeyecek (zâhibu'l-hadîs) biri olduğunu ifade eder. (Bk. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, V, 132, h.nr: 1313, 1314; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 182, h.nr: 66, muhakkik Muallimî'nin tahric notu) İbnü'l-Cevzî, Enes'ten ve Ebû Hureyre'den farklı tariklerle gelen diğer rivayetlerin de uydurma olduğunu öne sürmektedir. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 28-29. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, XIII, 426-428, h.nr: 6196) İbnü'l-Cevzî'nin uydurma hükmüne karşı çıkılrsa bile bütün tariklerinin ravileri arasında zayıf, münker ve metruk kimselerin bulunduğu konusunda herhangi bir itiraz söz konusu değildir. (Bilgi için bk. Suyûtî, *Leâli*, II, 208-209; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, II, 256, h.nr: 82) -Çeviren-

975 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 261, h.nr: 332. Bir önceki dipnotta bu konuyla ilgili gerekli açıklama yapıldı. (Çeviren)

976 Gazzî, *İtkân*, 394, h.nr: 1255. Gazzî burada Ebû Musa kanalıyla gelen rivayeti ve başlıktaki lafzı kastetmektedir. Hatîb el-Bağdâdî'nin değerlendirmesine göre bu

1884- Kalp, Rabbin evidir.

Zerkeşî, Sehâvî ve Suyûtî “Aslı yoktur” demişlerdir.⁹⁷⁷ Necmüddîn el-Gazzî ise şöyle der:⁹⁷⁸ Derim ki: İbn Mâce bu hadisi Ebû Anbese’den şu lafızla rivayet etmiştir: **“Kuşkusuz Allah’ın, yeryüzü halkı arasında kapları vardır. Rabbinizin kapları da salih kullarının kalpleridir. Bu kaplar içinde O’na en sevimli geleni ise en yumuşak ve yufka olanıdır.”**⁹⁷⁹ Bu hadis aynı zamanda sufilerin ve başkalarının dillerinde dolaşan şu rivayeti desteklemektedir: **“Ben ne göğüme ne de yerime sığabildim. Ben ancak mü’min kulumun kalbine sığdım.”** Bu rivayet ileride de gelecektir.⁹⁸⁰ *Vallahu a’lem.*

rivayeti uyduran kimse Ebu’l-Hasen Muhammed b. el-Abbâs b. Süheyl el-Hasîb ed-Darîr isimli biridir. (Bk. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, IV, 192, ravi nr: 1388) Dolayısıyla Gazzî’nin burada “İbn Süleyl” şeklinde kaydettiği isim aslında “İbn Süheyl” olmalıdır. Aclûnî de -çoğu zaman yaptığı gibi- doğrudan Gazzî’nin eserinden nakilde bulunduğu için bu ismi yanlışlıkla “İbn Süleyl” olarak geçirmiştir. *Vallahu a’lem.* (Çeviren)

977 Zerkeşî, *Leâli*, s. 136, h.nr: 19; Sehâvî, *Makâsıd*, III, 795, h.nr: 785; Suyûtî, *Dürer*, s. 157, h.nr: 317.

978 Gazzî, *İtkân*, I, 395, h.nr: 1256.

979 Gazzî’nin *İtkân*’ında bu rivayet Ahmed b. Hanbel ve Beyhakî’ye nispet edilmiş olmasına rağmen Aclûnî ondan yaptığı alıntıda her nasılsa İbn Mâce’ye dayandırmaktadır. Ancak tespit ettiğimiz kadarıyla rivayet Ahmed b. Hanbel, *ez-Zühed*, s. 126, h.nr: 830; Taberânî, *Müsnedü’ş-Şâmiyyîn*, II, 19, h.nr: 840; Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 97’de geçmektedir. Ayrıca söz konusu rivayetin sahâbî ravisi Ahmed b. Hanbel ve Ebû Nuaym’da Ebû Ümâme; Taberânî’de Ebû İnebe el-Havlânî olarak geçmektedir. Dolayısıyla Aclûnî’nin Ebû Anbese diye aktardığı ismin hatalı olduğu kanaatindeyiz. Öte yandan Ebû Ümâme kanalıyla gelen rivayetin isnadında Muhammed b. el-Kâsım adında metrûk ve yalancılıkla itham edilmiş bir ravi olmasına (bk. Zehebî, *Mîzânü’l-i’tidâl*, IV, 11, ravi nr: 8066) rağmen Taberânî’nin rivayetin *hasen* olduğu belirtilmektedir. (Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, II, 496; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, IV, 263, h.nr: 1691)

980 Bk. 2256 no’lu rivayet.

۱۸۸۵ - الْقَلْبُ بَيْتُ الرَّبِّ.

1885- Kalp, Rabbin evidir.⁹⁸¹

Merfu olarak bir aslı yoktur. Kalp, Allah'a imanın, O'nu tanıma, sevmeye ve benzerinin yuvasıdır. Suyûtî de Zerkeşî'ye uyarak *Dürer*'de "Aslı yoktur" demektedir. İbn Teymiyye de "Uydurmadır" demiştir.⁹⁸² Ayrıca Suyûtî *Zeyl*'de şunu söyler: "Bu hadis, İbn Teymiyye'nin dediği gibidir."⁹⁸³ Aliyyü'l-Kârî de şöyle demiştir: Ancak ileride "**Ben ne göğüme ne de yerime sığabildim...**" hadisinde de geleceği üzere⁹⁸⁴ bu hadisin doğru bir manası vardır.⁹⁸⁵ Zerkeşî de *Leâli*'de "Bu, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sözlerinden değildir" demektedir.

Manası ise "**Ben ne göğüme ne de yerime sığabildim. Ben ancak mü'min kululumun kalbine sığdım**" rivayetiyle aynı manadadır. Ancak ileride bunun da **uydurma** olduğu hususu gelecektir. Ayrıca İsrailiyattan olduğu da söylenmiştir.

۱۸۸۶ - قَلْبُ الْمُؤْمِنِ عَرْشُ اللَّهِ.

1886- Mü'minin kalbi, Allah'ın arşıdır.

Sağânî "Uydurmadır" demiştir.⁹⁸⁶

۱۸۸۷ - قَلْبُ الْمُؤْمِنِ دَلِيلُهُ.

1887- Mü'minin kalbi onun rehberidir.

Hadis değildir.

981 1884 no'lu hadisle bu hadisin lafzı aynı olmasına ve peş peşe gelmiş olmalarına rağmen, Aclûnî'nin buradaki değerlendirme ve açıklamaları bir öncekiyle birleştirmemiş olmasını anlayabilmek doğrusu güçtür. (Çeviren)

982 İbn Teymiyye, *Ehâdisü'l-kussâs*, s. 55, h.nr: 2; Zerkeşî, *Leâli*, s. 136, h.nr: 19; Sehâvî, *Makâsîd*, III, 795, h.nr: 785; Suyûtî, *Dürer*, s. 157, h.nr: 317.

983 Suyûtî, *Ziyâdât*, (*Zeyl*'ü'l-*Leâli*'l-masnûa), II, 794, h.nr: 1018.

984 Bk. 2256 no'lu rivayet.

985 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 260, h.nr: 331.

986 Sağânî, *Mevzûât*, s. 50, h.nr: 70.

١٨٨٨ - قَلَّةُ الْعِيَالِ أَحَدُ الْيَسَارِينَ وَكَثْرَتُهُ أَحَدُ الْفَقَرِينَ.

1888- Çoluk-çocuğun azlığı ise iki zenginlikten biridir. Fazlalığı ise iki fakirlikten biridir.

Kuzâî, Ali *radiyallahu anh'*dan; Deylemî de Abdullah b. Amr b. Hilâl el-Müzenî'den bu hadisin ilk yarısını **zayıf iki isnadla** merfu olarak rivayet etmektedirler.⁹⁸⁷ Lafzın tamamı ise *İhyâ'*da geçmektedir. Nitekim İbnü'l-Gars şöyle demektedir: Hadisin başı şöyledir: **“Tedbir geçimin yarısı, (insanların) gönlünü ve sevgisini kazanmaya çalışmak aklın yarısı, gam ve keder yaşlılığın yarısı, çoluk-çocuğun azlığı da iki zenginlikten birisidir.”**⁹⁸⁸

١٨٨٩ - قَلَّةُ الْحَيَاءِ مِنْ قَلَّةِ الدِّينِ.

1889- Hayâ duygusunun azlığı, din azlığından kaynaklanır.

Hakîm et-Tirmizî'nin *Nevâdiru'l-usûl*'de, Şîrâzî'nin de *el-Elkâb*'da Ukbe b. Âmir kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.⁹⁸⁹

١٨٩٠ - قُلِ الْحَقُّ وَإِنْ كَانَ مُرًا.

1890- Acı da olsa hakkı söyle!

987 Aclûnî bu rivayeti daha önce her iki kısmıyla İbn Abbâs'ın sözü olarak rivayet etmişti. Bk. 1080 no'lu rivayetin açıklaması.

988 Bu hadis daha önce 476 no'lu rivayetin açıklamasında, ayrıca 962 no'lu rivayet olarak geçmişti.

989 Bu rivayetin *Nevâdiru'l-usûl*'deki lafzı **“Hayâ azlığı küfürdür”** şeklindedir. Nitekim Suyûtî de hadisi bu lafzıyla Hakîmet-Tirmizî ve Şîrâzî'ye nispet etmektedir. (Bk. Suyûtî, *el-Câmiu'l-kebîr (Cem'u'l-cevâmi)*, thk. M. İbrahim el-Hâic - A. Muhammed Nedâ - H. İsa Abduzzâhir, Kahire 2005, VI, 237, h.nr: 16425. **“Hayâ azlığı küfürdür”** lafzıyla ve Mâlik > Saîd el-Makburî > Ebû Hureyre isnadıyla nakledilen hadiste yer alan Ahmed b. Süleyman el-Harrânî'nin “yalancı biri olup Mâlik'ten bâtil hadisler naklettiği” belirtilmektedir. (Bk. İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, I, 181, ravi nr: 579) Bu noktada sahih kaynaklarda geçen ve bu eserde daha önce 1183 no'lu hadis olarak ele alınan **“Hayâ imandandır”** rivayetinin bu konudaki temel mesajın anlaşılması bakımından daha yeterli ve doyurucu olduğu kanaatindeyiz. (Çeviren)

Ahmed b. Hanbel'in Ebû Zer radiyallahu anh'dan rivayet ettiği **sahih** bir hadistir. Ayrıca bunu destekleyen benzer manada daha başka hadisler de vardır. Beyhakî'nin Câbir kanalıyla merfu olarak rivayet ettiği bir hadisin lafzı da şöyledir: **"Allah'a, hak sözünü söylemekten daha sevimli gelen bir sadaka yoktur."** İbn Hibbân da bunu uzun bir hadiste **sahih** saymaktadır.⁹⁹⁰ Dillerde meşhur olan lafzı ise şudur: **"Kendi aleyhinde bile olsa hakkı söyle."** Allah Teâlâ'nın şu beyanı da bu hususa işaret eder: **"Ey iman edenler! Adaleti ayakta tutan ve kendiniz, ana-babanız ve yakın akrabanız aleyhine de olsa, yalnız Allah için şahitlik eden kimseler olun."**⁹⁹¹

۱۸۹۱ - قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ تَعْدِلُ ثَلَاثُ الْقُرْآنِ.

1891- "Kul huvellahu ehad (İhlâs Sûresi)" Kur'ân'ın üçte birine denktir.

Mâlik, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin Ebû Saîd kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Ayrıca bu hadisi Buhârî Katâde b. en-Nu'mân'dan; Müslim Ebu'd-Derdâ'dan; Tirmizî ve İbn Mâce ise Ebû Hureyre'den rivayet etmektedirler. Bu konuda başkalarından da rivayetler gelmiştir.⁹⁹² Bu hadis Necmüddîn el-Gazzî'nin dediği gibi mütevatirdir.⁹⁹³

۱۸۹۲ - قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ تَعْدِلُ رُبْعُ الْقُرْآنِ.

1892- "Kul yâ eyyühe'l-kâfirûn (Kâfirûn Sûresi)" Kur'ân'ın dörtte birine denktir.

990 Ebû Zer kanalıyla gelen rivayetler için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 327, h.nr: 21415; Bezzâr, *Müsned*, IX, 383, h.nr: 3966; İbn Hibbân, *Sahih*, II, 76, h.nr: 361; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 364, h.nr: 7739. Hz. Ali kanalıyla gelen rivayetler için bk. Tirmizî, *Menâkıb* 20; Bezzâr, *Müsned*, III, 51, h.nr: 806; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, I, 418, h.nr: 550; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 95, h.nr: 5906; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, V, 104, h.nr: 3156. Ebû Saîd el-Hudrî kanalıyla gelen rivayet için bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, III, 113, h.nr: 2649. Câbir rivayeti için bk. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 134, h.nr: 7280.

991 Nisâ 4/135.

992 Buhârî, *Fezailü'l-Kur'ân* 13; Müslim, *Müsâfirîn* 259; Ebû Dâvûd, *Salât* 351; Tirmizî, *Fezâilü'l-Kur'ân*, 10; Nesâî, *İftitâh* 70; İbn Mâce, *Edeb* 52; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 331, h.nr: 9535; Mâlik, *Muvattâ*, Kur'ân 17.

993 Gazzî, *İtkân*, I, 393-394, h.nr: 1253.

Bu hadisi Taberânî ve Hâkim, İbn Ömer'den şu lafızla rivayet etmişlerdir: **“Kul huvellâhu ehad Kur'ân'ın üçte birine; kul yâ eyyühe'l-kâfirûn ise Kur'ân'ın dörtte birine denktir.”**⁹⁹⁴ İbn Ömer daha sonra şunu söylemektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bu iki sûreyi sabah namazının sünnetinde okur ve şöyle buyururdu: **“Bu iki rekâtta bir ömür muazzam sevap vardır.”**⁹⁹⁵

Öte yandan Hâkim'in *el-Künâ*'da, ayrıca Ebû Ahmed ve İbn Merdûye'nin rivayet ettiklerine göre, İbn Ömer şöyle demektedir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i Tebük gazvesinde kırk sabah boyunca takip ettim. Sabah namazının iki rekât sünnetinde **“kul yâ eyyühe'l-kâfirûn”** ve **“kul huvellâhu ehad”** sûrelerini okudu ve şöyle buyurdu: **“Bunlar ne güzel iki sûredir! Biri Kur'ân'ın dörtte birine; diğeri üçte birine denktir.”** Yine Taberânî ve Beyhakî'nin Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan rivayet ettikleri bir hadis de şöyledir: **“Kim ‘kul yâ eyyühe'l-kâfirûn’u okursa, adeta Kur'ân'ın dörtte birini okumuş gibi olur. Kim de ‘kul huvellâhu ehad’ı okursa, adeta Kur'ân'ın üçte birini okumuş gibi olur.”**⁹⁹⁶

۱۸۹۳ - قُلْ آمَنْتُ بِاللّٰهِ ثُمَّ اسْتَقَمَّ.

1893- “Allah’a iman ettim” de; sonra da dosdoğru ol!

Ahmed b. Hanbel, Müslim, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'nin Süfyân b. Abdullah es-Sekafî kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Süfyân şöyle der: Dedim ki: “Ey Allah'ın Rasûlü! Bana İslâm'a dair öyle bir söz söyle ki, onu bir daha senden başkasına sorma ihtiyacı hissetmeyeyim!” Süfyân daha sonra “Allah Rasûlü de şöyle buyurdu” diyerek bu hadisi zikretmiştir.⁹⁹⁷

994 Tirmizî, Emsâl 10; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 66, h.nr: 186; Hâkim, *Müstedrek*, I, 754, h.nr: 2078. Farklı sahâbîler kanalıyla nakledilen hadisin *sahih* olduğuna dair bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, I, 224, II, 247, h.nr: 845, 2270; Heysemî, *Mecma'*, II, 218, h.nr: 3305.

995 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 66, h.nr: 186.

996 Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, I, 114, h.nr: 165; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IV, 136, h.nr: 2297.

997 Müslim, *İmân* 62; Tirmizî, *Zühd* 61; İbn Mâce, *Fiten* 12; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 141, h.nr: 15416.

١٨٩٤ - قَالَ اللَّهُ تَعَالَى أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي فَلْيُظَنَّ بِي مَا شَاءَ.

1894- Allah Teâlâ şöyle buyurdu: Ben, kulumun beni düşündüğü gibiyim. Benimle ilgili dilediği gibi düşünsün.

Taberânî, İbn Adiy, Hâkim ve Beyhakî'nin Vâsile'den rivayet ettikleri bir hadistir. Bir lafızda da şöyle geçer: **“Ben, kulumun beni düşündüğü gibiyim. Hayır düşünürse hayır, şer düşünürse şer bulur.”**⁹⁹⁸ Yine Buhârî ve Müslim'de Ebû Hureyre kanalıyla gelen bir hadis şöyledir: **“Allah Teâlâ şöyle buyurur: Ben, kulumun beni düşündüğü gibiyim. Beni andığı yerde onunla birlikteyim.”**⁹⁹⁹ Ahmed b. Hanbel'in yine Ebû Hureyre'den gelen bir rivayeti de şöyledir: **“Allah Teâlâ şöyle buyurur: Ben, kulumun beni düşündüğü gibiyim. Eğer hayır düşünürse ona o verilir; eğer şer düşünürse ona da o verilir.”**¹⁰⁰⁰ Hâkim'in Enes'ten rivayet ettiği hadis ise şöyledir: **“Allah Teâlâ şöyle buyurur: Kulum! Ben, senin beni düşündüğün gibiyim. Beni andığın zaman seninle beraberim.”**¹⁰⁰¹

١٨٩٥ - قَالَ اللَّهُ تَعَالَى أَنَا أَغْنَى الشُّرَكَاءِ عَنِ الشِّرْكِ، مَنْ عَمِلَ عَمَلًا أَشْرَكَ فِيهِ مَعِيَ غَيْرِي تَرَكَتُهُ وَشِرْكُهُ.

1895- Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: Ortaklardan ortaklığa hiçbir şekilde ihtiyacı olmayanı benim ve ben ondan en uzak olanıyım. Kim işlediği amelde benden başkasını bana ortak koşarsa, o kişiyi de ortak koştığını da reddederim.

Bu hadisi Ebû Nuaym ve İbn Mâce, Ebû Hureyre kanalıyla rivayet etmektedirler. Hadis ayrıca Mâlik'te de yer almaktadır. Lafzı ise şöyledir: **“Allah Teâlâ şöyle buyurur: Kim işlediği amelde benden başkasını ortak koşarsa, bu tamamiyle ona ait olur. Benim hiçbir surette ortaklığa ihtiyacım olamaz, ona en uzak olanım.”** Ayrıca İbn Mace **“tamamiyle ona ait olur”** sözünden sonra şu ilavede bulunmuştur: **“Ben de ondan uzağım.”**¹⁰⁰²

998 Daha önce 746 no'lu hadis olarak geçmişti.

999 Buhârî, Tevhîd 15, 35, 55; Müslim, Tevbe 1, Zikir 2, 19. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 51, Daavât 131; İbn Mâce, Edeb 58.

1000 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 36, h.nr: 9076.

1001 Hâkim, *Müstedrek*, I, 674, h.nr: 1828.

1002 Müslim, Zühd 46; Tirmizî, Tefsîr 19; İbn Mâce, Zühd 21; Ahmed b. Hanbel,

١٨٩٦ - قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: أَنَا الرَّحْمَنُ، خَلَقْتُ الرَّحِمَ وَشَقَقْتُ لَهَا اسْمًا مِنْ اسْمِي؛ فَمَنْ وَصَلَهَا وَصَلْتُهُ، وَمَنْ قَطَعَهَا قَطَعْتُهُ - وَفِي رِوَايَةٍ وَمَنْ بَنَهَا بَنَيْتُهُ -.

1896- Allah Teâlâ şöyle buyurur: Ben Rahmân'ım. (Gözetilmesi gereken) rahmi (akrabalık bağı) yarattım ve ona kendi isimimden isim türettim. Kim akrabalık bağı gözetirse (sıla-i rahim) ben de onu gözetirim. Kim de o bağı keserse ben de onu (rahmetimden) keserim. -Bir rivayete göre de: Kim o bağı kesin olarak koparırsa, ben de onu (rahmetimden) kesinlikle koparıyorum.-

İmam Ahmed'in yanı sıra Buhârî'nin *el-Edebü'l-müfred*'de; ayrıca Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin Abdurrahmân b. Avf'tan; Hâkim'in ise hem Abdurrahmân'dan hem de Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁰⁰³

١٨٩٧ - قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: إِذَا تَقَرَّبَ الْعَبْدُ إِلَيَّ شَبْرًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ ذِرَاعًا وَإِذَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ ذِرَاعًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ مِثْقَالًا أَوْ مِثْقَالَيْنِ وَإِذَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ مِثْقَالًا أَوْ مِثْقَالَيْنِ تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ هَزْلَةً وَفِي لَفْظٍ: يَمْشِي وَأَهْزُولُ.

1897- Allah Teâlâ şöyle buyurur: Kulum bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir arşın yaklaşıyorum. Bir arşın yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşıyorum. Bana yürüyerek gelecek olursa, ben ona koşarak giderim.

Buhârî bu hadisi Enes ve Ebû Hureyre'den; Taberânî ise Selmân'dan rivayet etmektedirler.¹⁰⁰⁴

Müsned, XXV, 161, h.nr: 15838; İbn Huzeyme, *Sahîh*, II, 67, h.nr: 938; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 130, h.nr: 404; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 47, h.nr: 130; Ebû Nuaym, *Târîhu İsfahân*, II, 123.

1003 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 33, h.nr: 53; Ebû Dâvûd, *Zekât* 45; Tirmizî, *Birr* 9; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 198, h.nr: 1659; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 186, h.nr: 443; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 174, h.nr: 7268. Tirmizî bu hadis için "sahih" demektedir.(Çeviren)

1004 Buhârî, *Tevhîd* 15, 35, 55; Müslim, *Tevbe* 1, *Zikir* 2, 19; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VI, 254, h.nr: 6141.

۱۸۹۸- قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: مَنْ لَمْ يَرْضَ بِقَضَائِي وَلَمْ يَضِرْ عَلَى بَلَائِي فَلْيَلْتَمَسْ رَبًّا سِوَايَ.

1898- Allah Teâlâ şöyle buyurur: Benim takdirime razı olmayan ve verdiğim belaya sabretmeyen kimse, (kendine) benden başka bir Rab arasın bulsun!

Bu hadisi Taberânî, Ebû Hind ed-Dârî'den rivayet etmektedir. Beyhakî'nin de Enes kanalıyla rivayet ettiği bu hadisin lafzı ise şöyledir: **"Benim kaza ve kaderime razı olmayan kimse (kendine) benden başka bir Rab arasın bulsun!"**¹⁰⁰⁵

۱۸۹۹- قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: الْكِبْرِيَاءُ رِدَائِي وَالْعِظْمَةُ إِزَارِي فَمَنْ نَارَعَنِي وَاحِدًا مِنْهُمَا قَذَفْتُهُ فِي النَّارِ.

1899- Allah Teâlâ şöyle buyurur: Büyüklük benim ridâm, yücelik benim izârımdır.¹⁰⁰⁶ Bunlardan biri konusunda benimle boy ölçüşmeye ve yarışmaya kalkışan kimseyi ateşe atarım.

Bu hadis ileride "kef" harfinde gelecektir.¹⁰⁰⁷

۱۹۰۰- الْقَنَاعَةُ مَالٌ لَا يَنْفَدُ، وَكَثْرُ لَا يَنْفَى.

1900- Kanaat, bitmeyen bir mal; tükenmeyen bir hazinedir.

1005 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XXII, 320, h.nr: 807; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, I, 377, h.nr: 196. Irakî ve Heysemî, Taberânî rivayetinin, isnadında Saîd b. Ziyâd b. Hind adında metrûk bir ravi olup zayıf olduğunu belirtirken, İbn Hacer, Beyhakî rivayetinin de isnadının *muzlim* olduğunu ve bir aslının bulunmadığını ifade eder. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1712, h.nr: 4; Heysemî, *Mecma'*, VII, 207, h.nr: 11892; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, IV, 167, ravi nr: 410; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, II, 3-4, 169, h.nr: 505-506, 747. (Çeviren)

1006 Arapça'da "ridâ" belden yukarısını, "izar" ise belden aşağısını örten elbise, örtü için kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu sıfatlar sadece Allah'a mahsustur; başkasının bu "örtü"lere bürünmeye yeltenerek ilahlık taslamasına müsaade etmeyecektir. (Çeviren)

1007 Bk. 1912 no'lu hadis.

Taberânî ve Askerî'nin Câbir kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Aynı şekilde Kuzâî'nin Enes'ten aktardığı bir rivayettir, ancak orada **“tükenmeyen bir hazinedir”** lafzı yoktur.¹⁰⁰⁸ Zehebî bu hadis hakkında “İsnadı vâhîdir” demektedir.¹⁰⁰⁹ Meşhur lafzı ise **“Kanaat bitmez tükenmez bir hazinedir”** şeklindedir. Kanaatkâr olmaya dair pek çok hadis vardır. Bunlardan biri de İbn Ömer'in merfu olarak aktardığı şu hadistir: **“Müslüman olan, geçimine yetecek ölçüde rızıklandırılan ve Allah'ın, kendisine verdiği kanaat ettirdiği kimse kurtulmuştur.”**¹⁰¹⁰

Öte yandan Ali radiyallahu anh, Allah Teâlâ'nın **“Biz ona hoş, güzel bir hayat yaşatacağız”**¹⁰¹¹ âyetiyle ilgili olarak “kanaatkârlık” yorumunu yapmış; Saîd b. Cübeyr ise şöyle demiştir: “Biz onu hiç kimseye muhtaç etmeyeceğiz.” Bîşr b. el-Hâris de bu hususta şunu söyler: “Kanaatkâr insan, sadece izzet ve haysiyetin tadına varsa bile bu ona yeterli gelir.” Bilgelerden biri de şöyle demiştir: “Düşmanından kisasla intikam aldığın gibi hırs ve ihtirasından da kanaat ile intikamını al.” Ayrıca Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in dualarından biri de şöyleydi: **“Allah'ım! Bana rızık olarak bahşettiğine beni kanaat ettir ve onu benim için bereketli eyle.”**¹⁰¹²

Şâfiî rahimehullah'a ait bir şiir de şöyledir:

“İzzetinesfe sahip kişi, kanaate sımsıkı sarılan,

Ve hiçbir yaratılmışa tenezzül etmeyendir.

Kanaat bana her türlü izzeti kazandırdı

Kanaatten daha üstün hangi zenginlik olabilir ki?

O hâlde sen bunu kendine sermaye edin,

Takva ile birlikte onu kendine mülk eyle!”

1008 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 84, h.nr: 6922; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 72, h.nr: 63.

1009 Hadisin zayıf olduğuna dair bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, I, 335, h.nr: 1233; Heysemî, *Mecma'*, X, 256, h.nr: 17869. (Çeviren)

1010 Müslim, *Zekât* 125; Tirmizî, *Zühd* 35; İbn Mâce, *Zühd* 9.

1011 Nahl 16/97.

1012 Hâkim, *Müstedrek*, II, 288, h.nr: 3360; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, V, 485, h.nr: 3756. Hâkim, bu hadisin isnadının sahih olduğunu belirtmekte, Zehebî de bu konuda ona muvafakat etmektedir. (Çeviren)

Yine Şâfiî'ye ait bir şiir de şöyledir:

“Tüm hırs ve arzularımı öldürdüm ve gönlümü rahatlattım,

Zira gönül, bir şeye heveslenince alçalır, küçük düşer

Ölü durumdaki kanaatkârlığı dirilttim

Çünkü onun dirilmesiyle haysiyet ve namusum korunmuş oldu

Bir kulun kalbini hırs ve arzular sarmaya görsün

Üzerini alçaklık kaplar ve adiliğe bürünür.”

Bir şair de şunu söyler:

“Kanaati olmayan kimse zenginliğin tadına varamaz.

Başkasına muhtaç olarak yaşadığı müddetçe
hiçbir kanaatkâr göremezsın!

İyiliği yapan kimsenin sonu hayırlı olur,

İyilik -taşa bile yapılacak olsa- zayi olmaz!”

Bir başkası da şöyle der:

“Kanaat ve iffet olarak ahlâkımı kuşandım,

Ahlâkım sebebiyle altın hazinelerim vardır benim.

Ehil olan için kanaat gibi ve rızık talebini güzelce yapması gibi

Bir kale¹⁰¹³ görmüş değilim, -insan yaşadığı müddetçe!-”

١٩٠١ - قِوَامُ أَمَّتِي بِشِرَارِهَا.

1901- Ümmetimin istikâmet üzere işlerinin düzene girmesi (kıvamı), onların kötülere sayesinde sağlanır.¹⁰¹⁴

Buhârî'nin, *Târîh*'inde, aynı zamanda Abdullah b. Ahmed ve Taberânî'nin Ebu'l-Muğîre el-İclî el-Basrî'den rivayet ettikleri bir hadis-tir. Ebu'l-Muğîre şöyle anlatır: Hasan *radiyallahu anh*'ın kapısında idim.

1013 İlgili kaynaklarda bu kelimenin yerine “verimlilik, izzet ve ahlâk” gibi kelimeler kaydedilmiştir. (Çeviren)

1014 Destekleyici mahiyette başka bir hadis daha önce 1189 no'lu rivayet olarak geçmişti.

Derken karşıma sahâbeden bir zat çıkıp “Ey Ebu’l-Muğîre! Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in şöyle dediğini işittim” diyerek bu hadisi zikreder. İbnü’s-Seken de bunu adı geçen Ebu’l-Muğîre yoluyla rivayet etmektedir. O rivayette de Ebu’l-Muğîre “Hasan’ın yanındaydım. Meclisinden ayrılırken Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in ashabından Meymûn b. Sinbâz adı verilen bir zatla karşılaştım” dedikten sonra söz konusu hadisi zikretmektedir.¹⁰¹⁵ Ancak bunun isnadında yer alan **Harun b. Dînâr isimli ravinin hem kendisi hem de babası meçhuldür.** İbn Abdilberr de şöyle demiştir: “Bu zatın hadisinin isnadı arzu edilen ölçüde olmayıp zayıfa daha yakındır.”¹⁰¹⁶ Ancak Ebû Nuaym bunu Halîfe b. Hayyât’tan, o da Mu’temir b. Süleyman kanalıyla babasından nakletmektedir. Süleyman “Hasan’ın kapısındaaydık. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in ashabından Meymûn b. Sinbâz adı verilen bir zatla karşılaştım” dedikten sonra ilgili hadisi “مَلَكَ هَذِهِ الْأُمَّةَ بِشَرَارِهَا/**Bu ümmetin dirlik düzeni, onların kötöleri sayesinde sağlanır**” lafzıyla zikretmektedir.¹⁰¹⁷

Öte yandan İbn Adiy de bunu *Kâmil*’inde, adı geçen Meymûn’dan aktarmaktadır. Ayrıca bu hadisi teyit eden “**Kuşkusuz Allah bu dine günahkâr kişiyle de destek verir**” ve “**Şüphesiz Allah bu dine, (İslâm’dan yana) nasibi olmayan topluluklarla da destek verir**” gibi hadisler de vardır.¹⁰¹⁸

١٩٠٢ - قَوُّوْا طَعَامَكُمْ.

1902- Yiyeceğinizi ölçülü ve idareli (veya ekmekleri küçülterek) kullanın.

1015 Daha önce 720 no’lu rivayetin açıklamasında geçen bu rivayetin kaynağı için bk. Buhârî, *et-Târîhu’l-kebîr*, VII, 337, ravi nr: 1453; Taberânî, *el-Mu’cemu’s-sağîr*, I, 70, h.nr: 86; a.mlf., *el-Mu’cemu’l-evsat*, I, 230, VIII, 69, h.nr: 755, 7988; a.mlf., *el-Mu’cemu’l-kebîr*, XX, 353, h.nr: 835.

1016 İbn Abdilberr, *İstîâb*, IV, 1488, ravi nr: 2583. Ayrıca Aclûnî, 720 no’lu rivayetin açıklamasında bu hadisin zayıf bir isnadla rivayet edildiğini belirtmişti. Heysemî de ilgili ravinin zayıf olduğunu ifade etmektedir. (Bk. *Mecma’*, V, 302, h.nr: 9563) -Çeviren-

1017 Ebû Nuaym, *Ma’rifetü’s-sahâbe*, V, 2575, h.nr: 6210.

1018 Bu rivayetler daha önce 720 no’lu hadiste geçmişti.

Bu hadisi Taberânî, **zayıf bir isnadla** Ebu'd-Derdâ'dan rivayet etmektedir.¹⁰¹⁹ İleride “كَلُوا طَعَامَكُمْ/*Yiyeceğinizi ölçüptartın*” hadisinde gelecektir.¹⁰²⁰

١٩٠٣ - الْقَوْتُ لِمَنْ يَمُوتُ كَثِيرٌ.

1903- (Asgari düzeydeki) azık bile, ölmesi mukadder biri için çok sayılır!

Bu hadis daha önce “إِزْضِ مِنَ الدُّنْيَا بِالْقَوْتِ/*Dünyanın sana yetecek asgari düzeydeki azığına razı ol...*” hadisinde geçmiştir.¹⁰²¹

١٩٠٤ - قُومُوا إِلَى سَيِّدِكُمْ.

1904- Efendinize kalkınız!

Buhârî ve Müslim'in Ebû Saîd'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Hadisteki “efendinizden” kastedilen de vefatından dolayı Rahmân'ın Arş'ının titrediği Sa'd b. Muâz'dır.¹⁰²² Ayrıca burada fazilet ehli ve benzeri insanlara saygı çerçevesinde ayağa kalkmayı talep etmenin de bir delili vardır. Nitekim İmam Nevevî de bu hususta bir risale yazmış ve gerçekten meselenin hakkını vermiştir. Ayrıca o risalede şu mısralara da yer vermiştir:

“Azîz (olan Allah)'a yemin olsun ki sana kalkmam bir haktır,

Hakkı terk etmek ise doğru bir tutum değil!

Zira akıl, mantık ve bilgisi olan birinin,

Seni görüp de ayağa kalkmaması olur mu hiç?”

Ben de (Aclûnî) şu dizeleri dile getirdim:

“Senin için ayakta durmak bir haktır ey çağın eşsizi!

Bu ayakların seninle görüşmeye koşturması da kaçınılmazdır

Zira el-Muhtâr (Allah Rasûlü), Ensâr'ına bunu

Şehit olarak ölen Sa'd'a yapmaları için emir buyurmuştu.”

1019 Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, II, 347, h.nr: 1472.

1020 Bk. 2030 no'lu hadis.

1021 Bk. 319 no'lu hadis.

1022 Buhârî, Meğâzî 32; Müslim, Cihâd 64.

۱۹۰۵ - قَيْدُهَا وَتَوَكُّلٌ.

1905- Onu (ipiyle) bağla da öyle tevekkül et!

Daha önce bu hadis “إِغْلُظْهَا وَتَوَكَّلْ/ *Yularını bağla da öyle tevekkül et*” hadisinde geçmişti.¹⁰²³ İbnü'l-Gars da şöyle demiştir: Bir rivayette de “*Bağla da öyle tevekkül et*” lafzıyla geçmektedir. İsnadı *ceyyiddir*.

۱۹۰۶ - قَيْدُوا الْعِلْمَ بِالْكِتَابَةِ.

1906- İlmi, yazıyla kaydedin.

Bu hadis daha önce “اسْتَعِنْ بِمِيعَةٍ/ *Sağ elinden yardım al*” hadisinde geçmişti.¹⁰²⁴

۱۹۰۷ - قَيْدُوا النِّعْمَةَ بِالشُّكْرِ.

1907- Nimeti şükürle bağlayıp sabitleyin.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:¹⁰²⁵ Merfu olarak bilinmemektedir. Ancak İbn Ebi'd-Dünyâ ve Beyhakî, Ömer b. Abdülazîz'in şöyle dediklerini rivayet etmişlerdir: “Allah'ın nimetlerini Allah'a şükrederek bağlayıp sabitleyin. Allah'a şükretmek O'na karşı gelmeyi terk etmektir.”¹⁰²⁶ Daha sonra Gazzî şöyle devam eder: İbn Ebî Şeybe'de yer aldığına göre İbn Abbâs, Allah Teâlâ'nın “*Bir toplum kendi durumunu değiştirmedikçe Allah o toplumun durumunu değiştirmez*”¹⁰²⁷ âyetiyle ilgili olarak şu yorumu yapmaktadır: “O toplum, günahları işlemedikçe üzerlerindeki nimetleri değiştirmez. Günah işlemeleri durumunda ise o nimetleri onlardan kaldırır.”

1023 Bk. 418 no'lu rivayet.

1024 Bk. 328 no'lu rivayet.

1025 Gazzî, *İtkân*, I, 399, h.nr: 1271.

1026 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VI, 302, h.nr: 4226; İbn Ebi'd-Dünyâ, *eş-Şükür*, thk. Bedr el-Bedr, Kuveyt 1980, s. 13, h.nr: 27.

1027 Ra'd 13/11.

۱۹۰۸ - قِيلُوا فَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَا تَقِيلُ.

1908- Kaylûle yapın (öğle vakti uyuyun). Zira şeytanlar kaylûle yapmaz.

Bezzâr'ın Enes'ten rivayet ettiği bir hadis olup daha önce “اسْتَعِينُوا بِطَعَامِ السَّحْرِ/Gündüz oruç tutabilmek için sahur yemeğinden destek alın” hadisinde geçmişti.¹⁰²⁸

۱۹۰۹ - قُلُوبُ الشَّعْرَاءِ خَزَائِنُ اللَّهِ.

1909- Şairlerin gönülleri, Allah'ın hazineleridir.

Sağânî bu rivayet hakkında “uydurmadır” demektedir.¹⁰²⁹

۱۹۱۰ - قَالَ سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ: وَاللَّهِ لَا طُوفَانَ اللَّيْلَةِ عَلَى مِائَةِ امْرَأَةٍ كُلُّهُنَّ يَأْتِينَ بِفَارِسٍ يُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، فَقَالَ لَهُ صَاحِبُهُ: قُلْ إِنْ شَاءَ اللَّهُ، فَلَمْ يَقُلْ إِنْ شَاءَ اللَّهُ، فَطَافَ عَلَيْهِنَّ فَلَمْ يَحْمِلْ مِنْهُنَّ إِلَّا امْرَأَةً وَاحِدَةً، جَاءَتْ بِشِقِّ إِنْسَانٍ، وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ قَالَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ لَمْ يَخْتَفِ وَكَانَ دَرَكًا لِحَاجَتِهِ.

1910- Süleyman b. Dâvûd aleyhisselâm “Allah’a yemin olsun ki ben bu gece yüz kadını birden dolaşıp (cinsel temasa geçeceğim)! Bunların hepsi Allah yolunda savaştacak bir çocuk doğuracak!” dedi. Arkadaşı ona “İnşâallah de” dedi fakat o “İnşâallah” demedi. Nihayet bütün kadınları dolaştı; ancak bir kadın dışında hiçbirisi hamile kalmadı. O kadın da yarım insan doğurdu. (Bunun üzerine Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:) Muhammed’in canını elinde tutan Allah’a yemin olsun ki “İnşâallah” demiş olsaydı, yemini bozulmazdı, muradına da ererdi.

Buhârî, Müslim, Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî’nin Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁰³⁰

1028 Bk. 330 no’lu rivayet.

1029 Sağânî, *Mevzûât*, s. 54, h.nr: 84.

1030 Buhârî, Cihâd 23; Müslim, Eymân 22; Tirmizî, Nüzûr 7; Nesâî, Eymân 39; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 142.

1911- (Sözû) büyüğe bırak, büyüğe!

Buhârî ve Müslim'in Sehl b. Ebî Hasme'den rivayet ettikleri bir hadis- tir. Sehl şöyle anlatır: Abdullah b. Sehl ve Muhayyisa b. Mes'ûd b. Zeyd, sulhün hâkim olduğu bir dönemde Hayber'e gitmişlerdi. (Her biri kendi işini görmek üzere) ayrıldılar. Daha sonra Muhayyisa, (buluşma yerine gel- diğinde) Abdullah b. Sehl'i kanlar içinde can çekişirken buldu. (Son nefe- sini verdikten sonra) onu defnetti sonra da Medine'ye döndü. (Abdullah'ın kardeşi) Abdurrahmân b. Sehl durumu öğrenince Mes'ûd'un iki oğlu Mu- hayyisa ve Huvayyisa'yı da yanına alarak Peygamber *sallallâhu aleyhi ve sellem*'e gitti. Oradakilerin yaşça en küçüğü olan Abdurrahmân olayı anlatmaya başladı. Bunun üzerine Allah Rasûlü **“(Sözû) büyüğe bırak, (sözû) büyüğe bırak!”** buyurunca Abdurrahmân sustu ve diğerleri ko- nuşmaya başladılar. Bu, Buhârî'nin lafzıdır. Müslim'in lafzı ise şöyledir: “Daha sonra Muhayyisa, ondan daha büyük olan kardeşi Huvayyisa ve Abdurrahmân b. Sehl geldiler. (Olay sırasında) Hayber'de olan Muhayyisa tam konuşmak üzereydi ki Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yaşça büyük olan kardeşini kastederek **“(Sözû) büyüğe bırak, büyüğe bırak!”** deyince Huvayyisa konuşmaya başladı...”¹⁰³¹

Büyüklerin faziletine dair hadisler de pek çoktur. Mesela **“Küçüğümü- ze merhamet etmeyen ve büyüğümüzün hakkını gözetmeyen kimse biz- den değildir”** hadisi bunlardan biridir. Bir lafızda **“Büyüğümüzü yücelt- meyen,”** diğesinde de **“Büyüğümüze saygı göstermeyen”** ifadesi geçmek- tedir.¹⁰³² Bir diğer hadis de şöyledir: **“Saçı-sakalı ağarmış bir Müslümana saygı gösterip değer vermek, Allah'ı yüceltmenin bir göstergesidir.”**¹⁰³³ Şu hadisi de bu kapsamda zikretmek gerekir: **“Allah Teâlâ, yaşına hür- meten bir ihtiyara saygıda kusur etmeyen bir gence, o yaşa geldiği vakit kendisine de saygıda kusur etmeyecek kimseler lütfeder.”**¹⁰³⁴

1031 Buhârî, Cizye 12, Edeb 89, Diyât 22; Müslim, Kasâme 1, 3, 6; Ebû Dâvûd, Diyât 8; Tirmizî, Diyât 4, 22; Nesâî, Kasâme 3, 4, 5.

1032 Bu hadis ileride 2157 no'lu hadis olarak ayrıca ele alınacaktır.

1033 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 130, h.nr: 357; Ebû Dâvûd, Edeb 23; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 21, h.nr: 6736.

1034 Bk. 2178 no'lu rivayet.

Öte yandan Kays b. Âsım, ölüm döşeğindeyken çocuklarına şu vasiyette bulunur: “Allah’tan korkup sakının ve en büyüğünüzü başınıza reis yapın. Zira bir topluluk en büyüklerini başlarına reis yapmışlarsa, babalarının yerini hakkıyla doldurmuş olurlar. Şayet en küçüklerini başlarına reis yaparlarsa, o zaman da bu durum o topluluğun, akranelarının gözünde küçümsenmelerine ve hor görölmelerine sebep olur...”

Yine Leys b. Ebî Süleym’in şöyle dediği anlatılır: Talha b. Musarrıf ile birlikte yürüyordum. Bir ara önüme geçti ve “Eğer benden bir gün bile daha büyük olduğunu bilseydim, senin önüne geçmezdim” dedi.

Buhârî de *el-Edebü'l-müfred*’de “En Büyük Konuşmayınca En Küçükün Konuşma Hakkı Var mıdır?” lafzıyla bir başlık koymuş ve altında İbn Ömer’den nakledilen **“Durumu Müslümanın durumu gibi olan bir ağaç söyleyin bana...”** hadisine yer vermiştir. Bu hadiste İbn Ömer’in, söz konusu ağacın hurma ağacı olduğunu söylemesine engel olan şey, o mecliste Ebû Bekir ve Ömer *radıyallahu anhümâ* (gibi büyüklerinin) bulunmaları ve susmuş olmalarıdır. Hatta babası (Hz. Ömer) ona “Onun hurma olduğunu söylemiş olman, benim için şu ve şundan daha sevimli olurdu” demesine rağmen İbn Ömer’in cevabı şu olmuştur: Aslında beni bundan alıkoyan tek şey şuydu: “Ne senin ne de Ebû Bekir’in konuştuğunuzu görmediğim için ben de konuşmayı istemedim.”¹⁰³⁵

Ancak bütün bu rivayetler küçüklerin faziletini dile getirmeye engel değildir: Nitekim Buhârî’de İbn Abbâs kanalıyla gelen bir rivayet şöyledir: Ömer *radıyallahu anh* Bedir savaşına katılmış yaşlı sahâbîlerle beraber beni de (istişâre heyetine) dahil ederdi. Sahâbîlerden biri buna içerlemiş olacak ki Ömer’e “Bunu niçin aramıza dahil ediyorsun ki? Zira bizim onun yaşında çocuklarımız var!” dedi. Ömer “Bildığınız bir sebepten dolayı” diye cevap verdi. Derken yine bir gün beni çağırdı ve onlarla birlikte meclisine aldı. Gördüğüm kadarıyla o gün beni sadece onlara ispatlamak için çağırmıştı...” Buhârî daha sonra **“Allah’ın yardımı ve fetih geldiğinde...”** diye başlayan Nasr sûresi’nde bu hadisin devamını zikretmektedir.¹⁰³⁶

1035 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 132, h.nr: 360. Bu rivayet Buhârî’nin *Sahîh*’i başta olmak üzere pek çok kaynakta geçmektedir. (Bk. Buhârî, İlim 4; Müslim, Kıyâmet 64) -Çeviren-

1036 Hadisin devamı şöyledir: Oradakilere **“Allah’ın yardımı ve fetih geldiğinde...”** diye başlayan Nasr sûresi hakkında ne düşünüyorsunuz?” diye sordu. Bir kısmı “Yardım

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söyler:¹⁰³⁷ Hâkim'in rivayetine göre Câbir şöyle demiştir: Cüheyne heyeti Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e geldi ve içlerinden bir genç konuşmak üzere kalkınca Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle ikaz etti: **“Hele bir dur bakalım! Büyüğünüz nerede?”** Yine Hakîm et-Tirmizî'nin naklettiğine göre Zeyd b. Rabî' şöyle der: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in misvakla dişlerini temizlediği bir sırada Cebrail ve Mîkâîl onun yanına girdiler. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de misvağını Cebrail'e uzattı. Cebrail ise **“Büyüğe ver!”** dedi. Yani misvağı Mîkâîl'e vermesini istedi. Zira o daha büyüktü.¹⁰³⁸

١٩١٢ - الْكِبْرِيَاءُ رِدَائِي وَالْعَظْمَةُ إِزَارِي فَمَنْ نَارَعَنِي وَاحِدًا مِنْهُمَا قَدَفْتُهُ فِي النَّارِ.

1912- Büyüklük benim ridâm, yücelik benim izârımdır. Bunlardan biri konusunda benimle boy ölçüşmeye ve yarışmaya kalkışan kimseyi ateşe atarım.

Müslim, İbn Hibbân, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'nin Ebû Hureyre'den **“Allah Teâlâ şöyle buyurur: Büyüklük...”** lafzıyla merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁰³⁹ Ancak İbn Mâce'nin lafzı **“cehenneme atarım,”** Ebû Dâvûd'un lafzı **“ateşe fırlatırım”** şeklindedir. Müslim'de ise **“ona azap ederim”** lafzıyla geçer. Öte yandan Hâkim de bunu şu lafızla rivayet eder: **“Büyüklük benim ridâmdır. Kim benimle ridâm konusunda boy**

görüp fetih gerçekleşince Allah'a hamd ve istiğfar etmekle emrolunmaktayız” dedi. Kimi de hiç bir şey söylemedi. Ömer *radiyallahu anhu* bu defa bana “Ey İbn Abbâs! Sen de böyle mi diyorsun?” dedi. Ben “Hayır” dedim. “Peki, ne diyorsun?” diye sordu. Ben de “Bu sûre, Hz. Peygamber'in ecelinin kendisine bildirildiğini ifade etmektedir. **‘Allah'ın yardımı ve fetih sana gelince -ki, bu senin ecelinin geldiğinin alametidir- Rabbini hamd ile tesbih et, bağışlanma dile. Çünkü O tevbeleri kabul edendir’** buyuruluyor” dedim. Bunun üzerine Hz. Ömer “Ben de bu sûreden senin dediğinden başkasını anlamıyorum” dedi. Bk. Buhârî, Tefsîru sûre (110), 4. (Çeviren)

1037 Gazzî, *İtkân*, I, 405-406, h.nr: 1291.

1038 Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl*, II, 71.

1039 Müslim, *Birr* 136; Ebû Dâvûd, *Libâs* 29; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 337, h.nr: 7382; İbn Hibbân, *Sahîh*, XII, 35, h.nr: 328.

ölçüşmeye ve yarışmaya kalkışırsa, onu (belini) kırarım.” Hâkim bu rivayet hakkında **“Müslim’in şartına göre sahihtir”** demektedir.¹⁰⁴⁰

Bu hadisi başlıktaki lafızla eserine alanlardan biri de Kuzâî’dir. Kuzâî bu hadisi Ebû Hureyre’den **“Allah şöyle buyurur”** ziyadesiyle aktarmaktadır. Hakîm et-Tirmizî’nin Enes’ten merfu olarak rivayet ettiği hadisin lafzı ise şöyledir: **“Allah azze ve celle şöyle buyurdu: Yücelik, büyüklük, övünme ve gurur bana mahsustur, kader de benim sırrımdır. Kim bunlardan biri konusunda benimle boy ölçüşmeye ve yarışmaya kalkışırsa onu ateşe dökerim.”**¹⁰⁴¹ İbn Mâce de bunu şu lafızla rivayet eder: **“Büyüklük benim ridâm, izzet benim izârımdır. Bunlardan biri konusunda benimle boy ölçüşmeye ve yarışmaya kalkışan kimseye azap ederim.”**¹⁰⁴²

۱۹۱۳ - كَبُرَتْ الْمَلَائِكَةُ عَلَى آدَمَ أَرْبَعًا.

1913- Melekler Âdem’in cenaze namazını kılarken dört tekbir getirdiler.

Bu hadisi Hâkim, Enes’ten; Ebû Nuaym ise İbn Abbâs’tan rivayet etmişlerdir.¹⁰⁴³

۱۹۱۴ - كِتَابُ اللَّهِ الْقِصَاصُ.

1914- Allah’ın Kitabı’na göre hüküm kısastır.

Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce’nin Enes kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁰⁴⁴

1040 Hâkim, *Müstedrek*, I, 129, h.nr: 203.

1041 Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru’l-usûl*, I, 75.

1042 İbn Mâce, *Zühd* 16.

1043 Dârekutnî, *Sünen*, II, 432, h.nr: 1816; Hâkim, *Müstedrek*, I, 542, h.nr: 1423; Ebû Nuaym, *Hilye*, IV, 96. Hadisin Enes kanalıyla gelen rivayetinde zayıf; İbn Abbâs yoluyla gelen rivayetinde ise hadis uyduran kimseler olduğuna dair bilgi için bk. Ukaylî, *ed-Duafâ*, IV, 66-67, ravi nr: 1620; İbnü’l-Mulakkın, *el-Bedrü’l-münîr*, V, 264; a.mlf., *Muhtasarı Telhîsi’z-Zehebî*, I, 307, h.nr: 92; İbn Hacer, *et-Telhîsu’l-habîr*, II, 244-245, h.nr: 768; Gumârî, *el-Müdâvî*, V, 16.

1044 Buhârî, *Sulh* 8; Ebû Dâvûd, *Hudûd* 31; Nesâî, *Kasâme* 15; İbn Mâce, *Diyât* 16; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 314, h.nr: 12302.

١٩١٥ - كَثْرَةُ الضَّحِكِ تُمِيتُ الْقَلْبَ.

1915- Çok gülmek kalbi öldürür.

Kuzâî'nin Ebû Hureyre kanalıyla merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Askerî de bunu Ebû Hureyre'den merfu olarak ve şu lafızla aktarmaktadır: **“Haramlardan sakın, insanların en âbidi olursun. Allah'ın sana nasip ettiğine razı ol, insanların en zengini olursun. Komşuna iyilik et, mü'min olursun. Kendin için sevip istediğin şeyi insanlar için de sevip iste, Müslüman olursun. Ve sakın çok gülme. Çünkü çok gülmek, kalbi öldürür.”**¹⁰⁴⁵ Ayrıca İbn Mâce de bunu Ebû Hureyre'den şu lafızla nakleder: **“Çok gülmeyin. Çünkü çok gülmek kalbi öldürür.”**¹⁰⁴⁶ Deylemî'nin İbn Amr'dan merfu olarak aktardığı rivayet de şöyledir: **“Bir rekât da olsa gece namazına sarılmanı tavsiye ediyorum. Çünkü gece namazı günah-tan alıkoyar, Rab Tebâreke ve Teâlâ'nın gazabını dindirir ve kayamet günü cehennem hararetini o namazı kılanlardan bertaraf eder. Allah Teâlâ'nın en çok nefret ettiği üç sınıf insan vardır: Gündüz çok uyuyup gece hiçbir namaz kılmayan kimse. Çok yemek yediği hâlde yemeğinde Allah'ın adını anmayan (besmele çekmeyen) ve sonunda hamdetmeyen (elhamdülillah demeyen) kimse. Diğeri de manasızca gülen kimse. Zira çok gülmek, kalbi öldürür ve fakirliğe yol açar.”**¹⁰⁴⁷

Öte yandan Taberânî ve İbn Lâl'in, Ebû Zer'den rivayet ettiklerine göre, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'in, ona hitaben **“Ey Ebû Zer! Sana Allah'tan korkup sakınmanı vasiyet ediyorum...”** diye başlayan uzun bir hadisinde şu ifade yer almaktadır: **“Çok gülmekten de sakın. Ayrıca sükût etmeni tavsiye ediyorum.”**¹⁰⁴⁸ Daha başkalarına ait bir rivayette ise Cebrail'in şu sözü ilave edilmektedir: **“Cehennem yaratıldığından beri**

1045 Bu hadis daha önce 85 no'lu rivayet olarak geçmişti.

1046 İbn Mâce, Zühd 19. Bu hadisin isnadının *sahih* olduğuna dair bk. Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, IV, 233, h.nr: 1498. (Çeviren)

1047 Deylemî, *Firdevs*, III, 19, h.nr: 4030. Bu rivayetin isnadında yer alan İbrahim b. Amr b. Bekr es-Seksekî ve babası Amr b. Bekr'in zayıf ve metrûk kimseler olduklarına dair bk. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 112, ravi nr: 24; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, I, 87, h.nr: 247; Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 21, muhakkik Abdülmevlâ Abdüsselâm Sâlim el-Hâşimî'nin tahrir notları. (Çeviren)

1048 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, II, 157, h.nr: 1651.

hiç gülmedim.” Keza daha önce “أَكْثَرُوا ذِكْرَ هَازِمِ اللَّذَاتِ/**Ağzıların tadını bozan, keyifleri kaçıranı çokça hatırlayın**” hadisinde de geçtiği üzere Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem, bu sözü gülüp neşelenmekte olan bir topluluğa uğradığı esnada söylemiştir.¹⁰⁴⁹ İleride de Ömer radiyallahu anh'ın “Çok gülen kimsenin heybeti azalır” şeklindeki sözü gelecektir.¹⁰⁵⁰ Abdullah b. Sa'lebe de şöyle söyler: “Kefen bezlerin, sen farkına varmadan belki kassârın elinden çıkmış (seni bekler)ken sen hâlâ gülüyorsun (öyle mi!)”¹⁰⁵¹

Öte yandan Yahya b. Ebî Kesîr şöyle demiştir: Dâvûd'un oğlu Süleyman aleyhisselâm, oğluna şu nasihati eder: “Hanımını haddinden fazla kıskanma, aksi hâlde senin bu tutumundan dolayı kadın, masum olduğu hâlde zan altında kalır ve ona kötü gözle bakılır. Ayrıca çok da gülme; zira çok gülmek bilge insanın gönlünü değersizleştirir. Onun için vakar ve heybetini takın. Çünkü vakar ve heybet, her şeyin gayesidir.”¹⁰⁵²

Bişr el-Hâfî de yanında gülen bir adama “Yeğenim! Allah'ın seni bu gülüşünden dolayı sorguya çekmesinden sakın!” demiştir. Muhammed b. Abdurrahmân b. Ebî Leylâ **“Bu nasıl bir defter ki küçük-büyük hiçbir şey bırakmaksızın hepsini sayıp dökmüş”**¹⁰⁵³ âyetiyle ilgili olarak “buradaki küçük şey gülmektir” yorumunu yapmaktadır. Bütün bu rivayetleri Beyhakî eserinde zikretmektedir. Yine (büyüklerin) bu konudaki sözlerinden biri de şudur: “Sebepsiz yere gülmek, edep eksikliğindendir.” Birileri de mısralarında şöyle der:

“Ne zaman onu (bir münazarada) delil ile sustursam,

Gülerek ve kahkahayla karşılar beni.

Eğer kişinin gülmesi, derin anlayış ve kavrayışından kaynaklanıyorsa,

O zaman çöldeki kurt (veya ayı), ne kadar
derin anlayışlı ve kavrayışlıdır!”¹⁰⁵⁴

1049 Bk. 500 no'lu hadis.

1050 Bk. 2592 no'lu hadis.

1051 Bu söz de daha önce 986 no'lu rivayet olarak geçmişti.

1052 Bu rivayet daha önce 1641 no'lu hadiste geçmişti.

1053 Kehf 18/49.

1054 Hanefî mezhebinin önemli simalarından Ebû Zeyd ed-Debûsî'ye (ö. 430) ait olduğu söylenen bu dizelerin, ilgili kaynaklarda geçen lafzı *Keşfü'l-hafâ*'daki lafzından biraz farklıdır. Ayrıca mana olarak da uygun olması hasebiyle biz çeviride

۱۹۱۶ - كَيْفَ كَيْفَ

1916- Kaka, kaka!

Bu hadisi Buhârî ve Müslim, Ebû Hureyre'den şu ziyade ile rivayet etmektedirler: **“At onu bakayım! Sen bizim zekât malından yemediğimizi bilmez misin?”**¹⁰⁵⁵ Vallahu a'lem.

۱۹۱۷ - كَادَ الْحَسَدُ أَنْ يَغْلِبَ الْقَدْرَ.

1917- Hased, neredeyse kadere galip gelecekti.

Taberânî'nin Enes kanalıyla rivayet ettiği bir hadis olup biraz sonra gelecektir.¹⁰⁵⁶

۱۹۱۸ - كَادَ الْحَلِيمُ أَنْ يَكُونَ نَبِيًّا.

1918- Yumuşak huylu (halim selim) insan¹⁰⁵⁷ neredeyse peygamber olacaktı.

Hatîb'in **zayıf bir isnadla** ve Deylemî'nin Enes'ten merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁰⁵⁸

kaynaklarda geçen lafzı esas aldık. Keza bu kaynaklarda, dördüncü satırdaki “kurt (zi'b)” kelimesi yerine, yazım benzerliği bulunan “ayı (dübb)” kelimesi yer almaktadır. Biz, her ikisinin de mümkün olabileceğini düşünerek metne yansıtmayı uygun gördük. (Bk. İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, III, 48, ravi nr: 333; Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, thk. Ahmed el-Arnaût - Türkî Mustafa, Beyrut 2000, XVII, 201; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim*, thk. M. Hayr Ramadan Yusuf, Dımeşk 1992, s. 192, ravi nr: 145) -Çeviren-

1055 Buhârî, Zekât 60; Müslim, Zekât 161. Hz. Hasan zekât hurmalarından birini ağzına aldığı esnada Peygamberimiz tarafından bu şekilde uyarılmıştır. (Çeviren)

1056 Bk. 1919 no'lu rivayetin izahı.

1057 *Keşfü'l-hafâ*'nın basılı nüshalarında bu kelime yanlışlıkla “الحكيم/bilge/filozof kişi” olarak kaydedilmiştir. Zira Aclûnî'nin aslî kaynağı *Makâsîd* başta olmak üzere bütün kaynaklarda kelime “الhalim/el-halîm” olarak yer almaktadır. (Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 5, h.nr: 797; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, IX, 77, h.nr: 4079) -Çeviren-

1058 Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, III, 248, ravi nr: 844. Rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, II, 246, h.nr: 1221; Münâvî, *Teyisr*, II, 203-204; Gumârî, *el-Müdvâvî*, V, 8; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-*

١٩١٩ - كَادَ الْفَقْرُ أَنْ يَكُونَ كُفْرًا.

1919- Fakirlik neredeyse küfür olacaktı.

Ahmed b. Menî' bu hadisi Hasen yahut Enes'ten merfu olarak şu ziyade ile rivayet etmektedir: **"Hased de neredeyse kaderi geçecekti."** Bu rivayet aynı zamanda Ebû Nuaym'ın *Hilye*'sinde, İbnü's-Seken'in *Musan-nef*'inde, Beyhakî'nin *Şuabu'l-îmân*'ında ve İbn Adiy'in *el-Kâmil*'inde tereddütsüz bir biçimde Hasen'den gelen bir hadis olarak yer almaktadır. Ayrıca çoğunda geçen bir lafızda "يَنْغَلِبُ/**galip gelecekti**" kelimesi yerine **Yezîd er-Rakâşî** adında zayıf biri vardır.¹⁰⁵⁹

Öte yandan Taberânî de bunu, içerisinde **zayıf bir ravinin** yer aldığı bir isnadla Enes'ten merfu olarak ve şu lafızla rivayet eder: **"Hased neredeyse kaderi geçecek; ihtiyaç hâli de neredeyse küfür olacaktı."**¹⁰⁶⁰ *Hilye*'de İkrime'nin biyografisinde yer alan bir rivayete göre Lokman, oğluna şunu söylemektedir: "Çok acılar tattım ama fakirlikten daha acı bir şey yoktur."¹⁰⁶¹ Yine Nesâî'de Ebû Saîd kanalıyla gelen ve İbn Hibbân'ın **sahih** sayarak aktardığı merfu bir rivayete göre Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* **"Allah'ım! Küfürden ve fakirlikten sana sığınırım"** diye dua ederdi. Bir adam "Bu ikisi birbirine denk midir?" diye sorunca da Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* "Evet" buyurmuştur."¹⁰⁶² Bu hadis, buradaki iki hadisten **en sahih olanıdır**. Bundan önceki merfu hadisın isnadı ise **zayıftır**.¹⁰⁶³

١٩٢٠ - الْكَذِبُ يُسَوِّدُ الْوَجْهَ.

1920- Yalan, yüz karartır.

zaîfe, IX, 77, h.nr: 4079. (Çeviren)

1059 Taberânî, *Duâ*, s. 319, h.nr: 1048; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 53; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IX, 12, h.nr: 6188. Ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 6-8, h.nr: 798.

1060 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-levsat*, IV, 225, h.nr: 4044. Rivayetin zayıf olduğuna dair bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 8; Heysemî, *Mecma'*, VIII, 78, h.nr: 13044.

1061 Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 337.

1062 Nesâî, *İstiâze* 28; İbn Hibbân, *Sahih*, III, 302, h.nr: 1026; Taberânî, *Duâ*, s. 408, h.nr: 1377.

1063 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 9.

Beyhakî ve Ebû Ya'lâ'nın Ebû Berze kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Ayrıca şöyle bir ziyadesi vardır: **“Koğuculuk da kabir azabına sebeptir.”** Bu hadis eksiksiz hâliyle Ebû Nuaym, Taberânî, İbn Hibbân ve Beyhakî'de şu lafızla geçmektedir: **“Dikkat edin! Kuşkusuz yalan yüz karartır.”**¹⁰⁶⁴

Hadisin manası ise halk arasında yaygındır. Hatta sıradan insanlar bile bir çocuğu yalandan sakındırırken yüz karalığıyla korkuturlar. Burada kastedilen de ahiretteki yüz karalığıdır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Kıyamet günü Allah adına yalan uyduranların yüzlerinin kapkara kesildiğine şahit olacaksın.”**¹⁰⁶⁵ Şu da var ki (söz konusu yüz kararmasının) dünyada olması da mümkündür. Çünkü yalancının yalanı genellikle açığa çıkar ve rezil rüsvâ olur. Bu utanç verici durum ve rezalet de “yüz karalığı” diye ifade edilir.

١٩٢١ - الْكَذِبُ مُجَانِبٌ لِلْإِيمَانِ.

1921- Yalan, imana aykırıdır.

İbn Adiy'in Ebû Bekir *radiyallahu anh'*dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Lafzı da şudur: **“Yalandan sakının. Çünkü yalan, imana aykırıdır.”**¹⁰⁶⁶ Ancak bu hadis zayıftır. Dârekutnî de *İlel'*de şöyle demiştir: “Bazıları bunu merfu sayarken, bazıları da mevkuf kabul etmiştir. Mevkuf olması en doğrusudur.”¹⁰⁶⁷

Mâlik'in *Muvattâ'*da Safvân b. Süleym'den **mürsel yahut mu'dal** olarak rivayet ettiği bir hadis de şöyledir: “Ey Allah'ın Rasûlü! Mü'min korkak olur mu? diye soruldu. Allah Rasûlü **“Evet”** buyurdu. “Peki,

1064 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, XIII, 435, h.nr: 7440; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIII, 44, h.nr: 5735. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VI, 456, h.nr: 4473. Beyhakî, bu rivayetin isnadında zayıflık olduğunu belirtmektedir. Buna karşılık Münzirî isnadındaki Ziyâd b. el-Münzir ile hocası Nâfi' b. el-Hâris'in hadis uydurmakla itham edilen metrûk raviler olduklarını ifade etmiş, Heysemî ise Ziyâd'ın yalancı biri olduğunu vurgulamıştır. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 324, h.nr: 4273; Heysemî, *Mecma'*, VIII, 91, h.nr: 13127; Bûsîrî, *İthâfu'l-hıyara*, VI, 68, h.nr: 5357; İbn Hacer, *İthâfu'l-mehera*, XIII, 510, h.nr: 17074) -Çeviren-

1065 Zümer 39/60.

1066 Bu hadis daha önce 865 no'lu rivayet olarak geçmişti.

1067 Dârekutnî, *İlel*, I, 258, h.nr: 50.

cimri olur mu?” denildi. O yine **“Evet”** karşılığını verdi. “Peki, yalancı olur mu?” diye sorulunca bu defa **“Hayır!”** buyurdu.¹⁰⁶⁸ İbn Abdilberr’in *Temhîd*’inde yer alan bir rivayete göre Abdullah b. Cerâd, Peygamber *sal-lallahu aleyhi ve sellem*’e “Mü’min zina eder mi hiç?” diye sordu. Allah Rasûlü **“Bu olabilir”** dedi. “Peki, yalan söyler mi?” diye sorunca da Allah Rasûlü **“Hayır”** cevabını verdi.¹⁰⁶⁹ İbn Ebi’d-Dünyâ, *es-Samt* isimli eserinde bu hadisin sadece yalanla ilgili kısmını rivayet etmekte ve soruyu soran kimseyi Ebu’d-Derdâ olarak vermektedir. Yine İbn Ebi’d-Dünyâ’nın *es-Samt* adlı eserinde geçtiğine göre Hassân b. Atıyye şöyle demektedir: Ömer b. el-Hattâb *radiyallahu anh* “Mü’mini yalancı olarak göremezsin!” dedi.

Öte yandan Bezzâr ve Ebû Ya’lâ’nın Sa’d b. Ebî Vakkâs’tan merfu olarak aktardıkları bir hadis de şöyledir: **“Mü’min, hainlik ve yalan dışında (potansiyel olarak) her huya eğilimli bir yapıdadır.”**¹⁰⁷⁰ Yine bu çerçevede İbn Ömer, İbn Mes’ûd, Ebû Ümâme ve diğerlerinden nakledilen hadisler mevcuttur.¹⁰⁷¹ Bunların en iyisi Sa’d’ın hadisidir. Ancak Beyhakî de onun merfu oluşunu **zayıf** görmüş; Dârekutnî de “Mevkuf olması daha doğru gözükmemektedir” demiştir. Fakat bu mevkuf hadis, sahih olan görüşe göre merfu hükmündedir. Zira burada kişisel görüş ve kanaate açık bir alan yoktur. Nitekim *Makâsîd*’da böyle geçer.¹⁰⁷² Necmüddîn el-Gazzî de bu husustaki rivayetleri zikrettikten sonra şöyle demiştir:¹⁰⁷³ İbn Ebi’d-Dünyâ, Ömer *radiyallahu anh*’ın şöyle dediğini rivayet eder: “Mü’min

1068 Mâlik, *Muvattâ*, Kelâm 19.

1069 Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu rivayet, İbn Abdilberr’in *Temhîd*’inin basılı nüshasında geçmemekte; ondan daha önceki bir kaynak olan Harâitî’nin (ö. 327) *Mesâviü’l-ahlâk* isimli eserinde yer almaktadır. (Bk. Harâitî, *Mesâviü’l-ahlâk*, s. 69, h.nr: 127)

1070 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, VI, 454, h.nr: 4469; Heysemî, *Keşfü’l-estâr*, I, 69, h.nr: 102. Heysemî, bu rivayetin ravilerinin Buhârî ve Müslim’in ravileri olduğunu söylemekte; İbn Hacer de isnadının kuvvetli olduğunu ifade etmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma’*, I, 92, h.nr: 328; İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, X, 508) -Çeviren-

1071 Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 504, h.nr: 22170 (Ebû Ümâme rivayeti); Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebir*, XIII, 140, h.nr: 13815; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, VI, 455, h.nr: 4471 (İbn Ömer rivayeti). Bu rivayetlerin zayıf sayıldığına dair bk. Heysemî, *Mecma’*, I, 92-93, h.nr: 327, 329. (Çeviren)

1072 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 36.

1073 Gazzî, *İtkân*, I, 407, h.nr: 1295.

yalancı olamaz!” Kur’ân’da da şöyle buyrulur: “*Yalanı ancak Allah’ın âyetlerine inanmayanlar uydurur.*”¹⁰⁷⁴

١٩٢٢ - كَرَاهَةُ السَّفَرِ فِي الْمَحَاقِ.

1922- Ayın bitmesine bir veya iki gün kala¹⁰⁷⁵ yolculuğa çıkmanın hoş karşılanmaması.

İbn Maîn, Cüneyd’in kendisine sorduğu sorulara verdiği cevapta, Ali *radiyallahu anh’a* kadar uzanan isnadıyla Hz. Ali’nin, ayın akrep burcuna indiği vakit evlenilmesini veya yolculuğa çıkılmasını hoş karşılamadığını zikretmektedir.¹⁰⁷⁶

Öte yandan Sûlî bu rivayeti *Kitâbu’l-Evrâk*’da Mem’ûn’dan, o da [Harun er-Reşîd]¹⁰⁷⁷ > Babaları > İbn Abbâs kanalıyla Ali *radiyallahu anh’dan* şu şekilde aktarmaktadır: “Ayn bitmesine bir veya iki gün kala ve ayın akrep burcuna indiği vakit yolculuğa çıkmayın.”¹⁰⁷⁸ Keza Suyûtî de *Dürer*’de şöyle demiştir: “Eğer hadisin isnadında yer alan ve sayıları dört olan halifelerin rivayetleri¹⁰⁷⁹ delil alınacak olursa bu isnad **sahih** tir.”

1074 Nahl 16/105.

1075 Ayın bitimine üç gün kala olduğu da söylenmektedir. (Çeviren)

1076 Zerkeşî, *Leâli*, s. 57-58, h.nr: 15.

1077 *Keşfü’l-hafâ*’nın basılı nüshalarında yer almayan köşeli parantezli kısım *Dürer*’de geçmektedir. Ayrıca *Keşfü’l-hafâ*’da Sûlî’nin *Kitâbu’l-Evrâd*’ı diye geçen kitap ismi *Dürer*’de *Kitâbu’l-Evrâk* olarak yer almaktadır. Doğrusu da *Dürer*’de geçtiği şekliyledir. (Bk. Suyûtî, *Dürer*, s. 214, h.nr: 467) Zira Sûlî’nin biyografisinde *Kitâbu’l-Evrâk* ismiyle bir eser olmakla birlikte, diğer isimle geçen bir eseri yoktur. (Bk. Zirikli, *A’lâm*, VII, 36) -Çeviren-

1078 Bu hadis ileride 3011 no’lu rivayet olarak ele alınacaktır.

1079 Suyûtî’nin burada sayılarının dört olduğunu söylediği halifeler, rivayetin *Dürer*’de geçen isnadına bakıldığında tam olarak tespit edilememektedir. Biz de yaptığımız bir taramada yine Suyûtî’nin *Târîhu’l-hulefâ* adlı eserinde bu rivayetin isnadını **el-Me’mûn > Harun er-Reşîd > el-Mehdî > el-Mansûr > babası > dedesi > İbn Abbâs** şeklinde Hz. Ali’ye dayandırılan bir söz olarak tespit ettik. (Bk. Suyûtî, *Târîhu’l-hulefâ*, thk. Hamdi ed-Demirdâs, Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz 2004, s. 201) Bu durumda Suyûtî’nin dört halifeden kastı, burada ismi geçen dört Abbâsî halifesi olmaktadır. *Vallahu a’lem.* (Çeviren)

۱۹۲۳ - كَرَمُ الْكِتَابِ حُثْمَةٌ.

1923- Mektubun değeri ve önemi mührüdür.

Kuzâî bunu İbn Abbâs'tan merfu olarak şu ziyade ile rivayet etmektedir: **“Bana çok değerli ve önemli bir mektup bırakıldı.”**¹⁰⁸⁰ Taberânî de bunu *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ta içerisinde **metruk** bir ravinin bulunduğu bir isnadla yine İbn Abbâs’tan nakletmektedir.¹⁰⁸¹

۱۹۲۴ - كَرَمُ الْمَرْءِ دِينُهُ وَمَرْوَةُ عَقْلُهُ وَحَسْبُهُ خُلُقُهُ.

1924- Kişinin değeri ve yüceliği dini, şahsiyeti aklı, soy ve asaleti de ahlâkıdır.

Ebû Ya‘lâ, Askerî ve Kuzâî’nin Ebû Hureyre’den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁰⁸² Hafız İbn Hacer de bunu, *Müsnedü’l-Firdevs*’e yaptığı telhîsin¹⁰⁸³ zevâidinde şu lafızla aktarmaktadır: **“Kişinin asaleti dini, şahsiyeti de ahlâkıdır.”** Ancak bu hadisin sahâbî ravisini zikretmediği gibi, hadisi hiçbir kaynağa da dayandırmamıştır. Bu rivayet *Muvattâ*’da Ömer *radiyallahu anh*’ın kendi sözü olarak yer almıştır.¹⁰⁸⁴ Askerî de bunu Ömer *radiyallahu anh*’dan şu lafızla nakleder: **“Değer ve yücelik takva, asalet ise maldır. Ben takva dışında ne bir Farslıdan ne de Nabatlıdan daha hayırlıyım.”**

Yine Askerî’de ve Harâitü’nin *Mekârimü’l-ahlâk*’ında geçen bir hadiste Muhammed b. Selâm şunu anlatır:¹⁰⁸⁵ Ömer b. el-Hattâb *radiyallahu*

1080 Neml 27/29. Hadis için bk. Kuzâî, *Müsnedü’ş-Şihâb*, I, 58, h.nr: 39.

1081 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, IV, 162, h.nr: 3872. İsnadındaki *metruk* ravi için bk. Heysemî, *Mecma’*, VIII, 99, h.nr: 13176.

1082 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 381, h.nr: 8774; Hâkim, *Müstedrek*, I, 212, h.nr: 425; Kuzâî, *Müsnedü’ş-Şihâb*, I, 143, h.nr: 190. Hâkim, bu rivayetin Müslim’in şartına göre sahih olduğunu söylemişse de Zehebî ona itiraz ederek isnadındaki Müslim b. Hâlid’in zayıf biri olduğunu belirtmektedir. Ayrıca hadisin zayıf olduğuna dair bk. İbnü’l-Cevzî, *el-İlelü’l-mütenâhiye*, II, 121, h.nr: 1003; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, V, 391, h.nr: 2369. (Çeviren)

1083 Telhîs: Bir eserin özet hâlinde kaleme alınmasından meydana gelen telif türü için kullanılır. (Bk. İsmail Durmuş, “Muhtasar,” *DİA*, XXXI, 57) -Çeviren-

1084 Mâlik, *Muvattâ*, Cihâd 35.

1085 Dîneverî, *Mücâlese*, V, 249, h.nr: 2088.

anh yürürken, önünde bir adam havalı ve çalımli hareketler sergileyerek “Ben bir ucundan diğer ucuna Mekke geniş ovasının evladıyım!” diyordu. Bunun üzerine Ömer *radıyallahu anh* adama şöyle dedi: “Eğer senin dinin varsa, değer ve yüceliğin de vardır. Şayet aklın varsa şahsiyetin de vardır. Yine malın varsa üstünlüğün de var demektir. Aksi hâlde sen eşekten farksızın!”

İbn Ebi'd-Dünyâ'nın *el-Akl* adlı eserinde geçtiğine göre Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*, huzurunda asaletten bahsedilince şöyle demiştir: “Kişinin asaleti dini, aslı aklı, şahsiyeti de ahlâkıdır.”¹⁰⁸⁶

۱۹۲۵ - الْكَرِيمُ إِذَا قَدَرَ عَفَا.

1925- Asil ve cömertçe lütfeden kişi, (intikama) gücü yettiğinde affeder.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle der: Beyhakî bunu *Şuabu'l-îmân*'da Ebû Hureyre'den şu lafızla rivayet etmektedir: Bir bedevi “Ey Allah'ın Rasûlü! Kıyamet günü insanları kim hesaba çekecek?” diye sordu. Peygamber “**Allah**” dedi. Bedevî “Allah mı?” diye soruyu tekrar edince o “**Evet, Allah**” diyerek cevabı tekrarladi. Bunun üzerine bedevi “Kâbe'nin Rabbine yemin olsun ki kurtulduk demektir!” dedi. Allah Rasûlü: “**Nasıl yani?**” diye sordu. Adam da “Çünkü asil ve cömertçe lütfeden zât, (intikama) gücü yettiğinde affeder!” diye karşılık verdi. Daha sonra Beyhakî “Bu hadiste Muhammed b. Zekeriya el-Galâbî adında **metrûk** bir ravi vardır” demiştir.¹⁰⁸⁷ (Sehâvî de sözlerine şöyle devam eder): “Hadis uydurmaya benzemektedir. Ancak zâhidlerin ve benzerlerinin arasında meşhurdur. Ben de bunun sorumluluğunu üzerimden atıyorum.”¹⁰⁸⁸ Sehâvî bu (son cümlesiyle) “ne uydurma ne de sabit olduğunu söylüyorum” demek istiyor.

Öte yandan isnadı Ebû Seyf ez-Zâhid'e dayanan bir rivayette Ebû Seyf'in şöyle dediği geçmektedir: “Allah'ın dışında birinin bizi hesaba çekmesini istemem. Zira asil ve cömertçe lütfeden zât, (günahları) affedip bağışlar.” Yine Sevrî yoluyla gelen bir rivayet de şöyledir: “Hesabımın

1086 İbn Ebi'd-Dünyâ, *el-Akl ve fadluh*, Mısır, ts., s. 24, h.nr: 5.

1087 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, I, 421, h.nr: 259.

1088 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 41-42, h.nr: 808.

babama bile bırakılmasını istemem. Çünkü Rabbim, benim için babamdan bile hayırlıdır.”¹⁰⁸⁹

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söylemektedir:¹⁰⁹⁰ İbn Ebi'd-Dünyâ, *Hüsnu'z-zan* isimli eserinde Hasan el-Basrî'den **mürsel** olarak şunu rivayet etmektedir: Bir bedevî, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e geleerek “Ey Allah'ın Rasûlü! Kıyamet günü insanları kim hesaba çekecek?” diye sordu. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* “**Allah**” diye cevap verince bedevî şöyle dedi: “Öyleyse Kâbe'nin Rabbine yemin olsun ki kurtuldum demektir. Zira Allah, hakkını tastamam almayacak (ve lütfedip bağışlayacaktır.)”¹⁰⁹¹

۱۹۲۶ - الْكَرِيمُ حَبِيبُ اللَّهِ وَلَوْ كَانَ فَاسِقًا.

1926- Cömert kişi, fasık da olsa Allah'ın sevgili kuludur.

Daha önce “السَّخِيُّ قَرِيبٌ مِّنَ اللَّهِ/Cömert, Allah'a yakındır...” hadisinde de geçen¹⁰⁹² bu rivayetin bir aslı yoktur. Aliyyü'l-Kârî de şöyle demektedir: “**Cömert kişi, fasık da olsa Allah'ın sevgili kuludur; cimri ise, rahip (abid) de olsa, Allah'ın düşmanıdır**” rivayetine bir aslı yoktur. Hatta bu cümlelerin ilk kısmı uydurmadır. Zira Allah Teâlâ'nın “**Allah çokça tevbe edenleri sever**”¹⁰⁹³ ve “**Allah zalimleri sevmez**”¹⁰⁹⁴ veya “**Allah kâfirleri sevmez**”¹⁰⁹⁵ gibi açık hükümlerine aykırı düşmektedir. (Aliyyü'l-Kârî'nin sözleri burada) sona erdi.¹⁰⁹⁶ Bu noktayı iyi düşün.

۱۹۲۷ - كُنْتُ الْحَجَّامَ حَيْثُ.

1927- Hacamatçının kazancı pistir.

1089 Her iki rivayet için bk. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, I, 419-420, h.nr: 257-258.

1090 Gazzî, *İtkân*, I, 409, h.nr: 1301.

1091 İbn Ebi'd-Dünyâ, *Hüsnu'z-zann billâh*, thk. Muhlis Muhammed, Riyad 1988, s. 39, h.nr: 25.

1092 Bk. 1468 no'lu hadis. Ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 42, h.nr: 809.

1093 Bakara 2/222.

1094 Âl-i İmrân 3/57.

1095 Âl-i İmrân 3/32; Rûm 30/45.

1096 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 266, h.nr: 340.

Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî'nin Râfî' b. Hadîc kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁰⁹⁷ Ancak pis oluşu, haram olmasını gerektirmez. Ayrıca Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* hacamat yaptırmış ve hacamatçının ücretini ödemiştir.¹⁰⁹⁸

۱۹۲۸ - كَسْبُ الْمُغْتَبَاتِ حَرَامٌ.

1928- Şarkıcı kadınların kazancı haramdır.

Ebû Ya'lâ'nın Ali *radiyallahu anh*'dan rivayet ettiği bir hadistir.¹⁰⁹⁹

۱۹۲۹ - كَسْبُ الْحَلَالِ فَرِيضَةٌ بَغْدَ الْفَرِيضَةِ.

1929- Helâl kazanç, (aslî) farzların ardından gelen bir farzdır.

Taberânî ve Kuzâî'nin yanı sıra Beyhakî'nin de *Şuabu'l-îmân*'ında İbn Mes'ûd'dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Beyhakî şöyle demiştir: “(Hadisin ravilerinden) zayıf biri olan Abbâd, bunun rivayetinde tek kalmıştır (teferrüd).”¹¹⁰⁰ Ancak hadisi destekleyici mahiyette farklı sahâbîlerden gelen benzer pek çok rivayet vardır. Bunlardan biri de Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ında, ayrıca Deylemî'nin Enes'ten şu lafızla rivayet ettikleri merfu hadistir: “**Helâl (rızk) peşinde koşmak her**

1097 Müslim, *Müsâkât* 41; Tirmizî, *Büyû'* 46; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 122-123, h.nr: 15812.

1098 Hacamattan elde edilen kazancın pis olması konusunun yorumu hususunda âlimler ihtilaf etmişlerdir. Bazı âlimler Hz. Peygamber'in yasaklamasını, hacamatın daha ziyade köleler tarafından icra edilen ve sosyal statü açısından düşük sayılan bir meslek oluşuna bağlayarak hür kişilerin hacamattan ücret almasının caiz olmadığını söylerken, bazıları da yasağın sebebini, hacamatın Müslümanlar arasında ücretsiz yapılması gereken bir hizmet ve görev oluşuna bağlar. Bir görüşe göre ücret alınması önceleri yasakken sonradan serbest bırakılmıştır; bir başka görüşe göre ise hadisteki yasak onun haram olduğunu değil tenzihen mekruh olduğunu göstermektedir. *Vallahu a'lem*. (Bk. Mahmud Rıdvanoğlu, “Hacamat,” *DİA*, XIV, 423) -Çeviren-

1099 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, I, 401, h.nr: 527. İsnadında Hâris b. Nebhân adında *metrûk* ve *münkerü'l-hadîs* biri vardır. (Bk. İbn Adiy, *ed-Duafâ*, II, 461, ravi nr: 374; Heysemî, *Mecma'*, IV, 91, h.nr: 6420) -Çeviren-

1100 Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, 126; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 104, h.nr: 121; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 211, h.nr: 11695.

Müslümana farzdır.” Kuzâî de bu hadisi İbn Abbâs’tan merfu olarak şu lafızla aktarmaktadır: **“Helâl peşinde koşmak cihaddır.”**¹¹⁰¹ Ayrıca Ebû Nuaym bunu *Hilye*’de; onun tarikiyle Deylemî de İbn Ömer’den rivayet etmektedirler.¹¹⁰²

١٩٣٠ - كَسْرُ عَظْمِ الْمَيْتِ كَكْسْرِ عَظْمِ الْحَيِّ.

1930- Ölünün kemiğini kırmak, dirinin kemiğini kırmak gibidir.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce’nin rivayet ettikleri bir hadistir. Beyhakî de bunu Âişe *radiyallahu anhâ*’dan merfu olarak rivayet etmiş; İbnü’l-Kattân ise **hasen** saymıştır. İbn Dakîk el-İd de “Müslim’in şartına göredir” demektedir. Öte yandan Dârekutnî de bu hadisi Âişe *radiyallahu anhâ*’dan rivayet etmekte ve sonuna “في الإنم/**günah bakımından**” ilavesinde bulunmaktadır. İmam Mâlik de bunu *Muvattâ*’nda yine Âişe *radiyallahu anhâ*’dan herhangi bir isnad zikretmeksizin (*belâğ*) mevkuf olarak aktarmaktadır. İbn Mâce ise Ümmü Seleme hadisi olarak rivayet etmiştir.¹¹⁰³

١٩٣١ - كَفَّارَةُ الذَّنْبِ التَّدَامَةُ.

1931- Günahın kefareti pişmanlıktır.

Bu hadisi Taberânî ve Kuzâî, İbn Abbâs’tan merfu olarak rivayet etmişlerdir. Aynı şekilde Deylemî de bunu Hâkim tarikiyle isnad etmiştir.¹¹⁰⁴

1101 Kuzâî, *Müsnedü’ş-Şihâb*, I, 83, h.nr: 82.

1102 Buraya kadarki rivayetlerle ilgili değerlendirme daha önce 1671 no’lu hadiste yapılmıştı.

1103 Ebû Dâvûd, Cenâiz 64; İbn Mâce, Cenâiz 63; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLI, 218, h.nr: 24686; Mâlik, *Muvattâ*, Cenâiz 45; İbn Hibbân, *Sahîh*, VII, 437, h.nr: 3167; Dârekutnî, *Sünen*, IV, 251, h.nr: 3413. Hadis hakkındaki değerlendirme için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 47-50, h.nr: 811.

1104 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 379, h.nr: 2623; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, XII, 172, h.nr: 12795; Kuzâî, *Müsnedü’ş-Şihâb*, I, 80, h.nr: 77; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, IX, 266, h.nr: 6638. Heysemî, hadisin isnadında zayıf biri olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma’*, X, 215, h.nr: 17515) Ancak Suyûtî de bu rivayetin *hasen* olduğunu işaret etmektedir. (Bk. Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, V, 6) *Müsned*’in tahkik ve tahririni yapan Şuayb el-Arnaût ve ekibi de bu rivayetin isnadı itibariyle zayıf olmakla birlikte, başka kanallarla desteklenmiş olmasını dikkate alarak *hasen li-gayrihi*

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söyler:¹¹⁰⁵ Hadisin tamamı şöyledir: **“Eğer siz hiç günah işlemeseydiniz, Allah, kendilerini bağışlamak için günah işleyen bir topluluk getirirdi.”**¹¹⁰⁶ Bu hadisi destekleyen benzer manadaki hadislerden bazıları şöyledir: Hâkim’in Âişe radiyallahu anhâ’dan rivayet ettiğine göre, Allah Rasûlü şöyle buyurur: **“Allah Teâlâ, bir günahattan pişmanlık duyan bir kulunu bildiği anda, onun bağışlanma talebinden önce mutlaka o kulunu bağışlar.”**¹¹⁰⁷ Taberânî ve Beyhakî’de İbn Mes’ûd kanalıyla gelen bir hadis de şöyledir: **“Kim bir hata eder yahut günah işler de sonra pişmanlık duyarsa, bu (pişmanlık) onun kefareti olur.”**¹¹⁰⁸ Vallahu a’lem.

۱۹۳۲ - كَفَّارَةٌ مَنْ اغْتَابَتْهُ أَنْ تَسْتَغْفِرَ لَهُ.

1932- Gıybetini ettiğin kişinin kefareti onun için bağışlanma dilemendir.

Harâitî’nin *Mesâviü’l-ahlâk*’ta, Beyhakî’nin *Şuabu’l-îmân*’da, Dîneverî’nin *el-Mücâlese*’de, ayrıca İbn Ebi’d-Dünyâ ve başkalarının Enes kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Bazılarının lafzı ise şöyledir: **“Gıybetin kefareti, gıybetini ettiğin kişi için bağışlanma dilemendir.”**¹¹⁰⁹ *Makâsıd*’da da geçtiği üzere bu hadisin isnadında Anbese b. Abdurrahmân adında **çok zayıf bir ravi** vardır.¹¹¹⁰ Yine Harâitî bu hadisi başka bir tarikle Enes’ten merfu olarak şu lafızla rivayet etmektedir: **“Kuşkusuz gıybetini ettiğin kimse için ‘Allah’ım bizi de onu da bağışla!’ diyerek bağışlanma dilemen, gıybetin kefaretiydir.”**¹¹¹¹ Bu hadis de **zayıftır**; ancak destekleyici nitelikte başka sahâbîler kanalıyla gelen benzer hadisler mevcuttur:

olduğunu vurgulamaktadırlar. (Çeviren)

1105 Gazzî, *İtkân*, I, 410, h.nr. 1305.

1106 Bu manadaki bir hadis için bk. Müslim, *Tevbe* 10.

1107 Hâkim, *Müstedrek*, IV, 282, h.nr: 7646. Hâkim, bu hadisin isnadının sahih olduğunu belirtmiş ancak Zehebî, isnadındaki Hişâm b. Ziyâd’ın *metrûk* biri olduğunu ifade ederek bu değerlendirmeye itiraz etmiştir. (Çeviren)

1108 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, X, 222, h.nr: 10537.

1109 Harâitî, *Mesâviü’l-ahlâk*, s. 105, h.nr: 205; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, IX, 123, h.nr: 6367; Dîneverî, *Mücâlese*, VIII, 273, h.nr: 3542.

1110 Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 52-53, h.nr: 813.

1111 Harâitî, *Mesâviü’l-ahlâk*, s. 105, h.nr: 206.

Ebû Nuaym'da ve İbn Adiy'in *el-Kâmil*'inde Sehl b. Sa'd'dan merfu olarak gelen rivayetin lafzı şöyledir: **“Kim kardeşinin gıybetini yaptıktan sonra onun için bağışlanma dilerse bu, onun kefâreti olur.”**¹¹¹² Bu hadisin isnadında yer alan Süleyman b. Amr en-Nehaî **hadis uydurmakla suçlanmış** biridir.

Dârekutnî'de, içerisinde Hafs el-Eylî adında **zayıf bir ravinin** bulunduğu bir isnadla Câbir'den merfu olarak gelen hadis de şöyledir: **“Kim bir adamın gıybetini yapar sonra da onun için bağışlanma dilerse, yaptığı gıybet affedilir.”**¹¹¹³ Beyhakî de bunu Ebû Hureyre'den şu lafızla rivayet eder: **“Gıybet orucu yırtar, istiğfar ise o yırtığı yamar. Yarın sizden kim yamalı bir oruçla gelebiliyorsa bunu yapsın.”** Beyhakî bu hadisin hemen peşinden şöyle demiştir: “Bu hadis mevkûftur ve isnadı **zayıftır**.”¹¹¹⁴ İbnü'l-Mübârek'in de şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Bir adam bir adamı gıybet ettiği zaman, (gıybetini) ona haber vermesin, aksine onun için bağışlanma dilesin.”¹¹¹⁵ Mahbûb b. Musa'nın şöyle dediği nakledilmiştir: Ali b. Bekkâr'a önce gıybetini ettiğim sonra da buna pişman olduğum bir adamı sordum. Bana şöyle dedi: “Bunu ona bildirme ki kalbi sana kin ve nefret duymasın. Ancak onun için dua ve övgüde bulun. Bu sayede kötülüğü iyilikle silmiş olursun.”

Öte yandan Hâkim'in **sahih saydığı** ve Beyhakî'nin de “Öncekinden daha sahihtir” dediği¹¹¹⁶ bir hadis de Huzeyfe kanalıyla aktarılmaktadır. Huzeyfe şöyle der: Sadece aileme karşı ağzımı bozar, ağır bir dil kullandım. Bir gün Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e bu durumu sorunca bana şöyle buyurdu: **“İstiğfar konusunda sen neredesin Huzeyfe?! Zira ben her gün yüz defa Allah'a istiğfarda bulunuyorum.”**

Sehâvî de *Makâsîd*'da şöyle der:¹¹¹⁷ Bu hadis, benzeri bir lafızla Beyhakî'de Ebû Musa hadisi olarak yer almaktadır. Bütün bu rivayetlerin

1112 Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 254.

1113 Rivayetin uydurma olduğuna dair bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 119.

1114 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, V, 246, h.nr: 3371.

1115 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IX, 123, h.nr: 6367.

1116 Beyhakî'nin *Şuabu'l-îmân*'ına baktığımızda “önceki” diye kastettiği rivayetin, burada biraz önce geçmiş olan ve İbnü'l-Mübârek'in sözü olarak aktarılan cümle olduğunu tespit ettik. (Bk. Beyhakî, *a.g.e.*, IX, 124, h.nr: 6367, 6368) -Çeviren-

1117 Sehâvî, *Makâsîd*, III, 59.

toplama itibariyle bakıldığında bu hadis hakkında uydurma hükmünü verme ihtimali yoktur. Şu da bir gerçektir ki Ebû Hureyre'den merfu olarak nakledilen şu hadis, ondan daha sahihtir: **“Kim kardeşinin bir hakkını çiğ-nemişse, ondan helâllik istesin.”**¹¹¹⁸ Evet, İbn Sîrîn'den rivayet edildiğine göre, o, “Bir adam senin gıybetini yapmış, hakkını helâl eder misin?” diye sorulduğunda şu cevabı vermiştir: “Allah Teâlâ'nın haram kıldığı bir şeyi ben helâl kılamam!”

İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de şöyle demektedir: “Başlıktaki hadis **zayıf-tır**. Bunu destekleyici nitelikte benzer manadaki hadisler de **zayıftır**.”¹¹¹⁹

١٩٣٣ - كَفَى بِالذَّهْرِ وَاعِظًا وَبِالْمَوْتِ مُفَرِّقًا.

1933- Vâiz (öğüt verici) olarak zaman, ayırıcı olarak ölüm yeter!

Askerî'nin **zayıf bir ravi olan İbn Lehîa'nın** da içinde yer aldığı bir isnadla Enes'ten rivayet ettiği bir hadistir. Enes şöyle der: Bir adam, Pey-gamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e geldi ve “Fılanca komşum bana ezi-yet ediyor” dedi. Allah Rasûlü de **“Eziyetine sabret ve sen de ona eziyet etmekten uzak dur!”** buyurdu. Çok geçmeden aynı adam tekrar geldi ve “Ey Allah'ın Rasûlü! O komşum öldü” dedi. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de bu sözü zikretti.¹¹²⁰

Öte yandan Taberânî, Beyhakî, Kuzâî ve yine Askerî'nin Ammâr b. Yâsir kanalıyla rivayet ettikleri merfu hadisin lafzı da şöyledir: **“Vâiz ola-rak ölüm yeter, zenginlik olarak yakîn (derin ve kesin iman) yeter ve meş-guliyet olarak ibadet yeter!”**¹¹²¹ Keza İbn Ebi'd-Dünyâ'nın **mürsel** olarak aktardığı bir hadis de şöyledir: **“Ayırıcı olarak ölüm yeter.”** Taberânî ve Beyhakî'nin **zayıf bir isnadla** Ammâr b. Yâsir'den merfu olarak aktardık-ları bir hadis de şudur: **“Vâiz olarak ölüm yeter.”** Bu söz, Fudayl b. İyâz'ın sözü olarak meşhurdur. Beyhakî *Zühd* adlı eserinde böyle söyler.¹¹²² (Son

1118 Buhârî, Rikâk 48; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 377, h.nr: 9615.

1119 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 121.

1120 Hâris b. Ebî Üsâme, *Müsned*, II, 854, h.nr: 908; İbnü's-Sünnî, *Amelü'l-ıyevm ve'l-leyle*, s. 511, h.nr: 560.

1121 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 302, h.nr: 1410; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 136, h.nr: 10072.

1122 Beyhakî, *ez-Zühdu'l-kebîr*, s. 215, h.nr: 548.

olarak) Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh'*ın yüzüğünün nakşı ise “Vâiz olarak ölüm yeter ey Ömer” şeklindedir.

١٩٣٤ - كَفَى بِالْمَرْءِ إِثْمًا أَنْ يَضَيِّعَ مَنْ يَقُوتُ.

1934- Geçimini sağlamakla yükümlü olduklarını ihmâl etmek, insana günah olarak yeter.

Asl'ın sahibi Sehâvî bu hadisi *Sahîh-i Müslim*'e dayandırmaktadır.¹¹²³ İbnü'd-Deyba' ise *Temyîz*'de buna itiraz etmekte ve şöyle demektedir:¹¹²⁴ “*Sahîh-i Müslim*’de geçen hadisin lafzı şudur: ‘**Sahibi olduğu kimselerin azık ihtiyacını vermemek, insana günah olarak yeter.**’¹¹²⁵ Başlıktaki hadisin lafzını ise Nesâî ve Ebû Dâvûd **sahih bir isnadla** rivayet etmişlerdir.”¹¹²⁶

Ben de (Aclûnî) derim ki: Bu manada dillerde meşhur olan lafız “**Bakmakla yükümlü olduğu kimseleri ihmâl etmek, insana günah olarak yeter**” şeklindedir. Hatta bu lafız Necmüddîn el-Gazzî’de geçtiği üzere Hâkim’in rivayetidir.¹¹²⁷

١٩٣٥ - كَفَى بِالشَّيْبِ وَاعِظًا.

1935- Saçın sakalın ağarması vâiz olarak yeter!

Deylemî’nin İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹¹²⁸ Nitekim Allah Teâlâ’nın şu beyanı da buna işaret etmektedir: “**Size düşünüp öğüt alabilecek kimsenin öğüt alabileceği kadar bir ömür vermedik mi? Üstelik size uyarıcı da gelmişti!**”¹¹²⁹ Ne güzel söylemişler:

“İslâm ve saç sakalın ağarması

Kişiyi engelleyici olarak yeter!”¹¹³⁰

1123 Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 64, h.nr: 815.

1124 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 121.

1125 Müslim, *Zekât* 40.

1126 Ebû Dâvûd, *Zekât* 45

1127 Hâkim, *Müstedrek*, IV, 545, h.nr: 8526.

1128 Deylemî, *Firdevs*, III, 290, h.nr: 4869.

1129 Fâtır 35/37.

1130 Bir rivayette Allah Rasûlü’nün bir şaire ait olan bu beyiti kullandığı belirtilmektedir. (Bk. Dîneverî, *Mücâlese*, IV, 216, h.nr: 1373) -Çeviren-

١٩٣٦ - كَفَى بِالْمَرْءِ كَذِبًا أَنْ يُحَدِّثَ بِكُلِّ مَا سَمِعَ.

1936- Duyduğu her şeyi aktarması insana yalan olarak yeter.

Müslim, bu hadisi *Sahîh*'inin mukaddimesinde Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet etmektedir. Ömer *radıyallahu anh*'dan gelen rivayetin lafzı ise şöyledir: “*يحب المرء من الكذب أن يحدث بكل ما سمع*”/Duyduğu her şeyi aktarması, kişiye yalan adına yeterli gelir.”¹¹³¹ Kuzâî de bunu Ebû Ümâme'den merfu olarak şu lafızla nakletmektedir: “*كفى بالمرء من الكذب أن يحدث بكل ما سمع*”/Duyduğu her şeyi aktarması kişiye yalan adına kâfidir.”¹¹³²

Öte yandan Askerî de Ebû Ümâme'den ilgili hadisi bu lafızla nakleder ve şöyle bir ziyadede bulunur: “*“Hiçbir şey bırakmadan bütün hakkımı alacağım’ demesi kişiye ihtiraslı cimrilik ve tamahkârlık olarak yeter.”* Bu manadaki bir rivayeti yine Askerî, Asmaî'den rivayet etmektedir: Bir bedevi bir topluluğa gelerek “*Hakkınızı almayı mı yoksa hakkınızı almaktan daha hayırlı olanı mı tercih edersiniz?*” diye sordu. Onlar “Haktan daha hayırlısı da ne oluyor?” dediler. Bunun üzerine bedevî şöyle dedi: “*Fazladan lütfedip vermek ve görmezlikten gelmek, hakkın tamamını almaktan daha hayırlıdır.”*

Ayrıca Asmaî der ki: Araplar şöyle derler: “Tam da olsa, eksik de olsa, hakkını usul ve edep dairesinde al.” Daha sonra Asmaî sözlerine şöyle devam eder: Bunun peşinden amcam bana şu beyitleri okudu:

“Eğer bilmiyorsan sor bakalım benim kavmime,

Zira beni en iyi tanıyan kimseler olarak kavmim yeterlidir!

(Sor bakalım) ben, onların üzerindeki en temel haklarımı ödemekte zorlandıklarında,

Hakkımı bağışlıyor ve ileri gelenler başta olmak üzere herkesin gönlünü kazanabiliyor muyum acaba?”

Hatta **hasen bir isnadla** Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet edilen bir hadiste şöyle buyurulmaktadır: “*Tam da olsa, eksik de olsa, hakkını*

1131 Müslim, Mukaddime 4, 5; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 305, h.nr: 884.

1132 Hâkim, *Müstedrek*, II, 25, h.nr: 2196; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 304, h.nr: 1415; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 60, h.nr: 4643.

usul ve edep dairesinde al."¹¹³³ Enes'ten de bunun aynısı rivayet edilmiştir. Hadisin baş tarafı ise şöyledir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* birinden alacağını ısrarlı bir şekilde isteyen bir adama rastgelince ona bu sözü söylemiştir. Bu hadisi Askerî, Tirmizî, İbn Mâce ve İbn Hibbân'ın yanı sıra Hâkim de **sahih** saymak suretiyle İbn Ömer ve Âişe *radiyallahu anhümâ*'dan şu lafızla rivayet etmişlerdir: **"Kim bir hak talep edecekse, onu tam da olsa, eksik de olsa, usul ve edep dairesinde talep etsin."**¹¹³⁴

۱۹۳۷ - كَفَى بِالْمَرْءِ نُصْرَةً أَنْ يَرَى عَدُوَّهُ يَعْصِي اللَّهَ.

1937- İnsanın, düşmanını Allah'a isyan eder vaziyette görmesi ona yardım ve destek olarak yeter.

Suyûtî şöyle demiştir: "Harâitü'nin *Mekârimu'l*-ahlâk isimli eserinde de rivayet ettiği üzere bu söz, Ca'fer el-Ahmer'in sözlerindendir."¹¹³⁵

۱۹۳۸ - كَفَى بِالْمَرْءِ نُصْرًا أَنْ يَنْظُرَ إِلَى عَدُوِّهِ فِي مَعَاصِي اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ.

1938- İnsanın, Allah azze ve celle'ye isyan hâlindeki düşmanına bakması ona yardım olarak yeter.

Deylemî *Müsnedü'l-Firdevs*'te bunu Ali b. Ebî Talib *radiyallahu anh*'dan rivayet etmektedir.¹¹³⁶

۱۹۳۹ - كَفَى بِالْمَرْءِ إِثْمًا أَنْ يَسَارَ إِلَيْهِ بِالْأَصَابِعِ.

1939- İnsanın parmakla gösterilmesi ona günah olarak yeter.

1133 Bu hadis daha önce 1199 no'lu rivayet olarak geçmişti.

1134 İbn Mâce, Sadakât 15; Bezzâr, *Müsned*, XII, 247, h.nr: 5994; İbn Hibbân, *Sahih*, XI, 474, h.nr: 5080; Hâkim, *Müstedrek*, II, 38, h.nr: 2238, 2239. Hâkim, bu hadisin Buharî'nin şartına göre sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona bu hususta muvafakat etmiştir. Ayrıca hadisin *hasen-sahih* olduğuna dair bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 526, h.nr: 8; Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, III, 66, h.nr: 854. (Çeviren)

1135 Harâitü, *Mekârimü'l-ahlâk*, s. 130, h.nr: 373; Suyûtî, *Dürer*, s. 166, h.nr: 341.

1136 Deylemî, *Firdevs*, III, 283, h.nr: 4865. Hadisin isnadsız bir şekilde aktarıldığına dair bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 5; a.mlf. *Teyisr*, II, 208. Isnadsız bir rivayet de hadis ilminin teknik standartları itibarıyla muteber sayılamaz. (Çeviren)

Beyhakî bu hadisi İmrân b. Husayn'dan şu ziyade ile rivayet etmektedir: “(İnsanın parmakla gösterilecek ölçüde seçkin ve şöhretli oluşu) hayır yolunda olsa bile bu -Allah’ın rahmetiyle bağışladığı kimseler haricinde- herkes için küçük düşürücü bir şeydir. Eğer şer içinse o zaman bu durum zaten şerdir.” Ancak bunun isnadında da **zayıf biri** vardır.¹¹³⁷

١٩٤٠ - كَفَى بِالْمَرْءِ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يُشَارَ إِلَيْهِ بِالْأَصَابِعِ.

1940- İnsanın parmakla gösterilmesi ona kötülük olarak yeter.

Hafız İbn Hacer, *Müsnedü'l-Firdevs*'in hadislerinin tahricinde şöyle der: “Deylemî bu hadisi İbn Ömer ve Enes’e dayanan isnadıyla vermiştir. Ebû Nuaym da bunu *Hilye*’de İmrân b. Husayn hadisi olarak başka bir lafızla nakletmiştir.”¹¹³⁸

١٩٤١ - كُفَّ عَنِ الشَّرِّ يَكْفُ الشُّرُّ عَنْكَ.

1941- Sen kötülük etme ki sana da kötülük edilmesin.

Aliyyü'l-Kârî “Bunun bir aslı bilinmemektedir” demiştir.¹¹³⁹ Sehâvî ise *Makâsîd*’da şunları söylemektedir:¹¹⁴⁰ Merfu hadisler arasında yer almamaktadır. Ancak Dîneverî’nin *el-Mücâlese* isimli eserinde Abdullah b. Ca’fer er-Rakkî’nin şöyle dediği rivayet edilmektedir: Bir muhbir, bir adamı İskender’e ihbar edince İskender “Senin o kişi hakkında söylediklerini doğru kabul etmemiz için, onun da senin hakkında söylediklerini doğru

1137 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, XVIII, 228, h.nr: 567; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, IX, 226, h.nr: 6582. Beyhakî, isnadındaki Kesîr b. Mervân’ın hadis rivayetinde kuvvetli biri olmadığını belirtmektedir. Ayrıca bk. Ukaylî, *ed-Duâfâ*, IV, 7, ravi nr: 1559; İbnü’l-Cevzî, *el-İlelû’l-mütenâhiye*, II, 340, h.nr: 1380; Heysemî, *Mecma’*, X, 297, h.nr: 18132. (Çeviren)

1138 Tirmizî, *Kıyamet* 21; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-’evsat*, VII, 72, h.nr: 6890; a.mlf. *el-Mu’cemu’l-kebîr*, XVIII, 210, h.nr: 518; Ebû Nuaym, *Hilye*, V, 247. Ebû Hureyre, İmrân b. Husayn, Enes ve İbn Ömer kanalıyla gelen rivayetlerin **zayıf** olduğuna dair bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1183, h.nr: 1; Heysemî, *Mecma’*, X, 296, h.nr: 18131; Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, III, 196; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, IV, 166, h.nr: 1670. (Çeviren)

1139 Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 266, h.nr: 341.

1140 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 70-71, h.nr: 817.

Kabul etmemizi ister misin?" diye sorar. Adam "Hayır" cevabını verir. Bunun üzerine İskender de bu sözü söyler.¹¹⁴¹

Öte yandan İbn Ebi'd-Dünyâ bu hadisi Ebû Zer'den şu lafızla rivayet eder: **"Şerrini insanlardan uzak tut. Zira bu, kendi kendine verdiği bir sadakadır."**¹¹⁴² Necmüddîn el-Gazzî de şunları söylemektedir:¹¹⁴³ Bu manada Dârekutnî ve Hatûb'in Ebû Hureyre'den; Taberânî'nin de Ebu'd-Derdâ'dan naklettiği rivayet şöyledir: **"İlim ancak öğrenmekle; hilm (yumuşak huyluluk) da ancak halim-selim davranmakla olur. Hayrı arayan kimseye hayır bahşedilir. Şerden korunmaya çalışan kimse de ondan esirgenir..."**¹¹⁴⁴

۱۹۴۲ - کُلُّ آتٍ قَرِيبٌ

1942- Her gelecek yakındır.

İbn Merdûye'nin İbn Mes'ûd'dan hem merfu hem de mevkuf olarak rivayet ettiği bir hadis olup lafzı şöyledir: **"Dikkat edin! Üzerinizden uzun bir zaman geçip de kalpleriniz katılaşmasın. Dikkat edin! Gelecek olan her şey yakındır. Dikkatli olun! Uzak olan ise gelmeyecek olandır."**¹¹⁴⁵

Beyhakî'nin *el-Esmâ ve's-sıfât*'ında İbn Şihâb'dan **mürsel** olarak gelen bir hadiste de Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'in, hutbesinde şöyle dediği rivayet edilmektedir: **"Gelecek olan her şey yakındır; gelecek olanın uzaklığı söz konusu değildir. Allah, herhangi birinin acelesinden dolayı acele etmeyeceği gibi, herhangi bir kimsenin emrinden dolayı da (yapacağını) geciktirmez. Zira (aslolan) Allah'ın dilediğidir, insanların dilediği değil! Allah bir şeyi murad eder, insanlar da bir şeyleri murad ederler; ancak -insanların hoşuna gitmese de- Allah'ın dilediği olur. Allah'ın yakınlaştırdığını uzaklaştıracak, uzaklaştırdığını da yakınlaştıracak yoktur. Allah'ın izni olmadan hiçbir şey gerçekleşmez."**¹¹⁴⁶

1141 Dîneverî, *Mücâlese*, III, 514, h.nr: 1126.

1142 Müslim, *Îmân* 136.

1143 Gazzî, *İtkân*, I, 413, h.nr: 1312.

1144 Bu hadis daha önce 652 no'lu rivayette geçmiş ve isnadında Muhammed b. el-Hasen el-Hemedânî adında yalancı bir ravi bulunduğu belirtilmişti.

1145 İbn Mâce, *Mukaddime* 7; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VIII, 31, h.nr: 7871.

1146 Beyhakî, *el-Esmâ ve's-sıfât*, I, 424, h.nr: 346. İbn Mes'ûd kanalıyla mevkuf ve

Bu hadisi Sehâvî *Makâsîd*'da, Zeyd el-Cühenî'den gelen bir rivayet olarak Kuzâî'ye dayandırmaktadır. Zeyd "Ben bu hutbeyi bizzat Rasûlullah *sal-lallahu aleyhi ve sellem*'in ağzından aldım" diyerek rivayeti zikretmekte ve içinde şu ifade yer almaktadır: "**Gelecek olan her şey yakındır.**"¹¹⁴⁷

١٩٤٣ - الْكَلَامُ صِفَةُ الْمُتَكَلِّمِ.

1943- Söz, onu söyleyenin sıfatıdır.

Sehâvî *Makâsîd*'da şunları söylemektedir: "Bu söz mutlak manada (istisnasız) değildir. Çünkü bazen kişi, kendisinin bir sıfatı olmadığı hâlde başkasına, sahibi olduğu çirkin bir vasıftan dolayı eziyet verecek ve onu ayıplayacak tarzda hitap edebilmektedir. Yahut bizatihi kendisi hafızlık ve benzeri vasıflara sahip olmadığı hâlde başkalarını bu sıfatlarla niteleyebilmektedir. Zira ilgili hitap ve kelamın, çirkin olanı yerme ve güzel olanı övmeye gibi bir niyetle söylenmiş olması ihtimali vardır. Buna benzer bir söz de şöyledir: "Her kap, içindekini taşırır."¹¹⁴⁸ Ben de (Aclûnî) derim ki: Meşhur olan ifade şudur: "Her kap, içindekini sızdırır."

١٩٤٤ - الْكَلَامُ عَلَى الْمَائِدَةِ.

1944- Sofrada konuşmak.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demektedir: Bu konuda olumlu veya olumsuz herhangi bir şey bilmiyorum. Evet, yemek yeme âdâbının öğretimine ilişkin birtakım hadisler gelmiştir. Mesela; besmele çekme, kendi önünden yemek yeme, ayrıca taze hurma ve benzeri çeşitli meyvelerden oluşan bir tabakta meyvelerin elle yoklanması adabının öğretilmesi esnasında ve ken-

merfu olarak nakledilen rivayetlerin bazı tarikleri tenkit edilmiş olsa bile (bk. Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, I, 9, h.nr: 17; Heysemî, *Mecma'*, II, 189, h.nr: 3153), Dârekutnî, İbn Mes'ûd'un kendi sözü (mevkuf) olarak gelen rivayetin daha doğru olduğunu belirtir. (Bk. Dârekutnî, *İlel*, V, 323, h.nr: 916) "**Her gelecek yakındır**" sözünün Ebû Hureyre'den güvenilir raviler kanalıyla merfu olarak rivayet edildiği bir tarik de vardır. (Bk. Heysemî, *Keşfü'l-estâr*, IV, 143, h.nr: 3396; Heysemî, *Mecma'*, VII, 349, h.nr: 12543) -Çeviren-

1147 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 148, h.nr: 202; Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 105-107, h.nr: 838

1148 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 71-72, h.nr: 818. "Söz, onu söyleyenin sıfatıdır" sözünün bir hadis olmadığına ve bir aslının bulunmadığına dair bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 266, h.nr: 342; İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 121.

di hurmasını yemeyen birinin önüne hurma çekirdeklerinin atılması gibi durumlarda belki de bir konuşma cereyan edebilir. Hatta belki de misafirin kendini yalnız hissetmemesi için onunla muhabbet edilmesi ve özellikle çekinmeden yemek yemesini sağlamak için sözlü teşvikte bulunulması gibi hususları da bu kapsama dahil etmek mümkündür. Ancak bu noktada yemek sırasında selam vermenin müstehap olmamasının gerekçesi olarak, yemek yiyen kişinin selama karşılık vermekle meşgul olurken ilgisinin dağılması ihtimalinden söz edilmiştir. Öte yandan Hâkim'in *Menâkıbu's-Şâfiî* adlı eserinin sonunda Şâfiî'nin şu sözü yer almaktadır: "Yemekteki edeplerden biri de az konuşmaktır." *Makâsıd*'ın sözleri burada sona erdi.¹¹⁴⁹

Şu kadar var ki (Sehâvî'nin) "önüne hurma çekirdeklerinin atılması gibi..." sözü hoş değildir. Buraya yakışan söz, "önüne hurma çekirdeklerinin atılmaması gibi..." şeklinde olmalıydı.¹¹⁵⁰ Bu hususu iyi anlamalısın.!

١٩٤٥ - كُلُّكُمْ حَارِثٌ وَكُلُّكُمْ هَمَامٌ.

1945- Hepiniz "Hâris" ve hepiniz "Hemmâm"sınız.

İbnü'd-Deyba' Temyîz'de şöyle demektedir:¹¹⁵¹ Hadis değildir. Buna yakın rivayetlerden biri ise şöyledir: "***En doğru (ismiyle müsemma sayılan) isimler Hemmâm ve Hâris'tir.***"¹¹⁵²

Necmüddîn el-Gazzî de *Makâsıd*'a uyarak şunları söyler:¹¹⁵³ Harîrî bunu *Makâmât*'ının (her bir makâmesinin) başında zikreder ve onu makâmenin ravisi (anlatıcısı) olarak sunar.¹¹⁵⁴ Buhârî'nin *el-Edebü'l-müfred*'inde ge-

1149 Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 72-74, h.nr: 819.

1150 Aslında Sehâvî burada sadece yenilen hurmaların çekirdeklerinin başkasının önüne atılması durumunda bir konuşmanın cereyan edebileceğinden söz etmekte ve bunu da yemekte konuşmanın bir sakıncasının olmadığına ilişkin bir delil olarak kullanmaktadır. Sehâvî, böylesi bir tutumun doğruluğunu savunmadığı için Aclûnî'nin, onun ilgili cümlesini bu şekilde düzeltmeye kalkışması kanaatimizce isabetli değildir. Kaldı ki çekirdekleri başkasının önüne atmanın yanlışlığına dair bir hadis ve yorumu için bk. Müslim, Eşribe 146; Kurtubî, *el-Müfhim limâ eşkele min Telhîsi Kitâbi Müslim*, thk. M. Dib Misto vdğr., Beyrut 1996, V, 317. (Çeviren)

1151 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 121.

1152 Bu rivayet ve hakkındaki değerlendirme daha önce 119 no'lu hadis olarak geçmişti.

1153 Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 74, h.nr: 820; Gazzî, *İtkân*, I, 413-414, h.nr: 1313.

1154 el-Makâmât: Harîrî'nin (ö. 516/1122) Arap edebiyatında makâme türünde yazdığı

çen, Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin de sahâbîliği söz konusu olan Ebû Vehb el-Cüşemî'den naklettikleri hadis ise şöyledir: **“Peygamberlerin isimlerini kendinize isim olarak kullanın. Allah’a en sevimli gelen isimler, Abdullah ve Abdurrahmân; en doğru (ismiyle müsemma sayılan) isimler de Hâris ve Hemmâm, en çirkinleri de Harb ve Murra’dır.”**¹¹⁵⁵

Münzirî ise şunları söylemektedir: “Hâris ve Hemmâm’ın en doğru isimler olmasının sebebi Hâris’in ‘kazanç elde eden kimse;’ Hemmâm’ın da ‘bir şeye tekrar tekrar azmedip kalkışan’ anlamında olmasıdır. Her insanda da bu iki özellik mutlaka vardır.”¹¹⁵⁶ *Vallahu a’lem.*

۱۹۴۶ - كُتِبَ لَكُمْ رَاعٍ وَكُتِبَ لَكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ.

1946- Hepiniz çobansınız ve hepiniz güttüğünüz sürüden sorumlusunuz.

Bu hadisi Buhârî, Müslim ve başkaları İbn Ömer kanalıyla merfu olarak rivayet etmişlerdir.¹¹⁵⁷

eserdir. Makâmeler kısa hikâye tarzına uyularak giriş, gelişme ve sonuç diye nitelendirilebilecek üç bölümden oluşur. Müellifine izâfetle *Makâmâtü'l-Harîrî* diye anılan bu eserde, toplumdaki çelişki ve çarpıklıklara dikkat çekmek maksadıyla hayalî kahraman Ebû Zeyd es-Serûcî'nin maceraları Hâris b. Hemmâm'ın dilinden akıcı bir üslûpla anlatılmıştır. Ravi olarak tanıtılan Hâris b. Hemmâm dünyayı dolaşan bir bilge, eserin kahramanı rolündeki Ebû Zeyd es-Serûcî ise dilenci kılığında kurnaz ve düzenbaz bir kişidir; güzel konuşarak insanları etkiler, amacına ulaşmak için her türlü yalanı söyler ve her hileye başvurur. Gittiği yerlerde Hâris b. Hemmâm ile karşılaşır, Hâris onu söylediği yalanlardan ve çevirdiği dolaplardan dolayı ayıplar, o da Hâris'ten kendisini bağışlamasını ister. Harîrî bu iki kişiyi karşıt davranışların birer simgesi olarak seçmiş, okuyucuya içinde yaşadığı toplumun iç yüzünü anlatmak istemiştir. Bu bakımdan eser devrinin içtimaî, siyasî, iktisadî ve fikrî durumunu belirttiği için büyük bir değer taşımaktadır. (Geniş bilgi için bk. Hulûsî Kılıç, “el-Makâmât,” *DİA*, XXVII, 414-415) -Çeviren-

1155 Bu rivayet daha önce 979 no'lu hadis olarak geçmişti.

1156 Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 48, h.nr: 3030.

1157 Buhârî, Cum'a 11, İstikrâz 20, İtk 17, 19, Vesâyâ 9, Nikâh 81, 90, Ahkâm 1; Müslim, İmâre 20; Ebû Dâvûd, İmâre 1, 13; Tirmizî, Cihâd 27.

۱۹۴۷ - الْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَدَقَةٌ.

1947- Güzel söz sadakadır.

Ahmed b. Hanbel, Ebu's-Şeyh, Kuzâî ve başkalarının Ebû Hureyre yoluyla merfu olarak rivayet ettikleri bu hadis, İbn Huzeyme ve İbn Hibbân'ın **sahih** saydıkları (uzunca bir) hadisin bir kısmıdır.¹¹⁵⁸

۱۹۴۸ - كُلُّوا الْبَاذِنَجَانَ فَإِنَّهُ دَوَاءٌ لَا دَاءَ فِيهِ.

1948- Patlıcan yiyin. Zira o, içinde hastalık barındırmayan bir dedir.

Patlıcanla ilgili hadislerin uydurma olduğuna dair açıklama daha önce geçmişti. Ayrıca ben bu rivayeti, bu lafızla hiçbir kitapta göremedim. Sadece meçhul bir risalenin yazarının bunu, hiçbir (muteber) kaynağa dayandırmaksızın ve isnad da zikretmeksizin Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayetle zikrettiğine şahit oldum. Bu konudaki ayrıntılı açıklamalar daha önce patlıcanla ilgili rivayette yer almış ve orada bu konuya dair hadislerin uydurma olduğu belirtilmişti. Oraya bakabilirsin.¹¹⁵⁹

۱۹۴۹ - كُلُّوا الزَّيْبَ، فَإِنَّهُ يَنْشِفُ الْمِرَّةَ، وَيَذْهَبُ الْبَلْغَمُ، وَيَشُدُّ الْعَصَبَ، وَيُحَسِّنُ الْخَلْقَ، وَهُوَ يَطْيِبُ النَّفْسَ، وَيَذْهَبُ الْهَمُّ وَالْغَبَاوَةُ.

1949- Kuru üzüm yiyin. Çünkü o, safrayı kurutur, balgamı giderir, sinir sistemini güçlendirir, nefeste hoş ve güzel bir koku bırakır, gönüle huzur verir; dert, tasa, cehalet ve ahmaklığı yok eder.

Bunu sadece meçhul bir risalede Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e dayandırılan merfu bir rivayet olarak görebildim.¹¹⁶⁰ O rivayette geçtiğine göre Temîm ed-Dârî, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e

1158 Buhârî, Edeb 34, Cihâd 128, Müslim, Zekât 56; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 512, h.nr: 8183; İbn Huzeyme, *Sahîh*, II, 374-375, h.nr: 1493, 1494; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 219, h.nr: 472; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 89, h.nr: 93.

1159 Bk. 874 no'lu rivayet.

1160 Küçük lafız farklarıyla, aynı manada bir rivayet Hz. Ali kanalıyla merfu olarak şu kaynaktan geçmektedir: Ebû Nuaym, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, I, 379, h.nr: 319. Suyûtî, bu rivayetin zayıf olduğuna işaret etmektedir. (Bk. San'ânî, *Tenvîr*, VII, 293) -Çeviren-

bir tabak kuru üzüm hediye eder. Tabak Allah Rasûlü'nün önüne konulunca, o da ashabına hitaben şöyle buyurur: **“Allah'ın adıyla yiye. Kuru üzüm ne güzel bir yiyecektir! Öfkeyi dindirir, sinir sistemini güçlendirir, ten rengini saf ve berrak hâle getirir ve hastalığı giderir.”**¹¹⁶¹ Aynı risalede Ali radiyallahu anh'ın şöyle dediği de zikredilmiştir: **“Kim yirmi bir tane kırmızı kuru üzüm yerse, bedeninde rahatsız olacağı hiçbir şey görmez.”**¹¹⁶² (Meçhul risaleden aktardığımız malumat) burada sona erdi. Bu rivayetdeki **uydurma** alametleri çok açıktır. (Bu konuyla ilgili kaynaklara) bakılmalıdır.

١٩٥٠ - كُلُوا الْعِنَبَ حَبَّةً حَبَّةً فَإِنَّهُ أَهْنَأُ وَأَمْرَأُ.

1950- Üzümü tane tane yiye. Zira bu (şekilde yenilen üzüm), daha kolay sindirilir ve afiyet açısından daha iyidir.

Deylemî'nin Ali radiyallahu anh kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁶³

١٩٥١ - كُلُوا الثُّومَ وَتَدَاوُوا بِهِ ؛ فَإِنَّ فِيهِ شِفَاءً مِنْ سَبْعِينَ دَاءً - الحديث.

1951- Sarımsak yiye ve onunla tedavi olun. Çünkü onda yetmiş derde deva vardır...

Bu hadisi Ebû Nuaym, Ali radiyallahu anh yoluyla rivayet etmektedir.¹¹⁶⁴ *el-Câmiu's-sağîr*'de geçen lafzı ise şöyledir: **“Sarımsağı çiğ olarak yiye. Ben melekle görüşüp konuşmasaydım mutlaka onu yerdim.”** Bunu

1161 Bu rivayetin kaynağı için bk. Ebû Nuaym, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, I, 378, 412 h.nr: 318, 371; İbn Asâkir, *Târîhu Dımeşk*, XXI, 60; Deylemî, *Firdevs*, IV, 265, h.nr: 6779. İlgili kaynaklarda sahâbî ravisi Ebû Hind ed-Dârî olarak kaydedilen bu rivayetin zayıf (bk. İbn Hibbân, *Mecrûhîn*, I, 327, ravi nr: 407; İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, II, 169, h.nr: 1091) hatta *uydurma* olduğu (bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, II, 2-3, h.nr: 504) belirtilmektedir.

1162 Bk. Ebû Nuaym, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, II, 721, h.nr: 813. İsnadındaki İsa b. Eş'as'ın *meçhul*; Cüveybir isimli ravinin ise *metrûk* olduğuna dair bk. Zehebî, *el-Muğnî*, I, 138, II, 496, ravi nr: 1208, 4787; Suyûtî, *el-Câmiu'l-kebîr*, XVIII, 200, h.nr: 1945. (Çeviren)

1163 Deylemî, *Firdevs*, III, 243, h.nr: 4715. Rivayetin *uydurma* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Suyûtî, *Ziyâdât*, II, 550, h.nr: 662; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, II, 262, h.nr: 108; Fettenî, *Tezkiratü'l-mevzûât*, s. 152. (Çeviren)

1164 Deylemî, *Firdevs*, III, 245, h.nr: 4721.

da Ebû Nuaym'ın yanı sıra Ebû Bekir (eş-Şâfiî) de *el-Gaylâniyyât* adlı eserinde yine Ali *radıyallahu anh*'dan rivayet etmektedir.¹¹⁶⁵

۱۹۵۲ - كُلُوا الْخَسَّ فَإِنَّهُ يَهْضِمُ الطَّعَامَ - الحديث.

1952- Marul yiyin. Çünkü o yemeği hazmettirir...

Deylemî'nin Ali *radıyallahu anh* kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁶⁶

۱۹۵۳ - كُلُوا الْيَقْطِينَ - الحديث.

1953- Kabak yiyin...

Bu hadiste ayrıca Yunus *aleyhisselâm*'dan söz edilmekte¹¹⁶⁷ ve devamında şöyle denilmektedir: **“Biriniz yaptığı et suyuna bolca kabak kat-sın. Çünkü kabak, akli artırır.”** Hadisi Deylemî, Hasen b. Ali *radıyallahu anh* kanalıyla rivayet etmektedir.¹¹⁶⁸

۱۹۵۴ - كُلُوا التَّبَقَ ، فَلَوْ قُلْتُ إِنَّ فَاكِيهَةً نَزَلَتْ مِنَ الْجَنَّةِ لَقُلْتُ هَذَا - الحديث.

1954- Arabistan kirazı yiyin. Eğer bir meyvenin cennetten indiğini söyleyecek olsaydım, “Bu meyvedir” derdim.

Deylemî'nin Ebû Zer kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁶⁹

1165 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 41. Münâvî, bu rivayetin isnadının zayıf olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

1166 Deylemî, *Firdevs*, III, 244, h.nr: 4717. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu rivayet Deylemî'nin tek kaldığı (teferrüd ettiği) rivayetlerden biridir. Dolayısıyla Aclûnî'nin eserin girişinde de belirttiği üzere zayıf kategorisinde yer almaktadır. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

1167 Hadisin devamında Hz. Yunus'la ilgili olarak **“Biz onu hasta bir hâlde ağaçsız, çıplak bir yere attık ve üstüne (güneşten korunması için) kabak cinsinden bir ağaç bitirdik”** (Sâffât 37/145-146) âyetlerine işaret eden şu cümle yer almaktadır: **“Eğer ondan daha elverişli/hafif bir ağaç olsaydı, Allah mutlaka Yunus'un üzerine onu bitirirdi...”** (Çeviren)

1168 Deylemî, *Firdevs*, III, 244, h.nr: 4719. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu rivayet de bir önceki gibi Deylemî'nin tek kaldığı rivayetlerden biridir. (Çeviren)

1169 Araştırdığımız kadarıyla Ebû Zer, Ebû Hureyre ve Ebu'd-Derdâ'dan gelen bir rivayet olarak bu hadiste, **“Arabistan kirazı yiyin”** ifadesi yerine **“İncir yiyin...”** lafzı yer almaktadır. Bk. Ebû Nuaym, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, II, 485-486, h.nr: 467-

١٩٥٥ - كُلُوا الزَّيْتَ وَادِّهْتُوا بِهِ فَإِنَّهُ مُبَارَكٌ.

1955- Zeytinyağı yiyin ve onu (bedeninize) sürünün. Zira o, mübarektir.

Ahmed b. Hanbel, Tirmizî ve İbn Mâce'nin Ömer *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹¹⁷⁰ Bu konuda daha başkalarından da hadis gelmiştir.¹¹⁷¹ Nitekim bunlardan biri de *el-Câmiu's-sağîr*'de geçtiğine göre İbn Mâce ve Hâkim'in Ebû Hureyre'den şu lafızla rivayet ettikleri hadistir: **"Zeytinyağı yiyin ve onu (bedeninize) sürünün. Çünkü o, mübarek bir ağaçtandır."**¹¹⁷² Bir diğer hadis de şöyledir: **"Zeytinyağı yiyin ve onu (bedeninize) sürünün. Çünkü onda, aralarında cüzzamın da yer aldığı yetmiş hastalığın şifası vardır..."** Ebû Nuaym da bunu *et-Tıbb*'da Ebû Hureyre'den rivayet etmektedir.¹¹⁷³

١٩٥٦ - كُلْ مَا شِئْتَ وَالْبَسْ مَا شِئْتَ، مَا أَخْطَأْتُكَ خَضَلَانِ: سَرَفٌ وَمَخِيلَةٌ.

1956- İsraf ve kibir gibi iki huyu edinmediğin müddetçe dilediğini ye, dilediğini giy.

468; Deylemî, *Firdevs*, III, 243, h.nr: 4716; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 43. İbn Kayyım el-Cevziyye, isnadsız bir şekilde Ebu'd-Derdâ'dan naklettiği rivayetle ilgili olarak "sübûtunda şüphe ve tereddüt vardır" demektedir. (Bk. İbn Kayyım, *Zâdü'l-meâd*, IV, 268; a.mlf., *et-Tıbbu'n-Nebevî*, s. 219) Ayrıca diğer rivayetlerin de zayıf olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, I, 306-307, h.nr: 165. (Çeviren)

1170 Tirmizî, *Et'ime* 43.

1171 Ebû Esîd el-Ensârî kanalıyla: Tirmizî, *Et'ime* 43; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 449, h.nr: 16054; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 244, h.nr: 6669; Hâkim, *Müstedrek*, II, 432, h.nr: 3504.

1172 İbn Mâce, *Et'ime* 34; Hâkim, *Müstedrek*, II, 432, h.nr: 3505. Farklı sahâbîler kanalıyla gelen bu hadisin isnadlarıyla ilgili çeşitli tenkitler bulunmakla birlikte rivayet ve tariklerin toplamı itibarıyla en azından *hasen li-gayrihi* seviyesine ulaşabileceğine dair bir mütalaa için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, I, 724-727, h.nr: 379; Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 114-119, h.nr: 842, muhakkik Hâşimî'nin tahrir notları. (Çeviren)

1173 Ebû Nuaym, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, II, 635, h.nr: 684. Bu lafızla gelen rivayetin zayıf hatta *münker* olduğuna dair bk. Münâvî, *Teyisîr*, II, 221; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, II, 7-8, h.nr: 512.

Beyzâvî ve başkalarının dediği gibi bu söz İbn Abbâs'a aittir.¹¹⁷⁴ Hafâcî de Beyzâvî'nin *Tefsîr*'ine yazdığı haşiyesinde şöyle demektedir: “Bu, İbn Ebî Şeybe ve başkalarının rivayet ettiği **sahih** bir hadistir. Hadisteki “**dilediğini ye**” ifadesi “helâl olan şeylerden dilediğini ye” anlamındadır. Bu durum, Seâlibî ve diğer edebiyatçıların zikrettikleri “İnsan kendi arzuladığı şeyleri yemeli, ancak insanların arzuladıkları şeyleri giymelidir” ifadeyle çelişmez. Nitekim bir şiirde şöyle denilmiştir:

“Âkil ve zarif insanların verdikleri özlü bir nasihat de şöyledir:

(Yerken) kendi arzuladığını ye, ancak (giyerken)
insanların arzuladıklarını giy!”

Burada insanlar arasında âdet ve alışkanlık hâline gelmemiş şeylerin terk edilmesi hususuna değinilmektedir. İlgili rivayet ise insanların alışkanlık hâline getirdikleri şeyleri terk etmenin mübah olduğunun delilidir.¹¹⁷⁵

۱۹۵۷ - كُلِّ مَا أَضْمَيْتَ، وَدَعْ مَا أَتْمَيْتَ.

1957- Okla vurduğun ve gözünün önünden kaybolmadan önce vurulduğu mekânda ölen avı ye! Ancak okla vurduğun sonra ortadan kaybolup ölen avı bırak (sakın yeme)!

Bu hadisi Taberânî, İbn Abbâs kanalıyla rivayet etmektedir. **Hasen** bir hadistir.¹¹⁷⁶

1174 Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*, III, 11. Rivayetin kaynakları için bk. Buhârî, *Libâs* 1; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 171, h.nr: 24878; Dîneverî, *Mücâlese*, IV, 406, h.nr: 1601. (Çeviren)

1175 Bk. Şihâbuddîn el-Hafâcî, *Înâyetü'r-kâdî ve kifâyetü'r-râdî alâ Tefsîri'l-Beydâvî (Hâşiyetü's-Şihâb alâ Tefsîri'l-Beydâvî)*, Beyrut, ts., Dâru sâdır, IV, 163. (Çeviren)

1176 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 356, h.nr: 5543; a.mlf., *el-Mu'cemu'l-kebir*, XII, 27, h.nr: 12370; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 404, h.nr: 18901. Bu hadis hakkında, isnadındaki bazı ravilerden dolayı daha çok zayıf olduğu yönünde değerlendirmeler yapılmıştır. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 542, h.nr: 2; İbn Hacer, *et-Telhîsu'l-habîr*, IV, 247, h.nr: 2358; Heysemî, *Mecma'*, IV, 30-31, h.nr: 6018) Ancak Suyûtî ve Gumârî bu rivayetin, farklı tariklerle gelmiş olmasını dikkate alarak *hasen* seviyesinde olduğunu ifade etmektedirler. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 41; Gumârî, *el-Müdâvî*, V, 84) Aclûnî de burada Suyûtî'nin değerlendirmesini esas almış olmalıdır. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

۱۹۵۸- كُلُّ النَّاسِ أَفْقَهُ مِنْكَ يَا عُمَرُ.

1958- Bütün insanlar senden daha fakîhmiş Ömer!

Ömer *radiyallahu anh* tevazu gereği kendini azarlayıp kınama sadesinde böyle söylemiştir. Biraz sonra “كُلُّ أَحَدٍ أَفْقَهُ مِنْ عُمَرَ/Herkes Ömer’den daha fakîh” hadisinde bununla ilgili olay anlatılacaktır.¹¹⁷⁷

۱۹۵۹- كُلُّ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَلَى صُورَةِ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَطُولُهُ سِتُونَ ذِرَاعًا.

1959- Cennete giren herkes, Âdem *aleyhisselâm*’ın suretinde, boyu da altmış arşın uzunluğunda olacaktır.

Buhârî ve Müslim’in Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹¹⁷⁸ Taberânî de bunu **hasen** bir isnadla yine Ebû Hureyre *radiyallahu anh*’dan şu lafızla nakletmektedir: “**Cennet ehli, kıl ve tüyden arınmış ak tenli bir bedenle, gözleri sürmeli, otuz üç yaşında, altmış arşın boyunda veyedi arşın eninde, Âdem’in yaratıldığı sûret üzere cennete girecektir.**”¹¹⁷⁹ Tirmizî ve diğerlerinin bir rivayetinde de şöyle geçmektedir: “**Dünya eh-linden küçük veya büyük yaşta ölen herkes, cennette otuz üç yaşında sabit kalacak ve yaşları asla ilerlemeyecektir. Aynı şey cehennemlikler için de geçerlidir.**”¹¹⁸⁰ Bu hususa dikkat et.

۱۹۶۰- كُلُّ أَحَدٍ أَغْلَمَ - أَوْ أَفْقَهُ - مِنْ عُمَرَ.

1960- Herkes Ömer’den daha âlim -veya: daha fakîh-

Ömer b. el-Hattâb *radiyallahu anh* bu sözü, kadınların mehir miktarlarında abartıya gidilmesini yasakladığı ve dört yüz dirhemden fazlasını vermemelerini emrettiği bir hutbesinden sonra söylemiştir.¹¹⁸¹ Zira o esnada Kureyşli bir kadın ona hitaben “Allah Teâlâ’nın ‘**Önceki eşinize bir kantar miktarı mehir vermiş olsanız bile içinden hiçbir şey geri almayın**’¹¹⁸² âyetini işitmedin mi?” demişti. Ebû Ya’lâ’nın *el-Müsnedü’l-kebîr*’inde ge-

1177 1960 no’lu hadis.

1178 Buhârî, Enbiyâ 1; Müslim, Cennet 28.

1179 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, V, 318, h.nr: 5422.

1180 Tirmizî, Cennet 23.

1181 Bu mesele daha önce 844 no’lu hadiste ele alınmıştı.

1182 Nisâ 4/20.

çen bir rivayete göre Mesrûk şunu anlatmaktadır: Ömer *radiyallahu anh*, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in minberine çıktı ve şöyle konuştu: “Ey İnsanlar! Kadınların mehirlerini bu kadar artırmanızın anlamı ne? Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ve ashabının verdikleri mehir miktarı dört yüz dirhem ve daha aşağısıdır. Eğer mehirleri artırmak Allah katında bir takva veya meziyet olsaydı, bu hususta onları geçemezsiniz. O sebeple dört yüz dirhemden daha fazla bir mehir verildiğini duymayayım!” Daha sonra Ömer *radiyallahu anh* minberden inince karşısına Kureyşli bir kadın çıktı ve “Ey mü'minlerin emiri! Kadınlara dört yüz dirhemden fazla mehir verilmesini yasakladın (öyle değil mi?)” diye sordu. O da “Evet” deyince, kadın bu defa şunu sordu: “Allah Teâlâ'nın **‘Önceki eşinize bir kantar miktarı mehir vermiş olsanız bile içinden hiçbir şey geri almayın. İftira ederek ve açık günaha girerek verdiğinizizi alacak mısınız yoksa?’**”¹¹⁸³ âyetini işitmedin mi?” Bunun üzerine Ömer *radiyallahu anh* “Allah'ım affet! Bütün insanlar Ömer'den daha fakîhmiş” dedi ve dönüp tekrar minbere çıkarak şunları söyledi: “Ey insanlar! Kadınların mehirlerini dört yüz dirhemden fazla artırmanızı yasaklamıştım. Dileyen malından, istediği kadarını verebilir!” Bu noktada Ebû Ya'lâ dedi ki: (Ravinin nakline göre) zannediyorum Ömer *radiyallahu anh* şöyle demişti: “Kimin gönlü razıysa dilediğini yapsın.” Bu hadisin isnadı **ceyyiddir**.

Beyhakî de bunu *Sünen*'inde Mesrûk'tan söz etmeksizin rivayet etmiş ve **“munkatıdır”** demiştir. Lafzı ise şöyledir: Ömer *radiyallahu anh* insanlara hutbe verip Allah'a hamdü senâda bulunduktan sonra “Dikkat edin! Kadınların mehirlerinde aşırıya kaçmayın. Zira kimin, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in verdiği veya (kızlarına verilmek üzere) kendisine gönderilen mehirden daha fazlasını vermeye kalkıştığını duyarsam, muhakkak ki o fazla miktarı beytül mâle (devlet hazinesine) koyacağım” deyip minberden indikten sonra karşısına Kureyşli bir kadın çıktı ve “Ey Mü'minlerin emiri! Allah'ın Kitabı mı uyulmaya daha layıktır yoksa senin sözün mü?” diye sordu. Hz. Ömer “Elbette Allah'ın Kitabı! Mesele nedir?” diye karşılık verdi. Bunun üzerine kadın “Biraz önce kadınların mehirleri konusunda insanların aşırıya kaçmalarını yasakladın. Oysa Allah Teâlâ **‘Önceki eşinize bir kantar miktarı mehir vermiş olsanız bile içinden hiçbir şey geri almayın’** buyuruyor” deyince Ömer *radiyallahu anh* iki veya üç defa “Herkes Ömer'den daha fakîhmiş!” dedi; tekrar min-

bere döndü ve insanlara şöyle dedi: “Ey insanlar! Kadınların mehirleri konusunda aşırıya gitmenizi yasaklamıştım. Dikkat edin! Kişi malı ile ilgili olarak dilediğini yapabilir!”

Abdurrezzâk da Ebu'l-Acfâ es-Sülemî yoluyla “Ömer *radıyallahu anh* bize hitap etti...” şeklinde başlayan bu rivayetin bir benzerini zikretti. Söz konusu rivayette bir kadın kalkıp Ömer *radıyallahu anh*'a hitaben “Bunu yapmaya hakkın yok ey Ömer! Zira Allah Teâlâ **‘Önceki eşinize bir kantar miktarı mehir vermiş olsanız bile içinden hiçbir şey geri almayın’** buyuruyor” dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer şöyle dedi: “Bir kadın, Ömer’le tartıştı ve haklı çıktı.”¹¹⁸⁴

İbnü'l-Münzir de bu rivayeti kendi tarikiyle ve **“altından bir kantar miktarı”** ilavesiyle aktarmakta; ayrıca “İbn Mes’ûd’un kıraatinde de böyledir” demektedir. Keza Zübeyr b. Bekkâr, amcası Mus’ab b. Abdullah > Babası isnadıyla Ömer *radıyallahu anh*’ın “Kadınların mehirlerini artırmayın. Kim artırırsa, fazlalığı beytül mâle atarım” sözünü naklettikten sonra söz konusu rivayetin bir benzerini zikreder. O rivayette de Ömer *radıyallahu anh*’ın şu ifadesi yer almaktadır: “Kadın isabet etti, erkek ise yanıldı.”

Yine Beyhakî’nin **ceyyid** ancak **mürsel** bir isnadla rivayet ettiğine göre, Bekr şunu anlatır: Ömer *radıyallahu anh* dedi ki: Tam kadınlara fazlaca mehir verilmesini yasaklamak için çıkmak üzereydim ki bir anda **“Önceki eşinize bir kantar miktarı mehir vermiş olsanız bile içinden hiçbir şey geri almayın”** âyetini okudum. Beyhakî bu rivayet için **“Ceyyid bir mürseldir”** demiştir.¹¹⁸⁵ Bu hadisin aslı **“خَيْرُكُنْ أَيْسَرُكُنْ صَدَقًا”/Siz kadınların en hayırlısı, mehri en kolay olanınızdır** hadisinde geçmişti.¹¹⁸⁶ Aynı şe-

1184 Bu rivayetin Ebu'l-Acfâ es-Sülemî yoluyla değil de Ebû Abdurrahmân es-Sülemî kanalıyla aktarıldığına dair açıklama daha önce 844 no’lu hadiste geçmişti. Oraya bakılabilir. (Çeviren)

1185 Beyhakî’nin *es-Sünenü’l-kübrâ*’sında geçen bu rivayetin lafzı, *Keşfü’l-hafâ*’da yer alan lafızdan farklıdır. Mesela Beyhakî’de “Bekr” olarak kaydedilen isim *Keşfü’l-hafâ*’da “Bükeyr” olarak geçmektedir. Hatta Beyhakî’de “âyetini okudum” kısmı, *Keşfü’l-hafâ*’da “âyeti indi” tarzında kaydedilmiştir. Bu ise mana açısından problemlidir. Bu itibarla biz de çeviride Beyhakî’nin metnini esas aldık. (Bk. Beyhakî, *a.g.e.*, VII, 380, h.nr: 14335) -Çeviren-

1186 Bk. 1236 no’lu hadis.

kilde bu hadis biraz önce “Bütün insanlar senden daha fakîhmiş Ömer!” lafzıyla yer almıştı.¹¹⁸⁷

۱۹۶۱- كُلِّ أَحَدٍ يُؤْخَذُ مِنْ قَوْلِهِ وَيَرْدُّ عَلَيْهِ إِلَّا صَاحِبَ هَذَا الْقَبْرِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

1961- Şu kabrin sahibi (Allah Rasûlü) *sallallahu aleyhi ve sellem* dışında herkesin sözü alınabildiği gibi reddedilebilir de.

İmam Mâlik’in sözlerinden biridir. Hatta Taberânî’de İbn Abbâs’tan merfu olarak gelen bir hadis şöyledir: “**Hiç kimse yoktur ki sözü alınabilir veya terk edilebilir olmasın.**”¹¹⁸⁸ Gazzâlî de bunu *İhyâ*’da şu lafızla zikretmektedir: “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* dışında hiç kimse yoktur ki ameli alınabildiği gibi terk edilebilir olmasın.”¹¹⁸⁹ Manası da sahihtir. Nitekim *Makâsîd*’da böyle geçmektedir.¹¹⁹⁰ *Vallahu a’lem.*

۱۹۶۲- كُلُّ أَخَوَةٍ لَيْسَتْ فِي اللَّهِ تَنْقَطِعُ وَتَصِيرُ عَدَاوَةً.

1962- Allah için olmayan bütün kardeşlik bağları (bir gün) kopar ve düşmanlığa dönüşür.

Deylemî’nin İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹¹⁹¹

1187 Bk. 1958 no’lu rivayet.

1188 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, XI, 339, h.nr: 11941. Heysemî, bu rivayetin ravilerinin *müvessak* kimseler olduklarını belirtmektedir. (Bk. *Mecma’*, I, 179, h.nr: 840) Ancak bu cümlemin İbn Abbâs ve Mücâhid’e ait bir söz olduğu belirtilmektedir. (Bk. Buhârî, *el-Kırâa halfe’l-imam*, thk. Fazlurrahmân es-Sevrî, el-Mektebetü’s-selefiyye 1980, s. 14; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 300; Beyhakî, *el-Medhal*, s. 107, h.nr: 30; İbn Abdilberr, *Câmi’*, II, 923, h.nr: 1765; Suyûtî, *Dürer*, s. 166, h.nr: 339) Hatta Sübkî’nin bu konudaki mülâhazası gayet önemlidir: “Bu cümleyi İbn Abbâs’tan Mücâhid almıştır. Her ikisinden de İmam Mâlik almış ve bu söz onun kanalıyla meşhur olmuştur.” (Bk. Sübkî, *Fetâvâ*, Dâru’l-maarif, ts., I, 138) Dolayısıyla ilgili hadisin merfu olan tarikinin sıhhati şüphelidir. *Vallahu a’lem.* (Çeviren)

1189 Gazzâlî, *İhyâ*, I, 78.

1190 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 83-85, h.nr: 824.

1191 Deylemî, *Firdevs*, III, 260, h.nr: 4773. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Deylemî’nin rivayetinde tek kaldığı hadislerden biridir. (Çeviren)

١٩٦٣ - كُلُّ الْأَعْمَالِ فِيهَا الْمَقْبُولُ وَالْمَرْذُودُ إِلَّا الصَّلَاةُ عَلَيَّ فَإِنَّهَا مَقْبُولَةٌ غَيْرُ مَرْذُودَةٍ.

1963- Bütün amellerin kabul edilmiş olanı da vardır, reddedilmiş olanı da. Ancak bana salât etmek müstesna. Çünkü o, makbûl bir ameldir, reddolunmaz.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle der: "Hocamız (İbn Hacer, bununla ilgili olarak) '**Çok zayıf bir hadistir**' demiştir. Daha önce 'sâd' harfinde Allah Rasûlü'ne salât etmenin makbul olduğu bilgisi geçmişti."¹¹⁹²

١٩٦٤ - كُلُّ أَمْرٍ ذِي بَالٍ لَا يَبْدَأُ فِيهِ بِحَمْدِ اللَّهِ أَفْطَحَ.

1964- Allah'a hamd ile başlanmayan, hatırı sayılır hiçbir işin hayr-ı yoktur.

Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'nin Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. İbn Mâce'ye ait bir rivayette "Elhamdülillah/بالحمد لله فهو أفتح/*Elhamdülillah ile.... işte o, hayırsızdır*" lafzı geçmektedir.¹¹⁹³ Sehâvî bu hususta müstakil bir cüz telif etmiştir.¹¹⁹⁴

Necmüddîn el-Gazzî ise şunları söyler:¹¹⁹⁵ Abdülkâdir er-Ruhâvî bunu ilk lafızla rivayet etmiş ve şu ilavede bulunmuştur: "**Ve bana salât etmek suretiyle başlanmayan her iş, hayırsız ve her türlü bereketten mahrumdur.**" Yine Ebû Dâvûd'un Ebû Hureyre kanalıyla naklettiği bir rivayetin lafzı ise şöyledir: "**Bismillahirrahmânirrahîm ile başlanmayan, hatırı**

1192 Bk. 1620 no'lu hadis. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 85-86, h.nr: 825. Ancak Suyûtî, bu rivayetin bir isnadına vâkıf olamadığını belirtmektedir. Aliyyü'l-Kârî de İbn Hacer'in bu değerlendirmesinde, ilgili rivayetin isnadının muteber olabilmesi için onu eserinde nakleden birini zikretmediği gibi, herhangi bir isnadına değinmediğini ifade eder. (Bk. Suyûtî, *Dürer*, s. 149, h.nr: 298; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 268, h.nr: 345) Bu durumda İbn Hacer'in "çok zayıftır" ifadesi, rivayetin bir isnadının olduğu anlamına gelmemektedir. *Vallahu a'lem* (Çeviren)

1193 Ebû Dâvûd, Edeb 22; İbn Mâce, Nikâh 20; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 184, h.nr: 10255; İbn Hibbân, *Sahîh*, I, 173, h.nr: 1; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, III, 295, h.nr: 5768.

1194 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 91.

1195 Gazzî, *İtkân*, I, 418, h.nr: 1338.

sayılır hiçbir işin beti bereketi kalmaz (فَهوَ أَتَى)." Bir lafızda "işte o hayırsızdır;" diğer bir lafızda ise "işte o, bereketi eksilmiş veya kesilmiştir" şeklindedir. Hadis de **hasendir**.¹¹⁹⁶

۱۹۶۵- كُلُّ امْرِئٍ حَيْبُ نَفْسِهِ، يَشْرَبُ كُلُّ قَوْمٍ فِيمَا بَدَأَ لَهُمْ.

1965- Herkes kendinden sorumludur (hayra karşılık sevap, şerre karşılık ceza alır). Her topluluk uygun gördükleri şeyden içerler.

Ebû Ya'lâ ve Kuzâî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiklerine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu sözü, kendisine (hurma veya üzüm sırası elde edebilecekleri) kaplarla ilgili soru soran Abdülkays heyetine hitaben söylemiştir.¹¹⁹⁷

۱۹۶۶- كُلُّ أُمَّتِي مُعَافَى إِلَّا الْمُجَاهِرِينَ، وَإِنْ مِنْ الْمُجَاهِرَةِ أَنْ يَعْمَلَ الرَّجُلُ بِاللَّيْلِ عَمَلًا، ثُمَّ يُضْبِحُ وَقَدْ سَتَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ، فَيَقُولُ: يَا فُلَانُ، عَمِلْتُ الْبَارِحَةَ كَذَا وَكَذَا وَقَدْ بَاتَ يَسْتَرُهُ رَبُّهُ، وَهُوَ يُضْبِحُ يَكْشِفُ سِتْرَ اللَّهِ عَلَيْهِ.

1966- İşledikleri günahları açıkça itiraf edenler dışında, ümmetin tamamı güvencede olup affedilmiştir. Bir adamın, gece kötü bir iş yapıp Allah onu örttüğü hâlde sabahleyin kalkıp "Ey falan! Ben dün gece şöyle şöyle yaptım" demesi, açık itiraflardandır. Hâlbuki o kişi, Rabbi kendisinin kötülüğünü örttüğü hâlde geceyi geçirmişti. O ise Allah'ın gizlediğini açarak sabahlıyor.

Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre yoluyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹¹⁹⁸

1196 Hadisin *hasen* sayıldığına dair mülahazalar için bk. Nevevî, *Ezkâr*, s. 441, h.nr: 701; İbnü'l-Mulakkın, *el-Bedrü'l-münîr*, VII, 528; Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfiyyeti'l-kübrâ*, thk. M. Muhammed et-Tanâhî ve Abdülfettâh M. el-Hilû, Hecer li't-tıbaa ve'n-neşr 1413, I, 7-27.

1197 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 80, h.nr: 8336; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, XI, 285, h.nr: 6399; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 147, h.nr: 201. Hadisin *hasen* olduğuna dair bk. Heysemî, *Mecma'*, V, 62, h.nr: 8141.

1198 Buhârî, Edeb 60; Müslim, Zühd 52.

۱۹۶۷- كُلُّ إِنَاءٍ بِمَا فِيهِ يَطْفَحُ.

1967- Her kap, içindekini taşırır.

Bu söz biraz önce “kef” harfinde geçmişti.¹¹⁹⁹ Aliyyü'l-Kârî şöyle demiştir: Meşhur olan lafızda şöyle geçer: “**Her kap, içindekini sızdırır.**”¹²⁰⁰

۱۹۶۸- كُلُّ بَنِي آدَمَ يَتَّمُونَ إِلَى عَصَبَةِ آبِيهِمْ إِلَّا وَلَدَ فَاطِمَةَ، فَإِنِّي أَنَا أَبُوهُمْ وَأَنَا عَصَبَتُهُمْ.

1968- Âdemoğullarının hepsi babalarının asabesine¹²⁰¹ aittirler. Ancak Fâtıma'nın evladı müstesna! Onların babası benim, asabeleri de benim.

Taberânî bu hadisi *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de Fâtımatü'z-Zehrâ *radı-yallahu anhâ*'dan merfu olarak rivayet etmektedir. Ayrıca Ebû Ya'lâ da nakletmiş; onun tarikiyle de Deylemî, Osman b. Ebî Şeybe'den şu lafızla aktarmıştır: “**Her Âdemoğlunun bağlı olduğu bir asabesi vardır. Ancak Fâtıma'nın iki oğlu bundan müstesnadır; onların velisi de asabesi de benim.**”¹²⁰² Hatîb de *Târîh*'inde bu hadisi Cerîr'den şu lafızla nakleder: “**Âdemoğullarının hepsi asabelerine aittirler. Sadece Fâtıma'nın evladı bundan müstesnadır; onların babaları benim, asabeleri de benim.**” Ancak bu hadisin isnadında **zayıflık ve mürsellik** vardır. Şu da var ki bu hadisi destekleyici mahiyette benzer manada daha başka deliller de mevcuttur.¹²⁰³ Nitekim Taberânî'nin Câbir kanalıyla merfu olarak naklettiği bir

1199 Bk. 1943 no'lu rivayetin açıklaması.

1200 Bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 268, h.nr: 346.

1201 Asabe: Sözlük anlamı baba tarafından olan yakındır. Terim anlamı ise: Ashâb-ı feraiz (mirastaki hisse sahipleri) ile beraber bulundukları zaman onların paylarından arta kalan kısmı alan; ashâb-ı ferâiz ile bulunmadığı durumlarda ise terikenin (ölünün kendisine ait mal ve bazı hakların) tümünü alan yakındır. (Geniş bilgi için bk. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 32) -Çeviren-

1202 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, XII, 109, h.nr: 6741; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, III, 44, h.nr: 2632. Heysemî, bu rivayetin isnadında zayıf bir ravi bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, IV, 224, h.nr: 7141)

1203 Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 92-94, h.nr: 830.

hadis şöyledir: **“Şüphesiz Allah her peygamberin neslini kendi sulbüne koymuştur. Allah benim neslimi ise Ali’nin sulbüne yerleştirmiştir.”**¹²⁰⁴

Sehâvî de *Makâsîd*’da şöyle demektedir: “Bu hadis benim *İrtikâu’l-gurafta* yazdığım gibi İbn Abbâs’tan da nakledilmiştir. Bu husustaki rivayetler de birbirini kuvvetlendirmektedir. İbnü’l-Cevzî’nin *el-İlelü’l-mütenâhiye*’de bu hadise ilişkin olarak **‘sahih değildir’** şeklindeki hükmü ise iyi bir değerlendirme değildir. Ayrıca burada, bu durumun Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e has olduğuna dair bir delil de vardır. Nitekim ben bu meseleyi bir kısım cevaplarımda ve ehl-i beytle ilgili eserimde açıklamıştım.”¹²⁰⁵

Öte yandan Aliyyü’l-Kârî de İbnü’l-Cevzî’nin bu değerlendirmesini reddederek şöyle söyler: “(İbnü’l-Cevzî’nin değerlendirmesine karşı) red niteliğindeki bir husus da Ebû Ya’lâ’nın bu hadisi **zayıf bir isnadla** rivayet etmiş olmasıdır. Hadis **mürseldir** ve Taberânî’de bunu destekleyici mahiyette benzer manada bir delil söz konusudur. En nihayetinde hadis zayıftır, uydurma değil!”¹²⁰⁶

۱۹۶۹- كُلُّ بَنِي آدَمَ خَطَاءٌ وَخَيْرُ الْخَطَّائِينَ التَّوَّابُونَ.

1969- Her insan hata üstüne hata eder. Hata edenlerin en hayırlı-ları ise tevbe edenlerdir.

İbnü’d-Deyba‘ *Temyîz*’de şöyle der:¹²⁰⁷ “Tirmizî ve İbn Mâce’nin rivayet ettikleri bir hadis olup isnadı kuvvetlidir.”¹²⁰⁸ İbnü’l-Gars da şunu söyler: “Sahihtir, ancak zayıf olduğu da söylenmiştir.”¹²⁰⁹

1204 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, III, 43, h.nr: 2630. Heysemî bu rivayetin isnadında Yahya b. el-Alâ adında *metrûk* biri bulunduğunu ifade etmektedir. (Bk. *Mecma’*, IX, 172, h.nr: 15013)

1205 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 95-96.

1206 Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 268-269, h.nr: 347.

1207 İbnü’d-Deyba‘, *Temyîz*, s. 123.

1208 Tirmizî, *Kıyâmet* 49; İbn Mâce, *Zühd* 30; Dârimî, *Rikâk* 17; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 272, h.nr: 7617.

1209 Hadisin zayıf sayılma gerekçesi, isnadındaki Ali b. Mes’ade hakkında leh ve aleyhte değerlendirmeler yapılmış olmasıdır. (Ayrıntılar için bk. Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, V, 16. Ayrıca *Sünen-i İbn Mâce*’nin Şuayb el-Arnaût ve ekibi tarafından yapılan tahkik ve tahririne [2000, V, 321-322’e] bakılabilir) -Çeviren-

١٩٧٠ - كُلُّ ابْنِ آدَمَ يَأْكُلُهُ التُّرَابُ إِلَّا عَجَبَ الذَّنْبِ ؛ مِنْهُ خَلِقَ ، وَمِنْهُ يُرْكَبُ
الْحَلْقُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

1970- Toprak insanoğlunun her şeyini yer bitirir. Sadece *acbü’z-zeneb*¹²¹⁰ bundan müstesnadır. İnsan *acbü’z-zeneb*’den yaratılmıştır ve kıyamet günü de yeniden yaratılış onunla gerçekleştirilecektir.

Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî’nin Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹²¹¹ Ebû Saîd yoluyla gelen rivayetin lafzı ise şöyledir: (Allah Rasûlü) **“Toprak, insanın *acbü’z-zeneb*’i dışında her şeyini yer bitirir”** buyurunca “O nedir ey Allah’ın Rasûlü?” diye soruldu. O da **“Hardal tanesi gibidir. İnsanlar ondan meydana getirilirler”** buyurdu.¹²¹²

١٩٧١ - كُلُّ بِذْعَةٍ ضَلَالَةٌ.

1971- Her *bid’at* dalalettir, sapıklıktır.

Ebû Dâvûd ve Tirmizî’nin İrbâd b. Sâriye’den merfu olarak rivayet ettikleri ve Tirmizî’nin **sahih** saydığı bir hadistir.¹²¹³ Ancak **“İbadetteki *bid’at* dışında her *bid’at* dalalettir, sapıklıktır”** lafzıyla aktarılan rivayetle ilgili olarak Aliyyü’l-Kârî şunları söylemektedir: “Bunun isnadında yalancı ve yalancılıkla itham edilmiş kimseler vardır.”¹²¹⁴

Ben de (Aclûnî) derim ki: Hafız İbn Hacer *Müsnedü’l-Firdevs*’in hadislerinin tahririnde bu hadisi, itiraz mahiyetinde herhangi bir değerlendiri-

1210 Acbü’z-zeneb sözlük anlamı itibariyle “kuyruk sokumu” olarak bilinir. İnsanın ilk yaratılışında ve öldükten sonraki dirilişinde bedeninin özünü oluşturan maddedir. (Geniş bilgi için bk. Yusuf Şevki Yavuz, “Acbü’z-zeneb,” *DİA*, I, 319) -Çeviren-

1211 Buhârî, Tefsîr 346; Müslim, Fiten 141; Ebû Dâvûd, Sünnet 24; Nesâî, Cenâiz 117; İbn Mâce, Zühd 32; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 510, h.nr: 8180; Mâlik, *Muvattâ*, Cenâiz 48.

1212 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII, 332, h.nr: 11230; İbn Hibbân, *Sahîh*, VII, 409, h.nr: 3140; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 651, h.nr: 8801.

1213 Ebû Dâvûd, Sünnet 6; Tirmizî, İlim 16; İbn Mâce, Sünnet 6; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 375, h.nr: 17145; İbn Hibbân, *Sahîh*, I, 178, h.nr: 5; Hâkim, *Müstedrek*, I, 174, h.nr: 329.

1214 Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 271, h.nr: 350.

me yapmaksızın zikretmiştir. Ancak lafzı şöyledir: **“İbadete dair (bid’at) dışında her bid’at dalalettir, sapıklıktır.”**¹²¹⁵

۱۹۷۲- كُلُّ ثَانٍ لَا بُدَّ لَهُ مِنْ ثَالِثٍ.

1972- Her ikinin mutlaka bir üçü olur.

İbnü'd-Deyba‘ *Temyîz*’de şöyle demektedir: “Hocamız (Sehâvî) bu söze başlık açtıktan sonra hakkında herhangi bir şey söylememiştir. Sanki (hocamızın buradaki değerlendirmesi) eseri el yazısıyla kopyalayan (nâsih) in gözünden kaçmış gibidir. Ayrıca bu söz, hadis değildir.”¹²¹⁶ Necmüddîn el-Gazzî ise şu ilavede bulunmaktadır: “İki olmuş hiçbir şey yoktur ki üçe çıkmış olmasın’ sözü de böyledir.”¹²¹⁷

۱۹۷۳- كُلُّ جَسَدٍ نَبَتْ مِنْ سُخْبٍ فَالْثَّانِي أَوَّلِي بِهِ.

1973- Haramla beslenen bir vücut, cehennem ateşine daha layıktır.

Beyhakî ve Ebû Nuaym’ın Ebû Bekir *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹²¹⁸ Münâvî de **“İsnadı zayıftır”** demiştir.¹²¹⁹ Dil-

1215 Deylemî, *Firdevs*, III, 360, h.nr: 4771.

1216 İbnü'd-Deyba‘, *Temyîz*, s. 123; Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 96, h.nr: 831.

1217 Gazzî, *İtkân*, I, 416, h.nr: 1328.

1218 Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 31; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 141, h.nr: 7164; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 504, h.nr: 5375.

1219 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 17. Ancak yine Hz. Ebû Bekir’den **“Haramla beslenmiş bir beden cennete giremez”** lafzıyla gelen bir rivayet hakkında Münzirî, “isnadlarından biri hasendir” demekte; Heysemî de rivayetin Ebû Ya‘lâ, Bezzâr ve Taberânî’de geçtiğini belirttikten sonra Ebû Ya‘lâ’nın ravilerinin güvenilir kimseler olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca Heysemî, Huzeyfe kanalıyla gelen benzer manadaki başka bir rivayetin de muteber olduğuna değinmektedir. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, II, 349, h.nr: 2680; Heysemî, *Mecma‘*, X, 293, h.nr: 18109, 18110) Üstelik bu hadisin Ka‘b b. Ucre, Ukbe b. Âmir ve daha başka sahâbîler kanalıyla gelen benzer manada destekleyici rivayetleri de mevcuttur. Nitekim Tirmizî, Ka‘b b. Ucre kanalıyla rivayet ettiği bir hadis için “hasen” hükmünü vermektedir. (Bk. Tirmizî, *Tahâret* 433) Bu durumda Münâvî’nin, rivayetin *zayıf* olduğuna dair değerlendirmesi isabetli gözükmemektedir. (Bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, V, 46-49) -Çeviren-

lerde meşhur olan lafzı ise şudur: “**Haramla beslenen her et, cehennem ateşine daha layıktır.**”

۱۹۷۴ - كُلُّ ذِي نِعْمَةٍ مَخْسُودٌ.

1974- Her nimet sahibine hased edilir.

İbn Mâce, İbn Ebi'd-Dünyâ ve İbn Asâkir'in Muâz yoluyla rivayet ettikleri bu hadis, daha önce “اِسْتَعِينُوا عَلَىٰ اِنْجَاحِ حَوَائِجِكُمْ بِالْكَثْمَانِ / **İhtiyaçlarınızın giderilmesi için gizlilikten yardım alın**” rivâyetinde geçmişti.¹²²⁰

۱۹۷۵ - كُلُّ شَيْءٍ بِقَدَرٍ حَتَّى الْعَجْزِ وَالْكَيْسِ.

1975- Her şey bir kadere göredir. Hatta acizlik ve zindelik/maharet bile!

Müslim ve Ahmed b. Hanbel'in İbn Ömer'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹²²¹ Başkası da bunu şu lafızla rivayet eder: “**Herşey bir kaza ve kadere göredir, hatta acizlik ve zindelik/maharet bile.**”

Metinde geçen “العجز/acz” ve “الكيس/keys” kelimeleri, baştaki “كُلُّ/kül-lü” kelimesine atfen yahut haberi hazfedilmiş müpteda konumunda merfu (zammeli) okunabilir. Öte yandan “شَيْءٌ/şey” kelimesinin mecrur olmasından dolayı, cer (kesreli) okunması da mümkündür. Yahut “حَتَّى/hattâ” edatı “إِلَى/ilâ” manasında bir harf-i cer de sayılabilir. Buna göre mananın “gaye”yi ifade etmesi gerektiği görüşü tercih edilmiştir.¹²²² Çünkü cümlelerin zahirdeki anlamı şudur: “Kulların elde ettiği her şey, yaratıcılarının takdiriyle olmakta; hatta sahibini hedefe ulaştırmayan acizlik ile sahibini arzuladığı amaca ulaştıran zindelik ve maharet bile O'nun takdiriyle gerçekleşmektedir.”

1220 Bk. 342 no'lu hadis.

1221 Müslim, Kader 18; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 133-134; Mâlik, *Muvattâ*, Kader 4.

1222 Buradaki “gaye” manası “حَتَّى/hattâ” edatından dolayıdır. Bu edatın kendisinden sonraki kısım, öncesinin gayesi ve sonucudur. Hatta bu sebeple bu edat “gaye edatı” olarak da bilinmektedir. Bu itibarla bu edata yerine göre “nihayet, sonunda, ceye/caya kadar” şeklinde mana verilmektedir. (Bk. Hasan Akdağ, *Arap Dilinde Edatlar*, Konya 1987, s. 65) -Çeviren-

١٩٧٦ - كُلُّ شَيْءٍ يَغِيضُ إِلَّا الشَّرُّ فَإِنَّهُ يَزَادُ فِيهِ.

1976- Şer dışındaki her şey eksilir. Şer ise artırılır.

Bu hadisi Ahmed b. Menî', Taberânî ve Askerî, Ebu'd-Derdâ kanalıyla merfu olarak rivayet etmişlerdir. İbnü'l-Gars'ın dediği gibi **hasen** bir hadistir. Metinde geçen “يَغِيضُ/yeğîdu” fiili, “eksilir” anlamındadır. Nitekim Allah Teâlâ (Nuh tufanında suyun çekilip eksildiğini ifade etmek üzere) “**Ve su eksildi (ve ğîda'l-mâu)**” buyurmaktadır.¹²²³

Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demektedir:¹²²⁴ Ahmed b. Hanbel ve Taberânî bu hadisi “يَنْقُصُ/yenkusu (eksilir)” lafzıyla rivayet etmişlerdir.¹²²⁵ Dillerde dolaşan şekli de budur. Suyûtî de bunu bu lafzıyla *el-Camiu's-sağîr*'de zikretmiştir.¹²²⁶

١٩٧٧ - كُلُّ الصَّيْدِ فِي جَوْفِ الْفَرَا.

1977- Bir zebra, diğer bütün avlara bedeldir!¹²²⁷

Râmehurmuzî'nin *el-Emsâl*'deki rivayetine göre, Nasr b. Âsım el-Leysî şunu anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Kureyş'in huzuruna girmesine izin vermesine karşılık Ebû Süfyân'ı biraz bekletip daha sonra girmesine müsaade edince Ebû Süfyân “Neredeyse vadinin iki yakasındaki taşlara bile benden daha önce izin vereceğini düşünmeye başlamıştım!” diye serzenişte bulundu. Bunun üzerine Allah Rasûlü “**Sen kendini öyle şeylerle niye kıyaslıyorsun ey Ebû Süfyân! Sen ancak eskilerin dediği gibi...**” buyurduktan sonra bu sözü zikretmektedir.¹²²⁸ Bu hadisin isnadı

1223 Hûd 11/44.

1224 Gazzî, *İtkân*, 418, h.nr: 1337.

1225 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 477, h.nr: 27483; Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, II, 348, h.nr: 1474.

1226 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 24. Hadisin isnadında Ebû Bekir b. Ebû Meryem adında zayıf bir ravi bulunduğu belirtilmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, VII, 220, h.nr: 11962; Bûsîrî, *İthâfu'l-hiyara*, VIII, 77, h.nr: 7515) Ancak Münâvî'nin beyanına göre Suyûtî bu rivayetin *hasen* olduğuna işaret etmektedir. (Çeviren)

1227 Bu sözü “Bir zebranın yanında diğer bütün avlar bir hiçtir!” şeklinde çevirmek de mümkündür. (Çeviren)

1228 Râmehurmuzî, *Emsâl*, s. 119. Allah Rasûlü burada Ebû Süfyân'a iltifatta bulunmakta ve âdetâ “sen özel birisin. Senin yerin ayrı, diğerlerine benzemezsin.

ceyyiddir, ancak **mürsel** bir rivayettir. Bunun bir benzeri de Askerî’de “في جوف أو جنب الفرا/fî cevfi ev cenbi’l-ferâ” lafzıyla yer almaktadır.

Sehâvî *Makâsîd*’da “Bu konuda çok değerli bilgi ve açıklamaların yer aldığı müstakil bir cüz telif ettim” demektedir.¹²²⁹ Fîrûzâbâdî de *el-Kâmûs*’un “hemze” bahsinde şöyle demektedir: “جَبَل/cebel” ve “سحاب/sehâb” kalıplarında telaffuz edilen “الْفَرَا/el-ferâ” kelimesi, “zebra” veya “genç zebralar” için kullanılmaktadır. Çoğulu da “أَفْرَاء/afirâ ve efrâ”dır. “كل الصيد في جوف الفراء” cümlesi de “avların tamamı zebranın yanında küçük kalır” demektir. Cevherî ise *Sihâh*’ta şöyle demektedir: Bu kelimenin çoğulu, “جَبَال/cebal - cibâl” kalıbında olduğu gibi “أَفْرَاء/afirâ” şeklindedir. Ayrıca hemzeyi elife dönüştürerek “أَنْكَحْنَا الْفَرَا فَتَنَرَى/Enkahne’l-ferâ fesenerâ”¹²³⁰ demişlerdir.¹²³¹

Öte yandan Demîrî de *Hayâtü’l-hayevân*’da şunları söylemektedir: “الْفَرَا/el-ferâ” zebradır. Çoğulu da tıpkı “جَبَل/cebel - cibâl” kalıbı gibi “أَفْرَاء/el-firâ”dır. Bu konudaki bir atasözü de “Bir zebra, diğer bütün avlara bedeldir” şeklindedir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bunu Ebû Süfyân b. el-Hâris’e hitaben söylemiştir. Bu kişinin Ebû Süfyân b. Harb olduğunu söyleyenler de vardır. Süheylî bu hususta şunu söyler: Doğru olan görüş, Allah Rasûlü’nün bu sözü, onun gönlünü kazanmak için Ebû Süfyân b. Harb’e hitaben söylemiş olmasıdır. Sebebi de şudur: (Ebû Süfyân,) Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in huzuruna girmek için izin istediğinde bir müddet bekletildikten sonra ona izin verilmişti. O da huzura girdikten sonra Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e “Az kal-sın vadinin iki yakasındaki taşlara bile benden daha önce izin vereceğini düşünmeye başlamıştım!” diye serzenişte bulununca Allah Rasûlü ona: **“Ebû Süfyân! Sen ‘Bir zebra, diğer bütün avlara bedeldir!’ atasözünde de geçtiği gibi (özel) birisin!”** iltifatında bulunmuştur. Daha sonra Demîrî sözlerine şöyle devam etmektedir: Bu atasözünün aslı ise şudur: Bir grup avcı, avlanmaya giderler. İçlerinden biri bir geyik, öteki bir tavşan, diğeri

Sen onların hepsine bedelsin” anlamına gelen atasözünü kullanmaktadır. (Çeviren)

1229 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 100.

1230 Bu cümleye iki şekilde anlam verilmiştir: İlki “biz gerekli tedbiri aldık ama sonuç kötü oldu” tarzında, ikincisi ise şöyledir: “Biz meseleyi irdeledik, neler olacağını bekleyip göreceğiz.” (Bk. Ezherî, *Tehzîbu’l-luğa*, XV, 173)

1231 Cevherî, *Sihâh*, I, 62; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-muhît*, s. 48.

ise bir zebra avlar. İlk ikisi avladıklarına sevindikleri anda üçüncüleri bu sözü söyler. Yani “Bana rızık olarak verilen av, sizin elinizdekilerin hepsini içine alır. Zira benimki daha büyüktür.” Daha sonra bu atasözü, “kendi dışındakileri kapsayıp içine alan her şey için” kullanılır hâle gelmiş ve yaygınlık kazanmıştır. Nitekim şair şöyle der:

“Kışın ‘kef’leri pek çoktur¹²³²

Aslında bunların hepsi tek bir tanedir; kuşkusuz başkası yoktur!

Eğer (para) ‘kese’sinin ‘kef’i varsa, diğerlerinin
hepsi sende var demektir,

Çünkü bir zebra, diğer bütün avlara denktir!”¹²³³

۱۹۷۸- كُلُّ طَوِيلِ اللَّحْيَةِ قَلِيلُ الْعَقْلِ.

1978- Her sakalı uzun olanın akli kıttır.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der: Hadis değildir. Daha önce “طَوِيلُ اللَّحْيَةِ/
Sakal uzunluğu...” rivayetinde geçmişti.¹²³⁴

۱۹۷۹- كُلُّ عَامٍ تَزْدُكُونَ.

1979- Her yıl, (daha) aşâğılık bir duruma düşeceksiniz.

Bu, Hasan el-Basrî’nin sözlerindendir.¹²³⁵ Manası da Buhârî’nin *Sahîh*’inde Enes kanalıyla merfu olarak rivayet ettiği şu hadiste yer almaktadır: “**Rabbinize kavuşuncaya dek, her geçen zamanınız bir öncekinden daha kötü olacak.**” Yine Enes’ten gelen bir rivayetin lafzı da şöyledir: “**Sabredin! Zira Rabbinize kavuşuncaya dek, her geçen zaman bir ön-**

1232 Buradaki “kef”lerle, Arapça’da “kef” harfi ile başlayan kelimeler kastedilmektedir. “الْكَيْسُ- الْكَائُونُ- الْكَأْسُ- الْكِبَابُ- الْكَيْسُ- الْكَأْسُ- ev, barınak; *el-kîs*: kese; *el-kânûn*: ateş ocağı; *el-ke’s*: kâse; *el-kebâb*: kebab, köfte; *el-kess*: kurutulup unufak hâle getirilen et; *el-kisâ* ise: örtü, elbise. Bk. Kadı Hüseyin b. Muhammed el-Mehdî, *Saydu’l-efkâr fî’l-edebi ve’l-ahlâk ve’l-hikemi ve’l-emsâl*, Yemen, ts., II, 354. (Çeviren)

1233 Demîrî, *Hayâtü’l-hayevân el-kübrâ*, Beyrut 1424, II, 280.

1234 Bk. 1677 no’lu rivayet.

1235 Zerkeşî, *Leâli*, s. 215, h.nr: 1; Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 101, h.nr: 837.

cekinden daha kötü olacak.”¹²³⁶ İbn Allân da “Her yıl, (daha) aşağılık bir duruma düşeceksiniz” sözünü bir hadis saymıştır. Bir de şu dizeleri dile getirmişlerdir:

“Hey gidi zaman! İçindeyken kendisinden dert yanıp ağlarken,
Şimdi başka zamanlara erişince kendisi için ağlar hâle geldik!”

Öte yandan Mâlînî de bu hadisi *Erbaîn*’inde Enes’ten şu lafızla rivayet etmektedir: “**Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem** şöyle buyurur: **“İş giderek daha da zorlaşmakta; dünya sırtını dönmüş (yok olmaya doğru) gitmekte, insanların da ihtiraslı cimrilikleri her geçen zaman daha fazla artmaktadır. (Bilin ki) Meryem oğlu İsa’dan başka mehdi yoktur; kıyamet ise ancak en kötü insanların üzerine kopacaktır.”** Başkalarına ait bir lafızda da **“Her geçen zaman..”** yerine **“her geçen yıl...”** ifadesi geçmektedir.

Taberânî de bunu **ceyyid bir isnadla** ve bu lafızla İbn Mes’ûd’un kendi sözü olarak rivayet etmektedir: **“Her geçen yıl bir öncekinden daha kötü olacaktır.”** Yine Taberânî’nin **sahih isnadla** aktardığı bir hadis de şöyledir: **“Dün, bugünden daha hayırlıydı. Bugün de yarından daha hayırlı olacak. Bu durum kıyamet kopuncaya kadar böyledir.”** Keza Taberânî’nin *el-Câmiu’l-kebîr*’de Ebu’d-Derdâ’dan merfu olarak naklettiği hadis şöyledir: **“Her geçen yılın hayrı azalacak ve şerri artacaktır.”** Yine Taberânî’nin Enes kanalıyla aktardığı bir hadisin lafzı da şudur: **“Rabbimize kavuşuncaya kadar, her geçen yıl bir öncekinden daha kötü olacaktır.”**¹²³⁷

Ya’kûb b. Ebî Şeybe’nin rivayetine göre de İbn Mes’ûd şöyle demektedir: “Kıyamet kopuncaya dek her geçen gün, bir önceki günden çok daha kötü olacaktır. Bununla yaşıttıdaki konforu ve kazanılan malı kastetmiyorum. Fakat (benim kastım şudur:) Her geçen gün, ilim bakımından bir önceki günden mutlaka daha düşük seviyede olacaktır. Âlimler göçüp gidine de insanlar aynı seviyede olacakları için birbirlerine ne iyiliği emredebilecek ne de birbirlerini kötülükten sakındırabileceklerdir. İşte o vakit helak olacaklardır.”

¹²³⁶ Buhârî, Fiten 6.

¹²³⁷ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, IX, 105, 154, h.nr: 8551, 8773; a.mlf. *el-Mu‘cemu’s-sağîr*, I, 319, h.nr: 528.

Sözü geçen Ya'kûb'un aynı şekilde Şa'bî tarikiyle naklettiği bir rivayete göre yine İbn Mes'ûd şöyle demektedir: “Her geçen gününüz, bir öncekinden daha kötü olacaktır. Dikkat edin! Ben bununla bir emirin diğerinden daha hayırlı yahut bir yılın diğer yıldan daha hayırlı olduğunu kastetmiyorum. Fakat (kastım) âlimleriniz veya fukahanız gidecekler sonra da onların ardından yerlerini dolduracak kimseler bulamayacaksınız. Ayrıca (delillere dayanmaksızın) şahsi görüşlerine göre fetva veren birtakım insanlar ortaya çıkacaktır.” Yine aynı tarikle İbn Mes'ûd'dan gelen rivayetin bir başka lafzı da şöyledir: “Bu (kötülük) yağmurların çokluğu veya azlığıyla ilgili değildir. Âlimlerin göçüp gitmesiyle alakalıdır. Daha sonra meseleleri kendi şahsi görüşlerine göre kıyaslayan, dolayısıyla İslâm'da gedikler açıp onu yıkan kimseler türeyecektir.” Dârimî'nin Şa'bî tarikiyle naklettiği bu rivayet “Bir yılın diğerinden daha verimli olmasını kastetmiyorum...” lafzıyla başlamaktadır. Geri kalan kısmı ise aynıdır. Bu rivayete ayrıca “fukahanız” kelimesinden önce “hayırlılarınız” lafzı ilave edilmiştir.¹²³⁸

Taberânî'nin *Mu'cem* ve *Sünen*'inde İbn Abbâs'tan gelen bir hadis ise şöyledir: **“Her geçen yıl, insanlar mutlaka bir bid'at uydurup bir sünnet öldüreceklerdir. Bu durum, sünnetler öldürülüp bid'atlar ihya edilene kadar böyle devam edecektir.”**¹²³⁹

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demektedir: Başlıktaki hadisin lafzı ile Âişe radiyallahu anhâ'nın “Eğer Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem tarafından daha önce söylenmiş bir söz olmasaydı, ‘Her gün (daha) aşağılık bir duruma düşeceksiniz!’ derdim” şeklindeki sözü, hocamız (İbn Hacer'e) sorulduğunda “Bu lafızla bir aslı yoktur” cevabını vermiştir.¹²⁴⁰

Yine İbn Abbâs'tan gelen bir rivayete göre İbn Abbâs, Allah Teâlâ'nın **“Görmüyorlar mı ki, biz yeri etrafından eksiltip duruyoruz”**¹²⁴¹ âyetini “bu, yeryüzü âlimlerinin ve fukahasının ölümüdür” şeklinde tefsir etmektedir. Ebû Ca'fer kanalıyla gelen bir rivayet de şöyledir: **“Bir âlimin ölü-**

1238 Dârimî, *Mukaddime* 22.

1239 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, X, 262, h.nr: 10610. Heysemî, bu rivayetin ravilerinin müvessak olduğunu ifade etmektedir. (Bk. *Mecma'*, I, 188, h.nr: 894) -Çeviren-

1240 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 105, h.nr: 837.

1241 Ra'd 13/41.

mü, İblis'e yetmiş âbidin ölümünden daha sevimli gelir.” Bunu takviye eden bir başka rivayet ise Taberânî ve İbn Abdilberr'in Ebu'd-Derdâ'dan naklettikleri şu hadistir: **“Bir kabilenin ölümü, bir âlimin ölümünden daha hafif kalır.”**¹²⁴²

۱۹۸۰ - كُلُّ عِلْمٍ وَبَالٌ عَلَى صَاحِبِهِ إِلَّا مَنْ عَمِلَ بِهِ.

1980- İlminin gereğince hareket edenler dışında her ilim, sahibi için bir vebaldir.

Deylemî'nin İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹²⁴³

۱۹۸۱ - كُلُّ مَا هُوَ آتٍ قَرِيبٌ.

1981- Gelecek olan her şey yakındır.

Kuzâî'nin rivayetine göre Zeyd b. Hâlid el-Cühenî “Ben bu hutbeyi bizzat Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ağzından aldım” diyerek bu hadisi zikretmekte ve içinde de bu ifade yer almaktadır. Nitekim bu hadis daha **önce “Her gelecek yakındır”** rivayetinde geçmişti.¹²⁴⁴

۱۹۸۲ - كُلُّ شَيْءٍ أَخْرَجْتَهُ الْأَرْضُ فِيهِ شِفَاءٌ وَدَاءٌ إِلَّا الْأَرْزَ فَإِنَّهُ شِفَاءٌ لَا دَاءَ فِيهِ.

1982- Yeryüzünün çıkardığı her şeyde şifa da vardır, hastalık da. Sadece pirinç bundan müstesnadır; o, içinde hastalık barındırmayan bir şifa (kaynağı)dır.

İbn Hacer el-Mekkî, Suyûtî'den naklen **“Yalan, uydurma bir rivayettir”** demiştir.¹²⁴⁵

1242 İbn Abdilberr, *Câmi'*, I, 170, h.nr: 179.

1243 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XXII, 55, h.nr: 131. Bu rivayetin isnadındaki Hâni b. el-Mütevekkil ile ilgili olarak İbn Hibbân “Bu ravinin rivayetleri hiçbir şekilde delil alınamaz” demektedir. (Bk. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, III, 97, ravi nr: 1173; Zehebî, *Mîzânul-l-i'tidâl*, IV, 191, ravi nr: 9198; Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, I, 74-75, h.nr: 218; Heysemî, *Mecma'*, I, 164, h.nr: 749) -Çeviren-

1244 Bk. 1942 no'lu hadis.

1245 İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâva'l-hadîsiyye*, s. 124.

۱۹۸۳ - كُلُّ شَاةٍ مَعْلَقَةٌ بِعُرْقُوبِهَا.

1983- Her koyun kendi bacağından asılır.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demektedir:¹²⁴⁶ Bu bir atasözüdür. Şu âyetler de bu manaya gelmektedir: **“Her insanın amelini boynuna doladık.”**¹²⁴⁷ **“Hiçbir günahkâr, bir başka günahkârın günahını yüklenmez.”**¹²⁴⁸ **“Doğrusu insana çalışmasından başka bir şey yoktur.”**¹²⁴⁹

İbn Ebi'd-Dünyâ'nın, *el-Ukûbât* isimli eserinde rivayet ettiğine göre Ebû Hureyre, bir adamın “Her koyun kendi ayağından asılır” dediğini duyunca şöyle demiştir: “Hayır, vallahi! Zira engin gökyüzündeki bir kuş bile, bizatihi insanoğlunun zulmünden dolayı zayıf ve bitkin düşüp helak olmaktadır.”¹²⁵⁰

Burada şu konuya işaret edilmektedir: İnsanlar veya hayvanlar, kulun zulmünden dolayı zarar görebilir veya bazı günahlar sebebiyle yeryüzünde kıtlık yaşanabilir, böylece zarar dünyadaki herkese dokunmuş olur. Ahiret yurdunda ise her insan kendi amelinden sorguya çekilecek ve onun karşılığını görecektir. İnsanın, kendi günahını yüklenen bazı kimselerin (bir kısım) günahlarını yüklenme sebebi ise dünyadayken onlara kötü örnek olması yahut onları dalaletе çağırması veya onlara zulmetmesidir. Ahirette bu yaptıklarının cezası olarak ödeyebileceği bir iyiliği de olmadığı için, o kötü örnek olup saptırdığı ve zulmettiği kimselerin kötülüklerinden alınır ve onun üzerine atılır. Dolayısıyla o kişi aslında kendi günahından başkasını yüklenmiş değildir.”

۱۹۸۴ - كُلُّ فَرْجٍ وَنَاكِحَةٍ، كُلُّ رَجُلٍ وَصَنِيعَةٍ.

1984- Her (kadındaki) cinsel uzuv, onu nikahlayanla; her adam da işi ve mesleğiyle (bilinir, ondan ayrı düşünülemez).

1246 Gazzî, *İtkân*, I, 417, h.nr: 1335.

1247 İsrâ 17/13.

1248 En'âm 6/164.

1249 Necm 53/39.

1250 İbn Ebi'd-Dünyâ, *el-Ukûbât*, s. 179, h.nr: 272.

Hadis değildir, aksine Arapların sözlerindendir. Metindeki “vâv,” vâv-ı maiyye’dir.¹²⁵¹ Cümlelerin haberi ise hafzedilmiştir.

۱۹۸۵ - كُلُّ قَصِيرٍ فِتْنَةٌ

1985- Her kısa boylu kişi, fitne (sebebi)dir.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der: “Hadis değildir. Üstelik bu yargı, (bütün kısa boylular için) genelgeçer bir kural sayılamaz.”¹²⁵²

۱۹۸۶ - كُلُّ مَغْرُوفٍ صَدَقَةٌ

1986- Her iyilik sadakadır.

Buhârî’nin Câbir’den, Müslim’in de Huzeyfe’den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹²⁵³ İbn Adiy ve *el-Müstecâd*’da Dârekutnî, *Şuabu’l-îmân*’da da Beyhakî, Câbir hadisine şu ilavede bulunmaktadırlar: **“İnsanın kendine ve ailesine harcadığı her şey onun için bir sadaka olarak kaydedilir.”**¹²⁵⁴

Öte yandan Ebû Ya‘lâ’nın yine Câbir hadisine ziyade ettiği bir cümle de şudur: **“Birinizin bir zengine yahut fakire yaptığı bir iyilik [kıyamet günü onun için] bir sadakadır.”**¹²⁵⁵ Bu konuda Sehâvî’nin *el-Cevâhiru’l-mecmûa fi’n-nevâdiri’l-mesmûa* isimli eserinde açıkladığı üzere İbn Ömer, İbn Mes’ûd gibi bir grup sahâbîden nakledilen hadisler de mevcuttur.¹²⁵⁶

۱۹۸۷ - كُلُّ مُدْعٍ عَاجِزٌ

1987- İddia sahibi her kişi âcizdir.¹²⁵⁷

1251 “Beraberlik” bildiren bu edat hakkında geniş bilgi için bk. M. Meral Çörtü, *Arapça Dilbilgisi -Nahiv-*, İstanbul 2010, s. 208-210. (Çeviren)

1252 Gazzî, *İtkân*, I, 420, h.nr: 1344.

1253 Buhârî, Edeb 33; Müslim, Zekât 52.

1254 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, V, 148, h.nr: 3221.

1255 Ebû Ya‘lâ, *Müsned*, IV, 66, h.nr: 2085. Köşeli parantezli kısım da bu eserden nakledilmiştir.

1256 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 107-112, h.nr: 839.

1257 Aclûnî bu söze dair hiçbir açıklama ve değerlendirme yapmamaktadır.

۱۹۸۸ - كُلُّ مَنْنُوعٍ خُلُوْ

1988- Engellenen/yasaklanan her şey tatlıdır.

Bu manada bir rivayet daha önce “hemze”de “إِنَّ ابْنَ آدَمَ لَحَرِيصٌ عَلَى مَا مَنَعَ”/ **Şüphesiz insanoğlu, engellendiği şeye karşı aşırı tutkulu olur**” lafzıyla geçmişti. O da **zayıf bir hadistir**.¹²⁵⁸ Aliyyü'l-Kârî bununla ilgili olarak şöyle demektedir: Hadis değildir. Ancak manasının sahih olduğunu gösteren delillerden biri, “**Şu ağaca da sakın yaklaşmayın**”¹²⁵⁹ âyetinde sözü edilen Âdem *aleyhisselâm*’ın imtihanıdır.¹²⁶⁰

Gazzâlî’nin *İhyâ*’sında da şu rivayet yer almaktadır: “**İnsanlara gübre parçalayıp didikleme yasağı getirilecek olsa, insanlar onu mutlaka parçalayıp didiklerlerdi.**” Rivayeti tahrir eden Irâkî de “Bunu bulamadım” demiştir.¹²⁶¹

۱۹۸۹ - كُلُّ غَلَامٍ مُّزْتَهَنٌ بِعَقِيْقَتِهِ تَذْبِجُ عَنْهُ يَوْمَ سَابِعِهِ وَيُخْلَقُ وَيُسَمَّى.

1989- (Yeni doğan) her çocuk akikası karşılığında rehindir. Doğumunun yedinci gününde akikası kesilir, saç tıraş edilir ve ismi konulur.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel ve *Sünen* sahipleri Semüre’den merfu olarak rivayet etmişler; Tirmizî de **sahih** saymıştır.¹²⁶²

۱۹۹۰ - كُلُّ مَوْلُودٍ يُوْلَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ فَأَبَوَاهُ يَهُودَانِهِ أَوْ نَصْرَانِيَةٍ أَوْ مَجَسَّانَةٍ.

1990- Doğan her çocuk, fıtrat üzere doğar. Daha sonra anne-babası onu ya Yahudileştirir yahut Hristiyanlaştırır ya da Mecûsileştirir.

1258 Benzer manada bir rivayet daha önce 674 no’lu rivayette geçmişti.

1259 Bakara 2/35.

1260 Bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 271, h.nr: 352.

1261 Gazzâlî, *İhya*, I, 57; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 69, h.nr: 1. Bu son rivayet ileride 2115 no’lu hadis olarak ayrıca ele alınacaktır.

1262 Tirmizî, *Edâhî* 23; İbn Mâce, *Zebâih* 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIII, 356, h.nr: 20188; Bezzâr, *Müsned*, X, 440, h.nr: 4595; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 264, h.nr: 7587.

Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹²⁶³

۱۹۹۱ - كُلُّ قَرْضٍ جَرٌّ نَفْعًا فَهُوَ رِبَا.

1991- Menfaat sağlayan her borç/ödünç faizdir.

Hâris b. Ebî Üsâme'nin *Müsned*'inde Ali *radiyallahu anh*'dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.¹²⁶⁴ İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de şöyle demektedir:¹²⁶⁵ İsnâdı **sâkıttır**.¹²⁶⁶ Dillerde meşhur olan lafzı ise “كُلُّ قَرْضٍ جَرٌّ” küllü kadrin cerra menfeaten fe-huve riban” şeklindedir.

۱۹۹۲ - كُلُّ مُسْكِرٍ خَمْرٌ وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ.

1992- Sarhoşluk veren her içki hamıdır¹²⁶⁷ ve her sarhoşluk veren içki de haramdır.

Müslim bu hadisi İbn Ömer'den şu ziyade ile rivayet etmektedir: “**Kim dünyada içki bağımlısı olarak tevbe etmeden ölecek olursa ahirette onu (yani sarhoş etmeyen cennet şarabını) içemez.**”¹²⁶⁸

Necmüddîn el-Gazzî de bu hadisi bu lafzıyla İbn Ömer'den gelen bir rivayet olarak Ahmed b. Hanbel, Müslim ve dört *Sünen* sahibine nispet etmektedir. Tek fark olarak “**her sarhoşluk veren içki de haramdır**” cümlesi yerine “**her hamı da haramdır**” cümlesi geçmektedir.¹²⁶⁹ Hadis, bunun

1263 Buhârî, Cenâiz 91; Müslim, Kader 22.

1264 Hâris b. Ebî Üsâme, *Müsned*, I, 500, h.nr: 437. Bu rivayet sahâbeden Fadâle b. Ubeyd, İbn Mes'ûd, Übey b. Ka'b, Abdullah b. Selâm ve İbn Abbâs'ın kendi sözleri (mevkuf) olarak da nakledilmiştir. (Bk. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, 573, h.nr: 10933; İbn Hacer, *et-Telhîsu'l-habîr*, III, 80) -Çeviren-

1265 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 124.

1266 Ayrıca bk. İbn Hacer, *et-Telhîsu'l-habîr*, III, 79-80, h.nr: 1235; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 28.

1267 Hamı: Kendi kendine yani pişirilmeksizin kaynayıp kabaran, keskinleşip sarhoşluk verici bir hâl alan yaş üzüm suyudur. Üzüm suyundan olan içki (şarap) için “hamı” kelimesi hakikat, diğer sarhoşluk verici içkiler hakkında ise mecaz olarak kullanılır. (Bk. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 177) -Çeviren-

1268 Müslim, Eşribe 73.

1269 Gazzî, *İtkân*, I, 421, h.nr: 1348. Bu rivayet için bk. Ebû Dâvûd, Eşribe 5; Tirmizî,

dışında Buhârî ve Müslim'in *Câmi*'lerinde ve diğer eserlerde yer alan daha başka lafızlarla da rivayet edilmiştir.

۱۹۹۳ - كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ: دَمُهُ وَمَالُهُ وَعِزُّهُ.

1993- Her Müslümanın, diğer Müslümana ırzı, malı ve kanı haramdır.

Müslim'in Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹²⁷⁰ İbnü'l-Gars da şöyle demektedir: "Suyûtî bu hadisi başlıktaki lafızla Ebû Hureyre hadisiolarak zikretmekte ve Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'ye dayandırmaktadır."¹²⁷¹

Öte yandan İbn Hacer el-Mekkî de bunu *el-Erbaîn*'inde Tirmizî'ye nispet etmekte ve şu lafızla aktarmaktadır: "... **Irzı, malı ve kanı haramdır. (Allah Rasûlü, göğsüne işaret ederek:) Takva buradadır. Bir kimseye şer olarak Müslüman kardeşini hor ve küçük görmesi yeter.**"¹²⁷²

۱۹۹۴ - كُلُّ يَوْمٍ لَا أَزْدَادُ فِيهِ عِلْمًا يَقْرِبُنِي إِلَى اللَّهِ تَعَالَى؛ فَلَا بُورِكَ لِي فِي طُلُوعِ شَمْسٍ ذَلِكَ الْيَوْمِ.

1994- Beni Allah Teâlâ'ya yaklaştıracak yeni bir ilim elde edemediğim bir günün güneşinin doğmasında benim için bir hayır ve bereket yoktur.

Bu hadisi Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*'ında, Ebû Nuaym *Hilye*'de, İbn Abdilberr *Câmiu'l-ilm*'de ve daha başkaları **zayıf bir isnadla** Âişe *radiyallahu anhâ*'dan merfu olarak rivayet etmişlerdir.¹²⁷³

Eşribe 1; Nesâî, Eşribe 22; İbn Mâce, Eşribe 9; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 23, h.nr: 5730.

1270 Müslim, *Birr* 32.

1271 Ebû Dâvûd, *Edeb* 41; İbn Mâce, *Fiten* 2.

1272 Tirmizî, *Birr* 18.

1273 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 367, h.nr: 6636; Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 188; İbn Abdilberr, *Câmi*, I, 259-260, h.nr: 318. Irâkî ve Sehâvî, hadisin zayıf olduğunu söylemekle yetinmişlerdir. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 13, h.nr: 11; Sehâvî, *Makâsid*, IV, 113-114, h.nr: 841) Ancak rivayetin isnadında Hakem b. Abdullah adında yalancı ve hadis uyduran biri olduğu için hadisin uydurma olduğu belirtilmektedir. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 233; Heysemî, *Mecma*, I, 136, h.nr: 575; Suyûtî,

١٩٩٥ - كُلُوا الزَّيْتَ وَادِّهْنُوا بِهِ فَإِنَّهُ مُبَارَكٌ.

1995- Zeytinyağını yiye ve onu (bedeninize) sürünün. Zira o, mübarektir.

Ahmed b. Hanbel, Tirmizî ve İbn Mâce'nin Ömer *radiyallahu anhu* kanalıyla; sadece İbn Mâce'nin de Ebû Hureyre yoluyla rivayet ettikleri bir hadistir. Hâkim de bunu Buhârî ve Müslim'in şartlarına uyduğu için sahih saymıştır. Bir lafızda da **“Çünkü o, mübarek bir ağaçtandır”** ifadesi yer almaktadır. Bu konuda bir grup sahâbîden gelen hadisler de vardır.¹²⁷⁴

١٩٩٦ - كَمَا تَدِينُ تُدَانُ.

1996- Nasıl davranırsan, o şekilde karşılık bulursun.

Ebû Nuaym ve Deylemî'nin İbn Ömer'den merfu olarak olarak rivayet ettikleri bir hadisin lafzı şöyledir: **“İyilik yıpranıp eskimez, günah unutulmaz, Deyyân (olan Allah) da ölmez. Dilediğin gibi ol! Zira nasıl davranırsan, o şekilde karşılık bulursun.”** İbn Adiy de bunu *el-Kâmil*'de nakletmektedir. İsnadında **zayıf** biri vardır.¹²⁷⁵

Zerkeşî *Leâli*'de şöyle demiştir:¹²⁷⁶ Beyhakî bu hadisi *Kitabu'z-Züh'd*'de ve *el-Esmâ ve's-sıfât*'ta Ebû Kılâbe'den şu lafızla rivayet eder: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: **“Günah unutulmaz, iyilik yıpranıp eskimez, Deyyân (olan Allah) da ölmez. Nasıl davranırsan, öyle karşılık bulursun.”** Daha sonra Beyhakî “Bu, mürseldir” demektedir.¹²⁷⁷ Öte yandan İbn Adiy de bunu *el-Kâmil*'de Muhammed b. Abdülmelik el-Ensârî el-Medenî'nin İbn Ömer kanalıyla Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiş; daha sonra da Muhammed b. Abdülmelik'i **zayıf** saymıştır. Abdürrezzâk ise bu hadisi *Câmi*'inde Ebû Kılâbe'den merfu ancak **mürsel** olarak nakletmiştir. Ahmed b. Hanbel de *ez-Züh'd* isimli eserinde bu rivayeti mevsûl (muttasıl) bir isnadla Ebu'd-

Leâli, I, 191, h.nr: Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 275, h.nr: 9; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, I, 557, h.nr: 378) -Çeviren-

1274 Bu hadis daha önce aynı lafızla 1955 no'lu rivayet olarak geçmişti.

1275 İbn Adiy, *el-Kâmil*, VII, 350; Deylemî, *Firdevs*, II, 33, h.nr: 2203.

1276 Zerkeşî, *Leâli*, s. 120, h.nr: 60.

1277 Beyhakî, *el-Esmâ ve's-sıfât*, I, 197, h.nr: 132.

Derdâ'nın kendi sözü olarak nakletmektedir.¹²⁷⁸ Yine İbn Ebî Âsım'ın *es-Sünne* isimli eserinde, **hadis uydurmacısı** birinin bulunduğu bir isnadla Enes'ten gelen şu hadise yer verilmektedir: “Ey Musa! Nasıl davranırsan, o şekilde karşılık bulursun.” Keza Ebû Nuaym'ın *Hilye*'sinde Yahya b. Ebî Amr eş-Şeybânî'nin şöyle dediği aktarılır: “Tevrat'ta şöyle yazılıdır: Nasıl davranırsan, o şekilde karşılık bulursun. (Başkasına) içirdiğin kaptan sen de içeceksin.”¹²⁷⁹ Kur'ân-ı Kerîm'de de **“Kim bir kötülük yaparsa onunla cezalandırılır” buyurulmaktadır.**¹²⁸⁰

Necmüddîn el-Gazzî ise şunu söylemektedir:¹²⁸¹ Fadâle b. Ubeyd'den nakledildiğine göre İncil'de şöyle yazılıdır: “Nasıl davranırsan, o şekilde karşılık bulursun. (Başkası için) ölçtüğün ölçekle senin için de ölçülecektir.”

١٩٩٧ - كَمَا تَكُونُوا يُوَلَّى عَلَيْكُمْ أَوْ يُؤْمَرُ عَلَيْكُمْ

1997- Siz nasılsanız, öyle yönetilirsiniz veya başınıza emîr olarak getirilir.

Sehâvî *Asıl*'da şöyle demektedir:¹²⁸² Hâkim'in, onun tarikiyle de Deylemî'nin Ebû Bekre'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Beyhakî de bunu herhangi bir tereddüt ifadesine yer vermeksizin **“başınıza emîr olarak getirilir** (يؤمر عليكم)” lafzıyla ve Ebû Bekre'yi hazfederek nakletmiştir. Dolayısıyla hadis **munkatıdır.**¹²⁸³

Öte yandan İbn Cümei'ın *Mu'cem*'inde ve Kuzâî'nin yine Ebû Bekre kanalıyla rivayet ettikleri versiyon, tereddüt ifadesi içermeyen **“öyle yö-**

1278 Ahmed b. Hanbel, *ez-Zühd*, s. 117, h.nr: 765.

1279 İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, thk. M. Nâsiruddîn el-Elbânî, Beyrut 1400, I, 305, h.nr: 696; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 375.

1280 Nisâ 4/123.

1281 Gazzî, *İtkân*, I, 425-426, h.nr: 1360.

1282 Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 124-125, h.nr: 844.

1283 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IX, 492, h.nr: 7006. Beyhakî, hadisin hem munkatı olduğunu hem de ravisi Yahya b. Hâşim'in zayıf biri olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

netilirsiniz (يُولَى عَلَيْكُمْ)” lafzıyla aktarılmaktadır. Ancak bunun da isnadında **meçhul kimseler** vardır.¹²⁸⁴

Keza Taberânî, benzer manada bir hadisi Hasan el-Basrî’den rivayet etmektedir. Hasan el-Basrî bir adamın Haccâc’a beddua ettiğini işitince ona şöyle der: “Bunu yapma! Zira size kendinizden (sizin gibi birileri) verilmiştir. Bizim asıl korkumuz, Haccâc azledilir veya ölürse, başınıza maymun ve domuzların geçmesidir. Çünkü **‘amelleriniz, sizin idarecilerinizdir ve siz nasılsanız, öyle yönetilirsiniz’** diye rivayet olunmuştur.”¹²⁸⁵ İbn Hacer’in *Fetâvâ*’sında da (...) ¹²⁸⁶

Necmüddîn el-Gazzî ise şunları söyler:¹²⁸⁷ İbn Ebî Şeybe’nin rivayeti-ne göre Mansûr b. Ebu’l-Esved şöyle demiştir: A‘meş’e “Allah Teâlâ’nın **‘İşte böylece zalimlerin bir kısmını, diğer bir kısmına veli/dost yaparız’**”¹²⁸⁸ âyeti hakkında (müfessir âlimlerin) ne söylediklerini işittin?” diye sordum. Şu cevabı verdi: Onların şöyle dediklerini işittim: “İnsanlar bozuldukları zaman, en kötülerini başlarına emîr olarak getirilirler.” Beyhakî’nin rivayetine göre de Ka‘b (el-Ahbâr) şöyle demiştir: “Her dönemin, o dönemin insanların gönüllerine uygun tarzda Allah’ın gönderdiği bir hükümdarı vardır. Eğer Allah onların ıslah olmalarını isterse, onlara ıslah edici birini gönderir. Yok eğer onları yok etmek istiyorsa, o zaman da onların konforlu bir hayat süren elit zümrelerini onlara gönderir.” Yine Beyhakî’nin Hasan

1284 Kuzâî, *Müsnedü’ş-Şihâb*, I, 336, h.nr: 577.

1285 Bu rivayet daha önce 427 no’lu hadiste geçmişti.

1286 *Keşfü’l-hafâ*’da bu kısım boş gözükmemektedir. Cümle, öncesi ve sonrasıyla da ilgili görünmemektedir. Bu noktada akla gelen ilk ihtimal olarak Aclûnî’nin, İbn Hacer el-Heytemî’nin (ö. 974) *el-Fetâva’l-hadîsiyye*’sini kastetmiş olmasıdır. Nitekim ileride İbn Hacer el-Heytemî’den naklen söz konusu hadisin İbn Cümey’ tarafından *Mu‘cem* isimli eserinde nakledildiğini belirtmektedir. (Bk. İbn Hacer el-Heytemî, *a.g.e.*, s. 116) Bu durumda bu cümlemin buraya yanlışlıkla kaydedilmiş olması ihtimali vardır. Bir diğer ihtimal ise Aclûnî’nin yine İbn Hacer el-Heytemî’den bu hadis ile ilgili başka bir bilgiyi nakletmiş olmasıdır Zira Heytemî’nin, eserinin başka bir yerinde söz konusu “كما تكونوا يولى عليكم/**Siz nasılsanız, öyle yönetilirsiniz**” rivayetindeki “تكونوا/tekûnû” kelimesinin sonunda yer alan “nun” harfinin düşme gerekçesini Arapça grameri açısından açıkladığını görmekteyiz. (Bk. İbn Hacer el-Heytemî, *a.g.e.*, s. 137) *Vallahu a’lem.* (Çeviren)

1287 Gazzî, *İtkân*, I, 426, h.nr: 1361.

1288 En’âm 6/129.

el-Basrî'den aktardığı bir rivayete göre İsrailoğulları Musa *aleyhisselâm*'a “Bizim için Rabbine, bizden razı olduğunun ve bize gazap ettiğinin alametini sorar mısınız?” derler. O da sorunca Allah Teâlâ şöyle buyurur: “(Ey Musa!) Onlara şunu bildir: Onlardan razı olduğumun alameti, başlarına en hayırlılarını idareci olarak göndermemdir. Onlara gazap ettiğimin alameti ise başlarına en kötülerini yönetici olarak göndermiş olmamdır.” İbn Hacer el-Mekkî (el-Heytemî)'nin *Fetâvâ*'sında da bu hadisi İbn Cümei'in, *Mu'cem*'inde rivayet ettiği bilgisi yer almaktadır. İbnü'l-Enbârî ise “كَمَا/tekûnû” rivayetinin, “nûn” harfinin hazfedilmiş şekliyle geldiğini ve buradaki “كَمَا/kemâ” edatının (muzari fiilleri nasbenden edatlardan biri olan) “أَنْ/en” edatı gibi nasbedici bir işlev gördüğünü (dolayısıyla ilgili fiilin sonundaki *nûn* harfini düşürdüğünü) zikretmektedir.

Öte yandan Suyûtî de *el-Fetâvâ'l-hadîsiyye*'sinde bu hadisin, Beyhakî'nin *Şuabu'l-îmân*'da geçtiğini ve daha başkaları tarafından da rivayet edildiğini; ayrıca “كَمَا/tekûnû” ibaresinin sonundaki “nûn” harfinin, herhangi nasbedici veya cezmedici bir edat olmasa da hazfedilebileceğini savunan (dilcilerin) görüşüne uygun düştüğünü zikreder. Daha sonra da şunları söyler: “Nitekim لَا تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا/lâ tedhulu'l-cennete hattâ tu'minû” hadisinde de durum böyledir. Yahut “كَمَا/kemâ” edatını nasbedici bir edat sayan Kûfe (dil) ekolünün görüşüne göre söz konusu harf hazfedilmiş olabilir. Veya ravilerin kelimayı değiştirmiş olmaları ihtimali de vardır. Ancak bu (son) ihtimal çok uzaktır.

Bazıları da bu çerçevede şu dizeleri dile getirmişlerdir:

“Günahlarımızdan dolayı başımızdan eksik olmuyor bela,

Eğer tevbe edersek hiç kuşkusuz giderecektir onu Mevlâ!”

Ayrıca rivayet edilen dualardan biri de şöyledir: “**Allah'ım! Bize merhamet etmeyecek kimseleri, günahlarımızdan dolayı başımıza musallat etme!**”

١٩٩٨ - كَلِمَةُ الشَّحِّ مُطَاعَةٌ.

1998- İhtirash cimrilik ve tamâhkarlığın sözü dinlenir, ona boyun eğilir.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:¹²⁸⁹ Bu, hadis değildir. Ancak İbn Ebî Şeybe'nin *et-Tevbîh*'inde ve Taberânî'de Enes b. Mâlik kanalıyla gelen bir hadis şöyledir: **“Üç şey kurtarıcıdır: Gizli ve açık her durumda Allah'tan korkmak, hoşnutluk ve öfkeli hâllerde adil davranmak, hem fakirlik hem de zenginlikte dengeli hareket etmek. Üç şey de mahvedicidir: Esiri olunan hevâ-heves, boyun eğilen ihtirash cimrilik ve tamâhkârlık ve kişinin kendini beğenmesi.”**¹²⁹⁰ Bu konuda İbn Ömer ve daha başkalarından rivayet edilen hadisler de vardır.¹²⁹¹

۱۹۹۹ - کَلِمَةٌ حَقٌّ أُرِيدَ بِهَا بَاطِلٌ.

1999- Bu, bâtl bir anlamın kastedildiği hak bir sözdür!

Müslim'in Ubeydullah b. Ebî Râfi' kanalıyla rivayet ettiğine göre, Ubeydullah'ın, Ali b. Ebî Tâlib'in tarafında yer aldığı sırada Harûriyye (Hariciler) fırkası ortaya çıkıp “Hüküm ancak Allah'ındır” deyince Ali *radıyallahu anh* “Bu, bâtl bir anlamın kastedildiği hak bir sözdür!” diye karşılık verdi.¹²⁹²

Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demiştir:¹²⁹³ “Bu, bâtl bir anlamın kastedildiği hak söz” cümlesinin manasını destekleyen delillerden biri de *İhyâ'nın Kitâbu'l-Acâibi'l-kalb* bölümünde geçen şu rivayettir: İblis, İsa *aleyhisselâm*'ın karşısına çıkıp “‘Lâ ilâhe illallah (Allah'tan başka ilah yoktur)’ de” deyince İsa *aleyhisselâm* şu cevabı vermiştir: “Bu bir hak sözdür. Ancak ben bunu şimdi senin emrine uyararak söylemeyeceğim.”¹²⁹⁴ Yani ben bu sözü ancak kendi özgür irademle Rabbimin emrine uyararak ve kulluk gereği söylerim.¹²⁹⁵

1289 Gazzî, *İtkân*, I, 424, h.nr: 1356.

1290 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 328, h.nr: 5452; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IX, 396, h.nr: 6865.

1291 Bu konuda Enes b. Mâlik'in yanı sıra Abdullah b. Abbâs, Ebû Hureyre, Abdullah b. Ebî Evfâ ve Abdullah b. Ömer kanalıyla gelen rivayetlerin toplamı itibariyle *hasen* seviyesine yükseldiğine dair bir mütalaa için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, IV, 412-416, h.nr: 1802.

1292 Müslim, *Zekât* 157.

1293 Gazzî, *İtkân*, I, 423-424, h.nr: 1355.

1294 Gazzâlî, *İhyâ*, III, 30.

1295 Bu son cümle *Keşfü'l-hafâ*'da, Gazzâlî'nin kendi cümlesi gibi aktarılmışsa da

٢٠٠٠- كَلِمَةٌ يَسْمَعُهَا الرَّجُلُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ عِبَادَةِ سَنَةٍ، وَجُلُوسٍ سَاعَةٍ عِنْدَ مَذَاكِرَةِ الْعِلْمِ خَيْرٌ مِنْ عِتْقِ رَقَبَةٍ.

2000- (Bazen) kişinin duyduğu bir söz, onun için bir yıllık ibadetten daha hayırlı olur. (Bazen de) bir ilim müzakeresinde bir saat oturmak, bir köleyi azad etmekten daha hayırlıdır.

Aliyyü'l-Kârî, Suyûtî'nin Zeyl'inden¹²⁹⁶ naklen şöyle demiştir: "Bu rivayet, *Kitâbu'l-Arûs*'tan alınmıştır."¹²⁹⁷

٢٠٠١- كُلُّ مَا شَغَلَكَ عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ مَالٍ أَوْ وَلَدٍ فَهُوَ عَلَيْكَ شُؤْمٌ.

2001- Seni Allah *azze ve celle*'den alıkoyan mal veya çocuk gibi şeylerin hepsi senin için bir talihsizlik ve uğursuzluktur.

İbnü'l-Cevzî *Sıfatu's-safve* isimli eserinde bunu Ebû Süleyman ed-Dârânî'nin kendi sözü olarak rivayet etmektedir.¹²⁹⁸

٢٠٠٢- كُلُّ نَافِيفٍ طَاهِرٌ.

2002- Kuru olan her şey temizdir.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demektedir: "Hadis değildir; sıradan halkın dilinde dolaşan bir sözdür sadece. Ayrıca (mana itibarıyla de) sahih değildir. Şu da var ki, her ikisi kuru olan necis bir şey ile temiz bir şey birbirine değecek olsa, o temiz şey necis olmaz."¹²⁹⁹

gerçekte ondan nakleden Gazzî'nin *İtkân* 'ında kendi açıklaması olarak geçmektedir. Biz de burada Gazzî'nin metnini esas alarak çeviri yaptık. (Çeviren)

1296 Bk. Suyûtî, *Ziyâdât*, II, 766, h.nr: 962.

1297 Bk. Aliyyü'l-Kârî, *el-Masnû'*, s. 141, h.nr: 231. *Kitâbu'l-Arûs*'un ilmî değeri ile ilgili olarak yine Aliyyü'l-Kârî'nin yaptığı açıklama şöyledir: "Ebu'l-Fadl Ca'fer b. Muhammed b. Ca'fer b. Muhammed b. Ali b. el-Hüseyn'e ait olan *Kitâbu'l-Arûs* isimli eserin isnadları, güvenilemeyecek *vâhî* isnadlardır. Hadisleri de münkerdir." (Bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 410; a.mlf. *el-Masnû'*, s. 251) -Çeviren-

1298 İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-safve*, II, 381.

1299 Gazzî, *İtkân*, I, 423, h.nr: 1352.

٢٠٠٣- كُمْ مِنْ نِعْمَةِ اللَّهِ فِي عِزِّي سَاكِنٍ.

2003- Allah Teâlâ'nın, sıhhat ve afiyette saklı nice nimetleri vardır.

Askerî'nin Katâde'den merfu mürsel olarak rivayet ettiği bir hadistir. (Ebû Nuaym da) bunu *Hilye*'de Süfyân es-Sevrî'nin biyografisini verirken zikreder ve bu hadisin Sevrî'ye merfu yoldan ulaştığı bilgisini aktarır.¹³⁰⁰

٢٠٠٤- كَأَنَّكَ بِالدُّنْيَا وَلَمْ تَكُنْ وَبِالْآخِرَةِ وَلَمْ تَزَلْ.

2004- (Ölüm döşeginde can çekişmekte olan birine hitaben:) Gerçekte dünyada olmadığın hâlde hâlâ dünyadaymış gibisin. Ama (bir taraftan da henüz dünyadan) ayrılmamış olmana rağmen âdeta ahiretteymiş gibisin.

Suyûtî bu rivayet hakkında şöyle demiştir: “Bunu merfu bir rivayet olarak tespit edemedim. Ebû Nuaym da bunu Ömer b. Abdülazîz *radiyalahu anh*'dan nakletmektedir.”¹³⁰¹

٢٠٠٥- كَأَنَّكَ مِنْ أَهْلِ بَذْرِ وَخُتَيْنٍ.

2005- Sen âdeta Bedir ve Huneyn ehлиндensin!

İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de şöyle demektedir: “Bu, kendisine müsamaha gösterilen yahut kolaylık sağlanan kimseye hitaben söylenen bir sözdür. Hadis değildir.”¹³⁰² Ancak isnadında bir zayıflık söz konusudur.¹³⁰³ Bu

1300 Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, 11. Ayrıca Ebû Nuaym bu hadisi, Ebu'd-Derdâ'nın kendi sözü olarak da rivayet etmektedir. (Bk. *a.g.e.*, I, 210) -Çeviren-

1301 Suyûtî, *Dürer*, s. 164, h.nr: 333. Ancak Suyûtî, Ebû Nuaym'ın, bu sözü Ömer b. Abdülazîz'den rivayet ettiğini söylemiş olmasına rağmen, tespit edebildiğimiz kadarıyla *Hilye*'de bu söz Süfyân b. Uyeyne'ye ait bir söz olarak geçmektedir. (Bk. Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, 273) -Çeviren-

1302 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 119.

1303 Bu cümlelerin burada bir anlamı yoktur. Zira İbnü'd-Deyba zaten hadis olmadığını söylemektedir. Hadis olmayan bir şeyin isnadının zaafından bahsedilemez. Aclûnî, bu cümleden sonrasını Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 10, h.nr: 800'den nakletmiş olmasına rağmen bu cümle Sehâvî'de geçmemektedir. Ayrıca Sehâvî'nin değerlendirmelerini özetle aktaran Gazzî'nin *İtkân*'ında da (bk. I, 404, h.nr: 1290) böyle bir ifadeyi tespit edemedik. Dolayısıyla Aclûnî'nin bu cümleyi buraya yanlışlıkla kaydetmiş olduğu kanaatindeyiz. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

sözün dayanağı ise Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Bedir ehli için söylediği şu ifadedir: **“Ne biliyorsunuz? Belki de Allah, Bedir ehlinin durumlarına bakarak onlara ‘Ne yaparsanız yapın, ben sizleri bağışladım!’ demiştir.”**¹³⁰⁴ Ancak Huneyn ehli hakkında böylesi bir özel durumdan bahsedilmemiştir. Üstelik mesafe açısından da Bedir ile Huneyn arasında ciddi bir farklılık söz konusudur. Zira Huneyn Arafat taraflarındadır, Bedr'in mevkii ise malumdur.”

İbnü'l-Fârîd *kuddise sirruh* da şöyle demiştir:

“Onlar Bedir ehlidir; hiçbir sıkıntıdan endişe etmezler.”

۲۰۰۶ - كُنْتُ أَوَّلَ النَّاسِ فِي الْخَلْقِ وَآخِرَهُمْ فِي الْبُعْثِ.

2006- Ben yaratılışta insanların ilkiyim, peygamber olarak gönderiliş itibariyle de sonuncusuyum.

Bu hadisi İbn Sa'd, Katâde'den **mürsel** olarak rivayet etmiştir.¹³⁰⁵

۲۰۰۷ - كُنْتُ أَوَّلَ النَّبِيِّينَ فِي الْخَلْقِ، وَآخِرَهُمْ فِي الْبُعْثِ.

2007- Ben yaratılışta peygamberlerin ilkiyim, peygamber olarak gönderiliş itibariyle de sonuncusuyum.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demektedir:¹³⁰⁶ Bu hadisi Ebû Nuaym *Delâil*'de, İbn Ebî Hâtîm *Tefsîr*'inde, ayrıca İbn Lâl ve onun tarikiyle de Deylemî, Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet etmişlerdir.¹³⁰⁷

1304 Buhârî, Meğâzî 10; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 161.

1305 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 149. Ayrıca İbn Adiy, *el-Kâmil*, III, 488-489. İbn Adiy, Ebû Hureyre kanalıyla merfu olarak aktarılan bu rivayette *zayıf* bir ravi bulunduğunu belirtmektedir. Katâde yoluyla gelen mürsel rivayetin daha sahih olduğuna dair bk. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, III, 535. (Çeviren)

1306 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 130, h.nr: 846.

1307 Ebû Nuaym, *Delâil*, I, 42, h.nr: 3; Deylemî, *Firdevs*, III, 282, h.nr: 4850. Rivayette geçen Saîd b. Beşîr adındaki ravi, münkerü'l-hadîs olup Katâde'den münker rivayetlerde bulunan biri olarak bilinmektedir. (Bk. İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 8-9, ravi nr: 11) Saîd bu hadisi de Katâde'den rivayet etmektedir. Rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıca bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 53; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, II, 115, h.nr: 660. (Çeviren)

Bu rivayeti destekleyici nitelikte benzer manadaki bir hadis de Meyse-re el-Fecr kanalıyla gelmektedir. Ahmed b. Hanbel'in yanı sıra Buhârî'nin, *Târîh*'inde; Beğavî'nin, İbnü's-Seken'in, ayrıca Ebû Nuaym'ın *Hilye*'sinde rivayet ettiği ve Hâkim'in **sahih** saydığı bu hadisin lafzı şöyledir: **“Âdem henüz ruh ile beden arasındayken ben peygamberdim.”**¹³⁰⁸ Tirmizî ve başkalarının rivayetlerine göre Ebû Hureyre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e **“Ne zaman peygamber oldunuz veya peygamberliğiniz ke-sinleşti?”** diye sorar. Allah Rasûlü de **“Âdem henüz ruh ile beden arasın-dayken ben peygamberdim”** buyurur. Tirmizî bu hadis hakkında **“Hasen-sahihtir”** değerlendirmesinde bulunmuş; Hâkim de hadisi **sahih** saymış-tır.¹³⁰⁹ Bir lafızda da şöyle geçer: **“Âdem henüz çamurunun içine atılmış vaziyetteyken.”**

İbn Hibbân ve Hâkim'in *Sahîh*'lerinde İrbâd b. Sâriye'den merfu ola-rak aktarılan bir hadis de şöyledir: **“Kuşkusuz Âdem henüz çamurunun içine atılmış vaziyetteyken ben Allah katında peygamberlerin sonucu-su olarak yazılmışım.”**¹³¹⁰ Aynı şekilde Ahmed b. Hanbel, Dârimî ve Ebû Nuaym da bu hadisi rivayet etmişlerdir. Taberânî'nin İbn Abbâs yoluyla aktardığı rivayette de şu ibare geçer: **“Ey Allah'ın Rasûlü! Siz ne zaman peygamberdiniz?”** diye soruldu. O da şöyle buyurdu: **“Âdem henüz ruh ile beden arasındayken.”**¹³¹¹

Daha sonra Sehâvî, başkaları gibi şunları söylemektedir:¹³¹² **“Âdem henüz su ile çamur arasındayken ben peygamberdim”** lafzıyla dillerde dolaşan rivayete gelince; bu lafzıyla vâkif olamadığımız gibi bu rivayetin **“Âdem de su da çamur da henüz yokken ben peygamberdim”** şeklindeki ziyadesini de zaten tespit edebilmiş değiliz. Hafız İbn Hacer de bir kısım cevaplarında söz konusu ziyadenin **zayıf** olduğunu, ancak ondan önceki lafzın ise (daha)¹³¹³ kuvvetli olduğunu söylemektedir. Zerkeşî de “Bu lafız-

1308 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 202, h.nr: 20596; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, VII, 374, ravi nr: 1606; Ebû Nuaym, *Hilye*, IX, 53.

1309 Tirmizî, *Menâkıb* 1; Hâkim, *Müstedrek*, II, 665.

1310 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 395, h.nr: 17163; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIV, 312, h.nr: 6404; Hâkim, *Müstedrek*, II, 656, h.nr: 4175.

1311 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XX, 353, h.nr: 833.

1312 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 139.

1313 Bu kelime alıntı yapılan Sehâvî'nin *Makâsîd*'inde geçmemekte, sadece *Keşfü'l-hafâ*'da yer almaktadır. (Çeviren)

la bir aslı yoktur” demiş; Suyûtî ise *Dürer*’de “Sıradan halk bu rivayete ‘... **Âdem de su da çamur da henüz yokken**’ cümlesini ilave etmiştir. Bunun da bir aslı yoktur” değerlendirmesinde bulunmaktadır.¹³¹⁴

Suyûtî’nin bu değerlendirmesiyle ilgili olarak Aliyyü’l-Kârî de “(Suyûtî burada) hadis teknik standartları bakımından bir aslı olmadığını kastetmektedir. Yoksa hadis manası itibariyle sahihtir” demektedir.¹³¹⁵ Aynı şekilde Tirmizî’nin, Ebû Hureyre’den rivayet ettiğine göre “Ey Allah’ın Rasûlü! Peygamberlik sizin için ne zaman kesinleşti?” diye sorulduğunda Allah Rasûlü **“Âdem henüz ruh ile beden arasındayken”** cevabını vermiştir.¹³¹⁶

Keza Şa‘bî’den rivayet edildiğine göre, bir adam “Ey Allah’ın Rasûlü! Ne zaman peygamber oldunuz?” diye sordu. Allah Rasûlü de şu cevabı verdi: **“Âdem henüz ruh ile beden arasındayken, benden söz alındığı zaman.”**

Takî es-Sübkî de şunları söylemektedir: Eğer “Peygamberlik bir vasıftır. Bu vasıfla nitelenen kişinin mutlaka mevcut olması gerekir. Ayrıca (doğumundan) kırk yıl sonra peygamber olacak biri, henüz var olmadan ve peygamber olarak gönderilmeden önce bu vasıfla nasıl nitelenebilmektedir?” diye soracak olursan, şöyle derim: “Allah Teâlâ’nın ruhları bedenlerden önce yarattığına dair rivayetler gelmiştir. Dolayısıyla (Allah Rasûlü’nün) **‘ben peygamberdim’** sözünde o mübarek ruhuna veya hakikatine işaret vardır. Akıllarımız ise hakikatleri bilip kavramaktan acizdir. Onu ancak o hakikatleri yaratan ve kendisine ilahî bir nur lütfettiği kimse-ler bilebilir.”

Yine Alkamî’nin Ali b. el-Hüseyin kanalıyla babasından, onun da dedesinden merfu olarak rivayet ettikleri bir hadiste Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: **“Rabbim, Âdem’i yaratmadan on dört bin yıl önce ben O’nun huzurunda bir nurdum.”**¹³¹⁷

1314 Zerkeşî, *Leâli*, s. 172, h.nr: 16; Suyûtî, *Dürer*, s. 163, h.nr: 331.

1315 Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 271-272, h.nr: 352.

1316 Tirmizî, *Menâkıb* 1.

1317 Bu rivayeti, Selmân el-Fârisî kanalıyla gelen şu lafızla tespit edebildik: **“Ben ve Ali, Allah’ın Âdem’i yaratmasından on dört bin yıl önce O’nun huzurunda bir nurduk.”** Bu lafzın da uydurma olduğuna dair bk. İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 14.

٢٠٠٨ - كُنْتُ أَحْسَبُ أَنَّ الرَّجُلَيْنِ يَحْمِلَانِ الْبُطْنَ، فَإِذَا الْبُطْنُ يَحْمِلُ الرَّجُلَيْنِ.

2008- Ayakların karnı taşıdığını zannederdim. Meğer asıl karın ayakları taşımış!

Hâris b. Ebî Üsâme'nin, *Müsned*'inde sahâbî Amr b. Sürâka'dan rivayet ettiği bir hadistir.¹³¹⁸ Şöyle ki: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Amr b. Sürâka'yı bir seriyyede gönderir. Amr bir müddet sonra acıkr, takati kesilir ve yürüyemeyecek hâle gelir. Derken bir Arap kabilesi onu misafir eder. (Karnını doyurup) yürümeye başlayınca da bu sözü söyler. Suyûtî'nin *Dürer*'inde olay böyle anlatılmaktadır.¹³¹⁹

٢٠٠٩ - كُنْتُ أَوَّلَ النَّاسِ فِي الْخَلْقِ وَآخِرَهُمْ فِي الْبُعْثِ.

2009- Ben yaratılışta insanların ilkiyim, peygamber olarak gönderiliş itibariyle de sonuncusuyum.

Bu hadisi İbn Sa'd, Katâde'den **mürsel** olarak rivayet etmiştir.¹³²⁰

٢٠١٠ - كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ، فَزُورُوهَا ؛ فَإِنَّهَا تُذَكِّرُ الْآخِرَةَ.

2010- Kabirleri ziyaret etmenizi yasaklamıştım. Ama artık ziyaret edebilirsiniz. Zira kabir ziyareti ahireti hatırlatır.

Müslim'in Büreyde kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹³²¹ Ayrıca Ebû Hureyre yoluyla merfu olarak rivayet ettiği diğer bir versiyonun lafzı şöyledir: **"Kabirleri ziyaret edin. Çünkü kabir ziyareti ölümü hatırlatır."**¹³²²

Hâkim'in Enes'ten aktardığı merfu rivayetin lafzı da şudur: **"Kabirleri ziyaret etmenizi yasaklamıştım. Dikkat edin! Artık ziyaret edebilirsiniz. Çünkü kabir ziyareti kalbi yumuşatır, gözü yaşartır ve ahireti ha-**

(Çeviren)

1318 Hâris b. Ebî Üsâme, *Müsned*, II, 994, h.nr: 1115.

1319 Bk. Suyûtî, *Dürer*, s. 166, h.nr: 340. Hadisin Arapça metnindeki küçük bazı lafız değişikliklerini Hâris'in ve Suyûtî'nin eserlerini esas alarak düzelttik. (Çeviren)

1320 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 149. Aclûnî, bu hadisi 2006 no'lu rivayet olarak aynı lafızla daha önce zikretmişti. (Çeviren)

1321 Müslim, Cenâiz 106.

1322 Müslim, Cenâiz 105.

tırlatır. (Ancak ziyaret sırasında İslâm'a aykırı) yanlış ve cahilce sözler söylemeyin.”¹³²³

Öte yandan İbn Mâce'nin İbn Mes'ûd kanalıyla rivayet ettiği bir hadisin lafzı da şöyledir: **“Kabirleri ziyaret etmenizi yasaklamıştım. Artık kabirleri ziyaret edebilirsiniz. Çünkü bu ziyaret dünyadan ve dünyalıklardan yüz çevirmeyi sağlar ve ahireti hatırlatır.”¹³²⁴**

۲۰۱۱- كَانَ اللَّهُ وَلَا شَيْءَ مَعَهُ.

2011- Allah vardı ve O'nunla beraber hiçbir şey yoktu.

İbn Hibbân, Hâkim ve İbn Ebî Şeybe'nin Büreyde kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹³²⁵ Bir rivayette de **“Ondan başka hiçbir şey yoktu”** ibaresi geçmektedir. Diğer bir rivayette ise **“O'ndan önce hiçbir şey yoktu”** lafzı yer almaktadır.

Aliyyü'l-Kârî de şöyle demiştir: “Bu hadis sabittir. Ancak buna ilave edilen **“O şimdi daha önce de bulunduğu hâl üzeredir”** lafzı ise sufilerin sözlerindendir. Ayrıca ayniyet görüşünü¹³²⁶ savunan Vücûdiyye'nin¹³²⁷ iftiralardan birine de benzemektedir. Nitekim İbn Teymiyye de Hafız İbn Hacer el-Askalânî gibi, bu ziyadenin **uydurma** olduğunu açıkça ifade etmiştir. Sahih olması durumunda ise yorumu şöyle olur: Allah Teâlâ, zatının

1323 Hâkim, *Müstedrek*, I, 532, h.nr: 1393.

1324 İbn Mâce, *Cenâiz* 48.

1325 İbn Hibbân, *Sahih*, XIV, 7, h.nr: 6140; Hâkim, *Müstedrek*, II, 371, h.nr: 3307.

1326 Ayniyet: Terim olarak “kendi kendisiyle aynı olma, değişen durumlardan etkilenmeyerek kendisi olarak kalma” anlamına gelir. Türkçe’de “özdeşlik” diye ifade edilir. (Geniş bilgi için bk. B. Topaloğlu - İ. Çelebi, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, s. 33) -Çeviren-

1327 Vücûdiyye: Vahdet-i vücûd düşüncesi, varlığı (vücûd), mümkün ve zorunlu kısımlarına ayrılmadan önce kendinde bir hakikat şeklinde ele alıp zorunlu ve mümkünü onun iki kutbu saymak suretiyle Hak ile halkı (yaratılmışlar) izâfet ilişkisiyle birbirine bağlar. Böylece Tanrı-insan ilişkileri başta olmak üzere birlik-çokluk sorunu, insan iradesi ve özgürlüğü, âlemdaki kötülük problemi, sebeplilik vb. metafizik konularla iman ve akîdenin anlamı, ahlâk konuları ve çeşitli dinî bahisler hakkında kapsamlı ve sistematik bir düşünce ortaya koyar. Bu düşünceyi kabul edenlere vahdet-i vücûd ehli, vücûdiyye denir. (Bk. Ekrem Demirli, “Vahdet-i Vücûd,” *DİA*, XLII, 431) -Çeviren-

kemâli ve celâl sıfatları itibariyle, varlıkları yarattıktan sonra da daha önce bulunduğu hâl üzeredir, hiçbir şekilde değişmemiştir.” (Aliyyü’l-Kârî’den naklettığımız kısım) özetle bitmiştir.¹³²⁸

Ancak Necmüddîn el-Gazzî şunu söylemektedir:¹³²⁹ İbnü’l-Arabî, *el-Fütûhatü’l-Mekkiyye*’de, söz konusu ziyadenin, habere sonradan katıldığını (müdrec) zikretmektedir. Hadisin Büreyde kanalıyla gelen lafzı şöyledir: “Bir topluluk Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in huzuruna girdi. Bunlar ‘*Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem*’e selam vermeye, dinî konularda derin anlayış ve kavrayış kazanmaya ve bu işin (yaratılışın) başlangıcını sormaya geldik’ dediler. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ‘*Allah vardı ve O’ndan başka hiçbir şey yoktu. Arşı da su üzerindeydi. Her şeyi Zikr’e (Levh-i Mahfûz) yazdı. Daha sonra da yedi kat gökleri yarattı*’ diye izah ederken bir adam gelip bana (Büreyde) devemin (alıp başını) gittiğini haber verdi. Ben de (ardından yetişirim diye) çıktım ama deve çoktan seraba karışmıştı bile. (Allah Rasûlü’nün o meclisini terk etmektense) o deveyi öylece bırakmış olmayı istedim.”

Öte yandan Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Tirmizî ve başkalarının rivayetlerine göre İmrân b. Husayn şunu anlatır: (Meclistekiler) “Ey Allah’ın Rasûlü! Bize bu işin (yaratılışın) başlangıcının nasıl olduğunu anlatır mısınız?” dediler. Allah Rasûlü “*Allah, her şeyden önce vardı. Arşı su üstündeydi. Levh-i Mahfûz’a da her şeyin kaydını geçirdi. Sonra da gökleri ve yeri yarattı*” diye anlatmaya başladı. Derken birinin “*Ey İbn Husayn! Deven (alıp başını) gitti!*” diye seslendiğini duydum. Hemen peşinden çıktım ama baktım ki deve çoktan seraba karışmış bile. Allah’a yemin olsun ki (Allah Rasûlü’nün o meclisini terk etmektense) o deveyi öylece bırakmış olmayı istedim.¹³³⁰

1328 Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 263, h.nr: 336.

1329 Gazzî, *İtkân*, I, 400-401, h.nr: 1276.

1330 Buhârî, *Bedü’l-halk* 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIII, 107-108, h.nr: 19876.

٢٠١٢- كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْكُلُ الرُّطْبَ بِيَمِينِهِ وَالْبَطِيخَ بِشِمَالِهِ، وَيَأْكُلُ الرُّطْبَ بِالْبَطِيخِ وَكَانَ أَحَبَّ النَّفَاقَةِ إِلَيْهِ.

2012- Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem sağ eliyle taze hurmayı, sol eliyle de karpuzu yiyor; taze hurmayı karpuzla birlikte yiyordu. Karpuz onun en çok sevdiği meyve idi.

İsmi ve müellifi meçhul bir risalede bu şekilde gördüm.¹³³¹ Ayrıca müellif, risalede şöyle demektedir: Abdullah b. Evfâ dedi ki: “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* taze hurmayı ekmekle yerdi.” Ayrıca Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: “*Lohusa kadınların yiyeceği ilk şey taze hurma olsun. Zira Allah Teâlâ, İmrân’ın kızı Meryem’e ‘Hurma dalını kendine doğru silkele de üzerine taze hurmalar dökülsün’*”¹³³² *buyurmuştur.*” Sahâbîler “Ey Allah’ın Rasûlü! Peki, taze hurma mevsimi değilse (ne yapalım?)” diye sordular. Allah Rasûlü “*O zaman yedi adet kuru hurma! Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: ‘İzzetime, celâlime ve makamımın yüceliğine yemin olsun ki, doğum yaptığı gün taze hurma yemiş hiçbir lohusa kadın yoktur ki, doğan çocuk bir erkekse mutlaka halim selim bir erkek, kız ise halim selim bir kız çocuğu olur.’*” Yine Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “*Kuru hurma yemek, kalın bağırsak iltihabından korur.*”¹³³³ Bu hadislerin (sıhhat) durumuna bakılmalıdır. Ancak ilk bakışta görünen husus sahih olmadıklarıdır.¹³³⁴ *Vallahu a’lem.*

1331 Aclûnî daha önce 517 no’lu rivayetin tahririnde buna benzer bir rivayeti “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* sağ eline taze hurmayı, sol eline de karpuzu alıyor ve taze hurmayı karpuzla birlikte yiyordu. Karpuz, onun en çok sevdiği meyve idi” lafzıyla nakletmişti. Aclûnî, buradaki rivayette ise farklı olarak Allah Rasûlü’nün “sağ eliyle taze hurmayı, sol eliyle de karpuzu yediği” belirtildiği için, bizatihi bu lafızla geçtiği meçhul risaleyi zikretmeyi ve 517’deki kaynaklara değinmemeyi tercih etmiş olmalıdır. Allah Rasûlü’nün sol eliyle yemek yemediği prensibinden hareket edecek olursak, her iki rivayetin aynı manaya geldiğini söyleyebiliriz. (Çeviren)

1332 Meryem 19/25.

1333 Ebû Nuaym, *et-Tıbbu’n-Nebevî*, II, 728, h.nr: 828.

1334 Nitekim “*Kuru hurma yemek, kalın bağırsak iltihabından korur*” rivayeti uydurma sayılmaktadır. Ancak lafız olarak “kuru hurma (*temr*)” yerine “rezen bitkisi (*şemer*)” kelimesi geçmektedir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-zaîfe*, I,

٢٠١٣- كَانَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ لَا يَجْلِسُ إِلَيْهِ أَحَدٌ وَهُوَ يَصَلِّي إِلَّا خَفَفَ صَلَاتَهُ وَسَأَلَهُ عَنْ حَاجَتِهِ فَإِذَا فَرَغَ عَادَ إِلَى صَلَاتِهِ.

2013- Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, (nafile) namaz kıldığı esnada huzuruna biri geldiği vakit namazını uzatmadan hemen bitirip gelenin ihtiyacını sorardı. İhtiyacı karşıladıktan sonra tekrar namazına dönerdi.

Bunu Kadı İyâz *Şifâ*'da zikretmektedir.¹³³⁵ Hafız Suyûtî de *el-Vefâ fî tahrîci ehâdîsi*'ş-*Şifâ* adlı eserinde, Irakî'nin *İhyâ* hadislerinin tahririnde yer alan "Bunun bir aslını bulamadım"¹³³⁶ şeklindeki değerlendirmesini nakletmektedir.

٢٠١٤- كَانَ وَضُوءُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ لَا يَبُلُ الثَّرَى.

2014- Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in abdesti toprağı ıslatmazdı.

Sehâvî *Asıl*'da şöyle demektedir: Bu hadisi Ebû Dâvûd, Zû Mihber el-Habeşî'den şu lafızla rivayet etmiştir: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* toprağı ıslatmayacak biçimde abdest aldı."¹³³⁷

Zerkeşî *Leâli*'de şöyle demektedir: "Ebû Dâvûd bunu *Sünen*'inde Zû Mihber el-Habeşî'den, bir vadide uyuyakalıp sabah namazını kaçırdıkları bir hadis olarak rivayet etmektedir. (O sırada Allah Rasûlü'nün hizmetini gören Zû Mihber) 'Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, toprağı karışıp onu ıslatmayacak bir şekilde abdest aldı sonra da Bilâl'e ezan okumasını emretti' demiştir. Hadisin isnadı **sahih**tir."¹³³⁸ Necmüddîn el-Gazzî ise "Bu lafızla bilinmemektedir" demiştir.¹³³⁹

694, h.nr: 481) -Çeviren-

1335 Kadı İyâz, *Şifâ*, I, 249.

1336 Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 848, h.nr: 1.

1337 Ebû Dâvûd, *Salât* 11. Burada Hz. Peygamber'in suyu tasarruflu bir şekilde kullanarak abdest alması kastedilmektedir. (Çeviren)

1338 Zerkeşî, *Leâli*, s. 69, h.nr: 28.

1339 Gazzî, *İtkân*, I, 404, h.nr: 1288. Ancak Gazzî, Ebû Dâvûd'daki rivayet başta olmak üzere bu manadaki başka hadisleri destekleyici mahiyette zikretmektedir. (Çeviren)

٢٠١٥- كَيْفَ بِكُمْ وَبِرَمَانٍ يُعْزَبَلُ النَّاسُ فِيهِ غَرْبَلَةٌ.

2015- İnsanların sıkı bir elekten geçirildiği bir zamanda haliniz nice olacak!

Bazıları bu rivayeti zikretmiştir, ancak (sıhhat) durumunu bilmiyorum.¹³⁴⁰ Manası ise şudur: Hayırlılarınız gidip de geriye adi/aşağılık insanların kaldığında hâliniz nasıl olacak! Metinde geçen “العربة/eleme” kelimesi, “eleğin üzerinde, taneleri çerçöpünden ayıklamak için evirip çevirme” anlamına gelmektedir. Arapların meşhur sözlerinden biri de “مَنْ نَحَلَّوْهُ/İnsanları elekten geçirmeye kalkışan kimseyi, insanlar elek üstündeki kepek gibi savururlar” sözüdür. Yani “Kim insanların asıl kökenlerini ve gizli hâllerini inceleyip denetlemeye kalkarsa, insanlar da onu (elek üstünde kalmış kepek gibi) terk ederler.” İnsanlar o kimseye ilgi göstermemek ve onu bir kenara atmak suretiyle âdeti ona elek üstünde kalan bir kepek muamelesi yapmış olmaktadır.

٢٠١٦- كُنْتُ كَثْرًا لَا أَعْرِفُ فَأَخْبَيْتُ أَنْ أَعْرِفَ فَخَلَقْتُ خَلْقًا، فَعَرَفْتُهُمْ بِي؛ فَعَرَفُونِي.

2016- Ben bilinmeyen bir hazineydim. Tanınmak istedim. Bunun için de bir varlık yarattım ve onlara kendimi tanıttım, onlar da beni bilip tanımış oldular.

1340 Aclûnî'nin burada herhangi bir kaynağa işaret etmemesi tuhaftır. Zira bu ibare, *sahih bir isnadla* nakledilen uzunca bir hadisin bir kısmı olarak kaynaklarımızda yer almaktadır. Hadis şöyledir: (Allah Rasûlü) “**İnsanların sıkı bir elekten geçirilip elek üstündeki kepek (misali kötü)lerin kalacağı, verdikleri sözlerin ve güvenilirliklerinin bozulacağı ve ayrılığa düşüp şöylece** -Allah Rasûlü burada parmaklarını birbirine girdirdi- **olacakları zamanın gelmesi yakındır veya geldiği zaman hâliniz nice olacak?!**” dediğinde oradakiler “(O vakit) biz ne yapalım, ey Allah'ın Rasûlü?” dediler. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de “**İyi bildiğinizi alır, kötü gördüğünüzü terk edersiniz; kendi (doğru bildiğiniz) işinize yönelir, genel halkın peşine takılmayı bırakırsınız**” buyurdu. (Bk. Ebû Dâvûd, Melâhim 17; İbn Mâce, Fiten 10; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 627, 634, h.nr: 7049, 7063; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XIII, 10, h.nr: 5; Hâkim, *Müstedrek*, II, 171, h.nr: 2671) Hâkim bu hadisin, Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre *sahih* olduğunu belirtmiş, Zehebî de bu hususta ona muvafakat etmiştir. (Çeviren)

Bir lafızda da şöyle geçmektedir: “... **Onlara kendimi tanıttım; onlar da benim sayemde beni bilip tanımış oldular.**” İbn Teymiyye bu hadis hakkında şunları söyler: “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in sözlerinden değildir. Ayrıca ne sahih ne de zayıf hiçbir bir isnadı bilinmemektedir.” Zerkeşî, Hafız İbn Hacer, Suyûtî ve daha başka âlimler de bu konuda İbn Teymiyye’nin görüşüne tâbi olmuşlardır.¹³⁴¹

Aliyyü’l-Kârî ise şöyle demiştir:¹³⁴² Ancak manası sahih olup şu âyete dayandırılmaktadır: “**Ben cinleri de insanları da sadece bana kulluk etsinler diye yarattım.**”¹³⁴³ Nitekim İbn Abbâs *radiyallahu anhümâ* bu âyetteki “لِيَعْبُدُونِي/**bana kulluk etsinler**” kısmını “بَنِي بِلِيْلٍ تَانِسِينِ/beni bilip tanısınlar” olarak tefsir etmektedir.

Bu sözün dillerde meşhur olan lafzı ise şöyledir: “**Ben gizli bir hazineydim. Tanınmak istedim. Bunun için bir varlık yarattım. Onlar beni yine benim sayemde bilip tanımış oldular.**” Tasavvuf ehlinin sözlerinde çokça geçen bir cümledir. Bunu esas alırlar ve kendilerine ait ilke ve prensiplerini bunun üzerine bina ederler.¹³⁴⁴

٢٠١٧- كُنْتُ نَبِيًّا وَأَدَمُ بَيْنَ الْمَاءِ وَالطِّينِ.

2017- Âdem henüz su ile çamur arasındayken ben peygamberdim.

Bu rivayetin bu lafızla bir aslının olmadığı az önce geçmişti.¹³⁴⁵ Ancak buna rağmen Alkamî, *el-Câmiu’s-sağîr* şerhinde “Sahih bir hadistir” demektedir.

٢٠١٨- كُنْ عَالِمًا أَوْ مُتَعَلِّمًا.

2018- Ya âlim yahut ilim talebesi ol.

Bu rivayet daha önce “اغد عالماً/**Ya âlim ol...**” hadisinde geçmişti.¹³⁴⁶

1341 İbn Teymiyye, *Mecmûu’l-fetâvâ*, XVIII, 122, 376; Zerkeşî, *Leâli*, s. 136, h.nr: 20; Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 139-140, h.nr: 847; Suyûtî, *Dürer*, s. 163, h.nr: 330.

1342 Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 273, h.nr: 353.

1343 Zârîyât 51/56.

1344 Ahmed el-Gazzî, *el-Ceddü’l-hasîs*, s. 175, h.nr: 262.

1345 Bk. 2007 no’lu hadisin açıklaması.

1346 Bk. 437 no’lu hadis.

٢٠١٩- كُنْ مِنَ الْخَيْرَةِ مِنْهُنَّ عَلَى حَذَرٍ.

2019- Bunların hayırlılarına karşı da dikkatli ol!

Burada kadınlar kastedilmektedir. Daha önce “*عُقُولُهُنَّ فِي فُرُوجِهِنَّ/Kadınların akli fikri, cinsel uzuvlarındadır*” rivayetinde Ali *radiyallahu anh*’dan nakledilen bir söz olarak geçmişti.¹³⁴⁷ Nitekim Kurtubî *Tezkira*’da Ali *radiyallahu anh*’a ait uzun bir konuşmanın sonunda yer alan bu sözü şu lafızla nakletmektedir: “O sebeple bunların şerlilerinden Allah’a sığın- nın, hayırlılarına karşı da dikkatli olun.” Ayrıca İmam Ahmed b. Hanbel’in oğlu Abdullah da bunu *Zevâidü’z-Zühd*’de İsmail b. Ubeyd’den şu şekilde aktarmaktadır: “Lokman, oğluna dedi ki: Yavrum! Kadınların şerlilerinden Allah’a sığın, hayırlılarına karşı da dikkatli ol!” Bir lafızda da şöyledir: “O kadınlar şerre daha hızlı koşarlar.”

Necmüddîn el-Gazzî de bunu Abdullah b. Ahmed’in *Zevâidü’z-Zühd*’de Esmâ b. Ubeydullah kanalıyla naklettiği bir rivayet olarak zik- reder.¹³⁴⁸ Lafzı da şöyledir: “Lokman, oğluna dedi ki: Yavrum! Kadınların şerlilerinden Allah’a sığın, hayırlılarına karşı da dikkatli ol! Zira onlar bir hayra koşmazlar. Aksine onlar şerre daha hızlı koşarlar.” Daha sonra da Gazzî şunu söyler: Kurtubî de *Tezkira*’da Ali *radiyallahu anh*’ın şöyle de- diğini aktarır: “Ey insanlar! Kadınların emrine itaat etmeyin, ayrıca onla- rın hiçbir kocanın işini çekip çevirmelerine müsaade etmeyin. Çünkü onlar kendi arzu ve isteklerine bırakılırlarsa, mülkü ifsad ederler, mülk sahibine de asi davranırlar. Biz onların yalnız başlarına kaldıklarında dinlerinin ol- madığını; şehvetleri söz konusu olduğunda hiç çekinmediklerini gördük. Onlardan az zevk ve haz alınır ama yaptıklarına çok hayret edilir. İyi olan- ları bile günahkâr, kötü olanları ise zinâkâr. Günahtan korunmuş (masum) lar ise zaten bulunmazlar! Onlara Yahudilerden geçen üç huy vardır: Zalim oldukları hâlde mazlummuş gibi dert yanarlar, yalan yere yemin ederler ve çok hevesli oldukları hâlde istemez görünürler. O sebeple bunların şerlile- rinden Allah’a sığın, hayırlılarına karşı da dikkatli olun.”¹³⁴⁹

1347 Bk. 1740 no’lu hadis.

1348 Gazzî, *İtkân*, I, 431, h.nr: 1379.

1349 Kurtubî, *et-Tezkira*, s. 818-819.

٢٠٢٠- الْكُنْدُرُ طَيِّبٍ، وَطَيِّبُ الْمَلَائِكَةِ، وَإِنَّهَا مَبْعَدَةٌ لِلشَّيْطَانِ مَرْصَاةٌ لِلرَّخْمَنِ.

2020- *el-Kündür* (akgünlük sakızı ve benzoin) benim ve meleklerin güzel kokusudur. O şeytanı uzaklaştırır, Rahmân'ın rızasını kazandırır.

Deylemî'nin Yezîd b. Abdullah'tan mu'dal olarak rivayet ettiği bir hadis olup **sahih değildir**.¹³⁵⁰ Metinde geçen “الْكُنْدُرُ/*el-kündür*” hem akgünlük sakızı hem de benzoin¹³⁵¹ için kullanılır. Beyhakî'nin *Menakıbu's-Şâfiî*'de naklettiğine göre İmamımız Şâfiî bunu zeka ve zihin gücünü artırması için çokça kullanırdı. Ayrıca İbnü'l-Hakem'in rivayetine göre Şâfiî şöyle demiştir: “Zihin gücünü artırması için bir müddet akgünlük sakızı (*el-kündür*) yemeye devam ettim. Nihayetinde bir yıl boyunca hemoroid rahatsızlığı çekmeme sebep oldu.”¹³⁵²

٢٠٢١- كُنْ خَيْرَ آخِذٍ.

2021- (Kılıcı) iyi niyetle eline alan biri olacağını umuyorum.

Sehâvî *Asıl*'da şunları söylemektedir:¹³⁵³ Bu, Gavres'in Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e söylediği sözlerden biridir. Buna benzer bir söz de daha önce “كفى بالمرء كذباً” *İnsana yalan olarak yeter...* hadisinde geçmişti.¹³⁵⁴ İbnü'l-Gars da şöyle demektedir: “Bu cümle, Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde, Gavres'in - Guveyris de denilmiştir- Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e söylediği bir söz olarak sabittir.”¹³⁵⁵

Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demektedir:¹³⁵⁶ Beyhakî'nin, ayrıca Hâkim'in **sahih sayarak** Câbir'den rivayet ettikleri hadis şöyledir:

1350 Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 145, h.nr: 853; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, II, 280, h.nr: 51. Hatta rivayetin uydurma olduğunu açıkça ifade eden âlimler için bk. Suyûtî, *Ziyâdât*, II, 584, h.nr: 714; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 197, h.nr: 7.

1351 Benzoin: Antiseptik ve balgam söktürücü bir reçinedir. (Bk. <http://www.tipterimlerisozlugu.com/benzoin.html>) -Çeviren-

1352 Beyhakî, *Menâkıbu's-Şâfiî*, II, 119.

1353 Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 147, h.nr: 854.

1354 Bk. 1936 no'lu hadis.

1355 Buhârî, *Cihâd* 84, 87, *Meğâzî* 31, 32; Müslim, *Fezâil* 13, 14, *Müsâfirîn* 311.

1356 Gazzî, *İtkân*, I, 429, h.nr: 1371.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, “Nahl” adı verilen mevkide Muhârib (b.) Hasafeoğulları ile savaştı; Müslümanların baskın ve hücumuna maruz kaldılar. Nihayet onlardan Gavres b. el-Hâris isimli zât, kılıçla Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in (bir ağacın altında dinlendiği bir sırada) başına dikildi ve onu “Seni benden kim koruyacak?” diye tehdit etti. Allah Rasûlü de **“Allah”** dedi. Derken bir anda kılıç adamın elinden düşüverdi. Bu defa Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* kılıcı alarak **“Peki, şimdi seni kim koruyacak benden?”** diye sordu. Adam “(Kılıcı) iyi niyetle eline alan biri olacağını umuyorum” dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü adamı serbest bıraktı. O da kendi kavmine gelerek şöyle dedi: “Size, insanların en hayırlısının yanından geliyorum.”¹³⁵⁷

۲۰۲۲- كُنْ عَبْدَ اللَّهِ الْمَظْلُومَ، وَلَا تَكُنْ عَبْدَ اللَّهِ الظَّالِمَ.

2022- Allah’ın mazlum kulu ol ama zalim kulu olma!

Bu manada bir hadis Taberânî’de Habbâb b. el-Erett kanalıyla gelen bir rivayette şu lafızla geçmektedir: **“Allah’ın öldürülen kulu ol ama öldüren kulu olma!”**¹³⁵⁸ Öte yandan Ahmed b. Hanbel ve Hâkim’in Hâlid b. Urfuta yoluyla naklettikleri hadisin lafzı da şöyledir: **“... Eğer Allah’ın öldüren kulu değil de öldürülen kulu olmaya gücün yetiyorsa öyle davran.”**¹³⁵⁹ Bu hadisler birbirini takviye edip güçlendirmektedir.¹³⁶⁰

Benzer bir rivayet de Müslim’de Huzeyfe’den gelen şu hadistir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Huzeyfe’ye hitaben şu öğütte bulunur: **“Söz dinleyip itaat edersin. Sırtına vurulup malın zorla elinden alınsa da söz dinle ve itaat et.”**¹³⁶¹ Râfiû de Şerh’inin Sıyâl bölümünde bu hadisi şu lafızla Huzeyfe’ye izafe etmektedir: **“Allah’ın öldürülen kulu ol ama öldüren kulu olma!”** Sehâvî de *Makâsıd*’da şöyle demektedir: Bu cümleinin Huzeyfe hadisi içerisinde bir aslı olmadığı yönünde bir mülâhaza ve tenkit yöneltilmiştir. Her ne kadar İmâmü’l-Haremeyn, *Nihâye*’de bunun sahih

1357 Hâkim, *Müstedrek*, III, 31, h.nr: 4322.

1358 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, IV, 60, h.nr: 3630.

1359 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 177, h.nr: 22499; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 562, h.nr: 8578.

1360 Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 148-150, h.nr: 855.

1361 Müslim, *İmâre* 52.

olduğunu iddia etse de¹³⁶² İbnü's-Salâh buna karşı çıkmış ve "Muteber hadis kitaplarının hiçbirinde bunu bulamadım" demiştir.¹³⁶³

Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demiştir:¹³⁶⁴ Bu (başlıktaki) lafızla rivayet edilmiş değildir. İbn Sa'd ve Taberânî'de Habbâb b. el-Erett'ten aktarılan rivayete göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir fitneden bahsederek şöyle buyurmuştur: **"O fitnede oturan, ayakta durandan; ayakta duran, yürüyenden; yürüyen koşandan daha hayırlı olacaktır. Sen o günlere yetiyecek olursan Allah'ın öldürülen kulu ol ama öldüren kulu olma."**¹³⁶⁵ Daha sonra Gazzî sözlerini şöyle sürdürür: "İbnü's-Salâh'ın 'Muteber hadis kitaplarının hiçbirinde bunu bulamadım' sözüyle kastettiği şey, 'bu lafızla bulamadım' demektir. Yoksa Hâkim'in **sahih** diyerek Huzeyfe'den aktardığı bir hadiste Huzeyfe'ye hitaben 'Namaz kılanlar birbiriyle savaşmaya başladıklarında bize ne yapmamızı emredersin?' diye soruldu. O da şu cevabı verdi: Evinin en ücra odasına/köşesine gözünü dikip oraya kapanmanı emrediyorum. Eğer buna rağmen bulunduğun yere girilecek olursa o zaman da **'Gel bakalım! Hem benim günahımı hem de kendini günahını yüklen'**¹³⁶⁶ dersin. Böylece Âdem'in (en hayırlı) oğlu gibi olursun!"¹³⁶⁷

Gazzî daha önce ele aldığı **"Âdem'in iki oğlunun en hayırlısı ol: Öldürülen ol, öldüren olma!"** hadisiyle ilgili olarak "Bu lafızla rivayet olunmamıştır" dedikten sonra şöyle devam etmektedir: Ancak İbn Ebî Şeybe, İbn Ömer'den şunu rivayet etmiştir: **"Biriniz, kendisini öldürmeye gelen bir adama şöyle yapıp da -İbn Ömer burada (elini belaya bulaştırmama anlamında) bir elini diğerinin üstüne koydu- Âdem'in iki oğlunun en hayırlısı gibi olmaktan aciz midir? Zira sonuçta bakar ki kendisi cennetteyken, onu öldüren kişi cehennemdedir."** Beyhakî'nin Ebû Musa kanalıyla

1362 İmamü'l-Harameyn el-Cüveynî, *Nihâyetü'l-matlab fi dirâyeti'l-mezheb*, thk. Abdülazîm Mahmud ed-Dîb, Dâru'l-minhâc 2007, II, 601.

1363 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 150-151. Bu hadis Huzeyfe dışında, Hâlid b. Urfuta, Ebû Zer, Habbâb b. el-Erett, Sa'd b. Ebî Vakkâs ve Ebû Musa gibi sahâbîler kanalıyla da rivayet edilmiş ve sahih sayılmıştır. (Geniş bilgi için bk. Elbânî, *İrvâu'l-ğalîl*, VIII, 100-104, h.nr: 2451) -Çeviren-

1364 Gazzî, *İtkân*, I, 429-430, h.nr: 1374.

1365 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, IV, 59, h.nr: 3629.

1366 Mâide 5/29. âyetine işaret edilmektedir.

1367 Hâkim, *Müstedrek*, IV, 492, h.nr: 8374.

rivayet ettiği hadisin lafzı ise şöyledir: **“(Fitne döneminde) yaylarınızı kırın, yay kirişlerinizi koparın ve evlerinizin ücra köşelerine kapanın. O fitne anında Âdem’in iki oğlunun en hayırlısı gibi olun.”** Bu konuda daha başka hadisler de mevcuttur.

۲۰۲۲- كُنْ فِي الدُّنْيَا كَأَنَّكَ غَرِيبٌ أَوْ عَابِدٌ سَبِيلٍ، وَعَدُّ نَفْسِكَ فِي أَهْلِ الْقُبُورِ.

2023- Dünyada bir yabancı yahut bir yolcu gibi ol ve kendini kabirdekilerden biri gibi kabul et.

Beyhakî'nin Şuab'da ve Askerî'nin İbn Ömer'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Buhârî de *Sahîh*'inde İbn Ömer'den **“...bir yolcu gibi ol”** cümlesine kadar olan kısmı rivayet etmektedir. Ahmed b. Hanbel ve Nesâî ise baş tarafına şu ilavede bulunmuşlardır: **“Allah'ı görüyor-muşsun gibi O'na kulluk et.”** Buhârî bu hadisi Mücâhid kanalıyla (İbn Ömer'den) aktarmış; ayrıca Tirmizî ve daha başkaları da rivayet etmişlerdir.¹³⁶⁸ Askerî'nin ise şöyle bir ziyadesi mevcuttur: **“Sabaha ulaştığın-da akşamı gönlünden geçirme, akşama vardığında da sabahı düşünme. Ölümün için hayatını, hastalığın için de sağlığını fırsat bil, tedbirini al. Çünkü yarın isminin ne olacağını bilemezsin.”**¹³⁶⁹

Öte yandan Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demiştir: Bu manada Hasen b. Süfyân ve Ebû Nuaym'da, Hakem b. Umeyr'den nakledilen şöyle bir rivayet yer almaktadır: **“Dünyada misafir gibi olun. Mescidleri ev edinin ve kalplerinizi yumuşaklığa alıştırın. Çokça tefekkür edin ve ağlayın. Heva ve hevesler sizleri ihtilafa düşürmesin. Oturamayacağınız kadarını bina ediyorsunuz, yiyemeyeceğiniz kadarını toplayıp biriktiriyorsunuz ve ulaşamayacağınız şeyleri ümit ediyorsunuz.”**¹³⁷⁰

۲۰۲۴- كُنْ مِنْ تُجَّارِ أَوَّلِ سَوْقٍ.

2024- İlk pazar(lığ)ın tüccarından ol!

1368 Buhârî, Rikâk 3; Tirmizî, Zühd 25; İbn Mâce, Zühd 3; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 389, h.nr: 11803; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VIII, 383, h.nr: 4764; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 474, h.nr: 9765.

1369 Son cümle haricinde bu hadis daha önce 203 no'lu rivayet olarak geçmişti.

1370 Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 358. Ancak bu rivayet zayıf ve münkerdir. (Bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, V, 99; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, III, 326, h.nr: 1179) -Çeviren-

Bu şekilde rivayet olunmamıştır. İbn Ebî Şeybe'nin Zührî'den **mürsel** olarak naklettiği bir rivayete göre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, bir şeyler satan bir bedeviye uğradığında şöyle buyurmuştur: **“(Bir malın satışında) ilk pazarlık fiyatını yahut ilk fiyat teklifini kabul etmeni tavsiye ederim. Çünkü kâr, (satışta gösterdiğin) müsamaha ve kolaylık sayesinde elde edilir.”**¹³⁷¹

٢٠٢٥- كُنْ مَعَ الْحَقِّ حَيْثُ كَانَ، وَمَيِّزْ مَا اشْتَبَهَ عَلَيْكَ بِعَقْلِكَ ؛ فَإِنَّ حُجَّةَ اللَّهِ عَلَيْكَ وَدِيعةً فِيكَ وَبَرَكَاتُهُ عِنْدَكَ.

2025- Hak nerede ise onun yanında ol ve (ilk bakışta) sana karmaşık gelen ve şüphelendiğin şeyi aklınla ayırt etmeye çalış. Zira Allah'ın sana mazeret ve bahane bırakmayan aleyhteki (akıl) delili, sana verilmiş bir emanettir ve O'nun bereketleri senin yanındadır.

Bu hadisi Deylemî, Ali *radiyallahu anh*'dan rivayet etmektedir. Şöyle ki: Ali *radiyallahu anh* der ki: “Ey Allah'ın Rasûlü! Bana zühdün ne olduğunu söyler misiniz?” diye sordum. Allah Rasûlü bana şöyle buyurdu: **“Ey Ali! Ahireti kalbinde bir canlandır ve hak nerede ise onun yanında ol...”**¹³⁷² İbnü'l-Gars “Bu hadis **zayıftır**” demiştir.¹³⁷³

٢٠٢٦- كُنْ ذَبَّابًا وَلَا تَكُنْ رَأْسًا.

2026- Kuyruk ol fakat baş olma!

Aliyyü'l-Kârî “Bu, İbrahim b. Edhem'in sözlerindendir” dedikten sonra şunu ilave etmektedir: **“Çünkü baş helak olur ama kuyruk kurtulur.”** Buna yakın manada bir söz de bazılarının “(İnsanların) ortasında bulun, ancak kenardan yürü!”¹³⁷⁴ şeklindeki sözüdür.¹³⁷⁵

1371 Bu hadis daha önce 1777 no'lu rivayette geçmişti.

1372 Deylemî, *Firdevs*, V, 316-317, h.nr: 8307.

1373 İbn Arrâk, bu rivayetin isnadında Ebû İsmail el-Atekî ve benzeri tanımadığı birtakım raviler bulunduğunu belirtmektedir. Suyûtî ise uydurma bir rivayet saymaktadır. (Bk. Suyûtî, *Ziyâdât*, II, 210, h.nr: 924; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerâ*, II, 309-310, h.nr: 88) -Çeviren-

1374 Bu atasözünden “beden itibarıyla insanların arasına karışıp onlarla birlikte görünürken, amel ve ahlâk bakımından onlardan ayrılmak ve farklı olmak” kastedilmektedir. (Bk. Ebû Hilâl el-Askerî, *Cemheretü'l-emsâl*, Beyrut, ts., II, 144) -Çeviren-

1375 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 273, h.nr: 354.

Öte yandan Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demiştir: “Dîneverî bunu İbrahim b. Edhem’in sözü olarak rivayet etmiştir. Hadis değildir. İbrahim b. Edhem dostlarından birine bu öğüdü vermiştir.”¹³⁷⁶

٢٠٢٧- كَأَنَّكَ بِالدُّنْيَا وَلَمْ تَكُنْ وَبِالْآخِرَةِ وَلَمْ تَزَلْ

2027- (Ölüm döşeğinde can çekişmekte olan birine hitaben:) Gerçekte dünyada olmadığın hâlde hâlâ dünyadaymış gibisin. (Ama bir taraftan da henüz dünyadan) ayrılmamış olmana rağmen âdeta ahiretteymiş gibisin.

Suyûtî *Dürer*’de şöyle demiştir: “Ebû Nuaym bunu Ömer b. Abdülazîz *radıyallahu anh*’ın kendi sözü olarak nakletmiştir.”¹³⁷⁷

٢٠٢٨- الْكَوَاكِبُ أَمَانٌ لِأَهْلِ السَّمَاءِ.

2028- Yıldızlar, göktekiler için bir güvencedir.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:¹³⁷⁸ Bu hadisi Ebû Ya’lâ, Seleme b. el-Ekva’dan şu lafızla rivayet etmektedir: **“Yıldızlar, göktekiler için bir güvencedir. Ehl-i beytim de ümmetim için bir güvencedir.”**¹³⁷⁹ Yine Ebû Ya’lâ’da Ebû Musa’dan gelen bir rivayet de şöyledir: **“Yıldızlar, göktekiler için bir güvencedir. Yıldızlar yok olduğu vakit gökyüzünün başına vaat edilen (bela ve felaket) gelir. Ben de ashabımın güvencesiyim; ben gittiğim zaman ashabımın başına uyarılıp tehdit edildikleri (bela ve felaketler) gelecektir. Ashabım da ümmetimin güvencesidir; onlar gittikleri zaman ümmetimin başına uyarılıp tehdit edildikleri (bela ve felaketler) gelecektir.”**¹³⁸⁰

1376 Dîneverî, *Mücâlese*, III, 334, h.nr: 958; Gazzî, *İtkân*, I, 429, h.nr: 1372.

1377 Suyûtî, *Dürer*, s. 164, h.nr: 333. Bu rivayet, aynı lafız ve tahrir açıklamasıyla 2004 no’lu rivayet olarak daha önce geçmişti. Ayrıca Suyûtî, Ebû Nuaym’ın, bu sözü Ömer b. Abdülazîz’den rivayet ettiğini söylemiş olmasına rağmen, tespit edebildiğimiz kadarıyla *Hilye*’de bu söz Süfyân b. Uyeyne’ye ait bir söz olarak geçmektedir. (Bk. Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, 273) -Çeviren-

1378 Gazzî, *İtkân*, s. 663, h.nr: 2177.

1379 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebir*, VII, 22, h.nr: 6260. Rivayetin isnadında Musa b. Ubeyde adında *münkerü’l-hadis* ve *metrûk* sayılan biri vardır. (Bk. İbn Hibbân, *Mecrûhîn*, II, 236, ravi nr: 907; Heysemî, *Mecma’*, IX, 174, h.nr: 15025) -Çeviren-

1380 Müslim, *Fezâilü’s-sahâbe* 207; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 335, h.nr:

٢٠٢٩- الْكَفَّيْسُ مَنْ دَانَ نَفْسَهُ وَعَمِلَ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ، وَالْعَاجِزُ مَنْ أَتْبَعَ نَفْسَهُ هَوَاهَا وَتَمَنَّى عَلَى اللَّهِ تَعَالَى.

2029- Akıllı insan, nefsinin hesaba çekip ona hâkim olan ve ölüm sonrası için çalışandır. Âciz insan ise nefsinin, heva ve heveslerinin peşine takıp sonra da Allah Teâlâ'dan (güzel) temennîlerde bulunmaya kalkışan kimsedir.

Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce, Hâkim, Askerî, Kuzâî ve Tirmizî bu hadisi Şeddâd b. Evs'ten merfu olarak rivayet etmiş; Tirmizî **hasen** olduğunu söylerken Hâkim de “Buhârî'nin şartına göre **sahihtir**” demiştir.¹³⁸¹ Ancak Zehebî, hadisin isnadındaki İbn Ebî Meryem'in **vâhî** biri olması gerekçeyle Hâkim'in (“Buhârî'nin şartına göre” şeklindeki) değerlendirmesine itiraz etmiştir.

Öte yandan Saîd b. Cübeyr şöyle demiştir: “**Allah ile aldanmak, günaha ısrarla devam edilmesine rağmen bağışlanmayı ümit etmektir.**” Bu hadiste ayrıca Mürcie'ye karşı bir red ve günah işleyenleri ceza ile tehdit etmenin (*el-vaîd*) bir ispatı söz konusudur.¹³⁸²

Keza Beyhakî bu hadisi Enes'ten şu lafızla rivayet eder: “**Akıllı insan ölüm sonrası için çalışandır. Soyunmuş, çıplak insan ise dinden sıyrılıp soyunmuş olandır. Allah'ım! Ahiret hayatından başka bir hayat yoktur.**”¹³⁸³ Ayrıca ilk rivayette “**وتَمَنَّى عَلَى اللَّهِ**” *ve temennâ alallah*” lafzından sonra “**الْأُمَانِي**” *umut, hayal ve temennîler*” kelimesinin ilave edilmesi

19566; Bezzâr, *Müsned*, VIII, 104, h.nr: 3102; İbn Hibbân, *Sahîh*, XVI, 234, h.nr: 7249.

1381 Tirmizî, *Kıyâmet* 25; İbn Mâce, *Zühd* 31; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 350, h.nr: 17123; Hâkim *Müstedrek*, I, 125, h.nr: 191.

1382 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 155-156, h.nr: 859.

1383 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 128, h.nr: 10061. Beyhakî bu rivayetle ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “(İsnaddaki) Avn b. Umâre zayıf biridir. Ancak bir kısım lafızları itibarıyla bu rivayeti destekleyici mahiyette Şeddâd b. Evs kanalıyla gelen bir hadis vardır.” Beyhakî, burada bir önceki rivayeti kastetmektedir. (Çeviren)

meşhur olmuştur. Hatta Münâvî’de geçtiğine göre bu ziyade de ayrı bir rivayettir.¹³⁸⁴

٢٠٣٠- كَيْلُوا طَعَامَكُمْ يَبَارِكْ لَكُمْ فِيهِ.

2030- Yiyeceğinizi (alırken veya satarken) ölçüp tartın ki size hayırlı ve bereketli kılınsın.

Ahmed b. Hanbel ve Taberânî’nin Ebu’d-Derdâ’dan, Kuzâî’nin de Ebû Eyyûb’tan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹³⁸⁵ Bezzâr da bu hadisi Ebu’d-Derdâ’dan “...فَوُتُوا طَعَامَكُمْ/**Yiyeceğinizi ölçülü ve idareli (veya ekmekleri küçülterek) kullanın ki...**” lafzıyla rivayet etmektedir. İsnadı ise **zayıftır**.¹³⁸⁶ Nitekim İbnü’l-Esîr de *Nihâye*’de bu hadisi bu lafızla zikretmektedir. Evzâî’den nakledildiğine göre buradaki “فَوُتُوا/kûtû” kelimesi “ekmekleri küçültmek” anlamına gelmektedir. Başkaları ise bunun “كَيْلُوا/ölçüp tartmak” kelimesiyle aynı manada olduğunu söylemişlerdir. Bezzâr da ilgili kelimenin “ekmekleri küçültmek” anlamında kullanıldığını bir kısım ilim ehlinde nakletmektedir.¹³⁸⁷ Nitekim İbn Hacer de *Fethu’l-Bârî*’nin “Büyû’ Bölümü”nde bu hususa işaret etmektedir.¹³⁸⁸

٢٠٣١- كُنْ لِمَا لَا تَرْجُو أَزْجَىٰ مِنْكَ لِمَا تَرْجُو فَإِنَّ أَخِي مُوسَىٰ بْنَ عِمْرَانَ ذَهَبَ لِيُقْتَبَسَ نَارًا فَكَلَّمَهُ رَبُّهُ عَزَّ وَجَلَّ.

2031- Hiç ummadığın bir şeyle karşılaşmayı, umduğun bir şeyle karşılaşmaktan daha fazla ümit et! Zira kardeşim Musa b. İmrân

1384 Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, V, 67.

1385 Buhârî, Büyû’ 52 (Mikdâm b. Ma’dikerib kanalıyla); İbn Mâce, Ticârât 39; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 415, 493, 494, h.nr: 17177, 23508, 23510 (Ebû Eyyûb el-Ensârî kanalıyla); Taberânî, *Müsnedü’s-Şâmiyyîn*, II, 347, 353, h.nr: 1472, 1483; İbn Hibbân, *Sahîh*, XI, 285, h.nr: 4918; Kuzâî, *Müsnedü’s-Şihâb*, I, 405-406, h.nr: 496-498.

1386 Bu hadisin ilk cümlesi daha önce 1902 no’lu hadis olarak geçmişti.

1387 Bk. Bezzâr, *Müsned*, X, 43, h.nr: 4104.

1388 İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, IV, 346. Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 157-158, h.nr: 860.

ateşten bir kor alma umuduyla gitmişti ki (bir anda) Rabbi azze ve celle onunla konuşmaya başladı.¹³⁸⁹

Deylemî'nin İbn Ömer'den rivayet ettiği bir hadistir.¹³⁹⁰ Suyûtî de bunu *el-Erac (fi'l-Ferâc)* isimli eserinde Âişe *radiyallahu anhâ*'ya nispet etmektedir. Lafzı da Hatîb ve İbn Asâkir'in Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayetlerine göre şöyledir: **“Hiç ummadığın bir şeyle karşılaşmayı, umduğun bir şeyle karşılaşmaktan daha fazla ümit et! Zira kardeşim Musa b. İmrân ateşten bir kor alma umuduyla gitmişti ki peygamberlikle geri döndü.”**¹³⁹¹

Vehb b. Nâciye el-Mürrî de bu hususu şu şekilde nazma çevirmiştir:

“Bir gün bir şeyi umut edecek olursan,
Hiç ummadığın bir şeyle karşılaşmayı, umduğun
şeyle karşılaşmaktan daha fazla ümit et!
Zira Musa gördüğü bir ışıktan
Bir ateş koru almak üzere gitmişti, karanlık gecede
Ailesine geri döndüğünde Allah ile konuşmuş,
Ve Allah'tan niyazda bulunup dua edenlerin en
hayırlısı olarak O'na niyazda bulunmuştu!
İşte böyledir; bazen bir iş daralır da
Hemen peşinden kurtuluş ve rahatlık gelir!”¹³⁹²

1389 Tâhâ 20/10, Neml 27/7 ve daha başka âyetlerde bahsedilen Hz. Musa'nın ailesiyle yaptığı yolculuk sırasında gördüğü bir ateş ve sonrasında yaşananlara işaret edilmektedir. (Çeviren)

1390 Deylemî, *Firdevs*, III, 279, h.nr: 4844.

1391 Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, IV, 686, h.nr: 1218; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, LXI, 55. Hatîb el-Bağdâdî ilgili eserinde, Muhammed b. Muhâcir > Muhammed b. İshak > Hişâm b. Urve > Urve b. ez-Zübeyr > Âişe *radiyallahu anhâ* kanalıyla aktardığı bu rivayet hakkında şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Hişâm b. Urve'nin, babası kanalıyla Âişe'den naklettiği bir hadis olarak *gariptir*. Ebû Huneyf olarak bilinen Muhammed b. Muhâcir dışında birinin bu hadisi rivayet ettiğini bilmiyorum. Bu ravi ise *güvenilir değildir*. Kendisinden rivayette bulunduğu Muhammed b. İshak da *meçhul* biridir.” (Çeviren)

1392 Bu beyitlerin bazı yerlerinde yaptığımız düzeltmeler için şu kaynağa başvurduk:

۲۰۳۲- كَانَ جَارَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَهُودِيًّا.

2032- Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'in komşusu bir Yahudi idi.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:¹³⁹³ Bu cümle dillerde çokça dolaşmaktadır. Teymî'nin *Terğîb*'inde Enes kanalıyla rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir Yahudiye hasta ziyaretinde bulunmuştur.¹³⁹⁴ İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ında ise Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayet edildiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmaktadır: **“Ben, Ebû Leheb ile Ukbe b. Ebî Muayt gibi en kötü iki komşunun arasındaydım. Bu ikisi işkembe pisliğini getirip kapımın önüne atıyorlardı. Hatta atıkları birtakım çöp pisliklerini de gelip benim kapımın önüne atıyorlardı.”**¹³⁹⁵

۲۰۳۳- كَانَ عُمَرُ أَشَقَرَّ.

2033- Ömer radiyallahu anh kumraldı.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:¹³⁹⁶ Halkın dilinde meşhur bir söz olmasına rağmen bunun aslı yoktur. Zira Ömer *radiyallahu anh* ak tenliydi ve sakalında da bir kızılık vardı. Aşırı esmer olduğu da söylenmiştir. Taberânî'de **hasen bir isnadla** gelen bir rivayete göre Zir şunu anlatmaktadır: “Medine’de olduğum bir sırada bir anda karşıma aşırı esmer tenli, her iki elini de rahatça kullanabilen, iri yarı bir adam çıkıverdi. İnsanlara yöneldiğinde bir bineğin üstündeymiş gibiydi. Bir de öğrendim ki Ömer *radiyallahu anh*’mı!”¹³⁹⁷

Kâdî Tenûhî, *el-Ferac ba'de's-şidde*, thk. Abbûd eş-Şâlcî, Beyrut 1978, V, 74. (Çeviren)

1393 Gazzî, *İtkân*, I, 403, h.nr: 1286.

1394 Benzer manada bir rivayet için bk. Taberânî, *Duâ*, I, 347, h.nr: 1139.

1395 İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 201. Bu rivayetin, Allah Rasûlü'nün Mekke'de bulunduğu sıradaki komşuları açısından ele alınması gerektiği açıktır. (Çeviren)

1396 Gazzî, *İtkân*, I, 403-404, h.nr: 1287.

1397 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, I, 67, h.nr: 59; Heysemî, *Mecma'*, IX, 61, h.nr: 14401.

Öte yandan Ahmed b. Hanbel'in rivayetine göre Esved b. Serî' şöyle demiştir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına geldim ve dedim ki: "Ey Allah'ın Rasûlü! Ben Rabbime pek çok hamdü senâda bulundum, sana da öyle övgüde bulundum!" Allah Rasûlü de **"Kuşkusuz Rabbin Tebâreke ve Teâlâ övülmekten hoşlanır. Şimdi söyle bakalım Rabbin nasıl övdün?"** diye sordu. Ben de tam anlatmaya başladım ki bir adam gelip huzura girmek için izin istedi. Aşırı esmer tenli, uzun boylu, kel ve her iki elini rahatlıkla kullanabilen biriydi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* beni susturup onu dinlememi istedi. Adam girdi, bir süre konuştuktan sonra çıktı. Ardından ben tekrar anlatmaya koyuldum ki adam geri döndü. Yine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* beni susturdu. Ben de bu defa "Ey Allah'ın Rasûlü! Beni susturup kendisini dinlememi istediğin bu kişi kimdir?" diye sordum. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **"Bu, bâtilı sevmeyen bir adamdır. Bu, Ömer b. el-Hattâb'dır."**¹³⁹⁸

٢٠٣٤ - كَيْفَ وَقَدْ قِيلَ.

2034- (Sütkardeş olduğunuz) söylenmişken, nasıl (evli kalabilirsiniz ki)?!

Buhârî'nin Ukbe b. el-Hâris kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir. Sebebi de şudur: Ukbe, bir kadınla evlenmişti. Derken siyahî bir kadın gelip "Ben ikinizi de emzirmiştim" dedi. Buhârî, "daha sonra Ukbe gelip durumu Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e sordu" diye devam eden hadiste Allah Rasûlü'nün bu sözünü zikretmektedir.¹³⁹⁹

1398 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 358, h.nr: 15590; Heysemî, *Mecma'*, VIII, 118, h.nr: 13293.

1399 Buhârî, İlim 26, Büyû' 3, Şehâdât 4, 13, 14, Nikâh 23. Olayın özeti şöyledir: Ukbe b. el-Hâris, Ebû İhâb b. Azîz'in kızı ile evlenmişti. Bunun üzerine bir kadın çıkageldi ve "Ben Ukbe'yi de evlendiği kadını da emzirmiştim" dedi. Ukbe o kadına "Beni emzirdiğini bilmiyorum. Üstelik bunu bana hiç söylemedin!" dedi. Sonra da bineğine atlayıp Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e danışmak üzere Medine'ye gitti. Oraya varır varmaz meseleyi Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e açtı. Allah Rasûlü **"(Sütkardeş olduğunuz) söylenmişken, nasıl (evli kalabilirsiniz ki)?"** buyurunca, Ukbe ile karısı ayrıldı ve kadın bir başkasıyla evlendi. (Çeviren)

٢٠٣٥- بُئِسَ الْخِرْقَةُ الصُّوفِيَّةُ وَكَوْنُ الْحَسَنِ الْبَصْرِيِّ لِبَسَهَا مِنْ عَلِيٍّ.

2035- Sûfî hırkası giymek ve Hasan el-Basrî'nin, Ali *radiyallahu anh*'dan bu hırkayı giymesi.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demiştir: “İbn Dihye ve İbnu's-Salâh şöyle demişlerdir: Bu haber **bâtıldır**. İcma ile sabittir ki Hasan el-Basrî, Ali *radiyallahu anh*'dan bir harf bile işitmiş değildir; hırkayı nasıl giysin!” Hafız İbn Hacer de şunu söyler: “Bu rivayetin tariklerinin hiçbiri sabit olmadığı gibi Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, sahâbîlerinden birine sûfiler arasında teamül hâline geldiği şekliyle bir hırka giydirdiği veya sahâbeden herhangi birine böyle bir şey yapmasını emrettiği bilgisi ne sahih ne hasen ne de zayıf hiçbir haberde yer almamaktadır. Bu hususta açık ifadelerle rivayet edilen her şey bâtıldır.” Daha sonra İbn Hacer sözlerine şöyle devam eder: “Uydurulmuş yalanlardan biri de Ali *radiyallahu anh*'ın Hasan el-Basrî'ye hırka giydirmiş olduğu iddiasıdır. Zira hadis imamlarına göre, Ali *radiyallahu anh*'ın Hasan el-Basrî'ye hırka giydirmesi bir yana Hasan el-Basrî'nin Hz. Ali'den hadis işitmesi bile sabit değildir.”¹⁴⁰⁰

Öte yandan Zerkeşî *Leâli*'de de yukarıda geçenleri zikrettikten sonra şöyle demektedir: Kadı Takiyyüddîn b. Rezîn'e, sûfiler arasında yaygın olan hırka giyme geleneği soruldu. O da şu cevabı verdi: “Selef arasında teamül hâline gelmiş bir uygulama olmasına rağmen bu konuda sıhhat şartlarına uygun bir nakil sabit değildir. Ancak bu konuda salihlerin teamüllerini hayır ve berekete vesile olması temennisiyle (teberrük) sürdürmeye çalışmak yeterlidir. Zira onların teamülleri genellikle iyi ve güzeldir.”¹⁴⁰¹

İbnü'd-Deyba' da *Temyîz*'de şunları söyler: “Hafız İbn Hacer bu konuda tek değildir. Bilakis daha önce bu hususta aynı görüşü savunan; hatta hem kendileri hırka giymiş hem de başkasına giydirmiş olan Dimyâtî, Zehebî, Hekkârî, Ebû Hayyân, Alâî, Irâkî, İbnü'l-Mulakkın, Ebnâsî, Burhânu'l-Halebî ve İbn Nâsiruddîn gibi âlimler bile vardır. Ayrıca İbn Hacer bu konuyu müstakil bir cüz hâlinde ele almıştır. Onun dışında bizim

1400 Sehâvî, *Sehâvî, Makâsîd*, IV, 159-160, h.nr: 861.

1401 Zerkeşî, *Leâli*, s. 127, h.nr: 7.

mezhebimize mensup, vefat etmiş ilim ehli de bu meseleyi müstakil olarak irdelemiştir.”¹⁴⁰²

Yine Sehâvî *Makâsîd*’daki sözlerine şöyle devam eder: “Ben de bu meseleyi, ilgili rivayetin tarikleriyle birlikte müstakil bir cüzde izah ettim. Hatta bu cüz dışındaki ta’liklerim çerçevesinde de bu konuya değindim. Bu arada sûfilerin önde gelenlerinden bir gruba da bu hırkayı, hem de Kâbe-i Müşerrefe’nin karşısında giydirmiş biriyim. Zira beni buna mecbur etmişlerdi. Bunu yaparken söz konusu teamülün sabit olduğunu söyleyen muteber hafızlara tâbî olarak hayır ve berekete vesile olması temennisiyle salihlerin hatırasını canlı tutmayı arzuladım.”¹⁴⁰³

Sühreverdî de şöyle demiştir: “Aslında bu hırka giydirme teamülünün sünnette de bir aslı vardır. O da şudur: Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*, Ümmü Hâlid’e üzerinde işlemeler bulunan siyah bir elbise giydirmiştir.”¹⁴⁰⁴

Aliyyü’l-Kârî de şunu ilave eder: “(Sufilerin) Ali *radiyallahu anh*’a yakınlığı ittifakla sabit olan Kümeyl b. Ziyâd’a ulaşan hırka silsilesine dayanarak hırka giydiklerine dair bir rivayet gelmiştir. Bazı tarikatlarda bu silsile Ömer ve Ali *radiyallahu anhümâ* ile buluşup görüşmüş olan Üveys (el-Karenî’y)e nispet edilmektedir. Yine sûfiler arasında teamül hâline gelmiş olan ‘*telkin*’in¹⁴⁰⁵ dayanağına bakıldığında bunun da bir aslı yoktur. Öte yandan Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in, hırkasının Üveys’e verilmesini vasiyet ettiği; bu sebeple Ömer ve Ali *radiyallahu anhümâ*’nın da hırkayı ona teslim ettikleri, oradan da sufilere (silsile yoluyla) ulaştığı tarzında yerleşmiş olan, hırkanın Üveys’e nispeti meselesi de sabit değildir. Bir kısım saygıdeğer hocalar böyle bir şeyi zikretmiş olsalar bile bura-

1402 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 161-162; İbnü’l-Deyba’, *Temyîz*, s. 128.

1403 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 162

1404 Buhârî, Libâs 22. Ancak bu rivayet, bir kıyafetin hediye edilip giydirilmesi gibi sıradan bir durumu anlatmaktadır. Dolayısıyla tasavvufta sembolik değeri olan bir hırka giydirme işlemine delil sayılması tartışmaya açık bir husustur. (Çeviren)

1405 Telkîn: Sözlükte “anlatmak-anlamak, öğretmek-öğrenmek, vermek-almak” gibi anlamlara gelen telkîn, tasavvufta, tarîkâta yeni giren kimseye şeyhin zikir öğretmesi anlamında kullanılmaktadır. Müridin bunu öğrenmesine *telekkün* denir. (Bk. <http://www.divanet.gov.tr/dinikavramlar/dinikavramlar-T/TELK%C4%B0N>) -Çeviren-

da asıl eksen, (bu konudaki rivayetlerin) sıhhat çizgisi ve Kitap ve sünnete tâbi olma meselesidir.” (Aliyyü'l-Kârî'nin sözleri) özetle sona erdi.¹⁴⁰⁶

٢٠٣٦- اللَّبَنُ لَا يُرَدُّ.

2036- (İkram edilen) süt geri çevrilmez.

Bu hadis ileride “مَنْ عَرَّضَ عَلَيْهِ طَيْبٌ / *Kime bir güzel koku ikram edilir-se...*” hadisinde gelecektir.¹⁴⁰⁷

٢٠٣٧- لَلْبَيْتِ رَبٌّ يَخْمِيهِ.

2037- Kâbe'nin, onu koruyacak bir sahibi vardır.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in dedesi Abdülmuttalib'in, fil sahibi Ebrehe'ye hitaben söylediği bir sözdür. Şöyle ki: Abdülmuttalib, Ebrehe'den mallarını kendisine iade etmesini istediğinde Ebrehe “Sen benden malını geri istiyorsun ama sizin şerefınız olan Kâbe'ye doğru ilerlemekten vazgeçmemi istemiyorsun!” diyerek durumu garipsemiş, o da buna cevaben şöyle demiştir: “Kâbe'nin, onu koruyacak bir sahibi vardır!”¹⁴⁰⁸

٢٠٣٨- لَحُومُ الْبَقَرِ ذَاةٌ، وَسُمْئُهَا وَلَبْنُهَا ذَوَاءٌ.

2038- İneklerin etleri hastalık, yağı ve sütleri ise devadır.

Ebû Dâvûd'un, *Merâsîl*'inde Müleyke bint Amr kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir. Müleyke, bu rivayeti kendisinden nakleden kadına, boğazındaki bir ağrı için inek yağını tavsiye etmiş ve şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: “**İneklerin sütleri şifa, yağları deva, etleri ise hastalıktır.**”¹⁴⁰⁹ Bu hadisi aynı zamanda Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de, İbn Mende *el-Ma'rife*'de, Ebû Nuaym da *et-Tıbbü'n-Nebevî*'de buna benzer bir lafızla rivayet etmektedirler. Ancak Müleyke'den rivayette bulunan kadının adı zikredilmemiştir. O kadından rivayette bulunan ve hafızlardan biri olan Züheyr b. Muâviye ise, ilgili kadını “sıdk (doğruluk)” vasfıyla nitelemiş ve kendi hanımı olduğunu belirtmiştir. Ebû Dâvûd'un bu hadisi *Merâsîl*'inde zikretme sebebi

1406 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 274-276, h.nr: 356.

1407 Bk. 2531 no'lu hadis.

1408 İbn Hişâm, *Sîret*, thk. Tâhâ Abdurraûf Sa'd, ts., I, 44.

1409 Ebû Dâvûd, *Merâsîl*, s. 316, h.nr: 450.

ise, Müleyke'nin sahâbeden biri olması hususundaki zanna dayalı tereddüdünden kaynaklanmaktadır. Oysa bir grup âlim, onun sahâbeden oluşunu kesin bir dille ifade etmişlerdir.¹⁴¹⁰ Ancak hadis **zayıftır**.

Sehâvî ise *Makâsîd*'da şöyle demiştir: Bu hadisi destekleyici nitelikte başka hadisler de mevcuttur. Mesela bunlardan biri de İbn Mes'ûd'dan merfu olarak nakledilen şu hadistir: **“Sizlere ineklerin sütlerini ve yağlarını tavsiye ederim; etlerinden ise sakının. Zira sütleri ve yağları deva ve şifa, etleri ise hastalıktır.”**¹⁴¹¹ Bu hadisi Hâkim rivayet etmiş ve sahih sayma konusunda gevşek davranmıştır. Nitekim ben bu hususu, rivayetin diğer tarikleriyle birlikte bazı cevaplarımda ayrıntısıyla açıklamıştım. Ayrıca Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*, hanımları adına inek kurban etmiştir. Ancak Allah Rasûlü o vakitte kurban edecek başka bir hayvan olmaması yahut bunun caiz olduğunu göstermek için böyle yapmış gibidir. Aksi hâlde Allah'a, hastalıklı bir şeyle yakınlaşmış olması düşünülemez. Şu kadar var ki Halîmî, daha önce **“عليكم بألبان البقر/Sizlere ineklerin sütlerini ve yağlarını tavsiye ederim...”** hadisinde de aktardığım gibi şöyle demektedir: “Allah Rasûlü'nün inekler hakkında bunu söylemesinin sebebi, Hicaz bölgesinin kurak olması, etlerin de o bölgede kuruması; süt ve yağlarının ise nemli olmasıdır.” Bu yorum ve yaklaşım da güzel bulunmuştur.¹⁴¹²

Öte yandan Zerkeşî *Leâli*'de bu hadisi, İbn Mes'ûd kanalıyla gelen bir rivayet olarak Hâkim'e nispet etmektedir. Hâkim'in sahih kabul ettiği bu hadisi lafzı da şöyledir: **“Etleri hastalıktır; sütleri ise şifadır.”** Ancak daha sonra Zerkeşî bu hadis hakkında şunu söylemektedir: “Munkatıdır ve sıhhatinde şüphe vardır. Çünkü Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* hanımları adına inek kurban etmiştir. O ise hastalıklı bir şeyle Allah'a yaklaşmaz.”¹⁴¹³

Keza İbn Hibbân, *Sahîh*'inde Abdullah b. Mes'ûd'dan merfu olarak şu hadisi rivayet etmektedir: **“Allah, indirdiği her derdin mutlaka devasını da beraberinde indirmiştir. Size ineklerin sütlerini tavsiye ediyorum. Zira o, her çeşit ağaç ve bitkiden beslenir.”** Öte yandan Hâkim bunu farklı

1410 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 163-164, h.nr: 863.

1411 Hâkim, *Müstedrek*, IV, 448, h.nr: 8232.

1412 Bk. 1773 no'lu hadis.

1413 Zerkeşî, *Leâli*, s. 149, h.nr: 4.

tariklerden rivayet etmekte ve “Müslim’in şartına göre sahihtir” demektedir. Nesâî de bunun benzeri bir hadisi nakletmektedir.¹⁴¹⁴

Ben de Halîmî’nin *Şuabu’l-îmân* adlı eserinde şu cümleyi gördüm: “Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’in inekler hakkında **‘etleri hastalıktır’** demesinin sebebi, Hicaz bölgesinin kurak olması, etlerin de o bölgede kuruması; süt ve yağlarının ise nemli olmasıdır. Bu yorum ve yaklaşım da güzeldir.” Bu konu daha önce “*عليكم بألبان البقر/Sizlere ineklerin sütlerini ve yağlarını tavsiye ederim...*” hadisinde ele alınmıştı.¹⁴¹⁵

٢٠٣٩- اللّٰوَاءُ يَخْمِلُهُ عَلَيَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

2039- Kıyamet günü sancağı Ali taşıyacaktır.

Aliyyü’l-Kârî şöyle demiştir: “İbnü’l-Cevzî bunu *Mevzûât*’ında zikretmektedir.”¹⁴¹⁶

٢٠٤٠- لَأَنْ يَتَصَدَّقَ الْمَرْءُ فِي حَيَاتِهِ بِذَرَمٍ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَتَصَدَّقَ بِمَائَةٍ عِنْدَ مَوْتِهِ.

2040- Bir kişinin henüz hayattayken bir dirhem sadaka vermesi, ölmek üzereyken yüz dirhem sadaka vermesinden daha hayırlıdır.

Fethu’l-Bârî’de geçtiği üzere Ebû Dâvûd bu hadisi Ebû Saîd el-Hudrî kanalıyla rivayet etmiştir. Tirmizî de bunu **hasen** bir isnadla nakletmekte; İbn Hibbân da **sahih** kabul etmektedir.¹⁴¹⁷

1414 Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VI, 298, h.nr: 6834; İbn Hibbân, *Sahih*, XIII, 439, h.nr: 6075.

1415 Bk. 1773 no’lu hadis.

1416 Bk. İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 404; Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 297, h.nr: 389.

1417 *Fethu’l-Bârî*’de, burada sözü edilen kaynaklar zikredilmektedir. Ancak ilgili yerde peş peşe iki farklı rivayet geçmektedir. Bunların ilki **“Ölmek üzereyken köle azap edip sadaka veren kişi, doyduktan sonra hediye ve ikramda bulunan kişi gibidir”** hadisidir, diğeri de bizim bu hadisimizdir. İbn Hacer ilk rivayeti Tirmizî’nin hasen bir isnadla, İbn Hibbân’ın da sahih sayarak Ebu’d-Derdâ’dan naklettiklerini belirtir. Buradaki hadisimizi ise Ebû Dâvûd ve İbn Hibbân’ın sahih sayarak Ebû Saîd el-Hudrî’den naklettikleri bir hadis olarak vermektedir. Bu durumda hadisimiz sadece Ebû Dâvûd’da ve İbn Hibbân’da geçmekte, Tirmizî’de yer almamaktadır. Araştırmamız da bunu göstermiştir. *Fethu’l-Bârî*’de rivayetlerin peş peşe olması,

٢٠٤١- لِدُوا لِلْمَوْتِ وَابْتُوا لِلْخَرَابِ.

2041- Ölmek için doğun, yıkılıp virane olsun diye bina edin!

Beyhakî bunu *Şuabu'l-îmân*'da Ebû Hureyre ve Zübeyr'den merfu olarak **“Gök kapılarının birinde bir melek...”** diye başlayan bir hadis olarak rivayet etmektedir. Hadiste şu ibare geçmektedir: **“Bir başka kapıda da bir melek şöyle seslenir: Ey insanlar! Haydi Rabbinize yönelin. Zira az ve yeterli olan, çok ve oyalayıcı olandan daha hayırlıdır. Diğer bir kapıda da bir başka melek şöyle seslenir: Ey Âdemoğulları! Ölmek için doğun, yıkılıp virane olsun diye bina edin!”**¹⁴¹⁸ Ayrıca bu hadisi, (başlıktaki) ilgili kısım haricinde Ahmed b. Hanbel ve *es-Sünenü'l-kübrâ*'da da Nesâî rivayet etmişler; İbn Hibbân da **sahih** saymıştır.¹⁴¹⁹ Aliyyü'l-Kârî ise başlıktaki lafızla ilgili olarak İmam Ahmed b. Hanbel'in şöyle dediğini nakletmektedir: “Bu hadis, ortalıkta dolaşan rivayetlerden biridir, ancak aslı yoktur.”¹⁴²⁰

Öte yandan Beyhakî de bunu Zübeyr'in azadlı kölesi Ebû Hakîm'den merfu olarak rivayet eder: **“Kulların uyandıkları her sabah mutlaka şöyle seslenen biri vardır: Ölmek için doğun, yok olsun diye toplayıp biriktirin ve yıkılıp virane olsun diye bina edin.”** Ancak bunun **isnadında iki zayıf kişi** vardır; Ebû Hakîm de **meçhul** biridir.¹⁴²¹ Yine Ebû Nuaym'ın **mevkuf** ve **munkatı** olarak rivayet ettiğine göre Ebû Zer şöyle demiştir: “Ölmek için doğuyorsunuz, yıkılıp virane olsun diye bina ediyorsunuz, fani olanı tercih ediyorsunuz, baki olanı ise bırakıyorsunuz.”¹⁴²²

Keza Sa'lebî'nin, *Tefsîr*'inde **çok vâhî** bir isnadla naklettiği bir rivayete göre Ka'bu'l-Ahbâr şöyle demektedir: Süleyman b. Dâvûd *aleyhimesselem*'in huzurunda bir tahtalı güvercin¹⁴²³ bağırır. Hz. Süley-

Aclûnî'yi yanıltmış olmalıdır. (Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, V, 374. Hadis için bk. Ebû Dâvûd, *Vasâyâ* 3; İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 125, h.nr: 3334) -Çeviren-

1418 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 232, h.nr: 10245.

1419 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 419, h.nr: 8054; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 425, h.nr: 11929; İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 124, h.nr: 3333.

1420 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 276, h.nr: 357.

1421 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 232, h.nr: 10246.

1422 Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 163.

1423 Arapça'da “vereşân” olarak bilinen tahtalı güvercini, güvercingiller familyasından

man da (çevresindekilere) “Ne dediğini anladınız mı?” diye sorar. Onlar da “Allah ve Rasûlü daha iyi bilir” derler. Bunun üzerine Hz. Süleyman şunları söyler: “Diyor ki: Ölmek için doğun, yıkılıp virane olsun diye bina edin!” Daha sonra Ka‘bu’l-Ahbâr uzunca bir kıssa zikreder. Yine Ahmed b. Hanbel’in *Zühd*’de rivayet ettiğine göre, Abdülvâhid b. Ziyâd şöyle demiştir: İsa b. Meryem *aleyhisselâm* şöyle der: “Ey Âdemoğulları! Ölmek için doğun ve yıkılıp virane olsun diye bina edin. Kendiniz yok olacaksınız, yurtlarınız da eskiyip harap olacak.”

Beyhakî de Sâbit¹⁴²⁴ el-Berberî’ye kadar ulaşan isnadıyla onun şu beyitlerini rivayet eder:

“Meskenler ve yurtların, harap olmak üzere inşa edildiği gibi,

Davarlar da yavrularını ölmek üzere beslerler!”

Bir başkasına ait bir beyit de şöyledir:

“O’nun bir meleği var, her gün şöyle seslenir:

Ölmek için doğun ve yıkılıp harap olsun diye bina edin!”

İbn Hacer’in bu konudaki beyitleri ise şöyledir:

“Ey dünyanın evladı! Oradaki dertlerini azalt

Orada olan her şey, nihayetinde geçip gitmeye mahkumdur:

Yıkılıp virane olmak üzere bina etmek,

Yok olmak üzere toplayıp biriktirmek,

Ve ölmek üzere üreyip çoğalmak.”

uzun kanatlı, uzun kuyruklu, iri ve güzel bir güvercin türüdür. Eskiden “kuskuğuk” diye adlandırılırdı. Boynunun iki yanındaki beyaz lekelerden ve kanatlarındaki beyaz banttandır. (Bk. [https://tr.wikipedia.org/wiki/Tahtalı_\(kuş\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Tahtalı_(kuş))) -Çeviren-
 1424 Bu isim *Keşfü’l-hafâ*’da ve Sehâvî’nin *Makâsîd*’inde (bk. IV, 172) bu şekilde kaydedilmiş olmasına rağmen Beyhakî’de Sâbık olarak geçmektedir. Doğrusu da Beyhakî’de geçen şeklidir. (Bk. İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 433, ravi nr: 8446; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, XIII, 245, h.nr: 10275) -Çeviren-

٢٠٤٢ - لَسْتُ حَيَّةَ الْهَوَى كَبْدَيْفَلَا طَيِّبَ لَهَا وَلَا رَاقِي
إِلَّا الْحَيِّبُ الَّذِي شَغَفْتُ بِهَفَائِهِ عَلَيَّ وَتَزَيَّاتِي.

2042- Ciğerimi soktu heva ve heves yılanı

Ne doktoru vardır bunun, ne de üfleyip okuyanı,

Ancak aşığı olduğum sevgili müstesna!

İşte o benim, hem derdim hem de derdime devâ.

Sehâvî'nin *Makâsıd*'ında geçtiğine göre İbn Teymiyye şöyle demektedir: Ebû Mahzûre'nin Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzurunda bu beyitleri okuduğu ve Allah Rasûlü'nün de mübarek hırkası omuzlarından düşecek kadar cezbe kapıldığı; daha sonra da suffe fakirlerinin bu hırkayı paylaşıp elbiselerine yama yaptıkları şeklinde meşhur olan olay, hadis âlimlerinin ittifakıyla **yalandır** ve bu konuda rivayet edilenler de **uydurmadır**.¹⁴²⁵

Bu çerçevedeki rivayetlerden biri de şöyledir: Ebû Tâhir el-Makdisî ve *Avârifü'l-maârif*'in sahibi (Sühreverdî)'nin Enes kanalıyla rivayet ettiklerine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, huzurunda iki beyit okununca hem kendisi hem de ashab-ı kiram cezbe kapılmışlar ve Allah Rasûlü'nün hırkası omuzlarından düşmüştür. Cezbe hâli geçince de her biri kendi mekânına çekilmiş sonra da Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* “**Semâ**¹⁴²⁶ **esnasında haz ve coşkuyla titreyip harekete geçmeyen kişi**

1425 İbn Teymiyye, *Ehâdîsü'l-kussâs*, s. 60, h.nr: 14; İbn Kayyım, *el-Kelâm alâ mes'ele'ti's-semâ*, thk. M. Azîz Şems, Mekke 1432, s. 200; Sehâvî, *Makâsıd*, 172-173, h.nr: 865.

1426 Semâ: Sözlükte “işitmek, duymak, dinlemek; işitilen söz, güzel ses, iyi şöhret” anlamlarındaki semâ kelimesi genellikle “şarkı, nağme, mûsiki, raks” manalarını çağrıştıracak biçimde kullanılmaktadır. İlk sûfî müelliflerin eserlerinde semâ “sûfinin kendisine gelen vâridi işitmesi ve işittiğini kalbe aktarması” anlamına gelmektedir. Hücvîrî şeriati ve dini vacip kılan şeyin sem' (işitme, vahiy, nakil) olduğunu, şer'î hükümlerin kabulünün işitmeye dayandığını belirterek semâ fiilinin diğer bütün tasavvufî fiil ve hâllerden önce geldiğini söyler. Hücvîrî işitilen şeyin türüne göre semâ Kur'an'ın, şiirin ve nağmelerin semâ şeklinde üçe ayırır. Şiirde hikmet bulunması (Buhârî, Edeb 90), Hz. Peygamber'in Lebîd b. Rebîa, Ümeyye

yüce ve asil biri değildir” buyurmuş, ardından da hırkasını dört yüz parça hâlinde orada bulunanlara paylaştırmıştır. Bu da **uydurmadır** ve bunu uyduran kimse de sanki Ammâr b. İshak’tır. Zira isnadındaki diğer raviler güvenilir (sika) kimselerdir. Zehebî ve başkaları böyle söylemişlerdir.¹⁴²⁷ Bu hususu öğren.

٢٠٤٣ - اللَّعْبُ بِالْحَمَامِ مَجْلَبَةٌ لِلْفَقْرِ.

2043- Güvercinle oynamak fakirlik getirir.

Sehâvî *Makâsıd*’da şöyle demiştir:¹⁴²⁸ İbn Ebi’ d-Dünyâ, *el-Melâhî* isimli eserinde bu manada bir rivayeti Nehaî’den rivayet etmektedir. Beyhakî de bunu *Şuabu’l-îmân*’da yine Nehaî’den şu lafızla nakleder: **“Kim uçan bir güvercinle oynarsa, fakirliğin acısını tatmadan ölmez.”**¹⁴²⁹ Buhârî’nin *el-Edebü’l-müfred*’de, ayrıca Ebû Dâvûd ve Beyhakî’nin Hammâd b. Seleme kanalıyla Ebû Hureyre’den rivayet ettiklerine göre, Rasûlullah *salallahu aleyhi ve sellem* bir adamın, bir güvercini takip ettiğini görünce **“Erkek şeytan, dişi şeytanın peşine takılmış gidiyor”** demiştir.¹⁴³⁰ Yine Beyhakî’nin rivayetine göre Hasan el-Basrî şöyle demektedir: “Osman *radıyallahu anh* her Cuma hutbesinde köpeklerin öldürülmesini ve güvercinlerin kesilmesini emrederdi.”¹⁴³¹

Sonuç olarak güvercinle oynamak mekruhtur. Ancak Beyhakî’nin dediği gibi bir kısım ilim ehline göre bu mekruhluk, güvercin sahibinin, güvercinleri uçurma, onlarla meşgul olma ve güvercinleri komşuların ev-

b. Ebi’s-Salt ve Hassân b. Sâbit’in şiirlerini dinleyerek güzel şiiri Hakk’a şahit tutması sûfilerce şiirin semânının benimsenmesine yol açmıştır. (Geniş bilgi için bk. Semih Ceyhan, “Semâ,” *DİA*, XXXVI, 455) -Çeviren-

1427 Zehebî, *Mizânu’l-i’tidâl*, III, 164, h.nr: 5982 (Zehebî, bu hâdiseyi *bir hurafe* olarak nitelemektedir); Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 280, h.nr: 359.

1428 Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 173-175, h.nr: 866.

1429 İbn Ebi’ d-Dünyâ, *Zemmü’l-melâhî*, thk. A. Abdülmün’im Selîm, Cidde 1416, s. 92, h.nr: 119; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, VIII, 481, h.nr: 6117.

1430 Buhârî, *el-Edebü’l-müfred*, s. 441, h.nr: 1300.

1431 Buhârî, *el-Edebü’l-müfred*, s. 441, h.nr: 1301. Ancak bu rivayetin isnadı *munkatî* olup zayıftır. (Çeviren)

lerinin içine ve mahremlerine bakan çatılara çıkarma gibi durumlara bağlıdır.¹⁴³²

Yine bu çerçevede nakledilen **vâhî** hadislerden biri de Dârekutnî'nin *el-Efrâd*'da ve Deylemî'nin İbn Abbâs'tan merfu olarak aktardıkları şu rivayettir: **“Evlerinizde, uçamasınlar diye kanat tüyleri kesilmiş şu güvercinleri bulundurun. Çünkü bunlar, cinleri meşgul ederek çocuklarınızdan uzak tutarlar.”**¹⁴³³ Öte yandan Hâlid el-Hazzâ'dan rivayet edildiğine göre Eyyûb isimli bir zat şöyle demektedir: “Firavun hanedanı güvercinle oynardı.” İbn Ebi'd-Dünyâ da Sevrî'nin şöyle dediğini aktarmaktadır: “Güvercinle oynamanın, Lût kavminin işlerinden biri olduğunu işitmiştim.” Keza **“Sadece şu üç şeyde yarış (ödülü) vardır: Deve veya at veya ok yarışı”**¹⁴³⁴ hadisine **“veya kuş yarışı”** lafzıyla yapılan ilave ise muhadislerin ittifakıyla **yalan ve uydurmadır.**¹⁴³⁵

٢٠٤٤ - لِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ: فَرْحَةٌ عِنْدَ فِطْرِهِ، وَفَرْحَةٌ عِنْدَ لِقَاءِ رَبِّهِ.

2044- Oruçlunun iki sevinç anı vardır: Biri iftar ettiği zaman, diğeri de Rabbine kavuştuğu andır.

Bu hadis, Buhârî, Ahmed b. Hanbel, Nesâî ve İbn Mâce'nin Ebû Hureyre yoluyla rivayet ettikleri hadisin bir kısmıdır. Lafzı da şöyledir: **“İnsanoğlunun her ameli, bir iyilik on katından yedi yüz katına ve Allah'ın dilediği miktara kadar olmak üzere karşılık görür. Allah azze ve celle şöyle buyurur: Ancak oruç müstesna. O benim içindir ve karşılığını biz-zat ben vereceğim. Zira oruçlu, sadece benim için, arzu ve isteklerini ve yeme-içmesini terk eder. Oruçlunun iki sevinç anı vardır: Biri iftar ettiği zaman, diğeri de Rabbine kavuştuğu andır. Kuşkusuz oruçlunun ağır kokusu, Allah katında misk kokusundan daha güzeldir.”**¹⁴³⁶ Tirmizî de bunu Ebû Hureyre'den şu lafızla rivayet etmiştir: **“Oruçlunun iki sevinç**

1432 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VIII, 479, h.nr: 6113.

1433 Bu uydurma hadis daha önce 64 no'lu rivayet olarak geçmişti.

1434 Ebû Dâvûd, *Cihâd* 65; İbn Mâce, *Cihâd* 45.

1435 Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 173-180, h.nr: 866.

1436 Buhârî, *Savm* 9; Müslim, *Sıyâm* 163, 164; İbn Mâce, *Sıyâm* 1; Nesâî, *Sıyâm* 42; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VII, 289-290, h.nr: 4256.

anı vardır: Biri iftar ettiğinde, diğeri de Rabbine kavuştuğunda.”¹⁴³⁷ Hadis, daha başka lafızlarla da rivayet edilmiştir.

٢٠٤٥ - لَعَنَ اللَّهُ الدَّاحِلَ فِينَا بَغَيْرِ نَسَبٍ وَالْخَارِجَ مِنَّا بَغَيْرِ سَبَبٍ.

2045- Aramıza nesepsiz girenle, aramızdan sebepsiz çıkan kimseye Allah lanet etsin.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demiştir: “Hocamız (İbn Hacer) bu hadisle ilgili tahrir ve açıklama kısmını boş bırakmış, herhangi bir şey söylememiştir. Ancak buna benzer manada destekleyici rivayetler sabit olmuştur. Ben bunların birçoğunu *İsticlâbu’rtikâi’l-ğurafisi*mlieserimde aktardım.”¹⁴³⁸

Ben de (Aclûnî) derim ki: Bunlardan biri de Buhârî'nin şu lafızla rivayet ettiği hadistir: **“En büyük günahlardan biri de kişinin, öz babasından başkasının nesebine ait olduğunu iddia etmesidir.”**¹⁴³⁹ Yine Buhârî'ye ait bir rivayette şöyle geçer: **“Kim öz babasından başkasının -babası olmadığı hâlde- nesebine ait olduğunu iddia ederse, cennet ona haramdır.”**¹⁴⁴⁰ (Kadı İyâz da) *Şifâ*'da İmam Mâlik'ten şunu nakletmektedir: “Yalan ve sahtekârlıkla kendini Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in nesebinden sayan kişi, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hakkını küçümseyip hafife aldığı için, ağır bir şekilde darbedilir, teşhir cezasına çarptırılır ve tevbe edinceye kadar uzun süre hapsedilir.”¹⁴⁴¹

٢٠٤٦ - لَعَنَ اللَّهُ سَهَيْلًا فَإِنَّهُ كَانَ عَشَارًا.

2046- Allah, Süheyl'e lanet etsin. Zira haksız vergi tahsildarlığı yapan biriydi.¹⁴⁴²

1437 Tirmizî, Savm 55.

1438 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 186-869, h.nr: 868.

1439 Buhârî, Menâkıb 6.

1440 Buhârî, Ferâiz 28.

1441 Ancak tespit edebildiğimiz kadarıyla bu ceza hükmü, Kadı İyâz'ın *Şifâ*'sında “Allah Rasûlü'nün nesebinden sayılan birine sövüp hakaret eden kişi” hakkında verilmiş bir hüküm olarak geçmektedir. Dolayısıyla rivayetle ilişkili olmadığı kanaatindeyiz. (Bk. Kadı İyâz, *Şifâ*, II, 657) -Çeviren-

1442 Süheyl: Güney yarım kürede bulunan ve yıldırak olarak bilinen parlak bir yıldızdır. Aslında Süheyl, hadis kaynaklarında geçtiğine göre Yemen'de, insanların elinden zorla mallarını alarak haksız vergi toplayan tahsildarlardan biri olarak

Bu rivayet ileride “هَارُوتُ وَمَارُوتُ/Hârût ve Mârût...” hadisinde gelecektir.¹⁴⁴³

٢٠٤٧ - لَعَلَّكَ بِهِ تُرْزَقُ.

2047- Belki de onun sayesinde rızıklandırılıyoryorsunuzdur.

İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de şöyle demektedir:¹⁴⁴⁴ “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu sözü, kendisi geçim temini için çalıştığından dolayı, kendisi gibi çalışmayan (ancak Allah Rasûlü'nün ilim meclisine katılan) kardeşini şikâyeteye gelen kişiye söylemiştir. Bu hadisi Tirmizî, Müslim'in şartına göre sahih bir isnadla Enes'ten merfu olarak rivayet etmektedir.”¹⁴⁴⁵

٢٠٤٨ - لَعَنَ اللَّهُ الرَّاشِيَّ وَالْمُرْتَشِيَّ وَالرَّائِشَ.

2048- Allah, rüşvet verene, alana ve rüşvete aracılık edene lanet etsin/etmiştir.

Ahmed b. Menî'nin İbn Amr kanalıyla rivayet ettiği bir hadis olup ismi **hasendir**. Yine bu konuda Abdurrahmân b. Avf, Âişe, Ümmü Seleme ve diğerlerinden gelen hadisler de vardır. Taberânî de **sahih bir isnadla** İbn Mes'ûd'un şöyle dediğini rivayet eder: “**Hüküm/karar merciinde rüşvet küfürdür; insanlar arasında (sıradan işlerde) ise haramdır.**”¹⁴⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, Taberânî ve Bezzâr'ın Sevbân kanalıyla naklettikleri hadisin lafzı ise şöyledir: “**Allah, rüşvet alana, verene ve alanla veren arasında rüşvete aracılık edene lanet etsin/etmiştir.**”¹⁴⁴⁷

bilinmekteydi. Daha sonra Allah onu insan suretinden yıldızla çevirmiş ve şu anki konumuna asmıştır. (Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XIII, 46, h.nr: 13668; a.mlf, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 146, h.nr: 7116) Ancak bu rivayetin, isnadında metrûk ve zayıf raviler bulunduğu hatta uydurma sayıldığına dair değerlendirmeler için bk. Heysemî, *Mecma'*, III, 88, h.nr: 4475-4478; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, IX, 207-209, h.nr: 4196. (Çeviren)

1443 Bk. 2871 no'lu hadis.

1444 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 129-130.

1445 Tirmizî, *Zühd* 33.

1446 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, IX, 226, h.nr: 9100. Heysemî de bu rivayetin ravilerinin Buhârî ve Müslim'in ravileri olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, IV, 199-200, h.nr: 7032) -Çeviren-

1447 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 85, h.nr: 22399; Bezzâr, *Müsned*, X, 97, h.nr:

٢٠٤٩- لَعَنَ اللَّهُ الْمُغْنِيَّ وَالْمُغْنَى لَهُ.

2049- Allah, şarkı söyleyen ve kendisine şarkı söylenen kişiye lanet etsin/etmiştir.

Nevevî “Sahih değildir” demiştir. Sehâvî, Zerkeşî ve Suyûtî de ona tâbi olmuşlardır.¹⁴⁴⁸

٢٠٥٠- لَعَنَ اللَّهُ الْكَذَّابَ وَلَوْ كَانَ مَا رَحَا.

2050- Allah, yalancıya -şaka yapıyor olsa bile- lanet etmiştir.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demiştir:¹⁴⁴⁹ Bunu merfu bir rivayet olarak bilmiyorum. Evet, Buhârî'nin *el-Edebü'l-müfred*'inde İbn Mes'ûd'un şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Gerek ciddi, gerek şaka yollu yalan söylemek uygun düşmediği gibi, birinizin, çocuğuna bir şeyi söz verip sonra da o sözü yerine getirmemesi de yakışık almaz.”¹⁴⁵⁰ Ebû Dâvûd'un rivayetine göre Abdullah b. Âmir de şunu anlatmaktadır: Bir gün Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in aramızda oturduğu bir sırada annem beni “Gel bak sana ne vereceğim!” diyerek çağırmıştı. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* “**Ona ne vermeyi düşünüyordun?**” diye sordu. Annem de “Hurma verecektim” dedi. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* “**Eğer ona hiçbir şey vermeyecek olsaydın, bu senin aleyhine bir yalan olarak kayda geçerdi**” buyurdu. Bu hadisi yine Buhârî, *Târîh*'inde, Ahmed b. Hanbel, İbn Sa'd, Taberânî ve Deylemî **hasen bir isnadla** rivayet etmişlerdir.¹⁴⁵¹ Ancak İbn Sa'd, Vâkıdî'nin şöyle dediğini nakleder:

4160; Taberânî, *Duâ*, s. 580, h.nr: 2101; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 115, h.nr: 7068; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 354, h.nr: 5115. *Müsned*'i tahkik ve tahrir eden Şuayb el-Arnaût ve ekibi, ilgili hadisin “**rüşvete aracılık eden**” lafzı dışındaki kısmın *sahih li-gayrihi* olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 187-193, muhakkik Hâşimî'nin tahrir notları. (Çeviren)

1448 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 195, h.nr: 871; Suyûtî, *Dürer*, s. 167, h.nr: 343; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 282, h.nr: 362.

1449 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 196-200, h.nr: 872.

1450 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 140, h.nr: 387. Sahih bir hadistir. (Çeviren)

1451 Buhârî, *et-Târihu'l-kebîr*, V, 11, ravi nr: 18; Ebû Dâvûd, *Edeb* 87; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIV, 470, h.nr: 15702; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 335, h.nr: 20840.

“Bu hadisin **mahfûz** olduğu kanaatinde değilim. Zira sözü geçen Abdullah b. Âmir, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in vefatı sırasında beş yaşındaydı hatta dört yaşında olduğu da söylenmiştir.” Hafız İbn Hacer de buna şu şekilde cevap verir: Annesi ona bunu haber vermiş, o da bu rivayeti mürsel olarak aktarmış olabilir. Üstelik hadis imamlarının çoğunluğu Abdullah’ı, sahâbe arasında zikretmektedir. Nitekim Tirmizî, onun hakkında “Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’i görmüş ve ondan birtakım sözler işitmiştir” derken; Ebû Hâtim er-Râzî de “Henüz küçük yaştayken, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in annesinin yanına geldiğini görmüştür” demektedir. Öte yandan İbn Hibbân da *es-Sahâbe*’de şunu ifade eder: “Abdullah henüz bir çocukken, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* onların evine gelmiştir.”

Bu husustaki bir başka rivayeti de Ebû Ya‘lâ, Vâsile hadisi olarak; Ebû Nuaym da başka bir tarikten Ebû Hureyre’den merfu olarak şu lafızla rivayet etmektedirler: “***Ey Ebû Hureyre! Şaka yapıyor olsan bile yalanı bırakırsan insanların en âbidi olursun.***”¹⁴⁵² Yine Ahmed b. Hanbel ve Taberânî’nin Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri hadisin lafzı da şöyledir: “***Şaka olsa da yalanı, haklı da olsa münakaşayı terk etmediği müddetçe kul tam anlamıyla iman etmiş olmaz.***”¹⁴⁵³

٢٠٥١- لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُحَلِّلَ وَالْمُحَلَّلَ لَهُ.

2051- Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, üç talak ile boşanmış kadını, sırf kendisini boşayan kocasıyla yeniden evlendirebilmek için nikâhlayarak hulle yapan ve bu tür hileli bir evliliğe razı olup hulle yaptıran (eski kocaya) lanet etmiştir.

1452 İlgili kaynakların mevcut basılı nüshalarında bu lafızda bir rivayeti tespit edemedik. (Çeviren)

1453 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 371, h.nr: 8766; Taberânî, *Müsnedü’ş-Şâmiyyîn*, IV, 331, h.nr: 3467. İbn Hacer, bu rivayetin, isnadında Mekhûl ile Ebû Hureyre arasında bir inkıta bulunması, ayrıca Mansûr isimli ravinin meçhul olması gibi sebeplerle isnadı bakımından münker sayılmakla birlikte, Fadâle b. Ubeyd, Enes, Ümâme ve daha başka sahâbîler kanalıyla rivayet edilen bir hadis olması itibariyle metninde bir sorun olmadığını belirtmektedir. (Bk. İbn Hacer, *Ta‘cîlû’l-menfe’a*, thk. İkramullah İmdâdulhak, Beyrut 1996, II, 282, h.nr: 1070) -Çeviren-

Ahmed b. Hanbel, Nesâî ve Tirmizî'nin İbn Mes'ûd kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri ve Tirmizî'nin **sahih** saydığı bir hadistir.¹⁴⁵⁴

٢٠٥٢- لَعَنَ اللَّهُ الْمُحْشِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالْمُتَرَجِّلَاتِ مِنَ النِّسَاءِ.

2052- Allah, kadınlığa özenen ahlâksız erkeklere ve erkekliğe özenen ahlâksız kadınlara lanet etmiştir.

Buhârî, Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁴⁵⁵ Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'de yer alan bir lafızda ise şöyle geçmektedir: **"Allah, erkeklere benzemeye çalışan kadınlara ve kadınlara benzemeye çalışan erkeklere lanet etmiştir."**¹⁴⁵⁶ Ebû Dâvûd'un Âişe *radiyallahu anha*'dan rivayet ettiği bir hadis de şöyledir: **"Allah, erkeklere özenip onlar gibi davranan kadınlara lanet etmiştir."**¹⁴⁵⁷ Yine Hâkim'in Ebû Hureyre'den rivayet ettiği bir hadiste de şöyle geçer: **"Kadın kıyafeti giyen erkek ve erkek kıyafeti giyen kadın lanetlenmiştir."**¹⁴⁵⁸

٢٠٥٣- لَعَنَ اللَّهُ الْعُقُوبَ مَا تَدْعُ نَبِيًّا وَلَا غَيْرَهُ إِلَّا لَدَعْنَهُ.

2053- Allah, akrebe lanet etsin! Sokmadığı ne bir peygamber ne de başka bir kimse bırakmıştır.

Beyhakî'nin Ali *radiyallahu anha* kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁴⁵⁹

٢٠٥٤- لَفْقِيَةٌ وَاحِدَةٌ أَشَدُّ عَلَى الشَّيْطَانِ مِنْ أَلْفِ عَابِدٍ.

2054- Kuşkusuz tek bir fakih, şeytana bin âbiden daha ağır gelir.

1454 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VII, 314, h.nr: 4283; Tirmizî, *Nikâh* 28; İbn Mâce, *Nikâh* 33; Nesâî, *Talâk* 13.

1455 Buhârî, *Libâs* 62; Ebû Dâvûd, *Edeb* 60; Tirmizî, *Edeb* 34; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 443, h.nr: 1982.

1456 Ebû Dâvûd, *Libâs* 31; Tirmizî, *Edeb* 34; İbn Mâce, *Nikâh* 22; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 144, h.nr: 2291.

1457 Ebû Dâvûd, *Libâs* 31.

1458 Hâkim, *Müstedrek*, IV, 215, h.nr: 7415.

1459 Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, II, 87, h.nr: 830; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IV, 170, h.nr: 2341. Heysemî, bu hadisin isnadının hasen olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, V, 111, h.nr: 8445. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîs-i-sahîha*, II, 89, h.nr: 548) -Çeviren-

Bu hadisi Beyhakî *Şuabu'l-îmân*'da, Taberânî *el-Mu'cemu'l- evsat*'ta, Ebû Bekir el-Âcurrî *Fardu'l-ilm*'de, Ebû Nuaym *Riyâdatü'l-müteallimîn*'de, Dârekutnî *Sünen*'inde, ayrıca Kuzâî **zayıf bir isnadla** Ebû Hureyre'den merfu olarak şu lafızla rivayet etmektedirler: **“Dinde derin ve doğru bilgi (fıkıh) sahibi olmaktan daha üstün bir şeyle Allah'a kul-luk edilmemiştir. Kuşkusuz tek bir fakih, şeytana bin âbiddenden daha ağır gelir. Her bir şeyin bir direği vardır. Bu dinin direği de fıkıhtır (derin ve doğru bilgidir).”**¹⁴⁶⁰

Öte yandan Beyhakî bunu yine Ebû Hureyre'den şu lafızla rivayet etmektedir: **“Her bir şeyin bir dayanağı vardır. İslâm'ın dayanağı ise dinde derin ve doğru bilgi (fıkıh) sahibidir. Fakih, şeytana bin âbiddenden daha ağır gelir.”**¹⁴⁶¹ Askerî'nin İbn Abbâs'tan merfu olarak aktardığı rivayet ise şöyledir: **“Kuşkusuz tek bir fakih, İblise bin âbiddenden daha ağır gelir.”** Tirmizî'nin “gariptir” diyerek naklettiği, ayrıca İbn Mâce ve Beyhakî'nin de başka bir kanalla İbn Abbâs'tan naklettikleri rivayetin lafzı şöyledir: **“Tek bir fakih, şeytana bin âbiddenden daha ağır gelir.”** Bunun da isnadı **zayıftır**.¹⁴⁶² Ancak bu rivayetlerin biri diğeriyle kuvvet kazanmaktadır.¹⁴⁶³

Deylemî'de isnadsız bir şekilde İbn Mes'ûd'dan merfu olarak aktarılan hadis ise şöyledir: **“Kuşkusuz tek bir âlim, İblis'e yirmi âbiddenden daha ağır gelir.”** İbn Adiy de bunu **zayıf bir isnadla** Ebû Hureyre'den merfu olarak şu lafızla nakletmiştir: **“Âlim mü'minin, âbid mü'mine üstünlüğü yetmiş derecedir.”**¹⁴⁶⁴ Yine Ebû Ya'la ve İbn Adiy'in başka bir tarikle Ebû Hureyre'den merfu olarak naklettikleri hadisin lafzı da şudur: **“Âlim ile**

1460 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 194, h.nr: 6166; Dârekutnî, *Sünen*, IV, 55, h.nr: 3085; Kuzâî, *Müsne'dü's-Şihâb*, I, 150, h.nr: 206; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, III, 231, h.nr: 1584. Beyhakî, bu rivayetin isnadındaki Yezîd b. İyâz'ın zayıf biri olduğunu belirtir. Ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 201, h.nr: 873. (Çeviren)

1461 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, III, 233, h.nr: 1587.

1462 Tirmizî, *İlim* 19; İbn Mâce, *Sünnet* 17. Bu rivayet daha önce 1839 no'lu rivayette geçmişti. Rivayetin zayıflığına dair ayrıntılar için bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, I, 126, h.nr: 192; İbnü'l-Kayserânî, *Tezkiratü'l-huffâz*, s. 224, h.nr: 541; Münâvî, *Teyssîr*, II, 173. (Çeviren)

1463 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 203.

1464 İbn Adiy, *el-Kâmil*, III, 509, ravi nr: 610.

âbid arasında yüz derece fark vardır. Her iki derecenin arası ise bir yarış atının yetmiş yıl boyunca dörtünela koşacağı kadar bir mesafedir.”¹⁴⁶⁵

Keza Ebû Ya'lâ'nın Abdurrahmân b. Avf'tan; dört Sünen sahibinin de Ebu'd-Derdâ'dan merfu olarak rivayet ettikleri hadisin lafzı ise şöyledir: **“Âlimin âbide üstünlüğü, dolunayın diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir.”**¹⁴⁶⁶

Ne güzel söylemişler:

“Kuşkusuz kendini Allah'a ibadete adanmış tek bir fakih,
Şeytana, bin âbiddeden daha ağır gelir.”

۲۰۵۵ - لَقْمَةٌ فِي بَطْنِ الْجَائِعِ أَفْضَلُ مِنْ عِمَارَةِ أَلْفِ جَائِعٍ.

2055- Fakirin karnındaki bir lokma, bin cami inşa etmekten daha üstündür.

Göründüğü kadarıyla hadis değildir.

۲۰۵۶ - لِكُلِّ غَدٍ رِزْقٌ.

2056- Her yarının bir rızkı vardır.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, *Zühd*'de Enes'ten şu lafızla rivayet etmektedir: Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'e üç kuş hediye edildi. Birini hizmetçisi olan kadına ikram etti. Ancak hizmetçi o kuşu ertesi gün Allah Rasûlü'ne tekrar getirdi. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: **“Ben sana yarına bir şey bırakmanı yasaklamamış mıydım? Zira Allah azze ve celle, her yarının rızkını getirir.”**¹⁴⁶⁷ Evliya-dan birinin bir sözü de şöyledir: “Her yarının bir yiyeceği vardır.” Dillerde meşhur olan lafzı ise şudur: **“Yarının rızkı yarına aittir.”**

1465 İbn Adiy, *el-Kâmil*, V, 217, ravi nr: 973. İbn Adiy, bu rivayetin de münker olduğunu ifade etmektedir. (Çeviren)

1466 Bu rivayet daha önce 1848 no'lu hadis olarak geçmiş ve *hasen* bir hadis olduğu belirtilmişti. (Çeviren)

1467 Ahmed b. Hanbel, *Zühd*, s. 11, h.nr: 38; a.mlf, *Müsned*, XX, 339, h.nr: 13043. Heysemî, bu hadisin isnadının *hasen* olduğunu belirtmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, X, 303, h.nr: 18188) -Çeviren-

٢٠٥٧- لِكَلِّ بَلْوَى عَوْنٌ.

2057- Her bela için bir yardım ve destek vardır.

Sehâvî Asıl'da şöyle demektedir: Hadis değildir. Ancak manası sahihtir. Zira *İrtiyâhu'l-ekbâd* isimli eserimde de açıkladığım üzere “sabır, musibet miktarınca, rahmet de zahmet oranında iner.”¹⁴⁶⁸ İbnü'l-Gars'ın *el-Mişkât*'tan naklettiğine göre bu söz İbn Abbâs *radiyallahu anhümâ*'ya aittir. Ben de (Aclûnî) derim ki: Bunu mana olarak destekleyen rivayetlerden biri de **“Her derdin bir devası vardır”** lafzıyla nakledilen hadistir.¹⁴⁶⁹

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söylemektedir: Bu hadis değildir. Ancak “hemze” ile başlayan rivayetler arasında **“Şüphesiz Allah rızkı, ihtiyaç oranında; sabrı da bela miktarınca indirir”** lafzıyla gelen bir hadis geçmişti.¹⁴⁷⁰

Bu rivayetin dillerden meşhur olan lafzı ise **“Her belanın karşılığında bir yardım ve destek vardır”** şeklindedir.

٢٠٥٨- لِكَلِّ حُجْرَةٍ أُجْرَةٌ.

2058- Her hücrenin bir ücreti vardır.

İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de şöyle demiştir: “Hadis değildir, ancak bunun da manası sahihtir.”¹⁴⁷¹ *Makâsıd*'da ise buna ilave olarak şu ifade yer almaktadır: “Ecr-i misil, mehr-i misil ve kıymet-i misil'de bu söz esas alınmaktadır.”¹⁴⁷² Aliyyü'l-Kârî de şöyle demiştir: Sanki bu sözle kaste-

1468 Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 211, h.nr: 874.

1469 Bk. Müslim, Selâm 69.

1470 Gazzî, *İtkân*, II, 445, h.nr: 1423. Gazzî'nin zikrettiği bu rivayetin bir benzeri *Keşfü'l-hafâ*'da daha önce benzer lafızlarla 757 ve 782 no'lu rivayetler olarak geçmişti. (Çeviren)

1471 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 131.

1472 Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 211, h.nr: 875. Burada *ecr-i misil* (emsal ücret), “tarafsız bilirkişilerin takdir edecekleri ücret” manasına gelmektedir. *Mehr-i misil* (emsal mehir) ise “zevcenin babası tarafından ve olmadığı takdirde memleketi ahalisinden akit tarihinde yaş, güzellik, bekaret gibi özelliklerde kendisine akran ve emsal olan kadınların mehridir.” (Bk. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 113, 356) *Kıymet-i misil* de bilirkişiler tarafından belirlenen emsal kıymet anlamına gelmektedir.

dilen şudur: “(Derme çatma) taştan bile olsa her evin/odanın bir ücreti vardır.”¹⁴⁷³

٢٠٥٩ - لِكُلِّ دَاخِلٍ دَهْشَةٌ.

2059- (Ev, oda vb. yerlere) her girenin bir şaşkınlığı, afallaması ve zihin dağınıklığı olur.¹⁴⁷⁴

Hattâbî'nin *Garîbu'l-hadîs*'de rivayet ettiğine göre, Kisâî şöyle der: İbn Abbâs'ın “لِكُلِّ دَاخِلٍ بَرَكَةٌ/li-küllî dâhilin berkatın” dediği rivayet edilmektedir. Hattâbî buradaki “بَرَكَةٌ/berka” kelimesinin “دَهْشَةٌ/dehşet” anlamına geldiğini söyler. Zira “بَرَقَ/berika” fiili, “فَرِحَ/feriha” fiili gibi okunur. Manası itibariyle de kişinin korku ve benzeri şeylerden dolayı şaşırması, afallayıp dehşete düşmesi ve gözleri dışarı fırlamış vaziyette kalmasıdır.¹⁴⁷⁵

٢٠٦٠ - لِكُلِّ حَقٍّ حَقِيقَةٌ.

2060- Her hakkın bir hakikati vardır.

Bu hadis daha önce “عَرَفْتَ فَالْزَمَ/Sen hakikati bulmuşsun, buna sımsıkı sarıl” rivayetinde geçmişti.¹⁴⁷⁶

1473 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 283, h.nr: 366.

1474 Bu manada daha önce geçen 939 ve 1278 no'lu rivayetlere bakılabilir.

1475 Hattâbî, *Garîbu'l-hadîs*, II, 466-467.

1476 Tespitimize göre Aclûnî'nin eserinde, daha önce böyle bir hadis geçmemektedir. Ancak onun temel kaynaklarından biri olan Necmüddîn el-Gazzî'nin *İtkân*'ında bu ibarenin yanı sıra söz konusu hadisin geçtiğini de belirledik. (Bk. el-Gazzî, *İtkân*, II, 445, h.nr: 1425) Anlaşılan o ki, Aclûnî, oradan alıntı yaparken, ilgili hadisi eserinde zikretmeyi ihmal etmiştir. İlgili hadisin metni ise Gazzî'nin eserinde şöyle geçer: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, sahâbeden Hârîse'nin “Ben hakiki bir mü'minim” şeklindeki sözüne karşılık “**Her hakkın bir hakikati vardır. Peki, senin imanının hakikati nedir?**” diye sorar. Hârîse de şu cevabı verir: “Nefsimi dünyadan sıyırdım (dünyadan yüz çevirdim). Bu sebeple, dünyanın taşıyla altını arasında benim için hiçbir fark kalmadı. Âdeta şu an cennet ve cehenneme şahit olur gibiyim. Şimdi Rabbimin Arşî'nı ayan beyan görür gibiyim.” Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bunun üzerine “**Sen hakikati bulmuşsun, buna sımsıkı sarıl. İmanın kalbini nurlandırdığı bir kul!**” buyurur. (Bk. Gazzî, *İtkân*, I, 355, h.nr: 1101) Ancak Gazzî, bunun dışında Enes ve Hâris b. Mâlik kanalıyla ve biraz farklı bir lafızla gelen rivayetleri de aktarır ve bunların zayıf olduğunu belirtir.

٢٠٦١- لِكُلِّ قَادِمٍ نَصِيبٌ.

2061- Her gelenin bir nasibi vardır.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:¹⁴⁷⁷ Bu lafızla bilinmemektedir. Ancak **“Misafir rızkıyla gelir. Bir adam, bir topluluğa misafir olarak geldiği zaman rızkıyla gelir”** hadisiyle aynı manaya gelmektedir. Bu hadis de daha önce geçmişti.¹⁴⁷⁸

٢٠٦٢- لِكُلِّ زَمَانٍ رَجَالٌ.

2062- Her zamanın, kendine özgü adamları vardır.

Meşhur olan lafzı: **“Her zamanın kendine has bir devleti (egemen gücü) ve adamları vardır”** şeklinde olup biraz sonra da **“Her makam ve ortama göre bir söz, konuşma tarzı vardır”** rivayetinde gelecektir.¹⁴⁷⁹ Ayrıca bu söz, **“O günleri biz insanlar arasında çevirip dururuz (bazen bir kavme, bazen de ötekine galibiyet veririz; bazen bir topluma iyi veya kötü günler gösteririz, bazen ötekine)”**¹⁴⁸⁰ âyetinde geçen manadadır. Vallahu a'lem.

٢٠٦٣- لِكُلِّ سَاقِطَةٍ لَاقِطَةٌ.

2063- Her (ayağa) düşeni kapan biri bulunur.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demiştir:¹⁴⁸¹ Bu, selevin sözlerindendir. Şu âyette de buna işaret edilmiştir: **“Her ne söz telaffuz ederse, mutlaka yanında hazır bir gözcü vardır.”**¹⁴⁸² Ancak dillerde dolaşan lafızla bu mana

Irâkî, Heysemî ve Bûsîrî de ilgili rivayetlerin zayıf olduğunu söylemektedirler. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1575, h.nr: 6; Heysemî, *Mecma'*, I, 57, h.nr: 189; Bûsîrî, *İthâfu'l-hıyara*, VII, 454, h.nr: 7323) Öte yandan Beyhakî, buradaki Hâris b. Mâlik'e, ayrıca Hârise denildiğini vurgulamaktadır. (Bk. *Şuabu'l-îmân*, XIII, 159, h.nr: 10107) -Çeviren-

1477 Gazzî, *İtkân*, II, 447, h.nr: 1436.

1478 Bu hadis daha önce 196 no'lu rivayet olarak geçmişti.

1479 Bk. 2069 no'lu rivayet.

1480 Âl-i İmrân 3/140.

1481 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 211-212, h.nr: 877.

1482 Kâf 50/18. Bu âyete göre ilgili sözün manası şu olmaktadır: “Ağızdan çıkan,

kastedilmemektedir. Nitekim yaşlılık sebebiyle eski güzelliklerini yitiren kocakarlara dokunmaktan dolayı abdest bozulması ve bu kocakarlara bakmanın haramlığı gibi meseleler çoğu zaman bu sözle gerekçelendirilmiştir.¹⁴⁸³

Bu durumda âyetin bu söze işaretinin izahı şöyledir: Melek, mükellefin amellerini kayda geçirdiğinde, kulun, rivayette zikredildiği şekliyle “الساقطة/düşen” konumundaki o amelleri âdetla lafız ve telaffuza dönüşmüş olur.

Şâfiî'nin bu konudaki meşhur sözü ise şöyledir: “Hiçbir (ayağa) düşen şey yoktur ki onu kapan biri olmasın.”

٢٠٦٤- لِكُلِّ شَيْءٍ آفَةٌ وَلِلْعِلْمِ آفَاتٌ.

2064- Her şeyin bir âfeti, ilmin ise âfetleri vardır.

Aliyyü'l-Kârî “Bazı seçkin şahsiyetlerin sözlerindendir” demiştir.¹⁴⁸⁴ Ben de (Aclûnî) derim ki: Necmüddîn el-Gazzî şöyle demektedir:¹⁴⁸⁵ “**Her şeyin bir âfeti vardır**” rivayetini Hâris b. Ebî Üsâme, İbn Mes'ûd'dan şu lafızla nakletmektedir: “**Her şeyin onu ifsat eden bir âfeti vardır. Bu dinin âfeti ise kötü yöneticilerdir.**”¹⁴⁸⁶ Deylemî de bunu Ebû Hureyre'den şu lafızla aktarır: “**Her şeyin onu ifsat eden bir âfeti vardır. Âfetlerin en büyüğü ise ümmetimin başına gelen âfettir. O da dünyayı sevmeleri; dinar ve dirhemleri toplamalarıdır. Ey Ebû Hureyre! Allah'ın, dinar ve dirhemleri hak yolunda harcamasını nasip ettiği kimseler dışında bunla-**

dökülen ne varsa mutlaka bir gözcü tarafından kapılır ve kayda geçirilir.” *Vallahu a'lem.* (Çeviren)

1483 Normal şartlarda güzellik ve cinsî cazibelerini yitirmiş kocakarların bazı erkekler için bir şehvet objesi olabileceği ve fiilen de bunu ispatlayacak birtakım hâdiseler de yaşandığı için onlara bakmanın haramlığı ve dokunmanın -Şâfiîlere göre- abdesti bozacağı konusu fıkıh kitaplarında ele alınmış bir husustur. (Örnek olarak bk. İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, I, 62) -Çeviren-

1484 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 284, h.nr: 369.

1485 Gazzî, *İtkân*, II, 446, h.nr: 1430.

1486 Hâris b. Ebî Üsâme, *Müsne'd*, II, 641, h.nr: 614. Bu rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, I, 215, ravi nr: 840; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 284; Gumârî, *el-Müdâvî*, V, 268.

rı toplayanların çoğunda hayır yoktur.”¹⁴⁸⁷ Bu rivayetle ilgili notlar daha önce “آفة الكذب/Yalanın âfeti...” hadisinde daha ayrıntılı bir biçimde geçmişti.¹⁴⁸⁸

٢٠٦٥- لِكُلِّ مُجْتَهِدٍ نَصِيبٌ.

2065- Ciddi çaba sarfeden herkesin bir nasibi vardır.

Aliyyü'l-Kârî şöyle der: Bu, bazılarının sözlerindendir. Bu manadaki sözlerden biri de “**Kim ciddiyetle didinip çaba gösterirse mutlaka istediğini bulur, ısrar ve inatla kapıya vuran kimse de mutlaka içeri girer**”¹⁴⁸⁹ sözüdür. İbnü'l-Gars da şunu söylemektedir: Bazı ariflerin sözü de bunu destekler: “Talepteki samimiyet ve dürüstlük, matluba erişmenin güvencesidir.”

٢٠٦٦- لِكُلِّ شَيْءٍ أَساسٌ، وَأَساسُ الْإِسْلَامِ حُبُّ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَحُبُّ أَهْلِ بَيْتِهِ.

2066- Her şeyin bir esası vardır. İslâm'ın esası da Rasûlullah salallahu aleyhi ve sellem ve ehl-i beytini sevmektir.

Suyûtî *ed-Dürrü'l-mensûr*'da bu rivayeti Enes yoluyla gelen bir rivayet olarak İbnü'n-Neccâr'ın *Târîh*'ine nispet etmekte, ancak (sıhhat) durumunu açıklamamaktadır.¹⁴⁹⁰

٢٠٦٧- لِكُلِّ غَادِرٍ لَوَاءٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُعْرَفُ بِهِ.

2067- Sözünün eri olmayan her kişinin, kıyamet günü kendisiyle tanınacağı bir sancağı olacaktır.

Buhârî ve Müslim'in Enes'ten merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis- tir.¹⁴⁹¹ [Müslim'de geçen bir rivayetin]¹⁴⁹² lafzı ise şöyledir: “**Kıyamet günü**

1487 Deylemî, *Firdevs*, I, 171, h.nr: 641.

1488 Bk. 13 no'lu hadis.

1489 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 284, h.nr: 370.

1490 Suyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr*, VII, 350.

1491 Buhârî, *Cizye* 22; Müslim, *Cihâd* 14.

1492 Bu kısım *Keşfü'l-hafâ*'da geçmemektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla söz konusu lafız sadece Müslim'de yer almaktadır. Nitekim Aclûnî'nin kaynaklarından

sözünün eri olmayan her kişinin arkasında bir bayrak bulunacaktır.”¹⁴⁹³

Ahmed b. Hanbel de bu hadisi hem Enes'ten hem de İbn Mes'ûd'dan rivayet etmiştir. Yine Ahmed b. Hanbel'in Ebû Saîd kanalıyla rivayet ettiği bir hadisin lafzı da şöyledir: **“Sözünün eri olmayan her kişinin kıyamet günü sözüne sadık kalmadığı oranda yükseltilecek bir sancağı olacaktır. Dikkat edin! Sözünün eri olmak bakımından (yönettiği insanları mağdur eden) kamu yöneticisinden daha çok ahde vefasızlık etmiş biri yoktur.”¹⁴⁹⁴**

Müslim de bunu şu lafızla rivayet etmiştir: **“Dikkat edin! Sözünün eri olmak bakımından (yönettiği insanları mağdur eden) kamu yöneticisinden daha çok ahde vefasızlık etmiş biri yoktur.”¹⁴⁹⁵**

٢٠٦٨ - لِكُلِّ عَادِرٍ لِرَؤَاةٍ عِنْدَ إِسْتِثْمَةِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ.

2068- Kıyamet günü sözünün eri olmayan her kişinin arkasında bir bayrak bulunacaktır.

Müslim bu hadisi Ebû Saîd el-Hudrî kanalıyla rivayet etmiştir. ¹⁴⁹⁶

٢٠٦٩ - لِكُلِّ مَقَامٍ مَقَالٌ.

2069- Her makam ve ortama göre bir söz/konuşma tarzı vardır.

Hatîb bu sözü *el-Câmi*'de Ebu'd-Derdâ'nın kendi sözü olarak rivayet etmektedir. ¹⁴⁹⁷ Harâitî *Mekârim*'de, İbn Adiy de *Kâmil*'de Ebu't-Tufeyl'den bunu **mevkuf** olarak nakletmektedirler. İbn Adiy buna “Her zamanın kendi özgü adamları vardır” cümlesini de ilave etmektedir. ¹⁴⁹⁸ Yine Avf b. Mâlik'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Her bir zamanın kendine özgü birtakım adamları vardır. Onların en hayırlıları, iyilikleri umulan ve kötü-

biri olan Gazzî'nin *İtkân*'ında böyle geçmektedir. (Bk. Gazzî, *a.g.e.*, II, 447)
-Çeviren-

1493 Müslim, Cihâd 15.

1494 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 21, h.nr: 11427.

1495 Müslim, Cihâd 16.

1496 Müslim, Cihâd 15.

1497 *Keşfü'l-hafâ* ve onun temel kaynağı *Makâsıd*'ın bütün nüshalarında (bk. Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 213, h.nr: 880) Ebu'd-Derdâ'nın sözü olarak geçmekteyse de doğrusu Ebu't-Tufeyl olacaktır. (Bk. Hatîb, *el-Câmi*, I, 212, 407, h.nr: 391, 965. (Çeviren)

1498 Harâitî, *Mekârim*, s. 163, h.nr: 483; İbn Adiy, *el-Kâmil*, VI, 161.

lüklerinden korkulmayan; en şerlileri ise kötülüklerinden korkulan ve iyilikleri umulmayan kimselerdir. Ayrıca her zamanın kendine has birtakım kadınları vardır: Bunların da en hayırlıları, evlerinde oturup son derece iffetli olanlar; en şerlileri ise evlerinin dışına çıkan,¹⁴⁹⁹ israfa kaçan ve erkeklige özenen ahlâksız kadınlardır.”

۲۰۷۰- لِكُلِّ شَيْءٍ إِقْبَالٌ وَإِذْبَارٌ.

2070- Her şeyin bir gelişi, bir de gidişi vardır.

İbnü's-Sünnî ve Ebû Nuaym'ın Ümâme'den rivayet ettikleri bir hadis-tir. Ayrıca şöyle bir ziyadesi mevcuttur: **“Bu dinin gelişi sayılan hususlar-dan biri de bir veya iki cahil, anlayışsız adam dışında bütün bir kabilenin derin bir bilgi (fıkıh) sahibi olmasıdır. Yine bu dinin sırtını dönüp gittiğinin alametlerinden biri ise içlerindeki bir veya iki fakih dışında bütün bir kabilenin cahil ve anlayışsız olmasıdır. Dolayısıyla bu iki fakih, ken-dilerine baskı uygulanan ve ezilip hor görülen kimselerdir; kendilerine arka çıkacak ve yardım edecek kimseleri bulamazlar.”**¹⁵⁰⁰

۲۰۷۱- لِكُلِّ عَامِلٍ شُرْءٌ، وَلِكُلِّ شِرْءٍ فِتْرَةٌ، فَمَنْ كَانَتْ فِتْرَتُهُ إِلَى سُنَّتِي فَقَدْ أَفْلَحَ.

2071- Her amel edenin canlı ve zinde olduğu bir dönem; her can-lılık ve zindeliğin de zayıfladığı bir durgunluk anı vardır. Kimin dur-gunluk anı benim sünnetime uygun olursa işte o kişi kurtulmuştur.

Bu hadisi Taberânî İbn Amr kanalıyla rivayet etmektedir. Beyhakî'nin rivayetinde geçen lafız ise şöyledir: **“Her amelin canlı ve zinde olduğu bir dönem; her canlılık ve zindeliğin de zayıfladığı bir durgunluk anı vardır. Kimin durgunluk anı benim sünnetime uygun olursa işte o kişi doğru yolu bulmuştur. Kim de durgunluk anında başka bir yöne meyle-derse işte o da helak olmuştur.”**¹⁵⁰¹

1499 *Keşfü'l-hafâ*'nın basılı nüshasında bu kelime “zina edenler” anlamına gelecek şekilde kaydedilmiştir. Ancak temel kaynağı *Makâsıd*'ın tahkikli nüshasında bu kelime, çeviriye yansıttığımız manada geçmektedir.

1500 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VIII, 198, h.nr: 7807. Heysemî, rivayetin isnadında Ali b. Yezîd adında metrûk bir ravi bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, VII, 261-262, h.nr: 12109) -Çeviren-

1501 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 547, h.nr: 6958; Bezzâr, *Müsned*, VI, 337, h.nr:

٢٠٧٢ - لِكُلِّ فَرْحَةٍ تَرْحَةٌ.

2072- Her sevincin bir hüznü vardır.

İbn Ebi'd-Dünyâ bu hadisi *Kitâbu'l-İ'tibâr*'da İbn Mes'ûd'dan **mevkuf** olarak rivayet etmekte ve sonunda şu ziyade yer almaktadır: “Sevinçle dolan her ev, gün gelir hüznle dolar.” Yine İbn Ebi'd-Dünyâ'nın Enes'ten aktardığı bir rivayete göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Akîk vadisindeyken Ali *radıyallahu anh*'a hitaben şöyle demiştir: “**Ey Ali! Hiçbir mutluluk yoktur ki peşinden bir gözyaşı gelmiş olmasın. Ey Ali! Cehennem derdi dışında her dert sona erecektir. Ey Ali! Cennet nimeti dışındaki her nimet yok olacaktır. Ey Ali! Doğruluğa sımsıkı sarıl. Sana bu dünyada zarar verse de öte dünyada senin için bir kurtuluş vesilesi olacaktır.**”¹⁵⁰² Bir lafızda da şöyle geçmektedir: “**Ey Ali! Mutluluk içindeki hiçbir ev halkı yoktur ki daha sonra bu mutluluğun peşinden gözyaşı gelmiş olmasın.**” *Lokman der ki: “Her yıl hastalıklar ve dertler vardır. Her mutluluğun yanı sıra bir gözyaşı ve her sevincin ardında bir hüznü vardır.”* Bunu İbn Ebi'd-Dünyâ rivayet etmiştir.

٢٠٧٣ - لِلْخَيْرِ مَعَادِنٌ.

2073- Hayrın madenleri vardır.

Bu söz, ileride gelecek olan “النَّاسُ مَعَادِنٌ”/İnsanlar madenler gibidirler” rivayetiyle aynı manaya gelmektedir.¹⁵⁰³

٢٠٧٤ - لِلنَّاسِ حَقٌّ وَإِنْ جَاءَ عَلَى فَرَسٍ.

2074- At sırtında gelse bile dilencinin bir hakkı vardır.

2345; İbn Hibbân, *Sahîh*, I, 188, h.nr: 11; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XIII, 439, h.nr: 14291; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, V, 390, h.nr: 3595. Bu ve benzer manadaki hasen ve sahih rivayetler için bk. Heysemî, *Mecma'*, II, 258-259, III, 193, h.nr: 3557, 3563, 3568, 5165. (Çeviren)

1502 İbn Ebi'd-Dünyâ, *Kitâbu'l-İ'tibâr* ve *a'kâbi's-sürûr*, thk. N. Abdurrahmân Halef, Ammân 1993, s. 25, 29, h.nr: 1, 3; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 186, h.nr: 10157. Rivayetin İbn Mes'ûd'un kendi sözü sayılan mevkuf versiyonu sahih sayılmaktadır. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, IV, 335, h.nr: 1855) -Çeviren-

1503 Bk. 2793 no'lu hadis.

Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvûd'un Hüseyin b. Ali kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis olup¹⁵⁰⁴ *Makâsîd* sahibi Sehâvî ve onun görüşüne tâbi olanların da dedikleri gibi isnadı **ceyyiddir**. Ebû Dâvûd da bu hadis hakkında sükût etmiştir. Ancak İbn Abdilberr, bu hadis hakkında “leyse bi'l-kaviyy” değerlendirmesinde bulunmaktadır.¹⁵⁰⁵

Öte yandan İbnü'd-Deyba' *Temyîz*'de şunu söylemektedir:¹⁵⁰⁶ İmam Ahmed b. Hanbel dedi ki: “Ortalıkta dolaşan iki hadis var ki bunların ne bir aslı ne de itibara alınacak bir tarafı vardır: Bunların ilki **'At sırtında gelse bile dilencinin bir hakkı vardır'** hadisi, ikincisi ise **'Kurban bayramınızın birinci günü, Ramazan orucunuzun birinci günüyle aynı gündür'**¹⁵⁰⁷ hadisidir.”

Ne var ki bu değerlendirmenin Ahmed b. Hanbel'e aidiyetinin sahih olmadığı söylenmiştir. Üstelik Ahmed b. Hanbel bu hadisi *Müsned*'inde güvenilir ravilerden oluşan bir isnadla rivayet etmektedir. Taberânî de bunu içerisinde Osman b. Fâid adlı **zayıf bir ravinin** yer aldığı bir isnadla rivayet etmiştir.¹⁵⁰⁸ *Muvattâ*'da da İbn Abbâs kanalıyla nakledilmiştir. Zeyd b. Eslem kanalıyla merfu mürsel olarak gelen rivayetin lafzı ise şöyledir: **“At sırtında gelse bile dilenciye verin.”**¹⁵⁰⁹ Dârekutnî'nin Ebû Hureyre'den merfu olarak naklettiği hadis de şudur: **“Dilenci elinde bir külçe altınla gelmiş olsa bile bu durum sizden birini ona (bir şeyler) vermekten alıkoymasın.”**¹⁵¹⁰

Öte yandan Buhârî de *Târîh*'inde şunu aktarır: Ömer b. Abdülazîz, Rakka'da paylaştırması için kendisine mal verdiği bir valisi “Sen beni iç-

1504 Ebû Dâvûd, Zekât 33; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 254, h.nr: 1730; İbn Huzeyme, *Sahîh*, IV, 109, h.nr: 2468.

1505 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 215, h.nr: 883.

1506 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 131.

1507 Bu rivayet daha önce 417 no'lu rivayet kapsamında zikredilmiş ve ne manaya geldiği orada izah edilmişti. Ayrıca bu rivayet ileride 3263 no'lu rivayet olarak ele alınacaktır. (Çeviren)

1508 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XXII, 203, h.nr: 535.

1509 Mâlik, *Muvattâ*, (Ebû Mus'ab ez-Zühri rivayeti), thk. B. A. Ma'rûf - M. Halîl, Müessesetü'r-risâle 1412, II, 175, h.nr: 2102.

1510 İsnadındaki Hasen b. Ali'nin *zayıf* ve *münker* biri olduğuna dair bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, III, 164, ravi nr: 452; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, I, 505, h.nr: 1897; Heysemî, *Mecma'*, III, 101-102, h.nr: 4564. (Çeviren)

lerinde zengin ve fakirlerin bulunduğu ve kendilerini tanımadığım bir topluluğa gönderiyorsun” deyince ona şöyle demiştir: “Be adam! Sana elini uzatan/açan herkese sen ver!”

Necmüddîn el-Gazzî'nin eserinde de şu bilgi yer alır:¹⁵¹¹ Ahmed b. Hanbel *Züh'd*'de şunu rivayet etmiştir: Meryem oğlu İsa *aleyhisselâm* şöyle demiştir: “Altınla süslenmiş bir atın sırtında gelse bile dilencinin bir hakkı vardır.”

۲۰۷۵ - لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ الْعَقْلَ فَقَالَ لَهُ: أَقْبِلْ فَأَقْبَلَ، قَالَ لَهُ: أَذْبِرْ فَأَذْبَرَ، فَقَالَ: مَا خَلَقْتُ خَلْقًا أَشْرَفَ مِنْكَ، فَبِكَ آخُذُ وَبِكَ أُعْطِي.

2075- Allah Teâlâ, akli yarattığı zaman ona “Gel” dedi, o da geldi. “Geri dön” dedi, o da geri döndü. Bunun üzerine şöyle buyurdu: “Senden daha üstün bir varlık yaratmadım; seninle alır, seninle veririm.”¹⁵¹²

Zerkeşî “İttifakla yalan ve uydurma bir rivayettir” demiştir.¹⁵¹³ Ancak Suyûtî *Dürer*’de şöyle demektedir:¹⁵¹⁴ Zerkeşî bu hususta İbn Teymiyye’ye tâbi olmuştur. Ancak ben bunun delil alınmaya elverişli (sâlih) bir aslını tespit ettim. O da Abdullah b. Ahmed b. Hanbel’in *Zevâidü'l-Müsned*’de Hasan el-Basrî’den rivayet etmiş olduğu şu hadistir: **“Allah Teâlâ, akli yarattığı zaman ona ‘Gel’ dedi, o da geldi. Daha sonra ona ‘Geri dön’ dedi, o da geri döndü. Bunun üzerine şöyle buyurdu: ‘Bana senden daha sevimli gelen bir varlık yaratmadım; seninle alır, seninle veririm.’”** Bu, isnadı ceyyid, mürsel bir rivayettir. Aynı zamanda mevsûl (isnadı ke-sintisiz) bir rivayet olarak da nakledilmektedir. Nitekim Taberânî’nin *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ında, [mevsûl bir rivayet olarak Ebû Ümâme’den] ve Ebû Hureyre’den **iki zayıf isnadla** rivayet edilmiştir.¹⁵¹⁵

1511 Gazzî, *İtkân*, II, 450, h.nr: 1449.

1512 Bu rivayet küçük farklarla daha önce 723 no’lu hadis olarak geçmişti.

1513 Zerkeşî, *Leâli*, s. 189, h.nr: 37. Zerkeşî bu değerlendirmeyi bazı hafızlara nispet etmektedir. (Çeviren)

1514 Suyûtî, *Dürer*, s. 168, h.nr: 344.

1515 Köşeli parantezli kısmı *Keşfü'l-hafâ*’da yer almadığı için Aclûnî’nin kaynak gösterdiği Suyûtî’nin *Dürer*’inden aktardık. Hadisler için bk. Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, II, 235, VII, 190, h.nr: 1845, 7241. (Çeviren)

۲۰۷۶- لَمْ يَكُنْ مُؤْمِنٌ وَلَا يَكُونُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِلَّا وَلَهُ جَارٌ يُؤْذِيهِ.

2076- Her mü'minin, mutlaka kendisine eziyet eden bir komşusu olmuştur, kıyamet gününe kadar da olmaya devam edecektir.

Ebû Saîd en-Nakkâş, İsfahânî ve İbnü'n-Neccâr'ın **zayıf bir isnadla** Ali *kerremallahu vecheh* kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁵¹⁶

۲۰۷۷- لَمَّا عَسَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ افْتَلَضْتُ مِنْ مِيَاهِ مَحَاجِرِ عَيْنِيهِ فَشَرِبْتُهُ فَوَرِثْتُ عِلْمَ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ.

2077- Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'in naaşını yıkarken göz çukurlarında biriken suları toplayıp içtim. Bu sayede öncekilerin ve sonrakilerin ilmini elde ettim.

Ali *radiyallahu anh*'dan aktarılan bir sözdür. Ancak İmam Nevevî'nin de dediği gibi **sahih değildir**.¹⁵¹⁷ Aliyyü'l-Kârî de şöyle demektedir: Aynı şekilde “Allah Rasûlü'nün naaşını yıkarken göbek deliğinde biriken sudan içtiğinden dolayı Ali *radiyallahu anh*'ın bıyıkları uzamamıştır. Biz de ona uyararak bıyıklarımızı kesmeyiz” şeklinde Şîa'nın zikretmiş olduğu rivayet de böyledir. Şîa'nın bu sözü, her bakımdan **bâtıl bir sözdür**.¹⁵¹⁸

۲۰۷۸- لَنْ يُعْجِزَ اللَّهُ هَذِهِ الْأُمَّةَ مِنْ نِصْفِ يَوْمٍ.

2078- Allah, bu ümmete yarım gün mühlet vermekten aciz değildir.

Bu hadisi Ebû Dâvûd ve *Müsnedü's-Şâmiyyîn*'de Taberânî, Ebû Sa'lebe el-Huşenî'den **sahih bir isnadla** merfu olarak rivayet etmişlerdir.¹⁵¹⁹

1516 İsnadındaki Dâvûd b. Süleyman el-Cürcânî isimli ravi, Ali b. Musa er-Rızâ adına uydurulmuş bir nüshanın sahibi, yalancı biri olarak bilinmektedir. (Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, II, 8, ravi nr: 2608; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, IV, 424, h.nr: 1955) Bu itibarla hadis, uydurmadır. Ayrıca bu hadis ileride 2117 no'lu hadisin tahririnde ve 2739 no'lu hadiste zikredilecektir. (Çeviren)

1517 Nevevî, *Fetâvâ*, s. 251, soru nr: 12; Zerkeşî, *Leâli*, s. 193-194, h.nr: 43; Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 221, h.nr: 885.

1518 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 287, h.nr: 375.

1519 Ebû Dâvûd, *Melâhim* 18; Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, III, 179, h.nr: 2029;

Ayrıca Ebû Dâvûd, bu manada bir hadisi Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan da rivayet etmektedir.¹⁵²⁰

٢٠٧٩ - لَنْ يَغْلِبَ عُسْرُ يُسْرَيْنِ

2079- Asla bir zorluk, iki kolaylığa galip gelemez.

Hâkim ve *Şuabu'l-îmân*'da Beyhakî'nin Hasan el-Basrî'den **mürsel** olarak rivayet ettiklerine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gün gülerek (insanların karşısına) çıktı ve şöyle buyurdu: **“Asla bir zorluk, iki kolaylığa galip gelemez. Zira zorlukla beraber kolaylık vardır.”**¹⁵²¹ Taberî,¹⁵²² Ma'mer'den, Askerî *el-Emsâl*'de ve İbn Merdûye de Câbir'den **zayıf bir isnadla** bu hadisi nakletmişlerdir.¹⁵²³ Yine bu konuda Ferrâ'nın zikrettiğine göre İbn Abbâs'ın kendi sözü olarak nakledilen bir rivayet bulunmaktadır.

Hâkim, *Müstedrek*, IV, 470, h.nr: 8306. Hâkim, bu hadisin Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de bu hükme muvafakat etmiştir. Ayrıca Suyûtî de bu hadisin sahih olduğuna dair harf simgesi koymuştur. (Bk. San'ânî, *Tenvîr*, IX, 122, h.nr: 7373) -Çeviren-

1520 Ebû Dâvûd, *Melâhim* 18, h.nr: 4350. Bu rivayetin metni de şöyledir: Allah Rasûlü **“Şüphesiz ben ümmetimin Rableri katındaki konum ve değerleri sebebiyle, Allah'ın onları yarım gün geciktireceğini ümit ediyorum”** buyurdu. Hadisin ravisi Sa'd'a “Yarım gün ne kadardır?” diye sorulunca Sa'd “Beşyüz sene” cevabını verdi. Buradaki beş yüz sene Hac 47 ve Secde 32-35. âyetlerinden çıkarılmaktadır. Şarihler arasında bu hadisin, kıyamet günü mahşerde zenginlerin, cennete önce giren fakirlerden sonraya kaldıkları için yarım gün sabretmekten aciz kalmamaları yönünde bir temenniye ifade ettiğini söyleyenler olduğu gibi, henüz kıyamet kopmadan Allah Rasûlü'nün vefatından kıyamete kadar en az beş yüz senelik bir zaman dilimine işaret ettiğini söyleyenler de vardır. Ancak Ebû Dâvûd'un ilgili hadisi, kıyamet öncesi önemli hâdiselerle alakalı bölüme koymasından hareketle ikinci mananın daha tercihe şayan olduğu belirtilmiştir. (Bilgi için bk. Azîmâbâdî, *Avnu'l-Ma'bûd*, XI, 341) Biz de çeviride bu ikinci anlamı esas aldık. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

1521 Hâkim, *Müstedrek*, II, 575, h.nr: 3950; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 361, h.nr: 9541.

1522 *Keşfü'l-hafâ*'da ve Sehâvî'nin *Makâsıd*'ında bu isim yanlışlıkla Taberânî olarak kaydedilmiştir. (Çeviren)

1523 Taberî, *Tefsîr*, XXIV, 496.

Suyûtî de *Dürer*'de şöyle demektedir:¹⁵²⁴ Hâkim bunu İbn Abbâs hadisi olarak rivayet etmiştir. Abdurrezzâk da İbn Mes'ûd'un kendi sözü (mevkuf) bir rivayet olarak şu lafızla nakletmiştir: "Zorluk bir keler deliğinde olsaydı, mutlaka kolaylık o delikten çıkarana kadar onun peşinden giderdi. Zira asla bir zorluk, iki kolaylığa galip gelemmez." Hatta Taberânî'nin yine İbn Mes'ûd'dan merfu olarak aktardığı bir hadis de şöyledir: **"Zorluk bir deliğe girecek olsa, kolaylık da onu oradan çıkarıp mağlup etmek için oraya girerdi. Dolayısıyla fakir, zenginlikten; hastalığa yakalanmış kişi, sıhhat ve afiyetten; sıhhat ve afiyet içinde yaşayan kişi de beladan başka bir şey beklemesin/beklemez."** Ayrıca İbn Ebi'd-Dünyâ, onun tarikiyle de *Şuabu'l-îmân*'da Beyhakî, bu hadisi İbn Mes'ûd'dan rivayet etmektedirler: "Zorluk bir deliğe girecek olsa, kolaylık da gelip onunla birlikte girer." Daha sonra İbn Mes'ûd şu âyeti okumuştur: **"Şüphesiz zorlukla beraber kolaylık vardır."**¹⁵²⁵ Yine *Muvattâ*'da Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*'a uzanan bir isnadla rivayet edildiğine göre, Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ın, Şam'da (Rum birliklerin varlığından endişe duyarak bir nevi) mahsur kaldığını öğrenen Hz. Ömer, ona bir mektup yazar. Mektupta şu ifade yer alır: "Asla bir zorluk iki kolaylığa galip gelemmez."¹⁵²⁶ Nitekim Hâkim de Abdullah b. Zeyd b. Eslem kanalıyla babasından; keza İbn Ebi'd-Dünyâ ve *Şuabu'l-îmân*'da Beyhakî de aynı raviden bu hadisi rivayet etmişlerdir.¹⁵²⁷

Sehâvî de *Makâsîd*'da şöyle demiştir:¹⁵²⁸ En sahih olan tarihi şudur:¹⁵²⁹ Ebû Ubeyde, Şam'da mahsur kalınca Ömer *radıyallahu anh* kendisine şunu yazmıştır: "Ne kadar zor ve meşakkatli bir durum gerçekleşecek olsa, Allah daha sonrasında mutlaka bir çıkış ve kurtuluş kapısı verir. Zira bir zorluk, asla iki kolaylığa galip gelemmez. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurur: **'Ey iman edenler! Sabredin ve sabır yarışında düşmanlarınızı geçin, savaş için hazır ve tetikte bulunun ve Allah'tan korkun ki arzularınıza eresiniz!'**"¹⁵³⁰ Ayrıca Beyhakî bu hadisi Enes'ten şu lafızla nakleder: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in oturduğu bir sırada tam

1524 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 223-226, h.nr: 887.

1525 İnşirâh 94/6. Bk. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 360, h.nr: 9539.

1526 Mâlik, *Muvattâ*, Cihâd 6.

1527 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 360, h.nr: 9538.

1528 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 226-229, h.nr: 887.

1529 Bu ibareyi Sehâvî'nin *Makâsîd*'inde tespit edemedik. (Çeviren)

1530 Âl-i İmrân 3/200.

karşısında bir (keler vs.) deliği bulunuyordu. Bunun üzerine şöyle buyurdu: **“Zorluk gelip de şu deliğe girecek olsa, kolaylık da gelip onun peşinden aynı deliğe girer ve onu oradan çıkarır.”** Daha sonra Enes şöyle dedi: Allah Teâlâ şu âyetleri indirdi: **“Şüphesiz her zorlukla beraber bir kolaylık vardır. Gerçekten, her zorlukla beraber bir kolaylık vardır.”**¹⁵³¹ Tenûhî, İbn Ebi'd-Dünyâ ve daha başkaları da zorluk ve meşakkatten sonra kurtuluş ve feraha kavuşma konusunda eserler telif etmişlerdir. Nitekim İbn Ebi'd-Dünyâ'nın ve onun tarikiyle Beyhakî'nin *Şuabu'l-îmân*'da zikrettikleri rivayetlerden biri de İbrahim b. Mes'ûd'a ait şu ifadelerdir: Medine'nin büyük şahsiyetlerinden bir zat, hâli vakti yerindeyken Ca'fer b. Muhammed'e sık sık gidip gelen biriydi. Şartlar değişip darda kalınca durumunu Ca'fer'e şikâyet etti. Bunun üzerine Ca'fer de ona şu beyitleri okudu:

“Bir gün zorda kalsan da sakın sabırsız davranma,
Zira uzun bir zamandır bolluk ve refah içindeydin!
Ve sakın ümitsizliğe düşme! Zira ümitsizlik küfürdür.
Belki de Allah aza muhtaç etmeyip zengin kılar.

Sakin Rabbin hakkında su-i zanda bulunma

Kuşkusuz Allah, güzellikle karşılık vermeye en fazla layık olandır.”

Daha sonra adam şöyle demiştir: “Ben insanların en zengini olarak Ca'fer'in yanından çıktım.”¹⁵³²

Yine Beyhakî'nin zikrettiğine göre Abdullah b. Humeyd, işlerindeki zorluk ve sıkıntıları kendisine şikâyet eden bir adama şöyle demiştir:

“Ey zorluk ve meşakkat içindeki zat! Dikkat et, gafil kalmayasın!

İşlerin çetin hâle gelince **elem neşrah**'ı sakın unutmayasın!”¹⁵³³

Öte yandan Necmüddîn el-Gazzî'nin eserinde de şöyle geçer:¹⁵³⁴ İbn Merdûye'nin Câbir'den rivayet ettiğine göre, Câbir şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bizi üç yüz kişi veya daha fazla

1531 İnşirâh 94/5-6. Bk. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 360, h.nr: 9540.

1532 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 363, h.nr: 9545.

1533 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 366, h.nr: 9553.

1534 Gazzî, *İtkân*, II, 455, h.nr: 1473.

sayıda bir birlik olarak gönderdi. Başımızda Ebû Ubeyde b. Abdullah b. el-Cerrâh bulunuyordu. Yanımızda yük ve teçhizat olarak sadece bindiğimiz binekler vardı, azık olarak da Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bizlere iki torba dolusu kuru hurma vermişti. Biz de birbirimize “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* kuşkusuz sizin nereye gittiğinizi biliyor. Siz de elinizde olan azığı biliyorsunuz. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e müracaat etseniz de size biraz daha azık verse” dedik ve ona tekrar döndük. Allah Rasûlü de **“Sizin niçin geldiğinizi biliyorum. Eğer yanımda size verdiğim azıktan başkası olsaydı mutlaka onu da size verirdim”** buyurunca huzurundan ayrıldık. Bunun üzerine şu âyetler nazil oldu: **“Şüphesiz her zorlukla beraber bir kolaylık vardır. Gerçekten, her zorlukla beraber bir kolaylık vardır.”**¹⁵³⁵ Allah’ın Peygamberi *sallallahu aleyhi ve sellem* de içimizden birine haber gönderip yanına çağırttı ve şöyle buyurdu: **“Müjdeler olsun, gözünüz aydın! Allah Teâlâ bana ‘Şüphesiz her zorlukla beraber bir kolaylık vardır. Gerçekten, her zorlukla beraber bir kolaylık vardır’ âyetlerini vahyetmiştir. Bir zorluk asla iki kolaylığa galip gelemeyecektir.”**

۲۰۸۰- لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ وَلَوْ أَمَرَهُمْ امْرَأَةٌ.

2080- İşlerinin başına bir kadını getiren bir toplum asla iflah olmaz.

Buhârî’nin “Fiten” ve “Meğâzî” bölümlerindeki rivayetine göre Ebû Bekre şöyle demektedir: “Kisrâ’nın kızını başlarına yönetici tayin ettikleri bilgisi Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e ulaşınca onun söylemiş olduğu bir sözden Allah beni Cemel vakasının yaşadığı günlerde faydalandırmıştır.”¹⁵³⁶

Hâkim, Ahmed b. Hanbel ve İbn Hibbân da bu hadisi uzun bir şekilde rivayet etmektedirler. Hâkim’in Ebû Bekre’den aktardığı hadisin lafzı da şöyledir: “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in, Zû Yezen kralı öldükten sonra başlarına bir kadını getirenlere dair haber kendisine ulaşınca söylediğini işittiğim bir şey sayesinde Allah beni (yanlış yapmaktan) korumuştur.”¹⁵³⁷ Ahmed b. Hanbel’de yine Ebû Bekre kanalıyla gelen bir

1535 İnşirâh 94/5-6.

1536 Buhârî, Meğâzî 82, Fiten 18; Tirmizî, Fiten 75.

1537 İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 375, h.nr: 4516; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 324, h.nr: 7790.

başka tarikte ise şöyle geçer: **“İşlerini bir kadına havale eden bir toplum asla iflah olmaz.”**¹⁵³⁸ İleride başka bir kanalla yine Ebû Bekre'den aktarılabacak hadisin lafzı şöyledir: **“Erkekler, kadınlara itaat ettikleri zaman helak olmuşlardır.”**¹⁵³⁹ Urve b. Muhammed b. Atiyye'nin de şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Bir kadının görüşünden hareketle bir işi karara bağlayıp da perişan olmamış hiçbir toplum yoktur.”¹⁵⁴⁰

۲۰۸۱- لَنْ تَزُولَ قَدَمَا عَبْدٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يُسْأَلَ عَنْ أَزْبَعٍ: عَنْ شَبَابِهِ فِيمَا أَبْلَاهُ، وَعَنْ عُمْرِهِ فِيمَا أَفْنَاهُ، وَعَنْ مَالِهِ مِنْ أَيْنَ اكْتَسَبَهُ وَفِيمَا أَنْفَقَهُ، وَعَنْ عِلْمِهِ مَاذَا عَمِلَ بِهِ.

2081- Kıyamet günü kul, şu dört şeyden; gençliğini nasıl geçirdiğinden, ömrünü nasıl tükettiğinden, malını nereden kazanıp nerede harcadığından ve ilmiyle ne gibi işler yaptığından hesaba çekilmedikçe asla yerinden kıpırdamaz.¹⁵⁴¹

۲۰۸۲- لَنْ يَشْبَعَ مُؤْمِنٌ مِنْ خَيْرٍ حَتَّى يَكُونَ مُتَّهَاهُ الْجَنَّةِ.

2082- Mü'min, sonu cennete varıncaya kadar hiçbir hayra doymaz.

Tirmizî'nin Ebû Saîd el-Hudrî'den merfu olarak rivayet ettiği ve **hasen** saydığı bir hadistir.¹⁵⁴²

۲۰۸۳- لَنْ يَنْتَفِعَ حَدَرٌ مِنْ قَدَرٍ.

2083- Takdir karşısında tedbirin hiçbir faydası olmayacaktır.

1538 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 43, h.nr: 20402.

1539 Bu hadis 2882 no'lu rivayet olarak ayrıca ele alınacaktır.

1540 Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 229-231, h.nr: 888.

1541 Aclûnî'nin tahririni yapmadığı ve hakkında herhangi bir açıklamada bulunmadığı bu hadis, bu lafzıyla şu kaynaklarda yer almaktadır: Tirmizî, *Kıyâmet* 1; Dârimî, *Mukaddime* 45; Bezzâr, *Müsned*, IV, 266, h.nr: 1435; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 74, h.nr: 4710; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, III, 278, h.nr: 1648. Tirmizî, bu rivayet hakkında “hasen-sahih” demektedir. (Çeviren)

1542 Tirmizî, *İlim* 19.

Ahmed b. Hanbel'in Muâz b. Cebel kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir. Daha önce “الدُّعَاءُ يَرُدُّ الْبَلَاءَ”/Dua, belayı def eder” hadisinde geçmişti.¹⁵⁴³

٢٠٨٤- لَأَنْ يُؤَدِّبَ الرَّجُلُ وَلَدَهُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَتَّصِدُقَ بِصَاعٍ.

2084- Bir adamın çocuğunu terbiye etmesi, onun için bir sâ‘ ölçesinde bir şeyi sadaka olarak vermesinden daha hayırlıdır.

Sağânî bu söz hakkında “uydurma” demiştir.¹⁵⁴⁴

٢٠٨٥- اللَّهُ وَلِيُّ مَنْ سَكَتَ.

2085- Kuşkusuz Allah, susan kimsenin velisi (dostu ve destekçisi) dir.

Bu hadis daha önce “فَمَ سَكَتَ/Suskun bir ağız” rivayetinde geçmişti.¹⁵⁴⁵

٢٠٨٦- لَهْذُمُ الْكَفْبَةِ حَجْرًا حَجْرًا أَهْوَنُ مِنْ قَتْلِ الْمُسْلِمِ.

2086- Kâbe’yi taş üstünde taş kalmayacak şekilde yıkmak, kuşkusuz bir Müslümanı öldürmekten daha hafif kalır.

Sehâvî *Makâsıd*’da şöyle demiştir:¹⁵⁴⁶ Bu hadise, bu lafızla vâkıf olmadım. Ancak Taberânî’nin *el-Mu‘cemu’s-sağîr*’inde Enes’ten merfu olarak gelen şu rivayet bununla aynı manaya gelmektedir: “**Kim bir Müslümana haksız yere eziyet ederse, âdeti Allah’ın evini yıkmış gibi olur.**”¹⁵⁴⁷ Benzer nitelikte birçok sahâbîden nakledilen rivayete göre, Allah Rasûlu *sallallahu aleyhi ve sellem* Kâbe’ye bakarak şöyle buyurmaktadır: “**Allah seni şereflendirmiş, yüceltmiş, kaymetli ve muazzam kılmıştır. An-**

1543 Bk. 1297 no’lu hadis.

1544 Sağânî, *Mevzûât*, s. 46, h.nr: 59.

1545 Bk. 1840 no’lu hadis. Aslında bu rivayet, daha önce sadece “اللَّهُ/lellâhu” yerine “الله/Allahu” lafzının farkıyla 534 no’lu hadis olarak geçmişti. Ancak Aclûnî her nedense bizatihi 534 no’lu rivayete değil de daha sonra gelen 1840’taki rivayete işaret etmektedir. (Çeviren)

1546 Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 232-237, h.nr: 891.

1547 Aclûnî’nin, Sehâvî’ye itimad ederek naklettiği bu rivayet, tespit edebildiğimiz kadarıyla Taberânî’de geçmemektedir. Ancak bu manada Enes kanalıyla gelen bir rivayet, Deylemî, *Firdevs*, III, 618, h.nr: 5930’da yer almaktadır.

cak mü'min senden daha saygın ve dokunulmazdır.” Bu hadis ilerde “**الْمُؤْمِنُ أَعْظَمُ حُرْمَةً مِنَ الْكَعْبَةِ/Mü'min, Kâbe'den daha saygın ve dokunulmazdır**” hadisinde gelecektir.¹⁵⁴⁸ Ayrıca şu hadis de gelecektir: “**Allah katında mü'minden daha üstün ve değerli bir şey yoktur.**”¹⁵⁴⁹

Sehâvî daha sonra sözlerine şöyle devam etmektedir:¹⁵⁵⁰ Ben Tirmizî'nin “Mü'mine Değer ve Saygı Gösterilmesi Babı”na dair yazdığım notlarda bu husustaki doyurucu bilgi ve izahları vermiştim. Nesâî de bu hadisi Büreyde'den merfu olarak şu lafızla rivayet etmektedir: “**Bir mü'minin öldürülmesi, Allah katında dünyanın yok olmasından daha vahimdir.**” İbn Mâce de bunu Berâ'dan merfu olarak şu lafızla nakleder: “**Kuşkusuz dünyanın yok olması, Allah katında bir mü'minin haksız yere öldürülmesinden daha hafif kalır.**” Nesâî de bunu aynı lafızla İbn Ömer'den nakleder. Sadece “... Müslüman bir kişinin öldürülmesinden...” şeklinde bir lafız farkı mevcuttur. Tirmizî de bu hadisi naklettikten sonra “Hem merfu hem de mevkuf olarak rivayet edilmiştir” demiştir.¹⁵⁵¹

٢٠٨٧- لَوْ أَحْسَنَ أَحَدُكُمْ ظَنًّا بِحَجَرٍ لَنَفَعَهُ اللَّهُ بِهِ.

2087- Biriniz bir taş hakkında (faydalı olacağına dair) hüsnüzan besleyecek olsa Allah ona o taşla fayda verir.

İbn Teymiyye bu rivayet hakkında “yalandır” demektedir.¹⁵⁵² Benzer bir değerlendirme de Hafız İbn Hacer'in “aslı yoktur” sözüdür. Bu manadaki bir rivayet de şöyledir: “**Kime, Allah azze ve celle'den, içerisinde fazilet bulunan bir şey ulaşır da ona iman ederek ve sevabını bekleyerek**

1548 Bk. 2676 no'lu hadis.

1549 Bu hadis, Aclûnî'nin eserinde yer almadığı gibi naklettiği kaynak olan Sehâvî'nin *Makâsîd*'inde de ayrıca ele alınmamıştır. Zaten görebildiğimiz kadarıyla *Makâsîd*'de hadisin ilerde yeniden ele alınacağını gösteren bir ibare de yoktur. Sadece bir önceki hadisi destekleyici nitelikte olduğu için “**كذا حديث**”/Şu hadis de böyledir” ibaresi konulmuştur. (Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 236) Aclûnî'nin bunu, ilerde yeniden incelenecek bir rivayet olarak yorumlamış olduğu kanaatindeyiz. (Çeviren)

1550 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 238-239.

1551 Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'de geçen bu rivayetlerin tahric ve değerlendirmeleri daha önce 1419 ve 1859 no'lu hadislerde geçmişti. (Çeviren)

1552 İbn Teymiyye, *Mecmû'u'l-fetâvâ*, XXIV, 335.

onunla amel ederse, öyle olmasa bile Allah ona o sevabı verir.” Sehâvî *Makâsîd*’da şöyle der: **“el-Kavlü’l-bedî”**’de de açıkladığım üzere bu da sahih değildir.”¹⁵⁵³ Ayrıca bu hadis ileride **“مَنْ بَلَغَهُ”/men belagâhû** lafzında gelecektir.¹⁵⁵⁴

İbnü’l-Kayyım el-Cevziyye de şöyle demiştir: “Bu, taşların (fayda vereceği konusunda) hüsnüzan besleyen putperestlerin sözlerindendir.”¹⁵⁵⁵ Dillerde meşhur olan lafzı ise şöyledir: **“Biriniz bir taşın (fayda vereceğine) itikat edecek olsa, o taş ona fayda verir.”**

Necmüddîn el-Gazzî’nin ifadesi ise şöyledir: **“Biriniz, bir taş hakkında hüsnüzan besleyecek olsa Allah onunla ona fayda verir’** yahut **‘Biriniz bir taşın (faydalı olduğuna) itikat etse, Allah onunla ona fayda verir’** lafzıyla gelen rivayetler İbn Teymiyye, İbn Hacer ve diğerlerinin dedikleri gibi yalandır, bunların aslı yoktur.”¹⁵⁵⁶

٢٠٨٨- لَوْ أَخْطَأْتُمْ حَتَّى تَبْلُغَ خَطَايَاكُمْ السَّمَاءَ ثُمَّ تُبْنُوا لَتَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ.

2088- Göge ulaşacak kadar hata ve kusur işleyip sonra da tevbe edecek olursanız Allah sizin tevbenizi kabul edecektir.

Bu hadisi İbn Mâce, Ebû Hureyre yoluyla rivayet etmektedir. **İsnadı ceyyiddir.**¹⁵⁵⁷ Münzirî de şöyle demiştir: Bu hadisi destekleyecek nitelikte benzer manadaki bir hadis de Tirmizî’nin Enes’ten rivayet ettiği ve **hasen** saydığı, ayrıca Taberânî’nin İbn Abbâs’tan, Beyhakî’nin Ebû Zer’den, İbnü’n-Neccâr’ın da Ebû Hureyre’den rivayet ettikleri şu hadistir: **“Allah Teâlâ şöyle buyurur: Ey Âdemoğlu! Sen bana dua ettiğin ve benden ümit ettiğin sürece senin hata ve kusurlarını bağışlarım ve hiç aldırış etmem. Ey Âdemoğlu! Senin günahların gökteki bulutlara ulaşsa, sen de benden (bunun için) bağışlanma dilesen, yine de seni bağışlarım ve hiçbir şeye aldırış etmem. Ey Âdemoğlu! Sen bana hiçbir şeyi ortak koşmamış**

1553 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 241, h.nr: 892.

1554 Bk. 2420 no’lu hadis.

1555 İbn Kayyım el-Cevziyye, *İğâsetü’l-lehân*, I, 215.

1556 Gazzî, *İtkân*, II, 456, h.nr: 1476.

1557 İbn Mâce, Zühd 30. Heysemî, hadisin isnadının ceyyid, Bûsîrî ise *hasen* olduğunu belirtmektedir. Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve’t-terhîb*, IV, 46, h.nr: 4745; Bûsîrî, *Misbâhu’z-zücâce*, IV, 246, h.nr: 1526. (Çeviren)

biri olarak dünya dolusunca hata ve kusurlarla gelsen, yine seni dünya dolusu bağışlanma ile karşılarım."¹⁵⁵⁸

٢٠٨٩- لَوْ أَنَّ أَهْلَ الْعِلْمِ صَانُوهُ وَوَضَعُوهُ عِنْدَ أَهْلِهِ لَسَادُوا بِهِ أَهْلَ زَمَانِهِمُ - الحديث.

2089- İlim ehli, eğer ona (ilme) sahip çıkıp onu hak edenlere emanet etmiş olsalardı, onun sayesinde kendi dönemlerinin insanlarına hükmeder, efendileri olurlardı.

İbn Mâce bu hadisi İbn Ömer'den **mevkuf** olarak rivayet etmektedir.¹⁵⁵⁹ Beyhakî de *Şuabu'l-îmân*'da İbn Mes'ûd'un kendi sözü olarak şu lafızla aktarmıştır: "İlim ehli eğer ilme sahip çıkıp onu hak edenlere emanet etmiş olsalardı, onun sayesinde kendi dönemlerinin insanlarına hükmeder, efendi olurlardı. Ne var ki onlar bu ilmi, dünyevî menfaat elde etmek maksadıyla, dünya ve dünyalıklara düşkün kimselere verdiler. Bu sebeple onların gözünde de küçük düştüler. Peygamberiniz *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim: **'Kim dertlerini tek bir dert olan ahiret derdine düşürürse, Allah Teâlâ onun, dünya işlerinden dert ettiği her şeye yeter. Kim de dünyanın türlü türlü hâllerini kendine dert edinirse Allah Teâlâ onun, dünyavadilerinden hangisinde helak olduğuna aldırılmaz.'**"¹⁵⁶⁰

Ayrıca el-Cürcânî'nin şu meşhur beyitlerinde de bu hadisin manası yer almaktadır:

1558 Tirmizî, Daavât 99; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 315, h.nr: 4305; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 336, h.nr: 1011.

1559 İbn Mâce, Sünnet 23. Ancak İbn Mâce'de bu rivayet, İbn Ömer'in değil İbn Mes'ûd'un sözü olarak geçmektedir. Sehâvî *Makâsıd*'da (bk. IV, 241-242, h.nr: 893) bu sözü İbn Ömer'e nispet ettiği için Aclûnî de ondan nakilde bulunmuş olmalıdır. Ayrıca rivayetin isnadının zayıf olduğuna dair bk. Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, I, 38, h.nr: 103. (Çeviren)

1560 Bezzâr, *Müsned*, V, 68, h.nr: 1638; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, III, 312, h.nr: 1744. Rivayetin İbn Mes'ûd'un sözü olarak nakledilen kısmı, İbn Mâce'deki gibi zayıf sayılmaktadır. Ancak **"Kim dertlerini tek bir dert..."** diye başlayan merfu kısmı destekleyici mahiyette daha başka rivayetler vardır. (Mesela bk. Hâkim, *Müstedrek*, II, 481, h.nr: 3658. Hâkim, bu hadisin isnadının sahih olduğunu belirtmekte, Zehebî de ona bu hususta muvafakat etmektedir.) -Çeviren-

“Eğer ilim ehli, ilme sahip çıksalardı, ilim
de onlara sahip çıkar korurdu.

Gönüllerde yüceltselerdi onu, o da yücelir, itibara kavuşurdu

Ancak onlar ilmi ayaklar altına aldıkları için o da alçaldı, küçük düştü,

Ve yüzünü hırs ve tamahlarla kirlettiler onun;
nihayet azaldı ve hızla çekip gitti.”

۲۰۹۰- لَوْ أَنَّ ابْنَ آدَمَ هَرَبَ مِنْ رِزْقِهِ كَمَا يَهْرُبُ مِنَ الْمَوْتِ لَأَذْرَكَ رِزْقُهُ كَمَا
يُذْرِكُهُ الْمَوْتُ.

2090- İnsanoğlu ölümden kaçarcasına rızkıdan kaçacak olsa, ölümün gelip onu bulması gibi rızkı da gelip onu bulur.

Ebû Nuaym'ın Câbir'den rivayet ettiği bir hadistir. **İsnadında zayıf biri vardır.**¹⁵⁶¹ İbn Asâkir'in Ebu'd-Derdâ kanalıyla rivayet ettiği lafız ise şöyledir: **“Bir kul rızkıdan kaçacak olsa, ölümün onun peşine düşmesi gibi rızkı da onun peşini bırakmaz.”**¹⁵⁶²

۲۰۹۱- لَوْ أَنَّكُمْ تَوَكَّلُونَ عَلَى اللَّهِ حَقَّ تَوَكُّلِهِ لَرَزَقَكُمْ كَمَا يَرْزُقُ الطَّيْرَ تَغْدُو
خِمَاصًا وَتَزُوحُ بِطَانًا.

2091- Eğer siz Allah'a gereği gibi tevekkül etseydiniz, (Allah), kuşları rızıklandırırdı gibi sizi de rızıklandırırdı. Kuşlar sabahları karınları aç olarak çıktıkları hâlde akşam tok olarak dönerler.

Ahmed b. Hanbel ve Tayâlisî'nin *Müsned*'lerinde, ayrıca Tirmizî ve İbn Mâce'nin Ömer *radiyallahu anh*'dan merfu olarak rivayet ettikleri; İbn Huzeyme, İbn Hibbân ve Hâkim'in **sahih** saydıkları, Tirmizî'nin ise **hasen** kabul ettiği bir hadistir.¹⁵⁶³ Askerî ise Vehb b. Münebbih'in şöyle

1561 Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, 90. Bu rivayetin teknik bakımdan zayıf olmakla birlikte, bir sonraki dipnotta geçen Ebu'd-Derdâ ve daha başka sahâbîler kanalıyla nakledilen benzer manadaki rivayetlerden dolayı en azından *hasen* sayılabileceğine dair bir değerlendirme için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 635, h.nr: 952. (Çeviren)

1562 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XXII, 364. Bu ve bu manada hadisler için 705 no'lu hadise bakılabilir.

1563 Tirmizî *Zühd* 33; İbn Mâce, *Zühd* 14; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 332, h.nr: 205;

dediğini nakleder: İbn Abbâs'a mütevekkil (tevekkül eden)in kim olduğu soruldu. O da şu cevabı verdi: "O, tarlayı süren ve tohumu çamurun içine saçan kimsedir." Yine Askerî'nin rivayetine göre Muâviye b. Kurra şöyle der: Ömer b. el-Hattâb *radiyallahu anh* Yemenlilerden bir grup insanla karşılaşır ve onlara "Siz necisiniz?" diye sorar. Onlar da "Biz mütevekkil (Allah'a tevekkül eden) kimseleriz" diye karşılık verirler. Bunun üzerine Ömer *radiyallahu anh* da şöyle der: "Yalan söylediniz! Siz mütevekkil falan değil, *müteekkilsiniz* (yiyici takımındansınız)! Asıl mütevekkil, tohumunu toprağa atan, ondan sonra da Allah *azze ve celle*'ye tevekkül eden kimsedir."

Tevekkül konusunda İbn Huzeyme ve İbn Ebi'd-Dünyâ gibi birçok âlim eser telif etmiştir.¹⁵⁶⁴

٢٠٩٢ - لَوْ أَنَّكُمْ دَلَّيْتُمْ بِحَبْلِ إِلَى الْأَرْضِ الْفُلَى لَهَبَطَ عَلَى اللَّهِ.

2092- Yerin en alt tabakasına bir ip sarkıtacak olsaydınız, o ip Allah'ın (ilim ve kudretinin) üzerine inerdi.

Tirmizî bu hadisi Ebû Hureyre kanalıyla rivayet etmiş ve "gariptir" demiştir.¹⁵⁶⁵ Bazıları da bunu şöyle yorumlamışlardır: İp Allah'ın ilim, kudret ve otoritesinin üzerine iner. Zira bu sayılanlar her yerde vardır. Allah Teâlâ da sıfatlarıyla kulların yanındadır: "**Nerede olsanız, O sizinle beraberdir.**"¹⁵⁶⁶

Hafız İbn Hacer de şöyle demektedir: Bunun manası şudur: "Allah'ın ilmi bütün bölgeleri kuşatmaktadır. Dolayısıyla ilgili ifade 'Allah'ın ilmi-

Tayâlisî, *Müsned*, I, 55, h.nr: 51; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 389, h.nr: 11805; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 509, h.nr: 730; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 354, h.nr: 7894.

1564 Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 245-248, h.nr: 895.

1565 Tirmizî, *Tefsîr* 57. Tirmizî, hadisin isnadında ismi geçen Hasan el-Basrî'nin, sahâbî ravi Ebû Hureyre'den hadis işitmediğini de belirtmektedir. Dolayısıyla hadis *munkatı* olup *zayıf* kategorisindedir. Nitekim Beyhakî'nin kanaati de bu yöndedir. Beyhakî, bu manada Ebû Zer'den merfu olarak aktarılan başka bir rivayetin de *munkatı* olduğunu ifade etmektedir. (Bk. Beyhakî, *el-Esmâ ve's-sıfât*, II, 287-289, h.nr: 849, 850) -Çeviren-

1566 Hadîd 57/4.

ne iner' şeklinde anlaşılmalıdır. Allah Teâlâ, mekânlara girip yerleşmekten yüce ve uzaktır. Zira Allah Teâlâ, mekânları yaratmadan önce de vardı.”¹⁵⁶⁷

Şeyhü'l-Ekber (Muhyiddîn İbn Arabî)'nin *kuddise sirruh* bu hadisi kendisine ait *Erbaîn*'in de zikredip şerhettiği nakledilir.

۲۰۹۳- لَوْ اغْتَسَلَ الْلُّوطِيُّ بِمَاءِ الْبَحْرِ لَمْ يَجِئْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَّا جُنْبًا.

2093- Lûtî (oğlancı), deniz suyuyla gusletse bile kıyamet günü yine de cünüp olarak gelir.

Deylemî'nin Enes'e kadar dayanan isnadıyla merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.¹⁵⁶⁸ Yine Ebû Hureyre'ye dayanan başka merfu bir rivayetin lafzı da şöyledir: **“Lûtîlik yapan kişi, tevbe etmedikçe gökten yeryüzüne inen her yağmur damlasıyla kıyamete kadar gusletse bile yine de Allah onu pisliğinden temizlemez.”**¹⁵⁶⁹ İbnü'l-Cevzî de bu hadisi *Mevzûât*'ında zikretmektedir.¹⁵⁷⁰

Sehâvî de *Makâsıd*'ında “Bu manaya gelen bütün rivayetler bâtıldır” demiştir.¹⁵⁷¹ Evet, *el-Câmiu'l-kebîr*'de **“Lût kavminin (çirkin) fiilini işleyen kimse lanetlenmiştir** (bu son kelime üç defa tekrarlanmıştır)” hadisi geçer. *el-Câmiu's-sağîr*'de de **“Biriniz zimmet ehline zulmedecek olursa...”** diye başlayan hadisin sonunda şu ifade yer almaktadır: **“Lûtîlik çoğaldığı zaman Allah Teâlâ, elini yaratılmışların üzerinden çeker ve onların hangi vadide helak olduklarına aldırış etmez.”**¹⁵⁷²

۲۰۹۴- لَوْ بَعَثَ اللَّهُ نَبِيًّا بَغْدِي لَبَعَثَ عُمَرُ.

2094- Allah benden sonra bir peygamber gönderecek olsaydı, Ömer'i gönderirdi.

1567 Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 248-250, h.nr: 896.

1568 Deylemî, *Firdevs*, III, 373, h.nr: 5136.

1569 Bu rivayet ileride 2262 no'lu hadis olarak gelecektir. (Çeviren)

1570 İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 112.

1571 Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 244-245, h.nr: 894.

1572 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 399. Münâvî hadisin zayıf olduğunu belirtmektedir. Ayrıca hadisin zayıf olduğuna dair değerlendirme için bk. Heysemî, *Mecma'*, VI, 255, h.nr: 10537; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, III, 431, h.nr: 1272. (Çeviren)

Bunu destekleyici nitelikte benzer manada bir hadis Ahmed b. Hanbel, Tirmizî ve Hâkim'in Ukbe b. Âmir'den şu lafızla rivayet ettikleri hadis- tir: **“Eğer benden sonra bir peygamber olsaydı bu mutlaka Ömer b. el- Hattâb olurdu.”** Ancak isnadında zayıf biri vardır.¹⁵⁷³

٢٠٩٥- لَوْ بَغَى جَبَلٌ عَلَى جَبَلٍ لَدُكُ الْبَاغِي.

2095- Bir dağ bir dağa saldırarak olursa, saldıran taraf parçalanıp unufak edilir.

Bu hadisi Buhârî *el-Edebü'l-müfred*'de ve Ebû Nuaym İbn Abbâs'tan mevkuf olarak rivayet etmekte;¹⁵⁷⁴ İbn Merdûye ise A'meş'ten merfu olarak aktarmaktadır. Ancak İbn Ebî Hâtim “Mevkûf olanı daha sahihtir” demiştir.¹⁵⁷⁵ Yine İbnü'l-Mübârek bu hadisi *Züh'd*'de Mücâhid'den **mürsel** yolla rivayet etmiştir. Keza İbn Merdûye bunu İbn Ömer'den; İbn Hibbân da *ed-Duafâ*'da Enes'ten nakletmektedirler. Fakat (Enes rivayetinin) isnadında yer alan **Ahmed b. el-Fadl isimli ravi hadis uyduran** biridir.¹⁵⁷⁶ Nitekim Necmüddîn el-Gazzî de **“Zayıf bir isnadla rivayet edilmiştir”** demektedir.¹⁵⁷⁷

Bazıları bu sözü şu şekilde nazma dökmüştür:

“Ey saldırgan! Bil ki saldırının akıbeti ölümdür,

Onun için adil ol; zira insanın en hayırlı işi en adaletli olanıdır.

(Unutma ki) bir gün bir dağ bile bir dağa saldırarak olsa,

O dağın üstü de altı da parçalanıp unufak olur!”

1573 Tirmizî, Menâkıb 18; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 624, h.nr: 17405; Hâkim, *Müstedrek*, III, 92, h.nr: 4495. Aclûnî, isnadında zayıf bir ravi bulunduğunu ifade etmiş olsa da Tirmizî bu hadis hakkında *hasen* hükmünü vermekte; Hâkim de isnadının *sahih* olduğunu ifade etmektedir. Zehebî de Hâkim'in bu değerlendirmesine muvafakat etmiştir. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, I, 646, h.nr: 327. (Çeviren)

1574 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 206, h.nr: 588; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 322.

1575 İbn Ebî Hâtim, *İlel*, V, 576-577, h.nr: 2189.

1576 İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 155, ravi nr: 89. Ayrıca buraya kadarki rivayetlerin tamamı için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 250-253, h.nr: 897.

1577 Gazzî, *İtkân*, II, 457-458, h.nr: 1484.

٢٠٩٦- لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَغْلَمَ لَضَحِكْتُمْ قَلِيلًا وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيرًا.

2096- Benim bildiklerimi bilseydiniz, az güler, çok ağlardınız.

Buhârî ve Müslim'in ittifakla Enes'ten merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁵⁷⁸ Bu konuda Ebû Hureyre ve bir grup sahâbîden nakledilen hadisler de vardır. Hâkim'in Ebû Zer kanalıyla rivayet ettiği bu hadisin şöyle bir ziyadesi de bulunmaktadır: **"Yeme-içmenin tadına varamazdınız."**¹⁵⁷⁹

٢٠٩٧- لَوْ تَعْلَمُ الْبَهَائِمُ مِنَ الْمَوْتِ مَا يَعْلَمُ ابْنُ آدَمَ مَا أَكَلْتُمْ مِنْهَا سَمِينًا.

2097- Eğer hayvanlar, insanoğlunun ölüm hakkında bildiklerini bilselerdi, sizler hiçbir şekilde besili bir hayvan yiyemezsiniz.

Beyhakî'nin *Şuabu'l-îmân*'da ve Kuzâî'nin Ümmü Subayye¹⁵⁸⁰ el-Cüheniyye'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁵⁸¹ Ayrıca Deylemî bunu Ebû Saîd'den merfu olarak şu lafızla rivayet etmiştir: **"Eğer hayvanlar, sizin ölüm hakkında bildiklerinizi bilselerdi, onlardan hiçbir şekilde besili bir et yiyemezsiniz."**¹⁵⁸² Yine Deylemî'de Enes'ten isnadsız olarak gelen merfu bir hadis de şöyledir: **"Şu etlerini yediğiniz hayvanlar, eğer sizin onlara ne yapmak istediğinizi bir bilselerdi asla besili hâle gelmezlerdi. Peki sen ey insanoğlu! Ölüm gözünün önündeyken nasıl oluyor da kilo alıp şişmanlayabiliyorsun!"**¹⁵⁸³

٢٠٩٨- لَوْ تَفْتَحُ عَمَلَ الشَّيْطَانِ.

2098- "Keşke/eğer" ifadesi, şeytan işine kapı açar.

1578 Buhârî, Tefsîru sûre (5), 12; Müslim, Fezâil 134.

1579 Hâkim, *Müstedrek*, IV, 622, h.nr: 8724.

1580 *Keşfü'l-hafâ*'da bu isim yanlışlıkla Ümmü Habîbe olarak kaydedilmiştir. (Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 256) -Çeviren-

1581 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 137, h.nr: 10073; Ebû Nuaym, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, I, 322, h.nr: 234. Bu rivayetin isnadında Muhammed b. İsmail el-Ca'ferî ve Abdullah b. Seleme isimli iki zayıf ravi bulunduğu belirtilmektedir. (Bk. İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, V, 78, ravi nr: 253; IV, 105, ravi nr: 204; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 314; San'ânî, *Tenvîr*, IX, 143, h.nr: 7415) -Çeviren-

1582 Rivayetin zayıf olduğuna dair bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 314. Ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 255-258, muhakkik Hâşimî'nin tahrir notları. (Çeviren)

1583 Deylemî, *Firdevs*, III, 360- 361, h.nr: 5088.

Bu hadisi Nesâî, İbn Mâce ve Tahâvî, Ebû Hureyre'den merfu olarak şu lafızla rivayet etmektedirler: **“Kuvvetli mü'min, Allah katında zayıf mü'minden daha hayırlı ve daha sevimlidir. Bununla beraber her ikisinde de hayır vardır. Sen, sana yararlı olan şeyi elde etmeye çalış. Allah'tan yardım iste ve asla acziyet gösterme. Eğer üstesinden gelemediğin bir durumla karşılaşırsan 'Allah'ın takdiri böyleymiş, O, ne dilerse onu yapar' de. 'Keşke/eğer' demekten de sakın! Zira 'keşke/eğer' ifadesi, şeytan işine kapı açar.”**¹⁵⁸⁴

Taberânî de bu hadisi şöyle başlayan bir lafızla aktarır: **“Sen, sana yararlı olan şeyi elde etmeye çalış. Allah'tan yardım iste ve asla acziyet gösterme. Başına bir şey gelirse de 'Keşke/eğer şöyle yapsaydım, böyle olurdu' diye hayıflanıp durma. 'Allah'ın takdiri böyleymiş, O, ne dilerse onu yapar' de. Çünkü 'keşke/eğer' ifadesi, şeytanın anahtarıdır.”**¹⁵⁸⁵ Ayrıca Taberânî ve Nesâî bu hadisi başka bir kanaldan söz konusu lafızla rivayet etmektedirler. Ancak onun isnadında Fudayl b. Süleyman isimli ve hakkında “leyse bi'l-kaviyy” denilen bir ravi vardır.¹⁵⁸⁶

Ne var ki Müslim bu hadisi iki ayrı tarikten rivayet etmiştir. Abdullah b. İdrîs tarikinın lafzı şöyledir: **“Başına bir şey gelirse de 'Keşke/eğer şöyle yapsaydım, böyle olurdu' diye hayıflanıp durma. 'Allah'ın takdiri böyleymiş, O, ne dilerse onu yapar' de. Çünkü 'keşke' ifadesi, şeytan işine kapı açar.”** Diğer bir lafızda da şöyle geçer: **“Keşke/eğer demekten de sakın! Çünkü 'keşke/eğer' ifadesi, şeytanın işlerindendir.”**¹⁵⁸⁷ Müslim'in ravilerinden bazılarının nüshalarında “keşke/eğer” anlamına gelen “الْوَرَع/el-

1584 İbn Mâce, Mukaddime 10; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 395, h.nr: 8791; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 230, h.nr: 10382; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIII, 28, h.nr: 5721.

1585 Tespit edebildiğimiz kadarıyla Taberânî'nin eserlerinde böyle bir rivayet geçmemektedir. Aclûnî'nin temel kaynağı Sehâvî'de de Taberânî olarak yer almaktadır. Ancak aynı rivayet, Sehâvî'nin hocası İbn Hacer'in *Fethu'l-Bârî* isimli eserinde Taberî'ye nispet edilmektedir. (Bk. XIII, 227) Bu durumda Sehâvî'nin ilgili rivayeti hocasının eserinden aktarmış olması ihtimalinden hareketle Taberî isminin Taberânî'ye dönüşmüş olduğunu söyleyebiliriz. Bu da kendisinden kaynaklanabileceği gibi daha sonra *Makâsıd*'ı istinsah eden kimselerden kaynaklanmış olabilir. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

1586 Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 258-259, h.nr: 900.

1587 Müslim, Kader 34.

levv” kelimesi şeddeli olarak kayıtlıdır. Kadı İyâz ise “Bu kelimenin bilinen (mahfuz) şekli tam tersidir (yani şeddesiz olanıdır)” demiştir.

Öte yandan Nevevî buradaki “لَوْ/keşke/eğer” edatını kullanma yasağının yanı sıra yine Allah Rasûlü’nün “**Eğer insanlar bir vadiye, Ensâr da başka bir vadiye girecek olsa (لو سلك), ben Ensâr’ın vadisini tercih ederdim...**”¹⁵⁸⁸ ve “**Keşke daha önceden böyle olacağını bilseydim (لو) (استقبلت من أمري ما استدبرت)...**”¹⁵⁸⁹ gibi “keşke/eğer” edatını kullandığı sabit olan hadisleri de dikkate alarak, aralarını şu şekilde uzlaştırmaktadır: Görüldüğü kadarıyla bu edatın kullanım yasağı, faydası olmayan hususlarla ilgilidir. Ancak Allah Teâlâ’ya kulluk fırsatının kaçırılmış olmasına yahut yapılamamasına hayıflanıp pişman olma anlamında söyleniyorsa o vakit herhangi bir sakıncası yoktur. Nitekim hadislerde bu tarzda geçen hususları da böyle yorumlamak gerekir. Nitekim Buhârî’nin, “Temennî Bölümü”nde “Keşke/Eğer (لو) Demenin Caiz Olduğu Hususlar” şeklinde koyduğu bab başlığı da buna işaret etmektedir.¹⁵⁹⁰

٢٠٩٩- لَوْ شَاءَ اللَّهُ أَنْ لَا يُغْصَى مَا خَلَقَ إِبْلِيسَ.

2099- Allah, kendisine isyan edilmemesini dileyseydi İblis’i yaratmazdı.

Ebû Nuaym’ın İbn Ömer kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁵⁹¹

٢١٠٠- لَوْ صَدَقَ السَّائِلُ لَحَابَ مَنْ رَدَّهُ.

2100- Eğer dilenci samimi, dürüst olsaydı, onu geri çeviren kimse perişan olurdu.

Bir lafızda da “**Onu geri çeviren kimse iflah olmazdı**” şeklindedir. Nitekim Asıl, Temyîz ve Dürer’de böyle geçmektedir.¹⁵⁹² İbn Abdilberr

1588 Buhârî, Megâzî 58.

1589 Bk. Buhârî, Hac 81.

1590 Buhârî, Temennî 9.

1591 Taberânî, *Müsnedü’ş-Şâmiyyîn*, II, 233, h.nr: 1246; Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 92. Hadisin değişik tariklerinin toplamı itibariyle *sahih li-gayrihi* olduğuna dair bir değerlendirme için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’s-sahiha*, IV, 195-197, h.nr: 1642. (Çeviren)

1592 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 263, h.nr: 901; Suyûtî, *Dürer*, s. 168, h.nr: 346; İbnü’d-Deyba’, *Temyîz*, s. 137.

de bunu *el-İstizkâr* isimli eserinde Hüseyin b. Ali ve Âişe *radiyallahu anhumâ*'dan merfu olarak şu lafızla nakletmektedir: **“Dilenciler yalan söylemeselerdi onları geri çevirenler iflah olmazlardı.”** Sağânî de buna **uydurma** hükmünü vermiştir.¹⁵⁹³

Öte yandan Kuzâî bu hadisi yine Âişe *radiyallahu anhâ*'da şu lafızla aktarmaktadır: **“Onları geri çeviren kimse hürmete layık olmazdı.”**¹⁵⁹⁴ Ancak İbn Abdilberr'in dediği gibi bunun isnadı da **“leyse bi'l-kaviyy”** sayılmaktadır.¹⁵⁹⁵ Ondan önce İbnü'l-Medînî de bu yönde bir kanaat belirterek bu hadisi **“asılları yoktur”** dediği beş hadisin arasına katmıştır. Biz bu hadisleri daha önce **“أعطوا السائل/Dilenciye verin”** hadisinde zikretmiştik.¹⁵⁹⁶

Keza Ahmed b. Hanbel **“aslı yoktur”** dedikten sonra, yine söz konusu hadiste geçtiği üzere (aslı olmayan) dört hadis arasına bunu da katmıştır. Ukaylî de bunu *ed-Duafâ*'da Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayet ettikten sonra **“Bu konuda sahih olan hiçbir şey yoktur”** demiştir.¹⁵⁹⁷ Keza Taberânî'nin **zayıf bir isnadla** Ebû Ümâme'den merfu olarak rivayet ettiği hadisin lafzı da şöyledir: **“Eğer dilenciler yalan söylememiş olsalardı, onları geri çeviren hiç kimse iflah olmazdı.”**¹⁵⁹⁸ *Vallahu a'lem.*

٢١٠١- لَوْ عَاشَ إِبْرَاهِيمَ لَكَانَ نَبِيًّا.

2101- Eğer (Allah Rasûlü'nün oğlu) İbrahim yaşasaydı peygamber olurdu.

Bu hadis üç sahâbîden gelmiştir. Ancak Nevevî *Tehzîb*'inde İbrahim'in biyografisini verirken şöyle demektedir: “Bazı ilk dönem âlimlerinden nakledilen **‘İbrahim yaşasaydı peygamber olurdu’** şeklindeki rivayet ise bâtıldır ve gaybla ilgili konularda konuşma açısından cüretkar ve aşırı bir tavır olmanın yanı sıra büyük [bir yanılgı ve hataya] atılma niteli-

1593 Sağânî, *Mevzûât*, s. 55, h.nr: 88.

1594 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 311, h.nr: 1428.

1595 İbn Abdilberr, *el-İstizkâr*, VIII, 601.

1596 Bk. 417 no'lu hadis.

1597 Ukaylî, *ed-Duafâ*, III, 59, ravi nr: 1021.

1598 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VIII, 246, h.nr: 7967, 7968. Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 263-265, h.nr. 901.

ği taşımaktadır.”¹⁵⁹⁹ Benzer bir değerlendirmeyi daha önce İbn Abdilberr *Temhîd*’inde yapmakta ve şöyle demektedir: “Bu nedir, bilmiyorum! Zira Nuh *aleyhisselâm*’ın çocuğu da peygamber değildi. Eğer bir peygamberin çocuğu mutlaka peygamber olacak olsaydı, o zaman herkes peygamber olurdu. Çünkü hepsi Nuh’un evladından türemiştir.”¹⁶⁰⁰ Ancak Hafız İbn Hacer şöyle demektedir: “Açıktır ki söz konusu hadisten İbn Abdilberr’in sözünü ettiği sonuç çıkmaz. Bu hususta İbn Abdilberr, Nevevî’nin adeta bir selefi/öncüsü gibidir.” Ayrıca İbn Hacer [Nevevî’nin sözlerinin ardından]¹⁶⁰¹ şunları da söylemektedir: “Bu hadis üç ayrı sahâbî kanalıyla rivayet edilmiş olmasına rağmen Nevevî’nin böyle söylemesi ilginçtir. Sanki Nevevî bu hadisin mantıklı bir açıklamasını tespit edememiş olduğu için hadisin inkârına dair bu sözleri söylemiş gibidir. Oysa meselenin cevabı şöyledir: Hadisteki (**‘eğer yaşıyaydı...’** şeklindeki) şart cümlesi, bizzat o hâdisenin gerçekleşmiş olmasını gerektirmez. Ayrıca bir sahâbînin böyle bir meselede zanna kapılarak cüretkâr davranabileceği düşünülmemelidir.”¹⁶⁰² Ne var ki Aliyyü’l-Kârî böyle bir ihtimalin uzak olduğu gerekçesiyle söz konusu cevaba itiraz etmektedir.¹⁶⁰³

Öte yandan İbn Hacer el-Mekkî de *el-Fetâva’l-hadîsiyye*’sinde şöyle demektedir: Suyûfî şöyle demiştir: Sahih yolla gelen bir rivayete göre Enes, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e oğlu İbrahim’i sorunca Allah Rasûlü **“Allah’ın İbrahim’e olan rahmetini bilmiyorum. Eğer yaşıyaydı, o özü sözü dosdoğru bir kimse ve bir peygamber olurdu”** buyurmuştur. Bu hadisi İbn Mende ve Beyhakî, İbn Abbâs kanalıyla Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’den rivayet etmişlerdir. Ayrıca İbn Asâkir de bunu Câbir yoluyla Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’den naklet-

1599 Nevevî, *Tehzîbu’l-esmâ ve’l-luğât*, I, 103. Köşeli parantezli kısım sadece Nevevî’nin eserinin basılı nüshasında geçmektedir.

1600 Bu bilgi İbn Abdilberr’in *Temhîd*’inde değil, *el-İstîâb* adlı sahâbe biyografisinde geçmektedir. (Bk. I, 60)

1601 *Keşfü’l-hafâ*’da geçmeyen bu kısım, Aclûnî’nin temel kaynağı *Makâsîd*’dan alınmıştır. (Bk. IV, 267) -Çeviren-

1602 İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 140.

1603 Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 290, h.nr: 379. Aliyyü’l-Kârî, rivayetteki **“eğer yaşıyaydı...”** şartının İbn Abdilberr ve Nevevî gibi iki değerli imam tarafından anlaşılamamış olmasını uzak bir ihtimal olarak görerek İbn Hacer’e itiraz etmektedir. (Çeviren)

mektedir.¹⁶⁰⁴ Yine İbn Asâkir isnadıyla aktardığı bir başka rivayette şunları söylemektedir: -Haklarında **“leyse bi'l-kaviyy”** hükmü verilen kimsele-
rin bulunduğu bir isnadla- Ali b. Ebî Tâlib'den nakledildiğine göre, İbra-
him vefat ettiği zaman Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, İbrahim'in
annesi Mâriye'ye haber gönderdi, kendisi de evladını yıkayıp kefenledi.¹⁶⁰⁵
Daha sonra Allah Rasûlü defnetmek üzere onu çıkardı, insanlar da onunla
birlikte çıktılar. Allah Rasûlü onu defnettikten sonra mübarek elini kabri-
ne sokup **“Allah'a yemin olsun ki, bu peygamber oğlu peygamberdir”**
buyurdu. Bunun üzerine etrafındaki Müslümanlar, yüksek sesle ağlamaya
başladılar. Daha sonra Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **“Göz yaşarır, kalp
üzülür. Rabbimizi gazaplandırarak bir söz de söylemeyiz. Ey İbrahim!
Biz senin için çok mahzunuz.”** Ebû Dâvûd da İbrahim'in vefat ettiği sı-
rada on sekiz aylık olduğunu ve Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in
onun cenaze namazını kılmadığını rivayet eder.¹⁶⁰⁶ İbn Huzeyme de bu-
nun **sahih** olduğunu belirtir. Bu hususta Zerkeşî şunları söyler: “Allah
Rasûlü'nün, İbrahim'in cenaze namazını kılmadığını savunanlar birtakım
gerekçeler öne sürmüşlerdir. Bunlardan biri şudur: Şehidin, şehitlik fazile-
ti sebebiyle cenazesinin kılınmasına ihtiyaç kalmaması gibi İbrahim'in de
babasının fazileti sebebiyle cenazesinin kılınmasına ihtiyaç kalmamıştır.
Bir diğer gerekçe ise bir peygamber, diğer bir peygamberin cenaze nama-
zını kılamaz. Zira rivayetlerde **‘İbrahim eğer yaşasaydı peygamber ola-
caktı’** kaydı yer almaktadır.”¹⁶⁰⁷ Bu noktada küçük yaşta olmasına rağmen
peygamber oluşunda herhangi bir gariplik yoktur. Zira o, henüz doğdu-
ğu gün **“Ben Allah'ın kuluyum. Allah bana kitabı vermiş ve beni pey-**

1604 İbn Mende, *Ma'rifetü's-sahâbe*, s. 975; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, III, 136, 139.
Ancak Sehâvî, İbn Abbâs kanalıyla gelen rivayette Ebû Şeybe İbrahim b. Osman
el-Vâsîtî adında zayıf bir ravi bulunduğunu ifade etmektedir. (Bk. *Makâsîd*, IV,
268) -Çeviren-

1605 *Keşfü'l-hafâ*'da bu cümle, yıkama ve kefenleme işinin annesi Mâriye tarafından
yapıldığını göstermektedir. Ancak rivayetin alıntılandığı kaynak olan İbn Asâkir'in
Târîhu Dimeşk'inde bu işlemin Allah Rasûlü tarafından yapıldığı belirtilmektedir.
Biz de çeviride asıl kaynağı esas aldık. (Bk. İbn Asâkir, *a.g.e.*, III, 145) -Çeviren-

1606 Ebû Dâvûd, *Cenâiz* 53.

1607 İbn Hacer el-Mekkî'nin *el-Fetâvâ*'sında yer alan bu nakli Zerkeşî'nin kendi eseri
Leâli'inde tespit edemedik. Başka bir eserinden alıntı yapılmış olması ihtimali
vardır. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

gamber kılmıştır”¹⁶⁰⁸ diyen İsa *aleyhisselâm* ve Allah Teâlâ’nın, hakkında **“Biz henüz çocukken ona hikmet verdik”**¹⁶⁰⁹ dediği Yahya *aleyhisselâm* gibidir. Müfessirler bu ikinci âyetle ilgili olarak şöyle demişlerdir: “Yahya *aleyhisselâm*, henüz üç yaşındayken peygamberliğe mazhar olmuştur. Cebrail’in, İsa ve Yahya *aleyhimesselâm’a* vahiy indirmiş olması ihtimali İbrahim için de geçerlidir. Nitekim Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in İbrahim’e, henüz sekiz aylıkken Âşûrâ orucu tutturmuş olması da bu ihtimali güçlendirmektedir.” İbn Hacer el-Mekkî, Sübkî’den yaptığı alıntıdan sonra da şunları söylemektedir: “Bu sayede İbrahim efendimizin, henüz küçük yaştayken peygamberliğinin kesin olduğu anlaşılmaktadır.” (İbn Hacer el-Mekkî’den yaptığımız alıntı burada) sona erdi, bu hususa dikkat et.¹⁶¹⁰

Sehâvî *Makâsîd*’da şöyle demektedir: Bu hadisin üç tarikinden biri İbn Mâce ve başkalarının İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettikleri şu hadistir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in oğlu İbrahim vefat ettiğinde Allah Rasûlü cenaze namazını kıldırması ve şöyle buyurmuştur: **“Onun cennette bir sûtannesî vardır. Eğer yaşasaydı özü sözü dosdoğru biri olurdu. Eğer yaşasaydı dayıları olan Kıptîleri azad ederdim ve hiçbir Kıptî, köle edinilmezdi.”**¹⁶¹¹ Fakat bu hadisin isnadında İbrahim b. Osman el-Vâsîî adında zayıf biri vardır. İbn Mende de bu hadisi aynı tarikten *Ma’rife*’de rivayet etmiş ve “gariptir” demiştir.

İkinci tarik ise İsmail es-Süddî’nin Enes yoluyla aktardığı şu hadistir: **“İbrahim beşiği dolduracak kadar büyümüştü. Eğer hayatta kalsaydı peygamber olurdu. Fakat hayatta kalacak değildi. Zira sizin peygamberiniz, peygamberlerin sonuncusudur.”**¹⁶¹²

Üçüncü tarik de Buhârî’nin İsmail b. Ebî Hâlid’den rivayet ettiği şu hadistir: Abdullah b. Ebî Evfâ’ya “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in oğlu İbrahim’i gördün mü?” dedim. Şöyle dedi: “Küçük yaşta öldü. Eğer Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*’den sonra bir peygamber gelmesi takdir edilmiş olsaydı, İbrahim yaşardı. Ancak ondan sonra peygamber

1608 Meryem 19/30.

1609 Meryem 19/12.

1610 İbn Hacer el-Mekkî, *el-Fetâvâ’l-hadîsiyye*, s. 125-126, h.nr: 162.

1611 İbn Mâce, Cenâiz 27.

1612 Bk. İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, X, 579.

yoktur.”¹⁶¹³ Ahmed b. Hanbel’in rivayetine göre İbn Ebî Evfâ şöyle di-yordu: “Eğer Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*’den sonra bir peygamber olsaydı, oğlu ölmezdi.”¹⁶¹⁴

Sehâvî daha sonra şöyle devam eder: “Hocamız (İbn Hacer) bunu Berâ hadisi olarak Buhârî’ye nispet etmektedir. Bu husus yeniden gözden geçirilip incelenmelidir.”¹⁶¹⁵

Öte yandan Ahmed b. Hanbel, Tirmizî ve başkalarının Ukbe b. Âmir’den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadiste şöyle buyurulmaktadır: **“Eğer benden sonra bir peygamber olsaydı bu mutlaka Ömer olurdu.”**¹⁶¹⁶ Bu hadis daha başka bir grup sahâbîden de rivayet edilmektedir.

Nitekim Aliyyü'l-Kârî de şunları söyler:¹⁶¹⁷ Şu âyet bu noktaya işaret etmektedir: **“Muhammed, sizin adamlarınızdan hiçbirinin babası değildir; fakat Allah’ın elçisi ve peygamberlerin sonuncusudur.”**¹⁶¹⁸ Çünkü bu âyet, Allah Rasûlü’nün, yetişkin erkeklik çağına varacak bir çocuğunun yaşamayacağını ima etmektedir. Zira kendi soyundan olan çocuğu, onun kalbinin özü (ciğerparesi) olmasını gerektirir. Nitekim çocuğa, “babasının sırrı” denilmektedir. Eğer bu çocuk yaşayıp da kırk yaşına gelseydi ve peygamber olsaydı, Peygamberimiz *sallallahu aleyhi ve sellem*’in, “peygamberlerin sonuncusu” olmaması gerekirdi. Ayrıca mana açısından bu hadise yakın bir hadis de Ahmed b. Hanbel ve Hâkim’in Ukbe’den merfu olarak rivayet ettikleri **“Eğer benden sonra bir peygamber olsaydı bu mutlaka Ömer b. el-Hattâb olurdu”** hadisidir. Ben de (Aliyyü'l-Kârî) derim ki: Bununla birlikte eğer İbrahim yaşasaydı ve peygamber olsaydı, Allah Rasûlü’ne tâbi olurdu. Aynı şekilde Ömer *radıyallahu anh* da yaşasaydı o da ona tâbi olanlardan biri olurdu. Tıpkı İsa, Hızır ve İlyas *aleyhimusselâm* gibi. Bu durum Allah Teâlâ’nın **“... ve peygamberlerin sonuncusudur”** âyetiyle de çelişmemektedir. Çünkü buradaki mana “Allah Rasûlü’nün

1613 Buhârî, Edeb 109; İbn Mâce, Cenâiz 27.

1614 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 454, h.nr: 19109. Şuayb el-Arnâût ve ekibi bu rivayetin isnadının, “Buhârî ve Müslim’in şartlarına göre sahih” olduğunu belirtmektedirler. (Çeviren)

1615 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 267-270.

1616 Bk. 2094 no’lu hadis.

1617 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXII, 468, h.nr: 14631.

1618 Ahzâb 33/40.

şeriatını hükümsüz kılacak ve kendi ümmetinden olmayan bir peygamber gelmeyecek” demektir. Nitekim şu hadis de bu yaklaşımı destekleyip kuvvetlendirmektedir: **“Eğer Musa hayatta olsaydı, bana tâbi olmaktan başka bir şey yapamazdı.”**¹⁶¹⁹

Necmüddîn el-Gazzî ise şöyle demektedir: Suyûtî bu hadisi *el-Câmiu’s-sağîr*’ine **“İbrahim eğer yaşasaydı, özü sözü dosdoğru bir kimse ve bir peygamber olurdu”** lafzıyla almış ve şöyle demiştir: “Bârûdî bunu Enes kanalıyla; İbn Asâkir de Câbir, İbn Abbâs ve İbn Ebî Evfâ yoluyla rivayet etmektedirler.”¹⁶²⁰

۲۱۰۲- لَوْ عَلِمَتِ الْبَهَائِمُ مِنَ الْمَوْتِ مَا عَلِمْتُمْ - الحديث.

2102- Eğer hayvanlar, sizin ölüm hakkında bildiklerinizi bilmiş olsalardı...

Bu hadis daha önce “لَوْ نَعْلَمُ الْبَهَائِمُ/ **Eğer hayvanlar, insanoğlunun ölüm hakkında bildiklerini bilselerdi...**” hadisinde geçmişti.¹⁶²¹

۲۱۰۳- لَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِي الْخَضِيَّانِ خَيْرًا لَأَخْرَجَ مِنْ أَضْلَابِهِمْ ذُرِّيَّةً تُوَحِّدُ اللَّهَ، وَلَكِنَّهُ عَلِمَ أَنَّ لَا خَيْرَ فِيهِمْ فَأَجَبَهُمْ.

2103- Allah, hadımlarda bir hayır olduğunu bilseydi onların soylarından Allah’ı birleyecek bir nesil çıkarırdı. Ancak Allah onlarda bir hayır olmadığını bildiği için onları erkeklik uzvundan mahrum (mecbûb) etmiştir.

Deylemî’nin isnadsız bir şekilde İbn Abbâs’tan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.¹⁶²² Sehâvî de *Makâsîd*’da şunu söylemektedir: “Sahih değildir. Aynı hüküm hadım kişileri öven yahut yeren her rivayet için geçerlidir. Bu kişiler hakkında hocamız (İbn Hacer’in) özel bir cüz telif ettiğini iddia edenler ise iftira etmektedirler. Evet, Beyhakî’nin *Menakıbu’s-Şâfiî*’de rivayet ettiğine göre Şâfiî’nin şöyle demiştir: ‘Kıyamet günü Al-

1619 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 468, h.nr: 14631; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, IV, 102, h.nr: 2135; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, I, 347, h.nr: 174.

1620 Gazzî, *İtkân*, II, 461, h.nr: 1494.

1621 Bk. 2097 no’lu hadis.

1622 Deylemî, *Firdevs*, III, 353, h.nr: 5064.

lah dört kişinin yaptıklarını umursamaz ve itibara almaz: Hadım kişinin zahidliği, bir askerin takvası, bir kadının güvenilirliği ve küçük çocuğun ibadeti'¹⁶²³ Ancak bu söz, çoğunluk itibariyledir.” (Sehâvî'den yaptığımız alıntı burada) sona erdi.¹⁶²⁴ Bu noktayı iyi düşünmelisin.

٢١٠٤- لَوْ عَلِمَ النَّاسُ رَحْمَةَ اللَّهِ بِالْمُسَافِرِ لَأَضْبَحَ النَّاسُ وَهُمْ عَلَى سَفَرٍ، إِنَّ الْمُسَافِرَ، وَرَحْلَهُ عَلَى قَلْبٍ إِلَّا مَا وَفَى اللَّهُ تَعَالَى.

2104- İnsanlar, Allah'ın yolcuya olan rahmetini bilselerdi, hemen yolculuğa çıkarlardı. Zira Allah Teâlâ'nın koruyup esirgemesi olmasa, yolcunun ve bineğinin/malının her an telef olma riski vardır.

Deylemî bu hadisi **isnadsız** bir şekilde Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet etmektedir. İbnü'l-Esîr de bunu *en-Nihâye*'de şu lafızla zikretmektedir: “... **Yolcu ve yolcunun malı, Allah'ın koruyup esirgemesi olmasa, her an helâk olma riskiyle karşı karşıyadır.**” İbnü'l-Esîr, metinde geçen ve “*الْقَلْبُ/el-kalet*” diye okunan kelimeyi “helak” olarak açıklamaktadır. Yine Deylemî'nin isnadı Ebû Hureyre'ye kadar uzanan bir hadisi de şöyledir: “**İnsanlar, yolcunun elde edeceği mükâfatı bilselerdi, hemen yolculuğa çıkarlardı. Zira Allah yolcuya karşı gerçekten merhametlidir.**”¹⁶²⁵ Ancak *Makâsıd*'da da geçtiği üzere bu hadisin bütün tarikleri **zayıftır**.¹⁶²⁶

٢١٠٥- لَوْ يَعْلَمُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا أَخَذَتْ النِّسَاءُ بَعْدَهُ لَمَنْعَهُنَّ الْمَسَاجِدَ.

2105- Eğer Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem kendisinden sonra kadınların neler uydurduklarını bilseydi, onları mescitlerden alıkoyardı.

Buhârî ve Müslim bunu Âişe *radiyallahu anhâ*'nın kendi sözü olarak rivayet etmektedirler.¹⁶²⁷

1623 Beyhakî, *Menâkıbu 'ş-Şâfiî*, II, 191.

1624 Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 271-272, h.nr: 904.

1625 Bu hadisler daha önce 781 no'lu rivayette geçmişti.

1626 Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 273-274, h.nr: 905.

1627 Buhârî, *Ezân* 160; Müslim, *Salât* 144.

٢١٠٦- لَوْ قَضِيَ أَوْ قُدِّرَ كَانَ.

2106- Eğer olmasına hükmedilseydi -veya takdir edilseydi- mutlaka olurdu.

Dârekutnî'nin *el-Efrâd*'da ve Ebû Nuaym'ın Enes kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁶²⁸

٢١٠٧- لَوْ كَانَتْ الدُّنْيَا تَغْدِلُ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ، مَا سَقَى كَافِرًا مِنْهَا شَرْبَةً.

2107- Eğer dünyanın Allah katında sivrisinek kanadı kadar değerli olsaydı, kâfire bir içimlik su bile içirmezdi.

Tirmizî, Taberânî ve Ebû Nuaym'ın Sehl b. Sa'd'dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Tirmizî "Sahih ve bu tarik itibariyle garip bir hadistir" demektedir. Ziyâuddîn el-Makdisî de *el-Muhtârâ*'da Taberânî ve Ebû Nuaym tarikiyle bu hadisi rivayet etmektedir.¹⁶²⁹ Hâkim ve İbn Mâce ise yine Sehl'den başka bir tarikle ve şu lafızla rivayet ederler: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte Zülhuleyfe'deydik. Allah Rasûlü birden bire ayaklarını havaya dikmiş ölü bir koyunla karşılaşınca şöyle buyurdu: **"Şu hayvanın, sahibinin gözünde (artık) ne kadar değersiz olduğunu görüyorsunuz değil mi? Canımı elinde tutan Allah'a yemin olsun ki dünya da Allah'ın nazarında şu hayvanın, sahibinin gözündeki değersizliğinden daha değersizdir. Eğer dünyanın Allah katında bir sivrisinek kanadı kadar ağırlığı olsaydı, ondan kâfire asla bir damla su bile içirmezdi."** Hâkim bu hadisin isnadını sahih saymış; ancak Zehebî buna itiraz etmiştir. Çünkü isnadında İbn Manzûr adında zayıf biri vardır.¹⁶³⁰ Gerçekte hadisin *sahih* sayılması durumunda bile, bunun makul bir izahı olurdu.¹⁶³¹

1628 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXI, 103, h.nr: 13418; İbn Hibbân, *Sahîh*, XVI, 145, h.nr: 7179; Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 179; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, I, 373, h.nr: 191. Şuayb el-Arnaût ve ekibinin tahririne göre sahih bir hadistir. (Çeviren)

1629 Tirmizî, *Zühd* 13; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, VI, 157, h.nr: 5840; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 253.

1630 İbn Mâce, *Zühd* 3; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 341, h.nr: 7847.

1631 Aclûnî, bu bilgiyi Sehâvî'den nakletmektedir. *Keşfü'l-hafâ*'da bir yazım sorunu olduğu için biz Sehâvî'nin tahkikli nüshasını esas aldık. Burada Sehâvî, isnad ile metnin sahihliğini birbirinden ayrı değerlendirdiği için, bu rivayetin de isnadının zayıf sayılması durumunda dahi metnin başka tariklerle desteklenmiş olmasını

Zira Kuzâî bunu İbn Ömer kanalıyla rivayet etmekte ve **“bir damla su”** lafzı yerine **“bir içimlik su”** lafzını kullanmaktadır. Öte yandan Tirmizî de bunu Ebû Hureyre’den nakletmektedir.¹⁶³² *Leâli*’de yer alan bir ziyadeye göre *Firdevs* sahibi (Deylemî) bu hadisi İbn Abbâs’tan merfu olarak şu lafızla aktarmaktadır: **“Ey Âdemoğlu! Ne yapacaksın dünyayı sen?! Zira onun helâlî hesap vermeyi, haramı da azap çekmeyi gerektirir.”**¹⁶³³

Necmüddîn el-Gazzî’nin eserinde de şunlar yer alır:¹⁶³⁴ Derim ki: Ahmed b. Hanbel’in *Zühd*’ünde Ebu’d-Derdâ kanalıyla **mevkuf** olarak şu rivayet geçer: **“Eğer dünyanın Allah katında sivrisinek kanadı kadar ağırlığı olsaydı, ondan Firavun’a bir içimlik su bile içirmezdi.”** Yine aynı eserde Hasan el-Basrî’den merfu olarak gelen bir rivayet de şöyledir: **“Canımı elinde tutan Allah’a yemin olsun ki Allah katında dünya, bir oğlağa bile denk değildir.”** Öte yandan İbn Asâkir’in Ebû Hureyre’den rivayet ettiği hadis de şöyledir: **“Eğer Allah katında dünya bir sinek kanadı kadar hayra denk olsaydı, kâfire bir içimlik su bile içirmezdi.”** Ebû Nuaym’da İbn Abbâs’tan gelen bir rivayet de şudur: **“Eğer dünyanın Allah katında bir sivrisinek kanadı kadar ağırlığı olsaydı, ondan kâfire bir içimlik su bile içirmezdi.”**¹⁶³⁵

٢١٠٨ - لَوْ كَانَتْ الدُّنْيَا دَمًا عَبِيطًا لَكَانَ قُوتُ الْمُؤْمِنِ مِنْهَا حَلَالًا

2108- Dünya baştan aşağı saf taze kan olsa, yine de mü’minin oradaki azığı helâl olur.

Bir lafızda da **“yine de mü’minin ondaki nasibi helâl olur”** ifadesi yer almaktadır. Sehâvî *Makâsıd*’da şunları söyler: Bu rivayete ait bir isnad bilinmemektedir. Ancak **manası sahihtir**. Zira Allah, meşru sınırı aşmamak kaydıyla, yapmaya mecbur kaldığı şeyleri mü’mine haram kılmamıştır. Zerkeşî “Bu rivayetin bir aslı yoktur” demiş, Suyûtî de *Dürer*’de onun bu görüşüne tâbi olmuştur.¹⁶³⁶ Necmüddîn el-Gazzî ise şunları söyler: “Bu,

esas almakta, dolayısıyla hadisin sahih olabileceğini vurgulamaktadır. (Çeviren)

1632 Tirmizî, bu rivayete sadece işaret etmektedir. Bk. *Zühd* 13.

1633 Deylemî, *Firdevs*, V, 283, h.nr: 8192; Zerkeşî, *Leâli*, s. 129, h.nr: 9.

1634 Gazzî, *İtkân*, II, 462-463, h.nr: 1501.

1635 Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 304.

1636 Zerkeşî, *Leâli*, s. 61, h.nr: 19; Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 278-279, h.nr: 907; Suyûtî, *Dürer*, s. 169, h.nr: 347.

Fudayl b. İyâz'ın sözlerindendir. Bunun da sebebi, mü'minin ancak zaruri hâllerde yemesidir.”¹⁶³⁷ Buna yakın bir söz de Necmüddîn el-Kübrâ'ya aittir: “Zikir, haram lokmacıklarını keser, bitirir.”

Metindeki “الغَيْط/el-‘abî” kelimesi *el-Kâmûs*'ta geçtiğine göre “taze ve yumuşaklığı gayet belirgin” anlamına gelmekte ve “لَحْمٌ غَيْطٌ/taze et,” “دَمٌ غَيْطٌ/taze kan” ve “زَعْفَرَانٌ غَيْطٌ/taze za'feran” gibi tamlamalar şeklinde kullanılmaktadır. İbnü'l-Gars da şöyle demiştir: “أَبِيتَانٌ/Abîtan' kelimesi, ‘طَرِيًّا/taze, yumuşak’ demektir.”

٢١٠٩ - لَوْ كَانَ الْأَزْرُ رَجُلًا لَكَانَ حَلِيمًا.

2109- Eğer pirinç bir adam olsaydı halim selim biri olurdu.

Hafız İbn Hacer bu rivayet hakkında şöyle demiştir: “Dillerde merfu bir rivayet olarak dolaşsa da **uydurma bir hadistir**. Bunun **bâtıl ve uydurma** olduğunu açıkça ifade edenlerden biri de İbn Kayyım el-Cevziyye'dir. *Zâdü'l-meâd fî hedyi hayri'l-ibâd*'da böyle söyler. Ayrıca Ebû Nuaym'ın *et-Tıbbu'n-Nebevî*'sindeki **vâhî** hadislerin çokluğuna rağmen bu rivayet o eserde yer almaz.”¹⁶³⁸

Ayrıca Sehâvî *Makâsîd*'da şunları söyler:¹⁶³⁹ Pirinç hakkındaki **bâtıl** rivayetlerden biri de Deylemî'nin Ali *radiyallahu anh*'dan merfu olarak aktardığı şu hadistir: “**Yemekteki pirinç bir topluluktaki reis/efendi gibidir. Baklagillerden pırasa ekmeğın yerini tutar. Âişe de tirit yemeğı gibidir. Ben ise yemekteki tuz gibiyim.**” Yine Deylemî'de Suheyb kanalıyla merfu olarak aktarılan bir hadisin lafzı da şöyledir: “**Dünya ve ahirette yiyeceklerin efendisi et sonra pirinçtir.**” Bu rivayet daha önce “sîn” harfinde de geçmişti.¹⁶⁴⁰ Deylemî bunu aynı zamanda Enes'ten merfu olarak şu lafızla aktarır: “**Pirinç ne iyi ilaçtır.**” Bu rivayet de ileride “nûn” harfinde gelecektir.¹⁶⁴¹

1637 Gazzî, *İtkân*, II, 463, h.nr: 1502.

1638 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 279, h.nr: 908. Ayrıca bk. İbn Kayyım el-Cevziyye, *Zâdü'l-meâd*, IV, 262.

1639 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 279-280, h.nr: 908.

1640 Bk. 458 no'lu hadis.

1641 Bk. 2826 no'lu hadis.

Öte yandan Ebû Nuaym *et-Tıbbu'n-Nebevî*'de ve Deylemî Ali *radı-yallahu anh*'dan merfu olarak **“Dünya yiyeceklerinin efendisi et sonra pirinçtir”** hadisini nakletmektedirler. Sağânî de şunu söylemektedir: Uydurmalarından biri de şu sözleridir: **“Eğer pirinç bir canlı olsaydı, insan olurdu. İnsan olsaydı sâlih bir adam olurdu. Sâlih bir adam olsaydı, peygamber olurdu. Peygamber olsaydı, o zaman da rasûl olarak gönderilmiş bir elçi olurdu. Rasûl olarak gönderilmiş olsaydı, o da ben olurum.”**¹⁶⁴²

۲۱۱۰- لَوْ كَانَ جُرَيْجٌ فَفِيهَا عَالِمًا لَعَلِمَ أَنَّ إِجَابَتَهُ دُعَاءُ أُمِّهِ أُولَى مِنْ عِبَادَةِ رَبِّهِ
عَزَّ وَجَلَّ.

2110- Eğer Cüreyc, fakîh ve âlim biri olsaydı, annesinin çağırısına cevap vermesinin, Rabbine ibadetten daha üstün ve öncelikli olduğunu bilirdi.¹⁶⁴³

Hasen b. Süfyân, *Müsned*'inde; Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl*'ünde; Ebû Nuaym, *el-Ma'rife*'de; Beyhakî de *Şuabu'l-îmân*'da Havşeb el-Fihri'nin “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle derken işittim” diyerek ilgili hadisi zikrettiğini rivayet etmektedirler. İbn Mende de şöyle demiştir: “Garip bir hadistir. Hakem b. er-Reyyân, bu hadisin Leys'ten rivayetinde *teferrüd* etmiş (tek kalmış)tır.”¹⁶⁴⁴

1642 Sağânî, *Mevzûât*, s. 66, h.nr: 112.

1643 Burada sözü edilen Cüreyc, sahih hadislerde, geçmiş toplumların zahid ve abid şahsiyetlerden biri olarak tanıtılır. İbadete düşkün biri olduğu için kendisini mabede kapatmış olan Cüreyc, namaza durduğu sırada annesinin kendisine “Cüreyc” diye seslenmesine rağmen, namazına devam eder ve bunu üç gün boyunca aynı şekilde yapar. Bunun üzerine annesine ona kızarak “Allah'ım! Fahişelerin yüzüne bakmadan onun canını alma” diye beddua eder. Nihayet bir çobandan hamile kalıp bebek doğurmuş bir fahişe, bebeğin Cüreyc'den olduğu iftirasını atar. Cüreyc de bebeğin karnına dokunarak “Söyle çocuk baban kim?” diye sorar. Bebek de dile gelip “Babam falan çobandır” der... Olay kaynaklarımızda ayrıntısıyla anlatılır. Bk. Buhârî, *Amel fi's-salât* 7, *Mezâlim* 35, *Enbiyâ* 48, 54; Müslim, *Birr* 7, 8. (Çeviren)

1644 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 282, h.nr: 7496; İbn Mende, *Ma'rifetü's-sahâbe*, s. 416. Beyhakî, rivayetin isnadının meçhul olduğunu belirtmektedir. Suyûtî de hadisin zayıf olduğuna işaret etmiş, Elbânî ise zayıf olduğunu ifade ettikten sonra uydurma bile olabileceği ihtimali üzerinde durmuştur. (Bk. San'ânî, *Tenvîr*, IX, 165-166, h.nr: 7453; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, IV, 104, h.nr: 1600) -Çeviren-

Ancak bunu destekleyici nitelikteki hadislerden biri de [Ebu's-Şeyh'in eserinde]¹⁶⁴⁵ Talk b. Ali'den merfu olarak aktarılan şu rivayettir: **“Anne-babam yahut onlardan biri hayatta olsaydı ve yatsı namazına başladığım sırada annem beni ‘Ya Muhammed!’ diye seslenerek çağırarak olsaydı, mutlaka onun çağırısına ‘Buyur, emret’ diye cevap verirdim.”**¹⁶⁴⁶ Yine (Ebu's-Şeyh'te) Ali b. Şeybân'dan **mürsel** olarak aktarılan bir hadis de şöyledir: **“Anne-babam yahut onlardan biri, ben namazdayken beni çağırarak olsalar, mutlaka çağrılarına cevap verirdim.”** Ancak hadis **zayıftır**.

٢١١١- لَوْ كَانَ الصَّبِيرُ رَجُلًا كَانَ كَرِيمًا.

2111- Eğer sabır bir insan olsaydı, asil ve cömert biri olurdu.

Taberânî ve Askerî'nin Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayet ettikleri bir hadis olup **zayıftır**. Öte yandan Ebû Nuaym da bunu Âişe *radiyallahu anhâ*'dan şu lafızla nakletmektedir: **“Eğer sabır bir insan olsaydı, asil ve cömert bir insan olurdu.”**¹⁶⁴⁷ Münâvî de şöyle demektedir: Hasan el-Basrî de şu sözünü bu hadisten almıştır: “Sabır, hayır hazinelerinden bir hazinedir. Allah onu ancak kendi katında asil ve cömert saydığı kimselere bahşeder.”¹⁶⁴⁸

٢١١٢- لَوْ كَانَ الْفُحْشُ رَجُلًا لَكَانَ رَجُلًا سَوِيًّا.

2112- Eğer çirkin söz ve davranış bir insan olsaydı, kötü bir adam olurdu.

Tayâlisî'nin Âişe *radiyallahu anhâ*'dan rivayet ettiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona **“Ey Âişe! Eğer...”** diye başlayan hi-

1645 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 282.

1646 Deylemî, *Firdevs*, III, 345, h.nr: 5043. İbnü'l-Cevzî, hadisnin *uydurma* olduğunu söylemekte, Beyhakî ise isnadındaki Yâsîn b. Muâz isimli ravinin *zayıf* olduğunu belirtmektedir. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 85; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 284, h.nr: 7497; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, II, 296, h.nr: 49) -Çeviren-

1647 Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 290. Hadisin merfu olan bu rivayetinin *zayıf* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1401, h.nr: 3; Münâvî, *Teyssir*, II, 309. (Çeviren)

1648 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 322.

tabında bu hadisi de zikretmektedir.¹⁶⁴⁹ **Zayıf bir hadistir.** Yine İbn Ebi'd-Dünyâ'nın Âişe *radiyallahu anhâ*'dan naklettiği rivayetin lafzı şöyledir: **“Eğer çirkin söz ve davranış, (insan yahut hayvan gibi) yaratılmış bir canlı olsaydı, Allah'ın yarattıklarının en şerlisi olurdu.”** Keza Askerî'nin rivayetine göre Âişe *radiyallahu anhâ* şöyle demektedir: Bir Yahudi, Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına girer ve “es-Sâmü¹⁶⁵⁰ aleyküm” diye selam verir. Allah Rasûlü **“Ve aleyküm”** demekle yetinir. Adam huzurdan çıktıktan sonra Âişe *radiyallahu anhâ* olayın devamını şöyle aktarır: Allah Rasûlü'ne “Adamın sana söylediğini anlamadın mı?” diye sordum. Şöyle cevap verdi: **“Peki, sen benim ona verdiğim cevabı görmedin mi ey Âişe? Şüphesiz yumuşak huyluluk, (insan yahut hayvan gibi) yaratılmış bir canlı olsaydı, insanlar ondan daha güzel canlı varlık göremezlerdi. Sert ve kabalık ise eğer yaratılmış bir canlı olsaydı, insanlar ondan daha çirkin bir canlı göremezlerdi.”**¹⁶⁵¹

Ayrıca Müslim ve diğerlerinde yine Âişe *radiyallahu anhâ*'dan nakledilen bir hadis de şöyledir: **“Ey Âişe! Yumuşak ve nazik davran. Zira yumuşak huyluluk ve nezaket, hangi şeyde bulunursa ona mutlaka bir güzellik katar. Çirkin söz ve tutumlardan da sakın.”**¹⁶⁵² Hatta Buhârî ve Müslim'de şöyle bir hadis de yer alır: **“Kıyamet günü en kötü konumda olacak kimse, pervasızca sergilediği çirkin söz ve davranışlarından korunmak için insanların kendisini terk edip uzak durduğu kimsedir.”**¹⁶⁵³ Sehâvî bu konuyla ilgili malumat ve izahları *Tekmiletü Şerhi't-Tirmizî*'de geniş kapsamlı bir şekilde ele almıştır.¹⁶⁵⁴

1649 Tayâlisî, *Müsned*, III, 95, h.nr: 1598; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 106, h.nr: 331; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 163, h.nr: 7326. Rivayetin farklı tarik ve isnadları itibarıyla en azından *hasen* seviyesinde olduğuna dair bir mütalaa için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 73, h.nr: 537. Ayrıca bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 268, h.nr: 3994; Heysemî, *Mecma'*, VIII, 27, h.nr: 12708. (Çeviren)

1650 es-Sâm “ölüm” anlamına gelmektedir. (Çeviren)

1651 Dûlâbî, *el-Künâ ve'l-esmâ*, II, 536, h.nr: 972.

1652 Müslim, *Birr* 78-79; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLI, 415, h.nr: 24938; Tayâlisî, *Müsned*, III, 110, h.nr: 1619.

1653 Buhârî, *Edeb* 48; Müslim, *Birr* 73.

1654 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 289.

Necmüddîn el-Gazzî de şöyle söyler:¹⁶⁵⁵ Harâitî'nin *Mesâviü'l-ahlâk*'ında Âişe radiyallahu anhâ'dan naklettiği hadis de şöyledir: **“Eğer kötü ahlâk, insanlar arasında yürüyen bir beşer olsaydı, kötü bir adam olurdu. Şüphesiz Allah beni çirkin söz ve davranışlar sergileyen biri olarak yaratmamıştır.”**¹⁶⁵⁶ Yine Harâitî'nin *Mekârimü'l-ahlâk*'ında Âişe radiyallahu anhâ'dan aktardığı bir hadis de şudur: **“Eğer güzel ahlâk insanlar arasında yürüyen bir beşer olsaydı, salih bir insan olurdu.”**¹⁶⁵⁷ Hatîb'in yine Âişe radiyallahu anhâ'dan rivayeti ise şöyledir: **“Eğer hayâ, bir insan olsaydı, salih biri olurdu.”**

٢١١٣- لَوْ كَانَ لِابْنِ آدَمَ وَادِيَانِ مِنْ مَالٍ لَا يَتَغَى إِلَيْهِمَا ثَالِثًا، وَلَا يَمْلَأُ جَوْفَ ابْنِ آدَمَ إِلَّا التُّرَابُ وَيَتَوَبُّ اللَّهُ عَلَى مَنْ تَابَ.

2113- İnsanoğlunun iki vadi dolusu malı olsa bir üçüncüsünü ister. Hâlbuki onun karnını topraktan başka bir şey dolduramaz. Ama Allah, (bu aşırı dünya hırsından) tevbe edenin tevbesini kabul eder.

Buhârî, Müslim, Tirmizî, Ebû Avâne ve diğerlerinin birbirine yakın lafızlarla Enes'ten merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Ayrıca Buhârî ve Müslim bunu ittifakla İbn Abbâs'tan aktarmaktadırlar.¹⁶⁵⁸ Hatta bazı-
larının hadisinde **“Kur'ân'da okunan âyetlerden biriydi”** şeklinde bir kayıt yer almaktadır. Süheylî de *er-Ravdu'l-ünuf* adlı eserinde (bu hadis için) şunları söylemektedir: **“Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem'in 'İnsanoğlunun bir vadi dolusu altını olsaydı, ikincisini isterdi. Hâlbuki insanoğlunun karnını topraktan başka bir şey dolduramaz. Ama Allah tevbe edenin tevbesini de kabul eder’** hadisi, (aslında) tilavet olunan bir Kur'ân âyetiydi. Bu hadis **‘İnsanoğlunun gözünü ve insanoğlunun ağzını topraktan başka bir şey doldurmaz..’** lafızlarıyla da rivayet edilmiştir. Hepsisi de sahih hadislerde geçmektedir. Aynı şekilde **‘bir vadi dolusu mal’** olarak da rivayet edilmektedir. Bu hadis bir ‘haber’dir. Haber ise nes-
hedilemez. Sadece tilavet hükümleri neshedilebilir.¹⁶⁵⁹ Söz konusu hadis

1655 Gazzî, *İtkân*, II, 465, h.nr: 1510.

1656 Harâitî, *Mesâviü'l-ahlâk*, s. 19, h.nr: 1.

1657 Harâitî, *Mekârimü'l-ahlâk*, s. 34, h.nr: 36.

1658 Buhârî, Rikâk 10; Müslim, Zekât 116, 117, 119; Tirmizî, Zühd 27; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 259, h.nr: 12228.

1659 Bu son iki cümle, *Keşfü'l-hafâ*'da bazı kelimelerin düşmüş olması sebebiyle

Yunus sûresindeki **‘Sanki bir gün önce orada hiçbir şenlik yokmuş gibi oluvermiştir. Düşünen bir kavim için âyetlerimizi işte böyle açıklarız’**¹⁶⁶⁰ âyetinin hemen ardından gelen bir âyeti.” (Süheylî’nin eserinden yaptığı-mız nakil) burada sona erdi.¹⁶⁶¹

Öte yandan Ahmed b. Hanbel ve İbn Hibbân, Câbir’den şu hadisi rivayet etmektedirler: **“İnsanoğlunun bir vadi dolusu hurma ağacı olsa, onun gibi bir vadi daha temenni eder sonra onun da aynısını temenni eder, nihayet vadileri olsun ister. Oysa insanoğlunun karnını topraktan başka bir şey dolduramaz.”**¹⁶⁶² Bu konuda bir grup sahâbîden gelen başka hadisler de vardır. Sehâvî bunları müstakil bir cüzde açıklamıştır.¹⁶⁶³

٢١١٤- لَوْ كُنْتُ أَمْرًا أَحَدًا أَنْ يَسْجُدَ لِأَحَدٍ لَأَمَرْتُ الْمَرْأَةَ أَنْ تَسْجُدَ لِزَوْجِهَا.

2114- Eğer birinin birine secde etmesini emredecek olsaydım, kadının kocasına secde etmesini emrederdim.

Tirmizî’nin **“hasen-sahih”** değerlendirmesiyle Ebû Hureyre’den merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.¹⁶⁶⁴ Ebû Dâvûd ve Hâkim ise bu hadisi Kays b. Sa’d b. Ubâde’den şu lafızla rivayet etmektedirler: **“Eğer birinin birine secde etmesini emredecek olsaydım, -Allah tarafından kocalara eşleri üzerinde tanınmış olan hakları sebebiyle- kadınların kocalarına secde etmelerini emrederdim.”**¹⁶⁶⁵

tam tersi bir manaya gelmektedir. Biz de çeviriyi Aclûnî’nin kaynak gösterdiği Süheylî’nin *er-Ravdu’l-ünuf* adlı eserindeki ibareye göre yaptık. (Bk. Süheylî, *er-Ravdu’l-ünuf*, VI, 156) -Çeviren-

1660 Yunus 10/24.

1661 Bu hadisin Kur’ân’da tilaveti neshedilmiş âyetlerden olamayacağına dair yazılmış geniş kapsamlı bir makale için bk. Adil Yavuz, “Âdemoğlunun iki vadi malı olsa” rivayeti üzerine bir değerlendirme” *SÜİFD* 22 Güz 2006, s. 7-32. (Çeviren)

1662 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIII, 31, h.nr: 14665; İbn Hibân, *Sahîh*, VIII, 27, h.nr: 3233.

1663 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 289-291, h.nr. 912.

1664 Tirmizî, *Radâ’* 10.

1665 Ebû Dâvûd, *Nikâh* 40; Hâkim, *Müstedrek*, II, 204, h.nr: 2763.

٢١١٥- لَوْ مُنِعَ النَّاسُ عَنْ فَتِّ الْبَغْرِ لَفَتُّوهُ، وَقَالُوا مَا نُهَيْنَا عَنْهُ إِلَّا وَفِيهِ شَيْءٌ.

2115- İnsanlara gübre parçalayıp didikleme yasağı getirilecek olsa, insanlar onu mutlaka parçalayıp didiklerler ve “Bunda mutlaka bir şey olduğu için bize yasaklanmıştır” derler.

Gazzâlî bu rivayeti *İhyâ*’sında zikretmekte; Irâkî de “Bunu bulamadım” demektedir.¹⁶⁶⁶ Aliyyü’l-Kârî ise şöyle der:¹⁶⁶⁷ Ancak bunun manası “*Şu ağaca da sakın yaklaşmayın*”¹⁶⁶⁸ âyetinden ve şeytanın şu sözünden edinilmiştir: “*Rabbiniz size bu ağacı birer melek olmayasınız ya da son- suza dek yaşamayasınız diye yasakladı.*”¹⁶⁶⁹

٢١١٦- لَوَائِي يَحْمِلُهُ عَلَيَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

2116- Kıyamet günü sancağımı Ali taşıyacaktır.

Antâkî’nin *Şifâ* hâşiyesinde naklettiğine göre İbnü’l-Cevzî bu rivayeti *Mevzûât*’ında zikretmektedir.¹⁶⁷⁰

٢١١٧- لَوْ كَانَ الْمُؤْمِنُ فِي جُحْرِ فَأَرَوْهُ لَقَيْضَ اللَّهُ لَهُ فِيهِ مَنْ يُؤْذِيهِ.

2117- Mü’min, bir fare deliğinde bile olsa Allah orada ona eziyet edecek birini mutlaka musallat eder.

İbn Adiy ve Kuzâî bu hadisi -içerisinde İsa b. Abdullah b. Muhammed b. Ali b. Ebî Tâlib isimli **metrûkü’l-hadis** bir ravinin bulunduğu bir isnadla- Ali b. Ebî Tâlib *radıyallahu anh*’dan merfu olarak rivayet etmektedirler.¹⁶⁷¹ Kuzâî’nin Enes’ten merfu olarak aktardığı diğer bir rivayetin lafzı ise şöyledir: “*Mü’min bir keler deliğinde bile olsa, Allah ona eziyet edecek birini mutlaka musallat eder.*”¹⁶⁷² İsnadı da **hasendir**.

1666 Gazzâlî, *İhya*, I, 57; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 69, h.nr: 1.

1667 Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 269, h.nr: 386.

1668 Bakara 2/35.

1669 A’râf 7/20. Bu rivayet ve tahrir daha önce 1988 no’lu hadisin tahririnde yer almıştı.

1670 Bk. İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 404.

1671 Kuzâî, *Müsnedü’ş-Şihâb*, II, 315, h.nr: 1437.

1672 Kuzâî, *Müsnedü’ş-Şihâb*, II, 315, h.nr: 1438.

Ayrıca Taberânî bu hadisi *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ta **hasen bir isnadla** Enes’ten rivayet etmiştir.¹⁶⁷³ Deylemî ise isnadsız bir şekilde Enes’ten merfu olarak şu lafızla aktarmaktadır: **“Mü’mîn bir dağ başında yaratılmış olsa bile, mutlaka ona eziyet edecek bir münafık olacaktır.”**¹⁶⁷⁴ Ebû Saîd en-Nakkâş’ın, *Mu‘cem*’inde; İbnü’n-Neccâr’ın da *Târîh*’inde Ali *radiyallahu anh*’dan rivayet ettikleri bir hadis de şöyledir: **“Her mü’mînin, mutlaka kendisine eziyet eden bir komşusu olmuştur, kıyamet gününe kadar da olmaya devam edecektir.”**¹⁶⁷⁵ Beyhakî’nin rivayetine göre de Fudayl b. İyâz şöyle demektedir: “Allah bir kuluna kıymetli bir hediye vermek isterse ona zulmedecek birini musallat eder.”¹⁶⁷⁶

٢١١٨ - لَوْلَا الْخِلَافَةُ لَأَذْنْتُ.

2118- Hilafet vazifesi olmasaydı mutlaka ezan okur, müezzinlik yapardım.

Ebu’s-Şeyh, ardından da Beyhakî bunu Ömer *radiyallahu anh*’ın kendi sözü olarak rivayet etmişlerdir.¹⁶⁷⁷ Saîd b. Mansûr da Ömer *radiyallahu anh*’ın şöyle dediğini nakleder. “Eğer halifelik vazifesiyle birlikte imkânım olsa ezan okur, müezzinlik yapardım.” Keza Ebu’s-Şeyh sonra da Deylemî

1673 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, IX, 113, h.nr: 9282. Aclûnî, bu ve bir önceki hadis hakkındaki “hasen” değerlendirmesini Münâvî, *Teysîr*, II, 310’dan almış gibidir. Ancak Münâvî’nin, bu hadis hakkında hangi gerekçeyle *hasen* dediğini açıklamamaktadır. Zira Suyûtî rivayetin *zayıf* olduğuna işaret eder. Ondan önce Heysemî de isnadındaki Ebû Katâde b. Ya‘kûb’u tanımadığını ifade etmiştir. Meçhul biri olması hasebiyle de hadis zayıf sayılmaktadır. (Ayrıntılar için bk. Heysemî, *Mecma‘*, VII, 286, h.nr: 12237; San‘ânî, *Tenvîr*, IX, 163, h.nr: 7449; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’z-zâife*, IX, 350-351, h.nr: 4360) Bu hadisin **“Eğer mü’mîn bir dağın zirvesinde olsaydı, Allah ona eziyet edecek birini veya bir şeytanı musallat ederdi”** lafızıyla gelen bir rivayetiyle ilgili olarak İbn Teymiyye “Bu, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in kelâmı olarak bilinmemektedir” demektedir. (Bk. İbn Teymiyye, *Mecmûu’l-fetâvâ*, XVIII, 375) *Vallahu a’lem*. (Çeviren)

1674 Deylemî, *Firdevs*, III, 341, h.nr: 5028. Rivayetin isnadsız olması, başlı başına bir tenkit sebebi olup bu rivayetin itibara alınmasını engeller. (Çeviren)

1675 Bu hadis daha önce 2076 no’lu rivayet olarak geçmişti. İleride küçük bir lafız farkıyla 2739 no’lu hadis olarak da gelecektir. (Çeviren)

1676 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, X, 426, h.nr: 7742.

1677 Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, I, 627, 636, h.nr: 2002, 2041.

onun şöyle dediğini naklederler: Eğer müezzin olsaydım, işim mükemmel olur; gece namazına kalkmayışımı ve gündüzleri oruç tutmayışımı dert etmezdim. Zira Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in üç kere **“Allah’ım! Müezzinleri bağışla”** buyurduğunu işitmiş ve “Ey Allah’ın Rasûlü! Bizi ezan için birbirimize kılıç çekecek vaziyette bıraktın!” demiştim de Allah Rasûlü şöyle buyurmuştu: **“Hayır ey Ömer! Öyle bir zaman gelecek ki insanlar bu ezanı en zayıflarına bırakacaklar. Bu etleri, müezzinlerin etlerini, Allah cehenneme haram etmiştir.”**¹⁶⁷⁸

Metinde geçen “*الخَلِيفَی*/el-hillîfâ” kelimesi “hilâfet” anlamına gelmektedir. Bu ve “*الدَّلِيلَی*/ed-dillîlâ” gibi kalıplar masdar olup çokluğa delalet ederler. Buradaki anlamı ise şudur: Hilafetle çokça meşguliyet ve onunla alakalı meseleleri bir düzen ve disiplin altında tutma gayreti olmasaydı ezan okurdum, müezzinlik yapardım.¹⁶⁷⁹

٢١١٩- لَوْلَا عِبَادُ اللَّهِ رُفِعَ، وَصِنِيَّةُ رُفِعَ، وَبِهَائِمُ رُفِعَ لَضُبُّ عَلَيْكُمُ الْبَلَاءُ - وفي رواية- الْعَذَابُ صَبًا.

2119- Allah’ın namaz kılan kulları, süt emen bebekler ve otlayan hayvanlar olmasaydı, bela -bir rivayete göre de: azap- üzerinize yağmur gibi yağardı.

Tayâlisî, Taberânî, İbn Mende, İbn Adiy ve başkalarının Ebû Hureyre’den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁶⁸⁰ İbn Mâce’de İbn Ömer’den merfu olarak gelen hadisin başı ise şöyledir: Allah Rasûlü’nün **“Ey Muhâcirler topluluğu! Başınıza bela olmasından Allah’a sığındığımı beş şey vardır...”** diyerek saydığı hususlardan biri de **“Mallarının zekâtını vermekten kaçınmaları durumunda mutlaka gökyüzünden incek sudan mahrum kalırlar ve hayvanlar olmasa yağmur yüzü görmezlerdi.”**¹⁶⁸¹

1678 Bu rivayeti Hz. Ömer’den naklettiği belirtilen Ebû Vakkâs, tanınmayan, meçhul biridir. (Bk. Zehebî, *Mîzânu’l-i’tidâl*, IV, 585, h.nr: 10721) -Çeviren-

1679 Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 293-296, h.nr: 914.

1680 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, VI, 327, h.nr: 6539; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, XII, 256, h.nr: 9362. Rivayetin bu isnadı itibariyle zayıf olduğuna dair bk. Heysemî, *Mecma’*, X, 227, h.nr: 17690, 17691; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’z-zâife*, IX, 351, h.nr: 4362. (Çeviren)

1681 İbn Mâce, *Fiten* 22; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 582, h.nr: 8623. Hâkim, bu rivayetin

Şirbînî de şöyle demiştir: **Zayıf bir isnadla** rivayet edilen bir hadis de şöyledir: **“Huşû sahibi gençler, otlayan hayvanlar, beli bükülmüş yaşlılar ve süt emen bebekler olmasaydı, azap üzerinize yağmur gibi yağar dururdu.”**¹⁶⁸² Birileri de bunları şu şekilde dizelere aktarmıştır:

“Allah’ın namaz kılan kulları,
Ve süt emen yetim bebekler,
Ve ıssız çölde otlayan hayvanlar olmasaydı,
En acıklı azap yağmur gibi yağardı.”

İbn Hacer de *Tuhfe*’sinde **“zayıf bir haberde** geçtiğine göre...” dediikten sonra Şirbînî’nin rivayet ettiği hadisi zikretmektedir. Ayrıca Remlî **“Otlayan hayvanlar olmasaydı...”** rivayeti de nakledilmektedir” demiş; ancak **“huşû sahibi gençler olmasaydı...”** kısmını zikretmemiştir.

Öte yandan Suyûtî de *el-Câmiu’s-sağîr*’de bu hadisi şu lafızla rivayet eder: **“Allah’ın, namaz kılan kulları, süt emen bebekler ve otlayan hayvanlar olmasaydı, azap üzerinize yağmur gibi yağar ve birbirine eklenecek ardarda inerdi (رُصَّ رُصًّا).”** Münâvî **“رُصَّ رُصًّا/russa rassan”** cümlesine dair “azabın birbirine eklenip katılması anlamına gelmektedir” demiştir. Daha sonra da Heysemî’den **“Bu, zayıftır”** ifadesini nakleden Münâvî şu yorumu yapar: “Dolayısıyla musannıf (Suyûtî’nin) bu hadisin **hasen** olduğuna dair koyduğu işareti ihtiyatla karşılamak gerektiği anlaşılmaktadır. Tâbii ki başka delillerle desteklenip güçlenmesi durumu söz konusuysa o zaman başka!”¹⁶⁸³

isnadının sahih olduğunu belirtmekte, Zehebî de ona muvafakat etmektedir. (Çeviren)

1682 Bk. Ebû Ya’lâ, *Müsned*, XI, 511, h.nr: 6633.

1683 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 344. Baştaki lafızla gelen rivayetin zayıf olduğuna dair bk. Heysemî, *Mecma’*, X, 227, h.nr: 17690, 17691; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi’z-zâife*, IX, 351, h.nr: 4362. Ancak Suyûtî’nin bu rivayet hakkında **hasen** kaydını düşmüş olması, diğer tarikleri ve farklı bir lafızla gelen İbn Mâce ve Hâkim rivayetlerini itibara almış olmasından kaynaklanabilir. Nitekim Gumârî de ilgili eserinde bu hususa temas eder. (Bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, V, 323) -Çeviren-

٢١٢٠- لَوْ لَمْ أَتُبعْ لَبِيعْتَ يَا عُمَرُ.

2120- Eğer ben peygamber olarak gönderilmeseydim, sen peygamber olarak gönderilirdin ey Ömer!

Sağânî “Uydurmadır” demiştir.¹⁶⁸⁴ Ben de (Aclûnî) derim ki: Bu konuda meşhur bir rivayet olarak daha önce **“Allah benden sonra bir peygamber gönderecek olsaydı, Ömer’i gönderirdi”** hadisi geçmişti. Ona müracaat edebilirsin.¹⁶⁸⁵

٢١٢١- لَوْ لَمْ تُذَيِّبُوا لَذَهَبَ اللَّهُ بِكُمْ وَلَجَاءَ بِقَوْمٍ يُذَيِّبُونَ فَيَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ فَيَغْفِرُ لَهُمْ.

2121- Eğer siz hiç günah işlemeseydiniz, Allah sizleri yok eder ve günah işleyip Allah’tan bağışlanma dileyen ve (Allah’ın da) kendilerini bağışladığı bir topluluk getirirdi.

Müslim’in Ebû Hureyre’den merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Başı da şöyledir: **“Canımı elinde tutan Allah’a yemin olsun ki, eğer siz hiç günah işlemeseydiniz...”** Yine Müslim bu hadisi Ebû Eyyûb el-Ensârî’den şu lafızla rivayet etmektedir: **“Eğer siz hiç günah işlemeseydiniz, Allah, günah işleyen (ve günahlarının bağışlanmasını dileyen) bir topluluk yaratır da onları bağışlardı.”** Keza Müslim’e ait bir lafızda da şöyle geçer: **“Eğer Allah’ın bağışlayacağı birtakım günahlarınız olmasaydı, Allah, bağışlayacağı birtakım günahları bulunan bir topluluk getirirdi.”**¹⁶⁸⁶

Kuzâî’nin İbn Ömer’den merfu olarak rivayet ettiği bir hadis de şöyledir: **“Eğer hiç günah işlemeseydiniz, Allah günah işleyen bir toplum getirip onları bağışlar ve cennete koyardı.”** Yine Kuzâî’ye ait Enes kanalıyla gelen merfu bir rivayet de şöyledir: **“Eğer hiç günah işlemeseydiniz, sizin adınıza bundan daha kötü ve fena bir şeyden korkardım; o da**

1684 Sağânî, *Mevzûât*, s. 77, h.nr: 137. Ancak Sağânî’nin lafzı şöyledir: **“Eğer benden sonra peygamber gönderilecek olsaydı, sen peygamber olarak gönderilirdin ey Ömer!”** (Çeviren)

1685 Bk. 2094 no’lu hadis.

1686 Müslim, *Tevbe* 9-11.

kendini beğenmişlik, kendini beğenmişliktir!” Bu hususta Dîrînî şunları söyler: Kendini beğenmişliğin daha kötü ve fena olmasının sebebi şudur: Günah işleyen kişinin, kendi kusur ve eksikliğini kabul ettiği için tevbe etmesi umulur. Ancak kendini beğenmiş kişi ameline aldanmış, mağrur biridir. O sebeple de tevbe etme ihtimali uzaktır. Nitekim Allah Teâlâ'nın şu beyanı buna işaret eder: **“Onların dünya hayatında çalışmaları boşa gitmiştir. Oysa onlar güzel işler yaptıklarını sanıyorlardı.”**¹⁶⁸⁷

٢١٢٢- لَوْلَا أَنَّ الْكِلَابَ أُمَّةٌ مِنَ الْأُمَمِ لَأَمَزْتُ بِقَتْلِهَا، فَاقْتُلُوا مِنْهَا الْأَسْوَدَ الْبَيْهِيمَ.

2122- Köpekler, topluluklardan bir topluluk olmasaydı, öldürülmelerini emrederdim. Onlardan simsiyah olanları öldürün.

Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'nin Abdullah b. Muğaffel'den rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁶⁸⁸ Suyûtî de bu hadisi *el-Câmi'in Zeyl'*inde yine adı geçen sahâbîden aynı lafız ve isnadla rivayet etmekte ve şu ilave bulunmaktadır: **“Av köpeği yahut tarla, bahçe bekleyen köpek veya çoban köpeği dışında evlerinde köpek besleyen bir ev halkının amellerinden her gün mutlaka bir kîrât¹⁶⁸⁹ eksilir.”**¹⁶⁹⁰

٢١٢٣- لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ مَا خَلَقْتُ الْأَنْلَاكَ.

2123- Sen olmasaydın, eğer sen olmasaydın felekleri (âlemleri) yaratmazdım.

Sağânî “Uydurmadır” demiştir.¹⁶⁹¹ Ben de (Aclûnî) derim ki: Ancak hadis olmamakla birlikte manası sahihtir.¹⁶⁹²

1687 Kehf 18/104. Buraya kadarki rivayetler için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 298-301, h.nr: 916.

1688 Ebû Dâvûd, Sayd 1; Tirmizî, Ahkâm 3; İbn Mâce, Sayd 2; Nesâî, Sayd 10.

1689 Kîrât: Allah katında malum bir miktar olup amelin bir kısmının azalacağı manasına gelmektedir. (Bk. Azîmâbâdî, *Avnu'l-Ma'bûd*, VIII, 34, h.nr: 2844) -Çeviren-

1690 Köpeklerin öldürülmesi ve belli amaçlarla beslenmesine dair geniş bilgi için bk. Ali Bardakoğlu, “Köpek,” *DİA*, XXVI, 251-252. (Çeviren)

1691 Sağânî, *Mevzûât*, s. 52, h.nr: 78.

1692 Aliyyü'l-Kârî de (bk. *Mevzûât*, s. 295-296, h.nr: 385) rivayetin manasının sahih olduğunu belirtmekte ve Deylemî'nin İbn Abbâs kanalıyla merfu olarak rivayet ettiği şu hadisi delil göstermektedir: **“Cebrail bana gelip dedi ki: Ey Muhammed! (Allah buyuruyor ki:) Sen olmasaydın cenneti yaratmazdım, sen olmasaydın**

٢١٢٤- لَوْلَا بَنُو إِسْرَآئِيلَ لَمْ يَخْبِثِ الطَّعَامُ وَلَمْ يَخْتَرْ اللَّحْمُ وَلَوْلَا حَوَاءُ لَمْ تَخُنْ أَنْتَى زَوْجَهَا.

2124- İsrailoğulları olmasaydı yemek bozulmaz, et çürüyüp kokmazdı. Havvâ olmasaydı, hiçbir kadın kocasına hainlik etmezdi.

Ahmed b. Hanbel, Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁶⁹³

٢١٢٥- لَوْلَا الْخَطَأُ مَا كَانَ الصُّوَابُ.

2125- Yanlış olmasaydı doğru da olmazdı.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:¹⁶⁹⁴ Hadis değildir. Bu manadaki rivayetlerden biri de Ebû Nuaym'ın Rabî'den naklettiği şu sözdür: Şâfiî'nin şöyle dediğini işittim: "Bir meselede kendisine gülünen kimse, o meseleyi hiç unutamaz."¹⁶⁹⁵ Daha sonra Gazzî şöyle devam etmektedir: Bu manadaki bir şiirimiz de şöyledir:

"Kişi bir sözden utanmaya görsün,

Sonrasında ondan hep çekinir ve sakınır,

Eğer yanlış olmasaydı, doğru da olmazdı.

Ancak insanlar işleri kolay sanıyorlar!"

cehennemi yaratmazdım." İbn Asâkir'in rivayetinde de şu lafız yer alır: **"Sen olmasaydın dünyayı yaratmazdım."** (Bk. Deylemî, *Firdevs*, V, 227, h.nr: 8031) Ancak İbn Asâkir'in rivayeti hakkında İbnü'l-Cevzî ve Suyûtî uydurma demişlerdir. Ayrıca Deylemî'nin rivayeti de muteber değildir. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 289; Suyûtî, *Leâli*, I, 249; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, I, 450, h.nr: 282) -Çeviren-

1693 Buhârî, Enbiyâ 1; Müslim, Radâ' 19; Ahmed b. Hanbel, *Müsne'd*, XIII, 402, h.nr: 8032.

1694 Gazzî, *İtkân*, II, 472, h.nr: 1530.

1695 Ebû Nuaym, *Hilye*, IX, 138.

٢١٢٦- لَوْ مُدَّ مَسْجِدِي هَذَا إِلَى صَنْعَاءَ لَكَانَ مَسْجِدِي.

2126- Benim bu mescidim, San'a'ya kadar uzatılsa bile yine benim mescidim olurdu.

Bu hadis daha önce “*صلاة في مسجدي / Benim bu mescidimde kılınan bir namaz...*” hadisinde geçmişti.¹⁶⁹⁶

٢١٢٧- لَوْلَا قَوْمُكَ حَدِيثُ عَهْدٍ بِالْجَاهِلِيَّةِ لَهَدَمْتُ الْكَعْبَةَ وَبَنَيْتُهَا عَلَى قَوَاعِدِ إِبْرَاهِيمَ.

2127- Senin kavmin henüz cahiliyeden yeni çıkmış olmasaydı, Kâbe'yi yıkar ve onu İbrahim'in temelleri üzere yeniden inşa ederdim.

Bu lafız, fukahanın ve nahivcilerin dilinde bu şekilde meşhur olmuştur. Buhârî, Müslim ve Nesâî'nin Âişe *radiyallahu anhâ* kanalıyla naklettikleri rivayetin lafzı ise şöyledir: “*Ey Âişe! Senin kavmin henüz cahiliyeden yeni çıkmış olmasaydı, Kâbe'nin yıkılmasını emreder; Kâbe'den çıkarılmış olanı tekrar ona katarım ve yer seviyesine indirirdim. Ayrıca ona biri doğu kapısı, diğeri de batı kapısı olmak üzere iki kapı yapardım ve İbrahim aleyhisselâm'ın temellerine kadar inerdim.*”¹⁶⁹⁷

Müslim ve Tirmizî'de yer alan bir lafızda da şöyle geçer: “*İnsanlar henüz küfürden yeni kurtulmuş olmasalardı, Kâbe'ye Hicr'den beş arşın katar ve insanların ona gireceği bir kapı ile çıkacakları bir kapı yapardım. Ancak benim Kâbe'nin yeniden inşasına yetecek bir bütçem yok.*”¹⁶⁹⁸ Yine Müslim'de yer alan bir diğer lafız da şöyledir: “*Eğer senin kavmin henüz cahiliyeden çıkmış olmasaydı, Kâbe'nin hazinesini Allah yolunda harcar ve kapısını yer seviyesinde yapar ve Hicr'i ona dahil ederdim.*”¹⁶⁹⁹

Keza Mâlik, Buhârî, Müslim ve Nesâî'nin Âişe *radiyallahu anhâ* dan rivayet ettiklerine göre, Allah Rasûlü, ona hitaben “*Görmüyor musun senin kavmin, Kâbe'yi inşa ettikleri vakit İbrahim'in temellerine kadar in-*

1696 Bk. 1605 no'lu hadis.

1697 Buhârî, Hac 42; Müslim, Hac 400; Nesâî, Menâsik 125.

1698 Müslim, Hac 402; Tirmizî, Hac 47.

1699 Müslim, Hac 400.

memişler!” buyurunca Âişe *radiyallahu anhâ* “Peki, sen onu İbrahim’in temellerine kadar indirip yeniden inşa etmeyecek misin?” diye sordu. O da şu cevabı verdi: **“*Senin kavmin henüz küfürden yeni kurtulmuş olmasaydı bunu yapardım.*”**¹⁷⁰⁰ İbn Ömer de şöyle demiştir: “Kanaatimce Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in Hicr’in yakınındaki iki rüknü istilam etmeyi terk etmesi, Kâbe’nin, İbrahim’in temelleri üzerine tamamlanmamış olmasından kaynaklanmaktadır.”¹⁷⁰¹

٢١٢٨- لَوْلَا النِّسَاءُ لَعَبَدَ اللَّهُ حَقَّ عِبَادَتِهِ.

2128- Kadınlar olmasaydı Allah’a hakkıyla ibadet edilirdi.

Deylemî’nin Enes’ten rivayet ettiği bir hadistir. Ancak isnadında **metruk** biri vardır. Öte yandan İbn Adiy de bunu Ömer b. el-Hattâb’dan rivayet etmektedir.¹⁷⁰²

٢١٢٩- لَوْلَا النِّسَاءُ لَعَبَدَ اللَّهُ حَقًّا حَقًّا، وَفِي لَفْظٍ: لَوْلَا الْمَرْأَةُ لَدَخَلَ الرَّجُلُ الْجَنَّةَ.

2129- Kadınlar olmasaydı Allah’a hakkıyla ibadet edilirdi. Bir lafızda da şöyle geçer: Kadın olmasaydı erkek mutlaka cennete girerdi.¹⁷⁰³

٢١٣٠- لَوْ وَزَنَ إِيمَانُ أَبِي بَكْرٍ بِإِيمَانِ النَّاسِ لَرَجَعَ إِيمَانُ أَبِي بَكْرٍ.

2130- Ebû Bekir’in imanı insanların imanıyla tartılacak olsa, Ebû Bekir’in imanı daha ağır gelir.

1700 Buhârî, Hac 42; Müslim, Hac 399; Mâlik, *Muvattâ*, Hac 104.

1701 Müslim, Hac 399.

1702 Deylemî, *Firdevs*, III, 358, h.nr: 5080; İbn Adiy, *el-Kâmil*, VI, 495, ravi nr: 1420. İbn Adiy, bu rivayet hakkında “münker bir hadistir” demektedir. Hadisin uydurma olduğuna dair ayrıntılar için bk. İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 255; Suyûtî, *Leâli*, II, 134; İbn Arrâk, *Tenzîhu’ş-şerîa*, II, 204, h.nr: 22; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, I, 139-140, h.nr: 56. (Çeviren)

1703 Aclûnî’nin hakkında herhangi bir değerlendirme yapmadığı bu rivayet de bir önceki gibi asılsız ve uydurmadır. Bu konuda bir önceki dipnotta geçen kaynaklara bakılabilir. (Çeviren)

İshak b. Râhûye'nin ve *Şuabu'l-îmân*'da Beyhakî'nin **sahih bir isnadla** Ömer *radiyallahu anh*'in kendi sözü olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁷⁰⁴ İbn Adiy ve Deylemî de bunu İbn Ömer kanalıyla merfu bir hadis olarak şu lafızla rivayet etmektedirler: **“Ebû Bekir'in imanı bu ümmetin imanının üzerine konulacak olsa, onun imanı daha ağır gelir.”**¹⁷⁰⁵ Bu rivayetin isnadındaki İsa b. Abdullah **zayıf** biridir. Ancak yine İbn Adiy'in başka bir tarikle rivayet ettiği şu hadis bunu takviye etmektedir: **“Ebû Bekir'in imanı yeryüzündeki insanların imanıla tartılacak olsa, onlardan daha ağır gelir.”**

Öte yandan bu hadisi destekleyici nitelikte *Sünen*'lerde Ebû Bekre'den merfu olarak nakledilen benzer bir rivayet de şöyledir: “Bir adam şöyle der: Ey Allah'ın Rasûlü! (Rüyamda) sanki bir terazinin gökyüzünden indirildiğini ve seninle Ebû Bekir'in tartıldığını ve senin daha ağır geldiğini, daha sonra Ebû Bekir'in diğerleriyle tartıldığını ve Ebû Bekir'in diğerlerinden daha ağır geldiğini gördüm...”¹⁷⁰⁶

٢١٣١- لَوْ وُزِنَ خَوْفُ الْمُؤْمِنِ وَرَجَاؤُهُ لَأَعْتَدَلَا

2131- Mü'minin korkusu ümidi ile birlikte tartılacak olsa birbirine denk olur.

Zerkeşî *Leâli*'de şöyle demektedir: “Bu, bazı seleften rivayet edilen **sahih bir sözdür.**”¹⁷⁰⁷ Öte yandan Sehâvî *Makâsîd*'da, Suyûtî de *Dürer*'de onu takip ederek şöyle demektedirler:¹⁷⁰⁸ Merfu olarak bir aslı yoktur. Sadece seleften bazılarından rivayet edilmektedir. Nitekim Beyhakî'nin rivayetine göre Mutarrif şöyle demektedir: “Mü'minin korkusu ümidi ile bir terazide tartılacak olsa, aralarında kıl kadar bir fark olmaz.” Beyhakî bunu Şu'be'den de rivayet etmektedir: “Mü'minin korkusu ümidiyle birlikte tartılacak olsa, korkusu ümidinden fazla gelmediği gibi, ümidi de korkusundan fazla gelmez. Manası ise sahihtir. Rûzbârî de şöyle demiş-

1704 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, I, 143, h.nr: 35.

1705 Deylemî, *Firdevs*, III, 377, h.nr: 5148; İbn Adiy, *el-Kâmil*, VI, 457, ravi nr: 1404.

1706 Benzer manada bir hadis için bk. Ebû Dâvûd, *Sünnet* 9; Tirmizî, *Ru'yâ* 10. Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 302-304, h.nr: 918.

1707 Zerkeşî, *Leâli*, s. 136, h.nr: 21.

1708 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 304-306, h.nr: 919; Suyûtî, *Dürer*, s. 169, h.nr: 349.

tir: “Korku ve ümit bir kuşun iki kanadı gibidir. Eğer ikisi aynı seviye ve dengede olursa, kuş da dengede olur ve uçuş gerçekleşir. Ancak bunlardan biri eksik olursa, kuşta da eksiklik söz konusu olur. Şayet kanatların her ikisi giderse, o zaman kuş da ölüm sınırına gelmiş demektir. Bu sebeple mü’minin korkusu ümidi ile birlikte tartılacak olsa birbirine denk olur.” Bunu da Beyhakî rivayet etmektedir.¹⁷⁰⁹ Kur’ân’da da şöyle buyrulur: **“O’nun rahmetini umarlar ve azabından korkarlar...”**¹⁷¹⁰ Zerkeşî de rivayet için “Aslı yoktur” demiştir.¹⁷¹¹ Ancak Suyûtî şunu söyler: Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, *Zevâidü’z-Zühd*’de bunu “كُنَّا سَوَاءً/Birbiriyle aynı seviyede olurlar” lafzıyla Sâbit el-Bünânî’nin kendi sözü olarak rivayet etmektedir.¹⁷¹²

٢١٣٢- لَوْ يَغْلَمُ النَّاسُ مَا فِي الْحُلْبَةِ لَاسْتَرَوْهَا وَلَوْ بَوَزْنَهَا ذَهَبًا.

2132- İnsanlar çemen otundaki faydaları bilselerdi, ağırlığına altın istense bile onu satın alırlardı.

Taberânî’nin *el-Mu‘cemu’l-kebîr*’inde Muâz b. Cebel’den merfu olarak rivayet edilen bir hadis olup isnadında Süleyman el-Habâirî¹⁷¹³ adında **yalancı** biri vardır. Kezâ İbn Adiy de *Kâmil*’inde bu rivayeti Cahder lakaplı Ahmed b. Abdurrahmân tarikiyle Muâz’dan nakletmektedir. Ancak Cahder de **hadis hırsızlığı** yapanlardan biridir.¹⁷¹⁴ Bu sebeple de İbnü’l-Cevzî onu *Mevzûât*’ında zikretmiş; Suyûtî de *el-Leâliü’l-masnûa*’sında ve *ed-Dürerü’l-müntesira*’sında ona tâbi olmuştur. Öte yandan Zerkeşî de ilgili ravi hakkında “[Hadis hırsızlığı yapan] zayıf biridir” demektedir.¹⁷¹⁵

1709 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, II, 327, h.nr: 993-996.

1710 İsrâ 17/57.

1711 Aclûnî, konunun başında *Leâli*’den yaptığı alıntının İbn Hacer’e ait olduğunu zannettiği için burada Zerkeşî’den yaptığı nakli farklı bir değerlendirme olarak aktarmaktadır. Oysa daha önce defalarca belirttiğimiz üzere her iki görüş de Zerkeşî’ye aittir. (Çeviren)

1712 Suyûtî, *Dürer*, s. 169, h.nr: 349.

1713 *Keşfü’l-hafâ*’nın basılı nüshasında bu nisbe yanlışlıkla “el-Cenâizî” olarak kaydedilmiştir. (Çeviren)

1714 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, XX, 96, h.nr: 187; İbn Adiy, *el-Kâmil*, V, 517, ravi nr: 1153.

1715 İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 297; Suyûtî, *Leâli*, II, 186-187; Zerkeşî, *Leâli*, s. 153, h.nr: 9 (Köşeli parantez içindeki ibare Zerkeşî’nin eserinden alınmıştır) -Çeviren-

Evet, Beyhakî'nin *Menâkıbu's-Şâfiî*'deki rivayetine göre Şâfiî, Süfyân b. Uyeyne'nin şöyle dediğini nakletmektedir: İbn Ebcer bana baktığında (sararıp) zayıf düştüğümü gördü ve bana "Sana ballı çemen otunu tavsiye ederim" dedi.¹⁷¹⁶

۲۱۳۲- لَيْسَ الْأَعْمَى مِنْ عَمِي بَصْرُهُ، الْأَعْمَى مَنْ عَمِيَثْ بِصِيرَتُهُ.

2133- Kör, basarı (gözü) kör olan değildir; asıl kör, basireti körelmiş kişidir.

Beyhakî'nin *Şuabu'l-îmân*'da, Askerî ve Deylemî'nin de Abdullah b. Cerâd'dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁷¹⁷ Askerî de şunları söylemektedir: Basiret, dindeki derin görüşlülüktür. Nitekim bir kimse dinde basiret ve derin görüş sahibi ise "fûlânün hasenü'l-basîra" denir. Muâviye, Akîl b. Ebî Tâlib'e hitaben "Ey Hâşimoğulları! Size ne oluyor da hep basarlarınızdan (gözlerinizden) musibete uğruyorsunuz?" diye sorunca o da şu cevabı vermiştir: "Evet, tıpkı sizin basiretlerinizden musibete uğradığınız gibi ey Ümeyyeoğulları!" Kur'ân'da da şöyle buyrulmaktadır: **"Ey Firavun! Pekâlâ bilirsin ki, bu mucizeleri, basiretler olarak (ibret olmak üzere) ancak göklerin ve yerin Rabbi indirdi..."**¹⁷¹⁸ ve **"Gerçek şudur ki, gözler kör olmaz fakat asıl göğüslerin içindeki kalpler kör olur."**¹⁷¹⁹

Beyhakî'nin rivayetine göre Ebû Ubeyd b. Harbûye el-Kâdî, Mansûr b. İsmail el-Fakîh'den bahsederken "Şu kör!" dedi. (Kendisine yönelik bu hakarete cevap olarak) Mansûr da şu beyitleri okudu:

1716 Bu ibare *Keşfü'l-hafâ*'da Süfyân'ın İbn Ebcer'e bakıp bu tavsiyede bulunduğu şeklinde kaydedilmiştir. Oysa *Menâkıbu's-Şâfiî*'de tam tersi olduğu için biz de oradaki ibareyi esas aldık. (Bk. Beyhakî, *Menâkıbu's-Şâfiî*, II, 117) -Çeviren-

1717 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 499, h.nr: 1309. Rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münâvî, *Teysir*, II, 320; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, IX, 370, h.nr: 4382. (Çeviren)

1718 İsrâ 17/102.

1719 Hac 22/46.

“Körlük, görememen değildir!

Asıl körlük, kadılık yaparken doğru ile yanlış birbirinden ayırabilecek durumda görülmemendir.”¹⁷²⁰

٢١٣٤- لَيْسَ بِحَكِيمٍ مَنْ لَا يُعَاشِرُ بِالْمَعْرُوفِ مَنْ لَا يَجِدُ لَهُ مِنْ مُعَاشَرَتِهِ بُدًّا حَتَّى يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُ مِنْ ذَلِكَ مَخْرَجًا.

2134- Geçinmek zorunda kaldığı kimseyle -Allah kendisine bu konuda bir çıkış yolu gösterene kadar- iyilikle geçinemeyen kimse, hakîm/bilge kişi değildir.

Bu hadisi Hâkim rivayet etmektedir. Onun tarikiyle de Deylemî, bunu Muhammed b. el-Hanefiyye'den merfu ancak **mürsel** bir rivayet olarak nakletmektedir. Öte yandan Hasen b. Arefe, *Cüz*'ünde bunu İbnü'l-Mübârek'ten **mevkûf** bir rivayet olarak aktarmaktadır. Hattâbî ve Ebu's-Şeyh de İbn Arefe tarikiyle bu hadisi nakledерler.¹⁷²¹ Ayrıca Hakîm et-Tirmizî de bu hadisi eserine almış; onun tarikiyle de Deylemî, İbnü'l-Mübârek'ten nakletmiştir. Ayrıca Deylemî'nin rivayetinde şöyle bir ziya-
de vardır: İbnü'l-Mübârek dedi ki: “Bu hadisi işitince o gün oruç tuttum ve bir dinar sadaka verdim. Eğer bu hadis olmasaydı, Allah, herhangi bir konuda konuşmak/kelam etmek üzere beni sizlerle bir araya getirmezdi.”¹⁷²² Hafız (İbn Hacer de) şöyle demiştir: “Mevkûf rivayet, bilinendir (ma'ruf olanıdır).”¹⁷²³

Mütenebbî'nin şu sözleri ne de güzeldir:

“İnsanın kaderinin bir cilvesi de,

Düşmanını, (bir zaman gelip) dostluğu
kaçınılmaz bir kişi olarak görmesidir.”

1720 Beyhakî'nin bu rivayetinin *Keşfü'l-hafâ*'daki lafzında birtakım eksikler olduğu için biz hem Sehâvî'nin hem de Beyhakî'nin ilgili eserlerine müracaat ederek çeviriyi gerçekleştirdik. (Bk. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 500, h.nr: 1310; Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 309, h.nr: 921) -Çeviren-

1721 Hattâbî, *el-Uzle*, s. 100.

1722 Kanaatimizce İbnü'l-Mübârek, çevresinde geçinmek zorunda olduğu kişilerle, bu rivayet sebebiyle konuşma zorunluluğu hissettiğini, aksi hâlde buna ihtiyaç duymadığını ifade etmeye çalışmaktadır. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

1723 Buraya kadarki rivayetler için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 310-311, h.nr: 922.

Mütenebbî'den önce de şöyle demişlerdir:

“Hamd olsun sana! Sevip beğendiğimiz şeyleri göremiyoruz!

Ve arzulamadığımız şeylere bakmak durumundayız, hamd olsun sana!”

Öte yandan Bûrînî'nin, Mütenebbî'nin beytini de ihtiva eden şu sözü ne güzeldir:

“Takdir-i ilahî gereği düşmanlarıma yarenlik ediyorum,

Ama yüreğimde, alevi hiç dinmeyen kor bir ateş var.

(Neylersin işte!) İnsanın kaderinin bir cilvesi,

Düşmanını, (bir zaman gelip) dostluğu
kaçınılmaz bir kişi olarak görmesi!”

۲۱۳۵- لَيْسَ بِالْكَاذِبِ مَنْ أَصْلَحَ بَيْنَ النَّاسِ فَقَالَ خَيْرًا أَوْ نَمَى خَيْرًا.

2135- İnsanların arasını düzeltmek maksadıyla hayırlı söz söyleyen veya hayırlı haber taşıyan kimse yalancı sayılmaz.

Buhârî ve Müslim'in Ümmü Külsûm bint Ukbe kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁷²⁴

۲۱۳۶- لَيْسَ بَيْنَ الْعَبْدِ وَالْكُفْرِ إِلَّا تَرْكُ الصَّلَاةِ.

2136- Kul ile küfür arasında namazın terkinden başka bir şey yoktur.

Bu hadis daha önce “*Kul ile küfür arasında...*” hadisinde geçmişti.¹⁷²⁵ İbn Mâce'nin Enes kanalıyla rivayet ettiği hadisin lafzı ise şöyledir: “*Kul ile şirk arasında namazın terkinden başka bir şey yoktur. Eğer onu terk ederse şirke düşmüş olur.*”¹⁷²⁶ Necmüddîn el-Gazzî de bu konuyu ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır.¹⁷²⁷

1724 Buhârî, Sulh 2; Müslim, Birr 101. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 50; Tirmizî, Birr 26.

1725 Bk. 934 no'lu hadis.

1726 İbn Mâce, İkâmet 77.

1727 Gazzî, İtkân, II, 475, h.nr: 1540.

2137- Haber almak, bizzat görmek gibi değildir.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, İbn Menî', Taberânî, Askerî, İbn Hibbân ve Hâkim, İbn Abbâs kanalıyla ve şu ziyade ile rivayet etmektedirler: **“Şüphesiz Allah, Musa aleyhisselâm'a ‘Senin kavmin şöyle şöyle yaptılar’ diye vahyetmiş, ancak Musa durumu kendi gözleriyle bizzat gördükten sonra (öfkesinden) elindeki levhaları atmıştır.”**¹⁷²⁸ Bir lafızda da şöyle geçer: **“Musa'ya, kendisinden sonra kavminin dalaletle düştüğü haberi iletildi. Ancak o, elindeki levhaları o haberi aldığı vakit değil, gelip uydurdukları şeyleri gözleriyle gördükten sonra attı.”**¹⁷²⁹

Suyûfî'nin *el-Câmiu's-sağîr*'de aktardığına göre, bu hadisi Ahmed b. Hanbel, *el-Mu'cemu'l-evsat*'ında Taberânî ve Hâkim, İbn Abbâs'tan şu lafızla rivayet etmektedirler: **“Haber almak bizzat görmek gibi değildir. Şüphesiz Allah Teâlâ, Musa'ya kavminin buzağıya dair neler yaptıklarını haber verince levhaları atmamıştı. Ancak kavminin yaptıklarını bizzat gözleriyle görünce lehvaları atmış ve lehvalar kırılmıştı.”**¹⁷³⁰

İbn Hacer'in *Tuhfe*'sinde, “Riba (Faiz) Bölümü”nün hemen öncesinde şu ifadeler yer alır: Ayrıca “لَيْسَ الْخَبْرُ كَالْمُعَايَنَةِ/**Haber almak, bizzat görmek gibi değildir**” hadisi rivayet edilmiştir. Ayrıca içlerinde Ahmed b. Hanbel ve İbn Hibbân'ın yer aldığı pek çok muhaddis şu haberi rivayet etmiştir: **“Allah Musa'ya rahmet eylesin. Bizzat gözüyle gören kimse, sadece haber alan kimse gibi değildir. Rabbi Tebâreke ve Teâlâ ona kavmini, kendisinden sonra imtihan ettiğini haber vermesine rağmen elindeki levhaları atmamıştı. Ancak daha sonra onları görüp bizatihi olaya şahit olunca levhaları atmış ve levhalardan kırılan kırılmıştı.”** Yine Beğâvî'nin yanı sıra Dârekutnî *el-Efrâd*'da ve Taberânî de *el-Mu'cemu'l-evsat*'ta Hüseyim'den bu hadisi rivayet etmekte; Hâkim, İbn Hibbân ve diğerleri de **sahih** saymaktadırlar. Ayrıca Ziyâüddîn el-Makdisî *el-Muhtâra*'da, İbn Adiy ve

1728 Bk. Tâhâ 20/85-86; A'râf 7/150.

1729 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 260, h.nr: 2447; Bezzâr, *Müsned*, XI, 272, h.nr: 5062; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIV, 96, h.nr: 6213; Hâkim, *Müstedrek*, II, 351, h.nr: 3250. Hâkim bu hadisin Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de bu hususta ona muvafakat etmiştir. (Çeviren)

1730 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 12, h.nr: 25.

Ebû Ya'lâ'nın yanı sıra Halîlî de *el-İrşâd*'da bu hadisi Sümâme kanalıyla Enes'ten rivayet etmişlerdir. Zıyâuddîn el-Makdisî söz konusu hadisi bu tarikle de *el-Muhtâra*'sına almıştır. Bir lafızda da Askerî şöyle demiştir: Allah Rasûlü şunu kastetmektedir: “Bir hâdiseyi bizzat gözleriyle gören birinin kalbini kaplayan korku ve dehşetin aynısı, o hâdiseyi görmeksizin sadece haber alan bir kimsenin kalbini kaplamaz.” Bazı inkârcılar da Musa *aleyhisselâm* ile ilgili bu hadise dair “Musa, Rabbinin kendisine verdiği haberin doğruluğuna inanmamıştır” demişlerdir. Bu iddiaya şu şekilde cevap verilmiştir: Bu hadiste, Musa *aleyhisselâm*'ın haberin doğruluğuna inanmadığını yahut verilen haberde tereddüt ve kuşkuyla kapıldığını gösterecek bir delil söz konusu değildir. Ancak gözle görmenin, kalbi dehşete düşüren bir yönü vardır. Dolayısıyla gözle görmek, işitmekten çok daha fazla korku ve endişeye sebeptir. Nitekim İbrahim *aleyhisselâm*'ın **“Fakat kalbim iyice yatışsın diye (görmek istiyorum)...”**¹⁷³¹ şeklindeki sözünü de bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Zira bizzat gözle görmenin ve şahit olmanın, başkasında olmayan farklı bir durumu vardır. Şair ne güzel söylemiştir:

“Fakat gözle görmenin ince bir manası var ki,

Halil İbrahim o sebeple görmeyi istemiştir.”

Öte yandan İbnü'l-Hâcib de *el-Muhtasar*'da bu hadise işaret etmiştir. Zerkeşî “Şarihlerin çoğu bunun bir hadis olmadığını zannetmişlerdir” demiş; İbn Hacer ise *Tahrîc*'inin yüz elli sekizinci meclisinde bu değerlendirmeye şunu da ilave etmiştir: “İbn Kesîr bu hadisi ihmal edip geçmiş, Sübkî ise bunun farkına varıp dikkat çekmiştir.”¹⁷³²

Ayrıca Zerkeşî *Leâli*'de şöyle demektedir: “Bu hadis, İbn Adiy'in *el-Kâmil*'de yer alan ‘Hüseyim bu hadisi Ebû Bîşr'den işitmiş değildir. Onu Ebû Avâne'den işitmiş, Ebû Avâne de Ebû Bîşr'den nakletmiştir. Bu durumda Hüseyim (Ebû Avâne'yi zikretmemekle) tedlis yapmıştır’ şeklindeki sözlerinden dolayı illetlidir” denilecek olursa, ben de derim ki: “İbn Hibbân *Sahîh*'inde şöyle der: Hüseyim bu hadisin rivayetinde tek kalmış değildir. Zira Ebû Avâne de bunu yine Ebû Bîşr'den rivayet etmektedir. Ayrıca bu

1731 Bakara 2/260.

1732 İbn Hacer, *Muvafakatü'l-hubri'l-habar*, II, 137.

hadisin *el-Mu‘teber fî tahrîci ehâdîsi’l-Minhâc ve’l-Muhtasar*’da zikrettiğim daha başka tarikleri de mevcuttur.”¹⁷³³

Ben de (Aclûnî) derim ki: Bu hadisin Enes’ten rivayet edildiğine dair daha önce geçen nakil ve bilgiler, Kurtubî’nin *Tezkira* isimli eserinde söz konusu hadisi İbn Abbâs’tan başka hiç kimsenin rivayet etmediği ile ilgili iddiasının¹⁷³⁴ isabetsizliğini ortaya koymaktadır. Bu noktayı iyi düşün. *Valahu a’lem*.

۲۱۳۸- لَيْسَ مَنْ مَاتَ فَاسْتَرَا حِمْيَتٍ إِنَّمَا الْمَيِّتُ مَيِّتُ الْأَخْيَاءِ

2138- Ölüp de rahata kavuşan kişi ölü değildir,

Asıl ölü, yaşayan ölülerdir.

Bu sözü, Deylemî İbn Abbâs’tan rivayet etmektedir. Ancak Hasan el-Basrî ve daha başkalarının (konuşmalarında) delil olarak kullandıkları bir söz olarak meşhurdur.¹⁷³⁵

۲۱۳۹- لَيْسَ خَيْرُكُمْ مَنْ تَرَكَ الدُّنْيَا لِلْآخِرَةِ وَلَا الْآخِرَةَ لِلدُّنْيَا، وَلَكِنْ خَيْرُكُمْ مَنْ أَخَذَ مِنْ هَذِهِ لِهَذِهِ.

2139- Dünyayı ahiret için, ahireti de dünya için terk eden kimse sizin en hayırlınız değildir. Fakat en hayırlınız, şunun için bundan alan kimsedir.

Bu hadisi İbn Asâkir ve Deylemî, Enes’ten şu lafızla rivayet etmektedirler: “*Dünyasını ahireti için, ahiretini de dünyası için terk eden kimse, her ikisinden de nasibini alana kadar sizin en hayırlınız değildir. Çünkü dünya, ahirete ulaşmanın vesilesidir. Ayrıca insanlara yük olmayın.*” Bu

1733 Zerkeşî, *Leâli*, s. 78-79, h.nr: 7.

1734 Kurtubî, *Tezkira*, s. 134.

1735 Abdurrezzâk, *Musannef*, III, 219, h.nr: 5403; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 276, h.nr: 26047; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, IX, 421, h.nr: 6916; Deylemî, *Firdevs*, III, 420, h.nr: 5285. Bu beyitlerin Adiy b. er-Ra’lâ el-Gassânî isimli bir cahiliye şairine ait olduğu bilinmektedir. (Bk. Ziriklî, *A’lâm*, IV, 220) -Çeviren-

hadisi Ebû Nuaym ve Hatîb *Târih*'inde, Deylemî de başka bir tarikten rivayet etmektedirler.¹⁷³⁶

٢١٤٠ - لَيْسَ الشَّدِيدُ بِالصُّرْعَةِ إِنَّمَا الشَّدِيدُ الَّذِي يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ.

2140- Asıl yiğit, güreşte rakibini yenen değil, öfke anında kendisine hâkim olabilir.

Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁷³⁷ İbn Hibbân bunu *Sahîh*'inde şu lafızla nakleder: **“Asıl yiğit insanları mağlup eden değil, nefesine galip gelebilen kimsedir.”**¹⁷³⁸ Yine Askerî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiği hadisin lafzı da şöyledir: **“Asıl yiğit, insanları mağlup eden değil, kendine hâkim olabilir.”**

٢١٤١ - لَيْسَ شَيْءٌ أَكْرَمَ عَلَى اللَّهِ مِنَ الدُّعَاءِ.

2141- Allah katında duadan daha üstün ve değerli bir şey yoktur.

Ebû Ya'îlâ ve Askerî'nin Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁷³⁹ Taberânî'nin Abdullah b. Amr kanalıyla rivayet ettiği hadisin lafzı ise şöyledir: **“Allah katında mü'minden daha üstün ve değerli bir şey yoktur.”**¹⁷⁴⁰ Necmüddîn el-Gazzî bu hususta şöyle demektedir:¹⁷⁴¹ (Taberânî'de geçen rivayet) “mutlak anlamda hiçbir şey yoktur” anlamı-

1736 Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 278 (Huzeyfe b. el-Yemân'ın sözü olarak geçmektedir); Hatîb, *Târihu Bağdâd*, V, 361, h.nr: 1448; Deylemî, *Firdevs*, III, 409, h.nr: 5249; İbn Asâkir, *Târihu Dimeşk*, LXV, 197. Suyûtî bu rivayetin zayıf olduğuna işaret etmekte; Gumarî ve Elbânî ise *bâtıl* ve *uydurma* olduğunu ifade etmektedirler. Bk. San'ânî, *Tenvîr*, IX, 237, h.nr: 7576; Gumârî, *el-Müdvâvî*, V, 337; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, I, 715, h.nr: 500. (Çeviren)

1737 Buhârî, *Edeb* 76; Müslim, *Birr* 107, 108.

1738 İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 493, h.nr: 717.

1739 Tirmizî, *Daavât* 1; İbn Mâce, *Duâ* 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 360, h.nr: 8748; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 249, h.nr: 712; Tayâlisî, *Müsned*, IV, 311, h.nr: 2708; İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 151, h.nr: 870; Hâkim, *Müstedrek*, I, 666, h.nr: 1801. Hâkim, hadisin isnadının *sahih* olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

1740 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 161, h.nr: 6084. Heysemî, bu rivayetin isnadında Ubeydullah b. Temmâm adında çok zayıf bir ravi bulunduğunu ifade etmektedir. (Bk. *Mecma'*, I, 81, h.nr: 262) -Çeviren-

1741 Gazzî, *İtkân*, II, 476, h.nr: 1543.

na gelmektedir. **“Allah katında duadan daha üstün ve değerli bir şey yoktur”** hadisinde ise “ameller açısından daha üstün ve değerli yoktur” manası kastedilmektedir. Bu noktada bu hadis, **“vaktinde kılınan namazın Allah’a en sevimli gelen amel”** olmasıyla da çelişmez. Zira namaz, duayı da kapsar.

٢١٤٢- لَيْسَ شَيْءٌ خَيْرًا مِنْ أَلْفِ مِثْلِهِ إِلَّا الْإِنْسَانُ.

2142- İnsan dışında kendisi gibi bin şeyden daha hayırlı bir şey yoktur.

Taberânî ve Askerî’nin Selmân’dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁷⁴² Ayrıca Taberânî *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ta bu hadisi İbn Dinâr’dan şu lafızla rivayet eder: **“Mü’min kişi dışında kendisi gibi bin şeyden hayırlı olan bir şey bilmiyoruz.”**¹⁷⁴³ Yine Askerî’nin Câbir’den merfu olarak rivayet ettiği bir hadisin lafzı da şöyledir: Allah Rasûlü **“Kendisi gibi bin şeyden daha hayırlı olan şey nedir?”** diye sordu. “Nedir o ey Allah’ın Peygamberi?” denilince **“Müslüman kişi”** cevabını verdi. Yine Askerî’nin İbrahim’den merfu, ancak **mürsel** olarak rivayet ettiği bir hadisin lafzı da şudur: **“İnsan dışında kendisi gibi bin şeyden daha üstün bir şey yoktur.”** Keza Hasan el-Basrî’den merfu olarak naklettiği bir rivayet de şöyledir: **“İnsan dışında kendisi gibi bin şeyden daha hayırlı bir şey yoktur. Ömer de kendisi gibi bin kişiden daha hayırlıdır.”** Bu konuda Ömer ve Hasen b. Ali *radiyallahu anhümâ*’dan gelen rivayetler de vardır. Yine Askerî’nin rivayet ettiğine göre Hasan el-Basrî şöyle demektedir: “Abbâd b. el-Husayn’ı görene kadar bir şeyin kendisi gibi bin şeye denk olabile-

1742 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, VI, 238, h.nr: 6095. Heysemî, bu hadisin ravilerinin Buhârî ve Müslim’in ravileri olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma’*, V, 318, h.nr: 9618) -Çeviren-

1743 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, IV, 17, h.nr: 3500. Heysemî, bu hadisin isnadında Üsâme b. Zeyd b. Eslem adında çok zayıf bir ravi bulunduğunu ifade eder. (Bk. *Mecma’*, I, 64, h.nr: 227) Ancak rivayet, **“... kendisi gibi yüz şeyden...”** şeklindeki bir lafız farklılığıyla Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde yer almakta ve isnadı *hasen* sayılmaktadır. (Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 120-121, h.nr: 5882; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîs-i-sahîha*, II, 87, h.nr: 546) -Çeviren-

ceğini hiç zannetmezdim. Şöyle ki: Kâbil¹⁷⁴⁴ gecesinde, düşman surda bir gedik açmıştı ve o yeri bin kişi koruyordu. Ne var ki o bin kişi gece bozguna uğrayıp dağılınca Abbâd yalnız başına kaldı. O mekânı sabaha kadar müdafaa etti ve düşman onunla baş edemedi.”¹⁷⁴⁵

İbn Düreyd kendisi için şu dizeleri dillendirir:

“İnsanların bin tanesi (bazen) bir kişi gibidir,

(Bazen de) biri bin kişi gibidir, eğer durum
icap eder de iş başa düşerse!”

Bir başkasına ait bir beyit de şöyledir:

“Birinin bin sayıldığı; şan ve şerefte birbiriyle üstünlük yarışına giren,

Yiğit adamlar gibisini görmedim.”

٢١٤٣ - لَيْسَ عَلَى أَهْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْشَةً فِي قُبُورِهِمْ وَلَا فِي النُّشُورِ.

2143- Lâ ilâhe illallah ehline, ne kabirlerinde ne de yeniden dirilişte bir hüznün ve yalnızlık vardır.

Ebû Ya'lâ, Taberânî ve Şuabu'l-îmân'da Beyhakî'nin, **zayıf bir isnadla** İbn Ömer kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁷⁴⁶ Taberânî'ye ait bir lafızda da şöyle geçer: **“Lâ ilâhe illallah ehline, ne ölüm anında ne kabirlerinde ne de yeniden dirilişte bir hüznün ve yalnızlık vardır. (Kabirlerden dirilmek üzere İsrâfîl'in sura ikinci defa) üfürdüğü sırada (kabirlerden dirilişi ve) bir taraftan başlarındaki tozu toprağı silkelerken, bir taraftan da ‘Bizden hüznü gideren Allah’a hamd olsun’¹⁷⁴⁷ diyerek hamd ettikleri o manzarayı görür gibiyim.”**¹⁷⁴⁸

1744 Bugün Afganistan'ın başkenti olan şehir. (Çeviren)

1745 İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, thk. Ö. Abdüsselâm Tedmürî, Beyrut 1997, III, 35.

1746 Taberânî, *Duâ*, s. 436, h.nr: 1484; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, I, 202, h.nr: 99.

1747 Fâtır 35/34.

1748 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IX, 181, h.nr: 9478. Rivayetlerin zayıf olduğuna dair bk. Heysemî, *Mecma'*, X, 82, h.nr: 16807; Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 325-327, h.nr: 928. (Çeviren)

٢١٤٤- لَيْسَ عَدُوُّكَ الَّذِي إِذَا قَتَلَكَ أَذْخَلَكَ الْجَنَّةَ، وَإِذَا قَتَلْتَهُ كَانَ لَكَ نُورًا. وَلَكِنْ عَدُوُّكَ نَفْسُكَ الَّتِي بَيْنَ جَنَّتَيْكَ، وَأَمْرَاتُكَ الَّتِي تُضَاجِعُكَ عَلَى فِرَاشِكَ، وَوَلَدُكَ الَّذِي مِنْ صُلْبِكَ؛ فَهَؤُلَاءِ أَعْدَاءُ لَكَ.

2144- O seni öldürdüğünde senin cennete girmene vesile olan, sen onu öldürdüğünde ise senin için nur olan kişi, senin düşmanın değildir. Senin asıl düşmanın içindeki nefsin, seninle aynı yastığa baş koyan hanımın ve senin soyundan gelen evladındır. İşte bunlar senin düşmanlarındır.

Deylemî'nin Ebû Mâlik el-Eş'arî; Askerî'nin Saîd b. Ebî Hilâl'den mürsel olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Lafzı da şöyledir: **"O seni öldürdüğünde senin cennete girmene vesile olan, sen onu öldürdüğünde ise senin için nur olan kimse senin düşmanın değildir. Fakat en azılı düşman, içindeki düşmanıdır."**¹⁷⁴⁹ Taberânî'de yer alan Ebû Mâlik hadisinin lafzı ise şöyledir: **"Kendisini öldürdüğünde senin için nur olan, seni öldürdüğünde de seni cennete girdiren kimse düşmanın değildir. Fakat senin asıl düşmanın, senin soyundan gelen evladın; daha sonraki en azılı düşmanın ise elinin altındaki malındır."**¹⁷⁵⁰ Vallahu a'lem.

٢١٤٥- لَيْسَ فِي الْمَوْتِ شِمَاتَةٌ.

2145- Ölüm sebebiyle dile dolayıp alaya almak olmaz!

Ebû Nuaym'ın rivayet ettiğine göre, Süfyân es-Sevrî şöyle demektedir: Bir adam, Ebû Hureyre'nin kapısına gelip hane halkına eziyet ediyor ve rahatsızlık veriyordu. Nihayet Ebû Hureyre'ye "O adam öldü" denilince Ebû Hureyre şöyle dedi: "Ölüm sebebiyle dile dolayıp alaya almak olmaz! Bu adamın bir mal elde ettiğini yahut bir çocuğunun doğduğunu veya bir idarecilikle görevlendirildiğini biliyor musunuz (onu söyleyin bana)!"¹⁷⁵¹

1749 Deylemî, *Firdevs*, III, 408, h.nr: 5248.

1750 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, III, 294, h.nr: 3445. Rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, IV, 88, h.nr: 4921; Heysemî, *Mecma'*, X, 245, h.nr: 17799; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, IX, 364, h.nr: 4375. (Çeviren)

1751 Ebû Nuaym, *Hilye*, VII, 76. Kanaatimizce Ebû Hureyre burada insanın, ölümü üzerinden bir tenkide tâbi tutulmasının doğru olmayacağını; belki sayılan amelleri itibarıyla tenkit konusu olabileceğini ifade etmektedir. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

٢١٤٦- لَيْسَ لِعِزْقِ ظَالِمٍ حَقٌّ.

2146- Haksızca dikilmiş bir fidan/ağaç kökünün hakkı yoktur.

Ebû Dâvûd'un Saîd b. Zeyd kanalıyla merfu olarak rivayet ettiği bu hadisi Nesâî ve Tirmizî de nakletmişlerdir.¹⁷⁵² Tirmizî, bu hadisi **mürsel** olmakla illetli saymış; Dârekutnî de **mürsel** olduğu yönünde tercihte bulunmuştur. Tayâlisî ve diğerlerinin rivayetinde geçen lafız ise şöyledir: **“Kullar, Allah’ın kulları, beldeler Allah’ın beldeleridir. Kim ölü bir araziye diriltirse, o arazi onundur. Haksızca dikilmiş bir fidan/ağaç kökünün de hakkı yoktur.”**¹⁷⁵³ Bu hadisin isnadında da **Zem’a b. Salih** adında **zayıf biri vardır**. Ayrıca Buhârî bunu Amr b. Avf kanalıyla **muallak** bir rivayet olarak nakletmektedir.¹⁷⁵⁴ Öte yandan Taberânî bu hadisi Ubâde ve Abdullah b. Amr yoluyla; Askerî de İbn Ömer kanalıyla rivayet eder.

Metinde geçen “لِعِزْقِ ظَالِمٍ/*li ırkın zâlimin*” ibaresindeki her iki kelime de Ezherî, İbn Fâris ve diğerlerinin kesin bir dille belirttikleri üzere tenvinli okunmalıdır. Nitekim Hattâbî, bu kelimeleri izafet tamlaması (“li ırkı zâlimin”) şeklinde rivayet edenlerin yanlışlıklarını ifade etmektedir.¹⁷⁵⁵

٢١٤٧- لَيْسَ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ أَحَلُّ مِنَ الْقَرْضِ.

2147- Yeryüzünde borçtan daha helâli yoktur.

Dillerde dolaşan bir söz olup (hadis değildir).¹⁷⁵⁶ Ancak mana itibarıyla kayıtsız ve sınırsız bir şekilde her şey için geçerli değildir. Zira borç olarak alınan mal helâl değilse, o zaman nasıl “en helâl” olacaktır? Fakat salt bir

1752 Ebû Dâvûd, Harâc 37; Tirmizî, Ahkâm 38; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, 325, h.nr: 5728.

1753 Tayâlisî, *Müsned*, III, 55, h.nr: 1543; Bezzâr, *Müsned*, XVIII, 159, h.nr: 132; Dârekutnî, *Sünen*, V, 387, h.nr: 4506.

1754 Buhârî, Müzâraa 14. Farklı sahâbîler kanalıyla rivayet edilen bu hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *İrvâü'l-ğalîl*, V, 353-356, h.nr: 1520.

1755 “Zalim (fidan/ağaç) kökü” anlamına gelen “*ırk zâlim*” terkibi Hattâbî’nin izahına göre bir adamın, başka birine ait bir arazide sahibinin izni olmaksızın bir fidan/ağaç dikmesidir. Böyle bir durumda, arazinin sahibi razı olmadığı sürece o fidanı/ağacı sökmesi emredilir. (Bk. Hattâbî, *Meâlimü’s-sünen*, III, 47) -Çeviren-

1756 Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu rivayet, *Keşfü'l-hafâ* dışında herhangi bir eserde geçmemektedir. (Çeviren)

borç olması açısından “en helâl” olduğu kastediliyorsa o zaman başka! Bu noktayı iyi anlamalısın.

٢١٤٨- لَيْسَ الْغِنَى عَنْ كَثْرَةِ الْعَرَضِ.

2148- Zenginlik mal-mülk çokluğuyla olmaz.

Bu hadisi Buhârî, Müslim ve başkaları Ebû Hureyre’den şu ziyade ile rivayet etmektedirler: “**Asıl zenginlik, gönül zenginliğidir.**” Bu hadis daha önce “الغنى غنى النفس/Zenginlik, gönül zenginliğidir” hadisinde geçmişti.¹⁷⁵⁷

٢١٤٩- لَيْسَ مِنَ الْمَرْوَةِ اسْتِحْدَامُ الضَّيْفِ.

2149- Misafire hizmet ettirmek insanî hasletlere uygun, erdemli bir davranış değildir.

Ebû Nuaym bunu Ömer b. Abdülazîz’in sözü olarak rivayet etmektedir.¹⁷⁵⁸

٢١٥٠- لَيْسَ مِنَ الْمَرْوَةِ الرِّبْحُ عَلَى الْإِخْوَانِ.

2150- (Alışverişte) kardeşlerden kâr almak insanî hasletlere uygun, erdemli bir davranış değildir.

İbn Asâkir’in İbn Amr kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁷⁵⁹

٢١٥١- لَيْسَ لِفَاسِقٍ غِيَّةٌ.

2151- Fâsık¹⁷⁶⁰ birinin hiçbir surette gyibeti(ni yapmakta sakınca) yoktur.

1757 Bk. 1809 no’lu rivayet.

1758 Gazzî, *İtkân*, II, 481, h.nr: 1561.

1759 Bk. İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, LXI, 325. Ancak Zehebî bu hadisin “münker” olduğunu ifade etmektedir. (Bk. Münâvî, *a.g.e.*, V, 381. Ayrıca bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, V, 371; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, IV, 251, h.nr: 1769) -Çeviren-

1760 Fâsık: Büyük günah işleyen yahut te’vilsiz bir şekilde küçük günahları işlemekte ısrar eden kimse için kullanılır. (Bk. Tahtâvî, *Hâşiyetü’t-Tahtâvî alâ Merâkı’l-felâh şerhu Nûri’l-îzâh*, thk. M. Abdülazîz el-Hâlidî, Beyrut 1997, s. 303) -Çeviren-

Taberânî'nin yanı sıra İbn Adiy'in *el-Kâmil*'de ve Kuzâî'nin Muâviye b. Hayde'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁷⁶¹ Herevî de *Zemmü'l-kelâm*'da bu hadisi rivayet etmiş ve **hasen** olduğunu belirtmiştir.

Sehâvî ise *Makâsıd*'da şunları söylemektedir:¹⁷⁶² Öyle (hasen) değildir. Nitekim Beyhakî'nin *Şuabu'l-îmân*'da naklettiğine göre Hâkim bu hadisin **sahih** olmadığını ve itimada şayan bulunmadığını söylemektedir.¹⁷⁶³ Ayrıca bu hadisi Ebû Ya'lâ, *Nevâdir*'inde Hakîm et-Tirmizî, Ukaylî, İbn Adiy, İbn Hibbân, Taberânî, Beyhakî ve daha başkaları şu lafızla rivayet etmektedirler: **“Fâcirden bahsetmekten çekiniyor musunuz? Onda olandan bahsedin ki insanlar ondan sakınsın, uzak dursunlar.”** Ne var ki bu hadisin isnadındaki **Cârûd** isimli ravi yalancılıkla suçlanmış biridir. Yine Taberânî'nin isnadında geçen Abdurrezzâk'ın kardeşi Abdülvehhâb **yalancı biridir**. Öte yandan Yusuf b. Ebân da bu hadisi Ömer b. el-Hattâb *radıyallahu anh*'dan rivayet etmiştir. Keza Ebu's-Şeyh, Beyhakî ve Kuzâî'nin Enes kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri hadisin lafzı ise şöyledir: **“Hayâ perdesini sıyrıp atan kimsenin gıybeti olmaz.”**¹⁷⁶⁴ Beyhakî der ki: “Bu hadis sahih olsa bile, fiskını alenen işleyen kimse için geçerlidir.”¹⁷⁶⁵ Sonuç olarak bu hadis, Ukaylî'nin de dediği gibi **asılsızdır**. Fellas da **“münker”** olduğunu söylemektedir. Evet, Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*'da **ceyyid bir isnadla** Hasan el-Basrî'nin şöyle dediğini aktarır: “Bid'at sahipleri hakkında gıybet söz konusu değildir.”¹⁷⁶⁶ Yine İbn Uyeyne'nin şöyle dediği nakledilir: “Üç kişinin gıybeti yoktur: Zalim imam (devlet başkanı), fiskını alenen işleyen kimse ve insanları bid'atine çağıran bid'atçı.” Keza Zeyd b. Eslem'in şöyle dediği rivayet edilir: “Gıybet, günahlarını açıkça işleyen kimseler için geçerlidir.” Şu'be'den rivayet edilen bir söz de şöyledir: **“Şikâyet ve uyarıp sakındırma gıybetten sayılmaz.”**

1761 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, XIX, 418, h.nr: 1011; İbn Adiy, *el-Kâmil*, II, 432; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 202, h.nr: 1185.

1762 Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 333-340, h.nr: 931.

1763 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 163, h.nr: 9218.

1764 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 354, h.nr: 20915.

1765 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 162, h.nr: 9217.

1766 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IX, 127, h.nr: 6375.

٢١٥٢- لَيْسَ مِنَّا مَنْ حَلَفَ بِالْأَمَانَةِ.

2152- Emanete yemin eden kimse bizden değildir.¹⁷⁶⁷

Ahmed b. Hanbel, Beyhakî ve Hâkim bu hadisi Büreyde'den şu ziyade ile rivayet etmektedirler: **“Kim bir kişinin karısını yahut kölesini kendisine karşı kıskırtırsa bizden değildir.”**¹⁷⁶⁸

٢١٥٣- لَيْسَ لَكَ مِنْ مَالِكَ إِلَّا مَا أَكَلْتَ فَأَنْتِ أَوْ لَيْسَتْ فَأَبْلَيْتِ.

2153- (Ey Âdemoğlu!) Malından sana, yiyip de tükettiğin veya giyip de eskittiğinden başkası kalmaz.

Müslim, Tayâlisî, Tirmizî, Kuzâî ve başkalarının Mutarrif b. Abdullah b. eş-Şihhîr yoluyla babasından rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁷⁶⁹ Abdullah b. Şihhîr şöyle anlatır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına geldim, Tekâsür sûresini okuduğunu, daha sonra da şöyle buyurduğunu işittim: **“Âdemoğlu ‘Malım, malım!’ deyip durur. Oysa ey Âdemoğlu! Malından sana...”** diye başladı ve hadisin geri kalan kısmını zikretti. Necmüddîn el-Gazzî'nin rivayetinde ise ilave olarak **“sadaka olarak verip de (kıyamet günü kendin için) gönderdiğinden...”** ifadesi yer almaktadır.¹⁷⁷⁰

٢١٥٤- لَيْسَ لِلْمُؤْمِنِ رَاحَةٌ دُونَ لِقَاءِ رَبِّهِ.

2154- Rabbine kavuşuncaya kadar mü'minin rahatı/huzuru olmaz.

1767 Burada “emanet,” kulluk, ibadet, güvence gibi manaları ihtiva eden bir kavramdır. Yeminin, Allah'ın isim ve sıfatları üzerine edilmesi gerekir. Söz konusu emanet ise Allah'ın isim ve sıfatlarından olmadığı için üzerine yemin edilmesi câiz görülmemiştir. (Bk. Azîmâbâdî, *Avnu'l-Ma'bûd*, IX, 57) -Çeviren-

1768 Ebû Dâvûd, Eymân 7; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 82, h.nr: 22980; Bezzâr, *Müsned*, X, 306, h.nr: 4425; İbn Hibbân, *Sahîh*, X, 205, h.nr: 4363; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 331, h.nr: 7816. Hâkim, hadisin isnadının sahih olduğunu belirtmekte, Zehebî de ona muvafakat etmektedir. (Çeviren)

1769 Müslim, Zühd 3; Tirmizî, Zühd 31; Nesâî, Vasâyâ 1.

1770 Gazzî, *İtkân*, II, 479, h.nr: 1553. Ayrıca bk. 3231 no'lu hadis.

Muhammed b. Nasr bu hadisi *Kıyâmu'l-leyl* isimli eserinde Vehb b. Münebbih'in kendi sözü olarak rivayet etmektedir.¹⁷⁷¹ Merfu rivayet olarak da şu lafızla nakledilmiştir: **“Rahata/huzura kavuşan kimse ancak bağışlanmış kimsedir.”**¹⁷⁷² Meşhur olan lafzı ise şöyledir: **“لَا رَاحَةَ لِلْمُؤْمِنِ مِنْ دُونِ لِقَاءِ رَبِّهِ/Mü'mine, Rabbine kavuşuncaya kadar rahat/huzur yoktur.”**¹⁷⁷³

Necmüddîn el-Gazzî de İbn Mes'ûd'un kendi sözü olarak şu ilaveyi yapar: **“Mü'mine, Allah'a kavuşuncaya kadar bir rahat/huzur yoktur. Kimin rahat ve huzuru Allah Teâlâ'ya kavuşma ile gerçekleşiyorsa, o arzusu yerine gelmiş gibidir.”** [**“Ölüp de rahata kavuşan kişi ölü değildir, asıl ölü, yaşayan ölülerdir”** sözünü Deylemî, İbn Abbâs'tan rivayet etmektedir. Bu ifade, Hasan el-Basrî ve daha başkalarının konuşmalarında delil olarak kullandıkları bir söz olarak meşhurdur.]¹⁷⁷⁴

1771 Makrîzî, *Muhtasarı Kıyâmi'l-leyl ve kıyâmi Ramazân*, Pakistan 1988, s. 62.

1772 Farklı tariklerden nakledilen bu rivayetin isnadının *hasen* olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca bu rivayeti destekleyici nitelikte ileride 2292 no'lu hadis olarak ele alınacak bir hadiste şu ibare geçmektedir: **“Mü'min kul, dünyanın çile ve eziyetinden kurtulup rahat ederek Allah'ın rahmetine kavuşur. Fâcir kuldand ise diğer kullar, memleketler, ağaçlar ve hayvanlar kurtulup rahata kavuşurlar.”** (Bk. Buhârî, Rikâk 42; Müslim, Cenâiz 61) Bu hadis de diğerinin sağlam bir aslının olduğunu göstermektedir. (Geniş bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîs-i ş-sahîha*, IV, 286, h.nr: 1710) -Çeviren-

1773 Bu rivayet ileride 3066 no'lu hadis olarak ele alınacaktır.

1774 Köşeli parantez içine aldığımız bu kısım, Aclûnî'nin daha önce 2138 no'lu rivayet olarak aynı ifadelerle ele aldığı bir rivayettir. Burada tekrarlanmış olmasının konuyla doğrudan bir ilgisi yoktur. Zaten *Keşfü'l-hafâ*'da da bu ilgiye dair bir cümle gözükmemekte; “sanki...” diye başlayan ibarenin devamında bir uyum bulunmamaktadır. Biz de buradaki uyumsuzluğun kaynağını araştırdığımızda Gazzî'nin eserinde, 1554 no'lu **“لَا رَاحَةَ لِلْمُؤْمِنِ/Mü'mine rahat/huzur yoktur”** hadisinden hemen sonra 1555 no'lu **“Ölüp de rahata kavuşan kişi...”** rivayetinin müstakil olarak incelendiğini görmekteyiz. (Bk. el-Gazzî, *İtkân*, II, 479) Kanaatimizce Aclûnî, 1554 no'lu hadise dair Gazzî'nin açıklamasını naklettikten sonra, bir sonraki 1555. rivayeti de peşine eklemiştir. Böylece ikinci rivayet, birincinin devamı gibi gözükmüştür. Bu hatanın kimden kaynaklandığını ise ancak *Keşfü'l-hafâ*'nın değişik nüshalarının incelenmesi sonucunda belirlemek mümkündür. Ancak maalesef defalarca baskısı yapılan *Keşfü'l-hafâ* hâlâ böylesi bir hizmetten mahrumdur. (Çeviren)

٢١٥٥- لَيْسَ لِلْوَلِيِّ مَعَ النَّبِيِّ أَمْرٌ.

2155- Dul kadın hakkında velisinin bir yetkisi yoktur.

Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin İbn Abbâs *radiyallahu anhumâ* kanalıyla rivayet ettikleri merfu bir hadis olup İbn Hibbân *sahih* saymıştır.¹⁷⁷⁵

٢١٥٦- لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَتَّعْنَ بِالْقُرْآنِ.

2156- Kur'ân ile teğannî etmeyen kimse bizden değildir.

Buhârî'nin Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettiği bu hadiste “*Kur'ân'ı açıktan okur*” ziyadesi bulunmaktadır.¹⁷⁷⁶ Yine Buhârî'nin Ebû Hureyre kanalıyla aktardığı bir hadiste şöyle buyrulur: “*Allah, Peygamber'in, Kur'ân ile teğannî etmesinden hoşnut olduğu kadar başka hiçbir şeyden hoşnut olmamıştır.*”¹⁷⁷⁷ İbn Uyeyne şöyle demiştir: “Buradaki ‘teğannî’ kelimesi ‘يستغنى/Kur'ân ile yetinen, ona kanaat eden’ manasına gelir.”¹⁷⁷⁸

٢١٥٧- لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يُوقِزْ كَبِيرَنَا وَيَزَحْمْ صَغِيرَنَا وَمَنْ لَمْ يَعْرِفْ لِعَالِمِنَا حَقَّهُ.

2157- Büyüğümüze saygı göstermeyen, küçüğümüze mermahet etmeyen ve âlimimizin hakkını/değerini bilmeyen kimse bizden değildir.

Tirmizî'nin İbn Amr'dan, Ebû Ya'lâ'nın Enes'ten, Askerî'nin de Ubâde b. es-Sâmit'ten merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Kuzâî de bunu İbn Abbâs'tan son cümlelerin yerine “*İyiliği emredip kötülükten sakındırmayan...*” lafzıyla rivayet etmiştir. Ayrıca Enes'in şöyle dediği de nakledilmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: “*Ey Enes! Küçüğe merhamet et, büyüğe saygı göster ki benim*

1775 Ebû Dâvûd, Nikâh 25; Nesâî, Nikâh 31; İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, 399, h.nr: 4089.

1776 Buhârî, Tevhîd 44. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Vitr 20; İbn Mâce, İnkâmet 176.

1777 Buhârî, Fezâilü'l-Kur'ân 19, Tevhîd 32; Müslim, Müsâfirîn 232-234.

1778 Teğannî kelimesine dair şerhlerde “sesi güzelleştirmek, Kur'ân'la yetinmek, onun hüznle okumak, sürekli onunla meşgul olmak, ondan haz almak, din, iman ve ahiret konusunda kişiye fayda sağlaması” gibi anlamlar verilmiştir. Ancak Buhârî'nin rivayetinde geçen “Kur'ân'ı açıktan okur” kaydı, bu kelimenin daha çok “kıraat” eylemiyle ilgili olduğunun bir işaretidir. (Konuyla ilgili geniş bilgi ve tartışmalar için bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, IX, 68 vd.) -Çeviren-

dostlarımdan olasin.” Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî’nin Ubâde b. es-Sâmit kanalıyla rivayet ettikleri hadisin lafzı da şöyledir: **“Büyüğümüzü yüceltmeyen, küçüğümüze merhamet etmeyen ve âlimimizin hakkını/değerini bilmeyen kimse bizden değildir.”** Tirmizî’nin Enes yoluyla aktardığı hadis ise şöyledir: **“Küçüğümüze merhamet etmeyen ve büyüğümüze saygı göstermeyen kimse bizden değildir.”** Taberânî’nin Dumayra radiyallahu anh kanalıyla naklettiği rivayet de şudur: **“Küçüğümüze merhamet etmeyen ve büyüğümüzün hakkını/değerini bilmeyen kimse bizden değildir. Bizi aldatan da bizden değildir. Mü’min, kendisi için sevip istediğini diğer mü’minler için de sevip istemedikçe mü’min olamaz.”**¹⁷⁷⁹

٢١٥٨ - لَيْسَ مِنْ خُلُقِ الْمُؤْمِنِ الْمَلَقُ.

2158- Dalkavukluk, Müslüman ahlâkından olamaz.

Kuzâî’nin Muâz b. Cebel’den rivayet ettiği **zayıf** bir hadistir.¹⁷⁸⁰ Metinde geçen “الْمَلَقُ/el-malak” kelimesi “sevgi, dua ve yalvarıp yakarmayı gereğinden fazla yapmak” manasına gelir.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:¹⁷⁸¹ Bu hadisi İbn Adiy, Muâz ve Ebû Ümâme’den rivayet etmekte ve **“ilim talebi dışında”** ifadesini ilave etmektedir. Ayrıca Beyhakî’de geçen Muâz hadisinin lafzı şöyledir: **“İlim talebi dışında ne dalkavukluk ne de hased mü’min ahlâkından olabilir.”**¹⁷⁸²

1779 Tirmizî, Birr 15; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 345, XXXVII, 416, h.nr: 6733, 22755; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, I, 129, h.nr: 354-363; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VI, 191, h.nr: 3476; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VIII, 308, h.nr: 8154; Hâkim, *Müstedrek*, I, 131, 211, IV, 197, h.nr: 209, 421, 7353. *Sahih* bir hadistir. (Çeviren)

1780 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 203, h.nr: 1188.

1781 Gazzî, *İtkân*, II, 1559.

1782 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VI, 495-497, h.nr: 4522, 4523. Beyhakî, bu konudaki rivayetlerin hepsinin *zayıf* olduğunu belirtmektedir. (Bk. *Şuabu'l-îmân*, IX, 36, h.nr: 6229) İbnü'l-Cevzî ise bu hadisin değişik kanallarına yer verdikten sonra “Bu hadisler arasında *sahih* olan bir şey yoktur” demektedir. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 219. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, I, 559, h.nr: 381) -Çeviren-

٢١٥٩- لِي مَعَ اللَّهِ وَقْتُ لَا يَسْغُنِي فِيهِ مَلَكٌ مُقَرَّبٌ وَلَا نَبِيٌّ مُرْسَلٌ.

2159- Benim Allah ile öyle bir vaktim var ki o vakte ne Allah’a yakınlaştırılmış (*mukarreb*) bir melek ne de elçi olarak gönderilmiş bir peygamber (*nebiyyün mürsel*) girebilir.

Tasavvuf ehlinin çokça zikrettikleri bir rivayettir. Kuşeyrî’nin *Risâle*’sinde şu lafızla geçmektedir: “**Benim öyle bir vaktim var ki orada Rabbim’den başkasına yer yoktur.**”¹⁷⁸³ Buna yakın manada bir hadis de Tirmizî’nin *Şemâil*’inde ve İbn Râhûye’nin *Müsned*’inde Ali radiyallahu anh kanalıyla rivayet ettikleri şu hadistir: “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* evine geldiği zaman vaktini, bir kısmı Allah’a, bir kısmı ailesine, bir kısmı da kendisine olmak üzere üçe ayırırdı. Kendisine ayırdığı kısmı da kendisiyle insanlar arasında paylaşırdı.”¹⁷⁸⁴ *Leâli*’de de böyle geçmekte, ayrıca şöyle bir ilave yer almaktadır: “Hatib bu hadisi, Hafız Dimyâtî’nin ‘alâ resmi’s-sahîh’¹⁷⁸⁵ diye ifade ettiği bir isnadla rivayet etmektedir.”¹⁷⁸⁶

Öte yandan Aliyyü’l-Kârî de söz konusu hadisi naklettikten sonra şunları söyler: “Derim ki: Buradan elde edilen bir sonuç da şudur: Burada ‘**melekün mukarreb**’le, Cebrail’i; ‘**nebiyyün mürsel**’ ile de kendi yüce zatını kastetmektedir.”¹⁷⁸⁷ Bu yaklaşımı iyi düşünmelisin. Daha sonra Aliyyü’l-Kârî sözlerine şöyle devam eder: “Bu hadiste ayrıca Allah ile bu-

1783 Kuşeyrî, *Risâle*, I, 190.

1784 Tirmizî, *Şemâil*, s. 277.

1785 Resmu’s-Sahîh: İki manaya gelmektedir: 1. Sahih hadisin dayandığı esaslar, temel özellikler, 2. Buhârî ve Müslim’in bir hadisi *Sahîh*’lerine alırken aradıkları özellikler. (Bk. Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 252) -Çeviren-

1786 Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu ibâre *Leâli*’de başka bir hadis için zikredilmektedir. (Bk. Zerkeşî, *Leâli*, s. 151) -Çeviren-

1787 Buradaki “نفسه الجليل/kendi yüce zatını” ifadesi, Aclûnî’nin kaynak gösterdiği Aliyyü’l-Kârî’nin *Mevzûât*’ında (s. 299, h.nr: 392) geçmektedir. *Keşfü’l-hafâ*’da ise bu ifade -her nasılsa- “أخاه الخليل/kardeşi el-Halîl” tarzına dönüşmüştür. Biz de çeviride Aliyyü’l-Kârî’nin ibaresini esas aldık. *Vallahu a’lem*. (Çeviren)

luşmaktan (*likâ*) kaynaklanan istiğrâk¹⁷⁸⁸ makamına bir işaret vardır. Bu makam (tasavvufî literatürde) *sekr*, *mahv* ve *fenâ*¹⁷⁸⁹ olarak ifade edilir.”

٢١٦٠- لَيْ الْوَاجِدِ يُحِلُّ عِزَّةً وَعُقُوبَةً.

2160- (Borcunu ödeme) imkânı bulunan kimsenin borcunu (mazeretsiz) geciktirmesi, hem haysiyetinin zedelenmesini hem de (hapis gibi bir cezayla) cezalandırılmasını gerektirir.

Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin Şerîd kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁷⁹⁰ Buhârî de bunu muallak olarak zikretmiş; İbn Hibbân da **sahih** saymıştır.¹⁷⁹¹ Öte yandan bu hadis, Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri şu meşhur hadisle aynı manadadır: **“Zengin, borcunu (özürsüz) geciktirmesi zulümdür.”**¹⁷⁹² Bu hadis ileride “mim” harfinde gelecektir.¹⁷⁹³

٢١٦١- لَيْسَ فِي الْخُلِيِّ زَكَاةٌ.

2161- Ziynet eşyasında zekât yoktur.

Beyhakî bu hadis hakkında “Aslı yoktur” demiştir.¹⁷⁹⁴ Dârekutnî de bu hadisi Câbir kanalıyla rivayet etmektedir. Hafız İbn Hacer ise hadisi eserine alan Dârekutnî'ye tâbi olarak “Bu hadiste Ebû Hamza adında **zayıf biri**

1788 İstiğrak: Sâlikin ilâhî sevginin istilası altında kendisi ve maddî âlem hakkında hiçbir duygu, algı ve bilince sahip olmaması anlamında tasavvuf terimidir. (Geniş bilgi için bk. “İstiğrak,” *DİA*, XXIII, 333) -Çeviren-

1789 Sekr: Sâlikin, kendisine gelen vâridin etkisiyle yaşadığı manevî sarhoşluk anlamında bir tasavvuf terimidir. (Bk. Abdullah Kartal, “Sokr,” *DİA*, XXXVI, 334-335) Mahv: Sâlikin kötü huy ve alışkanlıklarını terk edip iyi huy ve alışkanlıklar edinmesi anlamında bir tasavvuf terimidir. (Bk. Süleyman Uludağ, “Mahv,” *DİA*, XXVII, 395-396) Fenâ: Kulun kendi fiil ve davranışlarını görmekten fânî olup gerçek kul olma noktasına ulaşması anlamında bir tasavvuf terimidir. (Bk. Mustafa Kara, “Fenâ,” *DİA*, XII, 333-335) -Çeviren-

1790 Ebû Dâvûd, Akdiye 29; Nesâî, Büyû' 100; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 465, h.nr: 17946; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 114.

1791 Buhârî, İstikrâz 13; İbn Hibbân, *Sahih*, XI, 486, h.nr: 5089.

1792 Buhârî, Havâlât 1; Müslim, Müsâkât 33.

1793 Bk. 2315 no'lu hadis.

1794 Bu husus daha önce 1417 no'lu hadiste geçmişti.

vardır” demektedir. Ancak İbnü'l-Cevzî de “Bu ravi hakkında olumsuz eleştiride bulunan birini bilmiyoruz” demiştir. Zehebî ise *et-Tenkîh*’te “Bu, doğru bir söz değildir” diyerek İbnü'l-Cevzî’nin görüşünü reddeder.¹⁷⁹⁵ Bu hadisin bilinen formu, **mevkuf** olmasıdır.¹⁷⁹⁶

٢١٦٢- لَوْ وُضِعَتْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فِي كِفَّةٍ وَوُضِعَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ فِي كِفَّةٍ لَرَجَحَتْ بِهِنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ.

2162- “Lâ ilâhe illallah” (terazinin) bir kefesine, gökler ve yer de diğer kefesine konulacak olsa, “lâ ilâhe illallah” onlardan ağır gelir.

Müstağfirî’nin, *Daavât*’ında Ebû Hureyre’den benzer bir lafızla rivayet ettiği bir hadistir. Hadisin bilinen formu ise Ebû Saîd’den şu lafızla rivayet olunmaktadır: (Yüce Allah şöyle buyurur:) **“Yedi kat gökyüzü ve benim dışımda o gökleri koruyan (yahut ziyaret eden veya oralarda ika-met edenlerle) yedi kat yeryüzü bir kefeye, ‘lâ ilâhe illallah’ da diğer kefeye konulacak olsa, ‘lâ ilâhe illallah’ onlardan daha ağır gelir.”** Bu hadisi Nesâî, İbn Hibbân ve Hâkim rivayet etmiş; İbn Hibbân ve Hâkim **sahih** saymışlardır.¹⁷⁹⁷

٢١٦٣- لَوْ يُغَطَّى النَّاسُ بِدَعَوَاهُمْ لَادْعَى رِجَالٌ أَمْوَالَ قَوْمٍ وَدِمَاءَهُمْ، وَلَكِنَّ الْبَيْتَةَ عَلَى الْمُدْعَى وَالْيَمِينُ عَلَى مَنْ أَنْكَرَ.

2163- Eğer insanlara (delilsiz ve şahitsiz bir şekilde) sadece iddiaları üzere istedikleri şeyler verilecek olsaydı, bazıları, bir topluluğun

¹⁷⁹⁵ Bu kısımda tespit edebildiğimiz kadarıyla küçük bir hata mevcuttur. Dârekutnî’nin rivayetinde Ebû Hamza diye bahsedilen ravi (bk. *Sünen*, II, 500, h.nr: 1955) ile İbnü'l-Cevzî’nin sözünü ettiği ravi aynı kişiler değildir. İbnü'l-Cevzî’nin ele aldığı rivayetdeki ravi, Âfiye b. Eyyûb isimli şahıstır ve onun hakkında da “zayıf” değerlendirmesi yapılmaktadır. Nitekim Zehebî’nin *Tenkîh*’inde geçtiğine göre İbnü'l-Cevzî bu ravinin ismini bizzat vermektedir. (Bk. Zehebî, *Tenkîhu’t-Tahkîk fi ehâdîsi’t-ta’lîk*, thk. M. Abdülhay Acîb, Riyad 2000, s. 341) -Çeviren-

¹⁷⁹⁶ Yani Câbir b. Abdullah’ın kendi sözü olmasıdır. Bk. İbn Hacer el-Askâlânî, *Dirâye*, I, 260.

¹⁷⁹⁷ Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 307, 419; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIV, 102, h.nr: 6218; Hâkim, *Müstedrek*, I, 112, 710, h.nr: 154, 1936. Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 150, h.nr: 6583; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 192, h.nr: 548.

malları ve kanları ile ilgili hak iddia etmeye kalkışırlandı. Ancak (ispat edici) delil getirmek hak iddia edene (davacıya), yemin etmek ise iddiayı reddedene (davalıya) düşer.

Beyhakî'nin Sünen'de İbn Abbâs yoluyla rivayet ettiği bir hadistir. Bir lafızda da şöyle geçer: **“Eğer insanlara (delilsiz ve şahitsiz bir şekilde) sadece iddiaları üzerine istedikleri şeyler verilecek olsaydı, bazıları, bir takım insanların malları ve kanları ile ilgili hak iddia etmeye kalkışırlandı. Ancak (ispat edici) delil getirmek hak talebinde bulunana, yemin etmek ise kendisinden hak talebinde bulunulana düşer.”**¹⁷⁹⁸

Bu hadis Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim ve İbn Mâce'den şu lafızla geçmektedir: **“Eğer insanlara (delilsiz ve şahitsiz bir şekilde) sadece iddiaları üzere istedikleri şeyler verilecek olsaydı, bazıları, bir topluluğun malları ve kanları ile ilgili hak iddia etmeye kalkışırlandı. Ancak yemin etmek, aleyhinde hak iddiasında bulunulana (davalıya) düşer.”**¹⁷⁹⁹ Ancak Kadı İyâz'ın zikrettiğine göre (Sahîh-i Buhârî'nin ravilerinden biri olan) Asîlî, **“Ancak...”** diye başlayan cümlemin sonuna kadarki kısmının, İbn Abbâs'ın sözü olarak ilgili hadise katıldığını (müddrec olduğunu) iddia etmektedir.¹⁸⁰⁰

٢١٦٤ - لَوْ يَغْلَمُ النَّاسُ مَا فِي النِّدَاءِ وَالْصِّفِّ الْأَوَّلِ، ثُمَّ لَمْ يَجِدُوا إِلَّا أَنْ يَسْتَهْمُوا عَلَيْهِ لَأَسْتَهْمُوا.

2164- İnsanlar ezan okumanın ve namazda ilk safta bulunmanın sevabını bilselerdi sonra da (bu sevabı elde etme yarışına girip) kur'a çekmek zorunda kalsalardı, mutlaka kur'a çekerlerdi.

Mâlik, Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim ve Nesâî'nin Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁸⁰¹ Hadisi tamamı ise şöyledir: **“... Eğer cemaate erken yetişmenin ne kadar faziletli olduğunu bilselerdi,**

1798 Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, X, 426, h.nr: 21200.

1799 Buhârî, Tefsîr 60; Müslim, Akdiye 1; İbn Mâce, Ahkâm 7; Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 266, h.nr: 3188.

1800 Bu malumat ve daha fazlası daha önce 925 no'lu hadiste geçmişti.

1801 Buhârî, Ezân 9, 32, Şehâdât 30; Müslim, Salât 129; Tirmizî, Mevâkît 52; Nesâî, Mevâkît 22, Ezân 31.

birbirleriyle yarışa girerlerdi. Eğer yatsı namazı ile sabah namazındaki fazileti bilselerdi, sürünerek de olsa bu iki namaza gelirlerdi.”

Öte yandan Ahmed b. Hanbel'in Ebû Saîd el-Hudrî yoluyla aktardığı rivayetin lafzı ise şöyledir: ***“Eğer insanlar ezan okumanın faziletini bilselerdi, (fazilet yarışı için) birbirlerine kılıç çekip vuruşurlardı.”*** Yine Müslim'in Ebû Hureyre'den naklettiği bir rivayetin lafzı şudur: ***“Namazda ilk safta bulunmanın sevabını bilseydiniz, (sevabı elde etme yarışında) kur'a çekmekten başka çare kalmazdı.”*** Keza İbn Mâce'nin Âişe radiyallahu anhâ'dan rivayet ettiği hadiste de şu lafız yer alır: ***“Eğer insanlar yatsı namazı ile sabah namazındaki fazileti bilselerdi, sürünerek de olsa bu iki namaza gelirlerdi.”***¹⁸⁰²

٢١٦٥- لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي الْوَحْدَةِ مَا سَارَ رَاكِبٌ بِلَيْلٍ وَحْدَهُ.

2165- Eğer insanlar, yalnızlığın ne tür sakıncaları olduğunu bilselerdi, hiçbir yolcu gece tek başına yolculuğa çıkmazdı.¹⁸⁰³

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:¹⁸⁰⁴ “Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Tirmizî ve İbn Mâce, İbn Ömer'den rivayet etmektedirler.”¹⁸⁰⁵ Bir lafızda da şöyle geçer: ***“Eğer insanlar, yalnız başına kalmanın ne tür sakıncaları olduğu konusunda benim bildiğimi bilselerdi...”*** Ben de ilk lafzı şu şekilde nazma çevirdim:

Rasûlullah'tan gelen sahih bir hadis var;

Kim yolculuk hâlinde onunla amel ederse doğruluğa erişir:

***‘Eğer insanlar bilselerdi yalnız başına kalmanın
ne tür sakıncaları olduğunu***

Hiçbir yolcu gece tek başına yapamazdı yolculuğunu.”

1802 Son üç rivayet için bk. Müslim, Salât 131; İbn Mâce, Mesâcid 18; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVII, 342, h.nr: 11241.

1803 Bu hadis daha önce 1642 no'lu rivayette geçmişti.

1804 Gazzî, *İtkân*, II, 469-470, h.nr: 1524.

1805 Buhârî, Cihâd 34; Tirmizî, Cihâd 4; İbn Mâce, Edeb 45; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 143, h.nr: 5908.

٢١٦٦- لَوْلَا الْأَمَلُ خَابَ الْعَمَلُ.

2166- Olmasaydı emel, boşa giderdi amel.

Bu, hadis değildir, sadece bir atasözüdür ve manası da şudur: İnsanlara emel/umut bahşedilmeseydi, dünya yaşanabilir, bayındır hâle gelmez ve ameller tamama ermezdi. Bu açıdan bakıldığında emel, yaratılmışlara verilmiş bir nimettir. Ahmed b. Hanbel'in *Züh'd*'ünde Hasan el-Basrî'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Âdem *aleyhisselâm* hata işlemeyen önce eceli gözlerinin önünde, emeli ise arkasındaydı. Söz konusu hatayı işleyince emeli gözünün önüne, eceli ise arkasına konuldu.”¹⁸⁰⁶ Buradaki hikmet ise şudur: Âdem *aleyhisselâm* zürriyetiyle birlikte ancak emellerle yaşanabilir hâle getirecekleri bir yurda (dünya) indirildiği zaman, amellerinin tamam olup yaşantılarının istikamet üzere olması için kendilerine emeller lütfedildi. Ancak Hatîb, Enes kanalıyla aktardığı bir hadiste Allah Rasûlü'nün şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: “**Kuşkusuz emel, Allah'ın, ümmeti-me bir rahmetidir. Eğer emel olmasaydı hiçbir anne bebeğini emzirmez, hiçbir çiftçi de ağaç/fidan dikmezdi.**”¹⁸⁰⁷

٢١٦٧- مَا أُوتِيَ قَوْمٌ -وَفِي لَفْظِ أَحَدٍ - الْمَنْطِقَ إِلَّا مُنِعُوا الْعَمَلَ.

2167- Cedel ve münakaşa özelliği verilmiş hiçbir toplum -bir lafza göre de: kişi- yoktur ki amelden alıkonulmuş olmasın.

Gazzâlî'nin *İhyâ*'da zikrettiği bir sözdür. Nitekim Irâkî de “Bunun bir aslını bulamadım” demiştir.¹⁸⁰⁸

٢١٦٨- مَاءٌ زَمْزَمٌ لِمَا شَرِبَ لَهُ.

2168- Zemzem suyu, hangi niyetle içilirse onun içindir (ona fayda sağlar).

1806 Benzer manada bir cümle için bk. Beyhakî, *ez-Züh'dü'l-kebîr*, s. 232, h.nr: 613.

1807 Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 384, h.nr: 345. Hatîb el-Bağdâdî bunun gibi üç hadis aktararak isnadlarının bâtil olduğunu açıkça belirtmektedir. Ayrıca bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, II, 330, h.nr: 1363; Münâvî, *Teyisr*, I, 358. (Çeviren)

1808 Gazzâlî, *İhyâ*, I, 41; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 52, h.nr: 5.

İbn Mâce'nin **ceyyid bir isnadla** rivayet ettiği bir hadistir. Aynı şekilde İbn Ebî Şeybe ve Beyhakî de bunu Câbir'den merfu olarak rivayet etmişlerdir. Ahmed b. Hanbel ise “لَمَّا شَرِبَ مِنْهُ”/kendisinden içildiği niyete göre” lafzıyla rivayet etmiştir. Öte yandan Fâkihî de bu hadisi *Ahbâru Mekke*'de söz konusu tarikle ve her iki lafızla da rivayet etmiştir. **İsnadı ise zayıftır.**¹⁸⁰⁹ Ancak Dârekutnî'nin İbn Abbâs *radiyallahu anhümâ*'dan merfu olarak naklettiği bir hadis, bunu destekleyici nitelikte olup şöyle bir ziyadesi bulunmaktadır: “**Eğer onu şifa bulma niyetiyle içersen Allah şifanı verir. Şayet karnını doyurma niyetiyle içersen Allah seni doyurur. Eğer susuzluğunu giderme niyetiyle içersen susuzluğunu giderir. O hezmetü Cibrîl ve sukyâ İsmail'dir.**”¹⁸¹⁰ Hâkim de bu hadisi (Dârekutnî'nin) tarikiyle rivayet etmiş ve “(İsnadında Muhammed b. Habîb) el-Cârûdî'nin dikkate alınmaması hâlinde isnad sahih bir hadistir” demiştir.¹⁸¹¹

Sehâvî de *Makâsîd*'da şunları söyler: Cârûdî **sadûktur**. Ancak bu hadisi İbn Uyeyne'den mevsûl (kesintisiz) olarak rivayet etmesi konusunda teferrüd etmiştir (tek kalmıştır). Bu gibi bir ravinin tek kaldığı rivayetler bile delil alınamazken, (güvenilir ravilere) muhalefet ettiği rivayetler nasıl olmalı?! Zira Humeydî ve Saîd b. Mansûr gibi diğer hafızlar söz konusu hadisi İbn Uyeyne'den **mürsel** olarak rivayet etmektedirler. Şu da var ki bu hadisteki bilgi, salt kişisel görüş ve kanaate dayanılarak söylenemez. Hocamız (İbn Hacer'e) göre ise bu hadisten daha iyisi Fâkihî'nin İbnü'z-Zübeyr'den aktardığı şu rivayettir: Muâviye haccetmeye niyetlenmiş, biz de onunla birlikte haccetmeye çıkmıştık. Muâviye Kâbe'yi tavaf ettikten sonra makamın yanında iki rekât namaz kıldı. Daha sonra Safa'ya doğru çıkarken zemzeme uğradı ve (oradaki genç hizmetkâra) “Delikanlı! Benim için bir kova zemzem çek” dedi. Delikanlı da onun için bir kova zemzem suyu çekti ve ona getirdi. Muâviye de zemzemi içti, (arta kalanını) yüzüne ve başına döktükten sonra “**Zemzem şifadır ve o, hangi niyetle içilirse**

1809 İbn Mâce, Menâsik 78; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIII, 140, h.nr: 14849; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, III, 273, h.nr: 14137; Fâkihî, *Ahbâru Mekke*, II, 25, h.nr: 1076; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 259, h.nr: 849.

1810 Hezmetü Cibrîl, “Cebrail'in ayağını veya kanadını yere vurup yarmasıyla çıkan su” demektir. Sukyâ İsmail ise “İsmail'in içtiği su kaynağı” anlamına gelmektedir. (Çeviren)

1811 Hâkim, *Müstedrek*, I, 646, h.nr: 1739.

onun içindir (ona fayda sağlar)” dedi.¹⁸¹² Hatta Hafız İbn Hacer, bu hadisin, **mevkuf** olmasına rağmen, değişik tariklerden gelmiş olması hasebiyle **hasen** olduğunu belirtmiş ve bu hususta müstakil bir cüz hazırlamıştır. Öte yandan İbn Hacer başka bir yerde de bu hadisi takviye edici nitelikte ve merfu olarak nakledilen Ebû Zer hadisini delil olarak kullanmaktadır: **“Zemzem hem doyurucu bir gıda hem de hastalığa şifadır.”**¹⁸¹³ Bu hadisin aslı Müslim’de yer almaktadır.¹⁸¹⁴ Bu lafız ise Tayâlisî’de geçmektedir.

Bu hadisin (sıhhat açısından) mertebesine gelince; söz konusu tariklerinin toplamı itibariyle delil alınmaya elverişli bir hadistir. Nitekim bir kısım büyük zâtlar bunu fiilen denemiş ve **sahih** olduğunu zikretmişlerdir. Hatta mütekaddimin ulemasından İbn Uyeyne, müteahhirin âlimlerinden de Münzirî ve Dimyâtî bu hadisi **sahih** saymış; Nevevî ise **zayıf** kabul etmiştir.

Öte yandan Deylemî de **vâhî** bir isnadla bu hadisi Safiyye, İbn Ömer ve İbn Amr *radiyallahu anhüm*’den merfu olarak şu lafızla rivayet etmektedir: **“Zemzem suyu her hastalığa şifadır.”** İbn Abbâs’tan da merfu olarak rivayet edilmektedir: **“Zemzem suyundan kana kana içebilmek, nifaktan kurtulmak, aklanmaktır.”**¹⁸¹⁵ Daha sonra Sehâvî şunları söyler: “Bazılarının dilinde ‘zemzemin fazileti, bulunduğu yer için geçerlidir, eğer başka bir yere taşınırsa değişir’ şeklinde bir söylenti dolaşmaktadır. Böyle bir şeyin aslı yoktur. Nitekim Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in Süheyl b. Amr’a yazdığı mektubunda şu ifadeler geçer: **‘Bu mektubum sana gece vakti ulaşırsa sabaha varmadan veya gündüz ulaşırsa geceye kalmadan bana zemzem suyu yollarsın.’** Yine bu hadiste geçtiğine göre, Allah Rasûlü’nün Medine’de olduğu ve henüz Mekke’nin fethedilmediği o dönemde (Süheyl) ona iki büyük kırba dolusu zemzem gönderdi. Bu hadis de takviye edici benzer manadaki rivayetlerinden dolayı **hasendir**. Aynı şekilde Âişe *radiyallahu anhâ* zemzem suyunu taşımış ve Allah Rasûlü’nün de böyle yaptığını, zemzemi ibrik ve kırbalarda taşıyıp oradan hastaların üzerine döktüğünü ve onlara içirdiğini haber vermiştir. İbn Abbâs da bir misafiri geldiğinde ona zemzem suyundan ikram ederdi.

1812 Daha önce 1421 no’lu hadiste bu rivayete değinilmişti.

1813 Bu hadis daha önce 1422 no’lu rivayette geçmişti.

1814 Bk. Müslim, Fezâilü’s-sahâbe 132.

1815 Bu hadis daha önce 987 no’lu rivayet olarak geçmişti.

Atâ'ya zemzem suyunu (başka mekânlara) taşınmanın hükmü sorulduğunda Atâ 'Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Hasan ve Hüseyin *radiyallahu anhümâ* da zemzem suyunu taşımışlardır' şeklinde cevap vermiştir. Ben de *el-Emâlî*'de bu konudan bahsettim." *Makâsîd*'da geçen malumat özetle burada sona erdi.¹⁸¹⁶ Ayrıca bu iki hadis hakkındaki değerlendirmeler, daha önce "الْبَازْنَجَانُ لِمَا أَكَلَ لَهُ" *Patlıcan hangi niyetle yenirse onun içindir*" hadisinde geçmişti.¹⁸¹⁷

٢١٦٩- مَا أَخَافُ عَلَى أُمَّتِي فَتْنَةً أَخَوْفُ عَلَيْهَا مِنَ النِّسَاءِ وَالْحَمْرِ.

2169- Ümmetim adına kadın ve içkiden (gelebilecek zararlardan) korktuğum kadar başka hiçbir bir fitneden korkmuyorum.

Deylemî'nin isnadsız bir şekilde Ali *radiyallahu anh*'dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.¹⁸¹⁸ Sehâvî de bu hadis ile ilgili tahrir ve değerlendirmeyi boş bırakmıştır.¹⁸¹⁹

İbnü'd-Deyba' da *Temyîz*'de şöyle demektedir:¹⁸²⁰ Bunun lafzını isnadlı (*müsned*) olarak bulamadım. Hadisi destekleyici nitelikte benzer manadaki rivayetler ise pek çoktur. Bunlardan biri de hadisin bir kısmıyla aynı manaya gelen Buhârî ve Müslim hadisidir: "**Benden sonra erkeklere kadınlardan daha zararlı bir fitne (imtihan sebebi) bırakmadım.**"¹⁸²¹ *Valahu a'lem*.

٢١٧٠- مَا أَصْرُ مَنْ اسْتَغْفَرَ وَلَوْ عَادَ فِي الْيَوْمِ سَبْعِينَ مَرَّةً.

2170- (Allah'tan) af ve bağışlanma dileyen kimse, günde yetmiş defa tevbesinden dönse bile günaha ısrar etmiş sayılmaz.

Bu hadisi Ebû Dâvûd, Tirmizî, Ebû Ya'lâ ve Bezzâr, Ebû Bekir *radiyallahu anh*'dan merfu olarak rivayet etmişlerdir. Tirmizî de "**Gariptir ve**

1816 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 358-372, h.nr: 938.

1817 Bk. 874 no'lu hadis.

1818 Deylemî, *Firdevs*, IV, 94, h.nr: 6293. Rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VIII, 342, h.nr: 3885. (Çeviren)

1819 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 372, h.nr: 939.

1820 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 141.

1821 Buhârî, Nikâh 17; Müslim, Zikir 97, 98. İleride 2197 no'lu hadis olarak ayrıca ele alınacaktır.

isnadı da kuvvetli değildir” demiştir.¹⁸²² Ancak Taberânî'nin *Duâ* isimli eserinde İbn Abbâs'tan gelen bir rivayet bu hadisi takviye etmektedir.¹⁸²³

٢١٧١- مَا أَصَابَ الْمُؤْمِنَ مِنْ مَكْرُوهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لِخَطَايَاهُ حَتَّى نَجِبَةَ الثَّمَلَةَ.

2171- Karınca ısırtığı dahil mü'minin başına gelen her türlü zorluk ve sıkıntı, onun günahlarına kefârettir.

Hafız İbn Hacer “Bunu bulamadım” demiştir. Ben de (Aclûnî) derim ki: Ancak bunu destekleyici nitelikte benzer manada şöyle bir hadis vardır: **“Mü'minin başına gelen ve rahatsız olduğu her zorluk ve sıkıntı musibettir.”** Taberânî bunu Ebû Ümâme kanalıyla rivayet etmektedir.¹⁸²⁴ Yine söz konusu rivayeti takviye eden yakın manada bir hadis de Buhârî ve Müslim'in Ebû Saîd ve Ebû Hureyre kanalıyla rivayet etmiş olduğu şu hadistir: **“Yorgunluk, müzmin hastalık, tasa, dert, hüzn, gam ve eziyetten, ayağına batan dikene varıncaya kadar Müslümanın başına gelen her şeyi, Allah, onun hatalarına kefâret kılar.”**¹⁸²⁵

٢١٧٢- مَا أَضِيفَ شَيْءٌ إِلَى شَيْءٍ أَفْضَلَ مِنْ حِلْمٍ إِلَى عِلْمٍ.

2172- Bir şey bir şeye, hilmin ilme katılmasından daha iyi ve üstün bir şekilde katılmamıştır.

1822 Ebû Dâvûd, Salât 361; Tirmizî, Daavât 119; Bezzâr, *Müsned*, I, 164, h.nr: 93; Ebû Ya'la, *Müsned*, I, 124, h.nr: 137. Zeylaîve İbn Kesîr, Tirmizî'nin bu değerlendirmesi hakkında şunu söylemektedirler: “Görünen o ki Tirmizî, isnadındaki Ebû Bekir'in azadlı kölesinin meçhul olmasından dolayı böyle söylemektedir. Oysa böylesi birinin meçhul olmasının bir zararı yoktur. Zira büyük tâbiînden biridir. Ebû Bekir *radıyallahu anh*'a mensup olması bile başlı başına yeterlidir. Dolayısıyla hadis *hasendir*. *Vallahu a'lem*.” (Bk. Zeylaî, *Tahrîcu ehâdisi'l-Keşşâf*, I, 226; İbn Kesîr, *Tefsîr*, II, 109. Ayrıca bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, V, 430-432) -Çeviren-

1823 Taberânî, *Duâ*, s. 507, h.nr: 1797.

1824 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VIII, 203, h.nr: 7824. Rivayetin zayıf olduğuna dair bk. Heysemî, *Mecma'*, II, 331, h.nr: 3948; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, XII, 885, h.nr: 5947.

1825 Buhârî, *Merdâ* 1, 3; Müslim, *Birr* 49. Bu hadis ileride 3032 no'lu rivayet olarak ayrıca ele alınacaktır.

Ebu's-Şeyh'in Ebû Ümâme'den rivayet ettiği bir hadistir. Bu hadis ileride "مَا جُمِعَ شَيْءٌ إِلَى شَيْءٍ / *Bir şey bir şeyle...*" rivayetinde gelecektir.¹⁸²⁶

٢١٧٣- مَا أَظْلَتِ الْخُضْرَاءُ وَلَا أَقْلَتِ الْغُبَرَاءُ بَعْدَ النَّبِيِّنَ امْرَأً أَصْدَقَ لَهْجَةً مِنْ أَبِي ذَرٍّ.

2173- Peygamberlerden sonra Ebû Zer'den daha doğru sözlü biri-ne ne gökkubbe, altında barındırmış ne de yeryüzü, üstünde taşımıştır.

Ahmed b. Hanbel, Tirmizî, İbn Mâce ve Taberânî'nin **ceyyid bir isnadla** İbn Amr'dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁸²⁷ Ayrıca bunu destekleyen benzer bir rivayeti Askerî, Ebu'd-Derdâ'dan şu lafızla rivayet etmektedir: "***Ebû Zer'den daha doğru sözlü birini ne gökkubbe, altında barındırmış ne de yeryüzü, üstünde taşımıştır.***"¹⁸²⁸ Ayrıca Sehâvî bunu *en-Nüket alâ şerhi Elfiyyeti'l-Irâkî*'de uzun ve ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır.¹⁸²⁹

٢١٧٤- مَا أَعَزَّ اللَّهُ بِجَهْلٍ قَطُّ وَلَا أَدَلَّ بِحِلْمٍ قَطُّ، وَلَا تَقَصَّتْ صَدَقَةٌ مِنْ مَالٍ.

2174- Allah, (hiç kimseyi) cehalet sebebiyle asla üstün ve güçlü kılmadığı gibi, hilm sayesinde de (hiç kimseyi) kesinlikle alçaltmaz. Ayrıca sadaka hiçbir zaman bir malı eksiltmemiştir.

Bu hadisi Deylemî rivayet etmektedir, lafız da ona aittir. Kuzâî ve Askerî ise İbn Mes'ûd'dan merfu olarak nakletmektedirler. Kuzâî'nin lafzı şöyledir. "***Sadaka vermekle mal eksilmemiştir.***"¹⁸³⁰ Ancak İbnü'l-Gars ilgili hadis için "***Zayıftır***" demiştir.¹⁸³¹ Ayrıca bu cümle Askerî'de bu tarikle

1826 Bk. 2204 no'lu hadis.

1827 Tirmizî, Menâkıb 36; İbn Mâce, Sünnet 11; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 70, h.nr: 6519; İbn Hibbân, *Sahîh*, XVI, 76, h.nr: 7132; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XIII, 603, h.nr: 14520; Hâkim, *Müstedrek*, III, 385, h.nr: 5461. Tirmizî'nin *hasen* dediği bir hadistir. (Çeviren)

1828 Hâkim, *Müstedrek*, III, 387, h.nr: 5467. Zehebî bu rivayetin isnadının *ceyyid* olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

1829 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 374-377, h.nr: 942.

1830 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 5, h.nr: 771; Deylemî, *Firdevs*, IV, 87, h.nr: 6270.

1831 Şu kadar var ki "***Sadaka vermekle mal eksilmemiştir***" ifadesi sahih kaynaklarda geçmektedir. Hadisin bu cümlesiyle ilgili geniş değerlendirme ileride 2254 no'lu

yer almamakta; aksine Abdullah b. el-Mu‘tezz’den nakledilen bir rivayet olarak geçmektedir. Abdullah şöyle der: Muntasır’ın şöyle dediğini işittim: **“Allah’a yemin olsun ki, bâtila sapan kişi, alnından ay doğsa bile üstün ve yüce olamaz. Hak sahibi kişi ise, bütün dünya ona karşı ittifak etse bile alçalıp zillete düşmez.”**

۲۱۷۵- مَا أَغْلَمَ مَا خَلْفَ جِدَارِي هَذَا.

2175- Şu duvarımın ardında ne olduğunu bilemem.

Hafız İbn Hacer “Bunun aslı yoktur” demiştir. Ancak *et-Telhîsu'l-habîr fi tahrîci ehâdîsi'r-Râfiyyi'l-Kebîr*'de Allah Rasûlü'nün hasâisine dair (müellifin) “Önünü görebildiği gibi arkasını da görmekteydi” cümlesinde şunu söylemektedir: “Bu hadis, Buhârî, Müslim ve diğerlerinde Enes ve daha başka sahâbîlerden rivayet edilmektedir. Bu konuda nakledilen hadisler, namaz durumuyla kayıtlı ve sınırlıdır. Böylece bu hadis ile (Allah Rasûlü'nün) **‘Şu duvarımın ardında ne olduğunu bilemem’** şeklindeki hadisi uzlaştırılmış olmaktadır.”¹⁸³²

Sehâvî daha sonra şunları söylemektedir: “(İbn Hacer’in bu açıklaması) ilgili hadisin varit olduğu hissini vermektedir.¹⁸³³ Böyle bir hadisin varit olduğu farzedilse bile, söz konusu iki hadisin aynı konuya ilişkin olmamasından dolayı, ikisi arasında bir çelişki yoktur. Şöyle ki: İkinci hadiste, zahirinden de anlaşıldığı kadarıyla Allah Rasûlü'nün bilgisi olmadığı gayba dair hususların ilmi yok sayılmaktadır. Zira Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* olmuş ve olacak pek çok gaybı haber vermiştir. Bu durumda ilgili hadis **‘Ben ancak Allah azze ve celle’nin bana öğrettiğini bilebilirim’** türünden olmaktadır.”

Buna karşılık İbnü'l-Mulakkın ve ona tâbi olan Hafız İbn Hacer, bu hadisin, “arkasını görememek” anlamına geldiği görüşündedirler. Kurtubî ise

hadiste gelecektir. (Çeviren)

1832 İbn Hacer, *et-Telhîsu'l-habîr*, III, 297, h.nr: 1572; Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 379-380, h.nr: 944.

1833 Kanaatimizce Sehâvî burada rivayetin vârit olmasıyla “bir aslının olduğunu” kastetmiştir. Nitekim ilk paragrafta İbn Hacer’in “aslı yoktur” sözünün ardından, yine ona ait farklı bir alıntıyı aktarması bunun bir göstergesi olmalıdır. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

şöyle demektedir: “Hadisi, zahirinden anlaşılan manaya göre yorumlamak daha uygundur. Çünkü burada Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in değerine değer katan ve onu daha fazla yücelten bir durum söz konusudur.” Bu noktada “Rivayete göre aralarında parlak yüzlü bir çocuğun bulunduğ u Abdülkays heyeti Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in huzuruna geldiklerinde Allah Rasûlü o çocuğu arkasına oturtmuştur”¹⁸³⁴ denilecek olursa buna karşı şöyle cevap verilir: “Bu rivayet -**münkerlik** hükmü sabit olmak üzere- hem **mürsel** hem de **müsned** olarak (Allah Rasûlü’ne ulaşan kesintisiz bir isnadla) rivayet edilmiştir. Ayrıca İbnü’l-Cevzî’nin de dediği gibi, sahih olduğu farzedilse bile Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* böyle bir şeyi sünnet olsun diye yahut başkaları için yapmış olabilir.” Sehâvî bir kısım cevaplarında (*ecvibe*) bu meseleyi ayrıntılı bir şekilde izah etmiştir.¹⁸³⁵

٢١٧٦- مَا أَفْلَحَ سَمِينٌ قَطُّ.

2176- Şişman asla iflah olmamıştır.

İmam Şâfiî’nin sözlerindendir. Ayrıca “Muhammed b. el-Hasen haricinde” şeklinde bir ilavesi vardır. Yorumu da şöyledir: Akıllı kişi ahiretinin veya dünyasının dert ve tasanın kurtulamaz. Yağ ise dert ve tasanın bulunduğu yerde oluşamaz. Bu durumda insan ahiret ve dünya derdinin her ikisinden de uzak, gamsız biriye hayvanlar kategorisinde yer alır. Bu konuda aşırı şişman bir kralın, ölüm haberiyle tedavi edilip zayıflatılması hikâyesi de vardır.¹⁸³⁶ Aliyyü’l-Kârî ise şöyle demiştir:¹⁸³⁷

1834 Rivayetin devamında Allah Rasûlü’nün “*Zira kardeşim Dâvud’un fitnesi de bakıştan kaynaklanıyordu*” şeklinde bir izah getirdiği belirtilmektedir. (Bu rivayetin zayıf hatta Hz. Dâvûd hakkında yakışsız bir yaklaşımı ihtiva ettiği için *uydurma* olduğuna dair bk. İbn Hacer, *et-Telhîsu’l-habîr*, III, 308; İbnü’l-Mulakkın, *el-Bedrü’l-münîr*, VII, 511; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’z-zaîfe*, I, 483, h.nr: 313) Ancak her halükârda iddia sahipleri, bu ibareden hareketle “Allah Rasûlü’nün, o parlak yüzlü çocuğa bakmanın fitneye yol açmaması için onu arkasına oturttuğu, eğer arkasını görebilseydi bunu yapmasının anlamsız olacağı” iddiasını öne sürmüş olmaktadırlar. *Vallahu a’lem*. (Çeviren)

1835 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 380-383.

1836 Bk. Beyhakî, *Menâkıbu’ş-Şâfiî*, II, 120.

1837 Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 300, h.nr: 395.

Derim ki: Bu durum genel itibariyledir. Seyfüddîn el-Bâherzî'nin şu dizeleri ne kadar da güzeldir:

“Diyorlar ki: Sevenlerin bedenleri zayıftır,

Sen ise şişmansın! O hâlde sen ancak bir riyâkârsın!

Dedim ki onlara: Sevgi, o bedenleri zayıf
olanların mizacına ters düşmüştür!

Benim mizacım ise onunla uyduğu için benim gıdam olmuştur.”

۲۱۷۷- مَا أَفْلَحَ صَاحِبُ عِيَالٍ قَطُّ.

2177- Çoluk-çocuk sahibi kişi asla iflah olmamıştır.

Deylemî'nin Ebû Hureyre'den, İbn Adiy'in de Âişe *radiyallahu anhâ*'dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Ancak İbn Adiy şunu söylemiştir: “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e dayandırılan bu rivayet **münkerdir**. Bu sadece İbn Uyeyne'ye ait bir sözdür.”¹⁸³⁸ Sehâvî *Makâsıd*'da şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şu beyanı ise sahihtir: “**Hangi adam, çoluk-çocuğu olup da -Allah kendilerini lütfuyla zengin edinceye kadar- onları koruyup ihtiyaçlarını karşılayan bir adamdan daha büyük bir ecra sahiptir?**”¹⁸³⁹

۲۱۷۸- مَا أَكْرَمَ شَابٌ شَيْخًا إِلَّا قَبِضَ اللَّهُ لَهُ مَنْ يَكْرُمُهُ عِنْدَ سِتِّهِ.

2178- Allah Teâlâ, bir ihtiyara saygıda kusur etmeyen bir gence, o yaşa geldiğinde kendisine de saygıda kusur etmeyecek kimseler lüt-feder.

Bu hadisi Tirmizî, Enes'ten merfu olarak rivayet etmekte ve şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Garip bir hadistir. Yalnızca Yezîd b. Beyân'ın

1838 Aclûnî burada “İbn Uyeyne'nin Hişâm (b. Urve)'den naklettiği” diye bir lafız kullanmaktadır. Oysa gerek aslı kaynağı Sehâvî'nin *Makâsıd*'ında (bk. IV, 384, h.nr: 945), gerekse Sehâvî'nin nakilde bulunduğu İbn Adiy'in *el-Kâmil*'inde (bk. I, 312, ravi nr: 27) böyle bir ifade yer almamaktadır. Biz de ilgili kaynakları esas alarak bu cümleyi böyle tercüme etmeyi uygun gördük. (Çeviren)

1839 Bu cümle, Sehâvî'nin iddia ettiği gibi Hz. Peygamber'e değil, tâbiîn neslinden Ebû Kılâbe'ye aittir. (Bk. Müslim, Zekât 38)

Ebu'r-Rahhâl'den rivayet ettiği bir hadis olarak biliyoruz.”¹⁸⁴⁰ Sehâvî de *Makâsîd*'da “O ve hocası (Ebu'r-Rahhâl) **zayıf kişilerdir**” demiştir.¹⁸⁴¹ Ancak Münâvî, Tirmizî'den bu hadisin “**hasen**” olduğunu naklettikten sonra bu değerlendirmeye karşı çıkararak rivayetin “**münker**” olduğunu vurgular.¹⁸⁴² Bu husus üzerinde düşünülmelidir. Öte yandan İbn Ebî Hazm da bu rivayeti Hasan el-Basrî'nin kendi sözü olarak rivayet etmektedir.

٢١٧٩- مَا الَّذِي يَخْفَى قَالَ مَا لَا يَكُونُ.

2179- “Gizlenip kaybolan şey nedir?” (diye soruldu), “olmayan şeydir” diye cevap verdi.

İbn Hacer, *el-Fetâva'l-hadîsiyye*'sinde Suyûtî'den naklen “Bu, bâtıldır” demektedir.¹⁸⁴³

٢١٨٠- مَا أُمْطِرَ قَوْمٌ إِلَّا وَرَجَمُوا.

2180- Üzerine yağmur yağmış hiçbir topluluk yoktur ki rahmete ermiş olmasın.

Bunun bir hadis olduğuna vâkîf olamadım. Ancak manası sahihtir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurur: “**İnsanlar ümitlerini kesmişken yağmu-ru indiren ve rahmetini her tarafa yayan O'dur.**”¹⁸⁴⁴

٢١٨١- مَا أَنْصَفَ الْقَارِئُ الْمُصَلِّيَّ.

2181- Kur'ân okuyan kişi, namaz kılana insafı davranmamıştır.

1840 Tirmizî, Birr 75.

1841 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 385-386, h.nr: 946.

1842 Münâvî, Suyûtî'nin de “hasen” değerlendirmesinde Tirmizî'ye tâbi olduğunu, ancak bunun kabul edilemeyeceğini belirtir ve İbn Adiy, Dârekutnî, Buhârî, Irâkî ve Sehâvî'nin ilgili raviler hakkındaki olumsuz tenkitlerini aktarır. (Bk. *Feyzu'l-Kadîr*, V, 425. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, I, 474, h.nr: 304) Şu da var ki *Sünen-i Tirmizî*'nin mevcut basılı nüshasında bu rivayetle ilgili “hasen” değerlendirmesinde bulunduğu dair bir kayda rastlayamadık. (Çeviren)

1843 İbn Hacer el-Heytemî, *el-Fetâva'l-hadîsiyye*, s. 115, h.nr: 97.

1844 Şûrâ 42/28.

Hafız İbn Hacer şöyle der: Bunu bilmiyorum. Ancak Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in **“Kur’ân okurken birbirinizi rahatsız edecek derecede seslerinizi yükseltmeyin”** şeklindeki beyanı bu konuda zaten yeterlidir. Bu hadis ise *Muvattâ*, Ebû Dâvûd ve daha başkalarından Beyâdî kanalıyla gelen bir rivayet olarak **sahih**dir.¹⁸⁴⁵ (İbn Hacer başlıktaki lafızla ilgili olarak) başka bir yerde de “Bu rivayetin lafzı sabit olmasa da manası sabittir” demektedir.¹⁸⁴⁶

Sehâvî ise *Makâsîd*'da şunu söyler:¹⁸⁴⁷ Beyâdî'nin hadisi, Ebû Ubeyd'in *Fezâilü'l-Kur’ân* isimli eserinden Ebû Hâzîm et-Temmâr kanalıyla rivayet edilmekte olup lafzı şöyledir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ashâbının yanına çıktığı bir sırada, yüksek sesle (Kur’ân okuyarak) namaz kıldıklarına şahit oldu. Bunun üzerine şöyle buyurdu: **“Namaz kılan kişi Rabbine niyazda bulunur. O'na nasıl niyazda bulunduğuna dikkat etmelidir. Kur’ân okurken birbirinizi rahatsız edecek derecede seslerinizi yükseltmeyin.”**¹⁸⁴⁸ Beyhakî'nin *Şuabu'l-îmân*'da **zayıf bir isnadla** Ali *radiyallahu anh*'dan merfu olarak rivayet ettiği hadisın lafzı da şöyledir: **“Yatsı namazından önce ve sonra Kur’ân okurken birbirinizi rahatsız edecek derecede seslerinizi yükseltmeyin.”**¹⁸⁴⁹ Gazalî'nin *İhyâ*'da rivayet ettiği lafız ise **“akşam ile yatsı arasında”** şeklindedir.

Öte yandan Ebû Ubeyde'nin Ali *radiyallahu anh* kanalıyla aktardığı rivayetin lafzı da şudur: “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yatsı namazının öncesinde ve sonrasında namazdaki kıraatte kişinin (başkasını rahatsız edecek derecede) sesini yükseltmesini yasakladı. Bu konuda ashâbına sıkı tembihte bulunuyor, sert konuşuyordu.” Yine Ebû Dâvûd'un rivayetine göre Ebû Saîd el-Hudrî şöyle demektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* mescidde itikâfa girdiği bir sırada ashâbının kıraatte seslerini yükselttiklerini işitti. Bunun üzerine örtüyü kaldırıp şöyle buyurdu: **“Hepiniz Rabbinize niyazda bulunmuyor musunuz? Birbirinize eziyet**

1845 Mâlik, *Muvattâ*, Salât 29; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 288, h.nr: 8037.

1846 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 386-387, h.nr: 947.

1847 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 387-389.

1848 Mâlik, *Muvattâ*, Salât 29.

1849 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IV, 212, h.nr: 2413.

etmeyin ve kıraat esnasında -yahut “namazda” dedi- birbirinizi rahatsız edecek derecede seslerinizi yükseltmeyin.”¹⁸⁵⁰

٢١٨٢- مَا أَمَدَى مُسْلِمٍ لِأَخِيهِ هَدِيَّةً أَفْضَلَ مِنْ كَلِمَةٍ حِكْمَةٍ.

2182- Bir Müslüman, kardeşine hikmetli bir sözden daha değerli bir hediye vermemiştir.

Bu hadisi Beyhakî *Şuabu'l-îmân*'da, Ebû Nuaym, Deylemî ve daha başkaları İbn Amr'dan merfu olarak rivayet etmişlerdir.¹⁸⁵¹ **Zayıf bir hadistir.**¹⁸⁵² *el-Câmiu's-sağîr*'de ise bu hadis yine İbn Amr'dan şu lafızla nakledilmektedir: *“Müslüman kişi, kardeşine, -Allah'ın kendisi sayesinde hidayetini artıracığı yahut onu helak olmaktan kurtaracağı- hikmetli bir sözden daha değerli bir hediye vermemiştir.”*

٢١٨٣- مَا اسْتَزَدَ اللَّهُ عَبْدًا إِلَّا حَظَرَ عَلَيْهِ الْعِلْمَ وَالْأَدَبَ.

2183- Allah'ın alçaltıp rezil ettiği hiçbir kul yoktur ki onu ilim ve edepten mahrum etmiş olmasın.

Zehebî *el-Mîzân*'da “Bu, bâtıldır” demektedir.¹⁸⁵³

٢١٨٤- مَا أَوْذَى أَحَدًا مَا أَوْذَيْتَ فِي اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ.

2184- Benim Allah azze ve celle yolunda çektiğim eziyeti hiç kimse çekmemiştir.

1850 Ebû Dâvûd, Salât 313; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 393, h.nr: 11896; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VII, 289, h.nr: 8038; İbn Huzeyme, *Sahîh*, II, 190, h.nr: 1162; Hâkim, *Müstedrek*, I, 454, h.nr: 1169. *Sahih* bir hadistir.

1851 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, III, 264, h.nr: 1629; Deylemî, *Firdevs*, IV, 100, h.nr: 6314.

1852 Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 430; Gumârî, *el-Müdâvî*, V, 440; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, IX, 419, h.nr: 4428.

1853 Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, I, 151, ravi nr: 593.

Ebû Nuaym'ın Enes'ten merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.¹⁸⁵⁴ Aslı da Buhârî'dedir.¹⁸⁵⁵ Necmüddîn el-Gazzî ise şöyle demiştir:¹⁸⁵⁶ “İbn Adiy ve İbn Asâkir bu hadisi Câbir kanalıyla rivayet etmişlerdir. Ancak sonunda ‘Allah için’ ifadesi geçmemektedir.” İsnadı ise zayıftır.¹⁸⁵⁷

٢١٨٥ - مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ وَلِيٍّ جَاهِلٍ وَلَوْ اتَّخَذَهُ لَعَلَّمَهُ.

2185- Allah cahil bir velî (dost) edinmemiştir. Eğer edinseydi ona öğretirdi.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demiştir: Bunun merfu bir rivayet olduğuna vâkıf olamadım. Hafız İbn Hacer “Sabit değildir” demektedir. Ancak manası sahihtir. **“Eğer edinseydi ona öğretirdi”** ifadesinden kastedilen ise şudur: “Eğer Allah onu veli edinmek isteseydi önce ona öğretir sonra onu veli edinirdi.”¹⁸⁵⁸

İbn Hacer el-Mekkî de *Fetâvâ*'sında şunları söylemektedir: “Bu sözün manası şudur: Allah Teâlâ zâhîrî hükümleri ve samimi amelleri sağlam ve titiz bir şekilde yerine getiren velilerine (dostlarına), kendileri dışındakilere üstün gelebilecekleri surette ilham, muvaffakiyet, manevî haller ve bir şeyin hakikatini yakinen idrak etme meziyetlerini bolca lütfeder. Buna göre velâyet (dostluk) kim için sabit olmuşsa, söz konusu ilim ve bilgiler de o kimse için sabit olur. Bu sebeple Allah Teâlâ bu hususta cahil olan birini velî edinmemiştir. Böyle birini edinmiş olsa bile yani velilerinden olmaya ehil biri hâline getirdiği farzedilse bile, ona öğretirdi yani diğerlerinin seviyesine erişebileceği ilim ve bilgiyi de ona ilham ederdi. Dolayısıyla burada, öğrenilmesi gereken zâhîrî ilimlerin temel prensipleri konusunda cahil olan kimseler değil, vehbî ilimler¹⁸⁵⁹ ve (manevî) gizli

1854 Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 333.

1855 Bu manada bir hadisi Buhârî'de tespit edemedik. Ancak diğer muteber kaynaklarımızda yine Enes yoluyla gelen benzer anlamda bir hadis mevcuttur. Bk. Tirmizî, *Kıyâmet* 34; İbn Mâce, *Mukaddime* 11; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 245, h.nr: 12212; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIV, 515, h.nr: 6560. Tirmizî bu hadis hakkında “hasen-sahih” demektedir. (Çeviren)

1856 Gazzî, *İtkân*, II, 489, h.nr: 1591.

1857 Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, VIII, 484, ravi nr: 2065.

1858 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 393, h.nr: 950.

1859 Vehbî ilim: Kulun çaba ve gayreti olmaksızın Allah'ın lütfettiği anlayış ve kalbine

hâller hususunda cahil olanlar kastedilmektedir. Zira böyle biri veli olmadığı gibi, bu husustaki cehaleti devam ettiği müddetçe de velâyete layık biri değildir.”¹⁸⁶⁰ *Vallahu a’lem*.

٢١٨٦- مَا اجْتَمَعَ الْحَلَالُ وَالْحَرَامُ إِلَّا غَلَبَ الْحَرَامُ الْحَلَالَ.

2186- Helâl ve haram birleşince mutlaka haram helâle galip gelir.

İbnü’s-Sübkî *el-Eşbâh ve’n-nezâir*’de Beyhakî’den naklen şunları söylemektedir: “Cu’fî’nin İbn Mes’ûd kanalıyla rivayet ettiği bu hadiste **zayıflık ve inkıtâ** (isnadında kopukluk) vardır.”¹⁸⁶¹ Zeynüddîn el-İrâkî de *Minhâcü’l-usûl*’ün tahririnde “**Bunun aslı yoktur**” demiştir. İbn Müflih ise usûle dair kitabının başında bu rivayeti “**aslı olmayan rivayetler**” kategorisine dahil etmiştir.¹⁸⁶²

٢١٨٧- مَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِي مَجْلِسٍ وَتَفَرَّقُوا وَلَمْ يَذْكُرُوا اللَّهَ وَيُصَلُّوا عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا كَانَ مَجْلِسُهُمْ تَرَةً عَلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

2187- Bir mecliste toplandıktan sonra Allah’ı zikretmeden ve Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem’e salat ve selamda bulunmadan dağılan hiçbir topluluk yoktur ki, kıyamet günü o meclisleri onlar için bir pişmanlık ve hayıflanma sebebi olmasın.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel ve İbn Hibbân, Ebû Hureyre’den **sahih bir isnadla** rivayet etmektedirler.¹⁸⁶³ Metinde geçen “ترة/tireten” lafzı “hayıflanma ve pişmanlık” anlamına gelir.

ilham ettiği manevi ilimdir. (Çeviren)

1860 Aclûnî’nin İbn Hacer el-Mekkî’nin *el-Fetâva’l-hadîsiyye* adlı eserinden (bk. s. 93) yapmış olduğu bu alıntıda, manayı etkileyecek birtakım yazım hataları olduğu için bizzat ilgili eseri dikkate alarak çeviri yaptık. (Çeviren)

1861 Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VII, 275, h.nr: 13696.

1862 İbn Müflih, *Usûlü’l-fıkh*, thk. Dr. Fehd b. Muhammed es-Sedehân, Suud 1999, I, 7. Ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 392-394, h.nr: 949.

1863 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 475, h.nr: 9764; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 351, h.nr: 590.

٢١٨٨- مَا اسْتَفَادَ الْمُؤْمِنُ مِنْ شَيْءٍ بَعْدَ تَقْوَى اللَّهِ خَيْرًا لَهُ مِنْ زَوْجَةٍ صَالِحَةٍ إِنَّ أَمْرَهَا أَطَاعَتُهُ، وَإِنْ نَظَرَ إِلَيْهَا سَرَتْهُ، وَإِنْ أَقْسَمَ عَلَيْهَا أَبْرَثَتْهُ، وَإِنْ غَابَ عَنْهَا نَصَحَتْهُ فِي نَفْسِهَا وَمَالِهِ.

2188- Mü'min, Allah korkusundan sonra kendisi için sâliha bir hanımdan daha hayırlı bir şeyden faydalanmış değildir. Zira sâliha kadın, kocası ona bir şeyi emrettiğinde ona itaat eder, yüzüne baktığı zaman onu mutlu eder, bir şeye yemin ettiğinde -hoşuna gitmese de- onun yemininin gereğini yapar ve kocasının yokluğunda hem kendi nefsi hem de kocasının malı konusunda (sahip çıkması gerekeni) korur.

Bu hadisi İbn Mâce ve Taberânî, **zayıf bir isnadla** Ebû Ümâme'den rivayet etmişlerdir.¹⁸⁶⁴ Ancak bu hadisin bir aslı olduğunu gösteren benzer manada, destekleyici daha başka rivayetler de vardır.

٢١٨٩- مَا جَلَسَ قَوْمٌ يَذْكُرُونَ اللَّهَ تَعَالَى إِلَّا نَادَاهُمْ مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ: قُومُوا مَغْفُورًا لَكُمْ.

2189- Allah Teâlâ'yı zikretmek üzere oturmuş hiçbir topluluk yoktur ki gökten bir çağırıcı onlara “Bağışlanmış kimseler olarak yerinizden kalkın” diye seslenmiş olmasın.

Ahmed b. Hanbel ve Taberânî'nin Enes kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁸⁶⁵ İbn Hibbân'ın Ebû Hureyre yoluyla rivayet ettiği hadisin lafzı ise şöyledir: “**Bir topluluk, Allah'ın mescidlerinden birinde toplanıp Allah'ın Kitabı'nı okur ve onu aralarında müzakere eder, anlayıp kavramaya çalışırlarsa, üzerlerine sekînet iner ve kendilerini rahmet kaplar. Melekler onları kuşatırlar, Allah Teâlâ da onları kendi katında bulunan-**

1864 İbn Mâce, Nikâh 5; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VIII, 222, h.nr: 7881. Hadisin zayıf olduğuna dair bk. Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, II, 96, h.nr: 665; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, IX, 413, h.nr: 4421.

1865 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 437, h.nr: 12453; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VII, 167, h.nr: 4141; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, II, 154, h.nr: 1556. Hadisin *hasen-sahih* kategorisinde bir rivayet olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münâvî, *Teysîr*, II, 347; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 260, h.nr: 2320.

ların arasında anar. Amelinin kendisini geride bıraktığı kişiyi, nesebi öne geçiremez.”¹⁸⁶⁶

٢١٩٠- مَا اهْتَرَّتِ اللَّحْيُ عَلَى شَيْءٍ أَفْضَلَ مِنَ الْعِنَبِ.

2190- Sakallar, üzümünden daha faziletli bir şey için hareket etmemiştir.¹⁸⁶⁷

Hadis değildir.

٢١٩١- مَا بُدِيَ بِشَيْءٍ يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ إِلَّا تَمَّ.

2191- Çarşamba günü başlanıp da tamamlanmamış hiçbir şey yoktur.

Sehâvî *Makâsîd*'da şunları söylemektedir: Bunun bir aslına vâkîf olamadım. Ancak Burhanu'l-İslâm [ez-Zernûcî]'nin *Ta'limu'l-müteallim* adlı kitabında, Hanefî fıkına dair *el-Hidâye* adlı eserin sahibi, hocası Merğînânî'nin ders halkalarının başlangıcını Çarşamba gününe denk getirdiğini ve bu konuda bir hadis rivayet ederek şöyle dediğini nakleder: “(Zira bu hususta) Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: **‘Çarşamba günü başlanıp da tamamlanmamış hiçbir şey yoktur.’** Nitekim babam da böyle yapıyordu.” (Merğînânî) bu hadisi, kendi isnadıyla (hocası) Kıvâmuddîn Ahmed b. Abdürreşîd'den rivayet ediyordu.¹⁸⁶⁸ Ancak bu hadis, Câbir'in merfu olarak rivayet ettiği ve Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ında yer alan **“Çarşamba günü, sürekli bir uğursuzluk günüdür”**¹⁸⁶⁹ hadisiyle çelişmektedir. Benzer bir rivayet de İbn Abbâs'tan nakledilen “O gün bir şey alınmadığı gibi verilmez de” hadisidir. Bütün bunlar zayıftır.¹⁸⁷⁰

1866 İbn Hibbân, *Sahîh*, III, 45, h.nr: 768. Ayrıca bk. Müslim, Zikr 38.

1867 Buradaki sakal hareketinden kasıt, ağız ve çene hareketidir. Zira üzüm yerken ağız ve çene hareketinden dolayı sakallar da hareket ettiği için böyle söylenmiştir. (Çeviren)

1868 Burhanu'l-İslâm ez-Zernûcî, *Ta'limu'l-müteallim*, thk. Mervân Kabbânî, Beyrut 1981, s. 99-100. (Çeviren)

1869 Bu hadis kitabın başında 3 no'lu rivayette geçmiştir.

1870 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, s. 395-398, h.nr: 953; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şer'â*, II, 56, h.nr: 24.

Öte yandan Aliyyü'l-Kârî de şöyle der:¹⁸⁷¹ “Burada söz konusu günün kâfirler için sürekli bir uğursuzluk günü olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla iyiler için de devamlı surette uğurlu bir gün olacağı sonucu çıkmaktadır. Nitekim imamlarımızdan *Hidâye* sahibi (Merğînânî) derslerinin başlangıcında bu hadisi esas almış ve onunla amel etmiştir.” Askalânî de şöyle demektedir: “Kendisiyle görüşüp buluştuğumuz salihlerden birinin şöyle dediği bilgisi bana ulaştı: Çarşamba günü, insanların kendisini uğursuz saymasını Allah Teâlâ'ya şikâyet edince Allah da ona ‘kendisinde başlanan bir şeyin mutlaka tamamlanması’ özelliğini bahsetmiştir.”¹⁸⁷²

٢١٩٢- مَا بَعَثَ اللَّهُ نَبِيًّا إِلَّا عَاشَ نِصْفَ مَا عَاشَ النَّبِيُّ قَبْلَهُ.

2192- Allah'ın gönderdiği her peygamber, kendinden önceki peygamberin yaşadığı ömrün yarısını yaşamıştır.

Ebû Nuaym'ın Zeyd b. Erkam'dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Başka rivayetlerle desteklenmiş olmasından dolayı isnadı **hasendir**.¹⁸⁷³ Ancak İsa *aleyhisselâm*'ın yaşına dair rivayet edilen bilgi bu hadisin sıhhatine gölge düşürmektedir.¹⁸⁷⁴ Evet, Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de gü-

1871 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 302, h.nr: 401.

1872 Bu son rivayetin herhangi bir kaynağını tespit edemedik. (Çeviren)

1873 Ebû Nuaym, *Hilye*, V, 68. Ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 398-399, h.nr: 954.

1874 Bu noktada, iki farklı yaklaşım sergilendiğini görmekteyiz:

1. “Hadiste bahsedilen ‘ömür’ün bizatihi yaşadıkları hayatın süresi olarak yorumlanması durumunda, Hz. İsa'nın yaklaşık 120 yıllık bir süre yaşamış olması gerekir. Kavmi arasında 40 yıl kaldığı bilinen Hz. İsa'nın, gökyüzünden indikten sonra yaşayacağı süreyle birlikte bunu tamamlamış olması muhtemeldir” demektedirler.

2. Hadiste sözü edilen “ömrü” peygamberlik ömrü olarak yorumlayanlara göre ise rivayette herhangi bir sorun gözükmemektedir. Zira Hz. İsa, kavmi arasında 40 yıl kaldığına göre, Hz. Peygamber de bunun yarısı bir süre yaşamış olmaktadır ki, tarihî veriler de bunu doğrular. Ancak “Hz. İsa'nın semaya 33 veya 34 yaşlarında yükseltildiği” bilgisi bu yoruma ihtiyatla yaklaşılmasını gerektirmektedir. (Ayrıntılar için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 400-401, muhakkik Hâşimî'nin tahrir notları)

Şu kadar var ki Sehâvî, başka bir eserinde bu rivayetin *zayıf* olduğunu aktarır. (Bk. Sehâvî, *el-Ecvibetü'l-mardiyye*, II, 847-848, soru nr: 221. Ayrıca bk. Heysemî, *Mecma'*, IX, 23, h.nr: 14245; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 432; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, IX, 424, h.nr: 4434) -Çeviren-

venilir ravilerden oluşan bir isnadla¹⁸⁷⁵ Fâtıma bint el-Hüseyn b. Ali kanalıyla Âişe *radıyallahu anhâ*'nın şöyle dediğini rivayet eder: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, vefatıyla neticelenen hastalığı sırasında Fâtıma *radıyallahu anhâ*'ya hitaben şöyle demiştir: **“Cebrail her yıl Kur’ân’ı benimle bir defa mukabele ediyordu. Ancak bu yıl Kur’ân’ı benimle iki defa mukabele etti. Ayrıca Cebrail bana her peygamberin kendinden önceki peygamberin ömrünün yarısı kadar hayat sürdüğünü; İsa b. Meryem’in de yüz yirmi yıl yaşadığını haber verdi. Bu itibarla bana öyle geliyor ki altmışın başlarında gideceğim.”** Bunun üzerine Fâtıma da ağladı.¹⁸⁷⁶

Ebû Nuaym’ın İbn Mes’ûd’dan merfu olarak rivayet ettiği hadisin lafzı ise şöyledir: **“Ey Fâtıma! Bir peygambere ancak kendisinden önceki peygambere verilen ömrün yarısı verilir.”** Ayrıca Şebrâmellisî’nin *el-Mevâhib*’e yazdığı haşiyesinde bu konu üzerinde durulmuştur.

٢١٩٣- مَا بَكَيتُ مِنْ دَهْرٍ إِلَّا بَكَيتُ عَلَيْهِ.

2193- Kendisinden dert yanarak ağladığım hiçbir zaman dilimi yoktur ki kendisi için ağlamış olmayayım.

İbn Abbâs’ın sözlerindendir. İbn Cümei’nin *Mu‘cem*’inde Şa‘bî’nin şöyle dediği rivayet edilir: İbn Abbâs’ın yanında olduğum bir sırada bir adam çıkageldi ve şöyle dedi: “Ey İbn Abbâs! Âişe’nin içinde yaşadığı çağı kınayıp Lebîd’in şu beyitlerini okumasına şaşırmıyor musun?

1875 Aclûnî, bu değerlendirmeyi Sehâvî’nin *Makâsîd*’ından aktarmaktadır. Ancak *Makâsîd*’daki ilgili kısımda, isnadda yer alan ve ed-Dîbâc diye bilinen Abdullah b. Amr b. Osman b. Affân’a kadarki ravilerin güvenilir olduğu ifade edilmektedir. Dolayısıyla bu ravi hakkındaki değerlendirmelerin olumlu olmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim Sehâvî, *el-Ecvibe*’sinde bu zatla ilgili olarak olumlu ve olumsuz tenkitlerin olduğunu naklettikten sonra, bazı hadis otoriteleri tarafından hakkında güvenilir denilmiş olsa bile bu rivayetin “illetli” sayıldığını vurgulamaktadır. (Bk. *el-Ecvibetü’l-mardiyye*, II, 849) Bu durumda rivayetin isnadıyla ilgili olarak *Keşfü’l-hafâ*’da geçen değerlendirmenin eksik olup dikkate alınmaması gerekir. *Vallahu a’lem.* (Çeviren)

1876 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, XXII, 417, h.nr: 1031.

‘Kanatları altında yaşanabilecek (güzel) insanlar çekip gittiler,

Geride uyuz derisi gibi bir nesil arasında kalakaldım.

Yapmacık sevgilerle (melâze), ihtiras ve

tamahkârlıkla birbirlerine düşerler!

Sözcüleri ise -haddini aşmasa bile- (her daim) ayıplanıp kınanır!’”

Bunun üzerine İbn Abbâs “Eğer Âişe kendi yaşadığı çağı kınamışsa, (daha önce) Âd kavmi de kendi çağını kınamıştı. Nitekim Âd kavminin hazinesinde, bizim mızraklarımızın en uzun olanının boyutunda bir ok bulundu ve üzerinde şu yazılıydı”¹⁸⁷⁷ deyip ardından söz konusu şiiri zikretti. Daha sonra da İbn Abbâs şöyle demiştir: “Kendisinden dert yanarak ağladığımız hiçbir zaman dilimi yoktur ki kendisi için ağlamış olmayalım.”

Şiirde geçen “المَلَاذَّة/el-melâze” kelimesi, “sevgisinde samimi ve dürüst olmayan kişi” anlamına gelen “المَلَاذ/el-mellâz” kelimesinden türemektedir.

٢١٩٤ - مَا بَيْنَ بَيْتِي وَمِثْبَرِي رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ.

2194- Evimle minberimin arası cennet bahçelerinden bir bahçedir.

Buhârî ve Müslim’in Ebû Hureyre’den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁸⁷⁸

¹⁸⁷⁷ Okun üzerinde ne yazılı olduğu, her nedense *Keşfü'l-hafâ*’da belirtilmediği gibi rivayetin kaynağı olan İbn Cümei’in *Mu‘cemu’s-şuyûh*’unda da geçmemektedir. (Bk. İbn Cümei’, *Mu‘cemu’s-şuyûh*, thk. Ö. Abdüsselâm Tedmürî, Beyrut 1405, s. 102) Ancak biz bu rivayetin geçtiği daha önceki döneme ait bir eserde (bk. Hutellî [ö. 283], *Kitâbu’d-Dîbâc*, thk. İbrahim Sâlih, Dârü'l-beşâir 1994, s. 39) okun üzerinde şunun yazılı olduğunu tespit ettik:

Ölmeden önce Liva’r-Reml, Zü'l-livâ’daki Subh dağlarına dönüş olmaz mı acaba?

Bir zamanlar içinde yaşadığımız ve sevdiğimiz diyarlardı oralar!

Zira insanları “insan”dı gerçekten, memleket de hakikaten “memleketti!” (Çeviren)

¹⁸⁷⁸ Buhârî, Fazlu’s-salât 5; Müslim, Hac 500.

٢١٩٥- مَا بَاتَ -يَغْنِي الثَّمَرُ- فِي جَوْفٍ إِلَّا أَفْسَدَهُ، وَمَا بَاتَ -يَغْنِي الزَّرِيْبُ- فِي جَوْفٍ إِلَّا وَأَضْلَحَهُ.

2195- Şu kuru hurma hangi vücutta gecelemişse onu perişan edip bozmuş; şu kuru üzüm de hangi vücutta gecelemişse onu düzeltip iyileştirmiştir.¹⁸⁷⁹

٢١٩٦- مَا تَبْعُدُ مِصْرُ عَنْ حَبِيبٍ.

2196- Sevene Mısır uzak gelmez.

Sehâvî şöyle demiştir: Bu hadis ileride “*Birbirini seven iki kişiye hiçbir meclis dar gelmez*” hadisinde gelecektir.¹⁸⁸⁰ Lafzı da şöyledir: “*Dosta götüren hiçbir yol uzak değildir.*” Necmüddîn el-Gazzî de bu rivayeti “*Sevene yahut âşığa Mısır uzak gelmez*”¹⁸⁸¹ lafzıyla aktardıktan sonra hakkında “hadis değildir” demektedir.¹⁸⁸²

٢١٩٧- مَا تَرَكَتُ بَغْدِي فِتْنَةً أَضُرَّ عَلَى الرِّجَالِ مِنَ النِّسَاءِ.

2197- Benden sonra erkeklere kadınlardan daha zararlı bir fitne (imtihan sebebi) bırakmadım.

Buhârî ve Müslim’in Üsâme b. Zeyd’den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.¹⁸⁸³ Deylemî de bu hadisi isnadsız bir şekilde Ali radiyallahu anh’dan merfu olarak şu lafızla nakletmektedir: “*Ümmetim adına kadın*

1879 Aclûnî, bu rivayet hakkında herhangi bir açıklama ve değerlendirme yapmamıştır. Ancak tespit edebildiğimiz kadarıyla *Keşfü'l-hafâ* dışında hiçbir eserde bulunmaması da sıhhati konusunda bir fikir vermektedir. Üstelik temel hadis kaynaklarımızda bununla çelişen hadisler söz konusudur. Mesela; daha önce 936 no’lu rivayet olarak da geçen “*Hurması olmayan ev halkı açtır*” hadisi bunlardan biridir. *Vallahu a’lem.* (Çeviren)

1880 Bu hadis Sehâvî’nin *Makâsîd*’ında (IV, 403, 429) 957 ve 972 no’lu rivayet olarak geçmektedir. Aclûnî ise bunu, eserinde 2217 no’lu hadis olarak zikretmektedir. (Çeviren)

1881 Türkçe’de bu manada kullanılan bir atasözü de şöyledir: “*Aşığa Bağdat uzak/ırak değil/gelmez.*” (Çeviren)

1882 Gazzî, *İtkân*, II, 493, h.nr: 1603.

1883 Buhârî, Nikâh 17; Müslim, Zikir 97, 98.

ve içkiden (gelebilecek zararlardan) korktuğum kadar başka hiçbir bir fitneden korkmuyorum.”¹⁸⁸⁴

٢١٩٨ - مَا تَرَكَ الْحَقُّ لِعُمَرَ صَدِيقًا.

2198- Hakk'ın hatırı Ömer'e hiç dost bırakmadı.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir¹⁸⁸⁵: “Hadis kitaplarında Ömer hakkında, ne ondan ne de onun dışında birinden nakledilen bu tarz bir rivayet bilinmektedir. Sadece İbn Sa’d, *Tabakât*’ında Ebû Zer’in şöyle dediğini rivayet eder: ‘Emr-i bi’l-ma’rûf ve nehy-i ani’l-münker ile öylesine meşgul oldum ki hakkın hatırı bana hiçbir dost bırakmadı.’ Evet, daha önce noktasız ‘ha’ harfinde Ömer *radıyallahu anh* hakkında, İbn Abdilberr’den bu manada bir rivayet geçmişti.”¹⁸⁸⁶

٢١٩٩ - مَا تَرَكَ عَبْدُ شَيْتَانٍ لِلَّهِ لَا يَتْرُكُهُ إِلَّا لَهُ إِلَّا عَوَظَهُ اللَّهُ مِنْهُ مَا هُوَ خَيْرٌ لَهُ مِنْهُ فِي دِينِهِ وَدُنْيَاهُ.

2199- Kul, bir şeyi sadece Allah için terk edecek olursa, Allah da o terk ettiği şeye karşılık ona dininde ve dünyasında onun için daha hayırlı olanı bahşeder.

Ebû Nuaym bu hadisi İbn Ömer’den merfu olarak rivayet etmiş ve “gariptir” demiştir.¹⁸⁸⁷ Ancak bunu destekleyen benzer manada rivayetler de vardır. Bunlardan biri, Teymî’nin *Terğîb*’inde Übey b. Ka’b’dan merfu olarak rivayet ettiği şu hadistir: **“Bir şeyi yalnızca Allah için terk eden hiçbir kul yoktur ki Allah ona, kendisi için ondan daha hayırlısını vermiş olmasın.”** Yine Ahmed b. Hanbel’in rivayet ettiğine göre, Katâde ve Ebu’d-Dehmâ, çölde bir adama misafir olurlar ve ona “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’den bir şey işittin mi?” diye sorarlar. O da şu cevabı

1884 Bu rivayet daha önce 2169 no’lu hadis olarak geçmişti.

1885 Gazzî, *İtkân*, II, 493, h.nr: 1605.

1886 Bu son cümle Gazzî’ye ait olduğu için İbn Abdilberr’den gelen rivayet de doğâl olarak onun eserinde yer almaktadır. Aclûnî de bu rivayeti 1155 no’lu hadis olarak ele almıştır. (Çeviren)

1887 Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 196. Ancak bu rivayetin isnadında Abdullah b. Sa’d b. Muâz el-Ensârî er-Rakkî adında yalancı ve hadis uyduran biri vardır. (Bk. Zehebî, *Mîzânu’l-i’tidâl*, II, 428, ravi nr: 4350. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’-z-zaîfe*, I, 61, h.nr: 5)

verir: Evet! Onun şöyle buyurduğunu işitmiştim: **“Allah için terk ettiğin hiçbir şey yok ki, Allah sana, ondan daha hayırlısını vermiş olmasın.”** Yine Ahmed b. Hanbel’e ait bir lafızda da şöyle geçer: **“Allah korkusuy-la terk ettiğin hiçbir şey yoktur ki, Allah ondan daha hayırlısını sana vermiş olmasın.”**¹⁸⁸⁸ Keza İbn Asâkir’in İbn Ömer kanalıyla merfu olarak aktardığı bir hadis de şöyledir: **“Kul, bir işi sadece Allah için terk edecek olursa, Allah da o terk ettiğine karşılık ona dininde ve dünyasında onun için daha hayırlı olanı bahşeder.”**¹⁸⁸⁹

Öte yandan Taberânî ve Ebu’s-Şeyh’in Ebû Ümâme’den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis de şudur: **“Kim elde ettiği ve -istese istismar edebileceği- dünya payelerinden birinin gereğini (nefsine yenik düşmek-sizin, Allah için layıkıyla) yerine getirecek olursa, Allah onu, dilediği huriyle evlendirir.”**¹⁸⁹⁰

٢٢٠٠ - مَا تَرَكَ الْقَاتِلُ عَلَى الْمَقْتُولِ مِنْ ذَنْبٍ .

2200- Kâtil, maktûl üzerinde hiçbir günah bırakmamıştır.

Zerkeşî *Leâli*’de şöyle demektedir: “Bu hadisin ne bir aslı olduğunu ne de zayıf bir isnadla geldiğini biliyoruz. Manası ise sahihtir. İbn Kesîr de *Târîh*’inde ‘Bu hadisin, bu lafızla bir aslı olduğunu bilmiyoruz. Ancak manası sahihtir’ demiştir.”¹⁸⁹¹ Nitekim İbn Hibbân bunu İbn Ömer’den merfu olarak şu lafızla nakletmektedir: **“Şüphesiz kılıç, günah ve hataları silip yok edicidir.”**¹⁸⁹² Ukaylî’nin Enes’ten merfu olarak aktardığı hadis

1888 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 342, 349, XXXVIII, 170, h.nr: 20739, 20746, 23074. Bu rivayetin ravileri Buhârî ve Müslim’in ravileridir. (Bk. Heysemî, *Mecma’*, X, 296, h.nr: 18128, 18129; Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 407, h.nr: 959) -Çeviren-

1889 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, X, 374, ravi nr: 944.

1890 Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, VIII, 238, h.nr: 2927. Rivayetin isnadında Beşîr b. Nümeyr adında zayıf bir ravi olduğuna dair bk. Bûsîrî, *İthâfû’l-hıyara*, VII, 371. (Çeviren)

1891 Zerkeşî, *Leâli*, s. 50, h.nr: 9.

1892 İbn Hibbân, *Sahih*, X, 519, h.nr: 4663. Hadisin sahih olduğuna dair bk. Münzîrî, *et-Terğîb ve’t-terhîb*, II, 208, h.nr: 2126; Heysemî, *Mecma’*, V, 291, h.nr: 9511. (Çeviren)

ise şöyledir: **“Kılıcın üzerinden geçip de silmediği hiçbir günah yoktur.”** Ukaylî bu hadis için “Bunun, sabit olan bir aslı yoktur” demiştir.¹⁸⁹³

Keza Beyhakî'nin Utbe es-Sülemî vasıtasıyla rivayet ettiği merfu bir hadis **“Ölüler üç çeşittir...”** diye başlamakta ve içerisinde günah işleyen fakat Allah yolunda cihad ederken öldürülen bir mü'mine dair **“Şüphesiz kılıç, günah ve hataları silip yok edicidir”** denilmekte; cihadda öldürülen münafık için de **“Kuşkusuz kılıç, nifakı silip yok edemez”** ifadesi geçmektedir.¹⁸⁹⁴ Yine Ebû Nuaym ve Deylemî'nin Âişe radiyallahu anhâ'dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis de şudur: **“Hedef tahtasına oturtularak öldürülmenin, üzerinden geçip de silmediği hiçbir günah yoktur.”**¹⁸⁹⁵ Benzer bir rivayet de Saîd b. Mansûr'un Amr b. Şuayb'dan **mu'dal** olarak naklettiği şu hadistir: **“Kim hedef tahtasına oturtularak öldürülürse, bu onun günah ve hatalarına kefâret olur.”**

Ayrıca Ebu'l-Ahvas ve Muhammed b. el-Fadl bu hadisi, Amr b. Şuayb'ın babası yoluyla dedesinden merfu olarak şu lafızla rivayet etmektedirler: **“Bir adamı hedef tahtasına oturtmak suretiyle öldürmek, daha önceki günahlara kefâret olur.”** Öte yandan Salih et-Talhî de bu hadisi Ebû Hureyre kanalıyla rivayet etmekte; Dârekutnî ise “Birincisi daha doğru gözükmetedir” demektedir.

Keza Beyhakî *Şuabu'l-îmân*'da Evzâî'nin şu sözünü nakletmektedir:¹⁸⁹⁶ **“Kim haksız yere öldürülürse, Allah bunu, onun her günahına kefâret sayar. Zira bu durum Kur'ân'da şu şekilde ifade edilir: ‘Ben, hem benim hem de kendinin günahını yüklenip cehennemliklerden olmanı isterim.’”**¹⁸⁹⁷ Ancak Aliyyü'l-Kârî bu hususta şöyle der: “Evzâî'nin bu âyeti delil getirmesi, son derece tartışmaya açıktır.”¹⁸⁹⁸

1893 Ukaylî, *ed-Duafâ*, I, 118, ravi nr: 141.

1894 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VI, 121, h.nr: 3956.

1895 Bezzâr, *Müsned*, XVIII, 103, h.nr: 41. Heysemî, bu hadisin ravilerinin güvenilir kimseler olduklarını belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, VI, 266, h.nr: 10602) -Çeviren-

1896 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 242, h.nr: 4940.

1897 Mâide 5/29.

1898 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 304, h.nr: 404.

Suyûtî ise *Dürer*'de, Zerkeşî'ye tâbi olarak şunu söyler:¹⁸⁹⁹ **“Kâtil, maktûl üzerinde hiçbir günah bırakmamıştır”** hadisi hakkında İbn Kesîr “Bir aslı yoktur” demiştir. Ben de (Suyûtî) derim ki: İbn Hibbân'ın İbn Ömer kanalıyla rivayet etmiş olduğu **“Kılıç, günah ve hataları silip yok edicidir”** hadisi de bu manadadır. Ayrıca Ebû Nuaym ve Deylemî'nin Âişe radiyallahu anha'dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadis de şöyledir: **“Hedef tahtasına oturtularak öldürülmenin, üzerinden geçip de silmediği hiçbir günah yoktur.”** Saîd b. Mansûr ise bu hadisi Amr b. Şuayb'ın mürsel rivayeti olarak şu lafızla aktarır: **“Kim hedef tahtasına oturtularak öldürülürse, bu onun günah ve hatalarına kefâret olur.”**

٢٢٠١ - مَا تَعَاظَمَ عَلَى أَحَدٍ مَرَّتَيْنِ.

2201- Hiç kimse bana karşı iki kere büyükenememiştir.

Aliyyü'l-Kârî şöyle der: Bu, selefin sözlerindendir. Manası ise **“Bir mü'min aynı delikten iki defa sokulmaz”** hadisinden alınmıştır.¹⁹⁰⁰

Sehâvî de *Makâsıd*'da şunları söyler:¹⁹⁰¹ Seleften birden fazla kişinin sözüdür. Nitekim Dîneverî, *el-Mücâlese* isimli eserinde Asmâî'nin şöyle dediğini aktarır: Bir adam dedi ki: “Kibir sahibi olduğumu gördüğüm hiçbir adam yok ki hastalığı bana bulaşmış olmasın!” Yani (onun bana karşı kibirli davranması sebebiyle) ben de ona karşı kibirli davranmışımdır.¹⁹⁰² Aynı şekilde bu manada bir söz de İmam Şâfiî'den rivayet edilmektedir.

Öte yandan Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demiştir:¹⁹⁰³ Kuşeyrî *Risâle*'sinde Yahya b. Muâz'ın şöyle dediğini nakleder: “Malını kullanarak sana kibirlenen kimseye karşı kibirlenmek, tevâzûdur (alçakgönüllülüktür).”¹⁹⁰⁴

1899 Suyûtî, *Dürer*, s. 174, h.nr: 359.

1900 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 305, h.nr: 405.

1901 Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 412, h.nr: 961.

1902 Dîneverî, *Mücâlese*, IV, 392, h.nr: 1583.

1903 Gazzî, *İtkân*, II, 495, h.nr: 1608.

1904 Kuşeyrî, *Risâle*, s. 280.

٢٢٠٢ - مَا جُبِلَ وَلِيَ لِلَّهِ إِلَّا عَلَى السَّخَاءِ وَحُسْنِ الْخُلُقِ.

2202- Allah'ın velileri ancak cömertlik ve güzel ahlâk hamuruyla yoğrulmuşlardır.

Deylemî'nin **zayıf bir isnadla** Âişe *radiyallahu anhâ*'dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.¹⁹⁰⁵ Ayrıca Dârekutnî *el-Ecvâd* adlı eserinde, Ebu's-Şeyh ve İbn Adiy de bu hadisi rivayet etmektedirler. Ancak bunların ilkinde (Dârekutnî'de) metindeki **“ve güzel ahlâk”** ifadesi geçmemektedir. Öte yandan bu hadisi destekleyen benzer manadaki hadislerden biri de Enes *radiyallahu anh*'ın merfu olarak aktardığı şu rivayettir: **“Ümmetimin abdalları cennete, ne namaz ne de oruçla girmişlerdir. Onlar oraya Allah'ın rahmeti, gönül cömertliği ve Müslümanlara merhamet etmekle girmişlerdir.”**¹⁹⁰⁶ Benzer bir rivayet de Ebû Saîd'den nakledilmektedir.¹⁹⁰⁷ *el-Cevâhiru'l-mecmûa* isimli kitapta ise Ömer *radiyallahu anh*'dan merfu olarak gelen bir hadis şöyledir: **“Allah Teâlâ, Cebrail'i İbrahim aleyhisselâm'a göndererek şöyle buyurur: Ey İbrahim! Seni, kullarım içerisinde bana en fazla kulluk eden biri olduğundan dolayı kendime halîl edinmiş değilim. Fakat ben, mü'minlerin kalplerine vâkıf oldum ve senin gönlünden daha cömert bir gönül bulamadım (işte onun için seni halîl edindim).”**¹⁹⁰⁸

1905 Deylemî, *Firdevs*, IV, 69, h.nr: 6214.

1906 Benzer manada bir rivayet daha önce 889 no'lu hadis olarak geçmişti. Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, VII, 549, ravi nr: 1774. İbn Adiy ve Zehebî, isnadındaki İbn Abdülazîz ed-Dîneverî'nin *münkerü'l-hadîs*, *zayıf* biri olduğunu vurgulamaktadırlar. (Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, III, 629, ravi nr: 7877) -Çeviren-

1907 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 317, h.nr: 10394. İsnadında Sâlih el-Mürri adında *metrûkü'l-hadîs*, çoğu rivayetleri münker olan *zayıf* biri vardır. (Bk. İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 382, ravi nr: 651) -Çeviren-

1908 Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu rivayet İbn Asâkir, *Târîhu Dîmeşk*, VI, 217, h.nr: 1493'te mürsel olarak geçmektedir. Rivayetin *zayıf* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 260, h.nr: 3956; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, XI, 396, h.nr: 5246. (Çeviren)

٢٢٠٣- مَا جَعَلَ اللَّهُ مَبِيتَ عَبْدٍ بِأَرْضٍ إِلَّا جَعَلَ لَهُ فِيهَا حَاجَةً.

2203- Allah bir kulun ölümünü bir yerde takdir etmişse, orada onun için mutlaka bir ihtiyaç yaratır.¹⁹⁰⁹

٢٢٠٤- مَا جُمِعَ شَيْءٌ إِلَى شَيْءٍ أَحْسَنَ مِنْ حِلْمٍ إِلَى عِلْمٍ.

2204- Bir şey bir şeyle, ilmin hilmle birleştirilmesinden daha güzel bir şekilde birleştirilmemiştir.

Bu hadisi Askerî, Ali *radiyallahu anh'* dan şu ziyade ile rivayet etmek-
tedir: **“İmanın en üstünü, insanların sevgisini kazanmaktır. Kimde şu
üç özellik yoksa, o kişi ne bendendir ne de Allah’tandır: Bir cahilin ca-
hilliğini bertaraf edecek bir hilm (yumuşak huy), insanlar arasında ken-
disiyle yaşayabileceği güzel bir ahlâk ve Allah’a karşı günah işlemekten
onu koruyacak bir verâ.”**¹⁹¹⁰ Yine Askerî’nin Câbir’den merfu olarak nak-
lettiği bir hadis de şöyledir: **“İlmin üzerine hilm verilmesinden daha gü-
zel hiçbir şeyin üzerine başka bir şey verilmiş değildir. İlim sahibi hilme
açtır.”** Ebu’ş-Şeyh’in Ebû Ümâme’den merfu olarak rivayet ettiği hadis de
şöyledir: **“Bir şey bir şeye, hilmin ilme katılmasından daha iyi ve üstün
bir şekilde katılmamıştır.”**¹⁹¹¹ Bu hadisi aynı zamanda İbnü’s-Sünnî de ri-
vayet etmektedir.

1909 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, I, 178, h.nr: 461. Aclûnî’nin hakkında hiçbir izah ve değerlendirme yapmadığı bu rivayet, aynı lafızla ileride 2731 no’lu hadis olarak tekrar ele alınacaktır. Daha önce bu manada birtakım hadisler 194 ve 251 no’lu rivayetlerde geçmişti. (Çeviren)

1910 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, V, 120, h.nr: 4848. Heysemî, bu rivayetin isnadında tanımadığı kimseler bulunduğunu belirtmektedir. Bk. Heysemî, *Mecma’*, VIII, 24, h.nr: 12686. (Çeviren)

1911 Bu rivayet daha önce 2172 no’lu hadis olarak geçmişti. Deylemî, *Firdevs*, IV, 120, h.nr: 6371. Bu manada rivayetler Hz. Ali, Muâz b. Cebel ve Hanzala’dan da rivayet edilmektedir. Bk. Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, V, 120, h.nr: 4846; İbn Abdilberr, *Câmi’*, I, 504, h.nr: 805. Ancak Hz. Ali rivayetinde meçhul bir ravi bulunduğu, Hanzala kanalının da uydurma olduğu belirtilmektedir. (Bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, V, 458; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’z-zaîfe*, VII, 157, h.nr: 3170) Şu da var ki bu sözün, tâbiîn neslinden Atâ b. Yesâr, Süleyman b. Musa ve Habîb b. Hacer el-Kaysî gibi zevata ait olduğuna dair rivayetler de mevcuttur. (Bk. İbnü’l-Mübârek, *Zühd*, I, 470, h.nr: 1336; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 238, h.nr: 25624; Dârimî,

۲۲۰۵- مَا خَابَ مَنْ اسْتَحَارَ وَلَا نَدِمَ مَنْ اسْتَشَارَ وَلَا عَالَ مَنْ اقْتَصَدَ.

2205- İstihare eden kaybetmez, istişare eden pişman olmaz. (Har-camalarında) ölçülü ve dengeli olan kimse de fakir düşmez.

Taberânî bu hadisi *el-Mu‘cemu’s-sağîr*’inde ve Kuzâî, Enes’ten mer-fu olarak rivayet etmektedirler. Ancak isnadında gerçekten **çok zayıf biri** vardır.¹⁹¹² Bu rivayet daha önce de geçmişti.¹⁹¹³ İleride de “مَا سَعِدَ أَحَدٌ بِرَأْيِهِ وَلَا” *Kendi görüşüyle hareket ettiği için mutluluğa ermiş, istişare ettiği için de mutsuz olmuş hiç kimse yoktur*” hadisi gelecektir.¹⁹¹⁴ Ne güzel söylemişler:

“Bir gün başına bir musibet geldiğinde başkasıyla istişare et,

Kendin istişare ehlinde biri olsan bile.

Zira göz, uzak yakın ne varsa hepsini görebilirken,

Kendini ancak ayna sayesinde görebilmektedir.”

Necmüddîn el-Gazzî’nin eserinde ise şunlar yer alır:¹⁹¹⁵ İbn Ebi’d-Dünyâ, *el-Akıl* adlı eserinde Zâide’nin şöyle dediğini rivayet etmektedir: “Biz ancak başkalarının aklıyla -yani istişareyle- yaşıyoruz!” Bazılarına ait bir söz de şöyledir: “İnsanlar üç kısımdır: Bir kısmı gıda gibidir; vaz-geçilemez ve kaçınılmazdır. Diğer bir kısmı ilaç gibidir; bazı zamanlar-da kendilerine ihtiyaç duyulur. Bir kısmı da hastalık gibidir; onlara ke-sinlikle ihtiyaç duyulmaz.” Hatîb’in *Telhîsu’l-müteşâbih* isimli eserinde Katâde’nin şöyle dediği rivayet edilir: “Üç çeşit adam vardır: Tam adam, yarım adam ve bir hiç sayılan adam. Tam adam, akli ve benimsediği bir

Mukaddime 49; Beyhakî, *el-Medhal*, I, 323, h.nr: 507) Kanaatimizce bu durum, rivayetin en azından bir tâbiînin sözü olarak aslının bulunduğunu gösterir. *Vallahu a’lem.* (Çeviren)

1912 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-‘evsat*, VI, 365, h.nr: 6627; Kuzâî, *Müsneû’s-Şihab*, II, 7, h.nr: 774. Bu rivayetin isnadında *çok zayıf bir ravi* vardır. Bk. Heysemî, *Mecma’*, VIII, 96, h.nr: 13157; İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, XI, 184; Münâvî, *Teysîr*, II, 348. Elbânî ise rivayetin uydurma olduğu kanaatindedir. Bk. *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, II, 78, h.nr: 611. (Çeviren)

1913 Bk. 1276 no’lu hadis.

1914 Bk. 2216 no’lu hadis.

1915 Gazzî, *İtkân*, II, 498, h.nr: 1618.

fikri ve görüşü olduğu hâlde istişareye açık olan adamdır. Yarım adam ise akıllı ve benimsediği bir fikri ve görüşü olan, ancak istişareye açık olmayan adamdır. Bir hiç sayılan adam ise akıllı olan, ancak benimsediği bir fikir ve görüşü olmamasına rağmen istişareye de açık olmayan adamdır.” Daha sonra Gazzî şöyle devam eder: Ben de dedim ki:

“Akılla yaşayan kimse,
Faziletiyle yaşayan kimse gibi değildir.
Kuşkusuz faziletli kişi,
İnsanların aklını, kendi aklına toplayabilir.
Keza cahil kişi de
İnsanlar arasında kendisi gibisini görmeyendir.
Zira nefsinin mükemmel olduğunu düşünür,
Aşırı cehaletinden ötürü!”

۲۲۰۶- مَا حَلَّ بِحَرَمِكُمْ حَلَّ بِكُمْ.

2206- Hareminizin (dokunulmaz ve kutsallarınızın) başına gelen şey, sizin başınıza gelmiş demektir.

Kaynağı ve sıhhatine bakılmalı, incelenip araştırılmalıdır.¹⁹¹⁶

۲۲۰۷- مَا خَرَجَ مِنْ فَيْكِ فَهُوَ فَيْكَ.

2207- Ağzından çıkan şey, gerçekte senin içinde olan(ı yansıtmak-ta)dır.

Hadis değil, aksine bazılarının sözlerindendir. Bu manada söylenen sözlerden biri de şudur: “Her kap, içindekini sızdırır.”¹⁹¹⁷

۲۲۰۸- مَا خَلَا جَسَدٌ مِنْ حَسَدٍ.

2208- Hiçbir beden hasetten kurtulabilmiş değildir.

1916 Araştırabildiğimiz kadarıyla herhangi bir kaynakta böyle bir rivayeti tespit edemedik. (Çeviren)

1917 Bu ve benzeri sözler daha önce 1943 ve 1967 no’lu rivayetler olarak geçmişti.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demiştir: Bu rivayete bu lafızıyla vâkıf olmadım. Ancak manası Ebû Musa el-Medînî'nin *Nüzhetü'l-huffâz*'ında Enes'ten merfu olarak aktardığı rivayette yer almaktadır: **“Her insan hasetçidir. Bazıları haset konusunda diğerlerinden daha iyi durumdadır. Diliyle konuşmadığı yahut eliyle amel etmediği müddetçe hasedçinin hasedi kendisine zarar vermez.”** Fakat bu hadisin isnadındaki **Halef el-Ammî zayıf biridir.**¹⁹¹⁸ Hâkim de bunu *Ulûmu'l-hadîs*'te, tamamının isimleri “Halef” olan bir grup ravinin müselsel bir rivayeti olarak nakletmektedir. İbn Ebi'd-Dünyâ'nın *Zemmü'l-hased* isimli eserinde yine **zayıf bir isnadla** Ebû Hureyre'den gelen merfu bir hadis de şöyledir: **“Üç şeyden hiç kimse kurtulamaz: Zan, uğursuzluk inancı ve hased...”** Sehâvî, Tirmizî'ye yazdığı şerhinde bu hadisi ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır.¹⁹¹⁹

۲۲۰۹ - مَا خَلَا قَصِيرٌ مِنْ حِكْمَةٍ.

2209- Hiçbir kısa boylu insan hikmetten yoksun değildir.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demektedir:¹⁹²⁰ Buna vakıf olamadım. Evet, İbn Lâl Âişe *radiyallahu anhâ*'dan merfu olarak şu hadisi rivayet etmektedir: **“Hayrın tamamı, orta boylularda kılınmıştır.”**¹⁹²¹ Bunu destekleyici nitelikte bir rivayet de şudur: **“İşlerin en hayırlısı orta yollu olanıdır.”**¹⁹²² Ayrıca Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sıfatlarından biri de orta boylu olmasıydı. Hasan b. Ali *radiyallahu anh*'dan merfu olarak rivayet edilen bir hadiste şöyle geçer: **“Şüphesiz Allah, gösterişliliği ve ahmaklığı uzunlarda var etmiştir.”**¹⁹²³ Bazıları da ilgili hadisi şu lafızla rivayet

1918 Zehebî de bu rivayetin *münker* olduğunu belirtmektedir. (Bk. Zehebî, *Tezkiratu'l-huffâz*, III, 164. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VII, 92, h.nr: 3091) -Çeviren-

1919 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 419-422, h.nr: 965.

1920 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 422-423, h.nr: 966.

1921 Ebû Nuaym, *Delâilü'n-Nübüvve*, I, 637. Ancak bu rivayetin isnadında Sabîh b. Abdullah el-Ferğânî adında münkerü'l-hadîs sayılan bir ravi vardır. (Bk. Hatîb el-Bağdâdî, *Telhîsu'l-müteşâbih fi's-resm*, thk. Sükeyne eş-Şihâbî, Dîmeşk 1985, I, 135; Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, II, 307, ravi nr: 3857) -Çeviren-

1922 Bu rivayet daha önce 1247 no'lu hadis olarak geçmişti.

1923 Merfu bir rivayet olarak tespit edemediğimiz bu rivayeti İbn Kayyım el-Cevziyye, seleften birinin sözü olarak aktarmaktadır. (Bk. İbn Kayyım, *Ravdatü'l-muhibbîn ve nüzhetü'l-müş tâkîn*, Beyrut 1983, s. 237; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, III, 350) -Çeviren-

etmektedirler: **“Hiçbir kısa boylu insan hikmetten yoksun olmadığı gibi, hiçbir uzun boylu da ahlaklıktan kurtulamamıştır.”**¹⁹²⁴

٢٢١٠- مَا خَلَا يَهُودِيَّانِ بِمُسْلِمٍ إِلَّا هُمَا بِقَتْلِهِ.

2210- Bir Müslümanla baş başa kalan iki Yahudi mutlaka onu öldürmeye yeltenirler.

Bu hadisi Sa‘lebî, İbn Merdûye ve *ed-Duafâ*’sında İbn Hibbân, Ebû Hureyre’den merfu olarak rivayet etmektedirler.¹⁹²⁵ Sadece İbn Hibbân’ın rivayetinde **“Yahudi”** ve **“yeltenme”** kelimeleri tekil olarak geçmektedir. Öte yandan Deylemî de bunu şu lafızla rivayet eder: **“Bir Müslümanla baş başa kalmış hiçbir Yahudi yoktur ki içinden o Müslümanı öldürmeye niyetlenmiş olmasın.”**¹⁹²⁶ Sehâvî de birtakım hâdiselerde bu rivayetten uzunca bahsetmiştir.

Ben de (Aclûnî) derim ki: Hocamız merhum Yunus el-Mısrî’nin zikrettiği şu hâdiseler de bunu desteklemektedir. Şöyle ki: Hocamız bir gün bir Yahudiden mantık dersi okurken, Yahudi ona, onunla baş başa kaldığı bir sırada şunu söyler: “Yanında bıçak ve benzeri bir şey olmadan sakın bana gelme! Çünkü bir Yahudinin, bir Müslümanla baş başa kalmışsa ve Müslümanın yanında da herhangi bir silah yoksa, onu öldürmeye kalkışması gerekir.”

Öte yandan Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demiştir: İnsanlar arasında meşhur olan sözlerden biri de şudur: “Bir Sünnî ile baş başa kalan hiçbir Râfîzî yoktur ki, içinden o Sünnîyi öldürmeye niyetlenmiş olmasın.” Bu da Râfîzîler’in Yahudilerle ortak olan özelliklerinden biridir.¹⁹²⁷

1924 Aliyyü’l-Kârî, Sehâvî’nin bu lafızla gelen rivayet hakkında “Bir aslına vâkif olamadım” dediğini nakleder. (Bk. Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 305, h.nr: 407) Ancak paragrafın başında da belirttiğimiz gibi Sehâvî, bu lafzın ilk cümlesi için böyle söylemektedir. *Vallahu a’lem.* (Çeviren)

1925 İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, III, 121-122, ravi nr: 1214. İbn Hibbân’ın beyanına göre bu rivayetin isnadında Yahya b. Ubeydullah b. Mevhib el-Kuraşî adındaki ravi, babasından, aslı olmayan rivayetler nakleden biridir. Babasından, ona ait olmayan hadisleri fazlaca rivayet etmesi sebebiyle de rivayetleri delil alınamayacak kimseler kategorisine dahil edilmiştir. Bu hadis de babasından aktardığı rivayetlerden biridir. (Çeviren)

1926 Deylemî, *Firdevs*, IV, 108, h.nr: 6340. Bu rivayetin de zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdisi’z-zaîfe*, IX, 432, h.nr: 4439. (Çeviren)

1927 Gazzî, *İtkân*, II, 499, h.nr: 1621.

٢٢١١- مَا دَفَعَ اللَّهُ كَانَ أَغْظَمَ.

2211- Allah'ın defettiği şey (bela) daha büyüktü.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demektedir: “Bunu merfu rivayetler arasında bulamadım. Ancak Lokman, oğlunun başına gelen belanın anlatıldığı bir kıssada oğluna hitaben şöyle demiştir: ‘Kim bilir belki de Allah’ın senden uzaklaştırdığı bela, senin başına gelenden daha büyüktü.’ İbn Ebi’ d-Dünyâ (Lokman’a ait) bu söze, *Kitâbu’r-Rızâ*’da Saîd b. el-Müseyyeb’den naklettiği bir rivayet olarak yer vermektedir.¹⁹²⁸ [Ben de bu hadisi, uzun haliyle *Hüsnu’t-tenebbüh fîmâ verede fi’t-teşebbüh* isimli kitapta zikrettim.]”¹⁹²⁹

٢٢١٢- مَا رَفَعَ أَحَدًا فَوْقَ مِقْدَارِهِ إِلَّا وَاتَّضَعَ عِنْدَهُ مِنْ قَدَرِهِ بِأَزِيدَ.

2212- Bir kimse bir kimseyi değerinden fazla yüceltmişse, mutlaka o yücelttiği kimsenin gözündeki kendi değeri daha fazla düşmüştür.

Sehâvî *Makâsîd*’da şöyle demektedir:¹⁹³⁰ Merfu rivayetler arasında yoktur. Ancak Beyhakî’nin *Menâkıbu’s-Şâfiî*’de naklettiğine göre İmam Şâfiî’nin şöyle demiştir: “Kimi değerinden fazla kıymet verip yüceltmişsem, onun gözündeki değerim, mutlaka ona verdiğim değer oranında düşmüştür.”¹⁹³¹ Evet, daha önce “أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نُتَزَلَ النَّاسَ مَنَازِلَهُمْ” / Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize insanlara, layık oldukları konumlarına göre davranmamızı emretti” hadisinde “**Kim de kardeşini değerinden fazla yüceltirse onun düşmanlığını üzerine çekmiş olur**” rivayeti geçmişti.¹⁹³² Bu durum adi, aşağılık karakterler için geçerlidir. Ayrıca Şâfiî

1928 Bk. İbn Ebi’ d-Dünyâ, *er-Rızâ anillâh bi kadâihî*, thk. Ziyâ el-Hasen es-Selefî, Bombay 1410, s. 62, h.nr: 29.

1929 Köşeli parantez içindeki bu son cümle Gazzî’ye ait olmasına rağmen (bk. *İtkân*, II, 500, h.nr: 1622) bu haliyle *Keşfü’l-hafâ*’da yer almamaktadır. Aclûnî bunun yerine, muhtemelen bu cümleyi özetlemek niyetiyle “ذكر الحديث”/hadisi zikretti” şeklinde kısa bir ifade kullanmakta, bu da maksadı ifade etmemektedir. Biz de ibareyi, Gazzî’nin eserinden orijinal hâliyle almayı ve çeviriyi buna göre yapmayı tercih ettik. Ayrıca bk. Gazzî, *Hüsnu’t-tenebbüh*, I, 463. (Çeviren)

1930 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 424-427, h.nr: 968.

1931 Beyhakî, *Menâkıbu’s-Şâfiî*, II, 190.

1932 Bk. 590 no’lu hadis.

şöyle demiştir: “Üç sınıf insan vardır ki kendilerine değer verip yücelttiğin zaman seni hor görüp aşağılarlar: Kadın, köle ve çiftçi.”¹⁹³³

٢٢١٣- مَا خَالَطَ الصَّدَقَةَ مَالًا إِلَّا أَهْلَكَتْهُ.

2213- Zekât, (mallardan ayrı tutulup verilmediği zaman) içine karıştığı her malı mutlaka telef etmiştir.

Bu hadisi Beyhakî ve İbn Adiy, Âişe *radiyallahu anhâ*’dan **zayıf bir isnadla** rivayet etmişlerdir.¹⁹³⁴

٢٢١٤- مَا رَأَهُ الْمُسْلِمُونَ حَسَنًا فَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ حَسَنٌ.

2214- Müslümanların güzel gördükleri şey, Allah katında da güzeldir.

Ahmed b. Hanbel bu hadisi -zannedildiği gibi *Müsned*’inde değil- *Kitâbu’s-Sünne*’de İbn Mes’ûd’dan şu lafızla rivayet etmektedir: “**Allah Teâlâ kulların kalplerine baktı ve Muhammed’i seçip peygamber olarak gönderdi. Daha sonra tekrar kulların kalplerine baktı; (Peygamberi için) ashâb seçti ve onları dininin destekçileri ve Peygamberi’nin yardımcıları eyledi. Dolayısıyla Müslümanların iyi ve güzel gördükleri şey, Allah katında da iyi ve güzeldir. Onların kötü ve çirkin gördükleri şey ise Allah katında da kötü ve çirkindir.**” Bu, mevkuf ve hasen bir rivayettir. Öte yandan Bezzâr, Tayâlisî, Taberânî, Ebû Nuaym ve *el-İ’tikâd*’da Beyhakî bu hadisi yine İbn Mes’ûd’dan rivayet etmektedirler.¹⁹³⁵

1933 Bu söz 1038 no’lu rivayet olarak daha önce geçmişti.

1934 Kuzâî, *Müsnedü’s-Şihâb*, II, 10, h.nr: 781; Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, V, 166, h.nr: 3246; İbn Adiy, *el-Kâmil*, VII, 432, ravi nr: 1682. Rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, XI, 114, h.nr: 5069. Burada kastedilen mana şudur: Zekâtı verilmesi gereken bir maldan ilgili zekât miktarı çıkarılıp verilmediği takdirde, malın geri kalan kısmının da hayır ve bereketi kalmaz. (Çeviren)

1935 Tayâlisî, *Müsned*, I, 199, h.nr: 243; Bezzâr, *Müsned*, V, 212, h.nr: 1816; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, IV, 58, h.nr: 3602; Beyhakî, *el-İ’tikâd*, s. 322. Ayrıca bk. Hâkim, *Müstedrek*, III, 83, h.nr: 4465. Hâkim, bunu bizatihi İbn Mes’ûd’un sözü olarak aktarıp isnadının sahih olduğunu belirtmektedir. Zehebî de ona bu konuda muvafakat etmektedir. (Çeviren)

Aynî'ye ait *Hidâye* şerhinde de şöyle geçer: Ahmed b. Hanbel, kendi isnadıyla İbn Mes'ûd'dan şunu rivayet etmektedir: **“Şüphesiz Allah, Muhammed'in kalbinden sonra kulların kalplerine baktı ve Allah Rasûlü'nün ashâbının kalplerinin kulların en hayırlı kalpleri olduğunu gördü. Bu sebeple de onları, Allah'ın dini için savaşmak üzere, Peygamberi'nin yardımcıları eyledi. Dolayısıyla Müslümanların iyi ve güzel gördükleri şey, Allah katında da iyi ve güzeldir. Onların kötü -bir rivayete göre de: çirkin- gördükleri şey ise Allah katında da kötüdür.”**¹⁹³⁶

Öte yandan Hafız İbn Abdilhâdî de şöyle demektedir: “[Bu hadis] merfu olarak Enes'ten, **sâkıt** bir isnadla [rivayet edilmiştir].¹⁹³⁷ En sahihi ise İbn Mes'ûd'un kendi sözü (mevkuf) bir rivayet olmasıdır.”

۲۲۱۵- مَا زَالَ جِبْرِيلُ يُوصِينِي بِالْجَارِ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُورَثُهُ.

2215- Cebraîl bana komşuya iyilik etmeyi öylesine tavsiye etti ki, neredeyse komşuyu komşuya mirasçı kılacak zannettim.

Buhârî ve Müslim'in Âişe ve İbn Ömer *radiyallahu anhümâ*'dan rivayet ettikleri bir hadistir. Buhârî ve Müslim dışındakiler de aynı şekilde bu hadisi rivayet etmişlerdir.¹⁹³⁸

۲۲۱۶- مَا سَعِدَ أَحَدٌ بِرَأْيِهِ وَلَا شَقِيَ عَنْ مَشُورَةٍ.

2216- Kendi görüşüyle hareket ettiği için mutluluğa ermiş, istişare ettiği için de mutsuz olmuş hiç kimse yoktur.

Bu hadis daha önce “رَأْسُ الْعَقْلِ/*Akıl kârı...*” hadisinde¹⁹³⁹ ve biraz önce de “مَا خَابَ مِنْ اسْتِشَارَةٍ/*İstişare eden kaybetmez*” hadisinin ele alındığı esnada geçmişti.¹⁹⁴⁰

1936 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 84, h.nr: 3600.

1937 *Keşfü'l-hafâ*'da düşmüş gözükken köşeli parantezli kısımları, Aynî'nin eserinden yararlanarak çeviriye yansıttık. (Bk. Aynî, *el-Binâye şerhu'l-Hidâye*, Beyrut 2000, X, 276) -Çeviren-

1938 Buhârî, Edeb 28; Müslim, Birr 140-141; Tirmizî, Birr 28; İbn Mâce, Edeb 4.

1939 Bk. 1352 no'lu hadis.

1940 Bk. 2205 no'lu hadis.

٢٢١٧- مَا ضَاقَ مَجْلِسٌ بِمُتَحَافِينَ.

2217- Birbirini seven iki kişiye hiçbir meclis dar gelmez.¹⁹⁴¹

Deylemî'nin isnadsız **bir şekilde** Enes'ten merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.¹⁹⁴² Beyhakî de bunu *Şuabu'l-îmân*'da Zünnûn el-Mısırî'nin kendi sözü olarak şu lafızla nakleder: “Dosta götüren hiçbir yol uzak olmadığı gibi, sevene hiçbir mekân dar gelmez.”¹⁹⁴³ Şâir'in şu sözü de bu manadadır: “Sevdikleriyle berabersen iğne deliği bile geniş bir meydan sayılır.” Ancak meclis âdabına dair Süfyân'ın şöyle bir sözü vardır: “Oturma düzeninde iki adam arasında bir arşının üçte ikisi oranında bir boşluk bulunmalıdır.” Şu da var ki kışın yahut namazda veya cihad esnasında (boşluğu doldurup) bitiştirmek gerekir.

Öte yandan Dîneverî'nin rivayetine göre Yezîdî şunu anlatır: Halîl b. Ahmed'in yanına geldiğim sırada (küçük bir) yaygının üzerinde oturuyordu. Derken oturmam için bana yer açtı, ben ise sıkışıklığa sebep olurum diye rahatsız oldum. Bunun üzerine şöyle dedi: “Birbirini seven iki kişiyi iğne deliği bile dar gelmezken, birbirinden nefret eden iki kişiyi koca dünya bile dar gelir.”¹⁹⁴⁴ Münâvî ise bu olayı Asmaî'ye nispet etmiştir. Lafzı da şöyledir: Halîl'in yanına girdim. Küçük bir hasırın üzerinde oturuyordu. Bana oturmam için işaret etti. Ben de “Ama seni sıkıştırmış oluyorum!” dedim. O ise şunu söyledi: “Sakin öyle deme! Birbirinden nefret eden iki kişi koca dünyaya sığamazken, birbirini seven iki kişi bir karışlık yere bile sığarlar.”¹⁹⁴⁵

٢٢١٨- مَا عَاقَبَتْ مَنْ عَصَى اللَّهَ فِيكَ بِمِثْلِ أَنْ تُطِيعَ اللَّهَ فِيهِ.

2218- Senin hakkında Allah'a isyan eden birine, kendisi hakkında Allah'a itaat etmek gibi bir cezayı vermemişsindir.

1941 Türkçe'de bu manaya gelebilecek bir atasözü şöyledir: “İki gönül bir olunca samanlık seyrân olur.” (Çeviren)

1942 Deylemî, *Firdevs*, IV, 75, h.nr: 6231. Rivayetin münker ve bâtil olduğuna dair ayrıntılar için bk. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, IV, 366, ravi nr: 1554. (Çeviren)

1943 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 577, h.nr: 8035.

1944 Dîneverî, *Mücâlese*, VII, 322, h.nr: 3227.

1945 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 452.

Sehâvî bunu *Makâsıd*'da sadece zikretmekle yetinmiş ve hakkında herhangi bir değerlendirme yapmamıştır.¹⁹⁴⁶ İbnü'd-Deyba' da *Temyîz*'de "Bunu merfu olarak görmüş değilim. Ancak manası sahihtir" demektedir.¹⁹⁴⁷

۲۲۱۹- مَا عَابَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَعَامًا قَطُّ فَإِنْ اشْتَهَاهُ أَكَلَهُ وَإِنْ كَرِهَهُ تَرَكَهُ.

2219- Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem yemekte asla kusur aramamıştır. Eğer iştahı varsa yemiştir, canı çekmemişse yememiştir.

Buhârî ve Müslim'in rivayet ettikleri bir hadistir. Müslim'e ait bir rivayette ise **"eğer iştahı yoksa yemeğe elini uzatmamıştır"** ifadesi yer almaktadır.¹⁹⁴⁸ Öte yandan Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce'nin rivayet ettiklerine göre, bir adam, Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem'e "Yemeye çekindiğim birtakım yemekler oluyor (ne yapmalıyım?)" diye sorar. Allah Rasûlü de şöyle buyurur: **"Bu konuda gönlünde herhangi bir endişe ve tereddüt olmasın. Aksi takdirde (yersiz endişe ve tereddütlerle kendine zorluk çıkarırsan) Hristiyanlara benzemiş olursun."**¹⁹⁴⁹

۲۲۲۰- مَا عَالَ مَنِ اقْتَصَدَ.

2220- Harcamalarında ölçülü ve dengeli olan kimse fakir düşmez.

Ahmed b. Hanbel'in İbn Mes'ûd kanalıyla rivayet ettiği¹⁹⁵⁰ bu hadis daha önce **"الْاِقْتِصَادُ فِي السَّفَقَةِ نِصْفُ الْمَعِيشَةِ/Harcamada ölçü ve denge, geçimin yarısıdır..."** rivayetinde de geçmişti.¹⁹⁵¹

1946 Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 430, h.nr: 973.

1947 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 146. Aslında Aclûnî bu sözü, daha önce 88 no'lu rivayette Hz. Ömer'in hikmet dolu on sekiz tavsiyesi içerisinde ilk tavsiye olarak Hatîb el-Bağdâdî'nin *el-Müttefik ve'l-müfterik* isimli kitabından naklen zikretmişti. En azından bu kaynağa işaret ederek Hz. Ömer'e nispet edilen bir söz olduğunu söyleyebilirdi. (Çeviren)

1948 Buhârî, Menâkıb 23; Et'ime 21; Müslim, Eşribe 187, 188.

1949 Ebû Dâvûd, Et'ime 23; Tirmizî, Siyer 16; İbn Mâce, Cihâd 26.

1950 Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VII, 302, h.nr: 4269.

1951 476 no'lu hadiste geçmişti.

٢٢٢١- مَا عُبِدَ اللَّهُ بِشَيْءٍ أَفْضَلَ - وَفِي لَفْظٍ أَعْظَمَ - مِنْ جَنْرِ الْقُلُوبِ.

2221- (Kırılan) kalpleri onarmaktan daha üstün -bir lafza göre de: büyük- bir şeyle Allah'a kulluk edilmemiştir.

Sehâvî *Makâsîd*'da "Bunu merfu bir rivayet olarak bilmiyorum" demiştir.¹⁹⁵² Dillerde meşhur olan lafzı ise **"Gönül almaktan daha üstün bir şeyle Allah'a kulluk edilmemiştir"** şeklindedir ve "kalpler" yerine "الخواطر/ gönül" kelimesi geçmektedir.

٢٢٢٢- مَا عُبِدَ اللَّهُ بِأَفْضَلٍ مِنْ فَعْوٍ فِي دِينٍ.

2222- Dinde derin ve doğru bilgi (fıkıh) sahibi olmaktan daha üstün bir şeyle Allah'a kulluk edilmemiştir.

Bu hadisi Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*'da **zayıf bir isnadla** İbn Ömer'den rivayet etmektedir.¹⁹⁵³ Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demiştir: Ahmed b. Hanbel'in oğlu (Abdullah'ın) Câbir kanalıyla rivayet ettiği bir hadiste ise **"Hüsnüzandan (iyi niyet, iyimserlik) daha üstün bir şeyle Allah'a kulluk edilmemiştir"** lafzı yer almaktadır. Bu noktada bu hadisla bir önceki hadis arasında herhangi bir çelişki söz konusu değildir. Çünkü hüsnüzan da "dinde derin ve doğru bilgi (fıkıh) edinme" kapsamına girer.

٢٢٢٣- مَا عُزِّلَ مَنْ وَلِيَ وَلَدَهُ.

2223- Evladı (dinî vb.) bir vazifeyi üstlenmiş olan kişi hiçbir zaman azledilemez.

Sehâvî *Makâsîd*'da "Bunun bir aslı yoktur. Ben bazı cevaplarda bu hususta bir şeyler yazmıştım" demektedir.¹⁹⁵⁴ Aliyyü'l-Kârî ise şunu söy-

1952 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 431, h.nr: 975. Necmüddîn el-Gazzî'nin torunu Ahmed b. Abdülkerîm el-Gazzî ise bunun bir hadis olmadığını ifade etmektedir. (Bk. *el-Ceddü'l-hasîs*, s. 199, h.nr: 425) -Çeviren-

1953 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, III, 230, h.nr: 1583. Ayrıca rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, XIV, 965, h.nr: 6912. (Çeviren)

1954 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 431, h.nr: 976. Sehâvî, sözünü ettiği cevaplarda, bu rivayetin aslı olmadığını vurguladıktan sonra çocukları dinî alanlarda muvaffak olan insanlarla ilgili birtakım rivayetleri sıraladıktan sonra özetle şunu söyler: "Evladı

ler: “Aksine bu söz, bir rivayetin teknik standartları açısından uydurma; manası bakımından da bâtıldır.”¹⁹⁵⁵

٢٢٢٤- مَا عَزَّ شَيْءٌ إِلَّا هَانَ.

**2224- (Dünyada) üstün gelip yücelmiş hiçbir şey yoktur ki alçal-
mış olmasın.**

Bu söz, Buhârî ve diğerlerinde yer alan şu hadisle aynı manadadır: Rasûlullah’ın devesi Adbâ’nın, bir bedevînin devesiyle girdiği yarışta birinciliği ona kaptırması (ve bu durumun Müslümanlara ağır gelmesi) üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurdu: “**Dünyada yükselttiği bir şeyi alçaltması, Allah’ın değişmez yasaıdır.**”¹⁹⁵⁶

٢٢٢٥- مَا عَزَّتِ النَّيَّةُ فِي الْحَدِيثِ إِلَّا لِشَرِّهِ.

**2225- Hadisteki niyetin değerli ve yüce oluşu, ancak hadisin şeref
ve üstünlüğünden dolayıdır.**

Aliyyü'l-Kârî, Hatîb’den naklen şöyle demektedir: “Merfu olarak bilinmemektedir. Yezîd b. Hârûn’un sözüdür.”¹⁹⁵⁷

٢٢٢٦- مَا عَظُمَتْ نِعْمَةُ اللَّهِ عَلَى عَبْدٍ إِلَّا عَظُمَتْ مَوْؤَنَةُ النَّاسِ عَلَيْهِ، فَمَنْ لَمْ يَحْتَمِلْ تِلْكَ الْمَوْؤَنَةَ فَقَدْ عَرَضَ تِلْكَ النِّعْمَةَ لِلزَّوَالِ.

2226- Allah’ın kuluna olan nimeti ne kadar büyükse, insanların onun üzerindeki külfeti de o kadar büyük olur. Bu külfete katlanmayan kimse, o nimeti yok olmaya maruz bırakır.

önemli bir dinî vazifeye getirilmiş olan kimseler, kendileri de akıllı ve tecrübeli kişiler olmaları hâlinde, çocuklarına istişari konularda yardımcı olabilirler ve onların vazifelerine önemli katkılar sağlayabilirler.” (Bk. Sehâvî, *el-Ecvibetü'l-mardiyye*, II, 889) Dolayısıyla -resmî vazifeli olmadıkları için- azledilmeleri gibi bir durum da söz konusu olamaz. (Çeviren)

1955 Bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 307, h.nr: 412.

1956 Buhârî, Cihâd 59, Rikâk 38; Ebû Dâvûd, Edeb 8.

1957 Hatîb el-Bağdâdî, *el-Fasl li'l-vasli'l-müddrec fi'n-nakl*, thk. Muhammed b. Matar ez-Zehrânî, Dâru'l-hicre 1997, II, 800. Ayrıca bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 307, h.nr: 413.

Beyhakî, Ebû Ya'lâ ve Askerî'nin Muâz b. Cebel'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Münâvî **"Bu hadis zayıftır"** demektedir.¹⁹⁵⁸ Öte yandan Beyhakî bunu yine Muâz'dan; Taberânî ve keza Beyhakî, İbn Ömer'den merfu olarak şu lafızla rivayet etmişlerdir: **"Kulların yararına olmak üzere Allah'ın, kendilerine özellikle nimetler bahşettiği birtakım topluluklar vardır. O nimetler içinde kalabilmeleri, onları (ihtiyaç sahiplerine) bolca vermeye bağlıdır. Eğer bu nimetleri başkalarından esirgeyecek olurlarsa, Allah o nimetleri onların elinden alıp başkasına verir."**¹⁹⁵⁹

Ayrıca Beyhakî bunu Ebû Hureyre'den merfu olarak şu lafızla rivayet etmektedir: **"Allah'ın kendisine bolca nimet verdiği hiçbir kul yoktur ki, insanların bir kısım ihtiyaçlarını (karşılama) ona bağlamış olmasın. Eğer o kul o ihtiyaç sahibi insanlardan bıkıp dudak bükecek olursa, sözü geçen nimetleri yok olmaya maruz bırakır."**¹⁹⁶⁰ Bu hadisler birbirini destekleyip pekiştirmektedir.¹⁹⁶¹ Ayrıca Fudayl b. İyâz'ın şöyle dediği rivayet edilmektedir: "Eğer insanların size olan ihtiyacının, Allah'ın size bahşettiği bir nimeti olduğunu biliyorsanız, o zaman nimetlerden bıkıp usandığınızda bunların bir felaket ve cezaya dönüşmesinden sakının."¹⁹⁶²

1958 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 118, h.nr: 7258; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 456. Beyhakî "Bu söz, Fudayl b. İyâz'dan nakledilen bir söz olarak meşhurdur" demektedir. (Çeviren)

1959 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XIII, 207, h.nr: 13925; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 117, h.nr: 7256. Bu rivayetin de zayıf olduğuna dair değerlendirmeler yapılmıştır. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, VIII, 192, h.nr: 13714; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, VI, 134, h.nr: 2627) Ancak Münzirî, Taberânî'de geçen rivayeti zayıf kategorisinde değerlendirmenin yanı sıra "isnadının hasen olduğu söylene bile bunun mümkün olabileceği" yönünde bir yaklaşım sergilemektedir. (Bk. *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 263, h.nr: 3968) *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

1960 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 116, h.nr: 7254. İmrân b. Abdurrahîm > Ahmed b. Yahya el-Missîsî > Velîd b. Müslim > Evzâî > İbn Cüreyc > Atâ > Ebû Hureyre isnadıyla gelen bu rivayette Ahmed b. Yahya el-Missîsî'nin Velîd'den münker rivayetler naklettiği ifade edilmektedir. (Bk. Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, I, 163, ravi nr: 655) Ayrıca Velîd ve İbn Cüreyc'in müdellis oldukları ve burada da rivayeti hocalarından açıkça işittiklerini belirten bir kalıp kullanmadıkları görülmektedir. (Çeviren)

1961 Bu değerlendirme Sehâvî'ye aittir. (Bk. *Makâsîd*, IV, 432-434, h.nr: 978)

1962 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, X, 119, h.nr: 7259.

٢٢٢٧- مَا عَمَلٌ أَفْضَلَ مِنْ إِشْبَاعِ كَبِدٍ جَائِعَةٍ.

2227- Aç bir mideyi doyurmaktan daha faziletli bir amel yoktur.

Deylemî bu hadisi Enes *radiyallahu anh*'dan merfu olarak rivayet etmektedir. **Zayıf bir hadistir.**¹⁹⁶³

٢٢٢٨- مَا فَضَّلَكُمْ أَبُو بَكْرٍ بِفَضْلِ صَوْمٍ وَلَا صَلَاةٍ، وَلَكِنْ بِشَيْءٍ وَقَرَّ فِي قَلْبِهِ.

2228- Ebû Bekir'in sizden daha faziletli oluşu, orucunun ve namazının fazlalığı sebebiyle değil, yüreğine iyice yerleşmiş olan bir şeyden (imandan) dolaydır.

Gazzâlî bu hadisi *İhyâ*'da zikretmektedir. *İhyâ*'nın hadislerini tahrir eden Irâkî ise “Bunu merfu bir rivayet olarak bulamadım” demiştir.¹⁹⁶⁴ Bu hadis, Hakîm et-Tirmizî ve Ebû Ya‘lâ'da Âişe *radiyallahu anhâ* kanalıyla; Ahmed b. Menî' de ise Ebû Bekir yoluyla merfu olarak rivayet edilmektedir. Ayrıca Hakîm et-Tirmizî *Nevâdiru'l-usûl* isimli eserinde “Bu, Bekr b. Abdullah el-Müzenî'nin sözüdür” demektedir.¹⁹⁶⁵

٢٢٢٩- مَا قَبِلَ حَجٌّ امْرِئٍ إِلَّا رُفِعَ حَصَاهُ.

2229- Haccı kabul olunmuş hiçbir kişi yoktur ki, (cemrelerde attığı) çakıl taşları (melekler tarafından) kaldırılmış olmasın.

Deylemî'nin İbn Ömer'den merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.¹⁹⁶⁶ Keza Ezrakî de *Târîhu Mekke*'de İbn Ömer ve Ebû Saîd kanalıyla bunu

1963 İbn Şâhîn, *et-Terğîb*, s. 112, h.nr: 374; Deylemî, *Firdevs*, IV, 111, h.nr: 6347. İsnadındaki Zerbî b. Abdullah'ın münkerü'l-hadîs olup Enes'ten aslı olmayan hadisleri rivayet ettiği, dolayısıyla rivayetlerinin delil alınamayacağı belirtilmektedir. Bk. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 312, ravi nr: 376; İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 172. (Çeviren)

1964 Gazzâlî, *İhyâ*, I, 23; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 32, h.nr: 1.

1965 Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl*, I, 148-149. İbn Kayyım el-Cevziyye ise bu sözü bir kısım cahillerin Hz. Ebû Bekir'in faziletine dair uydurdıkları rivayetlerden biri olarak görmekte ve bunun Ebû Bekir b. Ayyâş'ın bir sözü olduğunu belirtmektedir. (Bk. *el-Menâru'l-münîf*, s. 115, h.nr: 246) -Çeviren-

1966 Deylemî, *Firdevs*, IV, 116, h.nr: 6362. Bu rivayetin isnadında Abdullah b. Hırâş adında münkerü'l-hadîs biri vardır. (Bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, V, 45-

rivayet etmektedir.¹⁹⁶⁷ Yine Ezrakî'nin İbn Huseym'e kadar dayanan isnadıyla aktardığı rivayete göre İbn Huseym şöyle der: Ebu't-Tufeyl'e "Cahiliyye ve İslâm dönemlerinde cemrelere atılan şu çakıl taşları, nasıl oluyor da yolu kapatacak derecede koca bir tümseğe dönüşmüyor?" diye sordum. Şöyle dedi: Ben de bu soruyu İbn Abbâs'a sorduğumda şu cevabı verdi: "Şüphesiz Allah *azze ve celle*, bu taşlar için bir meleği görevlendirmiştir. Kabul edilenler yukarı kaldırılır, kabul edilmeyenler ise bırakılır."¹⁹⁶⁸ Hafız İbn Hacer de şu gözlemini aktarır: "Ben de bu hususta acaip bir şeye şahit oldum. Dikkatlice baktığımda gördüm ki insanlar çok fazla taş atmalarına rağmen, bu taşların hakikaten çok az bir kısmı yere düşüyordu."

Sehâvî de *Makâsîd*'da şunları söylemektedir:¹⁹⁶⁹ Aynı şekilde Muhibbuddîn et-Taberî, *Şerhu't-Tenbîh*'te, Harem şeyhi ve müftüsü olan hocası Beşîr et-Tebrîzî'den, söz konusu çakıl taşlarının gayet net ve açık bir biçimde yukarı doğru yükseldiğine şahit olduğunu aktarır. Muhibbuddîn de bu tanıklığı, bu hususta rivayet edilen haberin sıhhatine delil olarak kullanmıştır.

Aynı zamanda bu hâdise, hac günlerinde Mina'da yaşanan beş mucizeden biridir. Söz konusu beş mucize de şunlardır:

1. İnsanların gözünde dar bir mekân olmasına rağmen, bütün hacıları içine alacak kadar genişler.
2. Çaylaklar da o mekandaki etleri kapmazlar.

46, ravi nr: 214) Bu manada Ebû Saîd el-Hudrî kanalıyla gelen benzer manadaki bir rivayet de Beyhakî ve Heysemî'nin beyanlarına göre zayıftır. (Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, II, 209, h.nr: 1750; Hâkim, *Müstedrek*, I, 650, h.nr: 1752; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, 210, h.nr: 9545; Heysemî, *Mecma'*, III, 260, h.nr: 5589) -Çeviren-

1967 Ezrakî, bu rivayetleri Ebû Saîd el-Hudrî ve İbn Ömer'in bizatihi kendi sözleri, mevkuf rivayetler olarak aktarmaktadır. (Bk. *Ahbâru Mekke*, II, 177) Elbânî de bu mevkuf rivayetlerin isnadlarının sahih olduğunu belirtmekte; dolayısıyla hadis hakkındaki doğru hükmün "mevkuf" olması yönünde bir tercihte bulunmaktadır. (Bk. *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, I, 374, h.nr: 208) -Çeviren-

1968 Bu konuyla ilgili bir hadis ileride 2728 no'lu rivayet olarak ele alınacaktır.

1969 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 438-440, h.nr: 982.

3. Karasinek, genellikle bal ve benzeri yiyeceklere dadanıp ayrılma-
dığı hâlde oradaki yemeklerin içine düşmez.

4. Orada sivrisinek de azdır.

5. Cemrelere atılan taşlar çok olmasına rağmen yığılıp koca tümsek-
lere dönüşmez.

Bu meseleyi Fâsî, *Şifâu'l-ğarâm* adlı eserinde ayrıntısıyla ele almak-
tadır.¹⁹⁷⁰

٢٢٣٠ - مَا مِنْ يَوْمٍ إِلَّا وَالَّذِي بَعْدَهُ شَرٌّ مِنْهُ.

2230- Her geçen gün, bir öncesinden daha kötü olacaktır.

Bu hadis, Buhârî'nin Enes'ten merfu olarak rivayet ettiği şu ha-
disle aynı manadadır: **“Rabbinize kavuşuncaya dek, her geçen zamanınız
bir öncekinden daha kötü olacak.”** Bu hadis ise daha önce geçen **“كُلُّ عَامٍ
تَزْدَلُونَ/Her yıl, daha aşağılık bir duruma düşeceksiniz”** rivayetinde ayrıntı-
lı bir şekilde ele alınmıştı.¹⁹⁷¹

Öte yandan Münâvî şunu söyler: **“Rabbinize kavuşuncaya dek...”**
lafzından maksat, “âlimlerin göçüp gitmesi ve salih insanların neslinin
sona ermesidir.” Ayrıca Münâvî şunları da söylemektedir: **“Her yıl, (daha)
aşağılık bir duruma düşeceksiniz”** haberi ile Âişe radiyallahu anhâ'nın
“Eğer Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* tarafından daha önce söylen-
miş bir söz olmasaydı, ‘Her gün (daha) aşağılık bir duruma düşeceksiniz!’
derdim” şeklindeki sözüne gelince; bu konuda Hafız İbn Hacer “Bunun bir
aslı yoktur” demiştir.¹⁹⁷²

٢٢٣١ - مَا مِنْ عَامٍ إِلَّا يَنْقُصُ الْخَيْرُ فِيهِ وَيَزِيدُ الشَّرُّ.

2231- Her geçen yılın hayrı azalacak ve şerri artacaktır.

1970 Takiyyüddîn Muhammed b. Ahmed el-Fâsî, *Şifâu'l-ğarâm bi ahhbâri'l-beledi'l-
harâm*, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye 2000, I, 422.

1971 Bk. 1979 no'lu hadis.

1972 Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 486.

Taberânî bu hadisi **ceyyid bir isnadla** rivayet etmiştir.¹⁹⁷³ Münâvî şöyle der: Hasan el-Basrî, “İşte Haccâc’dan sonra gelen Ömer b. Abdülazîz!”¹⁹⁷⁴ denildiğinde şu cevabı vermiştir: “Zamanın da soluklanmaya ihtiyacı vardır.” Keza **sahih bir isnadla** rivayet edilen bir hadis de şöyledir: “Dün, bugünden daha hayırlıydı. Bugün de yarından daha hayırlı olacak. Bu durum kıyamet kopuncaya kadar böyledir.”¹⁹⁷⁵

۲۲۳۲- مَا مِنْ مَيِّتٍ يَمُوتُ إِلَّا نَدِمَ، قَالُوا: وَمَا نَدَامَتْهُ؟ قَالَ: إِنْ كَانَ مُحْسِنًا أُنْ لَا يَكُونُ زَادًا، وَإِنْ كَانَ مُسِيئًا أُنْ لَا يَكُونُ اشْتَعْتَبَ.

2232- Ölüp de pişman olmayan hiç kimse yoktur. “Nedir pişmanlığı (ey Allah’ın Rasûlü)?” diye sordular. Şöyle buyurdu: Eğer iyi biriye, iyiliğini daha fazla artıramamış olmaktan ötürü pişmanlık duyar. Eğer kötü biriye, o da tevbe etmemiş olmaktan dolayı pişmanlık duyar.

Tirmizî’nin Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.¹⁹⁷⁶

۲۲۳۳- مَا مِنْ لَيْلَةٍ إِلَّا يَنَادِي مُنَادٍ: يَا أَهْلَ الْقُبُورِ مَنْ تَعْبُطُونَ؟ فَيَقُولُونَ: أَهْلُ الْمَسَاجِدِ.

2233- Her gece bir çağrıcı “Ey kabir ehli! Kimlere gıpta ediyorsunuz?” diye seslenir. Onlar da “Cami cemaatlerine” diye cevap verirler.

Aliyyü’l-Kârî “[Bunun bir aslı] bulunamamıştır” demektedir.¹⁹⁷⁷

1973 Benzer bir lafızla nakledilen bir rivayet için bk. Taberânî, *Müsnedü’ş-Şâmiyyîn*, II, 348, h.nr: 1474. Suyûtî de bu rivayetin *hasen* olduğuna dair işarete bulunmaktadır. (Bk. Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, V, 486)

1974 Burada Hasan el-Basrî’ye “her geçen gün durumların daha kötüye gideceği” şeklindeki genel yaklaşıma aykırı bir durumun gerçekleştiği ve tam tersi kötünden iyiye doğru bir gidişin olduğu hatırlatılarak Hasan el-Basrî’nin bu durumu nasıl açıklayacağı merak edilmiştir. (Çeviren)

1975 Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, V, 486.

1976 Tirmizî’de geçen rivayetin lafzı buradakinden biraz farklıdır. (Bk. Zühed, 58) Bizatihi Tirmizî’nin lafzı ise ileride 2744 no’lu hadis olarak gelecektir. Rivayetin *zayıf* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve’t-terhîb*, IV, 125-126, h.nr: 5085; Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, V, 468. (Çeviren)

1977 Bk. Aliyyü’l-Kârî, *Mevûât*, s. 309, h.nr: 419. Köşeli parantezli kısım *Keşfü’l-*

٢٢٣٤- مَا مِنْ يَوْمٍ إِلَّا وَتَمُوتُ فِيهِ سُنَّةٌ وَتَخِيَا فِيهِ بَذْعَةٌ.

2334- Her geçen günde mutlaka bir sünnet ölecek ve bir bid'at ihya olacaktır.

Sağânî'nin de dediği gibi seleften bazılarının sözlerindendir.¹⁹⁷⁸

٢٢٣٥- مَا قَدَرٌ يَكُنْ.

2235- Ne takdir edildiyse o olacaktır.

Bu rivayet daha önce geçtiği gibi,¹⁹⁷⁹ ileride de “*Derdin, en-dişen artmasın...*” hadisinde de gelecektir.¹⁹⁸⁰ Dillerde meşhur olan lafzı ise “*مَا قَدَرٌ كَانَ*”/Ne takdir edildiyse, o olmuştur” şeklindedir.

٢٢٣٦- مَا قَلَّ وَكَفَى خَيْرٌ مِمَّا كَثُرَ وَاللَّهِ.

2236- Az ve yeterli olan, çok ve oyalayıcı olandan daha hayırlıdır.

Ebû Ya'lâ ve Askerî'nin rivayet ettiklerine göre, Ebû Saîd “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in şu (minber) direklerinin üzerindeyken şöyle buyurduğunu işittim” dedikten sonra bu hadisi zikretmiştir.¹⁹⁸¹ Münâvî de “Bu, sahihtir” demektedir.¹⁹⁸²

Necmüddîn el-Gazzî ise “*لِدُّوا لِلْمَوْتِ*”/Ölmek için doğun...” hadisinde¹⁹⁸³ Ebû Hureyre’den şunu rivayet eder: “*Gök kapılarının birinde bir meleik*

hafâ’da geçmemektedir. (Çeviren).

1978 Buna benzer bir söz İbn Abbâs’tan gelen bir rivayet olarak daha önce 1979 no’lu hadiste geçmişti. (Çeviren)

1979 Aclûnî, rivayetin bu lafızla daha önce nerede geçtiğini belirtmemektedir. Ancak temel kaynağı olan Sehâvî’nin *Makâsıd*’ında baktığımızda, bu kitaptaki 2098 ve 3130 no’lu hadislerle işaret edildiğini görmekteyiz. (Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 440, h.nr: 983) Bu iki rivayetten de 3130 no’lu rivayette bu manada bir ibare geçmektedir. (Çeviren)

1980 Bk. 3130 no’lu hadis.

1981 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, II, 319, h.nr: 1053. Ayrıca Ebu’d-Derdâ kanalıyla gelen diğer bir rivayet için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 53, h.nr: 21721.

1982 Bk. Heysemî, *Mecma’*, X, 255, h.nr: 17865; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 461.

1983 Bk. 2041 no’lu hadis.

şöyle seslenir: Ey insanlar! Hadi Rabbinize yönelin. Zira az ve yeterli olan, çok ve oyalayıcı olandan daha hayırlıdır..."¹⁹⁸⁴

Deylemî ise bunu Ukbe b. Âmir kanalıyla gelen ve "Asıl meseleye gelince; kuşkusuz sözlerin en doğrusu Allah'ın Kitabı, yol ve çizgilerin en hayırlısı da Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yolu ve çizgisidir..." diye başlayan hadis içerisinde nakletmektedir. Öte yandan Askerî de bu manada bir lafzı Ebû Ümâme es-Sa'lebî'den Sa'lebe b. Hâtıb kıssasında şu şekilde aktarır: "**Aman ey Sa'lebe! Şükcrünü eda edebileceğin az, hakkını veremeyeceğin -yahut güç yetiremeyeceğin- çoktan daha hayırlıdır.**"¹⁹⁸⁵

۲۲۳۷- مَا كَثُرَ أَذَانُ بَلَدَةٍ إِلَّا قَلَّ بَرُّهَا.

2237- Bir beldenin ezanı çoğaldıkça soğuk azalır.

Deylemî bunu isnadsız **bir şekilde** Ali *radiyallahu anh*'dan rivayet etmektedir.¹⁹⁸⁶ Suyûtî'nin *Leâli*'inde ise şu ifade geçer: "**Bir şehrin ezanı çoğaldıkça mutlaka soğuk azalır**" hadisi uydurmadır.¹⁹⁸⁷

۲۲۳۸- مَا كَثُرُوا الْبَاغَةَ.

2238- Satıcılarla sıkı pazarlık yapın.

Bu rivayet daha önce "**حَاكُوا الْبَاغَةَ/Satıcılardan ısrarla fiyat indirimi talep edin...**" hadisinde geçmişti.¹⁹⁸⁸

1984 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 232, h.nr: 10245.

1985 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VIII, 218, h.nr: 7873; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VI, 198, h.nr: 4048. (Beyhakî, rivayetin isnadı hakkında *fîhi nazar* değerlendirmesinde bulunur) Ayrıca rivayetin isnadının *zayıf* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1179, h.nr: 1; Heysemî, *Mecma'*, VII, 31-32, h.nr: 11047; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, IX, 78, h.nr: 4081. (Çeviren)

1986 Deylemî, *Firdevs*, I, 350, IV, 71, h.nr: 1402, 6221.

1987 Rivayetin uydurma olduğuna dair bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 91; Suyûtî, *Leâli*, II, 13; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, II, 79, h.nr: 9; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 308, h.nr: 416.

1988 Bk. 1093 no'lu hadis.

٢٢٣٩ - مَا كُلُّ مَرَّةٍ تَسْلَمُ الْجَرَّةُ.

2239- Kûp her defasında sağ-salim kurtulamaz.¹⁹⁸⁹

Aliyyü'l-Kârî “Hadis değildir” demiştir.¹⁹⁹⁰ Sehâvî de *Makâsîd*’da şöyle der:¹⁹⁹¹ Müberred’in şiirinde geçen bir sözdür. Şöyle ki:

“Nefsimi çocukça davranışlarından dolayı

İki yüz defa uyardım ve dedim ki ona:

Ey nefis! Arzu ve heves peşinde koşmaktan geri dur!

Zira kûp, her gün sağ-salim kurtulamaz.”

٢٢٤٠ - مَا كُلُّ مَا يُعْلَمُ يَقَالُ.

2240- Her bilinen şey söylenmez.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:¹⁹⁹² Bu lafızla isnadlı (müsned) bir rivayet olarak bilinmemektedir. Ancak “İnsanlara, akılları ölçüsünde konuşmakla emrolunduk” ve “İnsanlara, anlayabilecekleri şeylerden bahsedin...” gibi hadislerle aynı manaya gelmektedir. Nitekim bu iki hadis daha önce geçmişti.¹⁹⁹³

٢٢٤١ - مَا الْمُعْطَى مِنْ سَعَةٍ بِأَعْظَمَ أَجْرًا مِنَ الْآخِذِ مِنْ حَاجَةٍ.

2241- Varlıklı olduğu için veren kimse, ihtiyaçtan dolayı alan kimseden daha büyük bir ecre sahip değildir.

Bu hadisi İbn Hibbân *ed-Duafâ*’sında, Taberânî *el-Mu‘cemu’l-’evsat*’ında ve Ebû Nuaym Enes’ten merfu olarak rivayet etmektedirler.¹⁹⁹⁴

1989 Türkçe’de bu manada bir atasözü şöyledir: “Her zaman gemicinin istediği rüzgâr esmez.” (Çeviren)

1990 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 308, h.nr: 417.

1991 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 443, h.nr: 987.

1992 Gazzî, *İtkân*, II, 508, h.nr: 1649.

1993 Bk. 592 ve 1118 no’lu hadisler.

1994 İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 194, ravi nr: 837; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-’evsat*, VIII, 150, h.nr: 8235; Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 245. İbn Hibbân, bu rivayetin isnadındaki Âiz b. Şüreyh’in, az hadis rivayet eden biri olmasına rağmen hata ettiğini ve tek

Ayrıca Taberânî bunu İbn Ömer'den **zayıf bir isnadla** nakleder.¹⁹⁹⁵ Üstelik bu hadisle, Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in “يَدُ الْعَلْيَا خَيْرٌ” *al-Yadü'l-`Alîya hayırlıdır*” hadisinde geçen “يَدُ الْعَلْيَا/üstteki el”in, “alan el” olduğunu savunanların görüşü pekişmekte ve desteklenmiş olmaktadır. Özellikle de kişi zekâtını vermek üzere diyar diyar dolaştığı hâlde sadece zenginlere rast gelmesi ve bu sebeple üzerindeki zekât sorumluluğunu düşürememesi (durumu dikkate alındığında böyle anlaşılması mümkündür). Ancak âlimlerin büyük çoğunluğu bunun aksi kanaattedir.¹⁹⁹⁶

٢٢٤٢- مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا وَكَلَّ - وَفِي لَفْظٍ: إِلَّا وَقَدْ وَكَّلَ - بِهِ قَرِيبُهُ مِنَ الْجَنِّ وَقَرِيبُهُ مِنَ الْمَلَائِكَةِ، قَالُوا: وَإِنَّكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: وَإِنِّي، وَلَكِنَّ اللَّهَ أَعَانَنِي عَلَيْهِ فَأَسْلَمَ.

2242- Sizden her birinizin yanında bulunmak üzere bir cin, bir de melek görevlendirilmiştir. “Bu durum sizin için de geçerli mi ey Allah'ın Rasûlü?” diye sordular. Şöyle buyurdu: Evet benim için de geçerli. Ancak Allah Teâlâ ona karşı bana yardım ettiği için şeytanım boyun eğip teslim/Müslüman olmuştur.

Bu hadisi Buhârî ve Ahmed b. Hanbel, İbn Mes'ûd'dan merfu olarak rivayet etmişlerdir.¹⁹⁹⁷ Bu manada pek çok hadis mevcuttur. Zerkeşî

kaldığı rivayetlerde hiçbir surette delil alınamayacağını belirtirken, Heysemî bu zatın sadece zayıf biri olduğunu ifade etmektedir. (Bk. *Mecma'*, III, 101, h.nr: 4562) -Çeviren-

1995 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XII, 423, h.nr: 13560. Bu rivayetin de zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, I, 340, h.nr: 1255; Heysemî, *Mecma'*, III, 101, h.nr: 4561; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 267, h.nr: 8. (Çeviren)

1996 Yani cumhur ulema “üstteki el”in “veren el,” “alttaki el”in de “alan el” olduğunu görüşünü benimsemiş ve diğer rivayeti dikkate almamışlardır. Bu noktada Aclûnî'nin 2241 no'lu hadis bağlamındaki değerlendirmeyi Sehâvî'nin *Makâsîd*'ından almış olmasına rağmen, yanlış anlamalara yol açacak birtakım yazım yanlışlarından dolayı biz çeviride *Makâsîd*'ı esas aldığımızı belirtmeliyiz. (Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 443-444, h.nr: 988) -Çeviren-

1997 Bu hadis Buhârî'de değil, Ahmed b. Hanbel'de geçmektedir. (Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 151, h.nr: 3802) -Çeviren-

bunları kitabının son bölümünde zikretmiştir.¹⁹⁹⁸ Mesela; bunlardan biri de Müslim'in Âişe ve İbn Mes'ûd *radiyallahu anhümâ* kanalıyla rivayet ettiği şu hadistir: **“Sizden her birinizin mutlaka bir şeytanı vardır.”** “Sizin de mi ey Allah'ın Rasûlü?” dediler. O da şöyle buyurdu: **“Evet, benim de. Ancak Allah ona karşı bana yardım ettiği için şeytanım boyun eğip teslim/Müslüman oldu. Dolayısıyla ancak hayrı emredebilir.”**¹⁹⁹⁹

Metinde geçen “فَأَسْلَمَ/fe-esleme kelimesi, muzarî birinci şahıs kipi olan “fe-eslemu”²⁰⁰⁰ okunacak şekilde rivayet edildiği gibi, “fe-esleme” tarzında okunabilecek mazi bir fiil olarak da rivayet edilmiştir. İkinci okunuş biçimi olan “fe-esleme,” Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*’e özgü bir vasıf olarak, şeytanının Müslüman olduğuna delalet eder. Şu kadar var ki ilgili kelime, “boyun eğip teslim oldu” manasında da yorumlanabilir. Bu hususu iyi anlamalısın!

۲۲۴۳- مَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ أَصْحَابِي يَمُوتُ بِأَرْضٍ إِلَّا بُعِثَ قَائِدًا -يَغْنِي لَأَهْلِهَا- وَنُورًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

2243- Ashabımdan herhangi biri, bir bölgede öldüğü takdirde, kıyamet günü o bölge halkının öncüsü ve bir nur olarak dirilitilir.

Tirmizî bu hadisi **“gariptir”** kaydıyla Büreyde'den merfu olarak rivayet etmiş ve (Abdullah b. Büreyde kanalıyla gelen) **mürsel** rivayetin daha **sahih** olduğunu belirtmiştir. Lafzı ise şöyledir: **“Ashabımdan herhangi biri, bir bölgede ölecek olursa, kıyamet günü o bölge halkının nuru ve öncüsü olur.”**²⁰⁰¹

1998 Zerkeşî, *Leâli*, s. 222-224, h.nr: 1.

1999 Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu hadis Müslim'de aynı manaya gelebilecek benzer lafızlarla rivayet edilmektedir. Bk. Müslim, *Sıfatu'l-kıyâme* 69, 70.

2000 Bu kalıbıyla kelime “şeytanın hile ve vesveselerinden kurtulup selamete ererim” anlamına gelmektedir. (Çeviren)

2001 Tirmizî'nin elimizdeki basılı nüshasında hadisın lafzı böyle değildir; aksine başlıktaki lafızla aynıdır. (Bk. Tirmizî, *Menâkıb* 59, h.nr: 3865) Ancak Sehâvî'nin *Makâsıd*'ında lafız böyle geçtiği için (bk. Sehâvî, *a.g.e.*, IV, 445, h.nr: 990) Aclûnî de doğrudan ondan almış olmalıdır. Ayrıca bu hadisın “mürsel olan rivayetinın daha *sahih* sayılması,” Büreyde'nin aktardığı merfu versiyonuna göredir. Yoksa mürsel hadis, ilke olarak *zayıf* kategorisinde sayılmaktadır. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi 'z-zâife*, IX, 454, h.nr: 4468) -Çeviren-

٢٢٤٤- مَا مِنْ رُؤْمَانَةٍ مِنْ رُؤْمَانِكُمْ هَذَا إِلَّا وَهِيَ تُلْقَحُ بِحَبَّةٍ مِنْ رُؤْمَانِ الْجَنَّةِ.

2244- Şu narlarınızın her biri mutlaka cennet narlarının tanesiyle aşılanmıştır.

Deylemî ve *el-Kâmil*'inde İbn Adiy'in İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.²⁰⁰² İsnadı ise -Zehebî'nin de dediği gibi- **zayıftır.**²⁰⁰³

٢٢٤٥- مَا مِنْ طَائِمَةٍ إِلَّا وَفَوْقَهَا طَائِمَةٌ.

2245- Beterin beteri vardır.

Bu rivayet daha önce “الْبَلَاءُ مُوَكَّلٌ بِالْمَنْطِقِ/*Bela, ağızdan çıkan söze bağlıdır...*” hadisinde geçmişti.²⁰⁰⁴

٢٢٤٦- مَا مِنْ عَالِمٍ أَتَى صَاحِبَ سُلْطَانٍ طَوْعًا إِلَّا كَانَ شَرِيكُهُ فِي كُلِّ لَوْنٍ يُعَذَّبُ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ.

2246- Bir sulta sahibine sevip isteyerek gelen bir âlim, şüphesiz kıyamet günü o sulta sahibinin cehennem ateşinde çektiği her çeşit azapta onun ortağı olur.

Deylemî'nin Muâz b. Cebel'den merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.²⁰⁰⁵ Sehâvî *Makâsıd*'da şöyle demiştir:²⁰⁰⁶ **Sahih de değildir.** Ancak bu manada ileride gelecek olan “نَعْمَ الْأَمِيرُ إِذَا كَانَ بِبَابِ الْفَقِيرِ/*Fakirin kapısına gelen emir ne iyidir...*” hadisi vardır.²⁰⁰⁷

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söylemektedir: “**Zayıf bir hadistir.** Ancak âlimleri sultan ve emirlere gitmekten korkutup uzaklaştıran pek çok

2002 İbn Adiy, *el-Kâmil*, VII, 543; Deylemî, *Firdevs*, IV, 41, h.nr: 6129. İbn Adiy, bu rivayetin isnadının *bâtıl* olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

2003 Zehebî, isnadındaki Muhammed b. el-Velîd b. Ebân'ın hadis *uyduran, yalancı biri* olduğunu nakletmekte ve bu rivayeti de onun *bâtıl* rivayetlerinden biri saymaktadır. (Bk. *Mîzânü'l-i'tidâl*, IV, 59, ravi nr: 8293) -Çeviren-

2004 Bk. 926 no'lu hadis.

2005 Deylemî, *Firdevs*, IV, 42, h.nr: 6131.

2006 Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 447-448, h.nr: 993.

2007 Bk. 2827 no'lu hadis.

şey vardır. Nitekim Suyûtî bunların çoğunu *Mâ ravâhü'l-esâtîn fi ademi ityâni's-selâtîn* ismini verdiği eserinde toplamıştır.²⁰⁰⁸ Ben de bu eseri, derli toplu bir manzumede özetlemiştim.”²⁰⁰⁹

٢٢٤٧- مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَسْلِمُ عَلَيَّ إِلَّا رَدَّ اللَّهُ عَلَيَّ رَوْحِي حَتَّى أَرُدَّ عَلَيْهِ.

2247- Bir Müslüman bana selâm verdiği zaman ona karşılık vermem için Allah ruhumu bana iade eder.

Ahmed b. Hanbel ve Ebû Dâvûd'un Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir ve **sahih**tir.²⁰¹⁰ Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demiştir.²⁰¹¹ Beyhakî'de yer alan bir lafız da “vâv” harfinin ilavesiyle “يَا illâ ve raddellâh...” şeklindedir.²⁰¹²

٢٢٤٨- مَا مِنْ نَبِيٍّ نُبِّيَ إِلَّا بَعْدَ الْأَرْبَعِينَ.

2248- Her peygamber ancak kırkıktan sonra peygamber olmuştur.

İbnü'l-Cevzî, bu rivayetin **uydurma** olduğunu kesin bir dille ifade etmektedir. Zira ona göre İsa *aleyhisselâm* henüz otuz üç yaşındayken peygamber olup göğe yükseltilmiştir. Dolayısıyla peygamberler hakkında kırk yaş şartını koymanın hiçbir manası yoktur.²⁰¹³ Sehâvî ise *Makâsîd*'da şöyle demektedir:²⁰¹⁴ “İbnü'l-Cevzî böyle söylemektedir. Ancak bizim daha önce **Allah'ın gönderdiği her peygamber,**

2008 Bu eser 1991 yılında Mısır'da, Dârü's-sahâbe li't-türâs tarafından Mecdî Fethî es-Seyyid'in tahkikiyle tek cilt olarak basılmıştır. Ancak ismi *Mâ ravâhü'l-esâtîn fi ademi'l-mecî ile 's-selâtîn* şeklinde kaydedilmiştir. (Çeviren)

2009 Gazzî, *İtkân*, II, 510-511, h.nr: 1662.

2010 Ebû Dâvûd, Menâsik 97; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVI, 477, h.nr: 10815. Hadisin sahih olduğuna dair bk. İbnü'l-Mulakkın, *el-Bedrü'l-münîr*, VI, 299; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 367, h.nr: 1; İbn Hacer, *et-Telhîsu'l-habîr*, II, 509; Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 448, h.nr: 994; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, V, 338, h.nr: 2266. (Çeviren)

2011 Gazzî, *İtkân*, II, 511, h.nr: 1664.

2012 Bk. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, III, 139, h.nr: 1479.

2013 Aclûnî, İbnü'l-Cevzî'nin bu görüşünü Sehâvî'nin eserinden aktarmaktadır. (Bk. *Makâsîd*, IV, 449, h.nr: 995) Ancak İbnü'l-Cevzî'nin bu kanaatini, ilgili eserlerinin hiçbirinde tespit edemedik. (Çeviren)

2014 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 449, h.nr: 995.

kendinden önceki peygamberin yaşadığı ömrün yarısını yaşamıştır' hadisinde aktardıklarımız, İbnü'l-Cevzî'nin yaklaşımını reddetmektedir."²⁰¹⁵

Aliyyü'l-Kârî ise şöyle demiştir: Bu rivayet, aynı zamanda Allah Teâlâ'nın Yahya *aleyhisselâm* hakkındaki **"Biz henüz çocukken ona hikmet verdik"**²⁰¹⁶ âyeti ve Yusuf *aleyhisselâm*'a dair **"Biz de ona şunu vahyettik: And olsun ki, sen onlara ilerde hiç beklemedikleri bir sırada bu yaptıklarını haber vereceksin"**²⁰¹⁷ âyetiyle de çelişmektedir. Söz konusu rivayetin sabit olması durumunda ise çoğunlukla böyle olduğu (yani genellikle kırkıktan sonra peygamberlik geldiği) manasında yorumlanmalıdır.²⁰¹⁸

۲۲۴۹- مَا مِنْ جَمَاعَةٍ اجْتَمَعَتْ إِلَّا وَفِيهِمْ وَلِيٌّ بِاللَّهِ لَا هُمْ يَذُرُونَ بِهِ وَلَا هُوَ يَذُرِي بِنَفْسِهِ.

2249- Bir araya toplanmış bir grup insanın arasında mutlaka bir Allah velisi bulunur. Ancak onlar onun farkına varamadıkları gibi, kendisi bile kendini bilemez.

Aliyyü'l-Kârî "Bunun bir aslı yoktur. Aynı zamanda bâtil bir sözdür. Zira söz konusu grup, küfür [veya fücûr] üzere ölen günahkârlardan müteşekkil bir topluluk olabilir. Nitekim bazıları bunu bu şekilde zikretmişlerdir. Eğer [isnadı] sahih olsaydı, [zaten onlara göre] tevil kapısı gayet geniştir."²⁰¹⁹

2015 Bk. 2192 no'lu hadis. Ancak Sehâvî'nin İbnü'l-Cevzî'nin yaklaşımını reddettiğini söylediği yerde sadece Hz. İsa'nın göğe yükseltildiği andaki yaşı konusunda bir ihtilaftan söz edilebilir. (Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 398-400, h.nr: 954) Dolayısıyla İbnü'l-Cevzî'nin, "kırk yaşından sonra peygamberlik verilmesi" konusundaki itirazına dair herhangi bir tenkit söz konusu değildir. Nitekim bir sonraki paragrafta zikredilecek olan Aliyyü'l-Kârî'nin kanaati de bunu teyit etmektedir. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

2016 Meryem 19/12.

2017 Yusuf 12/15.

2018 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 309-310, h.nr: 421.

2019 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 309, h.nr: 420. Köşeli parantezli kısımlar *Keşfü'l-hafâ*'da mevcut olmadığı için bu eserden alınmıştır. (Çeviren)

٢٢٥٠- مَا امْتَلَأَتْ دَارٌ مِنَ الدُّنْيَا حَبْرَةً إِلَّا امْتَلَأَتْ عَبْرَةً.

2250- Dünyada sevinç ve mutlulukla dolan hiçbir ev yoktur ki, peşinden gözyaşıyla dolmuş olmasın.

Irâkî şöyle der: “Bu hadisi İbnü'l-Mübârek, İkrime b. Âmir kanalıyla Yahya b. Kesîr'den **mürsel** olarak rivayet eder.”²⁰²⁰

Metinde geçen ve “الحَبْرَةُ/el-habra” diye okunan kelime “sevinç” anlamındadır. “العَبْرَةُ/el-Abra” diye okunan kelime ise “akan kan” anlamına gelmektedir. Ancak (Fîrûzâbâdî'nin) *el-Kâmûs*'unda şöyle geçer: “العَبْرَةُ/el-Abra,” ‘göz pınarlarından henüz taşmayan gözyaşı yahut göğüsteki ağlamaklı durum, ağlamaksızın yaşanan hüznün hâli’ni ifade eder. Çoğulu ise ‘عَبْرَات - عبر/iber ve aberât’ şeklinde gelmektedir.”²⁰²¹

٢٢٥١- مَا النَّارُ فِي الْيَبِسِ بِأَسْرَعَ مِنَ الْغَيْبَةِ فِي حَسَنَاتِ الْعَبْدِ.

2251- Ateşin kuru odunu yakmadaki hızı, gıybetin, kulun iyiliklerini yok etmedeki hızından daha fazla değildir.

Gazzâlî bunu *İhyâ*'da zikretmiş; Irâkî de “Bir aslını bulamadım” demiştir.²⁰²² Metinde geçen ve “el-yebes yahut el-yübs (أَيْس)” şeklinde okunan kelime “kuru odun” anlamına gelmektedir.

٢٢٥٢- مَا تُزَعَبِ الرَّحْمَةُ إِلَّا مِنْ شَقِيٍّ.

2252- Merhamet ancak (imandan yana) bahtsız olandan çekilip alınmıştır.

Bu hadisi Hâkim *Müstedrek*'inde, ayrıca Kuzâî -ki lafız ona aittir- Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet etmişlerdir. Öte yandan Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin yanı sıra Buhârî de bunu *el-Edebü'l-müfred*'de rivayet etmek-

2020 Irâkî, *el-Muğnî*, s. 763, h.nr: 1; İbnü'l-Mübârek, *ez-Zühed ve'r-rekâik*, s. 89, h.nr: 263; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 21, h.nr: 803. Ancak Ebû Nuaym bunu, Ömer b. Abdülazîz'in kendi sözü olarak da nakletmektedir. (Bk. *Hilye*, V, 329) *Vallahu a'lem.* (Çeviren)

2021 Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, s. 435.

2022 Gazzâlî, *İhyâ*, III, 148; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1041, h.nr: 2.

tedir. Ayrıca Tirmizî bu hadisi **hasen** sayarken, Hâkim de “İsnadı **sahih-tir**” demiştir.²⁰²³

٢٢٥٣- مَانِعُ الزَّكَاةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي النَّارِ.

2253- Zekât vermeyen kişi kıyamet günü cehennem ateşindedir.

Taberânî'nin *el-Mu'cemu's-sağîr*'de Enes'ten **hasen bir isnadla** merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.²⁰²⁴

٢٢٥٤- مَا نَقَصَ مَالٌ مِنْ صَدَقَةٍ.

2254- Sadaka vermekle mal eksilmemiştir.

Kuzâî'nin Ümmü Seleme'den merfu olarak rivayet ettiği bu hadisin şöyle bir ziyadesi de vardır: **“Uğradığı bir haksızlığı affeden hiç kimse yoktur ki bu sayede değeri ve üstünlüğü artmış olmasın.”**²⁰²⁵ Deylemî'nin Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettiği hadisin lafzı ise şöyledir: **“Muhammed'in canını elinde tutan Allah'a yemin olsun ki, sadaka vermekle bir mal eksilmez.”**²⁰²⁶ Müslim'in Ebû Hureyre'den merfu olarak naklettiği hadisin lafzı da şudur: **“Sadaka vermekle mal eksilmez. Hiç kuşkusuz Allah Teâlâ affeden kulunun değerini artırır. Allah için teva-zu göstereni de Allah hiç şüphesiz yüceltir.”**²⁰²⁷ Bu hadisi aynı zamanda Tirmizî de rivayet etmekte ve “Hasen-sahihtir” demektedir.²⁰²⁸

Zerkeşî de *Leâli*'de, ilgili hadisi bahsi geçen lafızla Müslim'e dayandırdıktan sonra şunları söylemektedir: “Evet, *Müsnedü'l-Firdevs*'in sahibi

2023 Ebû Dâvûd, Edeb 66; Tirmizî, Birr 16; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 378, h.nr: 8001; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, I, 136, h.nr: 374; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, XII, 7, h.nr: 6652; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 209, 213, h.nr: 462, 466; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 277, h.nr: 7632; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 6, h.nr: 772.

2024 Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, II, 145, h.nr: 935. Hadisin *hasen* sayıldığına dair ayrıntılar için bk. İbnü'l-Mulakkın, *el-Bedrü'l-münîr*, V, 401-403, h.nr: 1; Heysemî, *Mecma'*, III, 64, h.nr: 4337; İbn Hacer, *et-Telhîsu'l-habîr*, II, 295, h.nr: 812. (Çeviren)

2025 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, II, 11, h.nr: 783.

2026 Deylemî, *Firdevs*, IV, 362, h.nr: 7043.

2027 Müslim, Birr 69.

2028 Tirmizî, Zühd 17.

bu hadisi ‘**Muhammed’in canını elinde tutan Allah’a yemin olsun ki, sadaka vermekle bir mal eksilmez**’ lafzıyla aktarmakta ve Müslim, Ebû Ya‘lâ el-Mavsîlî ve Taberânî’ye nispet etmektedir.” *Leâli*’de yer alan bilgi burada sona erdi.²⁰²⁹

٢٢٥٥- مَا وَقَىٰ بِهِ الْمَرْءُ عَنْ عِزِّهِ فَهُوَ لَهُ صَدَقَةٌ.

2255- Kişinin kendisiyle ırz, namus, şeref ve haysiyetini koruduğu şey, kendisi için bir sadakadır.

Askerî ve Kuzâî’nin Câbir’den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Kuzâî ayrıca şunu ilave etmektedir: “**İnsanın kendisine ve ailesine harcadığı her şey onun için bir sadaka olarak kaydedilir.**” Bir lafızda da şöyle geçer: “**O harcama sayesinde kendisi için bir sadaka olarak kaydedilir.**”²⁰³⁰

٢٢٥٦- مَا وَسَّعَنِي سَمَائِي وَلَا أَرْضِي؛ وَلَكِنْ وَسَّعَنِي قَلْبُ عَبْدِي الْمُؤْمِنِ.

2256- Ben ne göğüme ne de yerime sığabildim; ancak mü’min kulunun kalbine sığımdım.

Gazzâlî bu hadisi *İhyâ*’da şu lafızla zikretmektedir: “**Allah Teâlâ şöyle buyurdu: Ben ne göğüme ne de yerime sığabildim. Ben ancak mü’min kulunun o yumuşak, yufkayüreğine sığımdım.**” Irâkî de bu hadisin tahririnde “Bunun bir aslını bulamadım” demiştir. Suyûtî ise *Dürer*’de Zerkeşî’ye tâbi olarak (Irâkî ile) aynı kanaati benimsemektedir. Daha sonra Irâkî şunu söyler: Taberânî’de yer alan Ebû İnebe hadisinde ise “**Kuşkusuz Allah’ın, yeryüzü halkı arasında kapları vardır. Rabbinizin kapları da salih kullarının kalpleridir. Bu kaplar içinde O’na en sevimli geleni ise, en yumuşak ve yufka olanıdır**” lafzı yer almaktadır.²⁰³¹

2029 Zerkeşî, *Leâli*, s. 131-132, h.nr: 12.

2030 Kuzâî, *Müsnedü’s-Şihâb*, I, 89-90, h.nr: 94-95; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, X, 409, h.nr: 21132, 21133. Beyhakî, rivayetin iki tarikinde yer alan Abdulhamîd b. el-Hasen el-Hilâlî ile Misver b. es-Salt el-Medenî’nin hadis rivayetinde kuvvetli kimseler olmadıklarını belirtmektedir. Ayrıca bk. Zehebî, *Mîzânu’l-i’tidâl*, II, 539, IV, 114, ravi nr: 4769, 8539. Keza bk. Sehâvî, *Makâsıd*, III, 20-22, Bedahşî’nin tahrir notları. (Çeviren)

2031 Gazzâlî, *İhyâ*, III, 15; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 890, h.nr: 3; Suyûtî, *Dürer*, s. 175, h.nr: 363.

Öte yandan İbn Teymiyye de şöyle demiştir: “İsrailiyat kapsamında zikredilen bir hadistir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’den rivayet edildiğine dair bilinen bir isnadı yoktur.”²⁰³²

Sehâvî de *Makâsîd*’da hocası (İbn Hacer’in) *Leâli*’deki²⁰³³ görüşünü esas alarak şöyle demiştir:²⁰³⁴ “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’den nakledildiğine dair bilinen bir isnadı yoktur. Manası ise şudur: Mü’minin kalbine bana olan imanı, sevgisi ve beni tanıması sığar. Aksi takdirde kim ‘Allah, insanların kalbine hulûl eder (girer)’ diyecek olursa, o kimse Hırı-tiyanlardan bile daha kâfir sayılır. Zira onlar, bu hululü Mesih İsa’ya özgü bir durum olarak kabul etmektedirler. Öte yandan (İbn Teymiyye de bu hadisi) İsrailiyat kapsamında değerlendirirken, sanki Ahmed b. Hanbel’in *Zühd*’ünde, Vehb b. Münebbih’den naklettiği şu rivayete işaret etmiş gibidir: Allah Teâlâ, Hızkîl peygambere gökleri açmış, o da Arş’a baktıktan sonra ‘Sen her türlü kusur ve eksiklikten yücesin, sen ne büyüksün ya Rab!’ demiştir. Bunun üzerine Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: **‘Şüphesiz gökler ve yer beni içlerine sığdıramadılar da mü’minin o yumuşak, yufka yüreğine sığdım.’**”²⁰³⁵

Daha sonra Sehâvî, bizzat Zerkeşî’nin [oğlunun]²⁰³⁶ hattıyla yazılan şu bilgiyi paylaşır: Bazı âlimler şöyle demişlerdir: “Bu, bâtil bir hadistir ve mühlidlerin uydurmalarından biridir. Nitekim sıradan insanların önünde konuşan Ali b. Vefâ,²⁰³⁷ birtakım maksatlar güderek en çok bu hadisi rivayet ediyor; vecd ve raks hâlinde ‘Rabbinizin evini tavaf edin!’ diyordu.”

2032 İbn Teymiyye, *Ehâdîsu’l-kussâs*, s. 53, h.nr: 1.

2033 Aclûnî, *Leâli* isimli eserin, Sehâvî’nin hocası İbn Hacer’e ait olduğunu zannettiği için böyle söylemektedir. Oysa eser daha önce de açıkladığımız gibi Zerkeşî’ye aittir. Nitekim bahsedilen kısım Zerkeşî, *Leâli*, s. 135-136, h.nr: 18’de geçmektedir. (Çeviren)

2034 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 455-456, h.nr: 1000.

2035 Ahmed b. Hanbel, *Zühd*, s. 69, h.nr: 423.

2036 Sehâvî’nin tahkikli nüshasında böyle geçmektedir. (Bk. *Makâsîd*, IV, 456) -Çeviren-

2037 Ebu’l-Hasen Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Vefâ el-Kuraşî el-Mısırî eş-Şâzelî el-Mâlikî (ö. 807) Vahdet-i vücûd fikrini savunan mutasavvıflardandır. (Bk. Sehâvî, *ed-Dav’u’l-lâmi*, Beyrut, ts, VI, 21 vd.) -Çeviren-

Taberânî de Ebû İnebe el-Havlânî'den merfu olarak şu hadisi rivayet eder: **“Kuşkusuz Allah’ın, yeryüzü halkı arasında kapları vardır. Rabbinizin kapları da salih kullarının kalpleridir. Bu kaplar içinde O’na en sevimli geleni ise, en yumuşak ve yufka olanıdır.”** Bu rivayetin isnadında ise Bakıyye b. el-Velîd adında **tedlis yapan** (hocasından bizzat işitmediği rivayeti işitmiş gibi gösteren) bir ravi vardır. Ancak burada hadisi hocasından bizzat işittiğini açıkça ifade etmiştir.²⁰³⁸

۲۲۵۷- مَا لَا يَجِيءُ مِنَ الْقَلْبِ عِنَايَتُهُ صَعْبَةٌ.

2257- Yürekten gelmeyen şeyin dikkate alınması zordur.

Sehâvî *Makâsıd*’da şöyle demiştir:²⁰³⁹ Bunu bir hadis olarak bilmiyorum. (Meşhur şair) Ebû Nüvâs, Ebu’l-Atâhiye’nin yanına gelip de kendisine vaaz ve nasihat ederken abarttığını ve fazlaca yüklendiğini hissedince ona şu beyti okur:

“Nefisleri, saptığı yoldan alıkoyma imkânı yoktur,

Nefsin kendi içinden gelen bir engelleyicisi olmadıkça!”

Bunu duyan Ebu’l-Atâhiye şöyle demekten kendini alamamıştır: “Bugüne kadar söylediğim bütün şiirlerime karşılık sadece şu beytin bana ait olmasını arzu ederdim!”²⁰⁴⁰

Öte yandan Necmüddîn el-Gazzî de şöyle demiştir: Başlıktaki sözle aynı manaya gelen bir söz de bazı sufilerin şu ifadesidir: “Yüreğinde vâiz bulunmayan bir kimseye hiçbir vaaz fayda vermez.” Deylemî’de **ceyyid bir isnadla** Ümmü Seleme *radıyallahu anhâ*’dan rivayet edilen bir hadis de şöyledir: **“Allah bir kulun hayrını dilerse, ona kendi yüreğinden bir vâiz var eder.”**²⁰⁴¹

2038 Taberânî, *Müsnedü’ş-Şâmiyyîn*, II, 19, h.nr: 840. Rivayetin isnadının kuvvetli olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, II, 496; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahîha*, IV, 263, h.nr: 1691. (Çeviren)

2039 Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 457, h.nr: 1001.

2040 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XIII, 442.

2041 İsnadının ceyyid olduğuna dair bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 887, h.nr: 1. Ancak bu sözün İbn Sîrîn’e ait olduğuna dair rivayetler de vardır. (Bk. Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 264) -Çeviren-

٢٢٥٨- مَا لَا يَذْرُكُ كُلُّهُ لَا يَذْرُكُ كُلُّهُ.

2258- Tamamı elde edilemeyen şey, tamamen de terk edilemez.

Bu söz “*Gücünüzün yettiği kadar Allah’tan korkup sakının*”²⁰⁴² âyetiyle ve “*Gücünün yettiği kadar Allah’tan kork...*”²⁰⁴³ hadisiyle aynı manaya gelmektedir. Başlıktaki lafız da fıkḥî bir kaide olup hadis değildir.²⁰⁴⁴

٢٢٥٩- مَا يَبْعُدُ مِصْرَ عَنْ حَبِيبٍ.

2259- Sevne Mısır uzak gelmez.

Bu manada bir söz daha önce “*Birbirini seven iki kişiye hiçbir meclis dar gelmez*” rivayetinde Zünnûn el-Mısrî’den şu lafızla aktarılmıştı: “Sevgiliye götüren hiçbir yol uzak gelmez.”²⁰⁴⁵ Dillerde meşhur olan lafız ise “Âşığa Mısır uzak gelmez” şeklindedir.

Necmüddîn el-Gazzî ise başlıktaki söz hakkında şunları söyler:²⁰⁴⁶ Bir atasözü olup hadis değildir. Bu manada bazılarına ait bir şiir de şöyledir:

“Allah’a yemin olsun ki, ne vakit sizi ziyaret maksadıyla gelmişsem,

Yerin benim için katlanıp dürüldüğüne (yolun
kısaldığına) şahit olmuşumdur.

Ve ne vakit kapınızdan ayrılmaya karar verecek olsam,

Elbisemin eteklerine takılıp tökezlemişimdir!”

2042 Teğâbün 64/16.

2043 Bk. İsmail b. Ca’fer (ö. 180), *Ehâdîsü İsmail b. Ca’fer*, thk. Ömer es-Süfyanî, Riyad 1998, s. 418, h.nr: 358. (Çeviren)

2044 Bk. Gazzî, *İtkân*, II, 516, h.nr: 1682.

2045 Bk. 2217 no’lu rivayet. Ancak orada Zünnûn el-Mısrî’nin sözü “Dosta götüren hiçbir yol uzak olmadığı gibi sevne hiçbir mekân dar gelmez” şeklindedir. Aclûnî ve temel kaynağı olan Sehâvî (bk. *Makâsîd*, IV, 430, 457) bu sözü burada lafız olarak değil mana olarak aktarmış olmalıdırlar. *Vallahu a’lem*. (Çeviren)

2046 Bk. Gazzî, *İtkân*, II, 516, h.nr: 1683.

٢٢٦٠- مَا يَزَالُ الْبَلَاءُ بِالْمُؤْمِنِ وَالْمُؤْمِنَةِ فِي نَفْسِهِ وَمَالِهِ وَوَلَدِهِ حَتَّى يَلْقَى اللَّهَ تَعَالَى وَمَا عَلَيْهِ خَطِيئَةٌ.

2260- Allah'a günahsız bir şekilde kavuşuncaya kadar mü'min erkek ve kadının canından, malından ve evladından hiçbir zaman bela eksik olmayacaktır.

Bu hadisi Tirmizî, Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet etmiş ve "hasen-sahihtir" demiştir.²⁰⁴⁷

٢٢٦١- الْمُسْتَبْعُ بِمَا لَمْ يَغْطَهُ كَلَابِسُ ثَوْبِي زُورٍ.

2261- Kendisine verilmemiş bir şey ile tatmin olmuş gibi görünen kişi, iki parça sahte elbise giyerek gösteriş yapan kimse gibidir.

Buhârî ve Müslim'in Esmâ *radıyallahu anhâ*'dan rivayet ettikleri bir hadistir.²⁰⁴⁸

٢٢٦٢- الْمُتَلَوِّطُ لَوْ اغْتَسَلَ بِكُلِّ قَطْرَةٍ تَنْزَلُ مِنَ السَّمَاءِ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ إِلَى أَنْ تَقُومَ السَّاعَةُ لَمَا طَهَّرَهُ اللَّهُ مِنْ نَجَاسَتِهِ أَوْ يَتُوبَ.

2262- Lûtîlik yapan kişi, tevbe etmedikçe gökten yeryüzüne inen her yağmur damlasıyla kıyamete kadar gusletse bile yine de Allah onu pisliğinden temizlemez.

Daha önce "Lûti, deniz suyuyla yıkansa bile..." rivayetinde bu hadisin bâtil olduğu belirtilmişti.²⁰⁴⁹

٢٢٦٣- مَثُّ مُسْلِمًا وَلَا تُبَالِ.

2263- Sen yeter ki ruhunu Müslüman olarak teslim et, gerisini umursama!

2047 Tirmizî, Zühd 57; İbn Hibbân, *Sahîh*, VII, 187, h.nr: 2924; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 350, h.nr: 7879.

2048 Buhârî, Nikâh 106; Müslim, Libâs 127. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 87.

2049 Bk. 2093 no'lu rivayet.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demektedir:²⁰⁵⁰ Bu rivayeti bu lafızla (merfu olarak) bilmiyorum. Ancak “Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmadan ölen kim-senin cennete gireceğine” dair hadisler pek çoktur. Mesela; bunlardan biri Buhârî ve Müslim’in İbn Mes’ud’dan rivayet ettikleri hadistir. Diğer de Müslim’in Osman *radiyallahu anh*’dan şu lafızla aktardığı hadistir: **“Kim Allah’tan başka ilah olmadığına şahitlik ederek ölürse cennete girer.”**²⁰⁵¹

Aliyyü’l-Kârî ise şöyle demiştir:²⁰⁵² Allah Teâlâ’nın **“Sadece Müslü-manlar olarak ruhunuzu teslim edin”**²⁰⁵³ buyruğundan dolayı bu sözün manası sahihtir. Bir şairin şu dizeleri de bu manaya uygun düşmektedir:

“Nasıl diliyorsan öyle ol! Zira Allah kerem sahibidir!

Günah işlediğin zaman, bir sakıncası yok senin için.

Sadece iki şeye kesinlikle yaklaşma:

Allah’a ortak koşmak ve zarar vermek insanlara!”

٢٢٦٤ - مَثَلُ أَصْحَابِي فِي أَمْتِي كَالْمِلْحِ فِي الطَّعَامِ، لَا يَضِلُّحُ الطَّعَامُ إِلَّا بِالْمِلْحِ.

2264- Ümmetimin içerisinde ashabımın durumu, yemekteki tuz gibidir. Tuzsuz yemek olmaz.

İbnü’l-Mübârek’in ve aynı şekilde Ebû Ya’lâ’nın [İsmail b. Müslim el-Mekkî > el-Hasen el-Basrî yoluyla]²⁰⁵⁴ Enes’ten merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Beğavî de bunu *Şerhu’s-Sünne*’de, bir önceki rivayette olduğu gibi, İsmail b. Müslim el-Mekkî’nin bulunduğu bir isnadla nakletmektedir.²⁰⁵⁵ İsmail ise **zayıf biridir**. Ayrıca bu rivayetin Hasan el-Basrî’den naklinde tek kalmıştır (*teferrüd*).²⁰⁵⁶

2050 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 458, h.nr: 1005.

2051 Buhârî, Cenâiz 1; Müslim, İmân 150.

2052 Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 311, h.nr: 324.

2053 Bakara 2/132.

2054 Bu köşeli parantezli kısım için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 459, h.nr: 1006.

2055 İbnü’l-Mübârek, *ez-Zühed ve’r-rekâik*, s. 200, h.nr: 572; Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, XIV, 72-73, h.nr: 3863.

2056 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 459, h.nr: 1006.

٢٢٦٥- مَثَلُ النَّبِيِّ الَّذِي يُذَكِّرُ اللَّهَ فِيهِ وَالنَّبِيِّ الَّذِي لَا يُذَكِّرُ اللَّهَ فِيهِ مَثَلُ الْحَيِّ وَالْمَيِّتِ.

2265- İçinde Allah'ın zikredildiği ev ile Allah'ın zikredilmediği evin durumu, diri ile ölünün durumu gibidir.

Buhârî ve Müslim'in Ebû Musa *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.²⁰⁵⁷

٢٢٦٦- مَثَلُ أُمِّيِّ مَثَلُ الْمَطَرِ، لَا يَذَرِي أَوَّلَهُ خَيْرَ أَمِ آخِرُهُ.

2266- Ümmetim yağmura benzer; başı mı hayırlıdır, yoksa sonu mu, bilinmez.

Tirmizî, Ebû Ya'îlâ ve Dârekutnî'nin Enes'ten merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.²⁰⁵⁸ Hatîb de bunu *er-Ruvâtu an Mâlik*'te, Ebu'l-Hasen el-Kattân ise *el-İlel*'de nakletmektedir. Ayrıca bu hadisi destekleyici nitelikte, Ammâr b. Yâsîr'den gelen bir rivayet de vardır. Nitekim bunu İbn Hibbân *Sahîh*'inde Süleyman el-Eğar kanalıyla merfu olarak aktarır.²⁰⁵⁹ Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebîr*'inde Ammâr b. Yâsîr'den nakledilen rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Ümmetim yağmur gibidir. Allah onun başına da hayır koymuştur, sonuna da hayır koymuştur.”**²⁰⁶⁰

Öte yandan Bezzâr da bu hadisi **ceyyid bir isnadla** İmrân b. Husayn'dan nakletmiş; Taberânî de İbn Ömer yoluyla aktarmıştır.²⁰⁶¹ Bu

2057 Müslim, *Müsâfirîn* 211. Buhârî'de (bk. Daavât 66) Ebû Musa el-Eş'arî kanalıyla rivayet edilen lafız ise şöyledir: **“Rabbini zikredenle, Rabbini zikretmeyenin durumu, ölü ile dirinin durumu gibidir.”** (Çeviren)

2058 Tirmizî, *Emsâl* 6; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 334, h.nr: 12327; Tayâlisî, *Müsned*, III, 511, h.nr: 2135; Ebû Ya'îlâ, *Müsned*, VI, 380, h.nr: 3717. Tirmizî bu rivayet hakkında **“hasendir”** demektedir. (Çeviren)

2059 İbn Hibbân, *Sahîh*, XVI, 209, h.nr: 7226.

2060 Tespit edebildiğimiz kadarıyla Taberânî'nin eserlerinin basılı nüshalarında bu lafızla nakledilen bir rivayet yer almamaktadır. Ancak Heysemî, Taberânî'de böyle bir rivayetin olduğunu ve isnadında Musa b. Ubeyde er-Rebezî adında zayıf biri bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, X, 68, h.nr: 16707) -Çeviren-

2061 Bezzâr, *Müsned*, IV, 244, h.nr: 1412; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XIII, 274, h.nr: 14032. Heysemî, Taberânî'deki rivayetle ilgili olarak **“İsnadında Ubeyys b.**

noktada Nevevî'nin, *Fetâvâ*'sındaki **"Bu hadis zayıftır"** şeklindeki sözü,²⁰⁶² tenkide açıktır. Nitekim İbn Abdilberr **"Şüphesiz hadis, hasendir"** demektedir.²⁰⁶³ Şu kadar var ki Nevevî, hadisin (farklı rivayetlerle desteklenmiş hâlini değil de) yalın hâliyle bizzat kendisini dikkate alarak yahut *Fetâvâ*'sında nispet ettiği Ebû Ya'lâ tarikiyle gelen rivayeti kastederek "zayıftır" demiş de olabilir. Zira Hafız İbn Hacer'in şu sözü bu hususa işaret eder: **"Bu, hasen bir hadis olup birtakım tarikleri vardır."**

İbn Asâkir'in, *Târîh*'inde Amr b. Osman'dan merfu olarak nakledilen **mürsel** bir rivayette ise şöyle bir lafız yer almaktadır: **"Ümmetim mübarek bir ümmettir; başı mı hayırlıdır yoksa sonu mu, bilinmez."**²⁰⁶⁴

٢٢٦٧- مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ وَالْجَلِيسِ الشَّوِّ كَمَثَلِ صَاحِبِ الْمِسْكِ وَكَبِيرِ الْحَدَّادِ. لَا يَغْدُمُكَ مِنْ صَاحِبِ الْمِسْكِ إِلَّا مَا تَشْتَرِيهِ أَوْ تَجِدُ رِيحَهُ، وَكَبِيرِ الْحَدَّادِ يُخْرِقُ بَدَنَكَ أَوْ ثَوْبَكَ أَوْ تَجِدُ مِنْهُ رِيحًا خَبِيثَةً.

2267- İyi arkadaş ile kötü arkadaşın durumu, güzel koku satanla demirci körüğü gibidir. Güzel koku satıcısından mutlaka ya koku satın almak yahut onun güzel kokusunu hissetmek suretiyle istifade edersin. Demirci körüğü ise ya bedenini veya elbiseni yakar ya da onun kötü kokusuna maruz kalırsın.

Buhârî ve Müslim'in Ebû Musa el-Eş'arî'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.²⁰⁶⁵ Ayrıca Askerî, Ebû Nuaym ve Deylemî bunu Enes'ten nakletmektedirler.

Meymûn adında *metrûk* biri vardır" demektedir. (Bk. *Mecma'*, X, 68, h.nr: 16709) -Çeviren-

2062 Nevevî, *Fetâvâ*, s. 250, soru nr: 9.

2063 İbn Abdilberr, *Temhîd*, XX, 253.

2064 Bu hadis daha önce 598 no'lu rivayet olarak geçmişti. Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 460-464, h.nr: 1007.

2065 Buhârî, Zebâih 31, Büyû' 38; Müslim, Birr 146.

۲۲۶۸- مَثَلُ الَّذِي يَجْلِسُ فَيَسْمَعُ الْحِكْمَةَ ثُمَّ لَا يُحَدِّثُ إِلَّا بِشَرِّ مَا سَمِعَ كَمَثَلِ رَجُلٍ أَتَى رَاعِيًا فَقَالَ: أَجْزِزْنِي شَاةً، فَقَالَ لَهُ: خُذْ خَيْرَهَا شَاةً، فَذَهَبَ فَأَخَذَ بِأُذُنِ كَلْبِ الْعَنَمِ.

2268- (İlim meclisinde) oturup hikmetli şeyler dinledikten sonra öğrendiklerinin sadece en kötüsünü aktaranın hâli şu adama benzer: Adam, bir çobana gelip der ki: “Ey Çoban! Bu sürüden bana kesilebilecek bir koyun ver!” Çoban da “Git, en iyisini tut getir!” der. Adam koyunların içine girer, ancak sürünün köpeğini kulağından tutup getirir!

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce, İbn Menî‘, Tayâlisî, Beyhakî ve Askerî, Ebû Hureyre kanalıyla merfu olarak rivayet etmektedirler. İs-nadı ise **zayıftır**.²⁰⁶⁶

Askerî şöyle demiştir: “(Allah Rasûlü) bu hadisiyle şunu hedeflemiştir: Kişiyi, işittiği şeyin en güzelini ortaya çıkarmaya teşvik etmek ve çirkin sayılan şeylerden bahsetmesini yasaklamak. Bu da Allah Teâlâ’nın şu âyette işaret ettiği manadır: **‘Onlar ki, sözü dinlerler ve onun en güzeline uyarlar.’**”²⁰⁶⁷

۲۲۶۹- الْمَجَالِسُ بِالْأَمَانَةِ.

2269- Meclislerde olan biten her şey bir emanettir.

Deylemî, Kuzâî ve Askerî’nin Ali *radiyallahu anh*’dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Ayrıca Ebû Dâvûd ve Askerî bunu Câbir b. Abdullah’tan merfu olarak şu ziyade ile rivayet etmektedirler: **“Ancak üç meclis bunun dışındadır: Dökülmesi haram olan kanın döküldüğü meclis, haram olan bir ırzın çiğnendiği meclis ve bir malın haksız olarak ele**

2066 İbn Mâce, Zühhd 15; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 284, h.nr: 8639; Bezzâr, *Müsned*, XVII, 60, h.nr: 9581; Ebû Ya’la, *Müsned*, XI, 275, h.nr: 6388. Hadisin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 697, h.nr: 1; Heysemî, *Mecma’*, I, 128, h.nr: 536; Bûsîrî, *Misbâhu’z-zücâce*, IV, 228, h.nr: 1487; Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 465-466, h.nr: 1009.

2067 Zümer 39/18.

geçirildiği meclis."²⁰⁶⁸ Deylemî'nin Üsâme b. Zeyd'den merfu olarak aktardığı rivayet ise şöyledir: **"Meclislerde olan biten her şey bir emanettir. O sebeple bir mü'minin diğer bir mü'mine çirkin şeyler aktarması helâl değildir."**

Öte yandan Abdurrezzâk'ın Muhammed b. Hazm'dan **mürsel** olarak aktardığı merfu bir rivayet de şöyledir: **"Meclise oturanlar Allah'ın emanetiyle otururlar. Dolayısıyla birinin, arkasına dair onun rahatsız olup hoşlanmadığı bir şeyi ifşa etmesi helâl değildir."**²⁰⁶⁹ Keza Askerî'nin İbn Abbâs kanalıyla aktardığı merfu bir hadis de şöyledir: **"Kuşkusuz meclislerde emanet üzere oturuyorsunuz."** Yine Askerî'nin Enes'ten naklettiği merfu bir hadiste de şöyle geçer: **"Dikkat edin! Bir kişinin kardeşiyle bir şeyler konuşup 'Bu sırrımı sakla' demesine rağmen, o kişinin bu sırrı ifşa etmesi, emanetten -yahut şöyle buyurdu: hainlikten- sayılır!"** Yine Askerî'ye ait Ebû Saîd'den gelen bir rivayet de şöyledir: **"Kıyamet gününde Allah Teâlâ katındaki emanetlerin en büyüğü, karı-kocanın birbirleriyle mahremiyetlerini paylaştıktan sonra kocanın, karısının sırrını ifşâ etmesidir."** Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:²⁰⁷⁰ Bu son hadis Ahmed b. Hanbel, Müslim ve Ebû Dâvûd'da: **"... Daha sonra koca, karısının sırrını yayar"** lafzıyla geçmektedir.²⁰⁷¹ Bir diğer lafızda da şöyle geçer: **"Kıyamet gününde Allah Teâlâ katında en fena insanlardan biri de birbirleriyle mahremiyetlerini paylaştıktan sonra, birbirlerinin mahremiyetlerini ifşa eden karı veya kocadır."** Ayrıca daha önce şu hadis de geçmişti: **"Bir adam bir şeyler konuşup da hemen ortadan kayboluyorsa (veya duyulur endişesiyle sağına soluna bakınıyorsa), o söyledikleri bir emanettir."**²⁰⁷² *Vallahu a'lem.*

2068 Ebû Dâvûd, Edeb 37; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIII, 45, h.nr: 14693; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 417, h.nr: 21162; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 37, h.nr: 3. Hadis belirli bir tariki esas alındığında zayıf olmasına rağmen, farklı tarikleri itibariyle *hasen* seviyesine yükselebilmektedir. Muhtemelen Suyûtî de bu sebeple hadis *hasen* olduğuna dair işarette bulunmaktadır. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 262) *Vallahu a'lem.* (Çeviren)

2069 Abdurrezzâk, *Musannef*, XI, 22, h.nr: 19791.

2070 Gazzî, *İtkân*, II, 523, h.nr: 1709.

2071 Müslim, Nikâh 123; Ebû Dâvûd, Edeb 38; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVI, 576, h.nr: 10978.

2072 Bk. 221 no'lu hadis.

٢٢٧٠- مَا مَلَأَ ابْنُ آدَمَ وِعَاءَ شَرًّا مِنْ بَطْنِهِ، حَنْبُ ابْنِ آدَمَ لَقِيمَاتُ يُقَمِّنَ ضَلْبَهُ. فَإِنْ لَمْ يَفْعَلْ قَثَلْتُ لِلطَّعَامِ وَثَلْتُ لِلشَّرَابِ وَثَلْتُ لِلنَّفْسِ.

2270- İnsanoğlu, midesinden daha zararlı bir kap doldurmamıştır. Aslında insanı ayakta tutacak birkaç lokmacık yeter. Ancak insan (nefsine yenik düşüp de) bunu yapamazsa, o zaman midesinin üçte birini yemeğe, üçte birini içeceğe, üçte birini de nefese ayırmalıdır.

Bu hadisi Tirmizî, Mikdâm b. Ma'dîkerib hadisi olarak rivayet etmiş ve **"hasendir"** demiştir. Yine Tirmizî'ye ait bir lafızda **"ayakta tutacak birkaç lokmacık yeter"** cümlesinden sonra şu ibare yer almaktadır: **"Eğer (yeme-içme durumu) kaçılmazsa, o zaman midesinin üçte birini yemeğe, üçte birini içeceğe, üçte birini de nefese ayırmalıdır."**²⁰⁷³ İhyâ'da ve Irâkî'nin bu eserin hadislerine yaptığı tahririnin iki yerinde geçen malumat budur.²⁰⁷⁴

Öte yandan Suyûtî de bu hadisi *el-Câmiu'l-kebîr*'de İbnü'l-Mübârek'ten; Ahmed b. Hanbel, Tirmizî, İbn Mâce, İbn Sa'd, İbn Cerîr, Taberânî ve Beyhakî ise yine Mikdâm b. Ma'dîkerib'den şu lafızla rivayet etmişlerdir: **"İnsanoğlu, mideden daha zararlı bir kap doldurmamıştır. Aslında insanı ayakta tutacak bir kaç lokma yeter. Eğer (yeme-içme durumu) kaçınılmazsa, o zaman midesinin üçte birini yemeğe, üçte birini içeceğe, üçte birini de nefese ayırmalıdır."** Yine *el-Câmiu'l-kebîr*'de geçtiğine göre, İbn Hibbân ve Beyhakî söz konusu hadisi Mikdâm'dan şu lafızla naklediler: **"İnsan, mideden daha zararlı bir kap doldurmamıştır. Ey insanoğlu! Aslında seni ayakta tutacak birkaç küçük lokma sana yeterlidir. Eğer (yeme-içme durumu) kaçınılmazsa, o zaman midenin üçte biri yemek, üçte biri içecek, üçte biri de nefes için olsun."**²⁰⁷⁵

2073 Tirmizî, Züh'd 47; İbn Mâce, Et'ime 50. Tirmizî bu hadis hakkımda **"hasen-sahihtir"** demektedir. (Çeviren)

2074 Irâkî, *el-Muğnî*, s. 435, 966, h.nr: 4, 5.

2075 Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, III, 136, h.nr: 1946; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 367, h.nr: 7945; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 446, h.nr: 5261.

٢٢٧١- مَا يُوضَعُ فِي الْمِيزَانِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَفْضَلُ مِنْ حُسْنِ الْخُلُقِ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيُذْرَكَ بِحُسْنِ خُلُقِهِ دَرَجَةً الصَّائِمِ.

2271- Kıyamet günü teraziye güzel ahlâktan daha üstün bir şey konulmaz. Kuşkusuz insan güzel ahlâkıyla, oruç tutanın derecesine ulaşır.

Taberânî'nin Ebu'd-Derdâ kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir. Ayrıca Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin rivayet ettikleri bu hadis için Tirmizî "gariptir" demiş; bazı tariklerinde de **"hasen-sahih"** değerlendirmesinde bulunmuştur. Hadisin lafzı ise şöyledir: **"Terazide güzel ahlâktan daha ağır gelen hiçbir şey yoktur."** (Tirmizî'nin) **sahih** saydığı bir diğer lafız da şudur: **"Teraziye konulan en ağır şey güzel ahlâktır."**²⁰⁷⁶

Öte yandan Ahmed b. Hanbel'de Abdullah b. Amr vasıtasıyla gelen bir hadis de şöyledir: **"Kuşkusuz istikamet ve itidal çizgisinden ayrılmayan bir Müslüman, güzel ahlâkı ve cömertliği sayesinde gündüz oruç tutup geceleri namaz kılanın derecesine erişir."**²⁰⁷⁷ Yine Ebû Hureyre'den gelen bir başka rivayet şöyledir: **"Şüphesiz Müslüman güzel ahlâkı sayesinde, sıcak saatlerde susuzluk çeken (oruçlu) kimsenin derecesine erişir."** Keza Enes yoluyla gelen bir hadis de şöyledir: **"Şüphesiz kul, ibadet bakımından zayıf olduğu hâlde, güzel ahlâkı sayesinde ahiret derecelerine ve en üstün mevkilere erişir. Buna karşılık diğer bir kul da ibadet bakımından güçlü olmasına rağmen, kötü ahlâkı sebebiyle cehennemin en aşağı seviyesine düşer."**

٢٢٧٢- الْمُجَاهِدُ مَنْ جَاهَدَ نَفْسَهُ فِي ذَاتِ اللَّهِ.

2272- Mücâhid, Allah için nefsiyle cihad edendir.

2076 Ebû Dâvûd, Edeb 8; Tirmizî, Birr 62; Bezzâr, Müsned, X, 35, h.nr: 4098; İbn Hibbân, Sahîh, II, 230, h.nr: 481; Taberânî, Müsnedü's-Şâmiyyîn, III, 245, h.nr: 2179.

2077 Ahmed b. Hanbel, Müsned, XI, 229, h.nr: 6648. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 54, h.nr: 522. (Çeviren)

Ahmed b. Hanbel, Taberânî ve Kuzâî'nin Fadâle b. Ubeyd'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.²⁰⁷⁸ Bu konuda Câbir ve Ukbe b. Âmir'den de hadisler rivayet edilmiştir.

۲۲۷۳ - الْمَحَبَّةُ مُكِبَّةٌ.

2273- Sevgi insanı helâke sürükler.

İbnü'd-Deyba *Temyîz*'de *Makâsıd*'daki gibi şöyle demiştir: “Bu söz, ‘Bir şeyi sevmen, gözü kör, kulağı sağır eder’ manasındadır.”²⁰⁷⁹ Ben de (Aclûnî) derim ki: Bu rivayetle alakalı değerlendirme ve mülahazalar daha önce geçmişti.²⁰⁸⁰ Metinde geçen ve “مَكِبَّةٌ/mükibbetün” diye okunan kelime “insanı helâke sürükleyip düşürür” anlamına gelmektedir. Necmüddîn el-Gazzî ise şunu söyler: “Bu kelime ‘ayıpları örter’ anlamındadır. Bu söz ise hadis değildir.”²⁰⁸¹ Gazzî'nin bu açıklamasına göre ilgili kelime “مَكِبَّةٌ/mekebbetün” şeklinde okunmalıdır. Bu noktaya dikkat etmelisin.

۲۲۷۴ - مَحَبَّةٌ فِي الْأَبْنَاءِ.

2274- Babalar arasındaki sevgi, çocuklar arasındaki ilişki bağıdır.

Şehâvî *Makâsıd*'da şöyle demiştir:²⁰⁸² Buna vâkıf olamadım ancak bu manada şöyle bir hadis mevcuttur: “**En üstün iyilik, insanın, baba dostunun ailesiyle dostluk ilişkisini sürdürmesidir.**”²⁰⁸³ Benzer bir hadis de ileride gelecek olan şu rivayettir: “**Sevgi de düşmanlık da nesilden nesile miras olarak aktarılır.**”²⁰⁸⁴

2078 Tirmizî, *Fezâilü'l-cihâd* 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIX, 375, 386, h.nr: 23951, 23965; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 386, h.nr: 11794; İbn Hibbân, *Sahîh*, XI, 5, h.nr: 4706; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XVIII, 309, h.nr: 796-797. Tirmizî'nin *hasen-sahih* dediği bir hadistir. (Çeviren)

2079 Şehâvî, *Makâsıd*, IV, 475, h.nr: 1012; İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 152.

2080 Bk. 1095 no'lu hadis.

2081 Gazzî, *İtkân*, II, 524, h.nr: 1712.

2082 Şehâvî, *Makâsıd*, IV, 475, h.nr: 1013.

2083 Müslim, *Birr* 11-13; Ebû Dâvûd, *Edeb* 120; Tirmizî, *Birr* 5.

2084 Bk. 2896 no'lu rivayet.

٢٢٧٥ - الْمَخْشُودُ مَرْزُوقٌ.

2275- Haset edilen kişi rızıklandırılmıştır.

İbnü'd-Deyba *Temyîz*'de şöyle demiştir: “Hocamız (Sehâvî) bunu bu şekilde başlığa koymuş ve üzerinde konuşmamıştır. Ben de derim ki: Bu, hadis değildir.”²⁰⁸⁵ Daha önce *Leâli*'de de bu değerlendirme yapılmıştır.²⁰⁸⁶ Ayrıca İbnü'l-Gars bu söz için “Bilinmemektedir” demiş; Necmüddîn el-Gazzî de “Hadis değildir” değerlendirmesinde bulunmuştur.²⁰⁸⁷

٢٢٧٦ - مَدَادُ الْعُلَمَاءِ أَفْضَلُ مِنْ دَمِ الشُّهَدَاءِ.

2276- Âlimlerin mürekkebi, şehitlerin kanından daha üstündür.

Mancenîkî bu hadisi *Rivâyetü'l-kibâr ani's-sıġâr* isimli eserinde Hasan el-Basrî'nin sözü olarak rivayet eder. Zerkeşî ise Hatîb'den naklen bu rivayet için “Uydurmadır” demekte ve “Hasan el-Basrî'nin sözlerindedir” değerlendirmesinde bulunmaktadır.²⁰⁸⁸

Öte yandan İbn Abdilberr de Ebu'd-Derdâ kanalıyla gelen bu hadisi şu lafızla rivayet eder: **“Kıyamet günü âlimlerin mürekkebi şehitlerin kanıyla tartılır ve âlimlerin mürekkebi şehitlerin kanından ağır gelir.”**²⁰⁸⁹ Yine Hatîb'in *Târîh*'inde İbn Ömer'den merfu olarak gelen bir rivayet de şöyledir: **“Âlimlerin mürekkebi şehitlerin kanıyla tartılmış ve ondan ağır gelmiştir.”** Ancak bunun isnadında Muhammed b. Ca'fer adında hadis uydurmakla itham edilen biri vardır. Bu sebeple de Hatîb “Uydurmadır” demiştir.²⁰⁹⁰

2085 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 152.

2086 *Leâli* ismiyle bilinen biri Zerkeşî'ye, diğer Suyûtî'ye ait olmak üzere iki farklı eser mevcuttur. Aclûnî'nin bunlardan hangisini kastettiği açık değildir. Ancak hangisi olursa olsun, tespit edebildiğimiz kadarıyla rivayet ikisinde de yer almamaktadır. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

2087 Gazzî, *İtkân*, II, 525, h.nr: 1715.

2088 Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu değerlendirme ve nakil Zerkeşî'ye değil Suyûtî'ye aittir. (Bk. *Dürer*, s. 176, h.nr: 366) -Çeviren-

2089 İbn Abdilberr, *Câmi'*, I, 150, h.nr: 153. Bu rivayetin isnadında da İsmail b. Ebî Ziyâd adında metrûk ve hadis uydurmakla itham edilen bir ravi vardır. (Bk. İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 298-301, ravi nr: 552) -Çeviren-

2090 Hatîb el-Baġdâdî, *Târîhu Baġdâd*, II, 591, ravi nr: 567; Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 476.

Keza Deylemî'nin Nâfî'den naklettiği rivayetin lafzı şudur: **“Âlimlerin mürekkebi ile şehitlerin kanı tartılır ve âlimlerin mürekkebinin sevabı, şehitlerinin kanının sevabından ağır gelir.”** Bu konuda ne güzel söylemişler:

“Ey Peygamber Muhammed’in ilmini arzulayanlar!

Siz diğerleriyle asla bir değilsiniz.

Kalemlerinizden damlayan mürekkep,

Şehitlerin kanından daha nezih ve daha ağırdır, bilersiniz!”

۲۲۷۷ - مَدَارَاةُ النَّاسِ صَدَقَةٌ.

2277- İnsanları hoş görüp iyi geçinmek (müdârâ) sadakadır.

Taberânî, Ebû Nuaym, İbnü's-Sünnî ve İbn Hibbân'ın Câbir'den rivayet ettikleri ve İbn Hibbân'ın **sahih** saydığı bir hadistir.²⁰⁹¹ Bu hadis daha önce **“رَأْسُ الْعَقْلِ/Allah'a imandan sonra akıl kârı olan şey...”** rivayeti ile başka yerlerde geçmişti.²⁰⁹²

Zerkeşî de *Leâli*'de, ilgili hadisi Câbir'den nakledilen bir rivayet olarak İbn Hibbân'a nispet ettikten sonra şunları söylemektedir: “İnsanları hoş görüp onlarla iyi geçinen kimse için sadaka sayılan *müdârâ* türü, Allah Teâlâ'ya karşı isyan ve günah işleme gibi bir şaibe ile lekelenmemesi şartıyla, geçinmek durumunda olduğu kimselerle ilişkisinde güzel hasletler edinmesidir. *Müdâhene* (yağcılık ve dalkavukluk) ise kişinin, bazen Allah'ın hoşnut olmayacağı birtakım şaibeleri karıştırırsa da insanlarla geçinirken güzel sayılan birtakım hasletleri kullanmasıdır.”²⁰⁹³

۲۲۷۸ - مُذْمِنٌ خَيْرٌ كَعَابِدٍ وَثَنٍ.

2278- İçki bağımlısı, putperest gibidir.

2091 İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 216, h.nr: 471; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-levsat*, I, 146, h.nr: 463; Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 246; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XI, 22, h.nr: 8087.

2092 Bk. 679, 918 ve 1352 no'lu rivayetler.

2093 Bk. Zerkeşî, *Leâli*, s. 79-80, h.nr: 8.

Ahmed b. Hanbel'in İbn Abbâs'tan; Hâkim'in de İbn Ömer'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.²⁰⁹⁴ *Vallahu a'lem.*

٢٢٧٩ - الْمَرْءُ بِسَعْدِهِ لَا بِأَبِيهِ وَجَدِهِ.

2279- Kişi, babası ve dedesiyle değil, kendi bahtı ve nasibi ölçüsünde değerlidir.

Bir lafızda “وَلَا بِجَدِّهِ/velâ bi ceddihî” ifadesi geçer. Bazıları da “وَلَا بِكَدِّهِ/Çalışıp didinerek yorgun ve bitkin düşmesiyle de değil...” lafzını zıya-de etmektedirler. İbnü'd-Deyba' ise *Temyîz*'de şöyle demektedir:²⁰⁹⁵ Hadis değildir. Ancak bu söz şu hadisle aynı manaya gelmektedir: “**Amelinin kendisini geri bıraktığı kişiyi, nesebi öne geçiremez.**”²⁰⁹⁶

Ayrıca Allah Teâlâ'nın şu kavli de aynı manaya gelmektedir: “**Şüphesiz Allah katında en üstün olanınız, O'na karşı gelmekten en çok korkup sakınanınızdır.**”²⁰⁹⁷ Keza şu hadis de bu anlamdadır: “**Allah, cahiliye gürur ve kibrini ve atalarla övünme huyunu sizden gidermiştir.**”²⁰⁹⁸

٢٢٨٠ - الْمَرْءُ مَحْمُولٌ عَلَى نَيْبِهِ.

2280- Kişi, niyetine göre değerlendirilir.

Hadis değildir. Ancak “**Ameller ancak niyetlere göre değer kazanır**” hadisiyle aynı manaya gelmektedir.

2094 İbn Mâce, Eşribe 3; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 265, h.nr: 2453; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XII, 45, h.nr: 12428; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 413, h.nr: 5208. Ahmed b. Hanbel'in ravilerinin Buhârî ve Müslim'in ravileri olduğuna; ayrıca hadisin farklı tarikleri itibariyle *hasen* yahut *sahih* sayılabileceğine dair ayrıntılar için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 177, h.nr: 3563; Heysemî, *Mecma'*, V, 74, h.nr: 8210; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, II, 444; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 287-289, h.nr: 677. (Çeviren)

2095 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 152.

2096 Bu hadis ileride 2343 no'lu rivayet olarak ayrıca ele alınacaktır.

2097 Hucurât 49/13.

2098 Ebû Dâvûd, Edeb 119; Tirmizî, Menâkıb 75; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 349, h.nr: 8736.

٢٢٨١- الْمَرْءُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَنْ يَخَالِلُ.

2281- Kişi, dostunun dini üzeredir. Bu yüzden biriniz kimi dost edindiğine dikkat etsin.

Ebû Dâvûd, Tirmizî, Beyhakî ve Kuzâî'nin Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettikleri ve Tirmizî'nin **hasen** saydığı bir hadistir.²⁰⁹⁹ Ancak İbnü'l-Cevzî gerekli titizliği göstermeyip bu hadisi *Mevzûât* isimli eserinde zikretmiştir.²¹⁰⁰ Bu sebeple de Zerkeşî onun hatalı olduğunu belirtmiş, Suyûtî de *Dürer*'de ona tâbi olmuştur. Zerkeşî *Leâli*'de şunu söyler: “Bu konudaki isabetli görüş, Tirmizî'nin görüşüdür.”²¹⁰¹ Yani **hadis hasendir**.

Askerî ise bu hadisi Enes'ten merfu olarak şu lafızla rivayet eder: **“Kişi, dostunun dini üzeredir. Senin, kendisine layık gördüğün hayır veya hakkın aynısını sana layık görmeyen kimsenin dostluğunda hayır yoktur.”** Ancak İbn Adiy bu hadisi *el-Kâmil*'inde **zayıf bir isnadla** rivayet etmektedir.²¹⁰² Aralarında Beyhakî'nin de bulunduğu bir grup hadis musannıfın rivayetinde ise “مَنْ يَخَالِلُ/men yühâlilu” lafzı, “مَنْ يَخَالُ/men yühâllu” şeklinde “şeddeli lâm” ile rivayet edilmektedir.²¹⁰³

Şâirin şu beyitleri de bu manadadır:

“Kişiyi sorma, sor arkadaşını!

Zira her arkadaş, rehber edinir arkadaşını!

Eğer kötü biriyse hemen onu yanından uzaklaştır,

Yok eğer hayırlı biriyse onu kendine yaklaştır ki doğru yolu bulasın.

Bir topluluk arasındaysan eğer, onların en hayırlılarıyla arkadaşlık kur!

Sakin en düşük karakterlilerle arkadaş olma

Aksi hâlde mahvolup gitmişlerle birlikte sen de mahvolursun.”

2099 Ebû Dâvûd, Edeb 19; Tirmizî, Zühed 45; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIII, 398, h.nr: 8028; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 189, h.nr: 7320.

2100 Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu rivayet İbnü'l-Cevzî'nin *Mevzûât*'ında değil, *el-İlelû'l-mütenâhiye* isimli eserinde (bk. II, 236-237) geçmektedir. (Çeviren)

2101 Zerkeşî, *Leâli*, s. 89, h.nr: 17; Suyûtî, *Dürer*, s. 177, h.nr: 367.

2102 İbn Adiy, *el-Kâmil*, IV, 225, ravi nr: 733. Ancak İbn Adiy, bu rivayetin, isnadındaki Süleyman b. Amr en-Nehaî tarafından uydurulduğunu belirtmektedir. Elbânî ise hadisin çok zayıf olduğunu belirtir. (Bk. *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zâife*, II, 60-62, h.nr: 596) Ayrıca bu rivayet ileride 3063 no'lu hadis olarak ele alınacaktır. (Çeviren)

2103 Bk. Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 44, h.nr: 8991.

Beyhakî de *Şuabu'l-îmân*'da bu manaya gelen rivayetleri uzun uzun zikretmektedir. Ayrıca Leys'in rivayetine göre Mücâhid şöyle demektedir: “Kendisine layık gördüğün hakkın aynısını sana layık görmeyen kimse- nin dostluğunda senin için bir hayır yoktur’ derlerdi.” Ebû Nuaym’ın Sehl b. Sa’d kanalıyla rivayet ettiği merfu bir rivayette şöyle geçer: **“Kendisi- ne layık gördüğün fazilet ve üstünlüğün aynısını sana layık görmeyen kimse ile sakın dost olma.”**²¹⁰⁴ Bunu destekleyen bir delil de hadiste sa- bit olan **“... Kişinin, kendisi için sevip istediğini kardeşi için de sevip istemesidir”**²¹⁰⁵ lafzıdır. Şair şöyle der:

“Asil insan, dost kalsa da ayrılrsa da sevgisi sabit kalandır.

Arkadaşı hata ettiğinde bunu ifşa eden,

Ve içinde ona karşı gizlediği her şeyi sayıp döken ise asil değildir!”

Öte yandan Askerî de Ebu'l-Abbâs ed-Değûlî'ye şu şiiri ithaf etmiştir:

“Eğer birine, hakkını tanıyarak gelmene rağmen

O senin hakkını bilmiyorsa, o vakit ayrılık (kapısı) daha geniştir

İnsanlar arasında onun yerini tutabilecekler ve
yeryüzünde gidebileceğin yerler var

İnsanlar arasında, seninle uyumlu olmayanlara
bedel, sana yetecek kişiler var!

Bir insan kendini alçaltıp küçük düşürmeye razı ise eğer,

(Köle gibi) burnu kesmek çok çirkin ve iğrenç
olsa da burnunun kesilmesini hak eder.”

۲۲۸۲- الْمَرْءُ كَثِيرٌ بِأَخِيهِ.

2282- İnsan, kardeşiyle çoktur.

Deylemî ve Kuzâî'nin Enes'ten merfu olarak rivayet ettikleri bir ha- distir. Askerî de bunu Sehl b. Sa'd'dan merfu olarak aktarmış ve şu lafzı ilave etmiştir: **“Onu giydirir, taşır ve ona destek verip yardımcı olur.”**²¹⁰⁶

2104 Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 25.

2105 Buhârî, *Îmân* 6; Müslim, *Îmân* 71.

2106 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 141, h.nr: 186; Deylemî, *Firdevs*, IV, 204, h.nr: 6625. Bu rivayetin isnadında yer alan Süleyman b. Amr en-Nehaî,

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demiştir:²¹⁰⁷ *Delâilü'n-Nübüvve* ve diğer eserlerde geçtiğine göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu sözü, Mute gazvesinde şehit düşen Ca'fer b. Ebî Talib *radıyallahu anh'*ın taziyesi için kendisine gelindiği sırada söylemiştir.²¹⁰⁸ (Askerî bu hadis hakkında) şöyle demiştir: (Allah Rasûlü) şunu kastetmektedir: İnsan, bizatihi tek olması açısından "az" olsa da ona destek verip yardımcı olması durumunda kardeşiyle "çoğalır." Zira insan, tek başına kaldığında az iken, kardeşiyle bir araya gelmesiyle çok olur. Bu, tıpkı Allah Rasûlü'nün şu sözü gibidir: **"İki kişi ve daha fazlası bir cemaattir."**²¹⁰⁹

۲۲۸۳- مَرْحَبًا بِالْقَائِلِينَ عَذْلًا وَبِالصَّلَاةِ مَرْحَبًا وَأَهْلًا.

2283- Hakkı ve doğruyu söyleyenlere merhaba! Namaza da merhaba, hoş geldi, safalar getirdi!

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der: "Bu söz, ezan sırasında söylenir. Taberânî bunu *el-Mu'cemu'l-kebîr*'inde Katâde'nin Osman *radıyallahu anh'*dan rivayeti olarak zikreder. Hz. Osman, biri kendisine namazı bildirmek için geldiği zaman bu sözü söylemiştir. Ancak Katâde, Osman *radıyallahu anh'*dan rivayet işitmemiştir."²¹¹⁰

۲۲۸۴- الْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ.

2284- Kişi sevdiğiyle beraberdir.

Buhârî ve Müslim'in Enes, Ebû Musa ve İbn Mes'ûd'dan; Tirmizî'nin ise Enes'ten merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.²¹¹¹ Tirmizî'nin ri-

yalancı ve hadis uydurmacısı bir ravi olarak bilinmektedir. (Bk. İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, III, 97, ravi nr: 332) -Çeviren-

2107 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 486-487, h.nr: 1020.

2108 Beyhakî, *Delailü'n-Nübüvve*, IV, 371.

2109 İbn Mâce, *İkâmet* 44.

2110 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, I, 87, h.nr: 129; Gazzî, *İtkân*, II, 529, h.nr: 1730. Katâde'nin, Hz. Osman'dan hadis işitmemiş olması, bu rivayetin munkatı olduğunu yani zayıf kategorisinde değerlendirildiğini gösterir. Hatta Aclûnî, ileride bu cümlenin yer aldığı bir rivayeti Suyûtî'ye dayanarak uydurma saymaktadır. (Bk. 2503 no'lu rivayet) -Çeviren-

2111 Buhârî, Edeb 96; Müslim, Birr 165; Ebû Dâvûd, Edeb 122; Tirmizî, Zühd 50;

vayetinde ise **“(Sevap olarak) elde ettiği de onundur”** ilavesi mevcuttur. Hadisin söyleniş sebebi ise şudur: Safvân b. Kudâme şunu anlatır: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e hicret edip “Ey Allah’ın Rasûlü! Ben seni seviyorum” dedim. O da **“Kişi, sevdiğiyle beraberdir”** buyurdu. Bazı hafızlar bu hadisin tariklerini müstakil bir cüz hâline getirmişlerdir. Bir lafızda da şöyle geçer: Bir adam “Ey Allah’ın Rasûlü! Kıyamet ne zaman kopacak?” diye sorar. O da **“O mutlaka kopacak da sen onun için neler hazırladın (bakalım onu söyle)?”** diye karşılık verince adam “Doğrusu ben onun için (temel ibadetler dışında) çok fazla bir hazırlık yapmış değilim. Ama ben Allah’ı ve Rasûlü’nü seviyorum” der. Bunun üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurur: **“O hâlde sen sevdiğinle berabersin. (Sevap olarak) elde ettiğin de senindir.”** Ravi dedi ki: “Müslümanlar, İslâm’la müşerref olduktan sonra bu (müjdeye) sevindikleri kadar hiçbir şeye sevinmiş değillerdir.”

Ebû Ümâme’den rivayet edilen diğer bir lafızda ise şöyle geçer. **“Ey Âdemoğlu! Niyetinin karşılığı sana verilmiştir. İşlediğin kötülükler ise senin zararındır. Allah’ın rızasını gözeterek yaptıklarının mükâfâtını alacaksın. Ayrıca sen, sevdiğinle beraber olacaksın.”**²¹¹² Yine Ebû Kırâse kanalıyla rivayet edilen bir diğer lafız da şöyledir: **“Kim bir topluluğu sever ve onları veli edinirse Allah onu onlarla birlikte haşreder.”**²¹¹³ Başka bir lafızda da **“O zümre içerisinde haşrolunur”** şeklinde geçer. Ancak isnadında Ebû Yahya [İsmail b. Yahya] et-Teymî adında **zayıf** biri vardır.²¹¹⁴

Ayrıca bu hadis, bazı âlimlerin de dediği gibi bir şarta bağlıdır. Zira Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şunu kastetmektedir: “Eğer o topluluğu sevmişse onların amelleri gibi amel eder.” Bundan dolayı Askerî’nin rivayetine göre Hasan el-Basrî şöyle der: “Ey Âdemoğlu! Allah Rasûlü’nün **‘Sen sevdiğinle berabersin’** sözünü (yanlış yorumlayarak) aldanma! Zira bir topluluğu seven kimse, onların izini takip eder. Bilesin ki hayırlı ve seçkin zümreden olabilme gayretiyle onların izinden gitmedikçe, yolunu

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 259, h.nr: 3718.

2112 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, VIII, 148, h.nr: 7650. Rivayetin isnadında Amr b. Bekr es-Seksekî adında zayıf bir ravi bulunduğu belirtilmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma‘*, X, 281, h.nr: 18030) -Çeviren-

2113 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, III, 19, h.nr: 2519.

2114 Bk. Şehâvî, *Makâsîd*, IV, 495-496, h.nr: 1021.

tutmadıkça, sünnetine uymadıkça ve sabah-akşam yöntemlerine göre hareket etmedikçe onların mertebesine erişmezsin.” Ne güzel söylemişler:

“Sevdiğini iddia ettiğin hâlde İlâh’a isyandasın.

Hayatım hakkı için, akıl ermez bu ettiğine!

O’na itaat ederdin eğer sevginde samimi olsaydın,

Zira seven, -hiç kuşkusuz- itaat eder sevdiğine.”

Şu da var ki, Allah Rasûlü’nün, kendisine “Bir topluluğu seven fakat onların işlediği amelleri işleyemeyen bir insan hakkında ne buyurursunuz?” diyen birine **“Kişi sevdiğiyle beraberdir”** şeklindeki cevabı, genele (umûm) yönelik bir hitap olduğunu gösterebilir.

Öte yandan Bağdatlı bir adam, vâiz Ebû Osman’a²¹¹⁵ “Bir insan, ne zaman Mevlâsının sevgisinde samimi, dürüst sayılır?” diye sorar. O da “O’na muhalefet etmeyi bıraktığı vakit, O’na olan sevgisinde samimi, dürüst olur” cevabını verir. Bunun üzerine adam başının üzerine toprak koyup feryadü figan eder ve “Bir an olsun ona muhalefeti bırakmamışken, nasıl olur da O’nu sevdiğimi iddia edebilirim ki?” der. Bu hazin manzara karşısında Ebû Osman ve meclistikiler ağlamaya başlarlar. Ebû Osman bir taraftan ağlarken bir taraftan da “Mevlâya olan sevgisinde samimi, ancak O’nun hakkını gözetememiş, kusurlu!” der. Bu rivayeti Beyhakî aktarmaktadır.²¹¹⁶

٢٢٨٥ - الْمَرَضُ يَنْزِلُ جُمْلَةً وَاحِدَةً وَالْبُرْءُ يَنْزِلُ قَلِيلًا قَلِيلًا.

2285- Hastalık bir defada hepsi birden inerken, iyileşme azar azar iner.

Bu hadisi Hâkim Târîh’inde, Hatîb el-Müttefik’te ve Deylemî, Âişe radiyallahu anhâ’dan rivayet etmektedirler. Deylemî aynı zamanda bunu Ebu’d-Derdâ’ya nispet etmektedir. Hadis, Hatîb’in de dediği gibi **bâtıldır**; ne Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’den ne de herhangi bir sahâbîden herhangi bir tarikle geldiği sabittir. Bu sadece Urve b. ez-Zübeyr’in sözü

2115 Tasavvuf ehli ve muhaddis vâizlerden biri olan Ebû Osman Saîd b. İsmail b. Saîd b. Mansûr en-Neysâbü’rî (ö. 298) devrinin ileri gelen âbid ve zahidlerinden biriydi. (Bk. Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, XIV, 63) -Çeviren-

2116 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, II, 46, h.nr: 495.

olup lafzı da şöyledir: “Hastalık bir defada hepsi birden girer, iyileşme ise parça parça (gerçekleşir).”²¹¹⁷

۲۲۸۶- مَرُّوا أَوْلَادَكُمْ بِالصَّلَاةِ وَهُمْ أَبْنَاءُ سَنِينَ، وَاضْرِبُوهُمْ عَلَيْهَا وَهُمْ أَبْنَاءُ عَشْرِ، وَفَرَّقُوا بَيْنَهُمْ فِي الْمَضَاجِعِ.

2286- Çocuklarınıza yedi yaşındayken namaz kılmalarını emredin. On yaşına girdikleri hâlde kılmazlarsa onları darp edebilirsiniz ve yataklarını da ayırın.

Ebû Dâvûd ve Hâkim bu hadisi Amr b. Şuayb'ın babası yoluyla dedesinden rivayet etmektedirler.²¹¹⁸ Bezzâr'ın rivayetine göre ise Ebû Râfi' şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in vefatından sonra onun heybesinde bir sahife bulduk. İçinde şunlar yazılıydı: **“Bismillahirrahmânirrahîm. Erkek ve kız çocuklarının, erkek ve kız kardeşlerin yataklarını yedi yaşına geldiklerinde ayırın. Çocuklarınız -zannediyorum şöyle demişti- dokuz yaşına bastıklarında, hâlâ namaz kılmıyorlarsa onları darp edebilirsiniz.”**²¹¹⁹ Ebû Nuaym da bu hadisi Ma'rife'de Abdullah b. Mâlik el-Has'amî'den **zayıf bir isnadla** rivayet etmektedir. Ayrıca Taberânî de bunu Enes'ten şu lafızla nakleder: **“Yedi yaşındayken onlara namaz kılmalarını emredin. On üç yaşına geldikleri hâlde kılmıyorlarsa onları darp edebilirsiniz.”**²¹²⁰ Ancak isnaddaki Dâvûd b. el-Muhabber **metruk biridir**. Sem'ân b. el-Mehdî'nin nüshasında ise bu hadis Enes'ten şu lafızla gelmektedir: **“Yedi yaşına geldiklerinde çocuklara namaz kılmalarını emredin.”**²¹²¹

2117 Hatîb el-Bağdâdî, *el-Müttefik ve'l-müfterik*, III, 1475, h.nr: 883; Deylemî, *Firdevs*, IV, 220, h.nr: 6664.

2118 Ebû Dâvûd, *Salât* 26; Tirmizî, *Tahâret* 299 (Sebre b. Ma'bed rivayeti); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 285, h.nr: 6689; Hâkim, *Müstedrek*, I, 311, h.nr: 708. Tirmizî, Sebre rivayetinin *hasen* olduğunu belirtir. Amr b. Şuayb kanalıyla gelen diğer rivayetin de *hasen* yahut *sahih* olduğuna dair ayrıntılar için bk. İbnü'l-Mulakkın, *el-Bedrü'l-münîr*, III, 238, h.nr: 32; Nevevî, *Riyâzu's-sâlihîn*, s. 126, h.nr: 301; Elbânî, *İrvâu'l-ğalîl*, I, 266-267, h.nr: 247. (Çeviren)

2119 Bezzâr, *Müsned*, IX, 329, h.nr: 3885.

2120 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 256, h.nr: 4129.

2121 Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 500-506, h.nr: 1023.

٢٢٨٧- الْمَرِيضُ أَنِيَّةُ تَنْسِيحٍ، وَصِيَاخُهُ تَكْيِيرٌ، وَنَفْسُهُ صَدَقَةٌ، وَنَوْمُهُ عِبَادَةٌ، وَتَقْلُبُهُ مِنْ جَنْبٍ إِلَى جَنْبٍ جِهَادٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ.

2287- Hastanın iniltisi tesbih, feryadı tekbir, nefesi sadaka, uykusu ibadet, (yatağında) bir taraftan diğer tarafa dönmesi Allah yolunda cihaddır.

Hafız İbn Hacer “Sabit değildir” demiştir.²¹²² Ancak *Makâsıd*’da zikredildiğine göre Beyhakî, Süfyân es-Sevrî’nin şu sözünü rivayet etmektedir: “İblis’in, Eyyûb *aleyhisselâm*’ın hastalığından elde edebildiği tek şey onun iniltisi olmuştur.”²¹²³

Dîneverî de *el-Mücâlese* isimli eserinin ikinci kısmında Vehb b. Münebbih’den şunu aktarır: “Zekeriya *aleyhisselâm* kaçıp bir ağacın kovuğuna girince, testere getirilip ağacın ortasına yerleştirilmiş ve ağaç ikiye kesilmeye başlanmış. Nihayet testere Zekeriye *aleyhisselâm*’ın sırtına değince (acıdan) inlemiş, bunun üzerine Allah Teâlâ ona **‘Ey Zekeriya! Ya inlemeyi bırakırsın ya da yeryüzünün altını üstüne getiririm!’** diye vahyetmiş. O da testereyle ikiye kesilinceye kadar susmuş ve hiç sesini çıkarmamış.” Yine *el-Mücâlese*’nin ikinci kısmında Ahmed b. Hanbel’in oğlu Abdullah’ın şöyle dediği kayıtlıdır: Babam hastalanıp hastalığı ağırlaşmasına rağmen hiç inlememiştir. Bu husus kendisine sorulduğunda ise şöyle demiştir: Bana ulaşan bilgiye göre Tâvus şöyle demiştir: “Hastanın iniltisi, Allah *azze ve celle*’ye bir şikâyetir!” Ayrıca Abdullah şöyle demektedir: “(Babam) ölene kadar hiç inlememiştir.”²¹²⁴ İbnü’l-Cevzî, İmam Ahmed b. Hanbel’in oğlu Sâlih’ten de benzer bir sözü, isnadıyla nakletmekte ve sadece vefat ettiği gece inlediğini aktarmaktadır.

2122 Rivayetin isnadında meçhul bir ravi bulunduğu dair ayrıntılar için bk. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, II, 588, ravi nr: 562; İbnü’l-Cevzî, *el-İlelü’l-mütenâhiye*, II, 382, h.nr: 1449. Keza benzer nitelikte Hz. Ali kanalıyla gelen merfu bir rivayetin isnadında da metrûk olan ve yalancılıkla itham edilen Hâris el-A’ver’in bulunduğu dair bk. Zehebî, *Mîzânu’l-i’tidâl*, I, 435-436, ravi nr: 1627. (Çeviren)

2123 Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 506-508, h.nr: 1024; Beyhakî, *Şuabu’l-imân*, XII, 389, h.nr: 9606.

2124 Dîneverî, *Mücâlese*, I, 332, II, 119, h.nr: 40, 253.

Öte yandan Beyhakî'nin rivayetine göre Fudayl b. İyâz, hasta olan evladının yanına girer ve ona "Yavrum! Şüphesiz sana bu hastalığı Allah takdir etmiştir, sakın inlemeyesin!" der. Bunun üzerine çocuk bir çığlık atar ve kendinden geçip bayılır. Daha sonra Fudayl şöyle der: "'Yavrum, evladım!' diye seslendim. Dünyadan ayrılana kadar hiç inlemedi."²¹²⁵

Yine Zünnûn el-Mısırî, bir gün bir hastayı ziyarete gider ve inlediğini görünce ona şöyle der: "O'nun darbesine sabretmeyen kimse O'na olan sevgisinde de samimi, dürüst değildir." Bunun üzerine hasta da şunu söyler: "(Doğru söylüyorsun. Böylesi samimi, dürüst) değildir ama O'nun darbesinden lezzet almayan kimse de O'na olan sevgisinde samimi, dürüst sayılmaz!"²¹²⁶

Ayrıca seleften bazıları, inilti yerine Allah'ı zikretmeyi, O'na istiğfar-da bulunmayı ve kendini ibadete vermeyi tercih etmiştir.

۲۲۸۸- الْمَرِيضُ لَا يُعَادُ حَتَّى يَمْرُضَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ.

2288- Hasta, üç gün boyunca hasta kalmadıkça ziyaretine gidilmez.

Necmüddîn el-Gazzî "Bilinmemektedir" demiştir.²¹²⁷ Bu hadis daha önce "عِيَادَةُ الْمَرِيضِ/*Hasta ziyareti...*" rivayetinde geçmişti.²¹²⁸ *Vallahu a'lem.*

۲۲۸۹- الْمَسَافِرُ عَلَى قَلْبٍ إِلَّا مَا وَقَى اللَّهُ.

2289- Allah'ın koruyup esirgemesi olmasa, yolcunun ve bineğinin/ malının, her an telef olma riski vardır.

İbn Hacer ve Remlî'nin *el-Minhâc* şerhinde, *el-Minhâc*'ın, emânet bırakılan mal (*vedî'a*) hakkındaki görüşü aktarılırken şu ifadeler geçer: "Kişi o emanet bırakılan malla yolculuğa çıkacak olsa, (malın telef olması

²¹²⁵ Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 381, h.nr: 9585.

²¹²⁶ Hasta iniltisini, bir sızlanma ve serzeniş olarak değil, aldığı darbelerden haz duyan kimsenin çıkardığı bir ses olarak algılayan bu anlayış, Türkçe'de "*Mevla görelim neyler, neylerse güzel eyler*" ve "*Kahrın da hoş, lütfun da hoş*" gibi derin hikmetlerle karşılık bulmuştur. (Çeviren)

²¹²⁷ Gazzî, *İtkân*, II, 531, h.nr: 1735.

²¹²⁸ Bk. 1795 no'lu hadis.

durumunda) onu tazmin eder. Çünkü yolculukta o emanetin muhafazası, ikamet halindeki muhafaza gibi olamaz. Bu sebeptendir ki seleften bazısının şöyle dediği nakledilmiştir: ‘Yolcu ve yolcunun malı, Allah’ın koruyup esirgemesi olmasa, her an helâk olma riskiyle karşı karşıyadır.’ Bu sözü hadis olarak rivayet edenler yanılmışlardır. Nitekim musannıftan böyle nakledilmiştir. Bunu hadis olarak rivayet edenler arasında Deylemî ve İbnü’l-Esîr vardır. Şu da var ki bunların her ikisinin isnadı, uydurma değil sadece zayıftır.”²¹²⁹ Bu hadis daha önce de “لَوْ عَلِمَ النَّاسُ / **İnsanlar (Allah’ın yolcuya olan rahmetini) bilselerdi...**” hadisinde geçmişti.²¹³⁰

٢٢٩٠ - الْمُسْتَبَانِ مَا قَالَا فَعَلَى الْبَادِي حَتَّى يَغْتَدِي الْمَظْلُومُ.

2290- Birbirlerine sövüp sayan iki kişinin söylediklerinin vebali, -mazlum/mağdur olan haddi aşmadığı sürece- ilk başlatanın boynunadır.

Müslim ve Tirmizî’nin Ebû Hureyre’den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.²¹³¹ Bu konuda Enes, Sa’d, İbn Mes’ûd ve diğerlerinden rivayet edilen hadisler de vardır.

Metinde geçen “المُتَبَانِ” kelimesi, “mîm” harfinin zammeli, “sîn” harfinin sükûn üzere, “te” harfinin fethalı, “bâ” harfinin de şeddeli olarak harekelenmesiyle “el-müstebbân” diye okunur.

٢٢٩١ - الْمُسْتَبَانِ شَيْطَانَانِ يَتَهَاتَرَانِ وَيَتَكَادِبَانِ.

2291- Birbirlerine sövüp sayan iki kişi, karşılıklı çirkin sözlerle birbirlerini aşağılayarak dalaşan ve yalan yanlış yakıştırmalarla birbirlerini suçlayan iki şeytandır.

Ahmed b. Hanbel’in ve *el-Edebü’l-müfred*’inde Buhârî’nin İyâd b. Himâr’dan rivayet ettikleri bir hadistir.²¹³² İyâd “Ey Allah’ın Rasûlü! Kavmimden bir adam, benden daha aşağı seviyede olduğu hâlde bana sövüp sayıyor. Ona karşı hakkımı savunmamda bir sakınca var mı?” diye sorduk-

2129 Şemsüddîn er-Remlî, *Nihâyetü’l-muhtâc ilâ şerhi’l-Minhâc*, VI, 117.

2130 Bk. 2104 no’lu hadis.

2131 Müslim, Birr 68; Tirmizî, Birr 51.

2132 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 37, h.nr: 17489; Buhârî, *el-Edebü’l-müfred*, s. 153, h.nr: 428.

tan sonra hadisin geri kalan kısmını zikreder. Zeynüddîn el-İrâkî “Bunun **isnadı sahihtir**” demektedir.²¹³³

Metinde geçen “يَتَهَاتَرَان/yetehâterân kelimesi, “asılsız, geçersiz, saçma sapan söz” anlamına gelen “الَهْتَر/el-hetr” kelimesinden türemektedir.

٢٢٩٢ - مُسْتَرِيحٌ وَمُسْتَرَاخٌ مِنْهُ.

2292- Kendisi kurtulup rahata eren kimse (müsterîh) ve başkalarının, elinden kurtulup rahat ettikleri kimse (müsterâh minh).

Buhârî ve Müslim’in Ebû Katâde’den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* bu sözü, huzurundan geçirilen bir cenaze hakkında söylemiştir. Bunu birçok kişi de rivayet etmiştir. Ayrıca hadiste yer alan ibare şöyle: “**Mü’min kul, dünyanın çile ve eziyetinden kurtulup rahat ederek Allah’ın rahmetine kavuşur. Fâcir kuldan ise diğer kullar, memleketler, ağaçlar ve hayvanlar kurtulup rahata kavuşurlar.**”²¹³⁴

Öte yandan Askerî de Huzeyfe’den “**Benden sonra uyuyan kişinin, uyanık olandan daha hayırlı olacağı bir fitne yaşanacaktır...**” diye başlayan hadisi rivayet eder. Hadiste ayrıca şu ibare geçmektedir: “**O fitne zamanına yetişersen kuşağını yere yapıştır.**”²¹³⁵ Bu sayede ya iyi bir insan kurtulup rahata kavuşur yahut bir facirin elinden kurtulup rahata kavuşulur.” İbn Ebi’d-Dünyâ da bu hadisi şu lafızla nakleder: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, “Falanca adam öldü” dediklerinde şöyle buyurdu: “**(Ya) kendisi kurtulup rahat eren kimsedir (yahut) başkalarının, elinden kurtulup rahat ettikleri bir kimsedir.**”

٢٢٩٣ - الْمُسْتَحْي مَخْرُومٌ.

2293- Utangaç kişi mahrumdur.

2133 Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 267. Ayrıca bk. Heysemî, *Mecma'*, VIII, 75, h.nr: 13023.

2134 Buhârî, Rikâk 42; Müslim, Cenâiz 61.

2135 Kanaatimizce “bulunduğun yerden ayrılma ve hiçbir şekilde fitneye bulaşma” anlamına gelmektedir. (Çeviren)

Sağânî'nin de dediği gibi **“uydurma”** bir rivayettir.²¹³⁶

٢٢٩٤ - الْمُنْشَأُ مُؤْتَمَنٌ.

2294- Kendisiyle istişare edilen kimse, güvenilen biridir.

Ahmed b. Hanbel'in İbn Mes'ûd'dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Devamındaki ifade de şöyledir: **“İstişare edilecek kişi tercih hakkına sahiptir; dilerse konuşur, dilerse de susar. Ama eğer konuşacaksa, elinden geldiğince isabetli bir görüş ortaya koysun.”**²¹³⁷

Öte yandan Kuzâî de bu hadisi Semüre'den şu ziyade ile rivayet eder: **“Dilerse görüşünü belirtir, dilerse de susar. Şayet görüş belirtecekse, o zaman o durum kendi başına geldiğinde sergileyeceği tutum doğrultusunda görüşünü ifade etsin.”**²¹³⁸ Yine Askerî'nin Âişe radiyallahu anhâ kanalıyla rivayet ettiği hadisin lafzı şöyledir: **“İstişare eden kimseye yardım edilir. Kendisiyle istişare edilen kimseye de güvenilir. Birinizle istişare edildiği vakit, bizzat kendisi için yapacak şekilde görüş bildirsin.”**

Bu konuda Câbir b. Semüre, İbn Abbâs ve Ebû Hureyre'den gelen rivayetler de vardır. Ayrıca dört Sünen sahipleri de bu hadisi Ebû Hureyre'den merfu olarak nakletmiş; Tirmizî de **“hasen-garip”** değerlendirmesinde bulunmuştur.²¹³⁹ Bu meseleye dair dillerde meşhur olan bir lafız da şöyledir: **“Kendisiyle istişare edilen kimse hain olamaz.”**

٢٢٩٥ - الْمَسْجِدُ يَبِثُ كُلَّ تَقِيٍّ.

2295- Mescid, her takva sahibinin evidir.

Taberânî ve Kuzâî'nin rivayet ettiklerine göre, Muhammed b. Vâsi' şunu anlatır: Ebu'd-Derdâ, Selmân (el-Fârisî'ye) bir mektup yazarak şöyle der: **“Kardeşim! Başına, hiçbir insanın geri çeviremeyeceği bir bela gelmeden önce sağlığının ve boş vaktinin kıymetini bil. Kardeşim! (Kendi**

2136 Bk. Sağânî, *Mevzûât*, s. 37, h.nr: 33.

2137 Bu ilave kısım haricinde hadis için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 43, h.nr: 22360.

2138 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 38, h.nr: 4. Rivayetin bu lafzının zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zâife*, X, 206, h.nr: 4676. (Çeviren)

2139 Ebû Dâvûd, Edeb 122; Tirmizî, Edeb 57; İbn Mâce, Edeb 37.

nefsi, malı yahut çoluk-çocuğu konusunda) sınıanan kederli bir mü'minin duasını ganimet bil. Kardeşim! Mescid de evin olsun. Zira ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu işittim: **'Mescid, her takva sahibinin evidir.'**"²¹⁴⁰

Bu hadisi destekleyici nitelikte daha başka deliller de mevcuttur. Mesela; bunlardan biri, Ebû Nuaym'ın, Âizullah adıyla bilinen Ebû İdrîs el-Havlânî'nin kendi sözü olarak aktardığı şu rivayettir: "Mescidler, seçkin ve cömert insanların meclisleridir." Yine Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*'de başlıktaki lafzı Enes'ten rivayet etmiş, peşinden de şunu ilave etmiştir: **"Allah, mescidleri kendilerine ev edinenlere, rahmet, rahatlık ve sırat-tan kolaylıkla geçebilme güvencesi vermiştir."**²¹⁴¹ Ayrıca daha önce geçen **"إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّجُلَ يَتَعَاهَدُ الْمَسَاجِدَ/Bir adamın mescidlere gelmeye devam ettiğini gördüğünüzde..."** hadisinde de bu mana vardır.²¹⁴² Dolayısıyla söz konusu hadis, zayıf olsa bile, zaaf ve kusurunu giderebilecek nitelikte benzer manada destekleyici daha başka rivayetler vardır.

٢٢٩٦- مَسَحُ الْعَيْنَيْنِ بِبَاطِنِ أَنْمَلَتِي السُّبَابَتَيْنِ بَعْدَ تَقْبِيلِهِمَا عِنْدَ سَمَاعِ قَوْلِ الْمُؤَذِّنِ "أَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ" مَعَ قَوْلِهِ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، رَضِيتُ بِاللَّهِ رَبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا وَبِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَبِيًّا.

2296- Müezzînin **"eşhedü enne Muhammeden Rasûlullah"** sözünün duyulduğu sırada, bir yandan **"eşhedü enne Muhammeden abduhü ve Rasûlüh. Rab olarak Allah'ı, din olarak İslâm'ı, peygamber olarak Muhammed'i kabul edip razı oldum"** sözünü söylerken, diğer yandan **şehadet parmaklarının iç kısımlarını öptükten sonra gözle sürmek.**

2140 Bezzâr, *Müsned*, VI, 505, h.nr: 2546; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, VI, 254, h.nr: 6143; Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 77, h.nr: 72. Hadisin isnadının *hasen* olduğuna hatta Bezzâr'ın rivayetindeki ravilerin, Buhârî ve Müslim'in ravileri olduğuna dair bilgi için bk. Heysemî, *Mecma'*, II, 22, h.nr: 2026. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, II, 333, h.nr: 716. (Çeviren)

2141 Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu rivayet Buhârî'nin *el-Edebü'l-müfred*'inde değil, şu kaynaklarda geçmektedir: Abdurrezzâk, *Musannef*, XI, 96, h.nr: 20029; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, IV, 380, h.nr: 2688.

2142 Bk. 235 no'lu hadis.

Deylemî'nin rivayetine göre Ebû Bekir *radıyallahu anh*, müezzinin “Eşhedü enne Muhammeden Rasûlullah” sözünü işittiğinde bunu söylemiş ve şehadet parmaklarının iç kısımlarını öptükten sonra gözlerine sürmüştür. Bunun üzerine Allah Rasûlü de şöyle buyurmuştur: **“Kim benim dostumun yaptığı gibi yaparsa şefaati ona helâl olur.”** Sehâvî *Makâsîd*'da “Sahih değildir” demiştir.²¹⁴³

Aliyyü'l-Kârî ise şunları söyler: Eğer Ebû Bekir es-Sıddîk'a ait olduğu sabitse o zaman onunla amel etmek yeterlidir. Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: **“Benim sünnetime ve benden sonra doğru yolda olan ve o yola rehberlik eden halifelerin (hulefâ-i râşidîn) sünnetine sıkıca sarılın.”** Fakat “Böyle bir şey yapılmaz, ancak yapılması da yasaklanamaz” denilmiştir.²¹⁴⁴

Aynı şekilde mutasavvıf Ebu'l-Abbâs b. Ebî Bekir er-Reddâd el-Yemânî'nin *Mûcibâtü'r-rahme ve azâimu'l-mağfira* adlı eserinde, içerisinde **meçhul ravilerin yer aldığı munkatı bir isnadla** Hızır *aleyhisselâm*'dan rivayet ettiği şu söz de **sahih değildir**: “Kim müezzinin ‘Eşhedü enne Muhammeden Rasûlullah’ dediğini işittiği vakit ‘habibim ve gözümün nuru Muhammed b. Abdullah’a merhaba’ dedikten sonra baş parmaklarını öperek gözlerine koyarsa, asla kör olmadığı gibi göz rahatsızlığı da çekmez.” Yine (Reddâd'ın) içerisinde tanımadığım bir ravinin yer aldığı bir isnadla naklettiğine göre, fakih Muhammed b. el-Bâbâ, bizatihi kendisinin yaşadığı bir hâdisede bir gün bir rüzgârın esmesi sonucu küçük bir taşın gözüne girdiğini, onu çıkarmakta zorlandığını ve çok acı çektiğini; ancak daha sonra müezzinin “Eşhedü enne Muhammeden Rasûlullah” dediği vakit ilgili sözü söylediğini ve taşın hemen çıktığını anlatmaktadır. Daha sonra Reddâd şöyle der: “Bu hâdisе, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in faziletlerinin yanında basit kalır.”

Öte yandan Medine'nin imam ve hatibi Muhammed b. Sâlih el-Medenî, *Târîh*'inde, Mısırlıların kadim ulemasından biri olan Mecd'in şöyle dediğini anlatır: “Kim, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ezanda zikredildiğini duyduğunda ona salât eder ve şehadet parmağıyla başparmağını birleştirip öptükten sonra gözlerine sürerse, asla göz rahatsızlığı çekmez.”

2143 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 521, h.nr: 1031.

2144 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 315, h.nr: 435.

Daha sonra adı geçen İbn Sâlih şöyle demektedir: Aynı şekilde ben bu sözü, Fakîh Muhammed b. ez-Zerendî'den de işitmişim. Zerendî'nin nakline göre Irak veya Acem hocalarından biri parmaklarını gözlerine sürerken şöyle dermiş: "Sallallahu aleyke yâ seyyidî yâ Rasûlallah! Yâ habîbe kalbî, yâ nûra basarî! Ve yâ kurrete aynî: Allah sana salât eylesin ey efendim, ey Allah'ın Rasûlü! Ey gönlümün sevgilisi, ey gözümün nuru ve aydınlığı!" (İbn Sâlih daha sonra sözlerine şöyle devam eder): Her ikisi (Mecd ve Zerendî) bana şöyle demişlerdir: "Bunu yaptığım günden beri gözüm hiç rahatsızlanmadı!" İbn Sâlih de şunu demiştir: "Allah'a hamd ve şükürler olsun ki, bu sözleri o ikisinden işittiğim günden beri, kendim de yaptım ve gözüm hiç rahatsızlanmadı. Bu sayede göz sağlığımın devam etmesini umuyorum ve inşâallah kör olmaktan kurtulurum."

Yine (İbn Sâlih) dedi ki: Fakîh Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed'den rivayet edildiğine göre, "Kim müezzinin 'Eşhedü enne Muhammeden Rasûlullah' dediğini işittiği vakit 'Habibim ve gözümün nuru Muhammed b. Abdullah'a merhaba' deyip başparmaklarını öperek gözlerine koyarsa, asla kör olmadığı gibi göz rahatsızlığı da çekmez." Keza rivayet olunduğuna göre Tâvusî, Muhammed b. Ebî Nasr el-Buhârî'den şu hadisi işitmiştir: "Kim, müezzinden kelime-i şهادeti duyduğu esnada başparmaklarının tırnaklarını öpüp de gözlerine sürerken: 'Allah'ım! Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in gözbebeklerinin bereketi ve nuru hürmetine benim de gözbebeklerimi koru ve nurlandır' diye dua ederse, kör olmaz."²¹⁴⁵ Ne var ki bütün bu rivayetlerde merfu olarak sahih olan hiçbir şey yoktur.²¹⁴⁶

۲۲۹۷- مَسْحُ الْوَجْهِ بِالْيَدَيْنِ عِنْدَ تَمَامِ الدُّعَاءِ.

2297- Duanın sonunda elleri yüze sürmek.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demektedir:²¹⁴⁷ Ebû Dâvûd'un İbn Ebî Büreyde'den rivayet ettiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, dua ettiği vakit ellerini kaldırır, daha sonra da iki elini yüzüne sürerdi.

2145 Bu rivayet Sehâvî'nin beyanına göre "bâtıldır." (Bk. *ed-Dav'u'l-lâmi*, X, 68, h.nr: 230) -Çeviren-

2146 Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 521-524, h.nr: 1031.

2147 Gazzî, *İtkân*, II, 534-535, h.nr: 1745.

Tirmizî de İbn Ömer'den şunu nakleder: “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* duada ellerini kaldırır ve onları yüzüne sürmedikçe de indirmezdi.”²¹⁴⁸

Taberânî ise *el-Mu‘cemu’l-kebîr*’de İbn Ömer’den şunu aktarır: “**Şüphesiz Allah, kulun ellerini kaldırıp dua etmesi hâlinde onun ellerini boş çevirmekten haya edecek ölçüde hayâ sahibi, yüce ve cömerttir. O sebeple biriniz ellerini kaldırdığı zaman üç defa ‘Ya hayyü, ya kayyûm! Lâ ilâhe illâ ente ey erhame’r-râhimîn’ desin. Daha sonra ellerini indireceği vakit o (elde ettiği) hayrı yüzüne boşaltıp döksün.**”²¹⁴⁹

Yine Taberânî’nin *ed-Duâ* isimli eserinde Velîd b. Abdullah b. Ebî Muğîs’ten naklettiği **mu‘dal** bir rivayette şöyle geçer: “**Biriniz dua ederken ellerini kaldırırsa, Allah onun ellerine bereket ve rahmet koyacaktır. Bu sebeple kişi ellerini yüzüne sürmeden aşığı indirmesin.**”²¹⁵⁰

۲۲۹۸ - مَسْحُ الْوَجْهِ بِالْيَدَيْنِ عِنْدَ قِرَاءَةِ: قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ.

2298- İhlâs sûresini okurken elleri yüze sürmek.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:²¹⁵¹ Bu hadisi İbn Ebî Şeybe ve *Kütüb-i Sitte* musannıfları Âişe *radiyallahu anhâ*’dan rivayet etmişlerdir. Şöyle ki: “Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* her gece yatağına girdiği vakit avuçlarını bitiştirir ve İhlâs, Felak ve Nâs sûrelerini okuyarak avuçlarına üflerdi. Daha sonra da elleriyle, başından, yüzünden ve vücudunun ön tarafından başlamak üzere bedeninin ulaşabildiği her yerini sıvazlardı ve bunu üç defa yapardı.” Yine Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvûd’un Âişe *radiyallahu anhâ*’dan rivayet ettiklerine göre, Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi*

2148 Ebû Dâvûd, Salât 356. Gazzî’nin Büreyde’den, Aclûnî’nin ise İbn Ebî Büreyde’den nakledildiğini söyledikleri bu hadis, tespitimize göre Yezîd b. Saîd’den rivayet edilmektedir. Bk. Tirmizî, Daavât 11. Tirmizî’de geçtiğine göre bu hadis de İbn Ömer’den değil, Hz. Ömer’den rivayet edilmektedir. Hadislerin, farklı tarihleri itibarıyla dikkate alındığında *hasen* sayıldığına dair bk. İbn Hacer, *Bülûğu’l-merâm min edilleti’l-ahkâm*, thk. Semîr b. Emîn ez-Zührî, Riyad 1424, s. 464, h.nr: 1567, 1568. (Çeviren)

2149 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, XII, 423, h.nr: 13557. Bu rivayetin isnadında Cârûd b. Yezîd adında *metrûk* bir ravi vardır. (Bk. Heysemî, *Mecma’*, X, 169) -Çeviren-

2150 Taberânî, *Dua*, s. 88, h.nr: 214.

2151 Gazzî. *İtkân*, II. 535, h.nr: 1746.

ve *sellem* rahatsızlandığı zaman Felak ve Nâs sûrelerini kendine okur ve eliyle kendini sıvazlardı.²¹⁵²

٢٢٩٩- مَسَّ اللَّحْيَةَ عِنْدَ الْهَمِّ وَالْغَمِّ.

2299- Gam ve keder anında sakala dokunmak.

İbnü's-Sünnî ve Ebû Nuaym'ın Âişe ve Ebû Hureyre *radiyallahu anhümâ*'dan rivayet ettiklerine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* kederlendiği zaman çokça sakalına dokunurdu. Bu hadisi Bezzâr da bu lafızla sadece Ebû Hureyre'den rivayet etmektedir. Ancak rivayetin isnadında Rişdîn b. Sa'd isimli, hakkında ihtilaf edilen, bazılarınca da güvenilir sayılan bir ravi vardır.²¹⁵³

Ayrıca Şîrâzî de bunu *el-Elkâb*'ında yine Ebû Hureyre'den şu lafızla aktarmaktadır: “Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem* bir şeye hüznlenip kederlendiği zaman eliyle sakalını tutar ve ona bakardı.”²¹⁵⁴

٢٣٠٠- مَسَّ الرَّقَبَةَ أَمَانًا مِنَ الْغَلِّ.

2300- Boynu meshetmek (kıyamet günü) boyna vurulan demir halkaya karşı bir güvencedir.

Nevevî *Şerhu'l-Mühezzeb*'de “Uydurmadır” demiştir.²¹⁵⁵ Şîrbînî ise şunu söyler: “İbn Ömer'den gelen '*Kim abdest alır da boynunu meshe-derse kıyamet günü boyna vurulan demir halkadan korunmuş olur*' şeklindeki rivayet ise bilinmemektedir.”

2152 Buhârî, *Fezâilü'l-Kur'ân* 14; Müslim, *Selâm* 51; Ebû Dâvûd, *Edeb* 106; Tirmizî, *Daavât* 21; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 290, h.nr: 10556.

2153 Bezzâr, *Müsned*, XIV, 300, h.nr: 7914; Ebû Nuaym, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, I, 241, h.nr: 123. Irâkî bu rivayetin Hz. Âişe'den *hasen bir isnadla* nakledildiğini belirtmektedir. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 864, h.nr: 8)

2154 Bu rivayetin isnadında Ebû Harîz Sehl adında, Zührî ve daha başka güvenilir kimselerden asılsız rivayetler aktaran, dolayısıyla rivayetlerinin delil olarak kullanılması hiçbir şekilde caiz olmayan biri vardır. (Bk. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 348, ravi nr: 449; Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, II, 241, ravi nr: 3597) -Çeviren-

2155 Nevevî, *el-Mecmû'*, I, 465.

Öte yandan Aliyyü'l-Kârî de şöyle der: Ancak Ebû Ubeyd, Musa b. Talha'nın şöyle dediğini rivayet etmiştir: **“Kim başıyla birlikte boynunu meshederse boyna vurulan demir halkadan korunmuş olur.”** Bu rivayet aslında mevkuttur; ancak merfu hükmündedir. Zira böyle bir hüküm şahsî re'y ve kanaatle söylenemez. Ayrıca *Müsnedü'l-Firdevs*'te **zayıf bir isnadla** İbn Ömer'den merfu olarak aktarılan şu hadis de bu rivayeti takviye etmektedir: **“Kim abdest alır da elleriyle boynuna meshederse, kıyamet günü boyna vurulan demir halkaya karşı güven içinde olur.”** Bu sebeple imamlarımız (Hanefî mezhebinin imamları) “Boynu meshetmek müstehap yahut sünnettir” demişlerdir.”²¹⁵⁶

Ben de (Aclûnî) derim ki: Şâfiî mezhebine gelince; ağırlıklı görüşe göre onlarda müstehap değildir. Nitekim Nevevî, bu görüşü doğrulamış ve pek çoklarından da nakletmiştir. Ancak bunun aksine Râfiî, Gazzâlî ve diğerlerine tâbi olarak bunun sünnet olduğunu söylemektedir.

۲۳۰۱ - الْمُسْلِمُونَ غَدَوُلْ بَغْضَهُمْ عَلَى بَغْضٍ إِلَّا مَخْذُودًا فِي فِرْيَةٍ [أَوْ رِدْوَةٍ].

2301- Bir iftira [yahut dinden dönme]²¹⁵⁷ sebebiyle had cezası almış olanlar dışında Müslümanlar birbirleri hakkında âdildirler.

Bu hadisi Deylemî, İbn Amr'dan isnadsız **bir şekilde** merfu olarak; İbn Ebî Şeybe ise İbn Amr'a ulaşan bir isnadla rivayet etmektedirler.²¹⁵⁸ Ayrıca Ömer *radiyallahu anh*'ın kendi sözü olarak da rivayet edilmiştir. Öte yandan Dârekutnî de bunu Ebu'l-Melîh'ten şu lafızla aktarır: “Ömer *radiyallahu anh*, Ebû Musa'ya şu talimatı yazmıştır: Konumuzun esasına gelirsek, hiç kuşku yok ki yargı işi açık bir farz ve öteden beri teamül hâline gelmiş bir sünnettir. Bu noktayı iyi kavra ve insanlar arasında ayırım gözetmeden eşitlik sağla! Kitap ve sünnete dair sana ulaşan bir şey olmadığı müddetçe, içinde tereddüt yaşadığın bir konuda derin derin düşünmeye

2156 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 315, h.nr: 434. Aliyyü'l-Kârî, Deylemî'deki rivayetin ardından şunu da söyler: “Hadis zayıf bir isnadla rivayet edilmiştir. Ancak amellerin faziletleri konusunda zayıf hadislerle amel edilebileceği ittifakla sabittir.” (Çeviren)

2157 Köşeli parantezli kısım sadece Sehâvî'nin *Makâsîd*'inde geçmektedir. (Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 524, h.nr: 1032) -Çeviren-

2158 İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IV, 325, h.nr: 20657; Deylemî, *Firdevs*, IV, 192, h.nr: 9594.

bak! Ayrıca *eşbâh* ve *emsalleri* de öğren...”²¹⁵⁹ Nihayet şöyle der: “Bir had cezası gereği kırbaçlanmış yahut yalancı şahitlikten ötürü adalet vasfının zedelendiği tecrübe ile sabit olan ya da velâ²¹⁶⁰ veya akraba konusunda (azatlı köle ile efendinin yahut akrabaların birbirlerine çıkar sağlayacak bir şahitlikte bulunması gibi bir suçlama ile) suçlanan kimseler dışında Müslümanlar birbirleri hakkında âdildirler. Şüphesiz Allah Teâlâ sizin iç hesaplarınızın karşılığını vermeyi üstlenmiş ve açık deliller sayesinde üzerinizdeki şüpheleri bertaraf etmiştir.”²¹⁶¹

Ayrıca Beyhakî’nin Ebû Hureyre’den rivayet ettiği, ancak **zayıf saydığı** bir hadisin lafzı da şöyledir: “**Hiçbir din mensubunun, kendi dindaşları dışındakiler hakkındaki şahitliği kabul edilmez. Ancak Müslümanlar müstesnadır; zira onlar, hem kendileri hem de başkaları hakkında âdildirler.**”

۲۳۰۲ - الْمُسْلِمُونَ عَلَى شُرُوطِهِمْ وَالضُّلُحُ جَائِزٌ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ إِلَّا ضُلْحًا أَحَلَّ حَرَامًا أَوْ حَرَّمَ حَلَالًا

2302- Müslümanlar (şeriatta geçerli olan) şartlarına bağlıdırlar. Ayrıca bir helâli haram veya haramı helâl yapan bir sulh olmadıkça Müslümanlar arasındaki sulh de caizdir.

Ebû Dâvûd, Ahmed b. Hanbel ve Dârekutnî’nin Ebû Hureyre’den merfu olarak rivayet ettikleri ve Hâkim’in **sahih** saydığı bir hadistir.²¹⁶² Ayrıca bunu destekleyen bir delil de İbn Râhûye’de geçmektedir. Yine Dârekutnî ve Hâkim’in Amr b. Avf el-Mûzenî’den merfu olarak rivayet ettikleri hadisin lafzı ise şöyledir: “**Helâli haram veya haramı helâl yapan şart dışında**

2159 Eşbâh: Bir fer’î meselenin iki asla birden dayandırılması söz konusu olabilir. İşte bu gibi durumlarda meselenin bu iki asıldan hangisine bağlanmasının daha uygun olduğu araştırılır ve ona göre hüküm verilir. İşte bu tür fer’î mesâile “eşbâh” denilir. Emsâl ise örnek icthad ve uygulama anlamına gelmektedir. (Bilgi için bk. Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 122, 127) -Çeviren-

2160 Velâ: Mirasa sebep olmaya elverişli bir hükmî yakınlıktır ve iki sebebi vardır: 1. Köle azadı türünden bir iyilik 2. Akid. (Bk. Erdoğan, *a.g.e.*, s. 602) -Çeviren-

2161 Dârekutnî, *Sünen*, V, 367, h.nr: 4471.

2162 Ebû Dâvûd, Akdiye 12; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 389, h.nr: 8784; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 113, h.nr: 7059.

Müslümanlar şartlarına bağlıdır.”²¹⁶³ Aynı şekilde bu hadisi Hâkim, Enes’ten; Taberânî, Râfi‘ b. Hadîc’ten; Bezzâr da İbn Ömer’den rivayet etmişlerdir. İbn Ebî Şeybe’nin rivayetine göre, Atâ da şöyle demiştir: Bize ulaştığına göre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: **“Şüphesiz mü’minler (şeriatta geçerli olan) şartlarına bağlıdır.**”

Sehâvî de *Makâsıd*’da şöyle demiştir:²¹⁶⁴ Bütün bu rivayetler tenkit edilmiştir. En muteber olanı ise ilkidir.²¹⁶⁵ Nitekim Buhârî de bunu “İcâre Bölümü”nde kesinlik ifade eden bir kalıpla (*cezm sigası*) muallak olarak nakletmekte ve şöyle demektedir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: **“Müslümanlar (şeriatta geçerli olan) şartlarına bağlıdır.**”²¹⁶⁶ Ayrıca bu hadis, Râfi‘’nin tahricinde “el-Musarrât ve’r-Reddü bi’l-Ayb Bahsi”nde zikredilmektedir.²¹⁶⁷ *Vallahu a’lem*.

۲۳۰۳ - الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لَا يَظْلِمُهُ وَلَا يَشْتُمُهُ - وَفِي رِوَايَةٍ “وَلَا يُنْلِمُهُ” -
الحديث.

2303- Müslüman Müslümanın kardeşidir. Ona zulüm ve haksızlık etmez, ona sövüp hakaret etmez -bir rivayete göre de: onu düşmana teslim etmez.-

Bu hadiste ayrıca şu ifade geçmektedir: **“... Kim Müslüman kardeşinin ihtiyacını karşılarsa, Allah da onun ihtiyacını karşılar.”** Buhârî ve Müslim’in İbn Ömer kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.²¹⁶⁸ Ayrıca Ebû Ya‘lâ bunu Ebû Hureyre’den şu ziyade ile nakletmektedir: **“Ve onu hor ve hakir görmez. Kişinin, Müslüman kardeşini hor ve hakir görmesi ona kötülük olarak yeter.”**²¹⁶⁹ Sa‘lebî’nin Ebû Hureyre yoluyla aktardığı rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Müslüman Müslümanın kardeşidir. Ona haksızlık etmez, onu yardımsız bırakmaz, onu ayıplamaz ve onun**

2163 Dârekutnî, *Sünen*, III, 426, h.nr: 2892; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 113, h.nr: 7059.

2164 Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 531, h.nr: 1033.

2165 Ebû Hureyre rivayetini kastetmektedir. (Çeviren)

2166 Buhârî, *İcâre* 14.

2167 Bk. İbn Hacer, *et-Telhîsu’l-habîr*, III, 55, h.nr: 1199.

2168 Buhârî, *Mezâlim* 3; Müslim, *Birr* 58. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, *Edeb* 38, 60; Tirmizî, *Hudûd* 3, *Birr* 19; İbn Mâce, *Mukaddime* 17.

2169 Benzer lafızla gelen bir rivayet için bk. Tirmizî, *Birr* 18.

izni olmaksızın binasını ondan daha yüksek yapmaya kalkışmaz. Ayrıca pişirdiği yemeğinden bir miktarını ona ayırmadıkça o yemeğin tüten (güzel) kokusuyla ona eziyet etmez. Yine çocuklarına getirdiği meyvenin onlar tarafından komşu çocuklarının yanına çıkarılıp onlara yedirilmesine meydan vermemek için çocukları için meyve satın almaz.” Ancak bu hadisin isnadı **zayıftır**.

Öte yandan Müslim ve Taberânî'nin Ukbe b. Âmir kanalıyla rivayet ettikleri hadiste sadece **“Müslüman Müslümanın kardeşidir”** lafzı geçmekte, (Taberânî'de) ilave olarak da şu ifade yer almaktadır: **“Müslümanın, kusurlu olduğunu bildiği bir malı kardeşine o kusurunu açıklamadan satması helâl değildir.”** Ebû Dâvûd da bunu Amr b. el-Ahvas'tan söz konusu ilave olmaksızın rivayet etmiş, ancak şu ifadeyi ziyade etmiştir: **“Müslüman, kendisi helâl etmedikçe kardeşinin bir şeyi kendisine helâl olmaz.”**²¹⁷⁰ Yine Kayle b. Mahreme kanalıyla gelen bir rivayetin lafzı da şudur: **“Müslüman Müslümanın kardeşidir. Su ve ağaçta ortaklırlar, her ikisine de yeter. İnsanları haktan uzaklaştıran (şeytan gibi) varlıklara karşı birbirleriyle yardımlaşırlar.”**²¹⁷¹

Deylemî'nin isnadsız **bir şekilde** Ali b. Şeybân'dan aktardığı rivayetin lafzı ise şudur: **“Müslüman Müslümanın kardeşidir; onunla buluştuğu zaman ona selam verir.”**

۲۳۰۴ - الْمُسْلِمُ مِنَ سَلَامِ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ، وَالْمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ. - وَفِي رِوَايَةٍ وَالْمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ مَا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ.

2304- (Gerçek) Müslüman, dilinden ve elinden Müslümanların güvende olduğu kişidir. (Asıl) Muhâcir de Allah'ın haram kıldıklarını terk edendir. -Bir rivayette de şöyle geçer: “(Asıl) Muhâcir de Allah'ın yasakladıklarını terk edendir.”-

Buhârî ve Müslim'in İbn Ömer'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.²¹⁷² Ayrıca Müslim bunu Câbir'den de nakletmiştir. Bu ko-

2170 Tespitlerimize göre bu ibare Ebû Dâvûd'da değil, Tirmizî, Tefsîr 10'da geçmektedir. (Çeviren)

2171 Ebû Dâvûd, Harâc 36.

2172 Buhârî, İmân 4, 5, Rikâk 26; Müslim, İmân 64-65.

nuda Enes'ten gelen rivayette ise şöyle bir ziyade mevcuttur: **“(Samimi) mü'min de insanların kendisine güven duydukları/kendisinden emin oldukları kimsedir.”** Yine Bilâl, Muâz, Ebû Hureyre ve daha başkalarından rivayet edilen hadisler de vardır. Öte yandan Ahmed b. Hanbel, Tirmizî, Nesâî ve Hâkim de bu hadisi Ebû Hureyre'den şu lafızla aktarmaktadırlar: **“(Gerçek) Müslüman, dilinden ve elinden Müslümanların güvende oldukları kimsedir. (Samimi) mü'min de insanların, kanları ve malları konusunda kendisine güven duydukları kişidir.”**²¹⁷³

Bu hadisin dillerde meşhur olan lafzında ise **“elinden”** kelimesi, **“dilinden”** kelimesinden önce zikredilmektedir. Ancak ben bunu bu hâliyle göremedim, tekrar gözden geçirilip araştırılmalıdır. Daha sonra Hafız İbn Hacer *rahimehullah*'ın bu hadisi *Fethu'l-Bârî*'de “Kitâbu'l-Edeb”te *el-Birr ve's-sıla* başlığı altında Abdullah b. Ömer *radiyallahu anh*'ın hadisi olarak ve söz konusu meşhur lafızla zikrettiğine şahit oldum.²¹⁷⁴ Bu noktaya dikkat et.

٢٣٠٥ - الْمُؤْمِنُونَ لَهُمْ آثَارٌ.

2305- Mü'minlerin izleri/eserleri vardır.

Buna vâkıf olamadım.

٢٣٠٦ - الْمَصَائِبُ مَفَاتِيحُ الْأَرْزَاقِ - وَفِي لَفْظِ: الرِّزْقِ -.

2306- Musibetler, rızıkların -bir lafızda da: rızkın- anahtarlarıdır.

Aliyyü'l-Kârî şöyle demektedir:²¹⁷⁵ Sehâvî bu hadisi bir başlık olarak almış, ancak üzerinde konuşmamıştır. Ben de (Aliyyü'l-Kârî) derim ki: Bu rivayetin iki şekilde anlaşılması ihtimali vardır: Birincisi: Allah, kulun başına gelen musibette kaybettiklerini telafi edip kendini toparlamasına yardımcı olur ve ona daha hayırlısını nasip eder. Nitekim şu hadiste buna işaret edilmektedir: **“Allah'ım! Musibetimde bana ecir nasip eyle ve bana ondan daha hayırlısını lütfleyle.”**²¹⁷⁶ İkincisi: “Bir toplumun musibetleri,

2173 Tirmizî, İmân 12; Nesâî, İmân 8; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 499, h.nr: 8931.

2174 Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, X, 446.

2175 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 316-317, h.nr: 436.

2176 Müslim, Cenâiz 3.

başka bir toplumun kazançlarıdır” şeklinde meşhur olmuş bir sözle aynı manada olabilir. Nitekim bu husustaki nükteli deyimlerden biri de şudur: “Eşeklerin ölümü köpeklere bayram olur.”²¹⁷⁷

İbnü'd-Deyba' da *Temyîz*'de “Bu lafızla merfu olarak rivayet edilmiş değildir” demektedir. Necmüddîn el-Gazzî ise şöyle demiştir: “Bunu bir hadis olarak bilmiyorum.”²¹⁷⁸ Ben de (Aclûnî) derim ki: Buna benzer bir söz de “Senden ancak sana vermek için alır” sözüdür. Bunu da inceleyip araştırmalısın.

۲۳۰۷ - مَضْرُطُّ الْأَرْضَيْنِ تَرَابًا وَعَجْمُهَا أَكْثَرُ الْعَجَمِ أَنْسَابًا.

2307- Mısır, toprak bakımından bütün arzın en verimli toprağıdır. Acemleri de acemlerin nesep bakımından en asil ve nezih olanlarıdır.

Hafız İbn Hacer şöyle demiştir: “Bunu merfu bir rivayet olarak bilmiyorum. Sadece Amr b. el-Âs *radiyallahu anh*'dan bu manada bir söz zikredilmiştir.”²¹⁷⁹

۲۳۰۸ - مَضْرُطُّ بِأَفْوَالِهَا.

2308- Mısır, hayra yorulan ve umut veren güzel sözleriyle tanınır bilindir.

Bazılarının sözlerinden biridir. Bu manada bir kısım sufilerin sözlerinde “Halkın dilleri, Hakkın işaretleri veya kalemleridir”²¹⁸⁰ ifadesi geçer. Ayrıca “Hayra yorulan ve umut veren sözler (fe'l), dillendirmeye bağlıdır”²¹⁸¹ sözü ile de yakın anlama gelmektedir. Nitekim *Makâsîd* ve diğer eserlerde böyle geçer.²¹⁸²

Necmüddîn el-Gazzî ise, “‘Mısır, hayra yorulan ve umut veren güzel sözleriyle tanınır bilindir’ sözü hadis değildir” diye başlayarak *Makâsîd*'da

2177 Bu deyimın Türkçe'deki karşılığı şudur: “At ölür, itlere bayram olur.” (Çeviren)

2178 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 155; Gazzî, *İtkân*, II, 540, h.nr: 1754.

2179 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 540, h.nr: 1037.

2180 Bu hadis 532 no'lu rivayet olarak daha önce geçmişti.

2181 Daha önce 1822 no'lu hadis olarak geçmişti.

2182 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 541, h.nr: 1038.

zikredilen malumatı aktarır.²¹⁸³ Ancak Gazzî'nin eserindeki ibare “بِأَقْوَالِهَا/bi akvâlihâ” şeklinde yazılmıştır. Bunun bir tahrif olması ihtimali söz konusudur yahut “قَوْل/kavl” kelimesinin çoğulu olan “أَقْوَال/akvâl” de olabilir. İlk bakışta “تَفَاوُل/tefâül” kelimesinden türeyen “فَال/fe'l” kelimesinin çoğulu “أَفْوَال/efvâl” olduğu söylenebilir. Ancak o zaman bu durum Mısır'a özgü olmayacaktır. Öte yandan bu kelimenin azık ve katık olarak kullanılan gıdalardan biri olarak “bakla” anlamına gelen “فُول/fûl” kelimesinin çoğulu olması ihtimali de vardır. Bu ihtimale göre sözün anlamı şu olmaktadır: “Mısırlıların, özellikle de fakirlerinin bakladan çokça yararlanmaları sebebiyle baklanın orada çıkması ve üretilmesi Mısır için hayati önemi haizdir.” Bu husus iyi düşünülmeli ve tetkik edilmelidir.

٢٣٠٩- مَضْرُ كِنَانَةُ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ مَا طَلَبَهَا -وَفِي لَفْظٍ مَا ظَلَمَهَا- عَدُوٌّ إِلَّا أَهْلَكَهُ اللَّهُ.

2309- Mısır, Allah'ın yeryüzündeki ok kılıfıdır. Ona kasteden -bir lafza göre de: zulmeden- hiçbir düşman yoktur ki Allah onu helak etmiş olmasın.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demektedir:²¹⁸⁴ Bu rivayeti, bu lafızla bulamadım.²¹⁸⁵ Ancak Ebû Muhammed Hasen b. Zûlâk'ın *Fezâilu Mısır* adlı eserinde şu lafızla yer almaktadır: “**Mısır, bütün bir arzın hazineleridir. Kim ona kötü niyetle yaklaşırsa Allah onun belini kırar.**”²¹⁸⁶ Makrîzî de *el-Hıtat* adlı eserinde bu rivayeti ilahî (kutsal) kitaplardan bazılarına nispet etmektedir. Nitekim Ka'bu'l-Ahbâr'dan şöyle rivayet edilmiştir: “Mısır, fitnelerden kurtulmanın ve korunmanın diyarıdır. Kim ona kötü niyetle yaklaşacak olursa Allah onu yüzüstü cehenneme atar.” Keza İbn Yunus ve diğerlerinin Ebû Musa el-Eş'arî'den naklettikleri bir rivayet de şöyledir: “Mısır halkı, zayıf askerdir. Onlara karşı hile ve tuzak kuran hiç kimse yoktur ki Allah ona karşı o halkı koruyup gözetmiş olmasın.” Tübey' b. Âmir el-Kelâî de şöyle demiştir: “Ben bu sözü Muâz b. Cebel'e haber ver-

2183 Gazzî, *İtkân*, II, 540-541, h.nr: 1756.

2184 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 541-544, h.nr: 1039.

2185 Suyûtî de bu lafzın bir aslı olmadığını belirtmektedir. (Bk. *Dürer*, s. 178, h.nr: 371) -Çeviren-

2186 Bu rivayetin uydurma olduğuna dair bk. İbn Hacer, *Lisânu'l-Mizân*, I, 136, ravi nr: 424.

diğimde, o da bana bunu Nebî *sallallahu aleyhi ve sellem*'den nakletmek suretiyle bildirdi.”²¹⁸⁷

Öte yandan “ok kılıfı (kinâne)” lafzı aynı şekilde Şam için de gelmiştir. Nitekim İbn Asâkir, Avn b. Abdullah b. Utbe'nin şöyle dediğini rivayet etmektedir: “Allah Teâlâ'nın peygamberlerden birine indirdiği vahiy içerisinde O'nun şöyle buyurduğunu okumuştum: **“Şam benim ok kılıfımdır. Bir topluma gazap ettiğim zaman, oradan bir oku onlara atarım.”** Yine Amr b. el-Âs'dan rivayet edildiğine göre Ömer *radiyallahu anh*, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle derken işitmiştir: **“Allah benden sonra size Mısır'ın fethini nasip ettiği vakit, orada kalabalık bir ordu edinin. İşte o ordu, yeryüzünün en hayırlı ordusudur.”** Bunun üzerine Ebû Bekir *radiyallahu anh* “Neden öyle ey Allah'ın Rasûlü?” diye sordu. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: **“Onlar, kıyamet gününe kadar bir ribât (sınır boyunda nöbet) hâлиндeler.”** Keza Amr b. el-Hamîk'ten merfu olarak rivayet edilen bir hadiste şöyle geçer: **“Öyle fitneler olacak ki o fitnelerden en iyi kurtulabilen yahut en hayırlı insanlar batı ordusu olacaktır.”** [İbnü'l-Hamîk şöyle demiştir:]²¹⁸⁸ “İşte ben bu yüzden Mısır'a, yanınıza geldim.” Ebû Basra el-Gıfârî'nin ise şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Mısır, bütün bir arzın hazineleri, sultanı da bütün bir arzın sultanıdır. Zira Hz. Yusuf'un şu sözünü görmez misin? **‘Beni arzın hazinelerinin başına geçir.’**”²¹⁸⁹ Allah da onun bu niyazını yerine getirdi ve kendisine Mısır bahşedildi. Mısır'ın o günkü hazineleri ise bütün arazilerdeki şehir ve

2187 Suyûtî, bu ve benzeri rivayetlerin hadis kitaplarında müsned (isnadlı) olarak geçtiğine vâkıf olamadığını belirtmektedir. (Bk. Suyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara fî târîhi Mısır ve'l-Kâhire*, I, 22) -Çeviren-

2188 *Keşfü'l-hafâ*'da yer almayan bu köşeli parantezli kısım hem Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ında (bk. VIII, 315) hem de Sehâvî'nin *Makâsıd*'ında (bk. IV, 543) geçmektedir. (Çeviren)

2189 Yusuf 12/55.

kırsal kesimin tamamıydı.” Bunun gibi daha pek çok rivayeti İbn Asâkir²¹⁹⁰ *Târîh*’inin girişinde zikretmektedir.²¹⁹¹

Leâli’de şöyle denilmektedir: “‘**Mısır Allah’ın arzındaki hazineleridir. Cîze ise cennet bahçelerinden bir bahçedir**’ hadisi ise yalandır.”²¹⁹² Ayrıca ilgili hadis şu lafızla da gelmiştir: “**Kim kazançlar elde etme arzusunda ise ona Mısır’ı tavsiye ederim.**” Yine İbn Asâkir’in İbn Ömer’den aktardığı rivayetin lafzı şöyledir: “**Kim kazanç elde etme konusunda zahmet çekiyorsa, ona Mısır’ı ve özellikle de batı yakasını tavsiye ederim.**”

Öte yandan *Sahîh-i Müslim*’de Ebû Zer’den merfu olarak gelen bir hadis de şöyledir: “**Siz, kîrâtтан söz edilen bir toprağı (Mısır’ı) fethedeceksiniz. Oranın halkına iyi davranmanızı tavsiye ediyorum; vasiyetimi tutun. Zira onlara karşı bir ahid ve eman görevimiz, bir de onlarla akrabalık bağımız vardır.**”²¹⁹³ Harmele bir rivayette şöyle der: “Buradaki

2190 İbn Asâkir ismi, *Keşfü’l-hafâ*’da geçmesine rağmen, Aclûnî’nin bu rivayetleri kendisinden naklettiği Sehâvî’nin *Makâsîd*’ında yer almamaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla *Makâsîd*’da bu ve bundan önceki birkaç rivayet, İbn Yunus diye bilinen Ebû Saîd Abdurrahmân b. Ahmed b. Yunus el-Sadeî el-Mısrî’nin (ö. 347), aslında kayıp olan ancak birtakım kaynaklardan tekrar derlenerek bir araya getirilip basılan *Târîhu Ulemâi Mısır* isimli eserine dayandırılmaktadır. (Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 542-44, h.nr: 1039) Dolayısıyla buradaki *Târîh* diye sözü edilen eser, İbn Asâkir’in *Târîhu Dimeşk*’ı değil, bu eser olmalıdır. *Vallahu a’lem.* (Çeviren)

2191 Bu paragrafta geçen Mısır ile ilgili rivayetlerin zayıf olduğuna dair bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 543, Hâşimî’nin tahrir notları. (Çeviren)

2192 Bu rivayet daha önce 1088 no’lu hadis olarak geçmişti. Ancak Aclûnî’nin *Leâli* adıyla kaynak olarak kullandığı biri Zerkeşî’ye, diğeri Suyûtî’ye ait iki eser olmasına rağmen bu rivayet hiçbirinde geçmemektedir. Kanaatimiz şudur: Sehâvî, bu rivayetin, hocası İbn Hacer tarafından uydurma ve yalan olarak nitelendiğini belirtir. (Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, II, 377) Aclûnî de İbn Hacer’e ait olan bu değerlendirmenin, daha önce de izah ettiğimiz üzere yine İbn Hacer’e ait olduğunu zannettiği, gerçekte ise Zerkeşî’ye ait olan *Leâli*’de geçtiğini düşünmüş ve esere bakmadan böyle bir nakli ihdas etmiş olmalıdır. Zira Aclûnî’nin en temel hadis kaynaklarında geçen rivayetleri bile bizatihi eserden aktarmayıp Sehâvî, Gazzî gibi müelliflerin eserlerinden ıktibasla yetindiğini görmekteyiz. Zira sözü geçen müelliflerin zaman zaman tespit edilen nakil hataları Aclûnî’de de tekrarlanmaktadır. *Vallahu a’lem.* (Çeviren)

2193 Müslim, Fezâilü’s-sahâbe 226-227.

kîrât'tan kastedilen şudur: Mısır kıptîleri bayramlarını ve her türlü cemiyet ve törenlerini *kîrât* diye isimlendirirler ve 'Kîrâta katılıyoruz' derlerdi."

Keza Taberânî'de ve İbn Yunus'un *Târîhu Mısır*'ında Ka'b b. Mâlik kanalıyla aktarılan merfu bir rivayet de şudur: -Lafız İbn Yunus'a aittir. **"Mısır'a girdiğiniz zaman Kıptîlere iyi davranmanızı vasiyet ediyorum. Çünkü onlara karşı bir ahid ve eman görevimiz, bir de onlarla akrabalık bağımız vardır."**²¹⁹⁴ Sadece İbn Yunus'un aktardığı bir rivayete göre Amr b. el-Âs şöyle demektedir: Ömer *radıyallahu anh* bana Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle derken işittiğini aktarmıştır: **"Şüphesiz Allah size benden sonra Mısır'ın fethini nasip edecektir. Mısır'ın Kıptîlerine iyi davranmanızı vasiyet ediyorum. Çünkü onların sizinle hısımlık bağı; sizin de onlara karşı ahid ve eman vazifeniz vardır."** İbn Uyeyne'nin şöyle dediği nakledilir: Bazı insanlar, "İsmail *aleyhisselâm*'ın annesi Hâcer Kıptî idi" derken, bazıları da "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in oğlu İbrahim'in annesi Mâriye Kıptî idi" demişlerdir.

Öte yandan Zührî de Abdurrahmân b. Abdullah b. Ka'b el-Ensârî'nin kendisine aktardığına göre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet eder: **"Mısır'ı fethettiğinizde oranın halkına iyi davranmanızı vasiyet ediyorum. Zira onlara karşı bir ahid ve eman görevimiz, bir de akrabalık bağımız vardır."** Daha sonra Zührî şöyle söyler: "Buradaki 'akrabalık bağı' Hâcer itibariyle; 'eman ve ahid' ise (Peygamberimizin oğlu) İbrahim sebebiyledir." Ayrıca "eman ve ahidden" Hz. Ömer döneminde aldıkları eman ve ahidin kastedilmiş olma ihtimali de vardır. Çünkü Mısır, onun zamanında sulh yoluyla fethedilmiştir. Bu hadiste ayrıca Allah Rasûlü'nün nübüvvet alametlerinden biri vardır.

۲۳۱۰ - مَضْرُؤُ الْمَدِينَةِ.

2310- Mısır dünyanın anasıdır.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir: "Bunun bir aslı yoktur. Ancak **'Mısır, bütün bir arzın hazineleridir'** rivayetiyle aynı manaya gelmektedir."²¹⁹⁵

²¹⁹⁴ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XIX, 61, h.nr: 112.

²¹⁹⁵ Gazzî, *İtkân*, II, 541, h.nr: 1758.

Ben de (Aclûnî) derim ki: Bu yaklaşıma göre **“Mısır bütün bir arzın hazineleridir”** rivayetinin sabit olması gerekir ki bu doğru değildir. Nitekim Suyûtî *ed-Dürerü'l-müntesira*'da şöyle söylemektedir:²¹⁹⁶ Derim ki: *el-Hıtat* adlı eserde, bazı ilahî (kutsal) kitaplarda şu sözün geçtiği söylenmektedir: **“Mısır, bütün bir arzın hazineleridir. Kim ona kötü niyetle yaklaşırsa Allah onun belini kırar.”**

۲۳۱۱- مِصْرُ مَا تَبْعُدُ عَنْ حَبِيبٍ - وَفِي لَفْظِ مِصْرٍ مَا تَبْعُدُ عَلَى عَاشِقٍ أَوْ حَبِيبٍ.

2311- Sevene Mısır uzak gelmez -bir lafızda da şöyle geçer: Aşığa yahut sevene Mısır uzak gelmez.-

Bu rivayet daha önce **“مَا تَبْعُدُ مِصْرُ/Sevene Mısır uzak gelmez...”** hadisinde geçmişti.²¹⁹⁷

۲۳۱۲- مُصُوا الْمَاءَ مِصًّا وَلَا تَعْبُوا عِبًّا.

2312- Suyu emerek için, tek nefeste içmeyin.

Beyhakî'nin Enes kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir. Yine Beyhakî'nin yanı sıra İbnü's-Sünnî'nin Âişe *radıyallahu anhâ* kanalıyla gelen benzer bir rivayetinde şöyle bir ziyade vardır: **“Zira karaciğer iltihabının sebebi tek nefeste su içmektir.”**²¹⁹⁸ Keza İbnü's-Sünnî ve Ebû Nuaym'ın her ikisinin *et-Tıbb*'da Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bir rivayet de şöyledir: **“Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, dişlerini enine doğru misvaklar, suyu emerek içer, üç defa -kabın dışına doğru- nefes alıp vererek içer ve ‘Bu (tarzda içilen su), hem daha kolay sindirilir hem de sıhhat ve afiyet açısından daha iyidir’** buyururdu.”²¹⁹⁹

2196 Suyûtî, *Dürer*, s. 178, h.nr: 371.

2197 Bk. 2196 no'lu rivayet.

2198 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VIII, 139, 141, h.nr: 5608, 5610.

2199 Ebû Nuaym, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, II, 673, h.nr: 635; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, I, 66, h.nr: 174. Bu ve bundan önceki rivayetin hadis tekniği açısından zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 857, h.nr: 4; İbn Hacer, *et-Telhîsu'l-habîr*, I, 108-109, h.nr: 69; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, V, 217; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zâife*, II, 345, III, 619-621, V, 347, VI, 83, h.nr: 940, 941, 1428, 2323, 2571. Ancak Allah Rasûlü'nün suyu ve diğer meşrubatı üç nefeste içtiğine; ayrıca **“Deve gibi bir nefeste içmeyin. İki, üç nefeste için...”** buyurduğuna dair hadisler muteber hadis kaynaklarında geçmektedir. (Bk. Buhârî, Eşribe 26; Müslim, Eşribe 123; Ebû Dâvûd, Eşribe 19; Tirmizî, Eşribe 13; İbn Mâce, Eşribe 18) -Çeviren-

٢٣١٣- الْمَضْمَضَةُ وَالْإِسْتِنْشَاقُ ثَلَاثًا فَرِيضَةٌ لِلْجُنُبِ.

2313- Cünüp kimse için üç defa mazmaza (ağza su almak) ve istinşâk (burna su çekmek) farzdır.

Aliyyü'l-Kârî şöyle demektedir: “Her ne kadar biz (Hanefîlere) göre manası sahih ise de bir rivayetin teknik standartları bakımından **uydurma** bir hadistir.”²²⁰⁰

٢٣١٤- مُصَارَعَتُهُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ لِأَبِي جَهْلٍ.

2314- Peygamber *aleyhissalâtu vesselâm*’ın Ebû Cehil’le gürüşmesi.

Aliyyü'l-Kârî, Burhânü'l-Halebî’nin *Hâşiyetü’ş-Şifâ*’sından naklen “Bunun aslı yoktur” demektedir.²²⁰¹

٢٣١٥- مَطْلُ الْغَنِيِّ ظُلْمٌ.

2315- Zengin, borcunu (özürsüz) geciktirmesi zulümdür.

Buhârî ve Müslim’in Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.²²⁰² Bazılarının yine Ebû Hureyre yoluyla naklettikleri rivayetin lafzı ise “**Borcu (özürsüz) geciktirmek, zengin, zulmüdür**” şeklindedir.²²⁰³ Kuzâî de bunu İmrân b. Husayn’dan bir ziyade ile nakletmektedir. Bunun yanı sıra hadis, başkaları tarafından da rivayet edilmektedir.²²⁰⁴ Sehâvî *Makâsîd*’da böyle söylemektedir.²²⁰⁵

2200 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 319, h.nr: 440.

2201 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 317, h.nr: 434.

2202 Buhârî, *Havâlât* 1; Müslim, *Müsâkât* 33.

2203 Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 190, h.nr: 7336.

2204 Ebû Dâvûd, *Büyû*’ 10; Tirmizî, *Büyû*’ 68; İbn Mâce, *Sadakât* 8; Nesâî, *Büyû*’ 101.

2205 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 547, h.nr: 1041.

٢٣١٦- الْمُطِيعُ لِوَالِدَيْهِ هُوَ الْمُطِيعُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ فِي أَعْلَى عِلِّيْنِ.

2316- Anne-babasına itaat eden kişi, a'lâ-yi illiyyîn'de²²⁰⁶ Âlemlerin Rabbine itaat etmiştir.²²⁰⁷

Bu hadisi Ebû Bekir b. Lâl, Enes'ten merfu olarak rivayet etmektedir.²²⁰⁸

٢٣١٧- الْمُعَاصِي بِرَيْدُ الْكُفْرِ.

2317- Günahlar küfrün postasıdır.

Yani küfre sürükler. Bu rivayeti zikreden birini göremedim. Sadece İbn Hacer el-Mekkî, *Şerhu'l-Erbaîn*'de şöyle demektedir: “Bunun, selefin sözlerinden biri olduğunu zannediyorum. Ayrıca bir hadis olduğu da söylenmiştir. Mana olarak ise ‘küçük günahlar büyük günahlara, büyük gü-

2206 A'lâ-yi illiyyîn: A'lâ “en yüce, yüksek” anlamına gelir. İlliyyîn ise yine “üst makam, yüksek derece” manasına gelen *illiyy* kelimesinin çoğuludur. Mana olarak “iyilerin kitabının bulunduğu yer” anlamına geldiği gibi “yedinci kat gök, sidretü'l-müntehâ, cennet” gibi anlamlara geldiği de ifade edilmektedir. (Bk. B. Topaloğlu - İ. Çelebi, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, s. 151) -Çeviren-

2207 Bu rivayet Suyûtî'nin *el-Câmiu's-sağîr*'inde **“Anne-babasına ve Rabbine itaat eden kul, a'lâ-yi illiyyîn'dedir”** lafzıyla yer almaktadır. Deylemî'nin rivayeti olarak aktarılan bu hadisin **“ve Rabbine itaat eden”** kısmıyla ilgili olarak Münâvî şu önemli notu paylaşır: “Hafız İbn Hacer ve başkalarının kendi el yazılarıyla kaydettikleri sahih nüshalarda ilgili kısmın **‘ve âlemlerin Rabbine itaat eden...’** lafzıyla yazıldığını tespit ettim.” (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, IV, 374) Buna göre Aclûnî'nin, Sehâvî'den naklederek (bk. *Makâsıd*, IV, 548, h.nr: 1042) eserine aldığı bu rivayetin metninin Münâvî'nin dediği şekilde **“Anne-babasına ve âlemlerin Rabbine itaat eden kul, a'lâ-yi illiyyîn'dedir”** lafzıyla gelmiş olması, mana itibarıyla daha tutarlı gözükmektedir. Bu itibarla hem Sehâvî'nin hem de Aclûnî'nin metninin problemli olduğu kanaatindeyiz. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

2208 Rivayetin isnadındaki Ebû Hüdb'e İbrahim b. Hüdb'e el-Fârisî el-Basrî isimli ravinin Enes ve diğer sahâbîlerden *bâtıl rivayetler aktaran, metrûkü'l-hadis* ve çok zayıf biri olduğu belirtilmektedir. (Bk. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 114, ravi nr: 29; İbn Adiy, *el-Kâmil*, I, 341, ravi nr: 55; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VI, 154, ravi nr: 3211; Suyûtî, *Ziyâdât*, II, 779, h.nr: 980; Gumârî, *el-Müdâvî*, IV, 512; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, II, 232, h.nr: 833) -Çeviren-

nahlar da küfre sürükleyip götürür' demektir. 'Küfrün postası' olmasının manası da budur."²²⁰⁹ Bu noktayı iyi anlamalısın.

٢٣١٨ - الْمَعَاصِي تُزِيلُ النِّعَمَ.

2318- Günahlar, nimetleri yok eder.

Sehâvî *Makâsîd*'da "Buna vâkîf olamadım" demektedir. İbnü'd-Deyba ise *Temyîz*'de şunları söyler:²²¹⁰ Sehâvî bunu "merfu olarak vâkîf olamadım" anlamında söylemektedir. Yoksa bu, seleften bazılarının bir sözüdür. Ne güzel söylemişler:

"Eğer bir nimet içindeysen ona özen göster,

Çünkü günahlar, nimetleri yok eder!

İlah'ı zikrederek nimetlere devam eyle,

Zira İlah'ın intikam ve azabı hızlıdır."

Şu âyetler de bu sözü teyit etmektedir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: "**Bir toplum kendi durumunu değiştirmedikçe Allah o toplumun durumunu değiştirmez.**"²²¹¹ "**Ama Allah'ın nimetlerine nankörlük ettiler. Allah da yaptıklarından dolayı onlara açlık ve korku belasını tattırdı.**"²²¹² Bu noktada Aliyyü'l-Kârî şöyle der: "Muhaddis sadece lafzı araştırıp sorar. Yoksa, hakkında 'Bir aslı yoktur yahut uydurmadır' denilip de mana olarak Kitap ve [sünnette] yeri olmayan bir hadis yok gibidir."²²¹³

٢٣١٩ - مُغْتَرِكُ الْمَنَآيَا.

2319- Ölümünün cenk meydanı.

Bu rivayet daha önce "أَعْمَارُ أُمَّتِي/Ümmetimin ortalama ömürleri" hadisinde geçmişti.²²¹⁴

2209 Bk. İbn Hacer el-Mekkî, *el-Fethu'l-mübîn*, s. 245.

2210 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 548, h.nr: 1043; İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 155-156.

2211 Ra'd 13/11.

2212 Nahl 16/112.

2213 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 172, h.nr: 305. Köşeli parantez içindeki kelime *Keşfü'l-hafâ*'da geçmediği için *Mevzûât*'tan alınmıştır. (Çeviren)

2214 Bk. 423 no'lu hadis.

٢٣٢٠ - الْمَعِدَّةُ بَيْتُ الدَّاءِ وَالْحَنِئَةُ رَأْسُ الدَّوَاءِ.

2320- Mide hastalık yuvası, perhiz ise devanın başıdır.

Sehâvî *Makâsıd*'da şöyle demektedir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e nispet edilen merfu bir rivayet olması bakımından **sahih değildir**. Aksine bu, Arapların meşhur doktoru Hâris b. Kelede'nin veya bir başkasının sözlerinden biridir. İbn Ebi'd-Dünyâ *es-Samt* adlı eserinde Vehb b. Münebbih'in şöyle dediğini nakleder: "Tabipler tıbbın başının perhiz olduğu konusunda görüş birliğine varmışlardır. Bilgeler de hikmetin başının susmak olduğu hususunda fikir birliği etmişlerdir."²²¹⁵ Hallâl'in Âişe *radiyallahu anhâ* kanalıyla aktardığı rivayet ise şöyledir: "**Perhiz devadır, mide ise hastalık (yuvası)dır. Bedeni, mizacına uygun, alışabildiği şeye alıştırm.**"²²¹⁶ Gazzâlî de bu hadisi *İhyâ*'da merfu bir rivayet olarak şu lafızla zikreder: "**Oburluk hastalıkların kaynağı, perhiz ise devanın özüdür. Her vücudu, mizacına uygun olarak alışabildiği şeye alıştırm.**" Ancak bu hadisin tahririni yapan Irâkî "Bunun bir aslını bulamadım" demiştir.²²¹⁷

Öte yandan Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ında Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet edilen bir hadis de şöyledir: "**Mide, bedenin havuzudur; damarlar da oradan geçer. Eğer mide sağlıklı ise damarlar da bu sağlığın (diğer organlara) yansımaları temin eder. Şayet mide bozuk ve rahatsız ise o vakit damarlar da hastalık taşır.**" Dârekutnî bu hadisi *el-İlel*'de zikretmekte ve "Bu hadisin Zührî'den rivayeti konusunda ihtilaf edilmiştir" dedikten sonra sözlerine şöyle devam etmektedir: "Sahih değildir. Ayrıca Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sözlerinden olduğu da bilinmemektedir. Bu sadece Abdülmelik b. Saîd b. Ebcer'in²²¹⁸ sözlerinden biridir."²²¹⁹

2215 Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 549-552, h.nr: 1045.

2216 İbn Kayyım *el-Cevziyye* bu sözün, Hâris b. Kelede'ye ait olduğunu ve Hz. Peygamber'e dayandırılmasının doğru olmadığını vurgulamaktadır. (Bk. *Zâdü'l-meâd*, IV, 96) -Çeviren-

2217 Irâkî, *el-Muğnî*, s. 972, h.nr: 2.

2218 *Keşfü'l-hafâ*'da bu isim yanlışlıkla "Abdülmelik b. Saîd b. el-Hars" olarak kaydedilmiştir. (Çeviren)

2219 Dârekutnî, *İlel*, VIII, 42, h.nr: 1401. Ayrıca rivayetin isnadında Yahya b. Abdullah el-Bâblûtî adında zayıf biri bulunduğu dair bk. Heysemî, *Mecma'*, V, 86, h.nr: 8291. (Çeviren)

Öte yandan Zerkeşî'nin *Leâli* adlı eserinde de bu rivayetin aynısı yer almakta, ilave olarak da şöyle denilmektedir: “Bu sözü, aynı zamanda bir tabip olan İbrahim b. Cüreyc'den başka isnadlı rivayet eden olmamıştır. Kendisi buna düzmece bir isnad koymuştur. Ayrıca bundan başka isnadlı aktardığı bir hadisi de yoktur.”²²²⁰

Keşşâf'ta da şöyle bir rivayet geçer: Anlatıldığına göre (Harun) er-Reşîd'in, işinin ehli Hıristiyan bir doktoru vardı. Bir gün Ali b. el-Hüseyn b. Vâkîd'a “Kitabınızda tıp ilmine dair hiçbir şey yok! Zira ilim, biri bedenler ilmi, diğeri de dinler ilmi olmak üzere iki kısma ayrılır” dedi. Bunun üzere Ali b. el-Hüseyn “Allah, Kitabında tıbbı, yarım âyetle toplamıştır!” deyince doktor “Hangi âyetmiş o?” diye sordu. Ali b. el-Hüseyn de “**Yiyiniz, içiniz fakat israf etmeyiniz**”²²²¹ âyeti” diye karşılık verdi. Bu defa Hıristiyan “Tıbbı dair Rasûlünüzden de herhangi bir şey rivayet edilmemiştir!” deyince Ali b. el-Hüseyn “Rasûlümüz *sallallahu aleyhi ve sellem* de tıbbı, birkaç lafızda toplamıştır” cevabını vermiştir. Doktor “Peki, neymiş o?” diye sormuş, o da şu cevabı vermiştir: “Allah Rasûlü'nün şu kavlidir: **'Mide hastalık yuvasıdır, perhiz ise her devanın başıdır. Her bedene, mizacına uygun, alıştırdığın şeyi ver.'**” Nihayet Hristiyan doktor şunu itiraf etmek zorunda kalır: “Ne Kitabınız, ne de Peygamberiniz, Câlînûs'a²²²² hiçbir tıp bırakmamış!”²²²³ Beyzâvî bu rivayetin, sadece Hüseyn'e ait olan: “Allah, Kitabında tıbbı, yarım âyetle toplamıştır! O da **'Yiyiniz, içiniz fakat israf etmeyiniz'** âyetidir” şeklindeki sözünü yetinmiştir. Hafâcî de bu durumu şu şekilde izah eder: “Zira söz konusu hadisin sübutu konusunda muhaddislerin itiraz ve tenkitleri vardır.” Bu hususu öğren.

۲۳۲۱- مَعْلَمُ الصَّبِيَّانِ إِذَا لَمْ يَغْدِلْ يَنْتَهُمْ كُتِبَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَعَ الظَّالِمَةِ.

2321- Çocukların muallimi eğer onlar arasında adaletli davranmıyorsa, kıyamet günü zalimlerle birlikte kaydedilir.

2220 Zerkeşî, *Leâli*, s. 146, h.nr: 1. Ayrıca bk. Dârekutnî, *İlel*, VIII, 42, h.nr: 1401.

2221 A'râf 7/31.

2222 Câlînûs: Çağdaş Batı dillerinde Galen veya Galien diye bilinen ve İslâm tıbbını etkilemiş ünlü Grek tabip ve filozofudur. (Geniş bilgi için bk. İlhan Kutluer, “Câlînûs,” *DİA*, VII, 32) -Çeviren-

2223 Zemahşerî, *Keşşâf*, II, 100-101.

Aliyyü'l-Kârî şöyle demiştir: “Bu, Mekhûl’un bir sözüdür.”²²²⁴

٢٣٢٢- الْمَغْتَبُونَ لَا مَحْمُودٌ وَلَا مَأْجُورٌ.

2322- (Ticarette) aldanan kişi ne övgü ve teşekkürle layık görülüş ne de ecir elde etmiştir.²²²⁵

Ebû Ya‘lâ’nın eHüseyn’den, Taberânî’nin Hasan’dan, Hatîb’in de her ikisinin babalarından (Hz. Ali) rivayet ettikleri bir hadistir.²²²⁶ Münâvî bunun hakkında “**hasen**” demektedir.²²²⁷

٢٣٢٣- الْمَغْتَابُ وَالْمُسْتَمِعُ شَرِيكَانِ فِي الْإِثْمِ.

2323- Gıybet eden ve onu dinleyen kişi, günahta ortaklırlar.

Gazzâlî bunu *İhyâ*’da zikretmiş; ancak Irâkî hangi kaynaklarda geçtiğini ve sahih olup olmadığını belirtmemiştir.²²²⁸ Ne var ki Taberânî bunu İbn Ömer’den merfu bir rivayet olarak “Peygamber *sallallahu aleyhi ve*

2224 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 321-322, h.nr: 443.

2225 Ticarette aldanan kişinin övgü ve teşekkürle layık görülmemesi, satıcıya herhangi bir övgü ve teşekkürde bulunmadığı için aynı karşılığı görememesi anlamındadır. Ecir elde edemeyişi ise aldığı eşyanın gerçek değerinin üzerinde kalan miktarı bir sadaka gibi görüp sevabını Allah’tan ummak gibi bir yaklaşım sergilememesi yönüyledir. (Bk. Münâvî, *Teyşîr*, II, 457) -Çeviren-

2226 Ebû Ya‘lâ, *Müsneid*, XII, 153, h.nr: 6783; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, III, 83, h.nr: 2732.

2227 Münâvî, *Câmiu’s-sağîr*’e yazdığı *Teyşîr* adlı şerhinde bu hadisin, “farklı sahâbîler kanalıyla rivayet edilen versiyonları itibarıyla hasen olduğunu” belirtmektedir. (Bk. II, 457) Ancak *Câmiu’s-sağîr*’e yazdığı daha hacimli eseri olan *Feyzu’l-Kadîr*’de hadis hakkındaki olumsuz tenkitleri sıralamakta ve herhangi bir şekilde *hasen* hükmüne değinmemektedir. (Bk. *Feyzu’l-Kadîr*, VI, 274. Ayrıca krş. Gumârî, *el-Müddâvî*, VI, 457-461) Buna karşılık hadis tenkit otoritelerinin bu hadis hakkında zayıf ve *münker* değerlendirmesinde bulunduklarını görmekteyiz. (Bk. Hatîb el-Bağdâdî, V, 345, ravi nr: 2171; Zehebî, *Mîzânü’l-i’tidâl*, IV, 582, ravi nr: 10693; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 525, h.nr: 2; Şevkânî, *el-Fevâidü’l-mecmûa*, s. 147, h.nr: 27; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, II, 122, h.nr: 674) -Çeviren-

2228 Gazzâlî, *İhyâ*, I, 235; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 278, h.nr: 2. Ancak Irâkî, rivayet hakkında “gariptir” değerlendirmesinde bulunmaktadır. (Çeviren)

sellem gıybeti ve gıybet dinlemeyi yasaklamıştır” lafzıyla nakletmektedir.²²²⁹ Keza şöyle bir hadis de gelmiştir: “**Kimin yanında Müslüman kardeşinin gıybeti edilir de ona yardım etmeye gücü yettiği hâlde yardım etmezse, Allah o kimseyi dünya ve ahirette zillete düşürür.**”²²³⁰ Kur’ân’da da (gıybetin kötülüğüne dair) şöyle buyrulur: “**Biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı?**”²²³¹

۲۳۲۴ - مِفْتَاحُ الْجَنَّةِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ.

2324- Cennetin anahtarı “Lâ ilâhe illallah”tır.

Ahmed b. Hanbel’in Muâz’dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.²²³² Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:²²³³ Bir lafızda da “**cennetin anahtarları**” diye geçen bu hadisi **zayıf** saymışlardır.²²³⁴ Ancak Buhârî’de, bunu destekleyici nitelikte Vehb b. Münebbih’in sözü olarak nakledilen bir rivayet vardır.²²³⁵

۲۳۲۵ - الْمُقَدَّرُ كَاتِبٌ.

2325- İlahî takdir mutlaka gerçekleşecektir.

Bu rivayet ileride “**لَا يَكُنْ هُكَّ / Endişen artmasın...**” hadisinde gelecektir.²²³⁶ Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir: “Bu şekilde bilinmemektedir. ‘Ne takdir edildiyse o olacaktır’ sözü de bu manadadır.”²²³⁷

2229 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, III, 36, h.nr: 2393. Hadisin isnadının zayıf olduğuna dair bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 278, h.nr: 2; Heysemî, *Mecma’*, VIII, 91, h.nr: 13122, 13123. (Çeviren)

2230 İbn Vehb, *el-Câmi’*, thk. M. Hasan Hüseyin, Riyad 1995, s. 531, h.nr: 424. Münzirî bu rivayetin zayıf olduğunu belirtirken, Suyûtî, muhtemelen bu manadaki başka rivayetleri de dikkate alarak *hasen* olduğuna işaret etmektedir. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve’t-terhîb*, III, 334, h.nr: 4316; Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, VI, 77) -Çeviren-

2231 Hucurât 49/12.

2232 Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVI, 418, h.nr: 22102.

2233 Gazzî, *İtkân*, s. 545, h.nr: 1771.

2234 Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve’t-terhîb*, II, 268, h.nr: 2356; Heysemî, *Mecma’*, I, 16, h.nr: 10; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, III, 477, h.nr: 1311. (Çeviren)

2235 Buhârî, Cenâiz 1.

2236 Bk. 3130 no’lu hadis.

2237 Gazzî, *İtkân*, s. 545, h.nr: 1772.

٢٣٢٦ - الْمَكْتُوبُ مَا مِنْهُ مَهْزُوبٌ.

2326- Yazgıdan kaçılmaz.

Atasözlerinden biridir. Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:²²³⁸ Bu manadaki bir âyet de şudur: **“Allah’ın bize yazdığından başkası başımıza gelmez.”**²²³⁹

٢٣٢٧ - الْمَكْرُ وَالْحَدِيعَةُ فِي النَّارِ.

2327- Hile ve aldatma cehennem ateşindedir.

Deylemî’nin Ebû Hureyre’den, Kuzâî’nin de İbn Mes’ûd’dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. İbn Mes’ûd ayrıca şu ilaveyi yapmaktadır: **“Bize hile yapıp aldatan bizden değildir...”**²²⁴⁰ Bu konuda bu iki sahâbînin dışında başka sahâbîlerden de rivayetler gelmiştir. Benzer manada bir rivayet de Tirmizî’nin naklettiği şu hadistir: **“Bir mü’mine açıkça zarar veren yahut onu hileyle zarara sokan kimse bizden değildir.”**²²⁴¹ Yine Ebû Dâvûd’un *Merâsîl*’inde Hasan el-Basrî’den **mürsel** olarak gelen bir rivayette şöyle denilmektedir: **“Hile, aldatma ve hainlik cehennem ateşindedir.”**²²⁴²

2238 Gazzî, *İtkân*, s. 545, h.nr: 1774.

2239 Tevbe 9/51.

2240 Bezzâr, *Müsned*, XVI, 303, h.nr: 9517; Taberânî, *Müsnedü’ş-Şâmiyyîn*, III, 304, h.nr: 2336; Kuzâî, *Müsnedü’ş-Şihâb*, I, 175, h.nr: 253. Ayrıca Buhârî, bu hadisin **“aldatma cehennem ateşindedir”** kısmını *muallak* bir rivayet olarak *Sahîh*’ine almıştır. (Bk. Büyû’ 60) Hadisin Ebû Hureyre, İbn Mes’ûd, Kays b. Sa’d, Enes b. Mâlik, Mücâhid ve Hasan el-Basrî kanalıyla gelen farklı rivayetlerinin bir kısım tarikleri tenkit edilmiş olmakla birlikte, toplamı itibariyle ele alındığında metnin bir aslı olduğuna ve *sahih* sayıldığına dair ayrıntılar için bk. İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, IV, 356; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîs-i-sahîha*, III, 46-49, h.nr: 1057, 1058. (Çeviren)

2241 Tirmizî, *Birr* 27. *Keşfü’l-hafâ*’da geçen lafız, Tirmizî’nin lafzından biraz farklı olduğu için biz tercümede Tirmizî’yi esas aldık. Nitekim ileride 2335 no’lu rivayet olarak Tirmizî’nin bu lafzı zikredilecektir. (Çeviren)

2242 Ebû Dâvûd, *Merâsîl*, s. 159, h.nr: 165.

٢٣٢٨ - مَلْعُونٌ مَنْ زَادَ وَلَمْ يَشْتَرِ.

2328- (Malın fiyatını kızıştırarak) artırdığı hâlde satın almayan kimse lanetlenmiştir.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demektedir: “Bunu merfu bir rivayet olarak bilmiyorum. Evet, merfu bir hadiste *neceş* yasağı sabit olmuştur.²²⁴³ Neceş ise şudur: Kişinin, bir şeyi satın almak istemediği hâlde, başkasını tuzağa düşürmek yahut revaç bulup iyi satılmasını sağlamak maksadıyla malı överek fiyatını kızıştırıp artırmasıdır.”²²⁴⁴

٢٣٢٩ - الْمَلِكُ وَالَّذِينَ تَوَآمَانِ.

2329- İktidar ve din ikiz kardeşlerdir.

Sağânî “Uydurmadır” demiştir.²²⁴⁵

٢٣٣٠ - الْمَقَامُ بِمَكَّةَ سَعَادَةٌ وَالْخُرُوجُ مِنْهَا شَقَاوَةٌ.

2330- Mekke’de ikamet etmek huzur ve mutluluk, oradan çıkmak ise zorluk, sıkıntı ve mutsuzluktur.

Aliyyü’l-Kârî şöyle demiştir: “Merfu bir rivayet olarak aslı yoktur.”²²⁴⁶ *Vallahu a’lem.*

٢٣٣١ - مَلْعُونٌ مَنْ أَتَى امْرَأَةً فِي دُبْرِهَا.

2331- Bir kadınla arkadan cinsî temasa giren kimse lanetlenmiştir.

Bu hadisi Ebû Dâvûd ve Nesâî, Ebû Hureyre’den merfu olarak rivayet etmişlerdir. Lafız Nesâî’ye aittir.²²⁴⁷ Ayrıca *Temyîz*’de geçtiği üzere hadisin ravileri güvenilir kimselerdir.²²⁴⁸ Suyûtî de *el-Câmiu’s-sağîr*’de bunu yine

2243 Buhârî, Büyû‘ 60; Müslim, Büyû‘ 12.

2244 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 558, h.nr: 1051.

2245 Sağânî, *Mevzûât*, s. 36, h.nr: 29.

2246 Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 323, h.nr: 446. Aliyyü’l-Kârî bu cümlelerin devamı olarak şunu da söyler: “Hasan el-Basrî bunu *Risâle*’sinde zikretmektedir.” (Çeviren)

2247 Ebû Dâvûd, Nikâh 45; Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, VIII, 200, h.nr: 8966.

2248 İbnü’d-Deyba‘, *Temyîz*, s. 156.

Ebû Hureyre kanalıyla nakledilen bir rivayet olarak Ahmed b. Hanbel ve Tirmizî'ye nispet etmektedir.²²⁴⁹ Mûnâvî *rahimehullah* ise “İsnadı sahihtir. Ancak bu hüküm tartışılmıştır” demektedir.²²⁵⁰ İbn Hacer'in, *Müsnedü'l-Firdevs* hadislerinin tahririndeki değerlendirmesi ise şöyledir: **“*Karısıyla arkadan cinsî temas kuran kimse lanetlenmiştir*”** hadisini Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Ebû Ya'lâ, Ebû Hureyre kanalıyla rivayet etmişlerdir.”

۲۳۳۲- مَلْعُونٌ مِنْ سَبِّ آبَاءِ، مَلْعُونٌ مِنْ سَبِّ أُمَّةٍ.

2332- Babasına ağır sözler edip söven kimse lanetlenmiştir. Anne-sine ağır sözler edip söven kimse lanetlenmiştir.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, İbn Abbâs'tan şu ziyade ile rivayet etmektedir: **“Allah'tan başkası adına kurban kesen lanetlenmiştir. Arazi sınırlarını değiştiren lanetlenmiştir. Gözleri görmeyen birinin yolunu şaşırtan lanetlenmiştir. Bir hayvanla cinsel ilişkiye giren lanetlenmiştir. Lût kavminin (çirkin) fiilini işleyenler de lanetlenmiştir.”**²²⁵¹

۲۳۳۳- مَلْعُونٌ مَنْ اِتَّسَبَ لِغَيْرِ أَبِيهِ.

2333- Babasından başka birinin nesebine ait olduğunu iddia eden kişi lanetlenmiştir.²²⁵²

2249 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 457, h.nr: 9733. Şuayb el-Arnaût da hadisin “hasen” olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

2250 Mûnâvî, *Teyşîr*, II, 378. Mûnâvî ilgili itiraz ve tartışmaya *Feyzu'l-Kadîr*'de değinmektedir. Ancak aynı yerde Suyûtî'nin, bu rivayetin sahih olduğuna dair işarette bulunduğu hususu da geçmektedir. (Bk. *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 4) Ayrıca bu manada nakledilen daha başka rivayetlerin tamamı (bk. Tirmizî, Radâ' 12; İbn Mâce, Nikâh 29; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 214, h.nr: 8532) göz önünde bulundurulduğunda, hadisin sıhhati kuvvet kazanmaktadır. (Çeviren)

2251 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 367, V, 84, h.nr: 1875, 2914. Şuayb el-Arnaût ve ekibinin tahririne göre bu hadisin isnadı *hasendir*. Benzer manada Hz. Ali'den rivayet edilen başka bir hadis için bk. Müslim, Edâhî 44; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 20, h.nr: 17; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIV, 570, h.nr: 6604) -Çeviren-

2252 Aclûnî'nin hakkında hiçbir tahrir ve değerlendirme yapmadığı bu hadisi bu lafızla herhangi bir kaynakta tespit edemedik. Ancak benzer manada bir rivayet için bk. Müslim, Itk 20; Ebû Dâvûd, Edeb 118; Tirmizî, Vasâyâ 5; İbn Mâce, Hudûd 36; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 163, h.nr: 3037. (Çeviren)

۲۳۳۴- مَلْعُونٌ مَنْ حَلَفَ بِالطَّلَاقِ أَوْ حَلَفَ بِهِ.

2234- Talak (boşama) üzerine yemin eden yahut ettiren kişi lanetlenmiştir.²²⁵³

۲۳۳۵- مَلْعُونٌ مَنْ ضَارَّ مُؤْمِنًا أَوْ مَكْرَهٍ بِهِ.

2235- Bir mü'mine açıkça zarar veren yahut onu hileyle zarara sokan kimse bizden değildir.

Tirmizî'nin [Ebû Hureyre yoluyla]²²⁵⁴ Ebû Bekir es-Sıddîk *radiyallahu anh*'dan rivayet ettiği bir hadistir.²²⁵⁵ Yine Tirmizî ve Ebû Nuaym'ın Ebû Bekir *radiyallahu anh* kanalıyla aktardıkları bir rivayetin lafzı şöyledir: **"Müslüman kardeşine açıkça zarar veren veya onu hile yoluyla zarara uğratan kimse lanetlenmiştir."**²²⁵⁶

۲۳۳۶- مَلْعُونٌ مَنْ زَادَ وَلَمْ يَشْتَرِ.

2236- (Malın fiyatını kızıştırarak) artırdığı hâlde satın almayan kimse lanetlenmiştir.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demektedir:²²⁵⁷ "Bu lafızla bilinmemektedir. Ancak Buhârî, Müslim, Nesâî ve İbn Mâce'de İbn Ömer'den rivayet edilen bir hadise göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* neceşi yasaklamıştır. Neceş de şudur: Kişinin, satın alma niyeti olmaksızın sırf başkasını tuzağa düşürmek maksadıyla malın fiyatını artırmasıdır."²²⁵⁸

2253 Aclûnî'nin hakkında hiçbir tahrir ve değerlendirme yapmadığı bu hadisi bu lafızla herhangi bir kaynaktan tespit edemedik. (Çeviren)

2254 *Keşfü'l-hafâ*'da yer alan bu ismin yanlışlıkla buraya kaydedildiği kanaatindeyiz. Zira Tirmizî'deki rivayette Ebû Hureyre ismi geçmemektedir. (Çeviren)

2255 Tirmizî, *Birr* 27.

2256 Tespit edebildiğimiz kadarıyla Tirmizî'de yer almayan bu lafız, küçük lafız farkıyla şu kaynaklarda geçmektedir: Bezzâr, *Müsned*, I, 106, h.nr: 44; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, I, 96, h.nr: 96; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IX, 124, h.nr: 9312; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 49, IV, 164; Beyhakî, *Suabu'l-îmân*, XI, 81, h.nr: 8215. Hadisin zayıf olduğuna dair ayrıntılı bilgi için bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 4; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe*, IV, 375-376, h.nr: 1903. (Çeviren)

2257 Gazzî, *İtkân*, II, 546, h.nr: 1776.

2258 Bu rivayet daha önce 2328 numarada aynı lafızla geçmişti.

٢٣٣٧- مَلْعُونٌ ذُو الْوَجْهَيْنِ.

2337- İkiyüzlü insan lanetlenmiştir.

Deylemî bu hadisi *Müsnedü'l-Firdevs*'te Ebû Hureyre *radıyallahu anh*'dan **“ve iki dilli...”** ziyadesi ile rivayet etmektedir.²²⁵⁹

٢٣٣٨- الْمُنَافِقُ يَمْلِكُ عَيْنَيْهِ يَبْكِي بِهِمَا مَتَى شَاءَ.

2338- Münafık, gözlerine hâkimdir; dilediği zaman ağlayabilir.

Bu hadisi Deylemî ve *el-Gaylânîyyât* adlı eserinde Ebû Bekir eş-Şâfiî, Ali *radıyallahu anh*'dan merfu olarak rivayet etmişlerdir. Ancak **zayıftır**.²²⁶⁰ Benzer bir hadis de İbn Adiy'in *el-Kâmil*'inde Câbir'den merfu olarak **çok zayıf bir isnadla** rivayet edilmiştir. Lafzı da şöyledir: (Allah Rasûlü) **“Münâfığın alâmeti nedir bilir misin?”** diye sorunca biz **“Allah ve Rasûlü daha iyi bilir”** dedik. Bunun üzerine şöyle buyurdu: **“Gözlerinden sadece biriyle ağlayabilen kişidir.”**²²⁶¹ Mâlik b. Dînâr da şöyle demiştir: Tevrat'ta şunu okumuştum: **“Nifakında zirveye ulaşan kul, artık gözlerine hâkim olmaya başlar.”**²²⁶²

Beyhakî'nin *Şuabu'l-îmân*'da rivayet ettiğine göre, Süfyân es-Sevrî bir gün ağlayarak şöyle demiştir: **“Bana ulaşan bilgiye göre nifakının doruğuna ulaşan kul veya kişi, gözlerine hâkim olmaya başlayıp**

2259 Deylemî'de Ammâr b. Yâsir kanalıyla gelen rivayetin lafzı şöyledir: **“Dünyada ikiyüzlü olan insan, cehennem ateşinde iki dilli olacaktır.”** (Bk. *Firdevs*, II, 246, h.nr: 3158) Bu rivayetin diğer kaynaklarda yine Ammâr kanalıyla nakledilen lafzı şöyledir: **“Dünyada ikiyüzlü olan kimsenin kıyamet günü ateşten iki dili olacaktır.”** (Bk. Ebû Dâvûd, Edeb 39; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 444, h.nr: 1310; İbn Hibbân, *Sahîh*, XIII, 68, h.nr: 5756) Bu rivayetin de *hasen* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1052, h.nr: 1; Münâvî, *Teyssîr*, II, 439; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 554, h.nr: 892. (Çeviren)

2260 Deylemî, *Firdevs*, IV, 203, h.nr: 6620.

2261 Tespit edebildiğimiz kadarıyla İbn Adiy'in eserinde bu lafızla bir rivayet yer almamaktadır. Benzer manada Ukbe b. Âmir kanalıyla gelen rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Bir kul tam manasıyla facir olduğunda, artık gözlerine hâkim olur ve dilediği vakit ağlayabilir.”** İbn Adiy, bu rivayetin isnadında geçen İbn Lehîa'nın zayıf biri olduğunu belirtmektedir. (Bk. İbn Adiy, *el-Kâmil*, V, 248) -Çeviren-

2262 Bk. Ahmed b. Hanbel, *Zühed*, s. 262, h.nr: 1883.

ağlayabilirmiş.”²²⁶³ İbnü'l-Mübârek'in *ez-Züh'd*'ünde yer alan bir rivayette de Şuayb el-Cübbâî'nin şöyle dediği nakledilir: “İnsan, ahlâksızlık ve günahkârlığı en üst seviyeye ulaştığı vakit, artık gözlerine hâkim olmaya başlar ve ne zaman ağlamak istiyorsa ağlayabilir.”²²⁶⁴

Bundan dolayı “Ahlâksızın gözyaşı her an hazırdır” denilmiştir. Salâh es-Safedî şöyle demiştir: “Öyle birine şahit oldum ki gözlerinden sadece biriyle ağlayabiliyor ve ağlayan gözüne ‘Dur’ dediği anda gözyaşı duruyor, diğer gözüne ‘Ağla’ deyince de gözyaşları akıyordu. Yine sevgilisi olan bir başkasını da görmüştüm: Sevdği ona ‘Ağla’ deyince ağlıyor; ağlamanın tam ortasında ‘Gül’ deyiverince de gözyaşı donup kalıyor ve gülmeye başlıyordu. Keza gözünün yalnızca biriyle ağlayabilen kişiler gördüm.”

Öte yandan İbn Merdûye ve *el-Mu‘cemu’l-kebîr*'de Taberânî'nin Huzeýfe'den merfu olarak olarak rivayet ettikleri bir hadis de şöyledir: **“Mü'minin ağlayışının kaynağı kalbi(nin hüznü), münafığın ağlayışının kaynağı ise başıdır.”**²²⁶⁵ İbn Abbâs'tan rivayet edilen merfu bir hadiste de şu ibare geçer: **“Ciğer ve gözün ağlayışı Allah'tandır.”**²²⁶⁶

٢٣٣٩ - الْمُتَّبْتُ لَا أَرْضَا قَطَعَ وَلَا ظَهَرَا أَبْقَى .

2339- Bineğini gücünün üstünde zorlayıp perişan ettiği için yolda kalan kimse, ne bir mesafe katedebilmiş ne de binebileceği bir hayvan bırakmıştır.

Hâkim'in *Ma'rifetü ulûmi'l-hadîs*'te; ayrıca Bezzâr, Beyhakî, İbn Tâhir, Ebû Nuaym, Kuzâî, Askerî ve *el-Uzle*'de Hattâbî'nin Câbir'den merfu olarak rivayet ettikleri bu hadisin lafzı şudur: **“Kuşkusuz bu din güçlü ve zorludur. Ona yumuşak bir şekilde, usulca sokul ve nefsi-ni Allah'a kulluktan nefret ettirme! Zira bineğini gücünün üstünde**

2263 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 292, h.nr: 924.

2264 İbnü'l-Mübârek, *ez-Züh'd ve'r-rekâik*, s. 42, h.nr: 129.

2265 Taberânî, *el-Mu‘cemu's-sağîr*, II, 41, h.nr: 745. Bu rivayetin isnadındaki İsmail b. Amr el-Becelî'nin münker rivayetleri bulunan zayıf bir ravi olduğu belirtilmektedir. Hatta İbn Hacer, bizatihi bu rivayet hakkında “Uydurma bir rivayete benziyor” demektedir. (Bk. İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, I, 426, ravi nr: 1323) -Çeviren-

2266 Deylemî, *Firdevs*, II, 21, h.nr: 2139. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Deylemî'nin rivayetinde tek kaldığı hadislerden biri olup zayıf sayılmaktadır. (Çeviren)

zorlayıp perişan ettiği için yolda kalan kimse, ne bir mesafe katedebilmiş ne de binebileceği bir hayvan bırakmıştır.”²²⁶⁷ Ancak bu rivayetin mürsel veya mevsul/muttasil olması konusunda ihtilaf edilmiştir. Buhârî’nin *Târîh*’indeki tercihinine göre hadis **mürseldir**.

Öte yandan yine Beyhakî ve Askerî aynı hadisi Amr b. el-Âs’tan merfu olarak, ancak şu lafızla rivayet etmektedirler: **“Bineğini gücünün üstünde zorlayıp perişan ettiği için yolda kalan kimse, ne bir yolculuk yapabilmiş ne de binebileceği bir hayvan bırakmıştır.”** Ayrıca hadisin şöyle bir ziyadesi vardır: **“Hiç ölmeyeceğini zanneden bir kişinin ameli gibi amel et ve yarın ölmekten korkacak şekilde sakın.”**²²⁶⁸ Bu hadisin isnadı da **zayıftır**. Ancak Askerî’de, bunu destekleyici nitelikte Ali *radiyallahu anh* kanalıyla merfu olarak aktarılan şöyle bir rivayet vardır: **“Şüphesiz dininiz, güçlü ve zorlu bir dindir. Ona yumuşak bir şekilde, usulca sokul! Zira bineğini gücünün üstünde zorlayıp perişan ettiği için yolda kalan kimse, ne binebileceği bir hayvan bırakmış ne de bir mesafe katedebilmiştir.”** Bu rivayetin isnadında Fûrât b. es-Sâib adında **zayıf biri vardır**. Şu da var ki bu hadis, Buhârî ve diğerlerinin Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri şu hadis gibidir: **“Şüphesiz bu din kolaylıktır. Dinin sınırlarını zorlayan herkes mutlaka din karşısında yenik düşer.”**²²⁶⁹

Yine Ahmed b. Hanbel’in Enes’ten naklettiği rivayette sadece **“Şüphesiz bu din, güçlü ve zorludur. Ona yumuşak bir şekilde, usulca sokul!”** lafzı yer almakta, ancak başlıktaki lafız geçmemektedir.²²⁷⁰ Ayrıca Hattâbî’nin *el-Uzle*’de İbn Âişe’den naklettiği rivayet de şöyledir: **“Allah’ın kullarına emrettiği her işte şeytanın biri ifrat, diğeri tefrit olmak üzere iki eğilimi vardır. Bunlardan hangisi başarıya ulaşırsa ona kanaat eder.”**

Bazılarından da şöyle bir söz nakledilir: “İtidal çizgisi dışındaki her iki uç noktası kınanmış, yerilmiştir.” Şair de şöyle der:

2267 Hâkim, *Ma’rifetü ulûmî’l-hadîs*, s. 95; Heysemî, *Keşfü’l-estâr*, I, 57, h.nr: 74; Kuzâî, *Müsnedü’ş-Şihâb*, II, 184, h.nr: 1147; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, III, 27, h.nr: 4743.

2268 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, V, 395, h.nr: 3603.

2269 Buhârî, *Îmân* 29; Nesâî, *Îmân* 28. Ayrıca bk. 1325 no’lu hadis.

2270 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 346, h.nr: 13052.

“Hoşgör, hakkının tamamını almaya kalkışma,

Bırak bir kısmını; zira asil insan asla hakkını tastamam almaz.

Hiçbir işte haddi aşma ve itidal çizgisinde kal.

Çünkü işlerin itidal çizgisi dışındaki her iki uç noktası kınanmıştır.”

Sehâvî de bu hadis hakkında müstakil bir cüz hazırlamıştır.²²⁷¹

٢٣٤٠- مَنْ أَدْرَكَ مِنْكُمْ زَمَانًا يَطْلُبُ فِيهِ الْحَاكَّةُ الْعِلْمَ فَلْيَهْزُبْ. قِيلَ: أَلَيْسُوا مِنْ إِخْوَانِنَا؟ قَالَ: هُمُ الَّذِينَ بَالُوا فِي الْكُغْبَةِ وَسَرَقُوا غَزْلَ مَزِيمٍ وَعِمَامَةَ يَحْيَى، وَسَمَكَةَ عَائِشَةَ مِنَ الثُّنُورِ.

2340- Sizden kim dokumacıların ilim öğrendiği bir zamana erişirse kaçsın. “Onlar da bizim kardeşlerimiz değil mi?” diye soruldu. (Allah Rasûlü) şöyle buyurdu: “Onlar Kâbe’de idrarlarını yapanlar ve Meryem’in iplik eğirdiği kirmeni, Yahya’nın sarığını ve Âişe’nin tandırdaki balığını çalanlardır.”

Osman b. es-Semmâk şöyle demiştir: Ben bu rivayeti Ahmed b. Muhammed es-Sûfî’nin kitabında, kendi isnadıyla Ali *radıyallahu anh*’dan naklettiği merfu bir hadis olarak buldum. Zehebî ise *Mîzânu’l-i’tidâl*’de şunu söyler: “Bu isnad, karanlıklardan oluşmaktadır. Hatta İbnü’s-Semmâk’ın [bu tür rezaletleri] rivayet etmiş olmasından dolayı gözden düşürülmesi gerekir. Şayet söyledikleri doğruysa o zaman bu rivayet, metin itibarıyla en çirkin ve iğrenç yalanlardan biridir.”²²⁷²

٢٣٤١- مَنْ آذَى ذِيًّا فَأَنَا حَضْمُهُ.

2341- Kim bir zimmîye eziyet ederse, ben onun hasmıyım (karşısında beni bulur).

Bu hadisi Ebû Dâvûd birkaç sahâbînin çocukları vasıtasıyla babalarından rivayet etmiş; onlar da Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in şöyle buyurduğunu nakletmişlerdir: “*Kim bir muâhide*²²⁷³ *zulmeder yahut*

2271 Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 562-567, h.nr: 1053.

2272 Bk. Zehebî, *Mîzânu’l-i’tidâl*, III, 31, ravi nr: 5486. Köşeli parantezli kısım bizatihi bu eserden çeviriye yansıtılmıştır. (Çeviren)

2273 Muâhid: Muâhid ve zimmî, birbiri yerine kullanılan iki kavram olup İslâm

hakkını çiğner veya gücünün üstünde yük yüklerse ya da gönül rızasının olmadığı bir şeyi ondan almaya kalkışrsa, kıyamet günü ben onun hasmıyım.”²²⁷⁴

Sehâvî de *Makâsıd*'da şöyle demiştir:²²⁷⁵ İsnadında sakınca yoktur. Bu noktada adı verilmeyen sahâbe çocuklarının tanınmamalarının herhangi bir zararı da yoktur. Zira tanınmamalarını telafi edecek ölçüde sayıca fazla olan bir gruptur. Bu sebeple de Ebû Dâvûd bu hadis hakkında sükût etmiştir.²²⁷⁶ Öte yandan Beyhakî'nin *Sünen*'inde bu hadis, bu tarikle yer almakta ve Beyhakî “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabının çocuklarının otuzundan, onların da babalarından rivayet ettiklerine göre” dedikten sonra ilgili hadisi şu lafızla zikretmektedir: **“Dikkat edin! Kim bir muâhide zulmeder yahut hakkını çiğner veya gücünün üstünde yük yüklerse ya da gönül rızasının olmadığı bir şeyi ondan almaya kalkışrsa, kıyamet günü ben onun davacısıyım.”** Ayrıca Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* mübarek göğsüne işaret ederek şöyle buyurur: **“Dikkat edin! Allah'ın ve Rasûlü'nün zimmetine sahip bir muâhide öldüren kimse, cennetin kokusunu bile alamaz. Oysa cennetin kokusu yetmiş yıllık bir mesafeden dahi hissedilir.”**²²⁷⁷

Daha sonra Sehâvî sözlerine şöyle devam etmektedir:²²⁷⁸ Bu hadisin, müstakil bir cüz içerisinde açıkladığım birtakım destekleyici rivayetleri vardır. Bunlardan biri de Ömer b. Sa'd kanalıyla gelen şu merfu hadistir: **“Ben kıyamet günü yetim ve muâhide arka çıkan davacıyım. Ben kime karşı davacı olursam onu mağlup ederim.”**²²⁷⁹

devletinin güvencesi altında, devlete cizye ve haraç vermeyi kabul eden gayri müslime denilir. Bk. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 383. (Çeviren)

2274 Ebû Dâvûd, *Harâc* 34. Aclûnî, ileride 2529 no'lu rivayet olarak ayrıca zikredeceği bu hadisin isnadının *hasen* olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

2275 Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 567-568, h.nr: 1054.

2276 Ebû Dâvûd'un bizatihi kendi beyanına göre hakkında sükût ettiği rivayetler *salih* (*sahih veya hasen*) olarak kabul edilir. (Çeviren)

2277 Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 344, h.nr: 18731.

2278 Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 569.

2279 Bk. Suyûtî, *Dürer*, s. 184, h.nr: 392. Suyûtî, bu lafızla gelen rivayeti *Deylemî*'ye nispet etmişse de ilgili kaynaktan tespit edemedik. (Çeviren)

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demektedir:²²⁸⁰ **“Kim bir zimmîye eziyet ederse, ben onun hasmıyım.”** Derim ki: Bu hadisi Hatîb, İbn Mes’ûd’dan rivayet etmekte ve şunu ilave etmektedir: **“Ben kıyamet günü kimin hasmıysam, onu mağlup ederim.”** Ben de (Aclûnî) derim ki: Ancak İmam Ahmed “Bunun aslı yoktur” demiştir. Şu da var ki İmam Ahmed’in bu değerlendirmesi, “rivayetin dillerde meşhur olan **‘Kim bir zimmîye eziyet edecek olursa kıyamet günü ben onun hasmı olurum’** lafzıyla bir aslı yoktur” şeklinde yorumlanacak olursa, o zaman başka! Bu noktayı iyi düşün.

٢٣٤٢ - مَنْ آذَى جَارَهُ أَوْرَثَهُ اللَّهُ دَارَهُ.

2342- Kim komşusuna eziyet ederse, Allah komşusunu onun evine mirasçı kılıp yerleştirir.

Hadis derleyip toplayan bir kısım tanınmayan kişilerin sözlerinde bu şekilde görmüştüm. Ancak metindeki “أورثه/evrasehû” lafzı, “أورثه/verrasehû” şeklinde “râ” harfinin şeddeli hâliyle okunmaktadır. Daha sonra Necmüddîn el-Gazzî’nin şöyle dediğini gördüm:²²⁸¹ Zemahşerî bunu *el-Keşşâf*’ta nakletmektedir.²²⁸² Hadis değildir; belki bir atasözü olabilir. Allah’ın Kitabı’ndaki dayanağı ise şudur: **“İnkâr edenler peygamberlerine dediler ki: ‘Ya sizi mutlaka yurdumuzdan çıkaracağız ya da mutlaka dinimize döneceksiniz!’ Rableri de onlara ‘Zalimleri mutlaka helak edeceğiz’ diye vahyetti. Ve arkalarından sizi o yere yerleştireceğiz, işte bu, makamımdan ve tehdidimden korkanlar içindir!”**²²⁸³

Halk arasındaki meşhur atasözlerinden biri de şöyledir: “Kötü komşuna sabret; ya ölür yahut taşınıp gider.” Evet, komşuya eziyet konusunda Ebu’s-Şeyh ve Ebû Nuaym’ın Enes’ten rivayet ettikleri şöyle bir hadis vardır: **“Kim komşusuna eziyet ederse bana eziyet etmiş olur. Kim de bana eziyet ederse Allah’a eziyet vermiş olur. Kim komşusuyla çatışırsa benimle çatışmış olur. Kim de benimle çatışırsa Allah ile çatışmış olur.”**²²⁸⁴

2280 Gazzî, *İtkân*, II, 548, h.nr: 1783.

2281 Gazzî, *İtkân*, II, 548, h.nr: 1782.

2282 Zemahşerî, *Keşşâf*, II, 545.

2283 İbrahim 14/17-18.

2284 Deylemî, *Firdevs*, III, 615, h.nr: 5924. Münzirî, bu rivayetin zayıf olduğuna işaret etmektedir. (Bk. *et-Terğîb ve’t-terhîb*, III, 241, h.nr: 3863)

۲۳۴۳- مَنْ أَبْطَأَ بِهِ عَمَلُهُ لَمْ يُسْرِعْ بِهِ نَسَبُهُ.

2343- Amelinin kendisini geride bıraktığı kişiyi, nesebi öne geçiremez.

Müslim Ebû Hureyre kanalıyla merfu olarak rivayet ettiği bu hadisin başı şöyledir: **“Kim bir mü’minin dünya sıkıntılarından birini giderirse, Allah da onun kıyamet günündeki sıkıntılarından birini giderir...”** Bu hadis ileride **“Kim bir mü’minin.../مَنْ نَفَسَ Kim bir mü’minin...”** lafzıyla gelecektir. Sadece sonundaki **“مَنْ أَبْطَأَ/men ebtâa”** lafzı, (aynı manaya gelen ve) sonundaki **elif** olmaksızın (**مَنْ بَطَأَ/men battâa”** şeklinde) kaydedilmiştir.²²⁸⁵ Aynı şekilde Askerî de bunu A’miş’ten böyle rivayet etmiştir. Kuzâî ise başlıktaki lafızla A’miş’ten rivayet etmektedir.²²⁸⁶ Muhammed b. en-Nadr el-Hârisî kanalıyla gelen rivayetin lafzı ise şöyledir: **“Kendi asaletini -yani dini-ni- yitirmiş bir kimseye babasının asaleti fayda vermeyecektir.”**²²⁸⁷ Yine İbn Ebî Şeybe, Harun b. Anbese yoluyla babasının şöyle dediğini aktarır: İbn Abbâs’a “Hangi amel daha üstündür?” diye sordum. Şu cevabı verdi: “Allah’ın zikri en büyüktür. Amelinin kendisini geride bıraktığı kişiyi, nesebi öne geçiremez.”²²⁸⁸

۲۳۴۴- مَنْ أَتَتْ عَلَيْهِ أَرْبَعُونَ سَنَةً وَلَمْ يَغْلِبْ خَيْرُهُ شَرُّهُ فَلْيَتَجَهَّزْ إِلَى النَّارِ.

2344- Kırk yaşına geldiği hâlde hayrı, şerrine galip gelmeyen kimse, cehennem ateşine hazırlansın.

Ezdî bu hadisi, Bârih’in biyografisinde, Abdullah b. Mâlik el-Herevî’nin İbn Abbâs’a kadar uzanan isnadıyla merfu olarak rivayet etmektedir.²²⁸⁹ Aliyyü’l-Kârî şöyle demiştir: Hatîb de bu hususa şu sözlerle işaret eder: “Bu rivayetin uydurma olduğunu gösteren alametler gayet açık olmasına rağmen müellifin (Ezdî’nin) bunu eserine alması doğrusu şaşılacak bir durumdur.” Daha sonra Aliyyü’l-Kârî sözlerine şöyle devam eder: Derim ki: Eğer isnadına dair uydurma alametleri kastediliyorsa kabulümüzdür. Ancak manasında, rivayeti asılsız kılacak bir durum söz konu-

²²⁸⁵ Müslim, Zikr 38. Bk. 2640 no’lu hadis.

²²⁸⁶ Kuzâî, *Müsnedü’s-Şihâb*, I, 245, h.nr: 393.

²²⁸⁷ Dîneverî, *Mücâlese*, III, 189, h.nr: 828.

²²⁸⁸ İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, VII, 237, h.nr: 35651.

²²⁸⁹ İbn Hacer, *Lisânu’l-Mizân*, II, 3, ravi nr: 2; Sehâvî, *Makâsid*, IV, 571, h.nr: 1056.

su değildir. Öte yandan halk arasında yaygın olan lafızların birinde (son cümle) **“ölüm, onun için daha hayırlıdır”** şeklinde geçmektedir. Nitekim şu hadis de bu manayı teyit eder: **“Yaşlandığı hâlde uslanmayan, ayıp ve kusurlarından utanmayan ve gayp hâlinde Allah’tan korkmayan kimse- nin Allah’(ın yardımı, lütuf ve himayesi) ile bir alakası kalmamıştır.”** Bu hadisi Deylemî isnadsız **bir şekilde** Câbir’den merfu olarak zikretmektedir.²²⁹⁰ Keza Ebû Yezîd’in, yüzünü aynada gördüğü sırada söylediği şu söz ne de güzeldir: “Göründü aklar ama henüz gitmedi kusur ve ayıplar ve bilemiyorum gaypta benim için neler var!”²²⁹¹

٢٣٤٥ - مَنْ اتَّقَى اللَّهَ وَقَاهُ كُلَّ شَيْءٍ.

2345- Kim Allah’a karşı gelmekten sakınıp korkarsa, Allah onu her şeyden korur.

Halebî *Sîret*’inde şöyle demektedir: “Hayzürân bunu kocası Mehdî’den, o da babası Mansûr yoluyla dedesinden, o da İbn Abbâs’tan merfu olarak rivayet etmiştir.”²²⁹²

٢٣٤٦ - مَنْ أَرَادَ أَنْ يُزِيَّهَ اللَّهُ عِلْمًا بِغَيْرِ تَعَلُّمٍ وَهُدًى بِغَيْرِ هِدَايَةٍ فَلْيَزْهَدْ فِي الدُّنْيَا.

2346- Kim Allah’ın kendisine ilim öğrenmeden ilim vermesini ve kendisini hidayet olmadan doğru yola iletmesini istiyorsa, dünyadan yüz çevirsin.

Aliyyü’l-Kârî şöyle demiştir:²²⁹³ *el-Muhtasar*’da geçtiği üzere bunun bir aslı yoktur. Manası ise sahih olup Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve*

2290 Aclûnî, ileride 2611 no’lu rivayet olarak ele aldığı bu rivayetle ilgili olarak İbnü’l-Gars’ın *zayıf* dediğini aktarmaktadır. Zehebî ise bu hadisin bâtil olduğunu vurgulamaktadır. (Bk. *Mizânu’l-i’tidâl*, IV, 462, ravi nr: 9858. Ayrıca bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, XII, 441, h.nr: 5695) -Çeviren-

2291 Bk. Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 324, h.nr: 449.

2292 Halebî, *es-Sîretü’l-Halebiyye*, I, 403; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XVI, 616, ravi nr: 7752. Suyûtî bu rivayetin zayıf olduğuna işaret etmektedir. (Bk. San’ânî, *Tenvîr*, X, 28, h.nr: 8282) -Çeviren-

2293 Aliyyü’l-Kârî, *Mevzûât*, s. 325, h.nr: 450.

sellem'in şu sözünden elde edilmiştir: **“Kim bildiği ile amel ederse Allah ona bilmediklerinin ilmini nasip eder.”**²²⁹⁴

٢٣٤٧ - مَنْ أَذَلَّ عَالِمًا بِغَيْرِ حَقِّ أَذَلَّهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رُؤُوسِ الْخَلَائِقِ.

2347- Kim bir âlimi haksız yere aşağılayıp küçük düşürürse, Allah da onu kıyamet günü herkesin önünde küçük düşürür.

Suyûtî *Zeyl'*de şöyle demektedir: Sem'ân b. el-Mehdî'ye ait yalan ve uydurma nüshada böyle geçmektedir.²²⁹⁵

٢٣٤٨ - مَنْ أَتَتْ عَلَيْهِ سِتُونَ سَنَةً فَقَدْ أَعْدَرَ اللَّهُ إِلَيْهِ فِي الْعُمْرِ.

2348- Allah, altmış yaşına girmiş bir kişiye, ömür konusunda öne sürebileceği hiçbir mazeret bırakmamıştır.

Ahmed b. Hanbel'in Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir.²²⁹⁶ Buhârî de bunu şu lafızla nakletmektedir: **“Allah, ecelini altmış yıla kadar uzattığı kişiye öne sürebileceği hiçbir mazeret bırakmamıştır.”**²²⁹⁷

٢٣٤٩ - مَنْ آذَى مُسْلِمًا فَقَدْ آذَانِي، وَمَنْ آذَانِي فَقَدْ آذَى اللَّهَ.

2349- Bir Müslümana eziyet eden kimse bana eziyet etmiş olur. Bana eziyet eden de Allah'a eziyet etmiş demektir.

Bu hadisi Taberânî, Enes *radiyallahu anh* kanalıyla rivayet etmektedir.²²⁹⁸

2294 Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 15. Bu hadis ileride 2542 no'lu rivayet olarak ayrıca ele alınacaktır. (Çeviren)

2295 Suyûtî, *Ziyâdât*, I, 181, h.nr: 206. Ayrıca bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, II, 234, ravi nr: 3553.

2296 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 14, h.nr: 8262.

2297 Buhârî, *Rikâk* 5.

2298 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 60, h.nr: 3607. İsnadındaki Musa b. Halef el-Basrî isimli ravi ile ilgili olarak hadis otoriteleri olumlu ve olumsuz görüşler serdetmişlerdir. (Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, IV, 203) Bu itibarla Münzirî gibi hadisin zayıf olduğunu belirten âlimlerin yanı sıra (bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, I, 291, h.nr: 1073), Suyûtî gibi *hasen* olduğuna işaret eden âlimler de vardır. (Bk. Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 19; Gumârî, *el-Müdvâvî*, VI, 32) -Çeviren-

۲۳۵۰ - مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَتَمَثَّلَ لَهُ الرِّجَالُ قِيَامًا فَلْيَسْبِرُوا مَفْعَدَهُ مِنَ النَّارِ.

2350- İnsanların kendisi için ayağa kalkmalarını arzulayan/bundan hoşlanan kimse cehennemdeki yerine hazırlansın.

Ahmed b. Hanbel ve Tayâlisî'nin *Müsned*'lerinde, ayrıca Tirmizî ve başkalarının Muâviye'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.²²⁹⁹ Hattâbî şöyle demiştir: "Bunun manası kibir ve gurur sebebiyle insanlara böyle bir şeyi emretmesi ve onları buna mecbur etmesidir. Metindeki 'يَتَمَثَّلُ/yetemessellü' kelimesi 'ayağa kalkıp önünde el pençe divan durmak' demektir." Daha sonra Hattâbî şunu da söyler: "Sa'd b. Muâz'ın hadisinde ise kişinin faziletli bir başkan, adil bir valinin huzurunda ayakta durması ve ilim talebesinin hocasına kalkması müstehap sayılmakta ve mekruh olmamaktadır.²³⁰⁰

Beyhakî de *Şuabu'l-îmân*'da (Hattâbî'nin ilgili sözlerini) aktardıktan sonra şöyle demektedir:²³⁰¹ Bu ayağa kalkış, iyilik ve değer verme kapsamına girer. Nitekim Ensâr'ın (Sa'd b. Muâz için) kalkmaları²³⁰² ve Talha b. Ubeydullah'ın, (tevbesi kabul edilen) Ka'b b. Mâlik için ayağa kalkması²³⁰³ böyledir. Ancak kendisi için ayağa kalkılan kimse, muhatabından yapmadığı takdirde ona hiddetleneyeceği yahut ondan şikâyetçi olacağı veya kınayacağı ölçüde- böyle bir şeyi istememelidir. Ebû Abdullah el-Hâkim'in şöyle dediğini işitmiştim: Şâfiîlerin Neysâbûr'daki imamı Ebû Bekir Ahmed b. İshâk es-Sıbgî'nin şöyle dediğini işittim: Bir bayram günü namazgâhta Ebû Osman el-Hîrî ile bir araya geldim. Ebû Osman'ın bizden birisiyle buluştuğunda insanların huzurunda birtakım fikhî meseleler sormak gibi alışkanlığı vardı. Bu sayede o kimseyi sıradan halkın gözünde daha saygın ve değerli bir konuma yükseltme arzusundaydı. Bana da o

2299 Ebû Dâvûd, Edeb 165; Tirmizî, Edeb 13; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 40, h.nr: 16830; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 339, h.nr: 977; Tayâlisî, *Müsned*, II, 310, h.nr: 1053; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, IV, 282, h.nr: 4208. Tirmizî, kendi rivayeti hakkında *hasen* demektedir. Ahmed b. Hanbel'in ravileri ise Buhârî ve Müslim'in ravileridir. (Geniş bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi's-sahîha*, I, 694-698, h.nr: 357) -Çeviren-

2300 Bk. Hattâbî, *Meâlimü's-sünen*, IV, 155-156.

2301 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XI, 277-278, h.nr: 8538, 8539.

2302 Bk. 1904 no'lu hadis.

2303 Buhârî, *Meğâzî* 81.

gün bayram namazgâhında birtakım sorular sordu. Nihayet sorular bitince “Üstad! Bir süredir gönlümde size sormayı dilediğim bir husus var” dedim. O da “Buyur söyle!” dedi. Ben de “Ben insanların sohbetinde ve bu tür meclislerde bulunan biriyim. Bazen bir meclise girdiğimde meclis-tekilerin bir kısmının benim için ayağa kalkarken, diğer bir kısmının ise kalkmadığı oluyor. O kalkmayanlara karşı içimde bir nefret uyanıyor hat- ta onlara bir kötülük etmeye gücüm yetse yapasım geliyor!” dedim. Ben sözlerimi tamamlayınca Ebû Osman sustu, yüzünün rengi değişti ve bana hiçbir cevap vermedi. Ben de onun yüz hatlarının değiştiğini görünce sus- tum sonra da namazgâhtan ayrıldım. İkinci sonrası oturdum ve (huzuruma gelmek isteyen) insanlara girmeleri için izin verdim. Derken akşam vakti bir komşum yanıma geldi. Bu komşum, Ebû Osman’ın meclisini, sohbet-lerini pek kaçırmayan biriydi. Ona “Nereden geliyorsun?” diye sordum. “Ebû Osman’ın meclisinden” diye karşılık verdi. “Peki, neden bahsed- yordu Ebû Osman?” dedim. Komşum “Meclisin başından sonuna kadar bir adamdan bahsedip durdu. Şöyle ki: Aslında adam hakkında büyük bir hüsnüzan beslediğini fakat adamın, kendisinin yadırgadığı ve hakkındaki hüsnüzannının tamamen değişmesine sebep olan bir sırrını haber verdiğini anlattı.” Bu noktada Ebû Bekir Ahmed b. İshak şöyle dedi: (Komşumun dediklerinden hareketle) benden söz edildiğini anlamıştım. Komşuma de- dim ki: “Peki, o adamla ilgili sözlerini nasıl bitirdi?” diye sordum. Şu ce- vabı verdi: Ebû Osman dedi ki: “O adam bana iç dünyasından, kendisinden imanın kokusunu alamadığım bir şey gösterdi ve kendisiyle ilgili olarak bana bildirdiği şeyden tevbe etmediği müddetçe de dalalet üzere olması ihtimali vardır.” Bunun üzerine Ebû Bekir şöyle dedi: “Birden bire ağla- maya başladım ve içinde bulunduğum hâlden Allah *azze ve celle*’ye tevbe ettim.” Böylesi bir tehlikenin yaşandığı pek çok hâdise vardır. Allah’tan afiyet niyaz ederiz.²³⁰⁴

İmam Nevevî de bu konuda özet mahiyetinde faydalı bir eser telif et- miştir. Eserde meseleye ilişkin hadis ve rivayetleri zikreden Nevevî sonuç olarak şöyle demektedir: “Fazilet ehli insanlar ve benzerleri için ayağa kalkmak, eğer övünme ve ihtişamla yüceltme anlamı taşıyor; sadece saygı ve değer verme maksadıyla yapılıyorsa, o zaman teşvik edilen men- dup bir şeydir.” Ayrıca Nevevî bu hususta şu iki beyti zikretmektedir:

“Aziz olan (Allah)’a yemin olsun ki sana kalkmam bir haktır.

Hakkı terk etmek ise doğru bir tutum değil,

Akıl, mantık ve bilgisi olan birinin,

Seni görüp de ayağa kalkmaması olur mu?”

Ben de (Aclûnî) buna şu dizeleri ilave ettim:

“Ayaklarım üstünde durmak bir haktır -ey çağın eşsizi-

Bu ayakların seninle görüşmeye koşturması da kaçınılmazdır

Zira el-Muhtar (Allah Rasûlü), Ensâr’ına bunu

Şehit olarak ölen Sa’d’a yapmaları için emir buyurmuştu.”

۲۳۵۱- مَنْ أَحَبَّ دُنْيَاهُ أَضُرَّ بِآخِرَتِهِ، وَمَنْ أَحَبَّ آخِرَتَهُ أَضُرَّ بِدُنْيَاهُ.

2351- Dünyasını seven kimse ahiretine zarar verir; ahiretini seven kimse de dünyasına zarar verir.

Ahmed b. Hanbel, Taberânî, Kuzâî ve başkaları bu hadisi Ebû Musa’dan merfu olarak ve şu ziyade ile rivayet etmişlerdir: **“Bâkî olanı, fânî olana tercih ettiler.”**²³⁰⁵

۲۳۵۲- مَنْ أَحَبَّ شَيْئًا أَكْثَرَ مِنْ ذِكْرِهِ.

2352- Bir şeyi seven kimse onu çokça anar.

2305 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXII, 470, h.nr: 19697; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 486, h.nr: 709; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 354, h.nr: 7897; Kuzâî, *Müsnedü’ş-Şihâb*, I, 258, h.nr: 418; Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, III, 517, h.nr: 6516. Hâkim, kendi rivayeti hakkında “bu hadis sahihtir” demektedir; Zehebî de ona bu değerlendirmesinde muvafakat etmektedir. Münzirî ve Heysemî de ravilerinin güvenilir kimseler olduklarını söylemişlerdir. (Bk. Münzirî, *et-Terğîb ve’t-terhîb*, IV, 84, h.nr: 4903; Heysemî, *Mecma’*, X, 249, h.nr: 17825) Ancak Münzirî’nin de zikrettiği üzere isnadındaki inkita (kopukluk)dan dolayı ilke olarak *zayıf* kategorisinde değerlendirilmektedir. (Bk. Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, VI, 31; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, XII, 337-338, h.nr: 5650) Şu da var ki benzer manada Ebû Hureyre’den gelen merfu ve İbn Mes’ûd kanalıyla nakledilen mevkuf rivayetlerden dolayı bu hadisin de en azından *hasen* kategorisine yükselmiş olduğunu söylemek mümkündür. (Geniş bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’s-sahîha*, VII, 849-850, h.nr: 3287)

Ebû Nuaym ve Deylemî'nin Âişe *radiyallahu anhâ* kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.²³⁰⁶

۲۳۵۳ - مَنْ أَحَبَّ قَوْمًا حُسْرَ مَعَهُمْ.

2353- Bir kavmi seven kimse onlarla birlikte haşrolur.

Hâkim bu hadisi *Müstedrek*'inde isnadsız **bir şekilde**, cezimli (kesin) bir ifade kullanarak rivayet etmektedir.²³⁰⁷ Daha önce geçen **“Kişi sevdiğiyle beraberdir”** hadisi de bunu desteklemektedir.²³⁰⁸ Taberânî ve Ziyâüddîn el-Makdisî de bunu Ebû Kırşâfe'den şu lafızla rivayet etmektedirler: **“Allah, bir kavmi seven kimseyi onların zümresinde haşreder.”**²³⁰⁹

۲۳۵۴ - مَنْ أَحَبَّ حَبِيبَهُ - أَوْ كَرِيمَتِيهِ - فَلَا يَكْتَبُ بَعْدَ الْعَصْرِ.

2354- Gözlerini seven kimse ikindiden sonra kesinlikle bir şey yazmasın.

Bir lafızda da **“Gözlerine değer veren kimse...”** şeklindedir.²³¹⁰ Aliyyü'l-Kârî şöyle demektedir:²³¹¹ Merfu bir rivayet olarak aslı yoktur.

2306 Bu hadisi ilgili kaynakların basılı nüshalarında tespit edemedik. Ancak Suyûtî bu rivayetin zayıf olduğuna işaret etmiştir. (Bk. Suyûtî, *el-Câmiu'l-kebîr*, VIII, 388, h.nr: 20177, muhakkiklerin tahrir notu) Öte yandan İbn Ebî'd-Dünyâ'nın *Zemmü'd-dünyâ* adlı eserinde Râbiatü'l-Adeviyye'nin bir sözü (bk. thk. M. Abdülkâdir Ahmed Atâ, 1993 s. 184, h.nr: 464) Beyhakî'de ise Mâlik b. Dînâr'ın sözü olarak geçmektedir. (Bk. *Şuabu'l-îmân*, II, 49, h.nr: 499) -Çeviren-

2307 Hâkim, *Müstedrek*, III, 18, h.nr: 4294. Hâkim, bu isnadsız rivayeti, Zehebî'nin “münker ve acaip bir hadis” dediği uzunca bir rivayetin sonunda zikretmektedir. (Çeviren)

2308 Bk. 2284 no'lu hadis.

2309 Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, III, 19, h.nr: 2519. Heysemî, bu rivayet hakkında “İsnadında tanımadığım kimseler vardır” demektedir. (Bk. *Mecma'*, X, 281, h.nr: 18031. Ayrıca hadisin zayıf olduğuna dair bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, VI, 319, h.nr: 2803) Ancak benzer manada ve *ceyyid bir isnadla* Hz. Ali'den rivayet edilen başka bir hadis de vardır. (Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 293, h.nr: 6450; Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, IV, 15, h.nr: 4600; Heysemî, *Mecma'*, X, 280, h.nr: 18021) -Çeviren-

2310 Bu lafız ileride 2385 no'lu hadis olarak ayrıca ele alınacaktır.

2311 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 325, h.nr: 451.

Belki de manası şudur: İkinci vaktinin çıkmasından sonra yanında bir lamba bulunmaması durumunda (herhangi bir şey yazmasın). Nitekim İmam Ahmed, talebesinden birine ikindiden sonra hiçbir kitaba bakmamasını vasiyet etmiştir. Hatîb bu rivayeti aktardıktan sonra “Bu, tıpla alakalı sözlerdendir” demiştir. Ayrıca İmam Şâfiî de şöyle demektedir: “Verrâk,²³¹² gözünün nurundan geçinmektedir.”²³¹³ Terzi ve diğer zanaat sahipleri de bu kapsamdadırlar.

۲۳۵۵- مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى عُتَقَاءِ اللَّهِ مِنَ النَّارِ فَلْيَنْظُرْ إِلَى الْمُتَعَلِّمِينَ.

2355- Kim Allah'ın ateşten azad ettiklerine bakmayı isterse, ilim öğrenenlere baksın.

İbn Hacer el-Mekkî, Suyûtî'den naklen bu hadisin “yalan ve uydurma” olduğunu söylemektedir.²³¹⁴

۲۳۵۶- مَنْ أَحَبَّ لِقَاءَ اللَّهِ أَحَبَّ لِقَاءَهُ، وَمَنْ كَرِهَ لِقَاءَ اللَّهِ كَرِهَ لِقَاءَهُ.

2356- Kim Allah'a kavuşmayı isterse, Allah da ona kavuşmayı ister. Kim Allah'a kavuşmayı istemezse, Allah da ona kavuşmaktan hoşnut olmaz.

Buhârî ve Müslim'in ittifakla Ebû Musa'dan rivayet ettikleri bir hadistir. Necmüddîn el-Gazzî ise şöyle demiştir.²³¹⁵ Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, Beyhakî, Tirmizî ve Nesâî, Ubâde'den rivayet etmişlerdir. Âişe'den gelen rivayette ise şöyle bir ziyade mevcuttur: “Ey Allah'ın Rasûlü! Ölümü sevmediği için mi (Allah'a kavuşmayı istemez)? Öyleyse hepimiz ölümü sevmeyiz” dedim. Bunun üzerine Allah Rasûlü **“Hayır, öyle değil. Mü'mine Allah'ın rahmeti, rızası ve cenneti müjdelendiği zaman Allah Teâlâ'ya kavuşmak ister; işte o zaman Allah da ona kavuşmayı arzu eder. Kâfire**

2312 Ortaçağ İslâm dünyasında kitap istinsahıyla uğraşan, kitap ve kitap yazımıyla ilgili malzemeler satan, cilt yapan meslek mensuplarına verilen ad. (Geniş bilgi için bk. İsmail E. Erünsal, “el-Verrâk,” *DİA*, İstanbul 2016, Ek-II, 654-660) -Çeviren-

2313 Beyhakî, *Menâkıbu's-Şâfiî*, II, 123.

2314 İbn Hacer el-Mekkî, *el-Fetâva'l-hadîsiyye*, s. 124.

2315 Gazzî, *İtkân*, II, 552, h.nr: 1797.

Allah'ın azabı ve gazabı haber verildiği zaman Allah'a kavuşmayı istemez; Allah da ona kavuşmaktan hoşlanmaz” buyurdu.²³¹⁶

Öte yandan Mâlik, Buhârî, Müslim ve Tirmizî de bunu Ebû Hureyre'den rivayet etmişlerdir. Hadisin Buhârî'ye ait olan lafzı şöyledir: **“Allah Teâlâ şöyle buyurur: Kulum bana kavuşmayı isterse, ben de ona kavuşmayı isterim. Eğer bana kavuşmayı istemezse, ben de ona kavuşmaktan hoşnut olmam.”**²³¹⁷ Yine Dârekutnî'nin Mücâhid kanalıyla Ebû Hureyre'den aktardığı rivayetin lafzı da şöyledir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurur: **“Kul, Allah'a kavuşmayı istediği zaman Allah da ona kavuşmayı ister. Ancak kul, Allah'a kavuşmayı arzu etmezse...”** Bu hadis Âişe *radiyallahu anhâ*'ya zikredildiğinde o “Allah ona (Ebû Hureyre'ye) rahmetini lütfetsin. Size hadisin başını aktarmış ama sonunu aktarmamış” dedi. Ardından da şunu nakletti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: **“Allah bir kulun hayrını dilemişse, öleceği yıl onu doğru yola iletmesi ve müjdelemesi için ona bir melek gönderir. Ölüm anında da ölüm meleği gelir ve başucunda oturarak ‘Ey huzura ermiş nefis! Allah'ın mağfiret ve rızası üzere çık!’ diye seslenir. Nefis de çıkma niyetiyle acele eder. İşte o an, Allah'a kavuşmayı istediği, Allah'ın da kendisine kavuşmayı arzuladığı andır. Öte yandan Allah bir kulun kötülüğünü dilemişse, öleceği yıl ona bir şeytan gönderir. O da onu ayartıp yoldan çıkarır. Ölüm vakti gelip çatınca da bir ölüm meleği gelir ve başucuna oturarak ‘Ey nefis! Allah'ın hiddet ve gazabına çık’ der. Bu sebeple nefis bedeninin her tarafına dağılıp ayrılır. İşte o an, kulun Allah'a kavuşmaktan nefret ettiği, Allah'ın da ona kavuşmaktan nefret ettiği andır.”**

Keza Üstad Ebû Mansûr el-Bağdâdî, eserinde, Âişe *radiyallahu anhâ*'nın sahâbeye yönelik itirazları kapsamında Ebû Atiyye'den şunu nakletmektedir: Mesrûk ile birlikte Âişe *radiyallahu anhâ*'nın huzuruna girdik. Mesrûk “Abdullah b. Mes'ûd ‘Kim Allah'a kavuşmayı isterse, Allah da ona kavuşmayı ister. Kim Allah'a kavuşmaktan hoşlanmazsa, Allah da ona kavuşmaktan hoşnut olmaz’ diyor” deyince Âişe *radiyallahu anhâ* şunu söyledi: Allah, Ebû Abdurrahmân'a rahmetini lütfetsin. Hadisin başını aktarmış ancak sonunu aktarmamış. Sonu şöyle olacak: **“Şüph-**

2316 Buhârî, Rikâk 41; Müslim, Zikir 14-17; Tirmizî, Cenâiz 67, Zühd 6; Nesâî, Cenâiz 10; İbn Mâce, Zühd 31; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIII, 27, h.nr: 25831.

2317 Buhârî, Tevhîd 35.

siz Allah, bir kulunun hayrını dilemişse, ölümünden bir yıl önce onu doğru yola yönlendirecek bir melek görevlendirir. Hatta insanlar o kişi hakkında ‘Filanca, şimdiye kadarki en hayırlı hâl üzere öldü’ derler. Nihayet ölüm vakti gelip de cennetteki sevabını görünce, (bir an evvel Allah’a kavuşmak için) can atmaya başlar. İşte bu, Allah’a kavuşmayı istediği, Allah’ın da kendisine kavuşmayı arzuladığı andır. Öte yandan Allah bir kulun kötülüğünü dilemişse, ölümünden bir yıl önce ona bir şeytan musallat eder. O da onu ayartıp yoldan çıkarır. Hatta insanlar onun hakkında ‘Filanca, şimdiye kadarki en kötü hâl üzere öldü’ derler. Nihayet ölüm vakti gelip de başına incek azabı görünce korku ve endişeye kapılır. İşte o an, kulun Allah’a kavuşmayı istemediği, Allah’ın da ona kavuşmaktan hoşnut olmadığı andır.”²³¹⁸

۲۳۵۷- مَنْ أَحَبَّكَ لِشَيْءٍ مَلَكَ عِنْدَ انْقِضَائِهِ.

2357- Seni bir şeyden dolayı seven kimse, o şeyin sona ermesi durumunda senden bıkip usanır.

Hattâbî, *el-Uzle* adlı eserinde bu cümleğin bilgelere birinin yüzüğü-nün nakşında geçtiğini ancak lafzının şöyle olduğunu nakleder: “**Bir iş sebebiyle seni seven kimse o işin bitmesiyle sırtını dönüp gider.**”²³¹⁹ Ayrıca şöyle denilirdi: “Sana ihtiyaç duyduğu ölçüde sevgi besleyen birini sakın dost edinme. Zira ihtiyacının kalmaması durumunda sevgi de biter.” Keza *İhyâ*’da Cüneyd’in şöyle dediği nakledilmektedir: “Bir amaca yönelik sevgi, o amacın ortadan kalkması hâlinde yok olur.”²³²⁰

۲۳۵۸- مَنْ أَخَذْتَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ.

2358- Kim bizim bu davamızda (dinimizde) ondan olmayan bir şey uydurursa, o şey kabul edilmez.

Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce’nin Âişe *radıyallahu anhâ* kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.²³²¹

2318 Bk. İbnü’l-Mübârek, *ez-Zühâd ve’r-rekâik*, s. 146, h.nr: 972.

2319 Hattâbî, *Uzle*, s. 52.

2320 Gazzâlî, *İhyâ*, IV, 360; Gazzî, *İtkân*, II, 554, h.nr: 1798.

2321 Buhârî, Sulh 5; Müslim, Akdiye 17; Ebû Dâvûd, Sünnet 6; İbn Mâce, Sünnet 2.

۲۳۵۹- مَنْ أَدَّنَ فَلْيَقِم.

2359- Ezan okuyan kimse kâmet de getirsin.

Bu şekilde dillerde meşhur olmuştur.²³²²

۲۳۶۰- مَنْ أَخَذْتَ وَلَمْ يَتَوَضَّأْ فَقَدْ جَفَانِي، وَمَنْ تَوَضَّأَ وَلَمْ يُصَلِّ فَقَدْ جَفَانِي،
وَمَنْ صَلَّى وَلَمْ يَدْعُنِي فَقَدْ جَفَانِي، وَمَنْ دَعَانِي فَلَمْ أَجِبْهُ فَقَدْ جَفَوْتُهُ وَلَسْتُ
بِرَبِّ جَافٍ.

2360- Kim abdest bozar da yeniden abdest almazsa bana nezaket-siz ve kaba davranmış olur. Kim abdest alıp da namaz kılmazsa yine bana nezaketsizlik etmiştir. Kim de namaz kılıp da bana dua etmezse, aynı şekilde bana kabalık etmiş sayılır. Bana dua edip de duasını kabul etmediğim kimseye ise ben nezaketsiz davranmış olurum. Halbuki ben nezaketsiz ve müsamahasız bir Rab değilim.

Sağânî, *Mevzûât*'ında "Uydurma bir hadistir" demektedir.²³²³

۲۳۶۱- مَنْ أَخْلَصَ لِلَّهِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا ظَهَرَتْ بَنَائِعُ الْحِكْمَةِ مِنْ قَلْبِهِ عَلَى لِسَانِهِ.

2361- Kim kırk gün boyunca Allah rızası için ihlâsla amel ederse, hikmet pınarları kalbinden diline dökülür.

Bu hadisi Ebû Nuaym, **zayıf bir isnadla** Ebû Eyyûb yoluyla rivayet etmektedir.²³²⁴ Zerkeşî *Leâli*'de şöyle demiştir: Ahmed b. Hanbel ve başkaları bu hadisi Mekhûl'den **mürsel** olarak şu lafızla rivayet etmişlerdir: **"Kim kırk gün boyunca Allah rızası için ihlâsla amel ederse, hikmet pınarları kalbinden diline fışkırır."**²³²⁵ Müsned (muttasıl) bir rivayet olarak da İbn Atiyye > Sâbit > Enes kanalıyla rivayet edilmiştir. Ancak bu riva-

2322 Burivayet, **"Ezan okuyan kimse kamet de getirir"** lafızıyla muteber kaynaklarımızda geçmektedir. (Bk. Ebû Dâvûd, Salât 31; Tirmizî, Salât 146; İbn Mâce, Ezân 4; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 79, h.nr: 17537) -Çeviren-

2323 Bk. Sağânî, *Mevzûât*, s. 43, h.nr: 53.

2324 Ebû Nuaym, *Hilye*, V, 189.

2325 İbnü'l-Mübârek, *ez-Zühed ve'r-rekâik*, s. 359, h.nr: 1014.

yetin isnadında, rivayetleri delil alınmaya elverişli olmayan Yusuf adında **zayıf bir ravi** vardır.”²³²⁶

Kuzâî de bunu İbn Abbâs’tan merfu bir rivayet olarak nakletmekte ve şöyle demektedir: “(Allah Rasûlü) sanki bu sözüyle yatsı ve sabah namazlarını cemaatle kılan kimseleri kastetmiş gibidir. Buna göre kırk gün boyunca bu iki namazın ilk tekbirine yetişen kimseye Allah, biri cehennem ateşinden kurtuluş, diğeri de nifaktan kurtuluş olmak üzere iki kurtuluş berati yazar.”²³²⁷

Öte yandan Ebu’ş-Şeyh’in *es-Sevâb* isimli eserinde Enes kanalıyla naklettiği rivayetin lafzı da şöyledir: **“Kim kırk sabah boyunca imamla birlikte ilk tekbire yetişirse, Allah ona....yazar”** Keza İbnü’l-Cevzî’nin *Mevzûât*’ında Ebû Musa’dan merfu olarak aktarılan rivayet de **“Kırk gün boyunca Allah rızası için ihlâsla amel eden hiçbir kul yoktur ki...”** lafzıyla başlar.²³²⁸ Dillerde meşhur olan lafzında “gün” yerine “sabah” kelimesi geçmektedir. Sağânî de bunu **“Kim kırk sabah boyunca Allah rızası için ihlâsla amel ederse Allah Teâlâ onun kalbini nurlandırır ve hikmet pınarlarını kalbinden diline akıtır”** lafzıyla aktarmakta ve **“uydurma”** olduğunu belirtmektedir.²³²⁹

۲۳۶۲ - مَنْ أَذْخَلَ بَيْتَهُ حَبْشِيًّا أَوْ حَبَشِيَّةً أَذْخَلَ اللَّهُ بَيْتَهُ رِزْقًا.

2362- Kim evine Habeşli bir erkek yahut kadın alacak olursa, Allah da onun evine rızık girdirir.

Deylemî bu rivayeti İbn Ömer’den merfu olarak “rızık” yerine “bereket” lafzıyla nakletmektedir.²³³⁰ İbnü’l-Cevzî de bunu *Tenvîrü’l-ğabeş fî fazlî’s-Sûdâni ve’l-Habeş* isimli eserinde aktarmaktadır.²³³¹ Ayrıca rivayet **sahih de değildir.**²³³² Yine Beyhakî’nin *Menâkıbu’s-Şâfiî* adlı kitabında

2326 Zerkeşî, *Leâli*, s. 137, h.nr: 22.

2327 Kuzâî, *Müsnedü’s-Şihâb*, I, 285, h.nr: 466.

2328 İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 145.

2329 Sağânî, *Mevzûât*, s. 68, h.nr: 117. Buraya kadarki rivayet ve değerlendirmeler için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 580-582, h.nr: 1064.

2330 Deylemî, *Firdevs*, III, 572, h.nr: 5795.

2331 Bu eserin basılı nüshasında böyle bir rivayeti tespit edemedik. (Çeviren)

2332 Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 583, h.nr: 1065. Ayrıca rivayetin *uydurma* olduğuna dair

Şâfiî'nin şöyle dediği aktarılmaktadır: “Siyahîlerin (kölelerin) fiyatlarını düşüren tek şey akıllarının kıt olmasıdır. Eğer bu olmasaydı, renklerden bir renk olurdu ve kimi insanlar onları arzu eder ve başkalarına tercih ederdi.”²³³³

٢٣٦٣- مَنْ أَحْسَنَ فِيمَا بَقِيَ عُفِّرَ لَهُ مَا مَضَى وَمَا بَقِيَ، وَمَنْ أَسَاءَ فِيمَا بَقِيَ أُخِذَ بِمَا مَضَى وَمَا بَقِيَ.

2363- Hayatının geri kalan kısmında iyi işler yapan kimsenin geçmiş ve gelecekteki günah ve kusurları bağışlanır. Ancak hayatının geri kalan kısmında kötü işler yapan kimseden hem geçmişin hem de geleceğin hesabı sorulur.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:²³³⁴ Merfu bir hadis olarak bula-
madım. Sadece Isfehânî bunu *et-Terğîb*'de Fudayl b. İyâz'ın kendi sözü
olarak rivayet etmektedir.²³³⁵ Bu manadaki bir hadisi Buhârî, Müslim ve
İbn Mâce, İbn Mes'ûd kanalıyla rivayet etmektedirler: “*Kim İslâm'a gir-
dikten sonra iyi ve güzel işler yaparsa, cahiliye döneminde yaptıkların-
dan sorumlu tutulmaz. Ancak kim İslâm'a girdikten sonra kötü ve çir-
kin işler yaparsa, hem öncekinden (cahiliye) hem de sonrakinden (İslâm
sonrası) sorumlu tutulup hesaba çekilir.*”²³³⁶

٢٣٦٤- مَنْ أَرَادَ أَنْ يَنْتَحِلَ أَخَاهُ وَهُوَ يَغْلَمُ أَنَّهُ كَاذِبٌ فَأَجَلَ اللَّهُ أَنْ يَحْلِفَ
وَجَبَّتْ لَهُ الْجَنَّةُ.

2364- Bir kardeşinin yemin etmesini isteyip de sonra onun yalan söyleyeceğini bildiği için, Allah'ın büyüklük ve yüceliğine hürmeti ge-
reğince (O'nun adını yalan yemine alet ettirmemek maksadıyla) ye-
min talebinden vazgeçen kimseye cennet vacip olur.

bk. Suyûtî, *Ziyâdât*, I, 316, h.nr: 360; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, II, 37, h.nr: 25.
(Çeviren)

2333 Beyhakî, *Menâkıbu's-Şâfiî*, II, 206.

2334 Gazzî, *İtkân*, II, 554, h.nr: 1800.

2335 Ebu'l-Kâsım Kıvâmussünne el-İsfehânî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, I, 140, h.nr: 152.

2336 Buhârî, *İstîtâbe* 1; Müslim, *İmân* 190; İbn Mâce, *Zühâd* 29.

Ebu's-Şeyh'in Râfi' b. Hadîc'den merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.²³³⁷ Bu konuda İbn Abbâs kanalıyla gelen başka bir hadis de vardır.²³³⁸

٢٣٦٥- مَنْ اسْتَطَاعَ أَنْ يَمُوتَ فِي الْمَدِينَةِ فَلْيَمُتْ.

2365- Medine'de ölmeye imkân bulabilen kimse orada ölsün.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel, Tirmizî, İbn Mâce ve İbn Hibbân, İbn Ömer yoluyla rivayet etmişlerdir ve Tirmizî **"Hasen-sahih-gariptir"** demiştir.²³³⁹

٢٣٦٦- مَنْ اسْتَطَاعَ أَنْ يَنْفَعَ أَخَاهُ فَلْيَنْفَعْهُ.

2366- Kardeşine bir şekilde fayda verebilecek olan kimse, ona fayda versin.

Ahmed b. Hanbel ve Müslim'in Câbir kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.²³⁴⁰

٢٣٦٧- مَنْ أَسَاءَ لَا يَسْتَوْجِبْ.

2367- Kötülük eden kimse, (ahirette göreceği cezayı) hiç garipseyip tuhaf karşılaşmasın.

2337 Hatîb el-Bağdâdî, *Muvazzıhu evhâmî'l-cem'* ve't-tefrîk, thk. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî, Beyrut 1407, II, 357. İsnadında Halîl b. Mürre adında zayıf bir ravi vardır. (Bk. İbn Hacer, *Takrîb*, s. 195, ravi nr: 1757) Şevkânî ise İbn Tâhîr'in bu hadisi *Mevzûât*'ında zikrettiğini belirtmektedir. (Bk. *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 200, h.nr: 3) -Çeviren-

2338 Ebû Saîd en-Nakkâş, *Fevâidü'l-İrâkıyyîn*, thk. M. es-Seyyid İbrahim, Mısır, ts., s. 47, h.nr: 32. Bu rivayetin isnadında da birden fazla meçhul ve zayıf ravinin yanı sıra Amr b. Cumey' adında hadis uydurmakla itham edilen bir kişi vardır. (Bk. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 77, ravi nr: 630; İbn Adiy, *el-Kâmil*, VI, 196-199, ravi nr: 1279; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, IV, 358-359, ravi nr: 1050. Ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 584-585, muhakkik Hâşimî'nin tahrir notları) -Çeviren-

2339 Tirmizî, *Menâkıb* 68; İbn Mâce, *Menâsik* 104; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, X, 80, h.nr: 5818; İbn Hibbân, *Sahîh*, IX, 57, h.nr: 3741.

2340 Müslim, *Selâm* 61; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXII, 136, h.nr: 14231.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demiştir:²³⁴¹ Bu rivayet, **“İşte sizin amelleriniz. Onları sizin için saklar sonra onların karşılığını size veririm. Artık kim bir hayır bulursa Allah’a hamd etsin. Kim de hayırdan başka bir şey bulursa, kendinden başkasını kınamasın”**²³⁴² hadisiyle aynı manadadır.

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söyler:²³⁴³ Başlıktaki lafız hadis değildir. Ancak İbnü'l-Cevzî, Hatîb tarikiyle Bünân el-Hammâl'ın şöyle dediğini aktarır: “Masum insan cesurdur, hainler korkar, kötülük eden ise (gördüğü cezayı) garipseyip tuhaf karşılar.”²³⁴⁴

۲۳۶۸- مَنْ أَشَدَّ إِلَيْكُمْ مَعْرُوفًا فَكَافَتْهُ، فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِيعُوا فَادْعُوا لَهُ.

2368- Size bir iyilikte bulunan kimsenin mükâfatını verin. Eğer bunu yapamıyorsanız ona dua edin.

Bu hadisi Ebû Dâvûd ve Nesâî **sahih bir isnadla** ve “*Kim ya-parsa...*” lafzıyla rivayet etmektedirler.²³⁴⁵

۲۳۶۹- مَنْ أَشَدَّ إِلَى هَاشِمِيٍّ أَوْ مُطَلِبِيٍّ مَعْرُوفًا، وَلَمْ يُكَافِئْهُ كُنْتُ مُكَافِئَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

2369- Kim Haşimoğullarından yahut Muttaliboğullarından birine bir iyilik yapar da ondan mükâfat görmezse, kıyamet günü onun mükâfatını ben vereceğim.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demiştir:²³⁴⁶ Hocamız (İbn Hacer) bir kısım cevaplarında bu rivayetle ilgili değerlendirme kısmını boş bırakmıştır. Ben de (Sehâvî) derim ki: Taberânî *el-Mu‘cemu’l-evsat*'ta Osman b. Affân'ın şöyle dediğini rivayet eder: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: **“Kim Abdülmuttaliboğullarından birine bir iyilik yapar da**

2341 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 585, h.nr: 1067.

2342 Müslim, Birr 55.

2343 Gazzî, *İtkân*, II, 555, h.nr: 1804.

2344 İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-safve*, I, 535, ravi nr: 311.

2345 Ebû Dâvûd, Zekât 39; Tirmizî, Birr 87; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 78, h.nr: 9937.

2346 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 585-586, h.nr: 1068.

o kişi dünyada onun mükafatını vermezse, yarın benimle buluştuğu zaman o iyiliği yapan kimsenin mükafatını vermek bana düşer.”²³⁴⁷

Öte yandan Seâlibî'nin *Tefsîr*'inde de bazı yalancıların yer aldığı bir isnadla Ali *radıyallahu anh*'dan merfu olarak aktardığı bir hadis ise şöyledir: “*Abdülmuttalib'in evladından birine bir iyiliği dokunup da o kişi o kimsenin iyiliğinin karşılığını vermemiş ise, ben kıyamet günü benimle buluştuğu vakit o iyiliği yapanın karşılığını kendisine vereceğim.*”

۲۳۷۰ - مَنْ تَكَلَّمَ عِنْدَ الْأَذَانِ خِيفَ عَلَيْهِ زَوَالُ الْإِيمَانِ.

2370- Kim ezan sırasında konuşursa imanının yok olmasından korkulur.

Sağânî bu rivayetin “uydurma” olduğunu belirtmiştir.²³⁴⁸

۲۳۷۱ - مَنْ أَسْرَجَ فِي مَسْجِدٍ مِنْ مَسَاجِدِ اللَّهِ سِرَاجًا لَمْ تَزَلِ الْمَلَائِكَةُ وَحْمَلَةُ الْعَرْشِ يَسْتَغْفِرُونَ لَهُ مَا دَامَ فِي ذَلِكَ الْمَسْجِدِ ضَوْءٌ مِنْ ذَلِكَ السِّرَاجِ.

2371- Kim Allah'ın mescidlerinden birinde bir kandil yakacak olursa, söz konusu mescidde o kandilin ışığı olduğu müddetçe melekler ve Arş'ın taşıyıcıları o kişi için af dilemeye devam ederler.

Hâris b. Ebî Üsâme ve Ebu'ş-Şeyh'in **zayıf bir isnadla** Enes *radıyallahu anh*'dan rivayet ettikleri bir hadistir.²³⁴⁹

۲۳۷۲ - مَنْ أَسْلَمَ عَلَى يَدَيْهِ رَجُلٌ وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ.

2372- Kim bir insanın İslâm'a girmesine vesile olursa cennet ona vacip olur.

2347 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, II, 120, h.nr: 1446. Heysemî, bu rivayetin isnadında Abdurrahmân b. Ebi'z-Zinâd adında zayıf bir ravi bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. *Mecma'*, IX, 173, h.nr: 15017) -Çeviren-

2348 Sağânî, *Mevzûât*, s. 80, h.nr: 145.

2349 Hâris b. Ebî Üsâme, *Müsned*, I, 252, h.nr: 127. Rivayetin zayıf olduğuna dair bk. Bûsîrî, *İthâfu'l-hıyara*, II, 42, h.nr: 999; Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 587, h.nr: 1069; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 26, h.nr: 40. Elbânî ise uydurma olduğunu öne sürmektedir. (Bk. *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, III, 310-311, h.nr: 1168) -Çeviren-

Sağânî bu rivayetin “uydurma” olduğunu söylemektedir.²³⁵⁰

۲۳۷۲ - مَنْ أَسَمَكَ فَلْيَشْمِرْ.

2373- Balık yiyen kimse yanında hurma da yesin.

Hâfız İbn Hacer “Bâtıldır” demiştir.²³⁵¹ Ancak Beyhakî’nin *Menâkıbu’s-Şâfiî* isimli eserinde İmam Şâfiî’nin şöyle dediği yer almaktadır: “Üç defa iflas ettim ve kendimi rüyada sadece hurma ile birlikte balık yerken gördüm, yiyecek başka bir şey bulamadım.”²³⁵²

۲۳۷۴ - مَنْ أَصَابَ مَالًا مِنْ نَهَاوِشَ أَذْهَبَهُ اللَّهُ فِي نَهَايَرِ.

2374- Kim *nehâviş*le mal elde ederse, Allah o malı *nehâbirde* yok eder.

Kuzâî bunu Ebû Seleme el-Hımsî’den merfu olarak rivayet etmektedir.²³⁵³ Bu rivayet *el-Mîzan*’da Amr b. el-Husayn’ın biyografisinde de böyle geçmektedir.²³⁵⁴ Ancak Ebû Seleme el-Hımsî **zayıf biri olup sahabîliği de söz konusu değildir.**²³⁵⁵

Öte yandan Deylemî bu rivayeti Yahya b. Câbir’e dayandırmış olmasına rağmen Yahyâ da aynı şekilde sahabî değildir. Takiyyüddîn es-Sübkî de bu rivayet hakkında “Sahih değildir” değerlendirmesinde bulunmaktadır.²³⁵⁶ Bir başka rivayetin lafzında da şöyle geçmektedir: “**Kim *nehâviş* yoluyla mal toplarsa, Allah da o malı *nehâbirde* yok eder.**” Diğer bir rivayette de “te” harfinin fethalı, “vav” harfinin de kesreli okunuşuyla, “tehvâş”

2350 Sağânî’nin *Mevzûât*’ında böyle bir rivayeti tespit edemedik. Aliyyü’l-Kârî de Sağânî’nin bu rivayet hakkında uydurma dediğini aktarır. (Bk. *Mevzûât*, s. 327, h.nr: 456) Tespitimize göre İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, I, 137-138’de bu hadisi ele almakta ve uydurma olduğuna hükmetmektedir. (Çeviren)

2351 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 588, h.nr: 1070.

2352 Beyhakî, *Menâkıbu’s-Şâfiî*, II, 150.

2353 Kuzâî, *Müsnedü’s-Şihâb*, I, 271, h.nr: 441.

2354 Zehebî, *Mîzânu’l-i’tidâl*, III, 252-253, ravi nr: 6351. Zehebî zatın *vâhî* ve *metrûk* biri olduğunu belirttikten sonra ilgili hadisi onun münker rivayetlerinden biri saymaktadır. (Çeviren)

2355 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 589, h.nr: 1071.

2356 Sübkî, *Fetâvâ*, II, 368-369.

kelimesinin cemisi olarak “تَهَٰوِش/tehâviş” şeklinde kaydedilmiştir. “Vav” harfini zammeli (tehâvüş şeklinde) okuyanlar ise hata etmişlerdir. Ancak *en-Nihâye*’de geçtiği üzere aynı manaya gelmektedir.²³⁵⁷ Hadisin manası ise şudur: “Kim helâl olmayan yoldan mal elde ederse, Allah o malı tehlikeli, dağınık ve karmaşık işlerde yok eder.” Ayrıca ilgili kelime “mehâviş” olarak da rivayet edilmektedir.

٢٣٧٥- مَنْ أَسْرَ سَرِيرَةً أَلْبَسَهُ اللَّهُ رِدَاءَهَا عَلَانِيَةً.

2375- Kim (hayır veya şer) bir işi gizlice yapacak olursa, Allah ona o işin kıyafetini açıktan giydirir.

İbn Ebi'd-Dünyâ bu hadisi, *el-İhlâs* isimli eserinde Osman *radıyalla-hu anh*'dan şu lafızla rivayet etmektedir: “**Bir işi gizlice yapan hiçbir kul yoktur ki Allah ona o işin elbisesini giydirmiş olmasın. Hayır ise hayır (elbisesi); şer ise şer (elbisesi giydirilir)**”²³⁵⁸

Yine Ahmed b. Hanbel, İbn Ebi'd-Dünyâ, Taberânî ve Ebû Nuaym'ın Ebû Saîd el-Hudrî kanalıyla rivayet ettikleri hadisin lafzı ise şudur: “**Biriniz hiçbir kapısı ve menfezi olmayan kör bir kayanın içinde bile bir amel işleyecek olsa, her ne olursa olsun Allah onu mutlaka ortaya çıkarır.**”²³⁵⁹ Necmüddîn el-Gazzî de “Bu hadisin isnadı **hasendir**” demektedir.²³⁶⁰

٢٣٧٦- مَنْ أَصَابَ مِنْ شَيْءٍ فَلْيَلْزِمَهُ.

2376- Kim (helâl yoldan) bir şey elde ederse, onu bırakmayıp devam etsin.

2357 Bk. İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, V, 282.

2358 İbn Ebi'd-Dünyâ'nın ilgili eserinin basılı nüshasında bu rivayeti tespit edemedik. (Çeviren)

2359 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 330, h.nr: 11230; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, II, 521, h.nr: 1378; İbn Hibbân, *Sahîh*, XII, 491, h.nr: 5678; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 349, h.nr: 7877. Hâkim, bu hadisin isnadının *sahih* olduğunu belirtmekte, Zehebî de ona muvafakat etmektedir. (Çeviren)

2360 Gazzî, *İtkân*, II, 557, h.nr: 1810. Heysemî de bu hadisin isnadının *hasen* olduğunu ifade eder. (Bk. *Mecma'*, X, 225, h.nr: 17679) -Çeviren-

İbn Mâce'nin Enes kanalıyla merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.²³⁶¹ Beyhakî *Şuabu'l-îmân*'da ve Kuzâî'nin yine Enes yoluyla aktardıkları rivayette ise **“Kime (helâl yoldan) rızık verilmişse...”** lafzı yer alır. Keza Beyhakî'ye ait bir lafız da şöyledir: **“Allah kime bir şeyde rızık nasip etmişse, onu bırakmayıp devam etsin.”**²³⁶²

Yine İbn Mâce'nin rivayetine göre Nâfi' şöyle demiştir: Ben Şam ve Mısır'a ticaret malı gönderiyordum. Derken (oraları bırakıp) Irak'a ticaret yapmaya başladım ve mü'minlerin annesi Âişe *radıyallahu anhâ*'nın yanına varıp “Ey mü'minlerin annesi! Ben Şam'a ticaret yapıyordum, şimdi (orayı bırakıp) Irak'a ticaret yapmaya başladım” dedim. Bunun üzerine bana şöyle dedi: “Böyle yapma! Senin o eski ticarî muhitine ne oldu ki? Zira ben, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in **‘Allah Teâlâ, birinize bir taraftan rızık sebebi bahşetmişse, bu değişinceye veya zorlaşınca kadar onu terk etmesin’** buyurduğunu işittim.”²³⁶³

Öte yandan Beyhakî'nin yine Nâfi'den **zayıf bir isnadla** aktardığı rivayetin lafzı da şöyledir. **“Birinize bir rızık nasip edilmişse, (şartlar) değişinceye veya güçleşinceye kadar onu terk etmesin.”**²³⁶⁴ Bir başka lafız da şudur: **“Birinize bir rızık kapısı açılmışsa, onu bırakmayıp devam etsin.”** Aynı şekilde Ahmed b. Hanbel bu hadisi Câbir'den **zayıf bir isnadla** rivayet etmektedir.²³⁶⁵ Gazzâlî de bunu *İhyâ*'da şu lafızla aktarmaktadır: **“Kime geçimliği bir işte verilmişse, (şartlar) değişinceye kadar o işten ayrılmasın.”**

Dillerde dolaşan lafız da bu manada olup İbn Teymiyye tarafından seleften birine nispet edilmektedir. O da şöyledir: “Kime bir şeyde bereket bahşedilmişse, onu bırakmayıp devam etsin.”²³⁶⁶ Ayrıca bu manada bir rivayet daha önce **“بَلَدُ بِلَادِ اللَّهِ، وَالْعِبَادُ عِبَادُ اللَّهِ، فَأَيُّ مَوْضِعٍ رَأَيْتَ فِيهِ رِفْقًا فَأَقِمْ”/Beldeler**

2361 İbn Mâce, Ticârât 4. Bu hadisin isnadının *zayıf* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, III, 8, h.nr: 765. (Çeviren)

2362 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 442, h.nr: 1184-1185.

2363 İbn Mâce, Ticârât 4. Bu rivayet de *zayıf* ve meçhul kimseler olduğu için *zayıf* sayılmaktadır. (Bk. Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce*, III, 9, h.nr: 766; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 214, 559, ravi nr: 1999, 7088) -Çeviren-

2364 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, II, 444, h.nr: 1187.

2365 Ahmed b. Hanbel, *Müsneid*, XLIII, 200, h.nr: 26092.

2366 İbn Teymiyye, *Ehâdîsü'l-kussâs*, s. 59, h.nr: 9.

Allah'ın beldeleri, kullar da Allah'ın kullarıdır. Nerede bir nezaket ve yumuşaklık görürsen orada ikamet et!" lafzıyla geçmişti.²³⁶⁷

٢٣٧٧- مَنْ أَصْبَحَ مِنْكُمْ أَمِنًا فِي سِرِّهِ، مُعَافًى فِي جَسَدِهِ، وَعِنْدَهُ قُوَّةٌ يَوْمِهِ؛ فَكَأَنَّمَا حَبِزَتْ لَهُ الدُّنْيَا.

2377- Kim evinde ocağında, canının güvende olduğundan emin bir şekilde, vücudu sıhhat ve afiyet içerisinde ve günlük azığı da yanında olduğu hâlde sabahlamışsa, sanki bütün bir dünya kendisine bahşedilmiş gibidir.

Buhârî'nin *el-Edebü'l-müfred*'de, ayrıca Tirmizî ve İbn Mâce'nin Abdullah b. Mihsan kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.²³⁶⁸

٢٣٧٨- مَنْ أَصْبَحَ وَالْدُّنْيَا أَكْبَرُ هَمِّهِ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ.

2378- En büyük kaygı ve tasası dünya olmaya başlayan kimsenin Allah ile hiçbir alakası kalmamıştır.

İbn Lâl'in Huzeyfe kanalıyla rivayet ettiği bu hadisin lafzı şöyledir: **"En büyük kaygısı ve tasası dünya olmaya başlayan kimsenin kalbine Allah öyle dört vasfı yerleştirir ki, ölünceye dek o vasıfların hiçbirinden kendini kurtaramaz: (Bunların ilki) asla sonu gelmeyen dert ve tasa..."** Deylemî de bu hadisi İbn Ömer yoluyla aktarmaktadır.²³⁶⁹

2367 Bk. 924 no'lu hadis.

2368 Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 156, h.nr: 300; Tirmizî, *Zühd* 34; İbn Mâce, *Zühd* 9. Tirmizî bu hadis hakkında *hasen* değerlendirmesinde bulunmaktadır. (Çeviren)

2369 Hâkim *Müstedrek*, IV, 352, h.nr: 7889; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XI, 9, ravi nr: 4901; Deylemî, *Firdevs*, III, 580, h.nr: 5818. İbnü'l-Cevzî, Hâkim ve Hatîb'in aktardıkları Huzeyfe rivayetini *Mevzûât*'ına almış; Zehebî ise rivayet hakkında "uydurma olduğunu zannediyorum" demiştir. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 132; İbnü'l-Mulakkın, *Muhtasarı Telhîsi'z-Zehebî*, VI, 3003, h.nr: 1014; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, I, 479-480, h.nr: 309) Ancak rivayetin uydurma sayılma gerekçesi isnadındaki İshak b. Bîşr isimli bir hadis uydurmacısı ravidir. Suyûtî de bu ravinin bulunmadığı daha başka tarikleri ve farklı sahâbîlerden gelen rivayetleri delil göstererek ilgili rivayet hakkındaki *uydurma* hükmüne karşı çıkmaktadır. (Bk. Suyûtî, *Leâli*, II, 267-268) Gumârî de bu farklı tariklerden birinin "en azından *hasen* seviyesinde" olduğunu ifade etmektedir. (Bk. Gumârî, *el-Müdâvî*, VI, 164)

۲۳۷۹- مَنْ أَضَيَّحَ لَا يَهْتَمُّ بِالْمُسْلِمِينَ فَلَيْسَ مِنْهُمْ.

2379- Müslümanlarla ilgilenmeyi (derdiyle dertlenmeyi) bırakan kimse, artık onlardan değildir.

Hâkim bu hadisi İbn Mes'ûd'dan şu lafızla rivayet etmektedir: **“Allah’tan başka kaygı ve tasası olan kimsenin Allah ile hiçbir alakası kalmamıştır. Kim de Müslümanlarla ilgilenmeyi bırakırsa...”**²³⁷⁰

۲۳۸۰- مَنْ أَعَانَ ظَالِمًا سَلَطَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ.

2380- Kim bir zalime yardım ederse, Allah o zalimi ona musallat eder.

Zerkeşî *Leâli'*de şöyle demektedir: *Müsnedü'l-Firdevs*'in sahibi (Deylemî) bunu İbn Mes'ûd kanalıyla rivayet etmekte, ancak isnadını zikretmemektedir.²³⁷¹ Sehâvî de *Makâsîd*'da şöyle demiştir:²³⁷² İbn Asâkir bunu *Târîh*'inde İbn Mes'ûd'dan merfu olarak rivayet etmektedir.²³⁷³ An-

İbn Ömer kanalıyla gelen diğer rivayetin ise zayıf olduğuna dair bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1104, h.nr: 5) -Çeviren-

2370 Hâkim, *Müstedrek*, IV, 356, h.nr: 7902 [İbn Mes'ûd rivayeti]; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 48 [Enes rivayeti]; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 112, 155 h.nr: 10038 [Huzeyfe rivayeti], 10102 [Enes rivayeti]. Zehebî, Hâkim'in *Müstedrek*'inde geçen İbn Mes'ûd rivayetinin isnadındaki İshak b. Bîşr ve Mukâtil b. Süleyman'ın güvenilir kimseler olmadıklarını vurgulamaktadır. (Bk. İbnü'l-Mulakkın, *Muhtasaru Telhîsi'z-Zehebî*, VI, 3015, h.nr: 1018) Ebû Nuaym da bizatihi kendi rivayeti olan Enes hadisinin isnadındaki Vehb b. Râşid ve Ferkad'ın hadislerinin delil alınamayacağını belirtir. Aynı şekilde Beyhakî de Enes rivayetinin zayıf olduğunu ifade etmektedir. Yine Beyhakî'nin diğer rivayeti olan Huzeyfe hadisinin isnadındaki Seriy b. Sehl ve hocası Abdullah b. Rüşeyd'in rivayetlerinin delil alınamayacağı, İbn Rüşeyd'in hocası Rabî' b. Bedr'in de zayıf ve *metrûk* biri olduğu belirtilmiştir. (Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, II, 39, ravi nr: 2730; İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, III, 12, ravi nr: 40. Ayrıca bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 670, h.nr: 14) -Çeviren-

2371 Eserin aslında bu şekilde geçen ibare (bk. Zerkeşî, *Leâli*, s. 114, h.nr: 49), *Keşfü'l-hafâ*'da “isnadiyla zikretmektedir” gibi tamamen zıt bir manaya gelecek şekilde kaydedilmiştir. Bu sebeple biz de çeviride Zerkeşî'nin ibaresini esas aldık. (Çeviren)

2372 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 593-594, h.nr: 1073.

2373 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, XXXIV, 4, ravi nr: 3663.

cak isnadında İbn Zekeriya el-Adevî adında **hadis uydurmakla itham edilen biri vardır**. Deylemî de bunu isnadsız **bir şekilde** İbn Mes'ûd'dan nakletmiştir. Kurtubî ise Allah Teâlâ'nın **"Zalimlerin bir kısmını, kazandıkları (günahları)ndan ötürü diğer bir kısmına işte biz böyle musallat ederiz"**²³⁷⁴ âyetinin tefsirinde bu rivayeti zikretmekte fakat hiçbir sahâbî yahut muharrice nispet etmeksizin "Hadiste de şöyle geçmektedir..." diyerek ilgili hadisi aktarmaktadır.²³⁷⁵ Genel olarak ise manası sahihtir. Nitekim Kur'ân'da şöyle buyrulur: **"O azgın kâfir için mukadder kılınan vazife, kendisini dost edinenleri doğru yoldan saptırmak ve sonunda cehenneme sürüklemektir."**²³⁷⁶

İbnü'd-Deyba' ise *Temyîz*'de şunları söylemektedir: Dillerde dolaşan sözün manası da şudur: "Kim bir zalime yardım ederse, onun büyüüne kapılır, ona düşkün ve tutkulu hâle gelir (*uğriye bih*).” İbnü'd-Deyba' böyle söylemektedir.²³⁷⁷ Ben de (Aclûnî) derim ki: Bugün dillerde dolaşan meşhur lafız şudur: **"Kim bir zalime yardım ederse, o zalim o kimseye musallat edilir (süllita aleyh)."** Suyûtî'nin *Dürer*'inde de bu böyledir.²³⁷⁸

Öte yandan Aliyyü'l-Kârî de bu rivayeti, başlıktaki lafızla zikretmiş ve aynı şekilde İbn Asâkir'e nispet ettikten sonra şunları söylemiştir: Derim ki: Bu hadisin sabit oluşunu destekleyen husus, İbn Asâkir'in, *Târîh*'inde bunu Hasen b. Ali b. Zekeriya > Saîd b. Abdülcebbar el-Kerâbîsî > Hammâd b. Seleme > Âsım > Zirr tarikiyle İbn Mes'ûd'dan merfu olarak rivayet etmiş olmasıdır: **"Kim bir zalime yardım ederse, Allah o zalimi ona musallat eder."** Açıkça görüldüğü gibi bu isnadda herhangi şaibe yoktur. Aliyyü'l-Kârî'nin sözleri burada sona erdi.²³⁷⁹ Ben de (Aclûnî) derim ki: Tuhaftır ki Aliyyü'l-Kârî'nin destek amacıyla zikrettiği isnad, Sehâvî'nin, isnadında hadis uydurmakla itham edilen biri olduğuna hükmettiği isnadın ta kendisidir. Zira Sehâvî'nin ibaresi tam olarak şöyledir: "İbn Asâkir bu hadisi *Târîh*'inde Hasen b. Ali b. Zekeriya > Saîd b. Abdülcebbar el-Kerâbîsî > Hammâd b. Seleme > Âsım b. Behdele > Zirr

2374 En'âm 6/129.

2375 Kurtubî, *Tefsîr*, VII, 85.

2376 Hac 22/4.

2377 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 160.

2378 Suyûtî, *Dürer*, s. 180, h.nr: 376.

2379 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 328, h.nr: 458.

kanalıyla İbn Mes'ûd'dan merfu olarak rivayet etmektedir. İbn Zekeriya el-Adevî ise **hadis uydurmakla itham edilmiş biridir**. Bu rivayetdeki sorunun kaynağı da odur.” Sehâvî'nin sözleri burada sona erdi.²³⁸⁰ Bu hususu iyi düşünürsen, Aliyyü'l-Kârî'nin söylediklerini hayret ve şaşkınlıkla karşılayacaksın.

٢٣٨١- مَنْ أَشْهَرَ صَاحِبَ بِدْعَةٍ مَلَأَ اللَّهُ قَلْبَهُ أَمْنًا وَإِيمَانًا.

2381- Kim bir bid'at sahibini teşhir ve ifşa ederse, Allah onun kalbini güven ve imanla doldurur.

Aliyyü'l-Kârî bu rivayetin **uydurma** olduğunu ifade etmektedir.²³⁸¹

٢٣٨٢- مَنْ أُعْطِيَ حَظَّهُ مِنَ الرِّفْقِ فَقَدْ أُعْطِيَ حَظَّهُ مِنْ خَيْرِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ.

2382- Kime nezaketten yana nasibi verilmişse, dünya ve ahiret hayrından payını almış demektir.

Bu hadis daha önce “*إِنَّ الرِّفْقَ سُپْهَسِيزْ يۇمۇشاك हुयलuluk ve neza-ket...*” hadisinde geçmişti.²³⁸²

٢٣٨٣- مَنْ أَقَالَ نَادِمًا أَقَالَ اللَّهُ عَثْرَتَهُ.

2383- Kim (yaptığı alışverişten) pişman olan (ve alışveriş akdini bozmak isteyen alıcı veya satıcıdan) birine ikâle yaparsa,²³⁸³ Allah da onun küçük hata ve kusurlarını yok eder.

2380 Sehâvî, *Makâsîd*, IV, 593.

2381 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 333, h.nr: 469; a.mlf., *Masnû'*, s. 176, h.nr: 314. Ancak Aliyyü'l-Kârî'nin her iki eserindeki rivayet “*Kim bir bid'at sahibini azarlarsa...*” lafzıyla başlamaktadır. Rivayet başka kaynaklarda da bu lafızla geçtiği için (bk. Fettenî, *Tezkiratü'l-mevzûât*, s. 15), *Keşfü'l-hafâ*'daki ibarenin hatalı olduğu kanaatindeyiz. Nitekim bu lafızla gelen rivayet ileride 1412 no'lu rivayet olarak ayrıca ele alınacaktır. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

2382 Bk. 706 no'lu hadis.

2383 İkâle: Kaldırmak, düşürmek demektir. Bir akdi, tarafların icap ve kabul ile bozmaları, ortadan kaldırmalarıdır. (Bk. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 241) -Çeviren-

Ebû Dâvûd, Hâkim ve Beyhakî'nin Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettikleri hadisin lafzı şudur: **“Allah, bir Müslümana ikâle yapan birinin küçük kusur ve hatalarını yok eder.”** Hâkim “Müslim'in şartına göre **sahih**” demiş; İbn Dakîk el-İd ise “Hem Buhârî hem de Müslim'in şartlarına göre **sahih**” değerlendirmesinde bulunmuştur.²³⁸⁴

Abdullah b. Ahmed b. Hanbel ise Zevâidü'l-Müsne'de bunu şu lafızla nakleder: **“Kim küçük bir kusur ve hatayı hoş görüp yok sayarsa, Allah da kıyamet günü o kişinin küçük kusurlarını ortadan kaldırır.”** Beyhakî'de yine Ebû Hureyre kanalıyla gelen rivayette şöyle buyrulur: **“Kim (yaptığı alışverişten) pişman olan (ve alışveriş akdini bozmak isteyen alıcı veya satıcıdan) birine ikâle yaparsa, Allah da onun küçük hata ve kusurlarını yok eder.”** İbn Hibbân'ın aynı sahâbî ravi yoluyla naklettiği rivayetin lafzı ise şudur: **“Kim bir Müslümanın küçük hata ve kusurlarını hoş görüp yok sayarsa, Allah da kıyamet günü onun küçük kusur ve hatalarını yok eder.”** Keza Bezzâr'ın Ebû Hureyre kanalıyla merfu olarak rivayet ettiği hadis şöyledir: **“Kim alışverişinden pişman olan birine ikâle yaparsa, Allah da onun kıyamet günü küçük kusur ve hatasını ortadan kaldırır.”** Beyhakî'nin Sünen'inde Ebû Hureyre'den naklettiği lafız da şudur: **“Kim (yaptığı alışverişten) pişman olan birine ikâle yaparsa, Allah da kıyamet günü onun küçük hatalarını silip ortadan kaldırır.”** Yine aynı sahâbî yoluyla Beyhakî'de yer alan bir lafız da şudur: **“Kim bir Müslümanın küçük hata ve kusurunu hoş görüp yok sayarsa, Allah Teâlâ da kıyamet günü onun küçük kusurlarını ortadan kaldırır.”** Aynı şekilde Beyhakî'de geçen bir rivayet de şöyledir: **“Kim (yaptığı alışverişten) pişman olan birine ikâle yaparsa, Allah da kıyamet günü o kimsenin kendisini hoş görüp bağışlar.”** Beyhakî'nin hocası Hâkim de Ma'rifetü Ulûmî'l-hadîs'te bu hadisi bu kanaldan rivayet etmektedir. Beğavî ise bunu Mesâbihu's-sünne'de şu lafızla nakleder: **“Kim Müslüman kardeşinin rahatsız olduğu bir alışverişi ikâle yaparsa, Allah da kıyamet günü o kimsenin küçük kusur ve hatalarını ortadan kaldırır.”** Bu konuda Katâde'den nakledilen bir rivayet de vardır.²³⁸⁵ Sonuç itibarıyla hadis **sahih** ve İbn Hazm bunu

2384 Ebû Dâvûd, Büyû' 55; İbn Mâce, Ticârât 26; Hâkim, Müstedrek, II, 52, h.nr: 2291.

2385 Şu kadar var ki Aclûnî'nin buraya kadar sıraladığı rivayetlerin tamamı “ikâle” kavramının terim anlamıyla ilgili olmayıp sadece sözlük anlamıyla “bir şeyi ortadan kaldırma, giderme ve yok sayma” manasında kullanılmıştır. (Çeviren)

sahih saymıştır. Ayrıca Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'nin de rivayet ettikleri bu hadise İbn Hibbân **sahih** hükmünü vermiştir.²³⁸⁶

Öte yandan Necmüddîn el-Gazzî de şunları söyler:²³⁸⁷ Taberânî, bu hadisi güvenilir ravilerden oluşan bir isnadla şu lafızla Ebû Şurayh'dan rivayet etmektedir: **“Kim bir kardeşinin alışverişini ikâle yaparsa, Allah da kayamet günü onun küçük kusur ve hatalarını silip ortadan kaldırır.”**²³⁸⁸

۲۳۸۴ - مَنْ أَكْرَمَ أَخَاهُ الْمُؤْمِنَ فَإِنَّمَا أَكْرَمَ اللَّهَ.

2384- Mü'min kardeşine değer verip ona saygıda kusur etmeyen kişi, gerçekte Allah'ı yüceltmış ve O'na karşı kusur etmemiş sayılır.

İsfahânî'nin *Terğîb*'inde Câbir kanalıyla; Ukaylî'nin de *ed-Duafâ*'da Ebû Bekir'den merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir. Ancak isnadı **za-yıftır**.²³⁸⁹

Necmüddîn el-Gazzî ise bu hadisi sözü geçen muhaddislerden şu lafızla rivayet etmektedir: **“Müslüman kardeşine değer verip ona saygıda kusur etmeyen kişi, gerçekte Allah'ı yüceltmekte ve O'na karşı kusur etmemektedir.”**²³⁹⁰

۲۳۸۵ - مَنْ أَكْرَمَ حَبِيبَتِهِ فَلَا يَكْتُوبُ بَعْدَ الْعَصْرِ.

2385- Gözlerine değer veren kimse ikindiden sonra yazmasın.

2386 Buraya kadarki rivayetler için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XII, 401, h.nr: 7431; Bezzâr, *Müsned*, XV, 374, h.nr: 8967; İbn Hibbân, *Sahîh*, XI, 404-405, h.nr: 5029, 5030; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 44-45, h.nr: 11128-11130. Ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsıd*, IV, 594-598, h.nr: 1075.

2387 Gazzî, *İtkân*, II, 561, h.nr: 1826.

2388 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 272, h.nr: 889.

2389 Ebu'l-Kâsım Kivâmussünne, *et-Terğîb ve't-terhîb*, I, 160, h.nr: 195; Ukaylî, *ed-Duafâ*, IV, 29, ravi nr: 1579. Ukaylî, Ebû Bekir yoluyla gelen rivayet hakkında “Bâtıl bir hadis olup aslı yoktur” demektedir. Câbir kanalıyla gelen rivayetin isnadında da Yahya b. Müslim adında, tanınmayan, rivayetine itimat edilemeyen ve haberi bâtil sayılan biri vardır. (Bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, IV, 408, ravi nr: 9628. Ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsıd*, thk. Süfyân b. Fuâd Bâsüveydân, Riyad 2017, V, 5, h.nr: 1076, muhakkik Bâsüveydân'ın tahrir notları) -Çeviren-

2390 Gazzî, *İtkân*, II, 562, h.nr: 1829.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demiştir:²³⁹¹ Merfû bir rivayet olarak sabit değildir. Ancak İmam Ahmed, talebesinden birine ikindiden sonra hiçbir kitaba bakmamasını vasiyet etmiştir. Bu rivayeti de Hatîb ve başkaları nakletmektedirler. Ayrıca Beyhakî'nin *Menâkıbu's-Şâfiî* isimli eserinde geçtiğine göre İmam Şâfiî şöyle demektedir: "Verrâk, gözünün nurundan geçinmektedir." Üstelik bu rivayet daha önce "مَنْ أَحَبَّ كَرِيمَتِهِ / *Gözlerini seven kimse...*" hadisinde geçmişti.²³⁹²

٢٣٨٦- مَنْ أَعَانَ تَارِكَ الصَّلَاةِ بِلُقْمَةٍ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ الْأَنْبِيَاءَ كُلَّهُمْ.

2386- Kim namazı terk eden birine bir lokma ile yardım ederse, bütün peygamberleri öldürmüş gibidir.

Suyûtî *Leâli*'de şöyle demiştir: "Bu, yalancı Raten el-Hindî'nin uydurduğu mevzû bir rivayettir."²³⁹³

٢٣٨٧- مَنْ اغْتَسَلَ مِنَ الْجَنَابَةِ حَلَالًا أَعْطَاهُ اللَّهُ قَضْرًا مِنْ دُرَّةٍ بَيْضَاءَ، وَكُتِبَ لَهُ بِكُلِّ فِطْرَةٍ ثَوَابُ أَلْفِ شَهِيدٍ.

2387- Allah, helâl yoldan cünüp olup da gusleden kimseye beyaz inciden yapılmış bir saray bahşeder ve guslünün her bir damlası için ona bin şehid sevabı yazar.

Aliyyü'l-Kârî "Dînâr'ın uydurduğu bâtil bir rivayettir" demektedir.²³⁹⁴

٢٣٨٨- مَنْ أَكَلَ الْأَزْزَرَ أَرْبَعِينَ يَوْمًا ظَهَرَتْ يَتَابِيعُ الْحِكْمَةِ مِنْ قَلْبِهِ عَلَى لِسَانِهِ.

2388- Kim kırk gün boyunca pirinç yerse, hikmet pınarları kalbinden diline dökülür.

2391 Sehâvî, *Makâsîd*, V, 6-7, h.nr: 1077.

2392 Bk. 2354 no'lu rivayet.

2393 Bk. Suyûtî, *Ziyâdât*, I, 324, h.nr: 380; İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, II, 39; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 329, h.nr: 459.

2394 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 329, h.nr: 460. Buradaki Dînâr isimli şahıs Dînâr b. Abdullah olarak bilinen ve Enes b. Mâlik adına uydurma rivayetler aktaran biridir. Bu rivayet de o uydurmalarından sayılmaktadır. (Bk. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 295, ravi nr: 333) -Çeviren-

Sağânî “Uydurmadır” demiştir.²³⁹⁵ Bu rivayet hakkındaki geniş açıklama daha önce “لو كان الأرز/ *Eğer piriç...*” hadisinde geçmişti.²³⁹⁶

٢٣٨٩- مَنْ أَكْرَمَ غَرِيبًا فِي غُرْبَتِهِ وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ.

2389- Kim gurbet diyarında bir garibe (yabancı) değer verirse, cennet ona vacip olur.

Deylemî bu hadisi isnadsız **bir şekilde** İbn Abbâs’tan merfu olarak rivayet etmiştir.²³⁹⁷ Dillerde meşhur olan lafzı ise şudur: “*Kim gurbet diyarında bir garibe değer verirse, sanki yetmiş peygambere değer verip saygıda kusur etmemiş gibi olur.*” Bu rivayetin durumu incelenip araştırılmalıdır.²³⁹⁸

٢٣٩٠- مَنْ أَكَلَ طَعَامَ أَخِيهِ لِيُسْرَهُ لَمْ يَضُرَّهُ.

2390- Kim kardeşini mutlu etmek için yemeğini yerse, o yemek ona zarar vermez.

İbn Asâkir, *Târîh*’inde bu rivayeti Ebû Süleyman ed-Dârânî’nin sözü olarak zikretmektedir.²³⁹⁹ Bir lafızda da şöyle geçmektedir: “*Kim kardeşini mutlu etmek için onun ağızından yerse, o yemek ona zarar vermez.*”

٢٣٩١- مَنْ أَكَلَ قَوْلَةً بِقَشْرِهَا أَخْرَجَ اللَّهُ تَعَالَى مِنْهُ مِنَ الدَّاءِ مِثْلَهَا.

2391- Kim bir adet baklayı kabuğu ile birlikte yerse, Allah Teâlâ o kişiden o bakla miktarınca bir hastalığı çıkarır.

İbn Hibbân’ın *ed-Duafâ*’da ve Deylemî’nin Âişe radiyallahu anhâ kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Zehebî *Mîzânü’l-i’tidâl*’de bu rivayete yer verdikten sonra “bâtıl” olduğunu söylemektedir.²⁴⁰⁰ Evet, Beyhakî

2395 Sağânî, *Mevzûât*, s. 67, h.nr: 115.

2396 Bk. 2109 no’lu rivayet. Ayrıca bk. 320 no’lu rivayet.

2397 Deylemî, *Firdevs*, III, 112, h.nr: 4311.

2398 Bu rivayet daha önce 513 no’lu hadis olarak geçmişti. Daha önce de belirttiğimiz gibi Sehâvî bu husustaki rivayetlerin hiçbirinin sahih olmadığını vurgulamaktadır. (Bk. *Makâsıd*, III, 669, h.nr: 736) -Çeviren-

2399 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, LXXI, 136.

2400 İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 150, ravi nr: 761; Deylemî, *Firdevs*, III, 588, h.nr:

Menâkıbu's-Şâfi' de İmam Şâfiî'nin şöyle dediğini zikretmektedir: “Bakla beyni geliştirir. Beyin de aklı artırır.”²⁴⁰¹

۲۳۹۲- مَنْ أَكَلَ فِي قَضَعَةٍ ثُمَّ لَحَسَهَا اسْتَعْفَرَتْ لَهُ الْقَضَعَةُ.

2392- Kim bir çanakta yemek yiyip de sonra onu sıyırırsa, o çanak onun için bağışlanma diler.

Bu hadisi Tirmizî, Ümmü Âsım'dan rivayet etmektedir. Sinân b. Seleme'nin ümmü'l-veledi²⁴⁰² olan Ümmü Âsım “Bir gün Nübeyşetü'l-Hayr yanımıza girdi. O sırada bir çanakta yemek yiyorduk. Derken bize Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu aktardı...” diyerek ilgili hadisi zikreder.²⁴⁰³ Ayrıca İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel, Beğavî, Dârekutnî, İbn Hayseme, İbnü's-Seken ve İbn Şâhîn de bu hadisi rivayet etmektedirler.²⁴⁰⁴ Tirmizî de “Gariptir” demiştir. Aynı değerlendirmeyi Dârekutnî de yapmaktadır. Bazıları da bunu şu lafızla aktarır: **“Çanak, kendisini sıyıran için bağışlanma diler.”**

Öte yandan Müslim'de Câbir kanalıyla gelen bir rivayette, çanak ve parmaklarda kalan yemeğin sıyırılması emri sabittir. Gerekçe olarak da **“zira bereketin yemeğinizin neresinde olduğunu bilemezsiniz”** buyurulmaktadır.²⁴⁰⁵ İbn Hibbân'a ait bir lafız da şöyledir: **“Çanağı sıyırmadıkça kaldırmamalıdır. Çünkü yemeğin sonu berekettir.”**²⁴⁰⁶

5843; Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl*, II, 467, ravi nr: 4474; Sehâvî, *Makâsîd*, V, 9-10, h.nr: 1081. İbn Hibbân da bu rivayetin ravilerinden biri olan Abdussamed b. Mutayr'dan sadece tenkid maksadıyla bahsetmenin helâl olduğunu, zira İbn Vehb'den, onun hiçbir şekilde nakletmediği hadisleri aktardığını belirtmektedir. Bu rivayet de İbn Vehb'den naklettiği rivayetlerden biridir. (Çeviren)

2401 Beyhakî, *Menâkıbu's-Şâfi'*, II, 118.

2402 Ümmü'l-veled: Mevlâsının (efendisinin) yatağında, onun ikrarı ile birlikte çocuk doğurmuş olan ve efendisinin ölümüyle hür sayılan cariye. (Bk. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 592) -Çeviren-

2403 Tirmizî, Et'ime 11.

2404 İbn Mâce, Et'ime 10; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 325, h.nr: 20724.

2405 Müslim, Eşribe 136.

2406 İbn Hibbân, *Sahih*, XII, 57, h.nr: 5253. Hadisin sahih olduğuna dair ayrıntılar için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsî's-sahîha*, III, 393, h.nr: 1404. (Çeviren)

۲۳۹۳- مَنْ أَكَلَ مَا يَنْشَقُّ مِنَ الْحَوَانِ وَالْقُضْعَةِ أَمِنْ مِنَ الْفَقْرِ وَالْبَرَصِ وَالْجَذَامِ، وَصُرِفَ عَنْ وَلَدِهِ الْحَقُّ.

2393- Sofra ve çanakdan düşeni yiyen kimse fakirlikten, alaca hastalığından ve cüzzamdan emin olur. Ayrıca evladı ahmaklıktan uzaklaştırılır.

Ebu'ş-Şeyh'in *es-Sevâb*'da Câbir'den merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Haccâc b. İlât kanalıyla rivayet edilen lafız ise şöyledir: **“... Kendisine bol bir rızık verilir, evladı ve torunları ahmaklıktan korunur.”** Yine Deylemî'nin İbn Abbâs kanalıyla naklettiği merfu hadis ise şöyledir: **“Sofradan düşeni yiyen kimsenin evladı parlak ve güzel yüzlü olur. Ayrıca fakirliği de ortadan kaldırılır.”** Hatîb de bu hadisi rivayet etmiş, ancak **zayıf** saymıştır.²⁴⁰⁷

Gazzâlî de *İhyâ*'sında bu hadisi şu lafızla zikreder: **“... Bolluk içinde yaşar, evladı da huzur ve afiyete kavuşur.”**²⁴⁰⁸ Bu konuda Enes ve Ebû Hureyre'den rivayet edilen hadisler bulunmakla beraber bunlar **münker rivayetlerdir**.²⁴⁰⁹ Evet, Müslim'de Câbir ve Enes'ten merfu rivayet olarak sabit olan şöyle bir hadis mevcuttur: **“Sizden birinizin lokması düştüğünde hemen onu alsın, üzerine bulaşan pisliği temizleyip yesin ve onu şeytana bırakmasın. Parmaklarını yalamadıkça da elini mendile silmesin. Çünkü o kimse, bereketin yemeğın neresinde olduğunu bilemez.”**²⁴¹⁰

۲۳۹۴- مَنْ أَكَلَ مَعَ مَغْفُورٍ لَهُ غُفِرَ لَهُ.

2394- Günahları bağışlanmış kişiyle beraber yemek yiyen kimsenin de günahları bağışlanır.

Sehâvî *Makâsıd*'da şöyle der:²⁴¹¹ Hocamız (İbn Hacer) bu rivayetle ilgili olarak “Yalan ve uydurmadır” demektedir. Başka bir defa da “Ne sahih

2407 Deylemî, *Firdevs*, III, 587, h.nr: 5839; İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, II, 178.

2408 Gazzâlî, *İhyâ*, II, 6. Bu rivayetin münker olduğuna dair bk. İrâkî, *el-Muğnî*, s. 437, h.nr: 5.

2409 Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, V, 13-17, h.nr: 1083.

2410 Müslim, *Eşribe* 133-135.

2411 Sehâvî, *Makâsıd*, V, 17-18, h.nr: 1084. Ayrıca bk. İbn Teymiyye, *Ehâdisü'l-kussâs*, s. 73, h.nr: 46; İbn Kayyım *el-Cevziyye, el-Menâru'l-münîf*, s. 140, h.nr: 322.

ne hasen ne de zayıf bir aslı vardır” demiştir. Başkası ise şunu söyler: İlim ehline göre bu rivayetin bir isnadı yoktur. Sadece Hişâm’dan nakledilmektedir.²⁴¹² Ayrıca genel itibariyle manası da **sahih değildir**. Zira kâfirler ve münafıklar Müslümanlarla birlikte yemek yiyebilmektedirler.²⁴¹³ Şu da var ki Abdülazîz ed-Dîrînî *ed-Dürerü’l-mültekata* isimli eserinde bu rivayete yer verdikten sonra şunları söylemektedir: Muhaddislere göre bunun bir aslı yoktur. Ancak nakledildiğine göre salihlerden biri Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’i rüyasında görünce “Ey Allah’ın Rasûlü! Siz bu hadisi buyurdunuz mu?” diye sorarak ilgili hadisi zikretmiş; Allah Rasûlü de şu cevabı vermiştir: **“Evet, söyledim. Kim de günahları bağışlanmış birine bakarsa, günahları bağışlanır.”**²⁴¹⁴ Daha sonra Sehâvî şöyle demektedir: “Eğer bereket umudu ve Allah Teâlâ için birbirini sevme niyetiyle böyle salih biriyle yemek yenilecek olursa o zaman manası sahihtir.”

Necmüddîn el-Gazzî ise şöyle demektedir: “Bu rivayet mutlak mana da kabul edilecek olsa bile, bu durum kesinlikle mü’minlere hastır (kâfir ve münafık gibiler bu kapsama girmez).”²⁴¹⁵ *Vallahu a’lem*.

2412 Bu alıntının kaynağı olan Sehâvî’nin *Makâsıd*’ını tahkik eden Süfyân b. Fuad Bâsüveydan, söz konusu Hişâm’ın kim olduğunu tespit edemediğini hatta bir kısım kaynaklarda bu ismin “Sâlim” veya “Sinan” olarak da kaydedildiğini ve onların da kim olduklarını belirleyemediğini ifade etmektedir. (Bk. Sehâvî, *Makâsıd*, V, 17) -Çeviren-

2413 Nitekim İbn Kesîr’in aktardığına göre bazı âlimler Tahrîm sûresinin 10. âyetini bu hadisin zayıflığının delili olarak kullanmışlardır. Zira âyette Hz. Nuh ve Hz. Lut’un eşlerinden söz edilmekte ve şöyle buyurulmaktadır: **“Allah, inkâr edenlere, Nuh’un karısı ile Lut’un karısını misal verdi. Bu ikisi, kullarımızdan iki salih kulun (nikâhu) altında idiler, onlara ihanet ettiler. (Kocaları,) Allah’tan hiçbir şeyi onlardan savamadı. (Onlara) ‘Haydi girenlerle birlikte siz de ateşe girin!’ denildi.”** (Bk. İbn Kesîr, *Tefsîr*, VIII, 193) -Çeviren-

2414 Sehâvî eserinin başka bir yerinde de Nebevî hadislerin rüya ve benzeri yöntemlerle sabit olamayacağını açıkça ifade etmektedir. (Bk. *Makâsıd*, V, 137, h.nr: 1155. Ayrıca *Keşfü’l-hafâ*’nın 2525 no’lu rivayetine bakılabilir.) Dolayısıyla burada ilgili rivayetin en azından mana olarak sübutuna katkı sağlayacak nitelikte böyle bir rüyayı aktarması kanaatimizce tutarlı bir yaklaşım sayılamaz. Zira aslolan isnadlı bilgi ve haberdur. Bu noktada Abdullah b. el-Mübârek’in şu sözü çok anlamlıdır: “Eğer isnad olmasaydı dileyen herkes dilediğini söylerdi.” (Bk. Râmehurmuzî, *el-Muhaddisu’l-fâsil*, s. 209) -Çeviren-

2415 Gazzî, *İtkân*, II, 563, h.nr: 1836.

۲۳۹۵- مَنْ أَنْفَقَ وَلَمْ يَحْسُبْ افْتَقَرَ وَهُوَ لَا يَذَرِي.

2395- Hesapsızca harcayan kimse, farkına varmadan fakir düşer.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:²⁴¹⁶ Bu bir atasözüdür, hadis değildir. Keza “Malını çok gören kimse de o malı yemiş, az gören de yemiştir” sözü de böyledir.

۲۳۹۶- مَنْ أَلْقَى جُلُبَابَ الْحَيَاءِ فَلَا غَيِّبَةَ لَهُ.

2396- Hayâ perdesini sıyrıp atan kimsenin gıybeti olmaz.²⁴¹⁷

۲۳۹۷- مَنْ أَهْدَيْتَ لَهُ هَدِيَّةً وَعِنْدَهُ قَوْمٌ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِيهَا.

2397- Bir kimseye, yanında bir topluluk varken hediye verilmişse, o topluluk da o hediyeye ortaktır.

Ebû Nuaym, Taberânî, Abd b. Humeyd ve Abdurrezzâk'ın İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir. Aynı şekilde İbn Râhûye ve *el-Gaylaniyyât*'ta Ebû Bekir eş-Şâfiî bunu Hasen b. Ali'den; Ukaylî de Âişe *radiyallahu anhâ*'dan merfu olarak rivayet etmektedirler. İbnü'l-Cevzî ise bunu *Mevzûât*'ında zikretmektedir. Ayrıca Ukaylî “Bu konuda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den gelen hiçbir şey sahih değildir” demektedir.²⁴¹⁸ Buhârî de şunu söyler: “İbn Abbâs'tan ‘o mecliste bulunanlar da o hediyeye ortaklardır’ cümlesi zikredilmektedir ki bu sahih değildir.”²⁴¹⁹ Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demektedir: “Buhârî gibi bir zatın bu ibaresi, Ukaylî'nin ibaresinin aksine rivayetin bâtil olmasını gerektirmez. Ancak her hâlükârda hocamız (İbn Hacer) “Mevkûf olan rivayet daha sahihtir” demektedir.”²⁴²⁰

Suyûtî'nin *Dürer*'deki ibaresi ise şöyledir: “**Kime bir hediye verilmişse, onunla birlikte aynı mecliste olanlar da o hediyeye ortaklardır**” hadi-

2416 Gazzî, *İtkân*, II, 564-565, h.nr: 1840.

2417 Bu hadis daha önce 305 ve 2151 no'lu rivayetlerde geçmişti.

2418 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, III, 53, h.nr: 2450; Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 351; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 303, h.nr: 12036; Ukaylî, *ed-Duafâ*, III, 67; İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 92.

2419 Buhârî, Hibe 23.

2420 Sehâvî, *Makâsîd*, V, 21. İbn Hacer'in görüşü için bk. *Fethu'l-Bârî*, V, 227.

sini Taberânî, Hasen b. Ali *radiyallahu anh*'dan rivayet etmiş; Buhârî de bunu kesinlik ifade etmeyen (temrîz) kalıbıyla İbn Abbâs'tan muallak olarak nakletmiştir. Öte yandan Ukaylî de bunu Âişe *radiyallahu anhâ*'dan aktarmıştır. İbnü'l-Cevzî ise bu rivayeti *Mevzûât*'ına almakla hata etmiştir.²⁴²¹

Zerkeşî'nin *Leâli*'deki ibaresi de şudur:²⁴²² **“Bir kimseye, aynı mecliste oturduğu arkadaşları varken hediye verilmişse, o meclistekiler de o hediyeye ortaklırlar”** hadisi **zayıftır**. Taberânî bunu *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de Hasen b. Ali'den rivayet etmektedir. Buhârî de *Sahîh*'inde şöyle demiştir: “Bir Kimseye, Aynı Mecliste Oturduğu Arkadaşları Varken Bir Hediye Verilmişse, O Hediyeyi Diğerlerinden Daha Fazla Hak Eder Babı.” Bu noktada İbn Abbâs'tan **“o mecliste bulunanlar da o hediyeye ortaklırlar”** cümlesi zikredilmektedir ki bu sahih değildir.²⁴²³

۲۳۹۸ - مَنْ أَقْبَرَ بِالْخَلْفِ جَادَ بِالْعَطِيَّةِ.

2398- Karşılığının verileceğinden emin olan kimse cömertçe verir.²⁴²⁴

Kuzâî bu cümleyi, uzun bir hadis içerisinde İbn Lehîa kanalıyla Ali *radiyallahu anh*'dan merfu olarak rivayet etmektedir.²⁴²⁵

۲۳۹۹ - مَنْ اشْتَرَى شَيْئًا لَمْ يَرَهُ فَهُوَ بِالْخِيَارِ إِذَا رَأَاهُ.

2399- Bir şeyi görmeden satın alan kimse, onu gördüğünde muhayyerdir.²⁴²⁶

2421 Suyûtî, *Dürer*, s. 181, h.nr: 380.

2422 Zerkeşî, *Leâli*, s. 82-83, h.nr: 10.

2423 Buhârî, *Hibe* 23.

2424 Bu cümlemin atasözlerimiz içerisindeki tam karşılığı şu olsa gerektir: “Kaz gelen yerden tavuk esirgenmez.” (Çeviren)

2425 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 233, h.nr: 366; Sehâvî, *Makâsıd*, V, 21-22, h.nr: 1087. Sağânî'nin bu rivayet hakkında “uydurma” hükmü verdiği belirtilmiş olmakla birlikte (bk. Fettenî, *Tezkiratü'l-mevzûât*, s. 64; Şevkânî, *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 81, h.nr: 44) Sağânî'nin *Mevzûât*'ında böyle bir rivayeti tespit edemedik. Ancak her hâlükârda isnadındaki İbn Lehîa'nın zayıf bir ravi olması hasebiyle (bk. Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl*, II, 475 vd., ravi nr: 4530) hadis en azından *zayıf* kategorisinde yer almaktadır. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

2426 Muhayyerlik, bir akdi feshetme yahut yürürlüğe koyma arasında seçim yapma

Dârekutnî, Beyhakî ve Deylemî'nin Ebû Hureyre kanalıyla rivayet ettikleri bu hadisin isnadında Ömer b. İbrahim el-Kürdî adında **hadis uyduran** biri vardır. Ayrıca Dârekutnî söz konusu şahsın bu rivayette teferüd ettiğini (tek kaldığını) zikretmekte ve hem kendisi hem de Beyhakî şöyle demektedirler: “Bu rivayet, İbn Sîrîn’in sözü olarak bilinmektedir.”²⁴²⁷ İbn Ebî Şeybe, Dârekutnî ve Beyhakî de bunu başka mürsel bir kanalla Mekhûl'den merfu olarak rivayet etmektedirler. Bu rivayet her ne kadar zayıf ise de mevsûl (isnadında kopukluk olmayan) rivayetten daha tercihe şayandır. İmam Şâfiî de bu konuyla alakalı olarak benimsediği fikhî görüşü bu rivayetin sabit olması şartına bağlamıştır. Nevevî ise hafızların bu hadisin zayıflığı konusunda ittifak ettiklerini nakleder.²⁴²⁸

Öte yandan Tahâvî ve Beyhakî'nin Alkame b. Vakkâs tarikiyle aktardıkları bir rivayete göre Talha, Osman *radıyallahu anhümâ*'dan bir mal satın alır. Osman'a “Satışta aldatıldın!” denildiğinde Osman “Muhayyerlik hakkım var! Zira ben görmediğim bir şeyi sattım” der; Talha da “Asıl benim muhayyerlik hakkım var! Çünkü ben de görmediğim şeyi satın aldım!” cevabını verir. Aralarında hakemlik yapan Cübeyr b. Mut'im, muhayyerlik hakkının Talha'ya ait olduğuna; Osman'ın ise muhayyerlik hakkı olmadığına hükmeder.²⁴²⁹

٢٤٠٠ - مَنْ ابْتُلِيَ بِبَلَاءَيْنِ فَلْيَخْتَرْ أَسهَلَهُمَا.

2400- İki kötü ile sınanan kimse onlardan en kolayını/hafifini tercih etsin.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:²⁴³⁰ Bu hadis bilinmemektedir. Ancak manası itibariyle bu rivayete katkı ve destek sağlayabilecek nitelikteki hadislerden biri de Âişe *radıyallahu anhâ*'nın şu sözüdür: “Rasûlullah *sal-*

manasına gelir. Kendisinde böyle bir muhayyerlik hakkı bulunan kimse, yaptığı bir akdi diğer tarafın rızasına hacet kalmaksızın bozabilir. (Bk. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 195) -Çeviren-

2427 Dârekutnî, *Sünen*, III, 382, h.nr: 2805; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, 439-440, h.nr: 10425-10427.

2428 Nevevî, *el-Mecmû*, IX, 302.

2429 Bk. Tahâvî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, IV, 10, h.nr: 5507; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, V, 439, h.nr: 10424.

2430 Gazzî, *İtkân*, II, 549, h.nr: 1785.

lallahu aleyhi ve sellem iki şeyden birini tercih etmek durumunda kaldığı zaman, günah olmadığı sürece mutlaka onların en kolayını tercih ederdi.”²⁴³¹

٢٤٠١ - مَنْ أَزْغَلَ مَا أَزْغَلَ عَلَيْهِ فَلْيَبْرَأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ.

2401- Kendisine yapılan hileyi başkasına yapmaya kalkışan kimse, cehennemdeki yerine hazırlansın.

Halkın dilinde meşhur olmasına rağmen bir kaynakta görmüş değilim. Ancak görünen o ki bir aslı yoktur. Ayrıca buradaki “أَزْغَلَ/ezğale” kelimesi, sözlükteki karşılığı itibariyle “غش/hile, aldatma” anlamına gelmemektedir.²⁴³²

٢٤٠٢ - مَنْ أَزْدَادَ عِلْمًا وَلَمْ يَزِدْ فِي الدُّنْيَا زُهْدًا، لَمْ يَزِدْ مِنَ اللَّهِ إِلَّا بُعْدًا.

2402- İlmi arttığı hâlde dünyaya ilgisi azalmayan kimse, sadece Allah’tan daha fazla uzaklaşmış olur.

Deylemî’nin Ali *radiyallahu anh*’dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. İsnadı ise Irâkî’nin de dediği gibi **zayıftır**.²⁴³³ Sehâvî ise şöyle der:²⁴³⁴ Bir lafızda şöyle geçer: “**Kimin dünyaya karşı sevgisi artarsa, Allah’ın gazabını da artırmış olur.**” Münâvî ise şunları söylemektedir:²⁴³⁵ Ezdî bunu *ed-Duafâ*’da Ali *radiyallahu anh* kanalıyla gelen bir hadis olarak şu lafızla rivayet etmektedir: “**Allah hakkındaki bilgisi artmasına rağmen dünyaya olan sevgisi de artan kimse, Allah’ın kendisine karşı gazabını da artırmış olur.**”

2431 Buhârî, Menâkıb 23, Edeb 80, Hudûd 10; Müslim, Fezâil 77, 78.

2432 Her ne kadar Aclûnî bu kelimenin “hile ve aldatma” anlamına gelmediğini öne sürse de buradaki cümleyi başka türlü tercüme imkânı bulamadık. Zira ilgili fiil klasik sözlüklerde “bir devenin idrarını kesik kesik yapması, bir içeceğin peyderpey dökülmesi, bir kuşun, yavrularının ağzına parça parça yiyecek boca etmesi ve bir yaralanma sonucu kanın kesik kesik akması” gibi anlamlara gelmekte (bk. Cevherî, *Sihâh*, IV, 1716), dolayısıyla ilgili cümle açısından mantıklı bir mana çıkmamaktadır. Bir kısım modern sözlüklerde ise ayrıca “hile ve aldatma” anlamı verildiği için (bk. *el-Mu‘cemu’l-vasîf*, s. 395) biz de Aclûnî’ye rağmen bu manayı tercih ettik. *Vallahu a’lem*. (Çeviren)

2433 Deylemî, *Firdevs*, III, 602, h.nr: 5887; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 72, h.nr: 6.

2434 Sehâvî, *Makâsîd*, V, 22-23, h.nr: 1089.

2435 Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, VI, 52.

٢٤٠٣ - مَنْ اسْتَشْفَى بِغَيْرِ الْقُرْآنِ فَلَا شِفَاءَ اللَّهُ تَعَالَى .

2403- Kur'ân dışında bir şeyle şifa arayan kimseye Allah Teâlâ şifa nasip etmesin.

Sağânî bu rivayetin “uydurma” olduğunu belirtmektedir.²⁴³⁶

٢٤٠٤ - مَنْ اسْتَرْضَى فَلَمْ يَرْضَ فَهُوَ شَيْطَانٌ .

2404- Gönlü alınıp razı edilmeye çalışıldığı hâlde razı olmayan kimse bir şeytandır.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demektedir:²⁴³⁷ Merfu bir rivayet olarak geçmemektedir. Beyhakî'nin *Şuabu'l-îmân*'da Ca'fer es-Sâdık tarikiyle aktardığı rivayette yer almaktadır. Ca'fer es-Sâdık şöyle der: “... *Günah ve kusur işlenirken öfkelenmeyen kimsenin iyilik yapılırken şükür ve teşekkürü olmaz.*”²⁴³⁸

Öte yandan İbnü'd-Deyba' da *Temyîz*'de şöyle der:²⁴³⁹ Merfu rivayetlerden değildir. Sadece İmam Şâfiî'den şu ziyade ile rivayet olunmaktadır: Öfkelenirildiği hâlde öfkelenmeyen kimse bir şeytirdir.”²⁴⁴⁰

٢٤٠٥ - مَنْ اسْتَعْجَلَ ...

2405- (Yargı makamının başına) görevlendirilen kimse...

Bu rivayet ileride “مَنْ جُعِلَ قَاضِيًا/Kadı olarak tayin edilen kimse...” hadisinde gelecektir.²⁴⁴¹

2436 Sağânî, *Mevzûât*, s. 77, h.nr: 138.

2437 Sehâvî, *Makâsîd*, V, 23, h.nr: 1090.

2438 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XI, 398, h.nr: 8733.

2439 İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 162.

2440 Beyhakî, *Menâkıbu's-Şâfiî*, II, 202.

2441 Bk. 2452 no'lu hadis. Aslında Aclûnî, bu hadisin daha önce geçtiğini belirtmektedir. Ancak tespitimize göre ilgili rivayet, daha önce geçmemekte, daha sonraki kısımlarda yer almaktadır. (Çeviren)

٢٤٠٦- مَنِ اسْتَوَى يَوْمَهُ فَهُوَ مَغْبُوبٌ، وَمَنْ كَانَ آخِرُ يَوْمِيهِ شَرًّا فَهُوَ مَلْعُونٌ، وَمَنْ لَمْ يَكُنْ عَلَى الزِّيَادَةِ فَهُوَ فِي النُّقْصَانِ، وَمَنْ كَانَ فِي النُّقْصَانِ فَلَمَوْتُ خَيْرٌ لَهُ، وَمَنِ اسْتَأَقَ إِلَى الْجَنَّةِ سَارِعَ فِي الْخَيْرَاتِ، وَمَنْ أَشْفَقَ مِنَ النَّارِ لَهَا عَنْ الشَّهَوَاتِ، وَمَنْ تَرَقَّبَ الْمَوْتَ هَانَتْ عَلَيْهِ اللَّذَاتُ، وَمَنْ زَهَدَ فِي الدُّنْيَا هَانَتْ عَلَيْهِ الْمُصِيبَاتُ.

2406- İki günü birbirine denk olan aldanmıştır. İki gününün sonu kötü olan kişi lanetlenmiştir. Artmayan kimse eksilir. Eksilen için ise ölüm daha hayırlıdır. Cenneti arzulayan hayırlı işlere koşar. Cehennem ateşinden korkup çekinen, şehvî arzu ve isteklerinden uzak durur. Her an ölümü gözetken bir kimsenin gözünde bütün hazlar sıradanlaşır. Dünyadan yüz çevirmiş kimseye musibetler kolay gelir.

Deylemî'nin **zayıf bir isnadla** Ali *radiyallahu anh*'dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.²⁴⁴² Aliyyü'l-Kârî'nin *Mevzûât*'ında ise şu lafızla geçer:²⁴⁴³ **“İki günü birbirine denk olan aldanmıştır. Bugünü dününden kötü olan kimse de lanetlenmiştir.”** Daha sonra Aliyyü'l-Kârî şöyle der: Bu rivayet sadece İbn [Ebî] Revvâd'ın rüyasında geçmektedir. Irâkî de tahririnde şunu söyler:²⁴⁴⁴ Bunu sadece Abdülazîz b. Ebî Revvâd'ın rüyasında geçen bir rivayet olarak biliyorum. İbn Ebî Revvâd şöyle demiştir: Rûyamda Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i gördüm ve “Ey Allah'ın Rasûlü! Bana öğüt ver” deyince bana bunları söyledi. Sonuna da şunu ilave etti: **“Artmayan kimse eksilir.”**

Allah için İmam Büstî ne güzel söylemiş:

“Kişinin, dünyasındaki fazlalık (aslında) bir noksandır,

Şaibesiz hayır dışındaki kazancı da hep hüsrandır.”

Allah Teâlâ da şöyle buyurur: **“Asra yemin olsun ki, insan hiç şüphesiz hüsrandır...”**²⁴⁴⁵

2442 Deylemî, *Firdevs*, III, 611, h.nr: 5910.

2443 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 327-328, h.nr: 457.

2444 Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1701, h.nr: 3.

2445 Asr 103/1-2.

٢٤٠٧ - مَنِ اضْطَنَعَ صَنِيعَةً إِلَى أَحَدٍ مِنْ وَلَدِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ.

2407- Kim Abdülmuttalib'in evladından birine bir iyilik yapar da...

Bu hadis daha önce “مَنْ أَسَدَى / *Kim Hâşimoğulları'ndan yahut Muttaliboğulları'ndan birine bir iyilik yapar da...*” rivayetinde geçmiş-ti.²⁴⁴⁶

٢٤٠٨ - مَنِ اغْتَذَرَ إِلَيْهِ أَخُوهُ الْمُسْلِمِ فَلَمْ يَقْبَلْ لَمْ يَرِذْ عَلَى الْحَوْضِ.

2408- Müslüman kardeşi kendisinden özür dilediği hâlde özrünü kabul etmeyen kişi, (kıyamet günü Kevser) havuzunda yanıma gelemez.

Ebu's-Şeyh'in Âişe *radiyallahu anhâ*'dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir.²⁴⁴⁷ Sehâvî de bunu herhangi bir kimseye nispet etmeden şu lafızla eserine almıştır: “*Kardeşi kendisinden özür dilediği hâlde özrünü kabul etmeyen kimse, alışveriş esnasında haraç alan sultan yordakçılarının (veya haksız vergi toplayan yetkilinin) günahı gibi bir günah yüklenmiş olur.*”²⁴⁴⁸ Daha sonra da Sehâvî sözlerine şöyle devam etmektedir:²⁴⁴⁹ Deylemî'nin Enes kanalıyla rivayet ettiği merfu bir hadiste şöyle geçer: “*Kim özür dilerse, Allah onun mazeretini kabul eder.*” Ayrıca Beyhakî *Şuabu'l-îmân*'da birilerine ait şu beyitleri aktarmaktadır:

“Senden özür dilemeye gelmiş birinin mazeretlerini kabul et,

Söylediklerinde sana göre doğru veya yalan söylüyor olsa bile,

Dışardan bakıldığında seni razı eden kimse, sana boyun eğmiş demektir

2446 Bk. 2369 no'lu hadis.

2447 Bu manada yine Hz. Âişe'den gelen bir rivayet için bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VI, 241, h.nr: 6295. Ancak bu rivayetin isnadında da Hâlid b. Yezîd el-Umerî adında yalancı bir ravi bulunduğu ifade edilmiştir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, VIII, 139, h.nr: 13404) -Çeviren-

2448 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VIII, 283, h.nr: 8644. Hadisin isnadındaki İbrahim b. A'yen'in zayıf biri olduğu belirtilmektedir. (Bk. Heysemî, *Mecma'*, VIII, 81, h.nr: 13061) -Çeviren-

2449 Sehâvî, *Makâsîd*, V, 25-27, h.nr: 1090.

Gizliden gizliye sana isyan eden ise seni şaşırtıp aldatmıştır?”²⁴⁵⁰

Yine bu konuda dillerde dolaşan beyitlerden biri de şöyledir:

“Bir gün hata eden biri senden özür dileyecek olursa,

Onun pek çok kusurunu hoş gör, affeyle.

Zira Şâfiî, isnadlı bir hadis rivayet etmiştir;

Büyük âlim Muğîre kanalıyla,

Muhtâr olan Peygamber’den, şöyle ki: ‘Şüphesiz Allah,

İki bin günahı siler tek bir ömrün beyanıyla.’”

Ancak bu manzum hadisin, Şâfiî’ye nisbetinin yalan olduğu gibi biza-tihi kendisinin de yalan olduğu söylenmiştir.

Dîneverî’nin *el-Mücâlese* isimli eserinin yirminci kısmında da Muhammed b. Selâm tarikiyle şu bilgiye yer verilmektedir: Bilgelerden biri şöyle demiştir: “Özür beyanının asgarisi kabul edilmeyi gerektirir. Çok olması ise bir şüphe ve tereddüte yol açar.”²⁴⁵¹

Yine bir beyitte şöyle geçer:

“Denildi ki bana: Filanca kişi sana dil uzatıp kötülük etti,

İnsanın bu zillet içinde durması ise utanç vericidir.

Ben de dedim ki: O zat bize geldi ve bir özür beyan etti,

Bize göre de zaten günahın diyeti özür dilemekten ibarettir.”

٢٤٠٩ - مَنْ اغْتَرَّ بِالْعَبِيدِ أَذَلَّهُ اللَّهُ.

2409- Kullarda izzet (kudret ve üstünlük) arayan kimseyi Allah zillete düşürür/düşürsün.

Ebû Nuaym ve Kuzâî’nin Ömer *radiyallahu anh*’dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.²⁴⁵² Bir lafızda da şöyle geçer: “**Kim izzetini bir**

2450 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, XIII, 505, h.nr: 10689. Bu şiirin *Keşfü’l-hafâ*’daki ibaresinde mana itibarıyla uygun düşmeyen kısmı, *Şuabu’l-îmân*’ın ilgili basılı nüshasını esas alarak tercüme ettik. (Çeviren)

2451 Dîneverî, *Mücâlese*, VI, 382, h.nr: 2791.

2452 Ebû Nuaym, *Hilye*, II, 174; Kuzâî, *Müsnedü’ş-Şihâb*, I, 227, h.nr: 350.

toplulukta ararsa, Allah o topluluğu düşürdüğü zillete onu da düşürür/düşürsün.” Ukaylî ise Abdullah b. Abdullah el-Ümevî'nin biyografisinde bu hadisi başlıktaki lafzıyla vermektedir. Ukaylî, **zayıf ravilerden biri olan** bu zat hakkında “Hadisine mütabaat edilemez” demektedir.²⁴⁵³ Ne var ki İbn Hibbân bu zâtı (güvenilir ravilere ayırdığı) *es-Sikât* isimli eserinde zikreder.²⁴⁵⁴ Zerkeşî de *Leâli*'de bunu şu lafızla zikretmektedir: **“Allah'ın dışında bir varlıkta izzet arayan kimse zillete düşer/düşsün.”**²⁴⁵⁵

٢٤١٠ - مَنِ اكْتَحَلَ بِالْإِثْمِ يَوْمَ عَاشُورَاءَ لَمْ تَرْمَدْ عَيْنُهُ.

2410- Âşûrâ günü ismidle sürme çeken kimsenin gözü iltihaplanmaz.

Bu hadis “عيناه أبدأ/İki gözü asla iltihaplanmaz...” lafzıyla da rivayet edilmektedir. Hâkim'in yanı sıra Beyhakî de bunu *Şuabu'l-îmân*'ında ve Deylemî, İbn Abbâs'tan merfu olarak rivayet etmektedirler.²⁴⁵⁶ Ancak Hâkim **“Münkerdir”** demiş; Sehâvî de *Makâsıd*'da “Aksine **uydurmadır**” değerlendirmesinde bulunmuştur. Zerkeşî ise *Leâli*'de Hâkim tarikiyle İbn Abbâs rivayetini naklettikten sonra şöyle demiştir: **“Münker bir hadistir. Âşûrâ günü sürme çekmeye dair hiçbir rivayet **sahih değildir**.** Böyle bir şey bid'attır.” Hâkim de aynı şekilde şunu söyler: “Âşûrâ günü sürme çekmeye dair Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet olunan hiçbir hadis yoktur. Bu, Hüseyin *radiyallahu anh*'ın katillerinin uydurdukları bir bid'attır. Allah onlara hayır yüzü göstermesin!” Evet, Suyûtî bunu *el-Câmiu's-sağîr*'de şu lafızla rivayet etmiştir: **“Kim Âşûrâ günü ismidle sürme çekerse gözleri asla iltihaplanmaz.”** Münâvî ise Beyhakî'den naklen “Bu hiçbir surette kullanılamayacak kadar **çok zayıf bir hadistir**” demektedir. Öte yandan İbn Receb de *Letâifü'l-maârifte* şöyle demiştir:

2453 Ukaylî, *ed-Duafâ*, II, 270-271, ravi nr: 830.

2454 İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 336, ravi nr: 13748. Ancak İbn Hibbân bu zat hakkında “Rivayetinde (kendisinden daha iyi durumda olan kimse veya kimselere) muhalefet ediyor” şeklinde bir değerlendirme de yapmaktadır. Ayrıca Zehebî de bu ravinin *tanınmayan* biri olduğunu zikreder. (Bk. Zehebî, *el-Muğnî*, I, 344, ravi nr: 3232) Bu gerekçeler söz konusu rivayetin zayıf olmasını gerektirir. (Bk. Münâvî, *Teysir*, II, 401; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zâife*, V, 139, h.nr: 2120) -Çeviren-

2455 Zerkeşî, *Leâli*, s. 139, h.nr: 25.

2456 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, V, 334, h.nr: 3517.

“Âşûrâ günü sürme çekme, kına yakma ve gusletmeye dair rivayet edilenlerin tamamı sahih olmayıp **uydurmadır.**”²⁴⁵⁷

٢٤١١- مَنْ أَتَمَّسَ مَحَامِدَ النَّاسِ بِمَعَاصِي اللَّهِ عَادَ حَامِدُهُ مِنَ النَّاسِ لَهُ دَائِمًا.

2411- Kim Allah’a karşı gelerek insanların övgüsünü kazanmaya çalışırsa, onu öven kimse (gün gelip) onu yermeye başlar.

İbn Lâl’in Âişe *radiyallahu anhâ*’dan merfu olarak rivayet ettiği bir hadistir. Askerî de yine Hz. Âişe’den şu lafızla nakletmektedir: **“Kim Allah’ın gazabına rağmen insanları razı etmeye kalkışırsa...”** Kuzâî’nin bu tarikle naklettiği hadisin lafzı ise şöyledir: **“Kim Allah’a karşı gelerek insanların övgüsünü elde etmeye çalışırsa...”**²⁴⁵⁸ Yine Askerî’nin Âişe *radiyallahu anhâ* kanalıyla merfu olarak aktardığı rivayet de şöyledir: **“Kim Allah’ın gazabına rağmen insanları razı etmeye kalkışırsa, Allah onu o insanların insafına bırakır. Kim de insanların öfkesine rağmen Allah’ı razı ederse Allah o kimseyi, o insanların şerrinden korur.”** Keza Kuzâî’nin Âişe *radiyallahu anhâ*’dan merfu olarak naklettiği bir hadis de şudur: **“Kim Allah’ın gazabına rağmen insanların rızasını elde etmeye çalışırsa, Allah ona gazap eder ve insanları da ona karşı öfkelenendirir. Kim de insanların gazabına rağmen Allah rızasını elde etmeye çalışırsa, Allah ondan razı olur, insanları da ondan razı eder.”**²⁴⁵⁹ Askerî’nin Enes’ten merfu olarak aktardığı bir rivayet ise şöyledir: **“Yaratıcıya karşı gelmek suretiyle yaratılmış bir kulun rızasını elde etmeye çalışan hiçbir varlık yoktur ki Allah onu (razı etmeye çalıştığı mahlûku) onun başına musallat etmiş olmasın. Buna karşılık yaratılmış kulun gazabına rağmen Yaratıcının rızasını elde etmeye çalışan hiçbir varlık yoktur ki Allah da onun bütün ihtiyaçlarını gidermiş olmasın.”**

2457 İbnü’l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 203-204; Zerkeşî, *Leâli*, s. 159, h.nr: 17; İbn Receb el-Hanbelî, *Letâifü’l-maârif fî mâ li mevâsimi’l-âmi mine’l-vazâif*, Daru İbn Hazm 2004, s. 54; Sehâvî, *Makâsıd*, V, 31-33, h.nr: 1096; Suyûtî, *Dürer*, s. 180, h.nr: 378; Münâvî, *Feyzu’l-Kadîr*, VI, 82; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zâife*, II, 89, h.nr: 624. (Çeviren)

2458 Kuzâî, *Müsnedü’ş-Şihâb*, I, 299, h.nr: 498; Beyhakî, *ez-Zühdu’l-kebîr*, s. 331, h.nr: 888.

2459 Kuzâî, *Müsnedü’ş-Şihâb*, I, 300, h.nr: 499. Ayrıca bk. İbn Hibbân, *Sahîh*, I, 510, h.nr: 276.

Öte yandan Atâ b. Ebî Rabâh'tan rivayet edildiğine göre Muâviye, Âişe *radiyallahu anhâ*'ya şu talebini iletir: “Bana Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den işittiğin bir şeyi bildirir misin?” O da şöyle der: Onun şöyle dediğini işitmiştim: “**İnsanların sevgisini Allah'ın sevgisine tercih eden kimseyi Allah Teâlâ o insanların insafına bırakır....**” Ravi bunun aksini de zikretmiştir. Yine Ebû Nuaym'ın Enes'ten merfu olarak aktardığı bir diğer rivayet de şöyledir: “**Allah'a karşı gelerek bir işi yapmaya uğraşan kimse, o iş onun için ümitle beklediğinden daha uzak ve korkup sakındığı şeyden daha yakın olur.**”²⁴⁶⁰

٢٤١٢- مَنْ انْتَهَرَ صَاحِبَ بِذَعَةٍ مَلَأَ اللَّهُ قَلْبَهُ آمَنًا وَإِيمَانًا.

2412- Kim bir bid'at sahibini azarlarsa, Allah onun kalbini güven ve imanla doldurur.

Aliyyü'l-Kârî bu rivayetin **uydurma** olduğunu söylemektedir.²⁴⁶¹

٢٤١٣- مَنْ ابْتَلِيَ بِشَيْءٍ مِنْ هَذِهِ الْبَنَاتِ فَأَخْسَنَ إِلَيْهِنَّ كُنْ لَهُ سِتْرًا مِنَ النَّارِ.

2413- Kim şu kız çocukları hakkında bir şeyle imtihan olur da onlara iyi ve güzel davranırsa onlar cehennem ateşine karşı kendisine siper olurlar.

Bu, Tirmizî'nin Âişe *radiyallahu anhâ* kanalıyla aktardığı bir rivayettir. Yine ondan naklettiği bir rivayette şöyle geçer: “**Kim kız çocukları hakkında bir şeyle imtihan olur da onlara sabrederse, o çocuklar cehennem ateşine karşı kendisine siper olurlar.**”²⁴⁶² Buhârî de bunu şu lafızla rivayet eder: “**Şu kız çocuklarının bakım ve terbiyesine dair bir sorumluluk üstlenir de...**” Bu rivayetteki kelime “*سُورِمِلُوكُ*/sorumluluk üstlenir” şeklindedir.²⁴⁶³ Yine Buhârî'ye ait bir rivayette “*بُئِلِي*/imtihan olur” lafızıyla geçmektedir.

2460 Ebû Nuaym, *Hilye*, VI, 339. Benzer lafızla gelen bir rivayet için bk. Tirmizî, *Zühd* 65. Hadisin farklı tarik ve rivayetlerinin toplamı itibariyle hem merfu hem de mevkuf olarak *sahih* olduğuna dair geniş bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, V, 392-397, h.nr: 2311. (Çeviren)

2461 Bk. Fettenî, *Tezkiyatü'l-mevzûât*, s. 15; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 333, h.nr: 469; a.mlf., *Masnû'*, s. 176, h.nr: 314.

2462 Tirmizî, *Birr* 13. Ayrıca bk. Buhârî, *Zekât* 10.

2463 Buhârî, *Edeb* 18.

Öte yandan Taberânî de *el-Mu‘cemu’l-evsat*’ta Ebû Hureyre’den şu lafızla aktarır: **“Üç kızı olup da onlara güzelce bakıp yetiştiren ve onları terbiye eden kişi cennete girer.** “Peki, iki kız çocuğu da olur mu?” diye sorduk. **“İki kız çocuğu da olur”** buyurdu. Yine “Peki, bir kız çocuğu için de geçerli mi?” dedik. Allah Rasûlü **“Bir kız çocuğu da olur”** buyurdu.²⁴⁶⁴

٢٤١٤ - مَنِ ابْتَلِيَ فَلْيُضْبِرْ.

2414- İmtihana tabi tutulan kimse sabretsin.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demektedir: “Bu lafızla bilinmemektedir. Ancak sabır emri Kitap ve sünnette yer alan bir husustur.”²⁴⁶⁵

٢٤١٥ - مَنْ بَاعَ دَارًا أَوْ عَقَارًا، وَلَمْ يَجْعَلْ ثَمَنَهُ نَظِيرَهُ فَجَدِيرٌ أَنْ لَا يَبَارَكَ لَهُ فِيهِ.

2415- Kim bir ev yahut akârı (gelir getiren taşınmaz malı) satıp da gelirini ona benzer bir şeye yatırmazsa, bu gelirin kendisi hakkında bereketli olmamasını hak eder.

Ebû Dâvûd et-Tayâlisî’nin *Müsned*’inde Huzeyfe’den rivayet ettiği bir hadistir.²⁴⁶⁶ Ayrıca Ahmed b. Hanbel ve Hâris *Müsned*’lerinde; Taberânî de Saîd kanalıyla merfu olarak rivayet etmektedirler.²⁴⁶⁷ Sehâvî de bu konuda müstakil bir cüz telif etmiştir.²⁴⁶⁸

Necmüddîn el-Gazzî de şunları söyler: Huzeyfe hadisini İbn Mâce ve *el-Muhtara*’da Zıyâüddîn el-Makdisî şu lafızla rivayet etmektedirler: **“Kim bir ev satıp sonra gelirini yine onun gibi bir şeye yatırmazsa, onun bereketini göremez.”** Saîd’in hadisini ise yine İbn Mâce şu lafızla rivayet eder: **“Bir ev yahut akâr satan kimse, gelirini onun benzeri bir şeye yatırmadıkça, bilmelidir ki o malın hakkında bereketli olmamasını hak**

2464 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, VI, 205, h.nr: 6199; Hâkim, *Müstedrek*, IV, 195, h.nr: 7346. Hâkim bu rivayetin isnadının *sahih* olduğunu belirtmiş; Zehebî de ona muvafakat etmiştir. (Çeviren)

2465 Gazzî, *İtkân*, II, 549, h.nr: 1786.

2466 Tayâlisî, *Müsned*, I, 338, h.nr: 423.

2467 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 36, h.nr: 18739; Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebir*, VI, 65, h.nr: 5526.

2468 Sehâvî, *Makâsıd*, V, 42.

eder.²⁴⁶⁹ Yine Taberânî'nin Ma'kıl b. Yesâr kanalıyla rivayet ettiği hadisin lafzı da şöyledir: **“Kim zorunlu olmadığı hâlde bir ev taşınmazını satacak olursa, Allah onun gelirine, onu telef edecek bir belayı musallat eder.”** Vallahu a'lem.

٢٤١٦- مَنْ بَانَ عُذْرُهُ وَجَبَتْ الصَّدَقَةُ عَلَيْهِ.

2416- (Fiziksel veya zihinsel) özürlü belirgin hâle gelen kimseye sadaka vermek vaciptir.

Sehâvî *Makâsıd*'da “Bir aslı yoktur” demektedir. Ondan sonra gelenler de Sehâvî'nin bu değerlendirmesinde ona tâbi olmuşlardır.²⁴⁷⁰

٢٤١٧- مَنْ بَدَا جَفَا.

2417- (Medenî ve yerleşik hayattan uzak) çölde/kırsal kesimde yaşayan kimse sert, kaba ve nezaketsiz olur.

Taberânî'nin İbn Abbâs kanalıyla rivayet ettiği bir hadistir. Ahmed b. Hanbel de bunu *Müsned*'inde ve Beyhakî Ebû Hureyre'den **sahih bir isnadla** rivayet etmektedirler.²⁴⁷¹ Lafzı da şöyledir: Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurur: **“(Medenî ve yerleşik hayattan uzak) çölde/kırsal kesimde yaşayan kimse sert, kaba ve nezaketsiz olur. Av peşinde koşturan gaflete düşer. Sultanların kapısına gelen de fitneye uğrar/ imtihanı ağır olur. Zira insanın sultana yakınlığı arttıkça Allah'a olan**

2469 İbn Mâce, Rühûn 24. Hadisin, farklı tarikleri ve rivayetlerinde birtakım ravilere yönelik tenkitler bulunmakla birlikte toplamı itibariyle *hasen* seviyesine yükseldiğine dair geniş bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, V, 427-432, h.nr: 2327. (Çeviren)

2470 Sehâvî, *Makâsıd*, V, 44, h.nr: 1099; Gazzî, *İtkân*, II, 565, h.nr: 1844; İbnü'd-Deyba', *Temyîz*, s. 163; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 334, h.nr: 471.

2471 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 430, h.nr: 8836; Bezzâr, *Müsned*, XVII, 144, h.nr: 9743; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, III, 215, h.nr: 1654; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 175, h.nr: 556; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 173, h.nr: 20255. Hadisin ravilerinin güvenilir olup *hasen* sayıldığına dair bk. Münzîrî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 134, h.nr: 3387; Heysemî, *Mecma'*, V, 246, h.nr: 9256; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, VI, 94; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, III, 267, h.nr: 1272. (Çeviren)

uzaklığı artar.” Bu hadis ayrıca ileride “مَنْ سَكَنَ الْبَادِيَةَ/Çöle/kırsala yerleşen kimse...” hadisinde gelecektir.²⁴⁷²

٢٤١٨- مَنْ بَشَّرَنِي بِخُرُوجِ صَفَرٍ بَشَّرْتُهُ بِالْجَنَّةِ.

2418- Kim bana Safer ayının çıktığını müjdeselerse ben de ona cenneti müjdelirim.

Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*'ında Sağânî'nin değerlendirmesini esas alarak “Bir aslı yoktur” demiştir.²⁴⁷³

٢٤١٩- مَنْ بَطَأَ بِهِ عَمَلُهُ.

2419- Amelinin kendisini geride bıraktığı kişiyi (nesebi öne geçirmez).

Bu hadis daha önce “مَنْ أَبْطَأَ بِهِ عَمَلُهُ/ *men ebtæ bihî ameluhû*” lafzıyla geçmişti.²⁴⁷⁴

٢٤٢٠- مَنْ بَلَغَهُ عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ شَيْءٌ فِيهِ فَضِيلَةٌ، فَأَخَذَ بِهِ إِيْمَانًا وَرَجَاءً تَوَابِهِ؛ أَعْطَاهُ اللَّهُ ذَلِكَ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ كَذَلِكَ.

2420- Kim, kendisine Allah azze ve celle'den, içerisinde fazilet bulunan bir şey ulaşır da ona iman ederek ve sevabını bekleyerek onunla amel ederse, öyle olmasa bile Allah ona o sevabı verir.

Bu hadisi Ebu's-Şeyh, *Mekârimü'l-ahlâk*'ta Câbir'den merfu olarak rivayet etmektedir. İsnadında ise Bişr b. Ubeyd adında **metruk biri vardır**. Ayrıca Kâmil el-Cahderî de bunu benzer bir lafızla Enes'ten nakletmiştir. Onun da isnadında Abbâd b. Abdussamed adında **metruk bir ravi** mevcuttur. Suyûtî de *Dürer*'de bu rivayeti Enes'ten gelen bir rivayet olarak İbn Abdilberri'e nispet etmektedir. Başkaları da bunu haklarında olumsuz tenkitlerin bulunduğu birtakım isnadlarla nakletmektedirler.²⁴⁷⁵

2472 Bk. 2499 no'lu hadis.

2473 Sağânî, *Mevzûât*, s. 61, h.nr: 100; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 337, h.nr: 473.

2474 Bk. 2343 no'lu hadis.

2475 Zerkeşî, *Leâli*, s. 113, h.nr: 48; Sehâvî, *Makâsıd*, V, 44-47, h.nr: 1102; Suyûtî, *Dürer*, s. 181, h.nr: 381.

Öte yandan Ebû Ya'lâ ve *el-Mu'cemu'l-evsat*'ında Taberânî de bunu şu lafızla nakletmektedirler: **“Kim, kendisine Allah'tan bir fazilet ulaşır da ona inanmazsa, o fazilete nail olamaz.”**²⁴⁷⁶ Hafız İbn Hacer de **“Biriniz bir taş hakkında (faydalı olacağına dair) hüsnüzan besleyecek olsa Allah ona o taşla fayda verir”** rivayeti bağlamında değerlendirme yaparken şunu söyler: Bunun bir aslı yoktur. Bu manadaki bir rivayet de şudur: **“Kim, kendisine Allah azze ve celle'den, içerisinde fazilet bulunan bir şey ulaşır da...”**

Zerkeşî ise *Leâli*'de şunları söylemektedir.²⁴⁷⁷ Bu hadisi Ebu's-Şeyh, Câbir kanalıyla rivayet eder. *Müsnedü'l-Firdevs*'in sahibi (Deylemî) de bu hadisin isnadını değişik tariklerden vermiştir. İbn Abdilberr ise içerisinde Hâris ve başkalarının yer aldığı bir isnadla bunu Enes'ten aktarmış ve şöyle demiştir: “İlim ehli, hadisin ahlâkî faziletlerle ilgili olması durumunda (sıhhat hükmü konusunda) esnek davranmaktadır.”²⁴⁷⁸ Daha sonra Sehâvî de *Makâsıd*'da şöyle devam eder: “Bu hadisin İbn Abbâs, İbn Ömer ve Ebû Hureyre kanalıyla gelen benzer manada destekleyici rivayetleri vardır.”²⁴⁷⁹

Aliyyü'l-Kârî de şöyle söyler:²⁴⁸⁰ Sonuç itibariyle hadis **zayıftır**. Zerkeşî'nin de zikrettiği üzere, İbn Abdilberr'in bunu Enes'ten rivayet etmiş olması ise ilgili rivayeti takviye etmektedir. Aynı şekilde İzz b. Cemâa bu hadisi *el-Mensekü'l-kebîr*'inde zikreder. Ancak isnadını vermediği gibi onu hiç kimseye de dayandırmaz. Öte yandan Suyûtî'nin *el-Câmiu's-sağîr*'inde bu hadisi zikretmiş olması da onu desteklemektedir. Suyûtî bu eserinde şöyle der: Bu hadisi Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*'ında Enes'ten şu lafızla rivayet etmektedir: **“Kim, kendisine Allah'tan bir fazilet ulaşır da ona inanmazsa, o fazilete nail olamaz.”** Netice itibariyle bu hadisin sağlam bir aslı vardır.²⁴⁸¹

2476 Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VI, 163, h.nr: 3443; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 217, h.nr: 5129. Bu rivayetin isnadındaki Bezîğ Ebu'l-Halîl'in zayıf biri olduğuna dair bk. Heysemî, *Mecma'*, I, 149, h.nr: 661; Bûsîrî, *İthâfu'l-hiyara*, VII, 388, h.nr: 7148. (Çeviren)

2477 Zerkeşî, *Leâli*, s. 113, h.nr: 48.

2478 İbn Abdilberr, *Câmi*, s. 103, h.nr: 93.

2479 Sehâvî, *Makâsıd*, V, 48-49.

2480 Bk. Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 334, h.nr: 472.

2481 Şu kadar var ki Şevkânî de bu manadaki rivayetleri ve tenkide uğrayan noktalarını sıraladıktan sonra “Kalbim bu manada nakledilen rivayetlerin uydurma ve bâtıl

٢٤٢١- مَنْ بَشَّرَنِي بِخُرُوجِ آذَارِ بَشْرَتِهِ بِالْجَنَّةِ.

2421- Kim bana Mart ayının çıktığını müjdeselerse ben de ona cenneti müjdelirim.

Aynî'nin Buhârî şerhinde İmam Ahmed b. Hanbel'den naklettiğine göre bu rivayetin bir aslı yoktur.²⁴⁸²

٢٤٢٢- مَنْ بَشَّرَ فِي وَجْهِهِ دِمْعِي فَكَأَنَّمَا سَاطِئِي لَكَزْنِي فِي جَنِّي.

2422- Bir zimmînin yüzüne tebessüm eden kimse, benim bir yanıma yumruk vuran bir saldırgan gibidir.

İbn Hacer el-Mekkî *el-Fetâva'l-hadîsiyye*'sinde Suyûtî'den bunun bir aslı olmadığı bilgisini nakletmiştir.²⁴⁸³

٢٤٢٣- مَنْ اشْتَرَى لِعِيَالِهِ شَيْئًا ثُمَّ حَمَلَهُ إِلَيْهِمْ يَدُهُ حَطَّ اللَّهُ عَنْهُ ذَنْبَ سَبْعِينَ سَنَةً.

2423- Kim çoluk-çocuğuna bir şey satın alıp da onu kendi eliyle onlara taşırsa, Allah onun yetmiş yıllık günahını siler.

İbn Hacer el-Mekkî, Suyûtî'den bunun bir **yalan** olduğu değerlendirmesini aktarmaktadır.²⁴⁸⁴

olduğuna şahitlik etmektedir” şeklindeki kanaatini serdetmektedir. (Bk. *el-Fevâidü'l-mecmûa*, s. 280-283. Ayrıca bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 44-50, muhakkik Bâsüveydân'ın tahrir notları) Bu itibarla Aliyyü'l-Kârî'nin bu yaklaşımını ihtiyatla karşılamak gerekir. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

2482 Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XV, 89. Ayrıca bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 236; Sağânî, *Mevzûât*, s. 61, h.nr: 100. Bu ve daha önce geçmiş olan 1490 no'lu rivayet, ayrıca Türkçe'de kullanılan “Mart ayı, dert ayı” ve “Mart çıkmadıkça dert çıkmaz” gibi deyimler dikkate alındığında, bu sözün, teknik standartları bakımından bir hadis olmamakla birlikte toplumun bilgi ve tecrübelerine dayanan bir “hikmet” olarak algılanması mümkündür. (Çeviren)

2483 Bk. İbn Hacer el-Mekkî, *el-Fetâva'l-hadîsiyye*, s. 115.

2484 Bk. İbn Hacer el-Mekkî, *el-Fetâva'l-hadîsiyye*, s. 123.

۲۴۲۴- مَنْ بَنَىٰ بِنَاءَ فَوْقَ مَا يَكْفِيهِ كُفِّلَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنْ يَحْمِلَهُ عَلَىٰ عَاتِقِهِ مِنْ سَنَعِ أَرْضَيْنِ.

2424- Kendisine yetecek miktardan fazla bina yapan kimse, kıyamet günü yaptığını yedi kat yere kadar boynunda taşımakla yükümlü tutulur.

Beyhakî'nin *Şuabu'l-îmân*'da ve Ebû Nuaym'ın İbn Mes'ûd'dan merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.²⁴⁸⁵ Zerkeşî de *Leâli*'de bunu Ebû Nuaym tarikiyle İbn Mes'ûd'dan gelen merfu bir rivayet olarak **"yedi kat yer"** ifadesi dışında yukarıdaki lafzın aynısıyla rivayet eder.²⁴⁸⁶ Taberânî ve yine Ebû Nuaym'ın Enes'ten merfu olarak naklettikleri bir diğer rivayetin lafzı ise şöyledir: **"Bir Müslüman yedi yahut dokuz arşın boyunda bir bina yaptığı zaman gökyüzünden bir çağrıcı ona 'Nereye gidiyorsun böyle ey günahkarların en günahkarı!' diye seslenir."**²⁴⁸⁷ Keza Enes'ten gelen başka bir rivayet de şöyledir: **"Bir kimse on arşının üzerinde bina yapacak olursa, gökyüzünden bir çağrıcı ona 'Ey Allah'ın düşmanı! Nereyi hedefliyorsun, amocun ne?' diye seslenir."**

Sehâvî de *Makâsîd*'da şunları söylemektedir: Bu hadisle benzer mana-
da destekleyici nitelikte başka rivayetler de vardır. Bunlardan biri şudur: **"Kişi, su ve çamura döktüğünün dışında yapmış olduğu her harcama için ecir alır."**²⁴⁸⁸ Öte yandan Allah Rasûlü, kâmiştan bir kulübesini onar-

2485 Ebû Nuaym, *Hilye*, VIII, 246; Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XIII, 221, h.nr: 10226. Bu rivayetin zayıf hatta *münker* ve *bâtıl* olduğuna dair bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 13, h.nr: 2882; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1593, h.nr: 4; Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl*, IV, 116, ravi nr: 8548; Münâvî, *Teyisîr*, II, 408; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe*, I, 324-325, h.nr: 175.

2486 Zerkeşî, *Leâli*, s. 144, h.nr: 31.

2487 Ebû Nuaym, *Hilye*, III, 75. Ebû Nuaym bu rivayetin isnadındaki Velîd b. Musa el-Kuraşî'nin zayıf biri olduğunu da belirtmektedir.

2488 Benzer manda Habbâb b. el-Eret'in kendi sözü (*mevkuf*) bir rivayet olarak Buhârî, Merdâ 19; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIV, 539, h.nr: 21059'da geçmekte; merfû bir rivayet olarak da İbn Hibbân, *Sahîh*, VIII, 34, h.nr: 3243'de yer almaktadır. Hadisin sahih olduğuna dair geniş bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, VI, 799-803, h.nr: 2831.

makta olan birine hitaben **“Durum (ölüm ve dünyadan göç) bundan daha acildir”**²⁴⁸⁹ buyurmuştur.

Necmüddîn el-Gazzî ise şöyle der: Beyhakî’de Enes’ten kanalıyla nakledilen bir rivayette şöyle geçer: **“Kim ihtiyacından fazla bir bina yaparsa, kıyamet günü onun vebali boynunadır.”** Ebû Dâvûd’un Enes’ten **ceyyid bir isnadla** rivayet ettiği hadis ise şöyledir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gün dışarı çıkıp yüksek bir bina görüp de **“Bu da ne böyle?”** diye sorunca sahâbîler “Bu, Ensârdan falanca kişiye aittir” demişler. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* rahatsız olduğu bu durumu önce içinde saklayarak sessiz kalmış, nihayet binanın sahibi Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’e gelip halkın içinde selâm verince Allah Rasûlü ondan yüzünü çevirmiş. (Adam, selamının alınmadığını anlayınca) bu selam verme işini defalarca tekrarlamış, sonunda adam, Allah Rasûlü’ndeki kızgınlığı ve kendisinden yüz çevirdiğini anlayınca, durumu arkadaşlarına açarak dert yanmış ve “Vallahi Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in bana karşı tutumunun değiştiğini görüyorum” demiş, onlar da “Allah Rasûlü çıkıp da senin şu yüksek binanı gördüğü için (öyle davranıyor)!” demişler. Bunun üzerine adam hemen gidip binasını yıkıp yerle bir etmiş. Derken Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gün yine dışarı çıkıp binayı göremeyince **“Kubbeye ne oldu?”** diye sormuş, sahâbîler de “Onun sahibi bize senin kendisinden yüz çevirdiğini dert yandı. Biz de ona durumu haber verince o da gidip onu yıktı” demişler. Bunun üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurmuş: **“İhtiyaç fazlası her bina, sahibi için bir vebaldir.”**²⁴⁹⁰ Burada insanı sıcaktan, soğuktan ve düşmandan koruyacak zorunlu ihtiyaç sayılan bina dışındakiler kastedilmektedir. Necmüddîn el-Gazzî, farklı lafız ve tarikleriyle bu hadise ayrıntılı bir şekilde yer vermektedir.²⁴⁹¹

2489 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 46, h.nr: 6502. Şuaybel-Arnaût ve ekibi, bu rivayetin isnadının Buhârî ve Müslim’in şartlarına göre sahih olduğunu belirtmektedirler. (Çeviren)

2490 Ebû Dâvûd, Edeb 169. Enes hadisinin farklı tariklerle gelen rivayetlerinin toplamı itibarıyla *hasen* olduğuna dair ayrıntılı bir mülâhaza için bk. Sehâvî, *Makâsıd*, V, 52-54, muhakkik Bâsüveydân’ın tahrir notları. (Çeviren)

2491 Gazzî, *İtkân*, II, 566-569, h.nr: 1848.

٢٤٢٥- مَنْ بُورِكَ لَهُ فِي شَيْءٍ فَلْيُزِمَهُ.

2425- Kim, kendisine bir şeyde bereket bahşedilmişse, onu bırakmayıp devam etsin.

İbn Mâce'nin Enes yoluyla rivayet ettiği bir hadistir.²⁴⁹² Bu hadis daha önce “*Kim helâl yoldan bir şey elde ederse...*” hadisinde geçmişti.²⁴⁹³ *Le'âli*'de geçtiği üzere benzer bir rivayet de Âişe *radiyallahu anhâ*'dan nakledilmektedir.²⁴⁹⁴

٢٤٢٦- مَنْ بَنَى لِلَّهِ مَسْجِدًا قَدَرٌ مَفْحَصٍ قَطَاةٍ بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ.

2426- Kim Allah için bağirtlak kuşunun yuvası kadar bir mescid bina ederse, Allah da onun için cennette bir ev bina eder.²⁴⁹⁵

Bu hadisi Bezzâr, Taberânî ve İbn Hibbân rivayet etmektedirler.²⁴⁹⁶ Ahmed b. Hanbel ve Bezzâr'ın İbn Abbâs kanalıyla naklettikleri rivayet ise şöyledir: “*Kim bir bağirtlak kuşunun yumurtaları için yaptığı yuva kadar bile olsa, Allah için bir mescid inşa ederse, Allah da onun için cennette bir ev inşa eder.*”²⁴⁹⁷ Tirmizî'nin de Enes kanalıyla rivayet ettiği hadisin lafzı şöyledir: “*Kim Allah için, büyük veya küçük bir mescid inşa ederse, Allah da onun için cennette bir ev inşa eder.*”²⁴⁹⁸ Necmüddîn el-Gazzî bu konuda ayrıntılı bilgiler vermektedir; oraya da müracaat edebilirsiniz.²⁴⁹⁹

2492 Benzer bir lafız için bk. İbn Mâce, Ticârât 4.

2493 Bk. 2376 no'lu rivayet.

2494 Zerkeşî, *Le'âli*, s. 77-78, h.nr: 6.

2495 Bu rivayet aynı lafızla ileride 2775 no'lu hadis olarak tekrar gelecektir.

2496 Bezzâr, *Müsned*, IX, 412, h.nr: 4017; İbn Hibbân, *Sahîh*, IV, 490, h.nr: 1610; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, II, 240, h.nr: 1857. Sahih bir hadistir. (Çeviren)

2497 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 54, h.nr: 2157; Bezzâr, *Müsned*, XI, 285, h.nr: 5079. Şuayb el-Arnaût ve ekibinin değerlendirmesine göre farklı sahâbîler kanalıyla gelen benzer manadaki rivayetlerin toplamı dikkate alındığında *sahih li-gayrihi* bir hadis sayılmaktadır. (Çeviren)

2498 Tirmizî, Tahâret 237.

2499 Gazzî, *İtkân*, II, 569, h.nr: 1849.

٢٤٢٧- مَنْ تَأْتَى أَصَابَ.

2427- Teennî ile hareket edersen isabet edersin.

Bu hadis daha önce “*التَّائِي مِنَ اللَّهِ/Teennî Allah’tan...*” rivayetinde geçmişti.²⁵⁰⁰ Bu manada şöhret bulmuş bir rivayet de şöyledir: “*Teennî ile hareket eden kimse, temenni ettiğine kavuşur.*”

٢٤٢٨- مَنْ تَرَكَ شَيْئًا لِلَّهِ عَوَظَهُ اللَّهُ خَيْرًا مِنْهُ.

2428- Kim bir şeyi Allah için terk ederse Allah onun karşılığını ona o şeyden daha hayırlısıyla verir.

Suyûtî *Dürer*’de şöyle demektedir:²⁵⁰¹ Ahmed b. Hanbel bu hadisi, bir talebesinden merfu olarak şu lafızla rivayet eder: “*Allah için terk ettiğin hiçbir şey yok ki, Allah sana, ondan daha hayırlısını vermiş olmasın.*” Bu hadis de daha önce “*مَا تَرَكَ عَبْدٌ شَيْئًا لِلَّهِ/Kul, bir şeyi sadece Allah için terk edecek olursa...*” hadisinde geçmişti.²⁵⁰²

٢٤٢٩- مَنْ تَرَكَ الصَّلَاةَ فَقَدْ كَفَرَ.

2429- Kim namazı terk ederse küfre girer.

Bu hadisi Dârekutnî *İlel*’de Enes’ten rivayet etmektedir.²⁵⁰³ Bezzâr’ın Ebu’d-Derdâ’dan naklettiği rivayetin lafzı ise şöyledir: “Ebu’l-Kâsım *sal-lallahu aleyhi ve sellem* bana, yakılsam da Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmamamı ve kasıtlı bir biçimde farz bir namazı terk etmememi vasiyet etti. Zira kim namazı bile bile terk ederse, küfre girer. Ayrıca bana içki içmemi de vasiyet etti. Çünkü içki her kötülüğün anahtarıdır.”²⁵⁰⁴

Öte yandan Tirmizî, Nesâî, Ahmed b. Hanbel, İbn Hibbân ve Hâkim de bu hadisi Büreyde’den şu lafızla aktarmaktadırlar: “*Bizimle onlar arasındaki ayırıcı unsur namazdır. Kim namazı terk ederse küfre girer.*”

2500 Bk. 943 no’lu hadis.

2501 Suyûtî, *Dürer*, s. 189, h.nr: 407.

2502 Bk. 2199 no’lu hadis.

2503 Dârekutnî, *İlel*, XII, 81, h.nr: 2446. Dârekutnî, kendi rivayetinin mürsel olduğunu ve mürsel rivayetin de daha doğru göründüğünü ifade etmektedir. (Çeviren)

2504 Bezzâr, *Müsneid*, X, 81, h.nr: 4148.

Müslim'e ait Câbir kanalıyla gelen bir hadis de şöyledir: **“Bizimle küfür arasında namazın terki vardır.”**²⁵⁰⁵

٢٤٣٠ - مَنْ تَرَكَ صَلَاةَ الصُّبْحِ بَرِيءٌ مِنْهُ الْقُرْآنُ.

2430- Kim sabah namazını terk ederse Kur'ân ondan uzak olur.

Sağânî bu rivayetin **uydurma** olduğunu ifade etmektedir.²⁵⁰⁶

٢٤٣١ - مَنْ تَزَوَّجَ امْرَأَةً لِمَالِهَا وَجَمَالِهَا أَخْرَمَهُ اللَّهُ مَالَهَا وَجَمَالَهَا.

2431- Kim bir kadınla malı ve güzelliği sebebiyle evlenirse, Allah onu, o kadının malından ve güzelliğinden mahrum eder.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demiştir:²⁵⁰⁷ Buna vâkıf olamadım. Ancak Ebû Nuaym'ın Enes'ten merfu olarak rivayet ettiği bir hadis şöyledir: **“Kim bir kadınla şeref ve üstünlüğünden dolayı evlenirse, Allah onun ancak zilletini artırır. Kim de bir kadınla malı sebebiyle evlenirse, Allah onun ancak fakirliğini artırır. Kim de bir kadınla güzelliğinden dolayı evlenirse, Allah onun sadece alçaklığını artırır. Ancak kim bir kadınla yalnızca gözlerini (haramdan) sakınmak, namusunu korumak veya akrabalık bağını sürdürmek niyetiyle evlenirse, Allah o zevcesini ona; kendisini de zevcesine mübarek ve bereketli eyler.”**²⁵⁰⁸ Öte yandan Buhârî ve Müslim'de yer alan bir hadis de şöyledir: **“Kadın dört özelliğinden biri için nikâhlanmaktadır: Malı, güzelliği, soyu ve dindarlığı. Sen dindar olanı seç. (Aksi takdirde) sıkıntı çekersin.”**²⁵⁰⁹

2505 Müslim, İmân 134; Tirmizî, İmân 9; Nesâî, Salât 8; İbn Mâce, İkâmet 77; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVIII, 20, h.nr: 22937; İbn Hibbân, *Sahîh*, IV, 305, h.nr: 1454; Hâkim, *Müstedrek*, I, 48, h.nr: 11.

2506 Sağânî, *Mevzûât*, s. 42, h.nr: 49.

2507 Sehâvî, *Makâsîd*, V, 61-62, h.nr: 1108.

2508 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, III, 21, h.nr: 2342; Ebû Nuaym, *Hilye*, V, 245. Bu rivayetin zayıf olduğuna dair ayrıntılar için bk. Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb*, III, 30, h.nr: 2956; Heysemî, *Mecma'*, IV, 254, h.nr: 7324; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zâife*, III, 168, h.nr: 1055. Her ne kadar İbnü'l-Cevzî bu rivayetin uydurma olduğunu öne sürmüştü de Suyûtî ona bu değerlendirmesinde karşı çıkmaktadır. (Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 258; Suyûtî, *Leâli*, II, 137) -Çeviren-

2509 Buhârî, Nikâh 15, Müslim, Radâ' 53.

Suyûtî de *Dürer*'de şöyle der: **“Kim bir kadınla malından dolayı evlenirse Allah onu, o kadının malından ve güzelliğinden mahrum eder”** hadisi bilinmemektedir.²⁵¹⁰

٢٤٣٢- مَنْ تَزَوَّجَ فَقَدْ أَخْرَزَ نِصْفَ دِينِهِ فَلْيَتَّقِ اللَّهَ فِي النِّصْفِ الْبَاقِي.

2432- Evlenen kimse dininin yarısını güvenceye almış olur. Geri kalan yarısı için de Allah'a karşı gelmekten korkup sakınsın.

İbnü'l-Cevzî'nin *el-İlel*'de Enes'ten merfu olarak naklettiği ve hakkında **“sahih değildir”** dediği bir rivayettir. Suyûtî de *Dürer*'de bunu Enes'ten gelen bir rivayet olarak İbnü'l-Cevzî'ye şu lafızla nispet etmektedir: **“Evlenen kimse dininin yarısını güvenceye almış olur. Diğer yarısı için de Allah'a karşı gelmekten korkup sakınsın.”**²⁵¹¹ Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-evsat*'ında Rakâşî kanalıyla gelen rivayetin lafzı ise şudur: **“... Dinin yarısını tamamlamış olur.”** Hadisin geri kalan kısmı aynıdır.²⁵¹²

Öte yandan Beyhakî'nin *Şuabu'l-îmân*'ında yine Rakâşî'den gelen rivayetin lafzı şöyledir: **“Kul evlendiği vakit dinin yarısı tamamlanmış olur. GerikalanyarısıiçindeAllah'a karşı gelmekten korkup sakınsın.”**²⁵¹³ Aynı zamanda Hâkim de bu hadisi **“isnadı sahihtir”** diyerek Enes'ten merfu olarak şu lafızla aktarmaktadır: **“Allah kime saliha bir hanım nasip etmişse, dininin yarısı konusunda ona yardım etmiştir. Geri kalan yarısı için de Allah'a karşı gelmekten korkup sakınsın.”**²⁵¹⁴

2510 Suyûtî, *Dürer*, s. 182, h.nr: 384.

2511 İbnü'l-Cevzî, *el-İlel*'l-mütenâhiye, II, 122, h.nr: 1005; Suyûtî, *Dürer*, s. 191, h.nr: 412. Suyûtî bu rivayetin isnadının zayıf olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

2512 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, VII, 332, h.nr: 7647. Bu rivayetin, hadisin farklı tariklerle gelen diğer versiyonları itibariyle *hasen* kategorisinde yer aldığına dair bir mütalaa için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, II, 199-202, h.nr: 625. (Çeviren)

2513 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, VII, 340, h.nr: 5100.

2514 Hâkim, *Müstedrek*, II, 175, h.nr: 2681. Hâkim'in “isnadı sahihtir” şeklindeki değerlendirmesine Zehebî de muvafakat etmektedir. (Çeviren)

۲۴۳۲- مَنْ تَرَىٰ بِغَيْرِ زَيْهِ فَقَتِلْ قَدَمُهُ هَدَرٌ.

2433- Aslî sureti dışında bir suret ve kıyafete bürünüp de öldürülen kimsenin kanı hederdir (öldürene kısas yahut diyet gerekmez).

Sehâvî *Makâsîd*'da şunları söylemektedir: “İtimat edilebilecek bir aslı yoktur. Bu konuda, (isnadları) **munkatı** birtakım hikâyeler anlatılır. Bunlardan biri de cinlerden birinin, ya Ali *radiyallahu anh*'dan merfu olarak yahut bizzat Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den vasıtasız bir biçimde aktardığı hikâyledir. Ancak bu hususta sabit olan herhangi bir şey yoktur.”²⁵¹⁵

۲۴۳۴- مَنْ تَرَىٰ بَعْمَلِ الْأَجْرَةِ وَهُوَ لَا يُرِيدُهَا وَلَا يَطْلُبُهَا لَعَنَ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ.

2434- Kim ahireti istemediği ve arzulamadığı hâlde ahiret ameline bürünüp bezenmeye kalkışrsa, göklerde ve yerde lanete uğrar.

Bu hadisi Taberânî Ebû Hureyre kanalıyla rivayet etmiştir.²⁵¹⁶ Deylemî de Ebû Musa'dan şu lafızla nakleder: “**Kim, Allah'ın kendisi hakkında bildiğinden başka bir surete bürünüp insanların karşısına çıkarsa Allah onu lekeleyip kusurlu hâle getirir.**”²⁵¹⁷

۲۴۳۵- مَنْ تَشَبَّحَ بِمَا لَمْ يُغَطِّ فَهُوَ كَلَابِيسِ ثَوْبِي زُورٍ.

2435- Kendisine verilmemiş bir şey ile tatmin olmuş gibi görünen kimse, iki parça sahte elbise giyerek gösteriş yapan kimse gibidir.

2515 Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 65-67, h.nr: 1110.

2516 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 96, h.nr: 4776. Münzirî ve Sehâvî rivayetin sadece *zayıf* olduğuna işaret etmekte; Heysemî ise isnadında İsmail b. Yahya et-Teymî adında *yalancı* bir ravi bulunduğunu belirtmektedir. (Bk. Münzirî, *et-Terçîh ve't-terhîb*, I, 32, h.nr: 39; Sehâvî, *el-Ecvibetü'l-mardiyye*, I, 299, soru nr: 78; Heysemî, *Mecma'*, X, 220, h.nr: 17648) Bu itibarla Elbânî de rivayetin *uydurma* olduğunu öne sürmektedir. (Bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zâife*, X, 80, h.nr: 4574) -Çeviren-

2517 Bu rivayetin isnadının da *zayıf* olduğuna dair bk. Sehâvî, *el-Ecvibetü'l-mardiyye*, I, 299, soru nr: 78. (Çeviren)

Bu hadisi Buhârî ve Müslim, Esmâ *radiyallahu anhá*'dan merfu olarak şu lafızla rivayet etmişlerdir: **“Kendisine verilmemiş bir şey ile tatmin olmuş gibi görünen kişi, iki parça sahte elbise giyerek gösteriş yapan kimse gibidir.”**²⁵¹⁸ Askerî'nin Câbir ve Ebû Hureyre'den merfu olarak rivayet ettiği hadisin lafzı ise şöyledir: **“Kim aslı olmayan bir şeye bürünüp bezenirse, iki parça sahte elbise giyerek gösteriş yapan kimse gibi olur.”** Bu konuda Âişe ve Süfyân es-Sekâfî *radiyallahu anhümâ*²⁵¹⁹ yoluyla gelen rivayetler de vardır.

۲۴۳۶- مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ.

2436- Kim bir topluma benzemeye çalışırsa o da onlardandır.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd ve Taberânî'nin İbn Ömer kanalıyla merfu olarak rivayet ettikleri bir hadistir.²⁵²⁰ İsnadında *Leâli* ve *Makâsıd*'da geçtiği üzere **zayıflık** vardır. Ancak Irâkî isnadının sahih olduğunu ifade etmiştir.²⁵²¹ Ayrıca bunu destekleyici nitelikte bir rivayet Bezzâr'da Huzeyfe ve Ebû Hureyre'den; Ebû Nuaym'ın *Târîhu İsfahân*'ında Enes'ten nakledilmektedir.²⁵²²

Öte yandan Kuzâî de bunu Tâvûs'tan mürsel olarak aktarmış, İbn Hibbân da **sahih** saymıştır.²⁵²³ Üstelik daha önce **“إِنَّمَا الْعِلْمُ بِالْعَلْمِ / İlim ancak öğrenmekle olur”** hadisinde Hasan el-Basrî'den gelen bir rivayette

2518 Buhârî, Nikâh 106; Müslim, Libâs 127. Ayrıca bk. Tirmizî, Birr 87. Bu hadis daha önce 2261 no'lu rivayet olarak geçmişti.

2519 Sehâvî'nin *Makâsıd*'ında Süfyân es-Sekâfî olarak kaydedilen bu sahâbî (bk. *Makâsıd*, V, 70, hadis no: 1111) *Keşfü'l-hafâ*'da yanlışlıkla *es-Sevrî* olarak kaydedilmiştir. (Çeviren)

2520 Ebû Dâvûd, Libâs 5; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IX, 126, h.nr: 5115; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, XIII, 317, h.nr: 14109.

2521 Zerkeşî, *Leâli*, s. 101-102, h.nr: 33; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 318, h.nr: 1; Sehâvî, *Makâsıd*, V, 71, h.nr: 1112. Bu ihtilafın sebebi isnaddaki Abdurrahmân b. Sâbit b. Sevbân hakkındaki farklı değerlendirmelerdir. Hadis tenkid otoritelerinin bir kısmı onu zayıf sayarken, diğer bir kısmı da güvenilir saymıştır. (Ayrıntılar için bk. İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 150-151, ravi nr: 306) Irâkî de güvenilir sayan otoritelerden biri olmalıdır. *Vallahu a'lem*. (Çeviren)

2522 Bezzâr, *Müsned*, VII, 368, h.nr: 2966.

2523 Kuzâî, *Müsnedü's-Şihâb*, I, 244, h.nr: 390.

şu ibare yer almaktaydı: “Bir topluluğa benzemeye çalışıp da onlardan olmayan kişi pek yoktur.”²⁵²⁴

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der:²⁵²⁵ Askerî, Humeyd et-Tavîl’in şöyle dediğini rivayet eder: Hasan el-Basrî şöyle derdi: “Halim selim biri de-ğilsen, yumuşak huylu olmaya gayret et. Âlim değilsen, ilim öğren. Bir topluma benzemeye çalışıp da onlardan olmayan kişi pek yoktur.”

٢٤٣٧- مَنْ تَعَزَّى بِعَرَاءِ الْجَاهِلِيَّةِ فَأَعْضُوهُ بِهَنْ أَبِيهِ وَلَا تَكْثُرُوا.

2437- Cahiliye dönemi atalarının (çirkin) söz ve tutumlarıyla övünerek bu geleneği sürdürmeye çalışan kimseye, onu atasının bilmem neresine sokarak açıkça sövün ve hiçbir kinayeli ifade kullanmayın!

Necmüddîn el-Gazzî şöyle der:²⁵²⁶ “Ahmed b. Hanbel, Nesâî ve İbn Hibbân’ın Übey b. Ka‘b kanalıyla rivayet ettikleri bir hadistir.”²⁵²⁷

٢٤٣٨- مَنْ تَكَلَّمَ فِيمَا لَا يَغْنِيهِ سَمِعَ مَا لَا يُزِيضِيهِ.

2438- Kendisini ilgilendirmeyen şeyler hakkında ileri geri konuşan kimse, hiç hoşuna gitmeyecek şeyler işitir.

Bu manadaki bir söz de şöyledir: “*Seni ilgilendirmeyen şeyler hakkında ileri geri konuşma! Aksi hâlde hiç hoşuna gitmeyecek şeyler işitirsin.*”

2524 Bk. 652 no’lu hadis.

2525 Gazzî, *İtkân*, II, 572, h.nr: 1859.

2526 Gazzî, *İtkân*, II, 572, h.nr: 1860.

2527 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXV, 158, h.nr: 2134; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, I, 334, h.nr: 963; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VIII, 136, h.nr: 8813; İbn Hibbân, *Sahîh*, VII, 424, h.nr: 3153. Hadisin *sahih* olduğuna dair ayrıntılar için bk. Heysemî, *Mecma'*, III, 3, h.nr: 3958; Münâvî, *Feyzu'l-Kadîr*, I, 357; Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, I, 537-539, h.nr: 269.

Necmüddîn el-Gazzî şöyle demiştir:²⁵²⁸ Hadis değildir. Aksine bir atasözü veya hikmetli bir sözdür. **“Dilini tutan kurtuldu”**²⁵²⁹ ve benzeri hadisler ise bunu destekleyen benzer manadaki rivayetlerdendir.²⁵³⁰

٢٤٣٩- مَنْ تَكَلَّمَ عِنْدَ الْأَذَانِ خِيفَ عَلَيْهِ زَوَالُ الْإِيمَانِ.

2439- Kim ezan sırasında konuşursa imanının yok olmasından korkulur.

Sağânî bu rivayetin **“uydurma”** olduğunu söylemektedir.²⁵³¹

٢٤٤٠- مَنْ تَكَلَّمَ بِكَلَامِ الدُّنْيَا فِي الْمَسْجِدِ أَخْطَأَ اللَّهُ عَمَلَهُ - وَفِي رِوَايَةٍ أَعْمَالَهُ -
أَرْبَعِينَ سَنَةً.

2440- Allah, mescidde dünya kelamı konuşan kimsenin amelini -bir rivayete göre de: amellerini- kırk yıl boyunca geçersiz sayar.

Sağânî bu rivayetin **“uydurma”** olduğunu belirtmektedir. Aliyyü'l-Kârî de şunları söyler: “Aynen öyledir (uydurmadır). Çünkü hem hadisin teknik standartları bakımından hem de mana açısından bâtıldır.”²⁵³²

Ben de (Aclûnî) derim ki: Sağânî daha sonra şunları söylemektedir: “Mescidde lamba, kandil ve hasırın faziletine dair uydurulan hadisler de bu kapsama girmektedir. Bunlara dair hiçbir şey sabit değildir. Aksine sahâbîler bazı zamanlarda mescidde konuşuyor, alışveriş yapıyor ve uyuyorlardı. Ancak bütün bunları kusursuz bir edep ve saygı çerçevesinde yapıyorlardı. Aynı şey mezarlıklarda ve cenazelerin arkasından giderken de geçerlidir.”²⁵³³

2528 Gazzî, *İtkân*, II, 574, h.nr: 1864.

2529 Bu hadis ileride 2521 no'lu rivayet olarak ayrıca ele alınacaktır.

2530 Mesela ileride gelecek olan 2650 no'lu hadisi de bu çerçevede zikredebiliriz. (Çeviren)

2531 Sağânî, *Mevzûât*, s. 80, h.nr: 145. Aynı lafız ileride 2370 no'lu rivayet olarak tekrarlanacaktır.

2532 Sağânî, *Mevzûât*, s. 39, h.nr: 40; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 338, h.nr: 477.

2533 Sağânî, *Mevzûât*, s. 39, h.nr: 41.

٢٤٤١- مَنْ تَبَسَّمَ فِي وَجْهِ غَرِيبٍ ضَحِكَ اللَّهُ فِي وَجْهِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

2441- Kim bir garibin (yabancınnın) yüzüne tebessüm ederse, Allah da kıyamet günü onun yüzüne gülümser.

İbn Hacer el-Mekkî *el-Fetâva'l-hadîsiyye*'sinde şöyle demiştir:²⁵³⁴ Bu hadisi Deylemî rivayet etmiştir. Ayrıca Deylemî, İbnü'n-Neccâr gibi şunu rivayet eder: **“Garip kişi hastalandığında sağına, soluna, önüne ve arkasına bakıp da Allah Teâlâ’dan başkasını göremezse, Allah onun geçmiş günahlarını bağışlar.”** Ayrıca Taberânî bu hadisi şu ziyade ile aktarmaktadır: **“Alıp verdiği her nefesinde Allah onun iki milyon günahını bağışlar ve ona iki milyon sevap yazar.”** Ancak bunun isnadında metruk biri vardır.²⁵³⁵

٢٤٤٢- مَنْ رَفَعَ يَدَيْهِ فَلَا صَلَاةَ لَهُ.

2442- Kim (namazda) ellerini kaldırırsa, onun namazı yoktur.

Aliyyü'l-Kârî bu rivayetin **“uydurma”** olduğunu söylemektedir.²⁵³⁶

٢٤٤٣- مَنْ تَمَامَ الْحَجِّ ضَرَبَ الْجَمَالَ.

2443- Haccı tamamlayan unsurlardan biri de (hac kervanında develeri sevk ve idare eden) deveciye vurmaktır.

Sehâvî *Makâsîd*'da şöyle demiştir:²⁵³⁷ Bu, A‘meş’in sözlerindendir.²⁵³⁸ Ancak İbn Hazm bunu, (söz dinlemeyip serkeşlik eden) fasık deveciler olarak yorumlamıştır. Yani kişinin kendisi bunu yapabiliyorsa yapmalı,

2534 İbn Hacer el-Mekkî, *el-Fetâva'l-hadîsiyye*, s. 121.

2535 Taberânî, *el-Mu‘cemu'l-kebîr*, XI, 57, h.nr: 11034. İsnadındaki metruk ravi için bk. Heysemî, *Mecma‘*, II, 317, h.nr: 3881.

2536 Bk. İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, II, 97; Suyûtî, *Leâli*, II, 18; İbn Arrâk, *Tenzîhu’ş-şerîa*, II, 79, h.nr: 14; Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 344, h.nr: 488.

2537 Sehâvî, *Makâsîd*, V, 211-212, h.nr: 1209.

2538 Benzer manada bir rivayet için bk. Ebû Nuaym, *Hilye*, V, 53; İbn Asâkir, *Târîhu Dımeşk*, VIII, 233.

aksi hâlde emîre veya bir başka yetkiliye durumu bildirmelidir. Her hâlûkârda bu söz A‘meş’in nüktelerinden biridir.

Hanbelîlerden *el-Fürû‘*’un sahibi (İbn Müflih) de “Deveciye vurmak A‘meş’in aksine hacı tamamlayan unsurlardan biri değildir” dedikten sonra İbn Hazm’ın yorumunu aktarmaktadır.²⁵³⁹

Aliyyü’l-Kârî ise şunları söyler: Ebû Bekir es-Sıddîk, Veda Hacı’nda devecisine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in huzurunda vurmasına rağmen Allah Rasûlü ona tepki göstermemiştir. Bu da metinde masdarın mef’ûlüne muzaf olması (yani *deveciye vurmak*) türünden bir mananın kastedildiğini göstermektedir. Ancak failine muzaf (yani *devecinin vurması* anlamında) olduğu da nakledilmiştir. Bu mana daha açık ve hacın tamamlanması bakımından daha yaygındır. Buna göre ilgili sözün anlamı şöyle olur: “Hacı, Allah (için hac) yolunda darb edilse de aşağılansa da buna tahammül eder.”²⁵⁴⁰

٢٤٤٤- مَنْ تَوَاضَعَ لِعَنِي لِأَجْلِ غَنَاءَ ذَهَبَ ثُلَاثًا دِينِهِ.

2444- Kim bir zengine, zenginliğinden dolayı tevâzu gösterirse, dininin üçte ikisi gitmiştir.

Beyhakî bunu İbn Mes’ûd’un kendi sözü olarak şu lafızla rivayet etmektedir: “Kim bir zengini yüceltmek ve elindeki imkânlardan çıkar sağlamak arzusuyla, ona boyun eğer ve kendini küçük düşürecek ölçüde tevazu göstermeye kalkarsa, şahsiyetinin üçte ikisi, dininin de yarısı gitmiştir.”²⁵⁴¹ Yine Beyhakî’nin İbn Mes’ûd’dan merfu olarak aktardığı bir rivayet de şöyledir: **“Kim dünyalık şeyler için kederlenmiş bir vaziyete gelirse, Rabbine karşı kızgın ve hoşnut olmayan biri hâline gelmiş demektir. Kim de başına gelen bir musibetten sızlanıp şikâyet etmeye**

2539 İbn Müflih, *el-Fürû‘*, thk. Abdülmuhsin et-Türkî, Müessesetü’r-risâle 2003, VI, 74.

2540 Bk. Aliyyü’l-Kârî, *Masnû*, s. 194-196, h.nr: 369. *Keşfü’l-hafâ*’nın metninde yazım yanlışından kaynaklanan sorunları bu eserden hareketle hâletmeye çalıştık. (Çeviren)

2541 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, X, 503, h.nr: 7882.

başlamışsa, Rabbinden dert yanıp şikâyet etmiş sayılır. Kim de bir zenginın yanına girip onun karşısında boynu bükük, aciz ve düşkün biri olarak durursa, dininin üçte biri gitmiştir. Kim de Kur'ân okuduğu hâlde cehenneme girmişse, o kimse Allah'ın âyetlerini alaya alanlardandır."²⁵⁴²

Taberânî'nin *el-Mu'cemu's-sağîr*'de Enes'ten merfu olarak rivayet ettiği bir hadis de şudur: **"Kim dünyalık şeyler için kederlenmiş bir vaziyete gelirse, Rabbine karşı kızgın ve hoşnut olmayan biri hâline gelmiş demektir. Kim de başına gelen bir musibetten sızlanıp şikâyet etmeye başlamışsa, Allah Teâlâ'dan dert yanıp şikâyet etmiş olur. Kim de bir zenginın elindeki imkânlarla kavuşmak maksadıyla onun karşısında boynu bükük, aciz ve düşkün biri olarak durursa, Allah'ı gazaplandırmış olur. Kim de kendisine Kur'ân lütfedilmiş olmasına rağmen cehenneme girmişse, Allah onu uzaklaştırır."**²⁵⁴³ Bir lafızda da şöyle geçer: "...

Zenginın elindeki imkânlardan arta kalanı elde etmek maksadıyla onun karşısında boynu bükük, aciz ve düşkün biri olarak durursa Allah o kimsenin amelini geçersiz kılar." Sehâvî *Makâsıd*'da şöyle demiştir:²⁵⁴⁴

"Bu iki rivayet ciddi anlamda **vâhîdir**. Hatta İbnü'l-Cevzî bunları *Mevzûât*'ında zikretmektedir."²⁵⁴⁵ Ancak Celâleddîn es-Suyûtî *Teakkubât* adlı eserinde şunları söyler: İbnü'l-Cevzî bu hususta isabet edememiştir. Zira Beyhakî bunu İbn Mes'ûd ve Enes'ten şu lafızla nakleder: **"Kim bir zenginın yanına girer de onun karşısında boynu bükük, aciz ve düşkün biri olarak durursa, dininin üçte ikisi gitmiştir."** Beyhakî her iki rivayet hakkında da **"isnadı zayıf"** demektedir.²⁵⁴⁶

2542 Beyhakî, *Şuabu'l-îmân*, XII, 373, h.nr: 9571. Beyhakî, bu rivayetin zayıf olduğunu belirtmektedir. (Çeviren)

2543 Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, II, 30, h.nr: 726. Heysemî bu rivayetin isnadında Vehb b. Râşid el-Basrî adında *metrûk* bir ravi bulunduğunu ifade etmektedir. Münzirî de hadisin zayıf olduğuna işaret etmektedir. (Bk. Münzirî, *et-Tergîb ve't-terhîb*, IV, 86, h.nr: 4915; Heysemî, *Mecma'*, X, 248, h.nr: 17819. (Çeviren)

2544 Sehâvî, *Makâsıd*, V, 74-76, h.nr: 1113.

2545 İbnü'l-Cevzî, *Mevzûât*, III, 133.

2546 Suyûtî, *Teakkubâtü's-Suyûtî ale'l-Mevzûâti İbni'l-Cevzî (en-Nüketü'l-bedîât ale'l-Mevzûât)*, thk. Abdullah Şa'bân, Mısır 2004, s. 271-272. Şu kadar var ki Suyûtî'ye ait bu değerlendirmeyi, Aclûnî'nin aktardığı lafızla tespit edebilmiş değiliz. Suyûtî buna benzer muhtevada bir değerlendirme yapmaktadır. (Çeviren)

Öte yandan Necmüddîn el-Gazzî de şöyle der: “Her ne kadar bunu İbnü’l-Cevzî *Mevzûât*’ına almış olsa da Sehâvî’nin dediği gibi **vâhî** bir hadis değildir.”²⁵⁴⁷ (Sehâvî *Makâsîd*’daki sözlerine şöyle devam eder:) Yine **vâhî** olan rivayetlerden biri de Deylemî ve Ebû Nuaym’ın Ebû Hureyre’den merfu olarak şu lafızla aktardıkları hadistir: **“Kim dünyevî çıkarlarını sağlamak amacıyla yetki ve nüfuz sahibi birinin karşısına boynu bükük, aciz ve düşkün biri olarak çıkarsa, Allah Teâlâ o kimseden yüz çevirir.”** Yine Deylemî’nin Ebû Hureyre kanalıyla naklettiği bir rivayet de şöyledir: **“Kim dünyalık nimetlere sahip birine yalvarıp yakarırsa bu sebeple dininin yarısını kaybetmiş olur.”** Keza Deylemî’nin Ebû Zer’den merfu olarak aktardığı bir hadis de şudur: **“Malından dolayı bir zengine boyun büküp tevazu gösteren bir fakire Allah lanet etmiştir. Hangi fakir böyle bir şey yaparsa dininin üçte ikisi gitmiştir.”** Beyhakî’nin rivayetine göre de Vehb b. Münebbih “Tevrat’ta şunu okudum” diyerek ilgili rivayeti zikretmektedir.²⁵⁴⁸ Böyle bir şahsın dininin üçte ikisinin gitme sebebi, o kimseye karşı ya sözlü yahut fiilî olarak boyun büküp tevazu göstermiş olmasıdır. İtikad ise gizlidir.²⁵⁴⁹

Ayrıca Necmüddîn el-Gazzî şunu söyler: “Bir fakirin, eziyetinden korktuğu veya kendisine borçlu olup ödemekte zorlanması sebebiyle çekindiği bir zenginin yüzüne gülerek onunla iyi geçinmeye çalışması burada sözü edilen tehlike kapsamına girmez.”²⁵⁵⁰

٢٤٤٥ - مَنْ تَوَاضَعَ لِلَّهِ رَفَعَهُ اللَّهُ.

2445- Kim Allah için tevâzu gösterirse Allah onu yüceltir.

2547 Gazzî, *İtkân*, II, 574-575, h.nr: 1866.

2548 Beyhakî, *Şuabu’l-îmân*, XII, 373, h.nr: 9570.

2549 Aclûnî, Sehâvî’nin bu husustaki değerlendirmesini özetleyerek aktarmaktadır. Sehâvî bu noktada dinin üçte ikilik kısmının gitme gerekçesini şu şekilde izah eder: “İman dille söylenen söz, uzuvlarla işlenen amel ve kalbin tasdiki gibi üç kısımdan oluşur. Kalpte olan biten şey hakkında, gizli olması hasebiyle hüküm verilemez. Buna göre ancak üçte ikilik kısmı oluşturan söz ve amelin (filin) boşa gitmesinden bahsedilebilir.” (Bk. Sehâvî, *Makâsîd*, V, 78) -Çeviren-

2550 Gazzî, *İtkân*, II, 575.

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel ve İbn Mâce, Ebû Saîd el-Hudrî'den şu ziyade ile rivayet etmişlerdir: **“Allah onu o sayede bir derece yükseltir. Kim de kibirli davranırsa Allah onu alçaltır.”**²⁵⁵¹ Ayrıca Ebû Ya'lâ ve Ahmed b. Hanbel bu hadisi şu (ziyade) lafızla da rivayet etmişlerdir: **“Kim kanaat ederse Allah onu zengin eder. Kim de Allah'ı çokça zikrederse, Allah onu sever.”**²⁵⁵² Yine Deylemî'nin Ömer radiyallahu anh kanalıyla aktardığı rivayetin lafzı şudur: **“... O, kendine göre küçük, insanların gözünde büyüktür...”** Ebu's-Şeyh'in Muâz'dan rivayet ettiği hadisin lafzı da şöyledir: **“Kim Allah'a karşı saygı ve boyun eğmesinden dolayı Allah için tevazu gösterirse Allah onu yüceltir. Kim de büyüklük ve kibir taslarsa Allah onu alçaltır.”** İbn Asâkir'in *Târîh*'inde de Talha b. Ubeydullah kanalıyla şu hadis nakledilmektedir: **“Meclislerin (baş köşesine değil de) ücra ve geri kısımlarına razı olmak Allah Teâlâ için tevazuda bulunmanın bir göstergesidir.”**²⁵⁵³

٢٤٤٦- مَنْ تَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ كَفَاهُ اللَّهُ.

2446- Kim Allah'a tevekkül ederse Allah O'na yeter.

2551 İbn Mâce, Zühd 16; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XVIII, 250, h.nr: 11724; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, II, 258, h.nr: 1109; İbn Hibbân, *Sahîh*, XII, 491, h.nr: 5678. Bu hadis, Ebû Saîd el-Hudrî kanalıyla gelen rivayeti itibarıyla zayıf sayılmışsa da aynı manada Ebû Hureyre kanalıyla gelen sahih rivayetler de mevcuttur. (Bk. Müslim, Birr 69; Tirmizî, Birr 82; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 552, h.nr: 9008) Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdîsi's-sahîha*, V, 432-434, h.nr: 2328) -Çeviren-

2552 Bu lafzı ilgili kaynakların basılı nüshalarında tespit edemedik. Araştırabildiğimiz kadarıyla bu manada bir söz Taberânî'de Hz. Âişe kanalıyla gelen bir rivayette şu lafızla geçmektedir: **“... Kim Allah için tevâzû gösterirse Allah onu yüceltir. Kim de kibirlenip büyükenirse Allah onu alçaltır. Kim tutumlu davranırsa Allah onu zengin eder. Kim de ölümü çokça hatırlar ve anarsa Allah onu sever.”** (Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, V, 139, h.nr: 4894) Ayrıca bu rivayetin isnadındaki Nuaym b. Müverri' el-Anberî'nin münkerü'l-hadîs ve zayıf bir ravi olduğu belirtilmektedir. (Bk. İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, VI, 170, ravi nr: 600) -Çeviren-

2553 İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, V, 27. Irâkî bu rivayetin Ebû Nuaym tarafından ceyyid bir isnadla rivayet edildiğini ifade etmektedir. (Bk. Irâkî, *el-Muğnî*, s. 447, h.nr: 4) -Çeviren-

Deylemî'nin İmrân b. Husayn kanalıyla isnad ettiği bu hadiste **“külfet ve rızkını karşılamaya yeter”** şeklinde bir ziyade yer almaktadır.²⁵⁵⁴ Aynı şekilde Deylemî'nin Hakem b. Umeyr yoluyla isnad ettiği bir hadisin başında şu ibare geçer: **“Kim Allah'a karşı samimi ve dürüst olursa kurtulur, kim de O'na tevekkül ederse kendi kendine yeter, başka bir şeye ihtiyaç duymaz.”** Hafız İbn Hacer'e ait (Deylemî'nin) hadislerinin tahricinde böyle geçmektedir.

٢٤٤٧- مَنْ تَوَضَّأَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فِيهَا وَنِعِمَّتْ، وَمِنْ اغْتَسَلَ فَأَلْغَسَ أَفْضَلُ.

2447- Kim Cuma günü abdest alırsa ne iyi eder. Hele boy abdesti alırsa, elbette boy abdesti daha iyidir.

İbn Mâce, Dârekutnî, Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin Semüre'den rivayet ettikleri bir hadistir.²⁵⁵⁵

٢٤٤٨- مَنْ تَوَضَّأَ عَلَى طَهْرٍ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِهِ عَشْرَ حَسَنَاتٍ.

2448- Kim abdest üzerine abdest alırsa Allah, bu sebeple ona on iyilik yazar.

Bu hadisi Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce, İbn Ömer kanalıyla rivayet etmişlerdir. Ancak Tirmizî'ye göre hadisin isnadı **zayıftır**.²⁵⁵⁶

2554 Tespit edebildiğimiz kadarıyla İmrân b. Husayn'dan bu manada gelen bir rivayet şöyledir: **“Kim kendini bütün benliğiyle Allah'a vakfederse, Allah da onun bütün rızık ve külfetini karşılar...”** (Bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, III, 346, h.nr: 3359) Rivayetin isnadındaki İbrahim b. el-Es'as isimli raviye yönelik tenkitler için bk. İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, II, 316, h.nr: 1338; Irâkî, *el-Muğnî*, s. 1602, h.nr: 3; Heysemî, *Mecma'*, X, 303, h.nr: 18189. Ancak bu hususla alakalı şu âyet zaten bu manayı doğrudan teyit etmektedir: **“Kim Allah'a tevekkül ederse, Allah ona yeter.”** (Talâk 65/3)

2555 Ebû Dâvûd, Tahâret 128; Tirmizî, Cum'a 5; Nesâî, Cum'a 9; Ahmed b. Hanbel, *Müsne'd*, XXXIII, 344, h.nr: 20174. Tirmizî bu hadisin *hasen* olduğunu söylemektedir. (Çeviren)

2556 Ebû Dâvûd, Tahâret 32; Tirmizî, Tahâret 44; İbn Mâce, Tahâret 73.

٢٤٤٩- مَنْ جَالَسَ عَالِمًا فَكَأَنَّمَا جَالَسَ نَبِيًّا.

2449- Bir âlimle oturan kimse, âdeta bir peygamberle oturmuş gibidir.

Sehâvî *Makâsıd*'da şöyle demektedir:²⁵⁵⁷ Bunu merfu bir rivayet olarak bilmiyorum. Ancak İmamımız Şâfiî'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Hadis ehlinden birini gördüğüm vakit Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i görmüş gibi olurum."²⁵⁵⁸

Buna karşılık Aliyyü'l-Kârî de şöyle demiştir: Fakat manası sahihtir. Çünkü âlimler peygamberlerin mirasçılarıdır. Üstelik Allah Teâlâ şöyle buyurur: **"Eğer bilmiyorsanız zikir (ilim) ehline sorun."**²⁵⁵⁹ Ayrıca **"İlim ve itibar sahibi büyük zâtın (şeyh) kendi kavmi arasındaki durumu, bir peygamberin ümmeti arasındaki durumu gibidir"** rivayeti de nakledilmiştir.²⁵⁶⁰ Ben de (Aclûnî) derim ki: Bu son rivayetin **"uydurma"** olduğu bilgisi daha önce geçmişti.²⁵⁶¹

٢٤٥٠- مَنْ جَاءَهُ الْمَوْتُ وَهُوَ يَطْلُبُ الْعِلْمَ لِيُخَيَّرَ بِهِ الْإِسْلَامَ فَبَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّبِيِّ دَرَجَةٌ وَاحِدَةٌ فِي الْجَنَّةِ.

2450- İslâm'ı ihya etme gayesiyle ilim talep ederken ölen kimsenin cennette peygamberlerle arasında bir derece vardır.

Dârimî'nin Hasan el-Basrî'den **merfu mürsel** olarak rivayet ettiği bir hadistir.²⁵⁶² İbnü'n-Neccâr'ın Enes kanalıyla naklettiği rivayet ise şöyledir:

2557 Sehâvî, *Makâsıd*, V, 79, h.nr: 1115.

2558 Ebû Nuaym, *Hilye*, IX, 109 ve Beyhakî, *Menâkıbu'sh-Şâfiî*, I, 477'de geçtiğine göre İmam Şâfiî'nin bu sözü şu lafızla nakledilmektedir: "Hadis ehlinden birini gördüğüm vakit Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashâbından birini görmüş gibi olurum." (Çeviren)

2559 Nahl 16/43.

2560 Aliyyü'l-Kârî, *Mevzûât*, s. 339, h.nr: 479.

2561 Bk. 1576 no'lu rivayet.

2562 Dârimî, *Mukaddime* 32.

“İslâm’ı ihya etmek maksadıyla ilim talep ederken ölen kimsenin cennette peygamberlerle arasında sadece bir derece vardır.” Taberânî’nin İbn Abbâs yoluyla aktardığı hadis ise şöyledir: **“İlim talep ederken ölen kimsenin Allah’a kavuşurken peygamberlerle arasında sadece nübüvvet derecesi vardır.”** Hatîb’in İbn Abbâs’tan aktardığı rivayetin lafzı ise şudur: **“İslâm’ı ihya etme gayesiyle ilim talep ederken eceli gelen kimse ile peygamberler arasında sadece bir derece farkı vardır.”**²⁵⁶³

2563 Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-evsat*, IX, 179, h.nr: 9454; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, IV, 133, ravi nr: 1320. Hadisin zayıf olduğuna dair bk. Münzirî, *et-Terğîb ve’t-terhîb*, I, 53, h.nr: 110; Heysemî, *Mecma’*, I, 123, h.nr: 504; Elbânî, *Silsiletü’l-ehâdîsi’z-zaîfe*, XI, 259, h.nr: 5156.